

STEFAN WYSZYŃSKI

PRO MEMORIA TOM IV: 1956–1957

STEFAN WYSZYŃSKI
PRO MEMORIA

STEFAN WYSZYŃSKI

PRO MEMORIA

TOM IV

1956–1957

Rada Programowa

bp prof. Jan Kopiec (przewodniczący), Iwona Czarcińska,
ks. prof. Bogdan Czyżewski, prof. Antoni Dudek, dr Tadeusz Krawczak,
ks. prof. Józef Marecki, ks. prof. Krzysztof Pawlina, bp dr Marek Solarczyk,
ks. dr hab. Dominik Zamiatała, prof. Jan Żaryn

Zespół redakcyjny

dr hab. Paweł Skibiński (przewodniczący), dr Ewa K. Czaczkowska,
ks. dr Andrzej Gałka, Anna Rastawicka, Krzysztof Wiśniewski (sekretarz)

Redaktor naukowy tomu

dr hab. Michał Białkowski, prof. UMK
(współpraca dr Monika Wiśniewska)

Recenzenci

dr Daniel Gucewicz, ks. prof. dr hab. Józef Marecki

Redakcja językowa

Katarzyna Jutkiewicz-Kubiak

Korekta

Katarzyna Ziębik

Projekt graficzny

Katarzyna Dziedzic-Boboli

Indeks osób

Aleksandra Grochowska

Skład i łamanie

Katarzyna Szubka

Zdjęcie na okładce

Kardynał Stefan Wyszyński na szczycie jasnogórskim, 26 sierpnia 1957 r.
(Archiwum Instytutu Prymasowskiego Stefana Kardynała Wyszyńskiego)

© Copyright: Archidiecezja Warszawska i Archidiecezja Gnieźnieńska,
Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu,
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2020

ISBN: 978-83-8376-433-7

Publikacja powstała w ramach Centralnego Projektu Badawczego Instytutu Pamięci Narodowej
„Władze komunistyczne wobec Kościołów i związków wyznaniowych w Polsce 1944–1989”
w serii wydawniczej „Kościół katolicki w dokumentach”
(redaktor naukowy serii: dr hab. Rafał Łatka)

Publikacja finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego
pod nazwą „Pomniki polskiej myśli filozoficznej, teologicznej i społecznej XX i XXI wieku”
w latach 2016–2021, nr projektu 0013/FIL/2016/20 (kierownik: prof. Jan Żaryn)

WSTĘP DO TOMU CZWARTEGO

TŁO HISTORYCZNE LAT 1956–1957

Polski Październik '56 a sytuacja międzynarodowa

Wydarzenia, które rozgrywały się jesienią 1956 r., należą do przełomowych momentów w dziejach Polski i świata w XX stuleciu. Wskażmy tylko na kilka najważniejszych, mających mocny wydźwięk polityczny, a zarazem dobrze ilustrujących zmiany, jakie wywołał wiatr historii. Postępujący demontaż systemu stalinowskiego w Związku Sowieckim uległ wyraźnemu przyspieszeniu po obradach w lutym 1956 r. XX Zjazdu Komunistycznej Partii Związku Sowieckiego¹. Jednym ze skutków ogłoszonego wówczas tajnego referatu Nikity Chruszczowa było potępienie stalinowskiego aparatu zbrodni oraz liberalizacja systemu². Widoczną oznaką przyjęcia nowego kursu stało się zwolnienie w latach 1956–1957 z GUŁagów blisko 310 tys. dotychczasowych „kontrewolucjonistów”³.

Przeobrażenia zachodzące w ZSRS wpłynęły również na kraje Europy Środkowo-Wschodniej i chociaż – jak np. w Polsce jeszcze w czerwcu 1956 r. – rewindykacje społeczne spotkały się z wyraźnym oporem ze strony aparatu partyjno-państwowego, to fali zmian nie dało się powstrzymać⁴.

Punkt zwrotny nastąpił jesienią 1956 r., kiedy doszło do wydarzeń o charakterze rewolucyjnym w Polsce i na Węgrzech. Już we wrześniu 1956 r. I sekretarz KC PZPR Edward Ochab podjął negocjacje ze stroną sowiecką w sprawie strat wynikających z zaniżonych cen dostaw węgla. Prowadzono również rozmowy na temat statusu generałów sowieckich służących w armii polskiej⁵. Narastający kryzys w łonie partii komunistycznej wydawał się jednak nie do przezwyciężenia bez podjęcia decyzji o radykalnych zmianach – te rozpoczęły się w październiku. 8 października 1956 r. zwołano posiedzenie Biura Politycznego KC PZPR poświęcone sytuacji w kraju. Następnego dnia Hilary Minc, tworzący wraz z Bolesławem Bierutem i Jakubem Bermanem ściśle grono kierownicze w okresie terroru stalinowskiego, zrezygnował z funkcji członka Biura Politycznego KC PZPR oraz I zastępcy Prezesa Rady Ministrów PRL⁶. Natomiast cztery dni później, 13 października

¹ W. Taubman, *Chruszczow. Człowiek i epoka*, przeł. Ł. Witeczak, Wrocław 2012, s. 308–316.

² A. Noskova, *XX Zjazd KPZR i tajny referat Nikity Siergiejewicza Chruszczowa. Próba rozliczenia ze stalinizmem czy taktyczna manipulacja* [w:] *Rok 1956 w Polsce i jego rezonans w Europie*, red. J. Szymoniczek, E.C. Król, Warszawa 2009, s. 105–120.

³ A. Applebaum, *Gułag*, przeł. J. Urbański, Warszawa 2010, s. 462–479.

⁴ Zob. E. Makowski, *Poznański czerwiec 1956 – pierwszy bunt społeczeństwa PRL*, Poznań 2006.

⁵ K. Persak, *Kryzys stosunków polsko-radzieckich w 1956 roku* [w:] *Polska 1944/45–1989. Studia i materiały*, t. 3: *Polska 1956 – próba nowego spojrzenia*, Warszawa 1997, s. 21.

⁶ P. Gajdziński, *Gomułka. Dyktatura ciemniaków*, Poznań 2017, s. 165.

1956 r., Biuro Polityczne KC PZPR zatwierdziło propozycje zmian personalnych pozornie gwarantujące zachowanie równowagi pomiędzy koteriami natolińczyków i puławian⁷.

Obrazy VIII Plenum KC PZPR, otwarte 19 października 1956 r., toczyły się pod presją obecności licznej delegacji ZSRS oraz przesuwających się w kierunku Warszawy kolumn wojsk sowieckich. Jednocześnie w czasie wiecu na Politechnice Warszawskiej manifestowano poparcie dla Władysława Gomułki, co znacznie wzmocniło jego pozycję przetargową w prowadzonych w Belwederze rozmowach z Chruszczowem. W nocy z 19 na 20 października negocjacje przywódców ZSRS ze stroną polską doprowadziły do przełamania impasu. Władze sowieckie, znacznie uspokojone, ale nie do końca przekonane co do kierunku zmian zachodzących w kraju nad Wisłą, opuściły stolicę 20 października nad ranem⁸. Tego samego dnia w gmachu Politechniki Warszawskiej odbył się drugi z kolei wiec, w czasie którego masowo udzielano poparcia towarzysowi „Wiesławowi”.

Ostatecznie VIII Plenum KC PZPR dzień później, 21 października 1956 r., I sekretarzem KC PZPR wybrało Władysława Gomułkę, który zastąpił na tym stanowisku Edwarda Ochaba. Zapowiedź liberalizacji systemu politycznego wywołała entuzjastyczne reakcje społeczne, m.in. w postaci wiecu, który 24 października zgromadził na placu Defilad w Warszawie 400 tys. uczestników⁹. Wśród skandowanych przez manifestantów haseł najczęściej powtarzały się żądania opuszczenia Polski przez Armię Czerwoną, powrotu w granice Polski Lwowa i Wilna (a nawet odebrania Kresów Wschodnich Związkowi Sowieckiemu), uwolnienia prymasa Polski kard. Stefana Wyszyńskiego, powrotu nauki religii katolickiej do szkół, ujawnienia prawdy o zbrodni katyńskiej oraz wyrazy solidarności z narodem węgierskim¹⁰. Większość demonstracji, manifestacji i mitingów miała charakter nie tylko patriotyczny, ale wręcz religijny. Największe znaczenie miały te, które zwoływane były w ośrodkach wielkomiejskich pełniących ważne funkcje przemysłowe, kulturalne i naukowe¹¹.

W Budapeszcie dzień wcześniej, 23 października 1956 r., podobna spontaniczna manifestacja poparcia dla przemian zachodzących w Polsce stała się zarzewiem rewolucji węgierskiej. Niestety Węgrom nie było dane cieszyć się wolnością. Powstanie węgierskie zostało brutalnie spacyfikowane przez oddziały Armii Czerwonej, zaś jego bohaterski przywódca premier Imre Nagy został aresztowany, a po pokazowym procesie skazany na karę śmierci i stracony¹².

⁷ W. Roszkowski, *Najnowsza historia Polski 1956–1970*, Warszawa 2011, s. 8.

⁸ A. Skrzypek, *Mechanizmy autonomii. Stosunki polsko-radzieckie 1956–1965*, Pułtusk–Warszawa 2005, s. 76–88.

⁹ J.J. Lipski, *Dzienniki 1954–1957*, Biblioteka „Więzi”, Warszawa 2010, s. 232–247.

¹⁰ P. Machcewicz, *Polski rok 1956*, Warszawa 1993, s. 153–167; J. Tischler, *Polski październik a Węgry* [w:] *Polski październik 1956 w polityce światowej*, red. J. Rowiński, Warszawa 2006, s. 109–144.

¹¹ Zob. R. Kozłowski, *Październik '56 w regionie kujawsko-pomorskim w świetle niepublikowanych źródeł PZPR*, Włocławek 2004.

¹² J.M. Rainer, *Imre Nagy. Biografia polityczna*, przeł. K. Żurek-Góralczyk, Warszawa 2003, s. 150 i in.

Polski scenariusz miał się potoczyć inaczej. Władysław Gomułka, mimo uwikłania w wewnętrzpartyjne tarcia pomiędzy koterią natolińczyków a puławianami, utrzymał ster władzy, wybierając drogę zachowania ścisłego sojuszu z Krajem Rad oraz program ograniczonych reform demokratyzujących. Wyznaczały je kolejne wydarzenia. 24 października 1956 r. Sejm PRL ustalił terminy nowych wyborów w styczniu 1957 r., uchwalił ordynację wyborczą oraz zatwierdził zmiany w składzie Rady Ministrów PRL. Na mocy Ustawy z dnia 13 listopada 1956 r. o zmianie organizacji naczelnych organów administracji publicznej w zakresie bezpieczeństwa publicznego likwidacji uległ Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego. Również tego samego dnia z funkcji ministra obrony narodowej zrezygnował marszałek Konstanty Rokossowski, który wraz z 32 generałami i pułkownikami zakończył „misję” w Polsce i wyjechał do ZSRS. 17 grudnia 1956 r. doszło do podpisania umowy ustalającej zasady czasowego pobytu wojsk sowieckich w Polsce. Zmiany objęły więc główne segmenty struktur władzy państwa totalitarnego: aparat partyjno-państwowy, wojsko i organy bezpieczeństwa¹³.

W kontekście polskiego Października '56 nie bez znaczenia były także przeobrażenia zachodzące w stosunkach międzynarodowych, potwierdzające dynamikę zmian w wymiarze globalnym. W lipcu 1956 r. Egipt przeprowadził nacjonalizację Kanału Sueskiego, ale międzynarodowa odpowiedź na ten krok nastąpiła dopiero jesienią. 29 października 1956 r. Izrael dokonał najazdu na półwysep Synaj, przy czym wsparcie sojusznicze ze strony Wielkiej Brytanii i Francji jednoznacznie zdefiniowało wojnę synajską jako kolejną odsłonę w konflikcie izraelsko-arabskim oraz zimnej wojnie¹⁴. Polityka sowiecka musiała więc w tym czasie przyjąć taktykę „zaangażowania rozdrobnionego”, co było szczególnie korzystne z perspektywy wydarzeń zachodzących wówczas w Polsce.

Relacje władze PRL – Kościół katolicki

Od końca października 1956 r. niezwykłą aktywność wykazywały niezależne środowiska katolików świeckich, a w stosunkach państwo–Kościół nastąpił zasadniczy zwrot, który będzie później porównywalny wyłącznie do wydarzeń z jesieni 1978 oraz wiosny 1989 r. Swoisty akt odrodzenia objął środowiska związane z dawnymi redakcjami „Tygodnika Powszechnego” oraz miesięcznika „Znak”. Już 23 października 1956 r. powstał Komitet Obecności Katolików, a jednym z najbardziej żywo dyskutowanych tematów był postulat uwolnienia kard. Stefana Wyszyńskiego. Przewodniczącym ugrupowania został Jerzy Zawieyski, wiceprzewodniczącymi – Jerzy Turowicz i Irena Sławińska, sekretarzami: Wacław Auleytner, Zygmunt Kubiak, Tadeusz Mazowiecki i Zygmunt Skórzyński¹⁵. Dzień później, po spotkaniu działaczy katolickich z Władysławem Bieńkowskim – jednym

¹³ A. Friszke, *Rok 1956* [w:] *Centrum władzy w Polsce 1948–1970*, red. A. Paczkowski, Warszawa 2003, s. 167–214.

¹⁴ J. Kukułka, *Historia współczesna stosunków międzynarodowych 1945–2000*, Warszawa 2003, s. 176.

¹⁵ J. Zawieyski, *Dzienniki*, t. 1: *Wybór z lat 1955–1959*, Warszawa 2011, s. 299–300.

z najbliższych współpracowników nowego I sekretarza KC PZPR – Komitet przekształcił się w Ogólnopolski Klub Postępowej Inteligencji Katolickiej¹⁶.

Nowe władze partyjno-państwowe nie mogły dłużej pozostać obojętne wobec faktu przetrzymywania w odosobnieniu od końca września 1953 r. kard. Wyszyńskiego. Co więcej, ten „więzień stanu” z każdym dniem stawał się niekwestionowanym duchowym przywódcą zachodzących przemian. Na polecenie Gomułki 26 października 1956 r. do klasztoru sióstr nazaretanek w Komańczy – ostatniego miejsca uwięzienia prymasa – przybyli Władysław Bienkowski oraz członek KC PZPR Zenon Kliszko¹⁷. W rozmowie z przedstawicielami władz kardynał sformułował warunki, na jakich godził się na powrót do Warszawy. Obejmowały one następujące postulaty: 1) zniesienie dekretu o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych z 9 lutego 1953 r.; 2) wznowienie prac Komisji Mieszanej; 3) umożliwienie biskupom usuniętym z diecezji powrotu i objęcia urzędowania; 4) przywrócenie niezależnej prasy katolickiej¹⁸. Decydenci partyjni musieli więc zagwarantować przywrócenie Kościołowi praw i naprawienie krzywd¹⁹. Podobne oczekiwania zostały zamieszczone w liście skierowanym dzień później do Gomułki przez biskupów Michała Klepacza i Zygmunta Choromańskiego²⁰. 28 października 1956 r. prymas Wyszyński powrócił do stolicy i objął rządy w archidiecezjach gnieźnieńskiej i warszawskiej. Jeszcze tego samego dnia wydał specjalne słowo pasterskie skierowane do duchowieństwa i ludu Bożego. W dość osobistym tonie pisał: „Zaciągnąłem wielkie długi wobec Was wszystkich, Dzieci Boże, gdyż wspierałyście mnie nadprzyrodzoną mocą Waszej wiary, niezachwianą ufnością, miłością bezgraniczną, tragicznie wytrzymałą miłością, wyrzeczeniami, a nawet gotowością do ofiary z życia za Kościół Boży. Ten wielki dar Wasz wyjednał mi u Ojca narodów, przez pośrednictwo zwycięskiej Pani Jasnogórskiej, łaskę powrotu do pracy. Przecież to Bóg tak kieruje sprawami ludzkimi, że wszystkie muszą służyć Jego opatrnościowemu planom”²¹.

Pierwsze posiedzenie przywróconej Komisji Mieszanej, zwanej odąd Komisją Wspólną, odbyło się 8 listopada 1956 r. Stronę kościelną reprezentowali biskupi Klepacz i Choromański, natomiast państwową – Jerzy Morawski (z początkiem 1957 r. jego miejsce zajął Kliszko) oraz szef Urzędu do spraw Wyznań Jerzy Sztachelski²². W okresie pierwszych

¹⁶ A. Friszke, *Oaza na Kopernika. Klub Inteligencji Katolickiej 1956–1989*, Warszawa 1997, s. 38–39; M. Białkowski, *Oaza na Mostowej. Klub Inteligencji Katolickiej w Toruniu (1957–2007)*, Toruń 2008, s. 54.

¹⁷ E.K. Czaczkowska, *Kardynał Wyszyński. Biografia*, wyd. 2, Kraków 2013, s. 264.

¹⁸ A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2003, s. 108.

¹⁹ W. Roszkowski, *Najnowsza historia Polski 1956–1970...*, s. 22.

²⁰ List Episkopatu Polski do I sekretarza KC PZPR Władysława Gomułki w sprawie unormowania stosunków Kościół–Państwo, 27 października 1957, Warszawa [w:] P. Raina, *Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945–1989*, t. 1: 1945–1959, Poznań 1994, s. 565–567; B. Noszczak, *Polityka państwa wobec Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce w okresie internowania prymasa Stefana Wyszyńskiego 1953–1956*, Warszawa 2008, s. 386–387.

²¹ *Słowo Prymasa do duchowieństwa i Ludu Bożego po powrocie z więzienia do Stolicy*, Warszawa, dnia 28 października 1956 r. [w:] *Listy pasterskie Prymasa Polski 1946–1974*, Paris 1975, s. 259–260.

²² M.G. Smoliński, *Biskup negocjator. Zygmunt Choromański (1892–1968). Biografia niepolityczna?*, Warszawa 2014, s. 329.

trzynastu miesięcy działalności komisji (do końca grudnia 1957 r.) gremium to obradowało aż osiemnaście razy²³. Fundamentalne ustalenia zapadły jednak podczas pierwszych spotkań – w listopadzie i grudniu 1956 r. 8 grudnia komisja wydała komunikat (datowany na 2 grudnia 1956 r.), w którym sprecyzowano warunki zawartego porozumienia²⁴. Władze partyjno-państwowe wyrażały gotowość: 1) uchylecia dekrety o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych z 9 lutego 1953 r. i zastąpienia go nowym aktem prawnym opracowanym przez Komisję Wspólną; 2) przywrócenia religii w szkołach podstawowych i średnich jako przedmiotu nadobowiązkowego; 3) zapewnienia opieki religijnej chorym w szpitalach; 4) powołania kapelanów więziennych oraz ustalenia zasad opieki duszpasterskiej nad więźniami; 5) umożliwienia powrotu księżom i zakonnikom wysiedlonym z terenów Ziem Odzyskanych; 6) udzielenia zgody na wyjazd z kraju tym z wysiedlonych zakonnic, które wyrażą taką wolę; 7) objęcia rządów przez pięciu biskupów ustanowionych przez papieża Piusa XII na terenach Ziem Zachodnich i Północnych (Wrocław, Opole, Gorzów Wielkopolski, Gdańsk, Olsztyn)²⁵.

W ślad za ustaleniami tzw. małego porozumienia, począwszy od grudnia 1956 r. wydano szereg szczegółowych unormowań prawnych. Chronologicznie były to: instrukcja ministra zdrowia z 3 grudnia 1956 r. regulująca sprawy opieki religijnej nad pacjentami w szpitalach i sanatoriach; rozporządzenia ministra oświaty z 7 i 8 grudnia 1956 r. oraz okólnik ministra oświaty z 11 grudnia 1956 r. regulujące nauczanie religii w szkołach; zarządzenie ministra sprawiedliwości z 19 grudnia 1956 r. ustalające zasady działalności duszpasterskiej w zakładach karnych; zarządzenie ministra finansów z 26 stycznia 1957 r. dotyczące opodatkowania kościelnych osób prawnych i osób duchownych. Ten ostatni akt prawny oraz jego uzupełnienie – zarządzenie z 5 czerwca 1957 r. – były świadectwem realizmu politycznego. Władze fiskalne zrezygnowały ze ściągania podatku od dochodów przeznaczonych na szeroko rozumiane cele kultu religijnego, zwalniały od podatku nieruchomości i lokale kościelne, a księży z obowiązku prowadzenia ksiąg podatkowych. Przyjęto również zasadę, że deklaracje podatkowe księży zgodne z ustaloną przez władze orientacyjną wysokością dochodu nie będą kwestionowane przez organy podatkowe. Pewnym „ukłonem” w stronę Kościoła katolickiego w Polsce była uchwała Rady Ministrów z 8 marca 1957 r. znosząca referaty do spraw wyznań w prezydiach powiatowych rad narodowych. Kompetencje związane ze sprawami kościelnymi znalazły się odtąd w gestii wydziałów spraw wewnętrznych prezydiów powiatowych rad narodowych. Natomiast wydany przez UdsW 27 marca 1957 r. okólnik nr 3 regulujący zasady budownictwa

²³ M. Kosek, *Relacje Episkopat–Rząd w optyce wybranych problemów podejmowanych na forach Komisji Wspólnej w latach 1956–1967* [w:] *Prawo i polityka wyznaniowa w Polsce Ludowej*, red. A. Mezglewski, P. Stanisławski, M. Ordon, Lublin 2005, s. 103.

²⁴ Komunikat Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu o zasadach uregulowania wzajemnych stosunków, 8 grudnia 1956, Warszawa [w:] P. Raina, *Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945–1989...*, t. 1, s. 575–576.

²⁵ A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*..., s. 111.

kościelnego dyskretnie powstrzymywał kościelną falę budowlaną i wciąż jeszcze dość niewyraźnie zapowiadał nadchodzący koniec epoki ustępstw i kompromisów. W 1957 r. Kościół uzyskał 138 pozwoleń na budowę nowych oraz rozbudowę starych kościołów²⁶.

Jednak absolutnie wyjątkowe znaczenie miał dekret Rady Państwa PRL z 31 grudnia 1956 r. ustanawiający nowe zasady obsadzania stanowisk kościelnych. Dokument co prawda uzależniał objęcie stanowiska proboszcza oraz administratora parafii od decyzji prezydium wojewódzkiej rady narodowej, natomiast biskupów, arcybiskupów i koadiutorów – od woli rządu, dopuszczał jednak możliwość rozwiązywania sporów na drodze negocjacji. Ponadto w przeciwieństwie do restrykcyjnego dekretu z 9 lutego 1953 r. pozostawiał hierarchom wolną rękę w sprawach odwołań duchownych²⁷.

Większości przetrzymywanych w odosobnieniu hierarchów umożliwiono powrót do własnych diecezji bądź objęcie wakujących do tej pory stolic biskupich. Do Katowic powrócili biskup diecezjalny Stanisław Adamski oraz jego koadiutor bp Herbert Bednorz. W posłudze arcybiskupiej kard. Wyszyńskiego wspierali biskupi pomocniczy gnieźnieńscy: Antoni Baraniak i Lucjan Bernacki²⁸. Pewnym wyjątkiem była sytuacja bp. Czesława Kaczmarka, któremu 28 grudnia 1956 r. uchylono wyrok, ale aż do początku kwietnia 1957 r. UdsW blokował objęcie przez niego rządów w diecezji kieleckiej²⁹.

Szczególne znaczenie miało to dla utrwalenia polskiej administracji kościelnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych. 1 grudnia 1956 r. specjalnym delegatem prymasa Polski z uprawnieniami biskupa rezydencjalnego we Wrocławiu został bp Bolesław Kominiek; podobnie w Opolu – bp Franciszek Jop; w Gorzowie Wielkopolskim – bp Teodor Bensch; w Gdańsku – bp Edmund Nowicki, a w Olsztynie – bp Tomasz Wilczyński. Uroczystymi ingresami, które odbyły się 8 i 16 grudnia 1956 r., hierarchowie zamknęli proces obejmowania rządów w diecezjach³⁰.

Momentem, w którym przyszło Kościołowi – w pewnym stopniu – spłacić zobowiązania wobec władzy ludowej z tytułu procesu normalizacji, były wybory do Sejmu PRL. Ekipa Gomułki traktowała je jako probierz popularności oraz akt wyborczej legitymizacji zmian, jakie zaszły po Październiku '56. Jednocześnie jeszcze w listopadzie 1956 r. zgodziła się na udział w wyborach kandydatów reprezentujących niezależne środowiska katolickie grupujące się wokół Ogólnopolskiego Klubu Postępowej Inteligencji Katolickiej oraz dawnych redakcji „Tygodnika Powszechnego” i „Znaku”. 27 listopada 1956 r. Jerzy Zawieyski wziął udział w posiedzeniu Centralnej Komisji Porozumiewawczej Stronnictw Politycznych i Organizacji Społecznych, której celem było ustalenie listy potencjalnych

²⁶ *Ibidem*, s. 111–118.

²⁷ J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*, Warszawa 2003, s. 168.

²⁸ W. Roszkowski, *Najnowsza historia Polski 1956–1970...*, s. 22; B. Kaliski, *Archidiecezja gnieźnieńska w czasach komunizmu 1945–1980*, Warszawa 2012, s. 96–97.

²⁹ J. Śledzianowski, *Ksiądz Czesław Kaczmarek – biskup kielecki 1895–1963*, wyd. 2, Kielce 2008, s. 433.

³⁰ G. Wejman, *Organizacja Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej w latach 1945–1972*, Szczecin 2009, s. 138–139.

kandydatów do Sejmu PRL³¹. Dlatego podczas spotkania z wyborcami z Warszawy 9 stycznia 1957 r. przywódca PZPR apelował o głosowanie bez skreśleń na kandydatów Frontu Jedności Narodu – organizacji zrzeszającej przedstawicieli PZPR, ZSL, SD oraz kandydatów bezpartyjnych³².

W kontekście udziału katolików świeckich w kampanii wyborczej, jak i w samym głosowaniu, nie mogło zabraknąć głosu hierarchii kościelnej. Jeszcze 14 stycznia 1957 r. z inicjatywy szefa rządu doszło do spotkania premiera Józefa Cyrankiewicza z kard. Wyszyńskim. Owocem rozmów był bezprecedensowy w historii PRL akt poparcia udzielony ekipie Gomułki przez biskupów polskich z prymasem Wyszyńskim na czele³³. 14 stycznia 1957 r. Episkopat Polski wydał komunikat, w którym apelował o powszechny udział w wyborach oraz o organizację nabożeństw w taki sposób, aby umożliwić wypełnienie obowiązku obywatelskiego³⁴.

Wybory, które odbyły się 20 stycznia 1957 r., przyniosły pełen sukces nowemu I sekretarzowi KC PZPR, choć pokazały również duże społeczne poparcie dla kandydatów bezpartyjnych. Wśród nich szczególną grupę stanowili posłowie katoliccy, którzy 18 lutego 1957 r. zawiązali Koło Posłów Katolickich Znak. Początkowo tworzyło je pięciu działaczy katolickich, później dołączyło kolejnych pięciu, a jesienią 1957 r. jeszcze jeden. Łącznie więc obejmowało jedenastu posłów³⁵. W ten sposób uformowało się zaplecze polityczne ruchu Znak, będącego federacją m.in. wspomnianych już redakcji dwóch krakowskich periodyków oraz powstających Klubów Inteligencji Katolickiej³⁶.

Wczesnym latem 1957 r. pojawiły się pierwsze symptomy odejścia od polityki normalizacji. Jan Żaryn określił je mianem „pierwszego ochłodzenia”. Zasadnicze decyzje, które zapadły podczas posiedzenia Biura Politycznego KC PZPR 28 czerwca 1957 r., wyznaczyły nie tylko kierunki odwrotu od umiarkowanych ustępstw. To wówczas m.in. starania o odzyskanie Caritasu, wielokrotnie ponawiane na forum Komisji Wspólnej,

³¹ J. Zawieyski, *Dzienniki*, t. 1: *Wybór z lat 1955–1959*, s. 319–320.

³² W. Roszkowski, *Najnowsza historia Polski 1956–1970...*, s. 31.

³³ E.K. Czaczkowska, *Kardynał Wyszyński. Biografia...*, s. 283–284; J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)...*, s. 176.

³⁴ Komunikat Episkopatu w sprawie wyborów, 14 stycznia 1957, Warszawa [w:] P. Raina, *Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945–1989...*, t. 1, s. 583.

³⁵ W jego skład weszli: Jerzy Zawieyski (wybrany w okręgu wyborczym w Warszawie), Stanisław Stomma (wybrany w okręgu wyborczym w Krakowie), Stefan Kisielewski (wybrany w okręgu wyborczym we Wrocławiu), Zbigniew Makarczyk (wybrany w okręgu wyborczym w Olsztynie), Antoni Gładysz (wybrany w okręgu wyborczym w Tarnowie). Automatycznie akces do Koła zgłosiło pięciu innych posłów niezależnych: Miron Kołakowski (wybrany w okręgu wyborczym w Częstochowie), Paweł Kwoczek (wybrany w okręgu wyborczym w Opolu), Wanda Pieniężna (wybrana w okręgu wyborczym w Częstochowie), Bolesław Jackiewicz (wybrany w okręgu wyborczym w Kielcach) i Kazimierz Skowroński (wybrany w okręgu wyborczym w Stalowej Woli). Ponadto w październiku 1957 r. do koła przystąpił Konstanty Łubieński, wywodzący się z kolejnej rozłamowej grupy wewnątrz Stowarzyszenia PAX – secesji. Przewodniczącym Koła Posłów Katolickich Znak został wybrany Stanisław Stomma. Zob. A. Friszke, *Koło posłów „Znak” w Sejmie PRL 1957–1976*, Warszawa 2002, s. 15–22.

³⁶ Zob. A. Friszke, *Oaza na Kopernika...*; M. Białkowski, *Oaza na Mostowej...*; P. Kaźmierczak, *Klub Inteligencji Katolickiej w Krakowie w latach 1956–1989*, Kraków 2009; K. Białecki, *Klub Inteligencji Katolickiej w Poznaniu w latach 1956–1991*, Poznań 2012.

zakończyły się fiaskiem. Przyjęto również zasadę ścisłego limitowania budownictwa sakralnego. Wreszcie zaplanowano działania pogłębiające proces laicyzacji społeczeństwa, choć wspomnieć należy, że już od pierwszych tygodni 1957 r. – wobec dekompozycji struktur Stowarzyszenia PAX oraz narodzin niezależnego katolickiego ruchu Znak – podjęto szereg przeciwdziałań. Do najważniejszych należą inicjatywy powołania organizacji laickich opartych na założeniach materializmu dialektycznego. Już 13 stycznia 1957 r. na Uniwersytecie Warszawskim powstał Klub Inteligencji Ateistycznej, a w kolejnych tygodniach podobne organizacje zawiązały się w wielu innych miastach. 28 lutego 1957 r. zarząd klubu warszawskiego przekształcił się w Tymczasowy Zarząd Główny Ogólnopolskiego Stowarzyszenia Ateistów i Wolnomyślicieli. W drugiej połowie 1957 r. organizacja ta wzbogaciła się aż o trzy czasopisma – „Biuletyn Tymczasowego Zarządu Głównego SAIW”, dwutygodnik „Argumenty” i dwumiesięcznik „Euhemer” – ukierunkowane na promocję wartości świeckich. Inną organizacją powołaną w celu ograniczenia społecznego oddziaływania Kościoła katolickiego było Towarzystwo Szkoły Świeckiej utworzone 23 stycznia 1957 r. Polscy biskupi – na czele z prymasem Wyszyńskim – nie pozostali obojętni na ofensywę kół laickich. W sierpniu 1957 r. prymas wystosował *List pasterski do rodziców katolickich*, w którym apelował o posyłanie dzieci na lekcje religii, przeciwstawiał się również instytucjom oświatowym promującym ateizm i materializm³⁷. Strona rządowa dokument ten odczytała jako wyraz ingerencji w kompetencje państwa oraz oznakę nietolerancji, o czym hierarchowie zostali poinformowani podczas wrześniowego posiedzenia Komisji Wspólnej. 27 września 1957 r. prymas opisał tę sytuację w sposób następujący: „Biskupi referują przebieg ostatniej rozmowy. Był atak p. Sztachelskiego i p. Kliszki na awangardę Kościoła. Po powrocie »delegacji Biskupów z Watykanu« wzmogła się awangarda. Program Millen[n]ium wchodzi za bardzo w sprawy społeczne. Kościół się wzmaga w swej gorliwości. To się nie podoba. Jest groźny atak na prymasa, na bp. Kaczmarka i bp. Bernackiego. Dominantą ataku jest niepokój o wzrost gorliwości Kościoła”³⁸. Również posiedzenie Komisji Wspólnej, które odbyło się 27 grudnia 1957 r., poświęcone było nabrzmiewającym problemom w relacjach państwo–Kościół, co kardynał skwitował słowami: „Biskupi byli w widoczny sposób zmęczeni. Nie mieli skłonności formułowania postulatów dla rządu. Ostatecznie sformułowałem je sam. B[isku]p Chormański przekaze je min. Sztachelskiemu”³⁹. W wystosowanych w ostatnim dniu 1957 r. *Postulatach Episkopatu pod adresem rządu* znalazło się aż jedenaście zagadnień mających charakter zażaleń, postulatów, a nawet skarg. Bezsprzecznie wszystkie były świadectwem pogłębiającej się dyskryminacji ludzi wierzących⁴⁰.

³⁷ *Do rodziców katolickich przed rozpoczęciem roku szkolnego [w:] Listy pasterskie Prymasa Polski 1946–1974...*, s. 292–293.

³⁸ S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 4, 27 IX 1957.

³⁹ *Ibidem*, 27 XII 1957.

⁴⁰ *Postulaty Episkopatu pod adresem rządu*, 31 grudnia 1957, Warszawa [w:] P. Raina, *Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945–1989...*, t. 1, s. 606–608.

CHARAKTER I TEMATYKA ZAPISKÓW PRYMASOWSKICH

Wznowienie posługi prymasowskiej i arcybiskupiej

Zasadniczą część czasu kard. Wyszyńskiemu zajmowała praca duszpasterska w archidiecezjach gnieźnieńskiej i warszawskiej. Spowodowana uwięzieniem ponadtrzyletnia nieobecność wymagała uporządkowania spraw kościelnych, wśród których najżywotniejsze były kwestie personalne. Już 10 listopada 1956 r. prymas udał się do Lublina. Uczestniczył w posiedzeniu Komisji Episkopatu Polski do spraw KUL oraz w inauguracji nowego roku akademickiego. Szczególnie ważne było przywrócenie właściwego stanu w archidiecezji gnieźnieńskiej, gdzie doszło do nadużyć kanonicznych ze strony ks. Stanisława Brossa⁴¹. Kardynał przyjechał do Gniezna po raz pierwszy 14 listopada 1956 r. i przebywał tam przez trzy kolejne dni. Wśród wielu czynności na wzmiankę zasługuje przede wszystkim przywrócenie na urząd wikariusza generalnego archidiecezji biskupa pomocniczego gnieźnieńskiego Lucjana Bernackiego. Lektura *Pro memoria* pozwala na stwierdzenie, że obecność w drugiej z archidiecezji prymasowskich – metropolii gnieźnieńskiej – była stałym punktem w kalendarzu hierarchy. Prymas starał się wyjeżdżać do Gniezna regularnie – najczęściej raz w miesiącu na trzy-, czterodniowe sesje (kolejne wizyty miały miejsce w dniach: 3–7 grudnia 1956 r.; 17–19 grudnia 1956 r.; 1–4 stycznia 1957 r.; 1–8 lutego 1957 r.; 26 lutego – 1 marca 1957 r.; 25 marca – 1 kwietnia 1957 r.; 22–26 kwietnia 1957 r.; 27–29 kwietnia 1957 r.; 22–24 czerwca 1957 r.; 9–12 lipca 1957 r.; 13–15 sierpnia 1957 r.; 21–22 września 1957 r.; 26–27 września 1957 r.; 21–25 października 1957 r.; 13–15 listopada 1957 r.; 26–29 listopada 1957 r.; 1–2 grudnia 1957 r. oraz 31 grudnia 1957 r.), przy czym często nie ograniczał się wyłącznie do pobytu w stolicy prymasowskiej, ale odbywał wizytacje kanoniczne (Bydgoszcz, Nakło nad Notecią, Trzemeszno, Inowrocław, Toruń-Rudak, Żnin) połączone z udzielaniem młodzieży sakramentu bierzmowania.

Innym przedmiotem troski powracającym w zapiskach prymasa są prace remontowo-budowlane oraz restauratorskie podejmowane w wielu zabytkowych świątyniach obu archidiecezji (odbudowa i regotyżacja archikatedry warszawskiej, regotyżacja archikatedry prymasowskiej w Gnieźnie oraz reromanizacja kolegiaty w Kruszwicy). Prymas kierował pracami Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów Warszawskich oraz żywo interesował się działalnością powołanej przy niej Komisji Budowlanej⁴².

Powrót po trzech latach uwięzienia wymagał odnowienia kontaktów z wieloma środowiskami katolików świeckich. Na kartach zapisków prymasa dostrzec można nawet pewne „nadrabianie” relacji – szczególnie z szeroko pojętą inteligencją, ludźmi nauki, kultury i sztuki, pracownikami służby zdrowia, przedstawicielami Polonii amerykańskiej

⁴¹ M. Damazyn, *Zapomniane „rządca” archidiecezji prymasowskiej* [w:] *Prymas Polski Stefan Kardynał Wyszyński na ziemi pomorskiej i kujawach*, red. M. Białkowski, W. Polak, Toruń 2014, s. 109–124.

⁴² K. Mętrak, *Wkład kard. Stefana Wyszyńskiego w odbudowę bazylik archikatedralnych w Gnieźnie i Warszawie* [w druku].

i kanadyjskiej. Często takim mniej lub bardziej formalnym spotkaniom towarzyszyła Msza św. oraz wygłoszona specjalna nauka. Prymas Wyszyński spotykał się np. z grupą środowiska „Tygodnika Powszechnego” (23 listopada 1956 r., 25 stycznia 1957 r., 11 marca 1957 r.); delegacją młodzieży akademickiej z Olsztyna (24 listopada 1956 r.); pracownikami naukowymi PAN, Biblioteki Narodowej oraz Państwowego Instytutu Wydawniczego (24 lutego 1957 r.); Zarządem Spółdzielni „Ognisko” – Poradnia Życia Rodzinnego oraz Klubem Inteligencji Katolickiej w Warszawie (3 lipca 1957 r.); Archikonfraternią Literacką (14 lipca 1957 r.); grupą prawników krakowskich (18 sierpnia 1957 r.); lekarzami (2 października 1957 r.); architektami (8 listopada 1957 r.); pielęgniarkami (24 listopada 1957 r.).

Wartą odnotowania częścią działalności prymasowskiej były audyencje oraz spotkania z przedstawicielami żeńskich i męskich zgromadzeń zakonnych. Hierarchę odwiedzali zarówno przełożeni polskich prowincji zakonnych, jak i przełożeni generalni. Właściwie nieznanym, a zarazem ciekawym rysem codziennej posługi arcybiskupiej kardynała była wrażliwość na ubóstwo materialne, wyrażająca się poprzez wsparcie prac charytatywnych i osobisty nadzór nad duszpasterstwem dobroczynnym. Zjawiskiem wyjątkowym w tym czasie była ostatnia fala repatriantów – przesiedleńców z zagarniętych przez Związek Sowiecki Kresów Wschodnich⁴³. 16 października 1957 r. prymas wyasygnował na rzecz przebywających we Wrocławiu przybyszów zza wschodniej granicy niebagatelną kwotę 180 tys. zł.

Początek ogólnopolskiego programu duszpasterskiego Wielkiej Nowenny

Powrót do rządów w metropoliach gnieźnieńskiej i warszawskiej umożliwił prymasowi Wyszyńskiemu realizację zaprojektowanego podczas uwięzienia w Komańczy programu duszpasterskiego Wielkiej Nowenny⁴⁴. Kardynał prawdopodobnie już po powrocie do Warszawy miał zarysowany szczegółowy plan obejmujący dziewięć kolejnych lat (1957–1966), podczas których Kościół w Polsce przygotowywał się do jubileuszu tysiąclecia chrztu. Dzielił się bowiem swoimi pomysłami podczas konferencji księży dziekanów obradującej w Gnieźnie 15 listopada 1956 r.

Zwiastunem fenomenu duszpasterskiego Wielkiej Nowenny były Jasnogórskie Śluby Narodu Polskiego, nawiązujące w formie i treści do uroczystego aktu dokonanego przez króla Jana II Kazimierza we Lwowie w roku 1656. Z uwagi na internowanie w imieniu prymasa odczytał je na Jasnej Górze 26 sierpnia 1956 r. bp Klepacz. W tym samym dniu złożono także akt oddania Polski w macierzyńską niewolę Maryi, Matce Kościoła, za wolność Kościoła Chrystusowego w Polsce i na całym świecie. Wielki sukces ślubów

⁴³ M. Ruchniewicz, *Tzw. repatriacja ludności polskiej z ZSRR w latach 1955–1959*, „Dzieje Najnowsze” 1999, nr 31/2, s. 171–177; W. Roszkowski, *Najnowsza historia Polski 1956–1970...*, s. 73–75.

⁴⁴ J. Zawadka, *Wielka Nowenna w koncepcji duszpasterskiej Prymasa Wyszyńskiego. Zarys problematyki pastoralno-historycznej*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 2011, nr XXIV/1, s. 243–245.

jasnogórskich w postaci blisko miliona wiernych uczestniczących w tym podniosłym wydarzeniu skłonił prymasa do kontynuowania projektu⁴⁵.

Centralnym wydarzeniem inaugurującym program przygotowań do Millennium była uroczysta Msza św. pontyfikalna sprawowana na wałach jasnogórskich 3 maja 1957 r. Po niej nastąpiło poświęcenie popiersia Matki Bożej oraz pamiątkowej tablicy z tekstem ślubów sprzed trzystu lat. Kolejnym wydarzeniem były rozmowy przeprowadzone w erygowanym wówczas Instytucie Prymasowskim Ślubów Narodu. Wieczór wypełniało nabożeństwo, procesja z Najświętszym Sakramentem oraz akt objęcia przez prymasa godności protektora zakonu ojców paulinów. Wyrazem uczuć, którymi darzył Czarną Madonnę, był fakt złożenia wotum jako wyrazu wdzięczności „[...] za opiekę nade mną w czasie pobytu w więzieniach”⁴⁶. dopełnieniem uroczystości z 3 maja 1957 r. było powtórzenie ślubów jasnogórskich dwa dni później we wszystkich parafiach. Sam prymas dokonał tego aktu w warszawskiej archikatedrze św. Jana Chrzciciela: „Katedra jest przepełniona; nigdy jeszcze nie było tu tak tłoczno. Na twarzach obecnych, nawet małych dzieci, maluje się widoczne wzruszenie. Znać, że świadomość zobowiązań włada nad tym ludem. Gdy sobie uświadomimy, że w tej godzinie w całej Polsce, we wszystkich świątyniach parafialnych ten akt ma dziś miejsce, można zrozumieć, jak wielką łaskę dała Narodowi Maryja, jak wielkim przeżyciem będzie to dla społeczeństwa”⁴⁷.

Odtąd kolejny rok Wielkiej Nowenny rozpoczynał się w pierwszą niedzielę po uroczystości Matki Bożej Królowej Polski. Prymas zaproponował, by pierwszy rok Wielkiej Nowenny (1957/1958) przebiegał pod hasłem „Wierność Bogu, Krzyżowi, Ewangelii, Kościołowi i jego pasterzom”. Nauczanie pasterskie kard. Wyszyńskiego zawierało wezwanie do głębokiej przebudowy moralnej, obrony życia ludzkiego, odrodzenia rodziny, umocnienia wiary oraz przymierza zawartego tysiąc lat wcześniej przez pierwszych chrześcijańskich władców Polski⁴⁸. 26 sierpnia 1957 r. prymas wraz z Episkopatem dokonał odnowienia Jasnogórskich Ślubów Narodu Polskiego i akt ten powtarzano w kolejnych latach. Władze partyjno-państwowe nie pozostały obojętne na maryjny program duszpasterski Prymasa Tysiąclecia. Równolegle – w pierwszym roku nowenny – komunści zorganizowali ogólnopolskie akcje zdejmowania krzyży. Nie zniechęciło to jednak kardynała, by kontynuować Wielką Nowennę⁴⁹.

⁴⁵ E.K. Czaczkowska, *Kardynał Wyszyński. Biografia...*, s. 244–245.

⁴⁶ S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 4, 3 V 1957.

⁴⁷ *Ibidem*, 5 V 1957.

⁴⁸ A. Skreczko, *Troska o rodzinę w okresie przygotowania do obchodów Milenium Chrztu Polski*, „Studia nad Rodziną” 2001, t. 5, nr 2(9), s. 81–92.

⁴⁹ B. Pylak, *Maryjno-duszpasterskie inicjatywy Księdza Prymasa*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1971, nr 3(55), s. 39–74; Z.S. Jabłoński, *Inicjatywy maryjne kardynała Stefana Wyszyńskiego [w:] Na polskiej drodze maryjnej. Materiały z sympozjum mariologiczno-maryjnego*, Pasierbiec, 21–22 października 2006 r., red. A. Gąsior, J. Królikowski, Częstochowa–Pasierbiec 2007, s. 37–97.

Wyjazd do Watykanu i podróż po Włoszech

Szczególnym wydarzeniem, opisanym z detalami na kartach *pro memoria*, jest podróż do Włoch. Prymas Wyszyński wyjechał za granicę po przerwie trwającej sześć lat⁵⁰, wcześniejsza wizyta miała bowiem miejsce w dniach 3 kwietnia – 3 maja 1951 r. Tym razem podróż poprzedziły staranne przygotowania od strony nie tylko kościelnej, ale i politycznej (rozmowa z I sekretarzem KC PZPR Gomułą). Kardynał wyjechał z Warszawy 6 maja 1957 r., natomiast powrócił do stolicy 19 czerwca tr. W sumie cała podróż trwała 44 dni. Prymasowi towarzyszyli: bp Baraniak, bp Klepacz, bp Choromański, kapelan ks. Władysław Padacz oraz ks. prał. Władysław Kulczycki⁵¹.

Momentem, na który należy zwrócić uwagę, są wizyty w Watykanie. Prymas pozostawił barwny, obszerny opis przygotowań oraz samej ceremonii wręczenia kapelusza kardynalskiego (18 maja 1957 r.), a następnie objęcia 30 maja 1957 r. bazyliki tytularnej – Najświętszej Maryi Panny na Zatybrzu (*Santa Maria in Trastevere*)⁵². Z punktu widzenia Kościoła w Polsce – jego roli politycznej i społecznej – istotniejsze były jednak rozmowy prowadzone przez kard. Wyszyńskiego z wysokimi dostojnikami watykańskimi. Bez wątpienia do najważniejszych zaliczyć należy wizyty w Sekretariacie Stanu Stolicy Apostolskiej. Rozmówcą prymasa był m.in. abp Antonio Samorè, ówczesny sekretarz Kongregacji dla Nadzwyczajnych Spraw Kościoła. W trakcie rozmowy 11 maja 1957 r. dostojnik poruszył m.in. kwestię dekretu z 9 lutego 1953 r., porozumienia z 31 grudnia 1956 r., uległości biskupów Klepacza oraz Choromańskiego wobec władz partyjno-państwowych, generalnej postawy Episkopatu w okresie uwięzienia prymasa, nowych, najpilniejszych nominacji biskupich⁵³. Kwestie polityczne były też przedmiotem rozmów, które prymas odbył 15 maja 1957 r. z prałatem Domenico Tardinim, prosekretarzem Stanu, oraz 16 maja 1957 r. z prałatem Angelem Dell'Acquą, substytutem. Do rozmów z abp. Samorèm powrócił 23 maja 1957 r.⁵⁴

Na odrębną wzmiankę zasługuje audiencja u Piusa XII, która miała miejsce 14 maja 1957 r. Jak zauważył prymas, od czasu, gdy widział po raz ostatni papieża, w 1951 r., w jego wyglądzie zaszło wiele zmian, które były świadectwem słabnących sił i zaawansowanego wieku.

Jak już wspomniano, kardynał przeprowadził także rozmowy z innymi wysokimi dostojnikami kościelnymi. Odnotujemy kilka z nich. 10 maja 1957 r. złożył wizytę dziekanowi

⁵⁰ Niezastąpionym opracowaniem źródłowym odnoszącym się do tej problematyki wciąż pozostaje publikacja J. Żaryna, *Kościół w Polsce w latach przełomu (1953–1958). Relacje ambasadora RP przy Stolicy Apostolskiej*, Warszawa 2000.

⁵¹ J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)...*, s. 176–179.

⁵² K. Wojtyła, *Znaczenie Kardynała Stefana Wyszyńskiego dla współczesnego Kościoła*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1971, nr 3(55), s. 23–24.

⁵³ Zob. P. Wójcik, *Il Governo e la Chiesa in Polonia di fronte alla diplomazia vaticana (1945–1978)*, Roma 2016.

⁵⁴ Jednym z efektów rozmów przeprowadzonych w Sekretariacie Stanu była nominacja bp. Antoniego Baraniaka na stolicę metropolitalną w Poznaniu. Zob. M. Białkowski, *Udział Antoniego Baraniaka SDB w pracach Konferencji Episkopatu Polski i jej komisji specjalistycznych (1951–1977)*, „Ecclesia. Studia z Dziejów Wielkopolski” 2019, nr 14 [w druku].

Świętego Kolegium Kardynalskiego, a zarazem sekretarzowi Kongregacji Kościołów Wschodnich kard. Eugène'owi Tisserantowi; 17 maja 1957 r. kard. Giuseppe Pizzardowi, prefektowi Kongregacji Seminariów i Uniwersytetów; 23 maja 1957 r. natomiast pięciu innym kardynałom, również emerytom, a w następnych dniach całej grupie hierarchów.

Ewenementem w skali wszystkich zapisków prymasowskich tworzących *pro memoria* jest relacja z podróży po południowych Włoszech w dniach 3–8 czerwca 1957 r. Był to jeden z nielicznych wyjazdów turystycznych i mimo wyczerpującego, intensywnego tempa okres wytchnienia, przeznaczony na prawie bez troski zachwyt nad pięknem przyrody i bogactwem zabytków. Kardynał szczegółowo relacjonował pokonywaną trasę, mijane miasta, miasteczka oraz osobliwości przyrodnicze, a narracja przypomina opisy z najlepszych baedekerów.

Spotkania z ludźmi władzy, przedstawicielami środowisk katolików świeckich oraz duchownymi

Ostatnie dwa miesiące 1956 r. oraz rok 1957 to czas intensywnych kontaktów państwo – Kościół katolicki na najwyższych szczeblach. W okresie tym miało miejsce tylko jedno spotkanie z I sekretarzem KC PZPR Gomułą. Jednak lektura całości zapisków pokazuje, że przywódca Polski ludowej zajmuje w narracji kardynała szczególne miejsce. Prymas bowiem wielokrotnie przywołuje i konfrontuje z rzeczywistością decyzje, działania i wypowiedzi Gomuły. Przyjmowana przez towarzysza Wiesława postawa wobec Kościoła jest więc politycznym odniesieniem dla hierarchy. Do spotkania doszło w wyjątkowym czasie – bezpośrednio przed wyjazdem prymasa do Rzymu, gdzie miał odebrać z rąk papieża Piusa XII kapelusz kardynalski. O ile prymas pozostawił dość obszernie omówienie rozmów z samym premierem Cyrankiewiczem, o tyle rozmowie przeprowadzonej z Gomułą (oraz z Cyrankiewiczem) 1 maja 1957 r. poświęcił niewiele miejsca – tylko kilka zdań (co wynikało z faktu, iż z rozmowy tej sporządził odrębny protokół). Spotkanie trwało od godz. 21.00 do 0.30 (2 maja 1957 r.). Pod koniec – jak zanotował prymas – I sekretarz KC PZPR zaproponował, by relacje pomiędzy państwem a Kościołem uregulował konkordat. Sugerował, by sprawę tę poruszyć podczas rozmów w Watykanie⁵⁵.

Spotkanie z Cyrankiewiczem 14 stycznia 1957 r. pozwoliło na podniesienie wielu nierozstrzygniętych kwestii, m.in. przyspieszenia druku tekstu dekretu Rady Państwa PRL z 31 grudnia 1956 r. oraz sytuacji prawnej biskupa kieleckiego Kaczmarka. Ceną za realizację zgłaszanych przez prymasa postulatów oraz deklarację pozytywnego rozpatrzenia kolejnych było wspomniane już wcześniej poparcie dla obozu reform Gomuły wyrażone komunikatem wydanym w dniu spotkania. Dlatego też prymas podkreślał konieczność zezwolenia na tymczasowe nauczanie religii nawet przez osoby będące na

⁵⁵ P. Lipiński, *Gomułka. Władzy nie oddamy*, Wołowiec 2019, s. 274–275.

etapie dokształcania zawodowego. Innym zagadnieniem podniesionym w czasie rozmowy była gwarancja działalności wydawnictw i czasopism katolickich. Oprócz zapewnienia funkcjonowania Wydawnictwa św. Wojciecha, Pallottinum, „Przeglądu Powszechnego” i „Ateneum Kapłańskiego” prymas oczekiwał zgody na wznowienie „Niedzieli” oraz „Rycerza Niepokalanej”. Postulaty dotyczące „Przeglądu Powszechnego”, „Niedzieli” i „Rycerza Niepokalanej”, mimo ponawianych starań, nie zostały spełnione.

Kontakty ze środowiskiem ruchu Znak, szczególnie z jego liderem Jerzym Zawieyskim – dramaturgiem, pisarzem i publicystą katolickim⁵⁶, są tematem wielokrotnie przewijającym się na kartach notatek. W obliczu mylnych ocen postawy środowiska Znaku wobec kardynała oraz jego wizji katolicyzmu polskiego zapiski *pro memoria* stanowią bezcenny materiał historyczny – ich analiza pozwala częściowo odtworzyć skomplikowane relacje i sformułować obiektywne wnioski⁵⁷. Już sama liczba spotkań z Zawieyskim wskazuje na bliskie relacje z prymasem. Zawieyski odwiedza prymasa praktycznie od pierwszych dni po jego powrocie z Komańczy (12 listopada 1956 r.). Duże znaczenie mają natomiast kolejne wizyty, w czasie których krystalizują się struktury i koncepcja ruchu Znak. I tak 10 grudnia 1956 r. Zawieyski „przyprowadził grupę młodzieży, która zamierza powołać do życia nowe pismo katolickie”. Z dalszego kontekstu możemy się domyślić, że chodzi prawdopodobnie m.in. o Tadeusza Mazowieckiego i Janusza Zabłockiego, którzy ostatecznie na początku 1958 r. rozpoczną wydawanie miesięcznika „Więź”⁵⁸. Natomiast zapis z 12 stycznia 1957 r. wskazuje na postawę Zawieyskiego, która będzie w kolejnych miesiącach i latach coraz bardziej charakterystyczna zarówno dla niego samego, jak i dla całego środowiska Znaku. Prezes OKPIK pragnie odgrywać rolę pośrednika, mediatora, negocjatora, a nawet arbitra i rozjemcy pomiędzy stroną rządową (często samym Gomułą) a prymasem Wyszyńskim. Początkowo ten układ będzie oparty na dwustronnych, partnerskich zasadach (14 stycznia 1957 r.). Później, wraz z wejściem przez Zawieyskiego w skład Rady Państwa PRL i jego „zachłyśnięciem się władzą” (2 marca 1957 r., 6 kwietnia 1957 r.), ulegnie swoistej ewolucji wstecznej, która sprowadzać się będzie do stanu niemocy w wypełnianiu kolejnych oczekiwań oraz żądań wysuwanych przez reżim pod adresem prymasa i Kościoła. Tymczasem jeszcze 11 marca 1957 r. liderzy ruchu dyskutowali z kardynałem o formule pracy klubowej i sytuacji politycznej. Dzień później, w trakcie spotkania ze wszystkimi posłami

⁵⁶ Zob. J.Z. Brudnicki, *Jerzy Zawieyski*, Warszawa 1985; M. Korczyńska, *Jerzy Zawieyski. Biografia humanistyczna 1902–1969*, Toruń 2011; J. Zawieyski, *Dzienniki*, t. 1: *Wybór z lat 1955–1959*, Warszawa 2011; *idem*, *Dzienniki*, t. 2: *Wybór z lat 1960–1969*, Warszawa 2012.

⁵⁷ Tu pomocne jest spojrzenie z drugiej strony, które zawierają *Dzienniki* Zawieyskiego. Zob. J. Zawieyski, *Dzienniki*..., t. 1 i 2. Niestety, również ostatnie wydanie jest wciąż wyłącznie wyborem.

⁵⁸ M. Białkowski, *Utworzenie miesięcznika „Więź” i ukształtowanie się jego linii programowej w latach 1958–1962* [w:] *HISTORIA TESTIS TEMPORUM, LUX VERITATIS. Księga Pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Januszowi Mallkowi z okazji siedemdziesiątej piątej rocznicy urodzin i pięćdziesiątej piątej rocznicy rozpoczęcia pracy naukowej*, red. W. Polak, M. Białkowski, A. Czwołek, S. Galij-Skarbińska, J. Kufel, P. Ruchlewski, Toruń 2012, s. 83–118.

Koła Poselskiego Znak prymas przedstawił podstawy aksjologiczne pracy katolików w Sejmie PRL. Zwraca uwagę brak użycia w sześciu tezach słowa „dialog”. Prymas zatem od samego początku widział dla ruchu Znak wyłącznie rolę świadków Prawdy, a świadectwo to miało trwać w ich symbolicznej obecności. Jego ocena rzeczywistości była więc bardziej realistyczna niż założenia przyjęte przez liderów ruchu. Swoiste uwikłanie Zawieyskiego – poprzez pracę w Sejmie i Radzie Państwa PRL – w kontakty z ludźmi władzy widoczne jest już w zapisach z 15 czerwca, 21 czerwca i 22 lipca 1957 r. Odtąd sytuacja będzie się pogarszać, a rozmowy toczone się 18 października 1957 r. są najlepszym dowodem na pogłębiający się antykościelny kurs Gomułki. Z czasem rola, jaką przypisał sobie Zawieyski – posłanca kardynała i I sekretarza, będzie coraz mniej efektywna i niepotrzebnie zaciąży na relacjach prymasa z pisarzem. Jednak przynajmniej na tym etapie, patrząc z perspektywy wydarzeń rozgrywających się od listopada 1956 do grudnia 1957 r., ocena relacji prymasa Wyszyńskiego z liderem ruchu Znak Zawieyskim pozostaje niejednoznaczna. Trzeba jednak podkreślić, że prymas, wspominając dyskusję, rozmowy czy spotkania z Zawieyskim, pisze zarówno o nim, jak i jego działalności społeczno-politycznej z szacunkiem.

Zapiski zgromadzone w niniejszym tomie *Pro memoria* mają szczególną wartość z uwagi na pojawiającą się w nim po raz pierwszy postać młodego pracownika naukowego KUL ks. Karola Wojtyły. Spotkanie odbyło się 30 kwietnia 1957 r. Prymas zanotował: „Konferencja **profesorów nauk społecznych** z seminariów i instytutów zakonnych obradowała w sem[inarium] metropolitalnym. Referuje ks. prof. Majka i ks. kan. Piwowarczyk. Dyskusja wykazała wielką rozbieżność w ujmowaniu materiału nauk społecznych. Brak ustalonej terminologii, przedmiotu materialnego i formalnego, miejsca w *ratio studiorum*. Po dłuższej dyskusji postanowiono powołać komisję trzech (ks. Majka, Wojtyła i Sitko), która drogą ankiety zbierze informacje o stanie nauk w seminariach i opracuje je, po czym na jesieni zwoła się drugi zjazd”⁵⁹.

Mimo że powyższy zapis wydaje się pozornie dość lakoniczny, a nawet nieznaczący, ma on jednak głębszy sens, jeśli odczytamy go w kontekście ówczesnej sytuacji kadrowo-personalnej w archidiecezji krakowskiej. Przypomnijmy zatem, że w tym czasie administrator apostolski archidiecezji krakowskiej abp Eugeniusz Baziak czynił usilne starania o nowego biskupa pomocniczego dla Krakowa. Do tej pory mógł bowiem liczyć wyłącznie na wsparcie ze strony 80-letniego bp. Stanisława Rosponda. Co więcej, kwerenda przeprowadzona przeze mnie wiosną 2017 r. w Archiwum Archidiecezjalnym Warszawskim, w zespole Sekretariatu Prymasa Polski, pozwoliła zidentyfikować dwustronicowy dokument (najprawdopodobniej brudnopis) będący listą nazwisk kandydatów do święceń biskupich. Pismo sporządzone zostało w języku łacińskim (tytułatura, imiona kandydatów, inkardynacja). Kardynał Wyszyński opatrzył je odręczną notatką: „Praesentati

⁵⁹ S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 4, 30 IV 1957.

15 VI 1957 w Sekr[etariacie] Stanu nomine Episcoporum”. Lista obejmuje 31 nazwisk, pozycję jedenastą zajmuje nazwisko Wojtyły. Tak więc w okresie wiosna–lato 1957 r. ks. Wojtyła zaistniał jako kandydat do święceń biskupich⁶⁰.

PODSTAWA EDYCJI CZWARTEGO TOMU

W czwartym tomie serii zebrane zostały notatki kard. Wyszyńskiego z lat 1956–1957. Przechowywane są one w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie (AAG). Na potrzeby obecnej edycji dokonano wyłączenia części zapisków z 1956 r. i zespolenia ich z całością notatek sporządzonych w roku 1957. Niniejszy tom dotyczy więc okresu od 26 października do 31 grudnia 1956 r. oraz od 1 stycznia do 31 grudnia 1957 r. W notatkach występuje luka obejmująca okres od 27 do 30 października 1956 r. Brakuje również zapisów dziennych z 6, 7 i 17 listopada 1956 r. Okres od 26 października do 31 grudnia 1956 r. obejmuje łącznie 123 karty formatu A5, przy czym wydarzenia z 15 listopada 1956 r. prymas omawia dwukrotnie (osobna dodatkowa kartka z uzupełnieniem). Natomiast okres od 1 stycznia do 31 grudnia 1957 r. – 1015 kart zapisków oraz kartę tytułową dodaną przez osobę inwentaryzującą (formatu A5). Ponadto dołączono 24 karty o zróżnicowanych wymiarach (zapisanych jedno- i dwustronnie) zawierające nazwiska osób występujących w tekście (zamieszczono odniesienia do konkretnych stron rękopisu).

Do zapisów użyto dwóch typów papieru: białego i kwaśnego, co ma wpływ na dzisiejszy odczyt kolorystyki atramentu. W wypadku kart białych atrament ma barwę niebieską, w wypadku kart papieru kwaśnego obecna kolorystka zbliżona jest do szarości.

Rękopis nie zawiera adnotacji pozwalających ustalić, kiedy dokładnie został przekazany do archiwum, nie zdradza także żadnych śladów późniejszej ingerencji czy to autora, czy to osób trzecich.

W rękopisie notatki z kolejnego dnia konsekwentnie zaczynają się na nowej kartce, wypełnianej obustronnie. Umieszczając datę w nagłówku, prymas oznaczał miesiąc cyfrą rzymską. W obecnym wydaniu – podobnie jak w poprzednich tomach *Pro memoria* – w datach znajdujących się w nagłówku zapisków dziennych miesiąc jest oznaczany słownie. W wypadku zmiany miejsca pobytu autor umieszczał przy dacie miejscowość. Tam, gdzie tego nie zrobił, informację uzupełniono. Zdecydowana większość akapitów zaczyna się odnotowaną godziną, zapisywaną w rozmaity sposób. Wszędzie ujednolicono zapis.

Rękopis zawiera niewiele skreśleń i poprawek. Informacje o tego rodzaju ingerencjach autorskich są zamieszczone w przypisach tekstowych (oznaczonych literami).

Ustanowiono specyfikę języka autora. Nietrudno zauważyć, że prymas notował szybko, nie chcąc, żeby w natłoku spotkań umknęły mu jakieś nazwiska czy ważne sprawy. Nie

⁶⁰ M. Białkowski, *Okoliczności i przebieg nominacji biskupiej Karola Wojtyły w świetle zapisów „Pro memoria” kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz materiałów Archiwum Archidiecezjalnego Warszawskiego* [w druku].

wracał już później do wcześniejszych notatek. Pośpiech widoczny jest zwłaszcza w stylu, w budowie zdań i ich stylistyce, w którą jednakże nie ingerowano.

Zwraca uwagę zwyczaj podkreślania przez autora nazwisk, aczkolwiek niekonsekwentnie. Miało to zapewne na celu pomóc w szybkim ich odnalezieniu, gdyby to było potrzebne. W tym wypadku zostały wyróżnione tylko te nazwiska, które autor podkreślił. Większość pojawiających się postaci została zidentyfikowana, jednak nie wszystkie. Bariere dla odszukania wskazanej osoby stanowiły nie tylko błędne zapisy nazwiska, co wynikało z nadmiaru spraw i spotkań, ale często całkowicie incydentalny i jednorazowy charakter spotkań. Warto podkreślić, że w prezentowanym tomie liczba postaci, o których wspomina autor zapisków, jest nieporównanie większa niż w tomach dotyczących wcześniejszych, jak i późniejszych lat aktywności prymasa.

Nieocenioną pomoc w identyfikacji pojawiających się w *Pro memoria* osób okazało mi wiele instytucji kościelnych diecezjalnych i zakonnych, archiwów państwowych, bibliotek oraz urzędów. Wszystkim im składam serdeczne podziękowania. Szczególne słowa wdzięczności kieruję do dr. hab. Pawła Skibińskiego, przewodniczącego zespołu redakcyjnego, którego cenne uwagi merytoryczne i spostrzeżenia miały znaczący wpływ na przebieg całego procesu redakcyjnego.

Michał Białkowski

ZASADY WYDANIA

Tekst notatek *pro memoria* ze względu na swój brulionowy charakter, a także na wagę poruszanych zagadnień, stanowił poważne wyzwanie edytorskie. Zgodnie z wytycznymi Rady Programowej tej publikacji źródłowej redaktorzy naukowi poszczególnych tomów przy opracowaniu tekstu starali się uwzględnić zapisy instrukcji wydawniczej IPN oraz zalecenia zawarte w książce *Pisownia słownictwa religijnego*¹. Cytaty biblijne umieszczone w przypisach zostały zaczerpnięte z Biblii Tysiąclecia, zawierającej tekst piątego wydania (Pallottinum, Poznań 2012). Przede wszystkim przyjęto zasadę ograniczonego ingerowania w tekst źródła, aby utrzymać autorski charakter zapisków kard. Wyszyńskiego. Starano się zachować styl i język prymasa, charakterystyczny dla jego wykształcenia i czasów, w których żył, dlatego nie poprawiano np. błędów składniowych. Uwspółcześiono jednak ortografię (m.in. pisownię łączną i rozdzielną wyrazów, odmianę nazw własnych), uzupełniono lub poprawiono interpunkcję. Bez zaznaczenia przypisem poprawiono ewidentne błędy gramatyczne czy ortograficzne, zakładając, że wynikały one z pośpiechu, nieuniknionego przy niemal codziennym sporządzaniu notatek.

Tekst zapisków został opatrzony przypisami tekstowymi (literowymi) (odnoszącymi się do pisma: skreślenia, wyróżnienia, błędy, archaizmy itp.) oraz przypisami rzeczowymi (zawierającymi dane biograficzne, informacje i wyjaśnienia, a także podającymi źródła informacji). Wyróżnienia w tekście zapisków (przede wszystkim podkreślenia) oddano czcionką pogrubioną. Prymas Wyszyński miał zwyczaj nadużywania – z punktu widzenia wrażliwości językowej współczesnego czytelnika – wielkich liter, co wynikało z jego stosunku do osób czy spraw dla niego ważnych (np. w słowach *Naród i Ojczyzna*). Tam, gdzie zdaniem redaktora naukowego mamy do czynienia z taką sytuacją, pozostawiono wielkie litery. Większość stosowanych majuskuł wynikała jednak z kodeksu grzecznościowego, charakterystycznego dla ówczesnych środowisk kościelnych. Prymas pisał zazwyczaj np. słowo *ksiądz* wielką literą, także wtedy, gdy zapisywał je skrótem. W tym wypadku wielką literę konsekwentnie zmieniano na małą. Podobnie w kościelnych nazwach pospolitych (np. katedra *gnieźnieńska*), nazwach kościelnych i państwowych jednostek terytorialnych (np. diecezji, województw), a także w słowach takich jak *rzqd* czy *państwo*. Ponadto wprowadzono jednolity zapis „Msza św.” – przyjęto ten, który najczęściej występuje w tekście prymasa.

Wszelkie uzupełnienia w tekście notatek ujęto w nawias kwadratowy. Nazwiska i imiona podane przez prymasa w formie skróconej, najczęściej za pomocą inicjałów,

¹ Ks. W. Przyczyna, R. Przybylska, *Pisownia słownictwa religijnego*, Tarnów 2011.

zostały rozwinięte w nawiasach kwadratowych, chyba że redaktorowi naukowemu nie udało się zidentyfikować danej osoby. Skróty tytułów oraz funkcji występujące przed imieniem i nazwiskiem pozostały nierozwinięte, rozwijano je natomiast, gdy występowały samodzielnie lub na początku zdania. Skróty nazw własnych, nawet powszechnie znanych (np. PRL, PZPR, ZSRS itp.), przy pierwszym wystąpieniu w tekście zostały rozwinięte w nawiasach kwadratowych. Rozwinięto też wszystkie skróty występujące na początku zdania. Stosowane przez prymasa skróty niestandardowe zostały ujednolicone zgodnie z zapisami *Słownika języka polskiego* (np. arcbp zamieniano na abp) lub rozwinięte w nawiasie kwadratowym (np. r[oku] ub[iegłego]). Ujednolicono też bardzo różne w podstawie zapisy dat. Skróty występujące w książce, zarówno w zapiskach prymasa, jak i w przypisach, umieszczono w wykazie skrótów.

31. X. 1956.

12

Wernese.

Reus jisten o Lennand Klt. War-
nauk, i Lennand i Lennand War-
de Lennand.

10. Lennand jisten o Lennand
Lennand. Lennand.

Lennand: Lennand Lennand, K. J.
Lennand, i K. Lennand Lennand.

11. Lennand Lennand i Lennand
Lennand.

Lennand Lennand Lennand Lennand
Lennand. Lennand.

Lennand Lennand Lennand.

12. Lennand Lennand: Lennand Lennand.

Lennand Lennand Lennand
Lennand.

12.30. Lennand Lennand. Lennand
Lennand.

Lennand Lennand Lennand i K.
Lennand Lennand i K. Lennand.

Lennand Lennand.

13. Lennand Lennand Lennand
Lennand.

Lennand Lennand i K. Lennand
Lennand.

PAŹDZIERNIK

26 października 1956

Komańcza

O godz. 9.00 rano zgłosili się do klasztoru w Komańczy wiceminister sprawiedliwości Zenon Kliszko¹ i poseł Władysław Bieńkowski², z polecenia Władysława Gomułki³, i wyrazili przełożonej sióstr nazaretanek⁴ życzenie rozmowy z prymasem. Po przeszło 15 minutach przyjąłem obydwu panów w rozmównicy na dole. Oświadczyli mi, że przybywają z ramienia tow[arzysza] Wiesława dla przedłożenia pewnych spraw do rozważenia. Nowy sekretarz PZPR stoi na stanowisku, że konieczny jest jak najszybszy powrót prymasa do Warszawy i objęcie urzędowania. Przedstawili mi sytuację społeczno-gospodarczą kraju, jak również wewnątrzpolityczną i zewnątrzpolityczną. Wszystkie te spostrzeżenia wymagają, by w kraju doszło jak najszybciej do pełnego uspokojenia. W[ładysław] Gomułka uważa, że na odcinku stosunku Kościół–państwo najwięcej niepokoju w społeczeństwie budzi obecna sytuacja prymasa. I dlatego zostali wydelegowani przez sekretarza partii, by usłyszeć zdanie ks[iędza] prymasa. Moja odpowiedź: „jestem tego zdania od trzech lat, że miejsce prymasa Polski jest w Warszawie”.

Rozpatrzyliśmy sytuację od strony najpilniejszych postulatów Kościoła. Po czym panowie udali się do wsi Komańcza, by specjalnym telefonem poinformować tow[arzysza] **Gomułkę** o wyniku rozmów.

¹ Zenon Kliszko (1908–1989), polityk, sekretarz KC PZPR 1957–1970, wicemarszałek sejmu 1957–1972, poseł 1943–1952; 1957–1972; najbliższy współpracownik Gomułki. W latach 1931–1938 członek KPP. Przewodniczący klubu poselskiego PPR 1947–1948. Usunięty z PZPR 1953–1956. Więzień polityczny 1953–1954. Członek BP KC PZPR 1959–1970. Współodpowiedzialny za pacyfikację protestów robotniczych w Gdańsku i w Gdyni 1970. Pozbawiony stanowisk państwowych i partyjnych 1971.

² Władysław Bieńkowski (1906–1991), polityk, członek PPR/PZPR, minister oświaty 1956–1959, poseł 1943–1969. Jeden z ideologów i organizatorów PPR i KRN. Dyrektor Biblioteki Narodowej 1948–1956. Krytyk realnego socjalizmu w latach 60. Usunięty z PZPR 1970. Współpracownik KOR.

³ Władysław Gomułka (1905–1982), I sekretarz KC PZPR 1956–1970, poseł 1947–1952 i 1957–1972. W latach 1926–1938 członek KPP, I sekretarz KC PPR 1943–1948, wicepremier i minister Ziem Odzyskanych 1945–1947. Odsunięty od władzy 1948; aresztowany 1951–1954. Autor programu umiarkowanych reform oraz odprężenia w związku z przełomem politycznym 1956. Odsunięty od władzy po pacyfikacji protestów robotniczych na Wybrzeżu w 1970. Przeniesiony na emeryturę w 1971.

⁴ Chodzi o Bożenę Janinę Staczyńską CSFN (1883–1964), przełożoną generalną Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu 1946–1959. Wcześniej mistrzyni nowicjatu w Albano, dyrektorka szkoły nazaretanek w Warszawie, przełożona prowincjalna prowincji warszawskiej i krakowskiej zgromadzenia.

Wrócili na skromny posiłek, który spożyliśmy w rozmównicy. Siostry chciały dać lepszy obiad. Byłem zdania, że ma być zwykły, jak na co dzień.

Po obiedzie obydwaj wysłannicy pożegnali nas. Pozostawili wrażenie zróżnicowane. Pan **Bieńkowski** otwarty, pogodny, z podejściem humanistycznym; widzi raczej drogę łatwych rozwiązań. Pan **Kliszko** z mentalnością prawnika wszędzie widzi trudności, zastrzeżenia. Jest człowiekiem ciasnym, schematycznym. Widzę trudności na przyszłość po jego stronie.

Zasadnicze wnioski z dwugodzinnej rozmowy można sprowadzić do następujących punktów:

1. Wobec zachodzących zmian w życiu wewnętrznym Polski, zmierzających do uspokojenia i zerwania z błędami przeszłości, ks[ia]dz[ę] prymas ustosunkowuje się pozytywnie.

2. Dla ściślejszego określenia stanowiska miarodajne są wypowiedzi tow[arzysza] Gomułki na VIII Plenum i na wiecu warszawskim, oczywiście w ramach wyznaczonych przez różnice światopoglądowe.

3. Dla stopniowego uspokojenia opinii katolickiej Narodu, żywo dotkniętej dotychczasową działalnością rządu, niezbędne jest **zniesienie dekretu o obsadzaniu stanowisk kościelnych**⁵, i to jak najprędzej. Obydwaj rozmówcy oświadczyli, że tow[arzysz] Gomułka ocenia ten dekret negatywnie. Obydwaj rozmówcy, jakkolwiek bliżej go nie znali, to jednak oceniają go negatywnie. Będzie rzeczą wyznaczonej Komisji Mieszanej⁶ zająć się nowym sformułowaniem tego zagadnienia.

4. Jako punkt zasadniczy uznaje się, że **obsadzanie stanowisk biskupich** powinno być uzgadniane z rządem, podobnie jak to było w konkordacie. Gdy idzie o obsadzanie innych stanowisk kościelnych, nie uważa się za rzecz konieczną uzgadniania, jakkolwiek jakaś forma wymiany stanowisk może być potrzebna. Oczywiście, istnieje całe mnóstwo stanowisk kościelnych, które nie mogą podlegać uzgadnianiu.

5. **Pilną jest rzeczą wznowienie prac Komisji Mieszanej**, w której spotkają się specjaliści do omawiania spraw. Ze strony rządu skład będzie całkowicie nowy. Ze strony Episkopatu pozostaną księża biskupi Klepacz⁷ i Choromański⁸. B[isku]p Za-

⁵ Chodzi o dokument Rady Państwa z 9 II 1953 umożliwiający władzy komunistycznej kontrolowanie oraz unieważnianie nominacji i aktów jurysdykcyjnych Kościoła. Dekret ułatwiał obsadę stanowisk kościelnych księżmi-patriotami. Zniesiony dekretem z 31 XII 1956.

⁶ Komisja Mieszana Rządu i Episkopatu powstała z inicjatywy kard. Stefana Wyszyńskiego w 1949. Spotkania Komisji Mieszanej, a od 1956 Komisji Wspólnej odbywały się sporadycznie, w zależności od klimatu politycznego.

⁷ Michał Klepacz (1893–1967), biskup łódzki 1947–1967, członek Rady Głównej KEP 1949–1967, członek Komisji Mieszanej od 1949, a od 1956 Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu. Świecenia 1916. Wykładowca w WSD w Kielcach i na USB w Wilnie, profesor nadzwyczajny USB, dziekan Wydziału Teologicznego USB 1939, więzień niemieckich obozów pracy na Litwie 1942–1944. Wykładowca w WSD w Wilnie i Białymstoku 1944–1946. Sakra biskupia 1947. Przewodniczący KEP w okresie internowania prymasa 1953–1956.

⁸ Zygmunt Choromański (1892–1968), biskup pomocniczy warszawski 1946–1968 i sekretarz generalny KEP 1946–1968, członek Komisji Mieszanej od 1949, a od 1956 Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu, doktor prawa kano-

krzewski⁹ z uwagi na stan zdrowia nie będzie mógł brać udziału w pracach K[omisji] M[ieszaney].

Do K[omisji] M[ieszaney] przekazane będą inne sprawy, których nagromadziło się wiele.

6. Dla uspokojenia opinii społecznej konieczną jest rzeczą, by wrócili na swoje stanowiska księży b[isku]pi Adamski¹⁰ ze swoimi sufraganami i bp Kaczmarek¹¹ do Kielc.

Rozmówcy wysunęli trudności, gdy idzie o bp. Adamskiego, który od dawna budził zastrzeżenia.

7. Powrót biskupów sufraganów gnieźnieńskich na swoje stanowiska uważa się za rzecz oczywistą i łączącą się ze sprawą ks[iędza] prymasa. Tym więcej że diec[ezja] prymasowska jest od trzech lat bez biskupów. Pełnienie obowiązków prymasa bez ich pomocy byłoby rzeczą niemożliwą.

8. Dla uspokojenia opinii publicznej na Śląsku, celem podniesienia zaufania do nowej linii rządzenia, należy dokonać zmian na stanowisku rządców we Wrocławiu i w Katowicach. Obydwaj powinni odejść.

9. Dla właściwego układu ideologicznego niezbędną jest rzeczą przywrócenie prasy katolickiej we właściwym tego słowa znaczeniu.

10. Zdaniem rozmówców na konkordat ze Stolicą Świętą jest jeszcze nie czas.

Sformułowano komunikat do P[olskiej] A[gencji] P[rasowej] treści następującej: W wyniku rozmowy przeprowadzonej przez przedstawicieli Biura Politycznego KC PZPR z Prymasem Polski Stefanem kardynałem Wyszyńskim w tych dniach ks[iądz] prymas wrócił do stolicy i objął urzędowanie.

nicznego. Jeden z najbliższych współpracowników prymasa Wyszyńskiego. Negocjator i sygnatariusz porozumienia z 14 IV 1950 i tzw. małego porozumienia z grudnia 1956. Święcenia 1916. W okresie międzywojennym m.in. notariusz i kanclerz kurii warszawskiej; kanonik kapituły metropolitalnej; wykładowca w warszawskim seminarium duchownym. Proboszcz parafii pw. św. Aleksandra przy pl. Trzech Krzyży 1939–1968. Sakra biskupia 1946. Po śmierci prymasa Hłonda wikariusz generalny i kapitulny archidiecezji warszawskiej 1948–1949.

⁹ Tadeusz Paweł Zakrzewski (1883–1961), biskup płocki 1946–1961, członek Komisji Głównej KEP, Komisji Mieszanej od 1949, a od 1956 Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu. Święcenia 1906. Jeden z najbliższych współpracowników kard. Hłonda. Rektor Papieskiego Instytutu Polskiego w Rzymie 1928–1938. Biskup pomocniczy w Łomży 1938–1946; sakra biskupia 1938.

¹⁰ Stanisław Adamski (1875–1967), biskup katowicki 1930–1967. Święcenia 1899. Od 1904 kanonik kapituły poznańskiej. Duszpasterz, redaktor i działacz społeczno-patriotyczny archidiecezji poznańskiej do 1930. Poseł na Sejm Ustawodawczy 1919–1922, senator 1922–1927, wieloletni dyrektor Księgarni św. Wojciecha, ogólnopolski koordynator Akcji Katolickiej od 1929. Sakra biskupia 1930. Deportowany przez Niemców do GG 1941; kapelan w powstaniu warszawskim. Deportowany z diecezji katowickiej przez władze komunistyczne w 1952. Do października 1956 mieszkał u urszulanek USJK w Lipnicy k. Szamotuł.

¹¹ Czesław Kaczmarek (1895–1963), biskup kielecki 1938–1963, doktor teologii. Święcenia 1932. Duszpasterz w Płocku 1928–1939. Aresztowany przez władze komunistyczne 1951, torturowany i po pokazowym procesie skazany we wrześniu 1953 na 12 lat więzienia za rzekomą kolaborację z Niemcami, kontakty z wywiadem zachodnim oraz próby obalenia ustroju PRL. Powrót do Kielc w 1957. Rząd PRL bezskutecznie domagał się od Episkopatu usunięcia go z zajmowanego stanowiska. Pośmiertnie uniewinniony i zrehabilitowany w 1990.

31 października 1956

Warszawa

Rano jestem w seminarium m[e]t[ro]p[olitalnym] warszawskim z Mszą św. i słowem Bożym do alumnów.

Po powrocie przyjmuję delegację rzemiosła stolicy. Po czym: bp. **Sonika**¹², ks. J[ana] **Jaroszewicza**¹³ i ks. dziekana **Kolańskiego**¹⁴.

11.00. Przychodzą dzieci z przedszkola s[io]str[zy] nazaretanek. Przyjmuję kurs pielęgniarek zakonnych. Fotoreporterzy. Przedszkole [Zgromadzenia] Sług Jezusa¹⁵.

12.00. B[isku]p **Świrski**¹⁶ i bp **Jankowski**¹⁷. Sąd Metropolitalny Warszawski z powitaniem.

12.30. Duchowieństwo arch[idiecezji] warszawskiej. Dzieci z Chotomowa z ks. prał. **Ugniewskim**¹⁸ i ks[ięd]zem proboszczem¹⁹. Dzieci z Szymanowa.

13.00. Duchowieństwo zakonne z przełożonymi. Siostry zakonne z ks. Bronisławem Dąbrowskim²⁰.

¹² Franciszek Sonik (1885–1957), biskup pomocniczy kielecki 1936–1957. Święcenia 1910. Kapelan biskupa kieleckiego Augustyna Łosińskiego, wykładowca w WSD w Kielcach. Sakra biskupia 1936. Wikariusz generalny i kapitułny diecezji kieleckiej 1937–1938; 1951–1956.

¹³ Jan Jaroszewicz (1903–1980), biskup pomocniczy kielecki 1958–1967, nominacja w grudniu 1957. Święcenia 1925. Doktorat z nauk teologicznych we Fryburgu. W czasie II wojny światowej rektor WSD w Kielcach. W 1949 wikariusz generalny diecezji. W 1951 aresztowany z bp. Kaczmakiem i skazany na 4 lata więzienia. Zwolniony w 1955. Sakra biskupia 1958. Biskup diecezjalny kielecki 1967–1980.

¹⁴ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹⁵ Chodzi o założone w lutym 1946 przez Zgromadzenie Sług Jezusa przedszkole Caritas w Warszawie przy ul. Telesińskiej 9. Zgodnie z zapisem w statucie, właścicielem przedszkola było Stowarzyszenie „Opieka nad Dziewczętami” pw. św. Józefa. Przedszkole otrzymało wówczas nazwę Caritas. W latach 1950–1962 władze zajęły część budynku i przekazały ją na cele przedszkola państwowego prowadzonego przez Zrzeszenie Katolików „Caritas” oddział wojewódzki w Warszawie. Zgromadzenie Sług Jezusa ponownie przejęło przedszkole w 1990.

¹⁶ Ignacy Świrski (1885–1968), biskup siedlecki 1946–1968. Święcenia 1913. Wykładowca seminarium duchownego i Akademii Duchownej w Petersburgu 1914–1918, dyrektor gimnazjum polskiego w Dyneburgu 1918–1919, wykładowca na USB w Wilnie 1921–1939, rektor WSD w Białymstoku 1945–1946. Sługa Boży Kościoła katolickiego.

¹⁷ Marian Jankowski (1899–1962), biskup pomocniczy siedlecki 1948–1962, wikariusz generalny. Święcenia 1922. Duszpasterz polskich emigrantów we Francji. Ojciec duchowny i rektor WSD diecezji siedleckiej w Janowie Podlaskim. Sakra biskupia 1948.

¹⁸ Stefan Ugniewski (1890–1974), kapłan archidiecezji warszawskiej, doktor prawa kanonicznego, przewodniczący Komitetu Odbudowy Domu Prymasa Polski i Kurii Metropolitalnej Warszawskiej, członek Komitetu Budowy Seminarium Metropolitalnego na Bielanach, major rezerwy WP. Święcenia 1913. Kapelan wojskowy 1920–1933; proboszcz garnizonu w Cytadeli Warszawskiej 1926–1933. Założyciel w 1922 Fundacji im. Ojca Świętego Piusa XI, prowadzącej w Chotomowie i Tarchominie domy dla sierot po żołnierzach poległych podczas I wojny światowej. Proboszcz parafii pw. św. Stanisława Kostki w Warszawie na Żoliborzu 1933–1974. Kapelan AK. W 1948 kanonik kapituły metropolitalnej i prałat papieski.

¹⁹ Proboszczem w Chotomowie w latach 1954–1983 był ks. Franciszek Dumański (1906–1983).

²⁰ Bronisław Dąbrowski FDP (1917–1997), kapłan zakonne, dyrektor biura SKEP od 1950, wieloletni dyrektor WSZ przy SPP, referent biura SPP od 1953. Śluby wieczyste w zgromadzeniu orionistów 1943; święcenia 1945. Bliski współpracownik prymasów Wyszyńskiego i Glempa. Biskup pomocniczy archidiecezji warszawskiej 1961–1993; sakra biskupia 1962. Sekretarz generalny KEP 1969–1993. Zaangażowany w rozmowy Episkopatu Polski z władzami komunistycznymi, także w okresie transformacji ustrojowej (rozmowy w Magdalence, negocjacje okrągłego stołu). Wieloletni przewodniczący KEP do Spraw Zakonnych. Arcybiskup tytularny od 1982. Doktor *honoris causa* KUL 1990.

15.00. B[isku]p St[anisław] **Czajka**²¹ i ks. A[ntoni] **Marchewka**²² z Częstochowy.

16.00. Liczne delegacje parafialne.

18.00. S[iostra] **Romana**²³ elżbietanka – w sprawie domu arcyb[isku]piego gnieźnieńskiego.

²¹ Stanisław Czajka (1897–1965), biskup pomocniczy częstochowski 1944–1965; proboszcz parafii pw. św. Zygmunta w Częstochowie od 1948. Święcenia 1920. Doktorat z prawa kanonicznego na KUL 1930. Rektor WSD diecezji częstochowskiej w Krakowie 1936–1944. Sakra biskupia 1944.

²² Antoni Marchewka (1890–1973), kapłan diecezji częstochowskiej; doktor prawa kanonicznego, sędzia prosyndalny i kanonik gremialny kapituły katedralnej w Częstochowie od 1951, konsultor Trybunału Prymasowskiego w sprawach małżeńskich od 1955; brat ks. Stanisława Marchewki. Święcenia 1918. Członek Związku Zawodowego Dziennikarzy Rzeczypospolitej. Duszpasterz w parafiach Zagłębia Dąbrowskiego. Kapelan powstania warszawskiego. Wikariusz parafii pw. św. Barbary w Częstochowie. Redaktor naczelny „Niedzieli” 1945–1953. Więziony od lipca 1947 do czerwca 1948.

²³ Romana Janina Kaczmarek CSSE (1914–1998). Do zgromadzenia zakonnego wstąpiła w 1934; pierwsza profesja w 1936. Od 1958 sekretarka prowincjalna prowincji poznańskiej Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety. Radna prowincji 1960–1970. Referentka zakonna w archidiecezji poznańskiej 1963–1992.

LISTOPAD

1 listopada [19]56, Urocz[ystość] Wszystkich Świętych Warszawa

7.30. Msza św. zespołu „Ósemki” p. Okońskiej¹. Dzieci szkolne.

10.30. Przyjeżdża bp **Baraniak**² z ks. prałatem Wł[adysławem] **Kulczyckim**³.

11.00. Msza św. bp. **Baraniaka**. Przemówienie w kaplicy. Ks[iądz] inspektor Rokita⁴ i [księża] salezjanie.

12.30. Fotografie reporterów.

13.00. B[isku]p **Choromański** – z najpilniejszymi sprawami.

15.00. Delegacje parafialne z Warszawy i z archidiecezji. Napływają przez cały dzień. Trzeba wychodzić co jakiś czas na balkon albo do Sali Arcyb[isku]pów Warszawskich.

2 listopada 1956 Warszawa – Jasna Góra

7.30. Msza św. w kaplicy domowej. S[iotra] **Romana**⁵, elżbietanka.

¹ Maria Okońska (1920–2013), polonistka, psycholog, jedna z najbliższych współpracownic prymasa Wyszyńskiego. Pracownica SPP 1957–1981. Założycielka w 1942 i prałożona generalna do 1996 IPW, tzw. „Ósemki”, obecnie pod nazwą Instytut Prymasa Stefana Wyszyńskiego.

² Antoni Baraniak (1904–1977), biskup pomocniczy gnieźnieński 1951–1957. Do salezjanów wstąpił w 1920; pierwsza profesja 1921, święcenia 1930. Absolwent Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie 1927–1931. Kapelan i sekretarz prymasów: Hłonda 1933–1948 i Wyszyńskiego 1949–1951. Biskup pomocniczy gnieźnieński 1951–1957. Pracownik SPP 1951–1953. W nocy 25/26 IX 1953 aresztowany równolegle z prymasem Wyszyńskim; osadzony w areszcie śledczym na Mokotowie i przez 3 lata, do 30 X 1956, poddawany brutalnemu śledztwu. Mimo tortur nie obciążał prymasa. Arcybiskup metropolita poznański 1957–1977.

³ Władysław Kulczycki (1896–1968), kapłan archidiecezji krakowskiej, doktor prawa kanonicznego, urzędnik Sądu Metropolitalnego w Krakowie; prałat domowy Jego Świątobliwości. Święcenia 1922. W 1949 zwerbowany do współpracy przez UB na podstawie kompromitujących materiałów. Współpracę kontynuował do śmierci. Zarejestrowany przez UB/SB jako TW „Żagielowski”, „Staniszewski”, „Torano”, „Carmen”. Donosił m.in. na kard. Wojtyłę i prymasa Wyszyńskiego.

⁴ Stanisław Rokita SDB (1900–1984), kapłan zakonny Towarzystwa św. Franciszka Salezego, w latach 1947–1959 inspektor prowincji północnej św. Stanisława Kostki. Pierwsza profesja zakonna 1920. Święcenia kapłańskie 1930. W latach 1932–1936 studia klasyczne na USB w Wilnie. Nauczyciel i wychowawca w Zakładzie Salezjańskim w Ostrzeszowie 1936–1937. Dyrektor domu zakonnego i szkoły w Marszałkach od 1938. Spowiednik w nowicjacie w Czerwińsku 1959–1966. Dyrektor domu salezjańskiego w Lutomiersku 1966–1972. W latach 1972–1978 w Rzymie jako delegat przełożonego generalnego dla inspektorii polskich. W latach 1978–1984 w Czerwińsku.

⁵ Chodzi o s. Romanę Kaczmarek CSSE.

10.00. **B[isku]p A[ntoni] Baraniak** – rozstrzyga się sprawę mieszkania. **B[isku]p** zgadza się na mieszkanie po sufraganie. W domu na Miodowej zajmują mieszkania ks. **Huet**⁶ i ks. **Myrcha**⁷, wprowadzeni tu dla ochrony domu nr 19⁸. Postanowiłem obydwu wymówić to mieszkanie, by mieć miejsce dla księży pracujących w sekretariacie prymasa.

13.00. Kapituła gnieźnieńska z powitaniem. Dotąd nie pokazał się ks. **Stanisław Bross**⁹. Napływają nadal delegacje parafialne wiernych. Matka gen[eralna] s[iostr] Rodziny Maryi, **Teresa Stępówna**¹⁰. Delegacja Polonii z Australii.

15.00. W Wolborzu – słowo Boże.

18.00. Na Jasnej Górze – ingres do kaplicy Matki Bożej Zwycięskiej – słowo Boże. Nabożeństwo w bazylice – słowo Boże. Dyr[ektor] **Braun**¹¹ – w klasztorze.

3 listopada [19]56

Częstochowa

6.30. Jasna Góra. Msza św. dziękczynna w kaplicy Matki Bożej. **B[isku]p Baraniak**, **ks. Padacz**¹², **ks. Skorodecki**¹³.

⁶ Stanisław Huet (1904–1961), kapłan z archidiecezji lwowskiej, doktor habilitowany nauk teologicznych, wykładowca na ATK od 1954, członek Stowarzyszenia PAX, władz naczelnych ZK „Caritas”, Komisji Duchownych i Świeckich Działaczy Katolickich przy OKFN, jeden z czołowych księży-patriotów. Święcenia 1927. Habilitacja na UJ 1938. Od 1949 wykładowca na Wydziale Teologicznym UW, profesor nadzwyczajny UW. Narzucono Kościołowi przez władze komunistyczne jako wikariusz generalny archidiecezji krakowskiej 1953–1956.

⁷ Alfons Myrcha (1907–1996), kapłan, wykładowca na Wydziale Teologicznym UW 1946–1954, wykładowca na ATK do 1954, wykładowca na KUL 1947–1962. Święcenia 1931. W czasie II wojny światowej kapelan AK w Warszawie i Siedlcach; zaangażowany w akcję ratowania Żydów z getta. Profesor prawa kanonicznego 1967. Dziekan Wydziału Prawa Kanonicznego ATK 1960–1969.

⁸ Budynek bezpośrednio sąsiadujący z pałacem arcybiskupów warszawskich. Po 1945 przejęty przez archidiecezję warszawską i włączony w skład zespołu architektonicznego tworzącego zabudowania kościelne.

⁹ Stanisław Bross (1895–1982), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej. Święcenia 1919. Przed II wojną światową jeden z organizatorów Akcji Katolickiej w Polsce; od 1930 dyrektor Naczelnego Instytutu Akcji Katolickiej w Poznaniu. Podczas wojny więzień KL Dachau. Pracownik SPP 1947–1953; infułat; od lutego 1953 drugi wikariusz generalny archidiecezji gnieźnieńskiej. Po aresztowaniu prymasa i deportowaniu bp. Lucjana Bernackiego od września 1953 do października 1956 administrował archidiecezją gnieźnieńską jako wikariusz generalny. W trakcie urzędowania przekraczał swoje kompetencje i doprowadził do podziałów wśród duchowieństwa gnieźnieńskiego. Po uwolnieniu prymasa odesłany na emeryturę.

¹⁰ Teresa Katarzyna Stępa RM (1882–1977), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi 1947–1960. Do zgromadzenia wstąpiła w 1902. Z zawodu nauczycielka. W czasie powstania warszawskiego wywieziona do KL Ravensbrück. Autorka książki *Moje wspomnienia 1882–1961* (Warszawa–Niepokalanów 2007).

¹¹ Prawdopodobnie Jerzy Braun, ps. „Bronisław Rogowski” (1901–1975), pisarz, poeta, działacz polityczny, publicysta, harcerz. Od marca 1945 przewodniczący Rady Jedności Narodowej; od kwietnia 1945 ostatni Delegat Rządu na Kraj; autor *Testamentu Polski walczącej*. Absolwent filozofii na KUL 1948. W latach 1948–1956 więziony, torturowany i skazany za działalność niepodległościową. Od 1964 przebywał w Rzymie. Zarejestrowany jako kontakt operacyjny wywiadu PRL ps. „Opium”.

¹² Władysław Padacz (1900–1974), kapłan archidiecezji warszawskiej, doktor prawa kanonicznego, kapelan prymasa Wyszyńskiego 1952–1974, wykładowca w seminarium duchownym, prałat. Święcenia 1927. Wcześniej żołnierz w wojnie 1920. Pośel na Sejm RP z listy Obozu Zjednoczenia Narodowego. Kapelan w kampanii wrześniowej 1939, następnie we Francji; jeniec oflagu 1940–1945. W latach 1945–1947 kapelan wojsk polskich we Włoszech, wiceprektor Instytutu Polskiego w Rzymie i Polskiego Seminarium Duchownego. Rektor kościoła akademickiego pw. św. Anny w Warszawie 1947–1952. Oficjał Sądu Metropolitalnego Warszawskiego 1964–1974.

¹³ Stanisław Skorodecki (1919–2002), kapłan z diecezji tarnowskiej, duszpasterz, pracownik kurii diecezjalnej w Tarnowie 1956–1962. Święcenia 1945. Aresztowany w 1951; skazany na 10 lat więzienia. W latach 1953–1955

11.00. Wystawa mariańska – przemówienie. Delegacja z Częstochowy. Semin[arium] łomżyńskie – przemówienie.

13.00. Do o[jców] paulinów – przemówienie.

14.00. Do W[arsza]wy – powrót.

18.00. W Warszawie – przyjmuję kolejno: delegacja śląska, delegacja z Trzebnicy. Ks[iądz] **Cymanowski**¹⁴ z Gdańska z notariuszem¹⁵. Ks[iądz] **dr Kotowski**¹⁶ z Sandomierza – ma nadal pracować w Sądzie Prymasowskim.

19.00. Ks[iądz] prał. **Sawicki**¹⁷, wik[ariusz] kap[itulny] w Białymstoku. Wieczorem wiadomość, że **bp Adamski** i sufragani otrzymali pozwolenie na powrót do Katowic.

4 listopada [19]56

Warszawa

8.00 – Mar[ia] Głog[owska]¹⁸ i M[irosława] Hankiewicz¹⁹ – na Mszy św.

9.00. Pracuję nad kazaniem do [kościoła pw.] Świętego Krzyża.

11.00. Święty Krzyż – kazanie o sytuacji Kościoła. Dzieci z katechizacji [z kościoła pw.] Świętego Krzyża. Obiad u misjonarzy. Parafia przed domem. Ojcowie misjonarze.

14.00. Dzieci i par[afia] Niepokalanów. Paprotnia, szkoła.

16.00. Delegacje różne – z parafii.

17.00. Prowincjał księży pasjonistów²⁰ prosi o placówkę w W[arsza]wie. Przypomni się później.

współwieźień prymasa Wyszyńskiego podczas internowania w Stoczku i Prudniku; zarejestrowany jako informator UB ps. „Krystyna”. Dziekan i proboszcz parafii pw. św. Stanisława w Lubaczowie 1964–1986. Kanonik kapituły lubaczowskiej od 1972. Od 1986 w diecezji szczecińsko-kamieńskiej. Proboszcz parafii katedralnej w Szczecinie 1991–1999. Kanonik kapituły katedralnej w Szczecinie od 1993.

¹⁴ Jan Cymanowski (1888–1965), kapłan, proboszcz parafii pw. św. Franciszka w Gdańsku 1939–1946, 1949–1951, 1956–1965, wikariusz kapitułny diecezji gdańskiej 1951–1956, po usunięciu przez władze komunistyczne ks. Andrzeja Wronki; otrzymał jurysdykcję kanoniczną prymasa Wyszyńskiego. Świecenia 1914.

¹⁵ Chodzi o ks. Franciszka Napieracza (?–1976), kapłana archidiecezji lwowskiej, a po II wojnie światowej diecezji gdańskiej. W 1955 proboszcz parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Gdańsku. W latach 1958–1960 administrator parafii Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Gdańsku-Brętowie. Notariusz kurii diecezjalnej w Gdańsku.

¹⁶ Stanisław Kotowski (1914–1984), kapłan diecezji sandomierskiej, doktor nauk teologicznych i obojga praw, pracownik SPP od 1957, zaliczany do najbliższych współpracowników prymasa. Świecenia 1938. Od 1944 kapelan 2. Korpusu Polskiego gen. Władysława Andersa. W 1947 powrócił do Polski. Od 1953 relator w Trybunale Prymasowskim w Warszawie. Represjonowany przez UB. W 1959 szambelan papieski. Sekretarz Komisji KEP ds. Polonii 1967.

¹⁷ Adam Sawicki (1887–1968), ksiądz, wikariusz generalny i kapitułny archidiecezji wileńskiej z siedzibą w Białymstoku 1955–1962. Świecenia 1908. W czasie II wojny światowej w AK; więziony przez Niemców 1942–1944; deportowany przez władze sowieckie. Od 1945 w Białymstoku. Administrator apostolski części archidiecezji wileńskiej z siedzibą w Białymstoku 1962–1968. Biskup tytularny od 1963; sakra biskupia 1963.

¹⁸ Maria Głogowska, prawdopodobnie członkini IPW, zwanego zespołem „Ósemek”.

¹⁹ Mirosława Berdowska-Hankiewicz (1922–1986), członkini IPW, prawnik, katecheta. Sędzia sądu dla nieletnich, na początku lat 50. usunięta z pracy w sądownictwie za powiązania z Kościołem. Wraz z Marią Okońską 6 X 1954 zainicjowała przed cudownym obrazem Matki Bożej Częstochowskiej nieustającą modlitwę w intencji uwolnienia uwięzionego prymasa.

²⁰ Za pierwszego prowincjała polskiej prowincji Zgromadzenia Męki Jezusa Chrystusa uznaje się o. Jana Wacława Wszędzielnego CP (1913–1983), który w latach 1954–1958 pełnił urząd wiceprowincjała. Do pasjonistów wstąpił w 1936; święcenia 1943. Prowincjał pasjonistów 1958–1960.

13.00. M[atka] **Scholastyka Sokół**²¹ – Mariówka. Delegacje parafialne – do późnego wieczora.

5 listopada [19]56

Warszawa

Cały dzień różne delegacje powitalne.

- 1) Delegacje z Chocza – podanie przekazane do kurii włocławskiej.
- 3) Sekretariat przygotowuje projekt wymówienia mieszkań ks. Myrsze^a i ks. Huetowi.
- 4) Ks[iądz] **Piotrowski**²² – sprawy wik[ariusza] g[eneralnego], W[arsza]wa.
- 5) Ks[iądz] **Obertyński**²³ referuje sprawę historii Kościoła, św. Stanisława²⁴, procesów²⁵ Karskiej²⁶ i Darowskiej²⁷. Sprawa jego uposażenia? Złoży notatkę o pracach zleconych. Odszukać list jego do Kom[andczy].
- 6) O[jciec] **Przybylski**²⁸ – zgadzam się na prywatną rozmowę z p. Wł[adysławem] Gomulką.
- 7) Polonia franc[uska] – delegacja.

^a *W rękopisie*: Myrcha.

²¹ Scholastyka Berchmansa Sokół CSSBVM (1897–1972), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Służek NMP Niepokalanej 1946–1958. Do nowicjatu przyjęta w 1923; pierwsze śluby 1925, śluby wieczyste 1931. W latach 1926–1939 wychowawczyni w internacie szkół prowadzonych przez słuźki w Mariówce k. Przysuchy.

²² Stefan Piotrowski (1900–1990), kapłan archidiecezji warszawskiej, wikariusz generalny archidiecezji warszawskiej od 1952, kanonik kapituły metropolitalnej od 1957; sekretarz, a następnie wiceprzewodniczący Komisji Katechetycznej KEP 1957–1984, członek Komisji Maryjnej KEP od 1957; proboszcz parafii pw. św. Michała Archanioła w Warszawie 1947–1984, przewodniczący Wydziału Nauki Katolickiej Kurii Metropolitalnej Warszawskiej od 1949, a także Wydziału Administracji Ogólnej od 1957. Świecenia 1923; prałat.

²³ Zdzisław Obertyński (1894–1978), kapłan z diecezji lwowskiej przebywający na terenie archidiecezji warszawskiej, historyk Kościoła, historyk sztuki, wicepostulator w procesach beatyfikacyjnych założycielek niepokalanek. Świecenia 1922. Habilitacja na UJK we Lwowie 1930. Wykładowca historii Kościoła na UW 1932–1939, profesor nadzwyczajny UW od 1936. Kapelan w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie 1940–1947. Kierownik Katedry Historii Kościoła w Polsce na UW od 1947. Za sprzeciw wobec utworzenia ATK bez zgody Stolicy Apostolskiej przeniesiony na emeryturę 1957. Duszpasterz i pracownik naukowy na terenie archidiecezji warszawskiej. Współredaktor z ks. Bolesławem Kumorem *Historii Kościoła w Polsce* (t. 1–2, Pallottinum, Poznań–Warszawa 1974–1979).

²⁴ Stanisław ze Szczepanowa (ok. 1030–1079), biskup krakowski 1072–1079, męczennik, święty, jeden z głównych patronów Polski. Zamordowany na rozkaz króla Bolesława II Szczodrego w 1079. Kult św. Stanisława rozwinął się po przeniesieniu relikwii męczennika do katedry wawelskiej w 1088. Kanonizowany w 1253.

²⁵ Chodzi o procesy beatyfikacyjne.

²⁶ Maria Józefa Karska CSIC (1823–1860), współzałożycielka Zgromadzenia Sióstr Niepokalanego Poczęcia NMP (niepokalanek) i jego pierwsza przełożona generalna, służebnica Boża. Publiczne śluby wieczyste 1859. Rozpoczęcie procesu beatyfikacyjnego 1946.

²⁷ Marcelina Darowska CSIC (1827–1911), współzałożycielka (wraz z Józefą Karską) i druga przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Niepokalanego Poczęcia NMP (niepokalanek), mistyczka, służebnica Boża. Śluby wieczyste 1861. Beatyfikacja 1996.

²⁸ Bernard Ludwik Przybylski OP (1907–1979), kapłan zakonny, duszpasterz akademicki w Poznaniu i Warszawie, założyciel (1956) i dyrektor Polskiego Studium Mariologicznego. Do dominikanów wstąpił w 1927; święcenia 1933. Prowincjał polskiej prowincji dominikanów 1946–1950; 1963–1966. Przewodniczący Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce 1963–1966. Wizytator i kurator niektórych żeńskich zgromadzeń zakonnych, m.in. franciszkanek służebnic Krzyża. Założyciel i dyrektor Instytutu Tomistycznego 1958. Autor programu IV i V roku Wielkiej Nowenny. Uczestnik Soboru Watykańskiego II. Współtwórca Prymasowskiego Studium Życia Wewnętrznego i tamtejszy wykładowca. Inicjator międzynarodowych kongresów mariologicznych.

- 8) **Ks[iażdż] Dąbrowski** – spowiednicy zak[onni] na J[asnej] G[órze].
- 9) Fotografie barwne.
- 10) B[isku]p **Kominek**²⁹.
- 11) **Ks[iażdż] Pacyna**³⁰ i **ks. Klonecki**³¹ – Gniezno.
- 13) **Ks[iażdż] Maciak**³² – Mokre Lipie^{a33}.
- 14) **Ks[iażdż] Roguski**³⁴ z Saskiej Kępy.
- 15) Młodzież akademicka – chór greg[oriański].
- 16) Młodzież akademicka z geografii.
- 17) Dzieci katechetyczne z Raclawickiej od s[ióstr] franciszek misjonarek.
- 18) Delegacja z Pruszkowa – parafia.
- 19) **Ks[iażdż] Konowrocki**³⁵ z Sochaczewa. **Ks[iażdż] Aleksandrowicz**³⁶ z Sadownego. **Ks[iażdż] Martuzalski**³⁷ z Kalisza. **Ks[iażdż] Buraczewski**³⁸ z Węgorzewa War[mińskiego].

^a *W rękopisie*: Mokre Lipie.

²⁹ Bolesław Kominek (1903–1974), biskup tytularny i delegat prymasa Polski z uprawnieniami biskupa rezydencjonalnego we Wrocławiu 1956–1967. Świątce 1927. Administrator apostolski w Opolu 1945–1951. W 1951 mianowany biskupem tytularnym z przeznaczeniem na rządę polskiej części archidiecezji wrocławskiej z siedzibą we Wrocławiu. Z powodu sprzeciwu władz nie objął urzędu. Wysłany z terenu diecezji. Sakra biskupia potajemna 1954. Od 1962 arcybiskup i specjalny delegat prymasa Polski z uprawnieniami biskupa rezydencjonalnego we Wrocławiu. Współautor listu biskupów polskich do biskupów niemieckich z 1965. Administrator apostolski *ad nutum Sanctae Sedes* archidiecezji wrocławskiej 1967–1972. Arcybiskup metropolita wrocławski 1972–1974; kardynał 1973. Wiceprzewodniczący Rady Konferencji Episkopatów Europy 1971–1974.

³⁰ Józef Pacyna (1906–1985), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, doktor nauk teologicznych, wykładowca od 1937 i rektor Prymasowskiego Seminarium Duchownego w Gnieźnie 1947–1963, z przerwą w okresie uwięzienia prymasa 1953–1956; urzędnik kurii gnieźnieńskiej, szambelan papieski od 1952. Świątce 1930. Podczas wojny aresztowany przez Niemców 1942, osadzony w Radogoszczu, wywieziony na roboty przymusowe w głąb Niemiec. Sędzia synodalny trybunału metropolitalnego od 1962. Proboszcz parafii pw. św. Wawrzyńca w Gnieźnie 1963–1982.

³¹ Felicjan Klonecki (1909–1990), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, doktor nauk teologicznych, bibliista. Świątce 1933. Wykładowca w seminarium duchownym w Gnieźnie 1945–1947; 1953–1990 i w Poznaniu 1947–1953. Rektor seminarium w Gnieźnie 1954–1956. Pełnił liczne funkcje, m.in. kustosa i dziekana kapituły katedralnej. Jeden z tłumaczy Biblii Tysiąclecia. Autor wielu haseł w *Podręcznej encyklopedii biblijnej* (1959).

³² Franciszek Maciak (ur. 1924), kapłan diecezji lubelskiej, duszpasterz w parafii Mokre Lipie.

³³ Wieś w województwie lubelskim, w powiecie zamojskim.

³⁴ Władysław Roguski (1889–1972), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii Matki Bożej Nieustającej Pomocy na Saskiej Kępie 1938–1960. Świątce 1913. Kapelan wojskowy w czasie wojny polsko-bolszewickiej. Od 1960 na emeryturze.

³⁵ Henryk Konowrocki (1916–1985), kapłan archidiecezji warszawskiej. Świątce 1943. W 1950 skazany przez władze komunistyczne na 10 lat więzienia; wielokrotnie torturowany. Więzienie opuścił w 1954. Rezydent w parafii pw. Matki Bożej Różańcowej w Sochaczewie 1955–1960. W latach 1960–1972 proboszcz parafii w Mikołajewie.

³⁶ Piotr Aleksandrowicz (1904–1981), kapłan diecezji podlaskiej, proboszcz parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Sadownem 1952–1981; autor opracowań na temat historii Kościoła lokalnego.

³⁷ Stefan Martuzalski (1887–1974), kapłan diecezji wrocławskiej. Świątce 1910. Proboszcz parafii pw. św. Gortarda w Kaliszu 1922–1945; następnie parafii pw. św. Mikołaja w Kaliszu. Aresztowany przez władze komunistyczne i więziony 1953–1954. Od 1957 ponownie proboszcz parafii pw. św. Mikołaja w Kaliszu.

³⁸ Józef Buraczewski (1898–1961), kapłan diecezji łuckiej, doktor nauk teologicznych. Świątce 1923. Prefekt gimnazjum w Ostrogu nad Horyniem, absolwent Papieskiego Instytutu Orientalnego w Rzymie, wykładowca w seminarium w Łucku, a następnie w Papieskim Seminarium Wschodnim w Dubnie. Ostatni – przed wybuchem II wojny światowej – proboszcz parafii pw. św. Franciszka Waleczego w Turzysku na Wołyniu, gdzie pozostał do 1944. Ocalał z ręki band OUN/UPA na ludności polskiej. Po wojnie pełnił obowiązki proboszcza w Rakoniewiczach w woj. pomorskim, w Silnie w woj. pomorskim oraz Węgorzewie (1950–1956) i Dąbrównie na Warmii.

Delegacja 5 osób z parafii Jelonki. Ks[iaǳ] St[anisław] **Kobylecki**³⁹ z Pleszewa. Ks[iaǳ] **Jan Sztuka**⁴⁰. Ks[iaǳ] **pral. Konieczny**⁴¹. Ks[iaǳ] **pral. Mystkowski**⁴². Ks[iaǳ] **Śniechowski**⁴³ z Włocławka.

8 listopada [19]56

Warszawa

Cały dzień delegacje:

1. P[an] Dende⁴⁴ z Pol[onii] ameryk[ańskiej].

Ks[iaǳ] dyr. **Dłopolski**⁴⁵ – spray Caritas.

Dzieci katech[izowane] z par[afii] Nawrócenia św. Pawła.

Ks[iaǳ] **Baranowski**⁴⁶ z Warmii, kapłan diec[ezji] warsz[awskiej].

Ks[iaǳ] **Piskorz**⁴⁷ – Katowice – sprawa katedry, radzęjechać na urlop.

³⁹ Stanisław Kobylecki (1902–1987), kapłan diecezji łuckiej, doktor nauk teologicznych, ojciec duchowny konwiktu księży studentów KUL 1957–1967. Świecenia 1926. Wykładowca w seminarium łuckim do 1939. Proboszcz parafii we Włodzimierzu Wołyńskim od 1939. Aresztowany przez NKWD w 1940, skazany na karę śmierci, zamienioną na 25 lat łagrów. Więziony przez Niemców 1942–1943. Komendant miasta Włodzimierza Wołyńskiego. Pierwszy powojenny kanclerz kurii biskupiej w Olsztynie. Wikariusz kapitułny 1950. Usunięty przez władze komunistyczne z Olsztyna w 1951. Przyjęty przez prymasa Wyszyńskiego do diecezji gnieźnieńskiej. Infułat od 1965.

⁴⁰ Jan Sztuka (1892–1970), kapłan, proboszcz parafii pw. Najczystsze Serca Maryi w Warszawie 1924–1970. Świecenia 1919. W czasie II wojny światowej wywieziony do Niemiec. Po powrocie wicedziekan, a następnie dziekan dekanatu Warszawa-Praga-Południe; kanonik prymasowskiej kapituły łowickiej.

⁴¹ Kazimierz Konieczny (1904–1990), kapłan, doktor prawa kanonicznego, oficiel Trybunału Metropolitalnego w Gnieźnie. Świecenia 1930.

⁴² Stanisław Mystkowski (1892–1982), kapłan archidiecezji warszawskiej, doktor prawa kanonicznego, proboszcz parafii pw. św. Jakuba w Warszawie 1943–1972, kustosz, a od 1932 członek kapituły warszawskiej, infułat. Świecenia 1915. Sekretarz kard. Aleksandra Kakowskiego 1920–1929. Wicerektor warszawskiego seminarium duchownego 1929–1940. Proboszcz parafii pw. Świętej Trójcy na Solcu 1940–1943. Kapelan w powstaniu warszawskim. Wymieniony w testamencie prymasa wśród osób, które udzieliły mu wsparcia w początkach posługi prymasowskiej.

⁴³ Adam Śniechowski (1912–1971), kapłan, wykładowca w WSD we Włocławku 1950–1957. Świecenia 1941. Kanclerz kurii włocławskiej 1952–1953. Wydalony z diecezji przez władze państwowe w 1953. Powrót do diecezji w 1956. Proboszcz parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Turku 1957–1963; następnie parafii pw. św. Miłkołaja w Kaliszu. Kanonik gremialny kolegiaty kaliskiej.

⁴⁴ Leopold Dende (1907–1977), dziennikarz, agent wywiadu cywilnego PRL w Stanach Zjednoczonych, działacz emigracyjny i polonijny w Stanach Zjednoczonych Ameryki. W latach 1949–1954 wydawca „Polish American Journal”.

⁴⁵ Karol Wiesław Dłopolski (1914–1982), kapłan archidiecezji wrocławskiej, następnie krakowskiej, doktor nauk teologicznych, dyrektor Sekretariatu Kościelnej Akcji Miłosierdzia w Polsce od 1950 (w miejsce zlikwidowanej kościelnej organizacji Caritas). Wieloletni sekretarz Komisji KEP ds. Miłosierdzia (później: Komisji Charytatywnej). Świecenia 1937. Dyrektor Związku Caritas północnej części administracji apostolskiej Śląska Opolskiego 1946–1949. Wicedyrektor Krajowej Centrali Caritas w Krakowie od 1949. Szambelan i prałat papieski 1965. Kierownik Wydziału Duszpasterstwa Charytatywnego w Krakowie 1966–1977.

⁴⁶ Stanisław Baranowski (1910–?), kapłan archidiecezji warszawskiej, administrator parafii w Imielnie 1958–1962. Świecenia 1939. Po II wojnie światowej duszpasterz w diecezji warmińskiej. Proboszcz parafii w Dzierżbicach 1962–1969, następnie parafii w Szymanowie 1969–1975.

⁴⁷ Jan Piskorz (1901–1964), kapłan diecezji kieleckiej, po usunięciu biskupów katowickich w 1954 wikariusz kapitułny diecezji katowickiej do 1956, filolog klasyczny, kanonik. Świecenia 1923. W czasie wojny zaangażowany w tajne nauczanie. Po 1945 nawiązał współpracę z UB i przeniósł się do Wrocławia. Bliski współpracownik ks. Kazimierza Lagosa. Wikariusz generalny we Wrocławiu z nominacji ks. Lagosa 1952. Dziekan kapituły wrocławskiej 1953–1954. Po opuszczeniu diecezji katowickiej osiadł w Bielsku-Białej 1962; współpracownik PAX i Caritas.

B[isku]p Majewski⁴⁸ – rewizyta.

Ks[iądz] Mieliński⁴⁹ – sprawy prasy katolickiej.

Ks[iądz] Wład[ysław] Kosiński⁵⁰, zmartwychwstaniec – sprawy o. Semeneki⁵¹, Rzym, m. Darowskiej. Plan pracy wydawniczej o. Semeneki, opracowany w Rz[ymie].

Ks[iądz] Mirewicz⁵² – Lublin.

Maciej Świącicki⁵³ – sprawy spółdzielczości na wsi.

B[isku]p Kowalski⁵⁴ z Pelplina. **B[isku]p Czapliński**⁵⁵.

Komisja Wspólna: **bp M[ichał] K[lepacz]** i **bp Z[ygmunt] Ch[oromański]** – protokół zestawiany z posiedzenia.

O[jciec] gwardian z Sanoka⁵⁶ i **Danka [Sulek]**⁵⁷.

⁴⁸ Wacław Majewski (1891–1983), biskup pomocniczy warszawski 1946–1983, równocześnie proboszcz parafii pw. Najświętszego Zbawiciela w Warszawie. Świecenia 1916. Notariusz Kurii Metropolitalnej Warszawskiej. Wykładowca w WMSD w Warszawie. Przewodniczący Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów Warszawy. Proboszcz parafii katedralnej w Warszawie 1942–1946. Kanonik kapituły warszawskiej od 1943. Sakra biskupia 1946. W okresie internowania prymasa wikariusz kapituły archidiecezji warszawskiej 1953–1956.

⁴⁹ Roman Mieliński, do 1931 Kwasigroch (1906–1976), kapłan archidiecezji poznańskiej, doktor teologii, redaktor „Przewodnika Katolickiego” od 1937, redaktor naczelny 1956–1972, prałat. Świecenia 1931. Sekretarz prymasa Hlonda 1932–1937. W czasie II wojny światowej w Warszawie. Podpułkownik od 1942, dziekan Obszaru Zachodniego AK; członek Komórki do Spraw Kościelnych przy Delegaturze Rządu RP. Założyciel i redaktor „Głosu Katolickiego” w Poznaniu 1945–1948. Aresztowany w 1948, a w 1951 skazany na 10 lat więzienia; zwolniony w 1955. Członek Komisji Prasowej KEP od 1957. Kanonik kapituły katedralnej w Poznaniu od 1968.

⁵⁰ Władysław Kosiński CR (1903–?), kapłan zakonny, teolog. Do zgromadzenia zmartwychwstańców wstąpił w 1926, święcenia 1930. W latach 1931–1935 rektor internatu ruskiego zmartwychwstańców we Lwowie, a w latach 1935–1937 zakładu wychowawczego zmartwychwstańców w Krakowie. W 1961 i 1966 wydał w Rzymie pisma o. Piotra Semeneki CR.

⁵¹ Piotr Semenenko CR (1814–1886), kapłan zakonny, filozof, teolog, uczestnik powstania listopadowego, współzałożyciel i przełożony generalny Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego (zmartwychwstańców) 1842–1845 i od 1873. Pierwszy rektor Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie 1866–1872, ceniony rekolekcjonista, kaznodzieja, kierownik duchowy. Świecenia 1841. Wraz z księdzem Hieronimem Kajsiewiczem CR przyczynił się do powstania zgromadzeń żeńskich (m.in. niepokalanek, zmartwychwstańek, nazaretanek, felicianek, józefinek). Autor prac filozoficzno-teologicznych. Sługa Boży Kościoła katolickiego.

⁵² Jerzy Mirewicz SJ (1909–1996), kapłan zakonny, duszpasterz akademicki w Lublinie 1945–1958. Do Towarzystwa Jezusowego wstąpił w 1925; święcenia 1938. W czasie II wojny światowej członek AK. Pracownik Sekcji Polskiej Radia Watykańskiego 1958–1959; 1961–1963. Duszpasterz Polaków w Wielkiej Brytanii 1963–1993. Wykładowca na Polskim Uniwersytecie na Obczyźnie. Redaktor, od 1981 wiceprezes Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie. Członek Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie od 1966.

⁵³ Maciej Świącicki (1913–1971), profesor zwyczajny nauk prawnych. Uczestnik kampanii wrześniowej, powstania warszawskiego, zasłużony dla ewakuacji niewidomych dzieci z zakładu w Laskach w 1944. Asystent w Katedrze Prawa Cywilnego UJ od 1945. Pracownik Szkoły Głównej Planowania i Statystyki w Warszawie (obecnie Szkoła Główna Handlowa). Kierownik Zakładu Ekonomiki i Prawa Pracy. Pracownik naukowy Instytutu Nauk Prawnych PAN.

⁵⁴ Kazimierz Józef Kowalski (1896–1972), biskup chełmiński 1946–1972. Świecenia 1922. Wykładowca w seminariach duchownych w Gnieźnie i Poznaniu. Kierownik Katedry Filozofii Chrześcijańskiej na Wydziale Teologicznym UJK we Lwowie od 1933. Rektor seminarium duchownego w Poznaniu od 1935. Wykładowca na Uniwersytecie Poznańskim i duszpasterz środowisk intelektualnych. Sakra biskupia 1946.

⁵⁵ Bernard Czapliński (1908–1980), biskup pomocniczy chełmiński 1948–1973 i wikariusz generalny diecezji. Świecenia 1931. W latach 1939–1945 więzień KL Stutthof, Sachsenhausen i Dachau. W KL Dachau z ks. Stefanem Wincentym Frelichowskim organizował Caritas obozowy. Sakra biskupia 1948. Wikariusz kapituły diecezji chełmińskiej od 1972. Biskup diecezjalny chełmiński 1973–1980.

⁵⁶ Chodzi o o. Jakuba Półchłopka OFMConv, gwardiana ojców franciszkanów konwentualnych w Sanoku.

⁵⁷ Danuta Sulek (1925–2010), siostrzenica prymasa Wyszyńskiego, córka Anastazji z d. Wyszyńskiej i Jana Sułka.

Dzieci z par[afii] Nawróc[enia] św. Pawła – Mirka Hankiewicz i ks[iądz] proboszcz [Stanisław Czapski]⁵⁸ – dwie grupy.

Adoracja kapł[anów] w sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnym] – konf[erencja] do kapłanów.

9 listopada [19]56

Warszawa

S[iotra] Lidia, nazaret[anka]⁵⁹, s. Pia, franc[iszkanka]⁶⁰, [zespół] „Ósemka”⁶¹. Msza św.

Prezes **Zaręba**⁶² – Centralny Urząd Wyd[awnictw].

Rada Salezjańska – **ks. Rokita**, **ks. Hlond**⁶³ i i[nni].

O[jciec] Piotr **Rostworowski**⁶⁴ – Tyniec.

Ks[iądz] **Sawicki** – Białystok, sprawa ks. Pietkuna⁶⁵ – urlop. Bierzmowanie w Rosji – pytać w Rzymie? Budowa seminarium w Białymstoku – czy robić?

Ks[iądz] **Roslan** Wł[adysław]⁶⁶ – Wilanów.

B[isku]p **Bensch**⁶⁷ – obiad.

⁵⁸ Stanisław Czapski (1905–1996), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. Nawrócenia św. Pawła w Warszawie na Grochowie 1948–1969. Świecenia 1930. Konsultor Wydziału Duszpasterstwa Kurii Metropolitalnej Warszawskiej 1961–1967. Kapelan honorowy Jego Świątobliwości 1967. Od 1992 kapłan diecezji warszawsko-praskiej.

⁵⁹ Lidia Maria Malinowska CSFN (1888–1977), od sierpnia do października 1956 przebywała w Komańczy. Absolwentka Sorbony. W latach 1913–1916, 1919–1933 nauczycielka języka francuskiego i dyrektorka szkoły w Częstochowie, następnie w Kaliszu. Przełożona domów zakonnych w Rzymie, Londynie i Warszawie. Radna prowincjalna 1950–1955. Wieloletnia przełożona prowincjalna Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu.

⁶⁰ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁶¹ „Ósemka” – początkowo zespół ośmiu dziewcząt skupionych wokół Marii Okońskiej i jej idei wychowawczej pod nazwą Miasto Dziewcząt 1942. Opiekunem duchownym zespołu „Ósemki” był ks. Stefan Wyszyński, wówczas kapłan zakładu w Laskach. „Ósemka” przekształcona została w Instytut Świeckich Pomocnic Maryi Jasnogórskiej Matki Kościoła; pod nazwą IPW od 2005.

⁶² Józef Zaremba (1904–1988), dyrektor Centralnego Urzędu Wydawnictw, Przemysłu Graficznego i Księgarstwa.

⁶³ Antoni Hlond (ps. „Chlondowski”) SDB (1884–1962), kapłan zakonny, rodzony brat prymasa Polski kard. Augusta Hlonda, kompozytor, doktor filozofii. Do 1962 kapłan sióstr szarytek. Do salezjanów wstąpił w 1899, święcenia 1909. Prowincjał polskiej prowincji salezjanów 1925–1930.

⁶⁴ Piotr Wojciech Jan Rostworowski OSB (1910–1999), kapłan zakonny. Do benedyktynów w opactwie św. Andrzeja w Zevenkerken w Belgii wstąpił w 1930; święcenia 1937. Pierwszy polski przeor odrodzonego w 1939 klasztoru w Tyńcu 1951–1959. Więzień komunistyczny 1966–1967. Od 1968 kameduła; najpierw w klasztorach w Polsce, później we Włoszech. Konsultor Kongregacji ds. Zakonnych od 1984.

⁶⁵ Witold Pietkun (1911–1981), kapłan archidiecezji wileńskiej, doktor habilitowany nauk teologicznych, wykładowca w WSD w Białymstoku. Świecenia 1937. Doktorat 1939, habilitacja 1951. Wykładowca w WSD w Łodzi 1946–1952. Wykładowca w WSD w Białymstoku 1952–1956. Skazany za głoszenie patriotycznych kazań 1957; 1967. Nieformalny kapłan NSZZ „Solidarność” Regionu Białostockiego 1980–1981.

⁶⁶ Władysław Roslan (1902–1961), kapłan archidiecezji warszawskiej, doktor nauk teologicznych, proboszcz parafii pw. św. Anny w Wilanowie 1950–1958. Świecenia 1925. Proboszcz parafii pw. Świętej Trójcy w Kobyłce 1940–1950 (patron ulicy w Kobyłce). Wykładowca, autor opracowań z teologii dogmatycznej.

⁶⁷ Teodor Bensch (1903–1958), administrator apostolski diecezji gorzowskiej 1956–1958, doktor prawa kanonicznego. Świecenia 1932. Podczas okupacji zaangażowany w tajne nauczanie. Wykładowca na KUL. Administrator apostolski polskiej części diecezji warmińskiej 1945–1951; usunięty przez władze państwowe. Pracownik SPP 1951. Biskup tytularny 1951; sakra biskupia z zachowaniem dyskrekcji 1954.

Przełoż[ona] gen[eralna], Stara Wieś⁶⁸ (Chotomów – do ks. Ugniewskiego).

Dzieci szkół kat[olickich]. Dzieci z par[afii] M[atki] B[ożej] Częst[ochowskiej].
Szkola muzyczna.

Ministranci [z] par[afii] św. Szczepana.

Dzieci ze Świdra. Dzieci z Żerania.

10 listopada [19]56

Warszawa

Na Mszy św.: siostry służebnice Serca J[ezusowego] z Miodowej 19. O[jciec] Puszkarski⁶⁹. Sprawa ks. Hrynyka⁷⁰.

Wicedziekan Szczecina – w imieniu duch[owieństwa] i wiernych.

S[iostra] salezjanka z Wrocławia.

14.00. Do Lublina z **ks. Padaczem** – wyjazd.

18.30. Posiedzenie Komisji Ep[iskopatu] dla KUL.

19.00. Przedstawiciele Senatu KUL. Nowy rektor ks. **Rechowicz**⁷¹.

11 listopada [19]56

Lublin

7.00. Msza św. w katedrze – kazanie. Zakony lubelskie w zakrystii. Delegacje społeczeństwa przed ołtarzem. U bp. **Wilczyńskiego**⁷². Fotografie.

⁶⁸ Chodzi o s. Filomenę Rozalię Dudziankę BDNP (1892–1968), przełożoną generalną Zgromadzenia Sióstr Służebniczek NMP Niepokalanie Poczętej (służebniczki starowiejskie) 1948–1961. Za jej kadencji dokonano podziału zgromadzenia w Polsce na cztery polskie prowincje. Zasłużona dla rozwoju zgromadzenia w Afryce i Ameryce. Z jej polecenia opracowano historię zgromadzenia.

⁶⁹ Paweł Piotr Puszkarski OSBM (1895–1977), kapłan zakonny grekokatolicki. Do bazylianów wstąpił w 1911, święcenia 1922. Ihumen klasztoru bazyliańskiego w Warszawie 1931–1944, rektor cerkwi, proboszcz parafii grekokatolickiej. Od 1946 delegat protoarchimandryty z uprawnieniami prowincjała nowo utworzonej delegatury bazyliańskiej w Polsce. Po likwidacji struktur Kościoła grekokatolickiego w Polsce współautor sprawozdań dla Watykanu opisujących sytuację grekokatolików. Uwięziony 1952–1955. Konsultor delegatury bazyliańskiej w Polsce 1959–1963. Magister nowicjatu 1959–1975. Wizytator, spowiednik i kapelan wielu zgromadzeń żeńskich obrządku łacińskiego.

⁷⁰ Bazyli Hrynyk (1896–1977), kapłan grekokatolicki diecezji przemyskiej obrządku grekokatolickiego. Święcenia 1921. Członek grekokatolickiej kapituły diecezjalnej w Przemyślu. Aresztowany w 1945 z bp. Jozafatem Kocyłowskim. W 1946 przekazany sowieckim organom bezpieczeństwa; po kilkunastu dniach zwolniony. Aresztowany ponownie w 1954 pod zarzutem szpiegostwa. Skazany na 6 lat więzienia; wyszedł na wolność w 1956. Zaangażowany w odrodzenie obrządku grekokatolickiego w PRL. Wikariusz generalny prymasa Wyszyńskiego ds. grekokatolików 1967–1977.

⁷¹ Marian Józef Rechowicz (1910–1983), kapłan z archidiecezji lwowskiej, doktor nauk teologicznych w zakresie historii Kościoła, rektor KUL 1956–1965, jednocześnie prezes TN KUL i TP KUL. Święcenia 1933. Doktor *honoris causa* Uniwersytetu Katolickiego w Lille 1958. Podjął starania, dzięki którym KUL wprowadzono do Międzynarodowej Federacji Uniwersytetów Katolickich w 1958 oraz do Association Internationale des Universités w 1960. Profesor zwyczajny 1967. Nominacja biskupia 1973, sakra biskupia 1974. Administrator apostolski archidiecezji lwowskiej z siedzibą w Lubaczowie 1974–1983.

⁷² Tomasz Wilczyński (1903–1965), kapłan, administrator apostolski warmiński 1956–1965 (delegat Prymasa Polski z uprawnieniami biskupa rezydencjalnego w Olsztynie). Święcenia 1926. Doktorat z nauk teologicznych i licencjat z biblistyki we Włoszech; wykładowca i rektor lubelskiego seminarium duchownego. Biskup pomocniczy lubelski 1952–1956, sakra biskupia 1952.

9.00. KUL. Kazanie po Mszy św. do akad[emików]. W konwikcie teolog[icznym]. Śniadanie u ks. Granata⁷³. Przem[ówienie] do księży w konwikcie.

11.00. Inauguracja – przemówienie do młodz[ieży] akademickiej.

15.00. Obiad u b[isku]pa.

16.00. Młodzież akad[emicka] z UMCS i Akad[emii] Med[ycznej] w k[ości]le akad[emickim] – przemówienie.

17.00. Senat i prof[esorowie] KUL u b[isku]pa – przemówienie.

19.00. Katedra – kazanie.

20.00. Sem[inarium] diec[ezjalne] – wieczerza i przemówienie.

12 listopada [1]956

Lublin

7.00. Msza św.

8.30. Do Poczekajki. Dom akademikzek (przem[ówienie]). B[isku]p **Wilczyński**. Zwiedzanie domów.

10.30. Do W[arsza]wy – powrót.

12.30. Warszawa. Ks[iądz] **Słomkowski**⁷⁴ – ma mieszkać w W[arsza]wie i nadal pracować w W[ydziale] S[praw] Z[akonných] – i dla inteligencji. Uposażenie się podniesie. Może zająć mieszkanie po **ks. Brosie**. Na widoku j[est] praca na KUL – [a]. Ks[iądz] **Ugniewski** – w sprawie przełożonej w Chotomowie. Ks[iądz] pr[ąta] może zgodzić się na nową przełożoną, wyznaczoną przez gen[eneralną] F[ilomenę] Dudziankę.

16.00. Ks[iądz] **Dąbrowski, o. Czapla**⁷⁵, **ks. Wawryn TJ**⁷⁶, **o. Hołda**⁷⁷ – sprawy zakonne.

^a *W rękopisie nieczytelne.*

⁷³ Wincenty Granat (1900–1979), kapłan diecezji sandomierskiej, doktor nauk teologicznych i filozofii. Święcenia 1924. Wykładowca w WSD w Sandomierzu. Wykładowca na KUL jako zastępca profesora od 1952, jako profesor nadzwyczajny od 1961. Od 1968 kierownik katedry i sekcji teologii porównawczej. Rektor KUL 1965–1970, równocześnie prezes Zarządu Głównego TP KUL. Sługa Boży Kościoła katolickiego.

⁷⁴ Antoni Słomkowski (1900–1982), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, teolog, profesor zwyczajny, szambelan papieski. Święcenia 1925. Od 1935 wykładowca na KUL, rektor 1944–1951. Więziony pod fałszywym zarzutem 1952–1954. W latach 1957–1960 ponownie wykładowca KUL, do czasu usunięcia przez władze komunistyczne. Wykładowca w seminariach duchownych. Kanonik kapituły gnieźnieńskiej od 1958. Założyciel w 1962 Prymasowskiego Studium Życia Wewnętrznego w Warszawie, Instytutu Świeckiego Chrystusa Króla i Maryi Matki Królowej, ośrodka rekolekcyjnego w Kaniach k. Warszawy.

⁷⁵ Stanisław Czapla SAC (1907–1971), kapłan stowarzyszenia pallotynów, prowincjał polskiej prowincji Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego (pallotynów) 1947–1959. Do stowarzyszenia wstąpił w 1928; święcenia 1934. Redaktor „Apostoła wśród Świata”, ojciec duchowny w seminarium, wykładowca misjologii i liturgiki, rektor domów zakonnych. Założyciel Wydawnictwa Pallottinum w Poznaniu 1947. Ceniony publicysta. Rektor Collegium Marianum w Wadowicach 1968–1971.

⁷⁶ Stanisław Wawryn SJ (1904–1991), kapłan zakonny, przełożony prowincjał prowincji wielkopolsko-mazowieckiej jezuitów, teolog, filozof, publicysta. Do jezuitów wstąpił w 1925; święcenia 1933. Redaktor naczelny „Przeglądu Powszechnego” 1947–1953, tj. od powojennej reaktywacji pisma do zamknięcia przez komunistów. Przewodniczący Konsulty Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce 1957–1960.

⁷⁷ Kazimierz Hołda CSsR (1907–1987), kapłan zakonny, przełożony polskiej prowincji Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela (redemptorystów) 1953–1965. Do zgromadzenia wstąpił w 1927; święcenia 1933. Rektor gimnazjum

1) Przygotują: *pro memoria* dla Ep[iskop]atu, memoriał do rządu. Złożą na ręce prymasa Polski.

2) **Konsulta zakonów** przy Pr[ymasie] Polski. Sekretarz konsulty przy WSZ.

16.30. **Ks[iądz] Czuj**⁷⁸ – sprawy ATK⁷⁹.

17.30. **Mec[enas] Bitner**⁸⁰ – sprawy grupy Zawieyskiego⁸¹ i Stron[nictwa] Pracy.

18.30. **Ks[iądz] Kwieciński**⁸² – rektor – sprawy s[eminarium] m[etropolitalnego]. Biblioteka sem[inarium]. B[eata] Trylińska⁸³ przygotowuje projekt przystosowania gmachu do potrzeb bib[lioteki].

19.00 – J[erzy] Zawieyski.

13 listopada [19]56

Warszawa

S[iostry] albertynki z kurii – Kraków. S[iiostra] **Katarzyna**⁸⁴, Laski. Zespół instytutu – sprawy personalne.

i liceum redemptorystów w Krakowie i Toruniu 1945–1953. Więziony przez UB 1955. Przewodniczący Konsulty Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce 1966–1972. Członek Komisji KEP ds. zakonnych 1969–1972.

^a *W rękopisie błędnie tu i dalej: Bittner.*

⁷⁸ Jan Czuj (1886–1957), kapłan, teolog, profesor nadzwyczajny patologii i homiletyki, organizator i pierwszy rektor ATK 1954–1956, jeden z czołowych księży-patriotów. Święcenia 1912. Poseł na sejm z list Polskiego Stronnictwa Katolicko-Ludowego 1922–1935. Wykładowca teologii na UW od 1938; dziekan Wydziału Teologicznego UW 1948–1954. Przewodniczący Komisji Intelktualistów i Działaczy Katolickich przy Polskim Komitecie Obrońców Pokoju 1950–1953.

⁷⁹ Akademia Teologii Katolickiej – szkoła wyższa utworzona w 1954 z wydzielonych Wydziałów Teologicznych UJ i UW. Od 1960 za zgodą Stolicy Apostolskiej prymas Wyszyński respektował Akademię i został jej wielkim kanclerzem. W 1999 ATK przekształcono w Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

⁸⁰ Wacław Bitner (1893–1981), adwokat zaangażowany w prowadzenie głośniejszych spraw kryminalnych, politycznych i rehabilitacyjnych 1948–1966, w tym bp. Kaczmarka. Przed wojną działacz ChD, członek Rady Naczelnej ChD 1919–1937. Organizator i radca prawny chrześcijańskiego ruchu związkowego. Poseł na sejm 1922–1935. Podczas wojny kierownik Polskiej Katolickiej Agencji Prasowej w Nowym Jorku. Po powrocie do kraju w 1946 działacz SP. Wiceprzewodniczący Obywatelskiej Ligi Odbudowy Warszawy. Skreślony z listy adwokatów Wojewódzkiej Izby Adwokackiej w Warszawie 1951; orzeczenie uchylono 1953.

⁸¹ Jerzy Zawieyski, do 1946 Henryk Nowicki (1902–1969), katolicki działacz społeczny, pisarz, polityk, związany ze środowiskiem „Tygodnika Powszechnego” i „Znaku”. Jako 16-latek zerwał z Kościołem katolickim, nawrócił się pod wpływem ks. Ziei 1942. W latach 1947–1948 i od 1956 wiceprezes Zarządu Głównego ZLP. Laureat literackiej nagrody Episkopatu Polski za twórczość dramatyczną. W latach 1949–1955 objęty zakazem druku. Wspomagany finansowo przez prymasa Wyszyńskiego, z którym utrzymywał bliską znajomość od czasu spotkania w Laskach w czasie II wojny. Współtwórca i wieloletni prezes KIK w Warszawie. Mimo kontrowersji wokół jego życia prywatnego prymas korzystał z jego mediacji w kontaktach z Gomułą.

⁸² Antoni Kwieciński (1892–1969), kapłan, teolog, archeolog, profesor nadzwyczajny doktor habilitowany nauk teologicznych, rektor WMSD w Warszawie 1954–1957. Święcenia 1918. Doktor nauk teologicznych 1927. Absolwent Papieskiego Instytutu Archeologii Chrześcijańskiej; licencjat archeologii. Wykładowca na Wydziale Teologicznym UW od 1936. Po habilitacji 1946, kierownik katedry architektury chrześcijańskiej i historii sztuki kościelnej. Profesor nadzwyczajny od 1951. Kierownik Katedry Archeologii Wydziału Teologicznego ATK. Profesor zwyczajny 1957. Od 1957 proboszcz parafii pw. Nawiedzenia NMP w Warszawie.

⁸³ Beata Trylińska (1908–1973), architekt i konserwator zabytków, żona inż. Władysława Trylińskiego. W Biurze Odbudowy Stolicy od 1945. Kierowniczka remontu i odbudowy wielu zniszczonych w czasie wojny świątyń i innych zabytków, m.in. kościołów pw.: św. Anny, św. Marcina, Nawiedzenia NMP, św. Kazimierza, św. Augustyna, kaplicy Res Sacra Miser. Działaczka „Juventus Christiana”.

⁸⁴ Katarzyna Zofia Steinberg FSK (1898–1977), lekarka. Do Zgromadzenia Franciszkanek Służebnic Krzyża wstąpiła w 1928. Kierowniczka postulatu. Organizatorka ośrodka zdrowia w Laskach.

Prof[esor] **Marzyński**⁸⁵ – sprawy k[ośció]łów warszawskich. [a] Dla prof. W[acława] Żenczykowskiego⁸⁶ do Ameryki jedzie podpisać list lub jedno album^b. Odbierze prof. Marzyński w sek[retariacie] pr[y]masa].

Zebranie Wydz[iału] K[asowego].

J[anusz] **Radziwiłł**⁸⁷ – z wizytą.

B[isku]p **Bieniek**⁸⁸ i bp **Bednorz**⁸⁹.

14.00. Św[ięty] Michał – k[ośció]ł – [c] ks. Piotrowski⁹⁰.

16.00. Sesja Kurii M[etropolitalnej] Warszawskiej. Delegacje par[afialne] młodzieży.

19.00. B[isku]p **Pawłowski**⁹¹.

21.30. Prof[esor] Zachwatowicz⁹².

14 listopada [19]56

Warszawa – Gniezno

8.15. W drogę.

10.15. Kutno – w k[ości]le kazanie. Przedszkole, organiści, plebania. Konfer[encja] dek[analna] duch[owieństwa].

^a *W rękopisie dopisane czerwonym atramentem: pilne.*

^b *Tak w rękopisie.*

^c *W rękopisie wyraz nieczytelny.*

⁸⁵ Stanisław Marzyński (1904–1992), architekt, wykładowca na Politechnice Warszawskiej. Zasłużony dla odbudowy archikatedry św. Jana i wielu kościołów w Warszawie. Projektant kilkudziesięciu kościołów. Członek, a w latach 1961–1975 wiceprezes Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów Warszawy.

⁸⁶ Wacław Żenczykowski (1897–1957), inżynier, wykładowca na Politechnice Warszawskiej od 1935, ekspert i konsultant w zakresie zagrożeń budowlanych. W latach 1925–1939 zaprojektował ponad 40 dużych budynków. Autor pozycji *Budownictwo ogólne*.

⁸⁷ Janusz Radziwiłł (1880–1967), książę. Właściciel ziemski, m.in. ordynat ołycki. Po II wojnie światowej wycofał się z życia publicznego. W 1918 w rządzie Rady Regencyjnej minister spraw zagranicznych. Uczestnik wojny polsko-bolszewickiej. Poseł BBWR 1928–1935, senator BBWR 1935–1939, potem OZN. Działacz Akcji Katolickiej. Podczas II wojny światowej współpracował z AK i Delegaturą Rządu. Aresztowany przez Niemców. Więziony przez NKWD 1945–1947.

⁸⁸ Juliusz Bieniek (1895–1978), biskup pomocniczy katowicki 1937–1978. Święcenia 1918. Sakra biskupia 1937. Dwukrotnie wygnany z diecezji: przez Niemców 1941–1945 i przez władze komunistyczne 1952–1956. Po wojnie członek Komisji KEP ds. Dobroczynności. Zaangażowany w obronę nauczania religii w szkołach.

⁸⁹ Herbert Bednorz (1908–1989), biskup koadiutor katowicki z prawem następstwa 1950–1967, doktor nauk społecznych i prawnych. Święcenia 1932. Sakra biskupia 1950. Deportowany przez władze komunistyczne z diecezji 1952–1956; zamieszkał w Poznaniu. Biskup diecezjalny katowicki 1967–1985. Członek Komisji KEP ds. Duszpasterstwa Ludzi Pracy. Współprzewodniczący Zespołu Roboczego ds. Wydawnictw i Czasopism Rządu PRL i Episkopatu Polski 1981–1985.

⁹⁰ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

⁹¹ Antoni Pawłowski (1903–1968), biskup włocławski 1952–1968, profesor zwyczajny teologii. Święcenia 1926. Wykładowca m.in. w Wilnie, Białymstoku i Warszawie. Rektor seminarium warszawskiego 1949–1953. Biskup koadiutor diecezji włocławskiej 1950–1952; sakra biskupia 1952 w tajemnicy przed władzami komunistycznymi. Członek Komisji Maryjnej KEP. Członek honorowy Papieskiej Akademii Mariologicznej.

⁹² Jan Zachwatowicz (1900–1983), architekt, generalny konserwator zabytków 1945–1957, profesor Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej. Autor koncepcji powojennej odbudowy warszawskiego Starego Miasta. Współautor projektu odbudowy archikatedry św. Jana w Warszawie. Konsultant odbudowy i regotyżacji katedry gnieźnieńskiej.

12.00. Woźniaków – akad[emia], przemówienie, zwiedz[anie] kaplicy, k[oście]ła. Salezjanie z całej Polski.

13.30. **Do Gniezna**. Przystanek **Nowe**. Krośniewice.

15.00. Mielżyn. Witkowo – w k[oście]le.

16.30. Niechanowo.

17.00. Gniezno. Przywitanie przed pałacem a[rcy]b[isku]pim. Delegacje. Przemów[ienie] z balkonu. Delegacje szkół gnieźn[ieńskich].

18.30. Do katedry. B[isku]p **Bernacki**⁹³ celebry. Kazanie moje. *Magnificat*⁹⁴.

20.30. Do domu. Przem[ówienie] z balkonu. Delegacje młodzieży fabrycznej.

21.00. Wieczera – bp L[ucjan] Bernacki, **bp Baraniak**, **ks. Czerniak**⁹⁵, **ks. Raiter**⁹⁶.

15 listopada 1956

Gniezno

O godz. 6.00. Msza św. przy grobowcu św. Wojciecha, w otoczeniu kapituły i alumnów sem[inarium] metropolit[alnego]. Pełna katedra ludzi. Przemawiałem, ustalając program naszej pracy: 1) rozwinięcie kultu św. Wojciecha⁹⁷; 2) stworzenie z katedry, miasta i diecezji ośrodka kultu Bogarodzicy Dziewicy.

9.00. Przyjąłem ks. inf. Brossa. Podałem mu do wiadomości, że z chwilą powrotu do Gniezna bp. Bernackiego obejmuje on znowu obowiązki wikariusza generalnego. Przekazanie agend nastąpi jutro, o godz. 10.00. Ks[iądz] infulat otrzyma trzymiesięczny urlop zdrowotny. Powołana będzie komisja do zbadania całokształtu gospodarki diecezji z ubiegłego trzylecia. Kandydatów poda konferencja ks[ięży] dziekanów.

9.30. Młodzież z Liceum Technicznego z Mogilna przyszła z wizytą powitalną. Przyjechali do teatru i skorzystali ze sposobności, by odwiedzić prymasa.

⁹³ Lucjan Bernacki (1902–1975), biskup pomocniczy gnieźnieński 1946–1975, od 1948 wikariusz generalny i kapitulny archidiecezji. Świecenia 1926. Sakra biskupia 1946. Znany z odważnych kazań i bezkompromisowości wobec księży-patriotów. Inwigilowany przez SB od początku lat 50. do śmierci. Po aresztowaniu prymasa Wyszyńskiego wygłosił kazanie w jego obronie. Deportowany z terenu archidiecezji. Powrót do Gniezna jesienią 1956.

⁹⁴ *Lac. Magnificat [anima mea Dominum]: Wielbi dusza moja Pana*. Tytuł kantyku o charakterze dziękczynno-pochwalnym śpiewanego podczas nieszporów. Według Ewangelii św. Łukasza pieśń tę Maryja wypowiedziała podczas spotkania ze św. Elżbietą po Zwiastowaniu.

⁹⁵ Jan Czerniak (1906–1999), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, kanonik kapituły katedralnej od 1947. Świecenia 1932. Od 1947 pełnił różne funkcje w kurii gnieźnieńskiej. Biskup pomocniczy w Gnieźnie 1959–1989; sakra biskupia 1959. Wieloletni członek Komisji Maryjnej i Komisji Duszpasterskiej KEP.

⁹⁶ Henryk Raiter (1906–1983), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii archikatedralnej w Gnieźnie 1956–1981, pracownik kurii metropolitalnej gnieźnieńskiej. Świecenia 1929. Od 1946 pełnił różne funkcje w Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie. Prowadził korespondencję z internowanym prymasem. Prałat od 1963. Dziekan gnieźnieński od 1968. Kustosz kapituły prymasowskiej od 1982.

⁹⁷ Św. Wojciech Sławnikowic (ok. 956–997), biskup praski 983–996, misjonarz, męczennik. Poniósł śmierć za wiarę w trakcie misji chrystianizacyjnej wśród Prusów w 997; kanonizacja 999. Do jego grobu w Gnieźnie w 1000 r. pielgrzymował cesarz Otton III. Założono wówczas pierwszą polską metropolię, co umożliwiło tworzenie niezależnych struktur Kościoła w Polsce.

9.45. Rozpoczęła się konferencja ks[ięży] dziekanów w seminarium metropol[ital-nym]. Poprzedzona była *Te Deum*⁹⁸ w kaplicy i przemówieniem prymasa. Na sali przemawiali: **bp L[ucjan] Bernacki**, **ks. kan. Durzyński**⁹⁹ w imieniu^a kapituły prymasowskiej, **ks. kan. Wróblewski**¹⁰⁰ w imieniu kapituły kruszwickiej, **ks. kan. Płoszyński**¹⁰¹ w imieniu ks[ięży] dziekanów. **Ks[iądz] kan. Czerniak** złożył sprawozdanie z pracy duszpasterskiej w diecezji. W dłuższym przemówieniu oceniłem położenie Kościoła w Polsce na przełomie zmian zachodzących i pracę Episkopatu na rzecz rewindykacji praw Kościoła św. Podałem do wiadomości, że **bp Bernacki** obejmuje z powrotem obowiązki wikariusza generalnego, poczynając od jutra. **Ks[iądz] infułat Bross** otrzyma urlop trzymiesięczny i będzie zwolniony z obowiązków wikariusza gen[eralnego]. Powołuje się do życia komisję nadzwyczajną, złożoną z pięciu osób, dla zbadania całokształtu gospodarki diecezji za ostatnie trzylecie. W czasie obiadu z ks[ięźmi] dziekanami przybyła działwa z Miłosławia ze swoimi nauczycielami.

14.00. Przyjąłem kapitułę kolegiaty kruszwickiej – **ks. kan. Wróblewskiego, Zielińskiego**¹⁰², **Schmidta**¹⁰³ i **Palewodzińskiego**¹⁰⁴. Polecilem zainteresować się pracami przy reromanizacji kolegiaty, wysłać delegację do Kruszwicy i przedłożyć mi swoje wnioski w sprawie dalszych prac i rozwiązania sprawy prepozyta kapituły, która po śmierci **prałata Pękackiego**¹⁰⁵ dotąd nie jest uregulowana.

^a *W rękopisie tu i dalej: imieniem.*

⁹⁸ *Łac. Ciebie, Boga, [wysławiamy]* (tytuł hymnu kościelnego).

⁹⁹ Stefan Durzyński (1886–1981), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, pracownik kurii metropolitalnej gnieźnieńskiej 1946–1980, kaznodzieja, poeta. Święcenia 1909. Członek rzeczywisty Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk od 1918. Współpracownik licznych czasopism: „Gazety Narodowej”, wydawnictw ChD, „Biblioteki Kaznodziejskiej”, „Przewodnika Katolickiego”. Notariusz 1923, kanclerz kurii archidiecezjalnej w Poznaniu od 1927, referent kancelarii prymasowskiej od 1929, konspiracyjny duszpasterz w Poznaniu 1939–1945, referent Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie 1946–1954, zatrudniony w kurii do 1980, kaznodzieja katedralny 1949–1959, prałat infułat kapituły katedralnej od 1958.

¹⁰⁰ Władysław Wróblewski (1879–1959), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii farnej pw. św. Jakuba Apostoła w Wągrowcu 1918–1958. Święcenia 1904. W okresie międzywojennym ceniony społecznik. W czasie II wojny wysiedlony, więziony, szykanowany przez Niemców.

¹⁰¹ Stanisław Płoszyński (1879–1961), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii pw. św. Mikołaja (fara) w Inowrocławiu 1946–1961 i dziekan dekanatu inowrocławskiego; kanonik honorowy kapituły prymasowskiej w Gnieźnie. Święcenia 1906. Początkowo wikariusz ks. Piotra Wawrzyniaka (1849–1910) w parafii pw. św. Jakuba Apostoła w Mogilnie. Organizator i pierwszy kierownik „Księżówki” w Zakopanem – domu wypoczynkowego dla księży. Uniknął represji w czasie II wojny światowej, kontynuując pracę duszpasterską w Ślesinie i w okolicznych parafiach.

¹⁰² Tadeusz Zieliński (1886–1963), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii farnej pw. św. Jakuba Włószczego w Mogilnie od 1939. Święcenia 1913. Kapłan powstańców wielkopolskich. Proboszcz w Lubowie 1932–1939. Więzień KL Dachau od 1940. W Niemczech do 1948. Dziekan mogileński od 1950. Odpowiedzialny za sprawy majątkowe gnieźnieńskiego seminarium duchownego.

¹⁰³ Brunon Schmidt (1895–1961), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej. Święcenia 1921. Proboszcz parafii pw. Zwiastowania NMP w Łabiszynie od 1934; dziekan dekanatu łabiszyńskiego. Kanonik gremialny kapituły kruszwickiej od 1949.

¹⁰⁴ Edmund Palewodziński (1908–2001), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, notariusz Trybunału Metropolitalnego w Gnieźnie od 1946; kanclerz kurii do 1988, kanonik gremialny kapituły w Kruszwicy od 1952. Święcenia 1934. W czasie II wojny światowej więzień KL Oranienburg-Sachsenhausen i Dachau; ofiara eksperymentów pseudomedycznych. Kapłan harcerzy.

¹⁰⁵ Paweł Pękacki (1900–1953), kapłan, dziekan dekanatu kruszwickiego, prałat. Święcenia 1924.

16.00. Delegacja nauczycielek gnieźnieńskich przybyła z wyrazami radości.

19.00. **Posiedzenie kapituły** metrop[olitalnej] gnieźnieńskiej obradowało pod moim przewodnictwem. Rozważano sytuację kapituły w czasie *sedis impedita*¹⁰⁶. Przyjęto do wiadomości nominację bp. **Baraniaka** na godność prałata dziekana kapituły. Ustalono trudności czynione kapitule m[etropolitalnej] przez ks. **Brossa** w czasie s[edis] i[mpeditae]. Omówiono sprawę regotyżacji katedry. Postanowiono przyjąć stanowisko **prof. J[ana] Zachwatowicza** w regotyżacji sklepień. Generalny konserwator będzie zaproszony na posiedzenie kapituły m[etropolitalnej]. Kapituła przedstawiła na stanowisko proboszcza katedry **ks. kan. Raitera**. Omawiano sprawę Drzwi Gnieźnieńskich. Prymas zastrzegł sobie sprawę zezwolenia na dalsze przenoszenie drzwi. Kapituła przedstawi zestawienie najpilniejszych potrzeb konserwacji budynków kapitulnych. W bibliotece kapitulnej prowadzone były dalsze prace z pomocą jednego z wikariuszów katedry. Prace prowadzone są w kurii metrop[olitalnej]. W sprawie skarbcza gnieźnieńskiego¹⁰⁷ kapituła wydeleguje **bp. Bernackiego** do przeprowadzenia rewindykacji. Prymas przedstawia zamiar mianowania ks. H[ieronima] **Goździewicza**¹⁰⁸ honorowym kanonikiem kapituły gnieźnieńskiej, co przyjęto z uznaniem. Postawiono sprawę przywileju Mszy św. wotywniej o św. **Wojciechu** przy jego grobowcu. Polecono kapitule zbadać sprawę kultu bł.^a **Radzima**¹⁰⁹ w Gnieźnie oraz przygotowanie miejsca na ołtarz dla bł. **Bogumiła**¹¹⁰. Obrady zakończono o godz. 22.30.

15 listopada 1956

Gniezno

9.45. Konferencja księży dziekanów – Gniezno.

Porządek dzienny następujący:

1. Sytuacja osobista – od początku do końca.

^a *W rękopisie: św.*

¹⁰⁶ *Lac*. stolica [biskupia] niedostępna. W tym wypadku biskupstwo, w którym biskup diecezjalny nie jest w stanie sprawować w sposób długotrwały swej funkcji, np. z powodu uwięzienia.

¹⁰⁷ Chodzi o starania kard. Wyszyńskiego o zwrot zagarniętych przez hitlerowców relikwii, cennych precjozów kościelnych oraz wyrobów złotniczych o dużej wartości artystycznej i historycznej pochodzących ze skarbcza archidiecezji prymasowskiej w Gnieźnie. Po zakończeniu II wojny światowej częściowo odzyskane, przetrzymywane były przez władze komunistyczne.

¹⁰⁸ Hieronim Goździewicz (1911–1984), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, referent audytor SPP 1947–1961, doktor prawa kanonicznego. Świecenia 1934. Absolwent Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie. Duszpasterz w Chile 1941–1946; na prośbę kard. Hłonda wrócił do Polski i rozpoczął pracę w SPP. Kierownik SPP 1961–1984. Członek Komisji KEP ds. Rewizji KPK od 1975. Jeden z najbliższych współpracowników prymasów: Hłonda, Wyszyńskiego i Glempa. Zarejestrowany przez SB jako TW „Heniek” 1951–1958. Uwolnił się od współpracy z SB i zdekonspirował przed prymasem oraz bp. Choromańskim w 1962.

¹⁰⁹ Bł. Radzim Gaudenty (960/970–1006/1022), syn Sławnika, brat przyrodni św. Wojciecha Sławnikowica, pierwszy arcybiskup gnieźnieński oraz metropolita na ziemiach ówczesnego państwa pierwszych Piastów. Kult rozszerzył się na całą Polskę od przełomu XI i XII w.

¹¹⁰ Bł. Bogumił z Dobrowa (zm. koniec XII w.), cysters, opat cystersów w Koprzywnicy 1185, biskup poznański 1186–1187, arcybiskup gnieźnieński 1187–1198/1199. Po rezegnacji z urzędu arcybiskupa został pustelnikiem. Beatyfikowany w 1925.

2. Sytuacja wewnętrzna Polski.
3. Sytuacja międzynarodowa.
4. Perspektywy pracy Kościoła dziś:
 - a) zmiana aury,
 - b) czy zmiana linii?
 - c) owoce już osiągnięte: Komisja Wspólna rozpoczyna swoje prace. B[isku]pi wracający z wygnania. Sprawy zasadnicze. Dekret o stanowiskach kościelnych. Urząd do Spraw Wyznań. Sprawy dalsze,
 - d) postawa społeczeństwa kat[olickiego] w Polsce.
5. Charakter pracy w diecezji.
 - a) Praca kolegialna. Wydziały wrócą do swej pracy.
 - b) Ks[ię]ża dziekani – skład zachowany – ich zadania.
 - c) Zmiany w kurii metropol[italnej]. **B[isku]p Bernacki**. Będzie zwolniony ks. inf. **Bross**.
6. Przygotowania Polski do Millennium.
 - a) Śluby jasnogórskie.
 - b) Maj 1957.
 - c) Program pracy lat 1957–1966.

16 listopada 1956

Gniezno

7.00. Msza św. w sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnym]. Kazanie. Akademia w s[eminarium] prymasowskim. Sesja pedag[ogiczna] profesorów seminarium.

12.30. Ks[iądz] inf. **Szelązek**¹¹¹ – Gorzów.

13.00. B[isku]p **Jedwabski**¹¹² i ks[iądz] rektor sem[inarium] poznańskiego.

14.00. Zakonnice pozn[ańskie] i gnieźnie[ńskie] – przyjęto. Ks[iądz] **Polzin**¹¹³. Kartoteki Ustaw[odawstwa] Diec[ezjalnego]. Rzemiosło gnieźnieńskie – z powitaniem.

¹¹¹ Zygmunt Szelązek (1905–1982), kapłan, trzeci rządcą diecezjalny w Gorzowie (po ks. Edmundzie Nowickim i ks. Tadeuszu Załuckowskim) 1952–1956. Za zgodą prymasa Wyszyńskiego zarządzał samodzielnie ordynariatem jako wikariusz kapitulny 1952. Organizator seminarium duchownego w Gościńkow-Paradyżu, rady liturgicznej, domu księży emerytów w Rokitnie, Diecezjalnego Instytutu Katechetycznego w Rokitnie. Święcenia 1932. Absolwent seminarium duchownego we Lwowie i studiów na Gregorianum w Rzymie. Po II wojnie światowej dyrektor małego (niższego) seminarium w Słupsku. Po odwilży październikowej i nominacji bp. Teodora Bensch na rządcę ordynariatu gorzowskiego – proboszcz parafii pw. św. Rodziny, dziekan w Szczecinie.

¹¹² Franciszek Jedwabski (1895–1975), biskup pomocniczy poznański 1946–1975. Święcenia 1922. Notariusz i kanclerz kurii do 1939, prokurator i wykładowca w seminarium duchownym w Poznaniu, kanonik kapituły metropolitalnej. Proboszcz parafii katedralnej i wikariusz generalny archidiecezji poznańskiej od 1939. Więzień KL Mauthausen-Gusen i Dachau 1941–1945.

¹¹³ Bernard Polzin (1914–2003), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii w Toruniu-Podgórzu 1942–1957. Święcenia 1938. Wikariusz generalny diecezji gdańskiej 1957–1990. Organizator seminarium duchownego w diecezji gdańskiej.

13.00. Polska Wieś – Sacré Coeur – siostry i młodzież. Duszpasterz gdański akademicki¹¹⁴.

14.30. B[isku]p **Bernacki**. Instalacja bp. A[ntoniego] **Baraniaka**. Obiad u bp. **Bernackiego**.

16.00. Ks[iądz] K[arol] **Milik**¹¹⁵ – sprawa Wrocławia.

17.00. Ks[iądz] **Wronka**¹¹⁶ – Poznań. Sprawa Gdańska i trudności osobiste.

18.00. Chór prymasowski. Ks[iądz] **Szymański**¹¹⁷, b[yły] ojciec duch[owny] gn[ieźniński].

19.00. Wieczera – ks. **Raiter**, ks. Palewodziński, ks. Zaręba¹¹⁸.

20.30. Ks[iądz] **Bross** – zapomogę na kurację 5000 zł otrzymuje. Dłuższa rozmowa. Przygotowuję go do tego, że na swoje stanowisko w diecezji nie wróci. Zarzuty podnoszone są przez kapitułę przeciwko całokształtowi zarządzania diecezją w czasie mojej nieobecności. Są ślady przekroczenia kompetencji kanonicznych *sede impedita* – pomimo uprawnień nadanych przez bp. M[ichała] **Klepacza**. Kapituła prosi o zwolnienie ks. inf. **Brossa** z gremium kapituły prymasowskiej.

18 listopada 1956

Warszawa

7.00. Msza św. u sióstr elżbietanek przy ul. Miodowej z okazji św. Elżbiety. Przemówienie o istocie życia wewnętrznego.

¹¹⁴ Jan Mokrzycki (1908–1984), kapłan diecezji gdańskiej, twórca duszpasterstwa akademickiego w Gdańsku i współtwórca Instytutu Miłości Ukrzyżowanej (Gdańska Rodzina Serca Miłości Ukrzyżowanej). Studia w Krakowie, Lublinie, Innsbrucku. W latach 1924–1948 w Towarzystwie Jezusowym. Święcenia 1936. W latach 1939–1945 we Lwowie. W latach 1945–1948 więzień łagrów sowieckich. Rezydent w parafii pw. NSJ w Gdańsku-Wrzeszczu 1950–1984. Diecezjalny duszpasterz akademicki 1952–1961.

¹¹⁵ Karol Milik (1892–1976), kapłan, administrator apostolski z prawami biskupa rezydencjonalnego dolnośląskiej części archidiecezji wrocławskiej i polskiej części archidiecezji praskiej od 1945, doktor prawa kanonicznego. Święcenia 1915. Kapelan wojskowy od 1917. Dyrektor Towarzystwa Czytelni Ludowych w Poznaniu od 1933. Podczas okupacji w Warszawie członek zarządu głównego konspiracyjnej organizacji „Ojczyzna” i Rady Społecznej przy Biurze Zachodnim Delegatury Rządu na Kraj. W 1951 zmuszony przez władze komunistyczne do opuszczenia Wrocławia, internowany w Rywałdzie Królewskim i w klasztorze sióstr Sacré Coeur w Pobiedziskach. Konsultor ordynariatu w Gorzowie od 1957. Członek Trybunału Prymasowskiego w Warszawie. Protonotariusz apostolski od 1963.

¹¹⁶ Andrzej Wronka (1897–1974), kapłan, doktor filozofii. Święcenia 1923. Rektor Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie 1938–1939. W czasie II wojny światowej tajny duszpasterz w Gnieźnie. Administrator apostolski diecezji chełmińskiej 1945–1946. Administrator apostolski diecezji gdańskiej 1945–1951. Usunięty z diecezji przez władze komunistyczne, przebywał w Poznaniu. Biskup pomocniczy wrocławski 1957–1974; sakra biskupia 1957.

¹¹⁷ Stanisław Szymański (1901–1964), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, ojciec duchowny i wykładowca teologii ascetycznej i mistycznej w seminarium duchownym w Gnieźnie od 1948. Święcenia 1927. Aresztowany w 1941 przez Niemców; więzień KL Dachau.

¹¹⁸ Jan Zaręba (1910–1986), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, oficjał trybunału metropolitalnego od 1956, przewodniczący wydziału ds. zakonnych przy kurii metropolitalnej, kanonik kapituły prymasowskiej. Święcenia 1934. Kanclerz kurii diecezjalnej gorzowskiej 1945–1948. Pierwszy proboszcz parafii katedralnej w Gorzowie. Biskup pomocniczy wrocławski 1963–1969; sakra biskupia 1963. Biskup diecezjalny wrocławski 1970–1986.

9.30. Archikonfraternia Literacka¹¹⁹ z rodzinami i dziećmi. Przemówienie dotyczy zadań współczesnych akcji katolickiej.

10.00. Ks[iądz] dyr. **Dłopolski** przedstawia sprawy organizacji Caritas w Polsce.

19 listopada [19]56

Warszawa – Łaski

6.30. Łaski. Msza św. i kazanie do dzieci. A[ntoni] **Marylski**¹²⁰, m. Benedykta¹²¹, przełożona gen[eralna]. Sprawy jasnogórskie.

9.30. Łaski – W[arsza]wa (**ks. Padacz**).

10.00. **Inż[ynier] Knothe**¹²² – projekt stworzenia inspekcji sztuki przy pr[ymasie] Polski – odpowiedź negatywna.

11.00. **Cat-Mackiewicz**¹²³ – emigracja, położenie grup kat[olickich], skarby wawelskie. Wizyta „niejasna”.

12.00. **B[isku]p Z[ygmunt] Choromański** – sprawy Komisji Wspólnej.

13.00. **B[isku]p Kałwa**¹²⁴ i przedstawiciele Senatu KUL, prof. **Kalinowski**¹²⁵ i ks. **Rybczyk**¹²⁶.

¹¹⁹ Archikonfraternia Literacka – bractwo religijne działające nieprzerwanie od XVI w. w Warszawie; od połowy XVII w. przy kolegiacie, potem przy katedrze św. Jana Chrzciciela. Początkowo skoncentrowane na śpiewach kościelnych, rekrutujące się wyłącznie z mężczyzn, tzw. *viri literati*. Z czasem rozwinęło działalność charytatywną, społeczną i edukacyjno-wychowawczą. W PRL formalnie utraciło osobowość prawną.

¹²⁰ Antoni Marylski (1894–1973), syn piosł Antoniego hr. Marylskiego, absolwent Szkoły Nauk Politycznych i Ekonomicznych w Paryżu. Związany z ośrodkiem w Łaskach od 1922. Administrator i wieloletni prezes zarządu Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi w Łaskach 1937–1950, 1961–1973. Współzałożyciel kwartalnika „Verbum”. W 1971 w wieku 77 lat otrzymał święcenia z rąk prymasa.

¹²¹ Benedykta Wiesława z Walickich Woczyńska FSK (1901–1975), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża 1950–1962, doktor filozofii. Absolwentka USB w Wilnie, do 1933 asystentka na uczelni. Żona dr. Benedykta Woczyńskiego; owdowiała niespełna rok po ślubie. W 1933 wstąpiła do zakonu, profesja wieczysta 1942. Bliska współpracowniczka m. Róży Czackiej i jej następczyni na urzędzie przełożonej generalnej.

¹²² Jan Knothe (1912–1977), inżynier, grafik, malarz, konserwator. Autor projektów dwóch fryzów w katedrze pw. św. Jana Chrzciciela w Warszawie. Pracownik Biura Odbudowy Stolicy.

¹²³ Stanisław Cat-Mackiewicz (1896–1966), polityk, publicysta, konserwatysta związany z nieformalnym ugrupowaniem ziemiańskim, tzw. żubrów kresowych, monarchista. Założyciel, wydawca i redaktor naczelny wydawanego w Wilnie dziennika „Słowo” 1922–1939. Poseł z ramienia BBWR 1928–1935. Premier rządu polskiego na uchodźstwie 1954–1955. Z emigracji powrócił w 1956.

¹²⁴ Piotr Kałwa (1893–1974), biskup diecezjalny lubelski 1949–1974 jako następca bp. Wyszyńskiego, wielki kanclerz KUL 1949–1974, członek Rady Głównej KEP, profesor zwyczajny prawa kościelnego. Święcenia 1916. Wika-riusz generalny i kanonik kapituły kieleckiej od 1942. Dziekan Wydziału Prawa KUL 1946–1950. Członek Komisji Historyczno-Prawnej PAU od 1948. Sakra biskupia 1949.

¹²⁵ Jerzy Kalinowski (1916–2000), profesor filozofii, logik, dziekan Wydziału Filozoficznego KUL 1952–1957 i jego współtwórca. We Francji od 1958. Wykładowca filozofii chrześcijańskiej na Katolickim Uniwersytecie w Lyonie do 1961. Dyrektor Centre National de la Recherche Scientifique 1961–1984.

¹²⁶ Józef Rybczyk (1912–1983), kapłan diecezji kieleckiej, doktor prawa kanonicznego, wykładowca na KUL od 1949. Święcenia 1937. W czasie II wojny światowej kapitan AK. W latach 1952–1955 inwigilowany przez UB; więziony 1952–1955. Habilitacja w 1955, prorektor KUL 1957–1959, dziekan Wydziału Prawa Kanonicznego KUL 1962–1974; 1977, profesor nadzwyczajny 1971.

20 listopada [19]56

Warszawa

7.30. M[atka] **Małgorzata**¹²⁷, nazaret[anka]. S[iostra] **Narcyza**¹²⁸, naz[aretanka] z Komańczy.

9.30. **B[isku]p Dudziec**¹²⁹ – sprawy akcji abstynenckiej.

10.00. **Ks[iądz] Posadzy**¹³⁰, gen[erał] chrystusowców – sprawy duchow[ieństwa] dla emigr[acji] polonijnej. Zwróci się do min. **Bieńkowskiego i Sztachelskiego**¹³¹ o możliwość wyjazdu ks[ięży] chrystusowców do Brazylii.

11.00. Delegacja z Olkusza – w sprawie b[isku]pa kieleckiego, Cz[esława] **Kaczmarka**.

12.00. **Ks[iądz] Sitnik**¹³², dziekan z Boernerowa-Koła.

12.30. **J[ózef] Jarosz**¹³³ z żoną, **Stanisławą**¹³⁴. **Ks[iądz] Szepeta**¹³⁵, odesłany do kurii metropolit[alnej]. **Ks[iądz] Majdański**¹³⁶, red[aktor] „At[eneum] Kapł[ąńskiego]”¹³⁷

¹²⁷ Małgorzata Irena Piątkowska CSFN (1912–2001), przełożona prowincjalna Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu w Warszawie 1955–1962, członkini tzw. siódemki, tj. konsulty wyższych przełożonych zakonów żeńskich w Polsce 1956–1960. Delegatka generalna zgromadzenia na Polskę 1968–1977 z uprawnieniami przełożonej generalnej.

¹²⁸ Chodzi o s. Narcyzę Stankiewicz CSFN, posługującą w klasztorze w Komańczy.

¹²⁹ Piotr Dudziec (1906–1970), biskup tytularny i biskup pomocniczy płocki 1950–1970. Święcenia 1932. Początkowo duszpasterz i kanclerz kurii diecezjalnej w Kielcach. W latach 1948–1950 profesor seminarium duchownego w Płocku. Wikariusz generalny i kapitułny diecezji płockiej 1961–1962.

¹³⁰ Ignacy Posadzy TChr (1898–1984), kapłan zakonny, przełożony generalny Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej 1933–1968 i jego współzałożyciel. Święcenia 1921. Założyciel Zgromadzenia Misjonarek Chrystusa Króla dla Polonii Zagranicznej 1959. Członek Komisji KEP ds. Polonii od 1964. Sługa Boży Kościoła katolickiego.

¹³¹ Jerzy Sztachelski (1911–1975), polityk, minister pełnomocnik rządu ds. stosunków z Kościołem 1956–1961; kierownik UdsW, poseł 1944–1965 i 1969–1972, działacz partyjny, w KC PPR od 1945, następnie w KC PZPR. W latach 1945–1947 minister aprowizacji i handlu. W latach 1951–1956, 1961–1968 minister zdrowia i opieki społecznej. W latach 1969–1975 prezes Zarządu Głównego Towarzystwa Krzewienia Kultury Świeckiej.

¹³² Jan Sitnik (1897–1978), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Józefa Oblubieńca w Warszawie 1938–1978 i budowniczy kościoła parafialnego 1938–1963. Święcenia 1924. Organizator parafii pw. św. Jakuba na Tarchominie 1927–1928, proboszcz w parafii pw. św. Mikołaja Biskupa w Kozłowie Szlacheckim 1932–1933, parafii w Żąbkach 1933–1936. W czasie okupacji hitlerowskiej zaangażowany w tajne nauczanie, działalność caritasowego punktu pomocy najbardziej potrzebującym; współpracował z AK, której działalność upamiętnił tablicą jako jeden z pierwszych po wojnie kapłanów; prałat.

¹³³ Józef Jarosz (1890–1966), malarz pejzażysta, mąż Stanisławy Jarosz z d. Wyszynskiej, szwagier prymasa Wyszyńskiego.

¹³⁴ Stanisława Jarosz z d. Wyszynska (1903–1982), siostra prymasa Wyszyńskiego; żona Józefa Jarosza.

¹³⁵ Ludwik Szepeta (1892–1981), kapłan archidiecezji warszawskiej, administrator parafii pw. św. Mikołaja w Żdżarach do 1957. Święcenia 1919. W latach 1933–1938 spowiednik i kierownik duchowy Sł. Bożej s. Hilarii Emilii Głowczyńskiej SCM. Od 1958 administrator parafii w Godzianowie. Później rezydent w parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Starej Miłośnicy.

¹³⁶ Kazimierz Jan Majdański (1916–2007), kapłan diecezji włocławskiej, doktor nauk teologicznych, wicerektor seminarium duchownego we Włocławku 1952–1957, redaktor naczelny „Ateneum Kapłańskiego” 1956–1974. W czasie II wojny jako alumn więzień KL Sachsenhausen i Dachau. Święcenia 1945. Doktorat z teologii moralnej we Fryburgu 1949. Biskup pomocniczy włocławski 1962–1979; sakra biskupia 1963. Organizator 1975 i dyrektor do 1993 Instytutu Studiów nad Rodziną przy ATK. Biskup szczecińsko-kamieński 1979–1992. Wiceprzewodniczący Papieskiej Rady ds. Rodziny 1980–1981. Arcybiskup *ad personam* 1992.

¹³⁷ „Ateneum Kapłańskie” – czasopismo teologiczno-naukowe założone przez ks. Idziego Radziszewskiego w 1909 i wydawane we Włocławku. W latach 1932–1939 redaktorem naczelnym był ks. Stefan Wyszyński.

i ks. St[anisław] **Piotrowski**¹³⁸, red[aktor] „Ładu Boż[ego]” z Włoc[ławka]¹³⁹. Referenci dek[analni] trzeźwości z arch[idiecezji] warszawskiej i bp **Dudziec** – (30).

13.30. Wziąłem udział w posiedzeniu referatu powołań kapłańskich i Perseverantiae Sacerdotalis¹⁴⁰, obradującego pod przewodnictwem ks. kan. **Pągowskiego**¹⁴¹ z Kutna. Zwiedziłem odbudowę k[ościół]a P[anny] Maryi na Nowym Mieście i poświęciłem plebanię. Zwiedziłem odbudowaną przez ks. **De Ville’a**¹⁴² zakrystię przy kościele św. Floriana.

20.30. Ks[iądz] **Jan Zieja**¹⁴³ – przedstawił mi sprawę odradzających się ruchów ludowych, skupionych wokół dawnych wiciowców¹⁴⁴. Wśród tych ruchów widzi on dużo nawrotów do życia religijnego. Starzy uczestnicy B[atalionów] Ch[łopskich]¹⁴⁵, zebrani na uroczystościach rodzinnych, dają wyraz zrozumienia znaczenia Kościoła dla życia wsi więcej niż przed wojną. Omawialiśmy sprawę B[olesława] **Piaseckiego**¹⁴⁶. Ks[iądz] J[an] Z[ieja] jest zdania, [że] B[olesław] P[iasecki] jest nieuleczalnie chory na jakieś rozszczepienie psychiczne, brnie w nieprawdzie nadal. Rozmowy z nim nie prowadzą go do uznania swych win wobec Kościoła. Równie wiele nieprawdy jest już dziś w instytucie,

¹³⁸ Stanisław Piotrowski (1912–1998), kapłan diecezji włocławskiej, następnie kaliskiej. Świecenia 1938. Kapelan w kampanii wrześniowej; więziony przez Niemców 1940; po ucieczce z obozu ukrywał się jako Franciszek Foks w Warszawie i w Otwocku; uczestnik powstania warszawskiego; podpułkownik. Po II wojnie światowej prefekt we Włocławku, moderator diecezjalny Sodalicii Mariańskiej, ojciec duchowny w seminarium, wikariusz generalny i kanclerz kurii we Włocławku. Aresztowany 1955–1956, szykanowany przez SB. Prałat od 1957. Administrator parafii pw. Ducha Świętego we Włocławku 1958. Proboszcz parafii pw. św. Mikołaja w Kaliszu 1971–1989. Kanonik gremialny kapituły kaliskiej 1974, prepozyt kapituły kaliskiej 1980, protonotariusz apostolski 1986; infułat.

¹³⁹ „Ład Boży” – pismo diecezji włocławskiej założone w 1945. W latach 1953–1981 nie ukazywało się. Wznowione w 1982.

¹⁴⁰ Łac. wytrwałość kapłańska (w kontekście opuszczania szeregów kapłańskich).

¹⁴¹ Bronisław Pągowski (1900–1967), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Wawrzyńca w Kutnie 1945–1967 i dziekan kutnowski, doktor nauk teologicznych. Kanonik kapituły łowickiej od 1958; prałat.

¹⁴² Feliks de Ville (1882–1957), kapłan archidiecezji warszawskiej, następnie proboszcz parafii pw. św. Michała Archanioła i św. Floriana w Warszawie 1944–1957, w której w 1947 rozpoczął odbudowę kościoła ze zniszczeń wojennych (obecna katedra warszawsko-praska), dziekan dekanatu Praga-Południe, prałat. Świecenia 1910. Proboszcz parafii pw. Bożego Ciała na Kamionku 1933–1944.

¹⁴³ Jan Zieja (1897–1991), kapłan, działacz społeczny, rektor kościoła sióstr wizytek w Warszawie od 1950. Świecenia 1919. Kapelan wojskowy podczas wojny 1920. W latach 30. duszpasterz na Polesiu (diecezja pińska). W czasie II wojny światowej kapelan KG AK, BCh, Szarych Szeregów, podpułkownik WP, współpracownik Rady Pomocy Żydom „Żegota”. W latach 1945–1949 duszpasterz w Słupsku. Podczas kazania w 1953 w kościele sióstr wizytek upublicznił fakt aresztowania prymasa. W ramach represji usunięty przez władze komunistyczne z Warszawy. Współtwórca KIK w Warszawie; duszpasterz opozycji demokratycznej; w 1976 członek założyciel KSS KOR.

¹⁴⁴ Właśc. Związek Młodzieży Wiejskiej RP Wici – organizacja młodzieży wiejskiej działająca w latach 1928–1948, założona przez część działaczy Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej.

¹⁴⁵ Bataliony Chłopskie – konspiracyjna organizacja zbrojna polskiego ruchu ludowego, licząca około 170 tys. żołnierzy, działająca w czasie II wojny światowej na terenie GG i w Wielkopolsce w celu obrony wsi przed terrorem niemieckim i eksploatacją gospodarczą. Była największą po AK formacją zbrojną. Posiadała ok. 300 oddziałów specjalnych prowadzących akcje sabotażowe i bojowe. Rozwiązana w 1945.

¹⁴⁶ Bolesław Piasecki (1915–1979), polityk, prawnik, współzałożyciel i przewodniczący Stowarzyszenia PAX 1952–1979. W 1944 aresztowany przez NKWD, zwolniony w 1945 w wyniku zadeklarowanego poparcia dla reform komunistycznych oraz współpracy katolików z władzą komunistyczną w Polsce. W 1945 założyciel tygodnika „Dziś i Jutro”. Stolica Apostolska w 1955 potępiła jego poglądy zawarte w książce *Zagadnienia istotne*. Poseł na Sejm PRL 1965–1979. Członek Rady Państwa 1971–1979.

który organizowany jest pod znakiem **Łubieńskiego**¹⁴⁷. Próba łączenia się z nimi nie wyda dla Kościoła owoców. Nie można ich uważać „za partnerów” w rozmowach z rządem. Według moich doświadczeń nie mogę nigdy liczyć na p. **Piaseckiego**, który współdziała raczej z rządem niż z Episkopatem.

21 listopada 1956

Warszawa

8.00. Ul[ica] Wilcza, w **Zgrom[adzeniu] S[ióstr] Franciszkanek** od Cierpiących¹⁴⁸ przyjąłem odnowione śluby zgromadzenia i wygłosiłem przemówienie o uległości na głos Ducha Świętego [a]. Po Mszy św. siostry zebrały się w swej sali rekreacyjnej, składały mi życzenia na powrót do domu. Raz jeszcze przemawiałem, mówiąc o tej pomocy, którą Bóg daje dzieciom swoim w chwilach doświadczeń.

10.30. W Kurii Metrop[olitalnej] W[arszawskiej] zebrali się **księża referenci diec[ezjalni] trzeźwości** pod przewodnictwem bp. Dudźca z Płocka. Wysłuchałem dyskusji. Zwróciłem uwagę referentów na konieczność osobistej ofiary, by praca poszła owocnie. Proszę o opracowanie memoriału do Episkopatu, który będzie przekazany rządowi jako spostrzeżenie z terenu dotyczące postępu kłeski społecznej alkoholizmu.

12.00. **Belsk**, pow[iat] Grójec.

13.00. **K[onstanty] Turowski**¹⁴⁹ i **J[ózef] Chmara**¹⁵⁰ – sprawy odbudowy ruchu katolicko-społecznego w Polsce. Wydobyć z podziemia dawnych katolickich środowisk kat[olicko]-społecznych; dawne koła chrześcijańskiej demokracji, Iuventus Christiana¹⁵¹,

^a *W rękopisie: w.*

¹⁴⁷ Konstanty Łubieński (1910–1977), ekonomista, prawnik, publicysta, poseł na Sejm PRL 1952–1980. Po II wojnie światowej działacz Stowarzyszenia PAX, następnie KIK; prezes warszawskiego KIK 1969–1972. Jeden z liderów Neo-Znak-u, powstałego w wyniku rozłamu w ruchu Znak w 1975. Przewodniczący Katolicko-Społecznego Koła Poselskiego Znak 1976–1977 i członek Rady Państwa.

¹⁴⁸ Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek od Cierpiących CSFA – bezhabitowe zgromadzenie zakonne założone w 1882 przez Kazimierę Gruszczyńską z pomocą bł. Honorata Koźmińskiego, zatwierdzone w 1909.

¹⁴⁹ Konstanty Turowski (1907–1983), działacz społeczny, publicysta. Przed wojną działacz SKMA „Odrodzenie”, Chrześcijańskich Uniwersytetów Robotniczych i Chrześcijańskich Związków Zawodowych. Współzałożyciel „Tygodnika Powszechnego” 1945, publicysta „Tygodnika Warszawskiego”. W latach 1945–1946 jeden z sekretarzy generalnych SP. Poseł do KRN. Pozbawiony mandatu, wraz z siedmioma innymi posłami SP aresztowany przez władze komunistyczne i w 1948 skazany na 15 lat więzienia. Zwolniony w 1956, zrehabilitowany. W latach 1957–1973 redaktor „Zeszytów Naukowych KUL” i dyrektor Wydawnictwa TN KUL. Należał do środowiska seniorów „Odrodzenia”. Członek założyciel KIK w Lublinie 1967, następnie współpracownik ODiSS i „Ładu”, współzałożyciel PZKS.

¹⁵⁰ Józef Seweryn Chmara (1907–1965), działacz robotniczy, publicysta, działacz SP.

¹⁵¹ Iuventus Christiana – katolickie stowarzyszenie młodzieżowe działające w ramach duszpasterstwa akademickiego. Koła Iuventus Christiana organizowane były od 1921 z inicjatywy kard. Kakowskiego. Pracowały pod opieką księdza doradcy metodą seminaryjną, z głównym akcentem na czytanie i komentowanie Ewangelii. Liczyły do 20 osób. W okresie okupacji prowadziły działalność zakonspirowaną. Po wojnie reaktywowane. Władze komunistyczne zakazały ich działalności.

Sodalicii Marianskich¹⁵², Odrodzenia¹⁵³, młodzieży katolickiej (KSM¹⁵⁴), Akcji Katolickiej¹⁵⁵.

Omówiono inicjatywę grupy Frankowskiego¹⁵⁶; na sali zebrań ujawniła się mocno pozycja młodej inteligencji kat[olickiej], wrogię zdecydowanie grupie **Piaseckiego**. Zdyskwalifikowała ona w dyskusji **Kętrzyńskiego¹⁵⁷**, **Horodyńskiego¹⁵⁸**, **Micewskiego¹⁵⁹** i innych paxowców. Na czoło wysunął się **Frankowski i Łubieński**. Zachowali dawne słownictwo **Piaseckiego**, chociaż włączają się w nowy program. Błąd polega na tym, że zamazują doktrynalnie naukę katolicko-społeczną, „budując socjalizm”. Milczą o tym, że istnieje katolicka nauka społeczna. Wprowadzają więc w błąd nadal opinię społeczną katolików. **Rada Społeczna przy Prymasie P[olski]¹⁶⁰** powinna wznowić swoją działalność. Proszę, by ks. **Piowarczzyk¹⁶¹** zbierał tematykę.

¹⁵² Sodalicia Mariana – katolickie stowarzyszenie świeckich, którego celem było łączenie życia chrześcijańskiego ze studiami. Pierwsza sodalicia powstała w środowisku studentów z Rzymu. Jej inicjatorem był Jan Leunis SJ, a szczególną opieką otaczało je Towarzystwo Jezusowe. Po Soborze Watykańskim II sodalicie uległy przekształceniu we Wspólnoty Życia Chrześcijańskiego, czerpiące inspiracje z duchowości ignacjańskiej.

¹⁵³ Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie” – katolicka organizacja studencka powstała w 1919. Działała w ośrodkach akademickich w Warszawie, Krakowie, Lublinie, we Lwowie, w Poznaniu i Wilnie. Zajmowała się formacją duchową i intelektualną młodzieży akademickiej. Występowała przeciw organizacjom antyklerykalnym i radykalnym. Współpracowała z AK. Czasopisma organizacji to m.in.: „Prąd”, „Świat Akademicki”, „Vox Universitatis”, „Nurty”, „Dyszel w Głowie”, „Odrodzenie”. Po II wojnie światowej stowarzyszenie nie zostało reaktywowane. Odrodziło się dopiero w 1988.

¹⁵⁴ Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży – organizacja młodzieży katolickiej założona w 1934. Po II wojnie światowej częściowo reaktywowana. Rozwiązana przez władze komunistyczne w 1953. Reaktywowana w 1990.

¹⁵⁵ Akcja Katolicka – ruch katolików świeckich zmierzający do większego nasycenia życia publicznego wartościami chrześcijańskimi. Organizacja powstała w 1876 pod nazwą Opera dei Congressi w celu przeciwdziałania nasilaniu się prądów liberalnych i antyklerykalnych. W Polsce prężny rozwój po odzyskaniu niepodległości zahamowała II wojna światowa i powojenne uwarunkowania polityczne. Organizację reaktywowano w 1995 z inspiracji Jana Pawła II.

¹⁵⁶ Jan Frankowski (1912–1976), prawnik, publicysta, działacz społeczny, poseł na Sejm Ustawodawczy i Sejm PRL 1947–1972, związany ze środowiskiem PAX 1945–1956. Założyciel ChSS 1957 i jego prezes do 1968. Redaktor naczelný „Za i Przeciw”.

¹⁵⁷ Wojciech Kętrzyński (1918–1983), dziennikarz, działacz społeczny, dyplomata, publicysta i redaktor prasy Stowarzyszenia PAX. W latach 1957–1976 pracownik placówek dyplomatycznych w Kanadzie, przy UNESCO i we Francji. W latach 1980–1983 wiceprezes ChSS oraz poseł na Sejm PRL.

¹⁵⁸ Dominik Horodyński (1919–2008), dziennikarz, publicysta, działacz społeczny i polityczny, poseł na Sejm PRL 1952–1956, członek zarządu PAX, redaktor tygodnika „Dziś i Jutro”, związany ze środowiskiem Chrześcijańskiego Instytutu Społecznego (później ChSS), redaktor „Za i Przeciw”. Redaktor naczelný tygodnika „Kultura” 1970–1981. Wieloletni korespondent radia i telewizji w Rzymie. W czasie II wojny światowej żołnierz AK.

¹⁵⁹ Andrzej Micewski (1926–2004), prawnik, historyk, publicysta, w Stowarzyszeniu PAX do 1956. Współtwórca miesięcznika „Więź” i KIK. Na początku lat 50. sekretarz zarządu przymusowego Caritas. Sekretarz Komisji Intelektualistów i Działaczy Katolickich. W stanie wojennym członek Prymasowskiej Rady Społecznej powołanej przez prymasa Glempa. Autor biografii prymasa Wyszyńskiego. Poseł na Sejm RP 1993–1997.

¹⁶⁰ Rada Społeczna przy Prymasie Polski – kolegialny organ doradczo-konsultacyjny składający się z wybitnych działaczy katolickich. Pierwsza Rada powołana została przez kard. Hłonda w 1933. Po II wojnie światowej działalność została wznowiona dopiero przez abp. Glempa w 1981.

¹⁶¹ Jan Piowarczzyk (1889–1959), kapłan archidiecezji krakowskiej, doktor nauk teologicznych, publicysta katolicki. Święcenia 1911. W latach 1936–1939 redaktor naczelný chadeckiego dziennika „Głos Narodu”. W latach 1939–1945 rektor WSD archidiecezji krakowskiej. W 1945 założyciel i pierwszy redaktor naczelný „Tygodnika Powszechnego”. W 1951 wystąpił z redakcji gazety i wyjechał do Zembrzydowic.

19.00. **Na urocz[ystości] Praesentationi B[eatae] M[ariae] V[irgine]**¹⁶² wygłosiłem kazanie u wizytek nt. wezwania stolicy do świętości. Odwiedziłem klasztor i siostry w klauzurze.

20.00. Przygotowanie jutrzejszej rozmowy Komisji Mieszanej. B[isku]pi **Klepacz** i **Choromański** dali charakterystykę rozmów poprzednich. Wyczuwają grę na zwłokę i niekompetencję przedstawicieli rządu. Ustaliliśmy porządek obrad jutrzejszych. Nie mamy wielkich nadziei na trwałe dążenie do zmiany postępowania władz partyjnych wobec Kościoła.

22 listopada 1956

Warszawa

7.00. Msza św. **na Tamce**¹⁶³ dla sióstr zakonnych W[arsza]wy i okolicy. Wygłosiłem przemówienie.

9.00. B[isku]p **Bernacki** wrócił z Krakowa, gdzie prowadził rozmowy w sprawie odzyskania skarbcza gnieźnieńskiego. Uda się jeszcze do Centralnego Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków przy Ministerstwie Kultury i Sztuki, W[arsza]wa, [ul.] Senatorska 13/15.

10.00. **Oficjał Sądu M[e]t[ro]p[olitalnego]** Warsz[awskiego] ks. prał. **Duczyński**¹⁶⁴ przedłożył mi postulaty sądowe co do personaliów i prac bieżących. **Delegacja z Kielc** – zgłasza się w sprawie biskupa **kieleckiego**¹⁶⁵.

11.30. A[ntoni] **Chaciński**¹⁶⁶ i p. **Sobański**¹⁶⁷ – przedkłada[ją] projekt Stowarzyszenia dla Krzewienia Wiedzy Kat[olicko]-Społecznej. Należałoby skupić dawną młodzież i seniorat „Odrodzenia”. Projektuje: sporządzić listę seniorów i przygotować konferencję porozumiewawczą. Tam przedstawi się plany pracy na przyszłość. Należy unikać deklaracji politycznych. Praca miałaby charakter społeczno-kulturalny i uświadamiający w dziedzinie kat[olicko]-społecznej^a.

^a W rękopisie na marginesie dopisany adres: Praga 2 ul. Projektowana 5 blok 31, 60 tel[e]f[on] 9,29,09.

¹⁶² *Lac*. Ofiarowanie Najświętszej Maryi Panny.

¹⁶³ Chodzi o dom Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego na Tamce przy ul. Wiślanej 2, tzw. Szary Dom.

¹⁶⁴ Franciszek Duczyński (1892–1964), kapłan archidiecezji warszawskiej, doktor prawa kanonicznego, oficjał sądu metropolitalnego 1950–1964, proboszcz parafii Chrystusa Króla w Warszawie na Targówku 1946–1964, prałat papieski, kanonik kapituły metropolitalnej od 1948, prałat papieski. Święcenia 1916.

¹⁶⁵ Chodzi o bp. Czesława Kaczmarka.

¹⁶⁶ Antoni Chaciński (1891–1970), prawnik, prezes TP KUL. Współzałożyciel SKMA „Odrodzenie” 1919; współtwórca deklaracji ideowej „Odrodzenia” i członek naczelnych władz. Organizator kongresów i tygodni społecznych. Działacz ChD i SP oraz różnych stowarzyszeń katolickich. W czasie powstania warszawskiego kierował pracami opieki społecznej na Starówce. Po II wojnie światowej dyrektor Biura ds. Opieki i Repatriacji w PCK. Od 1957 brał udział w „odrodzeniowych” dniach modlitwy na Jasnej Górze. Jako emeryt uczył do 1968 w liceum felicianek w Warszawie i NSD w Niepokalanowie.

¹⁶⁷ Wacław Sobański (1905–1968), prawnik, przedwojenny działacz SKMA „Odrodzenie”. Redaktor książki *Kardynał Bertram a polskość Śląska Opolskiego* (Poznań–Warszawa 1959).

23 listopada [19]56

Warszawa

7.30. Na Mszę św. przyszła grupa lekarzy warszawskich z prośbą o wzięcie udziału w pielgrzymce lekarzy na Jasną Górę.

10.00. **Przyjąłem** delegację z par[afii] Świętej Trójcy¹⁶⁸, która prosi o usunięcie **ks. Wądołowskiego**¹⁶⁹ z probostwa. Wyjaśniłem sytuację w związku z obowiązującym jeszcze dekretem. Sprawa jest na porządku dziennym sesji kurialnej.

10.30. **Przedstawicielka ludności kat[olickiej] ze Lwowa Maria Bernacka**¹⁷⁰ wraca do Lwowa. Matka Elżbieta **Walchnowska**¹⁷¹ i o. **Władysław Kiernicki**¹⁷², franciszkanin (o. Rafał) prowadzą pracę w katedrze. **Ks[iaźdz] Lipiński**¹⁷³ prosi o odwiedzenie sióstr albertynek. **Ks[iaźdz] T[omasz] Rostworowski TJ**¹⁷⁴ przedstawił się po wyjściu z więzienia. **Ks[iaźdz] Sawicki**¹⁷⁵, wikariusz kap[itulny] z Białegostoku, przedstawia szereg drobniagów terenowych.

11.00. O[jcowie] **franciszkanie z Niepokalanowa** przedstawiają plany wydawnicze. Chcą wydawać „**Rycerza Niep[okalanego]**”¹⁷⁶. Na wznowienie „Małego Dziennika”¹⁷⁷ nie mają obecnie sił. Proszę, by jednak montowali aparat. Proszę o większą uwagę na rozwój kultu o. Kolbego¹⁷⁸. Wywiera wielki wpływ na inteligencję średnią. Uczy poświęcenia,

¹⁶⁸ Parafia pw. Świętej Trójcy w Warszawie położona jest przy ul. Solec 16. Kościół pw. Świętej Trójcy jest również miejscem kultu Cudownej Figury Pana Jezusa Nazareńskiego.

¹⁶⁹ Zygmunt Wądołowski (1892–1971), kapłan archidiecezji warszawskiej, doktor nauk teologicznych, kanonik honorowy. Święcenia 1919. Absolwent Wydziału Teologicznego UW. Prefekt szkół średnich w Warszawie. Współredaktor czasopism katolickich. Proboszcz w Płudach, Mszczonowie, a po II wojnie światowej w Warszawie w parafii pw. Świętej Trójcy. Jeden z założycieli „Tygodnika Warszawskiego”. Od 1957 rektor kościoła sióstr sakramentek.

¹⁷⁰ Maria Bernacka (1892–1969), żona Ludwika Bernackiego (1882–1939), historyka, bibliotekarza, dyrektora Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie.

¹⁷¹ Elżbieta Walchnowska RSCJ (1902–1971), siostra zakonna ze Zgromadzenia Najświętszego Serca Jezusa (Sacré Coeur). W zgromadzeniu od 1923. Profesja wieczysta w 1933. W 1937 wysłana do domu zgromadzenia we Lwowie, gdzie pozostała aż do swojej śmierci, służąc najpierw jako ekonomka domu i szkoły, a po zabraniu domu przez władze sowieckie służyła w katedrze łacińskiej jako zakrystianka, sekretarka katedralnej parafii, katecheta.

¹⁷² Władysław Rafał Kiernicki OFMConv (1912–1995), kapłan zakonny, proboszcz katedry lwowskiej 1949–1958; 1965–1995. Święcenia 1939. Więzień obozów sowieckich 1944–1948. Biskup pomocniczy archidiecezji lwowskiej 1991–1995; sakra biskupia 1991. Sługa Boży Kościoła katolickiego.

¹⁷³ Władysław Lipiński (1901–1971), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Stanisława Kostki w Okuniewie 1952–1965. Proboszcz parafii Stanisławów 1948–1952.

¹⁷⁴ Tomasz Rostworowski SJ (1904–1974), kapłan zakonny, doktor teologii, muzykolog. Do jezuitów wstąpił w 1923; święcenia 1935. W okresie okupacji kapelan AK, uczestnik powstania warszawskiego. W latach 1945–1950 duszpasterz akademicki w Łodzi. W 1950 aresztowany i skazany za rzekomą działalność antypaństwową na 12 lat więzienia. Więzienie opuścił w 1956. Duszpasterz akademicki w Łodzi i w Lublinie 1957–1963. Pracownik sekcji polskiej Radia Watykańskiego 1963–1967. Kierownik sekcji polskiej Radia Watykańskiego 1967–1973.

¹⁷⁵ Chodzi o ks. Adama Sawickiego.

¹⁷⁶ „Rycerz Niepokalanego” – czasopismo katolickie ukazujące się od 1922. Założycielem i pierwszym redaktorem był o. Maksymilian Maria Kolbe. W latach 1952–1981 nie ukazywało się. Wznowione w 1981.

¹⁷⁷ „Mały Dziennik” – czasopismo katolickie okresu międzywojennego wydawane przez ojców franciszkanów w Niepokalanowie. Ukazywało się w latach 1935–1939. Nakład 137 tys. egz. w dni powszednie i 225 tys. egz. wydania niedzielnego. Jednym z redaktorów pisma był o. Maksymilian Maria Kolbe.

¹⁷⁸ Maksymilian Maria Rajmund Kolbe OFMConv (1894–1941), kapłan zakonny, misjonarz, męczennik, doktor filozofii, doktor teologii. Nowicjat u franciszkanów konwentualnych rozpoczął w 1919; śluby wieczyste 1914, święcenia 1918. W 1922 rozpoczął wydawanie miesięcznika „Rycerz Niepokalanego”, a w 1927 założył klasztor w Niepokalanowie.

ofiary, służy bliźniemu – wielu cnót społecznych. **Ks[iądz] Ulatowski**¹⁷⁹ i **ks. Romanowski**¹⁸⁰ proszą o udział w zebraniu koleżeńskim w Łomiankach. **Ks[iędz] Ul[atowskiemu]** radziłem, by przyjął translokację do Anina i przeniósł się jak najprędzej. **Ks[iądz] Brix**¹⁸¹ z **Olsztyna** – zgłasza się. Omawia sprawę gr[eko]katolików, których zachęca się do tworzenia własnych placówek duszpasterskich.

Uzyskał prawo powrotu do diec[ezji] ks. inf. **Zink**¹⁸². O innych trzeba się upominać przez Komisję Mieszana.

12.00. **Ks[iądz] Mielniński**, redaktor „Przewodnika Katolickiego”, informuje o stanie organizacji „Przewodnika Kat[olickiego]”. Pismo ma wyjść na 8 grudnia br. Radzę skoordynować z programem katechizacji kościelnej. Dawać tematykę z zakresu polskiej religijności.

13.00. **S[iostry] loretanki** proszą o *decretum laudis*¹⁸³. Uważam sprawę za przedwczesną. „Kółko Różańcowe” wznawia się; może redagować ks. prał. **Sprusiński**¹⁸⁴. **O[jcowie] redemptoryści** z Karolkowej proszą o udział w nabożeństwie do M[atki] B[ożej] Nieustającej Pomocy. Przyrzekłem na 19 stycznia 1957 r. godz. 19.00. Wznawiają odbudowę kościoła św. Benona na N[owym] Mieście¹⁸⁵.

wie, którego został gwardianem. W latach 1931–1935 prowadził działalność misyjną w Japonii. Od 1936 ponownie kierował klasztorem w Niepokalanowie, uruchamiając rozgłośnię radiową o zasięgu ogólnopolskim. W czasie okupacji dwukrotnie aresztowany: 1939 i 1941. Trafił do KL Auschwitz. Latem 1941 wybrał dobrowolnie śmierć głodową w zamian za współwięźnia, który był w grupie skazanych na śmierć. Zmarł dobitny zastrzykiem z fenolu. Beatyfikacja 1971; kanonizacja 1982.

¹⁷⁹ Stefan Ulatowski (1902–1978), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Anny w Piasecznie i dziekan 1945–1957, doktor nauk teologicznych. W młodości związany z ks. Władysławem Korniłowiczem i środowiskiem Lasek (spotkania Kółka często odbywały się w jego domu). Świecenia 1930. Aresztowany przez władze komunistyczne w 1953. Proboszcz parafii pw. MB Królowej Polski w Aninie 1957–1973.

¹⁸⁰ Franciszek Romanowski (1900–1975), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Małgorzaty w Łomiankach 1944–1975. Świecenia 1932.

¹⁸¹ Prawdopodobnie chodzi o ks. Franciszka Bryxa (Bryksa) (1911–1962), kapłana diecezji warmińskiej, kanclerza kurii biskupiej w Olsztynie 1954–1957. Świecenia 1935. Administrator parafii w Knyszynie 1939–1945, proboszcz parafii w Giżycku 1945–1949, pracownik kurii biskupiej w Olsztynie 1950–1958. Od 1958 proboszcz parafii w Górowie Iławeckim.

¹⁸² Adalbert (Wojciech) Zink (1902–1969), kapłan pochodzenia niemieckiego, wikariusz kapitulny i generalny diecezji warmińskiej. Świecenia 1925. Więzień sowiecki 1945–1946. Od 1946 sekretarz kurii warmińskiej. Od 1951 po usunięciu przez władze komunistyczne administratora apostolskiego diecezji warmińskiej ks. Teodora Benschę zgodnie z prawem kanonicznym został wikariuszem kapitulnym diecezji. Prymas Wyszyński udzielił mu jurysdykcji kanonicznej jako wikariuszowi generalnemu. Zaakceptowały go również władze PRL. W 1953 jako jeden z nielicznych przedstawicieli hierarchii nie podpisał prośby o umieszczenie prymasa w klasztorze i nie zezwolił na odczytanie w kościołach deklaracji Episkopatu w tej kwestii. Sam aresztowany w 1953, został zwolniony po 16 miesiącach bez prawa powrotu do diecezji. Od 1956 ponownie wikariusz generalny diecezji warmińskiej.

¹⁸³ *Łac.* dekret pochwalny. Na jego mocy zgromadzenie zakonne otrzymuje pierwsze zatwierdzenie Stolicy Apostolskiej i staje się zgromadzeniem na prawie papieskim.

¹⁸⁴ Stanisław Sprusiński (1904–1965), kapłan archidiecezji warszawskiej. Świecenia 1928. Proboszcz w Kamieńczuku nad Bugiem 1938–1946. Od 1946 proboszcz parafii pw. Narodzenia NMP na warszawskim Lesznie, gdzie rozpoczął odbudowę kościoła. Usunięty z parafii przez władze komunistyczne w latach 50., został kapłanem w Zalesiu Górnym, następnie rezydentem w parafii pw. Chrystusa Króla w Warszawie. Proboszcz w parafii pw. św. Jądwigi w podwarszawskim Milanówku 1961–1965.

¹⁸⁵ Kościół pw. św. Benona na Nowym Mieście w Warszawie podczas działań wojennych został zburzony. Następnie przekazany redemptorystom i odbudowany w latach 1956–1958.

15.00. **Siostry przełożone domów obozowych**¹⁸⁶, po odbyciu konferencji w WSZ, w sprawie rozproszczenia zakonnic umieszczonych przez UB w obozach pracy, przyszły na Miodową, by podziękować za obronę zakonnic i uzyskanie dla nich wolności.

16.00. Sprawy Kościoła gr[eco]katolickiego przedstawiał ks. Mirosław **Ripecki**¹⁸⁷ z Chrzanowa k. Elku. Wraca z U[rzędu] do s[praw] W[yznań], gdzie oczekiwano od niego informacji. Wyjaśniłem mu, że należy urzędowi zwrócić uwagę, że te sprawy należą do kompetencji prymasa P[olski], na mocy f[acultates] s[pecialis]¹⁸⁸ ks. R[ipecki] oczekuje, że będą stworzone placówki duszpasterskie w całej Polsce dla gr[eko]k[atolików]. Proszę, by zwrócił się w tej sprawie do ks. prał. **Hrynyka**. Powinien on: 1) przygotować^a listę księży gr[eco]kat[olickich]; 2) listę placówek, gdzie powinny powstać miejsca obsługi. Sprawę wniesie się na K[omisję] W[spólną].

17.00. **Tow[arzystwo] Przyjaciół KUL**¹⁸⁹, oddział warszawski, przybył z wizytą przeszło 100 osób. Po delegacji KUL przyjąłem dzieci szkolne z nauczycielstwem i wielką grupę młodzieży.

20.00. **Grupa krakowska Turowicza**¹⁹⁰ zgłosiła się z meldunkiem, że otrzymała dziś pozwolenie na wznowienie „Tygodnika Powszechnego” od min. **Sztachelskiego**¹⁹¹. Grupa otrzymała propozycję od **Frankowskiego** wzięcia udziału w Komitecie porozumiewawczym. Odmówiła jednak udziału z uwagi na obecność w tych próbach ludzi skompromitowanych. Przedstawiciele grupy wyrazili gotowość przyjęcia mandatów poselskich. Wyraziłem swoje zastrzeżenie ze względu na szerszy zakres zadań; stwierdziłem jednak, że grupa ma swobodę decyzji. Ma też pokusę podjęcia pracy parlamentarnej.

^a *W rękopisie: wygotować.*

¹⁸⁶ Chodzi o przełożone domów zakonnych funkcjonujących wewnątrz obozów pracy dla sióstr. Władze komunistyczne PRL w latach 1954–1956 internowały w obozach pracy blisko 1400 zakonnic.

¹⁸⁷ Mirosław Ripecki (1889–1974), duchowny grekokatolicki, publicysta, kanonik. Święcenia 1913. Dziekan dekanatu warszawskiego 1939. Negatywnie postrzegany przez władze II Rzeczypospolitej za aktywną działalność proukraińską. Wysiedlony w ramach akcji „Wisła” do Chrzanowa, powiat Elk w 1947, gdzie zainicjował duszpasterstwo w obrządku grekokatolickim, popadając w konflikty z prymasem Wyszyńskim. Pozostawał też skonfliktowany ze zwierzchnikami Kościoła grekokatolickiego, udzielając ślubów bez kanonicznej jurysdykcji. W 1966 mianowany przez kard. Józefa Ślipyja mitratem.

¹⁸⁸ *Łac.* uprawnienia specjalne.

¹⁸⁹ Towarzystwo Przyjaciół KUL – stowarzyszenie założone w 1922 przez o. Jacka Woronieckiego OP, ówczesnego rektora KUL, jako organizacja społeczna działająca w służbie KUL. TP KUL miało ogromne zasługi w dziele materialnego utrzymania uczelni, zwłaszcza w okresie PRL.

¹⁹⁰ Jerzy Turowicz (1912–1999), dziennikarz i publicysta, współzałożyciel, a w latach 1945–1999 redaktor naczelny „Tygodnika Powszechnego” (z przerwą w 1953–1956, gdy „Tygodnik Powszechny” był przejęty przez PAX). Przed wojną działacz Sodalicii Mariańskiej i prezes lwowskiego SKMA „Odrodzenie”. W latach 1960–1990 prezes Społecznego Instytutu Wydawniczego „Znak”. Korespondent podczas Soboru Watykańskiego II. Promotor posoborowej odnowy w Kościele. Uczestnik obrad okrągłego stołu 1989.

¹⁹¹ Pierwszy numer wznowionego „Tygodnika Powszechnego” ukazał się pod datą 24 XII 1956.

24 listopada [19]56

Warszawa

Na Mszy św.: B[ohdan] Skąpski¹⁹², który jedzie na Jasną Górę. Uzgadniamy komunikat o pielgrzymce lekarzy na Jasną Górę. **Siostry felicjanki** udają się do Rzymu, zgłosiły się na posłuchanie. Nie przekazałem im żadnych informacji. **Delegacja młodzieży akad[emickiej]** z Olsztyna przybyła z wyrazami czci. Prosiła o zorganizowanie duszpasterstwa akademickiego w Olsztynie (Kortowie), gdzie jest 3 tysiące akademików. Skierowałem ich z listem do ks. inf. **Biskupskiego**¹⁹³.

10.00. Sesja Kurii Metrop[olitalnej] W[arszawskiej] na Miodowej w pełnym komplecie. B[isku]p W[acław] Majewski złożył sprawozdanie z sytuacji gospodarczej w kasie k[urii] m[etropolitalnej], w seminarium, w Domu Ks[ięży] Emerytów w Czubinie, w Domu Katolickim, na cmentarzach. Rozważano sprawę najnowszych translokata, a zwłaszcza stanowiska duszpasterza akademickiego.

15.00. **Sesja gospodarcza domowa** rozważyła sytuację w ciągu ostatniego trzylecia, podczas mojej nieobecności.

25 listopada 1956

Warszawa

8.00. Odwiedzam kościół św. **Kazimierza** przy ul. Chełmskiej¹⁹⁴, jestem na Mszy św. i wygłaszam kazanie, na tle Ewangelii z ostatniej niedzieli po Zesłaniu Ducha Świętego. W nabożeństwie bierze udział dużo młodzieży i dzieci. Śpiewają dobrze mszę polską. Na dziedzińcu młodzież składa swoje powitania.

15.30. W drodze do **bazyliki** Serca Jezusowego¹⁹⁵ wstępuję do zakładu dla starsuszek s[iostr] albertynek. W bazylice biorę udział w nabożeństwie, wygłaszam przemówienie

¹⁹² Bohdan Józef Skąpski (1908–1986), dziennikarz, publicysta, członek Kolegium Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu powołanego przez prymasa Wyszyńskiego w 1957. Aresztowany po rewizji 21 VII 1958 w biurach Instytutu na Jasnej Górze. Skazany 30 VI 1959 na 10 miesięcy więzienia i grzywnę. Przed wojną m.in. członek zarządu Związku Dziennikarzy i Publicystów Filmowych oraz zarządu Zjednoczenia Dziennikarzy i Pisarzy Katolickich. We wrześniu 1944 z polecenia gen. Mariana Spychalskiego, pełniącego funkcję prezydenta miasta, zorganizował redakcję „Życia Warszawy”, do lutego 1945 jako redaktor naczelny. Następnie pracownik referatu prasowego Biura Odbudowy Stolicy. Współzałożyciel i redaktor tygodnika „Stolica” 1946–1956; współpracownik innych pism. W latach 1958–1963 związany z Wydawnictwem Naczelnej Organizacji Technicznej, Wydawnictwem „Ruch” i in. Działal w Stowarzyszeniu Dziennikarzy Polskich.

¹⁹³ Stefan Biskupski (1895–1973), kapłan, kanonista, profesor zwyczajny prawa kanonicznego, dziekan Wydziału Prawa Kanonicznego ATK 1954–1966. Święcenia 1917. Wykładowca na Wydziale Teologicznym UW od 1932 i po wojnie do 1954, w WSD we Włocławku od 1926 i po wojnie do 1953. W czasie II wojny światowej więzien KL Oranienburg-Sachsenhausen i Dachau. Po wojnie współorganizator Polskiego Seminarium Duchownego we Francji. W latach 1953–1956 wikariusz kapituły diecezji warmińskiej (po aresztowaniu ks. Zinka).

¹⁹⁴ Kościół pw. św. Kazimierza przy ul. Chełmskiej 21A w Warszawie, zbudowany w dwudziestolecie międzywojennym. W 1950 erygowano przy nim parafię, którą administrują ojcowie zmartwychwstańcy.

¹⁹⁵ Bazylika Najświętszego Serca Pana Jezusa przy ul. Kawęczyńskiej 57/59 w Warszawie – bazylika mniejsza i kościół parafialny na warszawskiej Pradze-Północ. Świątynia ufundowana przez księcia Michała Piotra Radziwiłła i jego małżonkę księżną Marię z Kieźgajłów-Zawiszów Radziwiłłową. Architektonicznie pierwowzorem była Bazylika

i przyjmuję życzenia od dzieci i młodzieży. Kościół śpiewa wspaniale. Znać tu systematyczną pracę duchowieństwa.

19.00. W **katedrze** zebrały się dziś chóry kościelne stolicy, aby uczcić św. Cecylię. Wspaniale popisy połączonych chórów, przeszło tysiąc osób. Wygłaszam przemówienie, zachęcając chórzystów do życia liturgicznego jako właściwego przygotowania do śpiewu kościelnego. Po nabożeństwie u ks. **Sitkowskiego**¹⁹⁶ zbiera się kolegium organistów z **bp. Majewskim** i ks. **Murawskim**^{a197}. Ustanawiam nagrodę na 1957 [r.] dla najlepszego chóru kościelnego Warszawy w wysokości 20 tysięcy zł.

26 listopada 1956

Warszawa

7.30. Na Mszy św. jest grupa **młodzieży** starszej, która prowadzi studia specjalne w dziedzinie światopoglądu kat[olickiego] (Łódź, Roma).

10.00. Przyjmuję delegację **młodzieży akad[emickiej] z Wrocławia** – 30 osób. Siostry z **Klemensowa**¹⁹⁸ chcą wnosić o przyznanie im obiektu na własność. Przyrzekam poparcie.

10.30. **Ks[iądz] Kliszko**¹⁹⁹ i **Z[ofia] Czacka**²⁰⁰ składają sprawozdanie z pracy w duszpasterstwie dobroczynnym. Prowadzone są szkolenia systematyczne świeckich pracowników i referentów dekanalnych. Współpracuje komisja – rada. Kuria przydzieli 5 tysięcy zł m[iesięcznie]. Skład kierowniczy: ks. **Kliszko**, ks. **Pawski** Jerzy²⁰¹, sekretarz i **Z[ofia] Czacka**. Potrzeba mocnego uwrażliwienia zakonnic na miłosierdzie; zbyt są sztywne i biurokratyczne. **O[jciec] prow[incjał] Czyrnek** OP²⁰² prosi o przewodnictwo honorowe

św. Pawła za Murami w Rzymie. Zasadnicze prace budowlane w latach 1905–1914; 1919–1923. W 1919 przy budowanym kościele erygowano parafię. Od 1931 posługują w niej salezjanie.

^a *W rękopisie błędnie: Morawski.*

¹⁹⁶ Tadeusz Teofil Sitkowski (1906–1960), kapłan, wykładowca liturgiki w WMSD w Warszawie, ceremoniarz prymasa Wyszyńskiego, kanonik honorowy kapituły metropolitalnej. Świecenia 1928. Proboszcz parafii archikatedralnej pw. św. Jana Chrzciciela w Warszawie 1950–1952.

¹⁹⁷ Wacław Murawski (1889–1961), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Wojciecha w Warszawie na Woli 1927–1961, dziekan, kanonik kapituły metropolitalnej warszawskiej od 1948, przewodniczący Komisji ds. Organistów. Świecenia 1912.

¹⁹⁸ Zgromadzenie Franciszkanek Misjonarek Maryi – zgromadzenie zakonne założone przez Marię od Męki Pańskiej (Helena de Chappotin), zatwierdzone przez Piusa IX w 1877, ukierunkowane na pracę misyjną i tworzenie wspólnot międzynarodowych. W Polsce od 1922; pierwszy dom zakonny w Łabuniach.

¹⁹⁹ Michał Kliszko (1905–1986), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Franciszka w Warszawie 1950–1957. Świecenia 1933. Podczas II wojny światowej kapelan AK, więzień Pawiaka. Proboszcz parafii pw. Świętej Trójcy w Warszawie 1957–1977.

²⁰⁰ Zofia Maria hr. Czacka (1909–1991), bratanica m. Róży Czackiej z Lasek; zaangażowana w akcje charytatywne w Warszawie (również w stanie wojennym).

²⁰¹ Jerzy Pawski (1902–1968), kapłan archidiecezji warszawskiej, do 1947 marianin. Świecenia 1932. Przed II wojną światową związany ze środowiskiem Piaseckiego i Ruchem Narodowo-Radykalnym. W latach 1933–1938 redaktor naczelnny miesięcznika „Pro Christo. Wiara i Czyn”. W 1947 wystąpił ze zgromadzenia księży marianów. Inkardynowany do archidiecezji warszawskiej 1950. Pracownik kurii warszawskiej; redaktor WAW. Od 1962 pomagał duszpastersko w parafii pw. Świętej Trójcy w Żąbkach.

²⁰² Bertrand Jan Czyrnek OP (1899–1977), kapłan zakonny, prowincjał polskiej prowincji dominikanów 1950–1958, doktor filozofii. Do zakonu wstąpił w 1916; święcenia 1923. Absolwent studiów specjalistycznych w Rzymie;

komitetowi hon[orowemu] uczczenia 700-lecia św. Jacka. Przyjmuję. Jest projekt, by miesiąc październik 1957 [r.] poświęcić św. Jackowi. Odsyłam do ks. **Piotrowskiego**²⁰³ dla uzgodnienia.

12.00. **Delegacja z Opola**, wśród nich mgr Karuga²⁰⁴, wiceprzewodniczący r[ady] n[arodowej] z Opola. Wypowiada przekonanie, że **ks. Kobierzycki**^{a205} i **ks. Banach**²⁰⁶, którzy utrzymali się w okresie stalinowskim na stanowiskach, powinni zdać sprawę ze swego działania. Ks[iądz] K[obierzyński] utrzymał wprawdzie linię kanoniczną, ale popełnili błędy, np. w sprawie zakonnic, które poszły do obozu. Ks[iądz] K[obierzyński] był wprawdzie chory, a ks. Banach był wprowadzony w błąd. **PAX** odegrał złą rolę, gdyż dawał ludzi do pomocy przy wyrzucaniu sióstr. Ci ludzie na tym etapie powinni odejść. Ludność domaga się powrotu sióstr opolskich, powinien się odbyć powrót symboliczny bodaj **sióstr opolskich**. Powinni wrócić księża w liczbie 13 usunięci (ks. Grzondziel^{b207}, ks. Nierobisz²⁰⁸ i i[n.]), o ile na to zasługują z punktu [widzenia] kościelnego. Należy przywrócić^c usuniętych biskupów z Z[iem] Z[achodnich]. Uważają, że powinien wrócić **ks. Kominiek** do Opola, choćby na tydzień, a z Opola iść do Wrocławia. Należy się satysfakcja ludowi, który przetrwał ciężki okres stalinizmu. **Ks[iądz] Grzondziel** byłby jednym z kandydatów na stanowisko w Opolu. W okresie stalinizmu nie brak było księży, którzy źle się sprawowali; nie brak było pijaków, karciarzy itp. Autorytet, który by przyszedł do Opola, musiałby być mocny. Społeczeństwo ma pretensje do **Caritas**, który w okresie stalinizmu odegrał ciężką rolę; to było zamaskowane UB. Musi być oddany władzy kościelnej. **PAX** – nie brak siły katolikom, by tak uderzyć w PAX, by się rozleciał w ciągu jednej doby. Ale są też ludzie,

doktorat 1926. Wieloletni wykładowca filozofii w seminariach duchownych. Przeor konwentu w Warszawie na Służewie 1938–1943 i 1945–1950. Od 1958 przeor w Tarnobrzegu, Krakowie i Gidlach.

^a *W rękopisie błędnie:* Kobierzyński.

^b *W rękopisie błędnie:* Grzędziel, dalej Grzędziel.

^c *W rękopisie:* dokonać powrotu.

²⁰³ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

²⁰⁴ Wincenty Karuga (1906–1961), bezpartyjny działacz społeczny, poseł na Sejm PRL 1957–1961, zastępca przewodniczącego PWRN w Opolu 1956–1957. Wielokrotnie przeciwstawiał się polityce władz komunistycznych dążących do przesiedlenia autochtonów śląskich. Współzałożyciel i członek Prezydium Rady Naczelnej Towarzystwa Rozwoju Ziemi Zachodnich.

²⁰⁵ Emil Kobierzycki (1892–1963), kapłan archidiecezji lwowskiej, następnie administracji apostolskiej Śląska Opolskiego, wikariusz kapitulny administracji apostolskiej Śląska Opolskiego 1951–1956. Współodpowiedzialny za wysiedlenie sióstr zakonnych do obozów pracy. Święcenia 1918.

²⁰⁶ Michał Banach (1897–1977), kapłan archidiecezji lwowskiej, następnie administracji apostolskiej Śląska Opolskiego 1954–1956. Współodpowiedzialny za wysiedlenie sióstr zakonnych do obozów pracy. Święcenia 1921.

²⁰⁷ Henryk Grzondziel (1897–1968), kapłan, wikariusz generalny diecezji opolskiej, doktor nauk teologicznych. Święcenia 1923. Absolwent Uniwersytetu Wrocławskiego; doktorat z zakresu teologii dogmatycznej 1926. Duszpasterz, proboszcz i wykładowca w WSD we Wrocławiu 1945–1953. Deportowany z terenu archidiecezji wrocławskiej 1953–1956, przeniósł się do Opola. Biskup pomocniczy archidiecezji gnieźnieńskiej 1959–1967; sakra biskupia 1959. Skierowany do pracy duszpasterskiej w diecezji opolskiej. Biskup pomocniczy opolski 1967–1968.

²⁰⁸ Antoni Nierobisz (1907–1974), kapłan archidiecezji wrocławskiej, dziekan dekanatu bytomskiego od 1950. Święcenia 1932. W 1953 skazany na karę 4 lat więzienia. W wyniku rewizji wyroku jeszcze jesienią tego roku opuścił więzienie.

których szkoda. **Piasecki** stał się bożkiem, który stanął między Bogiem a ludźmi. Tego bożka należy unieszkodliwić. Niech PAX odejdzie z honorem; ludzie mogą zostać. Delegat przemawia nie jako polityk, ale jako wyraziciel opinii katolickiej. W okresie stalinizmu był sztygarem, dziś jest wiceprzewodniczącym [prezydium] woj[ewódzkiej] r[ady] n[arodowej]. Dawny opolanin, p. Śruba²⁰⁹, przemawia za powrotem ks. **Kominka**, który przyczynił się do repolonizacji Śląska. Repatrianci nazywali „panów z kurii opolskiej” grabarzami polskości na Opolszczyźnie. Delegacja jest inicjatorem odnowy życia polskości na Opolszczyźnie; w okresie wojny przesiedzieli się w obozach hitlerowskich (Buchenwald)²¹⁰. Władze państwowe popełniły wiele błędów na Opolszczyźnie. W ostatnich trzech latach i na odcinku kościelnym popełniono błędy. Prowadzona jest na Opolszczyźnie akcja regermanizacji, czemu sprzyja postawa ks. E[mila] **Kobierzyńskiego**. Trzeba teraz zsynchronizować dzieło repolonizacji (mówi górnik i członek PZPR). Wykładam stanowisko Kościoła. **Ks[iądz] Kaniowski**²¹¹ z Otwocka – w sprawie kaplicy w domu [a]. Likwidacja kościółka jest zdaniem ks[iędza] proboszcza niewskazana. Polecam wstrzymać likwidację^b.

19.00. **Komisja biskupia**, po powrocie z obrad na K[omisji] W[spólnej], referowała rozstrzygnięcia. W ciągu trzech godzin opracowaliśmy protokół, zredagowaliśmy projekty komunikatów o Ziemiach Zachodnich, o dekrete w sprawie stanowisk kościelnych i wstęp do komunikatu wspólnego. Opracowaliśmy materiał na posiedzenie komisji jutrzejszej. **Wróciła delegacja opolska**, której podałem do wiadomości, że sprawa obsadzenia ordynariatu opolskiego jest w toku. Dobrze zrobią, gdy nas poprą w partii. Delegaci udali się do rządu. **Komisja Maryjna**²¹² odłożona została na poniedziałek, na Jasnej Górze.

27 listopada 1956

Warszawa

8.30. **Matka Lucillina**²¹³, prow[incjalna] nazaretanek z Krakowa, przedstawia sprawę pracy sióstr w zakładach Caritas. Brak sił i przepracowanie sióstr odbija się na życiu duchowym sióstr.

^a W rękopisie wyraz *nieczystelný*, prawdopodobnie: sióstr.

^b W rękopisie dopisane na marginesie: Ks[iądz] Grządziel [właśc. *Grzondziel*] mógłby być wikariuszem gen[eralnym].

²⁰⁹ Prawdopodobnie Józef Śruba (1901–1976), historyk, regionalista, publicysta. Przed II wojną światową działacz mniejszości polskiej w niemieckiej części Górnego Śląska.

²¹⁰ KL Buchenwald – niemiecki obóz koncentracyjny założony w Ettersberg w pobliżu Weimaru. Funkcjonował w latach 1937–1945. Liczbę ofiar w KL Buchenwald szacuje się na 56 tys.

²¹¹ Bogusław Kaniowski (1904–1985), kapłan, proboszcz parafii pw. św. Wincentego a Paulo w Otwocku 1949–1963. Proboszcz parafii pw. św. Anny w Długiej Kościelnej 1945–1949. Proboszcz parafii pw. Świętej Trójcy w Koźbie 1963–1969.

²¹² Komisja Maryjna KEP – powołana do życia w ramach struktur KEP w 1956; gremium złożone z biskupów, księży oraz zakonników, wybitnych znawców tematyki maryjnej i mariologicznej, pełniące funkcję doradcą i opinio-twórczą wobec KEP.

²¹³ Lucillina Bogumiła Stelmaszuk CSFN (1906–1993), prowincjalna prowincji krakowskiej Zgromadzenia Sióstr Nazaretanek 1955–1962. Do zgromadzenia wstąpiła w 1930; profesja wieczysta 1938. Przełożona domu zakonnego sióstr nazaretanek w Grodnie 1939–1945, historyk zgromadzenia.

9.00. **B[isku]p Pękala**²¹⁴ wyraża gotowość wyjazdu do Ameryki, by zorganizować akcję dobroczynną na rzecz Polski.

10.00. **Bonifratrzy z Krakowa** przedstawiają swoje trudności. Nie mogą wychowywać nowicjuszków, którzy przedtem łączyli swoją pracę nowicjacką z pracą w szpitalu. Tak poznawali swoje powołanie. Proszę, by zbierali dokumentację do odbudowy szpitala. **Ks[ia]dz Zimiński**²¹⁵ z N[owego] Bródna prosi o odwiedzenie parafii. Przyjadę do parafii, gdy zobaczę robotników na murach budowy. **Ks[ia]dz Puacz**²¹⁶, kapelan W[ojska] P[olskiego] z Kielc. Dziekan WP nie przejawia żadnej inicjatywy duszpasterskiej. Kapelani WP nie znajdują poparcia dziekana WP. Jest raczej politykiem niż duszpasterzem. Chętnie wróciłby do WP **ks. Kubsz**²¹⁷ pracujący w parafii Pawłowo, p[ocz]ta Chojnice. Był pierwszym kapłanem WP, który przyszedł z Rosji wraz z armią Berlinga²¹⁸. Gdy Berling został odsunięty, odszedł i ks. Kubsz. Proszę, by zgłosił się do Gniezna 4 grudnia br.

11.00. **Delegacja duchowieństwa krakowskiego** z ks. inf. Macheyem²¹⁹ na czele przedstawia postulaty Krakowa w sprawie bp. Rosponda²²⁰. Komunikuję wczorajsze decyzje K[omisji] W[spólnej]. Zachęcam do starań o wydział teologiczny. **O[]jciec**

^a *W rękopisie błędnie: Kupsz.*

²¹⁴ Karol Pękala (1902–1968), biskup pomocniczy tarnowski 1946–1968, doktor nauk teologicznych. Świecenia 1928. Absolwent UJK we Lwowie; doktorat 1939. Nominacja biskupia 1946, sakra biskupia 1947. Zasłużony dla rozwoju działalności charytatywnej Kościoła w Polsce, dyrektor Krajowej Centrali Caritas, a po przejściu w 1950 Caritas przez państwo przewodniczący Komisji KEP ds. duszpasterstwa dobroczynnego. Jako delegat KEP w 1946 udał się do Francji i Wielkiej Brytanii w celu uaktywnienia pomocy dla Polski. W 1946 i 1957 przebywał w USA na zaproszenie Rady Polonii Amerykańskiej oraz NCWC. Po śmierci bp. Jana Stepy jako wikariusz kapitulny zarządzał diecezją tarnowską 1959–1962.

²¹⁵ Tadeusz Zimiński (1905–1960), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. Matki Bożej Różańcowej na Bródnie w Warszawie i budowniczy nowego kościoła 1945–1960. Świecenia 1930. Duszpasterz w parafiach w Annopolu i na warszawskim Bródnie.

²¹⁶ Mikołaj Puacz (1909–1978), kapłan, kapelan WP, proboszcz parafii wojskowej w Kielcach 1953–1961. Duszpasterz parafii wojskowej pw. św. Wojciecha i św. Stanisława w Kaliszu 1948–1952. W 1944 wstąpił do ludowego Wojska Polskiego.

²¹⁷ Wilhelm Kubsz (1911–1978), kapłan, kapelan WP, podpułkownik IWP. Świecenia w Zgromadzeniu Oblatów Misjonarzy Maryi Niepokalanej 1936. Kapelan 1. Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki 1943. Dziekan Armii Polskiej w Związku Sowieckim 1944. Po konflikcie z władzami wojskowymi w 1945 zwolniony ze służby. Ukrywał się w Górach Świętokrzyskich. Proboszcz parafii w Laskowicach Pomorskich 1957–1964, a następnie proboszcz parafii garnizonowych we Wrocławiu, w Katowicach i Jeleniej Górze.

²¹⁸ Zygmunt Berling (1896–1980), generał dywizji ludowego Wojska Polskiego. W latach 1914–1939 w Legionach Polskich i w Wojsku Polskim. W 1940 rozpoczął współpracę z NKWD. Od 1943 organizator 1. Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki w ZSRS. W 1944 dowódca 1. Armii Ludowego Wojska Polskiego. Pozbawiony dowództwa za rzekome wspieranie AK, w latach 1944–1947 przebywał w ZSRS. W latach 1947 i 1948–1953 komendant Akademii Sztabu Generalnego. Od 1957 prezes Naczelnej Rady Łowieckiej Polskiego Związku Łowieckiego.

²¹⁹ Ferdynand Machay (1889–1967), kapłan, archiprezbiter kościoła Mariackiego w Krakowie 1944–1967, doktor nauk teologicznych. Świecenia 1912, doktorat 1930, proboszcz parafii na krakowskim Salwatorze 1937–1944.

²²⁰ Stanisław Rospond (1877–1958), biskup pomocniczy krakowski 1927–1958, doktor nauk teologicznych. Świecenia 1901. Doktorat w Innsbrucku 1904, rektor WSD w Krakowie 1920–1927. Sakra biskupia 1927. W latach 1952–1956 represjonowany przez władze komunistyczne (areszt domowy, 8-dniowe uwięzienie z abp. Baziakiem w więzieniu przy ul. Montelupich, internowanie poza diecezję; powrót do Krakowa 1953). Prawo publicznego wykonywania czynności biskupich odzyskał po październiku 1956.

Szawan TJ²²¹, prowincjał, przedstawia sprawę misji w Rodezji. Chce wysłać 6 misjonarzy. Są trudności. **D[okto]r Frankowski** zabiega o to, by wysłać kogoś do Rzymu, by zbadać, jakie są możliwości rozmów z Watykanem.

12.00. **Prof[esor] W.A. Geysztor**²²² z Ameryki chce omawiać sprawę budowy bazyliki morskiej²²³ w Gdyni. Gotów jest zdobyć fundusze w Ameryce na budowę. Proszę, by zwrócił się do **bp. Kowalskiego**; gdyby uznał to za konieczne, chętnie poprę inicjatywę. Zajęci są w tej sprawie architekci **Borowski**²²⁴ i **Pniewski**²²⁵.

13.00. **Ks[iądz] W[incenty] Kwiatkowski**²²⁶, rektor ATK w W[arsza]wie, informuje o wyborach nowych władz na ATK. Władze składają memoriał w sprawie odnowienia Wydziału Teologicznego w Krakowie. Wnoszę zastrzeżenie przeciwko wyborom, które miały być nieco później, zgodnie z umową z **ks. Czujem**. O wyniku wyborów proszę mnie zawiadomić na piśmie. Pochwalam inicjatywę ATK dla przywrócenia Uniw[ersytetowi] Jagiellońskiemu Wydziału Teologicznego. Gdy ATK przyczyni się do przywrócenia UJ Wydziału Teolog[icznego], odda wielką przysługę i kulturze polskiej, i uczelni. **Polskie Towarzystwo Teologiczne**²²⁷ można i należy wskrziesić. „**Collectanea Theologica**”²²⁸ ma dużo papieru, ale brak im materiału i rozpraw. Mają wiele monografii do druku. Niech zgłoszą się do C[entralnego] U[rzędu] W[ydawnictw]²²⁹ z planem wydawniczym. **Karmelita** wracający do Rosji na Wileńszczyznę – otrzymuje błogosławieństwo. **Brat**

²²¹ Celestyn Szawan SJ (1912–1988), kapłan zakonny, prowincjał Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego 1955–1959. Do jezuitów wstąpił w 1928, święcenia 1940. Organizator domów zakonnych we Wrocławiu od 1947. W latach 1965–1977 superior i proboszcz parafii św. Ignacego Loyoli we Wrocławiu 1965–1977.

²²² Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

²²³ Bazylika Morska – projektowana w przedwojennej Gdyni świątynia. Ostatecznie nie doczekała się realizacji, choć w 1934, w czasie Święta Morza odbyła się uroczystość poświęcenia kamienia węgielnego pod jej budowę, czego w obecności prezydenta Ignacego Mościckiego dokonał biskup diecezjalny chełmiński Stanisław Okoniewski.

²²⁴ Jan Borowski (1890–1966), architekt, konserwator zabytków. Początkowo konserwator zabytków na Wileńszczyźnie, a następnie pierwszy wojewódzki konserwator zabytków w Gdańsku 1946–1951, wykładowca na Politechnice Gdańskiej, kierownik Katedry Historii Architektury Powszechnej, wykładowca historii architektury w Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych w Gdańsku. Autor projektów konserwatorskich wielu zabytków Wilna i Gdańska.

²²⁵ Bohdan Pniewski (1897–1965), architekt. Absolwent Politechniki Warszawskiej 1923. W latach 20. i 30. zaprojektował wiele budowli i gmachów użyteczności publicznej, uzyskując prestiżowe nagrody. Wykładowca na ASP w Warszawie od 1932; wykładowca na Politechnice Warszawskiej od 1946. Realizował m.in. budowę kompleksu budynków sejmowych i Domu Chłopa.

²²⁶ Wincenty Kwiatkowski (1892–1972), kapłan archidiecezji warszawskiej, profesor zwyczajny teologii, twórca warszawskiej szkoły apologetycznej, rektor ATK 1956–1965, redaktor naczelny kwartalnika „**Collectanea Theologica**” 1949–1964, związany z ruchem księży-patriotów (wziął udział w zjeździe duchowieństwa zorganizowanym przez władze komunistyczne we Wrocławiu 1952). Święcenia 1917. Absolwent Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie, doktorat 1918. Wykładowca na Wydziale Teologicznym UW od 1920.

²²⁷ Polskie Towarzystwo Teologiczne – teologiczne towarzystwo naukowe założone przez profesorów Wydziału Teologicznego UJK we Lwowie w 1924. Po II wojnie światowej wznowiło funkcjonowanie. Obecnie prowadzi głównie działalność wydawniczą i odczytową.

²²⁸ „**Collectanea Theologica**” – kwartalnik teologiczny założony we Lwowie w 1920. Do 1931 pt. „**Przegląd Teologiczny**”. W latach 1924–1946 organ Polskiego Towarzystwa Teologicznego. Od 1955 redagowany przez wykładowców z ATK, a od 1974 organ ATK. Obecnie czasopismo UKSW.

²²⁹ Właśc. Centralny Urząd Wydawnictw, Przemysłu Graficznego i Księgarstwa w Warszawie.

Dyonizy²³⁰ z Zakroczymia z listem od zjazdu muzyków kościelnych. **O[jciec] Pirożyński**²³¹ – sprawa beatyfikacji o. Bernarda Łubieńskiego. Składa podanie. Zamierza wydawać „**Homo Dei**”²³².

13.30. Sesja w sprawie **obsadzenia biskupów na Z[iemiach] Z[achodnich]**. Biorą udział b[isku]pi: **Baraniak** i **Bensch**, i [ks.] kan. **Goździewicz**. Brak dokumentu dokonanej nominacji^a. Sesja określa charakter dokumentów, które będą nominacją dla biskupów, którzy pójdą na Z[iemie] Z[achodnie]. Sekretariat zajmie się przygotowaniem dekretów.

15.30. **Wróciła K[omisja] W[spólna]** z posiedzenia. Zasiedliśmy do zredagowania protokołu z ostatniego posiedzenia. Rząd wystąpił z własnym wnioskiem o nauczaniu religii w szkołach. Nauka religii ma być nadobowiązkowa, w ramach programów szkolnych wszędzie, gdzie tego zażądają rodzice.

Ustaliliśmy teksty komunikatów w sprawach omawianych z rządem. Biskupi udadzą się jeszcze na godz. 20.00, by przyjąć komunikat.

18.00. **B[isku]p Zakrzewski** z Płocka. Zgłosiła się Komisja Duszpasterska Episkopatu, która dziś obradowała w składzie: **bp Goliński**²³³, **Pękala**, **Bednorz**, **Czapliński**, **Mościcki**²³⁴.

18.30. Przyjmuję dr **Jolantę Massalską**²³⁵ i dr. **Zielińskiego**²³⁶ w sprawie pielgrzymki jasnogórskiej. **D[okto]r Zieliński** omawia sprawę **poradni** lekarskich **parafialnych** dla katolików; na konferencji dla lekarzy trzeba, jego zdaniem, nacisk położyć na to, by nie dopuścić do niepożądanego ciąży. Jest to możliwe na podstawie dzisiejszego stanu nauki. **D[okto]r Z[ieliński]** pracował razem z ks. Kosibowiczem²³⁷ i ks. J[anem] Zięją.

^a *W rękopisie*: nominacji dokonanej.

²³⁰ Najprawdopodobniej brat Dyonizy przybył z klasztoru Braci Mniejszych Kapucynów.

²³¹ Marian Pirożyński CSsR (1899–1964), kapłan zakonny, historyk Kościoła, publicysta, redaktor naczelny pisma „Homo Dei” 1946–1952 i 1957–1958. Do redemptorystów wstąpił w 1921; śluby wieczyste 1925; święcenia 1925. Duszpasterz i publicysta (publikował pod różnymi pseudonimami). Inicjator polskiej statystyki kościelnej. W czasie II wojny światowej zaangażowany w akcję ratowania dzieci żydowskich. Jeden z pierwszych polskich duszpasterzy we Wrocławiu 1945–1949. Aresztowany 1953–1954. W 1958 ponownie aresztowany i skazany za nielegalny druk oraz rozpowszechnianie wydawnictw religijnych. Zwolniony w 1960.

²³² „Homo Dei” – specjalistyczny kwartalnik teologiczny i duszpasterski skierowany do osób duchownych, wydawany przez redemptorystów od 1932.

²³³ Zdzisław Goliński (1908–1963), biskup diecezjalny częstochowski 1951–1963, przewodniczący Komisji Maryjnej KEP. Święcenia 1931. Biskup pomocniczy diecezji lubelskiej 1947–1951; sakra biskupia 1947.

²³⁴ Aleksander Mościcki (1898–1980), biskup pomocniczy łomżyński 1952–1980. Wykładowca w łomżyńskim WSD. Święcenia 1925. Przed II wojną światową wykładowca w WSD w Wilnie; działacz katolickich organizacji społecznych. Wicerektor WSD w Białymstoku 1946. Sakra biskupia 1952.

²³⁵ Jolanta Massalska z d. Manteuffel (1912–1986), lekarz ginekolog, zatrudniona w Szpitalu Miejskim nr 4 (Przemienienia Pańskiego) w Warszawie 1945–1958, od 1956 jako zastępca ordynatora, konsultantka szpitala dziecięcego i lekarz w pogotowiu ratunkowym. W 1958 zwolniona z pracy za odmowę wykonania aborcji. Wraz z grupą lekarzy katolickich założyła poradnię życia rodzinnego – spółdzielnię „Ognisko”, opierającą swą działalność na zasadach etyki katolickiej. Następnie lekarz w Przychodni Rejonowej ZOZ Praga-Południe, w lecznicy PCK i w przychodni międzyszkolnej. Propagatorka katolickiej nauki o planowaniu rodziny.

²³⁶ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

²³⁷ Edward Kosibowicz SJ (1895–1944), kapłan zakonny. W Towarzystwie Jezusowym od 1909; święcenia 1923. Duszpasterz inteligencji i młodzieży. W latach 1936–1939 redaktor naczelny „Przeglądu Powszechnego”. W latach

20.00. **Ks[iądz] dr Miziolek**²³⁸ informuje o sytuacji wychowawczej i naukowej w sem[inarium] metrop[olitalnym], o stosunku do ATK.

21.00. Wrócili ks[ięża] biskupi z K[omisji] W[spólnej]. Ze strony rządowej postanowiono odłożyć ogłoszenie komunikatu do soboty b[ieżącego] t[ygodnia]. Przyczyną tej zwłoki ma być konieczność konsultacji z biurem politycznym partii. Ks[ięża] biskupi polemizowali z tym stanowiskiem. Przewidziane są małe poprawki. Nie będą one dotyczyły obsadzenia diecezji Z[iem] Z[achodnich].

28 listopada 1956

Warszawa

7.15. B[isku]p Klepacz wraca do Łodzi. Sekretariat przygotowuje dekrety dla biskupów na Ziemie Zachodnie.

9.00. **Ks[iądz] inf. Bochenek**²³⁹ z Tarnowa przedstawia sytuację w szkołach w związku z religią. Młodzież sama zmusza władze szkolne, domagając się wprowadzenia religii w szkołach. Akcja jest tak silna, że nie sposób jest opanować ludności, gdyby przyszły inne zarządzenia. Sprawa religii w szkołach jest dominującą nad wszystkimi innymi sprawami. Gdyby nauka religii była poza siatką szkolną, pozycja wychowawcza katechety byłaby poderwana. Społeczeństwo domaga się wprowadzenia religii w siatce szkolnej jako przedmiotu obowiązkowego. Rozmówcę skierowałem do bp. Chormańskiego.

10.00. **Ks[iądz] dyr. Penkała**^{a240} referuje sprawę odbudowy katedry św. Jana. Wyjaśnia sprawę komunikatu w kalendarzyku (1953) Episkopatu po moim aresztowaniu. Ks[iądz] P[enkała] twierdzi, że deklarację Episkopatu umieścił w kalendarzyku na polecenie bp. Majewskiego. Przyjmuję to wyjaśnienie bez dyskusji. Na budowie pracuje 29 pracowników fizycznych. Proszę o złożenie wykazu pracowników na odbudowie.

1936–1944 przełożony klasztoru jezuitów na warszawskim Mokotowie. Zamordowany przez Niemców w drugim dniu powstania warszawskiego.

^a W *rękopisie błędnie*: Pękała.

²³⁸ Władysław Miziolek (1914–2000), kapłan archidiecezji warszawskiej, doktor nauk teologicznych. Świecenia 1940. W latach 1940–1947 duszpasterz w Karczewie i Międzyzlesiu. Doktorat 1951. Kanonik gremialny kapituły warszawskiej od 1957. W latach 1957–1969 rektor WMSD w Warszawie. Biskup pomocniczy warszawski 1969–1992.

²³⁹ Jan Bochenek (1893–1976), kapłan, doktor nauk teologicznych i filozoficznych, wykładowca ascetyki w WSD w Tarnowie 1950–1969, proboszcz parafii katedralnej w Tarnowie 1936–1976, infułat, kanonik kapituły tarnowskiej, dziekan kapituły katedralnej. Świecenia 1916.

²⁴⁰ Jan Penkała (1912–1973), kapłan archidiecezji warszawskiej, prałat, dyrektor biura Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów Warszawy od 1947. Współautor książki *Spod gruzów* (Warszawa 1958) o niektórych zabitych ocalałych w kościołach warszawskich. Świecenia 1938. W czasie II wojny światowej kapelan AK. Proboszcz parafii pw. św. Zygmunta na warszawskich Bielanych od 1958, inicjator starań o budowę kościoła parafialnego.

11.00. **Zjazd księży dziekanów** objął następujące sprawy: 1) zagajenie bp. Majewskiego; 2) ocena sytuacji Kościoła w obecnej fazie politycznej; 3) najpilniejsze prace duszpasterskie w diecezji (ks. Modzelewski²⁴¹); 4) sprawa zaległości *tributum*²⁴² w diecezji (ks. Piotrowski²⁴³).

14.00. **B[isku]p J[an] Lorek**²⁴⁴ omawia sprawę sufragana dla diec[ezji] sandomierskiej. Wymienia ks. Gołębiowskiego²⁴⁵. Jestem zdania, że bp Jop nie wróci do S[andomierza], nawet gdyby nie mógł pracować w Opolu. **B[isku]p Cz[esław] Kaczmarek** omawia swoją sprawę w związku z rehabilitacją. Radzę nie popierać kroków przez adwokata Bitnera. Sprawę załatwi się prędzej na drodze rozmów K[omisji] W[spólnej] niż przez [działania] prawnorehabilitacyjne.

16.00. **Delegacja z Nowej Huty** (ad Kraków) zabiegała o pozwolenie na budowę kościoła w N[owej] H[ucie] i uzyskała zezwolenie w U[rzędzie] do s[praw] W[yznań]. W M[ilicji] O[bywatelskiej] zabiegała o naukę religii w szkołach i uzyskała oświadczenie min. Biełkowskiego, w ramach porozumienia z Episkopatem. Delegacja prosi o przyjazd na poświęcenie kamienia węgielnego. Przyrzekłem.

17.00. **Ks[iądz] Urmanowicz**²⁴⁶ z ATK prosi o pozostawienie go w mieszkaniu ks. Brossa na Szucha. Wyjaśniam, że mieszkanie należy się ks. Słomkowskiemu, jako urzędnika Wydz[iału] Spraw Zak[onnych]. A mieszkanie ks. S[łomkowskiego] zajmie porozumienie zakonne męskie²⁴⁷. Proszę, by mi przedstawił zezwolenie kurii białostockiej na wykładanie w ATK.

²⁴¹ Jerzy Modzelewski (1905–1986), kapłan archidiecezji warszawskiej, doktor prawa kanonicznego, jeden z najbliższych współpracowników prymasa Wyszyńskiego. Świecenia 1928. Od 1949 proboszcz parafii pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Warszawie. Po aresztowaniu prymasa usunięty przez władze komunistyczne z zajmowanych stanowisk w stolicy. Proboszcz parafii pw. Świętej Trójcy w Żąbkach 1953–1957. Przewodniczący Rady Prymasowskiej Budowy Kościołów. Wieloletni przewodniczący Komisji KEP ds. Budowy Kościołów, a także ds. duszpasterstwa akademickiego i ekumenicznego. Członek watykańskiego Sekretariatu ds. Jedności Chrześcijan. Kanclerz Kurii Metropolitalnej Warszawskiej od 1957 i wykładowca w seminarium. Biskup pomocniczy warszawski 1959–1986; nominacja 1958, sakra biskupia 1959; wikariusz generalny archidiecezji warszawskiej.

²⁴² *Lac.* należności.

²⁴³ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

²⁴⁴ Jan Kanty Lorek (1886–1967), biskup sandomierski 1946–1967. Śluby zakonne 1907 i święcenia 1911 w Zgromadzeniu Księża Misjonarzy. Proboszcz parafii pw. św. Krzyża w Warszawie 1930–1936. Administrator apostolski 1936–1946. Sakra biskupia w 1936. Członek Komisji Szkolnej KEP, a także Komisji Dobroczynności i Duszpasterskiej.

²⁴⁵ Piotr Gołębiowski (1902–1980), biskup pomocniczy sandomierski 1957–1968. Świecenia 1924. Absolwent Gregorianum, ojciec duchowny i wykładowca w WSD w Sandomierzu. Administrator apostolski z prawami biskupa diecezjalnego diecezji sandomierskiej 1968–1980. Sługa Boży Kościoła katolickiego.

²⁴⁶ Walenty Urmanowicz (1898–1969), kapłan archidiecezji wileńskiej, doktor habilitowany nauk teologicznych, profesor nadzwyczajny oraz kierownik Katedry Teologii Moralnej Ogólnej na Wydziale Teologicznym ATK, wykładowca w WSD w Białymstoku 1945–1961. Świecenia 1921. W czasie II wojny światowej więziony przez Niemców. Wykładowca na Wydziale Teologicznym UW 1952–1954. Dziekan Wydziału Teologicznego ATK 1954–1968.

²⁴⁷ Chodzi o siedzibę Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce, tzw. porozumienia. Konferencja stanowiła zorganizowaną formę współpracy między zakonami i zgromadzeniami zakonnymi męskimi, związaną w 1948. Pierwszy zjazd plenarny 1949. Podporządkowanie struktur SPP jako WSZ w 1950. Reorganizacja i uzyskanie osobowości prawnej 1963.

29 listopada 1956

Warszawa

Prof[esor] Dobrzański²⁴⁸, któremu zaproponowano stanowisko prezesa S[ądu] N[ajwyższego], pyta o radę, czy może przyjąć. Jestem zdania, że trzeba służyć Narodowi, skoro są stworzone warunki, bez żadnych zastrzeżeń. **Matka Angela Kurpisz**²⁴⁹ z Krakowa informuje, że ks. bp **Kominek** gotów jest pozostać nadal jako delegat Episkopatu dla D[iecezjalnego] I[nstitutu] K[atechetycznego]²⁵⁰ i W[yższego] I[nstitutu] K[atechetycznego]²⁵¹. Sprawę pozostawia się matce prowincjalnej Bonifacji.

10.00. **Ks[iądz] Rechowicz**, rektor KUL, spodziewa się w tych dniach zatwierdzenia wyboru przez M[inistra] Szk[olnictwa] W[yższego]; od 1 grudnia obejmie urządowanie. Wręczam **list do duchowieństwa** w sprawie KUL jako załącznik do odezwy rektora KUL. Otrzymuję **materiał** do odezwy do **Polonii amerykańskiej**; opracuję go w angielskim i wręcę. Prześle list do ks. Piwowara z prośbą o pomoc inwestycyjną KUL.

Podjęto sprawę **reaktywowania Wydziału Prawa i Nauk Społ[ecznie]-Ekon[omicznych]** i przywrócenia profesorów usuniętych z KUL w okresie poprzednim. **Sekcja pedagogiki** będzie podjęta za miesiąc.

Sprawę **studium teologii dla świeckich** rozważają na Radzie Wydziału. Od przyszłego r[oku] ak[ad]emickiego] uda się zorganizować. Zamierza się wydawanie 2 kwartalników: **dla duchowieństwa**, o profilu „Ateneum Kapł[ąńskiego]” (Linzer Que[lle]²⁵²). Radzę coś w rodzaju „Orbis Cath[olicus]”²⁵³ („Schönere Zukunft”)²⁵⁴, ustawione na płaszczyźnie problematyki uniwersalnego Kościoła; **dla świeckich** – światopoglądowy i kulturalny. **Ks[iądz] Faron**²⁵⁵ z diec[ezji] gorzowskiej przychodzi z pozdrowieniem. **Ks[iądz]**

²⁴⁸ Bronisław Dobrzański (1898–1976), prawnik, doktor nauk prawnych, działacz katolicki, prezes Izby Cywilnej Sądu Najwyższego w Warszawie oraz członek Komisji Kodyfikacyjnej przy Ministerstwie Sprawiedliwości 1956. Doktorat 1924, sędzia w Sądzie Apelacyjnym w Poznaniu 1925–1936, sędzia w Sądzie Najwyższym w Warszawie 1936–1939; 1945–1962.

²⁴⁹ Angela Wanda Kurpisz OSU (1897–1980), w latach 1957–1960 przełożona domu urszulanek Unii Rzymskiej i Domu Studiów w Lublinie 1957–1960. Dyrektorka Wyższego Instytutu Katechetycznego w Krakowie 1960–1973.

²⁵⁰ Diecezjalny Instytut Katechetyczny (DIK) – powołany przez kard. Adama Sapiechę na wniosek s. Emanueli Mrozowskiej OSU przy klasztorze sióstr urszulanek w Krakowie w 1950 jako ośrodek przygotowania kadr katechetycznych młodych sióstr zakonnych i kandydatek zgłaszających się do klasztorów. DIK posiadał internat międzyzakonny.

²⁵¹ Wyższy Instytut Katechetyczny (WIK) – zwany później Międzyzakonnym Wyższym Instytutem Katechetycznym, powołany w Krakowie przez kard. Sapiechę na wniosek s. Emanueli Mrozowskiej OSU w 1951 jako ośrodek przygotowania kadr katechetycznych i formacyjnych, przeznaczony dla sióstr zakonnych, które uzyskały świadectwo dojrzałości.

²⁵² Być może chodzi o periodyk „Linzer Quelle”.

²⁵³ „Orbis Catholicus” – ilustrowane czasopismo katolickie wydawane w Wiedniu od lat 20. XX w.

²⁵⁴ „Schönere Zukunft” – czasopismo wydawane w Wiedniu, zainicjowane przez Josepha Eberlego (1884–1947). Podejmowało głównie tematykę katolicyzmu politycznego.

²⁵⁵ Władysław Faron (1891–1965), kapłan administratury apostołskiej w Gorzowie. Świecenia 1917. Suspensowany w 1922. Wikariusz generalny diecezji misyjnej Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego w RP 1928. Biskup Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego dla Polski, nominacja 1929, sakra biskupia 1930 w Stanach Zjednoczonych. Założyciel Polskiego Kościoła Starokatolickiego 1933. W okresie okupacji w KL Auschwitz. Po II wojnie światowej kierował parafiami starokatolickimi. W 1948 dokonał rekuncji.

Jędrych²⁵⁶ z Klembowa. **Panie kanoniczki**²⁵⁷ usunięte z k[ościół]a na pl. Teatralnym, dziś rozproszone po całej Polsce. Ksieni choruje, [jest] pod opieką s[ióstr] felicianek. Inne pracują na własne utrzymanie. Proszę o to, by kanoniczki zwróciły się do pallotynów i zapytały, co myślą o sprawie kościoła kanoniczek.

12.00. **Ks[iądz] Hrynyk z Cyganka** zgłasza się w **sprawie Kościoła gr[eco]-kat[olickiego]**. Był skazany na 6 lat więzienia. Zwolniony z amnestii. Prosi o równouprawnienie Kościoła gr[eco]kat[olickiego] w Polsce i stworzenie parafii. Oblicza się gr[eko]kat[olików] na 300 tysięcy, a prawosławnych na 80 tysięcy. Istnieje **Komitet Ukraiński**, złożony z Ukraińców komunistów wychowanych w ZSRR, pochodzących z Polski. Dąży on do przeprowadzenia na prawosławie ludności ukr[aińskiej]. Księżom gr[eco]kat[olickim] zarzuca się, że źle są usposobieni do ruchu wolności Ukrainy. Wiadomości są od abp. **Slipyja**²⁵⁸, bp. **Latyszewskiego**²⁵⁹ i bp. **Czarneckiego**²⁶⁰. W ZSRR władze są usposobione negatywnie do Kościoła gr[eco]kat[olickiego]. W Polsce metrop[olita] warszawski **Makary**²⁶¹ przeszkala swoich duchownych prawosławnych w obrz[ądku] gr[eco]kat[olickim] i każe im odprawiać w tym obrzędzie. Jest wielkie ciążenie gr[eko]kat[olików] do prawosławia ze względu na obrządek. Gdy idzie o ustawienie księży gr[eco]kat[olickich] w pracy duszp[asterskiej], to raczej się wypowiadają za biritualizmem. Należałoby zamianować wikariusza gen[eralnego] dla K[ościół]a gr[eco]kat[olickiego], jak to było za czasów kard. Hłonda, gdy wikariuszem gen[eralnym] był **ks. prał. Hrynyk**.

²⁵⁶ Władysław Jędrych (1914–1991), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Klemensa Papieża i Męczennika w Klembowie 1954–1957. Świecenia 1939. Wicedyrektor Caritas w Warszawie 1945–1947. Proboszcz parafii w Świdrze 1951–1954, parafii pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Kaskach 1957–1962, parafii pw. Niepokalanego Poczęcia w Nieporęcie 1962–1972, parafii pw. św. Anny w Długiej Kościelnej 1972–1976.

²⁵⁷ Chodzi o Zgromadzenie Sióstr Kanoniczek Ducha Świętego de Saxia, żeńską gałąź Zakonu Ducha Świętego, powstałego w XII w. we Francji. Do czasu II wojny światowej zgromadzenie dysponowało kościołem pw. św. Andrzeja Apostoła przy pl. Teatralnym w Warszawie.

²⁵⁸ Josyf Slipyj (1892–1984), greckokatolicki arcybiskup większy Lwowa 1944–1984, biskup diecezjalny Halicza i Kamieńca, administrator apostolski metropolii kijowskiej, więzień łagrów sowieckich 1945–1963. Świecenia 1917. Duszpasterz, wykładowca i rektor greckokatolickiego seminarium duchownego we Lwowie. Dzięki interwencji papieża Jana XXIII wyjechał z ZSRR w 1963. Osiadł w Rzymie, gdzie pełnił funkcję przywódcy diaspory ukraińskiej.

²⁵⁹ Iwan Latyszewski (1879–1959), greckokatolicki biskup pomocniczy stanisławowski 1929–1959. Świecenia 1907. Wykładowca greckokatolickiego seminarium stanisławowskiego. Dyrektor wydziału spraw religijnych rządu Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej 1918–1919. Sakra biskupa 1930. Aresztowany przez NKWD 1945, skazany na 10 lat łagrów, więziony w Kijowie oraz w obozie pracy w Kazachstanie.

²⁶⁰ Mikołaj Czarnecki (1884–1959), greckokatolicki biskup tytularny 1931–1959, doktor nauk teologicznych, więzień łagrów sowieckich 1946–1956. Do redemptorystów wstąpił w 1919, święcenia kapłańskie 1909, sakra biskupa 1931. W latach 1931–1939 wizytator apostolski dla wiernych Kościoła katolickiego obrządku bizantyjsko-słowiańskiego w diecezjach łuckiej, pińskiej, podlaskiej, wileńskiej i lubelskiej. Egzarcha Wołynia, Podlasia i Polesia Kościoła greckokatolickiego 1939. Błogosławiony Kościoła katolickiego.

²⁶¹ Makary Michał Oksijuk (1884–1961), prawosławny metropolita warszawski i całej Polski 1951–1959, drugi zwierzchnik Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego w latach 1951–1959, profesor nauk teologicznych. Świecenia 1942, śluby wieczyste mnisze 1945, archimandryta, biskup lwowski i tarnopolski 1945–1959; chirotonia biskupa 1945. Zaangażowany w likwidację struktur Ukraińskiej Cerkwi Greckokatolickiej poprzez przyłączenie ich do Kościoła prawosławnego.

13.00. Delegacja z **Michowa** w sprawie powrotu b[isku]pa kieleckiego. Po **obiedzie** wyjechałem do Zalesia Dolnego, by odwiedzić ojca. W drodze powrotnej odwiedziłem ks. A[ntoniego] **Czarneckiego**²⁶² w parafii św. Katarzyny na Służewie.

20.00. Zastałem w domu **delegację duchowieństwa dek[anatu] Milicz**, diec[ezji] wrocławskiej, która wracając z Częstochowy przywiozła mi ryngraf Matki Bożej jako kopię tego, który zawiesiła na Jasnej Górze.

Przeprowadziłem konferencję w sprawie odzyskania [kościola] św. Marcina, który miał być oddany na pracownie artystyczne. Postanowiono, że ks. dyr. **Dąbrowski** uda się do odpowiedniego urzędu i zgłosi zastrzeżenia przeciwko tym zamiarom.

30 listopada 1956

Warszawa

7.00. Msza św. w kaplicy s[ióstr] karmelitanek, dla sióstr i „Ósemki”. Nauka o życiu rokiem liturgicznym.

10.00. **Ks[iądz] inf. Krzywicki**²⁶³ z Bielska porusza sprawę dalszej organizacji diecezji pińskiej. Jestem zdania, by diecezję prowadzić tak, jakby istniała w całości. Semin[arium] duch[owne], zwłaszcza filozofię, trzymać przy sobie. **Z terenów ZSRR** przychodzą trudności dotyczące jurysdykcji. Wielka jest potrzeba druków katolickich dla tych terenów. A[rcybiskup] b[isku]p **Gawlina**²⁶⁴ rozpoczął wydawnictwo druków dotyczących bp. Łozińskie-²⁶⁵. Zebrano zeznania świadków dotąd żyjących.

11.00. **W semin[arium] metropol[olitalnym]** zebrało się c[irca]²⁶⁶ **300 księży z prowincji** na nabożeństwo adoracyjne. Wygłosiłem do nich konferencję adoracyjną nt. Adwentu. Po benedykcji udzieliłem informacji o sytuacji Kościoła w obecnej chwili.

²⁶² Antoni Czarnecki (1906–1989), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Katarzyny w Warszawie na Służewie i tamtejszy dziekan 1950–1985. Świecenia 1932. W czasie II wojny wikariusz w parafii pw. Wszystkich Świętych w Warszawie. W latach 1940–1942 razem z ks. Marcelim Godlewskim zaangażowany w ratowanie Żydów z getta sąsiadującego z kościołem.

²⁶³ Michał Krzywicki (1895–1967), kapłan, doktor nauk teologicznych, administrator apostolski diecezji pińskiej z siedzibą w Drohiczynie nad Bugiem 1950–1967, członek Rady Głównej KEP, infulat. Świecenia 1919. Absolwent KUL, doktorat 1927, wykładowca w pińskim seminarium duchownym. W latach 1945–1950 pracował w Białymstoku, m.in. jako wykładowca w tamtejszym WSD. Organizator WSD w Drohiczynie 1952.

²⁶⁴ Józef Gawlina (1892–1964), arcybiskup tytularny 1952–1964, 1945–1964 duszpasterz Polonii, od 1949 protektor emigracji polskiej, rektor polskiego kościoła pw. św. Stanisława w Rzymie 1947–1964, wydawca i redaktor naczelny „Duszpasterza Polskiego Zagranicą” 1949–1964, generał dywizji WP. Świecenia 1921. Redaktor naczelny „Gościa Niedzielnego”, organizator Katolickiej Agencji Prasowej. W latach 1933–1945 biskup tytularny i biskup połowy WP. W 1939 mianowany arcybiskupem metropolitą warszawskim (nie objął urzędu i nie odbył ingresu z powodu wybuchu II wojny światowej). Od 1939 na emigracji (kolejno: Rumunia, Włochy, Francja, Wielka Brytania, Związek Sowiecki, Iran, Irak, Palestyna, ponownie Włochy).

²⁶⁵ Zygmunt Łoziński (1870–1932), biskup miński 1917–1925, biskup piński 1925–1932. Świecenia 1895. Proboszcz parafii katedralnej w Mińsku 1905. Wykładowca w Akademii Duchownej w Petersburgu. Nominacja biskupia 1917, sakra biskupia 1918. Aresztowany pod zarzutem kontrewolucji i więziony m.in. na Butyrkach w Moskwie.

²⁶⁶ Łac. około, w przybliżeniu.

15.00. Idą pogłosy, że **dr Frankowski** namawia ludzi, by zgłaszali swoje kandydatury do Sejmu. Zwrócił się do p. **Jezuickowskiego**²⁶⁷, utrzymującego bliższe kontakty z ul. Rakowiecką, by chciał wybrać się do Rzymu i zbadać sytuację co do konkordatu. P[an] Fr[ankowski] działa tu bez porozumienia się ze mną.

16.00. Ks[iądz] rektor **Kwieciński** wśród innych spraw s[eminarium] m[etropolitalnego] sugerował, że M[inisterstwo] Szk[olnictwa] W[yższego] może zmienić wybory na ATK i nie zatwierdzić **ks. Kwiatkowskiego**. Odpowiedziałem, że w tej sprawie się nie wypowiadam. Zdaje się, że ks. Kw[ieciński] przychodzi w imieniu **ks. Czuja**, który stracił „pozycję” po nowych wyborach.

Od godz. 16.00 [do] 19.00 przeprowadzałem *scrutinium*²⁶⁸ **z diakonami** do święceń kapłańskich. Wszystkich alumnów jest 25. Wszyscy robią dodatnie wrażenie. Okazują wiele szczerości i otwartości, gdy mówią o sobie. Nie oszczędzają nawet swoich wad i trudności, które starannie odsłaniają.

²⁶⁷ Józef Jezuickowski (1892–?), działacz katolicki i społeczny z Otwocka, radca prawny Zakładu pw. św. Józefa w Otwocku.

²⁶⁸ *Lac.* badanie, oględziny. W terminologii kościelnej egzamin dopuszczający do święceń.

GRUDZIEŃ

1 grudnia 1956^a

Warszawa – Częstochowa

Od godz. 10.00 obradowała sesja Kurii M[e]t[ro]p[olitalnej] Warsz[awskiej] w zwykłym składzie. Załatwiano sprawy personalne i dotyczące placów pod budowę kościołów warszawskich oraz nowych parafii.

O godz. 13.15 wyruszyliśmy do Częstochowy. Po drodze omawialiśmy z ks. dyr. **Dąbrowskim** sprawy Wydziału Spraw Zakonnych. Ks[iądz] prał. **Piotrowski**¹, drugi towarzysz podróży, wypoczywał. Na godz. 17.00 byliśmy na Jasnej Górze. Przeprowadziłem rozmowę w **Instytucie Maryjnym** na temat programu prac w Roku Królowej Polski. Brał w tym udział o. przeor Jerzy **Tomziński**².

O godz. 21.00 w kaplicy Matki Bożej odprawiłem Apel Jasnogórski, na którym była wielka grupa przybyłych na pielgrzymkę lekarzy.

2 grudnia 1956

Jasna Góra. Pielgrzymka lekarzy

Msza św. o godz. 9.00 w kaplicy Matki Bożej skupiła przeszło półtora^b tysiąca lekarzy z całej Polski. Wszyscy w skupieniu wysłuchali Mszy św. i kazania, po czym składali przyrzeczenia sierpniowe. Od wczesnego ranka skupiali się przy konfesjonalach. Rozdano w tym dniu prawie tysiąc Komunii św. Wielu lekarzy przybyło po spowiedzi św. Zachowanie niezwykle godne i poważne.

O godz. 11.30 w bazylice zebrała się wielka rzesza lekarzy, których wpuszczano tu za kartami wstępu. B[isku]p **Goliński** przedstawił w referacie głosy Stolicy Świętej do świata lekarskiego i służby zdrowia. Po krótkim urywku organowym wygłosiłem referat nt. podstawowych tez dla katolickiej etyki lekarskiej. Referat trwał 90 minut. Zebranie

^a W rękopisie omyłkowo: 1 XII 1955.

^b W rękopisie: 1 1,2.

¹ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

² Jerzy Jan Tomziński OSPPE (ur. 1918), kapłan zakonny, przeor klasztoru na Jasnej Górze 1952–1957 i 1990–1993, doktor prawa kanonicznego. Do zakonu wstąpił w 1935; święcenia 1944. Współinicjator z o. Teofilem Krauzem OSPPE narodowej modlitwy o uwolnienie prymasa Wyszyńskiego, codziennego apelu jasnogórskiego od 8 XII 1953 oraz idei peregrynacji kopii obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej po Polsce. Absolwent Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie. Prokurator generalny zakonu przy Stolicy Apostolskiej, uczestnik Soboru Watykańskiego II. Generał zakonu paulinów 1963–1975. Przez 30 lat członek Komisji Maryjnej KEP.

zakończyło się błogosławieństwem N[ajświętszym] Sakramentem. W sali różańcowej zebrali się ci, co jeszcze nie odjechali, by wysłuchać referatu prof. Czyżewicza³. Staruszek (82 lata) z wielkim przejęciem przemawiał przeciwko przerywaniu ciąży, wykazując na wielu przykładach wszechstronną szkodliwość tego zabiegu dla organizmu i psychiki kobiety.

Po obiedzie o godz. 17.00 wziąłem udział w **konferencji około 30 młodych** lekarzy i lekarek z różnych środowisk Polski. Celem tego spotkania było poznanie najważniejszej problematyki służby zdrowia. Postanowiliśmy ponowić to spotkanie i zorganizować na terenie W[arsza]wy i większych miast Polski stałe konferencje dla lekarzy. Rezultaty pielgrzymki były bardzo dodatnie. Zamierzano uchwalić pewną rezolucję, jednak uważaliśmy, że pielgrzymka zwraca się do sumień jednostek.

O godz. 20.00 zebrali się u mnie ks[ięża] **biskupi**, którzy udają się na **Ziemie Zachodnie**, i abp Baziak⁴ wracający do Krakowa. Obecni byli: bp Kominek, bp Jop⁵, bp Bensch, bp Nowicki⁶ i bp Wilczyński. Ustaliliśmy że: 1) należy jechać *quam primum*⁷; 2) wszędzie urządzać ingres; 3) wyznaczać wikariuszów generalnych. Niektórzy ks[ięża] biskupi chcieli zabezpieczyć swoją obecną sytuację i prosili o indulty na pozostanie w kapitułach (bp Nowicki, Wilczyński i Jop).

3 grudnia 1956

Jasna Góra – Gniezno

O godz. 6.45 odprawiłem Mszę św. w kaplicy M[atki] Bożej. Zgłosiła się **delegacja młodzieży akad[emickiej]** krakowskiej w sprawie pomocy Węgrom. Pragnęli, by ogłosić tackę w kościołach na rzecz Węgrów. Stałem na stanowisku, że można to zrobić dopiero po wysłuchaniu opinii ks[ięży] biskupów, a zebrane pieniądze przekazać biskupom węgierskim. Bez zachowania tych warunków wystąpienie Episkopatu nie byłoby możliwe.

³ Adam Ferdynand Czyżewicz (1877–1962), lekarz ginekolog-położnik, profesor nauk medycznych. Habilitacja 1914, profesura 1920. W latach 20. kierownik Kliniki Ginekologiczno-Położniczej na UW.

⁴ Eugeniusz Baziak (1890–1962), arcybiskup metropolita lwowski 1944–1962, administrator apostolski archidiecezji krakowskiej 1951–1962, doktor nauk teologicznych. Świecenia 1912. Doktorat z teologii na UJK we Lwowie 1921. Biskup pomocniczy lwowski 1933–1944; sakra biskupia 1933. W czasie II wojny światowej pozostał we Lwowie mimo szykan ze strony okupantów sowieckich i niemieckich. W 1944 arcybiskup koadiutor lwowski; w latach 1946–1951 rezydował w Lubaczowie. Prześladowany przez władze komunistyczne; na wygnaniu 1952–1956, z zakazem przebywania na terenach archidiecezji lwowskiej i krakowskiej.

⁵ Franciszek Jop (1897–1976), biskup tytularny 1956–1967, specjalny delegat prymasa Polski z uprawnieniami biskupa rezydencjonalnego w Opolu. Świecenia 1920. Pracownik kurii diecezjalnej w Sandomierzu. Biskup tytularny i pomocniczy sandomierski 1945–1951; sakra biskupia 1946. W 1951 przeznaczony na rządcę polskiej części archidiecezji wrocławskiej z siedzibą w Opolu, z powodu sprzeciwu władz komunistycznych nie mógł objąć urzędu. Wikariusz kapitułny archidiecezji krakowskiej 1952–1956. Administrator apostolski *ad nutum Sanctae Sedis* w Opolu 1967–1972. Biskup diecezjalny opolski 1972–1976.

⁶ Edmund Nowicki (1900–1971), biskup tytularny i koadiutor *sedis datus* bp. Carla Marii Spletta z uprawnieniami biskupa rezydencjonalnego w Gdańsku 1951–1964; nominacja 1951, sakra biskupia potajemnie w 1954. Świecenia 1924. Kanclerz Kurii Metropolitalnej w Poznaniu. Więzień KL Dachau i Gusen 1940–1941. Administrator apostolski w Gorzowie Wielkopolskim 1945–1951. Biskup diecezjalny gdański 1964–1971.

⁷ *Lac.* jak najprędzej.

Młodzież nie mogła pojąć tego stanowiska. **Komisja Maryjna Episkopatu** obradowała w składzie następującym: bp **Goliński**, ks. prał. **Piotrowski**⁸, o[jciec] **general**⁹, o[jciec] **przeor**¹⁰, o. **Teofil**¹¹, **kustosz** i **ja**. Opracowaliśmy program prac w roku 1956–[19]57, nt.: wierność Kościołowi.

Po obiedzie przyjąłem kurs prawno-administracyjny zakonnic pracujący w Częstochowie.

O godz. 13.30 wyruszyłem **do Gniezna** w towarzystwie ks. dr. Padacza i o. **Teofila**, który udawał się na dalszy objazd kurii biskupich w sprawie Roku Maryjnego. Stałem na miejscu o godz. 19.30.

4 grudnia 1956

Gniezno

Po Mszy św. w kaplicy – w rozmowie z s. **Kalikstą**¹², nową przełożoną s[ióstr] elżbietanek w Domu Prymasowskim, ustalam jej obowiązki.

Ks[iądz] bp Bernacki referuje mi sprawy kurialne, głównie zmiany personalne. Ustalam konferencję przy budowie katedry z **inż. Holesem**¹³ i **bp. Bernackim** – na godz. 15.00.

Ks[iądz] kanclerz przynosi akta do podpisu. W związku z nominacją kilku nowych administratorów ustalamy, że trzymamy się ducha konkordatu. Dekret ma być zniesiony. Uzgadniamy więc tylko nominacje na proboszczów, którzy obejmują to stanowisko pierwszy raz.

S[iostro] Lechosława¹⁴ otrzymuje zlecenie pracy jako **referentka porozumienia do spraw zakonnych**.

Ks[iądz] Kubsz zaproszony na rozmowę w sprawie duszp[asterstwa] wojskowego, otrzymał dyspozycję, by nawiązał prywatny kontakt z gen. Berlingiem i gen. Spychal-

^a W rękopisie: Holesem. *Poprawione odręcznie przy drugim wystąpieniu.*

⁸ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

⁹ Alojzy Kazimierz Wrzalik OSPPE (1905–1957), kapłan zakonny, generał zakonu paulinów 1952–1957. Do zakonu wstąpił w 1925; święcenia 1934. Korespondował z prymasem Wyszyńskim uwięzionym w Komańczy. Jeden z głównych organizatorów uroczystości Jasnogórskich Ślubów Narodu Polskiego 1956. W swoim testamentie prymas zaliczył go do grona najbliższych współpracowników.

¹⁰ Chodzi o o. Jerzego Tomzińskiego OSPPE.

¹¹ Adam Teofil Krauze OSPPE (1916–2001), kapłan zakonny, przeor klasztoru paulinów w Oporowie i proboszcz parafii pw. św. Marcina Biskupa. Do zakonu paulinów wstąpił w 1936. Święcenia 1944. Na początku lat 50. kustosz sanktuarium na Jasnej Górze. Współinicjator z o. Jerzym Tomzińskim OSPPE narodowej modlitwy o uwolnienie prymasa Wyszyńskiego, codziennego apelu jasnogórskiego od 8 XII 1953 oraz idei peregrynacji kopii obrazu MB Jasnogórskiej po Polsce. Członek Komisji Maryjnej KEP. Przeor klasztoru na Jasnej Górze 1963–1969. Od 1972 odnowiciel zakonu paulinów w Chorwacji.

¹² Kaliksta Gertruda Sołtyśiak CSSE (1915–1998). Do zgromadzenia elżbietanek wstąpiła w 1936; pierwsze śluby 1938. W latach 1963–1981 przełożona siostr elżbietanek posługujących w Domu Prymasowskim w Warszawie.

¹³ Aleksander Holas (1911–1993), architekt i konserwator zabytków. Absolwent Politechniki Lwowskiej. Po II wojnie światowej zatrudniony najpierw w Gnieźnie, potem w Poznaniu. Renowator i projektant wielu kościołów; współautor regotyżacji katedry gnieźnieńskiej.

¹⁴ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

skim¹⁵ dla rozpoznania ich stanowiska wobec obecnego dziekanatu WP i możliwości reorganizacji.

Ks[iaźdz] kan. Raiter porusza sprawę religii w szkołach. W wielu szkołach dyrektorzy zgłaszają się do księży z prośbą o objęcie nauki religii. W takich wypadkach należy obejmować wykłady, nie czekając na dalsze dyspozycje.

Ks[iaźdz] St[anisław] Szymański zwolniony przez ks. St[anisława] Brossa z obowiązków ojca duchownego w sem[inarium] gn[ieźnieńskim] – zaproszony jest do powrotu. Obowiązki obejmie w czasie wakacji zimowych.

Prof[esor] Żurowski¹⁶ przedstawia album prac archeologicznych na Górze Lecha. Proszę o plan generalny dalszych prac i szczegółowy, by zsynchronizować prace archeologiczne z pracami regotyżacji katedry.

Ks[iaźdz] kan. Czerniak i o. Teofil omawiają sprawę Roku Maryjnego w archidiecezji.

Ks[iaźdz] Len¹⁷ SAK omawia sprawę *imprimatur*¹⁸ w drukach. Jestem zdania, że nie należy umieszczać dalej *auctoritate*¹⁹, ale walczyć o zachowanie prawa kan[onicznego].

W sprawie regotyżacji katedry zgłosił się inż. **Holas** i inż. **Nowicki**²⁰ z Poznania. Razem z **bp. Bernackim** i księżmi kanonikami **Raiterem** i **Czerniakiem** wysłuchaliśmy sprawozdania o przebiegu prac. Po czym udaliśmy się do katedry, którą zwiedziliśmy starannie, wchodząc na rusztowania, pod samo sklepienie. Na miejscu zdołaliśmy poznać istotę sporu o wysokość sklepienia. Postanowiliśmy zaprosić prof. **Zachwatowicza**, by na miejscu spór definitywnie rozstrzygnąć.

5 grudnia 1956

Gniezno

Oficjał Sądu M[e]t[ro]p[olitalnego] ks. J[an] Zaręba złożył sprawozdanie z prac organizacyjnych sądu. Przedstawił projekt zmian personalnych.

Rektor sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego] złożył wyczerpujące sprawozdanie z sytuacji w seminarium arcyb[iskupim]. Przedstawił mi projekt statutu seminarium.

¹⁵ Marian Spychalski (1906–1980), generał, szef Głównego Zarządu Politycznego WP 1956, minister obrony narodowej PRL 1956–1968, działacz partyjny. Szef Sztabu Głównego Gwardii Ludowej 1942, szef Sztabu Głównego Naczelnego Dowództwa WP 1944. Poseł do KRN i na sejm 1944–1952 (w październiku 1951 pozbawiony immunitetu), następnie 1957–1972. Członek Komitetu Centralnego i Biura Politycznego KC PZPR, przewodniczący Rady Głównej Społecznego Funduszu Odbudowy Stolicy, prezydent Warszawy 1944–1945, marszałek Polski od 1963, przewodniczący OK FJN 1968–1971, przewodniczący Rady Państwa 1968–1970.

¹⁶ Kazimierz Żurowski (1909–1987), archeolog, wykładowca akademicki, profesor Uniwersytetu Poznańskiego oraz Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

¹⁷ Roman Rafał Len SAC (1916–1993), kapłan, dyrektor wydawnictwa Pallottinum w Poznaniu 1947–1960, radca prowincjalny pallotyńów 1956–1959. Do pallotyńów wstąpił w 1936; święcenia 1943. W 1967 opuścił pallotyńów; dekretem kard. Wyszyńskiego inkardynowany do archidiecezji gnieźnieńskiej 1968.

¹⁸ *Łac.* niech będzie odbite. W publikacjach kościelnych pozwolenie na druk książki, oficjalna aproba władz kościelnych, wydawana zazwyczaj przez miejscowego biskupa lub generała/prowincjała zakonu.

¹⁹ *Łac.* z powagi [Stolicy Apostolskiej]. Formuła występująca w drukach kościelnych.

²⁰ Prawdopodobnie inż. Henryk Nowicki, architekt.

Ks[iądz] Michalski²¹ skierowany jest do pomocy ks. bp. **Bernackiemu** w odbudowie katedry. Będzie pracował w Wydziale Majątkowym K[urii] M[etropolitalnej], w sądzie – w dotychczasowym charakterze, i w seminarium duch[ownym] jako wykładowca prawa kanonicznego.

Ks[iądz] Staszak²², ojciec duchowny sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego], przyjął do wiadomości, że musi opuścić zajmowane stanowisko ze względu na to, że poprzednik jego, **ks. Szymański**²³, został usunięty z pogwałceniem zasad sprawiedliwości, a teraz musi być przywrócony na dawną placówkę pracy.

Wieczorem, o godz. **20.00**, dzwonił **bp Choromański z W[arsza]wy**. Doniósł o odbytej Komisji Wspólnej, na której omawiano głównie sprawę projektu nowego dekretu; przedstawiciele rządu stoją na stanowisku brzmienia konkordatowego. Komunikatu dotąd nie ogłoszono, ale i sprawy religii w szkole nie dotykano. Zniesiono ograniczenia co do *imprimatur* narzucone przez p. **Bide**²⁴. Pozwolono na uruchomienie w kuriach powielaczy. W kołach politycznych mówi się o spodziewanym wyjeździe prymasa do Rzymu. Biskupi na Ziemię Zachodnie wyznaczeni, przygotowują się do wyjazdu. Słowem – sytuacja rozwija się normalnie.

6 grudnia 1956

Gniezno

Ks[iądz] kanclerza prosiłem o przygotowanie projektu na *votum* jasnogórskie, dziękczynne za uwolnienie z więzienia.

Ks[iądz] Bolz²⁵ wyjaśnia swoją postawę wobec „Kuźnicy Kapłańskiej”²⁶, w której brał udział bez zezwolenia władz kościelnych. Obszernie omawia motywy pracy we Fr[oncie]

²¹ Jan Michalski (1914–1989), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, doktor prawa kanonicznego, wykładowca w seminarium duchownym w Gnieźnie 1955–1967. Święcenia 1939. W czasie II wojny zaangażowany w tajne duszpasterstwo w Bydgoszczy, potem w Warszawie; kapelan w powstaniu warszawskim. Od 1945 pełnił różne funkcje w kurii archidiecezjalnej gnieźnieńskiej i w trybunale metropolitalnym, do 1956 łącząc je z pracą duszpasterską poza Gnieznem. Kanonik gremialny kapituły prymasowskiej 1959; trzeci wikariusz generalny archidiecezji 1973, biskup pomocniczy gnieźnieński 1975–1989; sakra biskupia 1975.

²² Feliks Staszak (1914–1999), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, ojciec duchowny w PWSD w Gnieźnie 1954–1956, proboszcz parafii pw. św. Jakuba Apostoła w Niechanowie 1956–1977. Święcenia 1938. Proboszcz parafii w Karminie 1950–1954.

²³ Chodzi o ks. Stanisława Szymańskiego.

²⁴ Antoni Bida (1897–1980), zatrudniony w placówkach dyplomatycznych w Austrii i Izraelu od 1955, członek PZPR. Przed II wojną światową członek KPP, następnie PPR i PZPR. Od 1949 dyrektor Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk. W latach 1950–1954 dyrektor UdsW. Poseł PRL w Wiedniu 1955–1957 oraz w Tel Awiwie 1957–1963.

²⁵ Adam Bogdan Bolz (1913–1993), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, doktor nauk humanistycznych, wykładowca liturgiki i języków klasycznych w seminarium duchownym w Gnieźnie, ceremoniarz, kanonik. Święcenia 1938. Tuż przed śmiercią nominowany na członka Komisji Neolatynistycznej Komitetu Nauk o Kulturze Antycznej PAN.

²⁶ „Kuźnica Kapłańska” – czasopismo wydawane bez zezwolenia władz kościelnych przez środowisko księży-patriotów 1953–1957. Wydawcą była Główna Komisja Księży przy ZBoWiD.

N[arodowym]. Ustalam stanowisko: 1) ks[iądz] B[olz] wycofa się z redakcji „Kuźnicy Kapłańskiej”; 2) wycofa też materiały tam złożone; 3) może zachować swoją postawę społeczną, w pracy społecznej, w granicach nauki Kościoła; 4) złoży mi oświadczenie do akt personalnych, że uposażenia z PAX i F[rontu] N[arodowego] nie pobierał; 5) odda się pracy naukowej i wychowawczej w sem[inarium] m[e]t[r]o[p[olitalnym]]; 6) odda się sprawie pracy doktorskiej; 7) ze stanowiska ceremoniarza prymasowskiego nie odwołuję, ale daję urlop bezterminowy.

Ks[iądz] Wnuk²⁷, dziekan z Trzemeszna, omawia sprawę odbudowy katedry. Prosi o poświęcenie chóru organowego i prac dotychczas dokonanych. Przywiozę prof. Zachwatowicza. Odwiedziłem ks. kan. **Durzyńskiego**. Przyjąłem ks. kan. **Raitera** w sprawie nauczania religii w szkołach. Postanowiliśmy zwołać księży z diecezji dla przedstawienia im potrzeby ofiar na rzecz powrotu religii do szkół.

Przełożona gen[eralna] sióstr służebniczek z Pleszewa, matka Radomska²⁸, poruszyła sprawę wicepostulatora *in c[ausa]*²⁹ Edmunda Bojanowskiego³⁰, którym jest ks. inf. Bross. Obawia się, że zwolnienie go z obowiązków kuratora zgromadzenia spowoduje to, że ks. Br[oss] ustąpi. Czekać będę na własny wniosek ks. Brossa.

7 grudnia 1956

Gniezno – W[arsza]wa

Po Mszy św. przy grobie św. Wojciecha, o godz. 8.30 wyruszyłem z Gniezna do W[arsza]wy, gdzie stanąłem na godz. 13.30.

O godz. 15.00 przybył bp **Choromański**, oceniał sytuację po ostatnich rozmowach z rządem. Wniesiono poprawki do przyjętego uprzednio komunikatu Komisji Wspólnej. Projektuje się wymiar godz[in] nauki religii w szkołach: klasa I – 1; klasy II–VII – 2; klasy VIII–XI – 1. Omawialiśmy projekt dekretu o obsadzaniu stanowisk kościelnych. Idzie on zasadniczo po linii konkordatu z 1925 r. Ponieważ Stolica Święta nie wypowiedziała konkordatu, możemy uważać to ujęcie za obowiązujące dla nas, a ze strony rządu – za ciche uznanie powagi konkordatu. B[isku]p Ch[oromański] doniósł mi, że rozpoczęła pracę podkomisja do spraw podatkowych. Rząd stanął na stanowisku, że Kościół jest instytucją społeczną i pod tym kątem pójść postanowienia podatkowe.

²⁷ Walenty Wnuk (1903–1984), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Trzemesznie 1952–1976, dziekan dekanatu trzemeszeńskiego, kanonik kapituły prymasowskiej w Gnieźnie. Świecenia 1929.

²⁸ Bolesława Maria Radomska ABMV (1896–1963), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Niepokalanego Poczęcia NMP (służebniczek wielkopolskich, zwanych również pleszewskimi) 1951–1963.

²⁹ *Lac.* w sprawie, w procesie [beatyfikacyjnym].

³⁰ Edmund Bojanowski (1814–1871), działacz społeczny, twórca ochronek wiejskich, założyciel Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny 1850, literat, tłumacz. Z powodów zdrowotnych nie ukończył seminarium duchownego i pozostał osobą świecką. Beatyfikacja 1999.

Wieczorem, o godz. 20.00, odwiedziłem **dom siostr nazaretanek** przy ul. Czerniakowskiej³¹. Naprzód w kościele poświęciłem obraz M[atki] B[ożej] Częstochowskiej, przemawiałem do dzieci z przedszkola, które odbyły **pielgrzymkę na Jasną Górę**, oraz do młodzieży szkolnej. W gmachu szkolnym młodzież urządziła akademię maryjną złożoną z deklamacji i śpiewów. Charakter pozbawiony inwencji, a młodzież deklamuje sztucznie. Przemówienia zbyt wyuczone, ujęte w gorset reprezentacji. Przemówienie przedstawiciela rady pedag[ogicznej] – dobre. Najlepsze są śpiewy, chociaż młodzieży trzeba dać więcej elementu urozmaicenia. Przemawiałem do młodzieży o wychowaniu katolickim. Uroczystość trwała prawie sto minut.

8 grudnia 1956

Warszawa

Dziś upływa trzy lata, gdy w Stoczku Warmińskim oddałem się pod opiekę Maryi Częstochowskiej i zostałem **Jej niewolnikiem**.

Dziś rano rząd ogłosił **komunikat Komisji Wspólnej** podający do wiadomości społeczeństwa dotychczasowe osiągnięcia prac. To, co postanowiono o religii w szkole, chociaż nie odpowiada całkowicie postulatam pedagogiki wyznaniowej, to jednak jest wielkim zwycięstwem Kościoła, w szkole świeckiej, na modłę komunistyczną. Nie przeszkadza to, że społeczeństwo, zwłaszcza w Polsce południowej, nie jest zadowolone. Świadczą o tym listy napływające zewsząd.

O godz. 10.30 w **katedrze** udzieliłem **święceń kapłańskich** 25 diakonom. Uroczystość miała bardzo starannie przygotowany charakter. Przeszkadzali nam liczni fotografowie i filmowcy. Ale nie można było ich odsunąć z uwagi na to, że społeczeństwo tą drogą otrzymuje informacje o życiu Kościoła. Po święceniach przemawiałem, po czym w seminarium duch[ownym] był obiad dla neoprezbiterów, w gronie profesorów. Dzisiaj też ukazał się pierwszy numer tyg[odnika] „Przewodnik Katolicki”³² w Poznaniu. Jest to wielka dla mnie radość. Nareszcie jest prawdziwe pismo katolickie. Po obiedzie pracowałem nad sprawami **Roku Maryjnego**, rozdzielając kompetencje Jasnej Góry i Komisji Maryjnej Episkopatu. Wieczorem, o godz. 19.00, w kaplicy **siostr Rodziny Maryi** przy ul. Żelaznej³³, byłem na Mszy św. i wygłosiłem kazanie.

³¹ Chodzi o dom siostr nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej 137 w Warszawie, przy którym siostry prowadziły prywatną szkołę średnią.

³² „Przewodnik Katolicki” – tygodnik katolicki o charakterze społeczno-religijnym wydawany w Poznaniu od 1895 (z przerwą 1939–1956 i 1981–1983). Najstarszy tygodnik katolicki w Polsce. Od momentu powstania czasopismo wydaje Drukarnia i Księgarnia św. Wojciecha w Poznaniu. W latach 1956–1972 redaktorem naczelnym był ks. Roman Mielniński.

³³ Chodzi o kaplicę Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi w domu generalnym przy ul. Żelaznej 97 w Warszawie.

9 grudnia 1956

Warszawa

8.45. Poświęcenie odbudowanego kościoła św. Andrzeja na Chłodnej³⁴, dokonane zostało jako pierwsze większe dzieło, na które czekałem od lat. Po śmierci ks. K[onstantego] Pogorzelskiego³⁵ do pracy stanął ks. Dankowski³⁶ i doprowadził je do szczęśliwego rozwiązania. Odprawiłem Mszę św. i wygłosiłem słowo Boże. Na śniadanie zebrali się inżynierowie, wśród nich inż. Lasota³⁷, który wiele pomógł w dziele^a odbudowy.

O godz. 11.00 wygłosiłem kazanie do parafian w k[ościel]e św. Jakuba na Ochocie.

O godz. 15.00 zebrała się dziatwa parafii na pięknej uroczystości – misterium ku czci Matki Bożej Królowej Polski.

O godz. 18.00 odwiedziłem parafię Naj[czystszego]^b Serca Maryi na Grochowie i wygłosiłem tam dłuższe kazanie.

10 grudnia 1956

Warszawa

Msza św. w domu. Ustalam z matką Stępówną z[e zgromadzenia siostr] Rodziny Maryi porządek prac jubileuszowych założenia [zgromadzenia siostr] R[odziny] M[aryi].

Ks[iądz] Romaniuk³⁸ z par[afii] W[szystkich] Św[iętych] przedstawił swoją postawę w komisji księży. Wycofał się z redakcji „Kuźnicy”, wraz z ks. Potockim³⁹. Oświadczyłem mu, że z par[afii] W[szystkich] Św[iętych] musi odejść, gdyż tego wymaga *aequites socialis*⁴⁰. Zresztą pozostanie zrobiłoby wrażenie, że posiada stanowisko kościelne przez *brachium saeculare*⁴¹.

Ks[iądz] Borowski⁴², ojciec duch[owny] ATK, prosi o przyjazd na Bielany. Oświadczam, że jeszcze na to czas. Musi wyjaśnić się cały szereg spraw natury ogólnej, zanim do tego dojdzie.

^a W rękopisie: do dzieła.

^b W rękopisie błędnie: Najśw[iętszego].

³⁴ Właściwie chodzi o kościół św. Karola Boromeusza przy ul. Chłodnej 21, który jest świątynią parafii pw. św. Andrzeja Apostoła. Trzynawowy kościół z półkoliście zamkniętą absydą został odbudowany w latach 1946–1956.

³⁵ Konstanty Pogorzelski (1883–1956), kapłan archidiecezji warszawskiej, administrator parafii pw. św. Andrzeja i kościoła pw. św. Karola Boromeusza przy cmentarzu Powązkowskim w Warszawie. Świecenia 1906.

³⁶ Henryk Dankowski (1907–1986), kapłan, proboszcz parafii pw. św. Andrzeja w Warszawie 1956–1984, sędzia synodalny w Sądzie Metropolitalnym Warszawskim 1946–1984. Świecenia 1933.

³⁷ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

³⁸ Tadeusz Romaniuk (1910–1988), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Judy Tadeusza na Sadybie 1950–1956. Świecenia 1934. Proboszcz parafii pw. św. Wawrzyńca na Reducie Wolskiej w Warszawie 1957–1983.

³⁹ Józef Potocki (1896–1958), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. Niepokalanego Poczęcia NMP na Żbikowie (Pruszków) 1954–1957. Świecenia 1919. Proboszcz parafii pw. Zmartwychwstania Pańskiego w Warszawie 1937–1947, parafii pw. Świętej Trójcy w Kołbieli 1947–1952, parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Chotomowie 1952–1954.

⁴⁰ Łac. sprawiedliwość społeczna.

⁴¹ Łac. ramię świeckie, chodzi o wsparcie władz świeckich.

⁴² Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

Ks[iądz] Huet zgłasza gotowość opuszczenia mieszkania; proszę, by to rychło uczynił, gdyż jest mi potrzebne dla pracowników Sekretariatu Pr[ymasa] P[olski]. Wyrażam opinię, by raczej zajął się pisanem książek teologicznych niż inną pracą.

O[jciec] Wilk⁴³ prosi o udział w urocz[ystości] ku czci o. **Honorata**⁴⁴ na Sewerynowie. W czasie rewizji UB zabrało wszystkie akta procesu o. Honorata; w listopadzie br. zwrócono je.

O[jcowie] bernardyni proszą o wznowienie sprawy bł. Ładysława z Gielniowa⁴⁵; proszę, by mi dostarczono *status quaestionis*⁴⁶. Proszą też o oddanie im k[ościo]ła św. Anny – *negative*⁴⁷. Mogą szukać placu w W[arsza]wie pod nowy kościół.

D[okto]r Mendrys⁴⁸ przedstawił stan swej pracy nad historią Kościoła w Polsce.

O[jciec] Puskarski przychodzi z wieloma sprawami, z których każda jest bez głowy i nóg.

O[jcowie] albertyni przedstawiają nowego brata starszego.

15.00. Z **prof. W[itoldem] Sawickim**⁴⁹ przeprowadziłem dłuższą rozmowę w sprawie prac przygotowawczych do **Millennium**. W r[oku] 1953 prosiłem go o opracowanie **historii a[rchi]diecezji gnieźnieńskiej**. W czasie mej nieobecności profesor S[awicki] przerzucił się na sprawę św. Stanisława B[isku]p[a] i włączył ją do programu prac zleconych ks. Obertyńskiemu nad **historią Kościoła w Polsce**. Ustawiam zagadnienie na płaszczyźnie h[istorii] a[rchidiecezji] g[nieźnieńskiej], która ma być monografią do 300 stron, przeznaczoną dla czytelnika z akademickim wykształceniem. Sprawa św. Stanisława w tej chwili leży poza moim programem.

⁴³ Bronisław Jan Wilk OFMCap (1909–1978), kapłan zakonny, doktor nauk teologicznych, kanonista, pracownik SPP, od 1951 kierownik Referatu Spraw Zakonnych i wizytator żeńskich zgromadzeń zakonnych. Do kapucynów wstąpił w 1928, święcenia 1935. Absolwent prawa kanonicznego na KUL. Doktorat z teologii na Wydziale Teologicznym UW 1952. Kurator zgromadzeń bezhabitowych założonych przez o. Honorata Koźmińskiego OFMCap. Postulator w procesach beatyfikacyjnych.

⁴⁴ Honorat Koźmiński OFMCap (1829–1916), błogosławiony Kościoła katolickiego, charyzmatyczny spowiednik i kierownik duchowy; założyciel wielu zgromadzeń bezhabitowych, prowadzących życie zakonne w ukryciu w związku z represjami antykościelnymi zastosowanymi przez władze carskie po powstaniu styczniowym. W młodości, 1846–1847, więziony w Cytadeli Warszawskiej. W 1848 wstąpił do kapucynów. Święcenia 1852. W latach 1859–1862 gwardian klasztoru warszawskiego. W latach 1864–1892 zmuszony do zamieszkania w Zakroczymiu, 1892–1916 w Nowym Mieście nad Pilicą. W 1895 komisarz generalny kapucynów w prowincji polskiej. Beatyfikowany w 1988.

⁴⁵ Władysław (Ładysław) z Gielniowa (ok. 1440–1505), poeta pieśniarz średniowieczny, kaznodzieja, bernardyn, błogosławiony Kościoła katolickiego. Od 1962 jeden z patronów Warszawy.

⁴⁶ Łac. stan badań.

⁴⁷ Łac. negatywnie, odmownie.

⁴⁸ Tadeusz Mendrys (1884–1972), pedagog, publicysta, polityk. W latach 1922–1927 poseł Narodowo-Chrześcijańskiego Stronnictwa Pracy.

⁴⁹ Witold Sawicki (1904–1973), prawnik, historyk prawa, doktor habilitowany nauk prawnych. Podczas II wojny światowej współorganizator, naczelnik Hufców Polskich, działacz konspiracyjnego SN; powstaniec warszawski. Po wojnie dwukrotnie aresztowany i skazany za kontynuację konspiracji harcerskiej. Po 1956 pracownik UMCS, KUL, ATK.

Wzięłem udział w zakończeniu 40-godzinnego nabożeństwa w parafii **św. Franciszka na Okęciu**⁵⁰. Naprzód zebrała się działwa szkolna w wielkiej ciżbie. Wysłuchała kilku słów zachęty do pracy w katechizacji. Później przyszli rodzice i wypełnili kościółek; wygłosiłem do nich naukę o obowiązkach wzajemnych małżonków, na wzór świętej Rodziny.

Wieczorem J[erzy] **Zawieyski** przyprowadził grupę młodzieży, która zamierza powołać do życia nowe **pismo katolickie**. Wśród nich nie brakło i tych, co pierwsi opuścili szeregi PAX. Pragną stworzyć coś w rodzaju katolickiego „Po prostu”. Byłem zdania, że powinni utrzymać się na płaszczyźnie pozytywnej, chroniąc się nadmiernej krytyki i polemiki. Trzeba uczyć ludzi, a nie kłócić się z nimi.

11 grudnia 1956

Warszawa

8.30. Wyrażam zgodę na przyjęcie grupy **lekarzy warszawskich**, by omówić z nimi dalsze prace po pielgrzymce jasnogórskiej (I[rena] Szamocka⁵¹).

Ks[iądz] dr E[dward] **Kołosz**⁵², z inicjatywy Instytutu Maryjnego skierowany jest do przeora Jasnej Góry.

Ks[iądz] rektor **Kwieciński** z sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego] prosi o pożyczkę dla pokrycia długów sem[inarium] m[etropolitalnego]. Skierowuję go do kurii, wyrażając zdanie, że archidiecezja musi być samodzielna budżetowo i nie może wisieć w kasie sekretariatu prymasowskiego.

Ks[iądz] **Broma**⁵³, jeden z najb[ardziej] opornych „patriotów”⁵⁴, prosi o przebaczenie. Przyznaje, że został wprowadzony w błąd, że wbrew postanowieniom prawa kan[onicznego] pisał w „Kuźnicy” bez pozwolenia władz kościelnych. Dziś widzi, że mylił się. Zwracam mu uwagę, że grupa „patriotów” przecenia swe „zasługi” dla Kościoła. W rzeczywistości bowiem stworzyła widowisko zła dla wiernych i rozzuchwiała rząd do walki z Ojcem Świętym i biskupami polskimi. Przebaczam mu wszystko. Proszę, by napisał oświadczenie do swych akt personalnych.

⁵⁰ Parafia pw. św. Franciszka na Okęciu powstała faktycznie w 1938, formalnie erygowana w grudniu 1937. Posiadała drewnianą kaplicę. Dopiero w 1979 władze państwowe pozwoliły na wzniesienie większej, murowanej świątyni.

⁵¹ Irena Szamocka (1924–2012), psycholog; członkini IPW, zwanego zespołem „Ósemek”.

⁵² Edward Kołosz (1901–1975), kapłan diecezji lubelskiej, doktor filozofii, proboszcz parafii w Sawinie od 1946. Świecenia 1924. Podczas II wojny światowej kapłan AK.

⁵³ Franciszek Broma (1919–2006), kapłan archidiecezji warszawskiej. Po II wojnie światowej sympatyzował z ruchem księży-patriotów. Administrator parafii w Skrzyszewach. Świecenia 1943. W latach 1960–1994 kolejno proboszcz parafii w Godzianowie, Wiskitkach i Niegowie. Od 1992 w diecezji warszawsko-praskiej.

⁵⁴ Księża-patrioci – grupa księży popierających władzę ludową i zmiany zachodzące w Polsce ludowej po 1944. Nazwa wywodzi się od oficjalnej dewizy ruchu, która brzmiała: „niezlomna wierność Polsce Ludowej”. Ruch księży-patriotów był aktywny w latach 1949–1956 i miał swoje przedstawicielstwo przy ZBoWiD w postaci Komisji Księży.

11.00. Juliusz **Braun**⁵⁵ w imieniu^a swego brata Jerzego referuje kilka zagadnień z zakresu kultury społecznej i narodowej. M[iędzy] i[nnymi] zagadnienie powrotu **polityki społecznej** na uczelnie.

Katolików cechuje dziś **brak poczucia godności osobistej**. Gdy hierarchia kościelna osiąga szczyty, katolicy nadal kłaniają się, oczekując wszystkich korzyści od rządu.

J[erzy] **Krasnowolski**⁵⁶ podnosi sprawę „**Tygodnika Warszawskiego**”⁵⁷. Ks[iądz] **Wądołowski** stwierdza, że ma możliwość podjęcia wydawnictwa „T[ygodnika] W[arszawskiego]”. Co sądzę o tym? Jestem zdania, że ks. W[ądołowski] powinien sam pytać mnie o to. Sprawa **Caritas** stoi otworem^b. Dotąd nie dokonano wyborów, które są odkładane. Zmagają się ludzie ks. Lempartego⁵⁸ i p. B[olesława] Piaseckiego. Zgłosi się po 6 stycznia [19]57.

Prow[incja] oblatów Śmigiełski⁵⁹ omawia sprawę Bernerowa i Pruszkowa. Proszę, by społeczeństwo poparło starania o powrót parafii.

O[jcowie] **michaelici** z Miejsca Piastowego⁶⁰ poruszają sprawę wszczęcia procesu **ks. Markiewicza**⁶¹.

O[jcowie] **franciszkanie** proszą o list postulacyjny w sprawie o. Kolbego. Zgłoszą projekt. Sprawa **trzech zakonów** może być już podnoszona.

^a *W rękopisie tu i dalej: imieniem.*

^b *W rękopisie: leży otworem.*

⁵⁵ Juliusz Braun (1904–1990), prawnik, nauczyciel akademicki, harcerz. Po II wojnie światowej dyrektor Izby Przemysłowo-Handlowej w Częstochowie, organizator pierwszej w tym mieście wyższej uczelni (Wyższa Szkoła Administracyjno-Handlowa) i wystaw rolniczo-przemysłowych. Sprowadził do Częstochowy zgromadzenie urszulanek szarych do prowadzenia domu pielgrzyma; zorganizował schronisko turystyczne na szlaku Orlich Gniazd. Aresztowany przez UB 1948, spędził 5 lat w więzieniu. Opublikował około 200 prac naukowych i popularnonaukowych. Działal w Towarzystwie Wolnej Wszechnicy Polskiej i PTTK.

⁵⁶ Jerzy Krasnowolski (1920–2012), działacz katolicki związany z Jerzym Braunem, następnie z Januszem Zabłockim, zakładał KIK. Lider warszawskiego środowiska „Odrodzenia”. Żołnierz NOW-AK, powstaniec warszawski. W latach 1957–1958 prezes Klubu Dialog. Według materiałów UB gromadził informacje nt. masonerii w Polsce, w związku z tą działalnością został aresztowany. Od 1949 zarejestrowany jako TW „M”, „Stanisław Pielewski”, „Stefan”, donosił m.in. na prymasa Wyszyńskiego.

⁵⁷ „Tygodnik Warszawski” – pismo katolickie wydawane w Warszawie w latach 1945–1948 przez powołany przez ks. Zygmunta Choromańskiego Katolicki Komitet Wydawniczy, późniejsze katolickie Towarzystwo Wydawnicze „Rodzina Polska” spółka z o.o. Krytyczny stosunek do rzeczywistości Polski spowodował zamknięcie pisma oraz aresztowanie wielu członków i współpracowników redakcji.

⁵⁸ Antoni Lemparty (1903–1978), kapłan archidiecezji wrocławskiej, kapelan WP, jeden z liderów środowiska księży-patriotów, zastępca przewodniczącego Komisji Głównej Księży przy ZBoWiD. Od 1950 prezes prezydium Zarządu Zrzeszenia Katolików Caritas. Świecenia 1928. W czasie II wojny światowej kapłan II Armii IWP.

⁵⁹ Stefan Śmigiełski OMI (1902–1984), kapłan zakonny, prowincjał polskiej prowincji Zgromadzenia Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej od 1947. Śluby zakonne 1923–1926; święcenia 1928. Superior i ekonom w Katowicach od 1936, superior w Gdańsku od 1957; od 1966 ponownie w Katowicach; asesor i ekonom w Lublińcu od 1972.

⁶⁰ Miejsce Piastowe – wieś w powiecie krośnieńskim w woj. podkarpackim. W 1892 bł. Bronisław Markiewicz w Miejscu Piastowym założył Zgromadzenie św. Michała Archaniola (michalitów).

⁶¹ Bronisław Markiewicz (1842–1912), kapłan, pedagog, założyciel Zgromadzenia św. Michała Archaniola, błogosławiony Kościoła katolickiego. Świecenia 1867. W 1885 wyjechał do Włoch i został uczniem św. Jana Bosko. W 1892 założył zgromadzenie michalitów, którego charyzmatem jest praca wychowawcza z młodzieżą.

12.00. **P[an] Stemler**⁶² otrzymuje zapytanie z **Rady Polonii Amerykańskiej**⁶³, czy nie należy otworzyć w Polsce znów placówki. Co odpowiedzieć do Chicago? Wiąże się to z odzyskaniem **Caritasu**. Trzeba, zdaniem pana S[temlera], to odzyskać. Ale nie trzeba tworzyć centrali ogólnopolskiej, tylko prowadzić w pionie diecezjalnym, przez duchowieństwo i zakonnice, bez wielkiego aparatu współpracy świeckich. Ma to być praca kościelna. W tych warunkach można by tworzyć placówkę w Polsce, gdyż brałaby ona z RPA i dawała Caritasowi. Trzeba rozbudować dół Caritasu, górę ściąć. Dać młodych księży na kierowników diecezjalnych. Zdaje się, że rząd pozbył[by] się chętnie Caritasu. W społeczeństwie ambicje są. Można lansować opinię w kołach rządowych, by oddały Caritas Kościołowi.

13.00. **Duszpasterze akademicki**, obradujący z **bp. Golińskim**, przedstawili się w liczbie 20. Poradziłem rozszerzać podstawy duszpasterstwa przez pracę uświadamiającą o etyce zawodowej (lekarze, prawnicy).

Ks[iądz] Kubsz złożył wyjaśnienie w sprawie swych rozmów prowadzonych dotychczas w sprawie duszpasterstwa wojskowego.

Delegacja z **kieleckiej diecezji** prosi o pomoc w odzyskaniu **bp. Kaczmarka**.

14.30. Kurs **zakonnico-wychowawczyń imbecylów**, w liczbie 50 osób, przybył na zakończenie swych prac.

15.00. **Sesja Kurii Metrop[olitalnej]** w zwykłym składzie, omawiała sprawy personalne diecezji, rozmieszczenia neoprezbiterów i translokaty niektórych proboszczów. Wręczyłem nominacje nowym prałatom Kapituły Metrop[olitalnej] Warsz[awskiej].

17.30. Przyjąłem **delegację nauczycielstwa warszawskiego**, które omawiało sprawę powrotu religii do szkół, dni skupienia dla nauczycieli i pielgrzymki nauczycielstwa na Jasną Górę. Zorganizuje się konferencje dla nauczycieli w kościele wizytów lub w seminarijnym^a.

Delegacja parafii Bożego Ciała z ks. prob. **Dąbrowskim** prosiła o odwiedzenie parafii.

W kościele Świętego Krzyża w W[arsza]wie⁶⁴ wygłosiłem konferencję do członków **duszpasterstwa dobroczynnego**. Było przeszło 500 osób, przeważnie kobiet, wielu lekarzy i pracowników opieki społecznej.

^a W rękopisie: seminaryjskim.

⁶² Józef Stemler (1888–1966), społecznik, pedagog, działacz oświatowy, członek Rady Prymasowskiej 1951–1966. Przed II wojną światową zaangażowany w akcję zwalczania analfabetyzmu, redaktor „Oświaty Polskiej”, członek Wielkiej Rady Obozu Wielkiej Polski. Podczas II wojny światowej więzień KL Auschwitz-Birkenau. Po wojnie aresztowany przez NKWD w „procesie szesnastu”; uniewinniony. Od 1951 kierownik biura Rady Polonii Amerykańskiej na Polskę w Warszawie. Aresztowany i skazany w 1955 pod zarzutem udziału w rzekomej siatce szpiegowskiej USA związanej z osobą bp. Kaczmarka.

⁶³ Rada Polonii Amerykańskiej – centralna organizacja polonijna w Chicago powołana do niesienia pomocy charytatywnej dla Polski i Polaków na wychodźstwie, działająca w latach 1938–1973.

⁶⁴ Kościół pw. św. Krzyża w Warszawie przy Krakowskim Przedmieściu 3 – świątynia Zgromadzenia Księżąt Misjonarzy. Pierwotny kościółek był filią kolegiaty pw. św. Jana Chrzciciela. W 1653 świątynię przekazano księżom misjonarzom. Po potopie szwedzkim, w latach 1679–1696, zbudowano obecną świątynię barokową. Kościół poważ-

12 grudnia [19]56

Warszawa

S[iostra] **Katarzyna** z Lasek w sprawie [kościoła pw.] św. Marcina. Proszę, by udała się do ks. dyr. **Dąbrowskiego**.

Konferencja **domowa** reorganizuje układ biur w sekretariacie⁶⁵. B[isku]p **Baraniak** zajmie gabinet na I piętrze, a biuro na dole służyć będzie sekretariatowi. Do pracy w sekretariacie zaangażuje się ks. dr. **Kotowski** z Sandomierza, który będzie prowadził sprawy *super rato*⁶⁶. Sprawy **sodalicyjne** przedstawia **p. Bukowski**⁶⁷, sekretarz Sodalicii Mariańskiej w Polsce mianowany przez o[jca] generała. Asystentem j[est] ks. Nawrocki TJ⁶⁸. Rozmówca uważa sprawę J[asnej] G[óry] za kluczową, gdy idzie o sytuację Polski. Rzeczpospolita Jasnogórska obejmuje wszystkich Polaków w świecie. Na konferencji Episkopatu rozstrzygnie się, czy tworzyć sekretariat generalny. Sprawa sekretarza i moderatora j[est] pilna.

Katolicki Klub Pracy – **p. Prażmowski**⁶⁹, **p. Malinowski**⁷⁰, **p. Kępski**⁷¹ z Arch[i-konfraterni] Lit[erackiej] – przedstawiają program swej pracy. Zamierzają iść po linii pracy społeczno-katolickiej. Nie zamierzają na razie tworzyć klubu parlam[entarnego], ale dążą do pracy zasadniczej. Chcą urządzać zebranie z referatami dysk[usyjnymi]. Radzę, by w pracy swej unikali polemiki, by jak najbardziej „uczyli i uczyli”, ustawiając zagadnienia w całej „prawdzie”. Grupa PAX zasłaniała prawdę katolicko-społeczną Kościoła. Trzeba ją odsłonić nawet przed komunistami. Za tę cenę, lojalności w prawdzie, zdobywa się miejsce w społeczeństwie. Rozmówcy bardzo obciążają B[olesława] Piaseckiego. **Ks[iądz]** **Konieczny** omawia sprawę **ks. Pacyny** i swego ustąpienia z oficjalatu gnieźnieńskiego. Działal pod naciskiem **ks. Brossa**, który dążył do usunięcia ks. K[oniecznego]. Ma trudności z pogodzeniem pracy sądowej i parafialnej.

nie uszkodzony przez Niemców w 1939, następnie w 1944. Kościół zrekonstruowano w latach 1945–1953. Od 2002 bazylika mniejsza.

⁶⁵ Chodzi o SPP.

⁶⁶ Pojęcie pochodzące z prawa kanonicznego oznaczające sprawy związane z udzieleniem dyspensy od małżeństwa ważnie zawartego, lecz niedopełnionego. Decyzją Stolicy Apotolskiej od 1950 były one rozpatrywane przez Trybunał Prymasowski ds. Małżeńskich.

⁶⁷ Być może chodzi o Andrzeja Bukowskiego (1911–1997), działacza katolickiego, historyka literatury, polonistę, rektora Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku 1956–1962, później pracownika Uniwersytetu Gdańskiego. W latach 30. działacz Sodalicii Mariańskiej. Po wojnie związany z Instytutem Zachodnim. Doktorat 1950, profesura 1964.

⁶⁸ Stanisław Nawrocki SJ (1915–1986), kapłan zakonny, rekolekcjonista, duszpaterz akademicki. Święcenia 1941. Po II wojnie światowej zaangażowany w odrodzenie ruchu sodalicyjnego. W latach 1950–1955 odbywał karę pozbawienia wolności za działalność sodalicyjną. Rekolekcjonista 1956–1957, kapelan studentów w Krakowie 1957–1960, przełożony prowincjalny prowincji małopolskiej Towarzystwa Jezusowego 1967–1973.

⁶⁹ Prażmowski, członek Katolickiego Klubu Pracy. Brak bliższych danych.

⁷⁰ Kazimierz Malinowski, ps. „Kalina”, „Jaxa” (1908–2001), członek Archikonfraterni Literackiej, autor kilku książek historycznych nt. konspiracji podczas II wojny światowej; zarejestrowany jako TW „Sikorka”. Podczas wojny komendant okręgu AK „Zambrów”.

⁷¹ Stefan Kępski (?–1990), członek Archikonfraterni Literackiej.

Ks[iądz] Sydry⁷², proboszcz z Opaczewskiej, omawia sprawę lokalizacji kościoła na Ochocie.

K[irył] Sosnowski⁷³ z Poznania przedstawia mi sprawę techniczną druku nowego wydania książki: *Duch pracy ludzkiej*⁷⁴.

P[an] Grabowski⁷⁵, b[ły] sekretarz Rady Prymasowskiej Odbudowy Świątyń, po wyjściu z więzienia ośmioletniego. Pan Gr[abowski] rozwija obszerny plan rozbudowy Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów, przejścia produkcji dewocjonaliów i odnowy „Tygodnika Warszawskiego”.

B[isku]p Bensch zaprosił nas na obiad pożegnalny, na Szucha. Zwiedziłem przy tej sposobności **Wydział Spraw Zakonnych**.

U św. Floriana⁷⁶ o godz. 18.00 poświęciłem obraz M[atki] Bożej Niepokalanie Poczętej. Wygłosiłem dłuższe kazanie o **jedności** wewnętrznej człowieka i płynącej stąd jedności społecznej. Po nabożeństwie zwiedziłem **salę katechetyczną** i przyjąłem życzenia dzieci.

Wracając do domu, wstąpiłem do **Szpitala Przemienienia Pańskiego**⁷⁷ i odwiedziłem kaplicę szpitalną, umieszczoną w ciasnym kącie przy WC. Napisałem list do dyrektora z prośbą o zmianę lokalu.

20.45. W domu zastałem **ks. J[ana] Zięję**, z którym omówiłem sprawę duszpasterstwa lekarzy. Prosiłem o rozmowę z **ks. Słomkowskim** i **o. Mońką TJ**⁷⁸. Tworzylibyśmy ośrodki stałe duszpasterskie: wizytki – lekarze, karmelici – nauczyciele, św. Anna – akademicy, Święty Krzyż – artyści. Ustalamy ludzi, którzy mogliby pomagać w pracy Kościoła.

⁷² Stefan Marian Sydry (1894–1981), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. NMP Królowej Świata 1956–1964. Świecenia 1917. W latach 1919–1946 był marianinem. Od 1946 proboszcz parafii w Magdalen-ce-Sękocinie, od 1948 w parafii pw. Świętej Rodziny w Zaciszu, w Starej Rawskiej 1952–1956.

⁷³ Kirył Władysław Sosnowski, ps. „Konrad”, „Sępiński” (1910–1966), prawnik, redaktor, publicysta, pracownik Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Instytutu Zachodniego i Księgarni św. Wojciecha 1953–1961. Przedwojenny działacz obozu narodowego. W okresie okupacji współzałożyciel konspiracyjnej organizacji „Ojczyzna”. Po zakończeniu II wojny światowej jeden ze współzałożycieli Instytutu Zachodniego w Poznaniu i redaktor „Przeglądu Zachodniego”. Wykładowca socjologii w WSD we Wrocławiu i w Poznaniu. Doktor nauk prawnych 1961.

⁷⁴ Chodzi o wznowienie w 1957 książki kard. Wyszyńskiego *Duch pracy ludzkiej*; wydanie pierwsze 1946.

⁷⁵ Adam Grabowski (1902–1986). W 1949 aresztowany i skazany przez władze komunistyczne na 14 lat więzienia; wyrok odbywał we Wronkach. Przed II wojną światową redaktor „Czasu”, dyrektor Rady Naczelnej Organizacji Ziemiańskich. Podczas wojny pracownik Departamentu Informacji i Prasy Delegatury Rządu. Redaktor działu ekonomicznego „Tygodnika Warszawskiego” 1945–1947. Współorganizator i skarbnik Prymasowskiej Rady Odbudowy Kościołów.

⁷⁶ Kościół pw. św. Floriana w Warszawie – świątynia neogotycka wzniesiona w latach 1888–1904 w Warszawie na Pradze-Północ. Kościół ma formę trzynawowej bazyliki z transeptem. Po II wojnie światowej oddany do użytku, częściowo odbudowany w 1951, całkowicie w 1972. Od 1992 bazylika katedralna diecezji warszawsko-praskiej.

⁷⁷ Szpital pw. Przemienienia Pańskiego przy al. Solidarności 67 w Warszawie na Pradze-Północ – szpital specjalistyczny założony w 1868. W 1945 rozebrano zniszczoną nieznacznie kaplicę szpitalną pw. Matki Bożej Loretańskiej.

⁷⁸ Leon Mońko SJ (1911–1980), kapłan zakonny, redaktor „Przeglądu Powszechnego”. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1927; święcenia 1943. Podczas powstania warszawskiego kapelan AK. Od 1960 rektor jezuickiego kolegium Bobolanum w Warszawie. Od 1964 pracownik Komisji KEP ds. Rodziny.

13 grudnia 1956

Warszawa

8.30. S[iostra] **Katarzyna z Lasek** omawia dalszy ciąg sprawy odzyskania [kościół] św. Marcina dla zgromadzenia s[ióstr] franciszek i pracy Tow[arzystwa] Ociemniałych.

O[jciec] **Wawryn TJ** otrzymał na wstępie wymówkę, zbyt ostrą, za milczenie dotychczasowe po moim liście na 400-lecie śmierci św. Ignacego⁷⁹. O[jciec] W[awryn] robi ciągle wrażenie zbyt ostrożnego. Omawiamy obszernie sprawę duszpasterstwa zawodowego.

Młody kapłan z diec[ezji] warszawskiej przedstawia swój pogląd na stan życia młodych kapłanów (ks. T[adeusz] Stokowski⁸⁰). W jego ujęciu jest to obraz tragiczny. Wynotowałem sobie odrębnie jego uwagi.

11.00. **B[isku]p Nowicki** wysypał mi wszystkie swoje sprawy z małej diec[ezji] gdańskiej. Pragnie organizować seminarium w Gdańsku. Odradzam. Omawia wiele szczegółów, o których mamy mówić jutro na konf[erencji] plen[arnej].

12.00. **Odrodzeniowcy** – prof. **Strzeszewski**⁸¹, **Sobański**, **Rusiecki**⁸² – omawiali projekt zwołania zjazdu seniorów „Odrodzenia”.

13.00. **W Łomiankach**, u ks. prob. Romanowskiego odbywał się zjazd koleżeński kapłanów wyświęconych przed 26 laty. Wziąłem udział w obiedzie, po czym – w kościele – wygłosiłem konferencję duchową *coram Sanctissimo*⁸³ do kapłanów. Po małej przerwie zebrał się lud parafii z kwiatami; dzieci śpiewały modlitwę za biskupa, składały swoje życzenia. Przemawiałem do rodziców o religii w szkole. Na plebanii jeden z kapłanów, który przed pięciu laty wyrządził mi przykrość, dziś przyznawał się do swej winy, którą w pełni zrozumiał podczas mojego uwięzienia. Rozstaliśmy się jak bracia. Wróciłem do W[arszawy] na godz. 17.00.

17.30. **Ks[iądz] abp Baziak**, po objęciu swego urzędowania w Krakowie; relacjonuje o małej „rewolucji religijnej” w Polsce południowej. Rodzice odbywają wiece i „przemocą” wprowadzają nauczycieli religii do szkół.

⁷⁹ Ignacy Loyola SJ (1491–1556), kapłan zakonny, teolog, założyciel Towarzystwa Jezusowego. Początkowo dworzanin i żołnierz. Po przeżyciu wewnętrznego nawrócenia w 1534 założył Towarzystwo Jezusowe, zatwierdzone w 1540. Święcenia kapłańskie 1537. Autor *Ćwiczeń duchownych* 1548. Beatyfikowany w 1609, kanonizowany w 1622.

⁸⁰ Tadeusz Stokowski (1923–1990), kapłan archidiecezji warszawskiej, wikary w parafii pw. św. Mikołaja Biskupa w Warce. Od 1957 proboszcz parafii pw. św. Rodziny w Michalczewie i budowniczy kościoła. Zamordowany w niewyjaśnionych okolicznościach w 1990.

⁸¹ Prawdopodobnie chodzi o Czesława Strzeszewskiego (1903–1999), ekonomistę, socjologa, specjalistę w zakresie katolickiej nauki społecznej, od 1932 wykładowcę na KUL, od 1946 profesora. W latach 1952–1956 usunięty z KUL przez władze komunistyczne, wykładał w seminariach duchownych. Po powrocie na KUL wieloletni dziekan i prodziekan Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej. Przed wojną działacz SKMA „Odrodzenie”; od 1937 członek Rady Społecznej przy prymasie Hlondzie. Od 1968 przewodniczący polskiej Komisji Iustitia et Pax, członek Komisji KEP ds. Apostolstwa Świecików i Rady Naukowej KEP. Zaangażowany w prace ODiSS i KIK.

⁸² Bernard Rusiecki (1902–1981), działacz katolicki i akademicki, redaktor „Niedzieli”. Przed II wojną światową prezes i działacz Koła Wileńskiego SKMA „Odrodzenie”, prezes korporacji Conrada, działacz SN.

⁸³ Łac. przed Najświętszym Sakramentem.

19.00. W **seminarium metrop[olitalnym]** na adoracji kapłańskiej przeprowadziłem konferencję adoracyjną *coram exposito Sanctissimo*⁸⁴, całkowicie na tekstach liturgicznych adwentowych. Pragnąłem pokazać, jak należy wykorzystać do modlitwy i adoracji codziennej to, co mszał i brewiarz przynosi.

20.30. Dłuższą konferencję przed jutrzejszym zebraniem ks[ięży] biskupów odbyliśmy we trzech, z bp. Choromańskim i bp. Klepaczem.

14 grudnia 1956

Warszawa

Konferencja plenarna Episkopatu. **Poprzedziła ją wspólna fotografia księży biskupów, a zwłaszcza biskupów zachodnich.**

Episkopat daje **naświetlenie**. Sytuacja nasza jest *in fieri*⁸⁵: i w skali polskiej, i w skali ogólnej. Istnieje chęć **uniknięcia wojny** za wszelką cenę, nawet za cenę życia mniejszych narodów. Na Zachodzie wzmaga się przekonanie, że Rosja musi ustąpić pod wpływem ewolucji. Tu tkwi niebezpieczeństwo dla narodów takich jak Węgry, Polska itp. Chce się Rosję osłabiać za cenę konfliktu z narodami zależnymi. Chce się na Zachodzie wprowadzić Polskę w moment wrzenia, bo to sprzyja polityce Zachodu w rozbijaniu Rosji. Polska musi czuwać nad tym, by ratować swój byt.

Wewnątrz partii istnieje rozbiecie. Cele są silnie orientujące w kierunku dawnym. W Polsce główną rolę gra nadal grupa natolińska i UB zamaskowane. Społeczeństwo jest pod naciskiem kryzysu gospodarczego. Wzmaga się bunt przeciwko Rosji radzieckiej i semitom. To widać w rozruchach szczecińskich⁸⁶ i na zjeździe literatów⁸⁷. Żydzi stoją na gruncie liberalnym narodowego komunizmu. Żydzi wyjeżdżają.

Gdy idzie o **Kościół**, oczekuje się od niego, że będzie **czynnikiem uspokajającym** społeczeństwo, czynnikiem moralno-społecznym. To jest atut Kościoła. Ale ten nie ma cesji ideologicznej i ekonomicznej. Wśród młodzieży kom[unistycznej] istnieje duży ferment. W myśli filozofii komunistycznej panuje duży ferment ideologiczny (Kołakowski Leszek⁸⁸ na zjeździe literatów).

⁸⁴ *Lac.* przed wystawionym Najświętszym Sakramentem.

⁸⁵ *Lac.* w toku.

⁸⁶ Chodzi o zamieszki antysowieckie, które wybuchy w Szczecinie 10 XII 1956. W ich wyniku doszło m.in. do zdemolowania konsulatu ZSRS.

⁸⁷ Chodzi o obradujący w Warszawie 2 XII 1956 VIII Walny Zjazd Literatów Polskich. Zjazd uchwalił szereg postulatów dotyczących polityki kulturalnej i informacyjnej państwa, m.in. zniesienia prohibitów w czytelnich i bibliotekach oraz rozszerzenia „stosunków z polskimi pisarzami na emigracji”.

⁸⁸ Leszek Kołakowski (1927–2009), filozof, eseista, publicysta i prozaik, członek PZPR 1947–1966, ideolog marksizmu do 1966, współtwórca warszawskiej szkoły historyków idei. W 1966 odebrano mu katedrę i usunięto z PZPR za zbyt radykalną krytykę władz i odchodzenie od oficjalnego kanonu marksizmu (m.in. za wystąpienie z okazji 10. rocznicy odwilży październikowej). W 1968 pozbawiony prawa wykładania i publikowania, zdecydował się na emigrację. Po krótkim pobycie w Paryżu osiadł ostatecznie w Wielkiej Brytanii.

Ewolucja społeczna idzie naprzód i pójdzie dalej, choćby trudności gwałtowne pozostały^a. Społeczeństwo dochodzi do głosu, świadome swego miejsca w życiu publicznym. I ono podnosi wymagania. Widać to na zjeździe literatów, w głosach prasy i opinii publicznej.

Po **naświetleniach** prymasa, bp. **Klepacza** i bp. **Choromańskiego** biskupi referowali przebieg rozmów swoich z rządem przed uwolnieniem prymasa i na Komisji Wspólnej, sprawy załatwione i sprawy w toku.

Więcej czasu poświęcono organizacji nauki **religii w szkołach**. Postanowiono odbyć zebrania z duchowieństwem w najbliższym czasie, by zespolic wszystkie siły do pracy.

Obszerniej omówiono **projekt nowego dekretu** o obsadzaniu stanowisk kościelnych; stwierdziliśmy, że dekret idzie zasadniczo po linii konkordatu.

Ks[ieża] biskupi wysunęli szereg **postulatów** na **Komisję Wspólną**.

Więcej czasu poświęcono sprawom duszpasterskim, a zwłaszcza sprawie **duszpasterskiego wykorzystania Roku Maryjnego**.

Omawiano zagadnienia **prasowe**. **Śpiewnik biskupi** powierzono ponownie bp. **Zakrzewskiemu**.

Stowarzyszenia katolickie – sodalicja i bractwa – otrzymają wskazania nieco później.

Co do **Caritas** – zarysowała się różnica. Jedni byli za objęciem Caritas. Inni wysunęli obawy. B[isku]p **Pękała** wystąpił gorąco za przejęciem Caritas przez Episkopat. Postanowiono, że na najbliższą konferencję [Episkopatu] bp Pękała przygotuje plan przejęcia i pracy.

Więcej uwagi poświęcono również **ugrupowaniom**, które występują pod nazwą „**katolickie**” (PAX, Frankowski, grupa krakowska, kluby młodzieżowe, stare ugrupowania kat[olickie], księża-patrioci).

W związku z **wyborami** postanowiono, że odezwy nie będzie. **Księżom nie należy udzielać pozwolenia** na kandydowanie.

Wielki Kanclerz KUL⁸⁹ omawiał sytuację na uczelni. Po wyborach nowego rektora nastąpiło odprężenie i przystąpiono do współpracy z senatem [KUL].

Na zakończenie odczytałem **list**, który przyszedł dziś z **Sekretariatu Stanu**, zawierający błogosławieństwo Ojca Świętego dla prymasa i Episkopatu.

Życzeniami świątecznymi zakończono obrady o godz. 19.00.

Wiele drobnych spraw poruszali ks[ieża] biskupi w kularach obrad. Nastrój był pogodny i harmonijny. Odczuliśmy błogosławiony skutek tego, że odeszli narzuceni przez rząd poprzedni „wikariusze kapitulni”, a do zespołu wrócili dawni administratorzy, już jako biskupi konsekrowani. Wszyscy życzyliśmy im owocnej pracy dla dobra dusz, dla zespolenia Ziemi Z[achodnich] z macierzą katolicką.

^a *W rękopisie*: choćby były trudności gwałtowne pozostały.

⁸⁹ Chodzi o biskupa diecezjalnego lubelskiego Piotra Kałwę (1893–1974).

19.15. Udałem się do sali sądowej, gdzie zebrały się **katechetki warszawskie** na opłatek. Choinka, gwiazdy z serc, kolędy, przemówienia – to piękna całość tej uroczystości, która zawsze bardzo dodaje otuchy naszym katechetkom. Było ich przeszło 200. Wszystkie otrzymały obrazki i drobne dary.

15 grudnia 1956

Warszawa

8.30. **B[ohdan] Skąpski** wraca z Berlina; informuje o możliwości sprowadzenia maszyn drukarskich z Lipska dla Jasnej Góry. Przedstawia plan drukarni.

Sesja Kurii M[etropolitalnej] W[arszawskiej] obradowała od godz. 10.00–14.00. Załatwiono resztę spraw personalnych. Powołano do życia **komisję specjalną do planowania** parafii w granicach 8 dekanatów W[arsza]wy. Na czele stoi ks. J[erzy] Modzelewski; weźmie do pomocy prof. Marzyńskiego i ks. Penkałę. Przedstawi sesji wnioski w ciągu miesiąca. Postanowiono erygować nowe parafie na terenie diecezji.

O godz. 12.00 dokonałem instalacji kanonicznej nowych prałatów w kaplicy prymasowskiej. Złożyli *iuramentum*⁹⁰: **bp Choromański**, **bp Majewski**, **inf. Mystkowski** i *per procura*⁹¹ – za **ks. De Ville’a** – **prał. Ugniewski**.

Po obiedzie ustaliłem z **ks. prał. Piotrowskim**⁹² podział prac między komisją jasno-góorską a komisją kurialną. Zleciłem ks[iędzu] prałatowi wezwanie redaktora „**Biblioteki Kaznodziejskiej**”⁹³ i „**Ambony**”⁹⁴, dla uzgodnienia podziału prac. Do „B[iblioteki] K[aznodziejskiej]” będzie należało drukowanie **cykli kazań** katechizmowych, według programu czteroletniego. Do „**Ambony**” reszta – a więc: kazania okolicznościowe, na niedziele i święta, rekolekcyjne i stanowe itp.

Ks[iędz] Kubsz skierowany do min. Spychalskiego w sprawie duszpasterstwa wojskowego, informuje, że min. S[pychalski] jest życzliwie usposobiony dla sprawy, choć jeszcze się nią nie zajmował. Proszę, by ks. K[upsz] zgłosił się do służby wojskowej i czuwał nad sprawą.

18.00. **W Wydziale Spraw Z[akonných]** (Szucha) zebrały się **przedszkolanki** i wychowawczynie domów dziecka na opłatek. Udzieliłem im wskazań do pracy i błogosławiłem. Wszystkich pracowników, przeważnie zakonnic, było około 120.

19.00. W **domu akademickim** s[iostr] zmartwychwstaniek przy ul. Mokotowskiej była tradycyjna wilia i opłatek, w licznym gronie 80 osób. Młodzież pokazała szopkę kukiełkową, przyjęła w darze Nowy Testament i wysłuchała przemówienia.

⁹⁰ *Lac. przysięgę.*

⁹¹ *Lac. w zastępstwie, z upoważnienia.*

⁹² Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

⁹³ „Biblioteka Kaznodziejska” – czasopismo pastoralno-homiletyczne wydawane w Poznaniu od 1906. Po wojnie wznowione w 1956. Obecnie dwumiesięcznik.

⁹⁴ „Ambona Współczesna” – czasopismo pastoralno-homiletyczne wydawane w Kielcach od 1946. Pismo zawieszone z powodów politycznych 1952–1957; 1959–1983. Wznowione w 1984. Obecnie kwartalnik.

16 grudnia [19]56, niedziela**Warszawa**

8.00. Nabożeństwo dla **pielgrzymów jasnogórskich** ze stolicy, w kościele o[jców] paulinów na N[owym] Mieście. Pełna świątynia ludu pielgrzymiego. Śpiewają pieśni na modłę pielgrzymki warszawskiej. Wygłaszam do nich kazanie, kreśląc program pracy pielgrzymów do dnia 5 maja [19]57, a więc do dnia ślubów w terenie. A później – program pracy pielgrzymów przed Millennium. Wszystkie pielgrzymki mają być odbywane w tej intencji, by naród dochował wierności ślubom jasnogórskim i by wyprosić łaskę dobrego przygotowania się do Millennium.

16.00. Z okazji 40-lecia **śmierci o. Honorata**⁹⁵ zebrały się przy ul. Sewerynow 8 wszystkie zarządy generalne zgromadzeń zakonnych powołanych do życia przez o. Honorata. Po nabożeństwie w kaplicy składano życzenia świąteczne, w czasie których wygłosiłem przemówienie o znaczeniu społeczno-religijnym tych zgromadzeń.

18.00. W dawnym domu **akademickim** siostr urszulanek, przy ul. Dobrej, zebrały się dawneademiczki, dziś przeważnie matki, w liczbie około 60. Po Mszy św. wygłosiłem do nich kazanie o obowiązku pielęgnowania życia na tle zbliżających się uroczystości Wcielenia Syna Bożego. Wigilijna uczta zakończyła to zebranie o godz. 21.00.

17 grudnia 1956**Warszawa**

9.00. **P[an] Bukowski, sekretarz Sodalicii M[ariańskiej]**, otrzymuje odpowiedź: Konferencja Episkopatu [Polski] stoi na stanowisku, że należy zaczynać od terenu na dole, od wznawiania poszczególnych sodalicji, wnosząc się w górę, do centrali. Programem pracy będzie: „Przyrzeczenia jasnogórskie i przygotowanie do Millennium”.

[Ze] sprawą rehabilitacji **Stronnictwa Pracy**⁹⁶ należy nieco poczekać.

Pani **Gruca**⁹⁷, żona profesora Grucy – prosi o powrót siostr szarytek do Szpitala Dzieciątka Jezus⁹⁸. Proszę, by zwróciła się do min. Sztachelskiego i bp. Choromańskiego. Pragnie też interweniować na rzecz budowy kościołów warszawskich. Proszę, by porozumiała się z ks. Modzelewskim.

⁹⁵ Chodzi o o. Honorata Koźmińskiego OFMCap.

⁹⁶ Stronnictwo Pracy – chadecka partia polityczna założona w 1937. Po II wojnie światowej wznowiła działalność w kraju. W 1946 wobec infiltracji przez UB zawiesiła działalność. Niewielka część członków partii, uległa wobec komunistów, prowadziła ją do 1950, gdy weszła w skład SD. Po 1956 podejmowano nieudane próby jej reaktywowania. Czołowi działacze: Karol Popiel, Seweryn Eustachiewicz, Antoni Chaciński, Konstanty Turowski.

⁹⁷ Helena Gruca (1898–1981), żona prof. Adama Grucy, wybitnego lekarza ortopedy.

⁹⁸ Szpital Dzieciątka Jezus – jego tradycje sięgają 1732, od 1758 istnieje pod obecną nazwą. Rozbudowany na początku XX w. W okresie międzywojennym w wyniku rozwoju nauk medycznych w szpitalu swoją siedzibę znalazło 5 klinik uniwersyteckich i 11 oddziałów specjalistycznych. W okresie II wojny światowej szpital stanowił schronienie dla żołnierzy Państwa Podziemnego oraz niósł pomoc prześladowanej ludności żydowskiej. W lipcu 1945 szpital wznowił funkcjonowanie i jego działalność kliniczna zwiększała się o kolejne specjalizacje.

Ks[iądz] St[anisław] Tywonek⁹⁹.

Ks[iądz] Kwiatkowski z Liskowa¹⁰⁰.

Ks[iądz] dr Z[enon] Kliszko referuje sprawę druku swych rozpraw prawno-homiletycznych. Prosi o pozostawienie na dawnej placówce – kapelanii u sióstr franciszkanek misjonarek.

O godz. 13.30 wyjechałem **do Gniezna** w towarzystwie bp. Baraniaka i ks. dr. Padacza. Stanęliśmy na miejscu o godz. 18.30.

18 grudnia 1956

Gniezno

Z bp. Bernackim **ustalamy program wizytacji kan[onicznych] w diec[ezji] gnieźnieńskiej**.

Ks[iądz] Jan Czerniak ustala terminy zjazdów duszpasterskich i kongregacji ks[ięży] dziekanów.

Superior domu gostyńskiego¹⁰¹ wnosi sprawę **ks. Tabora**¹⁰², prosząc o „miłosierdzie dla niego”. Proszę, by oddziaływał sam na ks. T[abora], by ustąpił ze swego uporu.

Ks[iądz] Kijewski¹⁰³ z Kruszwicy otrzymuje oświadczenie, że jego instytucja kan[oniczna] w Kr[uszwicy] jest nieważna. Przedstawia sprawę **reromanizacji** kolegiaty w Kr[uszwicy]. Polecam mu prowadzić pracę dalej.

Ks[iądz] Pszczoliński¹⁰⁴ z Wyrzyska prosi o zwolnienie do zakonu karmelitów. Proszę, by zgłosił się w marcu przyszłego roku.

Ks[iądz] Kinecki¹⁰⁵ z Pleszewa ustala program wizyty w mieście.

Ks[iądz] Bolz omawia swoje sprawy w komisji księży.

⁹⁹ Stanisław Tywonek (1903–1966), kapłan diecezji wrocławskiej, proboszcz parafii pw. św. Jana Apostoła i Ewangelisty w Koźminku 1956–1964, kanonik honorowy kolegiaty kaliskiej od 1949. Świecenia 1929. Prokurator 1946–1952, a następnie ojciec duchowny w WSD we Wrocławku 1952–1956.

¹⁰⁰ Aleksander Kwiatkowski (ur. 1905), kapłan diecezji wrocławskiej, proboszcz parafii pw. Wszystkich Świętych w Liskowie 1945–1971. Świecenia 1932. Kurator i dyrektor szkoły w Liskowie 1945–1947. Kontynuator dzieła ks. Wacława Bliźnińskiego, społecznika i spółdzielcy.

¹⁰¹ Chodzi o Stanisława Szczerbińskiego CO, kapłana, przełożonego domu zakonnego w Gostyniu w latach 1955–1958.

¹⁰² Stefan Tabor CO, kapłan zakonny. W okresie międzywojennym magister nowicjatu i radny generalny kongregacji filipinów. Świecenia 1922. Przełożony zakonny w Tarnowie 1946–1949. W Tarnowie uległ wpływowi osoby, którą uznał za mistyczkę i której objawienia zaczął propagować. Zասuspendowany w wyniku wizytacji przeprowadzonej z polecenia prymasa Wyszyńskiego. Ostatnie lata życia spędził w Kamiannie (diecezja tarnowska). Autor wydanej w 1931 książki *Krótki zarys historii cudownego obrazu Matki Boskiej Świętogórskiej*.

¹⁰³ Leon Kijewski (1905–1976), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz kolegiaty pw. św. Apostołów Piotra i Pawła oraz dziekan kruszwicki; kanonik; prowadził prace remontowe w celu reromanizacji kolegiaty. Świecenia 1931. Proboszcz parafii pw. św. Mikołaja w Dźwiersznie 1936–1939. W czasie II wojny światowej więzien KL Dachau. Sympatyzował z ruchem księży-patriotów.

¹⁰⁴ Alfons Pszczoliński OCD (1907–1967), kapłan zakonny z archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii pw. św. Marcina w Wyrzysku 1950–1967. Świecenia 1936. Wicedziekan dekanatu białośliwskiego od 1963; ojciec duchowny księży z dekanatu.

¹⁰⁵ Sylwester Kinecki (1911–1958), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii pw. Ścięcia św. Jana Chrzciciela w Pleszewie 1949–1958. Świecenia 1938.

Ks[ia]dz Wollschla[e]ger¹⁰⁶, prof[esor] teol[ogii] dogm[atycznej], porusza sprawę mieszkania. Przypominam, że stanowisko profesora teolog[i]i dogm[atycznej] nie da się pogodzić z obowiązkami proboszcza.

Ks[ia]dz dziekan Bogacz¹⁰⁷ prosi o odwiedzenie par[afii] św. Wawrzyńca i kontakt z duch[owieństwem].

Ks[ia]dz rektor Pacyna prosi na jasełka. Ustalam listę płac od 1 stycznia 1957.

Przełożona gen[eralna] siostr dominikanek z Białej Niżnej melduje, że zarządzenia co do stosunków w domu zak[onnym] w Mielżynie i Inowrocławiu zostały wykonane.

Ks[ia]dz Domiński¹⁰⁸ z Bydgoszczy chce wrócić do służby chorym w szpitalu.

Pracownicy **archeologiczni** m[iasta] Gniezna, dr Żurowski i i[nni], przedstawili mi plan prac archeolog[icznych] w katedrze. Wejdzie on do całokształtu prac regotyżacji katedry.

15.00. Odbyłem dłuższą konferencję z **inż. Nowickim** i **inż. Holasem** w sprawie regotyżacji katedry. Ustaliliśmy, by przyjąć nowych pracowników, podnieść uposażenie i przygotować konferencję z prof. Zachwatowiczem na 2 stycznia 1957.

19 grudnia [19]56

Gniezno

Rano obejrzałem prace **odbudowy** w katedrze, w towarzystwie ks[ięży] kanoników. Sprawy **szkolne** referował ks. kan. Raiter. W Bydgoszczy nauczycielki szkolne zgłosiły się do nauczania religii, zrzekając się nauki innych przedmiotów.

Ks[ia]dz radca Dąbrowski¹⁰⁹ w sprawach komisji organistowskiej.

11.30. Red[aktor] **K[iry]ł Sosnowski** omawiał sprawę druku książki *Duch pracy ludzkiej*. Pozwoliłem na druk po uzgodnieniu poprawek.

Zachodnia Agencja Prasowa – redaktor Edward **Menclewski**¹¹⁰ prosi przez K[iry]ła Sosnowskiego o porozumienie się w sprawie współpracy. Gotowi są ogłaszać komunikaty

¹⁰⁶ Jan Wollschlaeger (1912–1978), kapłan diecezji lubelskiej, inkardynowany do archidiecezji gnieźnieńskiej w 1950, doktor nauk teologicznych, proboszcz parafii pw. Wszystkich Świętych w Mielżynie 1958–1978, wykładowca w PWSD w Gnieźnie od 1954. Święcenia 1937.

¹⁰⁷ Mieczysław Bogacz (1898–1963), kapłan, proboszcz parafii pw. św. Wawrzyńca w Gnieźnie, dziekan gnieźnieński, kanonik honorowy kolegiaty kruszwickiej, członek Rady Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Archidiecezji Gnieźnieńskiej. Święcenia 1923.

¹⁰⁸ Franciszek Domiński (1913–?), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej. Święcenia 1939. Kapelan Szpitala Wojewódzkiego w Bydgoszczy. Wikary w parafii pw. św. Antoniego Padewskiego w Bydgoszczy, a następnie w parafii pw. św. Wincentego a Paulo.

¹⁰⁹ Stanisław Dąbrowski (1902–1969), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Czerniejewie 1946–1969, radca duchowny i asesor dekanalny, przewodniczący Archidiecezjalnej Komisji ds. Śpiewu i Muzyki Kościelnej od 1950, organizator kursów doszkalających dla organistów, rekolekcji i zjazdów dekanalnych, tajny szambelan Jego Świątobliwości od 1959. Święcenia 1926.

¹¹⁰ Prawdopodobnie chodzi o Edmunda Męclewskiego (1913–1992), dziennikarza, publicystę, dyrektora Biura Wydawnictw Polskiego Radia 1949–1956, redaktora naczelnego Zachodniej Agencji Prasowej 1945–1949; 1956–1964. W latach 1964–1967 korespondent Polskiego Radia i Telewizji w NRD i Berlinie Zachodnim.

dotyczące sytuacji Kościoła katolickiego w Polsce i na Ziemiach Zachodnich (Warszawa). Zgłosi się po 6 stycznia [19]57 r. na audiencję.

12.00. Opłatek w **kurii metrop[olitalnej]** zgromadził wszystkich pracowników kurialnych z bp. L[ucjanem] Bernackim na czele.

14.15. Wyjechaliśmy do **Trzemeszna**; krótki postój, w czasie którego obejrzelśmy rekonstruowane freski w kopule Tumu. Źle wypadł chór organowy, który zasłonił piękne okna gotyckie.

Z Trzemeszna do **Inowrocławia**. Postój na plebanii. Obecni wszyscy księża dekanatu. Przemawia ks. kan. Płoszyński. Podwieczorek z duchowieństwem i przemówienie z balkonu do gromady ludzi. Z wielkim trudem zdołaliśmy wyjechać z ulicy zatłoczonej ludźmi, wśród nieopisanego pisku dzieci.

W **Bydgoszczy** stanęliśmy na godz. 19.00. Cały plac przed bazyliką św. Wincentego zatłoczony. Dojechać do świątyni niełatwo. Nasz szeroki wóz nie nadaje się do tłoku. Stoi tutaj kilkadziesiąt tysięcy ludzi. Wygłaszam długie przemówienie o Ślubach Jasnogórskich i programie narodowym pracy przed Millennium.

20 grudnia 1956

Bydgoszcz

Dzień pracy zaczyna się o godz. 6.00 Mszą św. **na Szwederowie**, w kościele zatłoczonym. Świetnie lud śpiewa pieśni adwentowe. Mnóstwo ludzi do Komunii św. Kazanie trwa 40 min[ut]. Wracamy wprost na Bielawki.

W przerwie pracuję nad **wigilijnym przemówieniem**. O godz. 10.30 przechodzimy do kaplicy Matki Bożej, gdzie zebrane jest duchowieństwo miasta, przeszło 70 kapłanów. Adoracja Najśw[iętszego] Sakramentu i rozmyślania na tle adwentowych przeżyć i zmian zachodzących w Polsce.

Obiad w towarzystwie duchowieństwa miasta. Dłuższe przemówienie wygłasza asystent ks. wizytatora Kryski¹¹¹. Odpowiadam dłuższym wywodem na temat sytuacji Kościoła.

O godz. 14.00 zbiera się **dziatwa miasta** w k[ościel]e św. Wincentego. Znów świątynia pełna po brzegi. Przemawiać trudno. Prowadzę swoje przemówienie systemem pytań i odpowiedzi chórowych całej dziatwy. Uwaga uchwycona, kontakt nawiązany.

W przerwie znów pracuję nad przemówieniem wigilijnym.

¹¹¹ Józef Kryski CM (1869–1957), kapłan zakonny, wizytator Zgromadzenia Księży Misjonarzy 1925–1957, wykładowca teologii dogmatycznej i Pisma Świętego 1902–1957. Śluby wieczyste 1889; święcenia 1894. W latach 1894–1899 wykładowca teologii dogmatycznej w Krakowie-Kleparzu, 1899–1901 wykładowca teologii dogmatycznej w Krakowie-Stradomie, 1901–1902 duszpasterz w Sarnkach Dolnych, 1902–1903 asystent domu centralnego, 1903–1925 superior domu stradomskiego.

Zgłasza się **p. Polcyn**¹¹², towarzysz więzienny mego brata Tadeusza¹¹³; prosi o adres brata, chce wystąpić z oskarżeniem przeciwko UB, które torturowało mego brata w więzieniu bydgoskim. Opowiedział mi szereg strasznych rzeczy o sposobie dręczenia Tadeusza w więzieniu; dotychczas nigdy tego nie słyszałem. Brat był bardzo dyskretny.

O godz. 17.00 w kościele Świętej Trójcy jest nabożeństwo. Dojazd niemal niemożliwy. Jest obsługa radiowozu, podobnie jak wczoraj. Po nabożeństwie wygłaszam dłuższe przemówienie o wierności Kościołowi. Drugi raz przemawia bp Baraniak z okna. Kończymy pracę o godz. 21.00.

21 grudnia 1956

Bydgoszcz – Toruń, Warszawa

O godz. 6.00 odprawiam Mszę św. w **k[ościel]e Serca Jezusowego** i wygłaszam kazanie o czci M[atki] Bożej w liturgii adwentowej. Lud odprowadza nas na plebanię. Tutaj zebrało się duchowieństwo miasta na wspólne śniadanie. **Do Torunia** wyjazd o godz. 8.30.

W **Toruniu** o godz. 9.30, w **k[ościel]e** parafialnym na Podgórzu wita nas ks. **Polzin**, dziekan gniewkowski i duchowieństwo dekanatu i miasta. Ks[iądz] proboszcz przypomina zdarzenie z ingresu mojego przed 8 laty, gdy w tym kościółku wręczono mi obraz Chrystusa z dłońmi związanymi. Był mi on mocą w czasie uwięzienia. Po śniadaniu w gronie księży wyruszamy przez Lipno, Płońsk, Modlin do Warszawy. W domu jesteśmy na godz. 14.30.

Czeka **matka Benedykta** z Lasek i melduje, że jutro zgromadzenie obejmuje klasztor przy **k[ościel]e** św. Marcina w posiadanie.

Zgłasza się **bp Splett**¹¹⁴ na pożegnanie przed wyjazdem. Widzę przed sobą człowieka ze strony opuszczenia, w grubym palcie i czapce kominiarce. Wyraża swoją wdzięczność za stosunek duchowieństwa i ludu doń w czasie udręki więziennej. Pragnie wyjechać, by nie przysparzać trudności Kościołowi w Polsce. Wynosi stąd wspomnienie żywej wiary narodu i ciężkiej jego drogi. Do nikogo nie zachowuje żalu, chociaż wypadło mu ucierpieć; ale nie może narzekać, bo to samo spotkało prymasa. Jest synem Kościoła i rozumie wartość cierpienia w Kościele. Zapewniam go, że nie mogłem nic uczynić dla niego, by przyśpieszyć wyjazd, jak długo nie znałem woli Stolicy Świętej. Według oświadczenia bp. Spletta jego przyjaciele zapewniają go, że wyjazd jego z Polski będzie zgodny z wolą Ojca Świętego. To oświadczenie uspakaja mnie. Sprawa leży całkowicie w ręku samego biskupa i Ojca Świętego.

¹¹² Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹¹³ Tadeusz Wyszyński (1917–1981), przyrodni brat prymasa Wyszyńskiego, syn Stanisława i Eugenii z Godlewskich. Żołnierz NSZ. W latach 1948–1952 przetrzymywany bez wyroku w więzieniu. Ożenił się z Józefą z Bielewskich, z którą miał dwoje dzieci: Stanisława i Annę.

¹¹⁴ Carl Maria Splett (1898–1964), niemiecki biskup diecezjalny gdański 1938–1964, doktor prawa kanonicznego. Świecenia 1921, sakra biskupa 1938. Administrator apostolski diecezji chełmińskiej 1939–1946. W 1945 nie skorzystał z możliwości ewakuacji do Niemiec. W 1946 skazany przez władze polskie na 8 lat więzienia, osadzony we Wronkach, a od 1953 w klasztorach w Starym Borku i Dukli. Po zwolnieniu w 1956 wyjechał do RFN. Nie zrzekł się urzędu biskupa gdańskiego.

O godz. 18.30 **jestem na Saskiej Kępie**, w kościele parafialnym, gdzie na zakończenie 40-godzinnego nabożeństwa wygłaszam kazanie nt. *Corpus natum de Maria Virgine*¹¹⁵. Świątynia wypełniona. Śpiewają nieszpory po polsku, ale słabo. Jest wielka różnica między śpiewnymi kościołami bydgoskimi. Wielki nieporządek i brak dyscypliny i przemyślenia szczegółów.

Na sali parafialnej składają swoje pozdrowienia dzieci, młodzież i starsi parafii.

Po powrocie do domu zastaję **bp. Choromańskiego**, który czyni wielkie sprawozdanie z czwartkowej rozmowy na Komisji Wspólnej (nieobecny J[erzy] Morawski¹¹⁶). Wyłynęła jeszcze raz sprawa **dekretu**; min. Sztachelski wysunął sprawę uzgadniania wikariuszów gen[eralnych] i dziekanów. Biskupi się oparli. Wyrażam stanowisko, że w tej sprawie ustąpić nie możemy, gdyż byłoby to przeciwne konkordatowi, który tak daleko nie posuwa swych ustępstw. Nie mamy prawa iść dalej niż konkordat. Oświadczam ks[iędzu] biskupowi, że gdyby wyszedł dekret rozszerzający, nie moglibyśmy go honorować.

Jeszcze zgłasza się **ks. Dąbrowski Br[onisław]** z drobnymi sprawami, które uważa za pilne. Wszystkie te rozmowy trwają do godz. 23.30. Wszyscy moi rozmówcy zachęcają mnie do tego, bym się oszczędzał i nocy nie zarywał.

22 grudnia 1956

Warszawa

Msza św. o godz. 7.30 gromadzi 12 lekarzy i lekarek, z którymi omawiamy sprawę dalszej pracy dla lekarzy. Wszyscy byli u Komunii św. Postanawiamy zaprosić ich na zebranie w połowie stycznia.

Zgłasza się **ks. Kwiatkowski**, rektor ATK, i **ks. Roslan**. Składam im oświadczenie, że Bielany uważam za własność seminarium metropolitalnego i obejmę je, by wypełnić swoje plany przeniesienia tam seminarium. Ks[iędz] **Kwiatkowski** poinformował mnie o stanowisku ATK, przychylnym dla powrotu Wydziału Teologicznego do Krakowa. Natomiast Wydział Teologii warszawski powinien wrócić na UW. Rektor oświadcza, że dąży do tego, by usunąć dyrektora gospodarczego z PAX; jest to życzenie M[inisterstwa] Sz[kolnictwa] W[yższego].

Sesja Kurii Metrop[olitalnej] trwa od godz. 10.00 [do] 12.00. Omawiamy sprawy personalne i nowych parafii.

O godz. 16.00 nadałem na taśmę **przemówienie wigilijne** do Polaków w kraju i za granicą. Inicjatywa leżała po stronie radia.

¹¹⁵ *Lac*. Ciało [Chrystusa] narodzone z Dziewicy Maryi.

¹¹⁶ Jerzy Morawski (1918–2012), polityk, sekretarz KC PZPR 1955–1960, członek Biura Politycznego KC PZPR 1956–1960, poseł 1945–1965. W 1945 przewodniczący Zarządu Głównego Związku Walki Młodych. Redaktor naczelny „Trybuny Ludu” 1956. W latach 50. XX w. związany z frakcją puławian. Ambasador PRL w Londynie 1964–1969.

Na godz. 18.00 udałem się do **niższego semin[arium] duchownego** na opłatek wigilijny. Byłem na części „jasełek”, które wystawiła młodzież. Nieco szwankuje reżyseria, a aktorzy zbyt krzykliwi, bez dykcji. Trąci to wielką prowincją.

23 grudnia [19]56

W[arsza]wa

Na ranną Mszę św. przyszedł mój **brat** Tadeusz z rodziną i p. **Rybicka**¹¹⁷, żona gen[eralnego] prokuratora z dwojgiem dzieci.

O godz. 10.00 przyjąłem przedstawicieli **trzeciego zakonu**, pracującego głównie przy klasztorze o[jców] kapucynów. Przeważają ludzie starsi.

Na godz. 14.00 pojechałem do **Józefowa** k. Otwocka na niespory. Zebrali się księża okoliczni. Powitalne przemówienie wygłosił p. **Stemler**. W czasie kazania mówiłem o obowiązku wyznania przed ludźmi Boga, który rodzi się nie tylko dla stajni, ale i dla każdej duszy. Wiele mówię teraz o obowiązku rodziców wobec religii w szkole.

Wieczorem, o godz. 20.00, przyjąłem ks. rektora **Rechowicza** i ks. **Rybczyka** z KUL. Przedstawili mi obecną sytuację na uczelni, która po inauguracji bardzo się zmieniła.

24 grudnia 1956

Po Mszy św. przyjąłem kolejno liczne grupy zgłaszające się z życzeniami wigilijnymi.

9.00. **Zakony** żeńskie z ks. dyr. Dąbrowskim.

10.00. Młodzież **akademicka** Warszawy.

12.00. **Duchowieństwo** diecezjalne i zakonne stolicy.

13.00. **Kapituła**, która po życzeniach pozostała na śniadaniu. Ks[iądz] bp Choromański przemawiał bardzo mocno; wystąpił ostro przeciwko *machinantes*¹¹⁸. Wezwał ich do *confiteor*¹¹⁹. Miał łzy w oczach.

14.00. Odwiedziłem dom ks[ięży] emerytów i każdego z kapłanów w mieszkaniu, w towarzystwie ks. Sitkowskiego i ks. Padacza. Ks[iądz] Gotlib¹²⁰ bardzo przeproszał za swój związek z „patriotami”.

18.00. Byłem na opłatku w **seminarium metropol[italnym]**. Nastrój popsuł swym nieudolnym przemówieniem ks[iądz] rektor. Jeszcze gorzej spisał się „Mikołaj”, który wystąpił z pastorałem poświęconym, co mi popsuło dobre usposobienie. Jednak do zabawy nie trzeba używać rzeczy świętych.

19.00. Wieczera **wigilijna w domu** zebrała znowu tych samych uczestników, co przed czterema laty. B[isku]p **Baraniak** odsłonił swoje przeżycia w więzieniach i na

¹¹⁷ Zofia Rybicka (1912–1994), żona prokuratora generalnego PRL Mariana Rybickiego (1915–1987).

¹¹⁸ Zwyczajowo: oponentom.

¹¹⁹ *Łac.* wyznanie grzechów, spowiedź.

¹²⁰ Czesław Gotlib (1889–1958), kapłan archidiecezji warszawskiej, dyrektor Domu Księża Emerytów Archidiecezji Warszawskiej 1952–1957, zaangażowany w ruch księży-patriotów. Świecenia 1911. W latach 20. proboszcz parafii w Bednarach, w latach 30. w Okuniewie.

śledztwach. Na wieczerzy był ks. Pawski i ks. Szała¹²¹. Ze świeckich – szofer Antoni¹²² i J[an] Cabanek¹²³.

22.30. Udałem się do **katedry** na jutrznię i na pasterkę. Młodzież śpiewała dobrze. Mszę św. celebrował ks. kan. Sitkowski. Koncelebrowałem. Wróciłem do domu na godz. 2.00.

25 grudnia 1956

Warszawa

Boże Narodzenie. Ranne dwie Msze św. odprawiłem o godz. 7.30.

Suma **pontyfikalna** w katedrze o godz. 10.30. Po nabożeństwie tercji¹²⁴, przy śpiewie gregoriańskim. Kazanie miał ks. kan. **Chrościcki**^{a125}, z wielkim zapalem i gorliwością, ale nieprzygotowany. Po celebrze przemówiłem kilka słów o **repatriantach**, prosząc o pomoc dla nich.

16.00. Udałem się do par[afii] **Dzieciątka Jezus** na Żoliborzu. Była to uroczystość małych dzieci, których była pełna kaplica. Dzieci mówiły swoje wierszyki, starsi wypowiadali życzenia. Przemawiałem do dzieci systemem pytań i przyrzeczeń składanych Matce Bożej i Dzieciątku. Ks[iądz] prob. Piórkowski¹²⁶ z małej kapliczki zrobił dużą kaplicę, w której już można prowadzić duszpasterstwo.

Wieczorem, po powrocie do domu przyjąłem jeszcze nieco przybyłych z życzeniami członków mej rodziny.

26 grudnia 1956

Warszawa

Na Mszę św. o godz. 7.30 przysła „Ósemka”; śpiewano kolędy. Wygłosiłem przemówienie nt. *Domine Jesu, accipe spiritum meum*¹²⁷. Ale nie tylko *in hora mortis*¹²⁸, ale w całym życiu.

^a W rękopisie błędnie: Chrościcki.

¹²¹ Leon Szała SDB (1913–1990), kapłan zakonny Towarzystwa św. Franciszka Salezego, pracownik SPP 1950–1990. Na prośbę prymasa Wyszyńskiego uporządkował akta związane z działalnością kard. Hłonda. Pierwsza profesja 1933; święcenia 1942. W latach 1947–1949 katecheta w parafii pw. św. Teresy w Łodzi. Kapelan sióstr zakonnych: franciszkanek misjonek Maryi w Piastowie 1972–1973, sióstr od Aniołów w Chylicach 1973–1980.

¹²² Chodzi o Antoniego Jędrzejczaka.

¹²³ Jan Cabanek, dozorca w Domu Arcybiskupów Warszawskich.

¹²⁴ Jedna z godzin kanonicznych – modlitwa codzienna duchowieństwa wchodząca w skład brewiarza, odmawiana o stałej porze. W tym wypadku zawsze przed południem.

¹²⁵ Julian Chrościcki (1892–1973), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus w podwarszawskich Włochach od 1934; budowniczy kościoła parafialnego 1947–1960. Święcenia 1916. Podczas wojny więziony na Pawiaku, w Majdanku i na Zamku Lubelskim 1942–1944.

¹²⁶ Bronisław Piórkowski (1908–1995), kapłan archidiecezji warszawskiej, doktor prawa kanonicznego, proboszcz parafii pw. Dzieciątka Jezus 1949–1960, sędzia prosynodalny Sądu Metropolitalnego w Warszawie. Święcenia 1931. Proboszcz parafii pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus 1960–1985.

¹²⁷ Łac. Panie Jezu, przyjmij ducha mego. Zob. Dz 7,59.

¹²⁸ Łac. w godzinie śmierci.

Po nabożeństwie odbyłem posiedzenie z **trio**¹²⁹ i ustaliłem główne kierunki pracy organizacyjnej w zespole¹³⁰.

18.00. Wziąłem udział w nabożeństwie w par[afii] **św. Szczepana**. Przed kaplicą zebrały się na mrozie dzieci, które odśpiewały szereg pieśni kościelnych i wygłosiły deklamacje zbiorowe. Działka bez świątyni, nie może wejść do wnętrza, bo nie ma miejsca. W kaplicy strasznie ciasno; rozwiązanie „domowego kościoła” jest tu gorsze niż w par[afii] Dzieciątka Jezus. Po niesporach wygłosiłem kazanie nt. *Domine Jesu, accipe spiritum meum*. Rozwinąłem myśl, że **ducha** oddaje się Bogu nie tylko w ostatnim akcie życia, ale **całym** życiem. Po nabożeństwie, na wieczerzy było kilku świeckich panów, którzy przemawiali jeszcze w duchu przedwojennej Akcji Katolickiej.

27 grudnia 1956

Warszawa

8.00. Msza św. w **kaplicy s[iostr]** Rodziny Maryi na rozpoczęcie **stulecia** powstania zgromadzenia. Na Mszy św. były obecne delegatki wszystkich niemal domów R[odzin]y M[aryi]. Wygłosiłem przemówienie o duchu zgromadzenia i o jego zadaniach. Przy stole, znowu nadmiernie obfitym, byli o[jc]o[wie] franciszkanie i najbliżsi przyjaciele zgromadzenia. Wielka akademicka po śniadaniu zapowiadała się na kilka godzin. Musiałem ją opuścić z uwagi na zebranie księży.

10.00. W seminarium metrop[olitalnym] zgromadziło się przeszło 150 księży; zebranie było poświęcone **sprawie powrotu religii do szkół**. Trzy referaty naświetliły całość zagadnienia: bp Choromański – sytuacja polityczna jako tło dla powrotu religii w szkole; ks. prał. **Piotrowski**¹³¹ – omawiał stan prawny religii w szkole na podstawie nowych rozporządzeń; prymas – omówił postawę moralno-duszpasterską księdza w nowej szkole świeckiej. Dyskusja wykazała podejście dość detaliczne do sprawy.

13.00. W domu zastałem **gości z Sanoka**; przybył na obiad ks. dziekan Porębski¹³² z Sanoka i drugi ks. Porębski¹³³, proboszcz z Sanoka, i gwardian z Sanoka¹³⁴ oraz proboszcz z Komańczy¹³⁵. Po obiedzie odjechali do domu.

¹²⁹ Trio – potoczna nazwa zarządu IPW, zwanego zespołem „Ósemek”. W skład tria wchodziły Maria Okońska, Janina Michalska i Maria Wantowska.

¹³⁰ Chodzi o zespół „Ósemek”.

¹³¹ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

¹³² Antoni Porębski (1898–1967), kapłan diecezji przemyskiej, proboszcz parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Sanoku 1939–1967, dziekan dekanatu sanockiego 1945–1967. Święcenia 1923.

¹³³ Stanisław Porębski (1909–1978), kapłan diecezji przemyskiej, proboszcz parafii w Komańczy 1942–1978 i kapłan siostr nazaretanek od 1938. Pozostawił w rękopisie wspomnienia z okresu pobytu prymasa Wyszyńskiego w Komańczy.

¹³⁴ Chodzi o o. gwardiana Jakuba Półchłopka OFMConv z Sanoka.

¹³⁵ Proboszczem parafii w Komańczy był ks. Stanisław Porębski.

16.00. Szofer **Antoni** Jędrzejczak otrzymał dziś wypowiedzenie pracy, w obecności ks. bp. Baraniaka i ks. prał. Borowca¹³⁶. Obowiązki zostały powierzone **Stanisławowi Maciejakowi**¹³⁷, szoferowi kurialnemu. Antoni oczekiwał, że podane będą przyczyny zwolnienia, jednak nic nie otrzymał. Gospodarkę prowadził fatalną, zniszczył dwie maszyny w ciągu trzech lat, w tym nowego fiata, podarowanego przez Stolicę Apostolską. Budził powszechny niepokój wśród duchowieństwa, które ciągle prosiło o zwolnienie szofera. Prócz pensji trzymiesięcznej otrzymał gratyfikację – pięć tysięcy złotych.

28 grudnia 1956

Warszawa

9.00. W seminarium zebrało się najmłodsze duchowieństwo archidiecezji, w ramach dzieła *Perseverentia Sacerdotalis*¹³⁸. Mszę św. odprawił ks. kan. W[incenty] Malinowski¹³⁹. Naukę nt. kolekty mszalnej ze święta Młodzianków wygłosiłem od ołtarza, po Mszy św. zobowiązałem młodych księży do modlitwy za księży apostatów z naszej archidiecezji. Księża obradować będą dalej, po ukończeniu obrad, nad sprawą powrotu religii do szkoły.

10.00. Rozpoczęło się **zebranie II grupy księży z archidiecezji** na temat religii w szkole. Obecnych było przeszło 200 księży. Porządek dzienny i referenci – jak wczoraj.

15.00. W sali sądowej kurii metropolitalnej, przy ul. Miodowej, obradowali **ks[ięża] dziekani**, również nad zagadnieniem nauczania religii w szkole.

Od godz. 18.00 do 21.00 obradowała **podkomisja** dla reformy Kurii Metrop[olitalnej] Warszawskiej, w osobach: ks. Piotrowski, ks. Modzelewski i prymas. Postanowiono opracować projekt statutu organizacyjnego dla kurii.

29 grudnia 1956

Warszawa

Po Mszy św. przyjąłem siostrę **Wysokińską**¹⁴⁰ z **Wydziału Spraw Zakonnych**. Przedstawiła projekt nabycia dla WSZ rotaprintu¹⁴¹, który ułatwiłby drukowanie pomocy nauko-

¹³⁶ Franciszek Borowiec (1906–1992), kapłan archidiecezji warszawskiej, doktor prawa kanonicznego, pracownik SPP, ekonom 1957–1983 i dyrektor Domu Arcybiskupów Warszawskich, sekretarz archidiecezji warszawskiej 1949–1956. Świecenia 1934. Kapelan w wojnie obronnej w 1939, kapelan AK, uczestnik powstania warszawskiego, podpułkownik. W 1946 doktorat z prawa kanonicznego na UW. Oficjał Sądu Metropolitalnego w Warszawie 1964–1983.

¹³⁷ Stanisław Maciejak (1911–2005), kierowca prymasa Wyszyńskiego 1956–1981, wcześniej kurii archidiecezjalnej warszawskiej. Ich pierwsza wspólna podróż to powrót prymasa z Komańczy do Warszawy 28 X 1956.

¹³⁸ Łac. powołań kapłańskich.

¹³⁹ Wincenty Malinowski (1900–1982), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Józefowie koło Otwocka 1947–1982, dziekan dekanatu karczewskiego, kanonik honorowy warszawskiej kapituły metropolitalnej. Świecenia 1928.

¹⁴⁰ Andrzejka Zofia Wysokińska USJK (1910–1997), pracowniczka WSZ przy SPP w 1950–1958. Absolwentka Wydziału Filozoficznego UW 1939. W 1942 wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego (urszulanek szarych).

¹⁴¹ Maszyna drukarska, której nazwa pochodziła od firmy produkującej offsetowe maszyny drukarskie, działającej w Berlinie w latach 1904–1989.

wych do nauczania religii w przedszkolach. Wyraziłem gotowość udzielenia pożyczki wydziałowi na nabycie aparatu.

9.00. **B[isku]p Kaczmarek** przyszedł z wiadomością, że komisja rehabilitacyjna przekreśliła wyrok wydany przed 3 laty na niego. Gotów jest wracać zaraz do Kielc. Radzę naprzód wysłać pismo do władz z doniesieniem, że w wyniku orzeczenia komisji **zamierza** wracać do Kielc. Po kilku dniach, w razie braku odpowiedzi, mógłby wracać.

Przy tej sposobności obecnemu ks. **Dąbrowskiemu** wyjaśniłem, jaki zakres ma przyjąć „**Ambona Współczesna**”. Dotychczas nie otrzymano pozwolenia. „A[mbona] W[spółczesna]” zajęłaby się kazaniami okolicznościowymi, homiliami, naukami reko-lekcyjnymi, stanowymi, na święta itp. Drukowanie **kazań katechizmowych** należy do „**Biblioteki Kaznodziejskiej**” w Poznaniu.

9.30. Maciej **Święcicki** przychodzi ze swymi obawami co do **kościola akademickiego** i **Iuventus Christiana**. Wyjaśniam, jak zorganizowana będzie praca duszpasterska dla akademików u św. Anny.

10.00. Rozpoczęło się zebranie **duchowieństwa stolicy** w sprawie powrotu religii do szkół. Porządek dzienny obrad był ten sam, co na trzech poprzednich zebraniach.

15.00. Obradowała sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] w pełnym składzie. Głównym przedmiotem obrad były **nowe parafie** na terenie diecezji. Dotychczas ustalono 30 nowych placówek duszpasterskich.

20.00. Ks[iądz] W[itold] **Malej**¹⁴² udzielił mi informacji co do stanu prac w bibliotece semin[arium] metrop[olitalnego] i w bibliotece domowej. Spisaliśmy agendy ostatnich 2 miesięcy dla „Wiad[omości] Arch[idiecezji] W[arszawskiej]”.

30 grudnia 1956

Warszawa^a

Cały czas po obiedzie praca w domu nad przeglądaniem zaległej korespondencji.

15.00. Pojechałem do **Wawra** na zjazd absolwentek gimnazjum **sióstr felicjanek**. W kościele sióstr felicjanek wygłosiłem przemówienie do wiernych. Na sali aktowej gimnazjum, pięknie przybranej „w śniegi spadające”, było przeszło 300 młodych absolwentek, przeważnie już matek, lub akademikzek. Krótkie „jaselka”, a później dłuższe przemówienie moje. Uroczystość starannie przygotowana, w estetycznej oprawie. Zebrało się kilku księży, którzy tu dawniej pracowali.

Odwiedzili mnie dziś Cz[esławowie] **Jurkiewiczowie**¹⁴³ z dziećmi i siostra Jaroszowa.

Ogłoszono w prasie **komunikat** o odwołaniu wyroku na bp. **Kaczmarka**.

^a W rękopisie dwa kolory atramentu, również 31 XII.

¹⁴² Witold Malej (1922–2005), kapłan archidiecezji warszawskiej, doktor nauk teologicznych, dyrektor biblioteki seminarijnej i redaktor WAW 1953–1960. Święcenia 1949. W latach 1960–1967 dyrektor Archiwum Archidiecezjalnego w Warszawie. Od 1967 proboszcz parafii pw. św. Szczepana i św. Anny w Raszynie. W 1973 wyjechał na misję.

¹⁴³ Czesław Jurkiewicz (1904–?), szwagier prymasa Wyszyńskiego, i jego żona Janina Jurkiewicz z d. Wyszynska (1905–1995), siostra prymasa Wyszyńskiego.

31 grudnia 1956

Warszawa

9.00. Ks[iądz] bp **Kaczmarek**, zgłasza się pod wyraźnym wpływem ogłoszonego w prasie komunikatu o zniesieniu wyroku. Radzę teraz spokojnie odczekać w milczeniu. Rząd, ogłaszając komunikat, już się zaangażował i dał argument do rąk społeczeństwa, które walcząc o powrót biskupa, może powoływać się na to, że proces był niepraworządny. Do społeczeństwa teraz będzie należało upomnieć się o biskupa i do Episkopatu Polski. Biskup przyjął to stanowisko.

10.00. Ks[iądz] **Donat Nowicki**¹⁴⁴ otrzymuje polecenie, by zajął się **literaturą prawosławną** w Polsce.

11.00. Ks[iądz] dr J[ózef] **Czerniawski**¹⁴⁵ z różnymi radami; najważniejsza, „by się oszczędzać” i nie robić zbyt wiele. Niech mu P[an] Bóg wybaczy.

Ks[iądz] prał. **Duczyński**.

Ks[iądz] **Marciszewski**¹⁴⁶ z KUL w sprawie proponowanej asystentury. Zgłosi *in scriptis*¹⁴⁷.

12.30. Przybył prof. J[an] **Zachwatowicz**, z którym udaję się do Gniezna. Po obiedzie wyruszyliśmy o godz. 13.00. Na miejscu stanęliśmy o godz. 17.00. Droga miejscami ciężka z powodu zamieci śnieżnych. Katedra oświetlona. Lud gromadzi się na adoracje stanowe, którymi kończy się w mieście rok stary. Prowadzimy długie rozmowy z bp. Bernackim o regotyzacji katedry.

24.00. Rok wielkich łask udzielonych przez pośrednictwo Królowej Polski kończy się. Jest to rok więzienia i wielkich wyrzeczeń, tym trudniejszych, że poniekąd „z wolnej stopy”. Musiałem wyrzec się Jasnej Góry, by mogła być pełna chwała Jasnej Góry. Musiałem patrzeć na ludzi, którzy mogli działać na chwałę Królowej Polski, a nie działali, pełni lęku. A jednocześnie mogłem w skrytości kierować pracami przygotowawczymi do przyrzeczeń jasnogórskich. Pomimo mego nacisku księża biskupi nie włożyli w sprawę serca. Dopiero widok tłumów w dniu 26 sierpnia br. pod wałami „nawrócił ich”. Ale nie było to skuteczne nawrócenie, gdyż w swoich kuriach tylko kilku wydało zarządzenia

¹⁴⁴ Donat Nowicki (1893–1971), kapłan obrządku bizantyjsko-słowiańskiego. W 1915 wstąpił do seminarium w Petersburgu. W 1917 opuścił seminarium, ożenił się z Anatolią Bouffał i przeszedł na obrządek wschodni. Zesłany na 10 lat do łagrów. Świecenia potajemnie 1928. W 1932 powrót do Polski. Proboszcz obrządku bizantyjsko-słowiańskiego w Torokanie, podczas okupacji kapłan AK. Wykładowca rusycystyki w seminarium pallotyńów w Ołtarzewie, wykładowca liturgiki Kościołów wschodnich na KUL. Pionier ekumenizmu.

¹⁴⁵ Józef Czerniawski (?–1967), kapłan archidiecezji wileńskiej, doktor, w latach 1952–1962 wykładowca prawa publicznego w WSD w Białymstoku. W 1927 doktorat na KUL. W 1953 proboszcz parafii pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Białowieży, później w parafii pw. św. Rocha w Białymstoku.

¹⁴⁶ Witold Marciszewski (ur. 1930), kapłan archidiecezji warszawskiej, filozof. Świecenia 1953. Pracownik naukowy KUL. Doktorat 1959, habilitacja 1971, profesor nadzwyczajny 1979, profesor zwyczajny 1988. Specjalista w zakresie filozofii rozumu, języka oraz logiki. Z kapłaństwa odszedł w 1961.

¹⁴⁷ *Lac.* na piśmie.

skuteczne, jak o tym świadczy podróż ojca Justyna¹⁴⁸ po kraju. A pomimo tego „oporu” Bóg zwyciężył przez Królową Matkę. Niezwykłe przemiany w kraju, chociaż pełne jeszcze powikłań i przejawów złych mocy, są przecież owocem hołdu narodu złożonego Maryi na Jasnej Górze. Dziękuję swej Matce za przywróconą mi łaskę pracy. I wszystko składam u Jej niepokalanych stóp, aby cały ten rok męki i łask oddała *solī Deo*¹⁴⁹.

¹⁴⁸ Chodzi o Justyna Marczewskiego OSPPE (1895–1981), kapłana zakonnego. Do seminarium duchownego w Sandomierzu wstąpił w 1917; święcenia 1922. Od 1929 w nowicjacie paulinów na Jasnej Górze; profesja zakonna 1930. Przebywał w klasztorach: w Leśnej Podlaskiej, Krakowie, Leśniowie jako przeor 1937–1940; 1942–1945, a od 1949 w klasztorze jasnogórskim.

¹⁴⁹ Łac. samemu Bogu.

1

Soli Dno!

Maria Dno!

Ju Nouine Douini!

1. I. 1957

Juine. W Berylu pynasowly; spawoale chis
poutyphalic i wyptowita koranie. Myszla
prowodnia koranie byto: Boj zerał koranie
sinista od Nicuaty, a Kosiol reszta rta
od Mory, kting' olis' olidlyi za Jure
Boige. To Jure oduwchonyj pynasowly
ni Jure Boice: - W pynasowly' chodre
blopstowita olis. 2 belkowne rta
janie ludzini Miante.

W soli trawny' pynasowly janie
od Kosioly i Chora pynasowly.

Na wiczenie rta Kosioly Mi-
topolitalna.

STYCZEŃ

Soli Deo!

Maria Duce!¹

In Nomine Domini!²

1 stycznia 1957

Gniezno

W bazylice prymasowskiej sprawowałem dziś pontyfikalia i wygłosiłem kazanie. Myślą przewodnią kazania było: Bóg zaczął zbawienie świata od Niewiasty, a Kościół zaczyna rok od Maryi, której dziś dziękuję za Syna Bożego. Po sumie odnowiliśmy poświęcenie się Sercu Bożemu. W powrotnej drodze błogosławiłem dzieci. Z balkonu złożyłem życzenia ludności miasta.

W sali tronowej przyjąłem życzenia od kapituły i Chóru Prymasowskiego.

Na wieczór zaprosiłem kapitułę metropolitalną.

2 stycznia 1957

Gniezno

Po Mszy św. przyjąłem Matkę **Popiel**³, generalną siostr urszulanek. Otrzymała pozwolenie na wyjazd do Rzymu.

Zgłosił się ks. prał. Degórski⁴ z Jarocina, pełen obaw, czy nie zmienił się mój stosunek do niego pod wpływem wiadomości o jego zachowaniu się podczas mojego aresztowania. Oświadczyłem mu, że nie prowadzę dochodzeń na ten temat, jak kto się zachowywał podczas mej nieobecności.

Zebranie ks[ięży] **dziekanów** rozpoczęło się konferencją informacyjną o godz. 10.00 w seminarium metropolitalnym. Przedstawiłem sytuację Kościoła na tle rozmów Komisji

¹ *Lac.* Maryjo, prowadź!

² *Lac.* W imię Pańskie!

³ Franciszka Antonina Popiel (Chościak-Popiel) USJK (1916–1963), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego 1955–1963, krewna abp. Wincentego Teofila Chościaka-Popieła (1825–1912). Do zgromadzenia wstąpiła w 1937, pierwsze śluby zakonne 1939. Od 1960 przewodnicząca Konsulty Wyższych Przełożonych Żeńskich Zgromadzeń Zakonnych w Polsce. Wraz z prymasem pracowała nad programem włączenia się polskich zakonnic w Wielką Nowennę. Inicjatorka ogłoszenia Maryi Królową Zakonów 11 XI 1961 oraz projektu nawiedzania domów zakonnych przez kopię obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w 1962.

⁴ Edward Degórski (1905–1981), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii w Jarocinie oraz dziekan dekanatu jarocińskiego od 1945. Świecenia 1929. Administrator parafii w Solcu Kujawskim od 1936.

Wspólnej. Dłużej omawiano sprawę powrotu religii do szkół. Wiele trudności terenowych i administracyjnych. Zagadnienia duszpasterskie przedstawił ks. kan. Czerniak, a informacje katechetyczne – ks. kan. Raiter.

Po obiedzie, o godz. 12.15, rozpoczęło się zebranie **duchowieństwa archidiecezji** w sprawie powrotu religii do szkół. W zebraniu brało udział przeszło 300 księży. Wygłosiłem ten sam referat, który miałem cztery razy w Warszawie. Po czym ks. kan. Raiter charakteryzował „Posłannictwo kapłana – nauczyciela w chwili obecnej”. Przemawiali kolejno: ks. Gierczyński⁵, ks. Zientarski⁶, ks. Putz⁷, ks. Warda⁸ i ks. Polzin.

O godz. 17.00 obradowała **komisja w sprawie regotyżacji bazyliki prymasowskiej**, pod moim przewodnictwem, w składzie: bp Bernacki, prof. J[an] Zachwatowicz, ks. Jan Michalski, inż. Nowicki, inż. Holas i konserwator poznański. Ustalono program pracy, który ma być wykonany do 1963 roku. Uzgodniono prace regotyżacyjne z pracami archeologicznymi. Zdecydowano, że sklepienie gotyckie ma posiadać dawną wysokość 6,60 [m]. Obrady trwały do godz. 21.30 z przerwą na wieczerzę.

3 stycznia 1957

Gniezno – Kruszwica – Gniezno

Po Mszy św. w domu wyjechałem z prof. Zachwatowiczem i inż. Holasem do Kruszwicy. Po drodze zwiedziliśmy **Trzemeszno** i oglądaliśmy raz jeszcze prace dziełnego ks. dziekana Wnuka. Wyraziłem zgodę na przywrócenie ołtarza na środku pod kopułą, na miejscu dawnej konfesji św. Wojciecha.

W **Kruszwicy** zastaliśmy prof. **Torwirta**⁹ z Torunia i jego asystenta, młodego chemika, oraz konserwatora bydgoskiego. Przewodniczył ks. prob. Kijewski, naprzód pokazując

⁵ Edmund Gierczyński (1903–1971), kapłan, doktor nauk teologicznych, rektor kościoła NMP (klarysek) w Bydgoszczy 1946–1971, rektor Instytutu Wyższej Kultury Religijnej w Bydgoszczy, pracownik Wydziału Nauki Chrześcijańskiej Kurii Archidiecezjalnej w Gnieźnie, delegat archidiecezjalny ds. KUL, kanonik. Święcenia 1928.

⁶ Prawdopodobnie chodzi o ks. Romana Józefa Zientarskiego (1907–2001), kapłana archidiecezji gnieźnieńskiej, brata ks. Władysława Zientarskiego, proboszcza parafii pw. NMP Wniebowziętej – Sanktuarium Matki Bożej Pocieszenia w Dąbrowce Kościelnej 1947–1961 oraz wykładowcę filozofii, psychologii, pedagogiki i biologii w PWSD w Gnieźnie. Święcenia 1930; od 1931 duszpasterz harcerzy; absolwent Uniwersytetu Katolickiego w Louvain 1939. Aresztowany przez Niemców 1940; więzień Fortu VII w Poznaniu oraz KL Buchenwald i Dachau. W latach 1945–1947 duszpasterz Polaków w Niemczech. W latach 1961–1984 proboszcz parafii pw. Zwiastowania NMP w Inowrocławiu, dziekan dekanatu Inowrocław II. Od 1963 kanonik gremialny kapituły kruszwickiej. Honorowy Obywatel Miasta Inowrocławia 2000.

⁷ Walenty Putz (1913–1963), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii w Srebrnej Górze. Święcenia 1940. Wikary w parafii pw. św. Trójcy w Bydgoszczy.

⁸ Kazimierz Warda (1918–2001), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej. Święcenia 1946. Proboszcz parafii w Świątkowie i Junczewie 1955–1957; w Marzenie i Grzybowie 1957–1958; w Łagiewnikach i Pamarzanach 1958–1965; proboszcz parafii konkatedralnej w Bydgoszczy pw. św. św. Marcina i Mikołaja 1965–1982. Kanonik gremialny kapituły w Kruszwicy.

⁹ Leonard Torwirt (1912–1967), artysta malarz, profesor Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, kierownik Katedry Technologii i Technik Malarstwa 1951–1966. Absolwent USB w Wilnie. Od 1945 pracownik UMK w Toruniu; dziekan Wydziału Sztuk Pięknych UMK 1958–1960. W 1957 na zlecenie prymasa Wyszyńskiego wykonał dwie repliki obrazu Matki Bożej Częstochowskiej: jedną przeznaczoną dla papieża Piusa XII i drugą, zwaną obra-

nam wygląd prac wewnątrz katedry, a później informując o przebiegu prac dotąd wykonanych. Ks[iaǳ] proboszcz okazał się dzielnym kierownikiem prac; przede wszystkim czytał się i poduczył, dobrze orientuje się w dziele reromanizacji zabytków. Jest pełen optymizmu i wiary w dzieło; rozmiłował się w nim. Bodaj bardzo mu zależy na tym, aby mu nie przerwano tych prac. Prace posunęły się mocno naprzód; odbito cały tynk, co ujawniło ściany z białego kamienia i piękne absydy. Zwężono okna romańskie, zabezpieczono łuki i frezy kolumn. Debatowaliśmy nad dachem i sufitem oraz wieżami. Dach ma być pokryty miedzią, na konstrukcji stalowej. Będzie zdjęty fryz majolikowy z 1856 r. Prof[esor] Zachwatowicz wypowiedział się za pozostawieniem wieży, na której hełm zamieni się na barokowy. Przemawiałem za odbudową obydwu wież romańskich i za położeniem dachu romańskiego na wieżach.

Wróciliśmy do Gniezna na godz. 18.00. Przyjąłem jeszcze m. Nawrocik¹⁰, prowincjalną elżbietanek z Poznania, ks. kan. Czerniaka i ks[iaǳ]a kanclerza.

O godz. 19.00 bp Bernacki przyjmował nas w domu z okazji swych imienin.

4 stycznia 1957

Gniezno – Poznań – Warszawa

Wyruszyłem z prof. Zachwatowiczem do Poznania o godz. 9.30. Odwiedziłem bp. Jedwabskiego, który pokazał nam odbudowaną katedrę. Wielkie czyni to wrażenie. Jest to wspaniałe dzieło sztuki i pieczołowitości ludzkiej. Prawdziwy salon zabytkowy. Podziemia, w których zakonserwowano resztki katedry romańskiej, są przykładem zabezpieczenia i dostępności, nigdzie dotychczas nieoglądanym. Nie można tu mówić: „na skalę europejską”, trzeba mówić: „na skalę poznańską”. Cierpliwość arcyb[isku]pa Dymka¹¹ została nagrodzona. Wielkie zasługi położył tu ks. Cz[esław] Piotrowski¹². Szkoda tylko, że prezbiterium zasłonięto plecami stall; ciągle jeszcze bierze górę ideał monastyczny, podczas gdy współczesne duszpasterstwo wymaga zbliżenia ludzi do ołtarza. Chcemy tego błędu uniknąć w Gnieźnie.

Odwiedziłem ks. kan. Piotrowskiego, chorego w łóżku, z którym omawiałem sprawę ducha kazań w „Bibliotece Kaznodziejskiej” i druku „Czytań majowych”.

zem nawiedzenia, która w tym samym roku rozpoczęła peregrynację po wszystkich parafiach polskich w ramach przygotowania duchowego Kościoła polskiego do jubileuszu tysiąclecia chrztu Polski.

¹⁰ Zofia Nawrocik CSSE (1887–1966), przełożona prowincjalna prowincji poznańskiej Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety 1945–1958. W latach 1958–1964 wikaria sióstr elżbietanek prowincji poznańskiej.

¹¹ Walenty Dymek (1888–1956), arcybiskup diecezjalny poznański 1946–1956. Świecenia 1912. Biskup pomocniczy poznański 1929–1946, sakra biskupia 1929, wikariusz generalny archidiecezji poznańskiej. Podczas okupacji przebywał w niemieckim areszcie domowym. Administrator apostolski dla katolików polskich w Kraju Warty 1942.

¹² Czesław Piotrowski (1891–1963), kapłan archidiecezji poznańskiej, doktor filozofii, pedagog, działacz społeczny, kanonik kapituły metropolitalnej od 1947, papieski prałat domowy od 1955. Świecenia 1919. W latach 20. założyciel i budowniczy żeńskiego gimnazjum i liceum oraz męskiego gimnazjum i liceum w Poznaniu. Od 1945 wieloletni dyrektor Drukarni i Księgarni św. Wojciecha w Poznaniu. Odpowiedzialny za odbudowę katedry. W latach 1946–1952 rektor IWKR w Poznaniu. Od 1957 pracownik Komisji Wydawnictw Katolickich przy KEP. Autor podręczników o tematyce religijnej.

Po śniadaniu u bp. Jedwabskiego, o godz. 13.00 wyruszyliśmy do W[arsza]wy, gdzie stanęliśmy na godz. 18.00. Mgła i ślizgawica bardzo przeszkadzały.

5 stycznia 1957

[Warszawa]

Wczesnym rankiem nawiedziła nas grupa **młodzieży narciarskiej** wracająca ze Szczyrku^a, pod opieką ks. Frankowskiego¹³ z Anina. Po drodze byli na Jasnej Górze; przyszliznęli się po błogosławieństwo. Wielu z nich przyjmowało Komunię św. w kaplicy domowej.

Zgłosił się **ks. Kotyński**¹⁴, notariusz z kurii metropolitalnej, którego postanowiłem zmienić na prośbę kurii i księży. Dobry ten kapłan ma wiele dziwactw, które usposabiają go bardzo trudno wobec petentów. Wyjaśniłem mu, że reorganizuję kurię i dlatego musi odejść. Oczekiwał, że podam powody. Nie widzi swoich win, których nie mam zamiaru wymienić. Zresztą, nie można tu stosować zasady: *audiatur et altera pars*¹⁵, gdyż oskarżeni jesteśmy obydwaj: ksiądz dla swoich dziwactw, a ja, że utrzymuję [go] na stanowisku tyle lat. Ostatecznie ks. K[otyński] odszedł ciężko dotknięty.

Ks[ia]dz Woźniak¹⁶, proboszcz z Milanówka, jest kapłanem zdolnym, ale dalekim i suchym. W tej chwili jest pod zarzutami. Będzie musiał opuścić parafię. Rozmawia się z nim łatwiej, chociaż też nie widzi swoich win, natomiast ogląda się wokół, by dostrzec je w środowisku „rozhisteryzowanych kobiet”. I ta rozmowa nie daje rezultatu.

Sesja kurialna o godz. 11.00 zajmuje się zmianą granic dekanatów archidiecezji.

Wieczorem z **ks. W[itoldem] Malejem** omawiamy sprawę biblioteki prywatnej i domowej.

6 stycznia 1957

Warszawa

Msza św. w domu; przyszła dr Janina Winowska¹⁷, siostra pisarki Marii Winowskiej¹⁸. Przyniosła mi informację o zamiarach powrotu Marii do domu.

^a W rękopisie: ze Szczyrka.

¹³ Adam Janusz Frankowski (ur. 1928), kapłan archidiecezji warszawskiej, doktor nauk biblijnych. Świecenia 1952. Absolwent studiów w Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie 1965. Wykładowca na ATK od 1965, habilitacja 1982, kierownik katedry egzegezy Nowego Testamentu od 1983. Autor licznych publikacji z zakresu biblistyki.

¹⁴ Leon Kotyński (1912–1989), kapłan archidiecezji warszawskiej, notariusz kurii metropolitalnej w Warszawie. Świecenia 1944. Od 1958 rezydent w parafii pw. św. Franciszka z Asyżu na Okęciu w Warszawie.

¹⁵ Łac. należy wysłuchać drugiej strony.

¹⁶ Józef Woźniak (1903–1973), kapłan, proboszcz parafii w Milanówku 1949–1957, kanonista. Świecenia 1931. Absolwent Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie, licencjat prawa kanonicznego. Po powrocie do Polski w 1934 został skierowany do posługi w Żyrardowie, a następnie do parafii pw. Matki Bożej Różańcowej na warszawskim Bródnie. Żołnierz powstania warszawskiego. Proboszcz parafii w Drwalewie 1957–1964. Od 1964 w parafii pw. Chrystusa Króla na Targówku.

¹⁷ Janina Winowska (1906–2007), siostra Marii Winowskiej, nauczycielka, działaczka harcerska. Uczyla w krakowskich Gimnazjach Nowodworskiego i Hoene-Wrońskiego. W czasach stalinowskich represjonowana, często zmieniała miejsca pracy.

¹⁸ Maria Winowska (1904–1993), pisarka i publicystka katolicka, współpracowniczka prymasa Wyszyńskiego, na emigracji we Francji od 1940. Autorka książek wydawanych w języku polskim i francuskim, m.in. o prześladowa-

Sumę pontyfikalną celebrował dziś **bp W[acław] Majewski** w obecności całej kapituły. Kazanie miał ks. Duczyński, źle przygotowane i źle wypowiedziane. Po sumie kapituła przyjmowała „królewskie dary” u ks. kan. Sitkowskiego.

Wieczorem odwiedziłem **katedrę**, gdzie dziatwa z katechizacji wystawiła inscenizację jasełek. Nie wszystkie fragmenty mają pełny charakter religijny, odpowiadający powadze miejsca świętego.

O godz. 20.00 bp Klepacz i bp Choromański omawiali sprawy na jutrzejszą **Komisję Wspólną**. Uznaliśmy za konieczne poprzedzić obrady wstępną deklaracją dotyczącą rozbieżności między osiągnięciami w K[omisji] W[spólnej] a atmosferą terenu. Nadto i rząd zaskakuje członków Komisji – biskupów, gdy w każdej uzgodnionej sprawie zmienia coś drobnego, ale przynoszącego wiele zastrzeżeń w społeczeństwie. Na K[omisji] W[spólnej] nie mówiło się o prośbie na piśmie rodziców o religię dla swych dzieci. Było to zaskoczenie biskupów, a dziś widzimy, ile to przynosi niepokojów. Podobnie zaskoczeniem było utrzymanie kapelanów wojskowych na stanowiskach kapelanów szpitala. Prosiłem też ks[ięży] biskupów, by zwrócili uwagę na tenor zaczepny prasy, wzmagający się z dniem każdym.

7 stycznia 1957

Warszawa

S[iostra] Teresa **Landy**¹⁹ z Lasek – współpraca z „Tygodnikiem Powszechnym”.

Andrzej **Kawecki**²⁰ – stypendium.

Delegacja rzemiosła warszawskiego zgłosiła się z wyrazami hołdu i przywiązania.

Delegacja par[afii] **Morzysław**, diec[ezji] włocławskiej, składa petycję.

Pan **Wencel**²¹ z Londynu, jako przedstawiciel części emigracji polskiej, przybyły tutaj na kilka tygodni – prosi przez p. Żdżarską²² z KUL – o słowo. Czy słuszną jest rzeczą, że nawiązuje kontakt z Polską? Czy ma ten kontakt się zacieśniać? Polską rzeczywistość widzi w sytuacji wielopłaszczyznowej. Wracać na stałe nie ma zamiaru. Odpowiadam: gdyby już osiadł na stałe w Polsce, inaczej bym z nim rozmawiał. Ale obecnie, gdy wraca, wolę ufać jego spostrzeżeniom. Co do mnie, uważam, że miejsce moje jest tutaj, wszystko jedno, czy na Miodowej, czy gdzie indziej. Kochajcie Polskę taką, jaka jest, bo to znaczy więcej niż wszystko. Łatwiej kochać matkę efektowną niż staruszkę schorzałą. Ale trzeba być przy niej. By uchronić Polaków od wynarodowienia, trzeba uważać za lepsze, że będą tu przebywali. „Pokój Boży z tobą bracie” – to ostatnie słowa.

niu Kościoła w Polsce przez władze komunistyczne, o Maksymilianie Marii Kolbem, br. Albercie Chmielowskim, s. Faustynie Kowalskiej.

¹⁹ Teresa Zofia Landy FSK (1894–1972), z pochodzenia Żydówka, filozof, tłumaczka, redaktorka „Verbum”. Chrzt przyjęła w 1917 pod wpływem rozmów z ks. Kornilowiczem. Absolwentka Sorbony; podczas studiów poznała Raisę i Jacques’a Maritainów.

²⁰ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

²¹ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

²² Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

Ks[iądz] Suwała Mieczysław²³ prosi o jurysdykcję. Rozwinęła się długa rozmowa, w wyniku której ks. S[uwała] prosił o wysłuchanie B[olesława] Piaseckiego. Oświadczyłem, że robiłem to tyle razy bez rezultatu.

O[jciec] Przybylski porusza sprawę rozmowy z p. Gomułką. Ustala się na dni 28–30 stycznia [19]57, do wyboru. Zaprosi p. Cyrankiewicza²⁴.

Po **Komisji Wspólnej** wrócili księża biskupi; pisaliśmy protokół przez dwie godziny.

Wieczorem z **bp. Baraniakiem** przeglądaliśmy zwrócone przez UB akta; znalazłem rękopisy i 2 maszynopisy swoich pamiętników.

7 stycznia 1957

[Warszawa]

Przedstawiciele **Izby Rzemieślniczej** z Miodowej przyszli z uczuciami wspólnoty z Kościołem w Polsce.

Ks[iądz] Stelmaski²⁵ zgłasza swoje odwołanie przynależności [do] ZBoWiD. Poleciłem mu napisać to *in scriptis*. Ma zwrócić pieniądze, które brał z PAX, złotych 400 miesięcznie; nie wypada, by ksiądz brał pensję od świeckich polityków za swe przekonania polityczne.

Ks[iądz] Mieczysław **Suwała**.

8 stycznia 1957

W[arsza]wa

Msza św. w kaplicy dla siostr **konsulterek** i siostr **referentek** zatrudnionych przy kuriach diecezjalnych.

Ks[iądz] M[ieczysław] Jankowski²⁶ omawia sprawę swoich rodziców, którzy w międzyczasie zamieszkali na Miodowej; nie jestem zwolennikiem tego, ale tolerować muszę,

²³ Mieczysław Suwała, ps. „Oro” (1913–1986), kapłan, major, prefekt LO pw. św. Augustyna w Warszawie do 1957 i ponownie od 1970, członek PAX. Świecenia 1939. W czasie II wojny światowej kapelan ZWZ, a następnie Uderzeniowego Batalionu Kadrowego AK, którym dowodził Bolesław Piasecki; więziony przez Rosjan w Wilnie. Członek Krajowej Komisji Duchownych i Świeckich Działaczy Katolickich przy Frontie Jedności Narodowej. Wika-riusz w parafii w Hajnówce 1957–1959; 1962–1963.

²⁴ Józef Cyrankiewicz (1911–1989), polityk, komunista, działacz państwowy, członek najwyższych władz partyjnych i państwowych 1947–1972, pięciokrotnie premier 1947–1952 i 1954–1970, wicepremier 1952–1954; w latach 1945–1972 poseł do KRN, na Sejm Ustawodawczy i Sejm PRL. Przewodniczący Rady Państwa 1970–1972, członek Biura Politycznego KC PZPR 1948–1971. Z zawodu dziennikarz. Przed II wojną i do 1948 związany z PPS. W latach 1941–1945 więzień KL Auschwitz i Mauthausen. Odpowiedzialny za krwawe stłumienie powstania robotniczego w Poznaniu w czerwcu 1956. Konsekwentnie forsował politykę antykościelną.

²⁵ Wincenty Stelmaski (1895–1977), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Kazimierza w Radziejowicach od 1937, zaangażowany w ruch księży-patriotów. Świecenia 1923. W latach 1934–1937 proboszcz parafii pw. Świętej Trójcy w Lutkowie.

²⁶ Mieczysław Jankowski (1909–1986), kapłan archidiecezji warszawskiej, doktor nauk teologicznych, wykładowca muzyki i śpiewu w warszawskim seminarium duchownym, kanonik. Przewodniczący komisji muzyki kościelnej w Wydziale Duszpasterstwa Kurii Metropolitalnej Warszawskiej, dyrygent chóru katedralnego. Świecenia 1934.

bo trudno starych ludzi usuwać. Zatwierdzę szkołę śpiewu w Międzyzlesiu. Sprawa śpiewu w **katedrze**; ma być gregoriański. Nie mam chęci na śpiew polifoniczny.

Ks[iądz] Sydry otrzymał wskazanie, że ma opuścić par[afię] św. Wincentego na Opaczewskiej, gdyż jest to parafia misjonarzy²⁷ i będzie im zwrócona.

Ks[iądz] Bozowski²⁸ porusza sprawę duszpasterstwa w k[oście]le wizytek. Rekolekcje dla pracującej młodzieży może urządzić w k[oście]le wizytek i na Karolkowej. Porusza sprawę **ks. Chylińskiego**²⁹, który łamie się duchowo, gdyż szuka drogi do Kościoła. Poruszy ją za miesiąc.

Ks[iądz] Siedlecki³⁰ przywozi list od b[isku]pa sandomierskiego³¹ z prośbami dla Rzymu.

Ks[iądz] Balik³² z Kamieńczyka prosi o translokację.

Ks[iądz] Haze³³ porusza sprawę wykonania zarządzeń wizytacyjnych w parafii. Polecam je wykonać, zwłaszcza gdy idzie o rozebranie muru w kościele.

O[jciec] przeor jasnogórski³⁴ omawia sprawę ducha **majowych nabożeństw** jako wydawnictwa Jasnej Góry. Wyraziłem zgodę.

Pani Borowska³⁵, artystka malarka z Kielc, omawia sprawy instytutu.

Ks[iądz] dziekan Sobczak³⁶ chce wrócić do Ząbek. Odradzam.

Ks[iądz] dziekan Chojewski³⁷ ze Skierniewic.

Po obiedzie u bp. Choromańskiego odbyło się **posiedzenie Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej** w mojej obecności. Dziekan kapituły ks. bp Choromański złożył sprawozdanie z trzylecia. Podobne sprawozdanie złożył sekretarz kapituły ks. prałat Kaulbersz³⁸,

²⁷ Chodzi o Zgromadzenie Księża Misjonarzy CM.

²⁸ Bronisław Bozowski (1908–1987), kapłan, rezydent w kościele rektorskim sióstr wizytek w Warszawie do 1987, bliski współpracownik ks. Ziei. Święcenia 1931. Do 1947 duszpasterz polonijny we Francji.

²⁹ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

³⁰ Stefan Siedlecki (1912–1987), kapłan diecezji sandomierskiej, prokurator i wykładowca w WSD w Sandomierzu 1956–1966. Święcenia 1937. W latach 1952–1954 aresztowany i więziony przez władze komunistyczne.

³¹ Chodzi o bp. Jana Kantego Lorka.

³² Tadeusz Balik (1913–1982), kapłan, proboszcz parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Kamieńczuku 1946–1960 (z której pochodzili rodzice prymasa Wyszyńskiego, ojciec Stanisław i matka Julianna z d. Karp; na cmentarzu parafialnym znajduje się grób rodzinny Wyszyńskich). Święcenia 1939. W latach 1960–1970 proboszcz parafii pw. św. Rocha w Jasińcu.

³³ Antoni Haze (1880–1968), kapłan archidiecezji warszawskiej, administrator 1923–1941, a w latach 1941–1961 proboszcz parafii pw. Matki Bożej Loretańskiej w Warszawie, kanonik kapituły łowickiej; szambelan papieski. Święcenia 1907.

³⁴ Chodzi o Jerzego Tomzińskiego OSPPE.

³⁵ Izabela Borowska (1912–2007), artysta plastyk, wieloletnia członkini komisji artystycznej przy kurii diecezjalnej kieleckiej, fundatorka domu dla niepełnosprawnych w Piekoszowie.

³⁶ Stanisław Sobczak, kapłan archidiecezji warszawskiej, dziekan. W latach 1946–1954 proboszcz parafii pw. Świętej Trójcy w Ząbkach.

³⁷ Michał Chojewski (1893–1970), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Jakuba Apostoła w Skierniewicach 1948–1957, dziekan. Święcenia 1916. Proboszcz parafii pw. Świętej Trójcy w Ząbkach 1957–1961. Od 1961 kapelan cmentarza na Bródnie.

³⁸ Tadeusz Kaulbersz (1901–1982), kapłan archidiecezji warszawskiej, doktor prawa kanonicznego, kanclerz kurii archidiecezjalnej warszawskiej 1946–1957, prałat. Święcenia 1930. Absolwent Uniwersytetu Gregoriańskiego

i prokurator kapituły ks. prałat Ugniewski. Postanowiono zwołać posiedzenie poświęcone odbudowie katedry.

Po powrocie do domu zastałem **filmowców**, którzy pokazywali film z Oliwy, grę organową, Kazimierz nad W[isłą], ingresy biskupów na Z[iemiach] Z[achodnich] itp. Jest to grupa młodych ludzi, którzy chcą przy Filmie Polskim tworzyć sekcję poświęconą kulturze rodzimej (Łódź).

Na wieczery był Jerzy Zawieyski, Jan Zieja, bp Bensch i i[nni].

Z **ks. Zieją** omawiamy sprawę **repatriantów** ze Wschodu, duszpasterstwa lekarzy i i[nne].

9 stycznia 1957

W[arsza]wa

Na Mszę św. przyszedł inż. arch[itekt] Zieliński T[adeusz]³⁹ z dziećmi i prof. J. Zieliński⁴⁰ z dziećmi.

Młodzież z **Kodnia** przybywa ze swoimi życzeniami.

Arch[itekt] rzeźbiarz **Plaska**⁴¹ i malarka Bałzukiewicz⁴² z Lublina.

10.00. P[an] **Stunler**⁴³ w sprawie Caritas. Rząd zdaje się usztywnił się w sprawie przekazania Caritas. Dziś pozycja jest silniejsza, bo zdaje się, że Piasecki otrzymał potwierdzenie swej pozycji przez Ochab⁴⁴ i Gomulkę.

Rada Polonii Amerykańskiej wysyłać będzie dary na poszczególnych biskupów przez paczki P[owszechnej] K[asy] O[szczędności] (p. Czyżewski⁴⁵ w urzędzie ceł, Trębacka 4). Pan Nowak⁴⁶ przyjedzie do Polski. Sekretarka gen[enerałna] **p. Łagodzińska**⁴⁷ prosi o wskazanie jej zespołów emerytów, którym by chciała pomagać przez paczki.

w Rzymie. Proboszcz parafii pw. Wszystkich Świętych przy pl. Grzybowskiem w Warszawie 1957–1982. Promotor sprawiedliwości w Sądzie Metropolitalnym Warszawskim.

³⁹ Tadeusz Bohdan Zieliński (1914–1986), architekt. Absolwent Politechniki Warszawskiej 1936. Autor projektów wielu budynków reprezentacyjnych, gmachów użyteczności publicznej w Warszawie oraz prac z dziedziny architektury wnętrz i wystawiennictwa. Od 1971 profesor ASP w Warszawie.

⁴⁰ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁴¹ Prawdopodobnie Irena Plaska, architekt i rzeźbiarka.

⁴² Łucja Bałzukiewicz (1887–1976), artysta plastyk. Uczennica m.in. Wileńskiej Szkoły Rysunku Iwana Trutniewa oraz Olgi Boznańskiej i Henri Martina w Paryżu. W okresie powojennym malarka obrazów o tematyce religijnej na potrzeby kościołów ziemi lubelskiej. Od 1967 członkini grupy konserwatywnych artystów plastyków „Zachęta”.

⁴³ Prawdopodobnie chodzi o Józefa Stemlera.

⁴⁴ Edward Ochab (1906–1989), generał, polityk, urzędnik państwowy, sekretarz KC PZPR 1957–1964, poseł 1947–1969. Członek partii, od 1929 aktywista KPP, potem w PPR/PZPR. Od 1949 generał brygady (od 1949 w pionie nadzorującym wojsko politycznie). Minister rolnictwa 1957–1959. Przewodniczący Rady Państwa 1964–1968.

⁴⁵ Chodzi o Zygmunta Czyżewskiego (1902–2001), 1957–1968 wiceprezesa Centralnego Zarządu Ceł, a następnie wiceprezesa i prezesa (1947–1952) Głównego Urzędu Ceł. W 1926 ukończył prawo na UW. Przed II wojną światową pracownik Służby Celnej, m.in. Departamentu Ceł Ministerstwa Skarbu. Bliski współpracownik ministra Eugeniusza Kwiatkowskiego.

⁴⁶ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁴⁷ Adela Łagodzińska (1895–1990), działaczka polonijna w Stanach Zjednoczonych, prezes Związku Polek w Ameryce 1947–1971, równocześnie wiceprezes Kongresu Polonii Amerykańskiej 1947–1971, sekretarz Rady Polonii Amerykańskiej.

W **PAX** sytuacja jest taka, że wyszła część intelektualistów, ale wielu jest na funduszu. P[an] Frankowski zakłada pismo – „**Hejnał Krakowski**”⁴⁸ – dla zagranicy. Piasecki jest po rozmowie z Gomułką zadowolony, ale rozłączy się **INCO**⁴⁹, żywiciel Piaseckiego, przejęty b[ardzo] brutalnie przez Piaseckiego. [INCO] miało 16 milionów obrotu mies[ięcznie], z czego 4 miliony było do dyspozycji Piaseckiego.

W **Radio** było posiedzenie w sprawie stanowiska wobec religii. Określono, że w społeczeństwie katolickim, o 90 proc. wierzących, trzeba ustosunkować się pozytywnie do wierzeń ludności.

Ks[iądz] Kowalski⁵⁰, dziekan z Mińska Maz[owieckiego], załatwia sprawy personalne.

Kościół **św. Anny** – ks. Jabłonka⁵¹ i ks. Gniewniak⁵². Ustalam cykl swoich konferencji poniedziałkowych w k[olębie] akademickim.

Komisja Muzyki Kościelnej Archid[iecezji] Warszawskiej w pełnym składzie zgłosiła się ze sprawozdaniem.

Przedstawiciele **Wydziału Teolog[icznego] U[niwersytetu] J[agiellońskiego]** rozważają sprawę przywrócenia Wydziału Teolog[icznego].

Ks[iądz] Kowalski⁵³, dziekan z Radzimina, prosi o nowe parafie w Ostrówku i Żablichach.

Ks[iądz] Wilkowski⁵⁴, kapelan WP, prosi o jurysdykcję. Przyznał, że jest redaktorem „**Kuźnicy Kapłańskiej**”. Oświadczyłem: złoży mi na piśmie zwolnienie z obowiązków redaktora do końca stycznia br. Pozwalam na odprawianie Mszy św. do k[onca] miesiąca, ale nie na spowiedź i głoszenie słowa Bożego. Ks[iądz] W[ilkowski] zapytał, od kogo

⁴⁸ „Hejnał Krakowski” – dwutygodnik wydawny przez ChSS w latach 1957–1989, skierowany głównie do środowisk polonijnych.

⁴⁹ INCO sp., INCO VERITAS – spółka prowadząca działalność gospodarczą, utworzona przez Stowarzyszenie PAX w 1949, wchodząca w skład konsorcjum gospodarczego Stowarzyszenia PAX, stanowiąca zaplecze finansowe dla jego działalności społeczno-politycznej. Od lat 50. prowadziła produkcję i sprzedaż chemii gospodarczej. Właściciel znanych marek: „Buwi”, „Celia”, „Ludwik”.

⁵⁰ Stanisław Kowalski (1895–1976), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz w Mińsku Mazowieckim od 1949, dziekan, kanonik prymasowskiej kapituły łowickiej. Święcenia 1919.

⁵¹ Mieczysław Jabłonka (1914–1986), kapłan archidiecezji warszawskiej, rektor kościoła akademickiego pw. św. Anny 1957–1966, członek Kolegium Wydziału Duszpasterstwa Kurii Metropolitalnej Warszawskiej, przewodniczący Komisji Duszpasterstwa Akademickiego. Święcenia 1939. W 1957 odznaczony przywilejem rakiety i mantoletu. W latach 1966–1986 proboszcz parafii pw. św. Augustyna w Warszawie.

⁵² Józef Lech Gniewniak (1922–2000), kapłan archidiecezji warszawskiej, duszpasterz akademicki w kościele pw. św. Anny w Warszawie 1956–1957, związany duszpastersko z parafiami w Warszawie i Brwinowie 1952–1957, duszpasterz akademicki w kościele pw. św. Jakuba na warszawskiej Ochocie 1957–1973. W czasie II wojny światowej brał udział w konspiracji, więzień obozów zagłady. Po wojnie rozpoczął studia historyczne na UJ. Prezes Sekcji Mariańskiej Akademików. Aresztowany w 1946 za organizację manifestacji w rocznicę Konstytucji 3 maja, w 1949 za udział w solidacji. W 1949 wstąpił do WMSD w Warszawie. Święcenia 1952. Kapelan Centrum Zdrowia Dziecka w Międzyzlesiu 1977–1994.

⁵³ Zygmunt Kowalski (1908–1976), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Radziminie 1953–1976, dziekan dekanatu radzyńskiego, prałat, zasłużony w dziele renowacji cmentarza poległych w wojnie 1920. Święcenia 1934. Kanonik honorowy prymasowskiej kapituły łowickiej.

⁵⁴ Stanisław Wilkowski (1914–1969), kapelan wojskowy WP, związany ze środowiskiem księży-patriotów, redaktor „Kuźnicy Kapłańskiej”. Święcenia 1938. Do 1944 kapelan AK, następnie WP, dziekan Okręgu Wojskowego II. Od 1950 redaktor naczelny „Głosu Kapłana”, czasopisma ZBoWiD, a następnie „Tygodnika Katolików Zorza”.

miałby otrzymać to zwolnienie. Pytam, od kogo otrzymał nominację. Od księdza Czuj – brzmiała odpowiedź. Ks[iaǳ] Czuj nadal jest formalnie prezesem ZBoWiD.

Ks[iaǳ] Wojtukiewicz⁵⁵ z Wrocławia wznawia sprawę instytutu katechetycznego. Zwracam go do bp. Kominka.

Iuventus Christiana, delegacja „żubrów”, średniaków i aktualnych akademików. Omawiają sytuację na uczelniach i możliwości rozpoczęcia pracy (Maciej Święcicki, Beata Trylińska). Radzę poczekać miesiąc, zanim się załatwi sprawę bractw i sodalicji na K[omisji] W[spólnej].

Sytuację na **Słowacji** omawiał o. Potocki TJ⁵⁶.

19.00. **Matka Popiel** wyjeżdża do Rzymu; przekazuję jej nowy rytuał do zatwierdzenia przez św. Kongregację Rytów.

B[isku]p Dudziec ma jutro obrady Komisji Szkolnej Episkopatu; ma odtąd brać udział w konferencjach plenarnych Episkopatu.

19.00. Kościół św. Klemensa przy Karolkowej nie mógł dzisiaj objąć ludu. „**Wola**” przysłała na nabożeństwo dziękczynne do Matki Bożej Nieustającej Pomocy za powrót prymasa. Nie mogłem wyjść z auta, gdyż było bardzo ciasno. Z wielkim trudem dotarliśmy do świątyni. Nabożeństwo dziękczynne składało się z wyliczanych prośb, które lud zgłasza do Matki Bożej, i z podziękowań, ogłaszanych z kartek, za otrzymane łaski. Wielka jest potęga wiary. Robi to ogromne wrażenie. Celebrował bp Niemira⁵⁷. Wygłosiłem dłuższe przemówienie o naśladowaniu cnót Maryi w życiu rodzinnym, jako warunek skuteczności modłów.

10 stycznia 1957

W[arsza]wa

Matka **Benedykta** [Woyczyńska], s. Elżbieta⁵⁸ i ks. Broniek Dembowski⁵⁹ ustalali porządek uroczystości poświęcenia odzyskanego kościoła św. Marcina.

⁵⁵ Józef Wojtukiewicz (1901–1989), kapłan, doktor nauk teologicznych, założyciel i rektor Instytutu Katolickiego we Wrocławiu 1945–1958 (początkowo siedziba w Częstochowie), od 1958 w Gietrzwałdzie pn. Ośrodek Katechetyczny. Z pomocą instruktorek kształcił do 1974 katechetki. Święcenia 1924. Tajny szambelan papieski 1959; prałat papieski 1963.

⁵⁶ W schematyzmach obu prowincji Towarzystwa Jezusowego w Polsce po II wojnie światowej nie widnieje osoba o tym nazwisku.

⁵⁷ Karol Niemira (1881–1965), biskup pomocniczy piński 1933–1965, doktor prawa kanonicznego. Święcenia 1911, sakra biskupia 1933. Wsiedlony z diecezji we wrześniu 1939. Po inwazji sowieckiej zamieszkał w Warszawie na probostwie przy parafii pw. św. Augustyna. Brał udział w akcji przemycania Żydów z getta na stronę aryjską. Po wojnie rezydował w Warszawie i Czubinie.

⁵⁸ Elżbieta Róża Maria Czacka FSK (1876–1961), ociemniała założycielka Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża 1918. Założycielka pierwszego domu dla niewidomych dziewcząt 1910 oraz Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi w Laskach 1911. Stworzona przez nią idea *triuno* zakładała współpracę na równych prawach osób niewidomych, świeckich i sióstr zakonnych. Dostosowała alfabet Braille’a do polskiego systemu fonetycznego. W 1950 w związku z postępującą chorobą kierownictwo nad jej dziełem w Laskach przejęła s. Benedykta Walicka-Woyczyńska FSK. Służebnica Boża Kościoła katolickiego.

⁵⁹ Bronisław Dembowski (1927–2019), kapłan archidiecezji warszawskiej, rektor kościoła pw. św. Marcina w Warszawie przy ul. Piwnej 1956–1992, asystent kościelny warszawskiego KIK 1957–1992, współorganizator ogólnopolskiego duszpasterstwa niewidomych i do 1975 duszpasterz niewidomych w archidiecezji warszawskiej. Święcenia

Ks[iądz] dr Mielński z „Przewodnika Katolickiego” stawia szereg pytań co do zakresu angażowania się w problemy polityczne. Jestem zdania, że o wyborach pisać za późno, a gdy idzie o tematy społeczne, to trzeba się trzymać tylko zasad katolickiej etyki społecznej.

9.00. **Dyr[ektor] Zaremba**⁶⁰ z Centralnego Urzędu Wydawnictw pragnie pokonsultować w sprawach następujących:

Program wydawnictw katolickich. Premier Cyrankiewicz przyjął za zasadę, że w 1957 r. program dla pism katolickich będzie ten sam co i w ubiegłym. Oświadczam, że jest to decyzja, która może zaszkodzić tylko rządowi. Nie mamy możliwości kontaktu ze społeczeństwem katolickim, poza amboną. Nie mogę zależeć w informowaniu opinii od wydawnictw PAX i od „Słowa P[owszechnego]”. Społeczeństwo nie wierzy nawet słowom prymasa, gdy są drukowane w „Słowie P[owszechnym]”. Ale tym samym słowem wydrukowanym w „Przewodniku Katolickim” wierzy. Idzie o kontakt. Pan premier wyznacza zbyt wąski teren kontaktu. Trzeba przyjąć najszersze możliwości dla Księgarni św. Wojciecha, Pallottinum i „Przeglądu Pow[szechnego]”, nadto dla tygodników: „Przewodnik Kat[olicki]” i „Niedziela” oraz dla „Ateneum Kapłańskiego” i dla „Rycerza Niepokalanej”. Zresztą im szersze możliwości kontaktu przez prasę, tym dla uspokojenia społecznego lepiej.

Sprawa wyborów. Czy są możliwości oddziaływania na inteligencję katolicką wobec niebezpieczeństwa przegrania wyborów? Odpowiadam: społeczeństwo katolickie znalazło się w trudnej sytuacji, nie wyłączając mnie, wskutek wąskiego wachlarza katolickich posłów „z prawdziwego zdarzenia”. Do takich zaliczam p. Stommę⁶¹, Zawieskiego, Gołubiewa⁶². Natomiast nie mogę zaliczyć do „katolików z prawdziwego zdarzenia” ludzi tego typu co p. Frankowski i i[nni]. Możemy głosować na ludzi posiadających jakiś pion moralny.

Jeszcze sprawa osobista – i ks. Ziei.

10.00. **D[okto]r prof. Kaczorowska**⁶³ przywozi książki od M[arii] Winowskiej z Paryża i wodę z Lourdes. Ocenia smutek społeczeństwa francuskiego i wielką życzliwość dla Polski.

1953. Doktorat z filozofii 1961; wykładowca filozofii na ATK, w WMSD w Warszawie i na PWT; profesor zwyczajny 1990. Od 1984 krajowy duszpasterz Ruchu Odnowy w Duchu Świętym. Uczestnik obrad okrągłego stołu. Biskup włocławski 1992–2003, sakra biskupia 1992.

⁶⁰ Chodzi zapewne o Józefa Zarembę, prezesa Centralnego Urzędu Wydawnictw, Przemysłu Graficznego i Księgarstwa w 1956.

⁶¹ Stanisław Stomma (1908–2005), prawnik, doktor habilitowany prawa, publicysta i polityk, wykładowca na UJ (w 1950 usunięty; przywrócony do pracy 1956), członek Koła Poselskiego Znak, poseł na Sejm PRL 1957–1976. Współzałożyciel i 1946–1953 redaktor naczelny miesięcznika „Znak”; od 1946 członek redakcji „Tygodnika Powszechnego”. W 1956 współzałożyciel warszawskiego KIK. Zasłużony dla pojednania polsko-niemieckiego. Jeden z autorów interpelacji poselskiej w sprawie represjonowanych w 1968 studentów. W 1976 jako jedyny nie poparł wasalczych wobec ZSRZ zmian w Konstytucji PRL. W latach 1981–1984 przewodniczący Prymasowskiej Rady Społecznej. Współzałożyciel i przewodniczący Klubu Myśli Politycznej „Dziękania” 1985–1989. Uczestnik obrad okrągłego stołu, senator 1989–1991.

⁶² Antoni Gołubiew (1907–1979), pisarz, publicysta, historyk, od 1945 członek redakcji „Tygodnika Powszechnego” (z przerwą 1953–1956; w tym czasie objęty też zakazem druku) oraz miesięcznika „Znak”. W 1951 przyjął przyznaną przez PAX nagrodę im. W. Pietrzaka. Jeden z twórców KIK, członek zarządu ZLP. Najważniejsze dzieło: 5-tomowy cykl powieściowy *Bolesław Chrobry* (wyd. 1947–1974). Przed II wojną członek SKMA „Odrodzenie”.

⁶³ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

Ks[ia]dz Ruszczak⁶⁴ – niech się specjalizuje w sprawach beatyfikacyjnych.

Delegacja górali i obywateli z **Zakopanego** prosi o odwiedzenie ich. Ludzie żywej wiary, gorącego przywiązania do Kościoła.

Delegacja z **Kiernozi** prosi o usunięcie ks. Jacukowicza⁶⁵, pijaka i ubowca, który wygrywał na swym „patriotyzmie” swoje grzechy.

Ks[ia]dz Nawrocki TJ omawia sprawę Sodalicii Mariańskiej. Niech pracuje teoretycznie i przygotowuje materiały do przyszłej pracy.

13.00. **Prof[esor] Marzyński** omawia całokształt spraw budowlanych kościołów warszawskich.

Ks[ia]dz kan. Chlastawa⁶⁶ z Lublina.

Ks[ia]dz prob. **Kulesza**⁶⁷ z Zacisza.

15.00. **Ewa Czetwertyńska**⁶⁸ z mężem, po wyjściu z więzienia.

16.00. **Prof[esor] Żenczykowski** z politechniki z prof. Marzyńskim – po powrocie z wycieczki do Stanów Zjednoczonych dzieli się swymi wrażeniami.

18.00. U **św. Krzyża** zebrało się Towarzystwo Przyjaciół KUL na opłatek; przemawiał wiceprezes. Po uroczystości wygłosiłem konferencję o KUL w kościele św. Krzyża.

11 stycznia 1957

[Warszawa]

Siostry **szarytki** z Płockiej. B[isku]p płocki⁶⁹. **Irena Szamocka** – sprawy lekarzy warszawskich. **L. Rawińska**⁷⁰ – sprawa córki Fr[anciszka] Urbańskiego⁷¹.

⁶⁴ Zygmunt Ruszczak (1909–1992), kapłan archidiecezji warszawskiej, notariusz Kurii Metropolitalnej Warszawskiej, doktor prawa kanonicznego. Świecenia 1939. W czasie II wojny światowej więzień KL Auschwitz i członek Związku Organizacji Wojskowej – konspiracyjnej organizacji utworzonej przez rotmistrza Witolda Pileckiego; przeniesiony do KL Dachau 1942. Po wojnie notariusz Kurii Metropolitalnej Warszawskiej. Od 1964 wykładowca w WMSD w Warszawie; sędzia Sądu Metropolitalnego w Warszawie. Autor publikacji z zakresu prawa kanonicznego.

⁶⁵ Chodzi o ks. Alfonsa Jacukowicza (1910–1981), proboszcza parafii w Kiernozi i Mąkolicach. Pod koniec II wojny światowej wikary w parafii Borzęcin.

⁶⁶ Andrzej Chlastawa (1899–1969), kapłan diecezji lubelskiej, od 1946 skarbnik kurii diecezjalnej lubelskiej, redaktor „Wiadomości Diecezjalnych Lubelskich”, rektor kościoła pw. Najświętszej Maryi Panny Zwycięskiej w Lublinie, kanonik honorowy kapituły kolegiaty zamojskiej od 1945. Świecenia 1925. Znał ks. Stefana Wyszyńskiego jeszcze z okresu przed II wojną światową.

⁶⁷ Władysław Kulesza (1896–1967), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Rodziny na Zaciszu 1955–1964. Świecenia 1919. W latach 1964–1967 proboszcz parafii pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Postoliskach.

⁶⁸ Chodzi zapewne o Ewę Zofię Czetwertyńską (1910–1991) z d. baronównę Buxhoevden, której matka Izabela z Działowskich Buxhoevden była znajomą prymasa Wyszyńskiego jeszcze z czasów okupacji. Mężem Ewy był ksiądz Stanisław Tomasz Świątopełk-Czetwertyński (1910–1997).

⁶⁹ Chodzi o bp. płockiego Tadeusza Zakrzewskiego.

⁷⁰ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁷¹ Być może chodzi o córkę Franciszka Urbańskiego, ps. „Franciszek”, „Rzewuski” (1891–1949), posła na Sejm RP 1922–1930; 1935–1938, działacza Obozu Zjednoczenia Narodowego, prezesa Chrześcijańskich Związków Zawodowych; od 1939 w konspiracji, od 1943 polityka SP, z ramienia którego zasiadał w RJN, działacza związkowego, aresztowanego przez NKWD w 1945, skazanego w moskiewskim „procesie szesnastu”, zwolnionego w sierpniu 1945.

10.00. Dziekan **Chojecki ze Skierniewic** opowiada swoje kłopoty z ks. Krawczykiem⁷². Proszę, by złożył to na piśmie. Zgłosi prośbę o translokację.

Ks[ia]dz Jan Adamecki^{a73} z **Włocławka**, sprawy wydawnicze katolickie.

Ks[ia]dz Lelito⁷⁴ po wyjściu z więzienia dziękuje za obronę i opiekę. We Wronkach pozostali księża: Gadomski⁷⁵, Płonka⁷⁶, dwaj Mazurkiewicz⁷⁷.

Kapłan z **diec[ezji] pińskiej**, odwiedza kraj i wraca. Mówi o pięknej postawie duchowieństwa kat[olickiego]. Wracają ze Wschodu na terytorium Polski.

Ks[ia]dz prob. Czapski z par[afii] Nawrócenia św. Pawła, w sprawie rozszerzenia kaplicy uda się do K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej].

Ks[ia]dz Szemraj⁷⁸, gen[eralny] dziekan WP, otrzymuje polecenie, by załatwił sprawę ks. Wilkowskiego, który musi wycofać się z redakcji „Kuźnicy Kapłańskiej”.

13.00. **B[isku]p Zakrzewski** przywiózł nam swój portret, jako „spuściznę” dla Płocka, do oceny. Nieco za surowy w wyrazie.

15.00. **B[isku]p Pawłowski** wylicza całe mnóstwo swoich kłopotów terenowych.

19.00. **Ks[ia]dz prałat Zink** z Olsztyna bawił nas swym humorem przy wieczerzy.

Ks[ia]dz kan. Raiter z Gniezna bierze udział w obradach Komisji Szkolnej Episkopatu. Mieszka u nas.

^a *W rękopisie błędnie: Adamski.*

⁷² Tomasz Krawczyk (1905–1983), kapłan archidiecezji warszawskiej, wikary w parafii pw. św. Jakuba Apostoła w Skierniewicach do 1957. Świącenia 1931. W latach 1957–1975 administrator i proboszcz parafii pw. Trójcy Świętej w Kołbieli.

⁷³ Jan Adamecki (1895–1972), kapłan diecezji włocławskiej, bibliotekarz, bibliofil, wykładowca w WSD we Włocławku, kanonik gremialny kapituły katedralnej we Włocławku. Świącenia 1917. W latach 1932–1956 dyrektor biblioteki WSD we Włocławku.

⁷⁴ Józef Lelito (1915–1978), kapłan archidiecezji krakowskiej. Świącenia 1939. W czasie II wojny światowej kapelan Narodowej Organizacji Wojskowej, w 1946 komendant powiatowy Narodowej Organizacji Wojskowej w Skawinie. Aresztowany w 1952 i skazany w procesie kurii krakowskiej na karę śmierci. W 1953 Rada Państwa zmieniła karę na dożywotnie więzienie. Zwolniony w 1956. Postępowanie karne umorzone w 1963 na mocy ustawy amnestyjnej 1956. W 1992 Sąd Warszawskiego Okręgu Wojskowego stwierdził nieważność orzeczeń w procesie księży kurii krakowskiej.

⁷⁵ Zbigniew Gadomski (1921–1993), kapłan diecezji kieleckiej, w latach 1950–1960 więziony przez władze komunistyczne. Świącenia 1945. Aresztowany w 1950 i oskarżony o współpracę z podziemiem antykomunistycznym. W latach 1962–1965 proboszcz parafii w Brzezinkach, następnie w Kalinie Wielkiej 1965–1970 i w Kozłowie k. Miechowa 1970–1993.

⁷⁶ Józef Płonka OFM (1912–1967), kapłan zakonny. Świącenia kapłańskie w Zakonie Braci Mniejszych (bernardynów) 1938. Do 1946 kapelan AK obwodu Zamość. Aresztowany i skazany za udział w konspiracji antykomunistycznej, w tym za współpracę z AK-WiN Inspektorem Zamojskim. Więziony w latach 1950–1956. Po wyjściu z więzienia przebywał w klasztorze w Alwerni.

⁷⁷ Najprawdopodobniej Adam Mazurkiewicz (1917–1965), kapłan. Świącenia w zakonie franciszkańskim 1943. Od 1946 kapłan diecezjalny na terenach Ziemi Zachodnich. W latach 1952–1957 aresztowany, skazany i więziony za przynależność do Polskich Podziemnych Sił Zbrojnych. Po wyjściu na wolność duszpasterz w parafii w Osowej i Dębowej Łące; w 1961 inkardynowany do Administratury Apostolskiej w Gorzowie. Władysław Mazurkiewicz, kapłan diecezji lubelskiej, wikariusz w Bełżyczach.

⁷⁸ Roman Szemraj (1904–1987), kapłan, kapelan WP, dziekan generalny WP 1950–1964, pułkownik, jeden z liderów ruchu księży-patriotów, członek Prezydium Głównej Komisji Księżów przy ZBoWiD oraz Prezydium Komisji Duchownych i Świeckich Działaczy Katolickich przy PAX. Świącenia 1938. Od 1959 członek Centralnego Zarządu Kół Księżów przy Zrzeszeniu Katolików Caritas.

12 stycznia 1957

W[arsza]wa

Od rana debatowałem z B[ohdanem] Skąpskim nad organizacją drukarni dla Instytutu Wydawniczego „Jasna Góra”. Bohdan otrzymał pozwolenie na druk Ślubów Jasnogórskich w nakładzie 250 tysięcy egz.

9.00. **Jerzy Zawieyski** przyszedł w imieniu min. Bieńkowskiego, zapraszając na rozmowę w sprawach kościelnych z premierem Cyrankiewiczem. Tłumaczył, że sytuacja przedwyborcza jest groźna. Idzie propaganda, by skreślać pierwsze nazwiska z list. Tak mogą przepaść wszyscy czołowi kandydaci F[rontu] N[arodowego]. Dostarczy to argumentu opozycji. Pytam, co może być przedmiotem rozmowy. – Sprawy kościelne. Rząd nie ma zamiaru prosić o deklarację przedwyborczą. Wyjaśniam swoje stanowisko: dotąd czekam na ogłoszenie zniesienia dekretu o obsadzaniu stanowisk kościelnych. Od Komańczy upłynęły 2 miesiące. Rząd miał wiele czasu na to, by się uporać z dekretem. To jest przecież stalinowski dekret, który gniecie 10 tysięcy księży. Czy to może dobrze usposabiać do rządu? Oczekuję, że dekret nowy będzie ogłoszony w „Dzienniku Ustaw”. Istnieje cały szereg nietaktów. Do nich należy: 1) przemilczenie w prasie tekstu orędzia wigilijnego; 2) złe ustawienie w prasie („Życie W[arszawy]”, „Trybuna L[udu]”) odezwy noworocznej; 3) nowe słownictwo, które znów wraca do prasy (ciemnogród i chuligani w mowie Rybickiego); 4) cenzura tekstów przemówień. Nadto rozmawiać z p. Cyrankiewiczem, który *magna pars fuit*⁷⁹ w moim aresztowaniu? Dotąd p. C[yrankiewicz] niczym nie okazał swej dezaprobaty dla swych wyczynów. Proszę te zastrzeżenia przekazać p. min. Bieńkowskiemu. To jest człowiek kulturalny. Gdyby miało przyjść do rozmowy, to żadną miarą nie dziś.

O godz. 10.00 rozpoczęła się **sesja Kurii Metrop[olitalnej] W[arszawskiej]**. Wiele czasu zajęły sprawy personalne. **Ks[iądz] Modzelewski** referował sytuację kościołów parafialnych w stolicy. Przewiduje się 26 nowych parafii w mieście.

W czasie obiadu **bp Baraniak** składał mi życzenia w czwartą rocznicę kreacji kardynalskiej. Wspominaliśmy ciężkie przeżycia, które towarzyszyły temu faktowi przed 4 laty.

14.00. Wraca **J[erzy] Zawieyski**. Przedstawił min. Bieńkowskiemu moje zastrzeżenia. Przynosi tłumaczenie, że dekret musi iść na Sejm. Zwracam uwagę, że rząd miał możliwość uczynić to już dawno. Jaki będzie nowy Sejm, nie wiadomo. Sytuacja narodu jest ciężka. Premier C[yrankiewicz] nie mógł wcześniej dać odpowiedzi, gdyż są zajęci Chińczykami. Musi ich odprowadzić do Krakowa. Prosi o termin rozmowy, dostosuje się. Rozmowę uważają za konieczną dla spokoju w kraju. Po dłuższym namyśle rozmowę przyjmuje. Wyznaczam ją na 14 stycznia, poniedziałek, godz. 17.00. Zaproszenie wystosuje p[an] premier. Będzie to prawdopodobnie w Radzie Państwa.

⁷⁹ Łac. miał duży udział.

17.00. Na Kamionku, w **domu s[ió]s[tr] szarytek** zebrało się około 100 rodzin młodych z dziećmi na wspólny „opłatek”. Wygłaszam konferencję do rodziców w kaplicy. Dzieci bawią się na dole. Rodzice składają przyrzeczenia jasnogórskie. Na dole, w wielkiej sali kilka setek małych dzieci. Obdarzamy je obrazkami, cukierkami itp. Rodzice otrzymują ewangelie i obrazy Matki Bożej J[asno]g[órskiej]. Uroczystość trwa do godz. 20.00.

Odwiedzam siostry szarytki i młodzież akad[emicką], mieszkającą na górze. Jest to przykry obraz opuszczenia młodzieży. Kilka dziewcząt, jakiś chłopiec o zakłopotanym wyrazie twarzy; przeciekające sufit, brak porządku i ładu. Siostry ubolewają, że wiele tu gości nocnych. Była tu dawniej bursa młodzieżowa, zabrana przez państwo szarytkom. Dziś jest „hotelik” dla bezdomnych akademikzek.

13 stycznia 1957

[Warszawa]

9.00. Mszę św. odprawiam u s[ió]s[tr] **sakramentek** na Nowym Mieście, poświęcam ołtarz, dopełniam obrzędu obłóczyn trzech nowych kandydatek, wygłaszam kazanie na tle kolekty z niedzieli w oktawie Objawienia Pańskiego – *ut quem foris nobis similem esse agnovimus, intus reformari mereamur*⁸⁰. Po nabożeństwie odwiedzam w chórze siostry, które przygotowały piękne misterium na tle tekstów liturgicznych, opowiadające zdarzenia trzech lat ostatnich w Kościele polskim.

Od sakramentek udaliśmy się na godz. 12.30 do par[afii] **św. Michała**. Pada mokry śnieg. Ulicę zalega wielka rzesza. Stoją cierpliwie i mokną. I tak stali w ciągu Mszy św. i długiego kazania przed barakiem-kościołem, największym kościołem dzielnicy bez świątyń. Na plecach buduje się z wielkim trudem nowy kościół. W czasie Mszy [św.] wygłaszam kazanie o rodzinie chrześcijańskiej. Po obiedzie zbiera się w świątyni dziatwa i młodzież licealna. Przemawiają dzieci. Pracują tu siostry urszulanki szare w katechizacji. Ciężba dziecięca nie może w ciasnocie utrzymać spokoju. Trudno do nich przemawiać. Trzeba to czynić systemem pytań, by zachować spokój. Delegacje młodzieży wypowiadają zwięźle swoje uczucia. Mała, pięcioletnia dziewczynka opanowała swym cieniem głosem całą świątynię. Nie udało się to już starszej dziewczynce. A nie powiodło się zupełnie chłopcu licealnemu. Z trudem opuszczam świątynię po błogosławieństwie udzielonym młodzieży. Warunki pastoryzacji młodzieży mamy ciągle bardzo ciężkie.

⁸⁰ Fragment kolekty: *Deus, cuius Unigenitus in substantia nostrae carnis apparuit, praesta, quaesumus, ut, per eum, quem similem nobis foris agnovimus, intus reformari mereamur. Qui tecum* [Boże, Twój Jednorodzony Syn ukazał się w naszym ludzkim cielem, spraw, aby Zbawiciel, który zewnątrz był do nas podobny, przekształcił nas wewnątrz. Który z Tobą żyje].

14 stycznia 1957

W[arsza]wa

Od rana prowadziłem długą rozmowę z ks. prow[incjałem] **Łysikiem**⁸¹ i ks. L[eonem] Szela[giem]⁸², marianami, w sprawie **Bielan**. Ks[ia]dz Sz[ela]g wystąpił z długim przemówieniem obrazującym krzywdę, która może być wyrządzona zgromadzeniu, gdyby Bielany były zabrane. Ze swej strony wskazałem na potrzeby archidiecezji, która musi nareszcie otrzymać seminarium, jakie jest niezbędne dla rozrastającej się archidiecezji. Przedstawiłem im projekt do dyskusji dla kapituły marianów.

Przyjechał z Częstochowy **bp Lucjan Bernacki**.

B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** przyszedł, by ustalić jeszcze tematy do rozmów z premierem Cyrankiewiczem.

Przybył też prof. Czesław **Znamierowski**⁸³, którego nie widziałem dość dawno. Profesor ocenił, że z sytuacji stalinizmu wyszedł zwycięsko i niczym nie dał się złamać, chociaż nie był usunięty z katedry.

Na godz. 17.00 udałem się do Rady Ministrów na zaproszenie **premiera Cyrankiewicza**; o spotkanie prosił przez J[erzego] Zawieyskiego *via* minister Bieńkowski.

Premier przyjął mnie bardzo grzecznie; był wyraźnie zakłopotany, od czego zacząć. Próbował tłumaczyć nieco przeszłość. Zaczął obszernie malować sytuację Polski, która jest **zagrożona Węgrami**. W partii panuje walka. Podnosi głowę stalinizm, co niesie ze sobą antysemityzm i niebezpieczeństwo ostrego kursu. W okresie pierwszym po październiku, „**gdy część partii przeszkadzała nam – mówił premier – Kościół nam pomagał**”. (Zanotowałem te słowa od ręki). Ogólny tenor przemówienia: „**trzeba pomóc Gomułce**”. Długo rozwodził się nad wzrastającym **antysemityzmem**.

Wyraziłem zdanie, że antysemityzm jest większy w prasie polskiej niż w rzeczywistości. Prowadzi to do tego, że zagranica wierzy prasie, bo nie zna faktów. To przynosi wielką szkodę Polsce w jej zabiegach o pożyczki zagraniczne. W tej chwili szkodzi Polsce i rządowi straszak antysemityzmu.

Wysuwam dwie sprawy: **dekretu o obsadzaniu stanowisk kościelnych i bp. Kaczmarka**. Obydwie muszą być załatwione przed niedzielą. Z dekretem jest niewytłuma-

⁸¹ Władysław Łysik MIC (1890–1964), kapłan zakonny, doktor filozofii, przełożony polskiej prowincji Zgromadzenia Księży Marianów 1951–1957. Święcenia 1914. Absolwent Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie. Do Zgromadzenia Księży Marianów wstąpił w 1915. Przełożony domów zakonnych marianów, wychowawca, dyrektor mariańskich szkół. W okresie okupacji i w pierwszych latach po zakończeniu II wojny światowej opiekun ubogich na warszawskiej Pradze. W latach 1957–1963 przebywał w Rzymie jako radny w zarządzie generalnym zgromadzenia.

⁸² Leon Szela[gi] MIC (1903–1980), kapłan zakonny, przełożony domu na warszawskich Bielanych 1957. Do zgromadzenia wstąpił w 1923; święcenia 1936. Podczas II wojny światowej kapelan AK. Od 1946 ukrywał się przed UB. Aresztowany w 1949, w 1950 skazany na 12 lat więzienia; zwolniony w 1955. W 1958 przełożony domu w Grudziądzu. W latach 1963–1969 przełożony polskiej prowincji księży marianów.

⁸³ Czesław Znamierowski (1888–1967), filozof, etyk, prawnik, tłumacz, profesor Uniwersytetu Poznańskiego, kierownik Katedry Teorii Państwa i Prawa 1945–1960.

czona zwłoka. Komisja Wspólna ze strony rządu jest ciągle niekompletna. Nadto na K[omisji] W[spólnej] z dn[ia] 7 stycznia br. biskupi wyczuli w ustach **p. Sztachelskiego** coś w rodzaju **pogróżki** przeciwko Episkopatowi. Nie możemy przyjąć tego stylu. Są i inne trudności. Na K[omisji] W[spólnej] ustala się tekst zarządzenia, a później przychodzi w druku mała zmiana, przynosząca jednak wiele kłopotu. Tak było ze sprawą **pisemnych** wniosków rodziców o nauczanie religii dla dzieci. Drobiazg, a jednak ile sprawia kłopotu, sami widzimy. Podobnie było z dekretem o duszpasterstwie kapelanów wojskowych w więzieniach. Co do dekretu z 9 lutego 1953, to są pogłoski, że ma iść wprawdzie do Sejmu. Miał być ogłoszony już dawno. Dziesięć tysięcy księży żyje pod grozą dekretu i to w 2 miesiące po październiku. Z jakim usposobieniem pójdą do wyborów? Prasa wprowadziła w błąd społeczeństwo. Referenci wyznaniowi nadal urzędują, chociaż nie brak wśród nich ludzi, którzy bardzo się dali we znaki duchowieństwu.

Pan premier zaczął telefonicznie sprawdzać, jakie są losy dekretu. Przyniósł odpowiedź, że już się kończy druk i jutro będzie w sprzedaży.

Poruszyłem sprawę **bp. Kaczmarka**; milion ludzi w terenie bardzo niespokojnym pozostało w przekonaniu, że biskup cierpi niewinnie. Pan premier wyraził zdanie, że sprawa będzie załatwiona pomyślnie, ale tak prędko nie uda się przygotować uzasadnienia wniosku. Sprawdzi to i przyspieszy.

P[an] Cyrankiewicz daje długi wywód o sytuacji w **szkolnictwie** w związku z religią. Są oznaki nietolerancji w szkole. „Sztandar tolerancji niech podniosą księża”. Przytaczam wyjątki z listu bp. Choromańskiego z dnia 14 stycznia br. Czytamy pisma i widzimy, że podniecenie płynie z organu Związku Naucz[ycielstwa] Polskiego i z czynnego zaangażowania się niektórych nauczycieli do walki z sumieniem dzieci. Dziś to się mści. Trzeba pamiętać o przewrażliwieniu społeczeństwa, które na tyłu odcinkach dziś prostuje kark. Ostatecznie na Węgrzech jest lepsza sytuacja dla religii w szkołach niż w Polsce. Niech M[inisterstwo] O[światy] stonuje biurokracizm rozporządzenia z 8 grudnia [19]56. Niezbędna jest tolerancja dla nauczycielstwa na Ziemiach Zach[odnich] i w Wielkopolsce. Na ten rok należy dopuścić i niewykwalifikowanych nauczycieli religii. Przecież w początkach tyłu nauczycieli niewykwalifikowanych uczyło w szkołach (p. C[yrankiewicz]: i dziś uczy). W Wielkop[olsce] nauczycielstwo zawsze uczyło religii. I dziś chce uczyć. W diec[ezji] gorzowskiej, w jednej parafii jest 470 godzin religii, a ksiądz jest jeden. Ograniczenia dekretu godzą w dekret.

Wiele czasu poświęciliśmy **prasie katolickiej**. Nie chcemy subsydiów, ale domagamy się równych praw i drukarni diecezjalnych. Musimy mieć kontakt społeczny z katolikami. Może się przydać na chwile wyjątkowe. Nie może tak być, by „Słowo Powszechne” było jedynym pośrednikiem między Episkopatem a katolikami. Oprócz ustalonych czterech wydawnictw – św. Wojciecha, Pallottinum, „Przeglądu Powszechnego” i „Ateneum” – trzeba dać pozwolenie „Niedzieli” i „Rycerzowi Niepokalanej”. Pr[emier] C[yrankiewicz] mówi: z „R[ycerzem] N[iepokalanej]” będzie trudno; znam go sprzed wojny, był zawsze

zadziorny. Ale – moim zdaniem – „R[ycerz] N[iepokalanej]” usłucha, gdy otrzyma wskazania. Dokucza nam nadal cenzura.

Wiele uwagi p. C[yrankiewicz] poświęca wyborom. Absencja mogłaby być niebezpieczna dla obecnej orientacji politycznej. Nie brak pojedynczych faktów, niechętnych kandydatom, ale „w sumie kler roboty nieprzyjaznej nie prowadzi” – mówi p. C[yrankiewicz]. Jest nieco trudności ze strony kandydatów na posłów. „Niektórzy nasi mówią głupstwa, zawodzą”. Stomma występuje z dużym poczuciem odpowiedzialności państwowej. Byłoby rzeczą pomocną, gdyby biskupi przypomnieli obowiązek brania udziału w wyborach. „Idzie o sam udział w akcie wyborczym. Nie o to, jak głosować, kreślić, czy nie kreślić, ale o frekwencję. Warto zrobić wszystko, by frekwencja była duża. Zbyt mała byłaby znakiem obojętności. Idzie tu o Gomułkę. Gdyby go nie było, byłibyśmy rozbici”. Głównym zadaniem okresu jest, by linia obecna, dzięki powadze Gomułki, była utrzymana. Czy można by wydać komunikat o wyborach? Idzie o to, by nic nie utrudniało udziału^a w wyborach.

Próbujemy naszkicować projekt komunikatu do prasy. „Dzień 20-sty stycznia jest dniem wyborów. Obywatele mają w tym dniu spełnić swój moralny obowiązek brania udziału. Duch[owieństwo] tak pokieruje nabożeństwami, by wszyscy mogli spełnić swój obowiązek religijny i obywatelski”. Czy to wystarczy? Oświadczam, że muszę konsultować z biskupami.

Rozmawiamy jeszcze długo o sposobie urzędowania w państwowych urzędach. Nadal urzędnicy „władają, a nie służą”.

Niezbędna jest opieka nad rodziną liczną, by wprowadzić zapłatę rodzinną za pracę. Wychowanie dzieci jest też służbą społeczną.

Ustawa antykoncepcyjna też niepokoi społeczeństwo katolickie.

Ustalamy treść komunikatu dla prasy o naszym spotkaniu. Rozmowa kończy się o godz. 19.30.

Po powrocie do domu zastaję bp. **Choromańskiego**, z którym ustalamy komunikat dla prasy.

15 stycznia 1957

W[arsza]wa

W[łodzimierz] **Dolański**⁸⁴ przychodzi w imieniu^b Caritas z zapytaniem, co Episkopat ma zamiar zrobić z Caritas. Zarząd Caritas gotów jest przekazać Episkopatowi. Proszę o informacje o stanie obecnym Caritasu. P[an] Dolański wyraża się bardzo dodatnio o pracy

^a W rękopisie: w udziale.

^b W rękopisie tu i dalej: imieniem.

⁸⁴ Włodzimierz Dolański (1886–1973), ociemniały i jednoręki nauczyciel muzyki, doktor filozofii, tefolog; od lat przedwojennych związany z Laskami, inicjator w 1946 pierwszego ogólnopolskiego związku zrzeszającego niewidomych – Polskiego Związku Pracowników Niewidomych Rzeczypospolitej Polskiej. Jeden z inicjatorów duszpasterstwa niewidomych.

ks. Lempartego. „Koło” i zakłady niedotowane rząd odda [w] każdej chwili. Gdy idzie o inne – jest wątpliwość.

Franciszka B.⁸⁵, dawna pracowniczka Biura Informacji w Bydgoszczy, dziś w Łodzi, zwraca się z prośbą o pomoc. Doszła do wniosku, że komunizm i humanizm nie pokrywają się. Przypomina mi słowa wypowiedziane w samochodzie w drodze z Wł[ocławka] do W[arsza]wy: „Przyjdzie czas, że pani spojrzy na wszystko inaczej”. Dziś to widzi. Musi opuścić Polskę, gdyż sumienie nie pozwala jej pracować dalej, zwłaszcza po sprawie Węgier i po reemigracji polskiej z ZSRR.

Ks[ia]dz Naumczyk Antoni⁸⁶ z Londynu, misjonarz, wracający do L[ondynu]. Typowy przedstawiciel emigracji. Skłonny do udzielania rad i ocen naszego postępowania, wracający jednak tam. W długiej rozmowie nic nie mówił od ks. Staniszewskiego⁸⁷.

Ks[ia]dz kan. Tyszka⁸⁸ i ks. prob. Bujalski⁸⁹ z Pruszkowa – Tworki omawiają sprawę budowy kościoła par[afialnego] w Tworkach. Chcą uzyskać pożyczkę na nabycie placu.

Ks[ia]dz Kwiatkowski, rektor ATK, porusza sprawę reaktywizacji ks. Obertyńskiego. Nie odwoływałem go i nie zabieram głosu.

Gdy idzie o **ks. Radosza**⁹⁰ jako adiunkta, to jestem zdania, że jak długo nie naprawi zgorzienia wyrządzonego podczas procesu bp. Kaczmarka, nie można sprawy stawiać.

E. Podhorska⁹¹ wyjeżdża do Londynu, prosi o błogosławieństwo.

Mec[enas] Janczewski⁹², przed objęciem pracy w kurii metrop[olitalnej] zgłasza się do dyspozycji.

⁸⁵ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁸⁶ Antoni Naumczyk CM (1925–1969), kapłan zakonny. Świecenia w Zgromadzeniu Księża Misjonarzy 1950. Po udowodnieniu mu kontaktów intymnych z kobietami oraz kradzieży wielu cennych dokumentów z biblioteki klasztoru księży misjonarzy w Krakowie opuścił Kościół katolicki w 1957. Dzięki działaniom UdsW włączony do duchowieństwa Kościoła polskokatolickiego. Pracownik naukowy na ChAT. Administrator diecezji warszawskiej Kościoła polskokatolickiego 1960–1965. Wikariusz generalny Kościoła polskokatolickiego w PRL 1965–1969.

⁸⁷ Władysław Staniszewski (1901–1989), kapłan, wikariusz delegat Polskiej Misji Katolickiej w Anglii i Walii 1938–1974, działacz polonijny w Wielkiej Brytanii, infułat. Świecenia 1927. W latach 1931–1938 dyrektor biura kancelarii prymasa Polski kard. Hłonda.

⁸⁸ Edward Tyszka (1887–1966), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii w Pruszkowie 1919–1960, prałat. Świecenia 1909. Od 1912 proboszcz w Regnowie. W czasie okupacji zaangażowany w prace Rady Głównej Opiekuńczej w Pruszkowie. Organizator pomocy dla wysiedlanej ludności Warszawy w obozie przejściowym w Pruszkowie.

⁸⁹ Franciszek Bujalski (1891–1962), kapłan archidiecezji warszawskiej, kanonik, kapelan szpitala w Tworkach, rektor kaplicy w Tworkach oraz inicjator erygowania samodzielnej parafii pw. św. Edwarda Wyznawcy. Świecenia 1915.

⁹⁰ Wacław Radosz (1913–1998), kapłan z diecezji kieleckiej, doktor nauk teologicznych, związany ze Stowarzyszeniem PAX oraz ruchem księży-patriotów, publikował w „Słowie Powszechnym”, w 1953 urlopowany z pracy w diecezji. Świecenia 1936. Kapelan AK w czasie wojny. Administrator parafii pw. Matki Bożej Królowej w Łukowej 1965–1976.

⁹¹ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁹² Stanisław Janczewski (1887–1970), prawnik, radca prawny kurii metropolitalnej w Warszawie; na liście adwokatów w Warszawie 1912, wieloletni członek Naczelnej Rady Adwokackiej, współtwórca „Palestry” 1957 i jej pierwszy redaktor naczelny do 1964. Współautor *Zbioru zasad etyki adwokackiej i godności zawodu* (1961), autor *Dziejów adwokatury w dawnej Polsce* (1970).

Ks[iaźdz] Olgierd **Kokociński**⁹³, prowincjał kongr[egacji] filipinów, omawia sprawę ks. Tabora i ks. Siekierki⁹⁴.

O[jciec] Sylwester **Niewiadomy**⁹⁵ składa sprawozdanie z wizytacji w prowincji o[jców] franciszkanów wrocławskich.

Ks[iaźdz] Donat **Nowicki** referuje sprawę Kościoła prawosławnego w Polsce.

Ks[iaźdz] Osmólski⁹⁶ z Baniochy referuje sprawę budowy kościoła w nowej parafii.

Ks[iaźdz] Kur⁹⁷ obejmuje stanowisko notariusza w K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej].

16.00. **Stefan Świeżawski**⁹⁸ po powrocie z Paryża miał zamiar przedstawić mi sprawy filozoficzno-teologiczne we Francji. Brak czasu nie pozwolił mi na wysłuchanie go.

17.00. Ks[iaźdz] rektor **Kwieciński** z semin[arium] metrop[olitalnego] warsz[awskiego].

16 stycznia 1957

W[arsza]wa

8.00. Matka **Benedykta** z Lasek.

Pani **Urbańska**⁹⁹, c[órka] Franciszka, w sprawie córki, małej Bożenki¹⁰⁰.

9.00. **M. Świątkowska**¹⁰¹, żona Kazimierza, z synem Andrzejem z Otwocka.

^a *W rękopisie tu i dalej błędnie: Świeżawski.*

⁹³ Olgierd Kokociński CO (1916–2001), kapłan, prokurator Krajowego Instytutu Oratorium św. Filipa Neri w Polsce 1952–1970; 1973–1976, przełożony Kongregacji Oratorium św. Filipa Neri w Tarnowie 1952–1970; 1973–1976, ceniony rekolekcjonista, ojciec duchowny. Do filipinów wstąpił w 1937, święcenia 1941. Od 1977 w Rzymie.

⁹⁴ Władysław Siekierko CO (1909–1979), kapłan z Kongregacji Oratorium św. Filipa Neri.

⁹⁵ Sylwester Niewiadomy OFM (1910–1987), kapłan zakonny, bernardyn. Po II wojnie światowej pierwszy gwardian klasztoru w Olsztynie. W latach 1951–1954 minister prowincjalny prowincji Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny Zakonu Braci Mniejszych (bernardynów).

⁹⁶ Wiesław Osmólski (1920–2000), kapłan archidiecezji warszawskiej, administrator parafii i budowniczy kościoła pw. NMP Królowej Pokoju w Baniosze 1956–1962. Święcenia 1946. Proboszcz parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Kamieńczuku, pw. św. Wincentego a Paulo w Warszawie na Targówku, pw. św. Wojciecha w Wiązownie. Rektor kościoła św. Wincentego a Paulo na cmentarzu Bródnowskim w Warszawie 1974–1989. Od 1992 w diecezji warszawsko-praskiej.

⁹⁷ Stanisław Kur (ur. 1929), kapłan archidiecezji warszawskiej, wikariusz parafii pw. św. Teresy na Tamce w Warszawie 1956–1958, wykładowca w WMSD w Warszawie. Święcenia 1953. Rezydent w parafii pw. św. Andrzeja Apostoła w Warszawie. Absolwent Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie 1966 oraz Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego. Doktorat 1969, habilitacja 1990. Wykładowca w WMSD w Warszawie, wykładowca na KUL od 1972, a następnie na ATK i Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie. W latach 1982–1997 rektor WMSD w Warszawie.

⁹⁸ Stefan Świeżawski (1907–2004), historyk filozofii, profesor zwyczajny doktor habilitowany filozofii, kierownik Katedry Historii Filozofii Średniowiecznej KUL 1946–1976, profesor w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN 1957–1963, działacz katolicki. Doktorat 1932, habilitacja 1946, profesor nadzwyczajny 1956, profesor zwyczajny 1967. W latach 1935–1939 pracownik naukowy UJK we Lwowie, a w latach 1939–1945 Uniwersytetu Ziemi Zachodnich (konspiracyjna nazwa UAM w Poznaniu). Ideowo związany ze środowiskiem „Tygodnika Powszechnego” i „Znak”. Jedyny pochodzący z Europy Środkowo-Wschodniej audytor Soboru Watykańskiego II. Autor wydanego w latach 1974–1990 monumentalnego, 8-tomowego dzieła pt. *Dzieje filozofii europejskiej w XV wieku*.

⁹⁹ Zofia Urbańska z d. Murchel (1907–1961).

¹⁰⁰ Bożena Urbańska-Żebrowska (ur. 1930), warszawska lekarz neonatolog.

¹⁰¹ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

Ks[iądz] Michalski¹⁰², prow[incjał] orionistów, ponawia prośbę o parafię przy Dworcu Zachodnim. Odsyłam do ks. Modzelewskiego.

Ks[iądz] Karasiński¹⁰³, kapelan z Samarii.

11.00. **Prof[esor] Strzeszewski**, omawiamy sprawę Rady Społecznej i programów wykładów społecznych w seminariach duch[ownych].

12.00. **Ks[iądz] Wilkowski** składa oświadczenie na piśmie, że przestał być redaktorem „Kuźnicy Kapłańskiej”.

Dzielo Perseverantiae Sacerdotalis warsz[awskie] – ks. Pągowski i ks. Miziołek referują sprawę pracy w dziele powołań kapłańskich.

13.00. **Ks[iądz] Synowiak**¹⁰⁴ z Buffalo, delegat parafii polskich, przybył, aby omówić pomoc dla Polski. Wyleciał samolotem przed trzema dniami. Postanowiliśmy konferencję odłożyć na sobotę.

14.00. Obiad u **bp. Majewskiego** z okazji nominacji w kapitułach.

17.00. Obraduje **Maryjna Komisja biskupów**, ustala program obchodów 5 maja odnowienia ślubów, synchronizacji kazań katechetycznych z tematyką danego Roku Maryjnego.

17 stycznia 1957

[Warszawa]

9.00. **J[erzy] Krasnowolski** omawia sytuację w Caritas i w PAX, w ZBoWiD i we Fr[oncie] N[arodowym].

10.00. **Ks[iądz] J[erzy] Mirewicz** omawia sytuację wśród młodzieży akademickiej na KUL. Stwierdza się wśród młodzieży oderwanie od nadprzyrodzoności. Wola „działania” jest wielka; brak zrozumienia dla życia nadp[rzyrodzonego] **osobistego**, brak lektury, znajomości Pisma św. O organizacjach katolickich myślą: byle tylko nie pobożna, nie chcą sodalicji, byle nie zamknąć się w dewocji – tego się boją. Sodalicję należy odnowić. Gorzej jest ze wzrastającym seksualizmem. Programuje się w wydawnictwach państwowych (P[aństwowy] I[nstitut] W[ydawniczy]) zagraniczne pozycje pornograficzne („Sztandar Mł[odych]”).

Pan Milczewski¹⁰⁵, wraca z Jerozolimy i Rzymu. Był w Domu Polskim elżbietanek w J[erozolimie], w nowym domu. Nie mógł się dostać do starego Domu Polskiego w J[erozolimie]. Widział dwie elżbietanki polskie.

¹⁰² Włodzimierz Michalski FDP (?–1975), kapłan zakonny, dyrektor prowincjalny zgromadzenia orionistów w latach 1947–1958.

¹⁰³ Być może ks. Antoni Karasiński (1905–1982), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Antoniego Padewskiego w Babsku 1959–1962. Świecenia 1948. W drugiej połowie lat 50. wikary w parafii pw. św. Wawrzyńca w Kutnie. Od 1962 proboszcz parafii pw. św. Mikołaja w Słupi. Później kapelan kościoła rektorskiego pw. św. Karola Boromeusza na warszawskich Powązkach.

¹⁰⁴ Edward Synowiak (1926–2000), kapłan urodzony w USA. Świecenia 1951 w Buffalo. Przez wiele lat odpowiedzialny za sprawy dobroczynności.

¹⁰⁵ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

Ks[iaźdz] dr Kotowski z Sandomierza, któremu wyjaśniam, że nie rezygnujemy z osadzenia go w sekretariacie; szykujemy biuro, staramy się o mieszkanie.

Ks[iaźdz] St[anisław] Sprusiński z Zalesia G[órnego]. Napływają listy o powrót do parafii na Lesznie. Jest zdania, że parafia jest bardzo ciężka. Nie chce mu się już podejmować pewnych wysiłków, zwłaszcza w tak trudnych warunkach. Wolałby być w Warszawie, ale poddaje się woli ordynariusza. Na Leszno się nie pali. Omawiam sprawę mieszkania.

Ks[iaźdz] Łowiński¹⁰⁶ w sprawie swej emerytury. Nie chce przejść na emeryturę, gotów jest przyjąć suspensę raczej, niż usunąć się z terenu parafii św. Stanisława.

Ks[iaźdz] Troska Ignacy¹⁰⁷ – odesłany do bp. Majewskiego.

Ks[iaźdz] Oraczewski Cz[esław]¹⁰⁸ otrzymuje polecenie, by wstrzymał się od kazań aż do odwołania.

Ks[iaźdz] Piskorz prosi o celebret¹⁰⁹ na teren diecezji warszawskiej. Odmawiam, oświadczając, że powinien wrócić do swej diecezji. **Ks[iaźdz] P[iskorz]** oświadcza, że nie uczyni tego, chociaż byłby suspendowany. Wyrażam ubolewanie, ale nie mogę zmienić stanowiska.

Ks[iaźdz] Wądołowski Z[ygmunt] – straszne! Przyjąć jednego dnia tych kapłanów – ks. Łowiński, ks. Oraczewski, ks. J[an] Piskorz i ks. Wądołowski – to przecież ponad siły! Jak oni wyglądali, gdy po święceniach kapłańskich opuszczali katedrę. Co można zrobić z kapłaństwem? Czy można stworzyć kapłański typ katolickiego księdza? Co robi łaska stanu, a co szatan? Dlaczego tych ludzi tak potwornie ubił? Boże, Boże...!

14.00. Na obiedzie był **bp Goliński**, ks. dr Kotowski, ks. Słomkowski i ks. Czerniak.

17.00. Zebranie **Jasnogórskiego Komitetu Lekarzy Warszawskich**. Ustalono program pracy na terenie stolicy. Zebrania zaczną się od 19 lutego br. w kaplicy Res Sacra Miser¹¹⁰, za kartą wstępu. Sprawa spoczywa w ręku Wydziału Duszpasterskiego przy Kurii Metropolitalnej W[arszawskiej]. **Ks[iaźdz] Modzelewski** ma do pomocy: ks. Ziębę i ks. Bozowskiego, ks. Słomkowskiego i ks. Mońkę TJ.

¹⁰⁶ Antoni Łowiński (1888–1972), kapłan emeryt, teolog. Święcenia 1913. Administrator parafii pw. św. Wawrzyńca w Warszawie 1945–1947, a następnie w Mogielnicy od 1947.

¹⁰⁷ Ignacy Troska (1894–?), kapłan archidiecezji wileńskiej. Święcenia kapłańskie 1920. Od 1927 w parafii Szudziałów. Po zakończeniu II wojny światowej w Szczecinie, później dziekan dekanatu Korycin (powiat białostocki) i kapłan w Rycicach. W 1949 aresztowany i oskarżony o współpracę z Niemcami oraz działalność w NSZ.

¹⁰⁸ Czesław Oraczewski (1891–1965), kapłan archidiecezji warszawskiej. Święcenia 1914. W 1926 porzucił stan kapłański i został suspensowany. Przywrócony do pracy duszpasterskiej w 1936. Od 1944 zwolennik rządów komunistycznych. Współpracował ze Stowarzyszeniem PAX.

¹⁰⁹ Chodzi o dokument uprawniający kapłana do odprawiania Mszy św. poza własną diecezją lub domem zakonnym, wystawiony przez biskupa diecezjalnego.

¹¹⁰ Kościół Res Sacra Miser, właśc. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Warszawie. Świątynia to dawny kościół klasztoru karmelitanek bosych, obecnie kościół rektorski przy Krakowskim Przedmieściu. Ma długą tradycję kościoła duszpasterstwa lekarzy i pielęgniarek. W 1979 jako duszpasterz pielęgniarek posługę w kaplicy pełnił ks. Jerzy Popiełuszko.

18 stycznia 1957

W[arsza]wa

Msza św., dr H[elena] Kąkol¹¹¹.

Ks[iądz] prał. Duczyński, oficjał Sądu Metrop[olitalnego] w sprawie nominacji ks. Z[ygmunta] Ruszczaka.

B[isku]p kielecki informuje, że według oświadczenia sekretarki w Urzędzie do s[praw] W[yznań] przeszkadzają patrioci, m.in. ks. Batkowski¹¹². Podobnie czyni ks. Radosz.

M[a]g[iste]r P. Triebułowski¹¹³, wysłannik Piaseckiego – rozmowy nie dokończyłem, oświadczając, że prywatne sprawy p. T[riebułowskiego] i P[iaseckiego] nie interesują mnie.

Stanisław Bielak¹¹⁴, W[arsza]wa – rodzina Kucharskich z Lublina. Wypływa sprawa PAX.

Ks[iądz] prał. Jan Podbielski¹¹⁵ składa swój życiorys na 50-lecie; proszę, by zajął stanowisko wobec swojego udziału w ruchu „patriotów”.

Ks[iądz] dyr. Penkała, sprawy Rady Prymasowskiej i dalszej budowy katedry. Ustalamy sprawę zebrań Rady Prymasowskiej.

Ks[iądz] Chojecki złożył swoją obronę; proszę o cierpliwe czekanie na decyzję.

Ks[iądz] Weber¹¹⁶ z par[afii] Zmartwychwstania Pańskiego prosi o wizytę w parafii. Odkładam na przyszłość. Projekt ofiarodawcy odbudowy ołtarza głównego zmieniam na ołtarz Najśw[iętszego] Sakramentu. Parafia chce ofiarować mi kielich – proszę, by tego zaniechano.

Ks[iądz] Lemparty wyraża gotowość przekazania Caritas Episkopatowi. Proszę, by przygotował plan przejęcia.

Ks[iądz] Barański¹¹⁷ z ATK.

Ks[iądz] Gałęza¹¹⁸, kapelan WP.

¹¹¹ Prawdopodobnie Helena Kąkol z apteki duszpasterstwa dobroczynnego.

¹¹² Józef Batkowski (1912–2007), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz w parafii pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Toruniu na Pogórze 1957–1987, prałat. Świecenia 1935. W czasie II wojny światowej więzień KL Sachsenhausen-Oranienburg i Dachau, ofiara zbrodniczych eksperymentów pseudomedycznych. Po II wojnie światowej proboszcz parafii w Mielżynie, następnie w Bydgoszczy. Członek rady kapłańskiej archidiecezji gnieźnieńskiej.

¹¹³ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹¹⁴ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹¹⁵ Jan Podbielski (1883–1982), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Stanisława 1939–1967, od 1930 archidiakon, potem dziekan prymasowskiej kapituły łowickiej. Świecenia 1907. W latach 1907–1939 notariusz i skarbnik Kurii Metropolitalnej Warszawskiej. W latach 1919–1939 kapelan WP w stopniu podpułkownika. Jeden z najbardziej znanych polskich radiestetów.

¹¹⁶ Kazimierz Weber (1892–1960), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. Zmartwychwstania Pańskiego na Targówku w Warszawie 1947–1960.

¹¹⁷ Franciszek Barański (1896–1969), kapłan archidiecezji warszawskiej, doktor nauk teologicznych, kanonik. Świecenia 1922. Doktorat 1926; podczas okupacji zaangażowany w tajne nauczanie, kapelan PCK, wikariusz, prefekt i spowiednik w WMSD w Warszawie, kapelan w powstaniu warszawskim. Proboszcz parafii w Podkowie Leśnej. Aresztowany przez UB i więziony przez kilka miesięcy.

¹¹⁸ Jan Gałęza (1913–1979), kapłan, proboszcz parafii garnizonowej, kapelan IWP w Żarach do 1961, 1961–1964 w Jeleniej Górze, od 1964 do przynajmniej 1970 w Olsztynie.

Ks[iądz] Filipiak¹¹⁹ z Tybarku, proponuję mu pracę w arch[idiecezji] warsz[awskiej].

Ks[iądz] Niewczas¹²⁰ przyjął oświadczenie, że pójdzie na nową placówkę; czekam, że będzie spokój.

Ojciec duchowny seminarium Cz[esław] Miętek¹²¹ składa sprawozdanie z pracy wewnętrznej w seminarium.

19 stycznia 1957

W[arsza]wa

Msza św. w domu: Bohdan **Skąpski** omawia sprawy drukarskie. L[ila] Wantowska¹²² przyjmuje maszynopis „Rozważań Majowych”.

Ks[iądz] Jacukowicz z Kiernozi, wezwany na wczoraj, zgłasza się na rozmowę. Oświadcza mu, że będzie przeniesiony na inną parafię, czego wymaga spokój w parafii.

Na **sesji kurii** metropolitalnej omawialiśmy sprawy bieżące, głównie personalne; na przyszłą sesję, całodzienną, odkładamy sprawy placówek parafialnych nowych i sprawę cmentarzy.

Po obiedzie, na który przybył **bp Pękala** z Tarnowa i **ks. Synowiak** z Buffalo, obradowaliśmy nad organizacją **Caritas** kościelnej. Wysłuchałem opinii bp. Pękali, który wypowiada się za odzyskaniem Caritas w pełnym składzie instytucji. Zetknąłem bp. P[ęka]lę z J[erzym] **Krasnowolskim**, który przedstawił mu wewnętrzną sytuację w Caritas. Później przybył A[ntoni] **Chaciński** i **ks. dyr. Dąbrowski**; we czterech debatowaliśmy nad sprawą ewentualnej działalności. Wyprowadzamy wnioski: 1) Caritas trzeba przejąć; 2) należy dopuścić do uchwały zarządu Caritas o przekazaniu Caritas Episkopatowi; 3) musi nastąpić zmiana całkowita składu personalnego i statutu narzuconego przez rząd; 4) po uchwale zarządu wnieść sprawę na Komisję Wspólną.

Dziś cały dzień zadreżali moich współpracowników reporterzy pism zagranicznych i agencji prasowych, domagając się ujawnienia godziny jutrzejszego głosowania prymasa.

¹¹⁹ Kazimierz Filipiak (1910–1992), kapłan archidiecezji lwowskiej obrządku ormiańskiego, rezydent w Tybarku. Świecenia 1938. Skierowany do pracy w obrządku ormiańskim, m.in. jako proboszcz parafii ormiańskokatolickiej w Stanisławowie. W 1946 przyjechał do rodzinnego Tybarku i przebywał tam jako rezydent do 1958. W 1958 rektor kościoła pw. św. Piotra i Pawła w Gdańsku; duszpasterz wiernych obrządku ormiańskiego. Od 1985 wikariusz generalny Prymasa Polski dla wiernych obrządku ormiańskiego.

¹²⁰ Tadeusz Niewczas (1925–2014), kapłan archidiecezji warszawskiej, wikariusz w parafii pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Wołominie. Świecenia 1952. W latach 1958–1962 duszpasterz w parafii pw. św. Franciszka z Asyżu w Prażmowie. W latach 1962–1969 proboszcz parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Mnichu. Od 1969 poboszcz parafii pw. św. Józefa w Baranowie.

¹²¹ Czesław Miętek (1906–1986), kapłan archidiecezji warszawskiej, ojciec duchowny w WMSD w Warszawie od 1952. Prałat, szambelan papieski. Świecenia 1938.

¹²² Maria Wantowska, potocznie nazywana Lilą (1922–1991), doktor nauk humanistycznych, pracownik naukowy PAN, członkini-współzałożycielka IPW; wspólnie z Marią Okońską i Janiną Michalską stanowiły tzw. trio, czyli zarząd IPW. W 1948 aresztowana na 4 miesiące przez UB za działalność duszpasterską i organizowanie obozów wakacyjnych dla dziewcząt. Wraz z Marią Okońską i Janiną Michalską odwiedzała uwięzionego prymasa w Komańczy. Założycielka Rodziny Rodzin.

20 stycznia 1957

W[arsza]wa

Dziś głosowanie do Sejmu. W ścisłym tego słowa znaczeniu. Jednak społeczeństwo ma wycucie możliwości. Przyjmowano kartki, wkładano do kopert i składano do urn, bez parawanu, bez skreśleń. Postanowiłem iść do urny wieczorem. Jednak w lokalu wyborczym od rana zebrali się fotoreporterzy prasy krajowej i zagranicznej i czekali na mnie. Sprowadzono wóz radiofilmowy. Nie chciałem dopuścić do tego, by stać się przedmiotem sensacji. Za zgodą komisji zmieniono miejsce głosowania na Pałac Paca. I tutaj, o godz. 20.30 złożyłem swoją kartkę do urny. Wykreśliłem z niej wyraźnych masonów i nieprzyjaciół Kościoła św. Fotoreporterzy zostali na lodzie, chociaż zdołało przyjechać trzech.

Cały dzień pracowałem w domu nad zaległymi aktami.

21 stycznia 1957

[Warszawa]

9.00. Przyjąłem ks. prow[incjała] **Wawryna** i ks. **Czapłę**, prow[incjała] pallotynów. Prosił o mianowanie Konsulty Zakonów Męskich¹²³ przy Prymasie i referenta. Zostanie nim ks. **Żuchowski**¹²⁴, pallotyn.

Dłuższą rozmowę przeprowadziłem z ks. **Wawrynem** o pracy duszpasterskiej stanowo-zawodowej. Ustaliliśmy **termin zjazdu wyższych przełożonych zakonnych**.

O[jciec] **Archaniół kapucyn**¹²⁵, prowincjał, przed zjazdem międzyzakonnym w sprawie trzecich zakonów – otrzymał błogosławieństwo.

Carl Stief¹²⁶, d[okto]r i profesor Uniw[ersytetu] z Kopenhagi, powołując się na list bp. [Johannesa] Theodora Suhra¹²⁷ prosi o przyjęcie. Kilka słów do magnetofonu dla katolików polskich przekazuję.

¹²³ Konsulta Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich – organ Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów i Zgromadzeń Zakonnych Męskich przy Prymasie Polski o charakterze doradczym. Konsulta składała się z przełożonych wyższych, wybieranych przez członków konferencji podczas zjazdów plenarnych; z czasem organ kierowniczy i wykonawczy konferencji.

¹²⁴ Alojzy Żuchowski SAC (1913–1994), kapłan, od 1957 sekretarz generalny Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce. Święcenia 1940. W latach 1962–1977 dyrektor WSZ przy SPP. Pełnił odpowiedzialne funkcje w stowarzyszeniu księży pallotynów: mistrz nowicjatu, radca i sekretarz prowincjalny. W latach 1977–1983 pierwszy radca generalny (wicegeneral) stowarzyszenia i przedstawiciel polskiej grupy językowej przy zarządzie generalnym.

¹²⁵ Archaniół Marian Brzeziński OFMCap (1904–1990), kapłan zakonny, prowincjał prowincji warszawskiej Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów 1955–1958, doktor nauk teologicznych, dogmatyk. Do zakonu wstąpił w 1923; święcenia 1930. W czasie II wojny światowej więzień KL Auschwitz i Dachau. Gwardian klasztorów kapucyńskich, m.in. 1953–1955 i 1961–1964 w Rywałdzie. W latach 1964–1967 delegat generalny dla kapucynów w Polsce.

¹²⁶ Carl Stief (1914–1998), duński filolog słowiański, profesor Uniwersytetu w Kopenhadze 1954–1984, znawca literatury rosyjskiej, polskiej oraz Słowian Południowych.

¹²⁷ Johannes Theodor Suhr (1896–1997), biskup Kopenhagi 1953–1964. Święcenia 1933. Biskup tytularny i wikariusz apostolski Danii w latach 1938–1953. Sakra biskupia 1939. Po utworzeniu diecezji pierwszy biskup Kopenhagi.

O[jciec] **Bernard Przybylski** pyta, czy aktualna byłaby rozmowa z p. Gomułką. Jestem zdania, że po rozmowie z p. Cyrankiewiczem data uprzednio ustalona byłaby przedwczesna.

22 stycznia 1957

Warszawa

9.30. Siostry **szarytki** przyszły, by wyjednać zmianę nominacji s. Knapik¹²⁸ na nauczycielkę religii. Prosiłem, by tego zaniechały, gdyż szkoła jest pierwszą linią frontu katolickiego. Kto tego nie rozumie, nie orientuje się w sytuacji. Proszę mi nie przeszkadzać. Matka wizytatorka to docenia; nie docenia ks. dyrektor Moska¹²⁹, od którego płynie wiele trudności. Jeśli nie zmieni swej linii, będę musiał z nim postąpić inaczej. Powiedziałem to dlatego, by to doń doszło, gdyż kilka już razy dawałem mu do zrozumienia, by mi nie przeszkadzał.

Maria **Górska**¹³⁰, **żona Ludwika**¹³¹, profesora KUL, złożyła wielkie dzieło męża o przebudowie rolniej w Polsce. Pyta, czy nie przydałoby się dzisiejszej orientacji politycznej. Wydaje mi się, że niektóre zagadnienia nie będą zrozumiane przez ludzi politycznych, gdyż są wyrazem ekonomicznych postulatów Polski. A dotąd „polityka broszurkowa” bierze górę nad ekonomią narodową.

Ks[iądz] notariusz **Lipiński**¹³² z Sądu Metrop[olitalnego].

Ks[iądz] **Leonard Ostrowski**¹³³, profesor sem[inarium] metrop[olitalnego].

Ks[iądz] **Wajdzik**¹³⁴, proboszcz z Marymontu, prosi o bierzmowanie.

Ks[iądz] A[ntoni] **Marchewka** pyta o „Niedzielę”. Informuję, że poruszałem sprawę z premierem Cyrankiewiczem, który przyrzekł sprawę przyspieszyć.

Ks[iądz] Alojzy **Żuchowski** SAC, nowy referent Konsulty Wyższych Przełożonych Zakonnych przy Sekretariacie Pr[ymasa] P[olski], otrzymuje instrukcje co do pracy w Wydziale Spraw Zakonnych.

¹²⁸ Małgorzata Knapik SM (1922–2019), siostra zakonna ze Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo. W zgromadzeniu od 1940. W latach 1973–1997 przebywała na misjach w Afryce.

¹²⁹ Ludwik Moska CM (1893–1967), kapłan zakonny, misjonarz, superior i proboszcz parafii pw. NMP z Lourdes w Krakowie 1957–1959, dyrektor warszawskiej prowincji Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo 1950–1957. W Zgromadzeniu Księża Misjonarzy św. Wincentego a Paulo od 1911; święcenia 1918. Dyrektor NSD zgromadzenia w Krakowie 1923–1926, w Wilnie 1927–1929, superior i proboszcz parafii pw. św. Wincentego a Paulo w Bydgoszczy 1927–1937. W czasie II wojny światowej więzień KL Auschwitz i Dachau. W latach 1945–1947 duszpasterz we Francji.

¹³⁰ Maria Ludwika Górska (1901–1998), żona Ludwika Górskiego.

¹³¹ Ludwik Kazimierz Górski (1894–1945), ekonomista, działacz katolicki, profesor KUL, dziekan Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL 1928–1929.

¹³² Wacław Lipiński (1899–1976), kapłan archidiecezji warszawskiej, pierwszy notariusz Sądu Metropolitalnego w Warszawie 1946–1967, szambelan papieski. Święcenia 1927.

¹³³ Leonard Ostrowski (1916–2009), kapłan archidiecezji warszawskiej, doktor nauk teologicznych, biblista, wykładowca w WMSD w Warszawie od 1947. Święcenia 1942.

¹³⁴ Leon Wajdzik MIC (1907–1959), kapłan zakonny, proboszcz parafii pw. Matki Bożej Królowej Polski na warszawskim Marymoncie 1949–1959, inicjator rozbudowy świątyni parafialnej. W zgromadzeniu księży marianów od 1924, święcenia 1936. Wychowawca młodzieży na Bielanych i w Wilnie.

Ks[ia]dz Plodzień¹³⁵, b[y]ły prorektor KUL, zgłasza się z przedłożeniem, by mógł wykładać prawo rzymskie na ATK. Radzę, by się nie rozpraszał, tylko pracował na KUL w ramach swej specjalności.

Ks[ia]dz inf. Mystkowski prosi na kapitulne uroczystości. Radzę odłożyć na maj. Konsekracja kościoła św. Jakuba będzie na jesieni. Ujawnia niedyskrecje ks. Synowiaka z Buffalo.

Ks[ia]dz Stefan Szymański¹³⁶ z Mołodeczna wraca do ZSRR po pobycie kilkutygodniowym w Polsce. Prosi o książki liturgiczne. Trudność mają z bierzmowaniem oraz z *disparitas cultus*¹³⁷ i *sanatio in radice*¹³⁸.

Po obiedzie wyjechałem do **Lasek** z B[ohdanem] Skąpskim. Omawialiśmy sprawę organizacji wydawnictwa „Jasna Góra”. W konferencji brała udział M[aria] Okońska i M[aria] Wantowska. Ustaliliśmy, że przez kilka tygodni prowizoryczna redakcja będzie opracowywać zeszyt próbny, który nie będzie drukowany. Wypowiadałem się raczej za miesięcznikiem. Rozmówcy moi byli za tygodnikiem. Projektowani na redaktorów ludzie tego typu co p. Bukowski, p. Ewert¹³⁹ i i[nni] zdradzają, że p. B[ohdan] S[kąpski] jeszcze nie ma dobrej idei pisma „J[asna] G[óra]”. Pismo to musi być pismem „młodych Polaków” niezaangażowanych w polityczne przeżycia^a dawnych czasów. Bez obciążenia dziedzicznego i politycznego. Pismo musi być pozytywne, nie polemiczne. Nie może zwalczać, musi wykładać, pouczać, zachęcać, budować. Redaktorów i współpracowników widzimy raczej w zespole (M[aria] Wantowska) lub tego typu co Z[ofia] Plisowska¹⁴⁰, S[tefan] Świeżawski^b, M[aria] Winowska, s[iostra] Teresa¹⁴¹, o. Piotr Rostworowski.

Wzięliśmy udział w wieczorze kolęd w sali domu św. Stanisława. Dzieci powoli rozśpiewały się na całego.

^a *W rękopisie*: w politycznych przeżyciach.

^b *W rękopisie błędnie*: Świeżawski.

¹³⁵ Stanisław Plodzień (1913–1962), kapłan, kanonista, doktor prawa kanonicznego, docent prawa rzymskiego, pracownik Wydziału Prawa Kanonicznego KUL. Wieloletni kierownik Katedry Prawa Kanonicznego KUL, prorektor KUL 1954–1956, dziekan Wydziału Prawa Kanonicznego KUL 1961–1962.

¹³⁶ Stefan Szymański (1911–?), kapłan archidiecezji wileńskiej. Święcenia 1938. Od 1938 prefekt szkół w Mołodecznie, a następnie duszpasterz. Po II wojnie światowej pozostał na terenie Związku Sowieckiego.

¹³⁷ *Łac.* różnica wyznania. Termin z zakresu prawa kanonicznego dotyczący małżeństw katolików z osobami nieochrzzczonymi.

¹³⁸ *Łac.* uzdrowienie w związku. Termin z zakresu prawa kanonicznego związany ze sprawami uważnienia małżeństw.

¹³⁹ Władysław Ludwik Ewert, także Ewert (1890–1965), pisarz, poeta, dziennikarz. Do 1927 redaktor czasopisma „Naród i Wojsko”. W latach 1927–1934 redaktor naczelny „Polski Zbrojnej”.

¹⁴⁰ Zofia Plisowska (1908–1992), współpracownica Marii Winowskiej, związana ze środowiskiem podwarszawskich Lasek, gdzie przebywała w latach 1940–1947. W 1929 uzyskała maturę w Szkole Cecylii Zyber-Platerówny. W latach 1946–1950 nauczycielka, wychowawczyni i katecheta. Od 1950 pracownik Biblioteki Narodowej w Warszawie.

¹⁴¹ Chodzi o s. Teresę Landy FSK.

23 stycznia 1957

Laski – W[arsza]wa

Msza św. o godz. 6.30 wotywna o zaślubinach N[ajświętszej] Maryi P[anny]. Kazanie po Mszy św. „Wyjść ze siebie” – jak wyszedł Ojciec Niebieski w Słowie Wcielonym, jak wyszła Maryja Dziewica w Matce Boga Wcielonego, jak wyszedł Józef – w głowie najświętszej Rodziny.

Po Mszy św. odwiedziłem **matkę Czacką** – przedziwnie przytomna, jasna, w odpowiedziach wspaniała, uważna, ale władająca sobą całkowicie.

Z **Antkiem Marylskim** omówiłem formy pomocy dla Lasek.

Rozmowa z **s. Teresą** o grupie młodych „naukowców” katolickich.

Rozmowa z **matką Benedyktą** o formacji młodego pokolenia franciszkańskiego u św. Marcina.

9.30. W domu na Miodowej.

10.15. O[jcowie] **franciszkanie** proszą o poparcie sprawy zwrotu maszyny „Rycerza Niepokalanej”, która jest obecnie demontowana w Krakowie. Poprę u premiera.

D[okto]r Z[ofia] Skowrońska¹⁴², sprawy mikrofilmów, archiwów kościelnych, kursów bibliotekarskich.

Ks[iądz] kan. Sitkowski, sprawy indultu w związku z ranną Komunią św. w Wielki Czwartek.

Ks[iądz] Nosowski¹⁴³ w sprawie swojej pracy naukowej^b. Pracuje od 6 lat nad tematem: „Świadomość religijna Mahometa w świetle Koranu”. O dziwo! W Polsce. U ks[iędza] rektora Kwiatkowskiego! Polecam dokończyć pomimo zastrzeżeń co do tematu. Uchroni się opinii dziwaka i jednostronności w stosowaniu drugorzędnych zasad swoich.

Ks[iądz] Barszczewski¹⁴⁴ i sędzia Wązowski¹⁴⁵ z **Cechówki**. Skarga na ks. Wł[adysława] Kwiatkowskiego¹⁴⁶. Proszę, by to wniesiono *in scriptis*, podając ważniejsze tytuły. Będzie zachowana dyskrekcja.

^a W rękopisie błędnie: Nossowski.

^b W rękopisie: pracy swej naukowej.

¹⁴² Zofia Olszamowska-Skowrońska (1892–1983), historyczka, badaczka historii Kościoła w XIX w., edytorka źródeł watykańskich. Od 1958 pracowała w Rzymie w ramach Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych, badając na zlecenie prymasa Wyszyńskiego źródła do tysiąclecia chrześcijaństwa w Polsce. Opracowała m.in. *Męczeńskie dzieje archidiecezji warszawskiej 1939–1945* (Warszawa 1948).

¹⁴³ Jerzy Nosowski (1921–1999), kapłan archidiecezji warszawskiej, pracownik naukowy ATK, asystent na ATK 1955–1961. Święcenia 1950. Doktorat 1959, adiunkt 1961–1970, habilitacja 1965. W latach 1974–1977 prowadził badania naukowe na Uniwersytecie w Teheranie. Specjalista z zakresu arabistyki, autor prac poświęconych teologii i prawu islamu.

¹⁴⁴ Prawdopodobnie chodzi o ks. Stanisława Barszczewskiego (1919–1988), kapłana archidiecezji warszawskiej. Święcenia 1952. Wikariusz w parafii pw. św. Mikołaja Biskupa w Warce, następnie w parafii pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Józefowie. Od 1960 proboszcz w parafii pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Miłonicach.

¹⁴⁵ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹⁴⁶ Władysław Kwiatkowski (1907–1968), kapłan archidiecezji warszawskiej, historyk Kościoła, administrator parafii w Cechówce (obecnie: parafia pw. Przemienienia Pańskiego w Sulejówku-Miłośnie) 1946–1957. Święcenia 1930. Przed II wojną światową kapelan i prefekt w zakładzie sióstr niepokalanek w Szymanowie k. Warszawy. W latach

S[iostry] **samarytanki** z Samarii-Niegów. Projekt wyjazdu do Brazylii, by objąć placówkę. Radzę ją sprzedać i nie rozpraszać sił. Jeszcze czas na to.

Ks[iądz] Kraszewski Zbigniew¹⁴⁷, nowy prefekt w semin[arium] metrop[olitalnym] – otrzymuje instrukcje.

Ks[iądz] M. Kamiński¹⁴⁸ zwolniony z sądu. Proszę, by czuwał nad parafią.

Po południu, od godz. 14.00 [do] 19.30 odbyło się posiedzenie członków R[ady] G[łówniej] O[dbudowy] W[arszawy]¹⁴⁹ z inż. Grabowskim jako sekretarzem g[eneralnym] RGOW na czele. Brali udział: prof. J[an] Zachwatowicz, prof. Marzyński i inż. X oraz ks. dyr. Penkała. Wśród wielu spraw p. Gr[abowski] postawił sprawę odbudowy zamku warszawskiego. Chciał rozpocząć akcję na terenie Stanów Zjednoczonych na rzecz zamku. Uważał, że „Moskwa mogła wybudować Pałac Kultury, to Ameryka może odbudować zamek”. Wydało mi się, że samo ustawienie tezy jest psychologicznie błędne i w Ameryce „nie weźmie”. Co mnie obchodziło, to sprawa przydzielenia placów pod nowe parafie w stolicy. Ks[iądz] Penkała referował wyniki ostatniej rozmowy z władzami kompetentnymi. Budownictwo „socjalistyczne” nie dopuszcza tymczasowości budowania. A my chcemy rozpocząć budowę 25 nowych baraków kościelnych. Rozmówcy byli zdania, że sprawę z U[rzędu] [do] s[praw] W[yznań] trzeba przenieść na RGOW.

Po zakończeniu sesji przybył jeszcze **bp Choromański** z różnymi sprawami dotyczącymi Komisji Wspólnej.

24 stycznia 1957

W[arsza]wa

9.00. Dłuższą rozmowę przeprowadziłem z członkami Katolickiego Klubu Pracy. Referował sprawę organizacji klubu maltańczyk Prażmowski; obecni byli dr St[anisław] Brzeziński¹⁵⁰, p. Kępski i inż. Malinowski. Chcą rozruszać pracę społeczno-zawodową w oparciu o katolicką naukę społeczną. Pragną wydać deklarację do społeczeństwa. Radzę ograniczyć się do pracy „seminaryjnej”, w znaczeniu studium kat[olickiej] myśli społecznej. Natomiast praca parlamentarno-polityczna wydaje się, że nie ma dotąd

1934–1940 wykładowca historii w WMSD w Warszawie; archiwista w kurii metropolitalnej w Warszawie. W czasie II wojny światowej proboszcz parafii w Miedniewiczach i Trojanowie. Od 1961 proboszcz parafii w Żdżarach.

¹⁴⁷ Zbigniew Józef Kraszewski (1922–2004), kapłan archidiecezji warszawskiej, doktor nauk teologicznych, wykładowca i prefekt w WMSD w Warszawie 1956–1964. Święcenia 1949. W latach 1964–1969 wicerektor WMSD w Warszawie, rektor 1969–1970. Proboszcz parafii pw. Bożego Ciała na Grochowie 1970–1997. Biskup pomocniczy warszawski 1970–1992; sakra biskupia 1970. Biskup pomocniczy warszawsko-praski 1992–1997.

¹⁴⁸ Prawdopodobnie chodzi o ks. Zbigniewa Kamińskiego (1900–1991), kapłana archidiecezji warszawskiej, doktora prawa kanonicznego, administratora parafii pw. św. Jadwigi Śląskiej w Milanówku 1957–1965. Święcenia 1923. Od 1965 rektor kościoła pw. św. Kazimierza w Warszawie. Od 1970 proboszcz parafii pw. św. Jadwigi w Milanówku. Działacz opozycji demokratycznej. Od 1991 pułkownik WP.

¹⁴⁹ Właśc. Naczelna Rada Odbudowy Warszawy, organ działający przy odbudowie stolicy po II wojnie światowej.

¹⁵⁰ Stanisław Brzeziński (1903–1972), historyk, dziennikarz, działacz społeczny i polityczny. Doktorat z historii nowożytnej w 1933. Od 1937 docent na Uniwersytecie Warszawskim. Po II wojnie światowej pracował jako dziennikarz, wykładał w Wyższej Szkole Dziennikarskiej w Warszawie.

warunków. Rozniecić trzeba zainteresowanie [mas] kat[olicką] polityką agrarną, po linii „narodowej polityki agrarnej”. Wymaga ona szerokiego „uwłaszczenia mas”, by wzmocnić biologiczną trwałość narodu na wale granicznym, na jakim Polska znajduje się między Wschodem i Zachodem. Rozmówcy prosili o pozwolenie, by mogli w deklaracji powołać się na to, że byli przyjęci przez prymasa Polski. Prosiłem o nową redakcję, gdyż pierwsza budzi obawy.

Ks[iaźdz] Kosieradzki Oktawian¹⁵¹ prosi o zwolnienie z kar, jakie mógł zaciągnąć przez przynależność do Komisji Księży. Z Funduszu K[oście]lnego przy U[d]sW pobierał 400 zł miesięcznie. Pytam, czy potrzebował sięgać do kasy państwowej, by zostać „patriotą”. Czy nie mógł nim być bez pieniędzy? Ksiądz jest zdania, że bał się nie brać pieniędzy. Nie były mu potrzebne. A więc pobieranie pieniędzy to była legitymacja prawowierności. Słowem – kupiony! O ileż byłoby przyzwoiciej, gdyby został „patriotą” z przekonania, a nie za pieniądze.

Po obiedzie odwiedziłem p. Raue¹⁵² w Nowej Wsi. Wróciła z Rzymu i pragnęła się zobaczyć. Ma fantastyczny plan niesienia pomocy ekonomicznej kobietom rodzącym. I to wszystkim. Fakt, że kobieta rodzi, dawałby jej prawo do pobierania pewnej kwoty z funduszu, o który p. R[au]e zabiega w Ameryce. Plan niesprawiedliwy. Są takie, które wydadzą pieniądze na szmatki, a nie na dzieci. Lepiej jest pomyśleć o kobiecie licznej rodziny. Pani R[au]e wierzy w to, że otrzyma fundusze. Plan wydaje mi się być nierealny. Poza tym p. R[au]e nic nie przywozła z Rzymu, po co warto by było jechać.

Po powrocie pracowałem u siebie z licznymi przeszkodami od dobrych ludzi, którzy przyszli, ale „nie chcieli mi przeszkadzać”. Ciągle jeszcze władza nami powódź papierów.

25 stycznia 1957

[Warszawa]

7.30. Inż[ynier] Beata **Trylińska**, sprawy odbudowy kościoła akademickiego i pasterzowania w W[arsza]wie.

9.00. D[okto]r Zenon **Rogoziński**¹⁵³, informuję go o literaturze katolicko-społecznej, zwłaszcza społ[ecznie]-ekon[omicznej].

9.30. D[okto]r **Dolański** z Lasek omawia sprawy ociemniałych.

O[jciec] **Eliasz**¹⁵⁴ karmelita b[osy] jedzie do Ameryki. Proszę, by zgłosił się 12 lutego [19]57.

¹⁵¹ Oktawian Kosieradzki (1904–1973), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Osuchowie 1947–1971, zaangażowany w ruch księży-patriotów. Świecenia 1929.

¹⁵² Alina Raue (1904–1991), córka Emila Młynarskiego, dyrygenta, skrzypka i kompozytora. Od połowy lat 50. inicjatorka organizacji lekcji religii dla dzieci, które odbywały się w jej prywatnej kaplicy.

¹⁵³ Zenon Rogoziński (1907–1989), ekonomista, pracownik naukowy UW. W badaniach podejmował zagadnienia procesów społeczno-gospodarczych, szczególnie statystyki społecznej.

¹⁵⁴ Prawdopodobnie chodzi o o. Eliasza od Matki Bożej z Góry Karmel Zbyszyńskiego OCD, wieloletniego duszpasterza w karmelitańskim maryjnym sanktuarium w Munster koło Chicago w Stanach Zjednoczonych Ameryki.

Ks[iądz] Lemparty omawia sprawy przejęcia Caritas przez Episkopat. Skieruję ks. dyr. Dąbrowskiego.

Ks[iądz] inf. Mystkowski poprawia swe informacje o ks. Synowiaku z Buffalo. Jest to wskazanie, by relacje ks. M[ystkowskiego] przyjmować ostrożnie.

Ks[iądz] rektor KUL Rechowicz i ks. Rybczyk opowiadają o swoich sprawach na KUL, m.in. restytucji Wydz[iału] Prawa i Nauk Społ[ecznych].

Jan Zamoyski¹⁵⁵ z żoną.

12.30. **Inż[ynier] Lasota** omawia sprawę (RGOW) budowy nowych kościołów w W[arsza]wie. Radzi przeprowadzić rozmowę z prezyd[entem] Dworakowskim¹⁵⁶, który ma być życzliwy dla rozbudowy.

Ks[iądz] Hrynyk i ks. Ripecki^a domagają się zorganizowania duszpasterstwa gr[ec-ko]kat[olickiego] w Polsce.

P[ani] Podwysocka¹⁵⁷ prosi o organizację pielgrzymki nauczycielstwa na Jasną Górę.

Wieczorem, o godz. 19.00 ks. **Synowiak** z Buffalo informuje o formach pomocy Polsce przez różne ugrupowania amerykańskie.

Ks[iądz] Br[onisław] Dąbrowski otrzymuje mandat do rozmów z ks. Lempartym o Caritas.

20.30. Grupa „**Tygodnika Powszechnego**”: Gołubiew, Zawieyski i Turowicz.

Sytuacja polit[yczna] w Polsce: partii niemal nie ma; sytuacja gospod[arcza] j[est] b[ardzo] ciężka. Dezorientacja katolicka. *Pozytiva* – poparcie jednolite Gomułki, zwłaszcza ze strony Kościoła. Bardzo pomogło. Ocenia to nawet Wietnam. Wizyta Czu-en-laia¹⁵⁸ była dodatnia, bo poparł Gomułkę. Dynamika społeczeństwa też jest godna uwagi.

Wśród katolików dezorientację tworzy działalność PAX w terenie, gdzie tworzy się kluby terenowe.

Potrzeba jest konkretnej pracy zamiast dotychczasowej fikcyjności. Wysuwa się dwie inicjatywy. Jedna – to **budownictwo mieszkaniowe**, do czego jest potrzebna pomoc zagranicy, zwłaszcza od Polonii amerykańskiej. Ale P[olonia] a[merykańska] jest nieufna; potrzeba jest gwarancji, a tę Ameryka może mieć tylko w osobie prymasa Polski. Ameryka

^a W rękopisie: Ripeckij.

¹⁵⁵ Jan Tomasz Zamoyski (1912–2002), ziemianin, ostatni ordynat Ordynacji Zamoyskich, ekonomista. Po II wojnie światowej pozbawiony majątku i skazany w 1949 na 15 lat pozbawienia wolności. Więzienie opuścił w 1957. Przebywał na emigracji. Senator RP 1991–1993.

¹⁵⁶ Zygmunt Dworakowski (1905–1971), nauczyciel, działacz samorządowy, polityk, przewodniczący PRN m.st. Warszawy 1956–1960. Od 1946 radny miasta Warszawy i przewodniczący Komisji Kultury przy Zarządzie Miejskim w Warszawie, od 1950 wiceprzewodniczący PRN m.st. Warszawy. W latach 1960–1966 ambasador PRL w Grecji i na Cyprze.

¹⁵⁷ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹⁵⁸ Czu En-lai, właśc. Zhou Enlai (1898–1976), jeden z czołowych przywódców Komunistycznej Partii Chin i organizatorów armii komunistycznej. Po utworzeniu Chińskiej Republiki Ludowej od 1949 do śmierci pełnił funkcję premiera ChRL, będąc prawą ręką Mao Zedonga. W czasie rewolucji kulturalnej stopniowo odsuwany od wpływów.

da pomoc prymasowi na budowanie osiedli mieszkaniowych. Przejście **Caritasu** byłoby wstępem.

Druga sprawa – to przejście arrasów wawelskich. Powrót ich do kraju z pomocą katolików byłby – zdaniem J[erzego] Turowicza – wielkim sukcesem.

Pan Gołubiew wysuwa sprawę opieki nad repatriantami. Można by osadzać ich na roli, gwarantując im, że nie będą skołchozowani.

Brak prymasa w „Tygodniku Powszechnym” jest czymś, co budzi niepokój społeczeństwa.

26 stycznia 1957

[Warszawa]

Od godz. 10.00 do 19.00 trwała sesja Kurii Metrop[olitalnej] Warszawskiej. Na porządku dziennym: 1) sprawy bieżące i personalne; 2) sprawa cmentarzy warszawskich; 3) sprawa nowych 25 parafii na terenie stolicy – w rozmowach z przedstawicielami rządu.

Wręczyłem kapitulie pismo donoszące o zamiarze wprowadzenia do kapituły nowych trzech kanoników: ks. Piotrowskiego¹⁵⁹, ks. Padacza i ks. Modzelewskiego.

27 stycznia 1957

[Warszawa]

10.00. Mszę św. odprawiłem w kościele przy **Szpitalu Dzieciątka Jezus**. Kościół wypełnili chorzy, lekarze i profesorowie Akademii Medycznej, pielęgniarki i siostry szarytki oraz wierni. Po Mszy św. wygłosiłem kazanie nt. Chrystus a życie ludzkie.

Szpital pediatryczny, świeżo wybudowany, zaprosił mnie na śniadanie. Zebrali się co wybitniejsi lekarze: prof. Butkiewicz¹⁶⁰, dyrektor szpitala, prof. Litwin¹⁶¹, prof. Czyżewicz. Prof[esor] Grucy nie było, gdyż wyjechał do Stanów Zjednoczonych. W czasie śniadania wygłosiłem przemówienie, na które odpowiedział dyr[ektor] szpitala i prof. Czyżewicz. Zwiedziłem stary oddział pediatrii w Szpitalu Dzieciątka Jezus i drugi oddział – wewnętrzny, dokąd zaprosili mnie lekarze. Powitania wszędzie bardzo wzruszające; i lekarze, i pielęgniarki, i chorzy pełni byli łez. Po latach zakazów i awantur o prawo do chorych zwyciężyło życie.

16.00. Wieczorem odwiedziłem parafię Matki Bożej Zwycięskiej na **Kamionku**. Ks[iądz] prof. Dąbrowski¹⁶² wystąpił w wielkim ładzie i składzie. Pomimo tego wybito

¹⁵⁹ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

¹⁶⁰ Tadeusz Butkiewicz (1881–1972), lekarz, profesor nauk medycznych, dyrektor szpitala pediatrycznego. Pierwszy dziekan Wydziału Lekarskiego UW po II wojnie światowej.

¹⁶¹ Franciszek Litwin (1899–1965), lekarz, doktor habilitowany nauk medycznych. W latach 1945–1947 minister zdrowia, poseł do KRN. Habilitacja 1952.

¹⁶² Eugeniusz Dąbrowski (1901–1970), kapłan, biblista, tłumacz, doktor habilitowany nauk teologicznych, doktor nauk biblijnych, wykładowca egzegezy biblijnej na KUL 1954–1958, proboszcz parafii pw. Bożego Ciała na warszawskim Kamionku 1944–1970. Święcenia 1923. Wykładowca w WMSD w Warszawie 1929–1944. Habilitacja 1932 na UW, nominacja na profesora UW. Zaangażowany w tajne nauczanie 1939–1945 na UW i Uniwersytecie

kilka szyb w drzwiach wejściowych, za które rachunek należałoby posłać do projektantów. Cmentarz, ulica i świątynia były wypełnione. Pierwszy raz od lat usłyszałem mazurka *Jeszcze Polska nie zginęła* w wykonaniu strażaków oddziału praskiego. Powitanie ks. D[ąbrowskiego] było zwięzłe i rzeczowe. Mszę św. sprawował ks. kan. Sztuka, a ceremoniował ks. kan. Sitkowski. *Extrema tanguntur*¹⁶³ – dzięki Bogu – *Treuga Dei*¹⁶⁴.

Kazanie wygłosiłem nt.: „Chrystus Bóg wcielony – wzór życia codziennego”. Zbawca świata? Czy robotnik? Czy rzemieślnik? Czy nauczyciel? Czy lekarz? – Jest wszystkim dla wszystkich. Religia wchodzi w codzienne życie. Poznajemy ją na kartach Ewangelii.

Na Mszy św. była obecna ambasadorowa włoska¹⁶⁵. Po nabożeństwie dziatwa przyniosła kwiaty. A później odwiedziłem młodzież męską licealną, żeńską licealną i bibliotekę parafialną. Wieczera zakończyła uroczystość. Ks[iaźdz] D[ąbrowski] był bardzo dobrze wychowany.

Wróciłem na 20.00. Jeszcze o. **Florian**¹⁶⁶ z Niepokalanowa chciał mi pokazać film jasnogórski. Mnóstwo zdjęć charakterystycznych. Potęga wiary i modlitwa uchwycona na gorąco i przekazana potomności. Kitowicz błędnie. Pokazano nam również film *Pogrzeb M[atki] Bożej* w Kalwarii Paławskiej (*ad Rzeszów*)¹⁶⁷.

28 stycznia 1957

[Warszawa]

7.30. Na Mszę św. przyszedł instytut świecki p. Dernałowicz¹⁶⁸: K[rystyna] Popiel¹⁶⁹, około 25 osób. Dłuższe przemówienie o zadaniach instytutów świeckich. Konieczność rejestracji i[nstytutów] ś[wieckich] w kuriach biskupich wyłania się bardzo silnie.

9.30. Prowincjalna s[io]s[tr] **felicjanek** zgłasza swoją zgodę na erekcję parafii w ich klasztorze. Jest to sprawa tymczasowa, ale konieczna.

Ziem Zachodnich. Zaangażowany w Ruch Obrońców Pokoju 1945–1953. Wiceprzewodniczący Komisji Intelktualistów i Działaczy Katolickich przy Polskim Komitecie Obrońców Pokoju 1951–1953. Związany ze Stowarzyszeniem PAX. Z zaangażowania politycznego zrezygnował po aresztowaniu prymasa.

¹⁶³ *Łac.* bardzo poruszeni.

¹⁶⁴ *Łac.* rozejm, pokój Boży.

¹⁶⁵ Chodzi o żonę ambasadora Włoch Luigiego Cortesego, który pełnił swoją misję dyplomatyczną w Warszawie w latach 1955–1958.

¹⁶⁶ Florian Maria Koziura OFMConv (1887–1966), gwardian klasztoru franciszkanów w Niepokalanowie od 1933. Podczas pobytu o. Kolbego w Japonii na początku lat 30. przełożony klasztoru w Niepokalanowie.

¹⁶⁷ Kalwaria Paławska – XVII-wieczny zespół klasztorny franciszkanów obejmujący klasztor, kościół oraz kaplicę poświęcone rozważaniom męki Pańskiej. Fundatorem był Andrzej Maksymilian Fredro, kasztelan lwowski i wojewoda podolski.

¹⁶⁸ Halina Doria-Dernałowicz (1896–1980), działaczka katolickich organizacji społecznych, wraz z Krystyną Popiel współzałożycielka Instytutu Przemienienia Pańskiego, jednego z pierwszych świeckich instytutów życia konsekrowanego w Polsce. Jako przewodnicząca Stowarzyszenia Młodych Ziemianek w 1935 wzięła udział w zebraniu zarządu Federacji Młodych w Szwajcarii. Tam z inspiracji ks. Kornilowicza nawiązała kontakt z ks. Journetem, który w 1937 przyjechał do Polski i wygłosił rekolekcje w Dratowie dla siedmiu kobiet z Bractwa Pielgrzymstwa Polskiego, które stało się zaczątkiem Instytutu Świeckiego Przemienienia Pańskiego.

¹⁶⁹ Krystyna Popiel (1906–1964), współzałożycielka z Haliną Dorią-Dernałowicz Instytutu Świeckiego Przemienienia Pańskiego.

Delegacja s[io]s[tr] **loretanek** przychodzi prosić, by wobec zbliżającej się kapituły pozostawić im dotychczasową matkę Izabellę¹⁷⁰. Proszę, by poszły do kaplicy i modliły się do Ducha Świętego, bo on daje matki zgromadzeniom w wyborach. Zaniechajcie wszelkich delegacji do kogokolwiek, bo to jest przeciwne duchowi prawa zakonnego.

10.00. **Dominik Morawski**¹⁷¹ po podróży do Austrii i Włoch pragnie otrzymać informacje co do stosunku Kościoła do ruchu kat[olików] społecznie postępowych. Związany jest z grupą klubu kat[olicko-]społecznego. Wykłada nam błędy popełniane przez ruch społ[eczno]-postępowy: 1) zacieranie pojęcia „socjalizm”; 2) ukazywanie kat[olickiej] nauki K[ościół]a jako nieistniejącej albo błędnej; 3) wchodzenie w sprawy należące do hierarchii i udzielanie rad Episkopatowi, krytycyzm wobec Stolicy Apostolskiej; 4) posługiwanie się odpadkami do reprezentacji Kościoła w Polsce. Gdyby odpadły te błędy, to katolicy społeczni mieliby wielkie pole do pracy katolicko-społecznej, bez obawy o konflikt z Kościołem. Istnienie różnych szkół kat[olicko]-społ[ecznych] świadczy o tym, jak wielką swobodę daje Kościół katolikom.

11.30. Dwaj **prowincałowie**: o. **Archaniol** Brzeziński i o. Kubik¹⁷², referują sprawę **tercjarzy**. Proszę, by: 1) przygotowali książkę dla inteligencji o franciszkanizmie; 2) by stworzyli jedno pismo franciszkańskie zamiast kilku; 3) by stworzyli radę główną tercjarzy; 4) by zaczęli urządzić nabożeństwa.

Ks[iądz] Romaszkan¹⁷³ obrz[ądku] orm[iańskiego] po powrocie z Syberii, z obozu koncentracyjnego, pragnie pracować w Polsce. Posyłam go do ks. prał. Bilczewskiego¹⁷⁴ we Wrocławiu, by przywiózł świadectwo swych święceń kapłańskich. Może otrzymać pracę szkolną w arch[idiecezji] warszawskiej. Otrzymuje zapomogę na podróż.

Ks[iądz] Romaniuk od Wszystkich Świętych¹⁷⁵ przedstawia sprawy odbudowy kościoła.

Ks[iądz] Roslan Wl[adysław] – sprawa o. Augustyna Jankowskiego¹⁷⁶, jego profesury.

¹⁷⁰ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹⁷¹ Dominik Morawski (1921–2016), dziennikarz, publicysta, działacz społeczny. W latach 1946–1947 sekretarz Karola Popiela. Współzałożyciel KIK w Warszawie. Od 1958 przebywał w Ameryce jako stypendysta Fundacji Forda. Od 1963 na emigracji; mieszkał w Rzymie. W 1971 uzyskał obywatelstwo włoskie. W latach 1973–1987 rzymski korespondent paryskiej „Kultury”, a od 1982 watykański korespondent sekcji polskiej BBC. Po 1989 odwiedzał Polskę, do której na stałe powrócił w 2003.

¹⁷² Anzelm Kubit OFMConv (1893–1987), kapłan zakonny, przełożony prowincji krakowskiej Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych 1933–1939; 1956–1959. W zakonie od 1909; święcenia 1918. Gwardian krakowski 1939–1945; komisarz generalny prowincji zakonnej 1940–1947.

¹⁷³ Kazimierz Romaszkan (1909–1973), kapłan obrządku ormiańskokatolickiego, duszpasterz diaspory ormiańskiej. Święcenia 1935. Od 1939 notariusz kurii metropolitalnej ormiańskiej we Lwowie. Aresztowany w 1945 i wywieziony na Syberię. Powrócił na Ukrainę w 1955. W 1956 wyjechał do Polski. Od 1971 proboszcz personalnej parafii ormiańskokatolickiej w Gliwicach.

¹⁷⁴ Kazimierz Bilczewski (1885–1970), kapłan, wikariusz generalny archidiecezji wrocławskiej 1956–1959, prepozyt kapituły wrocławskiej. Święcenia 1910.

¹⁷⁵ Chodzi o parafię pw. Wszystkich Świętych w Warszawie.

¹⁷⁶ Augustyn Bogdan Jankowski OSB (1916–2005), mnich tyniecki, doktor habilitowany nauk teologicznych, biblista, tłumacz, profesor teologii biblijnej na PAT w Krakowie. Początkowo kapłan diecezjalny archidiecezji war-

Ks[iądz] Obertyński – różne sprawy Wydziału Teolog[icznego], beatyfikacji Matki Darowskiej, Millen[n]ium itp.

A[lin]a Raue, kłopoty z nowym kapłanem, ks. Karasińskim. Wniosek – sługa pokoju niech idzie gdzie indziej dla zachowania w domu pokoju.

Siostra generała **Hallera**¹⁷⁷ przynosi pozdrowienia od brata. Nie może wracać do kraju, bo nie miałby z czego żyć. Ale chce przyjechać z hallerczykami na Jasną Górę.

19.00. Po raz pierwszy udałem się do kościoła św. Anny na inaugurację pracy akademickiej. Po Mszy św. wygłosiłem wstępną konferencję nt.: „Młodzież akademicka we współpracy z Kościołem”. Słuchaczy pełen kościół. Niestety, przyszło wiele ludzi niepotrzebnych – tak że młodzież akad[emicka] stała na ulicy.

Ewangelia kazania¹⁷⁸ była ta sama co przed trzema laty w czasie ostatniego kazania u św. Anny.

Na górze zebrali się wszyscy ci księża, którzy byli na wieczery we wrześniu 1953 r.

29 stycznia 1957

[Warszawa]

7.30. Matka **Benedykta** i siostry franciszkanki. Pani Urbańska z córką, siostra Teresa Landy i inne siostry z Lasek.

Jerzy Krasnowolski – sprawy Caritas, PAX i inne.

Ks[iądz] A[dam] Śniechowski, człowiek pełen bólów do własnego biskupa: prosi o inkardynację do archid[iecezji] warszawskiej. Prosiłem o to, by zaniechał biskupa włocławskiego. Mógłby być inkardynowany, gdyby przestał być ośrodkiem plotek na temat diec[ezji] włocławskiej. **O[ł]ciec Pirożyński** – „na krótko” – sto spraw i pomysłów drukarsko-wydawniczych. Wiele nierealnych.

Ks[iądz] K[azimierz] Konieczny dochodzi sprawy „stosunku do siebie” prymasa. Nie może pracować, bo wydaje mu się, że prymas patrzy na niego nieżyczliwie. Oświadczam: nie przeszkadzam księdzu pracować w sądzie. Ale mam zastrzeżenie, że ksiądz wniósł oskarżenie przeciwko człowiekowi, a później je odwołał.

P[ani] Starnawska¹⁷⁹ z KUL raduje się, że atmosfera w uczelni się poprawiła.

szawskiej. Święcenia 1943. W 1955 wstąpił do zakonu benedyktynów. Jeden z najwybitniejszych biblistów w Polsce. Przewodniczący kolegium redakcyjnego, redaktor naukowy, tłumacz Biblii Tysiąclecia. W latach 1985–1993 opat klasztoru w Tyńcu.

¹⁷⁷ Chodzi o Annę Haller (1876–1969), nauczycielkę, najstarszą siostrę gen. Józefa Hallera. W latach 1948–1960 mieszkała i pracowała w Kozuchowie, w obecnym domu katechetycznym przy kościele pw. Oczyszczenia NMP.

¹⁷⁸ Chodzi o fragment Ewangelii odczytany podczas Mszy św. i omawiany w trakcie homilii.

¹⁷⁹ Maria Starnawska (1897–1990), działaczka katolicka, pracowniczka TP KUL do 1969. W latach 20. i 30. działaczka katolicko-społeczna wśród ziemian i służby folwarcznej. Po II wojnie światowej działała w lubelskim Towarzystwie Dobroczynności, kierowanym przez bp. Wyszyńskiego. Od 1948 etatowy pracownik diecezjalnej centrali Caritas. Od 1968 działaczka Ruchu Światło-Życie. Przyjaciółka ks. Franciszka Blachnickiego. Przez 20 lat prowadziła coroczne szkolenia nowych uczestniczek Ruchu.

P[an] Szczepkowski¹⁸⁰ chce wydawać „Katolicki Biuletyn Informacyjny” (KBI). Katolicki Instytut Wydawniczy pokryje koszty. Zakres byłby wąski. Ma doświadczenie starego publicysty. Prosi o zdanie. Rad bym przedtem poinformować ks[ięży] biskupów.

Na obiedzie jest **ks. dyr. Dąbrowski** i **ks. dyr. Dłopolski** – omawiamy sprawę Caritas. Mogą rozmawiać z ks. Lempartym, dyr. Tymińskim i Hagmajerem^{a181}.

Wieczorem **bp Choromański** przynosi odpowiedź kapituły metropolitalnej] w sprawie nowych kanoników gremialnych.

30 stycznia 1957

[Warszawa]

6.30. W kościółku **Res Sacra Miser** odprawiłem Mszę św. i powiedziałem kilka słów do staruszków. Zwiedziłem mieszkania siostr i salę zebrań Caritas.

Nowa przełożona s[ió]s[tr] **zmartwychwstaniek z Żoliborza** składa swoją wizytę.

B[isku]p Kaczmarek przedstawia obecny stan swej sprawy. Uspakajam biskupa: czas pracuje na biskupa i sublimuje jego osobę w opinii publicznej. **Ks[iądz] dyr. Dąbrowski**.

Ks[iądz] Bozowski – sprawy duszpasterstwa inteligencji w k[oście]le s[ió]s[tr] wizytę. Zgadza się na wyjazd na 2 miesiące do Belgii. Otrzyma zapomogę na podróż. Omawia sprawę **ks. Chylińskiego**, odstępcy, który tęskni za powrotem.

Ks[iądz] Dejiński¹⁸², proboszcz z Kałuszyna, prosi o wizytację kanoniczną w parafii. Odkładam do decyzji kurii metropolitalnej.

O[jciec] Barabasz¹⁸³, bazylianin, zwraca uwagę na akcję **ks. Ripeckiego**, który nadal daje śluby bez zachowania formalności kanonicznych, bez zezwolenia proboszcza miejsca. Podtrzymuje go w tej sprawie **ks. Szegda**¹⁸⁴, kapelan w Wawrze u sióstr felicianek, asystent na ATK. **Ks[iądz] Sz[egda]** głosi, że **ks. R[ipecki]** może udzielać ślubów wszystkim

^a *W rękopisie tu i dalej: Hagmeyer.*

¹⁸⁰ Bolesław Szczepkowski (1887–1960), dziennikarz, publicysta. Kolejno redaktor naczelny: „Dziennika Poznańskiego”, „Kurierą Poznańskiego”, „Rzeczpospolitej”. W 1945 dziennikarz PAP. Założyciel Katolickiego Instytutu Wydawniczego 1947.

¹⁸¹ Jerzy Hagmayer (1913–1998), chirurg, lekarz w Szpitalu Praskim 1945–1980 i jego dyrektor, działacz społeczny, współzałożyciel Stowarzyszenia PAX. Przed II wojną światową zaangażowany w działalność skrajnie prawicowych stonniectw politycznych. W latach 1949–1950 współzałożyciel i pierwszy dyrektor Liceum pw. św. Augustyna w Warszawie.

¹⁸² Zygmunt Dejiński (1906–1990), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Kałuszynie 1954–1958, prałat. Święcenia 1934. Kapelan w powstaniu warszawskim. Po II wojnie światowej proboszcz parafii w Lusynie, Gołąbkach pod Warszawą. W latach 1958–1978 proboszcz parafii pw. św. Wawrzyńca w Sochaczewie i budowniczy tamtejszego kościoła, dziekan sochaczewski.

¹⁸³ Rodion Roman Barabasz (1904–1965), kapłan greckokatolicki, bazylianin. Śluby wieczyste i święcenia w 1931. Od 1945 w Warszawie; proboszcz parafii bazylianów. Od 1952 pełnił ważne funkcje w Delegaturze Bazylikańskiej w Polsce. Od połowy lat 50. zarejestrowany jako aktywny współpracownik SB, TW „Eliasz”.

¹⁸⁴ Mirosław Szegda (1911–1997), kapłan obrządku greckokatolickiego, doktor prawa kanonicznego, pracownik naukowy ATK 1955–1965. Święcenia 1939. Doktorat 1955, habilitacja 1969. W latach 1966–1971 dyrektor Biblioteki Głównej ATK.

zgłaszającym się. Ks[iądz] B[arabasz] jest w obawie, by zjazd księży gr[ecko]kat[olickich] nie był źle ustawiony. Zgłosi się w tej sprawie ks. Puszkarski.

Krystyna z Myszkowskich **Sierpińska**¹⁸⁵ przedstawia swego małego synka, który przedziwnie jest podobny do swego małego wuja, gdy był w jego wieku.

Zenon Skierski¹⁸⁶, pisarz, wysuwa moc projektów. Chce, by stworzono radiostację katolicką, film i „Tygodnik Warszawski”. Oczekuje zlecenia na „T[ygodnik] W[arszawski]”. Wstrzymuję się od wypowiedzi. Jestem zdania, że „T[ygodnik] W[arszawski]” musi być na wysokim poziomie.

E[ugeniusz] **Santocki**¹⁸⁷, prof[esor] Liceum Biskupiego w Lublinie, wygłasza apologię prof. Czумы¹⁸⁸. Tłumaczę mu, że nikt go nie zwalnia. Nic to nie pomaga.

Wieczorem pracowałem cały czas w domu.

31 stycznia 1957

[Warszawa]

Msza św. w kaplicy s[ió]s[tr] **karmelitanek** przy ul. Wolskiej. Zwiedzam mieszkania siostr szarytek.

Ks[iądz] inf. M[ichał] Krzywicki przedstawia sprawy diec[ezji] pińskiej po tamtej stronie. Proszę o odpowiedni referat (ks. Suwała M[ieczysław]).

Ks[iądz] kan. Kliszko omawia sprawy duszpasterstwa dobroczynnego. Proszę, by zainteresował się lokalem przy k[ości]le św. Trójcy.

Ks[iądz] pral. Adamczyk¹⁸⁹ z Tarnowa – grzeczności.

¹⁸⁵ Krystyna Sierpińska (ur. 1929), córka Janiny i Juliana Myszkowskich, żona Edwarda Sierpińskiego. Pochodziła z Włocławka i tam przed II wojną światową poznała ks. Wyszyńskiego. Sanitariuszka w powstaniu warszawskim ps. „Marzenka”; jedna z bohaterek książki Anny Herbach *Dziewczyny z Powstania*. Po wojnie wróciła najpierw do Włocławka, potem do Warszawy. Utrzymywała częste kontakty z prymasem Wyszyńskim.

¹⁸⁶ Kazimierz Zenon Skierski (1908–1961), dziennikarz, powieściopisarz i nowelista, po II wojnie światowej utożsamiany z nurtem katolickim, związany ze Stowarzyszeniem PAX. Jego twórczość nie przetrwała próby czasu (m.in. z powodu prób łączenia katolicyzmu z socrealizmem).

¹⁸⁷ Eugeniusz Santocki (1911–1965), nauczyciel literatury polskiej, wykładowca akademicki. W 1933 ukończył studia polonistyczne na KUL. W okresie okupacji zaangażowany w tajne nauczanie. Uczestnik powstania warszawskiego. Doktorat w 1949 z literatury polskiej. W latach 1949–1954 adiunkt w Katedrze Historii Literatury Polskiej na Wydziale Humanistycznym KUL.

¹⁸⁸ Ignacy Czuma (1891–1963), prawnik, profesor nauk prawnych, nauczyciel akademicki, polityk, szambelan pański. Doktorat z nauk prawnych na UJ 1922, habilitacja 1924, profesor prawa i skarbowości. W latach 1926–1928 dziekan Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL. Prorektor KUL 1938–1939. W 1930 poseł na Sejm II RP z listy BBWR jako przedstawiciel Stronnictwa Katolicko-Ludowego. Współautor konstytucji kwietniowej. Jesienią 1939 uwięziony przez Niemców na Zamku Lubelskim w ramach Sonderaktion Lublin. Uwolniony w 1940, uciekł do Niepołomic, gdzie prowadził tajne nauczanie. W latach 1950–1953 więziony za związki z WiN.

¹⁸⁹ Stanisław Adamczyk (1900–1971), kapłan, profesor filozofii. W 1923 przyjął święcenia kapłańskie; pracował jako wikariusz w Dębicy. Od 1926 studiował w Rzymie na Uniwersytecie Gregorianum, w 1928 uzyskał tytuł doktora filozofii. W latach 1930–1935 katecheta szkół średnich w Nowym Sączu, od 1935 prof. Instytutu Teologicznego w Tarnowie; w 1939 habilitacja na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie; 1946 zastępca prof. metafizyki i teorii poznania na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL, 1948 prof. nadzwyczajny. Usunięty przez władze komunistyczne z uniwersytetu, w latach 1952–1956 wykładał w Instytucie Teologicznym w Tarnowie. W 1956 wrócił do pracy na KUL, gdzie pełnił funkcję kierownika I Katedry Metafizyki, 1962–1965 kierownik Katedry Filozofii Przyrody. W latach 1948–1952 i 1961–1964 był prodziekanem Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej KUL.

Ks[iądz] L. Krauze CM¹⁹⁰ w sprawie par[afii] św. Wincentego na Opaczewskiej. Jestem zdania, że ks. Dymek¹⁹¹ nie może wrócić na Opaczewską.

Ks[iądz] Alfons Schletz¹⁹² – sprawa „Naszej Przeszłości”¹⁹³. Proszę, by skierowywał się do „Millenium”¹⁹⁴. Otrzymał zapomogę 20 tysięcy zł na pokrycie kosztów druku.

Nad przygotowaniem do druku „**Czytań majowych**” pracuje w bibliotece L[ila] Wantowska i D[anuta] Sułkówna. Przepisują na maszynie i sprawdzają teksty biblijne.

17.00. **B[isku]p Klepacz i bp Choromański** omawiali materiał na jutrzejszą Komisję Wspólną. Omawiano głównie sprawę Caritas, pomocy katolików amerykańskich dla Kościoła w Polsce.

¹⁹⁰ W tym czasie w Zgromadzeniu Księża Misjonarzy św. Wincentego a Paulo posługiwało dwóch zakonników o podobnie brzmiącym nazwisku: Ignacy Krauze CM (1896–1984), biskup pomocniczy diecezji Joinville w Brazylii, oraz ks. Józef Krauze CM.

¹⁹¹ Stanisław Dymek CM (1919–1996), kapłan zakonny, proboszcz parafii pw. NMP Królowej Świata przy ul. Opaczewskiej w Warszawie 1950–1956. Święcenia 1943. Od 1976 proboszcz parafii polonijnej w Soissons we Francji.

¹⁹² Alfons Franciszek Schletz CM (1911–1981), kapłan zakonny, historyk, doktor habilitowany nauk teologicznych w zakresie historii Kościoła, redaktor, wydawca, zasłużony dla rozwoju badań nad historią Kościoła w Polsce. Założyciel w 1946 i do 1981 redaktor periodyku naukowego „Nasza Przeszłość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce”. W 1928 wstąpił do Zgromadzenia Księża Misjonarzy św. Wincentego a Paulo. Święcenia 1936. Podczas wojny zaangażowany w tajne nauczanie we Lwowie. Do 1948 wydał 4 numery „Naszej Przeszłości”, następnie ukrywał się pod przybranym nazwiskiem, jako ks. Adam Sosnowski. Po październiku 1956 reaktywował „Naszą Przeszłość”, której wydał w sumie 55 tomów.

¹⁹³ „Nasza Przeszłość” – półrocznik wydawany przez Instytut Teologiczny Księża Misjonarzy. Redaktorem naczelnym periodyku był ks. Alfons Schletz CM 1946–1981. Problematyka: studia źródłowe z dziejów Kościoła katolickiego w Polsce, historii kultury chrześcijańskiej oraz sztuki religijnej.

¹⁹⁴ „Sacrum Poloniae Millenium” – wielotomowa publikacja zbiorowa ukazująca się w latach 1954–1967 w Rzymie. Redaktorami byli o. Edmund Elter SJ i abp Józef Gawlina.

LUTY

1 lutego 1957

[Warszawa – Gniezno]

7.30. D[okto]r Teresa **Rylska**¹, sprawa zebrania biologów u prymasa.

S[iostra] Andrzeja **Wysokińska**, sprawa biuletynu zakonnego².

Ks[iądz] dyr. **Dąbrowski**, sprawy Caritas i Polonii amerykańskiej.

Ks[iądz] prał. **Sawicki** omawia sprawę ks. **Urmanowicza**; nie otrzymał od swego ordynariusza pozwolenia na objęcie wykładów na ATK. Ks[iądz] prałat może dać pozwolenie na Wydział Teolog[iczny]. Ks[iądzu] **Pietkunowi** nie udzielił *veniam legendi*³. Sprawa ks. H[enryka] **Wasilewskiego**⁴, otrzymywał celebret jako kapłan diec[ezji] wileńskiej. Tymczasem nie jest kapłanem diecezji inkardynowanym do Wilna.

Ks[iądz] prał. **Piotrowski**, sprawy kurialne, lekarzy kat[olickich] w Res Sacra Miser.

Ks[iądz] prof. **Jakubiec**⁵ prosi o poparcie u s[ió]s[tr] loretanek w drukarni.

12.30. Na obiedzie jest ks. **Edward Synowiak** z Buffalo; o 13.15 wyjeżdżamy do Gniezna. Całą drogę wyjaśniam ks. S[ynowiakowi] sytuację naszą, Kościoła w Polsce i przeżycia duchowieństwa w czasie wojny i w czasie stalinizmu. To są rzeczy zupełnie mu nieznanne.

W Gnieźnie jesteśmy na godz. 17.00. Droga ciężka, błoto, mgła i deszcz. Ale bardzo ciepło.

Na wieczerzę przyjechał ks. prał. **Degórski** z Jarocina i przywiózł list od bp. Baraniaka z Krynicy oraz jako załącznik – wielki list ks. audytora Filipiaka⁶ z Rzymu. Zebrano tu

¹ Teresa Ścibor-Rylska (1912–1985), doktor biologii od 1948, współorganizatorka Dni Modlitw „Odrodzenia” na Jasnej Górze od 1957, społecznik. Podczas studiów na UW prezes oddziału warszawskiego SKMA „Odrodzenie”. Zmuszona do odejścia z UMCS 1950. Kierownik Zakładu Botaniki KUL od 1958. Od 1961 kierownik Zakładu Biologii KUL. Członkini TN KUL.

² Chodzi o organ prasowy Konferencji Wyższych Przełożonych Żeńskich Zgromadzeń Zakonnych w Polsce.

³ Łac. prawo do prowadzenia wykładów przez niesamodzielnych pracowników naukowych ze stopniem doktora lub ewentualnie z tytułem zawodowym magistra.

⁴ Henryk Wasilewski, ksiądz archidiecezji wileńskiej. W tym czasie przebywał w Nowym Bródnie.

⁵ Czesław Jakubiec (1909–1993), kapłan archidiecezji warszawskiej; profesor biblistyki (doktorat w 1938, habilitacja w 1946, profesor zwyczajny w 1969); tłumacz i komentator ksiąg biblijnych. Od 1942 wykładowca w warszawskim seminarium duchownym. W latach 1945–1954 wykładowca na Wydziale Teologicznym UW; w latach 1954–1981 na ATK. Związany z ruchem księży-patriotów. Święcenia w 1932. W latach 1938–1939 kapelan kard. Aleksandra Kakowskiego.

⁶ Bolesław Filipiak (1901–1978), kapłan, doktor obojga praw, audytor Trybunału Roty Rzymskiej 1947–1967. Święcenia 1926. W latach 1933–1944 sekretarz prymasa Polski kard. Hlonda. W latach 1967–1976 dziekan Trybunału Roty Rzymskiej. W latach 1976–1978 biskup tytularny, sakra biskupia 1976. Kardynał 1976.

cały szereg cennych informacji na temat Polonii rzymskiej. Treść listu wskazuje na^a wady i braki ks. abp. Gawliny, ale uznaje, że w obecnej sytuacji tylko on może patronować Polonii zagranicznej.

Przyszedł bp Bernacki, ks. Jan Czerniak i ks. Jan Zaręba. Wieczera wspólna.

2 lutego 1957

Gniezno

Osiem lat temu odbyłem ingres do katedry prymasowskiej. Wspominaliśmy, ile ciężkich udręk zadał nam *regime*⁷ z okazji tego ingresu. B[isku]p Bernacki przypomina o zamachu zorganizowanym pod Wrześnią, z drogi do Witkowa. Mówi o stalowej linie rozciągniętej między drzewami na wysokości maski samochodowej. Wpadł na nią samochód ciężarowy, podczas gdy myśmy pojechali z Witkowa na Mielżyn.

Celebruję **sumę pontyfikalną** o katedrze i wygłaszam kazanie nt. „Religijne i moralne wychowanie w rodzinie”. Jest pierwsza sobota miesiąca. Piękna procesja ze świecami przez *ambitus*⁸ dała sposobność do dostrzeżenia urzekającego piękna katedry, chociaż jej prezbiterium^b jest zastawione rusztowaniami. Głęboka perspektywa jest jakby długą drogą katolickiej Polski.

13.00. **Na obiedzie** jest kapituła metrop[olitalna] i ks. generał Posadzy, chrystusowiec. Jedzie w tych dniach do Rzymu. Wyjaśniam mu sytuację Kościoła i daję list do ks. infułata Filipiaka.

Przed obiadem odjechał ks. Synowiak i zabrał listy do ks. bp. Burkego⁹ z Buffalo, do ks. inf. Glapińskiego^{c10}, ks. prał. A[loysiusa] Wycisły¹¹, ks. prał. Piwowara¹² i do abp. Gawliny w Rzymie. Młody ks. S[ynowiak] dostrzegł piękno Polski, chociaż widział ją pierwszy raz w życiu i otrzymał wychowanie amerykańskie.

Po obiedzie dokończyłem rozmowę z ks. gen. Posadzym i przyjąłem ks. inf. Wronkę. Długo rozwodziliśmy się nad pracami liturgicznymi. Na Millennium trzeba przygotować: 1) nowy patronat^d polski, do którego trzeba wprowadzić św. Radzima, Brunona z Kwer-

^a W rękopisie: list widzi.

^b W rękopisie tu i dalej: presbiterium.

^c W rękopisie błędnie: Glapińskiego.

^d W rękopisie: patronat.

⁷ Łac. rząd, władza.

⁸ Właśc. ambit – wąskie przejście powstałe z przedłużenia naw bocznych i poprowadzenia ich wokół prezbiterium za ołtarzem głównym.

⁹ Joseph Aloysius Burke (1886–1962), biskup Buffalo 1952–1962. Świecenia 1912.

¹⁰ Józef Glapiński, kapłan, wikariusz generalny diecezji Buffalo i proboszcz parafii pw. św. Jana Kantego w Buffalo.

¹¹ Właśc. Aloysius John Wycislo (1908–2005), kapłan, koordynator akcji charytatywnej z ramienia Episkopatu Stanów Zjednoczonych Ameryki. Świecenia 1934. Kierował akcją charytatywną Episkopatu amerykańskiego Catholic Relief Services of the National Catholic Welfare Conference. W latach 1960–1968 biskup tytularny i biskup pomocniczy archidiecezji Chicago. W latach 1968–1983 biskup diecezjalny diecezji Green Bay.

¹² Stanisław Piwowar (1903–1990), kapłan archidiecezji chicagowskiej, doktor filologii klasycznej, proboszcz parafii pw. św. Heleny w Chicago, budowniczy szkoły i kościoła, działacz polonijny, prałat, dyrektor Ligi Katolickiej 1944–1960. Świecenia 1929.

furtu^{a13}, podnieść ryt Bonifacego-Benedykta; 2) trzeba przepracować lekcje historyczne, II nokturny świętych polskich w całym brewiarzu (św. Stanisław i św. Kazimierz¹⁴); 3) trzeba zachować zwyczaje polskie w Wielkim Tygodniu; 4) trzeba wznowić pismo „Mysterium Christi”¹⁵.

15.00. Przyjąłem rodzinę **Mikulów**¹⁶ z Jarnikowa, którzy prosili o to listem do W[ar-sza]wy.

17.00. Wyjazd do **Trzemeszna** na poświęcenie chóru organowego i odnowionej kopuły. Wygłosiłem dłuższe kazanie. Na plebanii byli zebrani księża dekanatu.

3 lutego 1957

Gnieszno – Jarocin, Kowalewo – Pleszew

O godz. 7.30 wyjechałem na poświęcenie kościoła w Kowalewie. Po drodze wstąpiliśmy do **Jarocina**, gdzie odprawiłem Mszę św. i wygłosiłem kazanie do wiernych.

Do **Kowalewa** przyjechaliśmy o godz. 11.15. Zatrzymała nas banderia rowerowa, dalej konna i rozłożyste lando¹⁷, z którego jednak nie mogłem skorzystać z powodu niepogody. Wśród wielkiego błota dotarliśmy do świątyni, drugi raz w tym wieku już tu budowanej. Ks[iądz] dziekan, człowiek wytrwały, zdołał skupić przy tym zadaniu całą ludność i kolejarzy dwóch stacji kolejowych. Poświęciłem nowy piękny ołtarz, niemal już gotów do konsekracji. Wygłosiłem kazanie o znaczeniu ołtarza. Na plebanii byli obecni księża dekanatu pleszewskiego.

Na plebanię^b zgłosiła się jakaś pani, która zaofiarowała na cele kościelne jakiś cenny – jak twierdziła – kamień. Specjalnie przyjechała tutaj z Krakowa. Podobno chciała zatrzymać nas w drodze, koło Nowego Miasta. Na obiedzie była rada parafialna.

Wyjazd z **Kowalewa do Pleszewa** był bardzo uroczysty. Pomimo niepogody drogi obstawione były ludźmi i działwą. Musieliśmy wstąpić do kościoła św. **Florian**a, gdzie witał nas przewodniczący Rady Miejskiej, pierwszy raz od wielu lat odważnie przyznający się do Kościoła. Wstąpiłem do świątyni, gdzie zebrało się wiele dzieci.

Stąd wyjechaliśmy do par[afii] św. Jana. W odnowionym i powiększonym kościele piękny obraz Matki Bożej. Ludu po brzegi. Po nieszpórach polskich wygłosiłem kazanie. Przed plebanią była cała akademicka; działwa szkolna głosiła wiersze i przemówienia. Wieczera w gronie kapłanów dwu dekanatów. Poinformowałem ich o sytuacji Kościoła. Przemawiałem dziś pięć razy.

^a W rękopisie: Querfurtu.

^b W rękopisie: na plebanii.

¹³ Brunon z Kwerfurtu (ok. 974–1009), mnich benedyktyński, kapelan cesarski, biskup misyjny, współtwórca chrystianizacji Polan i apostoł Pomorza, męczennik oraz święty Kościoła katolickiego.

¹⁴ Kazimierz Jagiellończyk (1458–1484), królewicz, syn Kazimierza IV Jagiellończyka i Elżbiety Rakuszanek, od 1481 namiestnik królewski w Koronie Królestwa Polskiego; święty Kościoła katolickiego, patron Polski i Litwy.

¹⁵ „Mysterium Christi” – czasopismo liturgiczne wydawane w latach 1929–1939.

¹⁶ Osoby niezidentyfikowane, brak bliższych danych.

¹⁷ Lando – otwarty czterokołowy powóz konny.

4 lutego 1957

Pleszew – Gniezno

6.00. Msza św. w kaplicy domu gen[eralnego] **sióstr służebniczek**. Krótkie przemówienie od ołtarza. Wspólne śniadanie z księżmi. Rozmowa z radą gen[eralną]. Siostry poruszyły sprawę kuratora, ks. Brossa, p[rzeciwi]ko któremu wysunęły różne zarzuty. Nie prowadził przez trzy lata sprawy fundatora, **Bojanowskiego**. Pragną pracować dalej pod opieką protektora. Nie uważają za potrzebne posiadania kuratora. Chcą, by wicepostulator^a sprawy Bojanowskiego był zmieniony, gdyż ks. Bross pracę zaniedbuje. Nie miał zleconego pisania życiorysu Bojanowskiego. Czyni to ks. **Olech Górski**¹⁸ z Poznania.

Po rozmowie z r[adą] g[eneralną] zwiedzałem **szpital** pod kierunkiem dyrektora i przy udziale całego personelu lekarskiego. Szpital był zradiofonizowany, dzięki czemu wszyscy chorzy brali udział w wizytacji. Jest to jeden z nielicznych szpitali, w których siostry zakonne zdołały się utrzymać.

O godz. 10.30 opuściłem Pleszew; w drodze do **Gniezna** odwiedziłem w **Kotlinie** ks[iędza] dziekana i wizytowałem naukę religii w sąsiedniej szkole.

W **Miłosławiu** odwiedziłem miejscowego ks[iędza] proboszcza i zwiedziłem kościół. Przyszła na powitanie gromada dzieci szkolnych. Wszędzie widać, że katechizacja kościelna wpłynęła dodatnio na życie się dzieci z księżmi i świątynią.

Na godz. 13.30 stanęliśmy w Gnieźnie. Zgłosił się ks. red. Mielniński z „Przewodnika Katolickiego”. W czasie obiadu omawialiśmy różne sprawy redakcyjne. Są ogromne trudności z nakładem pisma; zgłoszeń jest bardzo dużo, nawet z zagranicy, a władze nie chcą się zgodzić na powiększenie nakładu.

19.00. Wziąłem udział w nabożeństwie do Opatrzności Bożej w kościele św. Wawrzyńca. Wygłosiłem przemówienia o charakterze rozmyślenia nad Opatrznością Bożą w życiu codziennym. Potęgą modlitwy wzmacnia jeszcze wiarę w Opatrzność.

Na **plebanii** byli obecni księża z dekanatu gnieźnieńskiego.

5 lutego 1957

Gniezno

Na Mszy św. były **siostry szarytki** gnieźnieńskie. Ks[iądz] Jan **Czerniak** – na śniadaniu.

9.00. B[isku]p **Bernacki** – dłuższa konferencja w sprawach kurialnych i budowy katedry. Ks[iądz] **Gronkowski** W[itold]¹⁹ – jeździ do Łądu z wykładami Pisma św. do

^a W rękopisie: wicepostulator.

¹⁸ Hipolit Olech Górski (1914–1983), kapłan archidiecezji poznańskiej, kanonista, doktor prawa kanonicznego, audytor Metropolicznego Sądu Duchownego w Poznaniu, postulator procesów beatyfikacyjnych, wieloletni kapłan sióstr pasterek. Święcenia 1940. Doktorat na UW 1947.

¹⁹ Witold Gronkowski (1900–1964), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, doktor nauk teologicznych, biblista, wykładowca w seminariach duchownych. Święcenia 1926. Doktorat 1930; absolwent studiów specjalistycznych z biblistyki w Rzymie i w Jerozolimie 1930–1934. Wykładowca egzegezy i archeologii biblijnej w seminariach duchownych w Poznaniu, Gnieźnie i u salezjanów w Łądzie.

salezjańskiego seminarium duchownego. Usiłuje wytłumaczyć cały szereg zdarzeń ze swego życia, wpływu satanizmu i ludzi wrogich sobie. Radzę mu, by nie analizował tych spraw, ale oddał się spokojnej pracy, która jeszcze jest dostępną.

Ks[ia]dz **Zakrzewski**²⁰, wik[ariusz] par[afii] św. Michała, prosi o pracę w mieście. Robi wrażenie człowieka psychicznie zachwianego.

Kapelan wojskowy informuje o tym, że nadal pracy duszpasterskiej w WP nie ma. Chciał wziąć udział w wieczery wigilijnej wojska, ale nie wyrażono zgody, pomimo interwencji dziekana WP. Żołnierzy przychodzi do k[ościo]ła garnizonowego do 20; w innych kościołach nie więcej. Więziennictwo dotąd nie zgłosiło się do kapelana w[ojskowego] o pracę duszpasterską.

Ks[ia]dz **kan. Raiter** omawia sprawy szkolne w archidiecezji.

Ks[ia]dz oficjał **Zaręba** – sprawy sądowe i duszpasterstwa dobroczynnego.

Przybył **konserwator** bydgoski mgr **Kozanecki**²¹, by przedstawić cały szereg trudności płynących z nieznamości przepisów konserwatorskich wśród duchowieństwa. Prosiłem, by zaprojektował instrukcję, którą ogłosimy w prasie. Pozostał na obiedzie.

14.30. Udałem się na dzień skupienia **Perseverantiae Sacerdotalis**. Zebrało się pięć najmłodszych roczników księży. Konferencję głosił o. Gabriel²², karmelita z Poznania. Na zakończenie przeprowadziłem rozmyślanie *coram Sanctissimo* nt. **Ecce nova facio omnia**²³.

Po powrocie pracowałem nad aktami kurialnymi.

Na wieczery przybył ks. J[an] **Czerniak**, z którym później omawiałem sprawy wydania duszpasterstwa i najbliższej **kongregacji** księży dziekanów.

6 lutego 1957

[Gniezno]

Dziś osma^a rocznica ingresu na stolicę archibiskupią do Warszawy. Ofiaruję Matce mojej wszystko, co Bóg pozwolił uczynić dla chwały Trójcy Świętej przez te lata. Odnawiam swój ślub „niewolnictwa” wobec Pani Jasnogórskiej, a przez nią wobec Chrystusa P[ana].

Zgłosił się ks. Len SAK, dyrektor wydawnictwa Pallottinum. Omówiliśmy rekolacje w Bydgoszczy i prace wydawnicze na terenie Polski. Ks[ia]dz Len jest zdania, że należy powołać do życia komisję wydawniczą, która planowałaby w ramach całej Polski.

Ks[ia]dz **Klonicki**, wicerektor, prosi o pozwolenie wyjazdu za granicę, do Ziemi Świętej, w czasie wakacji. Wyraziłem zgodę i zaofiarowałem pomoc.

11.00. Odbyla się **sesja Sądu Metropolitalnego** z udziałem całego Trybunału. Referat o przesłuchaniu świadków wygłosił ks. oficjał Zaręba. Dyskusja starała się uzupełnić

^a W rękopisie: 8-ma.

²⁰ Leszek Zakrzewski (1930–2019), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, wikariusz parafii pw. św. Mikołaja i św. Konstancji w Gniewkowie od 1957. Świecenia 1956. Od 1969 rektor kościoła pw. NMP Różańcowej w Jabłówku.

²¹ Jan Kozanecki, wojewódzki konserwator zabytków w Bydgoszczy.

²² Prawdopodobnie chodzi o o. Gabriela od św. Marii Magdaleny OCD.

²³ Łac. Oto nowym czynię wszystko. Por. Ap 21,5.

wywody, co nieco denerwowało referenta. Wypowiedziałem kilka uwag nt. sędziego kapłan i sędziego duszpasterz.

Przyjąłem ks. kan. **Durzyńskiego** w związku ze zleconą mu sprawą Konieczny–Pacyna. Ks[ia]dz D[urzyński] był zdania, że należy sprawę wrzucić do pieca. Nie mogę jednak tego uczynić z uwagi na to, że oskarżyciel ks. Konieczny podtrzymuje swoje oskarżenia.

Po obiedzie, od godz. 15.00 do 20.30 prowadziłem *scrutinium*²⁴ kandydatów do święceń **subdiakonatu**²⁵ w semin[arium] metropolitalnym. Wysłuchałem 27 alumnów. Przedstawiają się o wiele korzystniej niż kandydaci do święceń wyższych w W[arsza]-wie. Są biofizycznie mocniejsi, nie znają na nich takiego wyniszczenia fizycznego jak na alumnach warszawskich. Gdy idzie o walory psychiczne, reprezentują bogatszą skalę zdolności i talentów.

Wieczernię spożyłem z profesorami seminarium.

Po powrocie do domu pracowałem nad odezwą na Wielki Post.

7 lutego 1957

Gniezno

8.00. Sekretarka prowincjalna **elżbietanek**²⁶ z Poznania prosiła o zajęcie stanowiska w sprawie zabiegów sióstr o odzyskanie szpitala przy ul. Łkowej. Mają zapewnioną pomoc prem[iera] Cyrankiewicza. Stoję na stanowisku, że siostry mogą podjąć starania poza Komisją Wspólną.

Ks[ia]dz Etter²⁷ – redaktor „Biblioteki Kaznodziejskiej”, prosi o instrukcje. Wyrażam życzenie Konferencji Episkopatu [Polski], by „B[iblioteka] K[aznodziejska]” drukowała **kazania katechetyczne**^a, zgodnie z planem Episkopatu. W tych sprawach kompetentny jest ks. prał. Piotrowski z W[arsza]wy, z którym należy utrzymać kontakt. Wyrażam zgodę na druk **czytanek majowych** w „B[ibliotece] K[aznodziejskiej]”.

9.30. Ojciec Justyn²⁸, paulin, w sprawie ojca generała²⁹, który jest bardzo ciężko chory.

10.00. Sesja referentów **dla spraw organistowskich** w Gnieźnie obradowała w seminarium. Referaty wygłosili ks. Zientarski i ks. Banaszak³⁰. W długiej dyskusji wyliczano wiele wad organistów. Tłumaczyłem księżom, że ich zadaniem nie jest adwokatowanie

^a W rękopisie: katechizmowe.

²⁴ Łac. badanie, śledztwo. Tu oznacza egzamin kanoniczny przed dopuszczeniem do święceń.

²⁵ Subdiakon – najwyższy stopień święceń niższych w Kościele katolickim. Zniesiony w 1972 przez Pawła VI wraz z wprowadzoną reformą święceń.

²⁶ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

²⁷ Tadeusz Etter (1911–1984), kapłan archidiecezji poznańskiej, redaktor „Biblioteki Kaznodziejskiej”. Święcenia 1934. Więzień KL Dachau i Gusen 1940–1945. W latach 1959–1984 biskup tytularny i biskup pomocniczy poznański, sakra biskupia 1959.

²⁸ Chodzi o o. Justyna Marczewskiego OSPPE.

²⁹ Chodzi o o. Alojzego Wrzalika OSPPE.

³⁰ Antoni Banaszak (1901–1999), kapłan archidiecezji poznańskiej, organizator 1945 i rektor Polskiego Seminarium Duchownego w Paryżu 1945–1982, prałat. Wspomagał Kościół w Polsce, m.in. przekazując książki i podręczniki teologiczne. Z nominacji prymasa Wyszyńskiego delegat zagraniczny ds. Kościoła w Polsce, a następnie delegat

księżom; muszą być sprawiedliwi, muszą więc zająć stanowisko sprawiedliwych pośredników, łączników, pokonujących trudności. Księżom trzeba przypominać, że są też duszpasterzami organistów. Przypominam program minimalny, który był ustalony w latach 1951–[19]53. Najważniejsze zadania są: 1) synchronizacja ołtarza i chóru organowego; 2) stawianie zadań i pracy, by chronić organistów od rozleniwienia; 3) wychowanie liturgiczne, rok liturgiczny w życiu organisty; 4) nowy śpiewnik Episkopatu; 5) kancjonał³¹ nowy; 6) powołanie podkomisji do przepracowania ponownego sprawy uposażenia – ujednolicenie. Zebranie skończyło się o godz. 12.30.

12.30. Rozmowa z ks. rektorem Pacyną o święceniach subdiakonów i diakonów.

Rozmowa z o[jcem] duchownym, Szymańskim³².

15.00. Posiedzenie **Wydziału Duszpasterstwa** w nowym składzie 12 osób. Poddano ocenie prace toczone w latach 1949–1956, co zostało zrealizowane, a co w terenie nie wzięło. Rozważono, co jest najpilniejsze do zrobienia teraz; nacisk się kładzie na duszpasterstwo młodzieży szkolnej i wprowadzenie wiernych do współpracy z Kościołem w świątyni. Księża pozostali na wieczery.

8 lutego 1957

[Gniezno – Niepokalanów – Warszawa]

Ks[iądz] Jan Czerniak – sprawy domowe.

Ks[iądz] bp Bernacki – sprawy kurialne.

Ks[iądz] H[enryk] Raiter – sprawa ognisk katechetycznych. Proszę, by wracać do nabożeństw szkolnych. Należy też zająć się zagadnieniem kryzysu młodzieży. Przyczyny kryzysu moralnego, anarchizmu społecznego i psychicznego (chuligani i nieobecni – wdechownicy).

O godz. 13.00 w drogę powrotną do W[arsza]wy. Jedzie z nami ks. kan. Czerniak, który ma załatwić w stolicy sprawę przydziału papieru dla „Wiadomości Archidiecezjalnych Gnieźnieńskich”.

Po drodze wступujemy do **Niepokalanowa**, by obejrzeć kościół, wybudowany i konsekrowany w 1954 r. Byłem zaproszony przez o[jców] franciszkanów do konsekrowania kościoła jako domu Maryi Niepokalanej na 100-lecie ogłoszenia dogmatu. Nie byłem godzien tej łaski, której tak bardzo pragnąłem. Konsekrował bp Majewski. Ja natomiast miałem łaskę obejrzeć świątynię po całkowitym jej wykończeniu. Wydaje mi się, że znać na niej wysiłek, aby odtworzyć wewnętrznie piękno Niepokalanej. Wszystko tutaj jest doskonałe w wykonaniu. Szczególnie wszelkie okucia żelazne o pomysłowych wzorach,

ds. Misji Polskich za Granicą. Święcenia 1927. Więzień KL Dachau i Gusen 1940–1945. Protonotariusz apostolski 1961; kanonik honorowy kapituły metropolitalnej w Poznaniu 1969.

³¹ Kancjonał – kantyk, zbiór śpiewów liturgicznych i pieśni religijnych.

³² Chodzi o ks. Stanisława Szymańskiego.

roboty w drzewie i w marmurze świadczą o wielkim pietyzmie wykonawców. To miłość wszystko to pieściła.

Po obejrzeniu kościoła spożyłem wieczerzę z całą rodziną franciszkańską i – rekreacja. Przemawiałem; były śpiewy i chóry pod kierunkiem o. Floriana.

W dalszą drogę wyruszyliśmy o godz. 20.15. W domu – na 21.00.

9 lutego 1957

W[arsza]wa

Rano znak od matki **Popiel** z Rzymu. Przyszedł ks. rektor Kwieciński z drobnymi sprawami. Bronek Dembowski – w sprawie niedzielnej uroczystości u św. Marcina³³. I B[ohdan] Skąpski w sprawie drukowania ślubów jasnogórskich.

Od 10.00 godz[iny] trwała sesja Kurii Metropolitalnej. Ogłosiłem nazwiska **nowych kanoników** gremialnych Kapituły Metrop[olitalnej] Warszawskiej: księdza **Piotrowskiego, Padacza i Modzelewskiego**. Zapadło postanowienie, że ks. **Kaulbersz** obejmie kierownictwo Wydziału Spraw Zakonnych w Kurii Metrop[olitalnej], a ks. Modzelewski będzie kanclerzem. Postanowiliśmy dokonać translokacji na najbardziej zapalnych placówkach: Skierniewice, Cechówka, Piaseczno, Kobyłka, Św[ięta] Trójca w W[arsza]wie.

Po obiedzie rozmowa z ks. Piotrowskim i praca nad papierami. Przygotowałem poprawki do „Ducha pracy ludzkiej”.

10 lutego 1957

[Warszawa]

8.00. U św. Marcina wielka uroczystość; s[io]s[try] franciszkanki objęły kościół i klasztor, przygotowały wystawę prac niewidomych. Wszyscy przyjaciele Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi i cechy rzemiosła warszawskiego biorą udział w uroczystości. Kościół ma tylko fasadę piękną; poza nią kryje się ruina. Wielka świątynia o nagich ścianach, oknach bez ram – typowy wzór fasadowego budownictwa. Elewacja jest wypieszczona, ale wewnątrz pełne wykopów i dołów. Przy skromnym ołtarzyku w lewej bocznej nawie odprawiłem Mszę św. i wygłosiłem przemówienie okolicznościowe. Matka Boża Pocieszenia patrzyła z rekonstruowanego obrazu na ten zuchwały wysiłek.

Na obiad przyszedł **dr Majer**³⁴, który wyłożył swój system żywienia się; ocenił nasz system żywienia się i uznał go za fatalny.

15.00. Przyjąłem rodzinę **Gunińskich**³⁵, po powrocie ojca z Londynu.

18.00. Z ks. kan. Czerniakiem i Padaczem udaliśmy się do s[ió]s[tr] **zmartwychwstańek**, gdzie młodzież licealna dała piękny wieczór pieśni. Po przemówieniu do **przedszko-**

³³ Chodzi o kościół pw. św. Marcina przy ul. Piwnej w Warszawie. W latach 1956–1992 rektorem kościoła był ks. Bronisław Dembowski.

³⁴ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

³⁵ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

laków na sali wysłuchałem powitania przez jednego ze starszych przedstawicieli rodziców. Dobrane wyjątki z poezji maryjnej były krótkie, także cała uroczystość przebiegała jędrnie.

11 lutego 1957

[Warszawa]

11.00. Posiedzenie **księży dziekanów** w kurii metrop[olitalnej]. Omawiam sprawy szkolne, program pracy nad realizacją ślubów jasnogórskich, sprawy finansowe kurii, zmiany mające zająć w pracy kurialnej.

16.00. **Sesja pedagogiczna** w seminarium metropolitalnym. Wygłosiłem dłuższe przemówienie, w którym przeprowadziłem myśl: wychowanie i nauczanie musi znaleźć swoje *vinculae unitatis*³⁶. Jest nim nauka *de Corpore Christi Mystico*³⁷. Będzie to wpływało we wnioskach: na teologię fundamentalną, na dogmatykę, na ascetykę i życie liturgiczne, etykę i moralność. Wsłuchiwałem się starannie w przemówienia ks. rektora Kwiecińskiego. Są one trudne do strawienia. Uważa sobie za obowiązek zwalczać wszelkie zarzuty i brać osobiście stwierdzone trudności w pracy wychowawczej.

12 lutego 1957

[Warszawa]

7.30. P[ani] **Urbańska** – sprawa umieszczenia córki p. Franciszki U[rbańskiej] w Polskiej Wsi.

9.00. Inż[ynier] **Marzyński** i ks. dyr. Penkala – omawiamy sprawę budowy skrzydła kurialnego. Pracę zacznie się od wykopów piwnic i izolacji. Plan wewnętrzny przygotowuje ks. Modzelewski i ks. Piotrowski wspólnie z ks. Borowcem.

10.00. J[erzy] **Krasnowolski** – sprawy organizacji katolickich: OKPIK³⁸ i klub poselski katolicki.

Ks[iądz] Zink przywozi list bp. Wilczyńskiego z wielkimi żałami na sytuację na Warmii. Jedna myśl dobra, by marianów osadzić w Stoczku.

Nowa **konsulta zakonów** męskich w osobach: o. Wawryn, o. Hołda, o. Bernard OP, o. Czapla, ks. [a] – przedstawia program pracy.

O[jciec] **Puszkarski** – zjazd księży gre[c]kokatolickich odkłada się na marzec.

^a W rękopisie pozostawiono miejsce niezapisane.

³⁶ Łac. węzeł jedności.

³⁷ Łac. o mistycznym Ciele Chrystusa.

³⁸ Ogólnopolski Klub Postępowej Inteligencji Katolickiej – ruch inteligencji katolickiej powstały 27 X 1956. Grupa środowiska „Tygodnika Powszechnego”, „Znaku”, frondystów, którzy opuścili Stowarzyszenie „Pax” w 1955 oraz pracowników naukowych KUL. Przewodniczącym OKPIK został Jerzy Zawieyski. W skład władz weszli Irena Sławińska, Jerzy Turowicz, Tadeusz Mazowiecki, Wacław Auleytnier, Zygmunt Kubiak i Zygmunt Skórzyński. Wśród sygnatariuszy deklaracji byli także Paweł Czartoryski, Antoni Gołubiew, Stefan Kisielewski, Zofia Lewinówna, Zbigniew Makarczyk, Hanna Małewska, Dominik Morawski, Maria Morstin-Górska, Władysław Seńko, Stefan Świeżawski, Stefan Wilkanowicz, Jacek Woźniakowski, Janusz Zabłocki i Zbigniew Zaborski. OKPIK deklarował poparcie dla przemian politycznych Października '56, domagał się zwiększenia roli katolików w życiu społecznym. OKPIK dał początek formacji katolickiej, określanej później jako ruch Znak.

Ks[iądz] **Szemraj** – dziekan WP przedstawia trudności organizacji duszpasterstwa wojskowego. Władze WP proszą o projekt statutu [duszpasterstwa wojskowego] WP.

Ks[iądz] **Lejchte**³⁹ informuje o zamiarze nabycia ziemi pod kościół w Chodakowie. Ma tam powstać nowa parafia.

O[jciec] **Elias**, karmelita, jedzie do Ameryki. Prosi o błogosławieństwo.

O[jcowie] **werbiści**, jeden wraca do Brazylii; inny prosi o pozwolenie na przyjęcie placu w W[arsza]wie, z tym, że mogą tam wybudować świątynię. Zgadzam się na przyjęcie placu.

Ks[iądz] proboszcz **Szepeta** usunięty ze Żdziar^a, nie chce składać przysięgi przed objęciem proponowanej parafii.

*Et alibi aliorum*⁴⁰.

14.00. Ks[iądz] **de Ville** przyjął kapitułę metropolitalną obiadem z okazji swej nominacji na prałata infulata.

17.00. B[isku]p[i] Klepacz i Choromański omawiali sprawy poruszone na ostatniej **Komisji Wspólnej** Episkopatu [i Rządu]. Ustalamy te zagadnienia, które należy poruszyć na K[omisji] W[sólnej] jutro. Na wieczery są b[isku]p[i] **Lorek i Pawłowski**. Obydwaj poruszają wiele spraw, które mają być omawiane na czwartkowej konferencji plenarnej Episkopatu.

13 lutego 1957

7.30. Matka **Benedykta** z Lasek mówi o próbie podpalenia klasztoru przy Pivnej przed uroczystością niedzielną. Stwierdziła to straż ogniowa.

M[aria] **Okońska** przekazuje telefon o[jca] generała marianów z Rzymu, który podaje do wiadomości, że generał przyjmuje z pełnym zaufaniem stanowisko prymasa wobec sprawy Bieleń. Przeprasza za zbyt niewłaściwe ustosunkowanie się rady prowincjalnej; zadaniem marianów jest służyć Kościołowi, a nie sobie. Chce więc pomóc Kościołowi w Polsce. Telefon pochodził od ks. Wł[odzimierza] **Okońskiego**⁴¹, który rozmawiał z siostrą, którą wzywa do Rzymu. Wczoraj otrzymałem wiadomość, że bp Wilczyński chce oddać Stoczek księżom marianom^b.

9.00. Zebranie **wyższych przełożonych zakonnych** m[ęskich] całej Polski. Nowa konsulta pod przewodem o. Wawryna opracowała projekt porządku dziennego. O[jciec] **Przybylski** wygłasza długi referat nt. „Ostatnie wskazania Stolicy Świętej dla życia zakonnego”. Omówiłem obecną sytuację Kościoła w Polsce.

^a *W rękopisie*: Ks. proboszcz usunięty ze Żdziar, Szepeta.

^b *W rękopisie*: XX Marianom.

³⁹ Zdzisław Lejchte (1904–1965), kapłan archidiecezji warszawskiej. Święcenia 1927. Proboszcz parafii w Mroczach od 1934; od 1939 parafii w Cechówce (obecnie Miłosna), a od 1946 parafii w Trojanowie.

⁴⁰ *Łac.* i gdzie indziej.

⁴¹ Włodzimierz Okoński MIC (1918–1986), kapłan zakonny, brat Marii Okońskiej. Do marianów wstąpił w 1943. Zagrożony aresztowaniem przez UB, został wysłany do Włoch. Święcenia 1951. Wieloletni duszpasterz w polonijnym ośrodku księży marianów w Londynie na Ealingu.

Ks[iądz] dyr. Dąbrowski omówił bieg administracyjno-prawny spraw kościelno-zakonnych. O[jciec] Wawryn referował program Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich. Omawiano też sprawę statutu ramowego konsultorów zakonnych.

O 15.00 byłem w domu. Zastałem tu już bp. Klepacza i bp. Choromańskiego. Wysłuchałem sprawozdania z przebiegu dzisiejszej K[omisji] W[spólnej]. Odniosłem wrażenie, obok wzrastających trudności i usztywniania się przedstawicieli rządu, skłonność do łagodnych rozwiązań.

Pracowaliśmy też nad ustaleniem programu jutrzejszej konferencji plenarnej.

Wieczorem przygotowywałem materiały i porządkowałem akta na k[onferencję] p[lenarną].

14 lutego 1957

W[arsza]wa

Dzień wypełniony obradami Konferencji Plenarnej Episkopatu. Byli obecni wszyscy księża biskupi, oprócz b[isku]p[ów] Adamskiego, Stepy⁴² i Bensch. Wysłaliśmy list do Ojca Świętego na 18-lecie konsekracji. Podałem do wiadomości ks[ięży] biskupów, że wybiera się delegacja Episkopatu na uroczystości jubileuszowe Ojca Świętego. Pojadą ze mną b[isku]p[i] Klepacz, Choromański, Baraniak i ks. prał. Padacz. Ustala się nowy skład Komisji Głównej [KEP]. Położenie Kościoła oceniają kolejno: prymas, bp Klepacz i bp Choromański. Sprawozdanie z prac Komisji Wspólnej składa bp Choromański.

K[onferencja] P[lenarna] przyjęła projekty **Komisji Maryjnej** na urocz[ystość] 5 maja.

W sprawie **duszp[asterstwa] wojskowego** wypowiedziano się za rozmową K[omisji] W[spólnej] z M[inisterstwem] O[brony] N[arodowej].

W sprawie duszpasterstwa gr[ecker]kat[olickiego] K[onferencja] P[lenarna] uznała za możliwe powołanie kilku placówek duszpasterskich, gdzie odbywałyby się nabożeństwa gr[ecker]k[atolickie].

Zlecono bp. **Golińskiemu** i bp. **Dudźcowi** zwołanie wspólnej komisji celem rozpatrzenia „**problemu wychowania młodzieży szkolnej**”. B[isku]p Dudziec otrzymał zlecenie, by przygotował **zjazd właścicieli szkół katolickich**.

Zlecono bp. Nowickiemu, by w porozumieniu z ks. Lenem SAC, przygotował wnioski do powołania^a do życia **komisji wydawców katolickich**.

Sprawę **przyjęcia Caritas** referowano komisyjnie: abp Baziak, bp Pękala, ks. dyr. Dłopolski i ks. dyr. Dąbrowski.

^a *W rękopisie*: przygotowanie wniosków do powołania.

⁴² Jan Stepa (1892–1959), biskup tarnowski 1946–1959, profesor nadzwyczajny doktor habilitowany filozofii. Święcenia 1915. Absolwent studiów filozoficznych w Lowanium. Profesor nadzwyczajny UJK we Lwowie, dziekan Wydziału Teologicznego UJK 1936/1937; 1937/1938, od 1945 rektor WSD we Lwowie z siedzibą w Kalwarii Zebrzydowskiej, wikariusz generalny, sakra biskupia 1946.

15 lutego 1957

[Warszawa]

7.00. Msza św. w katedrze. Zastałem dwoje ludzi w świątyni i ks. Padacza przy ołtarzu. Zresztą pustka. *Simon dormit*⁴³. Tłumaczył mi, że chory, bo zjadł, bo wypił. Obejrzałem zmontowane organy Wurlitzera⁴⁴. Zawiodły oczekiwania. Katedra nie otrzyma wiele.

9.30. B[isku]p **Wilczyński** chce oddać **Stoczek** k. Lidzbarka **marianom**; wyrażam na to zgodę. Jest to rozwiązanie i dla mnie.

B[isku]p żali się [na] ks. Białka⁴⁵, publicznego gorszyciela po dwóch procesach.

10.00. B[isku]p **Kominek** referuje, że emigracja londyńska ocenia, iż Episkopat z wyborów wyszedł po mistrzowsku. Nie zaangażował się, a dał moralny wskaźnik, że głosować trzeba. Wieści te ma od ludzi, którzy odwiedzają Anglię.

Z Niemiec b[isku]p ma inne spostrzeżenia. Kanonicy niemieccy mają żal do prymasa za to, że utworzył kapitułę polską we Wrocławiu. D[okto]r **Piontek**⁴⁶ mianuje nowych kanoników. Niech się bawią. Wyszli *Schlesier*⁴⁷ jeszcze się łudzą. Ale są i tacy, którzy twierdzą, że Niemcy przegrały na Śląsku. Proszę zwrócić uwagę na kwestionariusz o Z[iemiach] Z[achodnich]. W Watykanie miał **Adenauer**⁴⁸ usłyszeć od Ojca Świętego, że nie może przyczyniać się do nowej reemigracji polskiej ze Śląska; Naród jest bowiem zbyt doświadczony.

B[isku]p Falkowski⁴⁹ omawia sprawę ks. Garbońskiego⁵⁰ z Jedwabnego, który wpadł w kary kościelne i w uporze swoim siedzi na parafii. B[isku]p stwierdza ruch szowini-

⁴³ *Lac*. Szymon śpi.

⁴⁴ Organ Wurlitzera – elektryczny instrument muzyczny firmy Rudolph Wurlitzer Company, stanowiący ulepszoną wersję organu. Budową przypomina fisharmonię, wyposażoną w dodatkowe przetworniki elektroakustyczne i filtry formantowe. Drgania języczków są zamieniane przez przetworniki w drgania elektryczne. Filtry pozwalają na zmianę barwy dźwięku.

⁴⁵ Ludwik Białek (1901–1977), kapłan. Święcenia 1925. W 1932 proboszcz parafii w Ochotnicy Górnej (diecezja tarnowska). Po II wojnie światowej w diecezji warmińskiej. Pierwszy proboszcz parafii garnizonowej w Olsztynie 1945. W latach 1946–1947 w parafii pw. św. Mikołaja w Elblągu. Proboszcz parafii w Olecku 1948–1953; proboszcz parafii Łukta 1958–1961.

⁴⁶ Ferdynand Piontek (1878–1963), niemiecki duchowny katolicki, wikariusz kapituły archidiecezji wrocławskiej. W 1945, po śmierci kard. Bertrama wikariusz kapituły archidiecezji wrocławskiej. Po przejściu archidiecezji przez polskich administratorów wyjechał z Wrocławia do Niemiec Zachodnich w 1946. W 1947 przybył do Görlitz i objął rządy w pozostałej części archidiecezji wrocławskiej. Biskup tytularny Barca z siedzibą w Görlitz 1956. Asystent tronu papieskiego 1963.

⁴⁷ *Niem.* Służacy.

⁴⁸ Konrad Adenauer (1876–1967), niemiecki polityk, działacz partii chrześcijańsko-demokratycznej, kanclerz RFN 1949–1963, prawnik.

⁴⁹ Czesław Falkowski (1887–1969), biskup łomżyński 1949–1969, teolog, profesor zwyczajny nauk teologicznych. Święcenia 1910. Profesor Akademii Duchownej w Petersburgu, KUL i USB w Wilnie. W latach 1923–1924 i 1926–1928 dziekan Wydziału Teologicznego USB w Wilnie, rektor 1928–1930. W latach 1942–1943 więziony przez Niemców. W latach 1944–1945 profesor seminarium duchownego w Wilnie, a w latach 1945–1949 profesor seminarium duchownego w Białymstoku. Sakra biskupia 1949.

⁵⁰ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

styczny wśród Litwinów na północnych kresach diecezji. Praca to polityczna – minie przy cierpliwości.

S[iostra] **Flawia** OSB⁵¹ z Wilna, [siostry] są rozproszone; mają chęć wracać. Wpływu wielkiego nie mogą wywierać. Pracy apostołskiej ani katechetycznej nie mogą prowadzić. Siostry chcą wyjeżdżać. Radzę nie przeszkadzać, ale przełożona ostatnia wyjedzie.

B[isku]p **Nowicki** z Gdańska. Wyjaśniam cel powołania do życia Towarzystwa Wydawców Katolickich.

11.00. Teresa **Soltan**⁵² z Paryża odwiedza Polskę; żona Francuza, matka 5 dzieci. Jest przerażona nędzą ludności polskiej. Widzi we wszystkich Polakach aktualnie żyjących w kraju – ascetów, którzy żyją w abnegacji absolutnej, w ciągłej pracy i są zadowoleni. Francuzi dawno zrobiliby rewolucję. Pyta, jak Polsce pomóc. Mówimy o pomocy rodzinom. Odsyłam ją do ks. Kliszki i p. Zofii Czackiej.

P[ani] Turska⁵³ z koleżankami informuje o zamierzonym instytucie świeckim, który ma poświęcić się pracy apostołskiej wśród inteligencji pracującej. Polecam, by pod opieką o. Kosteckiego⁵⁴ opracowały projekt statutu i przedstawiły mi.

17.00. Posiedzenie **komisji lekarskiej** dla duszpasterstwa lekarzy. Wysłuchujemy sprawozdań z prac organizacyjnych i programowych. Wyłania się sprawa sekcji psychologów-psychiatrów i pielęgniarek. Wiele dyskusji poświęcamy organizacji poradni dla matek wielodzietnych. Obrady trwają do 20.00.

Dzikan [z] **Mińska Maz**[owieckiego] z **księdzem** Zubą⁵⁵ i Nowakiem⁵⁶ wezwani dla przedstawienia sprawy zatargu między parafią Kołbiel i par[afią] Starogród. Naiwny człowiek, ks. Z[uba] toczy walkę podjazdową i skrytą z parafią zorganizowaną przez ks. Nowaka. Dzielnym ten kapłan otrzymał piasek i błogosławieństwo. Dziś stoi tam kościół i plebania. Ale *sussurro*⁵⁷ ks. Zuby nie zasypia. Doszło do nowego zatargu o szkołę we wsi spornej. Przed 4 laty ostrzegałem już ks. Zubę, że usunę go z parafii, jeśli się nie uspokoi. Dziś otrzymał nowe ostrzeżenie: 1) parafia Starogród będzie istniała; 2) obydwaj proboszczowie będą usunięci, jeśli nie zlikwidują zatargu. Ks[iądz] Zuba jest bardziej winny. Ks[iądz] Nowak otrzymuje słowa uznania za dokonaną pracę i wskazanie, by delikatniej prowadził sprawę pozyskania sobie ludzi.

⁵¹ Flawia Raziukiewicz OSB (1907–1980), przełożona działającego w podziemiu domu zakonnego w Wilnie 1944–1980. Miała wykształcenie wyższe. Przed II wojną światową wykładała biologię w gimnazjum benedyktynek w Wilnie.

⁵² Teresa Soltan (1924–1976), pochodziła z rodziny ziemiańskiej; od II wojny światowej na emigracji we Francji.

⁵³ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁵⁴ Romuald Wojciech Kostecki OP (1902–1991), kapłan zakonny, teolog. W zakonie dominikanów od 1918; święcenia 1925. Doktorat na UJK we Lwowie. W latach 1945–1948 przeor konwentu krakowskiego, a w latach 1950–1957 regens studium. Spowiednik w żeńskich zgromadzeniach zakonnych.

⁵⁵ Wacław Zuba (1889–1965), kapłan, proboszcz parafii pw. Świętej Trójcy w Kołbieli 1952–1957. Święcenia 1912.

⁵⁶ Feliks Nowak (1913–1975), kapłan, proboszcz parafii pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Starogrodzie 1952–1957. Święcenia 1941. W latach 1957–1975 proboszcz parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Wieliszewie.

⁵⁷ *Wł.* szept, szmer, pomruk.

16 lutego 1957

[Warszawa]

7.30. Po Mszy św. p. B[ohdan] **Skąpski** informuje o tym, że pozwolono na wydanie moich czytań majowych; nakład 13 tysięcy. Są trudności z cenzurą; jakaś Gruzinka w cenzurze niepokoi się słowami „walka klas”.

Panna Lipska A.⁵⁸ i H[elena] Kąkolówna – sprawa organizacji biologów katolickich.

10.00. **Sesja kurii** metropolitalnej zapowiadająca się na cały dzień. Oprócz mnóstwa spraw bieżących rozpoczynamy dyskusję nad zmianami personalnymi na punktach najbardziej zapalnych. Ks[iądz] **Kwiatkowski Wl[adysław]** z Cechówki *suspensus ex informata conscientia*⁵⁹. Będą przeniesieni: ks. Wądołowski, ks. Chojecki, ks. Woźniak J[ózef], ks. Kwiatkowski (do klasztoru), ks. Ulatowski z Piaseczna, karnie. Inni w związku z pierwszymi translokacjami. Ks[iądz] inf. Mystkowski – do [parafii] Wszystkich Świętych; ks. prałat Kaulbersz – do [parafii] św. Jakuba; ks. Zimiński – do [parafii] św. Wawrzyńca. Projektuje się wiele zmian mniejszych.

O godz. 12.00 miała miejsce w kaplicy prymasowskiej instytucja kanoniczna nowych kanoników kapituły metropolitalnej: ks. S[tefana] Piotrowskiego, ks. Wl[adysława] Padacza i ks. J[erzego] Modzelewskiego. Krótkie przemówienia. Obecna cała kapituła.

18.00. Wyjechałem **do Włoch**, by złożyć życzenia imieninowe ks. prał. Chrościckiemu^a. Razem – ks. prał. Padacz i ks. prał. Sitkowski.

Po powrocie ustalam z ks. prał. Sitkowskim rozporządzenia o Wielkim Tygodniu w archidiecezji.

17 lutego 1957

[Warszawa]

7.30. Rano, po Mszy św. wygłaszam konferencję do domowników w kaplicy o współpracy z nami na okres Wielkiego Postu.

O godz. 11.30 odwiedziłem par[afię] św. **Augustyna na Muranowie** i wygłosiłem tam kazanie na temat siedemdziesiątnicy. Gromada ludu wypełniła świątynię. Małe dziatki były szczególnie miłe; garnęły się odważnie do pasterza. Czuło się przez nie matki.

Wróciłem do domu na godz. 15.00. Zamknąłem się na pracę w swojej pracowni do samego wieczora.

^a W rękopisie błędnie: Chrościckiemu.

⁵⁸ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁵⁹ *Lac.* zasuspensowany z powodu sumienia. Chodzi o *suspensę* bez procesu kanonicznego, tylko na podstawie wiedzy biskupa. *Suspensa* na podstawie wewnętrznego przekonania (*suspensio ex informata conscientia*) jest nadzwyczajnym środkiem prawnym, za pomocą którego biskup diecezjalny zawiesza duchownego całkowicie lub częściowo w urzędzie jedynie na podstawie wewnętrznego przekonania o zaistnieniu przestępstwa, czy to tajnego, czy też publicznego, którego według zwyczajnych prawideł prawa nie można udowodnić.

18 lutego 1957

[Kobyłka – Warszawa]

8.30. Jadę do **Kobyłki** z ks. Piotrowskim. Oglądamy kościół i mieszkania nad absydą. Wszystko w ruinie. Plebania zamurowana, idziemy przez kuchnię, bo ks[ia]dz] proboszcz boi się bandytów. Wszystko w ruinie – i kościół, i plebania, i proboszcz. W powrotnej drodze zatrzymujemy się w Ząbkach u ks. Modzelewskiego. Dwa światy: przed czystą plebanią pełno ludzi.

Prof[esor] **Orłowski Mirosław**⁶⁰ – zwraca uwagę na stanowisko nauczających w Kościele ludzi, którzy nie dają rozwiązań pozytywnych w sytuacjach ciężkich konfliktów moralnych (np. przerywanie ciąży). Trzeba szukać rozwiązań. Proszę, aby zebrał kilka nazwisk ludzi interesujących się sprawami i zgłosił mi. Porozmawiamy po powrocie profesora z Londynu.

Bożena **Karwowska**, siostra Andrzeja Karwowskiego, informuje o swym bracie, stypendyście.

Przełożona ze **Zgromadzenia Sług N[ajświętszej] M[aryi] Panny** z Nowego Miasta n. Pilicą. Przedstawia szereg spraw wewnętrznych zgromadzenia.

Ks[ia]dz] Świątek⁶¹ wraca do ZSRR – opiekuje się zwłokami bp. Łozińskiego, które są w katedrze w ołtarzu M[atki] B[ożej] Różańcowej⁶².

Z fundacji Forda, prof. Shepard Stone⁶³ zgłosił się, by poznać opinię o zamierzonej pomocy dla polskich uczelni. Uznałem pomoc za możliwą dla rozbudowy domów akademickich w Lublinie i pomoc dla P[olskiej] Akademii Umiejętności w Krakowie. Pytanie o pokojowych kontaktach ludności polskiej i niemieckiej na terenie Śląska uznałem za przedwczesne. Rozmowa toczyła się w języku niemieckim.

J[erzy] **Turowicz** zgłosił pytanie do ankiety dla „Tygodnika Powszechnego”.

19.00. Wygłosiłem drugą z cyklu **konferencji** do młodzieży w k[ościel]e św. Anny nt.: „Społeczność przyrodzona i nadprzyrodzona”. Świątynia była wypełniona; widziało się mniej ludzi starszych, spoza świata akademickiego.

Na górze debatowaliśmy długo nad stanem moralnym młodzieży w gronie wszystkich duszpasterzy akademickich stolicy, w liczbie ośmiu.

⁶⁰ Mirosław Orłowski (1907–1993), profesor ekonomii, specjalista w zakresie teorii finansów międzynarodowych, pieniądza i walut. Wykładowca w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie, gdzie kierował Katedrą Finansów Handlu Zagranicznego. Działacz Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego.

⁶¹ Kazimierz Świątek (1914–2011), ksiądz diecezji pińskiej. Święcenia 1939. W latach 1944–1954 zesłany do łagru na Syberii. Arcybiskup metropolita mińsko-mohylewski 1991–2006; administrator apostolski diecezji pińskiej 1991–2011, przewodniczący Konferencji Episkopatu Rzymskokatolickiego Białorusi 1999–2006. Kreacja kardynalska 1994.

⁶² Chodzi o katedrę pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Pińsku.

⁶³ Shepard Stone (1908–1990), amerykański dziennikarz, administrator Fundacji Forda, dyrektor ds. międzynarodowych Fundacji Forda 1952–1967, realizator projektów kulturalnych i naukowych, współpracował ściśle z CIA. Publicysta „New York Timesa” i prasy amerykańskiej w okupacyjnej strefie Niemiec.

19 lutego 1957

[Warszawa]

8.00. Odwiedzam dom sióstr **westiarek** przy ul. Brackiej 23. Siostry pracują nad szatami liturgicznymi. Brak im misternego przygotowania. Ulegają niekiedy złym gustom księży. Mówiłem im od ołtarza o „pierwszej westiarce” – Maryi.

W drodze powrotnej odwiedziłem **wizytki**, by obejrzeć dom frontowy, który udałoby się przebudować dla celów apostołstwa świeckich.

11.30. Zastałem grupę ludzi, którzy chcą być **katolickimi architektami**: inż. **Braun** z Częstochowy⁶⁴, inż. **Twarowski**⁶⁵ i **Zofia Trzcińska-Kamińska**⁶⁶. Chcą „budować z miłości”. Należałoby stworzyć małą **pracownię architektów**, malarzy, plastyków, którzy chcieliby współpracować z Kościołem. Laicyzacja wszechświatowa w architekturze religijnej jest zastraszająca. Brak jest zasad. Każdy z architektów polskich chce robić architekturę kościelną, ale każdy po laicku. Chcą to narzucić duchowieństwu. Kościoły są potrzebne, więc wszyscy chcą budować kościoły. Ale nie mają o tym pojęcia. Projekt wnoszą, by stworzyć Zakład Architektury i Urbanistyki Katolickiej. Pokrywa się z projektami prof. **Marzyńskiego**.

Matka **Małgorzata**⁶⁷ jedzie do Rzymu; prosiłem o poinformowanie m. Bożeny⁶⁸, przełoż[onej] gen[eralnej] o zamierzonym przyjeździe moim do Rzymu.

S[io]s[try] **sercanki** z Krakowa obejmują placówkę na Gocławku. Wyrażam zgodę.

Stow[arzyszenie] **Duszy Chrystusowej** zabiega o posiadłość; proszą o błogosławieństwo.

O[jciec] Waczyński⁶⁹ ostrzega przez p. Hiberskiego⁷⁰ przed p. Szczepkowskim jako człowiekiem niespokojnych inicjatyw.

Ks[iądz] prob[oszcz] ze **Stanisławowa** przedstawił projekt odbudowy kościoła. Błogosławię.

Ks[iądz] Jan **Wiecha**⁷¹ usunięty z Radomia, stara się o rehabilitację.

⁶⁴ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁶⁵ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁶⁶ Zofia Trzcińska-Kamińska (1890–1977), rzeźbiarka i medalierka. Autorka kilkudziesięciu rzeźb o tematyce sakralnej, m.in. tablicy pamiątkowej ślubów lwowskich Jana Kazimierza w sali rycerskiej klasztoru na Jasnej Górze 1957, pomnika kard. Hłonda w archikatedrze św. Jana w Warszawie 1960, figury św. Józefa w kościele ojców dominikanów na Służewie w Warszawie. Żona prof. Zygmunta Kamińskiego.

⁶⁷ Chodzi o s. Małgorzatę Piątkowską CSFN.

⁶⁸ Bożena Janina Staczyńska CSFN (1883–1964), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu 1946–1959. Wcześniej mistrzyni nowicjatu w Albano, dyrektorka szkoły nazaretanek w Warszawie, przełożona prowincjalna prowincji warszawskiej i krakowskiej.

⁶⁹ Bogusław Waczyński SJ (1907–1981), kapłan zakonny, teolog, znawca tematyki dotyczącej Kościołów wschodnich, wykładowca na KUL 1946–1952; 1957–1967 (w latach 1952–1956 usunięty przez władze komunistyczne). Do jezuitów wstąpił w 1923; święcenia 1933. W latach 1937–1939 i 1942–1946 wykładowca na Bobolanum w Lublinie. W latach 1952–1956 przełożony wielkopolsko-mazowieckiej prowincji Towarzystwa Jezusowego i wykładowca na Wydziale Teologicznym Bobolanum w Warszawie.

⁷⁰ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁷¹ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

13.30. **B[isku]p Kaczmarek i ks. Czapla**, prow[incja]l SAC, zgłaszają się w sprawie złeconego przekładania tekstów Stolicy Świętej. Pierwsze zadanie to przekładanie wydawanych encyklik Stolicy Świętej; drugie zadanie – odrabianie zaległości; trzecie – można dokonać przekładów tomików z Solesme[s]⁷².

B[isku]p Kaczmarek znowu był zaproszony wczoraj do prokuratury, gdzie badało go czterech panów na różne dziwne tematy, wbrew oświadczeniu, że już nigdy badany nie będzie. Pytano go nawet o antysemityzm, o „mordy kieleckie” i o to, kto może usuwać biskupów. Bardzo to było uprzejme.

16.00. Wychowankowie **zgrupadz[enia] Sacré Coeur** z dziećmi zebrali się w liczbie około 200 osób. Są to niekiedy trzy pokolenia: babcia, córka i wnuczki. Mnóstwo znanych ludzi: Fudakowscy, Dzieduszyccy, Sienniccy, Czartoryscy. Towarzystwo dziś zdeklasowane lub broniące jeszcze swego stylu resztkami sił. Ale znacznie prostsi duchowo. Wszystko wymodlone. Atmosfera niezwykle serdeczna i oddana. Prywatne rozmowy po przemówieniu przeciągnęły się do godz. 18.00. Pozostał profesor Longchamps⁷³ z żoną Iłą Siemieńską⁷⁴, by opowiedzieć o swoich sprawach. Niezwykle się pogłębili duchowo.

19.15. Inaugurowałem konferencję dla lekarzy w k[ościel]e **sióstr wizytek**. Wydano około tysiąca kart wstępu. Zdaje się, że audytorium dobrane. Wygłosiłem „słowo wstępne”, wzywając do oddania się na służbę chorego Narodu, chorego i na duszy, i na ciele.

Pierwszą konferencję wygłosił ks. rektor Słomkowski.

20 lutego 1957

[Warszawa]

9.00. Ks[ia]dz **Wierzbowski**⁷⁵ z Rembertowa Grójeckiego przyszedł, by wyrównać swój stosunek do Kościoła. Zagrożony domiarami 10 tysięcy zł zgłosił się do „patriotów”. Domiar zniesiono. Zaczęli go nawiedzać często ks[ię]ża Owczarek⁷⁶, Gotlieb, ciągnąc na „spędy” księży. Zaofiarowano mu parafię Żbików. Oświadczył, że powiadomił o tym

⁷² *W rękopisie błędnie*: Langschempe.

⁷³ Chodzi o serię publikacji o odnowie liturgicznej wydawaną przez opactwo Solesmes we Francji. W drugiej połowie XIX w. Solesmes stanowiło jeden z wiodących ośrodków ruchu liturgicznego.

⁷⁴ Franciszek Longchamps de Bérier (1912–1969), prawnik, profesor nadzwyczajny doktor habilitowany nauk prawnych, specjalista w dziedzinie prawa administracyjnego. Doktorat 1938. W czasie kampanii wrześniowej dostał się do niewoli niemieckiej i resztę II wojny światowej spędził w oflagu. W 1945, nie mogąc wrócić do Lwowa, zamieszkał we Wrocławiu, gdzie pracował na Uniwersytecie Wrocławskim. Habilitacja 1948; profesor nadzwyczajny 1956, profesor zwyczajny 1963.

⁷⁵ Właśc. Leonilla Siemieńska (1915–1993), żona profesora Franciszka Longchamps de Bérier.

⁷⁶ Henryk Wierzbowski (1910–1974), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Rembertowie k. Grójca od 1949. Świecenia 1934.

⁷⁷ Stanisław Owczarek (1905–1981), kapłan archidiecezji warszawskiej, pod naciskiem władz państwowych objął urząd proboszcza parafii na warszawskim Lesznie 1954; jeden z czołowych księży-patriotów. Świecenia 1930. W czasie II wojny światowej w KL Dachau. Proboszcz parafii w Konarach 1945–1954, gdzie odbudował kościół. W 1950 wybrany do prezydium Głównej Komisji Księży przy Zarządzie Głównym ZBoWiD, od 1954 wiceprzewodniczący. W 1964 odwołany przez władze kościelne z urzędu proboszcza w związku z demonstracyjnym obchodzeniem żałoby po śmierci przewodniczącego Rady Państwa PRL Aleksandra Zawadzkiego.

bp. W[acław] Majewskiego. Otrzymał ode mnie absolicję i karę: 1) ma złożyć deklarację w kurii metropolitalnej; 2) ma złożyć na odbudowę katedry 2 tysiące złotych, właśnie dlatego, że działał w obawie przed stratami materialnymi.

11.00. W k[ościel]e Świętego Krzyża zebrali się **organiści archidiecezji warszawskiej** na Mszę św. dziękczynną, którą odprawiał ks. prał. Murawski. Po Mszy św., w czasie której śpiewano Mszę gregoriańską, wygłosiłem przemówienie o powołaniu organisty, o pracy nad muzyką kościelną i apostołstwie śpiewem. Organiści zebrali się w sali katechetycznej, gdzie przemawiał prof. Możdżonek⁷⁷.

Po obiedzie **oglądaliśmy dom i ogród** przy Miodowej, by ustalić najpilniejsze prace w sezonie budowlanym. Postanowiono: 1) powołać dwie ekipy pracownicze, jedna dla budowania parkanu i porządkowania podwórza, druga dla budowy wewn[ętrznego] gmachu kurii metropolitalnej. Obie będą pod opieką ks. prał. Borowca; 2) pierwsza ekipa będzie pobierała uposażenie z kasy Sekr[etariatu] Prymasa P[olski]; druga – z kurii metropolitalnej; 3) najpilniejszą pracą jest wzniesienie parkanu i wywiezienie gruzu z podwórka. Trzeba to zrobić w ciągu lata. Na jesieni posadzi się drzewa; 4) w bramie pod nr. 19 zamuruje się podziemia i włączy się jedno do mieszkania dozorczy, a drugie do obsługi garażu. Bramę należy wykończyć; 5) w Kurii M[etropolitalnej] W[arszawskiej] przystąpi się najprzód do odkopania murów przyziemnych dla przeprowadzenia izolacji; następnie dokona się reszty wykopów piwnic.

17.30. Zebrała się **komisja budowlana przy Radzie Prymasowskiej** Odbudowy Kościołów Warszawskich. Złożono sprawozdanie z budowy katedry. Rozpatrzono projekty postali, stall i innych. Przedłożono projekt prac budowlanych na rok b[ieżący]. W pracach zewnętrznych postanowiono kończyć kaplice boczne i literacką. W pracach wewnętrznych postanowiono całą energię włożyć w wykończenie kaplicy literackiej, prócz ołtarza, łącznie z portalem i robotami stiukowymi i kratą. W zakresie stolarki postanowiono umeblować zakrystię, zaprojektować ambonę i tron prymasowski. Zebranie trwało 3 godz., po czym obecni pozostali na wieczery.

21 lutego 1957

[Warszawa]

11.00. Archikonfraternia **Literacka** zaprasza na protektorat 450-lecia istnienia A[rchikonfraterni] L[iterackiej]. Wyrażam zgodę. Uroczystość 14 lipca. Zgadzam się też na to, by A[rchikonfraternia] L[iteracka] odbywała swoje zebrania codwutygodniowe w sali Sądu Metrop[olitalnego] przy ul. Miodowej, do czasu uzyskania własnego lokalu.

⁷⁷ Stanisław Możdżonek (1907–1983), organista archikatedry warszawskiej, wykładowca w Państwowym Liceum Muzycznym im. Karola Szymanowskiego w Warszawie oraz w Państwowej Szkole Muzycznej II stopnia w Warszawie. Specjalizował się w nauce gry na organach.

Po **obiedzie** wyjechałem z ks. prał. Padaczem do **Lasek**. Odwiedziłem **Izabelin**, kościółek i nieobecnego proboszcza, ks. Alego Fedorowicza⁷⁸. Dłuższą rozmowę miałem z Antkiem Marylskim. Wieczorem wypowiadałem trio „Ósemki” i odbyłem dłuższą rozmowę z M[arią] Okońską, J[aniną] Michalską⁷⁹ i M[arią] Wantowską na temat organizacji życia wewnętrznego w zespole. Zobowiązuję zespół do zaniechania pracy nocnej, która niszczyła siły zespołu.

22 lutego 1957

[Laski – Warszawa]

6.30. Msza św. w **Laskach** w domu św. Teresy dla chłopców niewidomych, w kaplicy domowej. Chłopcy recytowali Mszę św. Powiedziałem im kazanie na temat „Tyś jest Opoka”. „Ty” – to nie tylko Piotr, ale każdy z nas. Chłopcy zaprosili na salę, gdzie grupami składali swoje życzenia.

Odwiedziłem s. **Franciszkę** (Tyszkiewicz)⁸⁰ i wyraziłem zgodę na to, by książki dla organizującej się Biblioteki Wiedzy Religijnej przychodziły na nazwisko prymasa P[olski]. Siostra choruje, ale jest pełna energii i ufa, że spalona na Litewskiej biblioteka będzie odbudowana.

Rozmawiałem z s. **Teresą** (Landy) na temat biografii o. Kornilowicza⁸¹. Praca posuwa się naprzód.

Przyjąłem H[alinę] **Dernałowicz** i pozwoliłem jej na zjazd organizatorek instytutów świeckich na Jasnej Górze w dniu 3 maja.

⁷⁸ Aleksander Fedorowicz (1914–1965), kapłan, kapelan w Laskach od 1945, inkardynowany do archidiecezji warszawskiej, młodszy brat ks. Tadeusza Fedorowicza. Świecenia potajemnie w 1942. W 1951 pierwszy proboszcz nowo erygowanej parafii pw. św. Franciszka z Asyżu w Izabelinie, gdzie w ciągu roku wybudował kościół. Prekursor soborowej odnowy w Kościele, inicjator nowych form duszpasterstwa.

⁷⁹ Janina Michalska (1923–2010), współzałożycielka w 1942 „Ósemki”, na bazie której powstał IPW (obecnie: Instytut Prymasa Stefana Wyszyńskiego); wspólnie z Marią Okońską i Marią (Lilą) Wantowską stanowiły trio, czyli zarząd instytutu. Jedną z najbardziej zaufanych współpracownic prymasa; w 1956, podczas jego internowania w Komańczy przewiozła potajemnie na Jasną Górę ułożony przez niego tekst Jasnogórskich Ślubów Narodu Polskiego. Wieloletnia sekretarz Podkomisji KEP ds. Duszpasterstwa Kobiet.

⁸⁰ Maria Franciszka Irena Tyszkiewicz FSK, z d. Jezierska (1887–1964), założycielka w 1919 z inspiracji ks. Władysława Kornilowicza Biblioteki Wiedzy Religijnej w swoim domu w Warszawie przy ul. Litewskiej. Biblioteka została w następnych latach rozszerzona o „Andrusarnię”, czyli dział literatury dziecięcej i młodzieżowej. Irena Tyszkiewiczowa traktowała swoją bibliotekę jako jedną z gałęzi Dzieła Lasek. Zaangażowała się także w powstającą na początku lat 30. księgarnię religijną i wydawnictwo, a potem kwartalnik „Verbum”. Po śmierci męża wstąpiła w 1945 do Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża w Laskach. Powierzono jej skompletowanie na nowo księgozbioru i otwarcie biblioteki w klasztorze przy ul. Piwnej w Warszawie.

⁸¹ Władysław Kornilowicz (1884–1946); kapłan. Świecenia 1912. Absolwent studiów w Zurychu i Fryburgu. Od 1916 duszpasterz w Warszawie, m.in. od 1918 asystent grupy dyskusyjnej zwanej Kółkiem, skupiającej młodzież akademicką i młodą inteligencję, niezależnie od formalnej przynależności wyznaniowej czy religijnej. Od 1930 zamieszkał przy Zakładzie dla Ociemniałych w Laskach i stał się – obok m. Czackiej i Antoniego Marylskiego – współtwórcą i kierownikiem duchowym Dzieła Lasek (obejmującego różne placówki zajmujące się wspomaganie osób niewidomych oraz związane z nimi rozmaite formy ewangelizacji ludzi poszukujących wiary). Prymas Wyszyński uważał go za swego ojca duchowego. Sługa Boży Kościoła katolickiego.

Przyjąłem dwóch księży, którzy **wrócili z Syberii** po wielu latach do Polski. Już się „odbudowali”, ale są jeszcze słabi.

Wróciłem do W[arsza]wy na godz. 10.30.

11.00. Zebranie **duchowieństwa zakonnego** archidiecezji warszawskiej nt. przygotowania do pracy wielkopostnej jako wstęp do ślubowania w dniu 5 maja. W sali Sądu Metrop[olitalnego] zebrało się przeszło 150 księży różnych zgromadzeń zakonnych. Przez 1,5 godziny^a wyłożyłem księżom zasady pracy w[ielko]p[ostnej] w oparciu o tematykę ślubów j[asno]g[órskich]. Ks[iądz] prał. Piotrowski przedłożył postulaty dotyczące pracy w szkole, do której wróciła religia.

18.00. **Rektor seminarium** metrop[olitalnego] ks. Kwieciński i prokurator S[ądu] M[etropolitalnego] ks. Urbanek⁸² przedstawili mi preliminarz inwestycji w gmachu [w] S[ądzie] M[etropolitalnym] i w Czubinie na rok bieżący.

Wieczorem był ks. J[an] **Zieja**.

23 lutego 1957

[Warszawa]

7.00. Mszę św. odprawiłem w **karmelu** i wygłosiłem konferencję dla zespołu „Ósemek” na tle projektu Ustawy zasadniczej zespołu.

10.00. Wzięłem udział w nabożeństwie za duszę śp. prof. **Wacława Żencykowskiego**, zmarłego w Szwajcarii, zasłużonego ratownika k[ości]ła św. Anny. Mszę odprawił ks. prał. Padacz, który w czasie ratownictwa był duszpasterzem akademickim u św. Anny. Po błogosławieństwie zwłok wróciłem do domu.

11.00. Sesja **Kurii Metrop[olitalnej]** – wszyscy obecni. Prócz bieżących spraw zdecydowano ostatecznie translokaty „ciężkich fiszów”. Niektórzy ułatwili sprawę, jak ksiądz proboszcz z Kobyłki⁸³, który sam zgłosił prośbę o zmianę.

Ks[iądz] **Kwiatkowski** W[ładysław] został zasuspendowany *ex informata conscientia*.

15.00. Po obiedzie przeglądałem z ks. bp. Baraniakiem **akta zwrócone nam przez UB**. Większość swoich rękopisów i maszynopisów odzyskałem. Są starannie przeczytane i policzbowane. W niektórych teczках są pozostawione notatki ubeków^b i uwagi dające świadectwo, w jakim kierunku szło śledztwo. Pozostawiono też nazwiska oficerów biorących udział w rewizji dokonanej przez UB bez nakazu prokuratury.

17.00. Z ks. prof. **Obertyńskim** omawiałem sprawę zamówionej przeze mnie **historii Kościoła polskiego**. Gotowa jest również praca prof. W[itolda] Sawickiego o św. Sta-

^a W rękopisie: 1 1/2 godziny.

^b W rękopisie: Ubistów.

⁸² Stefan Urbanek (1916–1985), kapłan archidiecezji warszawskiej. Świecenia 1942. W 1958 prokurator w WMŚD w Warszawie. W latach 70. proboszcz parafii pw. Świętej Trójcy i św. Apostołów Piotra i Pawła w Belsku Dużym (koło Grójca).

⁸³ Chodzi o ks. Henryka Kwasiborskiego, proboszcza parafii pw. Świętej Trójcy w Kobyłce 1950–1957.

nisławie. Ks[iądz] O[bertyński] wnosi o rozszerzenie kultu św. Brunona z Kwerfurtu na Polskę. Zamierzam również prosić Stolicę Świętą o rozszerzenie kultu św. Radzima na Polskę.

24 lutego 1957

[Warszawa]

7.30. Na Mszy św. **pracownicy naukowcy PAN, Biblioteki Narodowej i P[raństwa]** I[nstitutu] W[ydawniczego]. Osób około 30. Recytują Mszę św. Wygłaszam konferencję nt. „Ziarno dobre”. Po Mszy św. w salonie postawiono pytanie: „Czym możemy pomóc dziś Kościołowi?”. Omawiamy współpracę z „Millennium”. Warto się zająć: 1) bibliografią maryjną w literaturze polskiej; 2) antologią naukową maryjną; 3) zbiorem ludowej pieśni maryjnej; 4) genezą Godzinek; 5) twórczością bł. Ładysława z Gielniowa; 6) rozpracowaniem genezy *Bogarodzicy*. Spotkamy się w połowie czerwca. Zebranie skończyło się o godz. 11.00.

Pracowałem nad życzeniami świątecznymi na Wielkanoc.

14.30. Wyjechałem do **Drwalewa** z ks. kan. Kowalczykiem⁸⁴ i prał. Piotrowskim. Wstąpiłem do **Góry Kalwarii**, by obejrzeć klasztor marianów. Mają tutaj dobre warunki rozwoju. Mogliby nawet budować tutaj seminarium zakonne. Gdyby pokonali swoje opory „bielańskie”, odzyskaliby inicjatywę i młodość. W Drwalewie witali nas licznie zebrani parafianie, rada parafialna i pracownicy zakładów farmaceutycznych. Panuje tu porządek od bramy. Ks[iądz] proboszcz włada nad terenem. Msza św. recytowana jest przykładem tego, co można zrobić w krótkim czasie nawet na grójeckiej parafii. Dzieci małe i większe, młodzież recytuje ministranturę, *Kyrie*⁸⁵, *Suscipiat*⁸⁶, *Sanctus*⁸⁷, *Agnus Dei*⁸⁸. Śpiewają *Wierzę w Boga*, odmawiają wspólnie *Ojcze nasz*. Wyczuwa się tu zapach religijny, niemal wczesnochrześcijański. Przemawiam po Mszy św. nt. „Ziarno Boże na roli duszy mojej”. Na plebanii w miłej atmosferze skromny posiłek. Pracują tu siostry skrytki. Jest ich cztery: jedna pracuje w szkole jako katechetka, inna prowadzi gospodarstwo domowe. Pracuje nadto wikariusz, który zdawałoby się wiele tu nie ma do roboty. Ale parafia jest pracowita, chociaż mała, bo ks[iądz] proboszcz stworzył prace. Wracamy do W[arszawy] w godz. 20.00.

⁸⁴ Stefan Kowalczyk (1897–1957), kapłan archidiecezji warszawskiej, podpułkownik WP. Święcenia 1923. W 1939 został wyznaczony przez bp. Gawlińkę wikariuszem generalnym na kraj. Dziekan (ps. „Biblia”) okręgu warszawskiego AK, kapelan naczelny AK, w niewoli niemieckiej. Powrót do kraju 1945. Po wojnie wikariusz i ekonom parafii pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny oraz dziekan północnowarszawski, dyrektor biblioteki seminaryjnej.

⁸⁵ Gr. Panie [zmiłuj się].

⁸⁶ Łac. Niech Pan przyjmie.

⁸⁷ Łac. Święty.

⁸⁸ Łac. Baranku Boży.

25 lutego 1957

[Warszawa]

8.00. Bohdan **Skąpski** – sprawa drukarni Instytutu Maryjnego na Jasnej Górze. Ustalamy skład drukarni j[asno]g[órskiej] duży. W nim będzie mały skład, który dziś realizujemy. Cenzura przyjęła moje **czytanki majowe** bez skreślenia jednego słowa.

D[okto]r Teresa **Rylska** przypomina sprawę konferencji dla uczestników dni skupienia. Odkładam na wiosnę.

Z[ofia] Czacka – w Caritasie dyr. Tymiński oczekuje poświadczenia, że „wagony da-rów” są przeznaczone dla prymasa. Tego poświadczenia p. Tymiński nie dostanie. Wolę stracić „wagony”, niż legitymować się panu T[ymińskiemu].

9.30. J[erzy] Krasnowolski referuje o sytuacji wewnątrzno-politycznej. Najciekawsza rzecz to przykręcanie śruby dla „ateistów” – pomimo tego, że w prasie wydaje się do-strzegać wzrost roboty ateistycznej. PAX wygrywa sprawę powrotu Kossak-Szczuckiej⁸⁹. Frankowski traci pozycję w Sejmie w wyniku powstania Klubu Sejmowego Katolików. Ale ma nadal mocną pozycję finansową. W sprawie „rozdziału K[ościoła] i P[aństwa]” nigdzie w klubach politycznych nie znać zainteresowania. Uważa się nawet, że nie jest to aktualne. Partia chce nadal liczyć się z Kościołem i dlatego podejmowanie tego za-gadnienia byłoby nieaktualne.

10.00. **Prof[esor] Jakub Sawicki**⁹⁰ po powrocie z Wiednia przekazuje wyrazy czci od kanclerza Austrii Raaba⁹¹ i ministra oświaty. Obydwaj są pełni czci dla stanowiska prymasa. Wręcza mi artykuł Ottona Forsta [de] Battaglii⁹² w „Furche”. Stwierdzam wielkie zainteresowanie się Austrii dla sytuacji w Polsce. Gotowi są pomóc ekonomicznie Polsce. Boją się bardzo o to, czy wytrzymamy. Interesują się wielce kanoniczną sytuacją bisku-pów na Z[iemiach] Z[achodnich]. Pragnęliby mieć jakieś oświadczenie. Odpowiadam, że w trójkącie W[arsza]wa – Bonn – Moskwa takie wyjaśnienie nie jest możliwe. Niech wystarczy to, że po wysłaniu biskupów na Z[iemie] Z[achodnie] Watykan zachował się spokojnie. Osobista interwencja Ojca Świętego sprawiła w 1951 r., że mogłem to uczynić. Reszta należy do wyjaśnień późniejszych.

⁸⁹ Zofia Kossak-Szatowska, *primo voto Szczucka* (1889–1968), powieściopisarka. W 1922 zadebiutowała *Pożo-ga* – wspomnieniami z okresu krwawych wystąpień chłopskich inspirowanych przez bolszewików na Wołyniu 1917. Doceniana i nagradzana w II RP jako autorka poczytnych powieści historycznych, tłumaczonych na inne języki (np. *Krzyżowcy*). W czasie II wojny światowej zaangażowana w działalność konspiracyjną i charytatywną w Warszawie. Współzałożycielka Rady Pomocy Żydom „Żegota”. W 1943 aresztowana i wywieziona do KL Auschwitz-Birkenau. W 1944 przewieziona do Warszawy na Pawiak i skazana na śmierć. Uwolniona dzięki staraniom władz podziem-nych. W 1945 wyjechała z misją PCK do Londynu i do 1957 pozostała z mężem na emigracji. W 1951 jej utwory objęto cenzurą i wycofano z bibliotek. Do kraju wróciła w 1957.

⁹⁰ Jakub Sawicki (1899–1979), prawnik, kanonista, historyk prawa, nauczyciel akademicki, pracownik naukowy Wydziału Prawa UW 1945–1969, prodziekan 1956–1959, specjalista w dziedzinie prawa wyznaniowego. Doktorat 1926, habilitacja 1937.

⁹¹ Julius Raab (1891–1964), konserwatywny polityk austriacki, sprawujący urząd kanclerza Austrii w latach 1953–1961.

⁹² Otto Forst de Battaglia (1889–1965), austriacki historyk, historyk literatury, krytyk literacki, eseista i tłumacz, promotor polskiej kultury.

O[jciec] **Bernard Przybylski** otrzymuje zlecenie, by udał się do Św[iętej] Katarzyny⁹³ pod Kielcami i wprowadził w życie dekret reformacyjny. Należy też dążyć do **unii zakonów bernardyńskich**.

Podpisuję mnóstwo dekretów przed wyjazdem. Zmuszony jestem podpisać indult o Komunii św. przed południem w W[ielki] Czwartek, z uwagi na szczególne warunki panujące w Polsce. Żołnierzy musimy nakarmić Ciałem Chr[ystusa] wtedy, kiedy przyjdą, bo są zamknięci. Podobnie wielu pracowników fabryk.

O godz. 14.00 wyjazd do Gniezna z ks. prał. Padaczem. Krótki wypoczynek w lesie za Kołem. W domu na godz. 18.30. Jest bp Bernacki, ksiądz oficjał⁹⁴ i ks. J[an] Czerniak. Wspólna wieczerza.

26 lutego 1957

Gniezno

7.30. Na Mszy św. są **siostry pleszewskie**⁹⁵, które jadą do Francji wzmocnić placówkę apostołską. Udadą się w trójkę samolotem do Paryża, skąd dalej.

10.00. **Kurs duszpasterski** dla duchowieństwa w semin[arium] ar[cy]b[isku]pim nt. „Duszpasterstwo kobiety w Roku Maryjnym”. Referaty głoszą: ks. kan. Czerniak nt. „Duszpasterz a kobieta”; ks. dr. Więckowski⁹⁶: „Życie Boże w małżeństwie posłannictwem kobiety żony”; ks. wicerektor Kłoniecki: „Życie Boże w rodzinie posłannictwem kobiety matki”; ks. J[an] Czerniak: „Praca duszpasterska w Wielkim Poście”. Tenże: „Odnowienie Ślubów Jasnogórskich w parafiach”; ks. kan. Raiter: „Zagadnienia katechetyczne”. Referaty były świetnie przygotowane. Dyskusja na poziomie. Praca trwała do 14.00.

Po wspólnym obiedzie zwiedzałem prace budowlane w katedrze. Tempo prac wzrosło bardzo. Już zdejmowane są sklepienia nad łukiem tęczowym.

Wieczorem pracowałem nad sprawami bieżącymi. Z ważniejszych – zatwierdziłem plan tworzenia parafii w Bydgoszczy – do liczby 25 na miasto.

27 lutego 1957

Gniezno – Bydgoszcz – Nakło

7.00. Wyjazd do **Bydg[oszczy]** z ks. kan. Czerniakiem i kan. Raiterem na kurs duszpasterski. Powtarzamy to wszystko, co wczoraj było głoszone w Gnieźnie. Po drodze

⁹³ Miejsowość położona w diecezji kieleckiej. W XV w. powstał tu kościół św. Katarzyny Aleksandryjskiej oraz klasztor bernardynów. Od 1815 siedziba bernardynek klauzurowych.

⁹⁴ Chodzi o ks. Jana Zarębę.

⁹⁵ Chodzi o siostry służebniczki wielkopolskie, zwane również pleszewskimi.

⁹⁶ Kazimierz Więckowski (1917–1978), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, administrator parafii w Pawłowie 1954–1970. Święcenia 1945. Wykładowca i rektor seminarium duchownego w Gnieźnie. Egzaminator i sędzia prosynodalny od 1954, administrator parafii Pawłowo 1954–1970. Sędzia synodalny od 1962. Kanonik gremialny kapituły kolegiaty św. Jerzego od 1963. Proboszcz parafii w Łubowie 1970–1978.

zatrzymujemy się w **Szubinie**, by odwiedzić chorego ks. Namysłowskiego⁹⁷. Zobowiązuję go do wypoczynku w Polanicy lub Krynicy.

Kurs w Bydgoszczy zgromadził przeszło 150 księży w sali katechetycznej przy k[os]ciele Bożego Miłosierdzia na **Bielawkach**. Prowadziłem zebranie; dyskusja była dość ożywiona. Nie brak przejawów rzetelnego zainteresowania i gorliwości uporządkowanej. Zaprosiłem wszystkich księży na dzień św. Wojciecha do Gniezna.

17.00. Odwiedziłem ks. kan. **Konopczyńskiego**⁹⁸. Przyszedł tutaj marianin z Grudziądza ks. Hermanowicz⁹⁹, który wrócił z Harbina. Rozmawialiśmy dość długo o smutnym losie Kościoła kat[olickiego] w Chinach.

O godz. 18.45 wyjechaliśmy do **Nakła**, by wziąć udział w nabożeństwie do M[atki] Bożej Nieustającej Pomocy i powitać kapłanów i lud dekanatu nakielskiego. Zatrzymywano nas dwa razy przy pięknie oświetlonych bramach m.in. w **Trzeciewnicy**. Przed k[os]ciół-łem św. Stanisława B[iskupa]p[er]a dzieci z przedszkola w barwnych strojach krakowskich składały kwiaty. Wewnątrz świątyni po nabożeństwie wygłosiłem kazanie nt. „Pomocnica Boga i ludzi – Maryja”. Na wieczerzy byli księża z całego dekanatu oraz kilku sąsiadów z archid[iecezji] poznańskiej. Dopytywali się o następcę po abp. Dymku.

28 lutego 1957

Nakło – Gniezno

6.00. Msza św. dla dzieci. Około tysiąca osób przystępuje do stołu Pańskiego. Dzieci recytują wzorowo Mszę św. po łacinie i śpiewają polskie pieśni. Przemawiam do nich, zachęcając do modlitwy o łaskę wierności ślubom jasnogórskim. „Gdy wszystko się odbędzie dobrze 5 maja, przyjadę wam podziękować”. Po śniadaniu – przedszkolaki, siostry zakonne Rodziny Marii i powrót do Gniezna. Jestem w domu przed godz. 10.00.

Zgłasza się ks. St[anisław] **Bross** na posłuchanie. Chce dać wyjaśnienia, gdyż podejrzewa, że stawiane mu są zarzuty. W rzeczywistości oskarża mnie, że „odziedziczył” diecezję w stanie całkowitego nieładu. Oskarża niemal wszystkich prócz ks. Sobczaka, którego bardzo chwali. Nie podejmuję dyskusji. Sytuację określam tak: te oskarżenia będą rozpatrywane wtedy, gdy będą złożone na piśmie. Natomiast ja otrzymałem: 1) wniosek kapituły o usunięcie ks. Brossa z kapituły; 2) protokół nadzwyczajnej ko-

⁹⁷ Marian Namysłowski (1907–1986), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii pw. św. Marcina Biskupa w Szubinie 1952–1980. Świecenia 1933.

⁹⁸ Jan Konopczyński (1883–1961), kapłan, proboszcz parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bydgoszczy od 1946, dziekan dekanatu bydgoskiego, kanonik. Świecenia 1911. Zorganizował nową parafię pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy na Szwederowie w Bydgoszczy i w latach 1924–1946 był jej pierwszym proboszczem. W latach 1950–1951 aresztowany przez UB.

⁹⁹ Józef Hermanowicz MIC (1890–1978), kapłan zakonny, misjonarz, pisarz. Świecenia 1913. Od 1924 w zakonnie marianów. W latach 1932–1935 i 1939–1948 misjonarz wśród Rosjan w Harbinie (Chiny). W 1948 aresztowany i przekazany NKWD. W 1949 skazany na 25 lat pracy przymusowej. Wypuszczony w 1954 z uwagi na inwalidztwo. W 1955 przyjechał do Polski, a w 1959 wyemigrował do Wielkiej Brytanii, gdzie zaangażował się w działalność prowadzonego przez marianów katolickiego ośrodka białoruskiego.

misji rewiz[yjnej] gospodarki w diecezji za ostatnie trzylecie. Te dwa dokumenty będą rozpatrywane.

O godz. 17.00 obradowała **komisja gospodarcza** K[apituły] M[etropolitalnej] G[nieżnieńskiej] w składzie: bp Bernacki, ks. kan. Raiter, ks. kan. Czerniak, ks. rektor Pacyna, ks. dr Michalski i ja. Rozpatrzono całokształt gospodarki: 1) w kasie K[urii] M[etropolitalnej] G[nieżnieńskiej]; 2) w mensie arcybiskupiej; 3) w kapitule; 4) w seminarium ar[cy]b[isku]pim; 5) w odbudowie katedry. Powołano nowe komisje rewizyjne. Ustalono nowe zasady świadczeń duchowieństwa i wiernych na cele diecezjalne, jak następuje: 1) opłaty *pro anima*¹⁰⁰ podnosi się do 18 gr; 2) *seminarium*¹⁰¹ zostaje w wysokości 1 zł rocznie od duszy; 3) na odbudowę katedry podnosi się do 2 zł od duszy rocznie; 4) na wikariuszów i prefektów, którzy dotychczas nie nie płacili na cele diec[ezjalne], nakłada się ryczałt roczny, który będzie indywidualnie określony przez kurię; 5) mensa ar[cy]b[isku]pia i wydatki na kapitułę włącza się do budżetu Kurii Metrop[olitalnej] Gn[ieżnieńskiej]. Sesja trwała do godz. 21.30. Postanowiono zaprowadzić odrębne konto dla prymasa Polski – Tysiąclecie i odbudowa katedry. Wydane będą w tej sprawie dwa listy.

¹⁰⁰ Łac. od duszy.

¹⁰¹ Łac. opłata na seminarium duchowne.

MARZEC

1 marca 1957^a**Gnieszno – Warszawa**

Pracuję **nad listami w sprawie odbudowy katedry**; jeden będzie przeznaczony na uroczystość św. Wojciecha, a drugi będzie rozsyłany pocztą do znajomych z zaproszeniem do [składania] ofiar na rzecz odbudowy katedry.

Zakładamy odrębne konto PKO: „Prymas Polski – Odbudowa Bazyliki Gnieźnieńskiej” – na Millennium.

14.30. Wyjeżdżam do W[arsza]wy z ks. prał. Padaczem; postój w lesie – w domu na godz. 18.30.

2 marca 1957

[Warszawa]

Na Mszy św. M[aria] Brzezińska¹, siostra chorego Kazimierza^{b2}. Ma pewne zastrzeżenia co do dr. St[anisława] Brzezińskiego, który ożywił się w pracy politycznej Klubu Prasy, a który miał^c szereg niepowodzeń finansowych w przeszłości. Lęka się, by się to nie powtórzyło.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] zajmuje się głównie sprawami personalnymi. Suspendowany *ex informata conscientia* ks. **Kwiatkowski** wnosi rekurs do Stolicy Świętej; nie chce usunąć się z parafii. Otrzymaliśmy kilka lokalizacji na nowe parafie, m.in. na kościół M[atki] Bożej Różańcowej. Sesja trwa do godz. 14.00.

Po obiedzie odwiedzam ks. prał. Duczyńskiego i oglądam kościół Chrystusa Króla. Wstępuję też na Żerań, by odwiedzić ks. dziekana **Włodarczyka**³. Cały kościół jest okopany rowami przy zakładaniu przeciągów z ciepłowni. Trudno się tutaj dostać.

^a W rękopisie: 29.II.1957 r.

^b W rękopisie: siostra Kazimierza chorego.

^c W rękopisie: ma.

¹ Maria Brzezińska, siostra Kazimierza Brzezińskiego.

² Kazimierz Brzeziński (1895–1965), ziemianin, działacz społeczny i polityczny. Do 1945 właściciel majątku Lechanice k. Warki, lider SN w powiecie grójeckim. Wspierał finansowo wykształcenie młodego ks. Stefana Wyszyńskiego. W okresie II wojny światowej w konspiracji. Po zakończeniu wojny bezskutecznie działał na rzecz zalegalizowania SN. Aresztowany i uwięziony 1947–1950.

³ Franciszek Włodarczyk (1904–1971), kapłan archidiecezji warszawskiej, administrator parafii pw. św. Jadwigi Śląskiej na warszawskim Żeraniu 1945–1962, dziekan dekanatu Warszawa-Praga-Północ. Świątce 1934. W latach 1962–1971 proboszcz parafii pw. św. Wincentego a Paulo w Warszawie.

Na wieczery jest **Jerzy Zawieyski**, ciągle jeszcze pod wrażeniem swej pracy w Radzie Państwa. Prosi o przyjęcie klubu poselskiego Znak. Liczą dziś 9 posłów⁴. Ustalamy termin.

3 marca 1957

[Warszawa]

8.00. Msza św. w **szpitalu przy ul. Płockiej**. Obecny jest personel lekarski z profesor Misiewiczową⁵ na czele, prof. Manteuffel⁶, dr Wąsowski⁷ i wielu innych. Mnóstwo chorych, pielęgniarek zapewnia kapliczkę na strychu i korytarz. Jest strasznie gorąco. Krótkie przemówienie o niedzieli Pięćdziesiątnicy; trzeba łączyć miłość lekarzy z wiarą pacjentów, aby praca w szpitalu wydała owoce. Po Mszy św. **konferencja z lekarzami** – około 50 zebranych w gabinecie. Różne zagadnienia, m.in. zag[adnienie] leczenia przewencyjnego. Do lekarzy należałoby uczyć nie tylko, jak się leczyć, ale jak żyć, by nie chorować. Studium filozofii życia i teologii życia dałoby wielką pomoc lekarzom w roztrząsaniu problemów człowieka. Choroby społeczne to nie tylko schorzenia, ale szczególne wady, jak alkoholizm, nikotynizm itp. Powinno powstać pismo lekarzy dla zdrowych, którzy nie powinni zostać prędko pacjentami.

Po „konferencji” zwiedzałem szpital oprowadzany po wszystkich oddziałach przez prof. Manteuffla i dr. Wesołowskiego⁸. Było wiele radości. Nie brak też było i „zawierającego oczekiwania”, co też usłyszę. Zeszło do godz. 12.00.

Wróciłem z ks. Piotrowskim⁹ do domu. Jest on wstrząśnięty anonimem, który wczoraj na sesji czytaliśmy, rozesłany do rządu i do biskupów oraz księży na mnie. Anonim wyszedł ze sfer kapłańskich. Jest bardzo ordynarny. Biskupi są przejęci. Ja jestem do nich przyzwyczajony. Zresztą, jest owocem niewłaściwej postawy najlepszych księży w diecezji, którzy nadal uprawiają partykularyzm diecezjalny. Zarzuca mi anonim, że wydaję pieniądze na samochody. W rzeczywistości nie kupiłem ani jednego auta. Korzystam z darów: od kard. Hłonda, od Ojca Świętego, od p. Szudy. Kuria metropolitalna] bardzo oszczędnie gospodarzyła wozami, dzięki zaletom szofera, p. Maciejaka.

⁴ W 1957 w skład Koła Poselskiego Znak wchodził: Stanisław Stomma, Stefan Kisielewski, Zbigniew Makarczyk, Antoni Gładysz, Miron Kołakowski, Paweł Kwoczek, Wanda Pieniężna, Kazimierz Skowroński i Jerzy Zawieyski.

⁵ Janina Misiewicz (1893–1958), lekarka, fizjatra, profesor nadzwyczajny nauk medycznych. Absolwentka Żeńskiego Instytutu Medycznego w Petersburgu. Jedną z głównych organizatorek walki z gruźlicą w Polsce, m.in. pomagała tworzyć sieć wojewódzkich przychodni przeciwgruźliczych; organizatorka i aktywna uczestniczka ogólnopolskich zjazdów przeciwgruźliczych.

⁶ Leon Edward Manteuffel-Szoegge (1904–1973), chirurg, profesor nauk medycznych, twórca szkoły chirurgii serca i klatki piersiowej. Od 1945 ordynator oddziału chirurgii w warszawskim Szpitalu Wolskim, a następnie kierownik kliniki chirurgii przy Instytucie Gruźlicy i Chorób Płuc w Warszawie.

⁷ Prawdopodobnie Stanisław Wąsowski (1899–1978), lekarz chirurg. Ocalał z masakry personelu warszawskiego Szpitala Wolskiego podczas II wojny światowej. Po wojnie pracownik Szpitala Wolskiego, a następnie kliniki chirurgii przy Instytucie Gruźlicy i Chorób Płuc w Warszawie.

⁸ Stefan Jacenty Wesołowski (1908–2009), lekarz, chirurg urolog, profesor nauk medycznych, ordynator oddziału urologii w Szpitalu Wolskim w Warszawie 1951–1962. Doktorat 1938, habilitacja 1951, profesor zwyczajny 1976.

⁹ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

Jestem chyba „najtańszym” biskupem, gdyż diecezja warsz[awska] nic na mnie nie wydaje. Żyję z pracy w Sekretariacie Prymasa. Sam mogę zdumiewać się, ile nienawiści do Kościoła może być w sercach kapłańskich. Ale biskup ma pełnię kapłaństwa, musi więc mieć i pełnię goryczy kielicha.

Po obiedzie przyszedł **p. Turowicz** z „Tyg[odnika] P[owszechnego]”; miał nadzieję na wywiad. Przekonałem go, że jest za wcześnie.

4 marca 1957

[Warszawa]

7.30. Na Mszy św. **żona dr. Hagmejera**¹⁰ z dr J[aniną] Cyran¹¹. Rozmowa dłuższa na temat PAX i roli dr. H[agmajera] w Caritas. Dziś, gdy Episkopat chce przejąć Caritas, dr H[agmajer] zamyśla o nowym zrzeszeniu świeckich, którzy zajęliby [się] sprawą zakładów subwencjonowanych przez państwo^b. Episkopat ma słuszny żal do dr. H[agmajera], że dał się użyć do^c tego rodzaju pracy. Bohdan **Skąpski** przedstawia projekt drukami jasnogórskiej.

Ks[iądz] prał. **Duczyński** – podziękowanie za wizytę. Pytam o ks. Stefańskiego¹², który dotąd tkwi na plebanii [parafii] Chrystusa Króla^d pomimo postanowienia, że ma się wyprowadzić. Księża archidiecezji muszą mi pomóc w tym, by się miasto oczyściło z naleciałości, które szkodzą opinii duchowieństwa.

10.00. P[ani] Raue projektuje wielką wyprawę „po złote runo” do Stanów Zjednoczonych, by zdobyć pomoc dla rodzin polskich. Oceniam to krytycznie. Radzę pracować na **rzecz pożyczki wewnętrznej moralnej natury**. A więc pieniądze wydane na wódkę, na papierosy, na szminki – niech idą na rodziny polskie.

Prof[esor] Janina **Stefańska**¹³ przedstawia sprawę fundacji na dom rekolekcyjny w Laskach dla księży jezuitów^e. Chcą oni tam robić dom nowicjacki i rekolekcyjny.

Delegacja z **Piaseczna** w sprawie ks. Ulatowskiego; proszę, by zaufali biskupowi, którym rządzi Duch Święty.

Ks[iądz] inf. Mystkowski wyraża chęć pozostania w par[afii] św. Jakuba. Po długim wywodzie składającym się ze źle zrozumianych pogłosek ks. M[ystkowski] oczekiwał

^a W rękopisie błędnie: Cyrem.

^b W rękopisie: zakładów przez państwo subwencjonowanych.

^c W rękopisie: na.

^d W rękopisie: plebanii u Chrystusa Króla.

^e W rękopisie: XX Jezuitów.

¹⁰ Teresa Hagmajer z Wyleżyńskich (1926–2004), żona Jerzego Hagmajera.

¹¹ Janina Cyran (1914–2005), lekarka, doktor nauk medycznych, związana ze spółdzielnią lekarską „Ognisko” i środowiskiem obrońców życia.

¹² Być może chodzi o ks. Bolesława Stefańskiego (1910–1964), kapłana archidiecezji warszawskiej. Święcenia 1939. Członek ZWZ, SN i podziemia antykomunistycznego. Aresztowany przez UB w 1946 i skazany na karę śmierci. Wskutek amnestii wyrok ostatecznie zamieniono na 15 lat więzienia. Więzienie opuścił w 1954.

¹³ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

zmiany mego stanowiska. „Stanowiska” dotąd nie było, gdyż nie powzięliśmy dotąd decyzji; był to zaledwie projekt, obliczony na to, że objęcie parafii W[szystkich] Świątych przez ks. M[ystkowskiego] pozwoli łatwiej usunąć ks. Romaniuka. Ale ks. M[ystkowski] boi się, że jest to „karna” translokata. Byłem zdania, że parafia ta jest po katedrze pierwsza w mieście. Poprowadziłem złą rozmowę. Ks[iądz] M[ystkowski] odniósł wrażenie, że jestem „twardy”, chociaż mu oświadczyłem już przedtem, że pozostanie u św. Jakuba. Wypowiedział zdanie: „Ks[iądz] prymas nie wie, jak jest znienawidzony przez całe duchowieństwo”. Istotnie, nie wiedziałem o tym. Wydało mi się, że odnoszę się do księży z szacunkiem i spokojem. Oskarżał mnie bardzo namiętnie. Wydało mi się, że słuchał tych oskarżeń bardzo cierpliwie. Ale człowiek był bardzo rozżalony. Wydaje się, że jest on ofiarą „zbiorowych plotek”. Ostatecznie po 2 godzinach cennego czasu wyszedł w formie niecałkowicie uspokojonej. Jest to naprawdę tragiczne, gdy ksiądz ustawi się na poziomie wysokiej nadprzyrodzonej i wspaniałych słów, ale nie dopisze mu zaufanie do biskupa i uległość. Odniosłem z tej rozmowy wstrząsające wrażenie. Czy dobrze ją ustawiłem? Spotkałem się ze szczytnym idealizmem w jego skrajnym upadku. Ale i sam nie byłem na poziomie. Wydała mi się niemal zniewagą myśl o „nienawiści” księży do mnie. Może dlatego, że „po trzech latach więzienia”. Ale, czy mogę brać procent od zaszczytu cierpienia dla Chrystusa? Ten mój atut też nie działa na wszystkich. Raczej muszę sobie podnieść wymagania. Księża domagają się serca. A serce kosztuje wiele czasu. Boleścią było dla mnie to, że leżał przede mną cały czas tej rozmowy list delegacji z Cechówki, która przyszła „bronić” swego zaszuspendowanego księdza *ex informata conscientia*. Właśnie z tej rozmowy „ze szczytami” poszedłem na rozmowę z nizinami. „Szczyty” oskarżały prymasa o brak serca, a „niziny” broniły upadłego na samo dno kapłana też „przed prymasem”. Rzecz znamienita, że porozumiałem się z nimi w 15 minut. Zrozumieli mnie całkowicie. Odetchnąłem. Ale kontrast między „szczytami” a „nizinami” jeszcze się zaostrzył.

Sprawa odnowienia kultu M[atki] Bożej Kodeńskiej w br. Stoję na stanowisku, że jest to sprawa b[isku]pa podlaskiego¹⁴.

Ks[iądz] **Martuzalski** z Kalisza – w sprawie karmelitanek budujących nową fundację.

Ks[iądz] **Maksymilian Majewski**¹⁵, prof[esor] filozofii w sem[inarium] metrop[olitalnym], nie posiada dotąd nominacji; sprawa będzie załatwiona przez k[urię] m[etropolitalną].

13.30. Prof[esor] **Marzyński** na obiedzie; ustalany sprawę odgruzowania dziedzińca i budowy parkanów, i uporządkowania bramy. Sprawa przebudowy kuchni do rozpatrzenia. Składa plan wykończenia kurii metrop[olitalnej] – na sesję sobotnią k[uri] m[etropolitalnej].

¹⁴ Chodzi o bp. Ignacego Świrskiego.

¹⁵ Maksymilian Majewski (1908–1987), kapłan archidiecezji warszawskiej, teolog i filozof. Święcenia 1935. Wykładowca w WMSD w Warszawie oraz kapelan siostr nazaretanek w Warszawie.

15.00. Odwiedzam **ks. prał. Murawskiego** na Woli; zwiedzam kościół, olbrzymi, pusty, zimny, choć wewnętrznie znacznie już uporządkowany.

17.00. **Konferencja dla duchowieństwa W[arsza]wy** jako ustawienie do pracy w[ielko]p[ostnej]. Powtarzam główne myśli z ref[eratu] w Gn[ieźnie] i w Bydg[oszczy]. Rzucam wezwanie do „pożyczki wewnętrznej moralnej” ze swoich wad i nałogów, by pokonywać niedolę Polski.

Po konf[erencji] jest **adoracja kapłańska** – głosi ks. J[an] Zieja.

Wracam do domu na godz. 20.30 z ks. M[ieczysławem] Jankowskim.

5 marca 1957

[Warszawa]

7.30. **Hanna Malewska**¹⁶ – po powrocie z Londynu jest na Mszy św., na śniadaniu; dzieli się swoimi wrażeniami z życia katolików polskich i Polonii londyńskiej. Widzi wielką zaradność Polaków, którzy stabilizują się, dochodzą do majątku i nie mają zamiaru rezygnować z dobrobytu angielskiego. Katolicy skupiają się wokół ks. Staniszewskiego; rywalizuje ks. Gogoliński¹⁷, dysponent sum amerykańskich, pozostający w kontakcie z abp. Gawliną.

Ks[iądz] **Kurowski**¹⁸ z Lipkowa prosi o pomoc na odbudowanie domku Sienkiewiczowskiego. Otrzymuje 10 tysięcy zł.

Zmartwychwstanki z Żoliborza i plastyczka wracająca z Rzymu.

Prof[esor] **Makarczyk**¹⁹ po powrocie na katedrę polityki społ[ecznej] KUL. Wi-
dzi wielki kryzys w przedwojennej polityce społ[ecznej]. Książki ks. Szymańskiego²⁰
i Daszyńskiej²¹ już zestarzały się. Za mało wiedziano o socjalizmie, który dziś jest na
dnie kryzysu. Otwarte jest zagadnienie wykładów nauk społ[ecznych] w seminariach

¹⁶ Hanna Malewska (1911–1983), pisarka, autorka powieści historycznych. W latach 1960–1973 redaktorka naczelnia miesięcznika „Znak”. Autorka poczytnych książek, m.in. *Żelazna korona, Przemija postać świata*.

¹⁷ Rafał Gogoliński-Elston (1902–1982), kapłan, duszpasterz polonijny. Świecenia 1924. Od 1934 kapelan WP. W latach 1939–1947 naczelnny kapelan lotnictwa polskiego we Francji, a następnie w Wielkiej Brytanii. Od 1943 dyrektor działającej w Wielkiej Brytanii NCWC, organizacji charytatywnej Episkopatu Ameryki Północnej. Po demobilizacji kapelan ośrodków polonijnych w Wielkiej Brytanii.

¹⁸ Wacław Kurowski (1908–1992), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Rocha w Lipkowie 1952–1992. We dworze, służącym za plebanię, założył prywatne muzeum historii Lipkowa i jego związków z Henrykiem Sienkiewiczem. Świecenia 1945. Do 1952 wikariusz w parafii pw. św. Józefa w Warszawie na Kole.

¹⁹ Zbigniew Makarczyk (1904–1963), działacz katolicki, poseł na Sejm PRL 1957–1961, członek koła poselskiego Znak. Absolwent Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie, specjalista w dziedzinie polityki społecznej i ochrony pracy. W latach 1935–1939 sekretarz redakcji „Encyklopedii Nauk Politycznych”. W okresie II wojny światowej uczestniczył w tajnym nauczaniu. Po 1945 wykładowca polityki społecznej na UW i KUL. W 1956 współzałożyciel Ogólnopolskiego Klubu Postępowej Inteligencji Katolickiej, następnie jeden z założycieli, a później działacz KIK w Warszawie, m.in. członek zarządu klubu 1957–1958. Dyrektor Ośrodka Normowania Pracy przy Komitecie Drobnej Wytwórczości.

²⁰ Chodzi o ks. Antoniego Szymańskiego (1881–1942), twórcę lubelskiej szkoły katolickiej nauki społecznej. Habilitacja 1919, profesor zwyczajny 1924, rektor KUL 1933–1939.

²¹ Zofia Daszyńska-Golińska (1860 lub 1866–1934), ekonomista, socjolog, działacz społeczny. Uzyskała stopień docenta na Uniwersytecie Humboldtów w Berlinie. Wykładowca na Uniwersytecie Łatającym i w Wolnej Wszechnicy Polskiej. Badaczka problematyki społecznej i socjologicznej, zwłaszcza kwestii kobiecych. Senator z listy BBWR.

duchownych. Rozmowa z min. Bieńkowskim o szkolnictwie dała do zrozumienia, że szkolnictwo podstawowe pozostanie w ręku państwa, natomiast szkolnictwo średnie, zawodowe i specjalne będzie popierane przez rząd. Nawet katolickie i zakonne. Wszędzie tam, gdzie j[est] tradycja szkoły kat[olickiej], tam mogą wrócić te szkoły.

Achremowicz W.²² – sprawa instytutu świeckiego.

11.00. **Prof[esor] Kuczyński**²³ prosi o utrzymanie w kościołach nauczania religii dla dzieci wierzących rodziców partyjnych, którzy nie mogą posyłać dzieci na religię w szkołach. Zachodzi potrzeba nowych wydawnictw. Jest potrzeba budowy domków rodzinnych. Przydałby się komitet spo[łeczny] przy Prymasie P[olski] dla tego celu. Znaleźliby się inżynierowie i architekci do pomocy.

M[atka] Getter²⁴ – sprawa [zgromadzenia] Rodziny Marii w W[arsza]wie. Sprawa zanikania godzin – czy nie mogłyby śpiewać dzieci szkolne w czasie nabożeństw szkolnych.

Ks[iądz] Zimiński informuje, że nareszcie dostał pozwolenie na budowę kościoła.

Ks[iądz] Romaniuk prosi o przybycie do [parafii] W[szystkich] Świątych. Program ustalony. **Ks[iądz] M[ichał] Sopoćko**²⁵ nawraca do spraw kultu Miłosierdzia Bożego w kraju i za granicą. Trzeba czekać. Dotąd za dużo jest w tej sprawie „człowieka”. Może będzie czas dopiero wtedy, gdy zwycięży w pełni Bóg.

Ks[iądz] X. wracający do Paryża, bierze listy do ks. prał. Banaszaka, m.in. list do kard. Feltin[a]²⁶ i kard. Stritcha²⁷ i ks. Buriana²⁸.

13.00. **Kapituła Metropol[olitalna] W[arszawska]** jest na obiedzie z okazji instalacji kan. ks. prał. Padacza. Po obiedzie ks. inf. Mystkowski i ks. prał. Padacz wyrażają gotowość poddania się decyzji prymasa w związku z par[afią] W[szystkich] Świątych i św. Jakuba. Rzec rozstrzygnie się w sobotę.

16.00. Pracuję nad korespondencją zaległą.

²² Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

²³ Być może chodzi o prof. Stefana Marię Kuczyńskiego (1904–1985), historyka, mediewistę. Doktorat 1932, habilitacja 1937. Po II wojnie światowej kolejno: docent UJ, profesor UW, Uniwersytetu Łódzkiego i Uniwersytetu Śląskiego.

²⁴ Matylda Aleksandra Getter CSFFM (1870–1968). W Zgromadzeniu Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi od 1887, profesja wieczysta 1895. Wychowawczyni w szkołach i sierocińcach zgromadzenia, przełożona klasztorów. W latach 1936–1945 przełożona prowincji warszawskiej zgromadzenia. W czasie II wojny światowej współpracowała z AK, ratowała Żydów; uhonorowana medalem Sprawiedliwy wśród Narodów Świata. W latach 1945–1954 przełożona domu zakonnego przy ul. Hożej w Warszawie.

²⁵ Michał Sopoćko (1888–1975), kapłan archidiecezji wileńskiej. Spowiednik św. Faustyny Kowalskiej, założyciel Zgromadzenia Sióstr Jezusa Miłosiernego, propagator kultu Miłosierdzia Bożego. Beatyfikowany w 2008.

²⁶ Maurice Feltin (1883–1975), arcybiskup Paryża 1949–1965; kardynał 1953. Święcenia 1909. Oficer armii francuskiej podczas I wojny światowej. W latach 1927–1932 biskup diecezji Troyes; arcybiskup Sens 1932–1935, arcybiskup Bordeaux 1935–1949.

²⁷ Samuel Alphonsus Stritch (1887–1958), arcybiskup, w 1939–1958 metropolita Chicago, kardynał 1946. Święcenia 1910. W latach 1921–1930 biskup Toledo. W latach 1930–1939 arcybiskup Milwaukee. Proprefekt Kongregacji Rozkrzewiania Wiary 1958.

²⁸ Bolesław Burian (1906–1958), kapłan archidiecezji poznańskiej, ojciec duchowny i profesor Polskiego Seminarium Duchownego w Paryżu 1946–1956, następnie kapelan w polskim zakładzie Marianum w Carlsbergu. Święcenia 1929.

6 marca 1957

[Warszawa]

10.00. **Popielec** w katedrze. Kapituła nieobecna, korzysta z indultu o nieodbudowanej katedrze. Ks[ia]dz[ę] Niesłony²⁹ celebduje. Chór alumnów śpiewa poprawnie. Po nabożeństwie odwiedzam chorego ks. Sitkowskiego. W domu zastałem bp. **Kaczmarka**, który omawiał znów sprawę swego powrotu do Kielc. Obecny przy tym redaktor „**Współczesnej Ambony**” ks. Dąbrowski prosił o artykuł o Ojcu Świętym z okazji 40-lecia sakry b[isku]piej.

13.00. Zgłasza się ks. **Władysław Kwiatkowski**, proboszcz z Cechówki *suspensus ex informata conscientia*. Zachował się arogancko, odmawiając ustąpienia z C[echówki]. Dowodził, że lud zmusił go do celebrowania. Oświadczyłem, że „przymus” był sfingowany przez księdza, a więc nie uwalnia księdza K[wiatkowskiego] od odpowiedzialności, a więc jest *irregularis*³⁰. Ks[ia]dz[ę] W[ładysław] K[wiatkowski] buńczucznie odpowiedział, że z parafii się nie usunie i będzie celebrować, gdy wierni będą go do tego skłaniali. Do kurii metrop[olitalnej] zgłaszają się delegacje, które przytaczają wiele drastycznych opinii, krążących w terenie o ks. K[wiatkowskim]. Bolesne te sprawy oddaję do rozstrzygnięcia tej, która sama starła głowę węża.

14.00. Z wizytą do Tarchomina i do Fundacji Piusa XI w Chotomowie³¹. Towarzyszył prał. Ugniewski i Padacz. Działwa czekała od dawna, wystąpiła odświętnie ze śpiewami i przepięknym obrazem żywym przedstawiającym na tle litanii loretańskiej rozmowę Dziecięcia Jezus z Maryją. Dzieci bardzo się garnęły do nas i były niezwykle proste i ujmujące. Pomimo długiej uroczystości zachowały się cierpliwie. Obejrzałem cały zakład, którego stan bardzo się podniósł. W drodze powrotnej odwiedziłem ks. prob. Dumańskiego i kościół parafialny, który się znacznie uporządkował.

W domu o godz. 17.10 zastałem bp. Klepacza i bp. Choromańskiego. Omawialiśmy sprawę na jutrzejszą Komisję Wspólną. Wysuwamy sprawę zwrotu Caritas i podróży do Rzymu.

7 marca 1957

[Warszawa]

Wre praca nad **odgruzowaniem** podwórza przy Domu Ar[cy]b[isku]pim. Maszyny pracują z właściwą sobie inteligencją. Jest strasznie dużo panów z taczkami.

²⁹ Bernard Niesłony (1913–1999), kapłan archidiecezji warszawskiej, od 1965 proboszcz parafii na warszawskim Lesznie.

³⁰ Łac. niezgodny z zasadą, nieuprawniony.

³¹ Fundacja Piusa XI w Chotomowie – fundacja prowadziła placówkę oświatowo-wychowawczą dla dziewcząt od 3 do 18 roku życia. Nowoczesny budynek wzniesiono w 1937. Kadre placówki stanowiły siostry ze Zgromadzenia Sióstr Służebniczek NMP. W czasie II wojny światowej w zakładzie znalazły schronienie dzieci żydowskie, które siostry ukrywały z narażeniem życia. Wiele z tych dzieci umieścił tu Wydział Opieki Społecznej Zarządu Miejskiego w Warszawie. W Chotomowie był wówczas jego przedstawiciel Jan Dobraczyński, członek Żegoty, pisarz i publicysta. Budynek w czasie wojny uległ częściowemu zniszczeniu. Projekt odbudowy wykonał Edgar A. Norwerth, który na miejscu ocenił skalę zniszczeń. Obecnie w Chotomowie funkcjonuje Dom Dziecka im. Ojca Świętego Piusa XI. Dom Dziecka jest placówką niepubliczną, całodobową i wielofunkcyjną.

Ks[iądz] Kotowski^a, nowy pracownik Sekretariatu Pr[ymasa] P[olski], obejmuje swoje obowiązki: 1) kierownictwo spraw *super rato*; 2) listy zagraniczne łac[ińskie] i włoskie. Mieszka u ks. prał. Ugnowskiego; proszę na obiady w trakcie pracy.

11.00. P[ani] Sobańska³², Reutt³³ i Ropp³⁴ i ks. prał. Piotrowski – o sprawie reaktywowania **szkół na Piękiej**³⁵. Proszę, by tę sprawę prowadzono przez Kurię M[e]t[ro]-p[olitalną] Warsz[awską], jako potrzebę stolicy przyzwyczajonej do tych szkół.

Ks[iądz] Piotrowski – przyjmuję program kazań niedz[ielnych] i świątecznych na 1957/[19]58 r. Sprawy personalne.

Ks[iądz] Niedzielak³⁶ – sprawa ministrantów, uzgodnić razem z ks. Piotrowskim.

S[iotra] I. Świeżawska³⁷, przełożona Zgromadz[enia] Misjonarek N[ajświętszego] Serca Jezusowego – obrządku wschodniego. Pytają, czy trwać dalej, czy czekać na nowe dyspozycje. Odsyłam do ks. Waczyńskiego^b, by opracował nową konstytucję.

P[an] Grocholski³⁸ – w sprawie obrazu Matki B[ożej] Łatyczowskiej³⁹ przechowywanego w Lublinie u s[ió]s[tr] służebniczek. Radzę zostawić jeszcze tam, gdzie jest.

Ks[iądz] Witkowski⁴⁰ z Sadyby prosi o odwiedzenie; radzę później się zgłosić.

Ks[iądz] Biernacki⁴¹ z Radości prosi o konsekrację kościoła; zgadzam się na 4 sierpnia br.

Rodzina Marii⁴², m. Stępowna^c informuje o internacie dla Studium Muzycznego w Aninie. Błogosławię tej sprawie.

^a W rękopisie błędnie: Kotowicz.

^b W rękopisie błędnie: Woczyńskiego.

^c W rękopisie błędnie: Stryśowna.

³² Prawdopodobnie Maria Sobańska z d. Komar (1912–1965), żona Wacława Sobańskiego.

³³ Prawdopodobnie Adolf Gozdawa-Reutt (1910–2005), główny ideolog ONR Falanga, członek Konfederacji Narodu, szef komisji historycznej Stowarzyszenia PAX.

³⁴ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

³⁵ Chodzi o szkoły Cecylii Plater-Zyberk, które działały w latach 1883–1950 w Warszawie przy ul. Piękiej 24/26.

³⁶ Stefan Niedzielak (1914–1989), kapłan archidiecezji warszawskiej, 1956–1961 proboszcz parafii św. Karola Boromeusza na warszawskich Powązkach. Świecenia 1940. W okresie okupacji współpracownik Delagatury Rządu na Kraj. Latem 1944 przewiózł do Krakowa depozyt katyński, czyli dowody z przeprowadzonej przez Niemców eks-humacji grobów w Katyniu. W 1946 wrócił do Warszawy i działał w organizacjach podziemnych. W latach 1961–1977 proboszcz parafii Matki Bożej Loretańskiej na Pradze. Od 1977 ponownie proboszcz na Powązkach. Zaczął tworzyć Sanktuarium Poległym i Pomordowanym na Wschodzie, kapelan Warszawskiej Rodziny Katyńskiej. Upominał się o ujawnienie prawdy o zbrodni katyńskiej. Zamordowany.

³⁷ I. Świeżawska, siostra zakonna, przełożona Zgromadzenia Misjonarek Najświętszego Serca Jezusowego (obrzęd-ku wschodniego).

³⁸ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

³⁹ Obraz Matki Bożej Łatyczowskiej, Królowej Podola i Wołynia, cudowny obraz namalowany w poł. XVI w. w typie wizerunku Matki Bożej Śnieżnej. Do 1920 czczony w Łatyczowie, następnie w Warszawie, Lubomlu i w Łucku. Po II wojnie światowej umieszczony w kaplicy sióstr służek NMP. Od 2014 w sanktuarium Matki Bożej Różańcowej w Lublinie.

⁴⁰ Stanisław Witkowski (1908–1984), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Tadeusza Apostoła w Warszawie 1955–1980. Świecenia 1936. W latach 1947–1955 proboszcz parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Starej Miłośnie.

⁴¹ Aleksander Biernacki (1891–1963), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. Matki Bożej Anielskiej w Warszawie-Radości 1951–1963. W latach 1921–1926 proboszcz parafii pw. św. Anny w Długiej Kościelnej.

⁴² Chodzi o Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi.

P[ani] **Bieńkowska**⁴³, żona Witolda, została przyjęta, by usłyszeć stanowisko moje w sprawie listów męża. Oświadczam jej, że p. B[ieńkowski] nie zajmuję się i nie wypowiadam się o nim. Został zwolniony przez bp. Klepacza, otrzymał pensję należną, a nadto wysoką zapomogę. Dziś wnosi wiele pretensji, dowodząc, że doznał wielkiej krzywdy ode mnie. Nie wchodziłem w dyskusję, gdyż z usposobienia pani B[ieńkowskiej] widziałem, że do niczego ona nie doprowadzi.

13.00. Ks[iądz] **Puszkarski** stara się wysnuć opinię co do projektowanego zebrania księży gr[ecker]kat[olickich]. Niektórzy się zgłaszają pełni różnych żalów do Kościoła łacińskiego i do prymasa. Ponieważ nie otrzymałem żadnej odpowiedzi na to, jak widziano by tę sprawę, a wielu księży gr[ecker]kat[olickich] bardzo się lęka, postanowiłem zebranie jeszcze odłożyć.

Ks[iądz] **Perka**⁴⁴ z Przybyszewa wyraża gotowość podjęcia się budowy nowego kościoła; w obecnej parafii rolniczej nie może pracować, gdyż nie odpowiada mu środowisko.

Na obiedzie ks. kan. **Jan Tysza**⁴⁵ z Łomży; stawia szereg pytań w imieniu^a bp. Falkowskiego, z których wynika, że b[isku]p się pogubił, gdyż wszystko to było poruszane już na ostatniej Konferencji Plenarnej Episkopatu.

B[isku]p Pękała zaproszony przez Ambasadę Amerykańską w związku z zamierzoną podróżą do Ameryki. Ustalamy, że może wyjechać z Polski dopiero po naszym wyjeździe do Rzymu. Na podróż musi poświęcić więcej czasu. W powrotnej drodze musi wstąpić do Anglii, Francji i Danii. Zgłosi się jeszcze przed wieczrą.

16.00. **B[isku]p[i] Klepacz i Choromański** wrócili z K[omisji] W[spólnej]. B[isku]p Ch[oromański] referował przebieg rozmowy. Najtrudniejsza była sprawa bp. Kaczmaraka; rząd oczekuje opinii Komisji Głównej w sprawie powrotu b[isku]pa do Kielc. Rząd oświadczył, że wyda paszporty dyplomatyczne dla b[isku]pów udających się do Rzymu; uczyni też wszelkie ułatwienia w podróży. Powołano podkomisję do sprawy Caritas i odzyskania precjozów^b kościelnych.

8 marca 1957

[Warszawa]

7.30. **Konsultorki porozumienia** po Mszy św. obradowały w sali na dole. Omawialiśmy program kursu społecznego dla zakonnic, sprawę reaktywowania szkół katolickich, sprawę

^a W rękopisie: imieniem.

^b W rękopisie: praetiosów.

⁴³ Wanda Wilczańska-Bieńkowska (1913–1972), żona Witolda Bieńkowskiego, żołnierz KG AK, więźniarka KL Ravensbrück, kawaler orderu Virtuti Militari.

⁴⁴ Bolesław Perka (1914–1966), kapłan archidiecezji warszawskiej. Świecenia 1941. W 1954 mianowany wiakriuszem parafii w Przybyszewie z prawem następstwa, a po śmierci proboszcza ks. Stanisława Wilkoszewskiego (1882–1955) jego następcą.

⁴⁵ Jan Tysza (1903–1993), kapłan diecezji łomżyńskiej, przyjaciel kard. Wyszyńskiego. Świecenia 1926. Doktorat na KUL 1929. W latach 1933–1939 prefekt szkół w Łomży, następnie 1942–1945 proboszcz parafii w Wąsewie. Wizytator diecezjalny nauki religii w szkołach i sędzia prosynodalny. Proboszcz parafii w Płonce Kościelnej 1962–1974.

Caritasu. Proszę, by s[io]s[try] przygotowywały się do obejmowania **szkół**; powierzać przedmioty świeckie ludziom świeckim, a nie zakonnikom, by oszczędzać je dla pracy wychowawczej, światopoglądowej i katechetycznej. W sprawie **Caritas** proszę, by siostry nie wypowiadały się wobec „agentów” w sensie niechęci przyjęcia przez Episkopat w obawie, by nie zabrakło środków utrzymania. Siostry muszą pracować nie pod kątem ekonomicznym, tylko zasługi i apostołstwa. A reszta „będzie przydana”. Ustala się termin pielgrzymki jesiennej na Jasną Górę. Wyznaczam zadania w Roku Maryjnym, współpracy z parafiami. Trzeba czuć nad tym, by pogłębiać wykształcenie religijne sióstr.

M[atka] **Bączkowska**⁴⁶, przełoż[ona] gen[eralna] westiarek, w sprawie Lipkowa, gdzie nie mogą się osiedlić dla braku ludzi.

O[jciec] **Rosiński**⁴⁷, prow[incjał] franciszkanów, przedstawia sprawę jubileuszu franciszkanów w Kaliszu – 700-lecie. Nie mogą w tej chwili nic przyrzec.

Ks[iądz] **Roszko**⁴⁸ z Gliwic, Ormianin, występuje w sprawie stworzenia placówek ormiańskich w Polsce. Podobno kard. Agagianian⁴⁹ chce mianować administratora ap[ostolskiego]. Uważam to za przedwczesne.

Hugon Hanke⁵⁰ i Szcz[epan] **Stec**⁵¹ w imieniu Tow[arzystwa] „**Polonia**” Łączności z Zagranicą⁵² przedstawiają sprawę wycieczek i pielgrzymek Polaków z zagranicy. Proszą o konsultanta duchownego. W rozmowie ustalam: 1) trzeba się utrzymać na płaszczyźnie apolitycznej; 2) poprawić wrazenie społeczne z Polski i uchronić gości od natarczywości agitatorów; 3) określić limit dla przywozu darów i waluty; 4) umożliwić Kościołowi odzyskanie Caritas; 5) umożliwić wyjazd bp. Pękali do Ameryki; 6) przesyłać nam postulaty religijne emigrantów; 7) utrzymać kontakt z chrystusowcami, którym trzeba umożliwić wyjazd za granicę; 8) chętnie wyznaczę konsultanta, wołałbym, by to był ktoś z rodziny ks. Posadzego.

⁴⁶ Franciszka Serafina Bączkowska CSV (1909–1971), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Westiarek Jezusa 1953–1971. Do zgromadzenia wstąpiła w 1928.

⁴⁷ August Bogusław Rosiński OFMConv (1914–2001), przełożony prowincjalny prowincji Matki Bożej Niepokalanej Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych w Warszawie 1953–1959. Wcześniej mistrz nowicjatu. W latach 1962–1965 gwardian i proboszcz parafii pw. Matki Bożej Anielskiej w Łodzi. W czasie II wojny światowej kapitan w II Korpusie PSZ na Zachodzie.

⁴⁸ Kazimierz Roszko (1916–1987), kapłan obrządku ormiańskokatolickiego, administrator kościoła pw. Świętej Trójcy w Gliwicach 1945–1964, duszpasterz diaspory Ormian polskich. Świecenia 1938. W latach 1942–1945 proboszcz parafii Horodenka. W 1964 zmuszony do emigracji, ostatecznie wyjechał do Stanów Zjednoczonych.

⁴⁹ Gregorio Pietro XV Agagianian (1895–1971), patriarcha Kościoła katolickiego obrządku ormiańskiego 1937–1962, kardynał od 1946. W latach 1958–1960 proprefekt i 1960–1970 prefekt Kongregacji Rozkrzewiania Wiary. Świecenia 1917. Sakra biskupia 1935. Uważany za *papabile* podczas konklawe w 1958 i 1963.

⁵⁰ Hugon Hanke (1904–1964), polski polityk, premier rządu polskiego na uchodźstwie (sierpień–wrzesień 1955). Niespodziewanie wyjechał do Polski, co było związane z jego współpracą z wywiadem PRL.

⁵¹ Szczepan Stec (zm. 1985), były przewodniczący Rady Narodowej Polaków we Francji, działacz prokomunistycznego Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia”.

⁵² Właśc. Towarzystwo Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia”, organizacja działająca w latach 1955–1989, z siedzibą w Warszawie. Oficjalnym celem Towarzystwa było zachowanie i rozwijanie polskiej kultury wśród Polaków żyjących poza krajem; faktycznie Towarzystwo usiłowało oddziaływać politycznie na środowiska polonijne; nie interesowało się losem Polaków żyjących w ZSRS.

Delegacja **kobiet z Cechówki** w obronie ks[iędza] proboszcza⁵³; i one stwierdzają, że naklejano różne brudne kartki przeciwko ks. prob. Kwiatkowskiemu. Odeszły spokojne.

Siostry **urszulanki z Karłowic** we Wrocławiu przychodzą z pożegnaniem, gdyż wyjeżdżają wszystkie w liczbie 27 do Niemiec, do domu generalnego.

18.00. Wygłosiłem kazanie w k[ościel]e św. Jana Bożego przy szpitalu o[jców] boni-fratrów. Klasztor nadal nie jest odbudowany, a tereny po szpitalu są zajmowane przez inne budowle. Mówiłem o dobroczynności chrześcijańskiej, o „pożyczce wewnętrznej narodu” z wydatków na wódkę i papierosy, by zdobyć środki na szpitalu i instytucje społeczne. Na wieczery byli zakonnicy [z] okolicznych klasztorów.

9 marca 1957

[Warszawa]

7.30. Po Mszy św. B[ohdan] **Skąpski** przedstawiał projekt drukami jasnogórskiej. Ra-dziłem zmniejszyć skład.

10.00. **Sesja** Kurii M[etropolitalnej] W[arszawskiej] była pod znakiem **Cechówki**. Zasuspendowany ks. W[ładysław] Kwiatkowski nie usunął się; zmusił ludzi do tego, by go „zmusili” do odprawiania nabożeństwa. Wniósł rekurs do Stolicy Apostolskiej na moje ręce. Postanowiliśmy wysłać ks[iędza] dziekana w towarzystwie innego kapłana, by odczytał list do parafian. Zatwierdzono inne zmiany personalne. Ks[iądz] Mystkowski pozostaje w parafii św. Jakuba^a „na własny rachunek”. Ks[iądz] Kaulbersz pójdzie do [parafii] W[szystkich] Świętych, a ks. Romaniuk pójdzie do [parafii] św. Wawrzyńca. Sesja trwała do godz. 14.10.

Na obiedzie – ks. Piotrowski, ks. Modzelewski i ks. inspektor Rokita.

Zgłasza się ks. **Tyloch**⁵⁴, student gnieźnieński na KUL. Poddaje ocenie swoje postępowanie. Otrzymuje polecenie, by wyjechał do Krakowa, po drodze odprawił rekolekcje na J[asnej] G[órze], a później, by kończył studia na KUL.

Ks[iądz] **Piotrowski** wyjeżdża do Rembertowa, by przekazać ks[iędzu] dziekanowi mój list do parafian Cechówki.

Po obiedzie zamykam się w pracowni nad korespondencją.

^a W rękopisie: u św. Jakuba.

⁵³ Chodzi o ks. Władysława Kwiatkowskiego.

⁵⁴ Witold Tyloch (1927–1990), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, doktorant na Wydziale Teologicznym KUL. Po obronie doktoratu w 1959 odszedł z kapłaństwa. Prodziekan Wydziału Neofilologii UW 1970–1975, profesor nadzwyczajny 1975, kierownik Zakładu Starożytnego Bliskiego Wschodu i Hebraistyki UW 1977–1990; redaktor naczelny „Przeglądu Orientalistycznego” i „Euhemera”; profesor zwyczajny 1983. Laicki religioznawca, badacz judaizmu, biblista i qumranolog. Pod koniec lat 70. I sekretarz POP PZPR na Wydziale Neofilologii UW.

10 marca 1957

[Warszawa]

7.30. Na Mszy św. młoda rodzina p. **Sierpińskich**⁵⁵ (córka J[aniny] Myszkowskiej⁵⁶); żyje w ciężkich warunkach mieszkaniowych. Warszawa jest nadal miastem anormalnego życia; nawet nowe bloki są przeludnione, a przydzielane mieszkania są dla 2–3 rodzin zazwyczaj.

Cały dzień **pracuję** nad korespondencją zaległą; po obiedzie z bp. Baraniakiem i ks. Borowcem oglądamy **odgruzowywany dziedziniec** przy Domu Arcybiskupim. Jest to wielki teren obejmujący zespół głębokich piwnic, które ocalały. Wszystkie budynki nawierzchniowe zostały zniszczone doszczętnie.

Na chwilę zagląda mój brat, **Tadeusz**.

Na godz. 18.00 udaję się do **parafii Wszystkich Świętych** z kazaniem. Przed świątynią, dotąd obudowaną barakami, na rozległych stopniach tłum ludzi. Przemawiają dzieci i starsi. Wszyscy są widocznie wzruszeni. Wielka świątynia znacznie wypiękniała; pokrywa się tynkiem, przybywają ołtarze. Mszę św. celebrowa ks. Mystkowski. Po Mszy [św.] zwiedzam podziemia już starannie odnowione. Było tu kilka sal katechetycznych. Dziś chcą zrobić teatr katolicki. Odradzam to. Raczej niech mają własny zespół. Natomiast lepiej jest urządzić czytelnię, bibliotekę i świetlicę katolicką.

Ks[iądz] proboszcz mieszka w dalekiej odległości od kościoła. „Polityka” tego wymaga. Stary dom plebanii rozebrano. Kościół znalazł się na ulicy i utracił wszystkie przyległe tereny. Mają wybudować plebanię w części bloku, który będzie przylegał od prawej strony elewacji.

W nowym bloku poruszenie; wyległy rodziny na schody. Winda sprawnie działa. Mieszkanko jak dla kanarków. Wieczera krótka zgodnie z życzeniem. Obecni wszyscy księża parafialni. Niedługo się rozejdą, gdy ks. Romaniuk pójdzie do [parafii] św. Wawrzyńca, a tu przyjdzie ks. prał. Kaulbersz. Ks[iądz] Niedzielak pójdzie na Powązki, a ks. Strzałkowski⁵⁷ na Okęcie. Wracam do domu na godz. 21.00.

11 marca 1957

[Warszawa]

Na Mszy św. „**Amerykanin**” z rodziną warszawską. Wraca po kilku tygodniach do USA. Określam swoje *credo* emigracyjne. Mają odwiedzać Polskę i wspierać ją taką, jaka jest. Nie przestała być matką, choć ubrano ją w czerwoną suknię. Zresztą, suknie kobiety

⁵⁵ Mowa o Krystynie Sierpińskiej.

⁵⁶ Myszkowscy, ziemianie z Kujaw, przed II wojną światową mieszkali we Włocławku i tam poznali ks. Stefana Wysznińskiego. Janina Myszkowska z d. Kazimirska (1895–1941) do Warszawy przeniosła się z dziećmi po aresztowaniu męża. Julian Antoni Myszkowski (1893–1940), inżynier rolnictwa, absolwent studiów w Wiedniu; do 1939 dyrektor Banku Handlowego Zbożowego we Włocławku; więzień KL Dachau; zginął w KL Mauthausen w 1940.

⁵⁷ Zygmunt Strzałkowski (1907–1988), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Franciszka z Asyżu na Okęciu 1957–1966. Świecenia 1932. W latach 1953–1957 administrator parafii pw. Wszystkich Świętych w Warszawie. Rektor 1966–1978, a w latach 1978–1984 proboszcz kościoła pw. św. Karola Boromeusza na Powązkach.

często zmieniają, a pozostają tym, kim są. Trzeba stanąć na płaszczyźnie mocniejszego prawa przyrodzonego raczej niż na płaszczyźnie taktyki politycznej.

9.00. J[erzy] **Krasnowolski** – sprawa zebrania OKPIK. Przewodniczącym jest J[erzy] Zawieyski. Klub jest zarejestrowany. Członkami są Gołubiew, Kokot⁵⁸, Makarczyk, Elbanowski⁵⁹, K[rzysztof] Morawski⁶⁰, Stomma, Woźniakowski⁶¹, Zgorzelski⁶².

Delegacja z **Cechówki** z listem napisanym przez ks. Kwiatkowskiego i podpisanym przez 2 ludzi; pełen pogróżek. Wynika zeń, że list mój do wiernych w Cechówce był odczytany z ambony. Z **Honiatycz** k. **Duba** dwóch młodych mężczyzn donosi o wybudowaniu kościołka, po spaleniu w czasie wojny starego. Proszą o poświęcenie. Odsyłam ich do Lublina.

Ks[iaźdz] D[onaty] Nowicki referuje nowe sprawy z życia Cerkwi prawosławnej.

Zachodnia Agencja Prasowa polecana przez p. K[iryla] Sosnowskiego zgłasza się w składzie 3 osób. Rozmówcy współpracowali przed wojną z Prymasowską Misią Duszp[asterską] (Bniński⁶³). Chcą wydawać Zachodnią Agencję Prasową; chcą udzielać informacji o życiu Kościoła na Z[iemiach] Z[achodnich]. Proszą o informacje dla Z[achodniej] A[gencji] P[rasowej] ze źródła możliwie miarodajnego. Z[achodnia] A[gencja] P[rasowa] nie jest inspirowana przez czynniki partyjno-polityczne. Materiały, które będą uzyskiwane, będą ogłaszane *in extenso*⁶⁴, oczywiście w granicach dostępnych przez cenzurę. Idzie głównie o materiały dotyczące życia religijnego na Z[iemiach] Z[achodnich]. Interesują się też Polonią zagraniczną i związkami Polaków [z] zagranicą. Mają zastrzeżenia co do działalności „Polonii” p. Hanke. Oświadczam im, że porozu-

⁵⁸ Maria Kokot (1913–2018), działaczka katolicka i społeczna. W latach 1935–1939 sekretarz generalny Katolickich Stowarzyszeń Młodzieży Żeńskiej w diecezji katowickiej. Po II wojnie światowej związała się z Caritas diecezji katowickiej, organizując pomoc ludziom przybyłym z Kresów Wschodnich, dzieciom i ludziom starszym. Pracę tę utraciła w 1948 na skutek szkyan ze strony władz komunistycznych i ograniczania działalności Caritas. W 1980 jedna z założycielek KIK w Opolu.

⁵⁹ Andrzej Elbanowski (1915–2001), działacz katolicki, społeczny, adwokat. Współzałożyciel i członek KIK w Poznaniu. W latach 1981–1984 członek Zarządu Głównego PZKS. W latach 1982–1989 sędzia Trybunału Stanu.

⁶⁰ Krzysztof Morawski (1903–1981), ziemianin, przedsiębiorca; od 1956 wiceprezes, od 1972 skarbnik KIK w Warszawie. Współtwórca w 1957 Centrali Wytwórczo-Usługowej „Libella”, stanowiącej zaplecze gospodarcze dla „Więzi” i „Znaku”.

⁶¹ Jacek Woźniakowski (1920–2012), historyk sztuki, pisarz, publicysta i wydawca, od 1953 wykładowca, a w latach 1980–1990 profesor KUL, redaktor naczelny miesięcznika „Znak” 1957–1959, członek założyciel KIK. W czasie wojny żołnierz AK. W latach 1948–1953 sekretarz redakcji „Tygodnika Powszechnego”. Założyciel i redaktor naczelny wydawnictwa „Znak” 1959–1990. W 1989 uczestnik obrad okrągłego stołu. W latach 1990–1991 prezydent Krakowa. Wykładowca na uniwersytetach we Francji i w Jerozolimie.

⁶² Czesław Zgorzelski (1908–1996), filolog, specjalista w zakresie historii literatury polskiej oświecenia i romantyzmu, edytor dzieł Mickiewicza, od 1950 pracownik naukowy KUL. Początkowo adiunkt w Katedrze Historii Literatury Polskiej na UMK w Toruniu 1945–1949; doktorat 1947, zwolniony z uczelni z powodów politycznych 1950, pracownik Wydawnictwa Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu 1949–1950. Profesor zwyczajny nauk humanistycznych 1968.

⁶³ Adolf Rafał Bniński (1884–1942), ziemianin, działacz państwowy. W latach 1923–1928 wojewoda poznański. Od 1930 prezes Naczelnego Instytutu Akcji Katolickiej. W 1937 założyciel konserwatywno-monarchistycznego Stronnictwa Zachowawczego. W 1941 aresztowany przez okupantów niemieckich, a następnie zamordowany.

⁶⁴ *Lac.* w całości, bez skrótów.

miem się z bp. Kominkiem we Wrocławiu, by ustalić drogi kontaktu; po 1 kwietnia dam odpowiedź.

Ks[iądz] W[incenty] **Malinowski** w sprawach ZHP. Jest poufne zarządzenie, by księży w ZHP nie weryfikować. Górę obsadziły kobiety, z którymi dyskusja jest niemożliwa, gdyż są to „bigotki ateistyczne”. Przeważającą liczbę w radzie ZHP stanowią ateści. Chcą wysuwać na stanowisko Zambrowskiego⁶⁵; usunąć chcą Kamińskiego⁶⁶. Radzę zwołać prywatną konferencję informacyjną księży z terenu zajmujących się ZHP.

Gerard **Rusin**⁶⁷ z Gliwic-Sośnicy (ul. Beskidzka 12), przewod[niczący] Komitetu Działaczy Kat[olickich] Ziemi Opolskiej po wczorajszym zjeździe klubów kat[olickich], przedstawia wątpliwości, czy katolicy mogą pracować w tych klubach, gdyż nie wszystko wydaje się być jasno postawione. Oświadczam, że kluby te nie wszystko mogą robić, gdyż nie mają pełnej wolności. Ale w tych granicach, w jakich mogą działać, warto z nimi współpracować i stawiać swoje postulaty.

Matka Jarosława **Bonczek**⁶⁸, przełożona prow[incjalna] s[ió]s[tr] Notre Dame z Opola przysłała wielki portret mój, zrobiony z fotografii i obserwacji malarza podczas zjazdu lekarzy w Częstochowie.

Ks[iądz] **dziekan Skrzyszewski** z Rembertowa czyni sprawę z wystąpienia w Cechówce. Zdołał odczytać list do wiernych dwa razy. Ale nie zdołał przeszkodzić, by ksiądz K[wiatkowski] odprawił dwie Msze św. Zorientował się, że cała parafia jest przeciwko proboszczowi, który ma przy sobie zaledwie garstkę ludzi. Zostali oni uświadomieni, że ks. K[wiatkowski] nie jest już ich duszpasterzem i że nie wolno przyjmować żadnych posług religijnych od zasuspendowanego kapłana, który jest już *irregularis*.

18.00. **Grupa „Tyg[odnika] Pow[szechnego]”** (Zawieyski, Stomma, Turowicz, Gołubiew, Woźniakowski, ks. Bardecki⁶⁹) referuje sprawę klubów katolickich. Wszystkie niemal kluby domagały się, by uniknąć pracy politycznej; by utrzymać się na płaszczyźnie pracy kulturalno-elitarnej. Jest lęk przed zbyt dużym angażowaniem się w sprawy polityczne.

⁶⁵ Roman Zambrowski (1909–1977), działacz komunistyczny, jeden z przywódców reformatorskiej frakcji puławian w PZPR. W latach 1945–1947 członek Prezydium Krajowej Rady Narodowej, w latach 1945–1954 przewodniczący Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym; w latach 1947–1952 wicemarszałek Sejmu Ustawodawczego. W latach 1947–1955 członek Rady Państwa. W latach 1954–1955 przewodniczący Komitetu Rady Państwa i Rady Ministrów do Spraw Podziału Administracyjnego Kraju, w latach 1955–1956 minister kontroli państwowej. W latach 1963–1968 był wiceprezesem Najwyższej Izby Kontroli. Był posłem do KRN, na Sejm Ustawodawczy oraz Sejm PRL I, II i III kadencji w latach 1944–1965. W 1968 wydany z PZPR i przeniesiony na emeryturę.

⁶⁶ Aleksander Kamiński, ps. „Dąbrowski”, „Fabrykant” (1903–1978), pedagog, wychowawca, harcmistrz. Ideowy przywódca Szarych Szeregów, działacz harcerski, autor książki *Kamienie na szaniec*. Po II wojnie światowej pracownik naukowy Uniwersytetu Łódzkiego, gdzie uzyskał kolejno doktorat, habilitację, a następnie profesurę.

⁶⁷ Gerard Rusin, działacz katolicki, przewodniczący Komitetu Działaczy Katolickich Ziemi Opolskiej.

⁶⁸ Maria Jarosława Bonczek SSND (1883–1968), przełożona prowincji Zgromadzenia Sióstr Szkolnych de Notre Dame w Opolu. Organizatorka polskiej prowincji na Ziemiach Zachodnich i Północnych po II wojnie światowej.

⁶⁹ Andrzej Bardecki (1916–2001), kapłan archidiecezji krakowskiej, doktor nauk teologicznych, asystent kościelny redakcji „Tygodnika Powszechnego” 1951–1991, kanonik gremialny kapituły krakowskiej. Świecenia 1939. W czasie II wojny światowej kapłan AK; więzień KL Buchenwald.

Rozmowa z min. **Kliszką** dała wskazanie, by unikać central klubowych, by je rejestrować odrębnie. Radzę stworzyć klub prelegentów i przeszkolić ich technicznie.

Na podstawie dwóch wypowiedzi grupy „T[ygodnika] P[owszechnego]”, w art[ykule] *Październik – Styczeń* i pierwszej mowy posła Stommy w Sejmie wskazałem niektóre ustalenia, jakich należy unikać. Ilekroć się mówi słowo „socjalizm”, zawsze z omówieniem, o jaki socjalizm chodzi. Trzeba pamiętać, że Kościół ma swoją własną naukę kat[olicko]-społeczną, i to pełną zasług wobec wyzwoleniczych ruchów społecznych. Trzeba się bardzo liczyć ze zdolnościami odbiorczymi społeczeństwa. Ponieważ wiele nagrzeszyli „katolicy PAX” w Sejmie, trzeba unikać wrażenia, że grupa „T[ygodnika] P[owszechnego]” jest tylko przemalowaną odmianą tego ruchu. Wymagania wobec was są większe. Dotknęliśmy sprawy wywiadu dla „T[ygodnika] P[owszechnego]”. Widzę trudności, gdyż trzeba by mówić o tych kłopotach, których Kościół ma wiele. A ujawnienie ich w wywiadzie mogłoby podciąć stanowisko pana Gomułki w PZPR, i tak dość trudne. Trzeba tego unikać.

Rozmowa z grupą „T[ygodnika] P[owszechnego]” trwała do godz. 21.30.

12 marca 1957

W[arsza]wa

9.00. W **katedrze** nabożeństwo w rocznicę koronacji Ojca Świętego. Obecna kapituła.

10.30. **Klub poselski** J[erzego] Zawieyskiego i Stommy – 9 posłów zgłasza się po błogosławieństwo dla swej pracy. W dyskusji przedstawiają trudności terenowe. Uzasadniam linię pracy. 1) Jesteście **symbolem** raczej niż siłą polityczną; od symbolu wymaga się, by był zwartą jednością; 2) macie dać świadectwo Prawdzie⁷⁰, gdyż tego od was oczekują i w Sejmie, i w społeczeństwie; 3) wzrasta wasza odpowiedzialność osobista i społeczna – poseł katolicki musi być i w życiu osobistym, i społecznym – katolicki, od strony zasad i obyczajów; 4) jest hierarchia spraw, których trzeba będzie bronić: Prawda, obyczaj, sprawy duchowe, instytucje wychowawcze, dobroczynne, a później dopiero sprawy materialne; 5) bronić trzeba Caritas, dobrego interpretowania dekretu o obsadzaniu stanowisk kościelnych; 6) zachować **jedność in foro externo**⁷¹ za wszelką cenę, by nie dać wrażenia rozbicia katolickiego.

B[isku]p Kałwa omawia sprawy diecezjalne (bernardyni, obsada katedry).

Rektor KUL⁷² prosi o odezwę na zbiórkę w urocz[ystość] Św[iętej] Trójcy. Sprawa **Encyklopedii Katolickiej**⁷³ wikła się. Ks[iądz] prof. Dąbrowski informuje, że 25 proc. materiału redakcyjnego nadesłanego jest nie na poziomie. Sprawą się nie zajmował, ale

⁷⁰ Por. J 18,37.

⁷¹ Łac. na forum zewnętrznym.

⁷² Chodzi o ks. Mariana Rechowicza.

⁷³ *Encyklopedia katolicka* – encyklopedia specjalistyczna wydawana w latach 1973–2014, dzieło Instytutu Leksykograficznego KUL we współpracy z TN KUL. Prezentuje zagadnienia doktrynalne i działalność Kościoła katolickiego oraz innych Kościołów chrześcijańskich, wspólnot religijnych i religii niechrześcijańskich, z głównym akcentem na problematykę teologiczną, religijną, historię Kościoła, zagadnienia filozoficzne i humanistyczne.

zastrzegł sobie decyzję. Trzeba wrócić do dawnych form pracy. Tom I będzie gotów dopiero w czerwcu. Należy powołać komisję wyd[awniczą] i jej oddać tom do adiustacji. Sprawy wydawnicze posuwają się bardzo dobrze dzięki prof. Makarczykowi. Kurs wakacyjny niech wezmą. Duszpasterstwo kobiet.

Instytut Miłosierdzia Bożego⁷⁴ z ks. Nowakiem⁷⁵, superiorem z Łodzi, na czele, prosi o zatwierdzenie. Liczy 57 kobiet z wyższym wykształceniem. Daję im kilka uwag dotyczących organizacji domu wspólnego.

Ks[iądz] **Roguski** wyraża gotowość ustąpienia z Saskiej Kępy. Proszę o przestrzeganie porządku nabożeństw.

Ks[iądz] **Kubsz** z Pawłowa, diec[ezja] pom[orska]⁷⁶, otrzymuje zlecenie, by wstąpił do wojska, do służby duszp[asterstwa] woj[skowego].

17.00. Seniorat „**Odrodzenia**” w liczbie 5 reprezentantów (A[ntoni] Chaciński, Cz[esław] Strzeszewski, St. Tarnowski, J. Lubonicki, St. Sobański⁷⁷) zdaje sprawę z prac dokonanych. Zdołano zarejestrować około 180 nazwisk seniorów „O[drodzenia]”. Można by więcej zebrać, gdyby były odezwy wydane. S[eniorat] „O[drodzenia]” bada dotychczasowe poczynania różnych klubów kat[olickich]. Odnosi się z zastrzeżeniem m[niejszym] lub większym. Najwięcej sympatii budzi klub p. Zawieyskiego, zwłaszcza że nie brak tam odrodzeniowców. Ale obecność p. Z[awieyskiego] w Radzie P[aństwa] uzależnia go od partii rządzącej i składa odpowiedzialność za rządy, na które wpływu mieć nie może. Deklaracja p. Stommy w Sejmie jest nie do przyjęcia. Taka j[est] ocena sytuacji p. Chacińskiego.

J. Lubonicki próbuje programować przyszłą pracę „Odrodzenia”. S[eniorat] „O[drodzenia]” chce utrzymać się przy współpracy z Kościołem w charakterze pośredniej organizacji między kościelną a społeczno-kulturalną. Specjalizacją byłoby pogłębianie wiedzy społecznej Kościoła. Gdyby ta praca nie udała się, można by myśleć o pracy w ramach parafii na podstawach wewnętrznokościelnych.

⁷⁴ Instytut Miłosierdzia Bożego swoimi korzeniami sięga II wojny światowej, kiedy w Wilnie zebrala się grupa studentek USB, tzw. Wileńska Szóstka, pod konspiracyjną opieką bł. ks. Michała Sopoćki oraz Ludmiły Roszko (1913–2000), późniejszej wieloletniej prezeski Instytutu Miłosierdzia Bożego 1948–1991. Organizacją Instytutu i formacją pierwszych członkiń zajęła się Ludmiła Roszko z o. Leonem Nowakiem SJ, pierwszym asystentem kościelnym Instytutu. W 1958 Instytut obchodził uroczystości, z udziałem prymasa Wyszyńskiego, dziesięciolecie swojego istnienia. Mimo trudności związanych z narzuconym w Polsce systemem komunistycznym, pomimo aresztowań i procesu sądowego w 1960 oraz kar dla dwóch członkiń za udział w nielegalnej organizacji, zgłaszały się nowe kandydatki i powstawały zespoły w różnych miastach. Biskup toruński 4 III 1998 erygował Instytut Miłosierdzia Bożego jako świecki instytut życia konsekrowanego na prawie diecezjalnym. Obecnie jego członkinie działają w Polsce, Brazylii, USA, we Włoszech, na Litwie oraz Ukrainie.

⁷⁵ Leon Nowak SJ (1909–1965), kapłan zakonny, superior w Łodzi 1951–1959. W Towarzystwie Jezusowym od 1924; święcenia 1936. Superior w Piotrkowie Trybunalskim 1945–1947, następnie w Toruniu 1947–1951. Sekretarz przełożonego prowincjalnego 1959–1963; rektor w Kaliszu 1963–1965.

⁷⁶ Chodzi o diecezję chełmińską.

⁷⁷ Prawdopodobnie chodzi o Wacława Sobańskiego (1905–1968).

Formę pracy „O[drodzenia]” widzą taką: zacząć od pielgrzymki „Odrodzenia” na J[asną] G[órę], Tam się obejrzyć i przypomnieć się sobie. Można przeprowadzić wymianę orientacyjną wśród zebranych. Wtedy wyczuje się potrzeby członków, według których można by ułożyć program dalszej pracy. W następstwie można by zwołać delegatów środowisk liczniejszych na rekolekcje odrodzeniowe. Ci ludzie wróciliby do środowisk i powtórzyliby takie rekolekcje dla swoich. To byłoby preludium do dobrej pracy. W międzyczasie czasy może by zmieniły się na korzyść rozszerzenia się społecznej pracy „O[drodzenia]”. Ustalono termin zebrania najbliższego i termin pielgrzymki na J[asną] G[órę] – na św. Michała.

13 marca 1957

[Warszawa]

8.30. **Danka S[ulek]** zabiera do przepisania zamówione książki od Ligi Katolickiej.

Ks[iądz] Rokita mówi „o entuzjazmie” dla osoby prymasa Polski w Ameryce. Wynikiem tego entuzjazmu jest chęć nabycia „auta” dla prymasa. Podobno aż trzy stolice są poruszone. W zasadzie wystarczyłoby trzech proboszczów amerykańskich, by to zrobili. Raczej trzeba prosić o fundusze na budowę kościołów w W[arsza]wie.

O[jciec] gwardian kapucynów proszony jest, by pojechał do Cechówki i wytłumaczył ks. W[ładysławowi] Kwiatkowskiemu, że jeżeli nie posłucha prymasa, to może wtrącić się policja, która może przyjąć oskarżenie matek o deprawowanie dzieci.

Ks[iądz] Jan Kryszewski⁷⁸ z Saskiej Kępy.

Ks[iądz] Posadzy po powrocie z Francji i Anglii – omawia sprawy sytuacji duszpaństwa wśród polskiej emigracji. W Rzymie spotkał się z ks. abp. Gawliną. Był u Ojca Świętego. Pytał Ojciec Święty o porozumienie, „czy komuniści dotrzymają?”. Był też w Sekretariacie Stanu, rozmawiał z abp. Samorèm⁷⁹. Uważa się za przyjaciela Polski. Też ma obawy, czy „komuniści dotrzymają”.

Zofia Kossak-Szczucka Szatkowska po powrocie z Anglii składa wyrazy czci. Szczesliwa, że jest w Polsce. Witam ją całym sercem. Pragnie zorientować się w sytuacji. Obawia się, że społeczeństwo katolickie jest rozbite. Wykładam „doktrynę czterech porównań”. Na dole samym panuje jedność „biologiczno-tradycyjna chrześcijańska”. Społeczeń-

⁷⁸ Jan Kryszewski (1920–2010), kapłan archidiecezji warszawskiej, doktor nauk teologicznych, wikariusz w parafii pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Warszawie na Saskiej Kępie 1956–1958. Świecenia 1945. Doktorat z teologii moralnej na UW 1951. W latach 1958–1963 wikariusz w parafii pw. św. Jakuba Apostoła na Ochocie. W latach 1962–1963 studia podyplomowe z pedagogiki na Uniwersytecie we Fryburgu. Proboszcz parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Sulejówku-Miłosnie 1966–1994. W diecezji warszawsko-praskiej od 1992. Kanonik gremialny 1994.

⁷⁹ Antonio Samorè (1905–1983), arcybiskup tytularny od 1950, sekretarz Kongregacji dla Nadzwyczajnych Spraw Kościoła od 1953. Świecenia 1928. W latach 1932–1936 attaché i sekretarz nuncjatury na Litwie. Pracownik Sekretariatu Stanu 1938–1947. Sakra biskupia 1950. Nuncjusz w Kolumbii 1950–1953; kardynał 1967; przewodniczący Kongregacji dla Nadzwyczajnych Spraw Kościoła od 1967, prefekt Kongregacji Dyscypliny Sakramentów 1968, bibliotekarz i archiwista świętego Kościoła rzymskiego 1974.

stwo walczy o to: *primum vivere*⁸⁰. Idzie za zachowaniem bytu. I tu panuje jedność. Na drugim poziomie: inteligencja różnych poziomów, bardzo podzielona^a. Można mówić o jedności dołów, trudniej – o jedności drugiego poziomu. Trzeci poziom to: biskupi, duchowieństwo, zakony, którym udało się utrzymać trzon jedności pomimo rozbijającej akcji UB, księży-patriotów i rozrobionych ludzi. Jest jeszcze „nadpoziom” – to najemni postępowcy, którzy handlowali Kościołem i robili sobie majątki na tragizmie Kościoła. To grupa PAX, która handlowała wszystkim, nie wyłączając biskupów, prasy katolickiej itp. Pani Z[ofia] Sz[czucka] wysłuchiwała tego spokojnie. Miała tylko nadzieję, że to wszystko należy do przeszłości. Oświadczam, że przeszłość ciąży przez deformację minimalistyczną na inteligencji.

Pani **Dangiel**⁸¹ po powrocie z **Londynu**. Kontaktowała [się] z ks. Staniszewskim i in[nymi]. Gotowi są pomagać Polsce. Proszę, by wszystkie dary z Anglii wysyłano na duszpasterstwo dobroczynne. Napiszę do ks. Staniszewskiego.

Delegacja par[afii] W[szystkich] Świątych przedstawia sytuację budownictwa kościoła. Proszą o zachowanie w parafii księży Niedzielaka i Strzałkowskiego w nadziei, że oni zdołają utrzymać budownictwo. Zdaje się, że główną przyczyną ich wizyty jest nie tyle sprawa budowy, ile sprawy personalne.

Z[ofia] **Rymarówna**⁸² prosi o pozwolenie na prowadzenie pracy Sodalicii Mariańskiej. Gotowa jest zgłosić się o rejestrację do U[d]sW. Radzę jeszcze poczekać, aż zakończą się prace w K[omisji] W[spólnej] i w podkomisji na ten temat.

Akademicki Klub Katolików zorganizował się na Un[iwersytecie] Warsz[awskim]. Zgłasza się delegacja. Niech się przedstawi ks. Modzelewskiemu i w duszpasterstwie akad[emickim].

Ks[iądz] **dziekan Strzeszewski** i ks. **Lipiński** w sprawie Cechówki. Ks[iądz] Lipiński gotów jest podjąć się uporządkowania spraw w C[echówce] i w ciągu tygodnia wziąć klucze od kościoła. Otrzymuje delegację tymcz[asową] do adm[inistradora] par[afii].

Ks[iądz] prow[incjał] **Wawryn**, odłożony na jutro!

Pan **Szczepkowski** w sprawie Kat[olickiego] Instytutu Wyd[awniczego]; pragnie zaprosić Kurię M[etropolitalną] W[arszawską] do udziałów; odkładam sprawę do rozmowy z bp. Choromańskim.

15.00. O[jciec] **gwardian** kapucynów wraca z Cechówki. Ks[iądz] W[ładysław] K[wiatkowski] stawia warunki, żeby go przenieść na równorzędne stanowisko, gotów jest opuścić C[echówkę]. Ma wiele zarzutów wobec pr[ymasa] P[olski], że nie monitował go

^a W rękopisie: zróżniczkowana.

⁸⁰ Łac. przede wszystkim żyć.

⁸¹ Najprawdopodobniej Felicja z Wańkowiczów Dangiel (1892–1958), działaczka społeczna. Podczas II wojny światowej zaangażowana w działalność konspiracyjną.

⁸² Zofia Rymarówna (1913–1995), działaczka katolicka, sodaliska, organizatorka tajnego nauczania. Od lat 20. XX w. w harcerstwie, m.in. komendantka i instruktorka harcerska. Popularyzatorka oraz autorka wielu prac naukowych o sodaliciach.

wcześniej itp. Ostatecznie można uważać, że opór mięknie (jak u alkoholika osłabionego nadużyciem) i że ks. Lipiński zdoła położenie opanować.

Siostra Stefania **Jabłońska**⁸³ z Kalisza i Aleksandra **Tomczak**⁸⁴ z Grójca.

Siostra Molendowicz⁸⁵ z s. Augustyną⁸⁶ w Włocławku – list od bp. Pawłowskiego.

14 marca 1957

[Warszawa]

Przyjechał ks. J[an] **Czeriak** z Częstochowy po kursie referentów duszpasterskich, w drodze do Gniezna.

9.00. Ks[iądz] St[anisław] **Wawryn**, prow[incjał] T[owarzystwa] J[ezusowego], porusza wiele spraw: 1) sprawę rozszerzenia kultu św. Stanisława Kostki na cały świat; ustala się, że przeprowadzę rozmowę z o[jcem] generałem jezuitów⁸⁷ w Rzymie; 2) sprawa ośrodka filmowego w Polsce; jest kilku ludzi w Polsce, którzy się tym zajmują: ks. Chudy TJ⁸⁸; warto zorganizować konferencję porozumiewawczą. Skontaktuję ks. Chudego z p. B[ohdanem] Skąpskim; 3) sprawa p. Studentowicza⁸⁹: przyjmę go w kwietniu; 4) [sprawa] konsulty wyższych przeł[ożonych] z[akonnymi] – podział na sekcje.

Ks[iądz] **Kitliński**⁹⁰ z **Romy**⁹¹ – poleciłem kierownictwo pielgrzymki nauczycielstwa na Jasną Górę. Do pomocy: ks. prał. Piotrowski i ks. rektor Słomkowski – w układaniu programów. Pomoc techniczna: Zofia Wiśniewska⁹² i Wanda Meyer⁹³.

⁸³ Marta Stefania Jabłońska z d. Wyszrzykowska ZSNM (1899–1984), od 1950 w domu zgromadzenia w Kaliszu, pracowała równocześnie najpierw jako portierka w hotelu, a potem jako nauczycielka i katechetka. Po śmierci męża wstąpiła do zgromadzenia Sióstr Wspólnej Pracy od Niepokalanej Maryi 1949. Pierwsza profesja 1950, śluby wieczyste 1955. Jej kierownikiem duchowym i spowiednikiem był prymas Wyszyński.

⁸⁴ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁸⁵ Chodzi o s. Marię Malendowicz ZSNM (1899–1980), która posługiwała w domu Sióstr Wspólnej Pracy od Niepokalanej Maryi we Włocławku.

⁸⁶ Augustyna, siostra zakonna najprawdopodobniej ze Zgromadzenia Sióstr Wspólnej Pracy Maryi Niepokalanej.

⁸⁷ Generałem zakonu jezuitów w latach 1946–1964 był o. Jean Baptiste Janssens SJ.

⁸⁸ Kazimierz Chudy SJ (1910–1999), kapłan zakonny, współpracownik Komisji KEP ds. kina, radia i telewizji od 1957. Do zakonu wstąpił w 1931, więzień KL Dachau i Sachsenhausen 1940–1945, święcenia 1946, superior w Toruniu 1951–1955. W latach 1966–1985 administrator budynku Nuncjatury Apostolskiej w Warszawie.

⁸⁹ Kazimierz Studentowicz (1903–1992), ekonomista, prawnik, polityk, publicysta, we władzach KIK w Warszawie, odpowiedzialny za sekcję społeczną, pracownik naukowy Zakładu Nauk Ekonomicznych PAN od 1957. Przed II wojną światową doktoraty na UJ i Columbia University. Od 1943 we władzach naczelnych SP. Redaktor konspiracyjnego pisma „Naród”. Uczestnik powstania warszawskiego. Po wojnie represjonowany za aktywność w stowarzyszeniach katolickich: aresztowany w 1948; w 1950 skazany na 15 lat więzienia, objęty amnestią 1956. Habilitacja na UW 1965. W latach 80. działacz Zjednoczenia Patriotycznego „Grunwald”. Współtwórca Chrześcijańsko-Demokratycznego SP.

⁹⁰ Antoni Kitliński (1909–1981), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Antoniego z Padwy w Warszawie. Żołnierz w wojnie polsko-sowieckiej 1919–1921. Święcenia 1932. Kapelan AK i Szarych Szeregów ps. „Szczepan”; powstaniec warszawski. W 1951 aresztowany i skazany przez władze komunistyczne na 6 lat więzienia. Od 1958 w parafii archikatedralnej w Warszawie. Odpowiedzialny za krajowe duszpasterstwo nauczycieli. Od 1964 proboszcz parafii pw. św. Barbary; prałat.

⁹¹ Roma – chodzi o budynek przy ul. Nowogrodzkiej 49 w Warszawie.

⁹² Zofia Wiśniewska (1920–2010), członkini Instytutu Świeckiego Pomocnic Maryi Jasnogórskiej Matki Kościoła.

⁹³ Wanda Meyer (1926–2017), członkini IPW, zwanego zespołem „Ósemek”. Wieleletnia pracownica duszpasterstwa w diecezji włocławskiej oraz ośrodka duszpasterskiego dla kapłanów, prowadzonego przez IPW na Jasnej Górze. Uczestniczka powstania warszawskiego, ps. „Dzida”.

Ks[iądz] **Goździewicz** otrzymuje list do prezydium rządu w sprawie nominacji arcybiskupa poznańskiego.

Ks[iądz] Płonczyński W[iktor]⁹⁴ – kapłan archidiecezji lwowskiej, mieszka na Saskiej Kępie, prosi o samodzielne stanowisko. Oświadczam, że wniosę na sesję. Zgadzam się na jego pracę w arch[idiecezji] w[arszawskiej].

B[isku]p **Niemira** prosi o możliwość przeniesienia na inne miejsce zamieszkania. Radzę zostać na Woli.

Ks[iądz] Hrynyk B[azyli] i ks. Deńko⁹⁵ **M[ikołaj]** przedstawiają postulaty Kościoła gr[eckokat]olickiego. Proszą o zjazd księży gr[eckokat]olickich. Ponieważ prasa niemiecka już rozgłosiła o tym, uważam, że należy to odłożyć. Obydwaj księża bardzo nalegają na to, by zebranie odbyć. Nie widzę teraz możliwości wskutek uwrażliwienia opinii politycznej i błędnych odgłosów prasy.

Sprawy **Caritas** przedstawia **ks. Kliszko** i ks. Mystkowski. Ks[iądz] K[liszko] składa nowy projekt statutu organizacji duszpasterstwa dobroczynnego. Dar duński ocenia ks. kan. K[liszko] na 2 miliony zł. Rzeczy są wartościowe i dużo dają biednym. Rozwija się pomoc dla więźniów; niektórzy są wspaniali. Dawne wielkości również dostają się pod opiekę d[uszpasterstwa] d[obroczynnego]. Między innymi pułk. Radosław⁹⁶, Kostek-Biernacki⁹⁷, a nawet... Wanda Odolska⁹⁸. Ks[iądz] K[liszko] zgadza się przejść do par[afii] Św[iętej] Trójcy, by móc oddać się więcej pracy d[uszpasterstwa] d[obroczynnego].

Teresa Hempel⁹⁹ informuje o akcji zbiórkowej w Belgii i Holandii; gdzie dary skierować? Podaję adresy – na d[uszpasterstwo] d[obroczynne]. Doradza, by mieć punkt odbiorczy w Gdyni dla doraźnych doręczycieli.

Wojciech Górny¹⁰⁰ po^b powrocie z Francji w sprawie organizacji pomocy dla repatriantów od Unii Chrześcijańsko-Dem[okratycznej], sekcji polskiej w Paryżu.

^a *W rękopisie*: Denko.

^b *W rękopisie omyłkowo*: w.

⁹⁴ Wiktor Płonczyński (1914–1962), kapłan archidiecezji lwowskiej. W okresie II wojny światowej duszpasterz parafii w Lubaczowie. Od stycznia do czerwca 1957 posługiwał w parafii pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy na Saskiej Kępie w Warszawie.

⁹⁵ Mikołaj Deńko (1905–1991), kapłan greckokatolicki. Święcenia 1931. Wykładowca i ojciec duchowny w Greckokatolickim Seminarium Duchownym w Przemyślu. W 1945 lub w 1946 wyjechał do Krakowa. Aresztowany i uwięziony w latach 1952–1956. Od 1958 opiekun duszpasterski grekokatolików w Krakowie oraz w innych miastach południowej Polski.

⁹⁶ Jan Mazurkiewicz (1896–1988), wojskowy, pułkownik. Dowódca Kedywu AK, w powstaniu warszawskim dowódca elitarnego zgrupowania „Radosław”; po upadku powstania w konspiracji. W 1949 aresztowany i skazany na karę dożywotniego więzienia. W 1956 opuścił więzienie. Wieloletni działacz ZBoWiD.

⁹⁷ Wacław Kostek-Biernacki (1884–1957), pisarz i poeta, działacz sanacyjny, wojewoda nowogrodzki i poleski, minister, pułkownik piechoty WP. Po kampanii wrześniowej internowany w Rumunii. W 1945 wydany przez Rumunów władzom komunistycznym. Początkowo skazany na karę śmierci, zamienioną na 10 lat więzienia; więziony do 1955.

⁹⁸ Wanda Odolska (1909–1972), dziennikarka radiowa, propagandzistka partyjna. Pod koniec lat 40. i na początku lat 50. prowadziła propagandową audycję „Fala 49”.

⁹⁹ Teresa Hempel (1909–2004), działaczka katolicka, członkini KIK w Poznaniu.

¹⁰⁰ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

14.00. Wyjeżdżam do Lasek z ks. prał. Piotrowskim i B[ohdanem] Skąpskim. Oglądamy **Lipków**, zawilgocony kościółek i dworek w odbudowie. Oddany jest na plebanię. Ks[iądz] nie ma pieniędzy. Proboszcz w W[arsza]wie. Po drodze wstępuję do sióstr Rodziny Marii w **Izabelinie**. Sióstr 8, staruszek 33. Ciche, spokojne życie za lasem, jak u P[ana] Boga za piecem. Las rośnie, ludzie się starzeją. Jodły przed domem stały się drzewem. **Lipkowski** domek nie nadaje się na placówkę rekolekcyjną. Brak komunikacji, chociaż samotnia piękna.

Odwiedzamy „**górze Ojca**” przewidzianą ongiś na dom rekolekcyjny. Dziś widać tylko ślady po cegle. Prowadzę rozmowę z B[ohdanem] Skąpskim i M[arią] Okońską na temat działalności **Sekretariatu Prymasowskiego Ślubowań Jasnogórskich**. Ustala się, że siedzibą jego jest Jasna Góra, a ekspozytura w Warszawie, przy al. Szucha. Lista plac i in[ne] prowadzone są na Jasnej Górze.

15 marca 1957

Laski

Msza św. w kaplicy domu rekolekcyjnego. Po Mszy św. rozmowa z ks[iężmi] **Fedorowiczami**¹⁰¹ o ich planach **zespołu księży** do pracy dla niewidomych i dla rekolekcji w **domu rek[olekcyjnym]**. Księża nie określają dobrze celu; jest ich dwóch, liczą na ks. Br[onisława] Dembowskiego. Brak im kontaktu. Radzę ograniczyć się na razie do samych księży, nie mieszać świeckich. Rozważamy możliwość przystosowania Izabelina do pracy rekolekcyjnej. Można nabyć sąsiednie działki terenowe. Można by wznieść na nich dom rekol[ekcyjny]. Ks[iądz] Ali zajmie się pertraktacjami z właścicielami działek oraz rozmówi się z prof. Brukalską¹⁰² co do planów i kosztorysu d[omu] r[ekolekcyjnego].

W czasie obiadu rozmawiałem z H[enrykiem] **Ruszczycem**¹⁰³ na temat przyszłości Lasek. „My wymieramy, starzejemy się, a młodego pokolenia, które przejęłoby nasze prace, brak” – mówi Henio. Trzeba myśleć o jakimś zespole męskim, który poradziłby sobie z młodzieżą niewidomą. Siostry same nie poradzą sobie. Zagadnienie więc wraca z drugiej strony – naprzód od księży, teraz od świeckich pracowników Lasek. Radzę, by spowodowano na ten temat wymianę myśli we wspólnym gronie: księża, siostry, bracia.

¹⁰¹ Chodzi o księży Aleksandra i Tadeusza Fedorowiczów. Tadeusz Fedorowicz (1907–2002), święcenia 1936. Starszy brat ks. Aleksandra Fedorowicza. Absolwent studiów prawnych na UJK we Lwowie, członek SKMA „Odrodzenie”. W 1940 wyjechał dobrowolnie jako potajemny duszpasterz z transportem deportowanych Polaków w głąb ZSRS. W 1944 wrócił do Polski z armią gen. Zygmunta Berlinga jako oficjalny kapelan IV Dywizji. Od 1950 kapelan Zakładu dla Ociemniałych w Laskach. W latach 1958–1980 krajowy duszpasterz niewidomych.

¹⁰² Barbara Brukalska (1899–1980), architekt, teoretyk architektury, wykładowca akademicki, profesor Politechniki Warszawskiej od 1948. Autorka projektów pojedynczych obiektów budowlanych i osiedli, zaliczana do grona głównych twórców koncepcji współczesnego budownictwa mieszkaniowego w Polsce.

¹⁰³ Henryk Ruszczyk (1901–1973), współtwórca Dzieła Lasek, organizator – wraz z Zygmuntem Serafinowiczem – kształcenia zawodowego niewidomych. Od 1930 związany z ośrodkiem w Laskach. Współzałożyciel, wychowawca, kierownik internatu od 1933, kierownik warsztatów szkolnych od 1936. Radca w Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej. Inicjator powstania czterech spółdzielni dla niewidomych. Uczestnik wojen 1920 i 1939.

Po obiedzie pracowałem nad artykułem o Piusie XII¹⁰⁴ jako kaznodziei dla „Współczesnej Ambony”.

16 marca 1957

Laski – W[arsza]wa

7.30. Msza św. w kaplicy. Podczas śniadania rozmowa z ks. prof. **Stępnem**¹⁰⁵, który tu przebywa w charakterze rezydenta. Dzielił się swymi wrażeniami z kontaktów z ks. Eugeniuszem Dąbrowskim. Zapewnia, że ks. Dąbrowski po moim aresztowaniu odsunął się od grupy PAX i głosił, że gdy prymas milczy i on nie może działać. Po wizycie na Kamionku był „ujęty”, dziś znów coś się w nim gniece. Chce wyjechać za granicę. Wyjaśniam, że nie miałem możliwości mówić o ks. D[ąbrowskim] od czasu tej wizyty. A dziś mówię na wyraźną interwencję ks[iędza] profesora. Ks[iądz] D[ąbrowski] jest zbyt krytyczny, by martwić się narzutami wyobraźni. Tyle razy chciałem wciągnąć ks. D[ąbrowskiego] do żywej współpracy ze sobą i nie wychodziło. Wiem, że jest „księdzem wierzącym”, wiem też, że jest bardzo uczulony; zmienia radykalnie sądy o ludziach. Ale zawsze się cieszę, gdy ks. D[ąbrowski] coś dobrego robi. Cieszę się, że stoi na czele Encyklopedii Katolickiej. Ks[iądz] Stępień rad by „pocieszyć” ks. D[ąbrowskiego]. Nie mam nic przeciwko tej próbie.

Odwiedziłem matkę **Czacką**. Staruszka spała; nie budziłem jej i udzieliłem błogosławieństwa. Dłuższą rozmowę przeprowadziłem z A[ntkiem] **Marylskim** w sprawie jego przygotowania do święceń kapłańskich. Martwi się egzaminem z historii Kościoła i patrystyki. Proszę, by teraz zdawał, a później przystąpimy do przedmiotów praktycznych. Musi zaznajomić się z rubrykami brewiarza i Mszy św., z prawem liturgicznym, z rytuałem itp. Wrócimy do tej sprawy za kilka tygodni.

Antek poruszył sprawę **zespołu męskiego** dla pracy wśród niewidomych. Siostry nie mogą sobie poradzić z młodzieżą. Trzeba wychowawców mężczyzn. Stara generacja wymiera (Ruszczyk [poruszał] to samo). Rozważamy sytuację. Można by powołać do życia instytut mieszały – świecki i kapłański. Kandydaci: ks. Fedorowicz, ks. Dembowski,

¹⁰⁴ Pius XII, właśc. Eugenio Pacelli (1876–1958), papież 1939–1958. Święcenia 1899. Sakra biskupia 1917. W latach 1917–1920 nuncjusz w Monachium, 1920–1929 nuncjusz w Berlinie. Kreacja kardynalska w 1929. W latach 1930–1939 Sekretarz Stanu Stolicy Apostolskiej. W okresie II wojny światowej przyczynił się do uratowania tysięcy Żydów włoskich. Zainicjował reformy liturgiczne.

¹⁰⁵ Jan Stępień (1910–1995), kapłan z diecezji sandomierskiej, doktor nauk teologicznych, bibliista, zarejestrowany jako TW SB o ps. „Stolarski” 1953–1987. Święcenia 1933. W czasie wojny kapelan Narodowej Organizacji Wojskowej i AK; członek władz SN; założyciel Organizacji Kleru Polskiego, która miała grupować kapłanów wojskowych. W czasie powstania warszawskiego na czele Biura Informacji i Propagandy AK na Mokotowie, podpułkownik WP. Po wojnie, zagrożony aresztowaniem, pracował pod innymi nazwiskami na Ziemiach Odzyskanych. W 1947 aresztowany i skazany na karę śmierci; ułaskawiony przez Bierutą; karę śmierci zamieniono na 15 lat więzienia. W 1955 opuścił więzienie we Wronkach i zamieszkał jako rezydent w Laskach. W latach 1960–1984 kontynuował pracę naukową na ATK; rektor ATK 1972–1981. Autor wielu publikacji z dziedziny bibliistyki. Autor wspomnień więziennych pt. *Droga Krzyżowa w słońcu*.

Marylski, Serafinowicz¹⁰⁶, Ruszczyc, może ks. Piotrowicz¹⁰⁷, resztę Bóg przyśle. Cel trzeba wyraźnie określić: praca wśród niewidomych w dziele matki Czackiej i praca rekolekcyjna wśród inteligencji na terenie domu rek[olekcyjnego]. Trzeba jednak wydzielić się „z babinia”. Wybudować można dom na terenie zakładu pod lasem za domem św. Teresy. Wrócimy do tej sprawy na początku kwietnia.

Po spacerze z ks. prał. Padaczem wracam do W[arsza]wy.

Przybył ks. dr Dąbrowski z Kielc, który czeka na artykuł dla „Ambony” nt. „Pius XII jako wzór dla kaznodziejstwa współczesnego”.

Sesja **kurii metropolitalnej** obraduje od godz. 16.00–19.30. Obecni wszyscy członkowie. Załatwiamy drobne sprawy. Informuję o powierzeniu misji w Cechówce ks. Wł[adysławowi] Lipińskiemu z Okuniewa. Sesja podnosi wiele zastrzeżeń przeciwko awanturniczemu usposobieniu ks. Lipińskiego. Wpłynął list ks. Kwiatkowskiego z Cechówki; gotów jest ustąpić z C[echówki], ale chce iść na równorzędne stanowisko po kilku miesiącach, by ratować swój honor wobec parafian. Nawet zgłosił się wczoraj na Miodową i był bardzo zawiedziony tym, że mnie nie zastał.

Na wieczery pozostali członkowie sesji. Przyjechała też moja siostra Stanisława¹⁰⁸.

Po wieczery wręczyłem ks. Dąbrowskiemu artykuł dla „Ambony”.

Wieczorem zdechł mój obrońca, Baca¹⁰⁹, którego rankiem dotkliwie pobili jacyś łotrzykowie. Ogromny żal opanował cały dom.

17 marca 1957

W[arsza]wa

8.00. K[ościół] s[ió]s[tr] **wizytek**, zakończenie rekolekcji dla nauczycielstwa prowadzonych przez ks. rektora Słomkowskiego. Obecnych w k[ościel]le było około tysiąca. Do Komunii św. mogła przystąpić znaczna większość. Odprawiłem Mszę św. i wygłosiłem przemówienie nt. „Synchronizacja wpływów rodziny, Kościoła, państwa, narodu, środowiska zawodowego i szkolnego w wychowaniu”.

Na śniadaniu był ks. Zieja, po powrocie ze Szczecina, ks. Józef Iwanicki¹¹⁰, ks. Bozowski, ks. Jakubiec.

¹⁰⁶ Zygmunt Serafinowicz (1897–1971), brat poety Jana Lechonia (właśc. Leszka Serafinowicza), wieloletni nauczyciel i kierownik szkół dla niewidomych w Laskach, inicjator spółdzielni pracy dla niewidomych.

¹⁰⁷ Stanisław Piotrowicz (1902–1985), kapłan diecezji pińskiej, teolog, kapelan sióstr zakonnych i pensjonariuszek w zakładzie dla niewidomych prowadzonym przez siostry franciszkanki służebnice Krzyża wraz ze współpracownikami świeckimi w Żuławie od 1949. Zasłużony dla przekładu na język polski *Sumy teologicznej*. Związany z Dzielmem Lasek od lat 20. Święcenia 1947.

¹⁰⁸ Chodzi o Stanisławę Jarosz.

¹⁰⁹ Chodzi o psa prymasa Wyszyńskiego, który w chwili aresztowania hierarchy we wrześniu 1953 zaatakował funkcjonariusza aparatu bezpieczeństwa.

¹¹⁰ Józef Iwanicki (1902–1995), kapłan, profesor filozofii i logiki, wyładowca na ATK od 1956, związany z ruchem księży-patriotów. Święcenia 1936. Absolwent studiów w Paryżu i Strasburgu. Do II wojny światowej wykładowca w WSD we Włocławku; współpracownik „Ateneum Kapłańskiego”. Wykładowca na Wydziale Filozofii Chrześci-

Resztę dnia spędziłem przy pracy w swojej pracowni. Odbiliśmy konferencję pracowników w sprawach urzędowania.

Wieczorem przyszedł brat z żoną i p[ra]ństwo Kadziński¹¹¹.

18 marca 1957

[Warszawa]

7.30. Siostry z Chełma Lub[elskiego], gr[ego]kat[olickie] z ks. Puszkarskim. Udzieliłem im błogosławieństwa. Mówiliśmy o taktyce księży gr[ego]kat[olickich] w Polsce.

Siostra **Katarzyna** Steinberg z Lasek.

9.30. J[erzy] **Krasnowolski** referuje sprawy OKPIK i taktyki klubów katolickich. Są rozdrażnieni na temat taktyki w klubach. Dąży się do stworzenia Związku Klubów Inteligencji Katolickiej. Prowadzone są rozmowy z rządem na temat rejestracji klubów. Rząd chce rejestrować każdy klub osobno. Są różne orientacje w klubach. Powinny przejść do porządku dziennego nad sprawami taktycznymi.

Było spotkanie **Piaseckiego** i Hgmajera z **Gomułą**. Utrzymał zezwolenie na rejestrowanie „komitetów” terenowych w PAX. Nie mają one charakteru politycznego, tylko ekonomiczny: są to jakieś spółki gospod[arcze] otrzymujące zapomogi finansowe od PAX.

Rząd nie zgodził się na „**Wici**” dawnego typu; widzi w nich zbyt wiele elementów prawicowych.

Loretanki, przełożona gen[eralna] nowa ze swoją asystentką. Proszę, by nie zajmowały się poprzedniczką, m. Izabellą, ani jej [nie] krytykowały. Zachować pokój w rodzinie.

S[istry] **Sacré Coeur** z Grabowa proszą o wizytację. Odkładam na czerwiec.

10.00. B[isku]p **Kaczmarek** składa memoriał w sprawie stanowiska rządu. Na Komisji Głównej woli nie być.

Delegacja parafii NMP na Lesznie prosi o powrót ks. Sprusińskiego do parafii. Radzę, by zbierali podpisy.

Przełożone gen[eralne] zgrom[adzenia] służebnic Matki B[ożej] **Dobrego Pasterza** z Piaseczna proszą o zatwierdzenie rzymskiej konstytucji. Gotów jestem mianować kuratora dla zgr[omadzenia]. Odpowiedź dadzą mi później.

Ks[iądz] **Różalski Fr[anciszek]**¹¹² z Sulejówka informuje o **Cechówce**: ludzie usunęli ks. Kwiatkowskiego z plebanii, cały dzień go oblegali, wynieśli jego rzeczy. Ks[iądz] Lipiński odprawiał nabożeństwo.

jańskiej KUL od 1946; w latach 1952–1956 rektor KUL (po aresztowaniu ks. Antoniego Słomkowskiego). W 1956 zrezygnował z pracy na KUL. Rektor ATK 1965–1972.

¹¹¹ Roman Kadziński (1904–1997) z żoną Hanną (1910–1997), synem i córką Katarzyną – chrześniaczką prymasa. Przed II wojną światową polonista w gimnazjum księży marianów na Bielanych; po wojnie pracował w XXII LO w Warszawie.

¹¹² Franciszek Różalski (1919–2001), kapłan archidiecezji warszawskiej, wikariusz parafii w Aninie. Świecenia 1944. W drugiej połowie lat 50. kapelan sióstr współpracowniczek dusz czystcowych w Sulejówku i rektor tamtejszej

Pani Szamerete¹¹³ prosi o interwencję u p. Gomułki o powrót bratanka z Syberii. List, który czytałem, jest straszny. Wysłałem jej pismo do KC PZPR.

19ª marca 1957

[Warszawa]

Ks[iądz] **Pieniążek**¹¹⁴ z Raszyna prosi o odwiedzenie parafii. Zwycięzam pokusę, odkładam na jesień.

Irena **Plaska** z mężem, młoda art[yстка] rzeźbiarka wileńska szuka pracy w kościołach. Polecam ją biskupowi Choromańskiemu. Otrzyma ogłoszenie w „Wiad[omościach] Arch[idiecezjalnych] Warsz[awskich]”.

Ks[iądz] **Ponęta**¹¹⁵ w sprawach szkolnych i mieszkaniowych. Podnosi ogromne mnóstwo żalów do wszystkich władz miejscowych. Muszę oględnie prostować, że nie wszyscy są obojętni dla niego. Kuria metrop[olitalna] już na kilku sesjach debatowała nad tym, gdzie ks. P[onęta] będzie mieszkał. Słowem, szukamy księdzu mieszkania, wyręczając innych ludzi. A ksiądz narzeka na nas.

Zgłosiła się **delegacja z Cechówki**, czterech urzędników kolejowych i i[nni], którzy informują, w jaki sposób załatwili sprawę ks. K[wiatkowskiego]. W obecności dziekana ks. K[wiatkowski] został wyprowadzony z plebanii, w mieszkaniu dwupokojowym złożono meble, a ks[iądz] musiał opuścić dom plebański. Opierał się, chował się w kościele, a później w piwnicach. Wreszcie, otrzymawszy zapewnienie od gromady ludzi, których było ok. 2 tysięcy, swobodnie wyszedł z domu. Delegacja prosi, by natychmiast ktoś zajął dom plebański, by ktoś niepożądany nie wszedł.

Dowiedziałem się, że ks[iądz] dziekan rembertowski jest w kurii metrop[olitalnej]. Polecono ks. Lipińskiemu, by tam zaraz zamieszkał.

Po obiedzie ustalaliśmy, **jak ma wyglądać ołtarz w kaplicy**. Mają pracować nad nim p. Płaszowski i p. Wrzesiński.

Wieczorem, o godz. 19.30, wygłosiłem następną z cyklu konferencję do młodzieży akademickiej w k[ościel]e **św. Anny** nt. „Prawo jednostki a społeczność”. Świątynia była wypełniona ludźmi; jest jednak wiele ludzi ze średniego społeczeństwa.

kaplicy. W latach 1962–1989 proboszcz parafii w Promnej; kapelan siostr franciszkanek Rodziny Maryi w Woli Gołkowskiej k. Piaseczna.

^a *Prawdopodobnie powinno być: 18.*

¹¹³ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹¹⁴ Piotr Pieniążek (1907–1962), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii w Raszynie od 1955. Święcenia 1955. Proboszcz parafii w Aninie 1942–1955. Od 1960 proboszcz parafii w Łomnej.

¹¹⁵ Adam Ponęta (1903–1980), kapłan archidiecezji warszawskiej, doktor filozofii i teologii, rezydent parafii pw. św. Stanisława Kostki w Warszawie od 1957. Święcenia 1932.

19 marca 1957

[Warszawa – Zalesie Dolne]

7.30. Prof[esor] J. **Stasiak**¹¹⁶, kierownik szkół, przyszedł na Mszę św. Przedwojenny komunista, który służył komunizmowi całą duszą. Dopiero pakt Ribbentrop–Mołotow otworzył mu oczy, a więzienie i obozy koncentracyjne dokonały reszty. Dziś widzi, że kultury zachodniej w Polsce broni tylko Kościół. Opowiada straszne rzeczy o swych przeżyciach w obozach koncentracyjnych i walce podziemnej o Polskę. Został na śniadaniu, był bardzo wzruszony. Jest człowiekiem chorym ciężko na serce. Boleje nad tym, że dwie córki poszły jednakże tą drogą, z której on w porę zawrócił.

Ks[iądz] dr Dłopolski i ks. **dyr. Dąbrowski** informują o przebiegu rozmów w podkomisji dla przejścia Caritas. Przedstawiciel U[d]sW dąży do utrzymania Zrzeszenia „Caritas”.

Z Paryża St. Bryło¹¹⁷, pracowniczka Misji Polskiej, przedstawia sytuację duchowieństwa polskiego we Francji. Księża zna wszystkich i charakteryzuje ich krótko i trafnie. Zastrzeżenia ma przeciwko ks. Ulińskiemu¹¹⁸, który teraz poszedł do Rzymu. Ocenia też i pisarzy polskich, m.in. Marię **Winowską**, która jest człowiekiem religijnym i wartościowym, ale nie udziela się Polonii paryskiej. Unika jej z obawy, by nie zaszkodzić rodzinie. Zarzuca się jej brak miłości bliźniego.

K[onrad] Łubieński, poseł, od dawna prosił o rozmowę. Stwierdza, że przeszedł pewną ewolucję. Widzi, że kryzys obecny ma charakter nie tylko ekonomiczny, ale i moralny, bardziej nawet moralny. Po dłuższej rozmowie oceniam akcję polityczną tzw. katolików. Trzeba zerwać z takim katolicyzmem, który jest tylko polityczny, a nie wiąże osobiście człowieka politykującego. P[an] Ł[ubieński] prosi o dłuższą rozmowę nt. sytuacji ekonomicznej.

Brat bp. Łozińskiego¹¹⁹ pyta, czy należy starać się o powrót zwłok śp. bp. Łozińskiego z Pińska. Wyrażam obawę, że jest to „otwarcie sprawy”, która dotychczas była osłonięta. Należy wstrzymać się z dobrymi krokami, by nie zrobić „problemu” sztandarowego. Brat zrobił nierozważnie, że rozpoczął kroki w ambasadzie sowieckiej bez porozumienia się z nami.

Ks[iądz] Lipiński informuje o sytuacji w Cechówce. Otrzymał polecenie z K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej], by zamieszkał w C[echówce]. Ks[iądz] L[ipiński] prosi o to, by zamieszkał chwilowo [u] kapucyna. Stwierdzono, że ks. K[wiatkowski] był ubowcem i członkiem partii. Młodzież, która doznała krzywdy od ks. K[wiatkowskiego],

¹¹⁶ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹¹⁷ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹¹⁸ Edmund Uliński (1918–1979), kapłan, ojciec duchowny Kolegium Polskiego w Rzymie, obrońca węzła małżeńskiego w Rocie Rzymskiej jako tłumacz, prałat.

¹¹⁹ Wacław Łoziński (1871–1965), brat biskupa Zygmunta Łozińskiego.

chciała się na nim pomścić. Powstrzymano od dalszych kroków. Ks[iaźdz] L[ipiński] jest zdania, że musi przyjąć warszawski ksiądz.

Po obiedzie zwiedziłem dokładnie **klasztor s[ió]s[tr] franciszkanek** przy ul. Piwnej^a. Przygotowuje się miejsce dla Biblioteki Wiedzy Religijnej.

Od **św. Marcina** pojechałem przez Wilanów, Skolimów do **Zalesia D[olnego]**.

19.30. **B[isku]p Klepacz** przyjechał na jutrzejszą sesję Komisji Głównej.

20.00. **B[isku]p Choromański i Klepacz** – ustalamy porządek dzienny jutrzejszego posiedzenia Komisji Głównej.

20 marca 1957

W[arsza]wa

Na Mszy św. jest **młoda wiedenka** z siostrą z Notre Dame przysłana przez abp. Königa^{b120} z Wiednia w sprawie darów z Caritas. Pragnie ofiarować nam książki, lekarstwa, odzież, żywność. Nie orientują się dobrze, jak skierować te dary; myśleli, że Caritas już jest własnością Episkopatu. Proszę, by podziękować abp. Königowi za gotowość niesienia nam pomocy. Już teraz można przysyłać książki i lekarstwa. O innych sprawach pomówimy później. Zgłosi się w piątek.

10.00. **Komisja Główna Episkopatu** w pełnym składzie (abp Baziak, bp Barda¹²¹, bp Zakrzewski, bp Klepacz, bp Kałwa, bp Jop, bp Choromański). **B[isku]p Kaczmarek** wolał być nieobecny. Sprawozdanie z sytuacji składa bp Choromański, bp Klepacz i prymas. Wiele czasu poświęcono sprawie bp. Kaczmarka. Przeczytano wszystkie memoriały **b[isku]pa** skierowane do rządu, do prymasa, do Komisji Głównej. Zdaje się, że rząd oczekuje jakiegoś wzięcia na siebie odpowiedzialności za bp. Kaczmarka. Wniosek: będziemy bronić bp. Kaczmarka w imieniu^c Komisji Głównej Episkopatu na Komisji Wspólnej. Otrzymamy od bp. **K[aczmarka]** pewne zobowiązanie się do unikania nieuzgodnionych wystąpień publicznych.

Wiele czasu poświęcono sprawie odzyskania Caritas. Wysłuchano sprawozdania z podkomisji. Odbiera się wrażenie, że rząd chce oddać Caritas, ale pracownicy aktualni, traktując posady jako synekury, przeszkadzają.

^a W rękopisie: św. Marcina.

^b W rękopisie tu i dalej: Koëniga.

^c W rękopisie: imieniem.

¹²⁰ Franz König (1905–2004), arcybiskup metropolita Wiednia 1956–1985, kardynał. Świecenia 1933. Duszpasterz i wykładowca na Uniwersytecie Wiedeńskim 1945–1948 oraz Uniwersytecie Salzburskim 1948–1952. W latach 1952–1956 biskup tytularny i koadiutor biskupa diecezjalnego diecezji St. Pölten Michaela Memelauera. W latach 1959–1968 wikariusz wojskowy Austrii. W latach 1965–1980 przewodniczący Sekretariatu ds. Niewierzących. W latach 1973–1985 przewodniczący Konferencji Biskupów Austrii. Podczas konklawe w 1978, w czasie którego wybrano papieżem kard. Karola Wojtyłę, był jednym z przywódców stronnictwa popierającego jego kandydaturę.

¹²¹ Franciszek Barda (1880–1964), biskup przemyski 1933–1964. Świecenia kapłańskie w 1904; w 1907 doktorat z teologii w Rzymie. Od 1910 wykładowca w seminariach w Poznaniu i Krakowie; rektor seminarium w Krakowie. W latach 1925–1928 rektor Papieskiego Instytutu Polskiego w Rzymie. W latach 1931–1933 biskup pomocniczy przemyski.

Po obiedzie przybył na konf[erencję] K[omisji] G[łówniej] ks. bp Kaczmarek, któremu zakomunikowaliśmy stanowisko K[omisji] G[łówniej] w sprawie dalszej taktyki w sprawie powrotu b[isku]pa do Kielc. Ks[iądz] b[isku]p oświadczył, że niczego nie uczyni *sua parte*¹²², co mogłoby pogorszyć jego sytuację. Zaniecha więc sugerowanego przez adwokatów (p. Bitner) wyjazdu b[isku]pa do Kielc.

Konferencja K[omisji] G[łówniej] ustala termin konferencji plenarnej na 11 kwietnia [19]57 r. i rekolekcji biskupich jesiennych na Jasnej Górze. Obrady K[omisji] G[łówniej] skończyły się o godz. 17.30.

18.00. **W parafii na Powązkach** wziąłem udział w zakończeniu rekolekcji wielkopostnych. Gromada ludzi biednych, wynędzniałych dzieci, bladych twarzy tłoczy się w niezwykle ciasnocie i słucha. Salezjanin prowadzi rekolekcje; czyni ekspiację za pijaństwo. Wygłaszam kazanie o życiu domowym.

21 marca 1957

[Warszawa]

Napływają listy i przesyłki ze wszystkich stron świata jako pomoc **dla repatriantów** i ubogich dzieci polskich. Jednocześnie cło nakłada na te paczki ogromne sumy. Dziś każą płacić 8 tysięcy. Wnoszę do K[omisji] W[spólnej] o zniesienie tych cł.

Ks[iądz] **Wycisło** z Ameryki zapowiada wysyłkę wielu milionów funtów żywności i ubrania.

Ks[iądz] **bp Klepacz** przyjmuje na siebie staranie o zwolnienie od cła.

Ks[iądz] **Miziołek** z sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego] omawia sprawę dalszej nauki p. Marylskiego.

11.00. **Konferencja ks[ięży] dziekanów** w kurii m[e]t[ro]p[olitalnej] poświęcona jest głównie uroczystości 5 maja i sprawom katechizacji. Po referacie ks. Modzelewskiego o 5 maja wygłaszam dłuższe przemówienie o duchu ślubowań. Musimy ratować lud od apatii duchowej, która wyraża się w rozwiązłości i pijaństwie. Trzeba ludzi zająć, wyznaczyć im zadanie, zachęcić do wykonania. Trzeba ich skłonić do wysiłku duchowego.

Ks[iądz] Modzelewski omawia sprawy **budowlane** w archidiecezji.

Ks[iądz] Piotrowski informuje o potrzebach nauczania religii w szkołach i przygotowaniu do I Komunii św.

15.00. Po K[omisji] W[spólnej] bp. **Klepacz** i **Choromański** referują sprawę obrad. Głównym przedmiotem był bp Kaczmarek. Episkopat oświadczył swoje stanowisko w sprawie bp. K[aczmarka]. Przedstawiciele rządu oczekują zajęcia stanowiska Episkopatu wobec postawy bp. Kaczmarka w latach 1945–[19]48. Kielce były terenem najbardziej niespokojnym, podziemie działało, mordy itp. Co biskup robił w tym czasie, jak się zachował? Czy są dowody jakieś?

¹²² Łac. ze swej strony.

Zaprosiliśmy biskupa, by dostarczył nam dowody pozytywne dla siebie. Znalazło się ich wiele. Razem z ks. Jaroszewiczem zebrano w bibliotece domowej nieco materiału dla biskupów.

Na godz. 20.30 biskupi udali się znów na konf[erencję]. Trwała do 22.00. Wrócili biskupi. Okazuje się, że przedstawiciele rządu chcą ustawić zagadnienie na płaszczyźnie polityczno-moralnej. Trafnym okazało się przypuszczenie, że sprawa bp. K[aczmarska] jest ustawiona na szerszej płaszczyźnie. Oczekuje się od biskupów ustosunkowania się do przeszłości 1945–[19]48. Idzie o jakąś deklarację, choćby ustną. To byłoby zyskiem dla rządu. Byłoby też dobrym punktem wyjścia dla luźnej interpretacji art. 7 dekretu¹²³. Biskupi odmówili wypowiedzi, gdyż brak jest podstaw do wydawania sądów o biskupie. Wniosek przedstawicieli rządu: trzeba sprawę kończyć.

22 marca 1957

[Warszawa]

7.30. Wiedenka **H. Glaser** z Caritas wiedeńskiego na Mszy św. Otrzymuje informacje co do darów Caritasu wiedeńskiego dla Polski. Zgłosi się 22 kwietnia 1957 [r].

Ks[iądz] prof. **Jankowski** prosi o pozwolenie na nagranie na płytach Muzy kołęd.

Ks[iądz] **Borowiec** Wł[adysław] po objęciu Kobyłki, otrzymuje informacje, że ma zacząć prace budowlane od wieży, dachu i oczyszczenia.

Ks[iądz] **Łach**¹²⁴, biblista z Lublina, o studium biblijnym na KUL. Omawia sprawę teologii dla świeckich KUL – ustalamy program.

Ks[iądz] **Wądołowski** otrzymuje propozycję, by szedł do Kołbieli; prosi, by go tam nie posyłać, gdyż to go wykończy. Od Świętej Trójcy wyjdzie, ale liczy na inną parafię w W[arsza]wie.

Inż[ynier] **Zofia Bielska**¹²⁵ wyjeżdża do Argentyny do brata; prosi o pomoc.

Zofia **Kowalska**¹²⁶, współpraca z J[erzym] Krasnowolskim i z klubami katolickimi.

B[isku]p **Suszyński**¹²⁷ zamierza budować seminarium w Białymstoku, porusza sprawę ks. Brossa.

¹²³ Chodzi o art. 7 dekretu z 31 XII 1956 o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych. Mówił on, że w razie szkodliwej dla państwa działalności duchownego organ państwowy może interweniować, a nawet usunąć duchownego z zajmowanego stanowiska.

¹²⁴ Stanisław Łach (1906–1983), kapłan diecezji tarnowskiej, biblista, profesor nadzwyczajny KUL. Świecenia 1930. Od 1952 pracownik Wydziału Teologicznego KUL. Organizator Szkoły Biblijnej przy KUL 1956. Konsultor Papieskiej Komisji Biblijnej 1965–1971. Profesor zwyczajny 1966. Na potrzeby Biblii Tysiąclecia przetłumaczył Księgę Wyjścia i List do Hebrajczyków. Autor komentarzy do kilku ksiąg ST.

¹²⁵ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹²⁶ Zofia Kowalska, działaczka katolicka, zaangażowana w ruch klubowy – przedstawicielka spółdzielni „Ognisko”, wraz z Aleksandrem Legatowiczem.

¹²⁷ Władysław Suszyński (1898–1968), biskup pomocniczy archidiecezji wileńskiej z siedzibą w Białymstoku 1948–1968. Świecenia kapłańskie 1921. Po zakończeniu II wojny światowej organizował przeniesienie seminarium duchownego z Wilna do Białegostoku. Sakra biskupia 1948. W 1968 administrator apostolski archidiecezji wileńskiej z siedzibą w Białymstoku.

Ks[iądz] kan. **Mazur**¹²⁸ omawia sprawy procesu śp. abp. Felińskiego¹²⁹. Przedstawia wiele trudności w zbieraniu materiałów.

Ks[iądz] **Szemraj** prosi na spotkania z żołnierzami, którzy na Długiej odprawiają rekolekcje. Omawiamy sprawę projektu statutu d[uszpasterstwa] wojskowego. Obsadzenie kapelanii WP w Inowrocławiu i w Siedlcach. Zgłasza do WP – ks. Bąka¹³⁰ z Siedlec i w Zgierzu – ks. Suligę¹³¹. Przyjmuje się zasadę, że młodszy księża kapelani w[ojska] [będą] odbywali swoją służbę kapelańską na terenie swoich diecezji. MON wyraża gotowość załatwiania sprawy statutu d[uszpasterstwa] w[ojskowego]. Sprawa **Bemowa** (B[o]ernerowo).

O[jcowie] **dominikanie** od św. Jacka; zaproszenie na uroczystości św[ięto]jackowe.

Ks[iądz] **Kurowski** z Lipkowa, odbudowa dworku przy plebanii.

Ks[iądz] **Krzywicki**, adm[inistrator] ap[ostolski] z Drohiczyzna n[ad] B[ugiem], omawia sprawy duszpasterstwa zagranicy. Potrzebny jest katechizm po rosyjsku. Chce zorganizować seminarium dla diecezji p[ółnocnej], rozwinąć s[eminarium] n[ie]w[ysze] w s[eminarium] wyższe, chociaż filozofię.

W sprawie **procesu bp. Łozińskiego** zaczętego^a w Rzymie – ustala się naprzód porozumieć się z ks. Naruszewiczem¹³², postulatorem sprawy w Rzymie.

Duszpasterze ZHP w czasie swej pierwszej konferencji pod kier[unkiem] ks. dziekana Malinowskiego proszą o błogosławieństwo. Jestem zdania, że mają obowiązek podjąć próby wpracowania się w teren i pokonywać trudności.

B[iskup] **Goliński** omawia sprawy rozbudowy Jasnej Góry, by przystosować ją dla celów duszpasterskich.

^a W rękopisie: zaczęty.

¹²⁸ Wawrzyniec Mazur (1906–1979), kapłan archidiecezji lwowskiej, w latach 1950–1958 na prośbę m. Teresy Stępnówny mieszkał w domu generalnym franciszkanek Rodziny Maryi w Warszawie przy ul. Żelaznej 97 i przygotowywał materiały do rozpoczęcia procesu beatyfikacyjnego abp. Felińskiego, założyciela zgromadzenia. Następnie kanclerz kurii biskupiej w Lubaczowie.

¹²⁹ Zygmunt Szczęśny Feliński (1822–1895), założyciel Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi. Pochodził z Wołnia, syn wygnanki syberyjskiej, matematyk i humanista, wykształcony w Moskwie i Paryżu, przyjaciel Juliusza Słowackiego. Świecenia 1855 w Petersburgu; kapelan i profesor tamtejszej Akademii Duchownej. W latach 1862–1883 arcybiskup warszawski. Za obronę praw Kościoła i narodu skazany na zesłanie; 20 lat przebywał w Jarosławiu nad Wołgą. W 1883 uwolniony. Odtąd arcybiskup tytularny Tarcu, duszpasterz w Dźwiniacze na Podolu. W 1920 jego doczesne szczątki sprowadzono do Warszawy i złożono w podziemiach katedry św. Jana Chrzciciela. Zatwierdzenie w 1958 przez prymasa Wyszyńskiego tekstu modlitwy o beatyfikację było pierwszym urzędowym aktem na drodze wyniesienia go na ołtarze. Beatyfikacja 2002; kanonizacja 2009.

¹³⁰ Władysław Bąk (1904–1977), kapłan z diecezji siedleckiej, kapelan WP od 1957. Świecenia 1931.

¹³¹ Władysław Suliga (1902–?), kapelan wojskowy. Świecenia 1932. W latach 1948–1950 prefekt w parafii pw. Matki Bożej Dobrej Rady w Łodzi. Aresztowany przez Urząd Bezpieczeństwa w Jeleniej Górze i we Wrocławiu. Został oskarżony o inspirowanie nielegalnej organizacji młodzieżowej. Zmarł w Warszawie.

¹³² Piotr Naruszewicz (1917–1997), kapłan, doktor nauk teologicznych w zakresie historii Kościoła, postulator procesów beatyfikacyjnych polskich Sług Bożych od 1955, redaktor „Sacrum Poloniae Millennium” 1953–1957. W 1940, jako alumn seminarium w Łomży, aresztowany ze starszym bratem, ks. Czesławem Naruszewiczem. Więzień KL Sachsenhausen i Mauthausen-Gusen; organizator ruchu oporu w obozie. Świecenia 1948. Absolwent Gregorianum; doktorat 1955. W latach 1958–1962 sekretarz ustanowionej przez prymasa Wyszyńskiego Komisji dla Polskich Spraw Beatyfikacyjnych i Kanonizacyjnych (przewodniczącym był abp Gawlina); kierownik biblioteki w Instytucie Polskim w Rzymie.

Po obiedzie zostaje ks. St[anisław] Sprusiński, by omówić wiele spraw; stawia je nieco uczuciowo, przesadnie, nie zawsze dobrze poinformowany. Stawia zarzuty o rzeczach, których nie poznał, nie przeczytał. Jest człowiekiem żywej inicjatywy, ale sprawy stawia często ekskluzywnie, nie chcąc uznać różnych punktów widzenia. Rozmowa z ks. S[prusińskim] zawsze jest ciężka; ma on zwyczaj dokuczania rozmówcy. Mógłby wiele pomóc w pracy diecezjalnej, ale negatywizm przeszkadza.

Resztę dnia spędzam na pracy w pracowni prywatnej.

23 marca 1957

[Warszawa]

Na Mszę św. przysłała ociemniała siostra **Bonifacja**¹³³ z Lasek, by odwiedzić Matkę Bożą Fatimską w moim gabinecie. Siostry **franciszanki** są zaproszone na rozmowę w sprawie domu przy ul. Piwnej^a. Radzę pójść prywatnie przed zebraniem i wyjaśnić, że dom jest oddany prymasowi, od którego zależą dyspozycje, dawane s[io]s[trom] franciszkanom.

10.00. Przed rozpoczęciem **sesji kurii metrop[olitalnej]** zwiedzaliśmy oficynę lewą, przeznaczoną na biura kurii. Na miejscu ustalono pewne poprawki. Sesja obradowała do godz. 14.00. Zajmowano się jeszcze sprawą organizacji kurii. Informowałem o sytuacji w Cechówce. Wiele czasu na personalia. Nowe projekty co do parafii zatwierdzone zgłasza się do Urzędu Wojewódzkiego.

Na obiedzie ks. **Piotrowski**. Omawiam jeszcze sprawę 5 maja.

Zgłasza się **kurs przeciwalkoholowy**, zorganizowany przez czynniki państwowe. Wygłaszam dłuższe przemówienie o hierarchii argumentów w oddziaływaniu na nietrzeźwych i trzeźwych.

15.00. Prof[esor] **Orłowski**, który złożył wielką rozprawę na temat organizacji młodzieży, wypowiada swoje poglądy. Jestem zdania, że dziś trzeba dać „amnestię” dla organizacji społecznych. Niech wszyscy poczują, że jest wolność zrzeszania się, a wtedy poustawić mnóstwo stowarzyszeń, które zatrudnią młodzież „bezpieczną”. Wszelkie formy organizacji „odgórnej” będą przyjęte przez młodzież nieufnie.

24 marca 1957

[Warszawa – Otwock – Warszawa]

10.00. Na zakończenie **rekolekcji** dla inteligencji pracującej odprawiłem Mszę św. w k[ości]le św. Anny i wygłosiłem przemówienie końcowe. Rekolekcje głosił o. Elter¹³⁴. Przyszło wiele ludzi niemających nic wspólnego z rekoлектantami.

^a W rękopisie: św. Marcina.

¹³³ Bonifacja Halina Goldman FSK (1904–1987), franciszkanka służebnica Krzyża z Lasek, z pochodzenia Żydówka. Absolwentka studiów w Wiedniu.

¹³⁴ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

12.00. J[erzy] **Turowicz** prosi o artykuł na urocz[ystość] Zmartwychwstania do „Tygodnika Powszechnego”.

13.00. Wyjeżdżam do **Otwocka** na dzień skupienia **aktywu lekarzy katolickich**. Głosi rekolekcje ks. Słomkowski. Lekarzy jest przeszło 30. Dwukrotnie zawiązuje się wymiana myśli: w czasie obiadu i podwieczorku. Lekarze dopytują, co mają czynić w najbliższym okresie. Wyliczam: 1) podtrzymywać i propagować konferencje u wizytek; 2) myśleć o organizacji położnych i pielęgniarek; 3) stworzy się poradnię przy duszpasterstwie dobroczynnym; 4) przygotować wybór przemówień Piusa XII na tematy lekarskie.

W powrotnej drodze odwiedzam Kazimierza **Brzezińskiego** chorego na gruźlicę, w Stanisławówce.

W W[arsza]wie jesteśmy na godz. 19.30.

25 marca 1957

[Warszawa – Gniezno]

7.30. Msza św. w karmelu i przemówienie do zespołu „Ósemek”.

B[isku]p **Pawłowski** z Włocławka – informuję, że list jego w sprawie zrzeczenia się biskupstwa włocławskiego traktuję jako prywatny i nie będę przedstawiał sprawy Ojcu Świętemu.

O[jciec] Placyd¹³⁵, benedyktyn, pracownik z Nowej Huty w Krakowie, przejaw fermentu duchowego w Tyńcu. Człowiek z psychiką dezertera w poszukiwaniu nowych, lepszych form życia i pracy. Jest to przejaw braku zdrowia u benedyktynów. Po o. Wierusz-Kowalskim¹³⁶ ten też „szuka”. Przedtem było też kilku. Jakaś niemoc wewnętrzna wobec ideału benedyktyńskiego rozsądza Tyniec. Tym to znamiennejsze, że właśnie młodzi księża oscylują wokół Tyńca.

Inż[ynier] arch[itekt] **Zofia Bielska**, pragnąca wyjechać do Argentyny do brata, zgłasza się ponownie o pomoc na podróż. Pomoc otrzymuje.

B[isku]p **Dudziec** z Płocka omawia sprawę zjazdu właścicieli szkół katolickich. Ustalamy na 10 kwietnia br.

Po obiedzie, o godz. 15.00 wyruszam do Gniezna. Stajemy na miejscu o godz. 19.00.

¹³⁵ Placyd Zbigniew Galiński OSB (1924–2001), kapłan zakonny, historyk sztuki. W 1946 wstąpił do benedyktynów; święcenia 1951. Duszpasterz Polonii w Paryżu do 1969. Opat reaktywowanego klasztoru benedyktynów w Tyńcu 1969–1977. Rezydent parafii pw. Matki Bożej Królowej Polski w Aninie 1977–1998. Ceniony duszpasterz akademicki, rekolekcjonista i spowiednik. Pracował m.in. przy redagowaniu odnowionych po Soborze Watykańskim II ksiąg liturgicznych.

¹³⁶ Jan Wierusz-Kowalski (1912–1991), publicysta, religioznawca, doktor nauk teologicznych w zakresie liturgiki. W 1931 wstąpił do benedyktynów w Belgii; święcenia 1937; w Tyńcu od 1939. Opuścił zakon w 1952. Duszpasterz we Wrocławiu 1952–1955; inkardynowany do diecezji wrocławskiej 1956. Od 1953 zarejestrowany jako TW Departamentu V MBP. Pracownik UdsW. Pod ps. „Jan Wnuk” publikował książki atakujące Kościół. W latach 70. i 80. pracownik Instytutu Filozofii i Socjologii PAN; habilitacja w 1975. W latach 1978–1985 pracownik Departamentu IV MSW; major SB.

Na wieczery: ks. Jan Czerniak, ks. J[an] Zaręba, ks. H[enryk] Raiter, ks. J[an] Michalski.

26 marca 1957

[Gniezno]

9.00. Ks[iądz] Kałdoński^{a137} z Korfyt.

B[isku]p **Bernacki** omawia cały szereg spraw kurialnych.

Ks[iądz] Pszczoliński z Wyrzyska ponownie prosi o wstąpienie do karmelitów; odmawiam ze względu na spóźniony wiek i brak zdrowia.

11.00. **Diecezjalne porozumienie międzyzakonne** sióstr przełożonych z całej diecezji zebrało się w domu św. Wojciecha. Ks[iądz] bp Bernacki omówił niektóre sprawy ogólne dotyczące życia zakonnego. Ks[iądz] kan. Raiter wygłosił konferencję ascetyczną oraz podał kilka informacji z pracy katechetycznej w szkołach. Ks[iądz] Czerniak mówił o 5 maja. Moje uwagi dotyczyły: 1) charakteru prac diecezjalnego poroz[umienia] zakonnego; 2) współpracy z duchowieństwem w pracy parafialnej, zwłaszcza przed 5 maja; 3) Caritas; 4) organizacji pracy domowej; 5) pracy^b nad trzeźwością.

13.00. Ks[iądz] Mieliński, red[aktor] „Przewodnika Katol[ickiego]”, wiele spraw dotyczących redakcji; podsuwam nieco projektów.

27 marca 1957

[Gniezno – Żydów]

9.00. Zgłaszają się kolejno **referenci kurialni**, oficjał ks. Zaręba, ks. Jan Czerniak i bp Bernacki.

11.00. **Nadzwyczajna komisja gospodarcza** powołana do życia po objęciu archidiecezji w listopadzie ub.r., składała dziś swoje sprawozdanie na piśmie i ustne dopowiedzi. Gospodarka ks. Brossa była fiskalna, bo wyciskała wiele pieniędzy drogą taks z duchowieństwa; wiele poważnych sum zaginęło, nie dotarło do kasy k[urii] m[etropolitalnej]. Wystosowałem pismo do ks. Brossa z prośbą o wyjaśnienia.

Ks[iądz] dr **Kryszak**¹³⁸ informuje o napisanej przez siebie **historii Kościoła**, którą ma zamiar wydawać. Pyta się, czy może wydawać w PAX-ie. Radzę wydać u św. Wojciecha albo w Pallot[t]inum.

Po obiedzie pracuję nad zaległą korespondencją.

^a W rękopisie błędnie: Kołdoński.

^b W rękopisie omyłkowo: praca.

¹³⁷ Florian Kałdoński (1910–1987), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej. Święcenia 1935. Proboszcz parafii w Korytach od 1974. W latach 1974–1975 proboszcz parafii pw. św. Michała Archaniola w Grzybowie.

¹³⁸ Franciszek Kryszak (1913–1970), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, doktor nauk teologicznych w zakresie historii Kościoła. Wykładowca w ASD w Gnieźnie od 1954, proboszcz parafii pw. św. Mikołaja w Łubowie od 1949, egzaminator posynodalny od 1951, sędzia posynodalny, obrońca węzła małżeńskiego, członek archidiecezjalnej komisji ds. budowy kościołów i konserwacji od 1950. Święcenia 1937.

18.00. Wyjeżdżamy do **Żydowa** na poświęcenie drogi krzyżowej. Parafia podmiejska miała szczęście do księży. Poprzednik ks. Rosieńskiego¹³⁹ pracował tutaj bardzo sumiennie. Ks[iądz] R[osieński] zbiera owoce tej pracy i dodaje nowe osiągnięcia. Panuje tu porządek. Każdy ma wyznaczone sobie zadanie i wypełnia je bez zarzutu. Działwa szkolna z lampionami, małe przedszkolaczki sepleniące, chóry starszych i chór dziewczynek szkolnych – wszystko występuje z precyzją w swoim miejscu. Kościół odnowiony, czysty, dobrze oświetlony. Nowe stacje drogi krzyżowej wykonane w drzewie. Poświęcam stacje. Dzieci śpiewają *Veni Creator*¹⁴⁰. Prowadzę rozmyślenia przy stacjach, z ambony, a ks. R[osieński] prowadzi modlitwy przy stacjach. *Te Deum* – po poświęceniu – śpiewane po polsku jest dobrym wzorem uprzystępnienia ludowi treści pięknego hymnu kościelnego. Oddajemy hołd M[atce] Bożej Gurowskiej¹⁴¹ w kaplicy; cześć Maryi wzrasta, o czym świadczą wota. Kończy się piękna uroczystość. To była naprawdę modlitwa i rozmyślanie.

Działwa odprowadza nas ze swoimi lampionami na plebanię. Posiłek z młodymi księżmi, którzy przybyli tu z okolicznych parafii. Są to przeważnie profesorowie w sem[inarium] m[e]t[r]o[p[olitalnym]: ks. Więckiewicz¹⁴², ks. Warda, ks. Pieszczoch¹⁴³, ks. Rosieński i i[nni].

28 marca 1957

Gniezno

6.00. W **Domu Dziecka „Caritas” św. Wojciecha** odprawiam Mszę św. „dla dzieci trudnych” i poświęcam obraz Serca P[ana] Jezusa. Dzieci recytują po polsku ministranturę i śpiewają gregoriańskie *Kyrie* oraz części zmienne z Mszy ferialnej¹⁴⁴. Są też i pieśni polskie, dobrze wykonane. Mówię dzieciom o wierze w miłość Boga ku nam i o wierze w miłość ludzi bożych ku nam. Po Mszy św. śniadanie dzieci, mała akademia. Nie brak tu dzieci niezdolnych, ale wszystkie starają się być bardzo przyzwoite. Siostry narzekają na trudną pracę. Jest kilka nauczycielek ze szkoły specjalnej, do której chodzą nasze „dzieci trudne”.

¹³⁹ Edmund Rosieński (1920–1988), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, doktor nauk teologicznych, proboszcz parafii pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Żydowie 1954–1959. Świecenia 1950. Wykładowca teologii fundamentalnej i historii filozofii w ASD w Gnieźnie.

¹⁴⁰ *Łac. Przybądź, [Duchu] Stworzycielu*. Hymn do Ducha Świętego.

¹⁴¹ Chodzi o znajdujący się w kościele pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Żydowie, otaczany wielką czcią, XVII-wieczny obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem. Wizerunek pochodzi ze spalonego w XIX w. kościoła pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Gurowie.

¹⁴² Chodzi prawdopodobnie o ks. Kazimierza Więckowskiego.

¹⁴³ Szczepan Pieszczoch (1921–2004), kapłan, doktor nauk teologicznych, wykładowca patrologii w PWSd w Gnieźnie 1955–1993. Świecenia 1950. W czasie II wojny światowej więzien KL Mauthausen-Gusen 1942–1945. Wika-riusz parafii katedralnej w Gnieźnie 1952. Doktorat z teologii na UJ 1954. Redaktor naczelny pisma „Studia Gnesnensia” 1976–1990.

¹⁴⁴ Chodzi o mszę sprawowaną w dzień ferialny, co w liturgii oznacza dzień powszedni, bez uroczystości, bez wspomnienia świętego.

Ks[iądz] prał. St[anisław] **Kobylecki** wraca z Olsztyna z zamiarem trwania w Pleszewie. Wyrażam zgodę na to. Omawiamy sprawę ks. Ławrynowicza¹⁴⁵, który robi wrażenie psychicznie chorego. Projekt, by oddać go do zakładu leczenia psychiatrycznego, nie dałby się zrealizować; ks. Ł[awrynowicz] ma swoich opiekunów, którzy nie pozwolą go ruszyć z Torunia.

O[jcowie] **św. Rodziny z Górki Klasztornej k. Łobżenicy**.

Ks[iądz] dz[iekan] **Bogacz** w sprawie konsekracji ołtarza w k[ościel]e św. Wawrzyńca. Zgłosi podanie do kurii m[e]t[ro]p[olitalnej].

Ks[iądz] prob. **Putz** informuje o zdobyciu budynku na kaplicę w **Wapnie**. Nadaje się na rozbudowę, by mógł być zamieniony w kościół. Ustalam czas poświęcenia na 15 września br.

Ks[iądz] **Raiter** omawia sprawy wydziału nauki katolickiej. W sprawie kultu obrazu Miłosierdzia B[ożego] radzę nie zajmować się specjalną propagandą. Bóg sam sobie poradzi. Trzeba sprawę oczyścić z czynników zbytnio ludzkich.

B[isku]p **Bernacki** przedkłada projekt nowego *tributum*¹⁴⁶ diecezjalnego.

Ks[iądz] J[an] **Michalski**, sprawa Gołańczy i poprawiony projekt dekretu o *tributum* diecezjalnym.

15.00. Posiedzenie **wydziału duszpasterstwa**. Ciekawy referat przygotował ks. mgr **Batkowski** w sprawie **sekciarstwa** na terenie Bydgoszczy. Akcja jest wzmożona, głównie świadków Jehowy. Warto przeprowadzić kwestionariusz w diecezji.

29 marca 1957

[Gniezno]

Ks[iądz] kanclerz **Palewodziński**.

O[jciec] **Matyśkiewicz**¹⁴⁷, prowincjał o[jców] oblatów, prosi na Święty Krzyż.

10.00. **Konferencja budowlana w sprawie katedry** w składzie: bp Bernacki, ks. Michalski, inż. Nowicki, inż. Holas i prymas. Postanowiono zwolnić mistrza Klimaszyka¹⁴⁸ z uwagi na jego trudny charakter współpracy. Projektuje się inż. Jędrzejczyka¹⁴⁹ do nadzoru budowlanego w katedrze. Przyjmuje się z tym, że będzie siłą wykonawczą pod kierunkiem inż. Nowickiego. Konferencja porozumiewawcza w tym składzie będzie się odbywać co miesiąc. Dokumentację fotograficzną prowadzi ks. dr Michalski, zbierane są

¹⁴⁵ Włodzimierz Ławrynowicz (1910–?), kapelan wojskowy, pułkownik, administrator parafii pw. św. Jakuba w Toruniu 1953–1958. Święcenia 1940. W latach 1947–1949 naczelný kapelan ZHP. Proboszcz parafii garnizonowej pw. Zesłania Ducha Świętego w Łodzi 1945–1953.

¹⁴⁶ *Łac.* danina, podatek.

¹⁴⁷ Feliks Matyśkiewicz OMI (1911–2003), kapłan zakonny, prowincjał polskiej prowincji Zgromadzenia Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej 1956–1962. Pierwsze śluby 1933, śluby wieczyste 1936, święcenia 1939. W latach 1962–1969 rektor seminarium oblatów w Obrze.

¹⁴⁸ Klimaszyk, prawdopodobnie mistrz murarski.

¹⁴⁹ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

u ks. bp. Bernackiego. Trudności są z archeologami, którzy się spóźniają. Trzeba myśleć o Drzwiach Gnieźnieńskich, o samej konserwacji i o ich umieszczeniu.

Ks[iądz] prob[oszcz] z **Kruszwicy** informuje o dalszym postępie reromanizacji kolegiaty. Co do ołtarzy barokowych postanawia się, by ich nie rozdawać, ale lokalizować w Kruszwicy, w k[ościel]e św. Teresy.

12.00. B[isku]p Fr[anciszek] **Korszyński**¹⁵⁰ z Włocławka przedstawia swoje trudności na terenie diecezji. Nadal trwa akcja przeciwko charystom¹⁵¹, w której biorą udział ks. Borowski, Biskupski, Szafrąński¹⁵², H. Leśniewski¹⁵³. Zdołali zaniepokoić seminarium i bp. Pawłowskiego. „Charystę” widzą w każdym księdzu, który nieco gorliwiej pracuje. Posądzają, że charyści opanowali seminarium. To przedwojenne stowarzyszenie dziś już nie działa, ale jest „straszakiem” dla ludzi słabych i niespokojnych. Kiedyś, jeszcze w Komąnczy, usiłowałem bp. Pawłowskiemu wytłumaczyć, by nie dał się wciągnąć w akcję antycharystowską, gdyż straciłby spokój. To są ludzie, których zaletą jest to, że nawet usunięci ze swych stanowisk (jak ks. Tywonek), na pewno biskupa posłuchają.

B[isku]p Fr[anciszek] Korszyński nadal myśli o tworzeniu **diec[ezji] kaliskiej**. Prosiłem, by zaniechał tych myśli, gdyż: 1) w obecnej sytuacji nie można występować z tą akcją wobec Stolicy Świętej; 2) rząd mógłby poruszyć sprawę innych diecezji; 3) nie można by uniknąć dekretu, a Stolica Święta przecież go uznać nie może. Nadto zajmowanie się tą sprawą bez wiedzy bp. Pawłowskiego byłoby niewskazane.

30–31 marca [19]57

[Gniezno]

Dwa dni spędziłem w łóżku, wzięty przez gnieźnieńską gripę. Moi domownicy z bp. Bernackim na czele sprowadzili mi lekarza. Znalazłem się w szpitalu na prześwietleniach, pobieraniu krwi itp. Nic groźnego nie stwierdzono prócz osłabienia fizycznego. Wskutek choroby nie dojechałem do Bydgoszczy, gdzie dziś miało być zakończenie rekolekcji dla inteligencji miejscowej. Zastąpił mnie ks. bp Bernacki.

¹⁵⁰ Franciszek Korszyński (1893–1962), biskup tytularny i biskup pomocniczy włocławski 1946–1962, doktor nauk teologicznych. Święcenia 1915. Wykładowca i ojciec duchowny w WSD we Włocławku. Więzień KL Dachau 1941–1945. Sakra biskupia 1946. W latach 1951–1953 wikariusz kapitulny diecezji włocławskiej 1951–1953.

¹⁵¹ Charyści, Stowarzyszenie Charystów Diecezji Włocławskiej – wspólnota kapłańska założona w 1919 we Włocławku, m.in. przez ks. Franciszka Korszyńskiego, której celem było pogłębianie życia wewnętrznego wśród duchownych. Wśród charystów byli ks. Wacław Bliziński, Władysław Kornilowicz, Stefan Wyszyński. Po II wojnie światowej stowarzyszenie zawiesiło działalność.

¹⁵² Władysław Szafrąński (1908–1996), kapłan diecezji włocławskiej, kanonista, wykładowca w WSD we Włocławku od 1953. Święcenia 1934. Administrator klasztoru franciszkanów we Włocławku 1945. Oficjał Sądu Biskupiego we Włocławku od 1948. Kanonik gremialny od 1958; prałat kapituły katedralnej we Włocławku od 1974.

¹⁵³ Być może Apolinary Leśniewski (1891–1984), kapłan diecezji włocławskiej, proboszcz fary sieradzkiej od 1945, dziekan 1946–1971. Święcenia 1920. W WSD we Włocławku nauczyciel przyszłego prymasa. W czasie II wojny światowej kapłan AK, major, uczestnik powstania warszawskiego. W 1950 aresztowany i skazany na 5 lat więzienia; zwolniony po 2 latach. Tajny szambelan Jego Świątobliwości; protonotariusz apostolski 1963. Wywiozł z Warszawy i przez 17 lat ukrywał obraz Ireny Pokrzywnickiej *Matka Boska Armii Krajowej*; w 1962 przekazał go prymasowi.

KWIECIEŃ

1 kwietnia 1957

Gniezno – Wrocław

14.00. Wyjechałem do **Wrocławia** w towarzystwie ks. prał. Padacza. Jedziemy przez Jarocin, Trzebnicę. Na godz. 17.30 jesteśmy w T[rzebnicy]. Przed bazyliką ogromny tłum ludzi; dzieci przepięknie ubrane w wielkiej liczbie w strojach polskich z barwnymi chorągiewkami, recytują na cześć Ojca Świętego. Wchodzimy do bazyliki. Bardzo wielu jest księży okolicznych. B[isku]p Kominek, który wyjechał na moje spotkanie na 10 km przed T[rzebnicą] z księżmi, towarzyszył do T[rzebnicy], a teraz prowadzi nas do ołtarza wielkiego. Przemawia proboszcz bazyliki, salwatorianin. Odpowiadam od ołtarza, dając wyraz mej radości, że lud otrzymał już biskupa. Mówca popełnia nieścisłość, że „prymas dał nam biskupa”. Uwydatniam: „Nie prymas dał biskupa, ale Ojciec Święty Pius XII chciał, by biskup Bolesław mieszkał we Wrocławiu”. I za to dziękujemy Ojcu Świętemu. Jadę do Rzymu, aby Ojcu Świętemu podziękować za tę łaskę. Oddaję się na tę drogę pod opiekę św. Jadwigi Śląskiej. Udajemy się do grobowca św. Jadwigi. Oddaję się w opiekę i całuję głowę św. patronki ziemi śląskiej, której cześć stąd ogarnęła całą Polskę. Po błogosławieństwie wchodzimy do klasztoru, gdzie błogosławię zakonnice. O godz. 18.30 wyruszamy w dalszą drogę.

Niemal cała droga od T[rzebnicy] do Wr[ocławia] obstawiona była ludem, młodzieżą. Należało zatrzymywać się często, by przyjąć kwiaty, pobłogosławić ołtarzyk przydrożny, słów kilka przemówić do wyczekujących.

Wrocław od samych Karłowic był obstawiony ludem. Największa cizba stała przy k[ościel]le św. Bonifacego, gdzie oczekiwano na nas. Nie było jednak możliwości wysiąść. W obawie, że nie odnajdziemy auta, pojechaliśmy dalej. Dojazd do katedry był bardzo ciężki, wskutek czego spóźniliśmy się o 3 kwadranse. Powitanie – przy k[ościel]le Świętego Krzyża, po czym dojdzie do katedry wśród niezwykle ciasnoty. W świątyni bardzo dużo księży, kapituła i tłum, przez który nie można było przejść. B[isku]p Kominek przemawiał z ambony, po czym wygłosiłem dłuższe kazanie nt. *Laetare, Jerusalem*¹.

Po nabożeństwie w katedrze była uroczysta akademii w seminarium dla duchowieństwa i alumnów. I tu przemawiał ks. Bilczewski, wik[ariusz] gen[eralny], któremu

¹ *Lac.* Raduj się, Jerozolimo (pierwsze słowa antyfony wykonywanej w IV Niedzielę Wielkiego Postu).

odpowiedziałem, kierując mowę do alumnów. Wieczera była w seminarium, po czym wróciliśmy do rezydencji na godz. 23.00.

2 kwietnia 1957

Wrocław

7.00. Msza św. w kaplicy s[ió]s[tr] karmelitanek bosych, przemówienie, zwiedzanie klasztoru, śniadanie i dłuższa rozmowa z zakonnicami.

Mały objazd miasta; wstąpiliśmy do kaplicy bł. Czesława **Odrawa**², po czym wróciliśmy do rezydencji. Tutaj kolejno: 1) przyjęcie dzieci z parafii wrocławskich; 2) przyjęcie porozumienia zakonów żeńskich; 3) przyjęcie szkoły sióstr urszulanek. Każde przyjęcie było połączone z długim wywodem wierszy, mnóstwem kwiatów i moją odpowiedzią.

Przyjąłem ks. **Wojtukiewicza** w sprawie prac instytutu.

Ks[iądz] gre[c]kokatolicki zaniepokojony akcją innych księży gr[ecko]kat[olickich] o zorganizowanie nabożeństwa gr[ecko]kat[olickiego], bardzo przestrzegał przeciwko akcji ks. Hrynyka i i[nnych]. Księża gr[ecko]kat[olicki] boją się podejmować te nabożeństwa bez dłuższego przygotowania sprawy, gdyż reakcja ludności polskiej może być szkodliwa dla sprawy.

Przyjąłem ks. **Oberca**³, kapłana lwowskiego, który wiele ucierpiał od UB.

13.00. Obiad w gronie pracowników najbliższych bp. K[ominka] – i przemówienie.

15.00. Dłuższa rozmowa z bp. Kominkiem na temat sytuacji na Śląsku D[olnym]. Najb[ardziej] niepokojąca jest sytuacja na Opolszczyźnie, gdzie autochtoni w liczbie 200 tysięcy zgłosili gotowość wyjazdu. B[isku]p K[ominek] ocenia bardzo pozytywnie pracę bp. Jopa, który pozyskał sobie duchowieństwo i lud.

16.00. Na podwieczorku – duchowieństwo Wrocławia i dłuższe przemówienie.

17.00. Koncert religijny w katedrze.

19.00. Nabożeństwo i przemówienie w k[ół]le akademickim. Słuchaczy około 5–6 tysięcy. Do świątyni trudno wejść. Wewnątrz jak w piecu, po ścianach leje się skroplona para. Przemawiać bardzo ciężko. Ale warto. Namawiam do „pożyczki wewnętrznej” z darów ciała i ducha, z umysłu, woli i serca – do budowy katolickiej Polski na Z[iemiach] Z[achodnich].

² Czesław Odrawa OP (1184–1242), błogosławiony Kościoła katolickiego, kapłan zakonu dominikanów. W 1228 wstąpił do Zakonu Kaznodziejskiego. Od 1236 przebywał we Wrocławiu. Odegrał znaczącą rolę w obronie zamku wrocławskiego w czasie najazdu mongolskiego w 1241. Beatyfikacja 1713. Patron Wrocławia od 1963.

³ Aleksander Oberca (1910–1992), kapłan archidiecezji lwowskiej. Święcenia 1934. Do 1944 posługiwał jako wikariusz w archidiecezji lwowskiej. W czasie II wojny światowej kapłan AK; aktywnie pomagał w ratowaniu Żydów. Od 1945 pracownik instytucji kościelnych na Śląsku; dyrektor Caritas w Opolu do 1950. Do 1956 szykanowany przez władze komunistyczne, w tym aresztowany przez UB, często zmieniał miejsca pobytu. Od 1956 osiadł we Wrocławiu. Do 1967 pracownik kurii wrocławskiej. Do emerytury w 1987 proboszcz parafii pw. św. Michała Archanioła na Muchoborze Wielkim.

Wydobywamy się stąd o godz. 21.30. Jeszcze wieczera w towarzystwie profesorów uniwersytetów wrocławskich w domu księży jezuitów. Wszystkich przemówień przeszło 9.

3 kwietnia 1957

[Wrocław – Warszawa]

6.30. Msza św. w kaplicy domowej, śniadanie w towarzystwie wikariuszy generalnych i pożegnanie z Wrocławiem o godz. 8.30. Młodzież seminarialna śpiewa *Ode do młodości*. Bibliotekarz odprowadza nas do Psiego Pola. Dalsza droga na Oleśnicę, Syców, Złoczów, Sieradz, Łódź. W domu na godz. 14.00.

O godz. 16.30 posiedzenie **Maryjnej Komisji Episkopatu**. Omawiano program roczny 1957–[19]58 zsynchronizowanej pracy duszpasterskiej nad pierwszym hasłem. Omawiano długo sprawę *peregrinatio Mariae*⁴. Postanowiono sprawę wnieść na konferencję Episkopatu. Obrady przeciągnęły się do późnego wieczora.

4 kwietnia 1957

[Warszawa]

10.00. Rozpoczęła się **sesja kurii metropolitalnej**. Nieobecny bp Majewski – chory. Omawiamy zatwierdzenie nowych parafii przez władze wojewódzkie – odsyłamy projekty do kapituły. Załatwiono wiele przesunięć personalnych. Największą trudność stanowi sprawa ks. Wądołowskiego, który chce zostać w Warszawie. Sesja trwała do 14.00.

15.00. Przedstawiciel **Polskiego Radia z Londynu**. Usiłuje postawić kilka pytań, na które nie daje odpowiedzi. Komisja **precjozów**⁵ w składzie: ks. Nowacki⁶, ks. Liedtke⁷, ks. Dąbrowski, ks. Goździewicz, ks. W. z Tarnowa, zgłosiła się na obrady. Z drugiej strony nie przyszedł ani dyr. Lorentz⁸, ani prof. Zachwatowicz. Przedstawiciele rządu nie byli przygotowani. Chcieli wyczuć argumenty Kościoła. Uznają własność Kościoła co do wszystkich obiektów. Chcą uzyskać do depozytu około 80 najcenniejszych rzeczy. Delegacja kościelna nie podjęła dyskusji na ten temat.

³ W rękopisie: Lorenz.

⁴ Łac. peregrinacji Maryi.

⁵ Komisja precjozów – komisja kościelna zajmująca się kosztownościami kościelnymi o znacznej wartości artystycznej, które znalazły się w rękach państwa.

⁶ Józef Nowacki (1895–1964), kapłan archidiecezji poznańskiej, doktor habilitowany nauk teologicznych w zakresie historii Kościoła, dyrektor Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu 1933–1964, zasłużony w dziele inwentaryzacji, a po II wojnie światowej rewindykacji zbiorów. Świecenia 1917. Wykładowca seminarium gnieźnieńskiego od 1927 i poznańskiego od 1947. Habilitacja na UJK we Lwowie 1938.

⁷ Antoni Liedtke (1904–1994), kapłan diecezji chełmińskiej, historyk Kościoła, dyrektor biblioteki seminarialnej w Pelplinie 1931–1981 (z przerwą w okresie okupacji). Świecenia 1929. W 1939 zabezpieczył wiele bezcennych ksiąg i zabytków. W latach 1961–1970 rektor WSD w Pelplinie.

⁸ Stanisław Lorentz (1899–1991), historyk sztuki, muzeolog, profesor UW od 1947, dyrektor Muzeum Narodowego w Warszawie 1935–1982. Członek PAU, członek rzeczywisty PAN, ekspert UNESCO ds. ochrony zabytków; zaangażowany w odbudowę Zamku Królewskiego w Warszawie. Poseł na Sejm PRL z ramienia SD 1965–1969.

B[isku]p **Kaczmarek** donosi, że w sobotę wraca do Kielc. Prok[urator] Ryba⁹ oświadczył, że b[isku]p był skrzywdzony przez państwo i należy mu się satysfakcja. Na określenie winy rządu użył dyr. Sztachelski tych samych słów, które były zawarte w moim proteście po wyroku na b[isku]pa kieleckiego.

Wieczorem pracowałem z bp. Baraniakiem i ks. Goździewiczem.

5 kwietnia 1957

[Warszawa]

7.30. S[iostra] **Katarzyna** z Lasek na Mszy św.

Przyjęta p. Morawska¹⁰, po powrocie z Londynu.

D[okto]r Hagmajer – sprawy Caritas. Zaczyna od tego, że widocznie zmieniłem pogląd na jego stanowisko, skoro go przyjąłem. Wykładał swój pogląd na Caritas. Wysłuchałem poglądów, które pokrywają się z relacjami ks. Dąbrowskiego i Dłopolskiego. Widać z nich, że p. H[agmajer] nadal oscyluje wokół parcelacji Caritas. Oświadczam krótko: Caritas jest własnością Episkopatu i powinien wrócić^a do Episkopatu. Żadnych pertraktacji na temat podziału prowadzić nie będę. Może być tylko jedna organizacja katolicka Caritas. Próby nowego handlu Caritasem uważam za znamienne dla p. H[agmajera]. Czynię go odpowiedzialnym za „usztwygnięcie się” – jak mówi p. H[agmajer] – Urzędu do spraw Wyznań i p. Lecha¹¹. Dla mnie najważniejsza jest postawa społeczeństwa, które domaga się zwrotu Caritas Episkopatowi.

P[an] H[agmajer] chciał jeszcze rozmawiać w sprawie PAX; ograniczyłem się tylko do Caritas.

Ks[ia]dz Hrynyk i ks. Deńko omawiają znowu sprawy kultu gr[eco]kat[olickiego]. Ostrzegam ich, by sprawie wznowienia kultu nie nadawali charakteru politycznego, jak to czyni prasa ukraińska za granicą. Zjazdu teraz nie będzie – trzeba odczekać.

Red[aktor] Grabowski¹² z pisma kanadyjskiego „Związkowiec”¹³ prosi o opinię co do akcji pomocy Polsce. Spodziewają się zbiórki do 200 tysięcy dol[arów]. Informuję, że możemy dotąd otrzymywać pomoce w postaci lekarstw i przekazów gotówkowych.

^a W rękopisie omyłkowo: wrócił.

⁹ Marian Ryba (ur. 1919), prawnik, wojskowy, generał brygady WP, naczelny prokurator wojskowy – zastępca prokuratora generalnego PRL 1956–1968. W latach 1960–1978 wiceprezes, a w latach 1978–1981 prezes Polskiego Związku Piłki Nożnej. W 1945 funkcjonariusz UB, następnie w WP. W latach 1981–1985 dyrektor generalny Urzędu Rady Ministrów.

¹⁰ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹¹ Jan Lech (1916–1979), działacz partyjny i państwowy, wicedyrektor UdsW 1956–1961. Przed II wojną światową działacz PPS i PS, więzień obozów koncentracyjnych. 1948 sekretarz wojewódzki WK PPS w Szczecinie, 1948–1950 sekretarz KW PZPR w Szczecinie. Wicedyrektor departamentów Ministerstwa Oświaty 1950–1951 i Szkół Wyższych i Nauki 1951–1956. Sekretarz generalny PKPS 1962–1968.

¹² Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹³ „Związkowiec” – czasopismo polonijne wydawane w Toronto 1933–1999, organ prasowy Kongresu Polonii Kanadyjskiej.

Ks[iądz] dyr. **Penkała** w sprawach budowy katedry. Album kościołów warszawskich nie idzie. Pilną rzeczą jest rozpocząć starania o zwrot domów kapitulnych. Należy przypomnieć to ks. prał. Ugniewskiemu.

Gwardian **franciszkanów** z Zakroczymskiej.

O[jciec] **Koziura Florian** z Niepokalanowa otrzymuje pozwolenie na wystawienie misterium pasyjnego w fabryce w Ursusie.

19.00. Zofia Kossak-Szatowska z mężem, przyszli na wieczerzę. Wymiana myśli dotyczy emigracji. Oboje widzą błędną postawę kierownictwa politycznych grup emigracyjnych. Ustosunkowanie ich do rzeczywistości polskiej, nawet popaździernikowej, uważają za błędne. W Londynie najbardziej nieprzejdane są koła wojskowych i duchownych. Wyrazem skrajności jest w Paryżu „Polska Wierna” z ks. Kaszubowskim¹⁴ i jego towarzyszem. Obydwaj zamierzają napadać dziś jeszcze na Episkopat, m.in. za jego decyzję w sprawie wyborów.

Rozmówcy przywieźli sporo uprzedzeń do Watykanu i mogą je rozsiewać. Pani K[ossak-Szatowska] jest oburzona na książkę Naurois¹⁵ *Dieu contre Dieu*¹⁶. Staramy się prostować ich poglądy, zwłaszcza gdy idzie o „doinformowanie Watykanu” niezawinione przez Stolicę Świętą wskutek braku kontaktu z Episkopatem. Rozmówcy unikają tematu „PAX–Piasecki”. I my też. Rozmowa przeciągnęła się do 22.00. Widać z niej, że p. Z[ofia] K[ossak-Szatowska] jest katolikiem raczej tradycyjnym niż doktrynalnym. Dziś trzymana jest przez koło PAX, który finansuje jej bytowanie w Polsce, wydając książki.

6 kwietnia 1957

[Warszawa]

7.30. Na Mszy św. s. **Narcyza** z Komańczy ze swoją towarzyszką. Informuje mnie o wielu sprawach po wyjeździe z K[omańczy]. Wkrótce zniknęli tam i p. Nowaczyk¹⁷ z żoną, i p. Bogusławski¹⁸, których uważaliśmy za UB. Przed ich wyjazdem pojawiła się tajemnicza „Kronika filmowa” na 10 dni i penetrowała okolicę. Wyjechali żołnierze W[ojsk] O[chrony] P[ogranicza] i zlikwidowano budki i bariery drogowe. Słowem, zniesiono strefę, którą rozszerzono, by utrudnić mi kontakt ze społeczeństwem. Był to dobrze wybrany punkt, gdyż konfiguracja terenu ułatwiała izolację. Siostra przywiozła resztę książek i pism oraz krzyż ołtarzowy, który był w Stoczku i w Prudniku.

Po obiedzie przeglądaliśmy **resztę archiwum przyniesionego przez UB**. Były to przeważnie akta dawniejsze, kilka tek z moimi listami i kazaniami. Wszystkie były starannie policzbowane i opatrzone tajemniczymi znakami ludzi, którzy rozpracowywali materiał.

¹⁴ Florian Kaszubowski, kapłan, duszpasterz i działacz polonijny. Od 1945 duszpasterz Polonii we Francji, m.in. redaktor naczelný tygodnika „Polska Wierna” 1945–1959.

¹⁵ Claude Naurois, chodzi o ps. Marii Winowskiej.

¹⁶ C. Naurois, *Dieu contre Dieu? Drame des catholiques progressistes dans une Église du silence*, Fribourg 1956.

¹⁷ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹⁸ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

19.00. Na wieczery **Jerzy Zawieyski**, który mówił o swoich sukcesach na terenie prawodawstwa. Wybiera się do Francji i do Rzymu. Omawiam z nim trzy sprawy: 1) sprawa **repatriacji** odbywa się w strasznych warunkach; dotychczas panuje wielka niełojalność drugiej strony. Ze swej strony chcemy pomóc. Wysłałem ks. J[ana] Zięę na zebranie Ogólnopolskiego Komitetu Pomocy Repatriantom pod przewodnictwem min. Bieńkowskiego. Dziś proszę Jerzego, aby omówił z min. Bieńkowskim sprawę zwolnienia z cel na dary zagraniczne dla reemigrantów i by ułatwił mi wymianę dolarów przysyłanych z Ameryki. Chcę zaopatrzyć repatriantów w pomoce na święta; 2) sprawa **Caritas**: przed wyjazdem do Rzymu muszę otrzymać C[aritas], gdyż będę o to indagowany i wtedy musiałbym mówić źle o rządzie; chcę tego uniknąć. Będą oferty z pomocą; gdybym chciał je przyjąć, wtedy muszę mieć aparat do rozprowadzania ich; gdybym nie przyjął, musiałbym wyjaśnić powody, a to byłoby nieprzyjemne dla orientacji politycznej. Proszę to wytłumaczyć panu min. Bieńkowskiemu; 3) sprawę **arrasów** poruszył J[erzy] Z[awieyski], pokazując mi artykuły z prasy kanadyjskiej, która wyraża nadzieję, że przyjazd prymasa P[olski] do Rzymu posunie sprawę naprzód, gdyż będzie tam kardynał Léger¹⁹ z Kanady. Odpowiadam, że to może skomplikować sytuację. Nie mogę podejmować tej sprawy, jak długo nie otrzymam zwrotu skarbcza katedralnego gnieźnieńskiego i innych precjozów zrabowanych przez hitlerowców i nieprawnie zatrzymanych przez rząd na Wawelu. Nie mogę spotkać się z zarzutem społeczeństwa, że walczę o arrasy, podczas gdy sam jestem pokrzywdzony przez rząd. Niech praworządność uporządkuje naprzód sprawy domowe, to może podnieść zaufanie społeczeństwa do rządu.

J[erzy] Zawieyski postanowił mówić o tych sprawach z min. Bieńkowskim w najbliższych dniach.

Wieczorem czytałem „**Po prostu**”, które umieściło wstrętą notatkę o „papieżowej”²⁰ i sparodiowało indult Ojca Świętego o poście eucharystycznym.

7 kwietnia 1957

[Warszawa]

8.00. U **św. Anny** na zakończenie **rekolekcji akademickich** odprawiłem Mszę św., rozdziałałem Eucharystię i wygłosiłem kazanie nt. „Któż z was dowiedzie na mnie grzechu”²¹. Przy tej okazji ostrzegłem „Po prostu” (ściśle – pismo akademickie) przed szarganiem autorytetów kościelnych, zapowiadając, że jeżeli to miało się nadal powtarzać, to zabronię czytania tego pisma. Młodzieży było więcej niż zazwyczaj, dobrze recytowała

¹⁹ Paul-Émile Léger (1904–1991), arcybiskup Montrealu 1950–1968, kardynał od 1953. Świecenia 1929. Członek zgromadzenia sulpicianów. Uczestnik czterech konklawe: 1958, 1963 i 1978. Po rezygnacji z urzędu arcybiskupa Montrealu poświęcił się pracy w leprozorium w Rwandzie.

²⁰ Prawdopodobnie chodzi o s. Pascalinę Josefinę Lehnert (1894–1983), niemiecką siostrę zakonną z kongregacji Sióstr od Świętego Krzyża, w latach 1939–1958 sekretarkę papieża Piusa XII.

²¹ Por. J 8,46.

ministranturę, dobrze śpiewała pieśni polskie. Był duży porządek przy przystępowaniu do stołu Pańskiego. Znać lepszą rękę u św. Anny.

O godz. 10.00 wprost z kościoła św. Anny pojechałem do **wizytek**, gdzie kończyło się nabożeństwo rekolekcyjne **dla lekarzy**. Zdążyłem jeszcze przemówić kilka słów i pobłogosławić lekarzy.

12.00. Przedstawiciele **prawników krakowskich** proszą o zjazd prawników katolickich na Jasnej Górze.

15.00. Konferencja **seniorów „Odrodzenia”** – osób 28. Trwała do godz. 20.00. Przemawiało 16 mówców. Ustaliliśmy system pracy w kółkach towarzyskich. Przesunięto termin pielgrzymki „Odrodzenia” na J[asną] G[órę] na dzień 13 października. Mają się tworzyć środowiskowe zespoły dla: 1) prowadzenia opieki religijnej nad członkami; 2) dla pogłębiania kat[olickiej] nauki społecznej; 3) dla kontaktów z młodzieżą akademicką.

8 kwietnia 1957

[Warszawa]

7.30. **Msza św.** – kilka osób, m.in. Z[ofia] Czacka, dr Z[ofia] Ogulewicz²², R[óża] Siemieńska²³.

J[erzy] Krasnowolski – śmierć matki żony.

M[aria] Stokowska²⁴ przedstawia projekt prof. **Czaplińskiego**, Wrocław, który gotów jest przedstawić sprawę Jasnej Góry, w związku z paszkwilem prof. Olgerda Górki²⁵. Proszę, by złożył projekt i plan pracy.

Praca **klubów wrocławskich** może być prowadzona raczej małymi zespołami.

Biblioteka Wiedzy Religijnej – s. Maria Franciszka²⁶ prosi o pomoc w organizacji pracy. Matka gen[eralna] **Stępowna** donosi o ucieczce z klasztoru siostry Marii Leonii Graczyk²⁷, która pozostawiła list do matki bez podania przyczyn ucieczki.

²² Zofia Ogulewicz (?–1975), prawnik, działaczka SKMA „Odrodzenie”, mecenas kurii biskupiej w Częstochowie.

²³ Róża Siemieńska (1920–2015), członkini IPW, pedagog, teolog, pielęgniarka. Uczestniczka powstania warszawskiego, aktorka Teatru Rapsodycznego, twórczyni milenijnych misteriów na Jasnej Górze. Wieloletnia kierowniczka ośrodka „Ostoja” w Krynicy.

²⁴ Maria Stokowska (1910–1997), romanistka, tłumaczka z francuskiego i łaciny, redaktorka; doktor filozofii 1957. Przed II wojną światową związana z kółkiem ks. Korniłowicza, *Dziełem Lasek*, „Odrodzeniem” i czasopismem „Verbium”. Po wojnie pracownik Uniwersytetu Poznańskiego i KUL.

²⁵ Chodzi o pracę *Legenda a rzeczywistość obrony Częstochowy w roku 1655* (Warszawa 1957) pióra Olgerda Górki (1887–1955), historyka, dyplomaty, wojskowego, znawcy tematyki tatarskiej i żydowskiej, profesora UW, w okresie II wojny światowej dyrektora Departamentu Spraw Narodowościowych w rządzie na emigracji, pracownika MSZ 1946–1947, konsula w Jerozolimie 1952.

²⁶ Chodzi o Marię Franciszkę Irenę Tyszkiewicz FSK.

²⁷ Leonia Maria Graczyk CSFFM (1921–2012), franciszkanka Rodziny Maryi od 1938. Wychowawczyni w domach dziecka. W 1951 aresztowana i skazana na 7 lat więzienia, w 1953 w więzieniu w Grudziądzu, zwerbowana do współpracy przez UB jako informator „Ptaszyńska” *vel* „Ptaszyna”, „Ostrowska”. Więziona z prymasem Wyszyńskim w Stoczku Klasztornym i Prudniku, składała pisemne i ustne raporty. Po przeniesieniu prymasa do Komańczy wróciła do więzienia, które opuściła w 1956. W 1957 odeszła z zakonu. W 1991 złożyła zeznania w procesie beatyfikacyjnym kard. Wyszyńskiego, które świadczyły o świętości jego życia.

Barbara Pawłowska, inżynier] plastyk, wnosi wiele obaw co do radiofonizacji kościołów i polichromii.

Rada **Stowarzyszenia Miłosierdzia Chrz[ęścijańskiego]** z o. Rzymelką²⁸, p. A. Górską²⁹ i p. Świerczewską³⁰ – przedstawia stan pracy. Należy rozpoczynać pracę w terenie od mobilizowania ludzi, a nie od strony formalno-prawnej. „Wypowiadam wam wojnę, chcę być zwyciężony”. Porozumieć się z ks. Kliszką i duszp[asterstwem] dobroczynnym.

Ks[iaźdz] **Obertyński** po powrocie z Rzymu referuje sprawę beatyfikacji m. Darowskiej. Złożył akta.

Ks[iaźdz] **Wądołowski** otrzymuje polecenie, by obejrzał mieszkanie przy sakramentach, dostałby urlop półroczny, a później kapelanię u sakramentek.

Ks[iaźdz] **Kobylecki Stanisław** z Pleszewa składa prośbę o książki dla duchowieństwa ze Wschodu.

Ks[iaźdz] rektor **Kwieciński** informuje o sytuacji w sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnym].

Przew[odniczący] [Prezydium] W[ojewódzkiej] R[ady] N[arodowej] Opole, **Karuga**^a, informuje o tym, że **klasztór w Prudniku** oddano franciszkanom. Budynek jest w stanie przebudowy na szpital. Zdaniem p. K[arugi] chciano zatrzeć ślady pobytu prymasa P[olski]. Rozmówca stara się przedstawić, że stan zgłoszeń na wyjazd za granicę nie jest tak wysoki, jak przedstawiano we Wrocławiu. Może wynosić ok. 20 tysięcy ludzi. Sprawa PAX w Opolu – to sprawa pieniędzy, którymi PAX kupuje ludzi. Trzeba zlikwidować „Katolika”. Skarży się na ks[ięży] Gumol^{b31}, Popłatka^{c32} i Wojciechowskiego³³, którzy źle traktują Ślązaków.

15.00. Ks[iaźdz] **J[an] Zieja** referuje swoją rozmowę z min. Bieńkowskim. Nie odniósł wrażenia bardziej konkretnego co do możliwości uzgodnienia pracy komitetu, w którym są duże tarcia (natolińczycy tworzą obstrukcję). Ale minister [Bieńkowski] przeprowadzi rozmowy z odpowiednim ministrem.

^a *W rękopisie błędnie:* Koruga.

^b *W rękopisie błędnie:* Gomula.

^c *W rękopisie błędnie:* Popłotka.

²⁸ Chodzi prawdopodobnie o o. Jana Rzymelkę CM (1877–1960), kapłana w Zgromadzeniu Księży Misjonarzy. Świecenia 1902. Działacz plebiscytowy na Górnym Śląsku. W latach 1936–1939 proboszcz parafii pw. św. Krzyża w Warszawie oraz superior domu księży misjonarzy. Więzień Pawiaka, Gross-Rosen, Dora-Nordhausen, Bergen-Belsen. Po II wojnie światowej spowiednik żeńskich zgromadzeń zakonnych.

²⁹ Górską, żona Antoniego Górskiego (podpisywała się jako: Antoniowa Górską), zaangażowana w Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia, działające nieformalnie w parafii pw. św. Krzyża w Warszawie po 1950.

³⁰ Świerczewska, zaangażowana w Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia, działające nieformalnie w parafii pw. św. Krzyża w Warszawie po 1950.

³¹ Kazimierz Gumol (1907–1992), kapłan administratury apostolskiej w Opolu, doktor nauk teologicznych. Świecenia w 1932 we Lwowie.

³² Władysław Popłatek (1907–1994), kapłan, doktor nauk teologicznych, kierownik Katedry Teologii Moralnej Ogólnej i Sekcji Teologii Moralnej KUL. Habilitacja 1958, profesor nadzwyczajny 1969. Dziekan Wydziału Teologii KUL 1968–1972.

³³ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

19.30. W k[ościel]e **św. Anny** wygłosiłem następną konferencję z serii „Katolicka nauka społeczna”^a nt. „Społeczność rodzinna w ustroju społeczno-gospodarczym”.

9 kwietnia 1957

[Warszawa]

7.30. Msza św., **B[ohdan] Skapski** – proszę o książki majowe. H. Lasocka, dr T[eresa] Ryłska z kuzynką.

J[erzy] Zawieyski po rozmowie z min. Bieńkowskim, referuje. Na Zjeździe P[olskich] Repatriantów uchwalono Fundusz Pomocy Repatriantom, który będzie użyty na pomoc rep[atriantom]. Zarząd funduszu będzie z przedstawicielem Episkopatu. Wśród przyjeżdżających jest dużo zdemoralizowanych, dla których datki doraźne [byłyby] szkodliwe. Min[ister] B[ieńkowski] prosi, by zasilać ten fundusz. Co do wymiany pieniędzy, to suma ta, którą chce p[rymas] P[olski] wymienić, będzie wymieniona „systemem paczkowym”, ale poza PKO.

Sprawa **Caritas**. Min[ister] B[ieńkowski] jest zdania, że sprawa jest przesądzona. Uważa, że powinna być załatwiona przed Rzymem. Gdyby były trudności, to min. B[ieńkowski] radzi, by napisać do premiera, który musi załatwić sprawę na R[adzie] M[inistrów].

Gdy idzie o **precjoza**, też jest zdania, że należy postawić ją [sprawę] na K[omisji] W[spólnej]. Rząd musi przekazać w całości, a potem można mówić o dostępie muzeum.

Ks[iaźd] dr **D[onat] Nowicki** – proszę o przygotowanie spisów duchowieństwa gr[eco]-kat[olickiego], które odstąpiło od Kościoła św.

Delegacja **niewidomych** z prof. Dolanieckim³⁴ i s. Elżbietą³⁵ w liczbie 12 osób. Ustala się pielgrzymkę na Jasną Górę w dniu 27 lipca br.

Prof[esor] **Staniewicz**³⁶, prof[esor] w **Poznaniu** omawia sprawę **duszpasterstwa akademickiego**. Punkt na Grobli jest niewygodny. Dawniej prowadzili sprawę dominikanie. Powinno wrócić do dominikanów (prof. Kletkowski³⁷).

Rada Polonii Amerykańskiej przez prof. **Stemlera** informuje, że jest nadzieja na rozpoczęcie pracy w Polsce. W drodze j[est] p. **Łagodzińska**. Przyjedzie p. **Białosiewicz**³⁸.

^a *W rękopisie*: następną z serii „Katolicka nauka społeczna” konferencję.

³⁴ Prawdopodobnie chodzi o Włodzimierza Dolańskiego.

³⁵ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

³⁶ Witold Staniewicz (1887–1966), profesor ekonomii rolnej, pracownik Uniwersytetu Poznańskiego, odsunięty od zajęć w latach 1951–1956. Działacz państwowy w II RP. Habilitacja 1923. W latach 1926–1932 minister reform rolnych w ośmiu rządach. W latach 1931–1939 profesor na USB w Wilnie.

³⁷ Być może prof. Alfons Kłafkowski (1912–1992), prawnik, działacz państwowy, rektor UAM w Poznaniu 1956–1962. Od 1945 pracownik Uniwersytetu Poznańskiego. W latach 1952–1955 dziekan Wydziału Prawa. W latach 1982–1985 członek Rady Państwa PRL. Prezes Trybunału Konstytucyjnego 1985–1989.

³⁸ Józef Białosiewicz (1912–1986), publicysta, działacz Polonii amerykańskiej. Podczas II wojny światowej żołnierz AK, redaktor prasy podziemnej. Po wojnie na emigracji w Wielkiej Brytanii i w Stanach Zjednoczonych. Redaktor katolickiego „Dziennika Chicagowskiego”. Członek Koła Filistrów Polskich Korporacji Akademickich w Chicago.

Wnuk **Adama Mickiewicza**³⁹, Jerzy Gorecki^{a40} z Paryża, prosi o fotografię. Mówi źle po polsku, ale gotów jest pomagać Polsce. Walczy o spuściznę swego dziada w Nowogródku. Prosi o fotografię z podpisem. Otrzymuje błogosławieństwo, by „na paryskim bruku” strzegł godnie miłości ojczystej swego dziada.

Ks[iądz] prał. Murawski, sprawa uposażenia organistów. Proszę o przygotowanie regulaminu płac dla organistów W[arsza]wy na sobotę.

Ks[iądz] **Her**⁴¹ – sprawa zjazdu koleżeńkiego i studiów historycznych. Zgadzam się na dobre studia w zakresie historii sztuki.

Adm[inistrator] par[afii] Wiersze, ks. Kniołek⁴², organizator i budowniczy kościółka, prosi o odwiedzenie. Ustalamy na lipiec.

P[an] **Broniewski**⁴³ z ZHP ilustruje sytuację w organizacji. Chociaż nie zdołano opanować sytuacji ZHP, to jednak uczyniono bardzo wiele. Jest pęd młodzieży do ZHP. W górze jest intrygantwo, w wojewódzkich ośrodkach jest lepiej; na dole jest ruch. Pan **Kamiński**⁴⁴, człowiek niewierzący, ale dużej wartości trzyma się w tej pracy.

Roman Kaczmarowski⁴⁵ z emigracji polskiej w Westfalii, w sprawie pielgrzymki na J[asną] G[órę]. Emigracja stara jest bez opieki, gdyż księża zajmują się tylko emigracją powojenną, natomiast emigracja stara pozostaje pod opieką księży niemieckich. Chcieliby korzystać bardziej z pomocy duchow[ieństwa] polskiego w N[iemczech]. Duchowieństwo to jest źle usposobione do wszelkich prób nawiązywania kontaktów z Polską. Tłumaczę, że to jest nonsens, który trzeba zwalczać. Polska nie przestała być Polską i trzeba ją kochać, trzeba ją odwiedzać i wspierać.

Małe dzieci biednej kobiety przyszły ze swoimi zeszytami, w których notują swoje wiadomości z religii i wklejają obrazki.

14.30. Alumni **sem[inarium] metrop[olitalnego]** po święceniach różnych stopni z podziękowaniem. Mówię im o modlitwie w posłudze liturgicznej ołtarza.

^a *W rękopisie*: Górecki.

³⁹ Adam Mickiewicz (1798–1855), poeta narodowy doby romantyzmu, działacz emigracyjny, działacz polityczny, publicysta, tłumacz, filozof, mistyk, organizator i dowódca wojskowy, nauczyciel akademicki. Autor m.in. epopei *Pan Tadeusz* i dramatu *Dziady*.

⁴⁰ Jerzy Gorecki (1909–1983), prawnuk Adama Mickiewicza, syn jego wnuka Ludwika Władysława Goreckiego (1863–1936).

⁴¹ Wacław Her (1909–1975), kapłan archidiecezji warszawskiej, wikariusz w parafii pw. Najświętszego Zbawiciela w Warszawie od 1947, wicedziekan nowodworski, członek archidiecezjalnej komisji artystycznej i architektonicznej. Święcenia 1937.

⁴² Zdzisław Kniołek (1920–2005), kapłan archidiecezji warszawskiej, wikariusz w parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Lesznie 1950–1957. Święcenia 1950. Proboszcz parafii w Wierszach 1957–1978, budowniczy kościoła. W latach 1978–1992 proboszcz parafii pw. Świętej Trójcy w Błoniu.

⁴³ Stanisław Broniewski, ps. „Orsza”, „Witold” (1915–2000), ekonomista, harcistrz, podporucznik AK. W latach 1943–1944 naczelnik Szarych Szeregów; dowódca brawurowej akcji Grup Szturmowych Szarych Szeregów pod Arsenalem w 1943.

⁴⁴ Chodzi o Aleksandra Kamińskiego.

⁴⁵ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

15.00. **Referat powołań kapłańskich** z księżmi Pągowskim, Piórkowskim, Sitkowskim i Kwiecińskim w sprawie uroczystości dla ministrantów.

Matka **Tucholska**⁴⁶ z Włocławka po wyjściu z więzienia 9-miesięcznego.

10 kwietnia 1957

[Warszawa – Czerwińsk – Palmiry – Warszawa]

9.00. Przedstawiciele ATK^a, ks. rektor Kwiatkowski i ks. prof. Roslan, składają memoriał w sprawie ATK. Wystąpiono do władz państwowych o przydzielenie gmachu dla ATK. W sprawie **gmachu na Bielanych** oświadczam, że obejmuję gmach od chwili, gdy ATK go opuści. Księża marianie obejmą tymczasowo klasztor i kościół, a seminarium obejmie gmach gimnazjum. Umieszczę tam filozofię. Proszę więc, by w razie otrzymania gmachów natychmiast mnie zawiadomić o tym. Co do **ks. Radosza**, nie może być profesorem na ATK, gdyż skompromitował się w procesie bp. Kaczmarka. Nie ma misji kanonicznej ani pozwolenia na odprawianie Mszy św. w W[arsza]wie. Udzielę misji kanonicznej ks. Urmanowiczowi, ks. Olejnikowi⁴⁷, zgadzam się na asystenturę ks. dr. Ruszczaka. Co do ks. Szmidta^{b48} mam wątpliwość, czy będzie z niego naukowiec.

Ks[iądz] dziekan **Malinowski** przychodzi ze sprawami ZHP.

Przełoż[ona] gen[eralna] orionistek **m. Waldetrude**⁴⁹ po objęciu obowiązków na mocy dekretu p[rymasa] P[olski] przedstawia swoje trudności.

P[an] **Stachelski**⁵⁰ z **Karagandy** przyjeżdża od ks. Bukowińskiego⁵¹. W Rosji Kościół rozwija się bardzo wśród Polaków i Ukraińców. Na Kazachstanie ludność zaczyna się osiedlać na stałe, nabywają domki i trochę ziemi. Ks[iądz] B[ukowiński] nie chce wracać do P[olski], by nie opuszczać ludzi.

^a W rękopisie omyłkowo: AKT.

^b W rękopisie: Szmytha.

⁴⁶ Maria Tucholska ZSNM (1898–1978), radna generalna Zgromadzenia Sióstr Wspólnej Pracy od Niepokalanej Maryi 1954–1960. W zgromadzeniu od 1915; śluby wieczyste 1922. W latach 1926–1938 sekretarka generalna zgromadzenia. W latach 1939–1942 przełożona domu we Włocławku. W latach 1945–1951 przełożona generalna zgromadzenia. W 1953 aresztowana, a następnie zwolniona.

⁴⁷ Stanisław Olejnik (1920–2014), kapłan diecezji włocławskiej; doktor habilitowany nauk teologicznych w zakresie teologii moralnej, wykładowca w WSD we Włocławku 1953–2002. Świecenia 1944. Od 1950 wykładowca na Wydziale Teologicznym UW, następnie na ATK i KUL 1958–1968. Przewodniczący Sekcji Teologów Moralistów w Polsce 1964–1975. Członek Międzynarodowej Komisji Teologicznej w Rzymie 1968–1973. Członek Komisji ds. Nauki Katolickiej KEP 1967–1975. Członek Rady Naukowej KEP 1974–1987. Profesor zwyczajny 1980.

⁴⁸ Stanisław Szmidt, kapłan, misjolog.

⁴⁹ Waldetrude Ludwika Wochna PSMC (1919–2005), przełożona prowincjalna Sióstr Małych Misjonarek Miłosierdzia (orionistek) w Polsce.

⁵⁰ Prawdopodobnie Kazimierz Stachelski (ur. 1927), deportowany na Syberię 1941, a następnie do Kazachstanu.

⁵¹ Władysław Bukowiński (1904–1974), kapłan. Świecenia 1931. Od 1939 proboszcz parafii katedralnej łuckiej. Od 1940 kilkakrotnie aresztowany i skazywany na zsyłkę do łagru; łącznie w więzieniach i łagrach prawie 14 lat. Wieloletni duszpasterz misyjny w Kazachstanie i w całej sowieckiej Azji Środkowej. W 1955 przyjął obywatelstwo ZSRS, by móc pozostać na stałe w Kazachstanie. W 1965 po raz pierwszy mógł odwiedzić Polskę. Beatyfikowany w 2016.

K[azimierz] **Studentowicz** z programami, które określa jako „zdezaktualizowane”. Proszę, by mi dał materiały raczej aktualne, gdyż nie będzie możliwości dwa razy zajmować się tymi samymi rzeczami.

11.00. Wyjazd do **Czerwińska** w towarzystwie bp. Klepacza i bp. Baraniaka. Zwiedziliśmy prace konserwatorskie w świątyni, pomodliliśmy się z ludem przed cudownym obrazem M[atki] Bożej, ucieszyliśmy się z młodzieżą,ariatwą i ludem. O godz. 16.00 – w drogę powrotną.

Zatrzymaliśmy się na **Palmirach**, by podumać nad spokojem i ciszą spoczywających w pokoju ofiar nienawiści niemieckiej.

17.00. Obraduje **Komisja Wykonawcza** b[isku]pów; (Klepacz, Choromański) przed jutrzejszą Konf[erencją] Episkopatu.

11 kwietnia 1957

[Warszawa]

10.00. **Konferencja Plenarna Episkopatu** w pełnym składzie. Chorzy abp Baziak, Bensch, Świrski. Nieobecni bp Adamski i Kałwa.

Otrzymaliśmy **list od Sekretariatu Stanu**, podpisany przez Dell'Acquę⁵². Ojciec Święty wyraża radość, że biskupi odzyskali wolność i pracują w lepszych warunkach, ale zwraca uwagę na obowiązek walki o pełne przywrócenie praw Kościoła św.

Witam bp. Kaczmarka, który po raz pierwszy bierze udział w K[onferencji] P[lenarnej] od sześciu lat.

Dając ocenę **położenia Kościoła**, wskazując główne zadania na okres najbliższy. Po okresie przymusowego przesunięcia wrażliwości na odcinek publiczno-polityczny, obecnie należy przesunąć uwagę na pracę duszpasterską Kościoła. Musi wzrastać praca duszpasterska ogólnie kierowana przez kurie diec[ezjalne]. Na odcinku **szkolnym** wzmocnić wizytacje katechizacji szkolnej: przeszkolenie księży, zakonnic i świeckich katolików. Inne zadanie to realizacja ślubów jasnogórskich. Trzeba wprowadzić tematykę J[asnej] G[óry] do przemówień wizytacyjnych, do katechez i pracy duszpasterskiej. Trzeba pokonać abulię społeczną i wyznaczyć jej zadania współpracy z duchowieństwem. Wreszcie – **doraźne zadania** moralno-społeczne. A więc: walka o trzeźwość narodu, walka z rozwiązłością, z pornografią, z rozrzutnością; opieka nad matką licznej rodziny, pomoc sąsiedzka rodzinom, opieka nad byłymi więźniami.

W **Komisji Duszpasterskiej** omawiano sytuację **więźniów**. Postanowiono zająć się byłymi więźniami, którzy są w trudnej sytuacji. Duszpasterstwo **grekokatolików** wymaga stworzenia kilkunastu ośrodków kultu w obrządku gr[eco]kat[olickim]. W sprawie

⁵² Angelo Dell'Acqua (1903–1972); kapłan, od 1931 w watykańskiej służbie dyplomatycznej, substytut w Sekretariacie Stanu od 1954. Święcenia 1928. Arcybiskup tytularny 1958; kardynał 1967. W latach 1967–1968 pierwszy przewodniczący utworzonej w 1967 przez papieża Pawła VI Prefektury Spraw Ekonomicznych Stolicy Świętej. Wikariusz generalny Rzymu 1968–1972.

duszp[asterstwa] **akademickiego** postanowiono zrewidować repartycję diecezjalnych świadczeń na rzecz ośrodków akademickich. W sprawie ZHP postanowiono, by kapelani ZHP weryfikowali się przy ZHP i by przenikali w środowisko harcerskie.

Z **Komisji Maryjnej**, bp Z[dziśław] Goliński referował stan prac. Dyskutowano sprawę „pielgrzymki” Matki Bożej Jasnogórskiej po Polsce. Za pielgrzymką wypowiedział się 14, przeciw 6 (m.in. bp Lorek, bp Zakrzewski, bp Choromański, bp Klepacz, bp Barda). Sprawę uznano za otwartą.

Z **Komisji Szkolnej Episkopatu** przyjęto sprawozdanie ze zjazdu wczorajszego właścicieli szkół katolickich.

Gdy idzie o **katechizm powszechny**, plenum prosiło, by K[omisja] Szk[olna] przyspieszyła sprawę opracowania nowego katechizmu.

Z Komisji **Caritas** referował rzecz bp Pękała, który nadal szykuje się do wyjazdu do USA na zaproszenie NCWC⁵³, i ks. Wycisło.

Ks[iądz] kan. **Goździewicz** referował wyniki rozmów na podkomisji **precjozów**, którą to sprawę K[onferencja] Pl[enarna] odsyła na K[omisję] W[spólną].

Sprawy ATK obejmowały sprawę memoriału ATK do prymasa P[olski] w sprawie genezy ATK i sprawę gmachu ATK na Bielanych.

Postanowiono zwołać **konferencję profesorów nauk społecznych** na 30 kwietnia br.

B[isku]p Nowicki referuje wyniki obrad **Komisji Wydawnictw Katolickich**. Projektuje się zjazd wydawców.

Obrady trwały do godz. 20.00.

B[isku]p przemyski wygłosił duże przemówienie, prosząc o złożenie hołdu Ojcu Świętemu w imieniu^a całego Episkopatu.

Po wieczery długa rozmowa z bp. Pawłowskim.

12 kwietnia 1957

[Warszawa]

7.30. B[ohdan] Skąpski.

Ks[iądz] dyr. Dąbrowski – sprawy zakonne.

9.00. J[erzy] **Krasnowolski**, co do sytuacji wewnętrznej w P[AX]: trudno ją oceniać na podstawie sytuacji ekonomicznej. Grupa **PAX** jest uważana politycznie za wykończoną; pracuje nad nowym programem ideologicznym, idzie to ciężko. Wydawnictwa są skreślane z pozycji 200 do połowy. Grupa **Frankowskiego** liczebnie słaba, finansowo mocna; pismo źle przyjęte („Za i Przeciw”), wewnątrz tarcia. Są jakieś kontakty między PAX

^a W rękopisie: imieniem.

⁵³ National Catholic Welfare Council (NCWC), Narodowa Rada Pomocy Katolickiej – organizacja biskupów katolickich Stanów Zjednoczonych Ameryki powstała w 1919. Jej poprzedniczką była utworzona w 1917 Narodowa Katolicka Rada Wojny. NCWC organizowała wspólne działania biskupów, kapłanów i świeckich w zakresie pomocy społecznej, rozwoju edukacji, aktywizacji bezrobotnych. W 1920 uruchomiła Biuro Imigracyjne wspierające imigrantów. NCWC wyrażała również opinie społeczno-polityczne biskupów amerykańskich.

a grupą F[rankowskiego]. Kluby katolickie dotąd się nie rejestrują z powodu trudności formalnych (OKPIK). Na terenie Rzymu miała miejsce interwencja „grupy prałatów”, którzy ostrzegali Rzym przeciwko polityce Episkopatu polskiego.

Prof[esor] St[anisław] **Mackiewicz**⁵⁴ omawia sprawę skarbów wawelskich i diecezji krakowskiej. Pozostają pod opieką prezydenta Duplessisa⁵⁵, leżą w pakach, wskutek czego mogą zniszczyć. Rząd prowincjalny Quebec posiada uprawnienia w stosunku do rządu centralnego, który jest zdania, że nie może wydać skarbów. Zdaniem p. M[ackiewicza] prymas P[olski] jest jedynym człowiekiem, który mógłby załatwić zwrot skarbcza archidiecezji krakowskiej; to pociągnęłoby za sobą sprawę arrasów i i[nnych]. Rząd Quebec nie mógłby zatrzymać arrasów, gdyby prymas zażądał zwrotu skarbcza katedralnego. Sprawa wymaga rozważań, gdyż jest to problem nie tylko zabytków, ale – polityczny. Główny motyw działania – j[est] to, że są zagrożone.

Ks[iądz] W[acław] **Radosz** wyjeżdżający do Niemiec na studia prosi o potwierdzenie celebret[u]. Jestem zdania, że należy to do b[isku]pa kieleckiego. Oświadczam, że powinien odwołać w prasie swe stanowisko na procesie b[isku]pa kieleckiego.

P[ani] **Łagodzińska** i p. **Rzeczowska**⁵⁶ z Polonii amerykańskiej ustala[ją] termin spotkania się na Jasnej Górze.

Ks[iądz] prał. **Sawicki** z Białegostoku.

Ks[iądz] inf. **Krzywicki** w sprawie seminarium dla diecezji. Odradzam zakładanie seminarium z uwagi na brak profesorów i środków. Ks[iądz] infułat usilnie przemawia za założeniem. Wstrzymuję się od decyzji. Wiele innych spraw.

P[ani] **Wierzbicka**⁵⁷ po powrocie z Belgii dzieli się radością ze swego syna Tadeusza⁵⁸, który pracuje w operze brukselskiej.

Ks[iądz] prał. **Konieczny** porusza sprawę ks. Kwiatkowskiego. Tłumaczę, że jest to sprawa sumienia, a nie litery prawa. Niech ks. K[onieczny] nawróci się do Boga, a nie do biskupa.

Ks[iądz] **Woźniak** po przeniesieniu do Drwalewa otrzymuje upomnienie, aby zbadał stan swego życia kapłańskiego, czy nie mógłby więcej dać z siebie Kościołowi.

^a *W rękopisie*: prezydenta Duplessy.

⁵⁴ Prawdopodobnie chodzi o Stanisława Cata-Mackiewicza (1896–1966), dziennikarza, publicystę, polityka. W latach 1922–1939 założyciel, redaktor naczelny i wydawca wileńskiego dziennika „Słowo”. Związany ze środowiskami konserwatywnymi i ziemiańskimi. Na emigracji 1939–1956. Premier rządu RP na uchodźstwie 1954–1955. W 1956 wrócił do kraju.

⁵⁵ Chodzi o Maurica Le Noblet Duplessisa (1890–1959), polityka, działacza Unii Narodowej, premiera kanadyjskiej prowincji Quebec 1936–1939; 1944–1959. W gestii rządu prowincji leżało przechowywanie wywiezionych w 1939 arrasów oraz skarbów wawelskich.

⁵⁶ Janina Rzeczowska, działaczka Polonii amerykańskiej w latach 50. i 60; prezeska stanowa Związku Polek w Ameryce Obwód V, przewodnicząca Komitetu Przedsejmowego XXII Sejmu Związku Polek w Ameryce.

⁵⁷ Zofia Wierzbicka z d. Parzych, matka Tadeusza Wierzbickiego, śpiewaka operowego.

⁵⁸ Tadeusz Wierzbicki (1922–1990), śpiewak operowy, bas-baryton, od 1951 występował na scenie operowej w Operze Gandawskiej i w Antwerpii. Powstaniec warszawski; po II wojnie światowej w Belgii. Absolwent konserwatorium w Brukseli i Mons oraz studiów aktorskich. Występował również w Niemczech i Polsce.

Na obiedzie bp Zakrzewski i ks. kan. Raiter.

16.00. J[erzy] **Turowicz** otrzymuje artykuł do wielkanocnego zeszytu „Tygodnika Powszechnego”.

16.30. Księża biskupi wracają z posiedzenia **Komisji Wspólnej**. Poruszono sprawę współdziałania diecezjalnych komitetów repatriacji z funduszem społecznym. Rzecznikiem tego projektu jest min. Bieńkowski. Idzie o to, by istniał jeden pion pracy dla repatriantów.

P[an] **Stachelski** mówi o budzącej się „wojnie religijnej” w Polsce. Przytacza całe mnóstwo wypadków pośredniego interweniowania ludności walczącej o kaplice itp. Jest to następstwo zwłoki biurokratycznej.

Sprawa **Caritas** – przedstawiciele rządu nie widzą potrzeby zasadniczych zmian. Min[ister] Kliszko szuka zdrowego kompromisu.

19.00. Wieczera była poświęcona biskupowi **Klepaczowi**, który jutro **obchodzi 10-lecie** konsekracji biskupiej w Białymstoku. Zaproszeni byli: bp Z[ygmunt] Choromański, bp Majewski, ks. inf. Mystkowski.

Pan **Skąpski** przyniósł mi czytanki majowe napisane w Komańczy, a wydane na Jasnej Górze.

13 kwietnia 1957

[Warszawa]

9.00. B[isku]p Klepacz **otrzymał na 10-lecie sakry biskupiej „Drzwi Gnieźnieńskie”** podpisane przez wszystkich domowników prymasowskiego domu.

10.00. **Sesja Kurii Metrop[olitalnej]** w komplecie obradowała nad bieżącymi sprawami. Trudności translokacji wzrastają i wskutek oporu kapłanów. Ks[iądz] Modzelewski przedstawia wyniki rozmów w sprawie lokalizacji nowych parafii w stolicy.

15.30. Mec[enas] **Budka**⁵⁹ w towarzystwie 5 innych prawników (p. Hankiewicz, ks. Padacz), proszą o wspólne omówienie zagadnień z zakresu etyki prawnej i znalezienia form pracy społecznej. Jeden z rozmówców przemawia za wstąpieniem katolików do Związku Prawników Demokratów, by tam ożywić aktywność w duchu katolickim. Ks[iądz] Padacz przemawia za tym, by najprzód dobrze przestudiować zagadnienia etyki katolickiej na wszystkich pionach pracy prawniczej, zanim można byłoby penetrować do środowiska prawniczego. Mec[enas] Olchowicz⁶⁰ przemawia za tym duchem co mec. Kłosiński⁶¹ przeciwko tworzeniu organizacji prawników katolickich; byłoby to

⁵⁹ Bogumił Budka (1900–1981), prawnik, działacz katolicki, doradca prymasa Wyszyńskiego. Członek SKMA „Odrodzenie” od 1919, absolwent prawa na UW 1926, działacz Chrześcijańskiego Związku Młodzieży Pracującej „Odrodzenie” od 1926, Chrześcijańskiego Uniwersytetu Robotniczego. Żołnierz w kampanii wrześniowej, członek Zespołu Adwokackiego nr 13 Rady Adwokackiej w Warszawie. Inwigilowany przez Wydział II Departamentu III MSW i Wydział II Departamentu IV MSW.

⁶⁰ Olchowicz, prawnik, adwokat, zaangażowany w tworzenie duszpasterstwa prawników.

⁶¹ Przemysław Marian Kłosiiewicz (1929–2011), prawnik, adwokat, członek Zespołu Adwokackiego nr 12 w Warszawie 1955–1992. Członek stały i współprzewodniczący Komisji Majątkowej Rządu i Episkopatu Polski. Wielo-

niemożliwe. Natomiast jest za pracą rzeczywistą w ośrodkach towarzyskich prawników. P[an] Hankiewicz przemawia za pielgrzymką jasnogórską jako za tym momentem, który może bardzo ożywić ludzi. Mec[enas] Kłosiński uważa za najważniejszą rzecz samą pracę, której w ZPD brak. Katolicy, gdyby chcieli pracować, mogliby łatwo objąć wszystkie stanowiska w ZPD. Przemawia za reaktywowaniem stowarzyszeń religijnych.

18.00. Odwiedzam par[afię] św. Rodziny na Zaciszu w towarzystwie ks. prał. Modzelewskiego i ks. Padacza. Ciasny kościółek obłożony cegłą z zewnątrz przez ks. Kuleszę nie może pomieścić ludu. Parafia skupia prosty, szczery, rzetelny lud pracowniczy Warszawy, który tu żyje w domkach rodzinnych, na wielkich przestrzeniach między Markami a Nowym Bródnem. Wygłaszam przemówienie z ambony nt. przygotowania do 5 maja.

14 kwietnia 1957

[Warszawa]

7.45. W kościele **garnizonowym** odprawiam Mszę św. dla żołnierzy, którym rozdaję Komunię św. Ks[iądz] dziekan Szemraj wita z ambony. Żołnierzy jest przeszło 300, wszyscy bardzo starannie ubrani. Z szarż, najwyżej plutonowy. Jest przedstawiciel dowództwa, jakiś pułkownik. Żołnierze, dobrzy chłopcy, zachowują się przyzwoicie, ze skupieniem. Mówię do nich o wierze i miłości w życiu żołnierza katolickiego. Pierwszy żołnierz, na Kalwarii, wyznał wiarę w Bóstwo Chrystusa (Mat[eusz]⁶²). I żołnierzowi przypadło w zaszczycie otworzyć bok Chrystusa, który odsłonił serce Boga świata. Patrzyła na to Matka Boga i pozwoliła.

Po śniadaniu w dziekanacie jadę do katedry.

10.00. Poświęcam w **katedrze** palmy, dostaję aż trzy, jedna wileńska. W katedrze celebra wychodzi bardzo dobrze. Chór i pasjoniści spisują się dobrze. Asysta – coraz lepiej, z większym skupieniem. Całość nabożeństwa można nazwać służbą Bożą. Na 12.15 jestem w domu.

14.00. Dzieci z **Puszczykowa** i z Bonikowa w Pozn[aniu] zwiedzające Warszawę, odwiedzają prymasa. Mówię im kilka słów o tym, co zwiedzać, błogosławię i rozdaję obrazki.

15.00. Odwiedzam **kurs dla kobiet** w klasztorze s[ió]s[tr] franciszek; udział mały, prelegenci dobrzy, mało doświadczeni. Radzę im, by naprzód opanowali całą problematykę „Kościoła a kobieta”, najlepiej według programu książki *Le problème féminin*, rozdziały przemówień Piusa XII.

16.00^a. W kościele **św. Józefa** na Kole biorę udział w nabożeństwie gorzkich żali.

letni sędzia Sądu Dyscyplinarnego Okręgowej Rady Adwokackiej w Warszawie. Zaangażowany w tworzenie duszpasterstwa prawników.

^a W *rękopisie omyłkowo*: 14.00.

⁶² Chodzi o fragment Ewangelii wg św. Mateusza. Zob. Mt 27,54.

15 kwietnia 1957

[Warszawa]

7.30. Na Mszy św. siostra moja Anastazja⁶³, w dniu swoich imienin z dziećmi.

Ks[iądz] dyr. **Dąbrowski** w sprawach Wydziału Spraw Zakonnych.

Prokurator **Piotrowski**⁶⁴ w sprawie *Pamiętników Hessa*⁶⁵, które wysłał do Biblioteki Watykańskiej, a które dotąd nie są potwierdzone; widocznie cenzura przytrzymała. Przy tej sposobności okazało się, że delegacja polska w Norymberdze nie wykorzystała „nekrologu”, który wysłałem z Włocławka, zawierającego kilkaset nazwisk księży włocławskich zmarłych w Dachau.

Prowincjalna **zmarłychwstaneł** przed wyjazdem do Rzymu.

Klara **Świeczkowska**⁶⁶ z Detroit, USA, przyjeżdża od bp. Woźnickiego⁶⁷ z zapytaniem, czy pomagać; niech ślą lekarstwa, książki i pomoce pieniężne na budowę świątyń, których Polsce, a zwłaszcza W[arsza]wie bardzo potrzeba. Gotowi są zorganizować „szpitaliki” dla Polski. Jest zdania, że Liga Kat[olicka] ma wielkie możliwości niesienia pomocy Kościołowi, nawet w budowie kościołów.

11.00. Ks[iądz] **Rechowicz** z KUL informuje o organizacji pomocy przez uniwersytety katolickie zagranicą. Odezwy są bardzo żywe, zwłaszcza od o. Gemellego⁶⁸. Ks[iądz] rektor chce stworzyć TP KUL^b za granicą. Ułożono plan wydawniczy dla „Myśli Po-wszechniej”. W sprawie reaktywizacji Wydziału Prawa i Nauk Społ[ecznych] na KUL odbyła się konferencja, dość życzliwa. Organizacja „teologii dla świeckich” rozwija się naprzód; od przyszłego roku otwiera się I rok studiów. Rozpoczyna się organizację działu sztuki kościelnej. Prace nad Encyklopedią KUL zawiodły. Ks[iądz] Dąbrowski⁶⁹ zawiadł. Stworzono komisję do przeglądania materiałów zebranych prac, które nie są na poziomie.

Dyr[ektor] szpitala **elżbietanek** i dr Sitkowski⁷⁰ w sprawie „bomby kobaltowej” do leczenia raka. Informują o sposobie ułożenia. Projektują instytut radowy. Przygotują spis instrumentacji potrzebnej dla szpitala.

^a W rękopisie: Świerzkowska.

^b W rękopisie omyłkowo: PPKUL.

⁶³ Anastazja Sułek z d. Wyszynska (1900–1974), siostra prymasa Wyszyńskiego; żona Jana Sułka, z którym miała troje dzieci: Danutę, Zdzisława i Włodzimierza.

⁶⁴ Stanisław Piotrowski (1901–1972), prawnik, prokurator, sędzia Sądu Najwyższego 1953–1958. Członek polskiej delegacji na procesie zbrodniarzy wojennych w Norymberdze i stały przedstawiciel Polski.

⁶⁵ Chodzi o *Wspomnienia Rudolfa Hoessa, komendanta obozu oświęcimskiego*, które ukazały się nakładem Wydawnictwa Prawniczego w Warszawie 1956.

⁶⁶ Klara Świeczkowska, działaczka polonijna w Stanach Zjednoczonych Ameryki, przeskała Ligi Spraw Polskich w Detroit.

⁶⁷ Stephen Woznicki (1894–1968), biskup diecezji Saginaw w USA 1950–1968. Świecenia 1917, nominacja biskupia 1937, sakra biskupia 1938. Biskup pomocniczy Detroit 1937–1950. Wpółzałożyciel Rady Polonii.

⁶⁸ Agostino Gemelli OFM (1878–1959), kapłan zakonny, lekarz, psycholog, założyciel i pierwszy rektor Katolickiego Uniwersytetu Najświętszego Serca w Mediolanie. W Zakonie Braci Mniejszych od 1903; święcenia 1908.

⁶⁹ Prawdopodobnie chodzi o ks. Eugeniusza Dąbrowskiego.

⁷⁰ Wacław Stanisław Sitkowski (1924–2010), doktor nauk medycznych, jeden z pionierów polskiej kardiologii, w latach 1947–1969 zatrudniony w Klinice Chirurgicznej Instytutu Gruźlicy kierowanej przez Leona Manteuffla-

P[an] **Kwasiborski**⁷¹ w sprawie organizowanej pomocy w Ameryce dla Polski. Możliwość wskrzeszenia „Tygodnika Warszawskiego”. Zasadniczo tak, ale pod warunkiem, że to będzie praca kulturalno-społeczna i społeczno-religijna, a nie polityczna. Unikać ludzi o charakterze politycznym zamazanym.

Ks[iądz] kan. **Kliszko** – sprawy duszpasterstwa dobroczynnego. Obejmuje Świętą Trójcę, będzie prowadził d[uszpasterstwo] d[obroczynne] i sekcję pomocy repatriantom przy pomocy ks. Ziei i ks. Strzałkowskiego. Otrzymuje zapomogę świąteczną dla d[uszpasterstwa] d[obroczynnego] i dla repatriantów.

18.30. B[isku]p **Z[ygmunt] Choromański** w sprawie odpowiedzi min. Sztachelskiego w sprawie Caritas. Rozważamy całość sprawy. Wydaje się, że Kościół nie może zrezygnować z samodzielnej pracy dobroczynnej, gdyż jest ona zawsze prawem i obowiązkiem Kościoła. Nie możemy też zrezygnować z Caritas, gdyż i nazwa, i dzieło jest własnością Kościoła. Kościół ma swoje motywy docierania do społeczeństwa, których nie ma państwo. Praca Kościoła i państwa nie jest dwutorowością, tylko jest dotarciem do społeczeństwa z pomocą bardziej wszechstronnej motywacji i religijnej, i obywatelskiej. Jedni są wrażliwi na motywy religijne, inni na obywatelskie. Postanawiam odwołać się do min. Bienkowskiego z prywatnym listem.

16 kwietnia 1957

[Warszawa]

Pracuję w domu cały czas. Przed obiadem przyjmuję ks. **Webera** i p. Kupskiego⁷², który chce fundować wielki ołtarz w katedrze. Przyjmuję jego ofiarę, wyjaśniając mu, że ołtarz nie będzie rekonstruowany, tylko nowy, gotycki z mensą, bez nastawy.

13.00. Prof[esor] **Swieżawski**^a i J[erzy] **Kalinowski** z KUL przedstawiają projekt rozbudowy Wydziału Filozoficznego na KUL. Wywiązuje się duża dyskusja przy obiedzie na temat prymatu historyzmu w studiach filozoficznych. Chcę, by pan Swieżawski nie był Gilsonem⁷³, tylko Swieżawskim i filozofię chrześcijańską tworzył z pozycji p. Swieżawskiego, a nie p. Gilsona. Nie jest to dezaprobata dla Gilsona, ale jest uwydatnieniem osobowości własnej, za którą człowiek jest osobiście odpowiedzialny wobec teraźniejszości i przyszłości. Nad osobowością twórcy nie może zaciążyć przeszłość, choćby

-Szoegę, na czele oddziału torakochirurgicznego w Otwocku 1958–1959. Profesor nauk medycznych 1979. Kardiochirurgią zajął się intensywniej po objęciu stanowiska ordynatora oddziału chirurgii stołecznego Szpitala Wolskiego 1969. Powstaniec warszawski.

^a *W rękopisie tu i dalej błędnie: Świeżawski.*

⁷¹ Józef Kwasiborski (1898–1980), dziennikarz i działacz chrześcijańsko-demokratyczny. Samorządowiec II RP, poseł do KRN 1945–1946, członek redakcji „Tygodnika Warszawskiego”, aresztowany 1947 i skazany na dożywocie. Na wolność wyszedł w 1956.

⁷² Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁷³ Étienne Henri Gilson (1884–1978), francuski filozof i historyk filozofii, współtwórca neotomizmu, mediewista, profesor Uniwersytetu w Lille, Strasburgu, Sorbony, Harvardu. W 1946 wybrany w poczet członków Akademii Francuskiej.

najwspanialsza. Bo to, co przed nami, jest jeszcze wspanialsze. Studia historyzmu filozofii nie mogą determinować osobowości twórcy. Polska filozofia chrześcijańska w ramach *philosophiae perennis*⁷⁴ musi uwolnić się od zależności i eklektycyzmu; musi wypowiedzieć się samodzielnie i po polsku, a nie po francusku czy niemiecku. Słabość polskiej myśli filozoficznej stąd pochodzi, że „wisielimy na klamce” obcych myśli. Trzeba otworzyć drzwi: do filozofii chrześcijańskiej polskiej. Obydwaj profesorowie nie byli przekonani.

19.00. Wziąłem udział w **zakończeniu rekolekcji dla panów** w k[ościel]e seminaryjnym. Wygłosiłem kazanie programowe o współpracy z Trójcą Świętą w duszy. Panów było więcej niż kiedykolwiek. Rekolekcje głosił ks. Kitliński.

17 kwietnia 1957

W[arsza]wa

7.00. Msza św. w **karmelu** i przemówienie do zespołu „Ósemka” i do sióstr o Wielkim Tygodniu. Cały dzień pracowałem w domu nad zaległą korespondencją.

18 kwietnia 1957

[Warszawa]

10.00. *Missa Chrismatis*⁷⁵ w archikatedrze pierwszy raz w moim życiu biskupim; w roku ubiegłym jeszcze nie widziałem tej łaski jasno. Bóg chciał powołać sługę swego do przymnażania mu chwały. Gdyby nie uczynił tego, też starałbym się okazać mu chwałę więzienniczą. Asysta była przygotowana starannie, a chóry utrzymały się na poziomie. Kapituła w komplecie. B[isku]p Choromański bardzo nad tym czuwa. Po celebrze obiad w sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnym].

15.00. Ks[ięża] salezjanie przybyli z obrazem, który przedstawia ślubowania jasnogórskie z 26 sierpnia ub.r. Jest to obraz symboliczny. Jan Kazimierz⁷⁶ w głębi za ołtarzem, na lewym pierwszym planie Kordecki⁷⁷ i Czarniecki^{a78}. W środku grupa: Polonia składa śluby swoje Maryi Jasnogórskiej. Jest w srebrzystych szatach z koroną-twierdzą na głowie o twarzy wymizerowanej. Króluje nad nią Maryja Jasnogórska. Polonia była

^a *W rękopisie omyłkowo: Czarniecki.*

⁷⁴ *Lac.* filozofia wieczysta. Chodzi o koncepcję, w której chrześcijańska filozofia scholastyczna rozumiana jest jako szczyt mądrości, zwieńczenie nauki, do którego zmierzają pozostałe nurty filozoficzne.

⁷⁵ *Lac.* Msza Krzyżma [Świętego]. Chodzi o uroczystą Eucharystię sprawowaną w Wielki Czwartek przed południem i połączoną z błogosławieństwem olejów oraz poświęceniem krzyżma.

⁷⁶ Jan II Kazimierz Waza (1609–1672), król Polski i wielki książę litewski 1648–1668, tytułarny król Szwecji 1648–1660. Abdykował w 1668.

⁷⁷ Augustyn Kordecki OSPPE (1603–1673), kapłan zakonny, przeor klasztoru paulinów na Jasnej Górze i dowódca obrony klasztoru podczas jego oblężenia w czasie potopu szwedzkiego, prowincjał, wikariusz generalny oraz defensor prowincji zakonu paulinów w Polsce.

⁷⁸ Stefan Czarniecki (1599–1665), dowódca wojskowy, wielki hetman polny koronny. W okresie potopu szwedzkiego prowadził wojnę partyzancką przeciwko wojskom szwedzkim, zasłużony dowódca podczas powstania Chmielnickiego i w okresie wojny polsko-rosyjskiej 1654–1667.

w szatach żałobnych, ale po 28 października [19]56 artysta, ks. Kilian⁷⁹, przemawiał szaty – rzucił na nie słońce. W głębi, po prawej stronie czyta śluby bp Klepacz z widocznym przymusem, czemu się dziwuje bp Choromański. Śluby odbiera prymas. Obraz odsłania ukryte życzenia i myśli prymasa. Artysta je wyczuł. Nikt przecież nie wiedział dotąd, kto jest autorem ślubów ani projektantem uroczystości jasnogórskich.

19.00. *Missa coenae*⁸⁰ w archikatedrze odbyła się wspaniale. Duży udział wiernych, jakiego nie było w godzinach przedpołudniowych. Atmosfera skupienia i modlitwy. Nawet *mandatum*⁸¹ odbyło się w ciszy i skupieniu. Mówiłem przed *mandatum* o trzech darach wiecznika: Eucharystii, kapłaństwie i miłości. Nabożeństwo trwało do 21.30.

19 kwietnia 1957

[Warszawa – Laski]

Od rana pracuję w domu; ludzie usiłują przerwać pracę. Bronię się.

O godz. 12.00 przyjmuję **robotników** z budowy, którzy otrzymują zwolnienie z pracy do wtorku i dary świąteczne oraz życzenia.

14.00. Wyjeżdżam do **Lasek**. Prowadzę rozmowę z s. Teresą nt. monografii o ojcu Korniłowiczu. Ma przepisać materiał zestawiony przez siebie i konsultować się z dwojgiem osób. Ma przygotować małe kalendarium chronologii życia ojca [Korniłowicza].

S[iostra] M[aria] **Franciszka** informuje o postępie prac nad reorganizacją Biblioteki Wiedzy Religijnej. Po wieczery prowadzę długą rozmowę z **Jerzym Zawieyskim**; przedstawia tragiczny stan nerwów u grupy rządzącej. Na temat prac wydawniczych Instytutu Maryjnego mówi **B[ohdan] Skąpski**. Kilka instrukcji dla M[arii] Okońskiej i J[aniny] Michalskiej o zajęciach w zespole „Ósemka”. Późną nocą – na spoczynek.

Biblioteka Wiedzy Religijnej otrzymuje bardzo dużo książek. Przyszły dwie paczki nawet na imię „Kardynała Mindszenty, prymasa Polski w W[arsza]wie”.

17.00. Biorę udział w **nabożeństwie wielkopiątkowym**. Jest to prawdziwy odpust franciszekanek służebnic krzyża. Zbiega się w tym dniu wielu miłośników Lasek. Pochód niewidomych do krzyża jest wzruszający.

^a *W rękopisie*: Kiljan.

⁷⁹ Wincenty Kilian SDB (1905–1991), kapłan zakonny Towarzystwa św. Franciszka Salezego, artysta, malarz, witrażysta, członek Komisji Artystycznej i Architektonicznej Archidiecezji Warszawskiej od 1952. Pierwsza profesja zakonna 1923. Święcenia kapłańskie 1933. Absolwent Szkoły Sztuk Zdobniczych i Malarstwa w Warszawie. Jego przedwojenny dorobek artystyczny uległ zniszczeniu w powstaniu warszawskim. Po wojnie autor licznych polichromii, mozaik (np. ściana mozaikowa w warszawskiej bazylice pw. Najświętszego Serca Jezusa przy ul. Kawczyńskiej) i witraży w kościołach (np. w katedrze płockiej).

⁸⁰ *Łac.* Msza Wieczery [Pańskiej]; Msza św. sprawowana podczas liturgii Wielkiego Czwartku.

⁸¹ Obrzęd uroczystego obmywania nóg w Wielki Czwartek.

20 kwietnia 1957

[Warszawa]

8.00. Szereg rozmów. Z Zofią **Szczuką**⁸² nt. jej prac. Nie radzę oddawać domu w Rabce, gdyż może się przydać na cele katolickie. Przychodzi **Antek Marylski** – proszę, by sobie zaprosił na wakacje dwóch kleryków, którzy będą uczyli go liturgii i Mszy św. Jeszcze raz s. **Katarzyna** i s. **Teresa** i R. **Mulk**⁸³ i in[ni]. Odwiedzam matkę **Czacką**, która jest w dobrej formie. Proszę ją o modlitwę na czas naszej podróży do Rzymu.

9.30. Powrót do W[arsza]wy. W Mościskach gromada dzieci czeka na księdza z Babie, który ma poświęcić pokarmy.

W domu **siostry zakonne z Warszawy** z życzeniami świątecznymi. Przemówienie dłuższe. Przychodzą też dzieci i brat z rodziną.

15.30. Odwiedzam ks[ięży] **emerytów** na Loretańskiej. Pozostało tylko pięciu w domu; inni wyjechali na pracę pasterską. Otrzymuję aż trzy anonimy „na święta”. Wszystkie na szczęście obrzucają mnie, a nie kogoś innego, wielką nienawiścią i licznymi zarzutami.

19.00. W katedrze *vigilia paschae*⁸⁴. Udział wiernych bardzo liczny: biorą udział w modlitwie z namaszczeniem i skupieniem. Wiele ludzi przystępuje do Stołu Pańskiego. Do uczestników nabożeństwa przyłączają się „nawiedzający groby”. Wszystko to trwa jednak jeszcze za długo, trzy i pół godziny i w widoczny sposób przekracza wytrzymałość człowieka współczesnego. Ale wartości duszpasterskie tej liturgii są niewątpliwe. Piękno poświęcenia paschału i wody robi wielkie wrażenie na estetach stolicy. Odnowienie przyrzeczeń brzmi potężnie. Biorą w nim udział wszyscy obecni z żywą aprobatą.

21 kwietnia 1957

[Warszawa]

Wielkanoc. **Rezurekcja** w katedrze o godz. 6 rano; na ulicach nie widać wielkiego ożywienia. Katedra zapełnia się powoli. Piękny symboliczny grób Chrystusa umieszczony w drzwiach do kaplicy literackiej uderza prostotą i umiejętnością wykorzystania materiału budowlanego katedry. Prosty krzyż strzeże wejścia do kaplicy. Na dole gruzy przykryte wielką kratą z zamku i przyrzucone wiązkami kwiatów. Największa trudność, że z grobu nie ma wyjścia i trzeba obnosić Najśw[iętszy] Sakrament aż przez prezbiterium.

W czasie rezurekcji wygłaszam kazanie o potężnej woli życia, którą budzi Bóg, a podejmują jego rozumne stworzenia. W czasie nabożeństwa koncelebruję.

⁸² Zofia Szczuka (1899–1959). Wraz z matką Marią z Szadurskich Sroczyńską (1874–1953) oraz dwiema siostrami: zamordowaną w Auschwitz-Birkenau Ireną Szczuką (1896–1942) i zamieszkałą w Montrealu Krystyną Szczuką (1901–1958), założyła w 1926 w Rabce Gimnazjum Żeńskie im. św. Teresy. W 1935 gimnazjum z internatem przeniesiono do nowo wybudowanej willi „Tereska” przy ul. Słonecznej. Zofia Szczuka zmarła w Laskach. Posesję z budynkiem w Rabce zapisała tamtejszemu zakładowi na rzecz dzieci niewidomych.

⁸³ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁸⁴ *Lac*. wigilia paschalna; uroczysta liturgia sprawowana w Wielką Sobotę.

10.30. **Suma pontyfikalna** w katedrze. Kapituła w komplecie. Kazanie głosi ks. prał. Ugniewski, zwięzłe, krótkie, wypowiedziane mocnym, czystym głosem. Po sumie krótkie pozdrowienie prymasowskie od ołtarza. Na nabożeństwie jest bardzo wielu cudzoziemców, którzy porozstawiali się z aparatami fotograficznymi po kątach katedry. Kapituła przyjmuje herbatą, po czym wracam do domu, gdzie zebrali się domownicy na życzenia i jajko. Przy stole gromadzą się wszyscy: kapłani, bracia, p. Maciejak i p. Cabanek z synem.

Po obiedzie pracujemy wszyscy w biurach nad przygotowaniem spraw do rzymskiej podróży. W tym roku święta są pod wybitnym naciskiem tej podróży.

22 kwietnia 1957

[Warszawa – Chodaków – Trojanów – Sochaczew – Gniezno]

7.30. Msza św. w domu; przychodzi zespół „Ósemki”, do którego przemawiam od ołtarza. Jest to święto bardziej domowe.

Na godz. 12.00 zgłasza się **zespół lekarzy**, przeszło 20 osób; koniecznie chcieli złożyć swoje życzenia wielkanocne. Przynieśli wielką kokosz z czekolady z małymi kurczętami. Przemówienie dr. N.⁸⁵ mówiło o skupieniu się lekarzy katolickich pod opieką Kościoła.

Całe dopołudnie wre w biurach praca; wszyscy stukają, gromada podpisów, ciągle uzgadnianie spraw, zagadnień itp.

Po obiedzie, o godz. 14.00 wyjeżdżam do **Gniezna**. Po drodze zatrzymuję się w Chodakowie dla poświęcenia krzyża dębowego na placu budowy kościoła. Przy szosie warszawskiej wita nas około 50 motocyklistów. Prowadzą przez Żelazową Wolę. Przy wjeździe do osady wybudowano piękny ołtarz; stoi tam gromada dzieci i matek. Błogosławię wszystkich. Przewodniczący placu wita „wysoką inteligencję”, po czym zaprasza do pojazdu, „bo tak ustalono”. Jedziemy krok za krokiem wśród gromady dzieci. Sto metrów do ogrodzenia przyszłego cmentarza. Ludność osady fabrycznej sztucznego jedwabiu od dawna zabiegała o kościół. Upatrzone dobrą sposobność i nabyto plac z budynkiem fabrycznym, składając w ciągu 10 dni 185 tysięcy zł. Dziś budynek jest w górnej części rozbierany i ma być przystosowany do potrzeb kultu.

Wita[ją] nas mały chłopczyk, dziewczynka i tęgi mówca jako przedstawiciel osiedla, który wygłasza płomienną mowę dobrze skonstruowaną.

Poświęcam krzyż i wygłaszam dłuższe przemówienie, które zakończył deszcz. Uroczystość zakończyła się o godz. 16.15. Wśród deszczu wyjeżdżam do Trojanowa. Nawiedzenie kościoła, krótki podwieczorek na plebanii i wyjazd do Sochaczewa. Przed kościołem w S[ochaczewie] tłum dzieci i starszych. Błogosławię obecnych i młodą parę małżeńską wychodzącą właśnie z kościoła po ślubie. Burza idzie przed nami i za nami. Pod pałapem deszczu jadę do Gniezna. Na godz. 19.00 jesteśmy na miejscu.

⁸⁵ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

23 kwietnia 1957

Gniezno

Diecezjalna uroczystość św. Wojciecha. Obecni w **katedrze** na nabożeństwie ks[ięża] dziekani z całej archidiecezji. O[jciec] Paweł⁸⁶, paulin z Jasnej Góry, przeprowadza przygotowanie duchowne do uroczystości. Na godz. 10.15 zbiera się duchowieństwo z całej niemal archidiecezji, zakonnicy i zakonnice, organiści i służba kościelna. Pragnąłem, by ci ludzie w archidiecezji, którzy dźwigają ze mną trud pracy duszpasterskiej, wspólnie pomodlili się przy grobie św. Wojciecha. Modlitwa ta ma być wstępem do ślubowań 5 maja, do Millennium, do przygotowania miasta i katedry na zbliżające się Tysiąclecie chrześcijaństwa. Przenoszą sarkofag św. Wojciecha na ołtarz główny (dziś prowizoryczny na łuku tęczowym). B[isku]p Bernacki celebrowe Mszę pontyfikalną. Chór pod dyrekcją ks. Tłoczyńskiego⁸⁷ wykonuje trudną Mszę św. Beethovena. Wychodzi to potężnie. Wygłaszam kazanie, w którym wyznaczam duchowieństwu archidiecezji trzy zadania: 1) przygotowanie parafii na 5 maja, który ma być zbiorowym zobowiązaniem się parafii *coram Deo et hominibus*⁸⁸ do wypełnienia ślubów. Jest to najważniejszym zadaniem, które wykonywane ma być przez 9-lecie. 2) i to jest drugie zadanie Millen[n]ium; program ma powiązać silną wiarę z silnymi, zdrowymi obyczajami. Dotychczas w Polsce panuje ogromny rozdźwięk między wiarą a życiem; 3) trzecie zadanie to przygotowanie Gniezna i katedry na wielkie uroczystości, które będą miały [miejsce] w mieście za kilka lat. Prace regotyzacyjne w katedrze są zaledwie fragmentem w tym przygotowaniu.

Po sumie pontyfikalnej ks. kan. Raiter czytał z ambony ślubowania, a cały kler i zakonnice powtarzali słowa przysięgi. Składamy je we własnym i ludu imieniu.

W drodze powrotnej z katedry wstępuję do domu Caritas, gdzie została otwarta **wystawa odbudowy katedry**. Jest tu kilkanaście stoisk, które przedstawiają rozwój historyczny katedry romańskiej, gotyckiej, renesansowej i barokowej. Oglądamy z bliska Drzwi Gnieźnieńskie, w pełnym świetle.

15.30. Rozpoczyna się **kongregacja księży dziekanów**. Część popołudniową wypełniają trzy referaty dotyczące życia kapłańskiego: opieka nad alumnami seminarium, kształtowanie osobowości kapłana-duszpasterza i wzajemnego stosunku proboszcza i kapłanów mieszkających w parafii. Dyskusja wypełniła czas do godz. 18.00.

⁸⁶ Prawdopodobnie chodzi o o. Pawła Kosiaka OSPPE. Paweł Marian Kosiak OSPPE (1916–1997), kapłan zakonny, mariolog, latynista, członek i sekretarz Komisji Maryjnej KEP od 1956. Święcenia 1942. Jeden z autorów memoriału Episkopatu Polski o ogłoszeniu Maryi Matką Kościoła, przedstawionego podczas Soboru Watykańskiego II. Profesja w zakonie paulinów w 1935.

⁸⁷ Stanisław Tłoczyński (1881–1958), kapłan, kompozytor, dyrygent Chóru Archikatedralnego (Prymasowskiego) w Gnieźnie; wykładowca muzyki i śpiewu w PWSD w Gnieźnie od 1916; kanonik kolegiaty św. Jerzego w Gnieźnie oraz kanonik gremialny kapituły prymasowskiej od 1946; redaktor *Śpiewnika kościelnego dla archidiecezji gnieźnieńskiej*. Święcenia 1909. Absolwent teologii i studiów muzycznych w Poznaniu i w Niemczech.

⁸⁸ *Lac.* wobec Boga i ludzi.

Wieczorem, o godz. 19.00, zorganizowano w katedrze dla mieszkańców Gniezna nieszpory o św. Wojciechu. Wygłosiłem kazanie o przygotowaniu Gniezna i katedry na Millen[n]ium. Miasto będzie miało szczególne zadanie nie tylko, by przyjąć gości, ale by okazać się miastem najbardziej chrześcijańskim w Polsce. Wszak z Gnieznem łączy się sprawa chrztu św. Polski. Gdy się będzie mówić o tysiącleciu chrztu, będzie się myśleć nie tyle o Poznaniu, ile o Gnieźnie.

24 kwietnia 1957

Gniezno

Kongregacja ks[ięży] dziekanów trwała cały dzień w sali seminarium m[e]t[ro]-p[olitalnego]. Uczestniczą niemal wszyscy ks[ięża] dziekani, ks[ięża] profesorowie i członkowie kapituł. Referat „Dziekan i kapłani dekanalni” (ks. Ziarniak⁸⁹) nie wywołał żywszej dyskusji. Wsuwano myśl, by ściślej wiązać kapłanów żyjących pod jednym dachem. Proszę o to, by ks[ięża] dziekani zajęli się więcej początkującymi proboszczami i młodymi wikariuszami w dekanacie. Przystąpiono do opracowania „Zbioru ustaw arch[idiecezji] gnieźnieńskiej”; plan prac przedstawił ks. B[ernard] Polzin. Jest to zarazem wstępna praca do przyszłego synodu archidiecezjalnego.

Zagadnienia pracy **duszpasterskiej** w archidiecezji omawiał ks. J[an] Czerniak. Plany tej pracy obejmują możliwie najpełniej aktualia duszpasterskie. Sprawy **katechizacji szkolnej** omawiał ks. kan. Raiter. Długa dyskusja świadczy o aktualności sprawy.

Po obiedzie ks[iądz] prorektor KUL Rybczyk przedstawił sytuację uczelni w okresie przejściowym i obecnie. Ks[iądz] dr **Gierczyński** uzupełnił te informacje w imieniu^a TP KUL.

Sprawy beneficjalne, podatkowe i przebudowy omówił **ks. dr Michalski**. Wypowiedział się on za podjęciem starań o uzyskanie ziemi beneficjalnej, upaństwowionej przez rząd. Zgłoszono dwa wnioski: 1) by beneficja k[ościel]ne wystąpiły o przyznanie 10 ha ziemi; 2) by w konkretnych wypadkach, gdyby ziemię beneficjalną nadawano innym albo oddawano pod zabudowanie, wtedy można by, po porozumieniu z kurią m[e]t[ro]p[olitalną], wystąpić o odzyskanie ziemi. Księża wypowiadali się za pierwszym wnioskiem – 17 głosami, za drugim – 22 głosami. Oświadczyłem, że można iść za drugim wnioskiem. Co do pierwszego, muszę konsultować z Konferencją Episkopatu. Księża nie zdają sobie sprawy z tego, że jeszcze nie o wszystko można walczyć, by nie psuć starań o ważniejsze sprawy. Nie możemy sobie zasłużyć na zarzut, że walczymy o dobra materialne.

Sytuację wychowawczo-naukową i materialną w **seminarium** archid[iecezjalnym] przedstawił ks. rektor Pacyna.

^a W rękopisie: imieniem.

⁸⁹ Dobromir Ziarniak (1906–1985), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Nakle nad Notecią 1948–1960. Świecenia 1931. W latach 1960–1968 proboszcz parafii pw. św. Jakuba Apostoła w Mogilnie. Proboszcz parafii pw. św. Mikołaja w Inowrocławiu 1968–1981.

Ks[iądz] radca Dąbrowski informował o pracach komisji **do spraw śpiewu**, muzyki i służby liturgicznej.

Po sprawozdaniu ks. kan. Raitera z wzajemnej pomocy kapłańskiej podniesiono emerytury księży do 1500 zł miesięcznie.

B[isku]p **Bernacki** informował o stanie odbudowy katedry.

Konferencja zakończyła się o godz. 16.30 w kaplicy i podwieczorkiem.

Po zakończeniu konferencji pozostałem dłużej w sem[inarium] i przeprowadziłem rozmowy kolejno z: ks. Pelzem⁹⁰ z Barcina, z ks. dr. Gierczyńskim z Bydgoszczy i z **profesorami seminarium**.

Ks[iądz] wicerektor **Kłoniecki** otrzymał pozwolenie na wyprawę naukową na Wschód; w Rzymie otrzyma subsydium naukowe.

Ojciec duchowny **Szymański**⁹¹ informuje o duchowej sytuacji młodzieży. Niepokoi brak rozwiniętych pojęć skromności, wstydlivości, autorytetu. Jeszcze dostrzega się wśród młodzieży starszej psychiczny podział na „bros[s]owców” i „prymasowców”. Odstąpienie od łatwości, podniesienie wymagań w dziedzinie doskonałości nadprzyrodzonej. Podnieść wymagania duchowe, choćby mogło odpaść z 10 proc. alumnów.

25 kwietnia 1957

[Gniezno]

Wczesnym rankiem przyszła depesza o **zgonie** w Krakowie **generała o[jców] paulinów o. Alojzego Wrzaliaka**. Świętobliwy sługa Boży po ciężkiej pracy, przez którą zdołał zjednoczyć przy sobie co najlepsze siły zakonne dla podniesienia wewnętrznej spistości duchowej zakonu, oddał swe życie za zakon, za chwałę Pani Jasnogórskiej, za Kościół św. Jestem przekonany o wielkiej chwale, którą zgotował Bóg, powołując tak wcześnie sługę Maryi do swego tronu. Bóg ma prawo do swego sługi.

Przyszła i druga wieść, z Lublina, o zgonie **Jadwigi Trzebińskiej**⁹², wielce zasłużonej długoletniej pracowniczki sekretariatu KUL. Była prawą ręką ks. rektora Antoniego Szymańskiego. Prawa, czysta, oddana duszą i ciałem uczelni, wiele ucierpiała za rządów ks. Iwanickiego, a nawet była usunięta z pracy. Pod naciskiem opinii publicznej wróciła częściowo do swej pracy, ale choroba podcięła jej siły. R.I.P.⁹³

Dzień spędziłem na pracy kurialnej i na przygotowaniu listów rzymskich.

⁹⁰ W rękopisie: Pelcem.

⁹⁰ Bogdan Pelz (1908–1980), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii pw. św. Floriana w Żninie 1957–1968, dziekan żniński. Święcenia 1932. W latach 1945–1957 administrator parafii pw. św. Jakuba Większego w Barcinie. W latach 1968–1980 proboszcz parafii pw. Wiebowzięcia NMP i św. Stanisława Biskupa we Wrześni, dziekan wrzeński.

⁹¹ Chodzi o ks. Stanisława Szymańskiego.

⁹² Jadwiga Trzebińska, długoletnia pracownica administracyjna KUL, sekretarka kancelarii rektora KUL, ks. Antoniego Szymańskiego.

⁹³ R.I.P. – *requiescat in pace*; *lac.* niech odpoczywa w pokoju.

26 kwietnia 1957

Gniezno – Częstochowa

8.30. Z ks. kan. **Czerniakiem** nadawaliśmy bieg sprawom rozważanym na ostatniej kongregacji ks[ięży] dziekanów. Idzie o stałe zatrudnianie księży. Wpajać w nich trzeba zasadę rozszerzania podstawy społecznej w parafii. Niech wciągają ludzi do współpracy, niech wyznaczają wszystkim określone zadania, by jak największa ilość ludzi czuła się zajęta, potrzebna, użyteczna, odpowiedzialna w parafii. Nie pomijać nawet dzieci, którym trzeba wyznaczać miejsce i w kulcie publicznym, i w pracy społecznej.

B[isku]p **Bernacki** przedstawiał listę kandydatów na studia specjalne, w kraju i za granicą. Zamierzam posłać czterech księży do Lublina i dwóch księży za granicę.

Ks[iądz] **Tolpa**⁹⁴, kapelan WP w garnizonie Toruń, stary wojskowy jeszcze spod rządów bp. Gawliny. Stoi na stanowisku, że jak długo na czele dziekanatu^a WP będzie stał ks. Szemraj, praca duszpasterska w WP nie ruszy, gdyż ks. Sz[emraj] nie ma wiary ani odrobiny moralności. Pijaństwo i kobiety to główne jego zajęcie. Gasi każdą inicjatywę duszpasterską w wojsku. Ks[iądz] T[ołpa] jest zdania, że głównymi sprawcami mego uwięzienia byli księża wojskowi. Zna gen. Spychalskiego i wyraża się o nim dodatnio. Wypowiadam opinię, że kogo księża kapelani będą mieli na czele dziekanatu^a, to i od nich zależy.

Ks[iądz] **Zborowicz**⁹⁵ z Poznania, młody absolwent KUL, przynosi książkę *Marmiona*⁹⁶ wydaną w PAX. Wolałbym, by wydana była gdzie indziej. W sprawie habilitacji wyrażam zdanie, że wolę, by habilitował się na KUL niż na ATK.

Ks[iądz] kan. **Raiter**, dwie sprawy: 1) gospodarcza, budynków kapitulnych; trzeba poprawiać dachy na domach kapitulnych, ścianę w zabytkowej kanonii ks. Czerniaka. Co do budowy domu dla służby wypowiadam się raczej za stopniową przebudowę kolegiat aniżeli za budowę nowego domu w dużej odległości od katedry; 2) co do zaopatrzenia katedry, proszę, by czyniono drobne inwestycje, poprawiając aparaty kościelne (paschał okropny, na stołeczku).

Ks[iądz] **Kłoniecki**, wicerektor, otrzymuje papiery polecające na wyprawę biblijno-naukową na Wschód. W Rzymie dostanie kwotę, która umożliwi mu pracę.

Ks[iądz] **Michalski J[an]** – proponuje nową ekipę kamieniarzy, dodatkową z Poznania. Polecam przyjąć, by przyspieszyć prace nad elementami łuku i okien.

Ks[iądz] dr **Mieliński**, redaktor „Przewodnika Kat[olickiego]”. Długa rozmowa nt. planów wydawniczych i projektów nowych numerów. Warto poświęcić jeden młodzieży, inny polityce rodzinnej, inny zagadnieniu „pożyczki wewnętrznej”, czyli mobilizacji

^a *W rękopisie tu i dalej: dekanat.*

⁹⁴ Jan Tolpa (1901–?), kapłan, kapelan wojskowy, podpułkownik, proboszcz parafii garnizonowej pw. św. Katarzyny w Toruniu 1945–1963. Świecenia 1927.

⁹⁵ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁹⁶ Chodzi o książkę *Chrystus wzorem kapłana* autorstwa Kolumby Marmiona OSB (1858–1923).

moralnej narodu w walce z pijaństwem, rozwiązłością i rozrzutnością. Omawiam też sprawę niemieckiej KNA⁹⁷, która chce ofiarować „Przewodnikowi” papier. Jestem przeciwny z uwagi na to, by kiedyś nie wysunięto zarzutu, że „P[rzewodnik] K[atolicki]” żyje z niemieckiej pomocy. Ks[iądz] M[ieliński] zostaje na obiedzie.

16.00. Wyjeżdżam z bp. Bernackim do **Częstochowy** na pogrzeb o[jca] generała paulinów A[lojzego] Wrzalika. Droga przez Ostrów W[ie]lk[o]p[olski] fatalna. Jesteśmy w domu na godz. 21.00. Droga fatalna.

Przyjechał z W[arsza]wy ks. prał. Padacz, przywiózł szaty liturgiczne. Oczywiście nie to, co potrzeba. Wina telefonu.

O[jciec] Kajetan **Raczyński**⁹⁸ przedstawił mi bullę papieską mianującą mnie **protektorem zakonu o[jców] paulinów**.

27 kwietnia 1957

Częstochowa – Gniezno

6.00. Jestem w kaplicy na odsłonięciu cudownego obrazu Matki Bożej. Już tłoczno. B[isku]p Bernacki odprawia Mszę św. Dziękujemy Matce Najśw[iejszej] za wszystko, co uczyniła dla nas. Oddajemy jej klasztor i paulinów, by czuwała nad stróżami swoimi, by im dała nowego ojca.

9.00. Odprawiam Mszę żałobną przy zwłokach ojca Alojzego Wrzalika. Jest kilku ks[ięży] biskupów: Goliński, Czajka, Jop, Bernacki i Bednorz. Od ołtarza wygłaszam krótką egzortę^a żałobną nt. *Regem, cui omnia vivunt, venite adoremus*⁹⁹. Kościół nawet we Mszy żałobnej nie zmienia słów prefacji: *Vere dignum et iustum est, aequum et salutare – nos Tibi semper et ubique gratias agere...*¹⁰⁰ Trzeba więc dziękować za to ofiarowane Bogu życie, że przyjął. Bo w tej wczesnej śmierci tkwi jakaś tajemnica ofiary: może za 26 sierpnia, może za 5 maja, może za Millen[n]ium, za Polskę, za zakon. Oddajemy naszą ofiarę przez ręce Dziewicy Wspomożycielki, bo we Mszy św. też jest ofiara: *in honorem Beatae Mariae Virginis*¹⁰¹. A to życie było całe dla Maryi.

Kondukt żałobny odprawił bp Bernacki i on odprowadził zmarłego o[jca] generała na miejsce wiecznego spoczynku.

^a W rękopisie: eksortę.

⁹⁷ Katholische Nachrichten Agentur – niemiecka katolicka agencja prasowa, założona w Monachium w 1952. Obecnie jedna z największych katolickich agencji informacyjnych w Europie. Jej właścicielem od 2009 jest Kościół katolicki w Niemczech. Agencja opracowuje nowoczesne materiały informacyjne skierowane zarówno do katolików oraz chrześcijan innych denominacji, jak i niewierzących.

⁹⁸ Kajetan Raczyński OSPPE (1893–1961), kapłan zakonny. Święcenia 1916. Do zakonu paulinów wstąpił w 1920. Trzykrotny przeor klasztoru jasnogórskiego 1946–1949; 1949–1950 (druga kadencja przerwana aresztowaniem przez władze komunistyczne pod zarzutem postawy antysocjalistycznej oraz pobytem w więzieniu do 1952) oraz 1959–1960 (zwolniony z funkcji przeora ze względu na zły stan zdrowia spowodowany pobytem w więzieniu).

⁹⁹ Łac. króla, dla którego wszystko żyje, przyjdzie adorować. Zob. Ps 95, por. Łk 20,38.

¹⁰⁰ Łac. zaprawdę godne to i sprawiedliwe, słuszne i zbawienne, abyśmy zawsze i wszędzie Tobie składali dziękczynienie. Słowa prefacji wypowiedziane przez kapłana podczas Mszy św.

¹⁰¹ Łac. na cześć Najświętszej Maryi Panny.

11.00. Jeszcze kilka rozmów przed wyjazdem. O[jcowie] **paulini** dziękują za posługę żalobną.

B[isku]p **Bednorz** zaprasza w imieniu^a bp. Adamskiego do Piekar. Niestety, jeszcze nie wróce. Natomiast skieruję kilka słów do robotników śląskich.

General¹⁰² o[jców] **zmarłychwstańców** po przyjeździe do Polski wita z rozrzewnieniem. Zwycięża w nim Polak słowiański nad amerykańskim^b. Umawiamy się na 2 maja br. na Jasnej Górze.

Ks[iądz] rektor **Wietrzykowski**¹⁰³ z Poznania, ze swoim uśmiechem.

Ks[iądz] dyr. **Dąbrowski** Bronisław z Wydziału Spraw Zakonnych.

B[ernard] **Rusiecki** i p. **Chaciński** komunikują, że rozmowy z p. Szczepkowskim w sprawie przejęcia Instytutu Katolickiego nie doszły do skutku.

Odwiedzam **sekretariat Ślubów Jasnogórskich**; widać tutaj wielką pracę. Znać już nieco porządku. Prócz zespołu „Ósemki” pracuje wiele innych osób^c z p. Skąpskim na czele. Jest też p. Trzcńska-Kamińska.

12.00. **Obiad** w gronie gości pogrzebowych. W drodze powrotnej z obiadu oglądam kopię obrazu Matki Bożej opracowywaną przez prof. Torwirta^d z Torunia.

13.15. Wyjazd do Gniezna przez Sieradz – Kalisz. Droga bardzo dobra, zwłaszcza od Wielunia.

Na godz. 18.00 jesteśmy szczęśliwie w domu. Jest już bp **Baraniak** z ks. Goździewiczem.

19.30. B[isku]p **Bernacki** prowadzi procesję św. Wojciecha z katedry do św. Michała. Piękny, ciepły wieczór. Miasto iluminowane świecami. Sztandary Ojca Świętego wróciły i wystąpiły w całej krasie. Ks[iądz] **Goździewicz** głosi kazanie. Dobrze je słyszymy nawet w moim gabinecie pracy. Głośniki działają dobrze.

Ks[iądz] kan. Durzyński pozostaje na nocne czuwanie z rzeszą ludzką. Taki ma już zwyczaj od wielu lat.

28 kwietnia 1957

Gniezno

Odpust św. Wojciecha. Piękny, lekko przymglony dzień. Odprawiam Mszę św. w domowej kaplicy, w kielichu św. Wojciecha z Trzemeszna, „wypożyczonym prymasowi” na dzień

^a *W rękopisie*: imieniem.

^b *W rękopisie*: przez amerykańskiego.

^c *W rękopisie*: pracuje tylko wiele innych osób.

^d *W rękopisie*: Torwirtha.

¹⁰² John Mix CR (1900–1988), generał Zgromadzenia Zmarłychwstania Pana Naszego Jezusa Chrystusa (zmarłychwstańców) 1947–1959. Syn polskich emigrantów z Chicago. Do zgromadzenia wstąpił w 1919; pierwsze śluby 1921; święcenia 1927 w Rzymie. Doktor filozofii, absolwent Gregorianum. W latach 1936–1947 rektor seminarium zmarłychwstańców w Sant Louis. Jako konsultor komisji (m.in. zakonnej) przygotowywał obrady Vaticanum II.

¹⁰³ Aleksy Wietrzykowski (1905–1980), kapłan archidiecezji poznańskiej, rektor seminarium duchownego w Gnieźnie 1946–1960. Święcenia 1929. W 1945 z polecenia kard. Hłonda zorganizował Polskie Seminarium Duchowne w Paryżu. Od 1962 infułat i kustosz w poznańskiej kapitule katedralnej.

św. Wojciecha. Cenny ten zabytek po wywiezieniu go przez hitlerowców wraz z setkami innych został odzyskany zaraz w ostatnich dniach wojny i zdeponowany na Wawelu. Pomimo starań kard. Hlonda i moich nie oddano go. Ostatnie rozmowy w „podkomisji dla spraw precjozów” wpłynęły na to, że wypożyczono nam kielich na odpust. W tym kielichu dziś będzie sprawowana św. Ofiara.

9.00. Udaję się do kościoła św. Michała na **procesję św. Wojciecha**. Wielkie mnóstwo ludu przybyło od wczesnego ranka. Miasto ma wygląd odświętny. Ks[ia]dz kan. Durzyński istotnie wytrzymał całą noc z ludem, przemawiał pięć razy, rozdawał Komunię św., spowiadał. Procesja trwa godzinę. Wszystkie ulice są ozdobione barwami polskimi, maryjnymi i papieskimi. Można będzie powiedzieć w Rzymie, że papież chodzi po ulicach Polski komunistycznej. Przed katedrą wybudowano wspaniałe podium na tle niebieskich draperii. Biały krzyż, wiosło i pastorał, sztandary narodowe i papieskie zdobią tło. Trumna św. Wojciecha jest srebrnym akcentem na tym tle. B[isku]p Baraniak celebrował sumę pontyfikalną. Mam kazanie nt. „Wszystko, co **z Boga** narodziło się, zwycięża świat”¹⁰⁴. Nie wystarczy tylko woda, choćby chrztu św., musi być i krew, tzn. trud codziennej pracy w życiu osobistym, rodzinnym, kościelnym i narodowym. Wszystkie dary łaski muszą być dopracowane przez człowieka.

Wracamy do Domu Prymasowskiego wśród mnóstwa ludu wiernego. Jest wielka pielgrzymka z Jarocina – cztery wagony dzieci i starszych. Zgłasza się delegacja obywateli m[iasta] Gniezna, którzy dowiedzieli się, że kielich św. Wojciecha wrócił do Gniezna. Domagają się, by pozostał. Dziwią się, że kielich prymasowski został „wypożyczony” prymasowi, a nie oddany. **Żądają**, by pozostał w Gnieźnie. W odpowiedzi z balkonu wyjaśniam historię naszych starań o zwrot precjozów liturgicznych. Wszystkie listy pozostały bez odpowiedzi. Dziś działa podkomisja do sprawy zwrotu precjozów. Rząd gotów jest oddać przeszło 600 pozycji; chce pozostawić kilkadziesiąt co najcenniejszych dla muzeów. Ale my nie mamy świętych naczyń liturgicznych dla muzeów, gdyż to są konsekrowane, a więc wyjęte spod użytku świeckiego sprzęty, Bogu poświęcone. Podejmujemy wszelkie starania, aby Boże oddane było Bogu. Na zakończenie pokazujemy zebranym kielich odzyskany i błogosławimy lud.

Obiad jest w **seminarium** dla duchowieństwa przybyłego na odpust. Po powrocie odwiedza nas **malżeństwo amerykańskie**, które objeżdża Polskę. Byli na odpuscie, są ciekawi, co będzie dalej. Odpowiadam: „nie pytamy o przyszłość. Przyjeliśmy z ręki Boga dopust więzienia, przyjmujemy i łaskę pracy. Biskup pełni swoją powinność i przy ołtarzu, i w więzieniu”. Dostają obrazki.

Nieszpory o godz. 16.00 celebrował bp Baraniak, a bp Bernacki wygłasza kazanie pogłębiające przeżycia dzisiejszej uroczystości. Zaprosiłem do siebie **Chór Prymasowski**, by mu podziękować za pracę. Ks[ia]dz kan. **Tłoczyński** jest niezmordowany.

Na **wieczery** była kapituła i księża współpracujący w odpuscie.

¹⁰⁴ Por. I J 5,4.

29 kwietnia 1957

[Gniezno – Kruszwica – Włocławek – Płock – Warszawa]

9.00. Wyjazd do Warszawy przez Kruszwicę, Włocławek, Płock z bp. Baraniakiem.

W **Kruszwicy** zwiedzamy odbudowę i reromanizację; przerobione są okna górne, które przed 100 laty były powiększone, dziś wracają do dawnych wymiarów.

12.00. We **Włocławku** odwiedzam bp. Fr[anciszka] Korszyńskiego.

13.00. W domu b[isku]pim przyjmuję delegację duchowieństwa włocławskiego z ks. prał. Kunką¹⁰⁵ na czele i i[nnymi]. Jest to zjazd księży, kolegów bp. Pawłowskiego, którzy przed 30 laty otrzymali święcenia kapłańskie.

15.15. Wyjazd do **Płocka** z wizytą do bp. Zakrzewskiego. Przyjmuje nas b[isku]p w towarzystwie sufragana i infułatów. Zwiedzamy katedrę i nowy pomnik ku uczczeniu abp. Nowowiejskiego¹⁰⁶.

Po podwieczorku wyjazd do W[arsza]wy przez Łącko. Po drodze mnóstwo pijaków; widoki straszliwe, motocykliści tarzają się po drogach od rowu do rowu. Trzeba się prześlizgiwać między ludźmi.

Na godz. 19.15 jesteśmy w domu.

Przybył na wieczór **Jerzy Zawieyski**. Omawia ciężką sytuację społeczno-polityczną w kraju. Rząd zda się być bezradny wobec narastającej fali niezadowolenia.

30 kwietnia 1957

[Warszawa]

7.30. Na Mszy św. matka Popiel po powrocie z Rzymu z asystentką; s. Teresa z Lasek, s[iostry] wizytki.

Ks[iądz] J[an] **Zieja** – sprawy repatriacyjnej pomocy.

Dyr[ektor] **Stemler**, p. **Białasiewicz**¹⁰⁷, redaktor z Rady Polonii. Rząd nie chce się zgodzić na stworzenie stałej delegatury R[ady] P[olonii]. Uważam, że jest to niezbędne, gdyż Caritas nie będzie mógł działać.

Jerzy **Braun** po wyjściu z więzienia, bez oka, schorowany; przyjmuję go całym sercem.

Ks[iądz] prał. **Ugniewski** składa adres dla Ojca Świętego od zakładu opiekuńczego im. Piusa XII.

Jeszcze jedna delegacja z **Cechówki**, która jest zdania, że pół parafii stoi za księdzem Kwiatkowskim.

¹⁰⁵ Bolesław Kunka (1889–1969), kapłan diecezji włocławskiej, wikariusz generalny diecezji 1958–1963, prałat papieski, popularyzator teologii, redaktor. Święcenia 1914. Podczas II wojny światowej więziony KL Dachau. W latach 1948–1952 rektor seminarium we Włocławku.

¹⁰⁶ Antoni Julian Nowowiejski (1858–1941), biskup płocki 1908–1941, arcybiskup *ad personam* od 1930, historyk, błogosławiony Kościoła katolickiego. Święcenia 1881. Sakra biskupia 1908. Autor prac na temat liturgii Kościoła katolickiego. W 1940 aresztowany przez Niemców, więziony w Płocku, a następnie wywieziony do niemieckiego obozu koncentracyjnego w Działdowie. Zginął, prawdopodobnie rozstrzelany w lesie pod Białutami.

¹⁰⁷ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

A[ntoni] **Chaciński** i B[ernard] **Rusiecki** po rozmowach z p. Szczepkowskim dochodzą do wniosku, że nie można z nim podejmować pracy wydawniczej.

11.00. Konferencja **profesorów nauk społecznych** z seminariów i instytutów zakonnych obradowała w sem[inarium] metropolitalnym. Referuje ks. prof. Majka¹⁰⁸ i ks. kan. Piwowarczyk. Dyskusja wykazała wielką rozbieżność w ujmowaniu materiału nauk społecznych. Brak ustalonej terminologii, przedmiotu materialnego i formalnego, miejsca w *ratio studiorum*¹⁰⁹. Po dłuższej dyskusji postanowiono powołać komisję trzech (ks. Majka, Wojtyła¹¹⁰ i Sitko), która drogą ankiety zbierze informacje o stanie nauk w seminariach i opracuje je, po czym na jesieni zwoła się drugi zjazd.

Wracam na godz. 15.00 do domu. Jest ks[iądz] generał zmartwychwstańców **Mix** w domu.

15.30. Konferencja **inżynierów** w sprawie **projektu ołtarza wielkiego w katedrze**.

16.00. Sesja kurii metropolitalnej trwa do godz.

19.30. Sprawy personalne.

Członkowie sesji zostają na wieczery.

B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** informuje o prośbie premiera i p. Gomułki o rozmowę. Wydaje mi się zbyt sztuczna i niewygodna. Odpowiedzi udzielię później.

¹⁰⁸ Józef Majka (1918–1993), kapłan, profesor KUL, specjalista w zakresie katolickiej nauki społecznej. Świecenia 1942. W 1946 kierownik Krajowej Centrali Caritas w Warszawie. Absolwent Akademii Nauk Politycznych i KUL. Doktorat z filozofii chrześcijańskiej 1952. Wykładowca na KUL oraz w WSD w Tarnowie i Lublinie; wykładowca na PAT w Krakowie 1968–1980; dziekan PWT we Wrocławiu; rektor WSD we Wrocławiu; profesor nadzwyczajny 1971; prałat papieski 1983, protonotariusz apostolski 1980, profesor zwyczajny 1985. Członek licznych towarzystw naukowych, komisji KEP oraz wieloletni konsultor rzymskiego Sekretariatu dla Niewierzających.

¹⁰⁹ Łac. plan studiów, program.

¹¹⁰ Karol Wojtyła (1920–2005), kapłan archidiecezji krakowskiej, filozof, dramaturg. W 1938 rozpoczął studia polonistyczne na UJ. Świecenia 1946. Student Papieskiego Międzynarodowego Athenaeum Angelicum w Rzymie 1946–1948. Doktorat 1948; pracownik naukowy na UJ i KUL; habilitacja 1953. Sakra biskupia 1958, arcybiskup krakowski 1964–1978, kreacja kardynalska 1967. W latach 1978–2005 papież Jan Paweł II. Beatyfikowany w 2011; kanonizowany w 2014.

MAJ

1 maja 1957

[Warszawa – Cechówka – Warszawa]

6.30. W seminarium metropolitalnym **uroczystość poświęcenia się młodzieży Królowej Polski**. Po rozmyślanii przeprowadzonym przez o. Miętka odprawiłem Mszę św. i wygłosiłem kazanie. Ks[iądz] rektor odczytał akt ślubowania jasnogórskiego. Po śniadaniu piękna akademii ku czci Królowej Polski (Liebert¹, Bąk²) i obraz Wyspiańskiego³ ślubowania Jana Kazimierza⁴. Młodzież okazała wiele zmysłu artystycznego i pracy. Cała uroczystość była wzruszająca, nawet dla starych profesorów. Młodzież urządziła wystawę kultu maryjnego w seminarium.

14.00. **Matka Popiel** po powrocie z Rzymu; stosownie do mej prośby dotarła do Ojca Świętego i przekazała myśli wypowiedziane oraz list osobisty do Ojca Świętego. M[atka] Popiel starała się wyjaśnić naszą sytuację. Dotarła też do abp. Samorègo, który wysłuchał informacji o Polsce i wyraził się: „my tu siedzimy z daleka i nie rozumiemy was; łatwo nam dyktować wam, bo jesteście daleko, ale wy tam musicie siedzieć w środku komuny”. Pomimo prośby Ojca Świętego, by matka przyszła drugi raz do niego, nie dostała się już. Natomiast abp S[amorè] przyjął matkę i oświadczył jej, że Ojciec Święty udziela przez niego odpowiedzi.

16.00. Ks[iądz] **Kwiatkowski** z Cechówki oświadcza, że wyjedzie do klasztoru i przeprasza za zgorzenie.

18.00. Wyjeżdżam do **Cechówki** na majowe nabożeństwo. Dzieci i ludność witają powodzią kwiatów. Wiele płaczu i radości. Wszyscy dziękują za nowego kapłana. Wygłaszam przemówienie o posłuszeństwie w K[ościel]e. Stula, którą nosi kapłan, jest stulą biskupa, gdyż kapłan zastępuje biskupa w nauczaniu.

¹ Jerzy Liebert (1904–1931), poeta okresu międzywojennego, autor wierszy o tematyce religijnej i filozoficznej oraz poświęconych życiu codziennemu. Zaprzyjaźniony z członkami grupy literackiej Skamander.

² Wojciech Bąk (1907–1961), pisarz, prozaik i poeta tworzący głównie lirykę religijną. Działacz Związku Literatów Polskich, uhonorowany m.in. Złotym Wawrzynem Akademickim Polskiej Akademii Literatury oraz nagrodą Episkopatu Polski.

³ Stanisław Wyspiański (1869–1907), dramaturg, poeta, malarz, grafik, architekt, projektant mebli. Jako pisarz związany z dramatem symbolicznym. Jeden z najwybitniejszych twórców literatury i malarstwa epoki Młodej Polski. Autor dramatów *Wesele*, *Noc listopadowa* i in.

⁴ Prawdopodobnie chodzi o projekt niezrealizowanego witraża *Śluby Jana Kazimierza*, który miał być zamówiony dla katedry lwowskiej.

21.00. Rozmowa w Radzie Ministrów z premierem Cyrankiewiczem i p. Gomułką. Trwa do godz. 0.30. Trudno ją całą powtórzyć. Ograniczę się do rzeczy istotnej. Pod koniec rozmowy pan **Gomułka** wystąpił z projektem trwałego określenia stosunków między K[ościółem] a państwem w postaci **konkordatu**. „Wypadnie nam jeszcze długo, długo żyć obok siebie – mówił p. G[omułka] – pożyteczną jest rzeczą, aby stosunek wzajemny był określony stale. Oczywiście rzecz, że Polska jest ludowa i z taką Polską byłby zawierany konkordat. Warto tę myśl rzucić w Watykanie, niech się rozwija”. Protokół z tej rozmowy sporządziłem osobno.

2 maja 1957

[Warszawa – Częstochowa]

9.00. Ks[iądz] D[onat] **Nowicki** informuje o nowych sprawach w Cerkwii prawosławnej. Nie brak prawosławnych, którzy chcieliby rozmawiać z prymasem.

Ks[iądz] prow[incjał] **marianów**⁵ przedstawia sprawę powrotu marianów na Bielany. Przypominam umowę naszą, że o[jc]o[wie] obejmują klasztor i kościół (ks. Trószczyński⁶, rektor), a ja obejmę gmach gimnazjum na filozofię. Daję poparcie dla starań o uzyskanie gmachu.

J[erzy] **Krasnowolski**.

Z[ofia] **Kowalska** – sprawy Spółdzielni Rodzin.

Ks[iądz] **Ulatowski**, emeryt, prosi o zapomogę na kurację do Ciechocinka. Bardzo się dziwi, że rząd nic nie daje na seminarium, bo „nawet Piłsudski dawał pół rubla na kleryka”. Dostaje zapomogę staruszek kochany i wzruszający.

Dyr[ektor] **Zaręba** chce przeprowadzić rozmowę przed swym wyjazdem na stanowisko radcy ambasady w Rzymie.

11.30. Przekazuję telefon do min. Sztachelskiego przez ks. dr. G.⁷ w sprawie komunikatu, tej treści: „Ks[iądz] prymas wyraża zdanie, że w obecnej chwili podawanie komunikatu obok korzyści doraźnych może utrudnić sprawy bardziej zasadnicze poruszone w rozmowie”. Minister pokwitował telefon krótkim: „dziękuję”.

Ks[iądz] **Trojanowski**⁸ emeryt wyraża zgodę na przejście w stan spoczynku; zamieszkanie woli raczej prywatne, w Rawie M[azowieckiej].

^a W rękopisie: Truszyński.

⁵ Chodzi o Władysława Łysika.

⁶ Zygmunt Trószczyński MIC (1886–1965), kapłan zakonny, duszpasterz na Marymoncie. Święcenia 1913. Od 1915 w Zgromadzeniu Księżąt Marianów. Podczas II wojny światowej proboszcz na warszawskim Marymoncie, zaangażowany w ratowanie dzieci żydowskich; kapelan w powstaniu warszawskim. W latach 1949–1953 aresztowany i uwięziony. Zrehabilitowany, powrócił do pracy na Marymoncie.

⁷ Chodzi o ks. Hieronima Goździewicza.

⁸ Wincenty Trojanowski (1877–1962), kapłan archidiecezji warszawskiej, emeryt. Święcenia 1903. W latach 1915–1919 administrator parafii pw. Matki Bożej Loretańskiej w Warszawie, w latach 1929–1939 administrator parafii w Sochaczewie. W latach 1939–1944 rektor kościoła św. Jacka w Warszawie. W latach 1947–1957 administrator parafii w Białej Rawskiej.

15.15. Wyjechałem do **Częstochowy** z ojcem⁹ i ks. kan. Sitkowskim. Wiozę z[e] sobą wotum dziękczynne za opiekę w więzieniach i za wolność.

18.30. Jesteśmy **na miejsu**. Przyjeżdżają ks[ięża] biskupi, którzy chcą wziąć udział w jutrzejszej uroczystości. Jest bp Kaczmarek, bp Sonik, Bednorz, Nowicki, Kominek, Niemira, Kowalski i Bernacki.

Po wieczery ustalamy z bp. Golińskim porządek dnia jutrzejszego.

Przeprowadzam dłuższą **rozmowę** z gen. **Mixem**, zmartwychwstańcem z Rzymu. Trwa to do godz. 23.00. Stara się zorientować mnie w Polsce rzymskiej.

3 maja 1957

Jasna Góra

8.00. Msza św. dla pielgrzymki Polek z Ameryki (p. Adela Łagodzińska). Po Mszy św. przemawiam do kobiet w sali Sodalicii Mariańskiej, proszę o pomoc dla rodzin polskich.

10.00. W kaplicy M[atki] Bożej **1500 dzieci śląskich** przywiozło swoje ofiarki w ziarenkach pszenicy i hostie dla Ojca Świętego. Przyjmuję ofiary i błogosławię dzieci.

11.00. **Suma pontyfikalna** na wałach jasnogórskich, w szczycie.

Kazanie głosi ks. bp Kowalski. Ks[ięża] biskupi przybyli specjalnie, aby dać wyraz swej wspólnoty, czego nie mogli uczynić w dniu 26 sierpnia ub.r. Po Mszy św. krótkie moje przemówienie.

Po sumie poświęcam w drugiej bramie **popiersie** Matki Bożej [z brązu]^a, osadzone na szczycie, złożone. Po czym w przedsionku kaplicy poświęcam **tablicę pamiątkową** z tekstem ślubów Jana Kazimierza, wyrzeźbionym przez art[ystkę] Trzcińską-Kamińską.

Na obiedzie około 300 księży. Są przedstawiciele Ag[encji] **Reutera i KNA**. Zabiegają o rozmowy i wywiady, których jednak unikam.

Młodzież KUL z ks. rektorem Rechowiczem gromadzi się przy bramie klasztornej, otrzymuje błogosławieństwo.

Przyjmuję kolejno ks. bp. **Wilczyńskiego**, który ma kłopoty z procesjami niedzielnymi. Wyszedł ogólny zakaz urządzania tych procesji.

B[isku]p **Nowicki** nosi się z zamiarem otwarcia^b seminarium w Gdańsku, co moim zdaniem przerasta siły małej diecezji.

Zgłasza się kilku polskich **księży z Ameryki**, z którymi omawiam sprawę pomocy Polsce. Widać z tych rozmów, jak bardzo to społeczeństwo jest podzielone^c i skłócone.

W **Instytucie Prymasowski Ślubów Narodu** na Jasnej Górze przeprowadzam rozmowę na temat dalszego uzgadniania pracy między o[jcami] paulinami a zespołem

^a W rękopisie: brązowe popiersie.

^b W rękopisie: otworzenia.

^c W rękopisie: zróżniczkowane.

⁹ Chodzi o Stanisława Wyszyńskiego, ojca kard. Wyszyńskiego.

„Ósemki”. Postanawia się, że wszystkie rachunki będą przechodziły przez o[jca] przeora, by nie robić długów niebacznie, wskutek braku doświadczenia p. B[ohdana] Skąpskiego i członków instytutu.

Po powrocie rozmawiam z ks. prał. Zarębowiczem¹⁰ (b[yły] Zając), który uskarża się na wystąpienie bp. Golińskiego w Katowicach przy konsekracji katedry. Nadto omawia cały szereg złośliwych zarzutów pod adresem współpracy zespołu „Ósemek” na Jasnej Górze. Nie cofa się przed powtarzaniem zdania, że na J[asnej] G[órze] panuje nowa „macochiada”. Wobec powyższego wyjaśniam księdzu Z[arębowiczowi] sprawę *ab ovo*¹¹. Zarzuty mi są znane od dawna; czynione są przeważnie przez częstochowskie zakonnice, które nie mogą znieść młodych dziewcząt na J[asnej] G[órze]. Sam uważam, że sprawa ta może tylko przejściowo wyglądać w takim układzie, myśli się o przeniesieniu instytutu poza klasztor. Radziłem się o[jca] generała kilka razy; jednak ojciec generał zawsze był zdania, że to położyloby pracę, która jest niewątpliwie na chwałę Bożą. Właściwie zespół [„Ósemki”] doprowadził do tego, że były ślubowania jasnogórskie, że powstał nowy tekst ślubowań i że miało miejsce uroczyste ślubowanie (podobnie jak przedtem wystawa maryjna i Rok Maryjny). Podobnie jest rzeczą niewątpliwą, że cały program Roku Maryjnego i nowenny do Millen[n]ium wyrósł ze współpracy zespołu. Usunięcie zespołu z J[asnej] G[óry] mogłoby tę pracę położyć. A czy jest słuszne, to wynika i stąd, że w tym samym domu mieszka kilka rodzin, małżeństwa i dzieci. Może w następnej fazie pracy udałoby się sprawę łatwiej rozstrzygnąć. Ks[iądz] Z[arębowicz] robił wrażenie człowieka bardzo przejętego zarzutami. Wracał uparcie do swej myśli, z którą przyszedł.

O godz. 18.30 wieczera, po czym nabożeństwo wieczorne. Procesja *cum Sanctissimo* idzie na wały. Biorą w niej udział wielkie rzesze ludu. Cały plac wypełniony szczelnie przez mieszkańców miasta i okolicy oraz pielgrzymów. Procesję prowadzi bp Kowalski. Mszę św. celebryje bp Kaczmarek; ja wygłaszam kazanie nt. niedzielnych Ślubowań Jasnogórskich Narodu [Polskiego]. Ideą przewodnią jest to, że Naród ufa temu, co wytrzymało próbę życia, a więc łasce, Ewangelii, rodzinie i sprawiedliwości społecznej, zapowiedzianej przez Maryję w *Magnificat*. I dlatego Naród będzie ślubował Matce Dziewicy jako tej, która wytrwała przy Kościele przez dziesięć wieków. Po zakończeniu nabożeństwa bp Goliński składa mi życzenia na drogę do Rzymu.

Wracamy do klasztoru. Jeszcze kilka słów przy herbacie, wśród ks[ięży] biskupów.

Idziemy do **kaplicy M[atki] Bożej**, gdzie o. Raczynski odczytuje bullę mianującą mnie **protektorem zakonu o[jców] paulinów**. Po przemówieniu o[jca] wikariusza generalnego obejmuję protektorat, wygłaszam krótkie przemówienie i wręczam swoje wotum Matce

¹⁰ Ignacy Zarębowicz z d. Zając (1896–1966), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii w Gołańczy 1945–1961, dziekan kcyński, prałat. Świecenia 1922.

¹¹ *Lac.* od jajka, od początku.

Jasnogórskiej jako wyraz wdzięczności za opiekę nade mną w czasie pobytu w więzieniach. O[jciec] Kajetan powiesił wotum nad tabernakulum.

Jeszcze w domu krótkie rozmowy z kilkoma księżmi, po czym dłuższa rozmowa z o. Kajetanem o sprawach zakonnych. Udzielam mu zezwolenia na kumulację stypendiów mszalnych, z tym, by sumy szły na konserwację klasztoru i kaplicy M[atki] Bożej. Dotykam sprawy wątpliwości ks. Zarębowicza. O[jciec] Kajetan nie widzi żadnych niewłaściwości ze strony pracowników instytutu, którzy z wielkim poświęceniem zajmują się pracą na chwałę Królowej Polski. Pomimo znanej surowości o. Kajetan nie uważa za wskazane, by zespół opuścił pokoje królewskie. Proszę, by o. Kajetan wyznaczył któregoś z ojców do czuwania nad tym, by kontakt z zespołem ograniczył się do koniecznych tylko prac instytutu.

Po odejściu ojca Kajetana pracuję jeszcze nad przemówieniem do akademików we Wrocławiu. Z magnetogramu widzę, jak bardzo tekst ogłoszony w „Tygodniku Wrocławskim” był zniekształcony. Piszę odezwę do akademików, którzy tu przyjadą z pielgrzymką w połowie maja.

4 maja 1957 R[oku] M[aryjnego]

Jasna Góra – Warszawa

7.00. Msza św. w kaplicy Matki Bożej. Moje wotum wisi i dobrze harmonizuje z ołtarzem. W czasie Mszy św. jest bp Bernacki, ks. Zaręba i kilku innych ks[ięży] biskupów.

Po **śniadaniu** prowadzę jeszcze rozmowę z ks. gen. **Mixem** i prałatem amerykańskim. Zgłasza się też ks. Dachowski¹² z Brazylii.

Błogosławię **karmelitanki** czynne, które dziś przybyły tu z różnych domów zak[onnych].

10.30. Jesteśmy w aucie. Po drodze zatrzymujemy się w **Babsku**. Ks[iądz] prob. Tomaszewski¹³ jest w szkole. Wkrótce przychodzi z klasą III, w której była religia. Dzieci są b[ardzo] śmiałe, proszą o obrazki z Jasnej Góry.

Na godz. 13.30 jesteśmy w domu. Po obiedzie pracuję przy stole.

19.00. B[isku]p **Choromański**, po wieczery, otrzymuje informację o rozmowie mojej z p. Cyrankiewiczem i p. Gomułką. Pod tajemnicą informuję go również o propozycji zawarcia konkordatu Polski ze Stolicą Świętą. Proszę, by to zachował wyłącznie dla siebie.

Z ks. **Modzelewskim** ustalamy, co ma czynić przez okres mej nieobecności i jak ma [się] przygotować do objęcia kanclerstwa po moim powrocie.

Ks[iądz] prał. **Kulczycki** z Krakowa wybiera się do Włoch na kurację.

¹² Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹³ Bolesław Tomaszewski, kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Antoniego Padewskiego w Babsku 1950–1958.

5 maja 1957

Warszawa

Ślubowanie Narodu Królowej Polski w parafiach.

10.30. **Suma pontyfikalna** w archikatedrze. Po tercji odprawiam Mszę św., w czasie której o[jciec] gwardian kapucynów wygłasza kazanie głosem monotonnym; treść dobra. W nabożeństwie biorą udział wszystkie rektoraty zakonne z parafii. Po sumie hejnał, zapowiedź ślubowań, którą odczytuję sam przez głośnik. Katedra jest przepelniona; nigdy jeszcze nie było tu tak tłoczno. Na twarzach obecnych, nawet małych dzieci, maluje się widoczne wzruszenie. Znać, że świadomość zobowiązań włada nad tym ludem. Gdy sobie uświadomimy, że w tej godzinie w całej Polsce, we wszystkich świątyniach parafialnych ten akt ma dziś miejsce, można zrozumieć, jak wielką łaskę dała Narodowi Maryja, jak wielkim przeżyciem będzie to dla społeczeństwa. Po ślubowaniach hejnał, Apel Jasnogórski i *Wesoły nam dziś dzień nastał*. Opuszczamy świątynię wśród rozmodlonego ludu. Oby prawdziwie ślubowania weszły w krew narodu, w jego życie codzienne.

W domu wzruszająca **wizyta** młodej Polki z Londynu, która właśnie trafiła na **uroczystość ślubowania** do katedry. Pochowała matkę, zlikwidowała jej skromne mienie, które teraz przynosi na cele związane ze ślubowaniem. Wraca do rodaków, gdyż tam pracuje wśród biednych Polaków, bez Ojczyzny.

15.00. Napływają **wiadomości** ze wszystkich kościołów warszawskich. Księża, których z takim trudem można było pobudzić do tej uroczystości, przeszli siebie. U św. Jakuba, na Kamionku itd. – tłumy ludzi, pomysłowe procesje. Najbardziej działa na ludzi procesja z obrazem niesionym przez poszczególne stany.

20.00. Pani **Jadwiga Okońska**¹⁴ przekazuje mi willę „Ostoja” w Krynicy. Urządzam w niej^a dom wypoczynkowy dla katechetek i zespołu „Ósemki”. Ustalamy tekst umowy i podpisujemy. Willa odtąd będzie służyć tylko celom młodzieżowym. Kierownictwo gospodarcze obejmuje p. Kazimiera Daremniak¹⁵.

6 maja 1957

Warszawa

7.30. Msza św. w domu. Przychodzą „Weroniki” z naprzeciówka, by zapewnić o modlitwie w czasie podróży.

10.00. O[jciec] przeor¹⁶ przywozi dwa obrazy Matki Bożej Jasnogórskiej; wierną kopię głowy Matki Najśw[iętszej] przeznaczoną dla Ojca Świętego i drugą, kopię pełnego

^a W rękopisie: w nim.

¹⁴ Jadwiga Okońska z d. Korszonowska (1897–1971), matka Marii Okońskiej i ks. Włodzimierza Okońskiego.

¹⁵ Kazimiera Daremniak (?–1976), żona zamordowanego na Pawiaku Wincentego Daremniaka, matka dwóch karmelitanek: Jolanty Zofii Daremniak OCD i Kingi Janiny Daremniak OCD, oraz członkini IPW Ireny Daremniak.

¹⁶ Chodzi o o. Jerzego Tomzińskiego OSPPE.

obrazu. Pierwszy dokonany przez prof. Sz[yszko-Bohusz]¹⁷, drugi przez prof. Torwirta. Druga kopia ma otrzymać błogosławieństwo Ojca Świętego i wrócić na pielgrzymkę do Polski. Kopie są wspaniałe, bardzo dokładne i artystycznie pełne.

Zewsząd napływają **wiadomości o wczorajszej uroczystości**.

12.00. **Przedstawiciele kurii:** bp Majewski, ks. Kaulbersz, ks. Piotrowski, ks. Modzelewski, przychodzą z pożegnaniem. Ks[iądz] Piotrowski jest zdania, że wczoraj zwyciężyła Matka Boża. Obejrzeni kopie obrazów; boją się, że kopia pełna nie wróci.

13.30. Na obiedzie czcimy naszych Stanisławów, mego ojca i ks. dr. Kotowskiego.

Po obiedzie pracuję nad bieżącą korespondencją i przygotowuję punkty do rozmowy *cum Sanctissimo*.

O godz. 17.00 przychodzi jeszcze ks. dyr. Dąbrowski, skierowany przez bp. Choromańskiego w sprawie „delikatnego problemu”, który pod nieobecność min. Sztachelskiego referuje dyr. Lech. Rząd ma informacje, że w Rzymie szykują się wystąpienia powitalne ambasadorów państw. Musi też wystąpić i ambasador rządu polskiego z Warszawy; może się zjawić amb[asador] Papée¹⁸. Co zrobi ks[iądz] prymas? Czy przyjmie ambasadora rządu warszawskiego i czy będzie rewizytował, choćby przez swego kapelana? Rząd rad by mieć odpowiedź, zwłaszcza że zależy mu na tym, by nie było wyróżnienia amb[asadora] Papée. Proszę ks. dyr. Dąbrowskiego, by odpowiedział min. Sztachelskiemu (a nie dyr. Lechowi), co następuje: 1) ks[iądz] prymas rewizytuje na pewno p[ana] ambasadora, skoro się ten zgłosi, bo tego wymaga właściwy stosunek do człowieka; 2) stanowisko ks[iędza] prymasa wobec amb[asadora] Papée jest znane p. premierowi Cyrankiewiczowi. Nadto ks[iądz] dyrektor dopowie p. min. Sztachelskiemu, że ks[iądz] prymas nie ma odpowiedzi w sprawie Caritas, a może znaleźć się w trudnym położeniu, gdy w Rz[ymie] zgłoszą się ludzie gotowi przyjść z pomocą ubogiej ludności polskiej. Ks[iądz] dyrektor przekaże odpowiedź drogą pocztową na Macchiavelli.

18.00. Przychodzą moje siostry Stanisława i Janina oraz siostrzenica Danką. Jest już bp Michał¹⁹ i bp Zygmunt²⁰. Obydwaj wprowadzają ożywienie w domu, spokojnie znoszącym nasz wyjazd. B[isku]p Baraniak czuwa nad tym spokojem swoją systematycznością. Okazują się zalety organizacyjne domowników. Ks[iądz] Goździewicz działa sprawnie i skutecznie. Ks[iądz] Padacz stracił głowę i już tylko chodzi, ale nic nie załatwia; udziela informacji niepełnych, melduje fakty bez nazwisk i osnowy. Przychodzi wóz, który zabiera obrazy. O[jciec] przeor zdołał już telefonować się z Rzymem, w 20 minut, przekazał polecenie, aby o[jc]o[wie] paulini zgłosili się na Termini po odbiór obrazów.

¹⁷ Anna Szyszko-Bohusz Szymborska (1892–1979), artystka malarka, autorka kopii ikony Matki Bożej Częstochowskiej 1952–1956.

¹⁸ Kazimierz Papée (1889–1979), prawnik, dyplomata, ambasador RP w Watykanie 1939–1958. W latach 1932–1936 konsul generalny RP w Wolnym Mieście Gdańsku. Poseł RP w Pradze 1936–1939. Administrator rządu RP w Watykanie 1958–1976. Następnie do śmierci nieoficjalny przedstawiciel rządu RP przy Watykanie.

¹⁹ Chodzi o bp. Michała Klepacza.

²⁰ Chodzi o bp. Zygmunta Choromańskiego.

19.30. Błogosławię domowników i ojca; bp Choromański zyskuje na niepokoju, przyspiesza wyjazd z domu, chociaż jeszcze dużo czasu.

W holu siostry zakonne, domownicy otrzymują błogosławieństwo.

Godz[ina] 19.45 wyruszamy na dworzec, na tzw. podjazd reprezentacyjny. Dojechać tu niełatwo, gdyż jest to dziura potworna. Na podjeździe tłumy ludzi z kwiatami, mnóstwo fotooperatorów; widno od świateł. Dyrektor WL Cooks²¹ jest obecny. Muszę przyjąć wielkie naręcza kwiatów. Coraz ktoś wręcza paczkę dla Ojca Świętego. Warszawianie są wzruszający. Przyszło ich tylu, że nie możemy dostać się do wagonu; zresztą wagon pełen jest księży. Jest mały Staś z mamusią, lekarze „z aktywy”; wołają, krzyczą, błogosławią, proszą o powrót. Wielki peron i podjazd magazynów utkane głowami. Trzeba z każdego okna przyjmować kwiaty.

B[isku]p Choromański jest podniecony, przyspiesza swego kroku. Może wskutek tego nie zauważył, że stoi nad dziurą między wagonami, w którą nieszczęśliwie wpadł. Bóg uchronił go od nieszczęścia, gdyż tylko podrapał się. Spadła mu piuska i kapelusz. Wyciągnięty, stwierdził, że jest cały. Wszyscy zdrtwieliliśmy. Powiedziano, że był zepchnięty. Jest to nieścisłe. Mogłem go zepchnąć tylko ja, gdyż stałem między nim a tłumem, który nacierał na moje plecy. Widziałem dobrze cały wypadek, jak biskup osuwał się w dół przez nikogo nie naciskany. Wina to nieopanowania sytuacji. Ludzie zawsze dadzą żyć denatowi, gdy ten zachowuje spokój i powoli przeciska się przez nacierających. W takiej sytuacji najczęściej zamieszania robią ci, którzy nawołują do spokoju. Lepiej milczeć i uśmiechać się do nacierających. Powoli opuszczają wagon żegnający nas. Obchodzę wszystkie okna i odbieram kwiaty. Przewodzi tej operacji bp Z[ygmunt] Ch[oromański], który już odzyskał panowanie nad sobą i dba o to, żeby niczego nie pominąć. Jeszcze jest wiele gorącego krzyku. Fotoreporterzy działają w korytarzach i w przedziałach. Wpada jeszcze Staś z mamusią, brata nie widzę. Jest ojciec, z ucałowaniem.

20.15. Pociąg rusza powoli wśród wielkiego tłumu, który napiera. Szczęśliwie wydobywamy się z dworca. Jeszcze na Dworcu Zachodnim gromada ludzi. A potem **Ursus**. Stoi tu cała fabryka z kwieciami, z orkiestrą. Kolejarze zatrzymali pociąg, który powoli przesuwają się wśród nieogarnionych tłumów. Robotnicy krzyczą, kobiety płaczą, dzieci wyciągają ręce.

Jeszcze będzie Żyrardów, Skierniewice, Koluszki. Krótka narada podróżników. Mamy dobry wagon, każdy ma dwa przedziały. Obrazy Matki Bożej zajmują jeden przedział. Jest to wielka łaska na drogę. Nigdy w tak miłym towarzystwie nie odbywałem drogi.

W **Częstochowie** bp Goliński jest na peronie z gromadą wiernych, o[jcem] przeorem, który przyjechał z nami z Warszawy, i grupka zespołu „Ósemki”. Modlą się, odmawiają na głos różaniec św. Dołączam się do modlitw.

²¹ WL Cook, właśc. Compagnie Internationale des Wagons-Lits Cook – międzynarodowa firma logistyczna zajmująca się transportem pasażerskim o podwyższonym standardzie usług, obsługująca m.in. składy Orient Expressu.

W **Katowicach** już sam ks. bp Baraniak przyjmuje kwiaty, słodycze i życzenia na drogę. Wsiada do nas ks. prał. **Kulczycki**, który pokonał wszystkie trudności bardzo łatwo.

Pora usnąć. Będziemy się wlekli przez Czechosłowację. Trzymają nas długo na granicy polskiej i po stronie czeskiej.

7 maja 1957

W drodze przez Czechosłowację

Znać wielką różnicę w obliczu kraju. Wszędzie tu jeszcze dużo portretów Lenina i Marksa; bibułkowe ozdóbki pierwszomajowe, bez smaku. Widać, że Czechy nie miały swego października. Wiele kobiet, zatrudnionych na kolejach, nawet zawiadowcy stacji i dyżurni ruchu, bileterki. Wszystko razi brakiem wyglądu schludnego, estetyki; grube, brudne kobieciny, wpakowane przez ustrój w kombinezony. Wygląda to odrażająco. Tu można się uczyć miłować ludzi bezinteresownie. Jak bardzo ich żał. Widać wiele wieżyc kościelnych; czy tam jest Pan Jezus? Kto dba o jego chwałę? Czy mają taką pociechę, jak my mieliśmy w niedzielę? Matka Boża chce przecież i ich pocieszyć, tym więcej że są aż tak bardzo nieszczęśliwi.

W Preclaw²² przychodzi do naszego wagonu kobieta z małym dzieckiem; Polka, żona Żyda partyjnika, który wyjeżdża z Polski. Mają czworo dzieci. Kobieta chce zostać w Polsce, ale mąż czuje, że „musi” wyjechać. Dlaczego? Może *delicta iuventutis*²³ doradzają mu wyjazd. Prosi o ratunek. Mąż się może przecież „wychrzcić”. Jadą przez Rzym. Trudno tu na peronie coś poradzić. Przekonuję kobietę, że powinna iść za mężem, by ratować dla dzieci rodzinę. Ale ona chce zostać z dziećmi. Radzę zgłosić się w Rzymie, może coś się poradzi.

Mijamy granicę czesko-austriacką; jeśli ktoś wątpi, czy istnieje żelazna kurtyna, wystarczy, że przejedzie tę granicę. Już na kilkanaście kilometrów przed granicą widać wysokie parkany z siatki drucianej, podwyższone o kilka linii drutu kolczastego. Potem przychodzi wielka linia parkanów połączonych ze sobą elektrycznymi kablami. Nad torem stoi wysoki betonowy szlaban zwodzony. Wystarczy opuścić go na tory i żaden pociąg nie przejedzie. Z dala widać stanicę, wysoką wieżę z karabinem maszynowym skierowanym na tory. Lampy elektryczne na każdym słupie skierowane na tor. Przypomina mi to moją siedzibę w Prudniku Śl[ąskim].

Dopiero teraz, za tym chińskim murem elektrycznym zaczyna się strefa neutralna, a zaraz potem granica austriacka. I już jest pusto. Nie ma tu już żadnych drutów ani lamp. Jesteśmy w wolnym państwie. Na najbliższej stacyjce przychodzi gromadka księży austriackich, z biskupem sufraganiem wiedeńskim²⁴. Przedstawiają projekt abp. Königa^a,

^a *W rękopisie*: Koëinig. Dalej różna pisownia.

²² Chodzi o kolejowe przejście graniczne Bratysława–Pertzalka–Berg.

²³ *Łac.* grzechy młodości.

²⁴ Chodzi o abp. Franza Königa (1905–2004).

by wysiąść w Hohenau, a stąd dojechać 30 km do Wiednia. Uniknie się fotoreporterów, którzy oblegli Ostbahnhof i czekają. Propozycję przyjmuję z radością.

W H[ohenau] na dworcu czeka arcybiskup i kilka aut kurialnych. Wyruszamy w piękną drogę. Jedziemy na **Kahlenberg**, oglądamy kościół i pamiątki po Sobieskim²⁵. Jest to dziś wymuskane miejsce turystyczne. Po drodze widzimy miasto-twierdzą marksistowską. A[rcy]b[isku]p König jest zdania, że Wiedeń jest nadal socjalistyczny, ale wyzbył się nienawiści do duchowieństwa i Kościoła.

Kilka kółek po mieście; jest wielka różnica między rokiem 1951. W kilka lat Wiedeń odetchnął, odbudował się, podniósł swoją stopę życiową. Znaczący dostatek, mnóstwo samochodów. **Katedra** wykończona w każdym calu; podziemia przepiękne. Spogląda na nas rzewnie fragment króla Jana, piękny posąg²⁶.

W Domu Arcybiskupim małe przyjęcie w gronie biskupów sufraganów i kurialistów. Wszyscy uprzedząco grzeczni. Po podwieczorku odwiedzamy **nuncjusza papieskiego**²⁷ w jego rezydencji. Podejmuję nas wieczerzą.

Wszyscy odwożą nas na dworzec. Tutaj fala fotoreporterów, grupka Polaków. Rozmawiamy o sytuacji Austrii do samego odejścia pociągu. Wszyscy tu dobrze rozumieją położenie Polski, gdyż zetknęli się z komunizmem. Na przykładzie Austrii, kraju zawsze ubogiego, która w kilka lat zakwitła, widać, że w ustroju komunistycznym polityka zjada ekonomię, zamiast ją wspierać.

8 maja 1957

[Tarvisio – Udine – Wenecja – Padwa – Bolonia – Florencja – Arezzo – Oste – Rzym]

6.30. **Tarvisio**. Przy pięknej pogodzie góry w słońcu. Na dworcu ks[iądz] proboszcz *con le potestà*²⁸ pozdrawiają od Italii i Kościoła św. Proszę o modlitwę za moją Ojczyznę.

Udine – arcyb[isku]p z U[dine]²⁹ w towarzystwie władz politycznych i administracyjnych nawiedza w wagonie.

Na licznych stacjach kolejowych młodzież akademicka, seminaryjna, księża diecezjalni i zakonnicy zgłaszają się z wyrazami czci dla Polski.

²⁵ Jan III Sobieski (1629–1696), król Polski i wielki książę litewski. Chorąży wielki koronny od 1656, marszałek wielki koronny od 1665, hetman polny koronny od 1666, hetman wielki koronny od 1668. Wybrany królem podczas wolnej elekcji 1674. Zwycięzki dowódca w bitwie pod Wiedniem 1683.

²⁶ W 1894 w katedrze pw. św. Szczepana odsłonięto pomnik poświęcony wiktorii wiedeńskiej, tzw. Türkenendenkmal lub Türkenbefreiungdenkmal, na którym znajdowały się figury przedstawiające postacie uczestników starć z wojskami Imperium Osmańskiego, w tym Jana III Sobieskiego. Pomnik został poważnie uszkodzony podczas pożaru katedry w 1945.

²⁷ Giovanni Battista Dellepiane (1889–1961), arcybiskup tytularny, nuncjusz apostolski w Austrii 1949–1961. Święcenia 1914. Arcybiskup tytularny od 1929; sakra biskupia 1929, administrator apostolski Izmiru w Turcji. W latach 1930–1949 delegat apostolski w Kongu Belgijskim.

²⁸ *Wł.* z władzami.

²⁹ Chodzi o abp. Giuseppe Zaffonata (1899–1988), arcybiskupa Udine 1956–1972. Święcenia 1922, sakra biskupia 1944.

Ks[iaǳ] Uliński, przysłany przez abp. Gawlinę na^a powitanie, towarzyszy nam do Rzymu. Przeprowadzamy rozmowę z bp. K[lepaczem] i Ch[oromańskim] co do planu pracy i pobytu w Rz[ymie]. Są liczne projekty (Montecatini).

W **Wenecji** patriarcha **Roncalli**³⁰ z duchowieństwem i przedstawicielami władz państwowych podejmował nas na dworcu kawą; przyszło kilka Polek stale mieszkających w Wenecji.

W **Padwie** b[isku]p miejscowy z duchowieństwem i seminarium. Trzy dziewczynki z Wenezueli chcą koniecznie zobaczyć kardynała z Polski. Dostają obrazki.

Rovigo – b[isku]p z duchowieństwem.

Ferrara – b[isku]p z duchowieństwem.

W **Bolonii** w zastępstwie nieobecnego kardynała³¹ b[isku]p sufragan. Duchowieństwo. Przyszła też moja siostra wujeczna z mężem i synem.

Firenze – b[isku]p sufragan i zastępca La Piry³². Wsiadają do pociągu p. Turowicz i J[acek] Woźniakowski.

Arezzo – b[isku]p karmelita³³, seminaria wyższe i niższe.

Oste – najazd fotografów.

Ad Termini – godz. 20.10. Dostajemy się od razu w wielki wir i ogromny krzyk fotoreporterów, milicji, wojska i tłumu ludzi. Robi się widno od błysków światła fotograficznych. Ambasador polski przy rządzie włoskim Jan Druto³⁴ wypowiada swoją radość z powodu przybycia mego do Rzymu. Jest na stacji Mons. Martin³⁵, Poggi³⁶,

^a *W rękopisie omyłkowo: za.*

³⁰ Angelo Giuseppe Roncalli (1881–1963), patriarcha Wenecji 1953–1958, kardynał. Świecenia 1904, sakra biskupia 1925, kreacja kardynalska 1953. W latach 1925–1931 oficjał w Bułgarii, 1931–1935 wizytator apostolski w Bułgarii, 1935–1944 delegat apostolski w Turcji i w Grecji. 1944–1953 nuncjusz apostolski we Francji. Od 28 X 1958 papież Jan XXIII. Przewodniczył I sesji Soboru Watykańskiego II w 1962. Beatyfikowany w 2000, kanonizowany w 2014.

³¹ Chodzi o abp. Giacoma Lercara (1891–1976), arcybiskupa Bolonii 1952–1976, kardynała. Świecenia 1914, sakra biskupia 1947, kreacja kardynalska 1953. W latach 1947–1952 arcybiskup Rawenny. Brał aktywny udział w obradach Soboru Watykańskiego II.

³² Giorgio La Pira (1904–1977), włoski prawnik i polityk. Od 1961 burmistrz Florencji. Sługa Boży Kościoła katolickiego; proces beatyfikacyjny rozpoczęty w 1986.

³³ Telesforo Giovanni Cioli OCD (1907–2002), biskup koadiutor Arezzo 1956–1961. W latach 1961–1983 biskup Arezzo, od 1975 Sansepolcro, a od 1978 Cortony (unia personalna trzech diecezji).

³⁴ Jan Druto (1909–1985), komunistyczny działacz partyjno-państwowy, dyplomata, ambasador PRL we Włoszech 1952–1959. W latach 1940–1941 burmistrz Wilna. Ambasador w Turcji 1948–1951. W latach 1961–1969 ambasador PRL we Francji.

³⁵ Najprawdopodobniej chodzi o Jacques'a-Paula Martina (1908–1992), kapłana, urzędnika Sekretariatu Stanu Stolicy Apostolskiej od 1938. Świecenia 1934; sakra biskupia 1964. W latach 1969–1986 prefekt Domu Papieskiego. Arcybiskup tytularny od 1986; kardynał od 1988.

³⁶ Luigi Poggi (1917–2010), kapłan, doktor obojga praw, dyplomata watykański, urzędnik Sekretariatu Stanu od 1945. Świecenia 1940. Arcybiskup tytularny od 1965; następnie delegat apostolski, głównie w krajach afrykańskich. Od 1973 wysłannik papieski z nadzwyczajnymi pełnomocnictwami do przywrócenia relacji z państwami socjalistycznymi. W latach 1975–1986 szef delegacji Watykanu do stałych kontaktów roboczych z rządem PRL. Nuncjusz papieski we Włoszech 1986–1992, kardynał od 1994. W latach 1994–1998 bibliotekarz i archiwista Kościoła świętego.

Portalupi³⁷ z Sekretariatu Stanu. Przybył abp Gawlina i Meysztowicz³⁸ w imieniu p. Papée-go. Jest wicekwesor Imme³⁹ i capostazione⁴⁰ Guida. Krok za krokiem przedzieramy się przez tłum, który krzyczy niemożliwie. W salonie reprezentacyjnym dworca zebrało się duchowieństwo polskie.

Grupa uczestniczek wyprawy architektów polskich z W[arsza]wy z trudem wręcza mi kwiaty. Panuje potworny nieład. Docieramy do podjazdu, gdzie stoją auta watykańskie. Powoli wydobywamy się z tłumu w kierunku via Macchiavelli. Przyjmuje matka Bożena⁴¹ ze swoją rodziną nazaretańską.

Mons[ignore] **Poggi** zostaje na wieczerzy; ustalamy plan najbliższy. Starania o audiencję u Ojca Świętego podejmie jutro bp Baraniak u Mons. Poggiego. Prawdopodobnie w sobotę Ojciec Święty będzie mógł nas przyjąć.

9 maja 1957

[Rzym]

7.30. Mszę św. odprawiłem w kaplicy s[ió]s[tr] nazaretanek za duszę śp. włoskiej dziewczyny, którą niebacznie zabił na drodze Polak, wioząc swym samochodem Turowicza i Woźniakowskiego; obydwaj są wstrząśnięci.

Przyszedł o. **Turowski**⁴² na śniadanie; wielkie wtajemniczanie w sprawy nam znane.

Z b[isku]pami ustalamy plan pracy na dzień dzisiejszy. B[isku]p Baraniak jedzie do kard. Tisseranta⁴³ z prośbą o audiencję i do Mons. Poggiego dla ustalenia terminu audiencji u Ojca Świętego.

³⁷ Sante Portalupi (1909–1984), kapłan, dyplomata watykański. Świecenia 1933. W latach 1959–1967 nuncjusz apostolski w Nikaragui i Hondurasie. Od 1961 acybiskup tytularny. Pronuncjusz apostolski w Algierii i Tunezji 1972–1976, pronuncjusz w Libii i Maroku 1976–1979, nuncjusz w Portugalii 1979–1984.

³⁸ Walerian Meysztowicz (1893–1982), kapłan, kanonik Bazyliki św. Piotra, protonotariusz apostolski, infułat, teolog, mediewista, członek Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie. Świecenia 1924; sekretarz abp. Romualda Jałbrzykowskiego 1926–1929, kapelan SKMA „Odrodzenie” 1929–1932. W 1932 radca w Ambasadzie Polskiej przy Stolicy Apostolskiej. Profesor prawa kanonicznego na USB w Wilnie 1936–1939. Uczestnik walk kampanii wrześniowej, przedostał się do Rzymu, gdzie pozostał do końca życia. Autor m.in. książki *Gawędy o czasach i ludziach* (Londyn 1983). Założyciel Polskiego Instytutu Historycznego w Rzymie 1945.

³⁹ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁴⁰ Wł. zawiadowca stacji.

⁴¹ Chodzi o m. Bożenę Janinę Staczyńską CSFN.

⁴² Wojciech Turowski SAC (1894–1959), kapłan ze stowarzyszenia pallotyńców, konsultor watykańskiej Kongregacji ds. Sakramentów Świętych 1954–1959. Do pallotyńców wstąpił w 1911; święcenia 1921. W zarządzie generalnym stowarzyszenia od 1937. Delegat generalny dla domów i prowincji pozbawionych bezpośredniej łączności z zarządem generalnym 1940–1946. W latach 1947–1953 generał pallotyńców. W 1950 nominowany na biskupa koadiutora częstochowskiego bp. Teodora Kubiny. Deportowany z kraju przez władze komunistyczne, nie mógł przyjąć sakry biskupiej. Wizytator generalny domów pallotyńskich w Polsce 1958.

⁴³ Eugène Tisserant (1884–1972), kardynał, dziekan kolegium kardynalskiego (kamerling) od 1951 i biskup Ostii, prefekt Kongregacji Obrzędów 1951–1967, sekretarz Kongregacji Kościołów Wschodnich 1936–1959, przewodniczący Papieskiej Komisji Biblijnej 1938–1971. W latach 1937–1946 arcybiskup tytularny Ikonium, biskup diecezji Porto-Santa Rufina 1946–1972. Bibliotekarz i archiwista Kościoła rzymskiego 1957–1971. Z polecenia Jana XXIII prowadził negocjacje z prawosławnym abp. Nikołajem Rotowem nt. udziału w soborze – w charakterze obserwatorów – przedstawicieli patriarchatu moskiewskiego. Doradca papieża Pawła VI podczas jego podróży po Bliskim Wschodzie.

Postanawiamy nie udzielać wywiadów prasie i radiu. Będę przyjmował wszystkich Polaków.

Ks[iądz] **Padacz** będzie zapisywał zgłaszających się na audyencje, ich adresy i telefony; wyznaczać będziemy w przyszłym tygodniu.

10.00. Ks[iądz] prał. **Banaszak** i ks. prał. **Filipiak** informują o zamierzeniu Bonn zaproszenia St[anisława] **Stommy i Zawieyskiego** do Bonn na dyskusję w sprawie Z[iem] Z[achodnich]. Chcą to czynić przez pośrednictwo prał. Szkiładzia⁴⁴ z nuncjatury paryskiej. Należy, zdaniem ks[ięży] prałatów, uniknąć tej dyskusji, by nie zarzucono katolikom, że zgodzili się na dyskusję w sprawie granic Z[iem] Z[achodnich].

Ks[ięża] prałaci obmyślają plan nabywania ksiąg dla duchowieństwa polskiego.

10.30. Ks[iądz] A[ntoni] **Szymanowski**⁴⁵ z USA i ks. **Mączyński**⁴⁶ z Pietro Cavallinim.

A[rcybiskup] Gawlina – sprawy różnych wizyt, przed którymi ostrzega.

Zadrecza nas *sicurezza publica*⁴⁷. Jest pełno w domu, nawet nocują; wyjeżdżają z nami gdziekolwiek. Nawet w W[arszawie] czujemy się swobodniejsi.

Mons[ignore] E[nrico] **Dante**⁴⁸ ustala różne ceremonie związane z przyjęciem biretu, kapelusza kardynalskiego i *possesso*⁴⁹. Przedstawiono mi do wyboru kilka tytułów. Wybrałem **Santa Maria in Trastevere**⁵⁰ z uwagi na to, że to był tytuł kardynała **Stanisława Hozjusza**⁵¹. Dziś, gdy Warmia znów jest polska, jest to najwłaściwszy tytuł dla prymasa Polski.

⁴⁴ Bolesław Szkiłdź (1914–1958), kapłan, dyplomata watykański. Świecenia 1937. W 1938 wysłany na studia do Włoch. W 1948 przyjęty do Papieskiej Akademii Kościelnej, następnie adiunkt Nuncjatury Apostolskiej w Paryżu.

⁴⁵ Antoni Szymanowski (1900–1962), kapłan, wykładowca w Seminarium Polskim Cyryla i Metodego w Orchard Lake (USA) 1946–1962, publicysta i redaktor czasopism religijnych. Świecenia 1922. W latach 1926–1939 sekretarz i skarbnik kurii diecezjalnej w Łodzi, notariusz w sądzie biskupim, proboszcz. W 1938 posel na Sejm RP. W czasie II wojny światowej duszpasterz w Polskiej Misji Katolickiej we Francji. Po wojnie wyjechał do USA. Kanonik honorowy łódzkiej kapituły katedralnej 1947. Prałat domowy Jego Świątobliwości 1959.

⁴⁶ Franciszek Mączyński (1901–1998), kapłan diecezji wrocławskiej; od 1945 we Włoszech, ojciec duchowny w Papieskim Instytucie Polskim i Papieskim Kolegium Polskim w Rzymie od 1946, pracownik Radia Watykańskiego 1947–1958. Świecenia 1926. W 1939 aresztowany przez Niemców; więzień KL Sachsenhausen i Dachau; ofiara pseudomedycznych eksperymentów z malarią. Prałat domowy Jego Świątobliwości 1957. W latach 1958–1987 rektor Papieskiego Instytutu Polskiego. Od 1968 konsultor Kongregacji ds. Zakonów. Kanonik honorowy Bazyliki św. Piotra 1973.

⁴⁷ *Wł.* [służby] bezpieczeństwa publicznego.

⁴⁸ Chodzi prawdopodobnie o ks. Enrica Dantego (1884–1967), dostojnika watykańskiego, prefekta Ceremonii Papieskich od 1947. Świecenia 1910. W latach 1960–1967 sekretarz Kongregacji ds. Rytów. Od 1962 arcybiskup tytularny. W 1965 kreowany kardynałem.

⁴⁹ *Wł.* posiadanie.

⁵⁰ Santa Maria in Trastevere – Bazylika Najświętszej Maryi Panny na Zatybrzu, kościół tytularny w Rzymie, jeden z najstarszych na Zatybrzu, założony przez św. Kaliksta I w początkach III w. Wielokrotnie przebudowana w VIII i IX w., XII w. oraz w XVII–XVIII w. Znajdują się w niej cenne mozaiki. Świątynia była kościołem tytularnym nadawanym kilku polskim kardynałom-prezbiterom: Stanisławowi Hozjuszowi (1578–1579), Stefanowi Wyszyńskiemu (1957–1981) oraz Józefowi Glempowi (1983–2013).

⁵¹ Stanisław Hozjusz (1504–1579), biskup chełmiński 1549–1551 i warmiński od 1551, kardynał od 1561, dyplomata. Świecenia 1543. W latach 1549–1551 biskup chełmiński; sakra biskupia 1550; od 1574 wielki penitencjarz.

10 maja 1957

[Rzym]

7.30. Msza św. w Nazaret. Przyszły siostry **urszulanki** szare i nieco świeckich Włochów do Komunii św.

O[jciec] **Nowak**⁵², paulin, w sprawie obrazów na Watykanie. Przewiezie obrazy do sali audiencji i będzie czuwał nad tym, aby były w swoim czasie sprowadzone i odniesione.

[Seweryn]^a **Eustachiewicz**⁵³ z Paryża jako wysłannik kół chrześcijańsko-społecznych prosi o przyjęcie dla p. Popiela⁵⁴. Oświadczam, że obecnie tego uczynić nie mogę. Cel mojego przybycia do Rz[ymu] jest wybitnie kościelny i pragnę na tym poziomie się utrzymać.

10.30. **Kard[ynał] Tisserant**, dziekan Św[iętego] Kolegium, przyjął nas w Kongr[egacji] Wschodniej. Bardzo miły gospodarz, mówi bez końca, prawie nie można dojść do głosu. Sam poruszył sprawę trudności, jakie mam z księżmi gr[ecker]kat[olickimi]. Prosiłem, by przyjął mnie w tej sprawie drugi raz, pod koniec miesiąca.

Pierwsza wizyta w **Bazylice św. Piotra**, zjawisko nowe, dotąd niewidziane tu przeze mnie: odprawiają się Msze św. przy wszystkich niemal ołtarzach, ludzie się modlą. Tłumy pielgrzymów i turystów; najczęściej zatrzymuje się przy Madonnie Michała Anioła. Oglądamy pomnik św. Piusa X. Wracamy przez Vittorio Emanuele, ulicę całkowicie zakorkowaną.

W domu **klerycy zakonni** różnych rodzin, głównie karmelicy, proszą o błogosławieństwo i fotografie.

13.00. **A[rcyb[iskup] Gawlina** przyniósł różne plany pracy na przyszłość. Został na obiedzie; jest bardzo wymowny nadal.

Po obiedzie przychodzą fotografowie, by nas dręczyć. Są obecni: ks. prał. Banaszak, Filipiak, Kulczycki i i[nni].

15.30. Ks[iądz] prał. **Filiipiak** otrzymał wykład sytuacji kościelno-religijnej w Polsce.

^a *W rękopisie: E.*

⁵² Ludwik Nowak OSPPE (1909–1986), kapłan zakonny, przeor warszawskiego klasztoru paulinów, inicjator prowadzonych przez paulinów warszawskich pieszych pielgrzymek na Jasną Górę 1950. Śluby wieczyste 1927, święcenia 1934. Generał zakonu paulinów 1957–1963.

⁵³ Chodzi o Seweryna Eustachiewicza (1910–1963), działacza katolickiego, działacza Unii Pracy i SP. Podczas wojny pracownik Delegatury Rządu na kraj. W latach 1943–1945 więzień niemieckich obozów koncentracyjnych. Po zakończeniu II wojny światowej na emigracji w Argentynie i we Francji. W latach 1952–1961 redagował w Paryżu „Odnowę”, organ prasowy SP. W 1954 spotkał się z przebywającym w Paryżu działaczem Stowarzyszenia PAX Wojciechem Kętrzyńskim, sugerując możliwość nawiązania współpracy między SP a krajowymi „postępowymi” katolikami. Uwikłany we współpracę z aparatem bezpieczeństwa PRL. Do Polski przyjechał w 1956 pod fałszywym nazwiskiem. Jego wyprawa do Polski spotkała się we Francji z ambiwalentnym odzewem.

⁵⁴ Karol Michał Popiel (1887–1977), polityk chadecki, od 1937 we władzach SP. Od września 1939 na emigracji; członek Rządu Polskiego w Londynie. Latem 1945 wrócił do Polski, próbując odrodzić w kraju SP. Poseł do KRN. Od 1947 na emigracji. Działacz Światowej Unii Chrześcijańskiej Demokracji.

16.30. Ks[iaǳ] prał. **Banaszak** informuje o sytuacji seminariów polskich w Paryżu. Dążono do zlikwidowania seminarium polskiego⁵⁵; kard. Pizzardo⁵⁶ jest źle usposobiony dla sem[inarium] przez ks. prał. Strojnego⁵⁷. Zezwalam ks. B[anaszakowi] na przyjmowanie większej ilości chłopców do n[iższego] s[eminarium].

B[isku]p Z[ygmunt] Choromański złożył w moim imieniu **wizytę w ambasadzie** polskiej przy rządzie włoskim. Przyjęty był bardzo grzecznie, z widocznym wyczekiwaniem na wizytę. Ambasador Druto zapowiedział swoją wizytę na Macchiavelli.

Odwiedził ks[ięży] **biskupów ks. Strojny** z Instytutu Polskiego. Kilka nazwisk Polaków w Rzymie, to cały świat, tak bardzo odmienny. „Zalękniony gaduła” – abp Gawlina, wszystkiego się bojący, jak gdyby żył w W[arsza]wie w okresie stalinizmu; bardzo krytycznie usposobiony wobec całego otoczenia swego – to jeden świat. Drugi świat to ks. Meysztowicz i idący za nim p. Papée. Trzeci to ks. Strojny, wodzący na pasku kardynała Pizzarda i wszystkich straszący kardynałem. Czwarty świat – o. Turowski ze swoim sepleniącym szeptaniem. Na szczęście unikają mówienia o sobie wzajemnie, chociaż przy wspólnym stole na Macchiavelli nie lubią się spotykać. W 1951 r. włożyliśmy niemało wysiłku, by ich pogodzić. Dziś skłócenie widać jeszcze większe.

Matce **Bożenie** udało się dziś wytłumaczyć policji, by opuściła dom, którego przedpokoję zalegali agenci tajni; przed domem kręciło się wielu umundurowanych policjantów, robiąc popłoch przy lada wyjeździe. Milicja tajna tłumaczyła się swym obowiązkiem. Prefekt policji wyjaśniał, że idzie o bezpieczeństwo i o okazanie czci gościowi. Domownicy byli raczej po stronie policji, uważając i jedno, i drugie za rzecz zwykłą. Nie mogę się jednak zgodzić na to, by przez cały miesiąc agenci wysiadali w przedpokojach i utrudniali swoją obecnością swobodę przyjęcia gości moich. Zresztą dom i tak jest ciasny. Osiągnięto tyle, że mundurowych zmniejszono, a w domu pozostał tylko jeden agent tajny. W Warszawie jednak nie mam agentów w domu i nie widzę ich na ulicy.

⁵⁵ Chodzi o Seminarium Polskie w Paryżu – instytucję kościelną będącą własnością Konferencji Episkopatu Polski. Początki działania sięgają 1945, gdy grupa księży i alumnów, więźniów KL Dachau, przybyła do Paryża, by wznowić i ukończyć formację intelektualną. Pierwsza siedziba przy rue Labat u stóp Sacré-Coeur na Montmartre, kolejna, od 1947, w budynku dawnego Collège des Irlandais, w Dzielnicy Łacińskiej, przy rue des Irlandais. W latach 1945–1982 rektorem był ksiądz Antoni Banaszak. Formalnie – jako wyższe seminarium duchowne przygotowujące kandydatów do kapłaństwa – zakończyło swoją działalność pod koniec lat 90. W 1997 nową siedzibą stał się dawny dom sióstr Notre Dame de Sion, położony na przedmieściach Paryża, w Issy-les-Moulineaux.

⁵⁶ Giuseppe Pizzardo (1877–1970), arcybiskup tytularny od 1930, biskup Albano 1948–1966, kardynał od 1937, prefekt Kongregacji Seminariów i Uniwersytetów 1939–1968, sekretarz Kongregacji Świętego Oficjum 1951–1959. Święcenia 1903. Sekretarz nuncjatury bawarskiej, urzędnik Sekretariatu Stanu (w latach 20. i 30. zaangażowany w politykę wschodnią Watykanu) i Kongregacji Nadzwyczajnych Spraw Kościoła. Od 1965 wicedziekan Kolegium Kardynalskiego.

⁵⁷ Marian Strojny (1906–1998), kapłan, doktor obojga praw, rektor Papieskiego Instytutu Polskiego 1946–1958, prałat domowy Jego Świątobliwości od 1949. Święcenia 1931. Doktorat na Uniwersytecie Laterańskim 1935. Od 1940 zatrudniony w kongregacjach rzymskich. Rektor Papieskiego Kolegium Polskiego 1946–1949. W 1963 kanonik honorowy, a w 1965 gremialny kapituły przy Bazylice św. Jana na Lateranie; w 1963 protonotariusz apostolski.

11 maja 1957

[Rzym]

8.30. **Ks[iądz] Lorenc**⁵⁸, człowiek pełen niepokoju, emocji, wpada jak bomba, niosąc mnóstwo oskarżeń na abp. Gawlinę, Strojnego itp. Proszę go, by się uspokoił. „Będę z ks[iędzem] rozmawiał dopiero wtedy, gdy będzie relacjonował spokojnie; inaczej jego informacje uważać muszę za niedojrzałe”.

Narada „czterech” biskupów nad szczegółami tekstu przemówienia prymasa na audiencji u Ojca Świętego.

10.00. **Ks[iądz] Mroczek**⁵⁹, generał ks[ięży] marianów, poruszył sprawę kultu miłosierdzia Bożego i sprawę Bielan. Wyłożyłem o[jcu] generałowi sytuację a[rchi]diecezji i moje umowy z prowincjałem w sprawie Bielan. Udzielę pomocy na nabycie materiałów budowlanych na nowym terenie. Bielany będą terenem wspólnym przez kilka lat. Ja zajmę gimnazjum dla filozofii, a marianie zajmą klasztor i kościół. W tym czasie będą budować sobie dom w Wiązownie^a.

11.30. **Ks[iądz] Marchel**⁶⁰, kapłan gnieźnieński na Instytucie Biblijnym; pracuje w kierunku egz[egezy] Nowego Test[amentu]. Proszę, by zajął się głównie egz[egezą] dogm[atyczną], mor[alno]-ascet[yczną] i liturgiczną, mając na uwadze pracę dydaktyczną.

12.00. **Biskup Barcelony** Gregorio Modrego y Casaús^{b61} przyszedł z uczuciami radości z powodu wyzwolenia prymasa P[olski] z więzienia. Zorganizował modlitwę w czasie niewoli za Polskę katolicką, a teraz jest pełen radości, że modlitwa wydała swoje owoce. Jest pełen współczucia dla ludności polskiej i pragnie przyjąć jej z pomocą przez zorganizowanie kolekty na rzecz Polski. Składa ofiarę na biednych, do dyspozycji.

Ks[iądz] rektor Semkowski⁶² w sprawie Kolegium Polskiego. Informuję o zamierzeniu ks[ięży] biskupów wobec studiów zagranicznych. Ks[ięża] b[isku]pi chcą wysłać studentów. O[jciec] S[emkowski] wysuwa kursującą tu obawę, że księża z Polski uciekają, by się kryć za granicą.

^a *W rękopisie*: Wiązownej.

^b *W rękopisie błędnie*: Cosaus.

⁵⁸ Prawdopodobnie ks. Franciszek Lorenc (1903–1975), kapłan, kapelan wojskowy. Przed II wojną światową ostatni proboszcz garnizonu wojskowego w Grodnie. W 1939 kapelan Suwalskiej Brygady Kawalerii, internowany na Litwie. Zbiegł do Szwecji, następnie służył w polskich jednostkach na Zachodzie. Zmarł w Wielkiej Brytanii.

⁵⁹ Władysław Mroczek MIC (1890–1976), kapłan zakonny, generał zgromadzenia księży marianów 1951–1957, doktor nauk teologicznych. Pierwsze śluby zakonne 1912, święcenia 1913. Doktorat 1918. W latach 1933–1939 przełożony polskiej prowincji zgromadzenia marianów.

⁶⁰ Witold Marchel (1922–1990), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, doktor nauk teologicznych, biblista. Święcenia 1952. Autor m.in. przetłumaczonej na kilka języków książki o ojcostwie Boga w Nowym Testamencie. Doktor nauk biblijnych 1961.

⁶¹ Gregorio Modrego y Casaús (1890–1972), pierwszy arcybiskup Barcelony 1952–1967. Święcenia 1914. W latach 1936–1947 biskup pomocniczy archidiecezji Toledo; biskup Barcelony 1942–1952.

⁶² Ludwik Semkowski SJ (1891–1977), kapłan zakonny, biblista, hebraista, rektor Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie 1955–1959. W Towarzystwie Jezusowym od 1907, święcenia 1920. Od 1925 pracownik naukowy Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie.

14.00. A[rcy]b[isku]p **Gawlina** w sprawie Lourdes; jest zdania, że można wziąć udział w tej uroczystości. Ustalamy terminy zjazdu ks[ięży] rektorów duszpasterstwa zagranicznego i godziny świętej dla księży.

16.30. Mons[ignore] **Samorè** z Sekretariatu Stanu. Niewielki człowiek o wyglądzie bardzo młodym, chociaż liczy sobie 52 lata. Arcybiskup przychodzi dla omówienia szeregu spraw drobnych i kilku ważniejszych.

Z drobnych spraw porusza zgłoszone *onorificenze*⁶³ przez abp. Gawlinę (z natchnienia ks. prał. Kobyłeckiego) i amb[asadora] Papégo. Ten ostatni zabiega o protonotariat ap[ostolski] dla ks. Kulczyckiego i ks. K. Kozłowskiego⁶⁴. Ks[iądz] Kobyłecki jest kandydatem do protonotariatu ap[ostolskiego]. Sam zgłasza księdza Bukowińskiego z Karagandy i ks. Wojtkiewicza⁶⁵. Widać, że Mons. S[amorè] nie jest zadowolony, że p. Papée wtrąca się w te sprawy.

Poruszamy sprawę **nominacji biskupich**. A więc Poznań; zamierzam przedstawić *terno*, w którym na pierwszym planie jest biskup Baraniak. A[rcy]b[isku]p S[amorè] mówi, że sam tak przypuszczał, że to będzie naczelny kandydat. W związku z kandydaturą ks. Gołębiowskiego na sufragana sandomierskiego jest zastrzeżenie, że „pisał życzenia do ks. Czuja”. Prosi o opinię. Zgłaszam innych kandydatów: sufragana dla Przemysła i dla Łodzi. O Krakowie teraz nie należy mówić.

Sprawy zasadnicze: sytuacja Kościoła w Polsce. Chcę ją przedstawić Ojcu Świętemu w dłuższym wywodzie. A[rcy]b[isku]p S[amorè] czyni wykład prawa konkordatowego, na które komuniści nie mogą się powoływać, gdyż zerwali konkordat, a nadto Kościół dawał przywileje państwu, które świadczyło też na rzecz Kościoła.

Zagadnienie dekretu z 31 grudnia 1956 r.^a sprowadza się do pytania: czy Episkopat układał projekt dekretu czy też i *vescovi subiscono*⁶⁶. Wyjaśnienie sytuacji zda się uspakajać abp. S[amorè]go. Episkopat walczył z dekretem 1953 r., natomiast rząd po usunięciu pierwszego narzucił nowy, łagodniejszy. Nie mając innego wyjścia, biskupi tolerują dekret, gdyż inaczej nie można by obsadzać stanowisk; rząd nie stwarza trudności.

Zastrzeżenie podnosi abp S[amorè] przeciwko taktyce b[isku]pów Klepacza i Chormańskiego. B[isku]p Klepacz okazał się miękki na początku, po aresztowaniu prymasa, deklaracja Episkopatu jest nie do przyjęcia. Później sprawa Katowic też budzi zastrzeżenie. Podobnie sprawa Piaseckiego. Dlaczego bp Klepacz został wybrany przewodniczącym, gdy było przecież trzech innych arcybiskupów? Wyjaśniam, że abp Dymek nie chciał przyjąć wyboru; abp Jałbrzykowski był chory, a abp Baziak był faktycznie *impeditus*⁶⁷ od udziału w konferencjach Episkopatu. Po moim uwolnieniu zdawałem sobie dobrze

^a W rękopisie błąd: 1957.

⁶³ Wł. wyróżnienie, odznaczenie.

⁶⁴ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁶⁵ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁶⁶ Wł. biskupi cierpią.

⁶⁷ Łac. nieosiągalny, niedostępny.

sprawę z tego, że biskupi zachowali się zbyt miękko, dali się łatwo zastraszyć, nie wykorzystali sytuacji oburzenia społeczeństwa, nie wyczuli lęku rządu. Ale postawiłem sobie za zadanie uratować jedność Episkopatu, nawet własnym kosztem. Nie mogłem prowadzić porachunków, gdyż to dogadzałoby wrogom Kościoła. Wolałem osąd zostawić P[anu] Bogu, by przystąpić do naprawienia szkód wyrządzonych w trzyleciu Kościołowi.

Zadaniem moim było stworzyć wrażenie pełnej jedności Episkopatu i na rządzie, i na społeczeństwie, i na zagranicy. Być może, że doskonalszy byłby wymiar sprawiedliwości, ale w warunkach, w jakich żyje Kościół, byłoby to szkodliwe. Zresztą, ocenę sytuacji można mieć lepszą z bliska niż z odległości. Dla oceny sytuacji brak jest wyobraźni ludziom Zachodu. Mons[ignore] S[amorè] sam to podkreśla kilkakrotnie, że łatwiej jest dysponować, niż wykonywać. Chociaż więc chciałby mieć dokładne rozeznanie sprawy, to jednak czyni to bardzo delikatnie i oględnie. Ustalamy, że po rozmowie z Mons. Tardini⁶⁸ spotkamy się raz jeszcze, by omówić szczegóły dotyczące Kościoła wschodniego⁶⁹, PAX itp.

12 maja 1957

Rzym

7.30. Msza św. w kaplicy s[ió]s[tr] nazaretanek. Na 11-lecie sakry biskupiej przyszły siostry z Albano, kilku Polaków z Rzymu, jedna rodzina włosko-polska. Dwoje małych dzieci z tej rodziny składało życzenia prymasowi. Matka płakała. Otrzymałem kwiaty, wręczyłem obrazki.

Po **śniadaniu** pracowaliśmy we trzech, oceniając rozmowę moją z Mons. Samorèm. Wobec tej rozmowy określiliśmy główny cel naszej pracy w Rzymie: Episkopat musi tak działać, by pozostawił po sobie wrażenie niewątpliwej jedności i zwartości Episkopatu.

Na obiad przybyli księża pałacy: Banaszak, Filipiak, ks. Turowicz, ks. Mączyński i kilku innych księży. B[isku]p Choromański dzierżył krótką mowę w imieniu^a Kapituły Metrop[olitalnej] Warszawskiej. Goście przyszli jeszcze na górę.

15.00. Z bp. Baraniakiem rozpatrywaliśmy sprawę **nominacji biskupich**, zgłoszonych kandydatów na sufraganów diecezji w Sandomierzu, Łodzi, Przemyślu i i[nnych]. Wygotowane petycje pójda jutro do Mons. Samorègo.

16.00. Matka generalna s[ió]s[tr] **felicjanek Symplicyta**⁷⁰ ze swoją radą generalną, pragnie wyjaśnić niektóre sprawy generalnego domu. M[iędzy] i[nnymi] wynikła sprawa

^a W *rękopisie*: imieniem.

⁶⁸ Domenico Tardini (1888–1961), kapłan diecezji rzymskiej, członek kurii rzymskiej od 1921, w Sekretariacie Stanu od 1935, do 1958 prosekretarz; pracownik Kongregacji Nadzwyczajnych Spraw Kościoła. Świecenia 1912. W grudniu 1958, po wyborze papieża Jana XXIII: biskup, kardynał, sekretarz Stanu Stolicy Apostolskiej. Prymas Wyszyński toczył z nim dyskusje w 1951 w sprawie porozumienia zawartego z władzami komunistycznymi 14 IV 1950.

⁶⁹ Chodzi o Kościół greckokatolicki w Polsce.

⁷⁰ Maria Symplicyta Stanisława Nehring CSSF (1891–1966), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr św. Feliksa z Kantalicjo (felicjanek) 1946–1958. Córka polskich emigrantów; do zgromadzenia wstąpiła w 1907 w Buffalo. W latach 1932–1938 przełożona prowincjalna prowincji zgromadzenia w Buffalo, następnie 1938–1946 przełożo-

budowy domu gen[eralnego] w Rzymie, o którym mówi się już wiele, jak ma być wielki i kosztowny. Wypowiadam się przeciwko tak kosztownej budowie. Matka g[eneralna] będzie mieszkać w pałacu, a wiele rodzin zak[onnych] cierpi na brak elementarnych warunków bytowania i pracy. Nie jest to w duchu ojca Honorata i św. Feliksa. Nadto wynikła sprawa parafii w Wawrze; oświadczyłem swój pogląd na metodę stosowaną przez prowincjalną warszawską w jej oporze przeciwko zamiarom biskupa. Łatwość, z jaką rodzina zakonna opierała się tej woli, świadczy o braku ducha kościelnego w zgromadzeniu.

Matka **Malinowska**⁷¹, przełożona gen[eralna] zgr[omadzenia] sodalicii klaweriańskiej – przychodzi z obawą, że proces beatyfikacyjny matki Urszuli Ledóchowskiej⁷² może być wzięty w ręce Episkopatu austriackiego z tytułu miejsca urodzenia. Prosi, by Episkopat polski stanął na czele tej sprawy. Proszę o projekt listów postulacyjnych w tej sprawie.

17.00. B[isku]pi pojechali sobie z abp. Gawliną na Castelli Romani; ja pracowałem nad sprawozdaniem dla Ojca Świętego.

18.30. Siostry urządziły benedykcję w kaplicy *in forma solemnia*⁷³. Księża prałaci Banaszak i Filipiak asystowali; ks. Mączyński i fotograf działali. Wielkie przygotowania – kilka modlitw. Później wszyscy pozostali na wieczery i dłuższej rozmowie poświęconej wspomnieniom z lat więziennych.

13 maja 1957

[Rzym]

Dziś 40-ta rocznica konsekracji Piusa XII. Wspomnienie to jest przyćmione wizytą prezydenta Coty'ego⁷⁴. Cały Watykan jest tym zajęty; wszystko inne idzie na bok. B[isku]p Baraniak, który musi ustalić szczegóły jutrzejszej audiencji u Ojca Świętego, ma nie lada trudności w skontaktowaniu się, chociaż wszystkim nie brak dobrej woli.

9.00. Dłuższa narada ks[ięży] biskupów nad tekstem alegatu⁷⁵ o dekrete z 31 grudnia [19]56, o obsadzeniu stanowisk kościelnych. Z bp. Z[ygmunt] Ch[oromański] ustalamy listę do odznaczeń papieskich.

na prowincjalna w Warszawie. Więziona na Pawiaku 1942. W 1949 odmówiono jej wizy polskiej. Opuściła Polskę, przenosząc siedzibę zarządu generalnego do USA, następnie do Rzymu.

^a *W rękopisie*: allegat.

⁷¹ Maria Letycja Kazimiera Malinowska SSPC (1920–1991), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Misjonarek św. Piotra Klawera 1950–1977. W 1935 wstąpiła do zgromadzenia; śluby wieczyste 1948. Doprowadziła do uruchomienia nowych placówek misyjnych zgromadzenia w Afryce (Uganda 1957, Zambia 1957, Nigeria 1960), w Azji (Liban 1968, Indie 1972) oraz w Ameryce Łacińskiej (Kolumbia 1969). Zasłużona w pracach nad beatyfikacją założycielki zgromadzenia Marii Teresy Ledóchowskiej SSPC 1975. Tłumaczka i edytorka pism założycielki.

⁷² Urszula Ledóchowska USJK, właśc. Julia Maria Halka-Ledóchowska (1865–1939), założycielka Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego (urszulanek szarych). W 1918 wstąpiła do zakonu urszulanek unii rzymskiej. Założone przez nią w 1920 Zgromadzenie Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego zatwierdzone zostało przez Stolicę Apostolską w 1930. Beatyfikowana w 1983; kanonizowana w 2003.

⁷³ *Łac.* w uroczystej formie.

⁷⁴ René-Jules-Gustave Coty (1882–1962), prawnik, polityk, prezydent Republiki Francuskiej 1954–1959. W latach 1947–1948 minister ds. rekonstrukcji.

⁷⁵ Alegat – dawna nazwa załącznika do dokumentu.

11.00. Dłuższa rozmowa z **W[acławem] Bnińskim**⁷⁶, polecanym przez Ojca Świętego. Bardzo krytycznie ocenia on działalność Wolnej Europy⁷⁷ jako narzędzia li tylko propagandowego, bez znaczenia faktycznego. Ostrzega bardzo przed działaczami [Radia] W[olna] E[uropa], jak p. Nowak⁷⁸ i ks. Kirschke⁷⁹, którzy starają się o przyjęcie.

W środowisku niemieckim widzi p. B[niński] m.i[n]. koła narodowo-ekspansyjne, które się kształtują z elementów liberalno-protestanckich, a nie katolickich. Chcą Polsce pomóc, jakkolwiek ta pomoc byłaby niebezpieczna. „Niemcy plackiem leżą przed Polską i Episkopatem”, uciekają z NRD na Zachód; są politycznie złamani, widząc dobrobyt w NRF, nie chcą wracać do NRD. Wskutek tego tracą materiał biologiczny do utrzymania się w NRD.

Omawiamy dłużej sprawę pomocy dla więźniów politycznych, którą można będzie rozprowadzać przez Sekretariat P[rymasa] P[olski].

Wielkie znaczenie dla załamania propagandy zagranicznej PAX miał komunikat Sekretariatu Prymasa P[olski] stwierdzający, że teksty przemówień i listów p[rymasa] P[olski] nie mogą być drukowane w prasie PAX.

12.30. B[isku]p Baraniak wraca z Sekretariatu Stanu. Ustalono, że pierwsza audycja ma mieć raczej charakter „delegacji polskiej” i dlatego Ojciec Święty przyjmie na razie tych biskupów, którzy przyjechali z Polski. Dopiero później można będzie pomyśleć o wspólnej audycji dla Polonii, może z racji „kapelusza kardynalskiego”.

Stwierdzono już dostatecznie, że do pilnowania p[rymasa] P[olski] są delegowani przez rząd panowie Łojkowski⁸⁰ i Szatkowski⁸¹ z Konsulatu Rz[eczypospolitej] P[olskiej] (dawne UB) i p. Roman Masny⁸² z Mediolanu.

Do godz. 18.00 pracowałem nad wykończeniem punktów dla jutrzejszej rozmowy z Ojcem Świętym. B[isku]p Baraniak doręczył je dziś jeszcze Mons. Samorèmu. Przy tej okazji otrzymał informację, że wczorajszy tok mojej rozmowy z Mons. S[amorèm] był zaraz przekazany [przez] Mons. Tardiniego Ojcu Świętemu.

⁷⁶ Wacław Bniński (1923–1998), dziennikarz, publicysta, działacz emigracyjny, pracownik Radia Wolna Europa w Monachium od 1953, redaktor dziennika sekcji polskiej 1957–1958. W 1946 emisariusz WiN na Zachód. Członek Delegatury Zagranicznej WiN i jej przedstawiciel w Rzymie 1951–1952.

⁷⁷ Chodzi o Radio Wolna Europa.

⁷⁸ Jan Nowak-Jeziorański, właśc. Zdzisław Antoni Jeziorański (1914–2005), publicysta, działacz emigracyjny, dyrektor rozgłośni Radia Wolna Europa 1951–1976. Podczas II wojny światowej żołnierz AK, uczestnik powstania warszawskiego. Po wojnie działacz emigracyjny i polonijny. W latach 1980–1996 dyrektor krajowy Kongresu Polonii Amerykańskiej. W 2002 powrócił do kraju.

⁷⁹ Tadeusz Kirschke (1908–1996), kapłan, duszpasterz i działacz emigracyjny, kapelan rozgłośni Radia Wolna Europa 1952–1977. Świecenia 1934. W okresie II wojny światowej więzień KL Murnau i Flossenbürg. Później na emigracji we Włoszech, w Wielkiej Brytanii i RFN.

⁸⁰ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁸¹ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁸² Roman Masny (ur. 1923), funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa, delegowany jako inspektor Departamentu I MSW na placówkę do Włoch 1956–1958. W czasie pobytu dokonał werbunku agenta ps. „Donald”; prowadził rozpracowanie siatki szpiegowskiej o kryptonimie „Firma”.

Po wieczery odbyliśmy jeszcze ostatnią naradę przed jutrzejszą audiencją. Ojciec Święty chce jutro mieć przed sobą tylko biskupów, którzy przyjechali z Polski. Audycja duchowieństwa polskiego zapowiada się po nałożeniu kapelusza.

14 maja 1957

[Rzym]

Jeszcze wczoraj wieczorem dzwoniło do ks. bp. Baraniaka, że audycja jest wyznaczona na godz. 10.45. To samo zapowiadał bilet. Dziś rano zawiadomiono nas, że audycja jest przesunięta na godz. 11.30; proszą, by przybyć na czas, by nie czekać długo, gdyż poprzednie audycje skończą się o tym czasie. Przybyliśmy punktualnie o godz. 11.15. W antykameryze papieskiej nie czekaliśmy ani momentu. Wbrew temu, co było ustalone, zostałem od razu zaproszony do gabinetu Ojca Świętego i rozpoczęło się posłuchanie. Księża biskupi pozostali w salonie przybocznym. Zastałem Ojca Świętego przy stole. Bardzo zmieniony od czasu, gdy go widziałem w 1951 r. Twarz wybladła, oczy straciły swoje dawne światło; trzyma się prosto, ale zda się słabnie. Bodaj, że trochę już niedostłyszysz. Miał przed sobą moje sprawozdanie, które zostało mu przekazane wczoraj na godz. 18.00 przez ręce Mons. Samorègo. Ojciec Święty nie czytał go jeszcze, gdyż – jak mówi – otrzymał je dopiero dziś rano, o godz. 9.00. A przecież były wizyty i audycje. Przyjmował przed chwilą bibliotekarzy i miał do nich przemówienie. „I tak bez końca; pracuję po nocach, aby wyjść na spotkanie wszystkich zgłaszających się. Złożone sprawozdanie przestudiuję i wtedy będzie można jeszcze nad nim pomyśleć i o nim porozmawiać”. Rozpoczęło się długie przemówienie Ojca Świętego, które trwało około 10 minut. Ojciec Święty mówił o „porozumieniu”... Inne sprawy dotyczyły ideologicznego stosunku katolicyzmu i komunizmu. Po 45-minutowej rozmowie zostali wprowadzeni ks[ięża] biskupi i wtedy wygłosiłem „adres” w imieniu^a Episkopatu Polski, duchowieństwa i wiernych Polski. Był to moment bardzo wzruszający. Niemal wszyscy płakali, zwłaszcza bp Choromański. Ojciec Święty przemawiał do biskupów bardzo gorąco i serdecznie. Mówił przez „stół pracy”, wyciągając ręce do obecnych po ojcowsku. Przekazaliśmy Ojcu Świętemu obraz Matki Bożej Jasnogórskiej, album kościołów warszawskich, tekst łaciński ślubów j[asno]g[órskich] i hostię dzieci śląskich. Fotografia wspólna miała miejsce pod koniec audycji. Wszystko trwało przeszło półtorej godziny.

13.30. W czasie obiadu odrobinę odprężenia po napięciu przedpołudniowym. Wszyscy są wstrząśnięci głębokim przeżyciem na audycji u Ojca Świętego. Zostawiliśmy tam apetyt i inne zainteresowania.

Po obiedzie usiłuję przenieść na karty rozmowę z Ojcem Świętym. Nie przychodzi to łatwo. Rozmowa jednak była trudna, pomimo całej dobroci Ojca Świętego, którą chciał osłodzić sercem swoim i dobrymi oczyma całą delikatność tematu.

^a W rękopisie: imieniem.

16.00. Ceremoniarz **watykański** mianowany do mego towarzystwa na czas uroczystości kardynalskich, monsignore Antonio **Caretta**⁸³, przyszedł z mnóstwem przepisów dla kardynałów na takie okoliczności. Normalnie jest to sprawa bardzo złożona. Tym razem będzie bardzo uproszczona. Wszystko się odbędzie w kilka minut: wręczenie biretu, kapelusza i nadanie tytułu. W tej uroczystości weźmie udział około 20 księży polskich. Jakkolwiek Ojciec Święty udzielił przywileju objęcia kościoła *per procuratorem*⁸⁴, to jednak uczynię to osobiście z uwagi na odgłos sprawy w Polsce.

16.30. **Matka Ledóchowska**⁸⁵ przynosi mi pektorał⁸⁶ kardynała prymasa Ledóchowskiego⁸⁷, pozostający dotąd w rodzinie Ledóchowskich, a dziś przekazany następcy. Prymasowi Polski osobiście.

18.30. A[rcyb]b[iskup] Gawlina znów z mnóstwem projektów i zgłoszonych wizyt. Większość z nich nie nadaje się do przyjęcia. Zresztą arcyb[iskup] sam je odradza. Jest to wielki świat polityczny, który nic Polsce nie da, a Kościół jest mu obojętny. Po co tracić czas na takich ludzi?

B[iskup] **Baraniak** pojechał do Mons. Samorègo z aktami dotyczącymi nominacji nowych biskupów.

15 maja 1957

[Rzym]

Wizyta u Mons. Tardiniego przesunięta na godz. 11.30.

Przed wyjazdem przyjąłem p. **Broniewskich**, którzy stale zamieszkują w Rz[ymie]. Pan B[roniewski] rozwinął swoją koncepcję polityczną, która pozwala mieć nadzieję, że odprężenie i swobody polityczne w Polsce pójdą dalej.

10.00. Zgłosił się Mons. **Dante** oraz mój ceremoniarz Mons. Caretta, którzy przynieśli birety do przymiarki i pierścienie. Razem czterech panów dla sprawy, którą mógłby załatwić jeden. Już jest ustalony termin nałożenia kapelusza kardynalskiego na sobotę 18 maja. Ustaliliśmy też termin *possessionis* w S[anta] Maria in Trastevere na 30 maja br.

⁸³ Antonio Caretta, kapłan włoski, szambelan papieski, urzędnik watykański. W latach 1967–1972 zastępca prefekta Domu Papieskiego.

⁸⁴ *Łac.* przez pełnomocnika.

⁸⁵ Urszula Izabela Ernestyna Ledóchowska USJK (1910–1998), siostrzenica św. Urszuli Ledóchowskiej, przełożona centrum (prowincji) włoskiego zgromadzenia 1956–1958. W 1932 wstąpiła do zgromadzenia. W 1934 posłana do pracy w placówkach zgromadzenia we Włoszech. Wezwana w 1959 do powrotu do Polski, odmówiła przyjazdu. Podtrzymała swą decyzję mimo nakazu prymasa Wyszyńskiego. W 1962 z kilkoma siostrami utworzyła urszulanki Gwiazdy Morza; zgromadzenie nigdy się nie rozwinęło.

⁸⁶ Krzyż zawieszany na łańcuchu i noszony przez wyższych duchownych na piersi, dawniej bogato zdobiony i zawierający relikwie świętych.

⁸⁷ Mieczysław Jan Halka-Ledóchowski (1822–1902), arcybiskup gnieźnieński i poznański 1866–1886, prymas Polski, kardynał. Świecenia 1845. Prefekt Kongregacji Rozkrzewiania Wiary 1892–1902.

11.30. Jesteśmy u Mons. **Tardiniego** we trzech. Rozmowa początkowo dotyczy tematów bardzo ogólnych. Mons[ignore] T[ardini] mówi wiele o komunizmie światowym, o jego niebezpieczeństwie wszędzie, zwłaszcza we Włoszech. Podkreślam mocno tezę, że komunizmu nie trzeba zwalczać tam, gdzie on już siedzi, gdyż tam zwalcza się sam przez się. Natomiast niebezpieczny jest w krajach, które go nie znają. W rzeczywistości Włochy liczą 8 milionów komunistów, podczas gdy w Polsce nie doliczyłoby się i 100 tysięcy. Mons[ignore] mówił wiele o Rzymie otoczonym przez zgłodniałych. W każdym wypadku – mówił T[ardini] – może być nowe *sacco di Roma*⁸⁸. Wyjaśnialiśmy wiele, jak trzeba tłumaczyć sytuację obecną w Polsce. Jest to „komunizm nacjonalistyczny”, który walczy o suwerenność Polski, broniąc jej przed Moskwą.

Mons[ignore] T[ardini] ma różne obawy co do stosowania dekretu, ale daje sobie łatwiej je usunąć. Ma zastrzeżenia co do sformułowania *passiva tolerance*⁸⁹ dekretu. Wskazujemy jednak, że praktyka jest o wiele lepsza niż dekret sam. Oczywiście, mamy nadal wiele trudności; jesteśmy ciągle w sytuacji bardzo niebezpiecznej.

Mons[ignore] T[ardini] dotyka w ogólny sposób sytuacji wytworzonej po moim aresztowaniu. Deklaracja Episkopatu budzi zastrzeżenia. Ma też ostrą ocenę czynu bp. Golińskiego – konsekracji katedry w Katowicach. Ocenia dość stanowczo postawę bp. Kl[e-pacza] w sprawie ks. Piskorza i katowickiej.

Ostatecznie wszystko się rozpogadza; Mons. T[ardini] stał się gadatliwy, rozpałał się coraz bardziej do wspomnień osobistych. Czas było kończyć.

Prosiłem o rozmowę prywatną; przeszliśmy w głąb urzędu Sekretariatu. Przedstawiłem sprawę nominacji biskupich; zdaje się, że Poznań dla bp. **Baraniaka** nie stworzy trudności. Prośba o arcybiskupstwo tytularne dla bp. Zakrzewskiego spotyka się z tą trudnością, że Pius XII nie chce tytułować biskupów aktualnych arcybiskupami. Ale coś w rodzaju *assistente ad solio pontificio*⁹⁰ mogłoby mieć miejsce. O bp. **Adamskim** usłyszałem, że nie byliby skłonni dawać honorowych odznaczeń; zebrano sobie komplet informacji, których nikt nie pokona. Szczególne zastrzeżenie budzi bp Goliński przez swój udział w konsekracji katedry katowickiej. Podobnie bp **Kaczmarek** budzi tu pewien niepokój.

Mons[ignore] Tardini poruszył jeszcze raz sprawę deklaracji Episkopatu po moim aresztowaniu. Zdaniem Mons. T[ardiniego] wywołało to zdumienie całego świata. Wyjaśniłem tyle, że nie chcę do tych spraw wracać, gdyż celem dla mnie istotnym jest zachować jedność Episkopatu. Na cóż zdałoby się teraz rozważać *pro* i *contra* problemu. Mogłoby to stworzyć w Polsce obozy; mógłby się do sprawy wtrącić obóz komunistyczny.

⁸⁸ *Wł.* złupienie Rzymu. Chodzi o wydarzenia z 1527. Niemiecko-hispańskie wojska Karola V podczas wojny z Francją, papieżem Klemensem VII oraz miastami włoskimi dokonały barbarzyńskiego zniszczenia miasta, kładąc kres epoce odrodzenia w Rzymie.

⁸⁹ *Wł.* bierna tolerancja.

⁹⁰ *Łac.* asystent tronu papieskiego.

Nie mam też zamiaru poruszać sprawy Krakowa; abp Baziak może sobie jeszcze poradzić jakiś czas, niech więc sprawy zostaną bez zmian.

Poruszam jeszcze sprawę przesyłek pocztowych do Polski. Przyniosłem ze sobą list nadany w styczniu br. przez urząd Sekretariatu. List ten przeszedł przez ręce komunistów, chociaż zawierał pewne rzeczy niewygodne dla ks[ięży] biskupów. Mons[ignore] T[ardini] wyjaśnia, że chciał, aby rząd wiedział, jak Watykan ocenia te sprawy, by w razie czego Episkopat mógł się zasłaniać wolą Stolicy Świętej.

W bardzo uprzejmej formie nastąpiło pożegnanie w Sekretariacie. Prosiłem jeszcze o sposobność do rozmowy przed wyjazdem.

W **powrotnej drodze** zrobiliśmy kółko przez Giannicolo, podziwiając wspaniałą widok na Romę starożytną.

16.00. L[eon] Czosnowski⁹¹, zamieszkały teraz stale w Londynie; pracuje w Veritas; przyjechał, by poinformować o tej pracy.

16.30. Ambasador **Druto** z wizytą, bardzo grzeczny, uprzejmy. Przedstawia się jako wilnianin, a więc człowiek lepiej myślący niż inni. Mówimy dużo o tym, jak wielkie znaczenie miałoby przysyłanie inżynierów i architektów do Rzymu. Jest pełen podziwu dla ekonomicznego budownictwa w Rz[ymie]. Bardzo pozytywnie ocenia młodzież włoską, wolną od tego wszystkiego, co cechuje naszych chuliganów.

17.00. Mons[ignore] Poggi zaproszony do nas wysłuchał naszych ocen o sytuacji moralno-religijnej w Polsce. Trwało to do godz. 19.00 i dało wiele ciekawych materiałów. Po rozwiązaniu konferencji była jeszcze dyskretna rozmowa na temat kandydatów do mitr. Pytanie, czy bp Baraniak zdolny byłby rządzić dużą diecezją. Odpowiedź moja, oparta na długoletniej współpracy, uspokoiła Mons. P[oggiego].

Przyniósł też Mons. P[oggi] całą dokumentację dotyczącą Katowic i działalności ks. Piskorza i Lagosza⁹². Jest zdania, że należałoby wytoczyć im proces kanoniczny.

Na wieczery z Mons. Poggim był ks. **Manthey**⁹³, pracownik archiwum. Omawialiśmy sprawę Millen[n]ium. Ma przedstawić mi program publikacji, by uniknąć powtarzania się w pracy krajowej.

^a W rękopisie błędnie: Monthey.

⁹¹ Leon Czosnowski (1898–1981), działacz emigracyjny, sekretarz generalny Polskiego Katolickiego Stowarzyszenia Uniwersyteckiego Veritas w Londynie. W okresie międzywojennym związany z „Kółkiem” ks. Władysława Kornilowicza, pracownik kwartalnika „Verbum”. Po wojnie w Wielkiej Brytanii. W 1976 powrócił do Polski.

⁹² Kazimierz Lagosz (1888–1961), członek ruchu księży-patriotów. Święcenia 1911. Prepozyt kapituły katedralnej 1945–1949, wikariusz kapitulny archidiecezji wrocławskiej 1951–1956 z uprawnieniami biskupa rezydencjalnego. W 1956 zwolniony z urzędu wikariusza kapitulnego, wyjechał i osiadł w Warszawie.

⁹³ Jan Manthey (1906–1968), kapłan diecezji chełmińskiej; brat ks. Franciszka Mantheya, doktor nauk teologicznych, redaktor wydawanego w Rzymie periodyku „Sacrum Poloniae Millennium” od 1955. Przed wstąpieniem do seminarium wspólnie z ks. Stefanem Frelichowskim zaangażowany w harcerstwo w Toruniu. W 1939 wikary w kościele pw. NMP w Toruniu; asystent kościelny KSM Mężów i KSM Młodzieży Męskiej; dyrektor Apostolstwa Modlitwy. Od 1940 komisarz biskupi w Nowym Mieście Lubawskim. W styczniu 1945 uciekł z transportu do Niemiec.

16 maja 1957

[Rzym]

Po Mszy św. przedstawiły się delegacje różnych zgromadzeń zakonnych; niektóre siostry są z Instytutu Pap[ieskiego] „Regina Mundi”. Przychodzą tutaj każdego ranka po kilka, by przyjąć Komunię św. Podobnie czynią siostry ze zgromadzeń zakonnych męskich^a.

9.15. Jesteśmy w Sekretariacie Stanu u **M[s]gr. Dell’Acquy**, który znany jest ze swej życzliwości dla Polski. W sprawach naszych jest dobrze zorientowany.

Po przywitaniu i podziękowaniu za życzliwość dla Polski wysłuchaliśmy dłuższego wywodu Mons. Dell’Acquy, który wyjaśniał, ile Ojciec Święty zrobił dla obrony praw Polski wszędzie, gdzie to było możliwe, nie wyłączając Genewy i Stanów Zjednoczonych USA. Nawet ostatnio interweniował raczej na rzecz udzielenia Polsce pomocy materialnej. Teza monsignore była: „te interwencje wytrwałe Ojca Świętego sprawiły, że cały świat mógł być uświadomiony o krzywdzie polskiej. I wskutek tego mogły się dokonać zmiany w Polsce, jakie istnieją”.

W wywodzie porównawczym mons[ignore] uwydatniał i to, że walka z Kościołem w Polsce była o tyle trudniejsza, że Polska stanowi blok katolicki zwarty, liczący 30 milionów ludności. Inaczej jest na Węgrzech czy w Czechach.

Następnie Mons. Dell’Acqua oznajmił gotowość Stolicy Świętej przyjścia z pomocą Polsce w lekarstwach; już dziś mogą dysponować sumą 15 tysięcy, którą można zamienić na lekarstwa. Proszą o listy i wykazy.

Następnie mons[ignore] oznajmił mi o zapisie **ks. Pongonisa**⁹⁴, proboszcza z Ameryki, na odbudowę katedry warszawskiej w wysokości 33 252,89 dolarów, wyrażając gotowość przekazania ich. Ojciec Święty – mówił dalej monsignore D[ell’Acqua] – jest gotów zaradzić wszystkim naszym potrzebom, o które nie należy się troszczyć. Wystarczy tylko je podać do wiadomości.

Wynikła jeszcze sprawa amb[asadora] **Papégo**, który zabiega o przyjęcie u prymasa na terenie Watykanu. Mons[ignore] jest zdania, że byłoby to kłopotliwe. Współczują człowiekowi, ale obecnie radzi się uchronić nas od spotkania z amb[asadorem] P[apém], który czeka w sekretariacie.

Otrzymaliśmy mnóstwo książek. Mons[ignore] D[ell’Acqua] przekazuje nam komplety *Discorsi e radiomessagi*⁹⁵ w ilości dowolnej, jakiej zapagniemy. Otrzymamy też brewiarze i nowe oficja.

Rozmowa często wracała w ustach Mons. D[ell’Acquy] do jego zasadniczej tezy. Czynił to z wielką gorącością.

Pod koniec rozmowy prosiliśmy Mons. D[ell’Acquę], by raz jeszcze wyraził Ojcu Świętemu wdzięczność za serdeczne przyjęcie nas. Zapewnił, że uczyni to dziś jeszcze, wieczorem.

^a Tekst niejasny.

⁹⁴ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁹⁵ Chodzi o tomy zbiorów wystąpień papieskich: Pius XII, *Discorsi e radiomessagi*.

W najbliższych dniach zgłosi się bp Baraniak do Sekretariatu, by ustalić sprawę przejęcia lekarstw i innych pomocy, zwłaszcza książek.

Z obawy przed spotkaniem z amb[asadorem] P[apéem] wyszliśmy bocznym wyjściem z sekcji i udaliśmy się do **Mons. Grany**⁹⁶, który nas przyjął bardzo serdecznie. Informował się szczególnie o losie bp. Baraniaka, którego znał od dawna.

Na wszystkich korytarzach spotykaliśmy wielu ludzi i pracowników, którzy wypowiadali serdecznie radość z naszego uwolnienia.

11.30. Udałem się z bp. Baraniakiem do dziekana Kolegium kard. **Tisseranta** dla złożenia **przysięgi**. Czekał już Mons. Dante i ceremoniarz. Wkrótce znaleźliśmy się w gabinecie. Był przygotowany klęcznik przed Madonną Bizantyńską. Kard[ynał] T[isserant] usiadł na sąsiednim fotelu. Ja ukląknęłam i – zdjawszy piuskę – odczytałam przysięgę.

W wielkim salonie zatrzymały nas jakieś panie – *marchese*⁹⁷, które wyrażały swoją radość z naszego uwolnienia i ofiarowały gościnność.

Wróciliśmy do domu na godz. 12.00. Na obiad przyjechali ks[ięża] prałaci Lubowiecki⁹⁸ z Niemiec i Staniszewski z Anglii.

15.00. Przyjąłem **ojca generała o[jców] dominikanów**⁹⁹. Omawialiśmy sprawy zakonne. Uroczystości ku czci św. Jacka w Rzymie, Warszawie i Krakowie. Zaprosiłem o[jca] generała do Krakowa na uroczystości św[ięto]jackowe.

Dłuższą rozmowę przeprowadziłem z redaktorem „**La Croix**” ojcem **Antoinem Wengerem**¹⁰⁰ na temat pomocy prasowej Kościołowi św. w Polsce.

Opat ze **św. Bernarda**, Angelin Lovey¹⁰¹ zaprasza do Szwajcarii na uroczystą intonizację Matki Bożej Jasnogórskiej w ich hospicjum w Alpach (2503 m). Niestety, muszę sobie tej radości odmówić.

^a W rękopisie: Greno.

⁹⁶ Carlo Grano (1887–1976), kapłan, pracownik Sekretariatu Stanu od 1923. Święcenia 1912. W latach 1945–1953 szef protokołu, a następnie substytut w Sekretariacie Stanu. Biskup tytularny i nuncjusz papieski we Włoszech 1958–1967; kardynał od 1967.

⁹⁷ Wł. markiza; tytuł arystokratyczny umiejscowiony w hierarchii pomiędzy tytułem książęcym a hrabiowskim.

⁹⁸ Edward Lubowiecki (1902–1975), kapłan, wikariusz generalny dla Polaków w Niemczech 1945–1964, działacz polonijny w RFN. Święcenia 1924. Początkowo sekretarz abp. Adama Sapiehy. W latach 1930–1942 dyrektor Akcji Katolickiej archidiecezji krakowskiej. Więzień KL Mauthausen i Dachau 1942–1945. W latach 1964–1975 rektor Polskiej Misji Katolickiej w Niemczech.

⁹⁹ Chodzi o o. Michaela Browne’a OP (1887–1971), generała Braci Zakonu Kaznodziejskiego (dominikanów) 1955–1962. W zakonie od 1904; święcenia 1910. Arcybiskup tytularny, kreacja kardynalska w 1962.

¹⁰⁰ Antoine Wenger AA (1919–2009), kapłan zakonny, historyk, profesor teologii orientalnej na Uniwersytecie Katolickim w Lyonie 1948–1962, redaktor naczelny „La Croix” 1957–1969. Święcenia w Zakonie Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny (asumpcjoniści) w 1943. W latach 1959–1965 prezydent Międzynarodowej Federacji Wydawców Prasy Katolickiej. Jedyń dziennikarz dopuszczony do uczestniczenia w zamkniętych obradach Soboru Watykańskiego II. W latach 1987–1992 konsultor Papieskiej Rady ds. Dialogu z Niewierzącymi.

¹⁰¹ Angelin Lovey CRSB (1911–2000), kapłan zakonny, opat generalny (prepozyt) Kanoników Regularnych Kongregacji Świętych Mikołaja i Bernarda z Góry Jowisz 1952–1991. Profesja wieczysta w 1932, święcenia 1938.

O[jciec] **Lewicki**¹⁰², oblat z Francji, informuje o pracach K[atolickiego] S[towarzyszenia] M[łodzieży] we Francji. Robi dodatnie wrażenie. Ma obawy, że hierarchia kat[olicka] franc[uska] chce włączyć ruch KSM do ACIF¹⁰³. Jestem zdania, że trzeba stać w ramach statutowych KSM. Należy też chronić się powiązań z partiami polit[ycznymi], które mogą rozłożyć zespół.

17 maja 1957

[Rzym]

10.00. W Kongregacji Seminariorów i Studiów rozmowa z kard. **Pizzardem** w sprawie Kolegium, Instytutu i Sem[inarium] Duch[ownego] w Paryżu. Kard[ynał] P[izzardo] wystąpił z wielką apologią ks. Strojnego, czym ułatwił mi rozmowę, bo pozwolił na ocenę stanowiska ks. S[trojnego] w ogóle. W wyniku chaotycznej rozmowy można ustalić następujące punkty: 1) instytuty, pomimo protekcji ks. kard. Pizzarda, należą do prymasa P[olski], który urządzi tam wizytację, zarówno w I[n]stituto Eccl[esiastico] P[olacco]¹⁰⁴, jak i w Kolegium Polskim; 2) należy pomyśleć o wymianie księży we Włoszech. Prymas odwoła cały szereg księży tu niepotrzebnych; na ich miejsce będą przysłani księża młodzi na studia; 3) Seminarium Polskie w Paryżu musi być utrzymane, gdyż jest obroną powołań polskich, zarówno we Fr[ancji], jak i w Niemczech; 4) funduszami zbieranymi przez Ligę Kat[olicką] dysponuje prymas Polski; wszyscy inni mogą się zwracać tylko przez pośrednictwo prymasa P[olski]; 5) ustali się 25 stypendiów z funduszy Ligi Katolickiej na utrzymanie księży młodych na studiach w Rzymie. Ks[iądz] kard. Pizzardo postara się o *affidavit*¹⁰⁵ dla tych księży.

Przekazałem ks. kard. P[izzardowi] wota w sprawie kultu Miłosierdzia Bożego.

12.00. W Bazylice S[anta] **Maria in Trastevere**, którą odwiedziłem po drodze, spotkałem b[iskupa] z Berlina ks. Döpfnera¹⁰⁶. Z wielką serdecznością prosił o przyjęcie o. Leibera¹⁰⁷ z Watykanu. Chcą iść Polsce z pomocą, zwłaszcza w książkach. Nie mają celów politycznych. Chcą po bratersku pomagać.

¹⁰² Józef Lewicki OMI (1914–1974), kapłan zakonny, duszpasterz młodzieży. W latach 50. dyrektor Związku Katolickich Stowarzyszeń Młodzieży Męskiej i Żeńskiej we Francji.

¹⁰³ Chodzi o L'Association Catholique de la Jeunesse Française, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Francuskiej – założoną w 1886 organizację katolicką zrzeszającą młodzież.

¹⁰⁴ Chodzi o Polski Papieski Instytut Kościelny w Rzymie – dom formacyjny dla polskich kapłanów skierowanych przez biskupów diecezjalnych na studia kościelne w uczelniach rzymskich. Inicjatorem powstania Instytutu był św. biskup Józef Sebastian Pelczar (1842–1924). Dzieło zostało pobłogosławione przez św. papieża Piusa X w 1909. Formalnie Instytut rozpoczął działalność w 1910 w gmachu przy via Pietro Cavallini 38, w dzielnicy Prati. W 1927 uzyskał włoską osobowość prawną.

¹⁰⁵ *Lac.* pisemne oświadczenie złożone pod przysięgą.

¹⁰⁶ Julius August Döpfner (1913–1976), arcybiskup Berlina 1957–1961. Święcenia 1939. W latach 1948–1957 biskup Würzburga, kardynał 1958, arcybiskup Monachium i Fryzycji 1961–1976, przewodniczący Konferencji Biskupów Niemieckich 1965–1976.

¹⁰⁷ Robert Leiber SJ (1887–1967), kapłan zakonny, osobisty sekretarz papieża Piusa XII 1939–1958, historyk. W latach 1924–1929 doradca nuncjusza apostolskiego w Monachium i w Berlinie abp. Eugenia Pacellego. Po śmierci Piusa XII opublikował prace opisujące pomoc niesioną przez papieża Żydom w okresie II wojny światowej.

12.30. Ks[iaǳ] prał. Lubowiecki z Niemiec składa obszerne informacje o sytuacji polskich katolików w Niemczech.

14.00. Ks[iaǳ] prał. **Staniszewski** relacjonuje o sytuacji w pracy duszpasterskiej wśród katolików polskich w Anglii. Przedstawia rolę abp. Gawliny w znaczeniu ujemnym. Oczekuje odwołania ks. Gogolińskiego¹⁰⁸.

Ks[iaǳ] **Rubin**¹⁰⁹, kapłan z diecezji lwowskiej, przynosi ofiarę polskich katolików we Włoszech na potrzeby prymasa Polski.

15.00. Melle **Du Roste**¹¹⁰ z towarzyszką składa pozdrowienia od Union Mondiale des Organisations Féminines Catholiques¹¹¹ (Paryż).

16.00. Ceremoniarz kardynalski wraz z *gentiluomo*¹¹² przynoszą *cappa magna*¹¹³ fioletową i ustalają kilka szczegółów na jutrzejszą uroczystość w Watykanie.

18 maja 1957

[Rzym]

9.00. *Humiliatus sum nimis*¹¹⁴ – takie wrażenie towarzyszyło mi, gdy przez sale watykańskie prowadzony byłem na uroczystość włożenia kapelusza kardynalskiego. Zatrzymaliśmy się u podjazdu pałacu na cortile di S[anto] Damaso¹¹⁵. Niewielkie grono Polaków podążało za mną. Przyłączył się do biskupów polskich arcybiskup Gawlina. Obecni też byli z zaproszonych: ks. inf. Filipiak, ks. prał. Staniszewski z Londynu, ks. prał. Banaszak z Paryża, ks. prałat Lubowiecki z Niemiec, ks. prał. Tochowicz z Francji¹¹⁶, ks. prał. Strojny z miasta, ks. rektor Semkowski z Kolegium Polskiego, M[s]gr. Schioppe¹¹⁷, kapelan nazaraniek, ks. prof. Mączyński z IEP, ks. kan. Antoni Szymanowski, mój ziomek, z Ameryki,

¹⁰⁸ Właśc. Rafał Gogoliński-Elston (1902–1982), kapłan, duszpasterz polonijny i emigracyjny, naczelny kapelan Związku Harcerstwa Polskiego za granicą od 1955. Świecenia 1924. Od 1934 kapelan wojskowy. Sekretarz bp. polowego Józefa Gawliny 1939. W latach 1940–1943 kapelan lotnictwa polskiego we Francji, a następnie w Wielkiej Brytanii. Po zdemobilizowaniu w 1949 duszpasterz polonijny.

¹⁰⁹ Władysław Rubin (1917–1990), kapłan archidiecezji lwowskiej, doktor prawa kanonicznego, duszpasterz Polaków we Włoszech 1953–1958. W czasie II wojny światowej żołnierz; więzień sowiecki i zesłaniec, żołnierz Armii gen. Andersa 1941–1943. Świecenia 1946 w Bejrucie. Absolwent Gregorianum w Rzymie. Członek Kongregacji ds. Seminariorów 1958. Rektor Kolegium Polskiego w Rzymie 1959–1964. Delegat Prymasa Polski wyznaczony do opieki nad emigracją i uchodźstwem polskim 1964–1980. Biskup pomocniczy gnieźnieński 1964–1979, sekretarz Synodu Biskupów 1967–1979, kardynał 1979. W latach 1980–1985 prefekt Kongregacji ds. Kościołów Wschodnich 1980–1985.

¹¹⁰ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹¹¹ Światowa Unia Katolickich Organizacji Kobietych, federacja katolickich organizacji kobiecych powstała w 1910.

¹¹² Wł. dżentelmen. *Gentiluomo del Papa* – tytuł honorowy nadawany osobom zasłużonym dla Watykanu.

¹¹³ Łac. wielka kapa – uroczysta ozdobna kapa używana przez kardynałów, arcybiskupów i biskupów. Używana podczas uroczystości ingresowych, intronizacyjnych i homagijnych. Ma formę płaszcza z trenem długości 5 m oraz z pelerynką, która z tyłu tworzy kaptur, zazwyczaj mocowany przy karku na środku lub na prawym ramieniu. Z przodu cappy znajdowało się pionowe 25-centymetrowe rozcięcie. W wersji zimowej jedwabna pelerynka zastępowana była gronostajem.

¹¹⁴ Łac. jestem ponad miarę wyczerpany i złamany (upokorzony). Zob. Ps 38,9.

¹¹⁵ Łac. dziedziniec św. Damazego, jeden z wewnętrznych dziedzińców Pałacu Apostolskiego w Watykanie.

¹¹⁶ Paweł Tochowicz (1891–1979), kapłan, pedagog, autor prac z zakresu pedagogiki i wychowania. Doktorat 1922. Po II wojnie światowej na emigracji, m.in. we Francji i w Brazylii. Po powrocie do Polski profesor w seminariach duchownych w Łodzi i Kielcach.

¹¹⁷ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

księża Marchel (Gniezno), Szostkiewicz¹¹⁸ (Warsz[awa]), ks. Romaniuk¹¹⁹ (kaudatarus¹²⁰), ks. gen. marianów Mroczek, ks. Rojek z Ameryki i kilku innych. W Watykanie uznano, że nie powinien być ks. prał. Meysztowicz, sekretarz Amb[asady] Polskiej, skoro nie ma ambasadora. Wśród doskonałego porządku przeszliśmy wiele sal na II piętrze, aby dostać się do małej kapliczki, gdzie byłem przybrany w *cappa magna*, podarowaną mi przez Ojca Świętego. Odczułem w tej kapliczce wielką samotność. O wiele stosowniejsze byłyby dla mnie nadbużańskie łąki niż to miejsce. Wydało mi się, że dopełnia się nade mną *extrema unctio*¹²¹ Kościoła powszechnego. Po tym już przyjść może tylko to, do czego wkrótce zachęci mnie Ojciec Święty – do wierności aż do wylewu krwi.

Wtargnął bp Baraniak do kapliczki i zrobiło się pogodniej. Weszli też wszyscy inni biskupi polscy. Nałożono mi *cappa magna* i uformował się pochód do *sala del tronetto*¹²². Oczekiwaliśmy jakiś czas w *anticamera*¹²³, wkrótce powołani zostali księża biskupi do *sala del tronetto*. Gdy po jakimś czasie wchodziliśmy, Ojciec Święty już siedział na tronie. Potrójny pokłon Głowie Kościoła, a później ucałowanie stopy^a Ojca Świętego (mocno, mocno, po polsku i po dziecięcemu, nie dla formy) i ręki. Kolejno Ojciec Święty nakładał mi biret, kapelusz, pierścień i nadał tytuł kościoła S[anta] Maria in Trastevere. Wszystko to trwało nie dłużej nad 10 minut. Bardzo serdecznie zwrócił się Ojciec Święty, zachęcając do pocałunku w twarz. Po czym powstał, pobłogosławił ks[ięży] biskupów, z którymi się przywitał, i stanął na progu sali, w której zgromadzili się polscy księża, którzy otrzymali błogosławieństwo. Po czym odszedł do swojego apartamentu prywatnego.

Nieco niepokoił nas fotoreporterzy, których zdaje się, papież nie życzył sobie, chcąc nadać uroczystości charakter najbardziej prywatny, by nie uchodziła za konsystorz. Wbrew nadziejom prałatów rzymskich oczekujących na kapelusz kardynalski, Ojciec Święty nie chciał obecnie konsystorza. Właśnie dlatego moja sytuacja była delikatna, gdyż ponieważ skłaniałem papieża swoją obecnością w Rzymie do „konsystorza”. Mógł być przecież odłożyć tę uroczystość do następnego konsystorza. A jednak nie chciał. Pragnął jednak utrzymać się przy swojej zasadzie, której bardzo przestrzega. Obok mej prośby,

^a W rękopisie: nogi.

¹¹⁸ Zbigniew Szostkiewicz (1925–1997), kapłan archidiecezji warszawskiej, redaktor „Sacrum Poloniae Millennium” oraz „Duszpasterza Polskiego Zagranicą” 1954–1957. Świecenia 1950. Doktorat na Uniwersytecie Gregoriańskim 1954. W latach 1957–1958 wikariusz w parafii pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Warszawie na Tamce.

¹¹⁹ Kazimierz Romaniuk (ur. 1927), kapłan archidiecezji warszawskiej, doktor nauk teologicznych, doktorant Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie 1956–1958. Świecenia 1951. W latach 1959–1961 kontynuował specjalistyczne studia biblijne w Jerozolimie, uwięzione doktoratem 1961. Tłumacz ksiąg biblijnych w Biblii Tysiąclecia. Profesor nadzwyczajny 1969, profesor zwyczajny nauk biblijnych 1971. Rektor WMSD w Warszawie 1971–1982. Wykładowca w WMSD w Warszawie, na KUL, ATK, w Prymasowskim Studium Życia Wewnętrznego w Warszawie. Biskup pomocniczy warszawski 1982–1992, sakra biskupia 1982. Biskup diecezjalny warszawsko-praski 1992–2004. Dokonał samodzielnego tłumaczenia Pisma Świętego z języków oryginalnych, tzw. Biblia warszawsko-praska.

¹²⁰ Łac. niosący koniec *cappa magna* – uroczystego płaszcza w formie kapy, używanego przez kardynałów.

¹²¹ Łac. ostatnie namaszczenie.

¹²² Wł. sala małego tronu, jedna z sal Pałacu Apostolskiego.

¹²³ Antykamera – pokój pełniący we wnętrzach pałacowych funkcję półprezentacyjnej poczekalni lub przedpokoju przed sypialnią. W Pałacu Apostolskim komnata przeznaczona dla osób oczekujących na audiencję.

by wszystko się odbyło w prywatnej formie, to był motyw zasadniczy, dla którego uroczystość miała charakter wewnętrzny.

Po odejściu Ojca Świętego byliśmy otoczeni monsignorami i księżmi. Rozpoczęły się fotografie w różnych salach i w różnym układzie. Wielka fotografia na sali konsystorialnej, później mniejsza – w gronie księży biskupów polskich i na tle gwardii szwajcarskiej i wreszcie osobno dręczył mnie Felici¹²⁴ i „Paris-Match” i „Life”. Prosiłem jeszcze o wspólną fotografię w *loggia*¹²⁵. Wreszcie uroczystość ukończona i odjazd do domu, na Macchiavelli. Uformowało się takie samo *corteo*¹²⁶, jak poprzednio. O godz. 10.30 byliśmy w domu.

11.30. Długa rozmowa z ks. prał. **Banaszakiem** o sytuacji w Seminarium Polskim w Paryżu.

Odwiedza mnie ks[ia]dz proboszcz z San Remo.

16.00. Pani **Ledóchowska**¹²⁷, Francuzka w rodzinie polskiej, poleca wszczęcie sprawy m. Teresy Ledóchowskiej¹²⁸, założycielki Sodalicii Klaweriańskiej. Sprawę podejmują Niemcy, zresztą słusznie, gdyż urodzona jest w Austrii i większość życia spędziła poza Polską. Można by najwyżej dać poparcie, ale nie można jej przejąć.

17.00. **Wręczenie kapelusza kardynalskiego** ma miejsce na sali przy kościele św. Stanisława. Przybyłem tu w towarzystwie swej świty. Sala już była pełna; przeważają zakonnice i klerycy, przeważnie Francuzi i Hiszpanie. Są wszyscy polscy prałaci Rzymu i przybyli z zagranicy. Wchodzi ablegat papieski M[s]gr. Mario Nasalli Rocca di Corneliano¹²⁹, *cameriere segreto partecipante*¹³⁰. Poprzedzają go dwaj szambelani świeccy, niosący na tacy kapelusz kardynalski. Ablegat wygłasza gorące przemówienie, które jest panegirycznym na cześć Polski katolickiej. Odpowiadam po włosku i po polsku. Podkreślam, że zostało spełnione proroctwo Piusa XII, który w styczniu 1953 r. zapowiadał, że osobiście mi włoży kapelusz. Upłynęło cztery lata od tej chwili, ciężka choroba papieża, moje więzienie – wszystko minęło, zapowiedź się wypełniła. Po przemówieniu moim długa defilada uczestników, którzy składają swoje życzenia. Jest też i p. Papée z ks. Meysztowiczem. Przybywa kard. Cicognani¹³¹. Jest grupka dzieci na pół włoszczonych, która

¹²⁴ Giuseppe Felici, fotograf papieski. Członkowie jego rodziny byli fotografami papieskimi od czasów Piusa IX.

¹²⁵ Loggia – przeszklone wnęki w zewnętrznej płaszczyźnie Pałacu Apostolskiego. Tworzą kilka poziomów korytarzy wokół dziedzińców. W okresie renesansu zostały bogato ozdobione malowidłami m.in. Rafaela Santi.

¹²⁶ *Wł.* orszak, pochód.

¹²⁷ Prawdopodobnie Maria Barbara Ledóchowska z d. Dzierżykraj-Morawska (1921–2007).

¹²⁸ Maria Teresa Ledóchowska (1863–1922), starsza siostra Julii Ledóchowskiej, św. Urszuli (1865–1939). Założycielka Sodalicii św. Piotra Klawera (siostry klawerianki), działającej na rzecz misji, m.in. poprzez czasopismo „Echo z Afryki”, wydawane od 1890 w wielu językach. Za zasługi dla misji i zniesienia niewolnictwa nazywana „matką Afryki”. Beatyfikowana w 1975.

¹²⁹ Mario Nasalli Rocca di Corneliano (1903–1988), kapłan. Świecenia 1927. Mistrz Komnaty Papieskiej 1958–1963, prefekt Pałacu Apostolskiego od 1967. Arcybiskup tytularny 1969 i kardynał.

¹³⁰ *Wł.* szambelan papieski.

¹³¹ Amleto Giovanni Cicognani (1883–1973), sekretarz Kongregacji Kościołów Wschodnich 1959–1961. Świecenia 1905, arcybiskup tytularny 1933, od 1933 delegat apostolski w USA, kardynał 1958. Sekretarz Stanu Stolicy Apostolskiej 1961–1969. Dziekan Kolegium Kardynalskiego 1972–1973. Brat kard. Gaetano Cicognanigo.

śpiewa pieśni do Matki Bożej [z] włoskim akcentem. Przechodzimy do apartamentów abp. Gawliny na lampkę wina. Proszę Mons. Nasallego Roccę, by wyraził Ojcu Świętemu moją wdzięczność.

Uroczystość kończy się około godz. 19.00. Świta odwozi mnie na Macchiavelli.
Wieczera wśród domowników.

19 maja 1957

Rzym

Bardzo pracowity dzień. Po Mszy św. przyjmuję bez przerwy aż do godz. 19.00.

A więc o[jc]o[wie] **dominikanie** proszą na obiad do s[anta] Sabina. Proszę, by to uczyniono razem po wieczornym nabożeństwie.

10.00. **Baliński**¹³², prezes Akcji Katolickiej z Londynu, przedstawia długą listę spraw, w których rzeczy kościelne są pomieszane z politycznymi. Ustaliliśmy, że pomoc z Caritas ang[ielskiego] będzie szła przez Miodową.

Cukiernik z sąsiedztwa przyszedł z wielkim tortem.

Matka **Bonifacja** W[erner]¹³³ z m. K[onstantyną] Baranowską¹³⁴. Urszulanki czarne przyszły z kłopotami swoimi po ogłoszeniu nowej Konstytucji zakonu. Proszą o rozmowę po wizycie matki gen[eralnej].

P[łaństwo] **Siemiradzy**, starszuszowie, z wileńskim akcentem.

P[an] **Lis** z Londynu, przewodniczący Komitetu Pomocy Repatriantom, zgłasza gotowość niesienia pomocy.

P[an] **Horko**¹³⁵, redaktor „Dziennika Zw[iązkowego]” z Londynu, o nic nie pyta, tylko składa hołd w imieniu^a prasy polskiej z Anglii. Ten pan swego czasu sfałszował mój pierwszy list do emigracji, co kosztowało mnie b[ardzo] wiele.

Ks[iądz] kan. Alojzy **Nosal**¹³⁶, kapelan Międzynarodowej Federacji Pracowników Chr[ześcijańskich], Uchodźców i Emigrantów, przedstawia program pracy, bardzo nie-realny, który świadczy o tym, jak mało znają ci ludzie sytuację wewnątrz Polski.

^a W rękopisie: imieniem.

¹³² Jan Baliński-Jundziłł (1899–1974), działacz katolicki i emigracyjny, prezes Instytut Polskiego Akcji Katolickiej w Londynie od 1947. Przed II wojną światową działacz organizacji akademickich. W latach 1971–1974 prezes Międzynarodowej Federacji Mężów Katolickich „Unum Omnes”.

¹³³ Bonifacja Maria Werner OSU (1907–1969), przełożona prowincjalna Prowincji Polskiej Unii Rzymskiej Zakonu Świętej Urszuli 1956–1960 i członkini konsulty zakonów żeńskich. Autorka książki *Św. Aniela Merici w świetle swych pism* (1949; 2 wyd. 1958).

¹³⁴ Konstantyna Baranowska OSU (1910–?), pracowniczka Porozumienia Międzyzakonnego, a następnie WSZ w SPP, asystentka generalna zakonu, autorka wspomnień, tekstów pieśni, wierszy. Misjonarka w Brazylii.

¹³⁵ Tadeusz Horko (1913–1976), dziennikarz, publicysta, działacz emigracyjny w Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych Ameryki. W okresie II wojny światowej redaktor „Dziennika Żołnierza”, później redaktor wydawanego w Londynie „Dziennika Związkowego”. Współtwórca powstałego w Stanach Zjednoczonych „Nowego Dziennika” 1971.

¹³⁶ Alojzy Franciszek Nosal (1910–1995), kapłan, doktor nauk społecznych, działacz emigracyjny i polonijny, socjolog. Świecenia 1933. Duszpasterz Polskiej Misji Katolickiej we Francji, po II wojnie światowej zaangażowany w działalność Kongresu Polonii Francuskiej. Autor licznych prac z zakresu demografii i socjologii; profesor zwyczajny 1973.

Gen[erał] **cystersów**¹³⁷, typowy Niemiec, prosi o wyjaśnienie w sprawie wizytacji ks. Brossa w Mogile i nowego opata o. Kiełtyki¹³⁸. Mówię mu o nędzy zakonu, o materiale ludzkim. Chcą wiele czynić, ale nie mają kim. Są wielkie budowle, ale bez ludzi.

Generalna **elżbietanek** z Hamburga¹³⁹, zakuta Niemka, niemówiąca żadnym językiem prócz niemieckiego. Zachęcam, by przeniosły swoją *casa generalizia*¹⁴⁰ z H[amburga] do Rzymu albo by stworzyły prokurę w Rz[ymie]. Widzi trudności, jednak ustąpić musi.

15.00. Krótkie zebranie z siostrami nazaretankami; wspominamy czasy w Stoczku, Prudniku i Komańczy.

16.00. A[rcy]b[isku]p **Gawlina**, sto spraw, w wielkim nieładzie. Bodaj jedna załatwiona, że nie przedstawia ks. Gogolińskiego na prałata pap[ieskiego]. Ustalamy: 1) arcyb[isku]p nie może wrócić do kraju; 2) musi utrzymać się na stanowisku w Rz[ymie], co zależy od umiejętności jednoczenia koło siebie ludzi; 3) niech nie wnosi o odznaczenia bez porozumienia się z biskupami ordynariuszami lub ze mną; 4) sprawy z Ligą Kat[olicką] ja przejmuję; 5) Semin[arium] Polskie w Paryżu musi być utrzymane; 6) sporządzi listę księży, którzy mają być odwołani do kraju. Rozmowa trwa do godz. 19.30. Arcyb[isku]p starzeje się niewymownie; najchętniej mówi o sobie.

18.00. Zgłosili się proboszcz i wiceproboszcz parafii S[anta] **Maria in Trastevere**, kanonicy tamtejszej kapituły z życzeniami.

20 maja 1957

[Rzym]

6.30. Delegacja zaprasza nas do Bari.

9.00. Matka generalna s[ió]s[tr] **orionistek**, prosta kobieta, Włoszka, przybyła z Tortony ze swoją radą gen[eralną]. Interesuje się zmianami w prowincji polskiej i urzędowaniem siostry Waldetrudy¹⁴¹. Uspakajam ją, tłumacząc konieczność zmian wywołaną starością i brakiem wykształcenia poprzedniej prowincjałki.

M[aria] Winowska z Paryża przyjechała na rozmowę; wyznaczam jej termin przyjęcia.

O[jciec] Turowski informuje o sprawie udzielania pomocy Polsce. Naprzód chce się tu zgłosić M[s]gr. Landi¹⁴²; dopiero po tej rozmowie mógłby przyjechać ks. prał. Wycisło.

¹³⁷ Sighard Kleiner OCist (1904–1995), kapłan zakonny, opat generalny Zakonu Cystersów 1953–1985. Świecenia 1928. Do cystersów wstąpił w 1928. W latach 1950–1953 prokurator generalny Zakonu Cystersów.

¹³⁸ Stanisław Józef Kiełtyka OCist (1914–1977), kapłan zakonny, opat w Szczyrzycu, doktor, tłumacz pism św. Bernarda z Clervaux. Założyciel w 1954 Muzeum Klasztornego oo. Cystersów w Szczyrzycu.

¹³⁹ Chodzi o m. Marię Mathildis Kütner CSSE (1893–1962), przełożoną generalną Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety 1942–1962.

¹⁴⁰ Wł. dom generalny; siedziba zarządu generalnego zgromadzenia zakonnego.

¹⁴¹ Chodzi o s. Waldetrudę Ludwikę Wochna PSMC.

¹⁴² Andrew P. Landi (1906–1998), kapłan. Świecenia 1934. Duszpasterz, zastępca dyrektora Caritasu w Brooklinie (Nowy Jork). W latach 1944–1979 pracownik Catholic Relief Services (CRS) – amerykańskiej katolickiej agencji humanitarnej, m.in. dyrektor regionalny CRS na Europę, Bliski Wschód i Afrykę Północną (1962–1966), zastępca dyrektora wykonawczego (1966–1979).

Ks[iądz] prał. Piwowar zwleka z przyjazdem. Oświadczam o. Turowskiemu, że nie mam zamiaru zbytnio zabiegać o tę pomoc.

10.00. Rozpoczyna się **konferencja rektorów Polskich Misji Katolickich** dla emigracji naszej. Przewodniczy abp Gawlina. Obecni są rektorzy^a: ks. Br[onisław] Michalski¹⁴³ i Staniszewski z Londynu, ks. Bombas¹⁴⁴ ze Szkocji, ks. Kwaśny z Paryża¹⁴⁵, ks. Lubowiecki z Frankfurtu, ks. Kubsz z Belgii, ks. Chmielewski¹⁴⁶ ze Szwecji i ojciec Dambeli¹⁴⁷ z Holandii. Każdy składa wyczerpujące sprawozdanie ze stanu emigracji w danym kraju i z pracy duszpasterskiej. Ks[iądz] Kwaśny jest naprawdę „kwaśny”, gnębi go choroba, nie umie opanować sytuacji w „Polsce Wiernej”. Najwięcej porządku znać w sprawozdaniu o. Kubsza. Ks[iądz] Bombas i ks. Michalski ujmują wszystko pod kątem widzenia przeżyć wojennych i tylko to widzą. Panuje nad sytuacją ks. Lubowiecki. Konferencja trwa do godz. 16.00 z przerwą obiadową.

11.00. Pracę przerywa kard. Masella¹⁴⁸, który przybywa z *visita di calore*^{b 149}.

17.00. Jesteśmy w k[ościel]e **św. Stanisława**, gdzie zbiera się duchowieństwo polskie świeckie i zakonne na adorację. A[rcyb]i[sku]p Gawlina zagaja; wygłasza długą konferencję „O jedności w metodach pracy duszpasterskiej w Polsce i o przygotowaniu do Millen[n]ium”.

Krótką wizyta u arcyb[isku]pa.

^a *W rękopisie*: rektorowie.

^b *W rękopisie*: coloro.

¹⁴³ Bronisław Michalski (1892–1968), kapłan, duszpasterz polonijny, kapelan wojskowy, infułat. Świecenia 1915. W latach 1919–1920 kapelan WP, kapelan Komendy Miasta Warszawy w latach 1920–1921. Administrator parafii wojskowej pw. NMP Królowej Polski 1932–1939 oraz proboszcz katedry polowej. Dziekan WP 1940–1946 i kanclerz kurii polowej WP we Francji, a następnie PSZ w Wielkiej Brytanii. W 1964 mianowany dziekanem generalnym WP. W latach 1964–1968 wikariusz generalny dla Polaków w Anglii.

¹⁴⁴ Ludwik Bombas (1892–1970), kapłan, rektor Polskiej Misji Katolickiej w Szkocji od 1948, duszpasterz polonijny. Świecenia 1915. Kapelan obrońców Lwowa 1918, następnie garnizonu w Wilnie, administrator parafii wojskowej w Katowicach. W czasie II wojny światowej m.in. duszpasterz I Korpusu PSZ w Szkocji. Protonotariusz apostołski 1965.

¹⁴⁵ Kazimierz Kwaśny (1900–1987), kapłan, infułat, rektor Polskiej Misji Katolickiej we Francji 1947–1972, działacz polonijny we Francji. Świecenia 1923. Duszpasterz wychodźstwa polskiego we Francji 1930–1947. Dziekan wschodniej Francji dla wychodźstwa polskiego 1945–1947.

¹⁴⁶ Czesław Chmielewski (1913–2002), kapłan, rektor Polskiej Misji Katolickiej w Szwecji 1953–1991. Świecenia 1939. Więzień KL Sachsenhausen i Dachau. Od 1945 duszpasterz wychodźstwa polskiego w Szwecji.

¹⁴⁷ Prawdopodobnie chodzi o o. Alfonsa Bronisława Dambka OFM (1906–1959), rektora Polskiej Misji Katolickiej w Holandii od 1952. W zakonie franciszkańskim od 1929, święcenia 1936. Po wybuchu II wojny światowej kapelan Batalionu Obrony Narodowej Ziemi Krotoszyńskiej. Podczas kampanii wrześniowej 1939 dostał się do niewoli niemieckiej. Przebywał w obozach jenieckich Obertreskau, Otten, Prenzlau i Gross-Born; wyzwolony w 1945. Po wojnie przebywał krótko w Niemczech, a następnie w Holandii.

¹⁴⁸ Benedetto Aloisi Masella (1879–1970), arcybiskup tytularny od 1919, kardynał od 1946, prefekt Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów 1954–1968, archiprezbiter Bazyliki Laterańskiej od 1951. Świecenia 1902. W latach 1919–1927 nuncjusz w Chile, od 1927 w Brazylii. Kamerling Świętego Kościoła Rzymskiego 1958–1970.

¹⁴⁹ *Lac*. serdeczna wizyta, kurtuazyjna wizyta składana nowo kreowanym kardynałom przez dostojników watykańskich oraz członków korpusu dyplomatycznego akredytowanego przy Stolicy Apostolskiej. Zazwyczaj odbywała się w oficjalnych apartamentach kongregacji watykańskich.

20.00. Th[om] **Kerstiens**¹⁵⁰, Szwajcar, sekretarz gen[eralny] Pax Romana¹⁵¹ (Fribourg), omawia szczegóły dotyczące pomocy dla studentów katolickich.

21.00. Ustalamy plan wyprawy do Bari, od 3 czerwca do Zielonych Św[iał].

21 maja 1957

[Rzym]

Po Mszy św. grupka **akademiczek** mieszkających na Trinità Dei Monti z obrazem Mater Admirabilis¹⁵².

9.00. Ks[iądz] Motylewski¹⁵³, kapłan warszawski, który dotąd nie odezwał się wcale, chociaż siedzi od 17 lat w Rzymie jako profesor w instytucjach kościelnych. Przyjmuje moją uwagę z uległością. Proszę, by pisywał do ks[ięży] biskupów.

10.00. Składam wizyty kardynałom **Piazz**¹⁵⁴, **Tisserantowi** i **Pizzardowi**. Kard[ynał] Pizzardo tłumaczy się w dalszym ciągu na temat księży polskich wyznaczonych na studia do Rzymu. Przedstawia mi jakiś papier podający racje, dla których by nie należało puszczać do Rzymu na studia. Racje te już wczoraj zostały pokonane i kardynał je wycofał.

14.00. Ks[iądz] **Lubowiecki** składa ofiarę na potrzeby prasy katolickiej w Polsce od duchowieństwa i wiernych pracujących w Niemczech.

15.00. Mons[ignore] **Landi** w imieniu Catholic Relief Services NCWC zgłasza się, aby otrzymać instrukcje co do przyjęcia pomocy dla Episkopatu polskiego. M[onsi]g[no]-r[e] ofiaruje pomoc w pieniądzu, w odzieży i w ubraniach. Idzie o organizację odbioru. Wyjaśniam, że miałem listy od M[s]gr. Wycisły i pragnąłbym z nim rozmawiać, gdyż on to właściwie podjął inicjatywę przekazania pomocy. Prał[at] Landi wyjaśnia, że ks. Wycisło j[est] wicedyrektorem, podczas gdy prezesem j[est] Mons. Strautsos¹⁵⁵ i on to skierował

^a W rękopisie: Motyleński.

¹⁵⁰ Thom Kerstiens, holenderski działacz katolicki, sekretarz generalny Pax Romana w latach 1955–1958.

¹⁵¹ Pax Romana – międzynarodowa federacja katolickich ruchów świeckich. Powstała w 1921 z Międzynarodowego Katolickiego Ruchu ds. Intelktualnych i Kulturalnych. W 1946 nastąpiło jej połączenie z Międzynarodowym Ruchem Studentów Katolickich. Obie organizacje działają samodzielnie, ale pod wspólną nazwą i mają swoją reprezentację w ONZ i UNESCO. Pax Romana koncentruje się na wielu obszarach obejmujących prawa człowieka, demokrację, edukację, eliminację ubóstwa, zrównoważony rozwój oraz dialog międzykulturowy i międzyreligijny.

¹⁵² Chodzi o klasztor Trinità dei Monti położony przy kościele Santissima Trinità dei Monti w Rzymie. Budowle zostały wzniesione w XVI w. i należą do katolików francuskich. W 1844 na ścianie klasztornej korytarza w Trinità dei Monti Paulina Perdrau, kandydatka do zgromadzenia, namalowała wizerunek Maryi – Mater Admirabilis, z łac. Matka Przedziwna. Początkowo fresk nosił nazwę *Madonna z lilią*. W 1846 papież Pius IX podczas odwiedzin w klasztorze na widok obrazu zawołał: „O, Mater Admirabilis”, poświęcił go i ustalił święto liturgiczne Mater Admirabilis z własnym formularzem mszalnym, obchodzone na pamiątkę wizyty i poświęcenia obrazu, tj. 20 października.

¹⁵³ Janusz Motylewski (1907–1963), kapłan, doktor filozofii, wykładowca psychologii eksperymentalnej, metafizyki i kosmologii na Papieskim Uniwersytecie Laterańskim 1940–1963, dziekan Wydziału Filozoficznego 1957–1963. Świecenia 1934. Asystent ds. dyscypliny w Papieskim Seminarium Rzymskim 1938–1949. Prałat papieski.

¹⁵⁴ Adeodato Giovanni Piazza OCD (1884–1957), kardynał od 1937, sekretarz Świętej Kongregacji Konsystorialnej 1948–1957. Świecenia 1908. Arcybiskup Benewentu 1930–1935, patriarcha Wenecji 1935–1948.

¹⁵⁵ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

do mnie Mons. L[andiego]. Stwierdza, że istnieje zastrzeżenie z Sekretariatu Stanu co do przyjazdu Mons. Wycisły i M[s]gr. Piwowara. Oświadczam, że Sekretariat mnie poinformował, że takie trudności nie istnieją. Ponowiłem swoją prośbę do kard. Stritscha, by ułatwił mi rozmowę z prał. Wycisłą i prał. Piwowarem. Mons[ignore] L[andi] gotów jest raz jeszcze przeprowadzić rozmowę ze swoimi mandatariuszami.

Ks[iądz] Rojek¹⁵⁶ z telewizji amerykańskiej przedstawia program swej pracy i pragnie poparcia. Odmawiam. Nikt nie umie wyjaśnić znaczenia pracy ks. R[o]jka. A[rcy]b[isku]p Gawlina wyraża się o nim dobrze. B[isku]p Baraniak ma najlepszą opinię o ks. R[o]jku. Ale mimo to wydaje mi się, że praca ta nie idzie prostymi drogami.

16.30. Składam wizytę kardynałowi **Micarze**¹⁵⁷ w jego siedzibie.

Umysł jeszcze przytomny, ale reumatyzm obezwładnia jego ruchy. Jest bardzo rozmowny i mówi wiele o wartości Polski dla równowagi moralnej Europy.

17.00. Rewizytuję kardynała **Masellę**, człowieka, jak na stosunki kardynalskie, jeszcze młodego i przytomnego.

18.00. Udajemy się do **Kolegium Polskiego** na piazza Remuria. Prowadzą je teraz jezuici. Jest ich aż siedmiu. Gospodarstwo prowadzą siostry włoskie, w dodatku obrz[ądku] wschodniego. Młodzież podstarzała, wymaga wymiany na nową. W kolegium pracuje 7 jezuitów – nieco za wielu. O[jciec] Semkowski – bodaj za skromna reprezentacja na tak trudny zespół. Przyjęto nas bardzo życzliwie. Księża pragną rozmawiać o sprawach instytutu niezależnie od kierownictwa. Otwarta pozostaje sprawa dalszego kierownictwa; zmartwychwstańcy pragnęliby wrócić z powrotem. Brak im jednak ludzi, chociaż środkami rozporządzają większymi. Ale zgromadzenie niemczy się; coraz więcej jest księży niemieckich. W Ameryce zapominają o tym, że zgr[omadzenie] jest założone przez Polaków.

Wróciliśmy do domu o godz. 18.30.

B[isku]p **Klepacz** informuje o kilku sprawach zebranych z rozmówcami. Nie brak kandydatów na rozmowy, niestety polityczne. A tych unikam.

22 maja 1957

[Rzym]

11.00. W **Instituto Ecclesiastico Polacco** przeprowadzam wizytację razem z bp. Klepaczem i bp. Choromańskim. Oglądamy cały budynek od piwnic po taras. W piwnicach są przeróbki; przystosowywanie budynku do przyjęcia pomieszczenia dla refektarza i sali rekreacyjnej. Kuchnie będą stąd wyniesione do budynku wewnętrznego, gdzie

¹⁵⁶ Wojciech Rojek (1906–1988), kapłan, duszpasterz i działacz emigracyjny oraz polonijny, duszpasterz żołnierzy polskich, redaktor programu telewizyjnego „Echa Polonii” (Nowy Jork) 1956–1958. Organizator corocznych pielgrzymek do Częstochowy od 1958. Organizator spotkań z Ojcem Świętym w Castel Gandolfo.

¹⁵⁷ Clemente Micara (1879–1965), wikariusz generalny Rzymu 1951–1965, kardynał od 1946, wicedziekan Kolegium Kardynalskiego. Święcenia 1902. Pracownik Sekretariatu Stanu od 1904, dyplomata papieski w nuncjaturach od 1915, m.in. pierwszy nuncjusz w Czechosłowacji 1920–1923, arcybiskup tytularny 1920, prefekt Kongregacji ds. Rytów 1947–1950, prefekt Kongregacji ds. Zakonów 1950–1953 i proprefekt Kongregacji ds. Rytów.

przygotowywuje się mieszkanie dla siostr i gospodarcze pomieszczenia. Na pierwszym piętrze nic się nie zmieniło. Ta sama ponura sala rekreacyjna połączona z biblioteką. Drugie piętro jest całe wyremontowane. Omawiamy stronę finansową IEP. Utrzymuje się głównie z darów Ligi Kat[olickiej] i ze stypendiów mszalnych, które każdy ksiądz odprawia w wysokości 20. Rektor prowadzi dokładną księgowość, której w 1951 r. nie miał. Prowadzi ją sam. Wygłosiłem kilka słów przemówienia do księży, po czym obiad, fotografie na sali rekreacyjnej i wizyta u siostr. Siostry mają trudny dostęp do domu, gdyż muszą obchodzić ulicę. Przejście zostało zamurowane. Postanowiliśmy, że wnioski z dzisiejszej wizytacji będą podane do wiadomości ks[iędza] rektora przed końcem pobytu mojego w Rzymie. Sprowadzają się one do następujących: 1) trzeba określić budżet IEP i wskazać źródło pokrycia; 2) starsi księża będą wymienieni i wrócą do Polski; 3) na ich miejsce przyjdą księża z Polski, których utrzymanie pokryje się ze stypendiów i płac ustanowionych przez Ligę Katolicką.

16.00. *Internunzio Ap[ostolico]*¹⁵⁸ z Holandii **Giobbe**¹⁵⁹ przyszedł z wizytą; informował o życiu i pracy polskich emigrantów w H[olandii]. Dobrze się wyrażał o ich pracowitości i życiu rodzinnym. Kapelan o. Derubel¹⁶⁰ zasługuje sobie na uznanie.

16.30. Mons[ignore] A[ndré] **Jullien**¹⁶¹, dziekan św. Roty Rzymskiej, z wizytą. Zapowiadał swoją rewizytę po Zielonych Świątkach.

17.00. Prof[esor] dr Ignazio Romano Pontuale¹⁶² wraz z żoną przyniósł małą chorą dziewczynkę, z prośbą o błogosławieństwo. Mała bardzo cierpi i ofiarowała swoje cierpienia za Kościół św. w Polsce.

17.30. Przełożona generalna s[ió]s[tr] Notre Dame matka **Ambrozia**¹⁶³, Niemka mówiąca po angielsku, dopytuje się ze swoją asystentką Ślżaczką, mówiącą źle po polsku, o sytuację zakonu. Wyjaśniam: 1) może wezwać do siebie prowincjalne; 2) uczynię wizytację apostolską po powrocie; 3) może matka generalna zabiegać o przyjazd do Polski; 4) kuria zwraca zabrane uprzednio obiekty; 5) politycznie nic im teraz nie grozi; 6) lepiej pocztą nie kontaktować się, tylko przez okazję.

18.00. Generał **karmelitów trzewickowych**¹⁶⁴, Irlandczyk, ze swoim asystentem, Holendrem, informuje się o położeniu zakonu w Polsce.

¹⁵⁸ *Wł.* internuncjusz apostolski – stały szef misji dyplomatycznej Stolicy Apostolskiej posiadający rangę II klasy (niższą od nuncjusza apostolskiego), odpowiadającą randze posła.

¹⁵⁹ Paolo Giobbe (1880–1972), arcybiskup tytularny od 1925, internuncjusz w Holandii 1935–1958, dyplomata watykański, wysoki urzędnik Kurii Rzymskiej. Świecenia 1904, kreacja kardynalska 1958.

¹⁶⁰ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹⁶¹ André-Damien-Ferdinand Jullien PSS (1882–1964), kapłan zakonny, dziekan Roty Rzymskiej 1944–1958. Świecenia 1905, kreacja kardynalska 1958, arcybiskup tytularny od 1962.

¹⁶² Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹⁶³ Ambrozia Maria Roecklein SSND (1893–1973), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Szkolnych de Notre Dame 1956–1968. Profesja 1913. W rzeczywistości była Amerykanką, urodziła się w Stanach Zjednoczonych, choć jej rodzina była pochodzenia niemieckiego.

¹⁶⁴ Kilian Lynch OCarm (1902–1985), kapłan zakonny, generał karmelitów trzewickowych 1947–1959.

19.00. Mons[ignore] **Poggi** był na wieczerzy, a później miał rozmowę z bp. Klepaczem i ze mną. B[isku]p **Klepacz** złożył wyjaśnienie dotyczące swego trzylecia. Ja informowałem o kandydatach do odznaczeń i mitr. Ponownie M[s]gr. Poggi pytał, co miałyby znaczyć, że ks. Gołębiowski, kandydat na sufragana sandomierskiego, wysyłał list do ks. Czuja z gratulacjami. Nie znam szczegółów tego; może to była próba obrony bp. Lorka. Wiem, że ks. G[ołębiowski] jest najbardziej wartościowym kandydatem z trójki przedstawionej. Inni są albo zbyt starzy, albo chorzy. Widać wielką wrażliwość Sekretariatu Stanu na progresistów. Inne sprawy dotyczyły ks. Lagosza, Piskorza, Lempartego, Radosza, Kellera¹⁶⁵, Hueta i i[nnych] ludzi, którzy pozwolili się użyć do rozbijania zwartości hierarchii kościelnej i przygotowywali sobie drogę do władzy kościelnej z pomocą *brachium saeculare*.

23 maja 1957

[Rzym]

9.00. Przedstawicielka **Legionu Maryi**¹⁶⁶ – Austriaczka, pragnęła zapoznać się ze stanem pracy L[egionu] M[aryi] w Polsce. Niestety, organizacja ta pozostaje pod wpływem ludzi niezrównoważonych (p. Anatol¹⁶⁷, ks. Szmidt¹⁶⁸), dzięki czemu idzie po linii wielkiego nieładu i przesady. Moja rozmówczyni ma sprawozdania z pracy, które nie odpowiadają prawdzie. Zostawiła mi pisma L[egionu] M[aryi].

9.30. P[an] **Domoradzki**¹⁶⁹ z Kanady, zabiegający od dawna o audiencję, przedstawił sprawę pomocy dla KUL zorganizowanej przez Uniw[ersytet] z Montrealu. Pyta, czy może się na mnie powoływać. Zgodziłem się tylko w tym wypadku, gdy sam uniwersytet będzie działał na rzecz KUL.

10.15. Nowa seria wizyt u ks[ięży] kardynałów: Costantiniego¹⁷⁰, Fumasoniego Biondiego¹⁷¹, Cicognaniego i Valeria Valeriego¹⁷².

¹⁶⁵ Józef Keller (1911–2002), etyk, religioznawca, badacz historii Kościoła katolickiego, profesor KUL 1954–1957. W 1957 porzucił stan kapłański. W latach 1958–1981 pracownik Instytutu Filozofii i Socjologii PAN. Autor wielu prac pisanych z pozycji krytyki marksistowskiej.

¹⁶⁶ Legion Maryi – katolicki ruch apostołstwa świeckich zapoczątkowany w Dublinie w 1921. W Polsce próby utworzenia Legionu Maryi pojawiły się w 1948. Bardziej znacząca działalność ruchu rozwinęła się dopiero w latach 80.

¹⁶⁷ Anatol Kaszczuk (1912–2005), działacz katolicki. Więzień obozu w Kozielsku, oficer artylerii, później lotnictwa, żołnierz PSZ na Zachodzie. Po zakończeniu II wojny światowej zapoznał się z ideą Legionu Maryi. W 1947 delegat Legionu Maryi na Polskę. Po powrocie do kraju w 1948 założył pierwsze prezydium Legionu Maryi w Ostródzie, następnie w Lublinie oraz za pozwoleniem prymasa Wyszyńskiego w 1949 w Warszawie, przy kościele pw. św. Augustyna. Prezydium, podobnie jak inne stowarzyszenia katolickie w Polsce ludowej, musiały zawiesić działalność.

¹⁶⁸ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹⁶⁹ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹⁷⁰ Celso Benigno Luigi Costantini (1876–1958), kardynał od 1953, kanclerz Świętego Kościoła Rzymskiego od 1954, doktor filozofii i teologii. Święcenia 1899; sakra biskupia 1921; pierwszy delegat apostołski w Chinach 1922–1933, zasłużony dla rozwoju tamtejszego Kościoła; sekretarz Kongregacji Rozkrzewiania Wiary 1933–1954.

¹⁷¹ Pietro Fumasoni Biondi (1872–1960), kardynał, prefekt Kongregacji Rozkrzewiania Wiary 1933–1960. Święcenia 1897; sakra biskupia w 1916.

¹⁷² Valerio Valeri (1883–1963), arcybiskup tytularny od 1927, kardynał od 1953, prefekt Kongregacji ds. Zakonnych 1953–1963. Święcenia 1907. Delegat apostołski do Egiptu i Republiki Arabskiej. W latach 1933–1936 nuncjusz w Rumunii, a następnie we Francji 1936–1944; urzędnik w watykańskim Sekretariacie Stanu.

Kard[ynał] **Costantini** zwołał wszystkich swoich pracowników i w ich obecności mówił piękne słowa o Polsce katolickiej. Powoływał się na Mickiewicza, na Sienkiewicza, na tradycje religijne Narodu. Okazał nam wiele współczucia.

Staruszek **Fumasoni Biondi** wspominał kardynała Ledóchowskiego, pod kierunkiem którego rozpoczynał swoją karierę w Propagandzie Wiary¹⁷³.

Kard[ynał] **Cicognani** w Kongregacji Rytów wypowiadał się bardzo zachęcająco o projekcie polskiego Rytuału złożonego do zatwierdzenia.

Kard[ynał] Valerio **Valeri** oprócz wizyty przyjął informację o pracy zakonów w Polsce.

16.30. Mons[ignore] **Samorè** przez dwie godziny uzgadniał różne szczegóły dotyczące nominacji biskupów i odznaczeń. Mons[ignore] S[amorè] rozporządza wielkim materiałem doniesień. Stawia je ostrożnie, by nie urazić. Ma zastrzeżenia przeciwko bp. Golińskiemu (katowicka katedra). Wysuwa obawy co do bp. Korszyńskiego (Kalisz, progresiści, odznaczenie). Pyta o Kielce. Proponuje wizytację seminariów w Polsce i wysuwa kandydatów na wizytatorów (o. Wawryn, o. Bulanda¹⁷⁴, o. Przybylski). Pyta o to, czy jest linia ustalona w postępowaniu z paksistami (PAX) i księżmi patriotami; czy ta linia nie jest zbyt łagodna itp. Rozmowa jest bardzo męcząca. Trzeba prostować wiele.

24 maja 1957

[Rzym]

10.15. Kardynał **Ottaviani**¹⁷⁵ przyjął mnie w swoim urzędzie. Był b[ardzo] rozmowny i miły. Interesował się zakresem wpływów PAX i pismami katolickimi dziś w P[olsce] wychodzącymi.

11.00. Odwiedziłem kardynała **Mercatiego**¹⁷⁶ w Bibliotece Watykańskiej. Staruszka przysypują książki. Jego prefekt, bardzo inteligentny zakonnik, pokazał mi pracownię naukowe, katalogi, magazyny, archiwum Biblioteki Watykańskiej. Jest to cudo techniki bibliotecznej.

W drodze powrotnej wstąpiliśmy z ks. Padaczem do św. Piotra, by pomodlić się do księcia apostołów i św. Piusa. Zatrzymywali nas Belgowie, Irlandczycy i jedna Polka z wycieczki Orbisu.

¹⁷³ Chodzi o Kongregację Rozkrzewiania Wiary – jeden z centralnych urzędów watykańskich zajmujących się działalnością misyjną Kościoła katolickiego. W 1988 – wraz z reformą Kurii Rzymskiej – dokonano zmiany nazwy na Kongregacja ds. Ewangelizacji Narodów.

¹⁷⁴ Edward Bulanda SJ (1902–1992), kapłan zakonny, historyk religii. W Towarzystwie Jezusowym od 1917, święcenia 1930. Aresztowany i więziony przez władze komunistyczne 1950–1951. Rektor Wydziału Teologicznego Bobolanum w Warszawie 1956–1958.

¹⁷⁵ Alfredo Ottaviani (1890–1979), kardynał od 1953, prosekretarz Kongregacji Świętego Oficjum 1953–1959. Święcenia 1916. Od 1928 urzędnik dykasterii watykańskich. Arcybiskup tytularny od 1962. Proprefekt Kongregacji Nauki Wiary 1966–1968.

¹⁷⁶ Giovanni Mercati (1866–1957), kardynał. Święcenia 1889. Sakra biskupia i kreacja kardynalska w 1936. W latach 1936–1957 bibliotekarz i archiwista świętego Kościoła rzymskiego.

14.00. Po obiedzie zwiedziliśmy wystawę „Veritas” zorganizowaną przez p. J[ózefa] **Kisielewskiego**¹⁷⁷ z Londynu. Krótka rozmowa z p. J[ózefem] K[isielewskim] na temat dalszej pracy wydawnictwa w Polsce. Radzę ograniczyć pracę na wychodźstwo, by neutralizować wpływy wydawnictw przysyłanych z P[olski] na emigrację.

15.00. Arr[ocato] **Vittorino Veronese**¹⁷⁸, Sekretarz Kom[isji] Kongresów Międzynarodowych Ap[ostolstwa] Świeckich. Pyta, czy mogą przyjechać katolicy z Polski na kongres. Gdyby tematyka była ustawiona bardziej pozytywnie, byłoby to możliwe. Udział byłby indywidualny, a nie grupowy. Przyjazd polskich katolików do Rz[ymu] byłby pożądany, ale mądrych.

16.00. **Maria Winowska** z Paryża informuje o swoim programie pracy. Proszę o poprawienie nieścisłości w książce Naurois *Dieu contre Dieu*; „Czytelnik” z W[arsza]wy zabiega o prawo przekładu. Może się przydać w walce z piasecczyną. Co do książki o s. **Faustynie**¹⁷⁹ radzę, by imię zastąpiła innym, a dopiero pod koniec wyjaśniła, że idzie o s. F[austynę]. W sprawie pracy o br. Albercie¹⁸⁰ nie widzę trudności w jej ogłoszeniu. Podobnie, gdy idzie o monografię o bp. Łozińskim. Radzę jako pilną uważać książkę o królowej **Jadwidzie**¹⁸¹. Polecam jako temat wychowawczy Anielę **Salawę**¹⁸². Proszę o artykuły o rozszerzeniu kultu św. Andrzeja Boboli¹⁸³ i św. Stanisława Kostki¹⁸⁴ na Kościół powszechny.

18.00. Of[iciec] **Robert Bose** TJ¹⁸⁵ z Radio Vaticana otrzymał szczegółowe informacje o różnych grupach katolickich w Polsce.

¹⁷⁷ Józef Kisielewski (1905–1966), pisarz, dziennikarz, kierownik Katolickiego Ośrodka Wydawniczego „Veritas”, działacz endecki. Po II wojnie światowej pozostał na emigracji. W latach 1946–1949 wydawał tygodnik „Przegląd Polski”, a w latach 1955–1959 pismo „Życie”.

¹⁷⁸ Vittorino Veronese (1910–1986), prawnik, działacz katolicki, polityk. Przewodniczący Rady Wykonawczej UNESCO 1944–1952. Prezes włoskiej Akcji Katolickiej 1944–1952. Sekretarz generalny UNESCO 1958–1961.

¹⁷⁹ Faustyna Kowalska (1905–1938), zakonnica, mistyczka, święta Kościoła katolickiego. Do Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia wstąpiła w 1925. W latach 1931–1935 doznała objawień Jezusa Miłosiernego, który nakazał jej propagować kult Miłosierdzia Bożego. Kanonizowana w 2000.

¹⁸⁰ Albert Chmielowski (1845–1916), artysta malarz, brat zakonny, apostoł ubogich i bezdomnych, święty Kościoła katolickiego. Uczestnik powstania styczniowego. Absolwent malarstwa w Monachium. Założyciel Zgromadzenia Braci Albertynów Trzeciego Zakonu Regularnego Świętego Franciszka Serafickiego Posługujących Ubogim (albertyni) i zgromadzenia sióstr albertynek. Kanonizowany w 1989.

¹⁸¹ Jadwiga Andegaweńska (1373/1374–1399), król Polski, święta Kościoła katolickiego. W 1384 koronowana na króla Polski; po ślubie z Władysławem II Jagiełłą 1386 królowa Polski. Apostołka Litwy, patronka dzieł miłosierdzia. Kanonizowana w 1997.

¹⁸² Aniela Salawa (1881–1922), mistyczka, terejarka franciszkańska, autorka *Dziennika*, wiele lat pracowała jako służąca. Błogosławiona Kościoła katolickiego. Beatyfikowana w 1991.

¹⁸³ Andrzej Bobola (1591–1657), kapłan zakonny, jezuita, misjonarz, męczennik, święty Kościoła katolickiego. W 1611 wstąpił do Towarzystwa Jezusowego; święcenia 1622. Duszpasterz i kaznodzieja w Nieświeżu, Wilnie, Bobrujsku, Płocku, Łomży. Zginął śmiercią męczeńską zamordowany przez Kozaków.

¹⁸⁴ Stanisław Kostka (1550–1568), jezuita, święty Kościoła katolickiego. W Towarzystwie Jezusowym od 1567. Odznaczał się wielką pobożnością i kultem NMP. Beatyfikowany w 1606, kanonizowany w 1726.

¹⁸⁵ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

25 maja 1957

[Rzym]

7.30. W dalszym ciągu przychodzą na Mszę św. różne grupy: młodzieży polskiej z Ameryki, Irlandczyków, zakonnice polskie z klasztorów rzymskich, Hiszpanki, grupy Polek z Ameryki itp. Dziś pokazał się Paweł **Sapieha**¹⁸⁶, syn Pawła z Siedlisk, który za czasów swej młodości był socjalistą. Dziś pracuje jako urzędnik emigracyjny w Grecji. Obraz zniszczenia i niedostatku. Co się zrobiło z tego młodzieńca, który swoje arystokratyczne życie cedił przez zęby zwątpienia we wszystko, nawet we własną mitrę sapieżyńską. Czy można by mu pomóc? Przyjdzie jeszcze jutro.

10.15. Odwiedzam kard. Canalego¹⁸⁷ w jego własnym mieszkaniu. Ofiarował mi rzadką relikwię *ex carne Pii X*¹⁸⁸ z prawej ręki, którą tyle błogosławił. W mieszkaniu pełno pamiątek po św. Piusie¹⁸⁹ i po kard. Merry del Valu¹⁹⁰. Kard[ynał] Canali jest tak dobry, mówi, że moje cierpienia są dla chwały całego Kościoła, „dla dobra nas wszystkich. Budzą nas z uśpienia”.

10.50. Jadę do **kard. Agagianiana**, który przyjmuje nas w Kolegium Ormiańskim w otoczeniu trzech arcybiskupów, dwóch biskupów i rektora młodzieży ormiańskiej. Boleje nad swoją ojczyzną. Pocieszam go, że dole nasze równe, a jednak Naród polski nie przestaje ufać i wierzy Matce Boga żywego. Rozmowa trwa godzinę; kończy się fotografią.

„Po drodze” wступujemy do św. Pawła za Murami. Jest tu zawsze wspaniale, rozległe, na miarę serca Pawłowego, które było obszerne. Na tle pięknej całości razi ustawiony niefortunnie sarkofag jakiegoś świętego w szklanej trumnie, przy którym ludzie zatrzymują się ze zdziwieniem. Robi to osobliwe wrażenie, zwłaszcza na cudzoziemcach. Modlimy się u grobu św. Pawła. Wracając, mijamy całe szeregi młodzieży ze szkół, która idzie w porządku pięknie ubrana, pogodna, wesoła, czysta, dobrze odżywiona. Jak trudno o taki obraz w Polsce, tak bogatej w dzieci.

12.00. Przyjmuje **Jana Kulakowskiego**¹⁹¹ – sekretarza Conf[édération] Int[ernationale] des Syndicats Chrétiens (Bruxelles)¹⁹². Chce rozwinąć działalność C[onfédération] I[nternationale] na Polskę. Jest niedoinformowany.

¹⁸⁶ Paweł Maria Sapieha (1900–1987), książę, oficer WP i armii Stanów Zjednoczonych. Uczestnik wojny polsko-bolszewickiej. Po II wojnie światowej pracownik kontrwywiadu amerykańskiego, m.in. w latach 60. rezydent w Atenach.

¹⁸⁷ Nicola Canali (1874–1961), kardynał, protodiakon Świętego Kolegium Kardynałów (ostatni kardynał bez sakry biskupiej). Ogłosił wybór kard. Roncalego na papieża Jana XXIII i go koronował. Świecenia 1900. Od 1908 urzędnik Sekretariatu Stanu i kongregacji watykańskich. W 1935 kardynał; od 1941 wielki penitencjariusz.

¹⁸⁸ *Lac. z ciała.*

¹⁸⁹ Pius X, właśc. Giuseppe Melchiorre Sarto (1835–1914), papież, święty Kościoła katolickiego. Świecenia 1858; sakra biskupia 1884, kreacja kardynalska 1893. Wybrany papieżem podczas konklawe w 1903. Wydał 16 encyklik, zreformował Kurię Rzymską.

¹⁹⁰ Rafael Merry del Val (1865–1930), kardynał, dyplomata watykański, sekretarz stanu. Świecenia 1888; sakra biskupia 1900, kreacja kardynalska 1903. 1903–1914 Sekretarz Stanu Stolicy Apostolskiej. 1914–1930 prefekt Kongregacji Świętego Oficjum.

¹⁹¹ Jan Kulakowski, sekretarz Międzynarodowej Konfederacji Chrześcijańskich Związków Zawodowych.

¹⁹² *Fr.* Międzynarodowa Konfederacja Chrześcijańskich Związków Zawodowych – organizacja międzynarodowa zrzeszająca związki zawodowe, powstała w 1919, skupiająca katolików i protestantów, działająca na podstawie programu opartego na moralności chrześcijańskiej.

13.00. Na obiad przychodzi ks. prał. **Rojek** z Ameryki, „spec od telewizji”. Przynosi płyty, na których „pełno Rojka”. Wszystko robi ks. Rojek. Właśnie teraz ma przedstawić nam owoce swej pracy. Zdania o nim są podzielone: jedni go potępiają, inni cenią jako księdza uczciwego. Stał się powodem wielkiej dla nas przykrości, gdy po uroczystości w sali św. Stanisława ukazał się reportaż w londyńskim piśmie polskim, opisujący działalność księdza R[o]jka na sali uroczystości. Oczywiście uwieczniono p. Papéego z ks. Meysztowiczem w pierwszym rzędzie, jak istotnie było. Sprawa ta jest delikatna obustronnie: dla nas o tyle, że właściwie Rząd w L[ondynie] już nie istnieje; a dla p. P[apéego] o tyle, że jako dyplomata nie powinien stwarzać drastycznych sytuacji. Na Watykanie mają wielki kłopot z p. P[apéem]; nie mają zwyczaju wymawiać gościnności. A p. P[apée] jest obecnie kłopotliwym gościem. Uczyniłem wymówki ks. R[o]jkowi, ale on tłumaczył się, że artykuł nie pochodził od niego.

Po obiedzie Msgr. **Caretta** wprowadził nas w obrzędowe tajniki jutrzejszej **beatyfikacji** u św. Piotra.

16.00. Z ks. Włodziem Okońskim wyprawiliśmy się do *sanctuarium Divino Amore*¹⁹³. Odbiera tu cześć Matka Boża, której lud rzymski przypisuje ocalenie Wiecznego Miasta w czasie wojennych bombardowań. W kościółku obwieszonym wotami jest różaniec. Dzieci z sąsiedniego schroniska śpiewają „epileptycznie”. Co można zrobić z melodią, gdy nie jest poddana zasadom muzyki. Ciągną pielgrzymki. Co raz zajeżdża wspaniały, wygodny autokar „Roma – Divino Amore”, wysiadają tłumy ludzi i udają się pod górę. Jak bardzo różnią się oni swym ubiorem zasobnym i wyglądem od naszych pielgrzymich biedaków, którzy ciągną na Jasną Górę. Odbywamy długi spacer po okolicy i wracamy do *sanctuarium*. Pracuje tutaj zgromadzenie zakonne, coś w rodzaju polskich paulinów. Gromada chłopców przygotowuje się do kapłańskiej służby w *sanctuarium*. Otaczają nas czarne głowy. Pytają o *Madonna nera*¹⁹⁴. Proszą, bym odprawił wieczorną Mszę św. Niestety, muszę na 19.00 wracać do Rz[ymu].

W czasie spaceru **namawiam Włodzia**, by już skończył z tym doktoratem, który robi od lat. I by wracał do Polski. Ociąga się. Przywiązał się do Polonii angielskiej i chce pracować wśród młodzieży emigracyjnej. Przedstawiam mu obraz młodzieży polskiej, tych chuliganów i wdechowców. To działa. Wracamy do miasta.

19.00. Punktualnie stajemy przed domem **ks[ięży] marianów**. O[jciec] generał Mroczek wygłasza do biskupów mowę po łacinie. Może dlatego, by nie urazić Litwinów i Amerykanów polskiego pochodzenia, których dziś coraz więcej w zgromadzeniu. O[jciec] Mroczek widzi trudności wyrastające z tej „międzynarodowości” zgromadzenia. Mówię zebranym o pracy duchowieństwa w Polsce. Po wieczery krótka rozmowa i wracamy przez zalane potokami światła miasto do domu. Jest ludno na ulicach, ruch olbrzymi,

¹⁹³ Santuario della Madonna del Divino Amore – sanktuarium maryjne, wotum za ocalenie rzymian i Rzymu w czasie II wojny światowej. 24 I 1944 w związku z niebezpieczeństwem zniszczenia miasta cudowny wizerunek Madonny Bożej Miłości z sanktuarium w Castel di Leva przeniesiono do kościoła pw. św. Ignacego w Rzymie. 4 VI 1944 lud rzymski przed wizerunkiem Madonny złożył ślub, zobowiązując się do nawrócenia, budowy sanktuarium i rozwijania dzieł miłosierdzia. Z działań wojennych miasto wyszło prawie bez szwanku.

¹⁹⁴ Wł. czarną Madonnę.

tłumy swobodnie chodzących ludzi, roześmianych, dobrze ubranych. O tej porze w naszej Warszawie ulice już opustoszały pogrążone w ciemnościach.

26 maja 1957

[Rzym]

10.00. W k[ościel]e św. Stanisława odprawiam Mszę św. dla Polonii rzymskiej. Niewielki kościółek jest wypełniony; w pierwszym szeregu siedzi p. Papée. Ks[iądz] Meysztowicz, bp Baraniak, inf. Staniszewski i inni są w ławkach. Przyszło wielu księży polskich. A[rcy]-b[isku]p Gawlina wita na progu kościołka. Przy ołtarzu gromadka dziewczynek w strojach krakowskich; w czasie Mszy św. przystępują do Komunii św., podobnie jak kilka starych pań. Z „arystokracji duchowej” nikogo nie widać przy Stole Pańskim.

Po Mszy św. wygłaszam kazanie o zasadach życia i pracy Kościoła w Polsce. Przechodzimy na salę, gdzie dzieci wręczają kwiaty. Ks[iądz] **Rubin**, duszpasterz Polaków w Rzymie i we Włoszech, wygłasza krótkie przemówienie. Fotografie, pozdrowienia i wracamy do mieszkania arcyb[isku]pa na śniadanie. Jakiś reporter z „Giornale d’Italia”¹⁹⁵ pyta o sytuację Kościoła w Polsce. Jest bez sutanny, w koloratce tylko, chociaż podaje się za Włocha i księdza. Mówię mu o znaczeniu encykliki Ojca Świętego o mistycznym Ciele Chrystusa w Polsce, o organizacji katechizacji przy kościołach, o pracy duszpasterskiej, o powrocie religii do szkół. Mój reporter prosi o szczegóły osobiste, z życia w więzieniu. Unikam tego. Nie pozwalam nic ogłaszać przed uprzednim przedstawieniem mi tekstu.

12.30. W domu. Jest Paweł **Sapieha**, z którym kilka słów.

W czasie obiadu monsignore **Schioppe** obchodzi imieniny. Wygłaszam polsko-włoskie przemówienia. I **filippino** ma też imieniny. Rzym święci dziś św. Filipa Nereusza¹⁹⁶.

Po obiedzie T[adeusz] **Bielecki**¹⁹⁷, który przedtem prowadził długie rozmowy z bp. Klepaczem. Prosi o błogosławieństwo.

Ks[iędzu] prał. **Filipiakowi** wręczam sprawę *facultates specialissime* na terenie ZSSR, do opracowania.

Ks[iądz] Naruszewicz porusza sprawę wicepostulatora dla ks. **Brossa** w sprawie Bojanowskiego. Jestem zdania, że trzeba ją dać ks. dr. L. **Górskiemu** z Poznania.

¹⁹⁵ „Il Giornale d’Italia” – włoski dziennik ukazujący się w Rzymie w latach 1901–1976, reprezentujący opinie konserwatywnej prawicy. Redaktorem naczelnym w latach 1946–1962 był Santi Savarino, senator z ramienia Chrześcijańskiej Demokracji.

¹⁹⁶ Filip Neri (1515–1595), kapłan zakonny, założyciel flipinów, opiekun pielgrzmów, podróżnych i chorych, zwany apostołem Rzymu, święty Kościoła katolickiego. Beatyfikowany w 1615, kanonizowany w 1622.

¹⁹⁷ Tadeusz Bielecki (1901–1982), polityk, publicysta, działacz emigracyjny. Doktorat na UJ. W latach 1930–1935 poseł na sejm. Od 1939 prezes Rady Naczelnej Stronnictwa Narodowego. W latach 1946–1948 redaktor naczelny pisma „Myśl Polska”. Po wojnie pozostał na emigracji, biorąc czynny udział w życiu politycznym polskiego wychodźstwa, m.in. współtworzył reprezentację polskich stronnictw powołaną w 1949 pod nazwą Rada Polityczna, która funkcjonowała do 1954. W tym samym roku został prezesem powołanej Tymczasowej Rady Jedności Narodowej i obowiązki te pełnił aż do jej rozwiązania w 1972.

Ks[iądz] prałat **Tochowicz** zdaje sprawę ze swej pracy w Rzymie po 1951 r. Opuścił Rz[ym] nie dlatego, że nie mógł tu żyć, jak fama głosiła, ale dlatego, że chciał pisać pracę, dla której tu nie było warunków.

18.30. W Bazylice św. Piotra beatyfikacja bł. Marii od Opatrzności B[ożej] **Eugonii Smet**¹⁹⁸. Jedziemy razem – wszyscy biskupi polscy i ks. prał. Padacz. Towarzyszy nam M[s]gr. Caretta, mój ceremoniarz rzymski. Przez cortile di S[anto] Damaso kierujemy się do Aula Regia, a stąd do bazyliki. Ogromne przestrzenie, sale, korytarze, schody, arrasy, tyle razy oglądane, dziś to wszystko niemal niknie. Mam być pierwszy raz w świetnym gronie kardynałów. Ściągają powoli do kaplicy Pietà. Zbiera się jedenastu. Wszyscy są b[ardzo] życzliwi. Najdalej trzyma się kard. Pizzardo, niespokojny staruszek, ciągle czegoś szukający. Kard[ynał] **Masella** prowadzi ze mną długą rozmowę. Kard[ynał] **Agagianian** zawsze serdeczny. Kard[ynał] Tisserant sztywny. Zbiera się dwór papieski. Wszystko tu działa jak w zegarku. Rzesza już szumi. Czasem podnosi się śpiew – *Christus vincit*¹⁹⁹. Reszta idzie zwykłym trybem. Ojciec Święty spokojny, uśmiechnięty, prosty jak strzała. Sprężystym krokiem wchodzi na *sedia gestatoria*²⁰⁰. Po drodze rozdaje białe piuski, które wkłada na głowę. Jest wyjątkowo bezpośredni. Wspaniała jest bazylika w tym oświetleniu. Kopuła jeszcze wyrosła. Rzesza wyciąga dłonie do Ojca Świętego. Małe dzieci machają rączkami. Wszystko jest radosne. Świat katolicki cieszy się, że jest wolny i że rodzi świętość. I my też przezeń rodzimy świętość, ale... wolność? Jednak, gdy niewolnik znajdzie się wśród wolnych, ból serca jest nie do wytrzymania. Kontrast to zbyt silny. A jednak trzeba radować się wielkodusznie radością i wolnością innych. Odzywają się głosy, które radują: *Polonia, Polonia, e viva Polonia...* Boję się, by to nie był przerost indywidualizmu. Wszak jesteśmy w Kościele powszechnym. Ale niech się radują wszystkie członki, gdy jeden członek doznał nieco pociechy. Wspaniały świat, błyszczący pięknem, orderami. Wśród nich przedstawiciele tych narodów, które stały się sprawcami naszej męki. Trzeba i tu zdobyć się na wielkoduszność. Baranek Boży gładzi i ich grzechy. Trzeba być pokornym wobec przestępców. Ten piękny świat przecież ma przebliski poczucia swej winy wobec nas. „Wicinsky” – ma oznaczać mnie. Coraz więcej jest tych głosów. To na chwałę Dziewicy Wspomożycielki. Tym razem boję się, by to nie naruszyło obyczajów tu panujących. Cześć należy się tylko papieżowi. Kard[ynał] Micara prosi, by błogosławić tych, co wołają: *Polonia, Polonia*. Uśmiecham się do nich. Błogosławi tutaj tylko papież.

Uwielbienie **Błogosławionej** jest królewskie. Wszystkie uczucia są zwrócone do niej, przez Ojca Świętego, który zatrzymuje na sobie uwagę ludu wiernego. Modlimy się w ciszy.

¹⁹⁸ Eugénie Smet, Maria od Opatrzności (1825–1871), błogosławiona Kościoła katolickiego. Założycielka Stowarzyszenia Pomocników Świętych Duszy; beatyfikowana w 1957.

¹⁹⁹ Chodzi o pieśń: *Christus vincit* [Christus regnat, Christus imperat], *lac.* Chrystus zwycięża [Chrystus króluje, Chrystus panuje]. Pierwsze słowa wczesnochrześcijańskiego hymnu poświęconego Jezusowi Chrystusowi. Śpiewane w języku polskim: Chrystus wodzem, Chrystus królem, Chrystus władcą nam.

²⁰⁰ *Lac.* przenośny tron, lektyka papieska noszona na ramionach przez sędziarzy papieskich, po raz ostatni użyta przez papieża Jana Pawła I.

Moi „koledzy” w gronie Kolegium dają mi różne wyjaśnienia. Kard[ynał] Micara opiekuje się mną w życzliwy sposób. Kard[ynał] Tisserant nadal jest sztywny. Całe to nieliczne grono modli się bardzo wygodnie, sfatygowane przez życie. Wszystko staruszkowie, którym należy się zasłużony odpoczynek. Jakżeż odbiega od nich papież, 82-letni starzec, na którym nie znać lat. Trzyma się prosto, chodzi sprężystym krokiem, zawsze uważny, przytomny, obecny, czujny na wszystko, na każde skinienie ręki, na każdy życzliwy ruch. To jest zadziwiające. Już wprawdzie nie śpiewa, czyni to archiprezbiter²⁰¹. Ale, gdy po uroczystości rozmawia z przedstawicielami zakonu i rodziny, umie im poświęcić wiele czasu i uwagi. Gdyby to było w Polsce, to ta wspaniała publiczność usłyszałaby zamiast barokowych śpiewów piękne, porywające kazanie. Wracamy od ołtarza powoli, powoli. Ojciec Święty zmienia białe piuski. Znowu padają okrzyki na cześć Polski. Zwłaszcza przy św. Piotrze. Znowu słyszę tak często wołanie: „Wicinsky”, „primate” itd. Jakieś niemowlę dotarło nad głowami do Ojca Świętego. Otrzymało krzyżyk i wraca zdumione ponad szeregiem gwardii do matki.

Wreszcie jesteśmy znowu przy Pietà. Kardynałowie kolejno witają papieża. Niektórzy załatwiają długie sprawy. Papież słucha z uśmiechem. Ja mówię krótko: „Ojcze Święty, doznałem uczucia wolności; to, co przeżyłem w bazylice, daje zrozumieć, jak wielką łaską jest wolność”.

Wracamy znowu przez długie korytarze, olbrzymie klatki schodowe, sale obwieszone arrasami. Biskupia Polonia jest pod olbrzymim wrażeniem. Tak mało doznajemy tej łaski. W ciszy docieramy do domu. Po wieczerzy dłuższa rozmowa z J[ózefem] **Kisielewskim** z Londynu. Prosi o błogosławieństwo dla „Veritas”; myślę, że jeszcze nie czas. W pracy niech orientują się raczej na emigrację niż na kraj. Pozwalam na drukowanie w piśmie poszczególnych czytanek majowych. Zgadzam się na ogłaszanie tych tekstów, które pochodzą z „Przewodnika Katolickiego”, z „Wiad[omości] Archidiecezjalnych” Gnieźnieńskich”, z „Tyg[odnika] Pow[szechnego]”, z „Gościa Niedzielnego” czy z „Wiad[omości] Archidiecezjalnych” Warsz[awskich]”. Teksty w prasie PAX nie są autoryzowane.

27 maja 1957

[Rzym]

7.30. Po Mszy św. Jerzy **Zawieyski** i Maria **Winowska**. Depesza do ojca **przeora** Jasnej Góry wzywająca go do przyjechania. Druga do o. **Lysika**. Włodzio **Okoński** prosi o pozwolenie na przyjazd Marysi, z którą dawno się nie widział, od wyjazdu z Polski. Zgadzam się na to, by przyjechali razem z o[jcem] przeorem.

Ks[ięża] **orioniści** w liczbie czterech, pod nieobecność o[jca] generała, składają hołd. Wybierają się do Polski. Brak pozwolenia.

²⁰¹ *Lac.* archiprezbiter – wysoki dostojnik kościelny będący w kościele katedralnym pierwszym zastępcą biskupa w wykonywaniu czynności liturgicznych. Godności archiprezbiterów rzymskich bazylik większych zazwyczaj nadawane są kardynałom będącym najbliższymi współpracownikami papieża. W tym wypadku chodzi o archiprezbitera Bazyliki św. Piotra na Watykanie, w latach 1939–1959 był nim kard. Federico Tedeschini.

O[jciec] **Bednarski**²⁰² w sprawie pomocy KUL. Jestem zdania, że na terenie Kanady, obydwu Ameryk i krajów romańskich można organizować. Od Niemców lepiej nie brać pomocy. Projekty te wykonywać przez abp. Gawlinę.

11.00. Generał o[jców] **franciszkanów** z o. **Ricciardim**²⁰³, postulatorem sprawy o. Kolbego i A[nieli] Salawy. Proszę, by w sprawie o. Kolbego *causa Cracoviensis* była zamieniona na c[ausa] **Varsaviensis**. Nadal jest otwarta sprawa: *confessor*²⁰⁴ czy *martyr*²⁰⁵.

12.00. O[jciec] **Leon Deschâtelets**²⁰⁶, generał oblatów M[aryi] N[iepokałanej]. Informuje o sytuacji oblatów w Markowicach, w Bruczkowie i w Obrze. Ojciec generał chce złożyć intencje mszalne dla ubogich księży i dla zakonu.

12.30. Gen[erał] o[jców] **saletynów**²⁰⁷ z o. Michalskim²⁰⁸. Wśród różnych spraw budowa kościoła we Włochach. Jutro na Mszę św. przyjdą dwaj Małgasze.

Generalna adoratorek Ester **Graziosi**²⁰⁹ prosi o wizytację sióstr w Bolesławcu. Pytanie, czy potrzebna pomoc.

Ks[iaźdz] prałat **Staniszewski** przed odjazdem do Londynu otrzymuje zapewnienie pełnego poparcia dla jego pracy. Niech będzie wyrozumiały dla abp. G[awliny], który może jest niekiedy przykry i szorstki. Kilka słów o tym, co uzgodniłem z „Veritasem” i p. Kisielewskim, dla informacji.

28 maja 1957

[Rzym]

7.30. Dwaj Małgasze z Madagaskaru służyli mi dziś do Mszy św. Kościół powszechny wspiera się całym sercem. Modlitwa łączy kontynenty.

²⁰² Feliks Wojciech Bednarski OP (1911–2006), kapłan zakonny, filozof, wykładowca etyki na KUL 1949–1957, profesor teologii moralnej na Papieskim Uniwersytecie św. Tomasza z Akwinu w Rzymie 1956–1986. Do dominikanów wstąpił w 1927; profesja zakonna w 1932; święcenia 1936. W 1945–1949 naczelný kapelan ZHP w archidiecezji krakowskiej. Od 1961 konsultor Papieskiej Komisji Kościołów Wschodnich. Ekspert podczas Soboru Watykańskiego II. Sekretarz generalny komisji ds. rzymskich obchodów Millennium. Od 1979 główny postulator procesu beatyfikacyjnego królowej Jadwigi. W 1993 wrócił do Polski. W 1994 doktor *honoris causa* ATK.

²⁰³ Antonio Maria Ricciardi OFM (1911–1996), kapłan zakonny, postulator generalny zakonu franciszkanów 1940–1976, moralista. Śluby zakonne 1927; święcenia 1934. Wspierał prace zgromadzeń zakonnych dotyczące spraw beatyfikacyjnych i kanonizacyjnych.

²⁰⁴ *Lac.* wyznawca.

²⁰⁵ *Lac.* męczennik.

²⁰⁶ Leon Deschâtelets OMI (1899–1974), kapłan zakonny, generał Zgromadzenia Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej 1947–1972.

²⁰⁷ W latach 1946–1958 9. superiorem generalnym Zgromadzenia Misjonarzy Matki Bożej z La Salette (saletynów) był ks. Joseph Imhof MS.

²⁰⁸ Prawdopodobnie Stanisław Michalski (1916–2003), kapłan, duszpasterz emigracyjny, wojskowy. Przed 1939 wojskowy, następnie w obozie jenieckim. Dalsza służba w II Korpusie Polskim we Włoszech. Po opuszczeniu wojska wstąpił do Kolegium Polskiego w Rzymie. Święcenia 1952. Od 1965 kierownik biura Centralnego Ośrodka Duszpasterstwa Emigracji w Rzymie. Protonotariusz apostolski.

²⁰⁹ Ester Graziosi ASC (1881–1971), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Adoratorek Krwi Chrystusa 1947–1959. W zgromadzeniu od 1895, pierwsza profesja 1897.

9.00. Mons[ignore] Carlos **Bayer**²¹⁰ w sprawie Caritas. Proszę o statut międz[ynarodowy] Caritas; proszę o kilka artykułów na temat sytuacji Caritas w Polsce. Mogą przysyłać lekarstwa, ubrania i obuwie. Żywności niech nie przysyłają.

9.30. Matka **Bonifacja Werner** omawia sprawę zmian w konstytucjach urszulańskich. Wypowiada się przeciwko klauzurze pap[ieskiej], gdyż to przeszkadza pracy wychowawczej.

10.00. Zgr[omadzenie] o[jców] **pasjonistów**, wyjaśniam sytuację. Mówię o parafii dla pasjonistów; niech pozwolą przyjąć parafię w mieście.

Zgrom[adzenie] Sacré Coeur; Grabów.

Ks[iądz] **prał. Wycisło** oświadcza, że nie było zakazu od Stolicy Apostolskiej przyjazdu. Kard[ynał] Stritch oświadczył, że wszystko, czego prymas zażąda, będzie spełnione, gdyż on działa, a nie my. Ustalamy, że: 1) wysię lekarstw za 5000 dol[arów]; 2) nabędzie aparaturę r[en]tg[enowską], książki lekarskie itp.

12.00. B[isku]p z **Chalons**²¹¹ przedstawia mi list ks. Kulawika²¹², który zaprasza go do Polski w imieniu^a bp. Świrskiego.

12.15. Gen[erał] **pijarów**²¹³ prosi o pozwolenie na parafię w W[arsza]wie, tak by była możliwość wybudowania konwiku i szkoły.

12.30. Gen[erał] **werbistów**²¹⁴, proszę, by wezwał prowincjałów do Rzymu. Gotowi są przyjąć placówkę w W[arsza]wie. Pytają, czy można wysłać misjonarzy z Polski za granicę. Radzę, by prowincjałowie polscy wystąpili ze staraniami.

14.00. Sufragan kardynała Van Roeya^{b215}, M[s]gr. Suenens²¹⁶, w imieniu^c prymasa Belgii²¹⁷ składa pozdrowienie Polsce katolickiej. Przynosi swoje piękne książki.

^a *W rękopisie*: imieniem.

^b *W rękopisie błędnie*: Roy.

^c *W rękopisie*: imieniem.

²¹⁰ Właśc. Carl Johannes „Carlo” Bayer (1915–1977), niemiecki ksiądz, pionier i współtwórca organizacji charytatywnej Caritas Internationalis. Świecenia 1940. W latach 1951–1970 sekretarz generalny Caritas Internationalis – federacji krajowych stowarzyszeń Caritas. Szczególnie zaangażowany w pomoc Kościołowi w Ameryce Południowej oraz Europie Środkowo-Wschodniej.

²¹¹ René-Joseph Piérard (1899–1994), biskup Chalons w latach 1948–1973. Świecenia kapłańskie 1923. Koadiutor biskupa Chalons 1945–1948. Sakra biskupia 1946.

²¹² Bolesław Kulawik (1905–1972), kapłan, proboszcz parafii w Sarnakach (diecezja drohiczyńska) 1942–1968. Zaangażowany w ruch księży-patriotów. Redaktor organu prasowego „Głos Kapłana”.

²¹³ Vincent Tomek SP (1892–1986), kapłan zakonny, przełożony generalny Zakonu Kleryków Regularnych Ubogich Matki Bożej Szkół Pobożnych (pijarów) 1947–1967. Śluby zakonne 1909.

²¹⁴ Alois Große-Kappenberg SVD (1890–1957), 5. generał Zgromadzenia Słowa Bożego (werbistów) 1947–1957. Świecenia 1915. W latach 1938–1947 przełożony prowincjalny werbistów w Austrii.

²¹⁵ Joseph-Ernest Van Roey (1874–1961), arcybiskup Mechelen 1926–1961, prymas Belgii, kardynał. Świecenia 1897, sakra biskupia 1926, kreacja kardynalska 1927. Podczas II wojny światowej opowiedział się za neutralnością i starał się uchronić Kościół przed wpływami nazistów.

²¹⁶ Léon-Joseph Suenens (1904–1996), biskup tytularny i biskup pomocniczy archidiecezji Mechelen 1945–1961. Świecenia 1927. Wykładowca w WSD w Mechelen 1930–1940, wicerektor Katolickiego Uniwersytetu w Leuven 1940–1943, rektor 1943–1945. W latach 1961–1979 arcybiskup metropolita Mechelen-Brukseli i prymas Belgii. Kreacja kardynalska 1962. Jeden z czterech kardynałów moderatorów Soboru Watykańskiego II. W okresie posoborowym krytyk papieża Pawła VI oraz jego nauczania zawartego w encyklice *Humanae vitae*.

²¹⁷ Chodzi o Josepha Ernesta van Roeya.

15.00. Ks[iaǳ] **Piwowar** z Ameryki zgłasza się na rozmowę. Wita mnie przyjemnym pozdrowieniem. „Zaledwie wysiadłem z samolotu, powiedziano mi, że Watykan ma kłopoty z prymasem i nie wie, co z nim zrobić. Rad by delikatnie się już pożegnać”. Pocieszam ks[iaǳa] prałata, że pojedę wtedy, gdy załatwię swoje sprawy. Omawiamy działanie funduszu Ligi Katolickiej.

16.00. Wizyta u **siostr felicianek** na Monte Sacro. Siostry ubolewają, że jest ciasno i ubogo. A mnie razi luksus na tle polskiej biedy. Mówię do nich o ubóstwie, by nie straciły ducha, którego wyniosły z Polski. Zda się tego nie chwytają, są w swoim świecie.

16.30. Generał **salwatorianów**²¹⁸ z krótkim pozdrowieniem.

17.00. Generał **zgr[omadzenia] Ducha Świętego**²¹⁹, który ma dom w Bydgoszczy i w Puszczykowie.

18.00. Ks[iaǳ] **Piwowar** ponownie przyszedł na rozmowę. Poruszam sprawę ustanowienia przez L[igę] K[atolicką] 30 stypendiów dla młodych księży z Polski, na Ateneach papieskich w Rz[ymie]. Ks[iaǳ] P[iwowar] nie może decydować, musi radzić się w Am[eryce], chociaż pieniądze są do dyspozycji prymasa P[olski]. Podobnie rzecz się ma ze sprawą remontów w Instytucie na Pietro Cav[allini]²²⁰. Ks[iaǳ] P[iwowar] jest zdania, że byłoby łatwiej, gdyby istniał jeden instytut zamiast trzech; tłumaczę mu, że w Rz[ymie] przed wojną obydwie były ciasne. A Seminarium [Polskie] w Paryżu zgarnia powołania z Europy.

19.00. Zgłasza się **padre Lombardi**²²¹ i zaprasza na Mondo Migliore²²². Jest prosty, miły, rozmowny, ale gdy idzie o komunizm operuje schematami. Brak mu naszego doświadczenia!

Przed wieczrą – M[s]gr. **Caretta**, ceremoniarz; miał wiele kłopotów z amb[asadorem] Papéem, który jednak domaga się miejsca dla siebie w Santa Maria [in] Trastevere w czasie uroczystości *possesso*. Przychodzi też abp Gawlina, który chce jechać do Mondo Migliore z nami.

Po wieczery rozmowa z **Jerzym Zawieyskim**. Jest oczarowany Rzymem i przełknięty perspektywą dalszej pracy w W[arsza]wie. Proszę, by powiedział min. Bieńkowskiemu, jak wielką trudność mi sprawili przez swój upór w sprawie Caritas.

²¹⁸ Bonawentura Joseph Schweizer SDS (1893–1968), kapłan zakonny, przełożony generalny Towarzystwa Boskiego Zbawiciela (salwatorianów) 1953–1965. Świącenia 1921. W latach 1947–1953 przełożony prowincjalny prowincji szwajcarskiej salwatorianów.

²¹⁹ Francis Griffin CSSp (1893–1983), kapłan zakonny, przełożony generalny Zgromadzenia Ducha Świętego pod opieką Niepokalanego Serca Maryi Panny (duchaczy) 1950–1962. Świącenia 1920.

²²⁰ Chodzi o Polski Papieski Instytut Kościelny.

²²¹ Riccardo Lombardi SJ (1908–1979), kapłan zakonny, kaznodzieja. Do Towarzystwa Jezusowego wstąpił w 1926; świącenia 1936. W 1952 utworzył Ruch dla Lepszego Świata. Charyzmatyczny kaznodzieja radiowy.

²²² Właśc. Movimento per il Mondo Migliore, wł. Ruch dla Lepszego Świata – ruch katolicki utworzony przez o. Riccardo Lombardiego SJ w 1952. Główny kierunek apostołstwa ruchu to odnowa zakonów, parafii, diecezji i całego społeczeństwa. Do Polski Ruch dotarł w 1971.

29 maja 1957

[Rzym]

7.30. Biedni ludzie z całego świata ciągną do Rz[ymu], aby spotkać się z b[isku]pami polskimi. Jakieś małżeństwo z Afryki dziś przyszło po błogosławieństwo; drugie ze Szwajcarii, siostry meksykańskie, Irlandczycy, dwaj klerycy polscy z Ameryki i i[nni] – to codzienny komplet.

9.00. Ks[iądz] **Semkowski**, Kolegium Polskie, sprawy utrzymania. Stypendium dla jednego alumna wynosi do 1 tysiąca dol[arów], łącznie z ubraniem i taksami akademickimi oraz leczeniem. Kolegium chcemy zachować dla kleryków. Ks[ięża] biskupi będą się starali przysłać alumnów.

O[jciec] Teophane^a **Kalinowski**²²³, prow[incjał] USA – sprawa nabożeństwa do Miłosierdzia Bożego. Wyjaśniam stanowisko Episkopatu. Instytucja „Spes” – instytucja kat[olicka] zbiera pisarzy i przygotowuje ich do pracy (O[skar] Halecki²²⁴). Przydałby się list prymasa przynajmniej raz w roku; w lipcu jest zjazd Ligi K[atolickiej], kolekta w maju. Kard[ynał] Stritch jest bardzo życzliwy.

Ks[iądz] **Strojny** – ustalam wysokość stypendiów w Instytucie Polskim. 30 a 1000 dolarów rocznie; i pomoc na odbudowę – 8 tysięcy.

10.00. Ks[iądz] abp **Bućko**²²⁵ (gr[ECKO]kat[olicki]) – sprawy Kościoła gr[ECKO]kat[olickiego]. Nazbierał wszystkich plotek z Polski. Znać na nim pisma o. Ripeckiego, Hrynka i Komitetu Ukraińskiego. Uważa, że sytuację Kościoła gr[ECKO]kat[olickiego] w Polsce uratuje zamianowanie ks. Hrynka wikariuszem generalnym dla spraw Kościoła gr[ECKO]kat[olickiego]. Ujawnia, że ks. H[rynyk] jest wikariuszem apostolskim dla gr[ECKO]kat[olików], do czego o. H[rynyk] nigdy się nie chciał przyznać.

11.00. Ks[iądz] **Chechelski**²²⁶ z Radio Vaticana, pracuje od kwietnia br. w R[adio] V[atiana]. Pyta o ocenę pracy i o życzenia. Wręczam informacje o sytuacji K[ościół]a na Z[iem]iach Z[achodnich]; proszę, by program w R[adio] V[atiana] był nie tyle agresywny, by nie zwalczał ludzi, tylko zasady. By zdawano sobie sprawę z tego, że obecnie w P[olsce] rozgrywa się walka o suwerenność, a nie o realizację programu marksistowsko-kolektywistycznego.

^a *W rękopisie*: Teofan.

²²³ Teophane Kalinowski OFM, kapłan zakonny, minister prowincjalny franciszkanów w Stanach Zjednoczonych Ameryki.

²²⁴ Oskar Halecki (1891–1973), historyk mediewista, profesor zwyczajny doktor habilitowany historii, działacz emigracyjny. Doktorat 1913, habilitacja 1915, wykładowca na UW od 1918, profesor zwyczajny od 1919. W pracy naukowej zajmował się historią średniowiecznej Polski, Litwy, Rusi i Cesarstwa Bizantyjskiego, dziejami najnowszymi, naukami pomocniczymi historii oraz metodologią historii. Od 1939 do końca życia na emigracji. W latach 1953–1962 prezes Polskiego Instytutu Naukowego w Nowym Jorku. Zaangażowany w przygotowanie przez środowiska emigracyjne uroczystości Sacrum Poloniae Millennium, szczególnie rzymskich z udziałem papieża Pawła VI.

²²⁵ Iwan Bućko (1891–1974), arcybiskup greckokatolicki od 1953. Święcenia 1915, sakra biskupia 1929. W latach 1929–1939 biskup pomocniczy archidiecezji lwowskiej obrządku greckokatolickiego. W latach 1940–1945 biskup pomocniczy eparchii w Filadelfii. Od 1946 wizytator apostolski dla grekokatolików w Europie Zachodniej.

²²⁶ Józef Chechelski SJ (1900–1967), kapłan zakonny, kierownik Sekcji Polskiej Radia Watykańskiego 1957–1967. Do jezuitów wstąpił w 1917; święcenia 1929. W latach 1940–1957 duszpasterz Polaków we Francji.

11.30. B[isku]p V[incentas]^a **Padolskis**²²⁷ z Litwy stara się otrzymać informacje o księżach w Rosji. Nadto porusza sprawę parafii litewskich w Polsce. Napływają skargi, że parafie **litewskie** w Polsce mają brak księży mówiących po litewsku. Są natomiast księża litewscy w parafiach polskich. Proszę o złożenie *pro memoria*.

12.00. O[jcowie] **bonifratrzy** (Isola Tiberina), troszczą się o placówkę w Warszawie. Nie mogą pracować w kierunku swego powołania. Zachęcam, by wezwali prowincjała.

12.30. Mater M[aria] **Olympia Henel**²²⁸, przełożona gen[eralna] **salwatorianek**. Zaprasza do swego szpitala.

12.45. Przełożona gen[eralna] s[ió]s[tr] urszulanek **unii rzymskiej**. Poruszam sprawę klauzury papieskiej wprowadzonej świeżo w zakonie s[ió]s[tr] urszulanek. Nie odpowiada to obowiązkowi wychowawczemu zgromadzenia i sytuacji, jaka istnieje w Polsce. Przełożone prowadzą zdecydowaną obronę reformy. Oświadczam, że ucierpi na tym zgromadzenie, nie otrzyma powołań zakonnych, utrudni sobie pracę apostolską. Wszystko to nie odpowiada założeniom przedstawicieli.

15.00. Generał **bazylianów** Paulus P[etrus] Myśkiw^{b229} ze swoim towarzyszem Kroatem proszą o informacje o o. Puskarskim i o życiu bazylianów w Polsce. Właściwie wszystko wiedzą i nie ma co dodawać.

16.00. D[okto]r prof. **Gherardo Restani**²³⁰, były więzień obozów konc[entracyjnych] wojskowych w Białej Podlaskiej, chce odwiedzić groby kolegów. Ma sto wątpliwości, czy to nie zaszkodzi katolikom w Polsce. Odpowiadam: niech czyni to, co mu serce dyktuje. Niech wprzód pojedzie sam, a później organizuje grupę.

16.30. Generał **sercanów**²³¹ otrzymuje radę, by zaprosił prowincjała do Rzymu.

18.00. Wyjechaliśmy z bp. Antonim do **Sacro Cuore – bazyliki salezjańskiej** przy Termini. Na placu, wewnątrz dziedzińca, wielka banda, gromada chłopców zakładowych i szkoła żeńska sąsiednich salezjanek. Wszystko w wielkim podnieceniu. Przełożony domu wygłasza gorące przemówienie na chwałę Polski katolickiej; później mały chłopczyk czyta z artyzmem włoskim adres. Muszę improwizować włoskim przemówieniem,

^a W rękopisie spolszczona pisownia: W.

^b W rękopisie: Myśkin.

²²⁷ Vincetas Padolskis (1904–1960), emerytowany biskup koadiutor biskupa diecezjalnego Wyłkowyszek. Świecenię 1923. W 1940 mianowany biskupem pomocniczym biskupa diecezjalnego Wyłkowyszek. W latach 1944–1950 biskup koadiutor biskupa diecezjalnego Wyłkowyszek.

²²⁸ Olympia Henel SDS, przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Salwatorianek.

²²⁹ Właśc. Paweł Piotr Myśkiw OSBM (1911–1984), duchowny grekokatolicki, bazylianin, protoarchimandryta. Do zakonu wstąpił w 1933, święcenia 1934. Po święceniach przebywał w klasztorze w Krystynopolu pow. Sokół 1935–1939, a następnie 1940–1946 w Ołomuńcu oraz w Rzymie od 1946. Wikariusz generalny bp. Iwana Bučki 1946–1953. Generalny protokonsultor bazylianów 1946–1949, generalny konsultor 1949–1953, protoarchimandryta 1953–1963, generalny ekonom 1963–1979 i ponownie generalny konsultor 1976–1982.

²³⁰ Gherardo Restani, w okresie II wojny światowej jeniec w Stalagu/Oflagu 366Z w Białej Podlaskiej. W latach 1943–1944 przebywało w nim 6 tys. żołnierzy i jeńców. Z głodu i wycieńczenia zginęło blisko 400 Włochów, którzy nie chcieli przejść na służbę Niemiec hitlerowskich.

²³¹ Alfons Maria Lellig SCJ (1909–1958), kapłan zakonny, generał Zgromadzenia Księżki Najświętszego Serca Jezusowego (sercanów) 1954–1958. W zgromadzeniu zakonnym od 1931; święcenia 1936.

po raz pierwszy w podobnych okolicznościach. Potem włoski tłok, krótki podwieczorek i pożegnanie.

19.00. Jesteśmy u **zmarłychwstańców** na via Sebastianelli. Zebrali się „amerykańscy prałaci”, polscy zmarłychwstańcy i polscy prałaci w Rzymie. Prorektor wygłasza przemówienie od ołtarza; odpowiadam od ołtarza. Długa wieczerza i towarzyski zespół w sali. Wracamy do domu wśród wspaniale oświetlonych ulic miasta Rzymu. Tak po królewsku wygląda *povera*²³² Italia.

30 maja 1957

[Rzym]

Znowu zgłasza się ogromne mnóstwo Włochów po błogosławieństwo; znać w nich żywą wiarę. Są amerykańscy klerycy, Polacy, polscy sercanie i i[nni].

10.00. Wielka osobliwość to E[meryk] **Czapski**²³³, który przychodzi jako delegat sekcji polskiej kawalerów **maltańskich**. Długo mówi o znaczeniu maltańczyków w świecie. Ofiaruje mi godność rycerza. Dziękuję, proszę, by zgłosił się za rok. Zajął mi dużo bardzo cennego czasu.

12.00. Przychodzi ks. **Piwowar**. Układamy cały plan pomocy księżom studiującym. Instytut otrzyma trzydzieści stypendiów, Kolegium – drugie tyle, po 1000 dol[arów] rocznie – każde. Nadto IEP otrzyma 8 tysięcy na dokończenie przeróbek w kuchni, piwnicach i w mieszkaniu siostr. Liga Kat[olicka] pokryje koszt drukarni na Jasnej Górze. Po długiej rozmowie cały plan został uzgodniony i list napisany do kard. Stritcha. Dla ks. Piwowara była ciężkim przeżyciem podróż przez Atlantyk samolotem. Powrót też budzi w nim lęk. Jest to człowiek bardzo dobry, wrażliwy, ostrożny i sumienny.

17.00. W Bazylice S[anta] Maria in Trastevere *possessio tituli*²³⁴. Jest to ogromna uroczystość. Ks[iądz] cer[emoniarz] Caretta jest pełen energii. Przed bazyliką ogromny tłum ludzi, świątynia wypełniona po brzegi. Jest wielka ilość sekretarzy kongregacji rzymskich, m.in.: Roncalli, Poggi, Bracci²³⁵ i in[ni]. A[rcybiskup]b[iskup]p Carinci²³⁶, 96-letni staruszek, czyta bullę papieską. Prior kapituły Franciscus Hannibal Ferretti²³⁷ wygłasza długie przemówienie. Odpowiadam po włosku i po polsku. Następuje homagium²³⁸ i *Te Deum*. Lud

²³² *Wł.* biedna.

²³³ Emeryk August Hutten-Czapski (1897–1979), arystokrata, baliw Zakonu Maltańskiego, prezes Związku Kawalerów Maltańskich w Polsce 1945–1975. W II Rzeczypospolitej urzędnik państwowy i poseł. Po II wojnie światowej na emigracji. Animator społeczności polskiej i działacz polonijny we Włoszech.

²³⁴ *Lac.* objęcie tytułu.

²³⁵ Francesco Bracci (1879–1967), kapłan, kardynał, urzędnik Kurii Rzymskiej, sekretarz Kongregacji ds. Dyscypliny Sakramentów 1935–1958. Świecenia 1903, kreacja kardynalska 1958, arcybiskup tytularny od 1962.

²³⁶ Alfonso Carinci (1862–1963), arcybiskup tytularny, urzędnik Kurii Rzymskiej, sekretarz Kongregacji ds. Obrzędów 1930–1960. Świecenia 1885, od 1945 arcybiskup tytularny.

²³⁷ Franciscus Hannibal Ferretti, prepozyt kapituły przy bazylice pw. Santa Maria in Trastevere, protonotariusz apostolski.

²³⁸ Homagium – hołd składany przez duchowieństwo i świeckich nowemu biskupowi.

oklaskuje i krzyczy – *vita, vita*. Padają okrzyki na cześć Polski męczeńskiej, bohaterskiej. *Eroica Polonia*²³⁹ – to głośne wołanie, które tłumi śpiew chóru. Po *Te Deum* – odpust i protokół w kapitułarzu. Moc autografów, „mała królowna” włoska w cudownej sukni od I Komunii św. prosi o błogosławieństwo. Entuzjazm tu panuje niebывały. Polska na ustach wszystkich, nawet Murzynów, Australijczyków. Jest wielu Polaków.

31 maja 1957

[Rzym]

Tak więc w wigilię Królowej Świata posiadam najpiękniejszy w Wiecznym Mieście tytuł kardynalski; nad tronem w absydzie króluje wraz z Chrystusem Maryja, która Syna otaczała rodzinnym ramieniem. Patrzy spokojnie w tę wielką przyszłość swoją na ziemi, na której ostatecznie ona zwycięży. Wśród radującej się rzeszy rzymian, którzy wołali na chwałę Polski maryjnej, przeszło tchnienie mocy Królowej. Kobiety wołały, że zwycięża Maryja w Polsce. Potwierdzam to przy każdej sposobności. Wspominam ten gwar głosów, wśród których mieszały się polskie „sto lat” i włoskie *vita, vita*... Wszystko na większą chwałę Boga przez Maryję.

A wieczorem, w czasie wieczery ks. Piotr uruchomił całą aparaturę; schwyta na magnetofonie uroczystość wraz z emisją z Radio Vaticana, które nadawało właśnie moje przemówienie polskie.

Dziś kończą się majowe uroczystości i ostatnia czytanka majowa. Przeszłam przemawiać do Polski, jak to miało miejsce w ciągu całego miesiąca. Ale teraz przemawiać będzie głos ślubów, które zostały przez czytania upowszechnione w całej Polsce. Jak miło jest myśleć o tej wielkiej syntezie wielkich uczuć i ofiar, które zostały ukoronowane wczoraj w Bazylice in Trastevere.

9.30. Generalna s[ió]s[tr] **franciszkanek**, które mają domy w Polsce, z uszanowaniem. Mówi po niemiecku. Proszę, by przeniosła swój dom gen[eralny] do Rz[ymu].

Siostra **Kujawska** SJK²⁴⁰ i m. Malinowska, gen[eralna] sod[alicji] klaw[eriańskiej], w sprawie nieporządków w domu s[ió]s[tr] urszulanek w Rz[ymie] (m. Ledóchowska).

11.00. Min[ister] pełnomocny Rep[ubliki] Indonezji przy Watykanie²⁴¹ z wyrazami hołdu. Wypowiedzieliśmy sobie uczucia radości z tego, że przedstawiciele Polski i Indonezji mogą się spotkać we wspólnym domu ojca chrześcijaństwa.

²³⁹ *Wł. heroiczna (bohaterska) Polska.*

²⁴⁰ Magdalena Franciszka Kujawska USJK (1913–2002). Do Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego wstąpiła w 1928. Od 1946 zaangażowana w prace nad procesem beatyfikacyjnym założycielki zgromadzenia Urszuli Ledóchowskiej; autorka jej pierwszej biografii (wyd. 1947). Od 1957 w Rzymie. Przetłumaczyła na język włoski książkę kard. Karola Wojtyły *U podstaw odnowy (Alle fonti del rinnovamento. Studio sull'attuazione del Concilio Vat. II, Libreria Editrice Vaticana 1981)* oraz wybór nauk rekolekcyjnych kard. Wojtyły wygłoszonych w Watykanie 5–12 III 1976, pt. *Znak, któremu sprzeciwić się będą*. Pracowniczka sekretariatu V Synodu Biskupów w Rzymie 1977. Na prośbę Jana Pawła II pomagała przy procesie kanonizacyjnym królowej Jadwigi 1985–1997.

²⁴¹ Chodzi o Mohammada Nazira (1910–1982), dyplomatę indonezyjskiego.

11.30. Ks[iądz] St[anisław] **Suwała**²⁴², radca gen[eralny] stow[arzyszenia] ks[ięży] pallotyńów, z grupką przedstawicieli **Movimento dei Laureati di Azione Cattolica**²⁴³, które udzieliło pomocy na Pax Romana polskiej delegacji, z wyrazami czci dla Polski kat[olickiej]. Przynoszą wiele książek, które ofiarowują.

12.00. Siostra moja wujeczna **Helena Barbariantz**²⁴⁴ z mężem, przybywają z Bolonii z pozdrowieniami. Przyjmuję ich całym sercem. Wyjechali z W[arsza]wy w przeddzień powstania warszawskiego jako poddani perscy i przez Austrię i Niemcy dostali się do Włoch, gdzie dotąd żyją, czyniąc wiele dobrego dla Polonii włoskiej. Są oparciem dla abp. Gawliny i księży polskich, pracujących w duszpasterstwie wśród uchodźstwa (ks. Rubin).

15.00. Mons[ignore] **Poggi** z kilku zapytaniem.

19.00. Parafia **del S[anta] Cuore** di Maria – Piazza Euclide, benedykcja na zakończenie nabożeństwa ku uczczeniu Serca Maryi. Wielki aparat asysty; przypomina mi się stolica, w której mniej jest aparatu, ale wiele ludu. Tutaj wszystko w ruchu, wszystko teatralnie. Ale są i tacy, którzy się modlą gorąco. Wiele żywej wiary. Świątynia wspaniała. Marmury ołtarza ponad śnieg wybielone. Po benedykcji jest wielka procesja z posągami Madonny z Fatimy. Wracamy do głównego ołtarza na benedykcję, po czym znów do bocznej kaplicy, gdzie jest rozbieranie się. Z wydobyciem się jest bardzo trudno. Lud krzyczy na cześć Polski. Kobiety przesyłają pocałunki, co w W[arsza]wie równałoby się zgorszeniu, a tu jest aktem pobożności. Przed bazyliką wielki tłum, który mocno krzyczy. Wreszcie jesteśmy w domu.

Przychodzi wiadomość o śmierci ks. infułata **Feliksa De Ville**. Umarł w dzień swojego patrona.

²⁴² Stanisław Suwała SAC (1914–1992), kapłan zakonny. Absolwent Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie. Święcenia 1940 w Rzymie. Podczas wojny pozostawał w Rzymie, zaangażowany w pomoc emigrantom i uchodźcom politycznym przy Associatio Sancti Raphaelis (Dzieło św. Rafała). Zdemobilizowany w 1946. Członek nowo utworzonej pallotyńskiej Regii Francuskiej Miłosierdzia Bożego. Od 1950 osobisty sekretarz ks. Turowskiego SAC, pierwszego Polaka na stanowisku generała pallotyńów. Rektor kolegium międzynarodowego w Castel Gandolfo.

²⁴³ Movimento dei Laureati di Azione Cattolica (Ruch Absolwentów Akcji Katolickiej) – stowarzyszenie katolickie działające w latach 1933–1980, pełniące funkcję sekcji akademickiej Akcji Katolickiej; zrzeszało młodą inteligencję interesującą się problematyką życia chrześcijańskiego oraz krzewieniem kultury katolickiej.

²⁴⁴ Helena z Karpów Barbariantz, siostra wujeczna prymasa Stefana Wyszyńskiego, mieszkająca z mężem i synem w Bolonii.

CZERWIEC

1 czerwca 1957

[Rzym]

7.30. Msza św. w intencji mej siostry Heleny z Karpów Barbariantz. Oboje bardzo tęsknią do Warszawy, chociaż on jest Persem. W poczekalni ogromne mnóstwo ludzi z różnych narodów i języków, proszących o błogosławieństwo.

10.00. Rozmowa w **Sekretariacie Stanu** z Mons. Poggim, któremu odsłaniam po raz pierwszy projekt rządu polskiego w sprawie projektu konkordatu. Mons[ignore] P[oggi] radzi, by sprawę przedstawić abp. **Samorèmu**. Wkrótce arcyb[isku]p przychodzi. Porusza naprzód sprawę bp. **Baraniaka**, informując, że Ojciec Święty mianował go arcybiskupem poznańskim. Trzeba więc odebrać konsens kanoniczny. Pomimo mej propozycji, by biskup złożył to w Kongregacji, Sekretariat zleca mi tę sprawę. Mons[ignore] S[amorè] podkreśla, że jest to nagroda dla biskupa za cierpienia więzienne.

Omawiamy sprawę pisma **bp. Klepacza** wyjaśniającego trzylecie podczas mego aresztowania. Biskup nie uważa wyjaśnienia za wyczerpujące. Zwłaszcza nie należało wydawać deklaracji biskupów po aresztowaniu kardynała, gdyż wywołało to najgorsze wrażenie.

Przechodzę do sprawy przedłożenia rządowego w sprawie konkordatu. Składam odpowiednie *pro memoria*.

13.00. Wyjeżdżamy do **Castel Gandolfo**. Obiad zjadamy w towarzystwie o[jców] pallotynów. Po czym przeprowadzam dłuższą rozmowę z **o. Turowskim**. Jestem zdania, że powinien wrócić do Rz[ymu] i przyjąć stanowisko w Congr[egatio] Religiosorum¹. Wszystkie inne sprawy przedkładane przez o. T[urowskiego] uważam za przedwczesne.

16.00. Wyjeżdżamy do **Pałacu Papieskiego**, by obejrzeć **kaplicę polską**. Piękne freski Rosena² i obraz Matki Bożej Częstochowskiej. Robimy tu wiele zdjęć fotograficznych. Modlimy się za Ojca Świętego. I oglądamy pałac.

¹ Chodzi o Kongregację ds. Zakonów.

² Jan Henryk Rosen (1891–1982), malarz, projektant i twórca mozaik, dekorator. Studiował w Lozannie i na paryskiej Sorbonie. W latach 1925–1929 autor malarskiej dekoracji wnętrza katedry ormiańskiej we Lwowie. W 1930 został profesorem Politechniki Lwowskiej. Realizował malowidła ściennie, głównie sakralne, m.in. w kaplicy papieskiej w Castel Gandolfo. Od 1937 aż do śmierci przebywał w USA.

17.00. Jesteśmy w **Mondo Migliore ojca Lombardiego**. Wychodzi na nasze spotkanie około 200 młodych panien i drugie tyle młodzieńców. Wspaniała budowla, ostatni krzyk urządzeń technicznych z pięknym kościołem, w którym modlimy się krótko. Idziemy na salę, gdzie o. L[ombardi] wygłasza płomienne przemówienie. Snuje swoje myśli, tak często wracające w jego przemówieniach. Głos ma już podniszczony. Przypomina mi się atmosfera „Odrodzenia” lubelskiego. Improvizuję odpowiedź, w której snuje się myśl *Al Mondo migliore di Roma – Mondo migliore di Polonia*³. Wielkie poruszenie ogarnia wszystkich. Krzyczą w niemożliwy sposób. Ale są tak życzliwi, tak bliscy, tak oddani, pełni prostoty i najlepszych uczuć. Wreszcie po fotografii zdołaliśmy wydobyć się z Mondo Migliore.

19.00. W domu zastajemy wielką ilość interesantów. Żegna się ks. prałat **Piowar** i zabiera list do kard. Stritcha. Również ks. inf. **Michalski** odjeżdża do Londynu. Podnosi sprawę jurysdykcji podwójnej w Londynie. Wyrażam zdanie, że trzeba dążyć do zjednoczenia. Franciszkanin **o. Kaczmarek**⁴ przed powrotem na misję prosi o błogosławieństwo. Jeszcze **o. Kokociński**, prowincjał filipinów, po przyjeździe z Polski wręcza pocztę i porusza kilka drobiazgów.

2 czerwca 1957

[Rzym]

8.00. Msza św. w **katakumbach** w kaplicy papieży w otoczeniu młodzieży duchownej salezjańskiej. Obok w kaplicy św. Cecylii odprawia Mszę św. bp Choromański. B[isku]p Baraniak w kaplicy św. Tarsycjusza. Czytamy lekcję św. Piotra w jej szczególnie aktualnym wyrazie, z niedzieli *infra Octavam Ascensionis*⁵.

Po Mszach świętych odbywa się zwiedzanie domów i dzieł salezjańskich i studentów filozofii w ogrodach katakumb i juwenat w pobliżu. Kolejno udajemy się do dzielnicy Don Bosco, do Cinecittà, do nowego zakładu, który się buduje w pobliżu, wreszcie do **prokury**^a. Rozmach tych dzieł nasuwa wniosek: Krawczyński⁶ pisał: „wybrałem wolność, mogę powiedzieć; widziałem wolność. Tylko wolność może rodzić tak wspaniałe owoce”⁷.

W **prokurze salezjańskiej** jest na obiedzie kard. Masella, protektor salezjański, jeden z najbardziej czynnych i ruchliwych kardynałów. B[isku]p[a] Choromańskiego nie ma.

^a *W rękopisie*: do prokura.

³ *Wł.* do najlepszego świata w Rzymie – najlepszego świata w Polsce.

⁴ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁵ *Lac.* w oktavie uroczystości Wniebowstąpienia Pańskiego.

⁶ Wiktor Krawczyński (1905–1966), inżynier metalurg. Prawnik pracujący na rzecz sowieckiego przemysłu ciężkiego, na kierowniczych stanowiskach. W 1943 wyjechał do USA wraz z delegacją sowiecką zajmującą się zakupem sprzętu technicznego. W kwietniu 1944 uciekł sowieckim agentom ochrony. W 1946 wydał wspomnienia będące relacją z życia w ZSRS. Został zamordowany, prawdopodobnie przez KGB.

⁷ Cytat zaczerpnięty z książki Wiktora Krawczyńskiego pt. *Wybrałem wolność* (USA 1946).

B[isku]p Klepacz jest milczący. B[isku]p Baraniak – w swoim żywiole. Wracamy do domu na godz. 15.00.

16.00. Zgłaszają się: poseł **dr Drobner**⁸, profesor dr Jerzy **Dobrzycki**⁹ z Krakowa i dr **Tobiasz**¹⁰. Przyszli z uszanowaniem. Wracają z Palestyny, gdzie oglądali synagogi. Bo właśnie chcą odbudować zabytkową synagogę w Krakowie, mają pieniądze, szukają wzorów. Wiele o tym mówi poseł Drobner. Jakie to dziwne. Proszę, by użyli swego wpływu i wysłali tu ze 2 tysiące inżynierów i architektów polskich, by poznali, jak się buduje miasta włoskie.

19.00. W k[ości]le S[anta] **Maria Sopra Minerwa** ku uczczeniu św. Jacka, rozpoczęcie uroczystości jubileuszowych.

3 czerwca 1957

[Rzym – Monte Cassino – Bari]

7.00. Po wczesnej Mszy św. wyruszamy z Macchiavelli do Bari. Idą dwa wozy: watykański, prowadzony przez świętego szofera, i generała zmartwychwstańców, prowadzony przez młodego księdza, który dopisuje w pełni.

9.30. Pierwsze zatrzymanie się na Monte Cassino. Modlimy się na grobach Polaków, na cmentarzysku. Od ostatniego tu pobytu są pewne zmiany. Zniknęły stare dęby odarte ze skóry, białe, wyciągające swe nagie ramiona w niebo. Groby nieco zarosły. Na ołtarzu wiązanka kwiatów, ostatni ślad pamięci. Krew ta użyźniła ziemię włoską i czeka na owoc. Zwiedzamy klasztor. Zmiany nie do wiary. Cała bazylika odtworzona wewnątrz w najdrobniejszych szczegółach, jak było ongiś. Praca w marmurach istic benedyktyńska. Przewodnik gra nam na wspaniałych organach *Boże, coś Polskę*. Proszą o dłuższy pobyt. Byłoby to radością. Ale program wyznaczony nagli. Zjeżdżamy na dół przez odbudowane miasto Cassino. Od samego Rzymu towarzyszą nam funkcjonariusze bezpieczeństwa publicznego. Jeden jedzie naprzód z fantastyczną wprost brawurą, rozpędza pojazdy i pieszych; a drugi – zamyka pochód. Zmieniają się na granicach prowincji. Są uprzejmi. Mówię im, że w Polsce jeżdżę bez osłony. Odpowiadają: „tu u nas – z miłości”.

12.30. Jesteśmy w Caserta w domu salezjańskim na obiedzie. Przybył pod koniec b[isku]p Caserty, by kilka serdecznych słów powiedzieć.

Dalsza droga nie jest łatwa, gdyż przebijamy się przez góry licznymi serpentynami. Ale szoferzy wytrzymują. Gorzej jest z biskupami. B[isku]p Choromański nadrabia miną. B[isku]p Klepacz jest zniechęcony. Już go to nie bawi.

⁸ Bolesław Drobner (1883–1968), chemik, działacz socjalistyczny, I sekretarz KW PZPR w Krakowie 1956–1957. Przewodniczący Rady Naczelnej PPS 1944–1945, wiceprzewodniczący Rady Naczelnej PPS 1945–1948, pierwszy powojenny prezydent Wrocławia 1945.

⁹ Jerzy Dobrzycki (1900–1972), historyk sztuki, dyrektor Muzeum Historycznego Miasta Krakowa 1946–1964.

¹⁰ Mieczysław Tobiasz, historyk sztuki, specjalista w zakresie ochrony zabytków Krakowa, uczestnik odbudowy Starej Synagogi na Kazimierzu w Krakowie.

W **Barletta** na ulice wyległa młodzież zakładów. Przyłącza się ludność cywilna. Nie brak i Polaków. Z trudem wydobywamy się w dalszą drogę.

19.30. W **Bari**. Tutaj jest wszystko: arcybiskup, kilku okolicznych biskupów, władze państwowe, administracji komunalnej, wojskowe i policyjne. Wiele ludności cywilnej. Panuje niesłychany nieład. Wreszcie znajdujemy się na dziedzińcu, na wspaniałym tarasie, skąd rozpocznie się za chwilę „akademia”. Przemawia rektor domu, wielki grubas, który pogubił się od początku, ale okazuje tyle serca, że wszystko trzeba przyjąć spokojnie. Przemawiają przedstawiciele Akcji Katolickiej, ACIF, GFCI¹¹, małe dzieci – wszyscy składają pęki kwiatów. Chór śpiewa *Jeszcze Polska nie zginęła*, zupełnie dobrze. Przemawia bp Baraniak, ja kończę.

Jeszcze spotkanie z *autorita*¹² i z Polakami. Są to właściwie rodziny polsko-włoskie, których rezultat w dzieciach jest włoski.

I wieczerza długa, nużąca, ale do całości konieczna. B[isku]p Klepacz zapowiada, że jutro się wypowie na temat tej wyprawy. Dziś mają nasi towarzysze tylko tyle „do zaznaczenia”: „Podziwiamy księdza prymasa, ale nie naśladujemy”. Czuję, że ciężka będzie droga z naszymi towarzyszami. Ale trzeba ich spokojnie znieść.

Jeszcze krótkie spotkanie z naszą młodzieżą, która śpiewa ponownie *Jeszcze Polska nie zginęła*. I spać.

4 czerwca 1957

[Bari – Mesyna]

Bari – Mesyna, ogromny szmat drogi, przeszło 660 kilometrów w dwóch maszynach, można było odbyć bez wypadku dzięki mocnym maszynom, wspaniałym szoferom i dzięki *sicurezza publica*, która wysłała na drogi służbę łącznikową zmieniającą się w każdym okręgu. To prawdziwi artyści, którzy oddawali nas w ręce swoich następców w pełnej formie. Każdy otrzymywał obrazek Matki Bożej, który pobożnie całował. Doprowadzono nas do portu w Reggio, skąd okręt-prom wiozący trzy pociągi przeniósł nas do Mesyny. Nieco szczegółów.

6.30. Msza św. w kościele salezjańskim. Śpiewa młodzież zakładowa. Około 200 osób przystąpiło do Komunii św. Zaprosiłem na Mszę św. Polaków z Bari. Widziałem kilka osób.

8.00. Wyjazd z Bari. Po drodze wstępujemy do świątyni św. Mikołaja z Bari, wspanialej normandzko-romańskiej budowli. Pokazują nam również piękny pomnik królowej Bony¹³, która tutaj po wyjeździe z Polski przebywała.

¹¹ La Gioventù Femminile Cattolica Italiana – zrzeszenie młodych włoskich kobiet katolickich, organizacja założona przez Armię Barelli w Mediolanie w 1917, do 1918 o zasięgu ogólnokrajowym. W 1919 weszła w skład Włoskiego Związku Kobiet Katolickich (UFCI). W 1931 pod nazwą Akcja Katolicka Młodzieży Żeńskiej jako gałąź Akcji Katolickiej.

¹² Wł. władze.

¹³ Bona Sforza (1494–1557), żona Zygmunta I Starego, królowa Polski i wielka księżna litewska. Zwolenniczka polityki dynastycznej Jagiellonów zmierzającej do zapewnienia ich dominacji w Europie Środkowo-Wschodniej.

8.45. **Cmentarz polski pod Casamassima**¹⁴. Piękny, ale opuszczony; pomniki rujną się, a płyty marmurowe odpadają całymi powierzchniami. Zebrało się nieco ludności okolicznej. Przyjechało nieco Polaków z Bari. Ci, którzy nas zapraszali, nie pokazali się, chociaż wczoraj głośno przypisywali sobie zasługę mojej wyprawy do Bari. W rzeczywistości zdecydowała o tym właśnie chęć widzenia tego cmentarza. Bolesne to uczucie, zostawiać rodaków tak daleko od Ojczyzny. Przemawiał tu bp Baraniak. Słów kilka dodałem.

W **Casamassima** przeszedłem przed frontem dzieci z zakładów zakonnych. Ustawily się pięknie wzdłuż rynku i wręczały kwiaty na drogę.

Podobnie było w sąsiedniej zaraz parafii, gdzie ks[iądz] proboszcz zatrzymał nas z gromadką swych wiernych, którzy nie mogli skończyć z okrzykami i obsypali nas wonnymi ziołami z pól okolicznych.

W wielu miejscach po drodze spotykamy się z oznakami radości. Podziwiamy wspa- niałą *rimforma fondiaria*¹⁵ – wielkie dzieło parcelacji wielkiej własności. Wzdłuż drogi ciągną się całymi dziesiątkami kilometrów domki kolorowe noszące imiona różnych świętych. Jest to robota społeczeństwa katolickiego, które prowadzi dzieło bez propa- gandy, ale poważnie.

Droga prowadzi w kierunku **Taranto**, ale skręca na **Palegrano**. Nasi opiekunowie in- formują o tym, co wybrać. Są wspaniali w swej służbie. Odtąd już droga cały czas wiedzie nad morzem. Ten ubogi, zda się dziki kraj kwitnie. Są wprawdzie partie kamieniste, ale poza tym ogrody ustępują miejsca polom uprawnym itp.

Koło **Trebisano** zatrzymujemy się nad morzem i spożywamy suchy obiad; przyłączają się nasi milicjanci. Uczta jest na stojąco, chociaż obok jest plażowa restauracja. Na plaży pusto i w restauracji też pusto.

Na wąskim balkonie nadmorskim zatrzymuje nas arcybiskup z **Crotone**¹⁶ ze swoimi współpracownikami. Jest bardzo inteligentny, dawny profesor z Apollinarego¹⁷. Takich spotkań jest kilka.

Na rynku w **Sonerato** obiegła nas ludność, wiwatując na cześć Polski.

Na godz. 18.30 jesteśmy w Reggio [di] Cal[abria] na przystani przewozowej. Potężny okręt zabiera nas bardzo łatwo. Przejazd jest miły. Witamy „Matkę Bożą od listu”¹⁸ – wielki posąg stojący na wysepce wodnej. Lud widzi w niej opiekunkę Mesyny^a.

^a *W rękopisie tu i dalej pisownia: Messyna.*

¹⁴ Polski cmentarz wojenny w miejscowości Casamassima, niedaleko Bari, na południu Włoch. Znajduje się na nim około 431 grobów, w których pochowano uczestników walk na Linii Gustawa nad rzeką Sangro, a także żołnierzy, którzy zostali ranni pod Monte Cassino i zmarli w szpitalach Bari i Neapolu.

¹⁵ *Wł. reforma dóbr, środków, źródeł utrzymania. Reforma rolna przeprowadzona we Włoszech na podstawie usta- wy uchwalonej w 1950.*

¹⁶ Chodzi o Pietra Rimondiego (1896–1987), biskupa Crotone 1946–1971. Świecenia 1922.

¹⁷ Chodzi o Instytut św. Apollinarego w Rzymie, uczelnię kształcącą w zakresie prawa kanonicznego.

¹⁸ Madonna della Lettera – patronka Mesyny, nawiązanie do tradycji mówiącej, że Matka Boża przesłała w 1942 mieszkańcom owinięty puklemb włosów list w języku hebrajskim.

Jesteśmy w **Mesynie** po półgodzinnym przejeździe. Na peronie b[isku]p sufragan Mesyny¹⁹, pomocnik arcybiskupa, 85-letniego staruszka²⁰, który był świadkiem katastrofy mesyńskiej²¹ i przyczynił się do odbudowy katedry i innych kościołów. Są też i przedstawiciele władz mesyńskich.

W zakładzie salezjańskim położonym na wysokiej górze przygotowano wielką akademię. Ale program jej uciął don Costano²². Jest też obecny arcybiskup²³. Cała uroczystość przeniosła się na wieczór. W czasie przemówienia podałem do wiadomości nominację dokonaną przez Ojca Świętego, bp. Baraniaka na arcyb[isku]pa poznańskiego. Tak więc biskup Baraniak przyjechał do Mesyny biskupem, a wyjedzie w opinii publicznej arcybiskupem. Nigdy nie wiadomo, co może człowieka spotkać w drodze. Ogłoszenie tej nominacji wywołało wśród zebranych wielki entuzjazm i wiele przemówień.

Układa się program prac na jutro i – spoczynek.

5 czerwca 1957

Mesyna – Etna – Katania

8.00. Msza św. w k[óście]le ks[ięży] salezjanów, wszystkie zakłady salezjańskie i gimnazjum s[ió]s[tr] salezjanek przystąpiły do Komunii św. Na dziedzińcu Instytutu św. Dominika Savio przemówienia i fotografie.

9.00. Zwiedzamy katedrę, którą pokazuje nam sędziwy arcybiskup, który odbudowywał katedrę po trzęsieniu ziemi, a teraz czyni to drugi raz po wojennym bombardowaniu. Jesteśmy na koncercie organowym, a potem oglądamy wspaniałą wieżę, która jest całym mechanizmem fabrycznym ukazującym nam nie tylko misteria techniki mierzenia czasu, ale nawet tajemnice wiary św., m[i].n]. wspaniałe zmartwychwstanie Chrystusa. Jest to istne чудо. Żegnamy się z sędziwym arcybiskupem i wyruszamy na Etnę.

Po drodze zatrzymujemy się w zakładzie s[ió]s[tr] **salezjanek**, które bardzo modliły się o to nawiedzenie. W programie to nie leżało, ale samochód zmartwychwstańców złapał drugiego gwoźdź, wobec czego my, zamiast czekać na ulicy, wstąpiliśmy do sióstr. Gromada dziewcząt szkolnych, nowicjuszek, rodzice, wszystko to czyniło wielki krzyk. Nie myślałem, że Włosi mogą być tak bliscy, mili, życzliwi. I tutaj cierpiąca Polska na ustach wszystkich.

Ruszamy w dalszą drogę do **Taorminy**. Zwiedzamy teatr grecki i piękną katedrę²⁴ z[e] wspaniałym posągami św. Agaty. Zatrzymują nas na ulicach ludzie różnych języków,

¹⁹ Chodzi o Carmela Canzonieriego (1907–1993), biskupa pomocniczego Mesyny 1957–1963. Święcenia 1930. W latach 1963–1983 biskup Caltagirone.

²⁰ Angelo Paino (1870–1967), arcybiskup Mesyny 1923–1963. Święcenia 1894, biskup Lipari 1909–1921.

²¹ Trzęsienie ziemi w Mesynie w 1908.

²² Prawdopodobnie chodzi o ks. Luigiego Castana SDB (1909–2005), kapłana zakonnego, historyka, filozofa, teologa, postulatora spraw kanonizacyjnych salezjanów, autora książki o bł. Augustie Czarторыńskim SDB.

²³ Chodzi o abp. Angela Paina.

²⁴ Diecezja taormińska istniała od I w. do roku 902, kiedy została zniesiona przez Benedykta IV. Od 1969 Taormina jest siedzibą biskupstwa tytularnego.

wyrażają swoją radość i życzliwość dla Polski. Jest to prawdziwy pochod Polski przez Sycylię. W pensjonacie **Miranese** zjadamy obiad, po czym ruszamy na **Etnę**.

16.00. Rozpoczyna się wjazd. Można sobie wyobrazić Etnę jako prawidłowy stożek z wielką gębą ziejącą ogniem. W rzeczywistości takich gęb^a jest 80. Zwiedziliśmy zaledwie najniższe dwie. Jest tu zimno. Ogromne zwały lawy, olbrzymie pola martwoty graniczą z kwiecistymi ogrodami. Etna to kraina zmagającego się życia i śmierci.

Zjeżdżając z góry, zatrzymaliśmy się w domu **wakacyjnym salezjanów**. Jest to niezwykle odważna inicjatywa, włączyć w paszczę smoka, by sobie w niej spędzać wakacje. Ale Chrystus założył Kościół na skale, a w Wieczerniku rozpałił go ogniem. Może dlatego salezianie wiozą swoją młodzież na Etnę. Gdy będą schodzić z góry ci młodzi ludzie pełni ognistego zapału do pracy apostołskiej, szatan nie będzie się czuł dobrze. Ta młodzież tyle słyszała o Polsce, modliła się za więzionych biskupów. Jak dobrze rozumieją, co to znaczy należeć do Kościoła powszechnego. Prawdziwie, gdy cierpi jeden jego członek, współcierpią wszystkie członki. Żegnają nas tu z wielkim zapałem.

Cała ulica zstępująca z Etny jest poruszona. Zatrzymują nas księża, kobiety i młodzież, wręczają kwiaty; mówią o tym, jak wiele modlili się za Polskę.

17.00. Jesteśmy w **Katanii**; to zagubione na wyspie miasto robi potężne wrażenie. O ileż jest wspanialsze od Warszawy, w potokach światła. Na każdym kroku doznajemy uczucia kontrastu. Jeżeli takie skromne miasto włoskie wygląda tak wspaniale, to jak powinna by wyglądać stolica 30-milionowego narodu...?! Co to znaczy gospodarka niewolnicza. Krótka przerwa w domu ks[ięży] salezjanów. Zaraz zgłaszają się delegacje. Grupa osób, czcicieli nabożeństwa do Miłosierdzia Bożego. Przynoszą nam książeczkę o s. Faustynie, proszą o poparcie tego kultu.

20.00. Wyruszamy do parafii salezjańskiej w dzielnicy robotniczej. Wita nas arcybiskup Katanii²⁵ w otoczeniu duchowieństwa i władz świeckich. Jest to człowiek inteligentny, cysters, który dobrze zna dzieje Kościoła w Polsce; znać to w jego przemówieniu. Po krótkiej adoracji przechodzimy na obszerne *chiosstro*²⁶ zamienione dziś na salę pod gołym niebem. Sklepienia tworzą festony żarówek. Ogromna estrada mieści księży i przedstawicieli władz. Na „sali” około 5 tysięcy ludzi. Zaczynają się przemówienia wielbiące bohaterstwo Polski katolickiej. Są też występy sceniczne; piękny taniec sycylijski trojga małych dzieci (najmłodsza ma 4 lata i powagę primadonny w operze). Jest to cudowne. Tu wszystkie dzieci są artystami. Kończymy przemówieniem abp. Baraniaka i moim. Dziś prasa sugerowała, że prymas jedzie do Syrakuz do „Madonny płaczącej”²⁷ z dziękczy-

^a W rękopisie: gęb.

²⁵ Chodzi o Guida Luigię Bentivoglię OCist (1899–1987), arcybiskupa Katanii 1952–1974. W zakonie cystersów od 1915; święcenia 1922. W latach 1939–1952 biskup Avellino, od 1949 arcybiskup i koadiutor arcybiskupa Katanii.

²⁶ Wł. krużganek.

²⁷ Madonna delle Lacrime (Syrakuzy) – na przełomie sierpnia i września 1953 wizerunek, będący własnością miejscowego młodego małżeństwa, pokryła substancja, która po zbadaniu uznana została za łzy ludzkie. Obecnie obraz

nieniem. Przyjmuję tę sugestię. Oświadczam, że jadę do Syrakuz, by powiedzieć Matce Bożej: *noli flere, Maria*²⁸. Akademia kończy się po sycylijsku; cała kanonada *fuochi*²⁹ z bandoletów³⁰. Jesteśmy zaskoczeni.

21.30. Wracamy do domu przez ulice oświetlone cudownie neonami; miasto żyje w pełni. Ulice są tłoczne. Tłumy dobrze ubranych mężczyzn, dostojnych kobiet spacerują spokojnie wśród orgii świateł.

Jeszcze czeka nas wieczera, która na Sycylii nie może zacząć się przed godz. 21.00. Trwa do godz. 23.00. I znowu przemówienia i odpowiedzi. Pracujemy dla Polski katolickiej.

6 czerwca 1957

[Katania – Syrakuzy – Katania – Mesyna]

7.30. Wyjeżdżamy z Katanii do **Syrakuz**. Po drodze musimy zatrzymać się kilka razy (Lentini i i[nni]), gdyż ludność gromadzi się przy ulicach z księżmi, ofiaruje kwiaty, świadczy o swej modlitwie za Polskę.

9.15. Docieramy do S[yrakuz] z opóźnieniem; na przedmieściu oczekuje nas arcyb[isku]p Syrakuz³¹ z duchowieństwem i władzami (prefekt, syndyk). Przyjazd na miejsce cudu nieco nas zaskakuje. Zamiast spodziewanej świątyni widzimy otwarty hangar, na żelaznych więzaniach stojący między dwiema ulicami, bez ścian. W głębi ołtarz, na którym umieszczony autentyczny wizerunek majolikowy³², który płakał 29 sierpnia 1953 r.

Odprowadzamy Mszę św. wszyscy jednocześnie. W czasie Mszy św. rozdają długo Komunię św. Przemawia arcyb[isku]p Syrakuz, bp Baraniak i ja. Mój motyw: *noli flere, Maria*. Po Mszy św. zwiedzamy miejsce, gdzie było widzenie; dziś jest tu kaplica. Dotąd nad tabernakulum znać ślad gwoźdźcia, na którym był zawieszony majolikowy wizerunek. Otrzymujemy łaskę oglądania „relikwi” – łez, które spływały po twarzy wizerunku.

Po śniadaniu wyjeżdżamy do starych Syrakuz, by obejrzeć dawną twierdzę i teatr grecki.

Te mury i zabytki, chociaż bardzo ciekawe, nie wywarły na mnie większego wrażenia. Natomiast poruszyło mnie zdarzenie inne. Od gromadki turystów, którzy oglądali zabytki, odłączyła się młoda dziewczyna i zaczęła się rozpytywać po angielsku o prymasa. Gdy ją przyprowadzono do mnie, wyjaśniła ze łzami, że jest Meksykanką; wiele się tam modlono

znajduje się w bazylice Madonna delle Lacrime (Matki Bożej Płaczącej) w Syrakuzach. Nadprzyrodzony charakter zjawiska uznany został przez Piusa XII.

²⁸ *Dialekt sycylijski* nie płacz, Maryjo.

²⁹ *Wł.* ognie, fajerwerki.

³⁰ Bandolet – lekka broń palna noszona przez kawalerię w XVII i XVIII w. na pasie skórzanym – bandolierze.

³¹ Chodzi o Ettore Baranziniego (1881–1968), arcybiskupa Syrakuz 1933–1968. Świecenia 1904.

³² Majolika – fajans po wypaleniu powleczonej białą cynową polewą, malowany i powtórnie wypalany.

za mnie w czasie więzienia, a ona dziś chce wypowiedzieć swoją radość z wysłuchania tych modlitw. To zdarzenie świadczy, jak bardzo imię Polski stało się głośne w świecie przez to, co Kościół ucierpiał w Ojczyźnie mojej. Jak w dłoniach Bożych każde cierpienie zamienia się na większą jeszcze chwałę Bożą.

Wracamy do miasta. Na ulicach mnóstwo ludzi, którzy klaszczą i wołają na cześć Polski. Całe miasto jest poruszone. Na progu katedry wita nas arcybiskup z kapitułą. Oglądamy ołtarz i relikwie św. Łucji³³, z których została tutaj tylko głowa. Reszta jest w Wenecji.

13.30. Obiad u arcybiskupa wraz z władzami państwowymi. Trwa dość długo. Syndyk obdarza nas piękną majoliką Matki Bożej Płaczącej. Z prefektem prowincji mogłem przeprowadzić dłuższą rozmowę o sytuacji gospodarczej we Włoszech oraz politycznej w Polsce.

15.30. Wyjazd do **Katanii**. Po drodze we wszystkich miastach i miasteczkach wielkie poruszenie. Stajemy na miejscu o godz. 17.00. Odwiedzamy arcybiskupa³⁴ w pałacu. Przedstawia nam grupę swoich wiernych: profesorów, *nobiltà*³⁵, członków Akcji Katolickiej, pracowników kurii, kapitułę. Trwa to stosunkowo krótko. Po podwieczorku przechodzimy do **katedry**³⁶, by złożyć hołd relikwiom św. Agaty³⁷. Katedra jest w odbudowie.

W kaplicy bocznej nawy prawej jest skarbiec, w którym przechowywana jest głowa św. Agaty, ręka, stopa i welon czerwony. Wszystko we wspaniałych relikwiarzach. Zwłaszcza głowa św. Agaty jest przechowywana w tak cennym relikwiarzu ozdobionym tak wielką ilością ogromnych kamieni, że trudno gdzieś znaleźć większy skarb. Cześć do św[iętych] relikwii jest tak wielka, że wszyscy czekają z wielkim podnieceniem ukazania się relikwii. Arcyb[isku]p odmawia modlitwę i daje nam do pocałowania kolejno ramię, stopę i welon św. Agaty.

Wracamy przez katedrę, skąd wyruszamy do Mesyny. Na całym przebiegu drogi wielka manifestacja ludności na cześć Polski katolickiej.

Jesteśmy w mieście na godz. 20.30. Wita nas „błękitna Madonna”³⁸ w porcie, która pisała list do Mesyny. Do dziś dnia na wieży katedry mesyńskiej złożone postacie odtwarzają w podziwu godnym mechanizmie całe *theatrum divinum*³⁹ tego listu.

³³ Łucja (281–304), dziewica, męczennica, święta. Śluby czystości złożyła w dzieciństwie. Odrzuciła propozycję małżeństwa z poganinem. Aresztowana za wyznawanie chrześcijaństwa. Torturowana za wiarę, zginęła w okresie prześladowań za panowania cesarza Dioklecjana.

³⁴ Chodzi o Guida Luigiego Bentivoglia OCist.

³⁵ Wł. szlachta.

³⁶ Katedra św. Agaty w Katanii – zbudowana w XI w., ulegała wielokrotnie zniszczeniu w wyniku erupcji wulkanu Etna oraz trzęsień ziemi. Obecny kształt nadano jej po trzęsieniu ziemi w 1693. Zachwyca niezwykle piękną fasadą.

³⁷ Agata (235–251), dziewica, męczennica, święta. Poniosła męczeńską śmierć podczas prześladowań chrześcijan za panowania cesarza Decjusza. Patronka Sycylii, Katanii, Palermo.

³⁸ Figura NMP u wejścia do portu w Mesynie, ustawiona na wieży fortu San Salvatore, zbudowanego w 1546. Statua wykonana z połączanego brązu jest symbolem miasta.

³⁹ Łac. teatr Boży.

7 czerwca 1957

[Mesyna – Salerno]

6.30. Msza św. w kaplicy alumnów. Jest tu piękne tabernakulum w kształcie wielkiej stągwi z napisem: *si quis sitit, veniat et bibat*⁴⁰. W czasie śniadania okazało się, że bp Choromański i bp Baraniak chorują. Zdaje się, że winne temu zmęczenie wywołane długimi przejazdami. Po śniadaniu fotografuję się z Chińczykami, którzy przynieśli cudowną wprost Madonnę chińską na jedwabnej tkaninie. Jeszcze Meksykańczycy proszą o fotografię. Okazuje się, jak bardzo w Meksyku Polska jest popularna.

8.15. Jesteśmy na promie. Wszystkie władze miasta w komplecie; przychodzą się żegnać. Przeważają wśród nich wychowankowie salezjańscy. To dzieła ks. Bosco, który wychował Włochom katolickim inteligencję katolicką. Cała Sycylia jest właściwie salezjańska. Lud był zaniedbany; kto przyszedł tu z sercem, wziął sobie ludzi.

Czytamy poranną prasę sycylijską. Wszystko wiedzą, co było wczoraj i co będzie dziś; nawet to wiedzą, kiedy abp Baraniak powinien odbyć ingres do Poznania – 29 czerwca – jako w rocznicę „strajku poznańskiego”⁴¹. Tak bardzo wszystko tu jest „upolitycznione”.

Droga dziś bardzo ciężka. Wóz amerykański choruje na opony. Biskupi są zmęczeni. Stracili apetyty. Na długim przebiegu trasy, która wiedzie przez Rosario, Vibo, Francavilla, wzdłuż morza i przez Valbo della Lucania, Paestum – jest bardzo ciężko. Pomimo dobrej nawierzchni tysiączne dosłownie serpentyny męczą okropnie, pomimo bajecznych widoków. Szofer watykański jest w formie. Ma kłopot z benzyną, bo szuka Shella, a wszędzie jest tylko Esso (włoska). Dostajemy się w tak wielki labirynt wąwozów, że zdaje się, iż nie posuwamy się wcale (Lucania). Kraj tu niemal dziki, pusty, niezamieszkały. Większe skupiska rzadkie i niezbyt zaludnione. Trudno jest znaleźć odrobinę cienia, by dać oddech maszynom i ludziom. Po długiej, długiej krętaninie jesteśmy na przedmieściach Salerno. Trzeba jeszcze przebić się przez miasto, przez morze światła, tłumy spacerowiczów (nawet małe dzieci bawią się jeszcze na przepięknych tarasach nadmorskich), by dostać się do seminarium regionalnego⁴². Wreszcie wpadamy na dziedziniec, w tłum 250 kleryków, którzy krzyczą niemożliwie. Jesteśmy wszyscy „pijani” od serpentyn. A tu jeszcze trzeba wysłuchać powitań. Jest obecny arcyb[isku]p Salerno⁴³, „prymas Lucanii” i kilkunastu innych biskupów. Na szczęście powitanie jest wyrozumiałe. Na wieczerzę zostajemy w gronie 25 profesorów seminarium. Z nimi to przeprowadziłem dłuższą rozmowę o sytuacji Kościoła w Polsce. Byli bardzo ciekawi, jakim cudem Polska uniknęła [losu] Węgier.

⁴⁰ *Lac*. Jeśli ktoś jest spragniony, niech przyjdzie i pije (J 7,37).

⁴¹ Chodzi o demonstracje uliczne, protesty, wystąpienia robotnicze w Poznaniu w czerwcu 1956, zwane Poznańskim Czerwcem.

⁴² Seminarium regionalne – WSD utworzone dla kilku diecezji wchodzących w skład jednej metropolii.

⁴³ Chodzi o Demetria Moscata (1888–1968), arcybiskupa Salerno 1945–1968. W latach 1932–1945 biskup San Marco e Bisignano. Świącenia 1912.

Jako znamionną uwagę trzeba jeszcze zanotować, że na całym przebiegu trasy wie-
dziano o naszym przejeździe. Wystarczyło zatrzymać się na chwilę w miasteczku, by
uzupełnić zapas benzyny, a zaraz przychodzili ludzie, dzieci, przynosili niemowlęta,
prosiłi o błogosławieństwo, o obrazki. Wymawiali nieudolnie nazwisko: Micienci, Vicin-
ski. Wołali *viva Polonia*. Chętni do rozmów; można by godzinami rozmawiać. Na ogół
dobrze osądzają polską rzeczywistość.

8 czerwca 1957

Z Salerno – do Rzymu

7.30. Msza św. w kaplicy seminarium regionalnego. Ogromna ta budowla, wzniesiona
przez Piusa XI⁴⁴ z wielkim nakładem pracy i środków, może pomieścić 400 alumnów.
Posiada ich zaledwie 240 dla kilkunastu diecezji (bodaj dla 25). Olbrzymie korytarze,
sale, audytoria, refektarz, jak hala fabryczna, całe systemy schodów i stopni – to wszystko
utrudnia pracę wychowawczą, gdyż ta młodzież zawsze jest w gromadzie, w tłumie, nigdy
prawie nie można jej widzieć osobno. Biskup nie ma właściwie wpływu na wychowanie,
gdyż seminarium zależy od Kongregacji Studiów w Rzymie⁴⁵. Czy to daje w wyniku to
przywiązanie do terenu swej diecezji, gdy *clerici vagi non admittuntur*⁴⁶. Może dlatego tyle
jest we Włoszech kleru wędrowniczego. A z drugiej strony trudno jest inaczej rozwiązać
zagadnienie, gdyż małe są diecezje. Młodzież jest gorąca, podobna do mesyńskiej (dwie
Sycylie), dobrze utrzymana, otwarta, szczerza.

Po małym śniadaniu kilka serii zdjęć fotograficznych i mała akademii wśród semi-
narzystów. Piękne, czyste głosy śpiewają dwie kantaty. Rektor seminarium ma przemó-
wienie o polskim męstwie wyznania. Krótko skierowują wszystkie te uczucia ludzi
we właściwe łożysko: 1) *notus in Polonia Deus*⁴⁷; 2) *solo Deo honor*⁴⁸; 3) Bóg zwycięża
przez Maryję w Polsce. Jeszcze wiele strasznego krzyku: *Eviva la Polonia* i odjeżdżamy
do katedry. Zdaje się, że nasz spacer przez południowe Włochy był przede wszystkim
stwierdzeniem, jak wiele zyskała Polska w tym społeczeństwie przez cierpienia swego
Kościoła. Nadto obecność nasza jest jednakże jakąś mimowolną propagandą. Polska
jest! Jest katolicka! Nie dała się oderwać od Rzymu! Nie było wśród księży ludzi, którzy
chcieliby oderwać Polskę od Rzymu.

⁴⁴ Pius XI (1857–1939), właśc. Achille Ratti, papież w latach 1922–1939. Świecenia kapłańskie 1879. Sakra bi-
skupia 1919, nuncjusz apostolski w Polsce w latach 1919–1921, arcybiskup Mediolanu w latach 1921–1922, papież
1922–1939 i 1. Suweren Państwa Watykańskiego 1929–1939.

⁴⁵ Właśc. Kongregacja Seminariorów i Uniwersytetów, po kilku zmianach nazwy przemianowana na Kongregację
ds. Edukacji Katolickiej.

⁴⁶ Łac. duchowni bez przydziału (bez inkardynacji) nie są straceni.

⁴⁷ Łac. Bóg znany jest w Polsce. Nawiązanie do słów Psalmu 76: „Notus in Judea Deus” – „Bóg znany jest
w Judzie”.

⁴⁸ Łac. jedynie Bogu [należy się] cześć.

W katedrze ks. arcybiskup Demetrio **Moscato** sam oprowadza nas po tym „cudzie zabytków i świętości”. Składamy hołd św. Mateuszowi Apostołowi⁴⁹, którego wspa-
niałą kryptę oglądaliśmy w podziemiu. Oddajemy cześć papieżowi Grzegorzowi⁵⁰ jako
szczególnemu patronowi walczących o wolność Kościoła. Napis: „umiłowałem spra-
wiedliwość – i dlatego umieram na wygnaniu” – przemawia tu mocno. Mówię ks[iędzu]
arcybiskupowi, że w Polsce walka o prawa Kościoła jest walką o humanizm zarazem
w świecie całym. Odcinek polski jest problemem świata.

Przejdźcie przez bogate muzeum, przez dziedzińce i korytarze, przez pałac i kurię, to
wszystko jest przykładem tego, co jest, co dziś może sformalizowało się i jest czi-
godnym zabytkiem. W sali kapitulnej odbieramy hołd od prefekta i *sindaco*⁵¹ oraz od innych
autorità i kapituły. Włochów nieco dziwi nasz pośpiech, ale oni są ludźmi spoczynku,
a my – napiętej walki. Ruszamy dalej, wśród okrzyków na cześć Polski.

Amalfi z grobowcem św. Andrzeja Ap[ostoła]⁵² jest tylko krótkim zatrzymaniem się
w drodze. Tym razem jedziemy sami. Musieliśmy rozstać się w **Salerno**, gdyż samochód
zmartwychwstańców jest boso całkowicie i nie może wypuszczać się na ciężką drogę
nadmorską. Jadą więc prosto na Neapol, a my nad brzegiem morza. To, co się widzi na
tym nadmorskim balkonie świata, przerasta wyobraźnię. Zwiedza się szczegółowo każdą
dolinę, w głąb której trzeba dojechać po zboczu górskim, by po przeciwnym rozpocząć
ponowną wspinaczkę. I tak bez końca; spojrzenie nad błękit morski z wyżyn balkonu,
spojrzenie w głąb wąwozu z mostu. Amalfi jest miejscem czci ukrzyżowanego apostoła
i kąpieliskiem modnym nagich ludzi. Przed ogromną *scalinata*⁵³ zatrzymuje się nasz
samochód; od razu otacza nas gromada ludzi, którzy krzyczą beznadziejnie głośno na
cześć „męczeńskiej Polski”. Po schodach zstępuje abp Angelo **Rossini**⁵⁴, stróż grobow-
ca św. Andrzeja. Jakiś wybladły Polak podaje kwiaty. Jesteśmy w krypcie podobnej do
krypty św. Mateusza w Salerno. Cała wyłożona marmurowymi wzorzystymi tablicami.
Modlimy się krótko, gdyż wszystkim jest pilno. Ludzie tu są ciągle w nerwowym ruchu,
nie mają czasu na długie skupienie. Oglądamy głowę św. Andrzeja, jedyną większą
relikwię, którą posiada katedra. Kilkunastu chłopców z seminarium niższego śpiewa
Christus vincit, przerywając swoje występy oklaskami.

⁴⁹ Mateusz Apostoł, ewangelista, męczennik, święty. Początkowo celnik mieszkający w Kafarnaum, później apo-
stoł Jezusa Chrystusa. Autor jednej z czterech Ewangelii.

⁵⁰ Grzegorz VII, właśc. Hildebrand OSB, papież, mnich benedyktyński. Wybrany papieżem przez lud rzymski, peł-
nił urząd w latach 1073–1085. Przeprowadził reformę Kościoła, zwaną gregoriańską. U jej podstaw legła zasada uni-
wersalizmu papieskiego.

⁵¹ Wł. burmistrz.

⁵² Andrzej Apostoł, brat św. Piotra Apostoła, męczennik, święty. Według tradycji pierwszy biskup konstantynopo-
liński. Poniósł śmierć męczeńską na krzyżu w kształcie litery X. Czczony szczególnie w Kościołach wschodnich.

⁵³ Wł. schody.

⁵⁴ Angelo Rossini (1890–1965), arcybiskup Amalfii 1947–1965. Świącenia 1915. W latach 1942–1947 biskup po-
mocniczy Rawenny.

Jedziemy dalej w tempie przyspieszonym, by stanąć na godz. 14.00 w Neapolu. Tu już nieco oddechu. Obiad z przemówieniami. Wizyta kardynała Marcella **Mimmiego**⁵⁵, uprzejmy, dobrze utrzymany pan, wraz z prefektem prowincji i *sindaco*. Rozmowa uprzejma, skracana energicznymi spojrzeniami don Luigiego Costona.

Po odejściu kardynała jeszcze kilka grup fotograficznych i wyjazd do Rzymu. Błądzimy nieco po przedmieściach, oglądamy osobliwy wulkan o zapadłym, ale żywym kraterze, po którym chodzi się wśród gotujących się otworów (na drodze do Pozzuoli), pełnych wyziewów siarczanych. Skracając drogę przez miasta pontyńskie (Latinia, Aprilia), dojeżdżamy do miasta przez dzielnicę wystawy. Wszystko tu pełne światła i ruchu. Na godz. 20.30 stajemy przy via Macchiavelli, wdzięczni Bogu za opiekę i błogosławieństwo.

9 czerwca 1957

[Rzym]

Urocz[ystość] Zesłania Ducha Świętego. Na Mszy św. jest o[jciec] przeor z Jasnej Góry o. Jerzy Tomziński, który przyjechał do Rz[ymu], wezwany telefonicznie przeze mnie. Jest również ks. Łysik, prowincjał marianów, i M[aria] Okońska, która przyleciała dziś samolotem. Przyszła M[aria] Winowska.

Zgłasza się delegacja **kombatantów**, która ofiaruje lekarstwa zebrane przez przyjaciół Polski w Rzymie.

10.00. Z matką **Bożeną** i **bp. Klepaczem** omawiamy sprawę nazaretanek w Polsce. Prosimy, by zmieniła swą decyzję co do zmian w dyrekcjach szkolnych.

O[jciec] **Nowak**, przeor paulinów, ustala z nami sprawę przeniesienia obrazu Matki Bożej Częst[ochowskiej] na dworzec Termini w dniu wyjazdu do W[arsza]wy.

Na obiad przychodzi abp **Gawlina**; omawia sprawę wydawnictwa „Duszpasterza Zagranicą”⁵⁶.

Po obiedzie jest o. Nowak i o. przeor Jerzy Tomziński, ks. W[łodziemierz] Okoński i M[aria] Okońska. Wspólnie omawiamy sprawę przygotowania obrazu Matki Bożej J[asno]g[órskiej] na wędrowkę po Polsce. Obraz będzie umieszczony w katedrze warszawskiej, gdzie po przyjeździe będzie Msza św. Po czym następnego dnia będzie umieszczony w ołtarzu przed św. Anną, gdzie będzie kazanie w czasie procesji. Po procesji wróci do katedry. Stąd będzie przewieziony prywatnie na Jasną Górę, by otrzymać zaprawę przed podróżą. Na jesieni wróci do W[arsza]wy prywatnie i rozpocznie wędrowkę po warszawskich kościołach.

⁵⁵ Marcello Mimmi (1882–1961), arcybiskup Neapolu 1952–1958, kardynał od 1953. W latach 1957–1961 sekretarz Kongregacji Konsystorialnej. Świecenia 1905. W latach 1930–1933 biskup Cremy, arcybiskup Bari 1933–1952.

⁵⁶ Chodzi o czasopismo „Duszpasterz Polski Zagranicą” – kwartalnik teologiczno-homiletyczny wydawany w latach 1949–1999, skierowany do kapłanów pracujących na emigracji. Inicjatorem założenia czasopisma był abp Gawlina.

16.00. Przyjmuję m[atkę] generalną franciszekanek misjonarek⁵⁷, która zamierza wysłać wizytatorkę do Polski. Radzę, by naprzód wezwała prowincjalną warszawską do siebie.

17.00. Prowincjał o[jców] franciszkanów z W[arsza]wy przyjechał do Rzymu i przywozi listy od ks. Dąbrowskiego.

20.00. Ks[iądz] prał. **Wycisło** z USA, z którym długo omawiam warunki pomocy materialnej Polsce.

10 czerwca 1957

[Rzym – Albano – Rzym]

8.50. Wyjazd do **Albano**, gdzie przyjąłem śluby roczne i wieczyste od s[ió]s[tr] nazaretanek.

Zgłosił się b[isku]p sufragan **Albano**⁵⁸, człowiek myślący, który widzi grozę indyferentyzmu religijnego we Włoszech większą niż samego komunizmu. Na obiad przyjeżdża abp Gawlina, ks. Filipiak i i[nni]. Zgłaszają się przedstawiciele seminarium diec[ezjalnego]. Ponieważ robi się nałot ludzi, mowy już nie ma o jakimś wypoczynku. Uciekamy więc do Rzymu.

16.00. Ks[iądz] **Bolesław Wyszyński**⁵⁹, pracownik Roty Rzymskiej. Robi mi wielki wykład na temat. Oświadczam mu, że zależy mi na tym, by utrzymał się w R[ocie] Rz[ymskiej], zachowując oczywiście odpowiedni poziom kapłański i zawodowy. Ma utrzymać kontakt z ks. Filipiakiem.

Ks[iądz] **Winkler**⁶⁰ z arch[idiecezji] pozn[ańskiej], pracuje w Bibliotece Akad[emii] Um[iejętności]. Dotychczas nie udało się PAN opanować PAU. Pracownicy B[iblioteki] A[kademii] U[miejętności] niech popierają PAU.

16.30. **Trzej księża** z Kolegium Polskiego po złożeniu swego memoriału na piśmie zgłaszają dodatkowe uwagi. W K[olegium] P[olskim] jest 22 kleryków i 6 księży. Największą trudnością jest brak wychowania młodych alumnów.

17.30. Kard[ynał] Valerio **Valeri** z wizytą. Omawiamy sprawę urszulanek czarnych, klauzury papieskiej i inne, dotyczące zakonów w Polsce.

Ks[iądz] Lasoń TJ⁶¹ porusza kilka drobnych spraw dotyczących jego pracy w Radio Vaticana. Prosi o ponowną audyencję.

⁵⁷ W latach 1932–1960 przełożoną generalną Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Misjonarek Maryi była s. Marguerite du Sacré Coeur FMM (1883–1977). W latach 1926–1932 asystentka generalna zgromadzenia. W zgromadzeniu od 1911, śluby wieczyste 1916.

⁵⁸ Chodzi o Raffaele Macario (1909–1993), biskupa pomocniczego Albano 1948–1966. W latach 1966–1977 biskup diecezjalny Albano. Święcenia 1932.

⁵⁹ Bolesław Wyszyński (1910–1989), kapłan, doktor habilitowany prawa kanonicznego, pracownik instytucji watykańskich. Święcenia 1935. Podczas II wojny światowej więzień KL Dachau. Absolwent Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie. Rektor Papieskiego Kolegium Polskiego od 1965.

⁶⁰ Edmund Alfons Winkler (1907–1986), kapłan, historyk, bibliotekarz i archiwista. Święcenia 1932. Podczas II wojny światowej więzień KL Buchenwald i Dachau. Doktorat z historii 1958.

⁶¹ Feliks Lasoń SJ (1900–1973), kapłan zakonny, organizator i współpracownik Sekcji Polskiej Radia Watykańskiego 1937–1962. W Towarzystwie Jezusowym od 1918; święcenia 1930. W latach 1935–1937 sekretarz prowincjalny.

18.00. Wyjeżdżamy do domu s[ió]s[tr] **urszulanek szarych**, by odwiedzić klasztor i młodzież akademicką.

11 czerwca 1957

[Rzym]

Po Mszy św. oddaję M[arii] **Winowskiej** książkę Maurois z drobnymi poprawkami.

10.00. Kongregacja **Orientalium**⁶². Kardynałowi Tisserant oddaję *pro memoria* w sprawie stosunków K[ościoła] gr[ecker]kat[olickiego] w Polsce. Odpowiadam na list Kongregacji ustnie. Kardynał oświadczył, że jest dostatecznie poinformowany. Złożyliśmy listę tych księży, z którymi są kontakty z ZSSR.

11.30. W Kongregacji **Religiosorum** składamy *pro memoria* kardynałowi Valerio **Valeriemu**.

Odwiedzamy o. **Larraonę**⁶³, któremu też wręczamy to samo *pro memoria*. O[jciec] L[arraona] dotknął sprawy **urszulanek czarnych** i klauzury papieskiej. Określiłem swoje stanowisko. O[jciec] L[arraona] jest zdania, że po 3 latach, „gdy ustanie dyspens dla polskich urszulanek, można będzie rzecz na nowo rozpatrzyć”.

12.00. Wizyta u o. **Robertiego**⁶⁴ w Kongr[egacji] Concilii. Przedstawił cały szereg spraw dotyczących karności kościelnej. Kongregacja przygotowała dekret o zakazie drukowania książek i artykułów w wydawnictwach PAX, naganę dla ks. Radosza i ks. Hueta.

12.30. Wizyta u M[s]gr. **Bracciego** w Congr[egatio] Sacramentorum. M[onsi]g[no]-r[e] Bracci ma ciągle wątpliwości co do przesyłania akt *matrimonium* r[atun] n[on] c[onsumatum]⁶⁵. Tłumaczymy mu, że zależy nam na tym, aby oszczędzać ludzi, nie pokazywać poczcie ich niedoli i dlatego wolimy nie przysyłać akt do Rz[ymu], a tylko wyjątki.

15.30. O[jciec] **general Mroczek**, o. Łysik i o[jciec] postulat⁶⁶, marianin. Omawiamy: sprawę o. **Papczyńskiego**⁶⁷ i o. K[azimierza] **Wyszyńskiego**⁶⁸; są już w sekcji historycznej.

⁶² Właśc. Kongregacja ds. Kościołów Wschodnich.

⁶³ Arcadio Maria Larraona Saralegui CMF (1887–1973), kapłan zakonny, doktor prawa kanonicznego, sekretarz Kongregacji ds. Zakonów 1950–1959. Do klaretynów wstąpił w 1902; święcenia 1911, kreacja kardynalska 1959. W latach 1961–1962 wielki penitencjarz, od 1962 arcybiskup tytularny. W latach 1962–1968 prefekt Kongregacji ds. Obrzędów (Rytów).

⁶⁴ Francesco Roberti (1889–1977), kapłan, urzędnik Kurii Rzymskiej. Święcenia 1913; kreacja kardynalska 1958; sakra biskupia 1962. W latach 1959–1969 prefekt Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej.

⁶⁵ Łac. małżeństwo zawarte, lecz nieskonsumowane.

⁶⁶ Prawdopodobnie chodzi o postulatora procesu beatyfikacyjnego.

⁶⁷ Stanisław Papczyński MIC (1631–1701), kapłan zakonny, kaznodzieja, święty Kościoła katolickiego. Początkowo u pijarów, gdzie w 1656 złożył śluby zakonne; święcenia 1661. Założyciel Zgromadzenia Księża Marianów Niepokalnego Poczęcia NMP 1673 i jego pierwszy generał 1673–1701. Beatyfikowany w 2007, kanonizowany w 2016.

⁶⁸ Kazimierz Wyszyński MIC (1700–1755), kapłan zakonny, dwukrotny generał marianów 1737–1741; 1747–1750. Śluby zakonne 1725. Święcenia 1726. W latach 1750–1753 prokurator generalny marianów.

Sprawa o. Wyszyńskiego stoi znacznie lepiej niż o. Papczyńskiego. W sprawie bp. **Matulewicz**⁶⁹ – proces przeniesiono do Rzymu na życzenie Ojca Świętego.

18.00. Matka **Hieronima**⁷⁰ ze zgr[omadzenia] si[ó]s[tr] służebniczek Niep[okalanego] Poczęcia, gen[eralna] z Rzymu, pozdrawia siostry gr[recko]kat[olickie] na Miodowej 16. Pożądana jest zmiana przełożonej prowincjalnej.

Asystent przełożonego **zgr[omadzenia] Świętej Rodziny**, które ma^a dom w Bąblinie i w Górcie Klasztornej. Chce wybrać się do Polski. Prosi o wizytację klasztoru. W sprawie przekładu książki o odpustach – odradzam.

19.00. Na **wieczery** są Nasalli Rocca, Callori di Vignale⁷¹, abp Carinci, M[s]gr. Poggi, M[s]gr. Caretta i domownicy. Atmosfera życzliwa, rozmowa przedłuża się do 21.00.

Po wieczery pozostaje M[s]gr. **Poggi**, z którym jest długa rozmowa na różne tematy. Głównie idzie o ks. **Jaroszewicza**, który przepada jako kandydat na sufragana kieleckiego. Trudno zbadać przyczyny. M[onsi]g[no]r[e] P[oggi] nie określa ich. Oświadczam mu, że ze wszystkich kandydatów przedstawionych w kolejnych *terno* odpada najlepszy. Będzie to zdumieniem powszechnym, że człowiek, który tak zwycięsko przeszedł przez więzienie, dziś został odrzucony.

Druga sprawa dotyczy listu M[s]gr. Domenica **Tardiniego** nt. Ziem Zachodnich. M[onsi]g[no]r[e] Tardini zbyt mocno podkreśla „wikariuszów generalnych”, co jest rzeczą zbędną, gdyż nie wnosilem o zmianę prawnej sytuacji, a tylko przedstawiałem stan faktyczny. Ta linia M[s]gr. T[ardiniego] może wypychać Kościół polski w nowe trudności. I tak biorę na swoje barki wiele, gdy osłaniam autorytet Stolicy Świętej wyrzeczeniem się wszelkiej chwały, którą Kościół otacza kardynałów. Po coż więc mnożyć mi trudności, podkreślając nadmiernie to, kim są rządcy aktualni diecezji. Tkwi w tym jakaś wielka niesprawiedliwość wobec stanu faktycznego. M[onsi]g[no]r[e] P[oggi] usiłował usprawiedliwiać M[s]gr. T[ardiniego], ale czynił to oględnie.

12 czerwca 1957

[Rzym]

7.30. Msza św. w **krypcie watykańskiej** przy grobowcu św. Piotra. Asystują M[s]gr. Caretta, ks. inf. Filipiak, ks. prof. Mączyński, ks. prał. Padacz. Jest obecny ks. Wł[odzimierz] Okoński z siostrą i grupka Polaków. Po Mszy św. obejrzałem budującą się kryptę dla

^a W rękopisie: którzy mają.

⁶⁹ Jerzy Matulewicz MIC (1871–1927), arcybiskup od 1925 i wizytator apostolski na Litwie, odnowiciel mariańców i generał zgromadzenia 1911–1927, błogosławiony Kościoła katolickiego. Święcenia 1898; sakra biskupia 1918.

⁷⁰ Hieronima, przełożona generalna Sióstr Służebnic Niepokalanej Panny Maryi, zgromadzenia zakonnego obrządku greckokatolickiego.

⁷¹ Federico Callori di Vignale (1890–1971), kapłan, proprefekt Kamery Apostolskiej 1950–1958. Święcenia 1917. W latach 1958–1965 majordom Pałacu Apostolskiego. Arcybiskup i kardynał od 1965.

kaplicy Matki Bożej Częstochowskiej. Roboty są zaledwie zaczęte. Widocznie więc zrobiono propagandę z powodu mojego przyjazdu bez realnych zamiarów.

Na śniadanie pojechaliśmy do M[s]gr. **Filipiaka**, w szpitalu s[ió]s[tr] Czeszek, gdzie F[ilipiak] mieszka. Zebrali się tu lekarze i chorzy, których kolejno odwiedziłem.

Stąd udaliśmy się z wizytą do M[s]gr. Julliena, dziekana Roty Rzymskiej. Byli też wszyscy Polacy, a więc ks. Wyszyński, ks. Uliński i ks. Czapla.

Wreszcie powrót na **Macchiavelli**. Przyjąłem matkę gen[eralną] **Kalkstein**⁷².

Na 13.00 jesteśmy w **Poliglotta Vaticana** na obiedzie u salezjanów; po czym zwiedzamy drukarnię i wydawnictwo. Zgłaszają się wszyscy pracownicy tych instytucji z Conte Della Torre⁷³ na czele.

15.00. **Ksiądz Witek**⁷⁴ ze zgrom[adzenia] ks[ięży] marianów, przed kapitułą gen[eralną], chce poznać myśli moje na temat życia zgromadzenia. Wykładał mu sprawę Białan.

15.30. Mons[ignore] **Baldelli**⁷⁵ w imieniu^a Caritas; wyraża gotowość pomocy. Do Węgier można posyłać pomoc bez trudu; nawet rząd węg[ierski] opłaca przewóz kolejowy. Proszę o lekarstwa i książki.

16.00. Gen[erał] **franciszkanów**⁷⁶ wraz z prowincjałem warszawskim⁷⁷. Proszę o to, by przy parafiach utworzyć domy zakonne.

16.15. Prokurator generalny **augustianów**⁷⁸ pyta o to, czy można by rekonstruować prowincje zakonne.

16.30. Generalny **orionistów** M[aria] Pensa⁷⁹. Rozmawiałem z nim o ks. Dąbrowskim Br[onisławie], przedstawiając znaczenie jego pracy dla obrony zakonów w Polsce. O[jciec] generał zgodził się, by ks. D[ąbrowski] pracował nadal w Sekretariacie Pr[ymasa] P[olski].

^a *W rękopisie*: imieniem.

⁷² Teresa Janina Kalkstein CR (1888–1980), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Zmartwychwstania Pana Naszego Jezusa Chrystusa 1938–1967. Do zmartwychwstanek wstąpiła w 1911 jako absolwentka pedagogiki i psychologii na Sorbonie i we Fryburgu (Szwajcaria). Śluby zakonne 1913. W latach 1928–1938 pierwsza przełożona polskiej prowincji sióstr zmartwychwstanek. Zasłużona dla powstania i działalności polskiej szkoły w Rzymie w latach II wojny światowej. Autorka książek o życiu i duchowości założycielek Celiny i Jadwigi Borzęckich.

⁷³ Giuseppe Dalla Torre del Tempio di Sanguinetto (1885–1967), dziennikarz, redaktor naczelny „L'Osservatore Romano” 1920–1960.

⁷⁴ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁷⁵ Ferdinando Baldelli (1886–1963), kapłan, urzędnik kurii rzymskiej, prezydent Papieskiego Dzieła Pomocy 1944–1959, prezydent Caritas Internationalis 1951–1962. Święcenia 1909.

⁷⁶ Chodzi o Vittoria (Vittorego) Marię Costantiniego OFMConv (1906–2003), generała Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych 1954–1960. W latach 1962–1982 biskup diecezji Sessa Aurunca. Święcenia 1929.

⁷⁷ Chodzi o Augusta Bogusława Rosińskiego OFMConv.

⁷⁸ Chodzi o Ignacia Arámburu Cendoyę OSA (1905–1968), kapłana zakonnego, prokuratora generalnego augustianów 1953–1958. Do augustianów wstąpił w 1920, święcenia 1928. W latach 1947–1953 sekretarz generalny augustianów. W latach 1958–1968 wikariusz generalny augustianów.

⁷⁹ Carlo Maria Pensa FDP (1886–1962), kapłan zakonnny, przełożony generalny orionistów 1946–1962. Do orionistów wstąpił w 1904, święcenia 1913.

16.45. Rektor kolegium francuskiego⁸⁰ z ks. Romaniukiem. Zapowiedział wizytę arcyb[isku]pa d'Aix. Bardzo chwali wartości kapłańskie ks. Romaniuka.

Ks[iądz] Glorieux⁸¹ z „La Croix” prosi o informacje o Millen[n]ium. Odsyłam go do ks. Romaniuka.

Ks[iędzu] Romaniukowi poleciłem, by informował ks. Glorieux. Otrzymał 200 dolarów jako „kapitał żelazny” dla siebie na czarną godzinę.

17.00. **Zelatori e le Zelatrice della Divina Misericordia**⁸² – pani Maria Stella z księdzem Paoli Viti[m]⁸³, kanonikiem laterańskim, apostołem dzieła Miłosierdzia Bożego – proszą o błogosławieństwo.

17.30. Generał **redemptorystów** o. Wilhelm Gaudreau⁸⁴ z wiceregensem o. Karolem Szrantem⁸⁵, z wyrazami czci. Proszę, by rozstrzygnęli sprawę wiceprowincji wrocławskiej, która zależy dotąd od Kolonii.

17.45. **Kulczyński Kazimierz**⁸⁶, alumn III roku teologii Pap[ieskiego] Seminarium Francuskiego, prosi o inkardynację do archidiec[iecezji] gnieźnieńskiej. Zgłosi się z ks[iędzem] rektorem w sobotę. Gotów byłbym inkardynować do arch[idiecezji] warszawskiej.

Szponar Jan⁸⁷, alumn Kolegium Polskiego w Rz[ymie] – prosi o rozstrzygnięcie sprawy inkardynacji. Sprawę trzeba oddać do kurii lubelskiej.

18.15. Ks[iądz] **Langman**⁸⁸, historyk sztuki, powołuje się na zlecenie kard. Sapiehy⁸⁹, by ratował zbiory polskie. Jest zdania, że powinien pracować w Polsce, a na 5 miesięcy przyjeżdżać na dalsze prace do Włoch. We Wł[oszech] się męczy. Chce wychowywać młodzież w duchu sztuki kościelnej i liturgii. Uważam, że przyjazd do Polski jest pożądany.

⁸⁰ Chodzi o ks. Josepha Gérauda PSS, kapłana zakonnego ze Zgromadzenia Prezbiterów św. Sulpicjusza (sulpicianów).

⁸¹ Archille Marie Joseph Glorieux (1910–1999), kapłan, współpracownik czasopisma „La Croix”. Święcenia 1934. Korespondent prasowy „La Croix”. Odpowiadał za francuską edycję „L'Osservatore Romano”. Później sekretarz Komisji Przygotowawczej Soboru Watykańskiego II. Sakra biskupia 1969.

⁸² Wł. zelatorzy i zelatorki Bożego Miłosierdzia.

⁸³ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁸⁴ Wilhelm Gaudreau CSsR (1897–1968), kapłan zakonnny, przełożony generalny Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela (redemptorystów) 1954–1967. W zgromadzeniu od 1922, święcenia 1927.

⁸⁵ Karol Szrant (lub: Schrant) CSsR (1888–1975), kapłan zakonnny, konsultor zgromadzenia redemptorystów w Rzymie 1948–1963; zastępca generała redemptorystów od 1954, konsultor dykasterii watykańskich. Do redemptorystów wstąpił w 1908, święcenia 1909. Wizytator kanoniczny prowincji polskiej redemptorystów 1947; 1958. Do 1948: wydawca teologii, przełożony domów zakonnych, redaktor, rekolekcjonista; tłumacz. W latach 1963–1965 rektor seminarium duchownego redemptorystów w Tuchowie.

⁸⁶ Kazimierz Kulczyński (1907–1985), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, kapelan WP. Świecenia 1957. Od 1966 rektor kościoła garnizonowego w Inowrocławiu.

⁸⁷ Jan Szponar TCh (ur. 1931), kapłan, duszpasterz w Polskiej Misji Katolickiej w Anglii, m.in. proboszcz w Mansfield. Świecenia 1957; inkardynowany z diecezji łuckiej do archidiecezji warszawskiej.

⁸⁸ Jerzy Langman (1903–1982), kapłan archidiecezji krakowskiej, historyk sztuki, profesor WSD w Krakowie. W latach 1941–1945 więzień KL Buchenwald-Berlstedt.

⁸⁹ Adam Stefan Sapieha (1867–1951), książę, arcybiskup metropolita krakowski 1925–1951, kardynał od 1946. Świecenia 1893, sakra biskupia 1911. W latach 1906–1911 przedstawiciel i doradca w sprawach polskich przy Stolicy Apostolskiej. Od 1911 biskup krakowski.

19.00. **Przedstawiciele Kapituły Santa Maria in Trastevere** – *prior*⁹⁰, *parroco*⁹¹ i *viceparroco*⁹² – są na wieczyzy. Składam im ofiarę na kapitułę i bazylikę oraz na *schola cantorum*⁹³ – w wysokości 1100 dolarów.

13 czerwca 1957

[Rzym]

11.00. **Na audiencji u Ojca Świętego** zebrali się wszyscy księża polscy z Rzymu, z Instytutu, z Kolegium i przedstawiciele zakonów. Ze świeckich był prof. Rączkowski⁹⁴ od Świętego Krzyża w W[arsza]wie. Naprzód przyjął mnie Ojciec Święty w swej bibliotece prywatnej na półgodzinnej rozmowie. Pozwolił mi mówić spokojnie, nic nie przerywając. Uważał pilnie.

Podziękowałem za ojcowskie przyjęcie, za kapelusz kardynalski, za piękny tytuł kardynalski u Matki Bożej Łaskawej na Zatybrzu, za *cappa magna* i za auta na podróż do Syrakuz.

Nawiązałem do *pro memoria* z 14 maja br., na które nie miałem wyraźnej odpowiedzi w tych rozmowach, które głównie dotyczyły przeszłości (3-lecie rządów bp. Klepacza) i sformułowań kanonicznych sytuacji w Polsce. Proszę o to, by uwagi nasze były rozpatrzone w Sekretariacie Stanu.

Wyrażam nadzieję, że Naród polski, który szuka własnej drogi, by wyżyć, obronić się i obronić Kościół, nie może być *scandalo* dla innych, którzy żyjąc w wolności, tej poddają się wpływowi komunizmu. Myślę, że biskupi polscy, zwłaszcza po wyjściu z więzień, nie mogą być przedmiotem zgorszenia dla narodów wygodnie żyjących. Szukając własnego rozwiązania, nie niszczymy „linii oporu” przeciwko komunizmowi, bo ona biegnie inaczej, niż zazwyczaj się mówi.

W rzeczywistości „linia oporu”, *sipario del ferro*⁹⁵, biegnie nie po linii granic politycznych, ale po linii moralno-religijnej narodów. Jako przykład przytaczam Francję i Włochy. Obydwa te kraje żyją *fuori di sipario del ferro*⁹⁶, a jednak liczą po 7–8 milionów komunistów. A Polska żyje *oltre cortina*⁹⁷ i ma komunistów do 200 tysięcy.

Ojciec Święty zauważył, że jakiegokolwiek rozwiązanie współżycia w Polsce może być dla komunistów Włoch i Francji zachętą do wskazywania, że jednak to współżycie można ułożyć. Stąd wielkie niebezpieczeństwo dla świata.

⁹⁰ Łac. przeor.

⁹¹ Wł. proboszcz, przełożony.

⁹² Wł. wiceprzełożony, wiceproboszcz.

⁹³ Łac. szkoła chóralna.

⁹⁴ Feliks Rączkowski (1906–1989), profesor muzykologii, organista, wykładowca w Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej w Warszawie 1947–1976, organista w kościele pw. Świętego Krzyża w Warszawie 1945–1970. Twórca i dyrektor festiwalu organowych.

⁹⁵ Wł. żelazna kurtyna.

⁹⁶ Wł. poza żelazną kurtyną.

⁹⁷ Wł. za żelazną kurtyną.

Podaję swoją myśl, że dla Kościoła komunizm nie jest problemem sojuszków politycznych, ale problemem moralnym. Indyferentyzm mas jest groźniejszy dla Kościoła niż komunizm, bo ten indyferentyzm zabija religię w sercach, a komunizm zmusza do walki, walczy sam przeciwko sobie tam, gdzie rządzi. Dziś w Polsce nie ma potrzeby prowadzić światopoglądowej walki z komunizmem, bo k[omunizm] zwalcza sam siebie. Widać to na przykładzie młodzieży, która była uprzywilejowana maksymalnie, a pierwsza zbuntowała się przeciwko gwałtowi ustroju kom[unistycznego].

Ojciec Święty zauważa, że to stało się w Polsce, która jest zdrowa moralnie i chrześcijańska. Ale w innych krajach jest gorzej, np. we Francji czy we Włoszech. Polska broni się dzięki swej religijności.

Przechodzę do innej tezy swego wywodu: walka z komunizmem (z rządami kom[unistycznymi]) często – wbrew woli walczących – zamienia się na walkę z narodami, które żyją *oltre cortina*. Wtedy narody te znoszą podwójny atak: od rządów kom[unistycznych] i od tych, co zwalczają te rządy, wbrew woli godząc w narody. Polska czuje się podwójnie dotknięta: przez rząd kom[unistyczny] i przez koalicję antykomunistyczną. Gorąco proszę Ojca Świętego, by wiedział, że w Polsce komunistyczny jest rząd, a Naród pozostał katolicki. Świadomość tego, że Ojciec Święty pamięta o tym, jest dla nas źródłem podtrzymania duchowego.

Ojciec Święty przerywa i zapewnia, iż jest przekonany, że Polska pozostała katolicka. I wszyscy tak myślą, chociaż niekiedy może wydawać się inaczej.

Mówię Ojcu Świętemu, że niekiedy odnosiłem wrażenie w rozmowach w Rz[ymie], że nie zawsze się dobrze o tym pamięta. Zwłaszcza moje rozmowy z Mons. Samorèm jako z człowiekiem o głowie otwartej dawały mi dowody, że to rozróżnia. Inaczej wychodzi w rozmowach z Mons. Tardinim. Ojciec Święty podnosi wartość Mons. Samorègo.

Idąc dalej, podkreślam, że walka z kom[unizmem] świata nie może być złożona na barki jednego Narodu czy też 25 biskupów polskich. Bo to jest zbyt wąska podstawa. Walka z ideologią materialistyczną należy do całego świata.

Nawiązuję do rozmowy mojej z Mons. Samorèm na temat propozycji rządu polskiego **co do konkordatu**. Dotąd nie otrzymałem w tej sprawie odpowiedzi. Uważałem sobie za obowiązek poinformować Stolicę Świętą, chociaż to może być dla mnie niebezpieczne. Mogę być posądzony o to, że jestem megafonem planów komunistycznych. Wolałbym, by w W[arsza]wie był ktoś z ramienia Stolicy Świętej, który patrzyłby na naszą pracę.

Ojciec Święty odpowiada: to przecież tam jest eminencja, który to wszystko widzi, patrzy i informuje. My całkowicie mu ufamy.

Obawiam się, Ojciec Święty, że nie wszyscy pracownicy Sekretariatu Stanu darzą mnie tym samym zaufaniem. A dla nas zaufanie Stolicy Świętej jest sprawą zasadniczą. To jest warunek naszego spokoju w ciężkiej pracy naszej.

Ojciec Święty raz jeszcze podkreśla, że odnosi się z pełnym zaufaniem do mnie i do biskupów polskich. Przecież dali tyle dowodów wierności Kościołowi św. Oczywiście

konkordat z rządem komunistycznym może być źle rozumiany w innych krajach, może być zachętą do swobody kom[unizmu]. A przecież komunizm tak niszczy moralność i religijność tych narodów. Co byłoby, gdyby Stolica Święta poszła na ugodę z komunizmem?

Odpowiadam: może nie idzie tu o ugodę. Ale byłoby dobrze mieć w W[arsza]wie swego **obserwatora**. To jeszcze niczego nie przesądza, a informowałby Stolicę Świętą o tym, jak komunizm wygląda w praktyce. Taka informacja jest bardzo doniosła w pracy Stolicy Świętej. Przystąpienie obserwatora czy wizytatora – jak był Pius XI – miałooby znaczenie.

Ojciec Święty powtarza imię Piusa XI i zapisuje sobie. „Pomyślimy nad tym, rozważymy” – ale teraz dla nas obserwatorem jest eminencja. Po jego cierpieniach mamy pełne zaufanie dla jego osoby.

Pozostały jeszcze drobne sprawy. A więc „**Annuario Pontificio**”⁹⁸. Istnieją prawdziwe „**martwe dusze**” – 6,5 mil[ionów] katolików w Polsce, z seminariami, zakonami, urządzeniami, o których „A[nnuario] P[ontificio]” milczy. Jest to uważane w Polsce za krzywdę, tym więcej że idzie o ludzi, którzy tak bardzo ucierpieli. Ojciec Święty zanotował sobie tę sprawę.

Poruszyłem sprawę **listu Mons. Tardiniego** w sprawie sprawozdania z diecezji na Z[iemach] Zachod[nich]. Mons[ignore] T[ardini] napisał mi szkolny list, w którym z uporem podkreśla „wikariuszów generalnych”. Ja wiem, kim oni są; nic nie mówiłem o Z[iemach] Z[achodnich], nie stawiałem nowych wymagań. Można by więc najwyżej milczeć. Sprawą tą czuję się bardzo dotknięty. Ojciec Święty wyjaśnia, że Sekretariat musi pisać „kanonicznie”, a już do mnie należy, jak sobie urządzę pracę wikariuszów gen[eralnych].

Dotknąłem *causae sanctorum*⁹⁹; zbliża się Millen[n]ium. Gorąco pragniemy, by polskie sprawy ruszyły. Są postulatorzy, pracują, a sprawy leżą. Ojciec Święty pięknie uśmiechnął się: „tylu świętych idzie do nieba. Bóg zabiega o cześć na ziemi”. Cieszymy się obydwaj z tego. Ale proszę o względy dla polskich świętych przed Millen[n]ium.

Zbliża się moje pół godziny. Zegar stojący na biurku Ojca Świętego wskazuje już pół do 12-tej. Pytam, co mam powiedzieć ks[ieżom] biskupom i ludowi w Polsce od Ojca Świętego. Powoli Ojciec Święty ożywia się i zaczyna mówić: Proszę powiedzieć, jak bardzo ich kochamy, jak bardzo im ufamy. Jak brak nam słów, które są zbyt słabe, by to wypowiedzieć. Wszystko, cokolwiek byśmy chcieli powiedzieć, nie wystarcza. Błogosławimy im z całego serca. Wiernym rozległych diecezji proszę udzielić odpustu zupełnego. Cieszymy się z ich wiary, z ich zwycięstwa, z ich męstwa w obronie Kościoła.

Ojciec Święty, jeszcze ks[ieża] biskupi pragnęliby podziękować osobiście za łaski doznane w Rzymie. Są też i kapłani polscy oraz studiujący księży w Instytucie i w Kolegium.

⁹⁸ „Annuario Pontificio”, *lac.* rocznik papieski – jedno z najważniejszych wydawnictw statystycznych Kościoła katolickiego, zapoczątkowane w 1716, gdy rodzina włoskich drukarzy Caracas rozpoczęła druk *Notizie per l'anno*. W XIX w. rocznik wydawany był pod różnymi tytułami, z wieloma przerwami w latach 1798–1817 oraz 1870–1872. W obecnej wersji ukazuje się od 1912 jako oficjalny organ Stolicy Apostolskiej.

⁹⁹ *Łac.* spraw świętych.

Dawno tu nie byli. Wszyscy czekają na małe słowo, na błogosławieństwo i na łaskę wspólnej fotografii.

Wstajemy. Pragnę pocałować stopy Ojca Świętego. Broni się: „Już to było zrobione – w czasie nakładania kapelusza – pamiętam ten pocałunek gorący. To wystarczy”. Obejmujemy się. Całujemy się serdecznie. Wchodzi M[s]gr. Nasalli Rocca, bardzo serdeczny i życzliwy.

Ojciec Święty wychodzi pierwszy, ja pozostaję w drzwiach. Dopiero teraz zauważyłem, że zapomniałem zdjąć piuskę. Stoimy kołem. Ojciec Święty wita się z ks[ięźmi] biskupami, z ks. Padaczem, z ks. Mączyńskim. Błogosławi nasze różańce. Krótka rozmowa serdeczna, miła.

Powoli przechodzimy do sali większej, tronowej, gdzie zebrane jest duchowieństwo polskie. Ojciec Święty zatrzymuje się, ogląda wszystkich wokół i zaczyna przemówienie. Pierwsze słowa skierował do mnie. Są pełne uznania dla wiary, dla cierpień, dla „[h]eroicznego więźnia” – trudno to powtarzać. Jest widocznie bardzo wzruszony. Potem mówi o biskupach i duchowieństwie polskim, o ich pracy, cierpieniach i wierności. Każę powtarzać wszystkim, jak bardzo Ojciec Święty kocha Polskę i jak bardzo ufa. Przemawiając... urywa słowa... ma pewne trudności. Prosi o wybaczenie... Wreszcie fotografia. Przedstawiam przeora ojców paulinów ks. Fr[anciszka] Mączyńskiego jako mego kolegę, profesora Rączkowskiego, ks. inspektora Rokitę i kilku innych. Felici ustawia grupę – dwa zdjęcia. Wytwarza się miłe *corde*¹⁰⁰. Bodaj wszyscy mogli podejść i ucałować rękę Ojca Świętego. Ks[iądz] Strojny rozpoczyna wywód. Gasi go abp Baraniak przez M[s]gr. Nasallego Roccę. Znowu rozmawiają kolegaści, do których Ojciec Święty mówił, jak mają „studiować świętość” w Rzymie.

Po dłuższej chwili sam Ojciec Święty proponuje fotografię księży biskupów. Wracamy do małej sali tronowej – fotografia. Ojciec Święty każe powtórzyć ją. Żegnamy się. Powoli, powoli odchodzi papież. Jeszcze w drodze mówi mi: „Wzruszyłem się bardzo, bo trudno pomyśleć, by ktoś – jak powiedziałeś – mógł uważać Polskę za Naród komunistyczny. My wiemy, że Polska jest Narodem katolickim. To mnie bardzo wzruszyło. Nie mogłem mówić. Wybacz mi”.

Wzruszenie maluje się w widoczny sposób. Na sali Ojciec Święty pożegnał księży słowami wypowiedzianymi po polsku: „Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus”. „Na wieki wieków” – i oklaski odpowiedziały tym słowom.

Księżę opanował wielki entuzjazm. Byli rozradowani jak dzieci. A[rcyb]b[iskup] Baraniak dziękuje za Poznań. Oczy się szklą ludziom. Papież ma też pełne oczy łez. Jeszcze zatrzymuje, ogląda. I wreszcie znika.

Powoli przechodzimy do antykamery. Nasalli Rocca, Callori di Vignale i i[nni] z domu papieskiego są bardzo mili. O wiele inni niż Mons. Tardini, który wyszedł od Ojca Świętego tuż przed przyjęciem mnie.

¹⁰⁰ Wł. liny; tu w znaczeniu: więzi, powiązania, relacje.

Jak wielką wspólną radością było to przeżycie dla duchowieństwa polskiego. Tym więcej że Kolegium Polskie ani IEP nigdy dotąd, od lat, nie miało przyjęcia. Wszyscy twierdzą, że audyencja była wyjątkowa, bardzo piękna.

15.00. Prof[esor] **Dąbrowski**¹⁰¹ z prezydium P[olskiej] Akademii Nauk (PAN). Idzie o „Monumenta Poloniae Vaticana”. Wyszło 7 tomów. Tom 8 ma opracować ks. prof. Glemma¹⁰² w ciągu lata. PAN chce nawiązać kontakt z Biblioteka Vaticana co do dalszych prac. Prosi w imieniu^a PAN, by wskazać kogoś, kto mógłby pośredniczyć w udostępnieniu B[iblioteka] V[aticana] dla PAN. Ks[iądz] prof. Mączyński otrzymuje zlecenie pisemne, by przedstawiał polskich naukowców z PAN w B[iblioteka] V[aticana].

Ks[iądz] **Kołodziejczyk**¹⁰³, wezwany przez b[isku]pa częstochowskiego do powrotu, prosi o poparcie. Oświadczam, że poparcia nie udzielę, gdyż księża studiujący od dawna powinni wracać do Polski, by inni mogli przybyć tu na studia.

Ks[iądz] **Lasoń** w sprawie Radia Watykańskiego i przekładów wigilijnych *radiomessa-gi*. Wręczę *pro memoria* Mons. Samorèmu. Porusza sprawę nabożeństwa do Miłosierdzia Bożego. Wyjaśniam stanowisko Episkopatu. Jest pod wrażeniem audyencji u Ojca Świętego. Bardzo popiera ks. prof. Mączyńskiego, oceniając b[ardzo] pozytywnie jego charakter i gotowość współpracy.

16.00. M[aria] **Winowska** – sprawa powrotu do Polski będzie aktualna wtedy, gdy będziemy mieli 2–3 maszyny drukarskie na Jasnej Górze. W sprawie s. **Faustyny Ko-walskiej** radzę nie spieszyc się z publikacją książki. Co do pracy o br. **Albercie** Chmielewskim – można przekładać na włoski.

Ks[iądz] **Szostkiewicz** otrzymuje polecenie powrotu do Polski w połowie sierpnia br.

16.30. Ks[iądz] **Warszawski** TJ¹⁰⁴ omawia sprawę swego ustąpienia z Radio Vaticana; przyczyna – stosunek do Piaseckiego?! Tłumaczy o. W[arszawski], że stosunek jego do PAX był zawsze ostrożny. Proszę, by o. W[arszawski] pokonał w sobie kompleks „radiowy”. Można jeszcze dużo zrobić dla Kościoła, ale teraz trzeba odzyskać swobodę. Nie tylko R[adio] V[aticana] jest terenem pracy dla księdza. Są inne. Co do B[olesława] P[iaseckiego] uważam, że są chorzy moralnie, wskutek braku lojalności towarzyskiej. I dlatego w rozmowie z nimi nie można ustalać zasad ani taktyki.

^a W rękopisie: imieniem.

¹⁰¹ Jan Dąbrowski (1890–1965), mediewista, profesor zwyczajny doktor habilitowany nauk humanistycznych w zakresie historii. Doktorat 1912, habilitacja 1919, profesor zwyczajny 1924, dziekan 1945–1947 i prorektor UJ 1948–1952.

¹⁰² Tadeusz Glemma (1896–1958), kapłan diecezji chełmińskiej, historyk Kościoła, profesor. Świącenia 1918. Doktorat 1924; habilitacja 1929. W latach 1932–1954 kierownik Katedry Historii Kościoła UJ.

¹⁰³ Józef Kołodziejczyk, kapłan diecezji częstochowskiej. Świącenia 1938.

¹⁰⁴ Józef Warszawski SJ (1903–1997), kapłan zakonny, kierownik Polskiej Sekcji Radia Watykańskiego. Do jezuitów wstąpił w 1924; świącenia 1933. Podczas II wojny światowej uczestnik organizacji konspiracyjnych, powstania warszawskiego, kapelan zgrupowania „Radosław”. Po wojnie w Wielkiej Brytanii, a w latach 1950–1962 w Rzymie. Powrót do kraju 1994. Autor wielu prac o tematyce historycznej.

17.00. Arcyb[isku]p **d'Aix-en Provence**¹⁰⁵ informuje o pracy des Petites Sours de Jésus (du Père de Foucoud). Pragną przyjść do Polski, by udać się do Rosji.

18.00. A[rcy]b[isku]p **Gawlina** zgłasza szereg prośb do Episkopatu Polski: 1) by odwołać księży, którzy już ukończyli studia i nie pracują w duszp[asterstwie] emigracyjnym; 2) by nie odwoływać księży pracujących w duszpasterstwie emigracyjnym; 3) by napływali chrystusowcy na placówki emigracyjne, ale nie parafie.

W „Duszpasterzu” należy drukować kazania według programu Millen[n]ium, za „Biblioteką Kaznodziejską” albo za „Współczesną Amboną”.

Arc[y]b[isku]p zostaje na wieczery. Pracuję dziś do późnej nocy nad listami.

14 czerwca 1957

[Rzym]

9.00. D[okto]r Al. Paladini¹⁰⁶, współdyrektor firmy produkcji lekarstw, która ofiarowała skrzynię antybiotyków – zgłasza się „po podziękowanie” z nadzieją na reklamę w Polsce.

11.00. W Kongregacji **Studiorum** składam kardynałowi Pizzardowi nasze *pro memoria* dotyczące Collegio Polacco i I[n]stituto Eccleslastico Polacco.

11.30. W Kongregacji **Rytów** u kard. **Cicognaniego** dopytujemy się o losy złożonego do zatwierdzenia nowego **Rytuału dla Polski**. Zeszli się abp Carinci, M[s]gr. Enrico^a Dante i debatowali nad tym, gdzie by to było. Wreszcie M[s]gr. Dante przyniósł obwołutę ze skierowaniem. Kopię posiada od 27 lutego M[s]gr. Meysztowicz do wypowiedzenia opinii. Prosimy o przyspieszenie.

W powrotnej drodze wstępujemy **do św. Cecylii**, by polecić się jej opiece. Zgłaszają się dwaj księża, którzy bardzo starannie pokazują nam podziemia, grotę i pomniki.

13.00. Ks[iądz] **Strojny** był na obiedzie, po czym przez dwie godziny omawialiśmy sprawy Instytutu na Pietro Cavallini. Ks[iądz] S[trojny] wyjaśniał swoją trudną sytuację w IEP, w której jedyną pomoc znajdował w kard. Pizzardzie. Wręczyłem księdzu S[trojnemu] to samo *pro memoria*, które dziś otrzymał kard. Pizzardo.

16.00. O[jciec] **Balić**¹⁰⁷ O[rdo] Fr[atrum] M[inorum]¹⁰⁸, Kroat¹⁰⁹, z Congr[egatio] S[acrum] Officium¹¹⁰, omawia: 1) sprawę Lourdes: przewiduje się referat polski w L[ourdes]

^a W rękopisie tu i dalej: H.

¹⁰⁵ Chodzi o Charles'a Marię Josepha Henriego de Provencheres'a (1904–1984), arcybiskupa d'Aix 1945–1978. Święcenia 1928.

¹⁰⁶ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹⁰⁷ Carlo Balić OFM (1899–1977), kapłan zakonny, teolog, mariolog, organizator międzynarodowych kongresów maryjnych. Święcenia 1923 w Zakonie Braci Mniejszych. Założyciel Papieskiej Międzynarodowej Akademii Mariologicznej 1946. W latach 1947–1953 rektor Papieskiego Uniwersytetu Antonianum w Rzymie. Organizator Międzynarodowych Kongresów Maryjnych: 1950, 1954, 1958, 1965, 1967, 1971, 1975. Ekspert Soboru Watykańskiego II. Jeden ze współtwórców *Konstytucji dogmatycznej o Kościele „Lumen gentium”*.

¹⁰⁸ *Lac.* Ordo Fratrum Minorum – Zakon Braci Mniejszych, pot. franciszkanie.

¹⁰⁹ Chorwat.

¹¹⁰ *Lac.* Kongregacja Świętego Oficjum. Najstarsza kongregacja Kurii Rzymskiej, ustanowiona w pierwszej połowie XVI w.; po reformie Kurii Rzymskiej w 1965 przekształcona w Kongregację Nauki Wiary.

na zamknięcie jubileuszu – dla kardynała polskiego. Na zaproszenie nie odpowiedziałem nic, gdyż wydaje mi się, że należy to do b[isku]pów francuskich; 2) sprawę Kościoła i komunizmu za żelazną kurtyną. Wygłasza tezę, że można by prowadzić stanowczą walkę z k[omunizmem], gdyby to trwało krótko, ale jeśli się to rozkłada na długie lata, to nie jest możliwe całkowite odgrodzenie się. Ponieważ ustawianie zagadnienia wydaje mi się podejrzane, nie podejmuję go. Zresztą o. B[alič] nie dopuszcza do głosu; 3) sprawa kultu Miłosierdzia Bożego w Polsce i s. Faustyny. O[jciec] B[alič] wyklada jako swoje wszystkie argumenty, którymi posługują się biskupi polscy. To nie przeszkadza ojcu B[aličowi] głosić, że biskupi polscy egzegezuja.

Sprzeciw ojca B[aliča] wyraża się w tym, że: 1) brak jest pogłębienia teologicznego w objawieniach s. Faustyny; 2) sam obraz robi ujemne wrażenie; 3) Miłosierdzie Boże jest doskonale wyrażone w nabożeństwie do Serca P[ana] Jezusa; 4) rozrywa się cykl liturgiczny, który traci niedzielę *in albis*¹¹¹. I ja podtrzymuję te argumenty, dodając, że Episkopat polski nie zatwierdził tego kultu, że nie pozwala go łączyć z s. Faustyną, że nie pozwala na umieszczanie obrazu w świątyniach. Nadto, sam jestem zdziwiony, że ten kult przyjmuje się więcej w Meksyku, w Ameryce Południowej, we Włoszech i i[nnych] niż w Polsce.

O[jciec] Balič robi wrażenie człowieka bardzo pewnego siebie, przyzwyczajonego do autorytatywnego wypowiadania się, do formułowania sądów pochopnych, do monitorowania z góry. Nadto, odnoszę wrażenie, że był to trochę „wywiad” nt. [tego,] co myślę o sprawie „katolicyzm i komunizm”.

17.00. A[rcy]b[isku]p Samorè porusza cały szereg spraw.

Sprawa „**Annuario Pontificio**”. Brak w nim dat i informacji o Kościele na Ziemiach Zachodnich. Jest to zagadnienie do rozwiązania. Mons[ignore] Samorè proponuje, by podzielić ludność tych terytoriów na trzy części: Wrocław, Piła, Olsztyn, i wypisać to w „A[nnuario] P[ontificio]” w odpowiedniej proporcji. Uważam ten pomysł za szkodliwy dla sytuacji Kościoła w Polsce. Nadto będzie on niezgodny z prawdą, a przecież „A[nnuario] P[ontificio]” „musi odtwarzać prawdę”. Wobec tego Mons. S[amorè] wysuwa inny projekt: wikariuszów generalnych wymienić w tytule „Archidiecezja Gnieźnieńska”. Odpowiadam: byłoby to skierowaniem ostrza zagadnienia w moją osobę. Jeśli będzie potrzeba, gotów jestem przyjąć na siebie nowe ciosy. Trzeba jednak zastanowić się poważnie nad tym, czy to Kościołowi w Polsce pomoże!?. „Wobec tego – mówi M[s]gr. S[amorè] – szukajmy rozwiązań. Stolica Święta nie może zmienić stanowiska, dopóki traktaty pokojowe nie zatwierdzą granic”. „Właśnie tego nie mogę zrozumieć – mówię – że nominacja biskupa na wakującą stolicę biskupią musi zależeć od traktatów międzynarodowych. I ja znam prawo publiczne Kościoła i prawo międzynarodowe i nie widzę żadnych przeszkód, by głowa Kościoła w tych nominacjach miała zależeć od traktatów międzynarodowych. Czyż 6,5 miliona ludzi ma czekać całe lata na

¹¹¹ Łac. w kolorze białym. Chodzi o tzw. niedzielę białą, tj. II niedzielę po Niedzieli Wielkanocnej.

tę łaskę? Czym się to da usprawiedliwić?!” M[onsi]g[no]r[e] Samorè mówi: „Przecież mają biskupów”. Odpowiadam: „M[onsi]gnore sam twierdzi, że to są tylko wikariusze generalni, a więc nie są pasterze”. Prowadzę myśl dalej: „Istnieją trzy wakujące stolice biskupie: we Wrocławiu, w Gdańsku i w Olsztynie, i te mogą być obsadzone niezależnie od traktatów pokojowych, gdyż są już kanonicznie erygowane”. Mons[ignore] S[amorè]: „Można to przedstawić Ojcu Świętemu, czy Mons. Tardiniemu”. Odpowiadam: „Już tyle razy o tym mówiłem, bez rezultatu. Owszem, rezultat jest, bo otrzymałem pouczający list od Domenica Tardiniego o wikariuszach generalnych. Jest to list bez serca, twardy, bezwzględny”. Mons[ignore] S[amorè]: „List pisałem ja, a Mons. Tardini pilnował, by uwydatnić zasługę pracujących tam ludzi”. Ciągnę myśl dalej: „Mons[ignore] T[ardini] ma w Polsce opinię nieprzyjaciela Polski: dzielają tę opinię wszyscy – biskupi, księża, katolicy i komuniści. To od niego wychodzą takie listy, za które my płacimy prześladowaniem nas przez komunistów”. A[rcy]b[isku]p Samorè: „Wszyscy jesteśmy na służbie Ojca Świętego. Nikt z nas nie reprezentuje siebie, tylko Ojca Świętego. Wszystko zależy od niego. On tu rządzi. Nie ma rozbieżności między nami”. „Bardzo mnie to cieszy, ale w tej chwili nie idzie o stosunki towarzyskie, tylko o pasterzy dla osieroconych diecezji. Nie można tego uzależniać od stosunków politycznych, bo idzie o łaskę nadprzyrodzoną dla katolików”. Mons[ignore] S[amorè] jest w wyraźny sposób podniecony, zaczyna powtarzać w kółko to samo, uparczywie broniąc się przed zarzutem, jakoby chciał zrobić przykrość listem prymasowi. Nie leżało to w jego intencjach.

Zmieniam temat. Składał Mons. S[amorè]u różne *pro memoria*, które przedstawiłem w Congr[egatio] Studiorum, Orientalium, Religiosorum¹¹².

Rozmowa się kończy.

18.00. Mons[ignore] E[nrico] **Dante** przychodzi z pożegnaniem. Rozmawiamy o reformie brewiarza, zwłaszcza części historycznej. Badam opinię nt. rozszerzenia kultu św. Andrzeja i św. Stanisława K[ostki] na cały świat. Mons[ignore] Dante jest zdania, że nowa reforma brewiarza idzie raczej po linii zacieśnienia *proprium sanctorum*¹¹³ do minimum, z przewagą patronatów własnych.

18.30. Generał o[jców] jezuitów¹¹⁴ ze swoim asystentem, z wizytą. Pytają czy jestem zadowolony z o[jców] jezuitów. Odpowiadam, że są za mało „jezuiccy”, muszą mieć więcej ducha rycerskiego. Poruszam sprawę kultu św. Stanisława K[ostki] i św. Andrzeja Boboli. Są zdania, że inicjatywa ma należeć do Episkopatu Polski.

19.00. Wieczera, w czasie której j[est] ks. Rokita, salezjanin.

20.00. Dłuższa rozmowa z biskupami Kl[epaczem] i Ch[oromańskim], którzy są zaproszeni do M[s]gr. Samorègo na jutro.

21.00. A[rcy]b[isku]p **Baraniak** układa plany podróźnicze do W[arsza]wy.

¹¹² Łac. Kongregacji Studiów, [Kościółów] Wschodnich, [Spraw] Zakonnych.

¹¹³ Łac. własnych świętych.

¹¹⁴ Chodzi o o. Jeana-Baptiste’a Janssens SJ.

15 czerwca 1957

[Rzym]

Po Mszy św. zgłasza się prof. **Makarczyk**; informuje o rozmowie p. Gomulki z Zawieyskim i Stomma. Padło nawet słowo p. G[omułka]: „a więc chcecie wojny, to będzie wojna”. Ale pod koniec rozmowy p. G[omułka] się uspokoił i zakończyło się „dobrze”.

10.30. Wyjeżdżamy do **Sekretariatu Stanu**. Byli tam zaproszeni b[isku]pi Klepacz i Choromański przez abp. Samorègo. Chciałem poznać treść rozmowy przed moim spotkaniem się z M[s]gr. Tardinim. Istotnie tak było. B[isku]pi już byli po rozmowie. Chodziłiśmy wspólnie po loggiach i dochodziliśmy do wniosku, że abp S[amorè] chciał głównie pokonać wątpliwość możliwą, jakoby w S[ekretariacie] S[tanu] każdy ciągnął w inną stronę. Wszyscy są jedno w służbie Ojca Świętego. Tym lepiej – i my też jesteśmy jedno w służbie Kościoła św.

Zbliżył się abp **Baraniak** z M[s]gr. **Poggim**. Poszliśmy do M[s]gr. Grana, który otrzymał kilka informacji o sytuacji w Polsce. Był gotów służyć w razie wszelkich innych *onorificenze*¹¹⁵, o jakie chcielibyśmy się starać, zwłaszcza dla świeckich katolików.

Od M[s]gr. Grana poszedłem do M[s]gr. Dell’Acquy. W przedpokoju czekał min[ister] marynarki z Malty. Podszedł do mnie i powiedział: „My wszyscy zazdrościliśmy eminencji zaszczytu cierpienia za Kościół św.”. M[onsi]g[no]r[e] Dell’Acqua był bardzo uprzejmy. Ofiarował swoje dalsze usługi dla Kościoła św., ilekroć byśmy ich zapragnęli. Podarował mi paczkę medali brązowych dla rozdawania świeckim katolikom w Polsce.

12.00. Z kolei znalazłem się u M[s]gr. Tardiniego. Wyłożył mi całe zagadnienie stosunku K[ościół]a do komunizmu, ciągle podkreślając, że znam to zagadnienie lepiej. Nie mogłem temu zaprzeczyć. M[onsi]g[no]r[e] T[ardini] widzi [je] w antytezie dwóch K[ościółów]. Widzi też i pewne rzeczy słuszne, które i Kościół broni, ale ma zastrzeżenie przeciwko duchowi, jakim jest to wszystko rządzone. Gdyby K[ościół] zaczął pertraktować z kom[unizmem], a potem by się to urwało, sytuacja jeszcze pogorszyłaby się. Wręcza mi D[omenico] T[ardini] punkty, które trzeba by mieć na uwadze jako pewniki, zanim się zacznie pertraktować z komunizmem.

Długo debatujemy nad sprawą Ziem Zachodnich. Wysuwam propozycję, by **zamianować biskupów tam, gdzie już istnieją diecezje**, a więc Wrocław, Olsztyn, Gdańsk, gdyż tam idzie nie o kanoniczną delimitację granic, ale o obsadzenie wakujących stolic.

D[omenico] T[ardini] widzi trudność w tym, że nominat nie mógłby rządzić całą diecezją. Omawiam sprawę „**Annuario Pontificio**”. Idzie o to, by znieść przynajmniej napis *in Germania*¹¹⁶, bo to nie odpowiada prawdzie. Wrocław jest w Polsce, a nie w Niemczech.

M[onsi]g[no]r[e] T[ardini] prosi o nowe przedłożenia – będą rozpatrzone.

¹¹⁵ Łac. wyróżnień.

¹¹⁶ Łac. w Niemczech.

Myśli, że może udałoby się posłać wizytatora zakonów czy seminariów. Wizytator przyjeżdża i wraca; ma charakter tymczasowy. Natomiast *osservatore*¹¹⁷ ma charakter bardziej stały i nie mógłby wyjechać. Jego wyjazd byłby zawsze połączony z dyplomatycznym problemem.

Rozmowa trwała półtorej godziny i bardzo mnie znużyła.

13.30. Na obiad u abp. Gawliny nie przybyli zaproszeni M[s]gr. Tardini, Dell'Acqua i Samorè. Ten ostatni tłumaczył się pilnymi sprawami, które wypadły w ostatniej chwili. Przyszedł natomiast M[s]gr. Grano i M[s]gr. Poggi. W czasie obiadu wyświetlano film o Jasnej Górze. Podziwiał go M[s]gr. Poggi, a M[s]gr. Grano usnął – staruszek.

Po obiedzie przyjmowałem gromadę ludzi. Przybył rektor sem[inarium] francuskiego z ks. **Kulczyckim**, kandydatem do arch[idiecezji] gnieź[nieńskiej]. Zgłosił się **domestico**¹¹⁸ z podziękowaniem za dopuszczenie go do *corteo cardinalizio*¹¹⁹. Przyjechał abp **Carinci** ze swoim kuzynem Antonelli[m] (*gentiluomo*). Był też kard. **Agagianian** w towarzystwie jakiegoś biskupa ormiańskiego. Przyszedł ks. **Mroczek** i **Łysik**, marianie, dla ustalenia punktów dotyczących Bielán na kapitułę mariańską.

Po wieczery przyszedł szofer watykański, Mario **Simoncelli**, który nas wiodł z Rzymu przez Bari, Reggio, Syrakuzy, Neapol, do Rzymu. Przyjęliśmy go z wdzięcznością, bo na to zasługiwał. Przedstawił nam swoją żonę urodzoną na Watykanie i troje dzieci tamże urodzonych. Sam M[ario] S[imoncelli] rodził się na Borgo Nuovo – cała rodzina watykańska, wyjątkowo dobrana.

16 czerwca 1957

[Rzym]

8.00. Msza św. w Bazylice S[anta] **Maria in Trastevere**. Jedziemy razem z abp. Barania-kiem i M[s]gr. Schioppem. Przed świątynią są M[s]gr. Filipiak, duchowieństwo i zakony polskie. Wewnątrz – wiele dzieci w strojach do I Komunii św. W parafii jest dziś generalna Komunia św. Bierze w niej udział wiele dzieci, młodzieży i starszych kobiet. Mężczyzn grupka – z Akcji Katolickiej. Msza św. jest cicha, kierowana nieco przez ks. prob. Bianchiego¹²⁰. Śpiewają na przemian pieśni włoskie, a młodzież z CP – polskie. Bierze górę śpiew polski i w wykonaniu, i w ilości pieśni, i w udziale wiernych. Do Komunii św. przystąpiło około 600 osób. Po Mszy św. krótkie przemówienie wygłosił ks. Bianchi. Trzy zdania dodałem od siebie. Nastąpiła ceremonia, której dotąd nie znałem. Ustawiono fotel w prezbiterium. Wszyscy obecni podchodzili dla ucałowania ręki. Dostawali obrazek. Wszystko to trwało do godz. 10.15.

¹¹⁷ *Wł.* obserwator.

¹¹⁸ *Łac.* potocznie domownik.

¹¹⁹ *Wł.* dwór kardynalski, asysta kardynałów.

¹²⁰ Teocle Bianchi, proboszcz i zelator parafii przy bazylice pw. Santa Maria in Trastevere w Rzymie.

W bazylice otrzymał nominację na mojego *vicario*¹²¹ przy kapitule M[s]gr. Filipiak. Został przyjęty bardzo życzliwie.

Po powrocie do domu – jeszcze gromada drobnych interesantów, fotografia z siostrami domowymi. I praca. Wykańczam mnóstwo korespondencji i listów grzecznościowych.

Na obiad miał przyjść M[s]gr. Strojny, ale „zachorował”. Byliśmy w domowym towarzystwie.

Po obiedzie kilku kapłanów z drobnymi sprawami. Ks[iądz] **Szostkiewicz** jeszcze raz otrzymuje potwierdzenie sprawy swego powrotu do Polski. P[ani] **Okońska** z Włodziem – listy do matki i do zespołu. Pozostanie jeszcze w Rzymie do 14 lipca. Ma zająć się odwiedzaniem bazylik starochrześcijańskich, by wgłębić się w ducha Kościoła. Wstrzyma się od zbędnych rozmów z ludźmi, od dyskusji nt. zespołu, od programowania. Ma się modlić i patrzeć, milcząc. Pomoc zaofiarował jej ks. prof. Mączyński.

19.00. Na wieczery jest „familia”: M[s]gr. Poggi, inf. Filipiak, don Luigi Castano, ks. Mączyński. Ogłaszam wiadomość o odznaczeniu ks. Mączyńskiego przez Ojca Świętego prałatem domowym J[ego] Św[iątości]. Ks[iądz] M[ączyński] jest bardzo wzruszony i upokorzony¹²².

Po wieczery jeszcze dłuższa rozmowa z M[s]gr. **Poggim** na temat znaczenia nowych sformułowań dla *facultates speciales* i *specialissime*¹²³. Przyjęcie tezy, że kontakt pocztowy z Rz[ymem] ogranicza niejedno f[acultates] s[peciales] – zależy od terenowego rozeznania. M[onsi]g[no]r[e] P[oggi] jest zdania, że decyzja o tym należy do prymasa, który nie musi ogłaszać ks[iężom] biskupom tenoru instrukcji otrzymanych. Ważną rzeczą jest sama **ocena** wolności korespondencji pocztowej, delikatności problemu itp.

Mamy jeszcze sposobność scharakteryzować nasze wrażenia rzymskie. Zdaje się, że M[s]gr. P[oggi] rad by wiedzieć, czy wyjeżdżam z Rz[ymu] zadowolony. Bardzo to rozróżniam. Stosunek Ojca Świętego jest pełen najlepszych uczuć. Sekretariat Stanu – pomimo tezy, że wszyscy służą rozkazom papieża – jednak nosi na sobie znamiona psychiki poszczególnych ludzi. M[onsi]g[no]r[e] Samorè wydaje mi się być zbyt prawniczo schematyczny; brak mu podejścia kulturo-historiozoficznego do tak wielkiego problemu, jak kierowanie Kościołem powszechnym, który przecież ma trwać do skończenia świata. Ci ludzie widzą stałość Kościoła, nie widzą zmienności warunków, w jakich Kościół niesie ludzkości Ewangelię. Szerszy oddech, nieco rozpięty gorset kodeksu byłby dla Matki naszej Kościoła św. zbawczymżywieniem. Nie trzeba się bać tego, że komunizm jest mocniejszy od Ewangelii. Lęk nie jest zgodny z duchem nadziei apostoelskiej. Tak sobie rozmawiamy do godz. 22.00.

Siostry zbierają moje rzeczy, których nabrało się wiele, zwłaszcza książek.

O godz. 1.30 kończę pracę w Rzymie.

¹²¹ Wł. wikariusz.

¹²² Tekst niejasny.

¹²³ Łac. uprawnienia specjalne prymasa Polski.

17 czerwca 1957

Rzym – Warszawa

Jesteśmy w drodze powrotnej. Msza św. o godz. 6.00. Już o 7.00 zabrano na dworzec nasze walizy i bagaże. Żegnamy matkę i siostry, gościnny dom, dobrego Filippo i M[s]gr. Schioppę.

Na dworcu – długi szpaler. Jest M[s]gr. **Dell'Acqua** i M[s]gr. **Poggi** z Sekretariatu Stanu. M[onsi]g[no]r[e] Samorè choruje. A[rcyb]b[isku]p Gawlina towarzyszy mi do chwili, gdy na peronie podeszli ambasador **Druto** i p. **Breza**¹²⁴. Rozmawiam z nimi nieco – wycofują się szybko. Przy mnie znowu jest abp Gawlina, którego bardzo proszę o uczucia ojcowskie dla Polaków z rozproszenia¹²⁵. Arcyb[isku]p bardzo się tłumaczy ze swego popędliwego usposobienia. Zresztą „nie wszyscy chcą pokoju”. Proszę, by arcyb[isku]p zawsze chciał pokoju dla wszystkich nieszczęsnych ludzi rozproszonych z polskiej Ojczyzny. To nasze kapłańskie powołanie – łączyć rozdzielonych i skłóconych. A tyle jest kłótni wśród Polaków na obczyźnie.

Przed wagonem zebrało się około 200 osób, przeważnie duchownych, chociaż nie brakło przedstawicieli Polonii świeckiej. M[onsi]g[no]r[e] Dell'Acqua wszedł do wagonu i tu dał wyraz bezsłowny swych uczuć. Bardzo sprawne było załadowanie naszego wagonu; wszystko było na miejscu, dobrze ułożone. Nie trzeba było niczego szukać. Zebrani odśpiewali kilka pieśni religijnych. Na zakończenie zaintonowałem *Gwiazdo śliczna, wspaniała, częstochowska Maryjo*. Jedziemy przecież pod opieką i wodzą Matki Bożej, która rozpocznie swoją pielgrzymkę niedługo po Polsce. Obraz pobłogosławiony przez Ojca Świętego jest w pierwszym przedziale wagonu.

Wreszcie pożegnanie, fotografie i odjazd. Długo patrzę na abp. Gawlinę. Żegnam M[s]gr. Poggiego i Dell'Acquę.

Już **w drodze** rozmawiam długo z ks. prał. Mączyńskim. Określam jego zadanie w Rzymie. Ma odtąd: 1) utrzymywać kontakt z Dott[ore] Cosimini¹²⁶ w „L'Osservatore Romano”; 2) ma czuwać nad sprawami beatyfikacji polskich świętych wspólnie z ks. Naruszewiczem; 3) ma kontaktować się z kongregacjami, by tam sprawniej szły sprawy nadsyłane przez Sekretariat Pr[ymasa] P[olski]; 4) ma czuwać nad sprawą Rytuału polskiego i in[nych].

13.30. **Firenze**. Na dworcu *sindaco* **La Pira** z kwiatami i darami dla Krakowa i W[arsza]wy. Przynosi trzy ogromne albumy i książki. Polonia florencka przynosi wiele

¹²⁴ Tadeusz Breza (1905–1970), powieściopisarz i eseista, afirmujący powojenną rzeczywistość polityczną, wydawany i nagradzany w PRL. Urzędnik polskich placówek dyplomatycznych: sekretarz prasowy i attaché ambasady polskiej w Londynie 1929–1932, radca kulturalny ambasady polskiej w Rzymie 1955–1959, a w latach 1961–1965 w Paryżu. Owocem pobytu w Rzymie były dwie krytyczne wobec Kościoła książki: *Urząd* (1960; powieść tłumaczona na języki innych krajów socjalistycznych) i *Spizowa brama – notatnik rzymski* (1960).

¹²⁵ Chodzi o diasporę polską za granicą.

¹²⁶ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych. Najprawdopodobniej członek redakcji watykańskiego dziennika „L'Osservatore Romano”.

kwiatów i owoce. La Pira jest młody, żywy, ruchliwy i bardzo przyjacielski. Rozdajemy obrazki i błogosławieństwo. Wspólna fotografia z *sindaco*. Odjazd na Bolonię.

W **Bolonii** wsiadł kard. Lercaro¹²⁷ ze swoim kapelanem, by mi towarzyszyć do Ferrary. Odwiedzili nas w pociągu p[añstwo] Barbariantz, którzy przyszli z darami dla abp. Baraniaka i dla mnie. Otrzymaliśmy wiele kwiatów. Na dworcu była Maria **Winowska**. W czasie krótkiego przebiegu pociągu z B[olonii] do F[errary] zdołaliśmy wymienić poglądy. Kard[ynał] L[ercaro] jest człowiekiem w sile wieku, otwartym, odważnym, rozumie dobrze znaczenie pracy pastoralnej w świątyni. Pożegnał nas w Ferrarze.

W **Wenecji** zabrał nas z dworca **patriarcha**¹²⁸, by wspólnie z *capostazione* przewieźć nas gondolą przez kanał. Zobaczyliśmy część miasta pobliską dworca. Zapraszał stale do siebie. „Kardynałowie są braćmi” – mówił. Podarował nam piękne albumy weneckie.

Conegliano – na dworcu ogromny tłum ludzi, duchowieństwa, kleryków, dzieci. Krzyczą: *Eviva la Polonia cattolica*¹²⁹. Jeden z Polaków pyta, czy jest mniej komunistów. Odpowiadam wszystkim – *speriamo*^{a130}.

Na wielu stacjach do **Udine** zbierała się ludność z życzeniami dla Polski. W U[dine] trzeba było objaśniać wiele, co to jest *Madonna Nera*, której obrazki rozdawaliśmy. Tak nam zeszło do granicy austriackiej.

18 czerwca 1957

[Austria – Czechy]

8.45. Z opóźnieniem przybywamy do Wiednia. Na dworcu jest **nuncjusz** apostolski¹³¹ i **abp König**. O[jcowie] zmartwychwstańcy przyprowadzili gromadę kobiet i dzieci polskich. Wręczają kwiaty małe dzieci, ubrane „z krakowska”. Błogosławie im.

Odjeżdżamy do **nuncjatury**, gdzie odprawiamy Mszę św. Po śniadaniu prowadzę długą rozmowę z nuncjuszem. I on ma obawy, czy obecny Sekretariat Stanu, pozbawiony kardynała Sekretarza St[anu], ma dostateczny autorytet. Dla zrozumienia sytuacji świata nie wystarczą szablony teoretyczne. Bo jest ona bardziej złożona. Kurtyna żelazna nie biegnie przez granice polityczne, ale przez dusze. Światem włada materializm. Ale ma on odmienny charakter: na zachodzie włada materializm realistyczny (*cum fundamento iure*¹³²), a na wschodzie – materializm idealistyczny (bez materii). Który groźniejszy?

^a W rękopisie błędnie: speramo.

¹²⁷ Giacomo Lercaro (1891–1976), arcybiskup Bolonii 1952–1968, kardynał od 1953. Święcenia 1914. W latach 1918–1923 rektor seminarium duchownego w Genui. Profesor w WSD w Genui 1923–1937. Arcybiskup Rawenny 1947–1952. Jeden z czterech kardynałów-moderatorów Soboru Watykańskiego II. Po zakończeniu Soboru odpowiadał za przebieg reformy liturgicznej.

¹²⁸ Chodzi o Angla Giuseppe Roncallego.

¹²⁹ *Wł.* niech żyje katolicka Polska.

¹³⁰ *Wł.* mamy nadzieję.

¹³¹ Chodzi o Giovanniego Battistę Dellepianego (1889–1961), nuncjusza apostolskiego w Austrii 1949–1961. Święcenia 1914. Arcybiskup od 1929. Delegat apostolski w Kongu Belgijskim 1930–1949.

¹³² *Łac.* na fundamencie prawa.

Chyba ten pierwszy, bo daje zadowolenie usypiające. A drugi budzi niedosyt, niepokój i kontrewolucję.

12.00. Wracamy na dworzec wschodni. Jest tu wiele rodzin polskich. Proszą o obrazki. Jakiś dziennikarz z Izraela pyta, czy w Polsce jest antysemityzm. Odpowiadam: antysemityzmu w Polsce nie ma, jest tylko w prasie polskiej. Dlaczego? Nie wiem. Wiele zdjęć fotograficznych z rodzinami polskimi i z nuncjuszem papieskim. Przybywa znów abp **König**, który bierzmował żołnierzy w katedrze. Podarował nam rotaprint i wiele innych rzeczy. Zaczyna panna **Glazer** zajęła się transportem, żegnamy się. Odjazd.

Kierownik naszego wagonu, ten sam, który nas prowadził z W[arsza]wy do Wiednia. Ostrzega, że noc będzie ciężka, gdyż na wszystkich stacjach szykują się powitania. Radzi spać teraz.

15.30. Przed chwilą gromada szkolnych dzieci austriackich tłoczyła się do nas na stacji po obrazki i cukierki. A teraz stoimy przed „barierą kultury”, a żołnierze z rozpylaczami wchodzą pod wagony, aby szukać kandydatów do raju.

Zaraz na pierwszej stacji granicznej łatwo dostrzec mogliśmy oczy bacznie śledzące polski pociąg. Poprzez składy wagonów śledziły nas dwie kobiety, życzliwym okiem; posłałem im błogosławieństwo krzyżem biskupim. Kolejarze ukradkiem, tragarze odważnie przyjmowali znak Krzyża Świętego i żegnali się lub też życzliwie uśmiechali. Dwie kobiety przy odejściu pociągu znalazły się na peronie, a później w biurze kolejowym. Cały czas wagon nasz był strzeżony przez uzbrojonego ubowca.

I tak już przez całe Czechy, przez które jedzie się niezwykle długo, z postojami na licznych, pustych zazwyczaj stacjach. Tym razem jednak władze graniczne czeskie nie pokazały się u nas. Był tylko drobny incydent. Troje architektów warszawskich przyszło do mnie na rozmowę, wskutek czego straż graniczne nie otrzymały od nich paszportów. Rozpoczęła się wielka bieżanina i sprawdzanie, dlaczego nie oddali paszportów. Skończyło się dobrze.

19 czerwca 1957

Zebrzydowice – W[arsza]wa

Natomiast od granicy polskiej zaczęło się to, co było na ziemi włoskiej, tylko w polskim wydaniu. Konduktor wagonu uprzedzał nas, że noc będzie niespokojna. W **Zebrzydowicach** był bp **Bednorz**, który zapowiedział wielkie przyjęcie na dworcu. Wystąpił tutaj **Śląsk**¹³³, który witał nas w imieniu^a bp. Adamskiego. Dworzec pełen ludu, orkiestra kolejowa, chór i *ecce sacerdos*¹³⁴, kwiaty i wiersze małych dzieci. Wszystko to trwało dość długo. Mówiłem Ślązakom o radości, jaką sprawiły Ojcu Świętemu dzieci śląskie,

^a W *rękopisie*: imieniem.

¹³³ Chodzi o Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk” założony przez Stanisława Hadyń i Elwirę Kamińską w 1953.

¹³⁴ Chodzi o pieśń *Oto kapłan [wielki]*, czyli antyfonę i responsorium śpiewane podczas liturgii godzin, jak również jedną z pieśni sakralnych będących częstym motywem w twórczości kompozytorów muzyki klasycznej.

przesyłając hostie przygotowane z ziarenek pszenicy zebranych w drodze rozlicznych zasług i zwycięstw dziecięcych.

Ta sama uroczystość powtórzyła się na szeregu innych stacji, zwłaszcza w **Katowicach**, gdzie było bodaj najwięcej ludzi, którym przewodził bp Bieniek.

I już do samej Warszawy nie można było spocząć. **Częstochowa** wystąpiła skromnie, ale za to wsiedli ojcowie paulini, którzy mieli zająć się obrazem.

Na terenie **archidiecezji** warszawskiej najliczniej stawił się lud w **Skierniewicach** i w **Ursusie**. Bardzo często pociąg zwalniał bieg, aby można było pozdrowić ludzi i ich pobłogosławić.

Wpłynęło to na opóźnienie się pociągu, wskutek czego na Dworcu Głównym stanęliśmy około godz. 7.00. Wjechaliśmy od razu w ogromne mrowie ludzkie. Kapituła z bp. Majewskim; ks. Piotrowski, bardzo wielu księży i ogromne mnóstwo ludzi krzyczących. Długo trzeba było czekać w nadziei, że to wszystko się uspokoi. B[isku]p Chormański wołał przeczekać w wagonie, a ja z abp. Baraniakiem zaczęliśmy powoli schodzić na peron. Sprawna organizacja uwolniła nas od razu od kłopotu i trosk o przywiezione rzeczy. Ks[iądz] Goździewicz z ekipą byli na stanowisku. Krok za krokiem wśród ogromnego tłoku posuwaliśmy się naprzód przez ten najbardziej azjatycki dworzec, mając przed sobą wspaniałe gmach P[ałacu] K[ultury] i N[auki]. Co za kontrasty, jaki brak logiki. Materializm polski jest równie romantyczny, jak i nasze życie. Jest Pałac Kultury, ale nie ma w stolicy dworca. Niemalże wytłoczono nas na plac przeddworcowy. Chór akademicki śpiewa *Gaudeamus*¹³⁵. Dojść do auta jest prawdziwą ekwilibrystką. Najwięcej zamieszania tworzą ci, co robią porządek. Policji brak, więc samorzutni organizatorzy terenu działają każdy na swoją rękę. Auto jest, ale wejść do niego nie sposób. A potem posuwanie się powolne wśród ciżby, w nieznane. Szofer błądzi po placu, bo nic wokół nie widzi. Trwa to chyba z pół godziny, zanim wydostaliśmy się na ulicę. Wzdłuż całych Alei Jerozolimskich i Nowego Świata stały grupy ludzi; podnosili okrzyki i rzucali kwiaty.

Na dziedzińcu przed Domem Arcybiskupim gromada ludzi, dzieci i zakonnic. Wszędzie panuje podniecenie i zamieszanie. Fronton domu ozdobiony sztandarami i emblematami religijnymi. Jakaś siostra wygłasza długi, długi wiersz okolicznościowy. Jakiś chłopaczek chce koniecznie powiedzieć wierszyk, jakiego się nauczył. W holu jest bp Zakrzewski i mój ojciec. Jak bardzo cały ten dom wydaje mi się teraz mały i ciasny po tych wszystkich potwornych pałacach, w których korytarze zajmują niekiedy połowę kubatury i wysokości; rozległość sal nie ma wprost wymiarów.

Trudno jest pozostać samemu, dom jest pełen radości i krzyku.

W międzyczasie o[jc]o[wie] paulini i duchowieństwo przenieśli **obraz Matki Bożej** na samochód i rozpoczęli się pochód ku katedrze. Właściwie szofer nie miał nic do roboty. Robotnicy i przygodni uczestnicy tej manifestacji dopchali sami samochód, obrzucany po

¹³⁵ Łac. Cieszymy się.

drodże kwiatami, do katedry. Kilka tysięcy ludzi towarzyszyło temu pochodowi, śpiewając pieśni maryjne. Rozpoczęła się *peregrinatio Mariae*.

Na godz. 9.00 udałem się **do katedry**. B[isku]p **Majewski** wygłosił powitanie w imieniu kapituły. Mszę św. odprawiłem przy ołtarzu na środku katedry. Nigdy jeszcze nie było tak ciasno i tak gorąco w katedrze jak dziś.

W przemówieniu przedstawiłem plan nawiedzenia N[ajświętszej] Maryi w polskich świątyniach. Będzie to przygotowanie Polski na Millen[n]ium. Po 9 latach wędrówki Maryja wróci na Watykan. Dziś wiezie ze sobą widomy znak błogosławieństwa Ojca Świętego. Jest też wyrazem wspólnoty Polski ze Stolicą Świętą. A więc *peregrinatio* jest zaczęte, wbrew wszystkim moim argumentom i racjom, których nie szczędziłem na Konferencji Episkopatu Polski.

13.00. Na obiedzie bp **Zakrzewski**, któremu dziękujemy za opiekę nad domem i zastępstwo podczas mej nieobecności.

21.00. Odwiedzam ks. J[ana] **Zięję**, który rozchorował się mocno i wyjeżdża nad morze. Jest zdania, że to są ostatnie jego chwile. Ten święty człowiek ma jednak cały nieład swego życia osobistego. Nigdy nie można być pewnym, czy zdoła wypełnić zadanie mu powierzone, właśnie dlatego, że nie umie dysponować swoimi siłami. Gdy poczuje się nieco lepiej, wszystko przyjmuje na siebie, a potem, w trakcie wykonywanej pracy, zawodzi.

20 czerwca 1957

[Warszawa]

Uroczystość **Bożego Ciała** wypadła w tym roku w stolicy wspaniale. Rano przeszła mała burza z piorunami, deszcz, którego nie było od kilku tygodni. Omyła ulice i pozostawiła po sobie miły, chłodny wietrzyk oraz łagodne słońeczko. W takich warunkach odbyła się procesja. Do katedry napłynęła moc ludzi. Wszystkie poczty procesjonalne ustawiono wzdłuż trasy procesji po obydwu stronach. Trasa zasadniczo pozostała wolna. W katedrze chóry bez dyrygenta śpiewały Mszę św. gregoriańską. Pochód wyruszył sprawnie, nie było nigdzie ani jednego zatoru. Na całej trasie działały megafony. Przez głośniki nadawano pieśni, dzięki czemu cały lud śpiewał. Podobnie śpiewy chóru przez głośniki słychać było na całej trasie. I Ewangelie były czytane po polsku przez głośniki, po czym następował śpiew. Wszystko to usprawniło przebieg i podniosło charakter religijny i modlitewny. Skupienie panowało wzorowe. Nieco nie dopisała dekoracja okien. Brak było sztandarów. W czwartym ołtarzu na tle fasady św. Anny umieszczony był obraz M[atki] B[ożej] przywieziony przez nas z Rzymu. Wyglądał wspaniale. Przy tym ołtarzu wygłosiłem kazanie, nieco za długie; połączyłem w nim myśl – przez Maryję do Jezusa. Zapowiedziałem nawiedzenie Królowej Polski w całej Ojczyźnie naszej.

Po zakończeniu uroczystości **kapituła** zebrała się u ks. Sitkowskiego. Gawędziliśmy nieco o Rzymie. Ks[iądz] S[itkowski] jest znów ciężko chory na tle cukrzycy i miażdżycy. Brał udział w procesji z wielkim wysiłkiem.

Na obiedzie u mnie był bp Niemira, ks. Sitkowski, ks. Jankowski, ks. Sprusiński i moje siostry z dziećmi.

18.00. Przyszły moje **dzieci z zespołu**¹³⁶, aby mnie przywitać po podróży.

21 czerwca 1957

[Warszawa]

9.00. Ks[iaźdz] **prał. Duczyński** informuje o stanie organizacji zleconego mu zjazdu oficjałów sądów biskupich.

9.30. **Wycieczka amerykańska** złożona z 33 osób pod kierunkiem Orbisu. Pragnęli bardzo, by ich przyjąć. Mówiłem im o związku z Polską przez śluby jasnogórskie.

11.00. Zebranie ks[ięży] dziekanów archidiecezji. W przemówieniu swoim, około 5 kwadransów, scharakteryzowałem naszą podróż do Rz[ymu]. Następnie omawiano sprawy szkolne i pracę duszpasterską najbliższego okresu. Podałem do wiadomości nazwiska odznaczonych przez Ojca Świętego. Prałatami domowymi zostali: ks. Duczyński, ks. Chrościcki^a, ks. Bujalski, ks. Kossakowski¹³⁷.

Szambelanami papieskimi zostali: ks. Cz[esław] Miętek, ks. Lipiński z sądu m[e]t[ro]-p[olitalnego], ks. Haze, ks. Antosiewicz¹³⁸, ks. Aranowski¹³⁹, ks. Bielawski¹⁴⁰, ks. Kuczyński¹⁴¹. W imieniu odznaczonych dziękował ks. Kossakowski. Wszyscy księża dziekani otrzymali medal św. Piusa X, wybity z polecenia Piusa XII.

13.00. W drodze **powrotnej** zwiedziłem lokal **duszpasterstwa dobroczynnego** przy ul. Solec. Przy tej sposobności oglądaliśmy tzw. ciuchy z nowych przesyłek amerykańskich. Jest to zazwyczaj lichy materiał, chociaż są i rzeczy zupełnie nowe. Zabrałem ze sobą ks. **Kliszkę**, by zbadać z nim sprawę rozdziału. Ks[iaźdz] K[liszko] chce zatrzymać wszystko w W[arsza]wie. Polecam mu porozumieć się z ks. Dłopolskim i obmyślić plan rozprowadzenia części przesyłek na całą Polskę. Przy tej okazji zauważyłem, że ks. K[liszko] bardzo się jakoś rozkrzyczał. Jest pełen gorliwości i zapału, ale brak mu

^a *W rękopisie błędnie: Chrościcki.*

¹³⁶ Chodzi o członkinie zespołu „Osemka”.

¹³⁷ Marceli Kossakowski (1890–1959), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. Matki Bożej Pocieszenia w Żyrardowie 1930–1959, dziekan, kanonik kapituły łowickiej. Świecenia 1913. W latach 1921–1930 proboszcz parafii pw. św. Jadwigi w Warszawie.

¹³⁸ Stefan Antosiewicz (1884–1979), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. Najświętszej Trójcy w Błoniu 1936–1968. Świecenia 1909. Szambelan papieski 1957.

¹³⁹ Teofil Aranowski (1884–1970), kapłan archidiecezji warszawskiej. Świecenia 1908. Kapelan kaplicy przy Szpitalu Praskim pw. Przemienienia Pańskiego w Warszawie. Szambelan papieski 1957.

¹⁴⁰ Wacław Bielawski (1890–1969), kapłan, proboszcz parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Krośniewicach 1945–1962; dziekan, kanonik kapituły łowickiej, doktor filozofii, wykładowca w WMSD w Warszawie, prefekt szkół średnich. Świecenia 1913.

¹⁴¹ Jan Kuczyński (1880–1958), kapłan archidiecezji warszawskiej. Świecenia 1905. Od 1906 do końca życia wychowawca i duszpasterz w Instytucie Głuchoniemych i Ociemniałych w Warszawie. W powstaniu warszawskim kapelan plutonu głuchoniemych AK wchodzącego w skład 4 kompanii Zgrupowania „Siekiera”. Kanonik kapituły łowickiej.

uwagi na zdania innych ludzi. Raczej mówi, niż słucha. Ale pracuje, działa, chociaż jest tu nieco nieładu w tej pracy. Do pomocy ma p. Czacką i kilka innych osób świeckich.

Przy okazji odwiedzin w d[uszpasterstwie] d[obroczynnym] spotkałem się z gromadką parafian i szkołą pielęgniarek, która stanęła *in corpore*¹⁴².

14.00. Ks[iędzu] **Dąbrowskiemu** przekazałem rotaprint i magnetofon, ofiarowane przez arcyb[isku]pa Wiednia dla Instytutu Maryjnego i Wydziału Spraw Zakonnych.

17.00. Odwiedził mnie **X. z ZSSR**, który przybył tu w odwiedziny do rodziny po odbyciu więzienia. Udaje się do Ameryki. Nie zdoła już wrócić do ZSRR^a.

18.00. Ks[iądz] rektor **Kwieciński** informuje o pracach w seminarium m[e]t[ro]-p[olitalnym]. Widać z tych informacji, jak wielki panuje w sem[inarium] nieład. Trzeba szybko doprowadzić do zmiany rektora.

19.00. Na wieczery J[erzy] **Zawieyski**. Mówi o swoim spotkaniu z p. Gomułką. Wraz ze Stommą usiłowali scharakteryzować moją pracę za granicą. Chcieli przekonać p. G[omułkę], by zarządził oddanie Caritas. Jednak p. G[omułka] traktuje sprawę politycznie. Rząd nie może przyjąć stanowiska, że społeczeństwo ufa prymasowi, więc daje mu pomoce, a nie ufa rządowi. Zdaje się, że o Caritas trzeba będzie stoczyć wielką bitwę.

22 czerwca 1957

[Ołatrzew – Warszawa – Gniezno]

6.30. W **Ołtarzewie**, w seminarium ks[ięży] pallotynów udzielam święceń kapłańskich 24 diakonom. Znać tutaj wielki dobrobyt S[towarzyszenia] A[postolstwa] K[atolickiego]¹⁴³. Urządzenia gospodarcze idą naprzód. Wygłaszam dłuższe przemówienie do obecnych. W święceniach bierze udział „pełen kościół” ludu. Otrzymują wyjaśnienia z ambony. Zaraz po śniadaniu wyjeżdżam do W[arsza]wy, zabierając ze sobą ks. Lena. W drodze udziela mi informacji o ofertach Niemców w książkach na rzecz Polski z wystawy poznańskiej.

10.30. Sesja **Kurii M[e]t[ro]p[olitalnej]**. Oprócz drobnych spraw, które beładnie przedstawia ks. bp Majewski, są i sprawy zasadnicze – reorganizacja kurii. Od 1 lipca obejmuje kanclerstwo ks. Modzelewski. Przedstawia nam statut kurii do zatwierdzenia na najbliższej sesji. Ks[iądz] T[adeusz] Kaulbersz będzie organizował Wydział Spraw Zakonnych w kurii m[e]t[ro]p[olitalnej].

14.00. Na obiedzie przedstawiciele kapituły arc[hidiecezji] poznańskiej z hołdem do abp. Baraniaka.

16.15. Wyjeżdżam do **Gniezna** z ks. Padaczem. Zatrzymujemy się w **Łowiczu**, gdzie tłum ludzi wita nas przed domem plebańskim. W dalszej drodze napotykamy ogromną burzę. Jej ślady oglądaliśmy na linii Kłodawa – Konin. Ogromne mnóstwo drzew zwalonych.

^a W rękopisie: do Rosji.

¹⁴² Łac. w ciele. Chodzi o zwarty szyk.

¹⁴³ Chodzi o stowarzyszenie księży pallotynów.

20.30. Jesteśmy w **Gnieźnie**. Przed domem mnóstwo ludzi. Wspólnie odbywamy Apel Jasnogórski. Mówię o przeznaczeniu obrazu, który wrócił z nami z Rzymu. Dzieci otrzymują obrazki.

Na wieczery zostali najbliżsi nasi współpracownicy, z którymi długo gawędziłem o Rzymie.

23 czerwca 1957

[Gniezno – Czeszewo – Gniezno]

Do południa pracuję w domu nad listem ks[ięży] biskupów po powrocie z Rzymu.

Odbywam konferencję w sprawie translokacji w archidiecezji – z bp. Bernackim.

16.00. Wyjeżdżam do Czeszewa k. Miłosławia, gdzie ks[iądz] proboszcz¹⁴⁴ buduje w b[yłej] gorzelni nowy kościół według planów inż. Holesa. Jest tu prawie cały Miłosław i pół Wrześni. Poświęcam kamień węgielny i wygłaszam kazanie. Deszcz kończy nasze przemówienie.

W drodze do Cz[eszewa] musieliśmy zatrzymać się we **Wrześni**, gdzie ks. kan. Kinastowski¹⁴⁵ zebrał swoją parafię. Byłem z tego nie bardzo zadowolony, gdyż to opóźniło mój powrót do Gn[iezna].

Wróciliśmy do Gn[iezna] na godz. 19.00. Plac przed katedrą już był napełniony ludem. B[isku]p Bernacki odprawiał Mszę św., a ja wygłosiłem **przemówienie o podróży do Rzymu**.

21.00. Wracając do domu błogosławiłem dzieci na placu. Było ich bardzo wiele. Apel Jasnogórski był z balkonu. Lud śpiewał z zapalem.

Na wieczery było 12 kapłanów, najbliższych współpracowników.

Przed wieczrą był **Chór Prymasowski**, który otrzymał obrazki.

24 czerwca 1957

[Gniezno – Warszawa]

8.30. Ks[iądz] J[an] **Czerniak** – ustalamy projekt pielgrzymki młodych księży na Jasną Górę.

Ustala się termin wizytacji kan[onicznej] w dek[anacie] gniewkowskim.

B[isku]p **Bernacki** – personalia ustalone wikariuszów i projekty nowych translokacji księży proboszczów.

Ks[iądz] J[an] **Zaręba** – sprawy Tygodnia Miłosierdzia i akcji letniej dla dzieci. Zachęcam do odnowienia pracy w Mielżynie. Ks[iądz] prof. **Kłoniecki** nie dostał dotąd paszportu do Ziemi Świętej. Piszemy nowy list z prośbą o uwzględnienie petycji.

¹⁴⁴ Chodzi o Gwidona Bacha-Żelewskiego (1891–1986), kapłana archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcza parafii pw. św. Mikołaja w Czeszewie 1948–1960. Świecenia 1914. Po 1960 mieszkał w Gdańsku i posługiwał w parafii garnizonowej pw. św. Jerzego w Sopocie.

¹⁴⁵ Kazimierz Kinastowski (1888–1978), kapłan, proboszcz parafii we Wrześni 1934–1960, dziekan wrzesiński od 1945. Świecenia 1913. Wikariusz parafii w Łopiennej 1913, w Sławsku 1913–1914, w Gniewkowie 1914–1917, w parafii archikatedralnej w Gnieźnie 1917–1922, administrator w parafii w Żninie 1922–1934.

Ks[iądz] kan. Raiter omawia sprawę Wydziału Nauki Kat[olickiej].

11.00. Wręczyliśmy order „Pro Ecclesia et Pontifice”¹⁴⁶ p. **Olkiewiczowi**¹⁴⁷, buchalterowi kurialnemu, i p. Żnińskiemu¹⁴⁸, starszemu zakrystianowi bazyliki kat[edralnej], w obecności pracowników kurii m[e]t[ro]p[olitalnej] i kapituły.

12.00. Ks[iądz] rektor **Pacyna** – proszę o opiekę nad księżmi, którzy udają się na studia specjalne.

15.00. **Wyjazd do W[arsza]wy**. Zatrzymałem się w Łowiczu, by zwiedzić prace odnowienia kolegiaty. Odkryto piękne freski w kaplicy N[ajświętszego] Sakramentu. Zastał nas tutaj bp Kominek.

W W[arsza]wie byliśmy na godz. 19.00. Zastaliśmy już bp. Zakrzewskiego i Klepacza.

20.00. **Zespół filmowy** (ks. Chudy^a TJ, ks. Czeczott¹⁴⁹, marianin, p. B[ohdan] Skąpski, R[óża] Siemieńska i p. K., przedstawia swoje zamiary organizacji pomocy duszpasterskiej (film itp.). Chcą poddać się pod opiekę prymasa. Przyjmuję opiekę, ale trzeba opracować projekt wewnętrznego statutu pracy.

25 czerwca 1957

[Warszawa]

Po Mszy św. s[io]s[try] **felicjanki**, poddając się decyzji w sprawie stworzenia parafii w Wawrze.

10.00. **Konferencja Episkopatu** w pełnym komplecie. Brak tylko bp. Adamskiego. Przedmiotem konferencji było sprawozdanie z podróży do Rzymu. Trwało 2 godziny.

Wywiązała się dłuższa dyskusja; zwłaszcza szło o stanowisko księży **patriotów**. Ks[ięża] b[isku]pi domagali się, by zająć stanowisko zdecydowane; należy upomnieć księży, zabronić pobierania pensji z Caritas. Należy też zabronić księżom pisać w wyd[awnictwie] PAX.

B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** omówił sytuację Kościoła w Polsce dziś, po powrocie biskupów z Rzymu. Ks[ięża] biskupi wysuwali cały szereg zagadnień do poruszenia na jutrzejszej Komisji Wspólnej.

B[isku]p **Goliński** referuje sprawę programu I Roku Nowenny Millen[n]ium.

Szerokie informacje otrzymali księża biskupi o stanie **Instytutu** i Kolegium w Rzymie. Proszę o to, by ks[ięża] biskupi zgłosili nowych kandydatów.

^a W rękopisie błędnie: Chudek.

¹⁴⁶ *Lac*. dla Kościoła i papieża. Dewiza wysokiego odznaczenia Stolicy Apostolskiej ustanowionej w 1888 przez papieża Leona XIII. Odznaczenie nadawane jest duchownym i świeckim.

¹⁴⁷ Roman Olkiewicz, od 1939 kasjer Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie.

¹⁴⁸ Żniński, starszy zakrystianin bazyliki archikatedralnej w Gnieźnie.

¹⁴⁹ Feliks Czeczott MIC (zm. 1981), kapłan zakonny, współpracownik utworzonego w 1957 Biura KEP ds. Filmu, Radia, Teatru i Telewizji. W latach 1938–1939 wikary w parafii w Druji. Po II wojnie światowej zajmował się filmem. Autor filmów z okresu Millennium.

W sprawie pism do **kongregacji rzymskich** prosimy, by nie odwoływano się [d]o dyspensy, której^a odmówił SPP. Jest ta sama instancja.

Konferencja zakończyła się o godz. 20.00. Po wieczery długo jeszcze prowadziłem rozmowy z bp. **Kaczmakiem**, **Benschem** i i[nnymi].

Rozmowa z bp. **Kalwą** nt. księży lwowskich pracujących w diec[ezji] lubelskiej. Proszę, by byli skierowani do Olsztyna, zgodnie z uchwałą Konferencji Episkopatu. Ks[iądz] b[isku]p uważa ich za swoich, podczas gdy abp Baziak twierdzi, że nie są ekskardynowani. Po dłuższej rozmowie ks[iądz] b[isku]p zgodził się oddać trzech, a dwóch jeszcze zatrzyma.

26 czerwca 1957

[Warszawa]

Na Mszy św.

B[isku]p **Nowicki** otrzymuje przyrzeczenie, że dostanie ks. Polzina na wik[ariusza] gen[eralnego] do Gdańska, gdy się ks. P[olzin] zgodzi.

B[isku]p **Kominek** – [b]

Ks[iądz] J[an] **Czerniak** – otrzymuje kielich na 25-lecie kapłaństwa i inne drobne dary.

B[isku]p **Jop** – ponawia prośbę o zwolnienie ze stanowiska w Opolu. Oświadczam: „Ks[iądz] b[isku]p jest w Opolu z osobistej woli Ojca Świętego”. Stwierdzam to dla prawdy historycznej. Proszę, by wypoczął, gdyż jest zmęczony.

Ks[iądz] **Wawryn** TJ – sprawy zjazdu księży konsultorów.

Ks[iądz] Cz[esław] **Miętek** i ks. St[anisław] **Markowski**¹⁵⁰ – z wielką wdzięcznością Ojcu Świętemu, dziękują za odznaczenie szambelaną papieską. Przypomina mi się jeden ksiądz warszawski, który w 1951 r. nie chciał przyjąć szambelanii papieskiej. Gdy człowiek jest Boży, wszystko przyjmuje po Bożemu.

Ks[iądz] **Bozowski** prosi o zwolnienie z obowiązków rektora k[ościo]ła s[ió]s[tr] wizytek. Na 26 lat kapłaństwa był tylko 20 lat w diecezji. Chce jechać do Belgii.

Ks[iądz] prał. **Kossakowski** z Żyrardowa – dziękuje za prałaturę papieską.

11.00. **Leon Selejek**¹⁵¹ w imieniu^c Rady Polonii Kanadyjskiej pyt[a] w sprawie **Cobaltu 60**¹⁵², który zakupiła R[ada] P[olonii] K[anadyjskiej] dla prymasa Polski. Cobalt jest zapłacony i nie należy wchodzić w żadne rozmowy, z nikim nie prowadzić. Będzie

^a W rękopisie: których.

^b Tak w rękopisie.

^c W rękopisie: imieniem.

¹⁵⁰ Stanisław Markowski (1910–1997), kapłan archidiecezji warszawskiej, notariusz i skarbnik Kurii Metropolitalnej Warszawskiej, referent Wydziału Finansowego. Świecenia 1938. Absolwent Wyższej Szkoły Handlowej.

¹⁵¹ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹⁵² Cobalt 60 – promieniotwórczy izotop kobaltu, wykorzystywany jako źródło promieniowania gamma do napromieniowania komórek nowotworowych.

przekazany prymasowi Polski przez specjalną delegację. Suma wysłana z RPK. 25 000 wpłynęła z procentami 27 500.

Porusza sprawę **arrasów wawelskich**. Są dobrze umieszczone? Czy jest czas je przekazywać? Odpowiadam: będę się nimi zajmował wtedy, gdy tu, w kraju, otrzymam naprzód skarbcę katedralne, dotąd niezwrócone.

*Chargé d'affaires*¹⁵³ kanadyjski w sprawie...

Ks[iądz] **Fedorowicz** – sprawa organizacji pracy duszpasterskiej. Zgłosił się p. Dobraczyński¹⁵⁴ z grupą PAX. Jestem zdania, by Łaski nie płały się w tę atmosferę. Co do placu pod dom rekol[ekcyjny] w Izabelinie – niech z mec. Janczewskim podejmie starania o nabycie tej parceli, na której sprzedaż jest gotowość właścicielki.

Ks[iądz] **Bujalski**, ks. **Duczyński**, ks. **Haze** – dziękują za odznaczenie papieskie.

13.00. Ks[ięża] b[isku]pi Klepacz i Choromański udali się na K[omisję] W[spólną].

15.00. **Konferencja Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich** przy ul. Rakowieckiej. Informowałem o moich rozmowach w Kongregacji Spraw Zakonnych. Dałem instrukcje, jak należy postępować w stosunku do wyższych przełożonych w Rzymie. Trzeba starać się o wyjazd prowincjałów do Rzymu raczej, niż zapraszać generałów do Polski. Trzeba nadal wstrzymać się od przysyłania sprawozdań personalnych do Rzymu. W sprawie karności zakonnej trzeba położyć nacisk na to, by zakonnicy nie chodzili w strojach świeckich w czasie wakacyjnych urlopów.

20.00. **Komisja Wspólna** obradowała dziś w U[d]sW. Poruszono sprawę erekcji parafii, meldowania zakonnic, ubezpieczenia kościołów, więzień, zwrotu Caritas, skarbów kościelnych, okólnika o zgromadzeniach. Przedstawiciele rządu dawali do zrozumienia, że naciskani są nieustannie przez partię o swoją politykę wyznaniową. Ks[ięża] biskupi, czyniąc sprawozdanie z tej rozmowy, proszą o instrukcje na jutrzejszą rozmowę w K[omisji] W[spólnej].

Na jutrzejszej K[omisji] W[spólnej] należy wysuwać głównie sprawę wielkiego wrażenia, jakie w świecie wywołała obecność biskupów polskich w Rzymie. Podniosło to popularność Polski w kołach politycznych, a nawet podniosło popularność p. Gomułki.

27 czerwca 1957

[Warszawa]

8.30. Jadwiga **Okońska** – w sprawie użytkowania willi Ostoja w Krynicy.

¹⁵³ *Fr.* odpowiedzialny za sprawy. W dyplomacji szef misji dyplomatycznej III (najniższej) klasy bądź dyplomata zastępujący szefa misji dyplomatycznej wyższej klasy w czasie jego nieobecności w kraju przyjmującym.

¹⁵⁴ Jan Dobraczyński (1910–1994), pisarz, publicysta i działacz polityczny, poseł na Sejm PRL 1952–1956 i 1985–1989. Od 1945 związany z prasą PAX-owską i z Instytutem Wydawniczym „PAX”. Uczestnik prac prokomunistycznych organizacji (Polski Komitet Obrońców Pokoju, FJN, PRON). Autor ok. 30 powieści.

Delegacja **pielęgniarek**, które organizowały pielgrzymkę na Jasną Górę; składają sprawozdanie. Proszę, by tworzyły stały komitet w Poznaniu pod opieką ks. Wiśniewskiego¹⁵⁵, pallottyna, który będzie mi składał sprawozdania.

M[atka] **Edyta**¹⁵⁶, elźb[ietanka], w sprawie Cobaltu 60. Proszę, by skontaktowała się z profesorem Sitkowskim i z Instytutem Radowym w sprawie przyjęcia daru przez instytut. Niech przyjdzie delegacja w tej sprawie do mnie.

Wycieczka **ministrantów** z prośbą o błogosławieństwo.

S[iostra] **Stefania** Jabłońska z Kalisza.

Teresa Romanowska¹⁵⁷ – sprawa umieszczenia zespołu¹⁵⁸ na plebanii św. Wawrzyńca na Woli. Zgadzam się.

Bohdan **Skąpski** w sprawie statutu Instytutu Jasnogórskiego. Zgłosi się w Częstochowie.

9.30. Wycieczka młodzieży licealnej z **Radzyna Podlaskiego**, w liczbie 80. Biedne, blade, drobne, ale także miłe i dobre dzieci.

10.00. Ks[iądz] Pluta¹⁵⁹, ks. Kociszewski¹⁶⁰, ks. Kochan¹⁶¹, ks. Peszkowski¹⁶² i pielgrzymka kanadyjskiej Polonii na Jasną Górę. Przyjeżdżają do P[olski], by tu utrzymać kontakt duchowy z Ojczyzną, by złożyć hołd M[atce] Bożej.

Przyjąłem wycieczkę złożoną z 40 osób, w czym 4 księży i 2 członków nieznanego pochodzenia (mówiono, że to UB). Przemawiałem do nich, wyrażając radość z przybycia do Polski. Podkreślam: prawem przyrodzonym waszym jest prawo do odwiedzania swej Ojczyzny.

¹⁵⁵ Adam Wiśniewski SAC (1913–1987), kapłan, misjonarz, opiekun trędowatych. Świecenia 1939. Absolwent studiów z zakresu medycyny tropikalnej w Paryżu i Lyonie. Po krótkim pobycie w Kamerunie, w 1962 wyjechał do pracy w Indiach, gdzie w 1969 założył charytatywne centrum medyczne i edukacyjne dla trędowatych i dzieci z ich rodzin o nazwie Jeevodaya.

¹⁵⁶ Edyta Salomea Wanda Kruczkowska CSSE (1905–1983), przełożona prowincji warszawskiej Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety 1957–1970. Do elżbietanek wstąpiła w 1928, profesja wieczysta 1935. W latach 1946–1957 wiktaria prowincji warszawskiej i kierowniczka kancelarii szpitala. W latach 1970–1976 ekonomka prowincji warszawskiej.

¹⁵⁷ Teresa Romanowska (1927–2018), pedagog, członkini IPW, „Ósemki”.

¹⁵⁸ Chodzi o zespół „Ósemki”.

¹⁵⁹ Franciszek Jan Pluta (1905–1990), kapłan, duszpasterz polonijny w Kanadzie. Świecenia 1934. Kapelan wojskowy Armii Polskiej w Związku Sowieckim. Po wyjściu ze Związku Sowieckiego w 1942 w Indiach jako komendant i kapelan Osiedla Polskich Dzieci w Indiach; następnie duszpasterz polonijny w Stanach Zjednoczonych. Od lat 50. do 1975 duszpasterz Polonii w Kanadzie; proboszcz polskiej parafii w London w Ontario.

¹⁶⁰ Ludwik Kociszewski, kapłan, działacz polonijny, proboszcz polskiej parafii pw. św. Trójcy w Windsor w Kanadzie 1949–1961.

¹⁶¹ Józef Kochan (1914–2004), kapłan, duszpasterz polonijny w Kanadzie. Pracował w diecezji St. Paul w prowincji Alberta. Świecenia 1938. Wikary w parafiach w Rabce, Nowym Targu i Lubniu. Zaangażowany w działalność konspiracyjną. Kapelan Pierwszego Pułku Strzelców Podhalańskich AK. Po II wojnie światowej wyemigrował do Kanady.

¹⁶² Zdzisław Peszkowski (1918–2007), kapłan, podchorąży kawalerii WP, rotmistrz PSZ na Zachodzie. W czasie kampanii wrześniowej 1939 dowodził plutonem pułku. Uniknął kaźni oficerów polskich w Katyniu. Po zakończeniu wojny studiował w Oksfordzie, na Polskim Uniwersytecie na Obczyźnie oraz w Polskim Seminarium Duchowym w Orchard Lake na Uniwersytecie Wisconsin w Detroit. Świecenia 1954. W 1989 na stałe powrócił do Polski. Został kapelanem Rodzin Katyńskich i Pomordowanych na Wschodzie.

Księża wypowiedzieli się bardzo pozytywnie o p. **Selejku**¹⁶³, który wczoraj mnie odwiedził, o inicjatywie **Kongresu Polonii** w sprawie nabycia Cobaltu 60 dla Polski.

Dyr[ektor] salezjanów z Oświęcimią – ustalamy program urocz[ystości] św. Jacka w Oświęcimiu.

Ks[iądz] **Baron**¹⁶⁴, misjonarz, informuje o zmianach ks[ięży] proboszczów misjonarskich w k[ościel]e Świętego Krzyża w W[arsza]wie i w k[ościel]e św. Wincentego w Bydg[oszczy].

Ks[iądz] **Grochowski**¹⁶⁵ w drodze z Lublina do Gniezna, na wakacje, informuje o swych pracach na KUL, szczególnie o monografii o abp. Wolickim¹⁶⁶.

Delegacja z **Los Angeles** prosi o błogosławieństwo stuy dla Kościoła polskiego. **Zmartwychwstanki** z Żoliborza otrzymały kopertę matki generalnej z Rzymu.

Pielgrzymka **dzieci nazaretańskich** z Kalisza – w drodze nad jeziora mazurskie.

13.00. W sprawie przyjęcia **bomby kobaltowej**^a przez Instytut Onkologiczny zgłosił się dyr. Laskowski¹⁶⁷, prof. Sitkowski, dyr. Plocker¹⁶⁸ i m. Edyta. Przedstawiłem sprawę daru Polonii kanadyjskiej i zastanawialiśmy się nad drogą przyjęcia tego daru. Doszliśmy do wniosku, że trzeba spisać umowę między Min[isterstwem] Zdrowia a prymasem. Elementy zasadnicze umowy: 1) aparat może być używany tylko w W[arsza]wie i to w Instytucie Onkologii M[arii] Curie-Skłodowskiej, bez prawa przeznaczenia na inne użycie. Nie może też być przekazywany żadnej innej instytucji; 2) aparat ma służyć na użytek społeczeństwa polskiego, obywateli polskich; 3) użytkowanie byłoby bezpłatne. Dyr[ektor] L[askowski] porozumie się z min. Barańskim¹⁶⁹ co do faktu samego daru.

Matka gen[eralna] **Rodziny Maryi** mówi o ostatecznej decyzji wystąpienia ze zgromadzenia s. Marii Graczyk.

Z[ofia] **Kowalska** organizuje wakacje rodzinne w Murzasichlu dla Wspólnoty Rodzin. Prosi o zapomogę.

^a *W rękopisie:* cobaltowej.

¹⁶³ Chodzi o Leona Selejka.

¹⁶⁴ Józef Baron CM (1895–1976), kapłan zakonny, przełożony prowincjalny prowincji krakowskiej Zgromadzenia Księżów Misjonarzy św. Wincentego a Paulo 1957–1961. W zgromadzeniu od 1913, święcenia 1920. W latach 1945–1955 rektor Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie.

¹⁶⁵ Leonard Grochowski (ur. 1924), kapłan, historyk. Specjalista w zakresie badań nad historią pedagogiki i wychowania.

¹⁶⁶ Mowa o arcybiskupie Teofilu Wolickim (1768–1829), arcybiskupie gnieźnieńskim i poznańskim oraz prymasie Polski 1828–1829.

¹⁶⁷ Józef Laskowski (1900–1970), lekarz onkolog, profesor nauk medycznych, kierownik działu patologii w Instytucie Radowym, dyrektor Instytutu Onkologicznego im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie 1956–1961. W latach 1932–1944 kierownik pracowni histopatologicznej Instytutu Radowego w Warszawie.

¹⁶⁸ Leon Plocker (Plockier, Płocker, Płockier) (1888–1968), lekarz pochodzenia żydowskiego, profesor nauk medycznych, kierownik katedry i kliniki gastrologii Akademii Medycznej, później Studium Dokonania Zawodowego Lekarzy w Akademii Medycznej w Warszawie. Doktorat 1920. W czasie powstania warszawskiego komendant szpitala powstańczego AK przy ul. Wilczej. Dyrektor Centralnej Polikliniki MBP w Warszawie 1945–1946. Profesor nadzwyczajny 1951.

¹⁶⁹ Rajmund Barański (1894–1971), lekarz, profesor nauk medycznych, minister zdrowia oraz minister zdrowia i opieki społecznej 1956–1961.

18.00. Prowadziłem **procesję Bożego Ciała** na zakończenie „oktawy” (której już nie ma). Mamy pozwolenie od Stolicy Świętej, by obchodzić „oktawę” w Polsce według zwyczaju dawnego. Parafia M[atki] Bożej z Lourdes na Pradze bierze całą żywy udział w tej uroczystości. Niemal cała dzielnica jest spowita w sztandary, dywany, festony. Niemal każdy dom, każda brama, każde okno jest ozdobione. Pogoda piękna. Porządek wzorowy, bez najmniejszego zatoru, zakłócenia, rozgwaru. Nastrój podniosły. W procesji bierze udział wszystko, co żyje. Jest to zdarzenie, które wciąga w swoje ramiona i „wierzących i niewierzących”. Trwa dwie i pół godziny. Kończy się kazaniem przy czwartym ołtarzu. Ludzie są tak rozradowani, że trudno się przed nimi obronić. Małe dzieci włożą na ręce. Stare matki są jak gdyby wszystkie były moimi matkami. Wszyscy się cieszą, że modlitwa była wysłuchana. Jeszcze po wieczery musiałem przyjąć w sali parafialnej pozdrowienia od przedstawicielstwa parafii, od dzieci, od chóru.

Ks[iądz] marianin podarował mi ciekawy album złożony z **fotografii zebranych w Stoczku**, a ilustrujących szczegóły urządzeń więziennych, pozostałych jeszcze tam po moim wywiezieniu do Prudnika. M[iędzy] in[nymi] ciekawy telefon w pniu drzewnym ukryty i drzewa spowite drutami kolczastymi. Nie zatarto śladów swej pracy. Pozostały dla potomności.

22.00. W domu zastałem ks. Kłonieckiego, ks. Łacha i ks. [a], którzy dostali nareszcie paszporty do Palestyny i dziś wyjeżdżają, by dołączyć do wyprawy naukowej **bibliistów**.

Przyjąłem matkę **Romanę**, elżbietankę z Poznania, która otrzymała poparcie dla sióstr, które starają się o wyjazd do **domów polskich w Jerozolimie**.

Jeszcze abp **Baraniak**, ustala najbliższy program zajęć i wyjazdów.

28 czerwca 1957

[Warszawa – Częstochowa]

10.00. Sesja **Kurii Metropolitalnej** W[arszawskiej] przyjmuje do wiadomości zasady, według których ma być zreorganizowana kuria. Rozstrzygnięto sprawę obsadzenia wakujących w W[arsza]wie 2 dziekańskich parafii: do św. Floriana pójdzie ks. Wierzejski¹⁷⁰ z Sochaczewa, a na Nowe Miasto – ks. Kitliński z Romy. Dyskutowano sprawę stanowiska rektora w sem[inarium] metropolitalnym; wypowiedziano się za ks. Wł[adysławem] Miziołkiem. Ks[iądz] Kwieciński poszedłby na Leszno. Ks[iądz] Rosiński¹⁷¹ z Tamki przejdzie na emeryturę. Postanowiono odbywać sesje lipcowe pomimo nieobecności

^a W rękopisie pozostawiono niezapisane miejsce.

¹⁷⁰ Stanisław Wierzejski (1905–1995), kapłan archidiecezji warszawskiej, administrator parafii pw. Matki Bożej Różańcowej w Sochaczewie, dziekan. Świecenia 1932. W latach 1958–1986 proboszcz parafii pw. św. Michała Archanioła i św. Floriana w Warszawie.

¹⁷¹ Bolesław Rosiński (1884–1964), kapłan archidiecezji warszawskiej, profesor zwyczajny antropologii UW od 1946, wykładowca ATK 1956–1964, proboszcz parafii pw. św. Teresy w Warszawie 1953–1960. Świecenia 1907. W latach 1924–1932 prowadził w Stanach Zjednoczonych badania antropologiczne emigracji polskiej. W 1934 został profesorem nadzwyczajnym antropologii na UJK we Lwowie.

bp. Majewskiego, który udaje się na urlop. Sesja trwała do godz. 14.00. Na obiedzie zostali uczestnicy sesji.

16.30. Wyjeżdżam do **Częstochowy** z ks. prał. **Modzelewskim** i ks. dyr. **Kitlińskim**. Jesteśmy na miejscu o godz. 20.15. Wstępujemy do kaplicy Matki Bożej, by złożyć cześć Matce Zwycięskiej. Spotykamy małą pielgrzymkę dzieci z Piaseczna pod W[arszawą] i nazaretańskie dzieci z W[arszawy].

Po wieczery ma miejsce długa **narada** nad programem niedzielnej **pielgrzymki nauczycielstwa**. Biorą w niej udział: bp Goliński, ks. Modzelewski, ks. Kitliński, ks. Słomkowski, o. Kajetan Raczyński, o. Justyn¹⁷², wiceprzeor i ja.

Wiele czasu poświęcamy sprawie nowych zadań **Jasnej Góry**. Zakon kontemplacyjny, pustelniczy, z woli Bożej pracuje na Jasnej Górze, której charakter bardzo się zmienia z uwagi na centralne w Polsce znaczenie religijnego oddziaływania. Do tego dołączają się względy okolicznościowe: Naród ciężko zagrożony w swym bycie narodowym i moralnym, musi szukać centralnej siły obrończej dla swego ducha. Jest rzeczą znamienną, że najbardziej wymowną siłą duchową w Polsce jest Pani Jasnogórska, która wywiera swój wpływ na całym terytorium Polski, a dziś cześć jej sięga do Meksyku, Paragwaju, na św. Bernarda w Alpach – wszędzie. Trzeba więc przygotować J[asną] G[órę] na to, że musi ona w przygotowaniach do Millen[n]ium spełnić swoje szczególne zadanie. I tu doniosłe znaczenie pomocne może mieć Instytut Maryjny wypełniania ślubów jasnogórskich, który przygotowuje odpowiednie materiały dla pielgrzymów.

29 czerwca 1957

[Jasna Góra]

7.00. W kaplicy **Matki Bożej** udzielałem **święceń kapłańskich** 8 diakonom paulińskim i wygłosiłem do nich przemówienie. Po nabożeństwie **pielgrzymka seminarium m[e]-t[ro]p[olitalnego] gnieźnieńskiego** składała swoje **votum** przed obrazem Matki Bożej.

Dzień na Jasnej Górze był prawdziwie „**gnieźnieński**”. B[isku]p **Bernacki** celebrował sumę pontyfikalną w bazylice, a ks. kan. Durzyński głosił słowo Boże. Chór Prymasowski pod batutą ks. kan. Tłoczyńskiego śpiewał Mszę Beethovena. Nadto na drugiej Mszy św. śpiewał drugą Mszę św. Wypadło to wspaniale, z wielką siłą i mistrzostwem. Seminarium gnieźnieńskie po złożeniu wotum odjechało do domu. Ale pozostała część młodzieży i prawie cała kapituła gnieźnieńska.

Po obiedzie przyjąłem alumnów sem[inarium] duch[ownego] z Pelplina, którzy wraz ze swoim ojcem duchownym przybyli w liczbie 30 na Jasną Górę.

O godz. 15.00 wziąłem udział w sprawozdaniu z konferencji porozumiewawczej **instytutów świeckich** pod przewodnictwem p. Dernałowicz. Były przedstawicielki pięciu instytutów. Obradowały cały dzień. Dążą do stworzenia sekretariatu porozumiewawczego.

¹⁷² Chodzi o o. Justyna Marczewskiego OSPPE.

Mówię im o zasadach pracy i[nstytutów] ś[wieckich] dziś. Nie mogą być jeszcze kano-
nicznie erygowane, gdyż to pociąga za sobą konieczność rejestracji cywilnej, a to jest
przeciwnie zasadom organizacji i[nstytutów] ś[wieckich], które mają w sobie dyskretny
w założeniu charakter. Powinny dążyć do specjalizacji swych celów, by uniknąć rozply-
nięcia się w przestworzach idealizmu i deklamatorstwa. Powinny pracować nad swoimi
statutami i konstytucjami. Powinny dążyć do znalezienia punktu oparcia w postaci choćby
małych domków jako ośrodków pracy apostołskiej.

Po rozmowie z i[nstytutami] ś[wieckimi] zwiedziłem **Instytut Maryjny** na Jasnej
Górze, będący właśnie w trakcie pracy przygotowawczej jutrzejszej pielgrzymki nauczy-
cielstwa. Gromada kobiet pracowała nad zestawianiem kilku powielonych przemówień
moich do nauczycielstwa.

Rozmawiałem z **zespołem „Ósemek”**. Ustaliłem z Janką Michalską, że prace w Kry-
nicy nad przygotowaniem ośrodka wypoczynkowo-katechetycznego można odłożyć na
jesień. Podróż p. **Siemieńskiej** do Rzymu odkłada się na jesień, z tym że pojedzie z nią
jeszcze ktoś drugi. Rekolekcje zaczną się nieodwołalnie w Laskach 14 lipca.

W tych rozmowach brał udział ks. prał. **Modzelewski**, którego chciałem zaznajomić
z pracą zespołów, by umiał docenić znaczenie dla Kościoła tej pomocy, którą Duch Święty
daje w świeckich naszych współpracownikach.

17.30. Spotkanie z **robotnikami z Pabianic**, których duża grupa, wraz z rodzinami
w liczbie 800, przybyła z pielgrzymką. Zrobiliśmy wspólną fotografię, po czym przema-
wiałem do nich na Sali Rycerskiej.

Spóźniłem się na wieczerzę, którą dokończyłem sam. Po wieczerzy rozmawiałem
dłużej z ks. prof. Słomkowskim. Pracę jego widzę raczej na KUL i w duszpasterstwie
stanowym na terenie Warszawy. Natomiast mniej w Ołtarzewie.

21.00. O[jciec] **Kędziński**¹⁷³, bernardyn z Krakowa (ongis Lwów), informuje o tym,
że odnalazły się **dziela abp. Teodorowicza**¹⁷⁴. Ma je ks. **Filipiak**, Ormianin, b[yły] pro-
boszcz w Żydowie k. Gniezna, dziś w Tymbarku. Proszę, by ks. F[ilipiak] przedstawił
mi schematyczny układ opracowań dokonanych, by można zorientować się w tym, co
jest zrobione.

30 czerwca 1957

Jasna Góra

8.00. Msza św. w kaplicy M[atki] Bożej J[asno]g[órskiej] dla pielgrzymki nauczycielstwa.
W tym samym czasie bp Goliński odprawia w bazylice. Obie świątynie i dziedzince są

¹⁷³ Fidelis Edward Kędziński OFM (1904–1983), zakonnik z prowincji Niepokalanego Poczęcia NMP Zakonu Bra-
ci Mniejszych w Polsce (bernardyni), tłumacz, pisarz, autor wielu prac hagiograficznych poświęconych świętym za-
konnikom.

¹⁷⁴ Józef Teodorowicz (1864–1938), arcybiskup metropolita lwowski obrządku ormiańskokatolickiego 1901–1938.
Święcenia 1887. Poseł i senator RP. Przeprowadził gruntowną renowację katedry ormiańskiej we Lwowie.

wypełnione po brzegi ludem nauczycielskim. Przed wejściem nauczycieli przeproszono innych pielgrzymów, którzy opuścili świątynię. W kaplicy było tak gorąco, że nie było czym oddychać. Ciała tworzyły niemal masę ludzką. Kazanie było nt. „Nauczycielu dobry”¹⁷⁵. Tak był nazwany Chrystus. Odpowiedź: Jeden jest dobry – Bóg. Ale skoro Bóg jest „dobry”, to każdy, kto się doń zbliża – czerpie z tej dobroci. Nauczyciel dobry – Chrystus udziela swej dobroci wam, nauczyciele dobrzy. Czy jesteśmy dobrzy?! Świadomi jesteśmy swych braków. A jednak w samym powołaniu nauczycielskim jest coś, co sprawia, że nie każdy poświęca się tej pracy. Są jakieś właściwości i kwalifikacje duchowe, dzięki którym są „powołani” do służby nauczycielskiej. Pod koniec przemówienia odbyło się ślubowanie jasnogórskie. Przerwa do godz. 10.00.

Po śniadaniu na Sali Rycerskiej błogosławiłem pielgrzymkę **gluchoniemych**.

11.00. **Konferencja programowa** na szczycie jasnogórskim. Nauczycielstwo zasiadło na trawie. Można teraz lepiej obliczyć uczestników. Chyba będzie do 12 tysięcy. Referat miałem nt. „**Współdziałanie sił wychowawczych warunkiem skutecznego wychowania człowieka**”. Miał dwie części: 1) ustalenie praw rodziny, Kościoła i państwa; 2) określenie stosunków w procesie wychowawczym między rodziną wychowującą, Kościołem wychowującym a szkołą wychowującą. Referat trwał dwie godziny i był przerywany dość często oklaskami. Najsilniejsze oklaski otrzymał „Przewodnik Katolicki” i Ojciec Święty. Po referacie bp Goliński wzywał do modlitwy za Ojca Świętego, za młodzież, za Ojczyznę, za żywych nauczycieli, za zmarłych nauczycieli. Depeszę do Ojca Świętego przyjęto bardzo żywymi oklaskami.

Teraz **nauczycielstwo przeszło na wały**, gdzie ustawili się po obydwu stronach, oczekując cierpliwie na nasze przyjście. Domagali się tego kontaktu z bliska jeszcze w bazylice po Mszy św. Teraz stali cierpliwie karni wśród wielkiego skwaru i wywoływali miejscowości, z których przybyli. Była tu cała Polska. Chyba najliczniej przybyli z Białegostoku, z Krakowa, z Gorzowa, choć bardzo wiele było z Warszawy i z centralnej Polski. Nauczycielstwo krakowskie, tarnowskie i poznańskie występowało zawsze karnie w szeregach ósemkowych. Był to wzruszający widok, jak cierpliwie stali pod wałami i rano, i po konferencji, czekając wśród skwaru na wejście do środka. W czasie konferencji prosiłem w duchu Matkę Bożą o małą chmurkę, która zasłoniłaby słońce – i przyszła. Pomoc M[atki] Bożej była niezwykła. Czuliśmy wszyscy jakąś niezwykłą bliskość tej Stolicy Mądrości, która czuwała nad tą upracowaną rzeszą ludu nauczycielskiego, który tu ściągnął, pełen wiary, pokory i nadziei. Nie było żadnego wypadku, chociaż w kaplicy były omdlenia kobiet.

Obejście wałów trwało 3 kwadranse. Było bardzo wzruszające, pełne entuzjazmu, pogody i zaufania.

¹⁷⁵ Zob. Mk 10,17.

W czasie obiadu przemawiałem do obecnych **kapłanów**, dziękując im za pomoc w organizacji pielgrzymki. Informowałem o tym, że będziemy organizować terenowe komitety do pracy wychowawczej. Powstaną komisje wychowania chrześcijańsko-narodowego, do przygotowania Narodu na Millen[n]ium.

15.00. Ks[ia]dz **Marchewka** przyszedł z nowymi projektami co do „Niedzieli”. Chce zmienić tytuł. Nie radzę, gdyż ten tytuł okrył się w Polsce chwałą przez swoją walkę o wolność prasy katolickiej. Chce sprowadzać papier przez Ligę Katolicką. I tego nie radzę, gdyż fundusze L[igi] K[atolickiej] są przeznaczone dla całego Kościoła w Polsce. A nadto my prawo mamy do tego papieru, który w Polsce jest wyrabiany rękoma katolickiego robotnika. Mogą papier otrzymywać różne grupki na pornograficzne wydawnictwa, to mogą i katolicy.

O godz. 16.00 nauczycielstwo odbywa swoją **drogę krzyżową**, specjalnie dla nich napisaną pod kierunkiem ks. dyr. Kitlińskiego.

O godz. 17.00 zakończenie pielgrzymki w kaplicy Matki Bożej. Rozpoczyna się **konferencja komitetu organizacyjnego** pielgrzymki naucz[ycielstwa]. Jest około 50 osób. Omawiamy metody dalszej pracy w ośrodkach większych miast. Są podobne do tych, które prowadzą lekarze: a więc – płaszczyzna towarzyska, konferencje stałe w wybranych świątyniach, dni skupienia, kontakt z Sekretariatem Ślubowań Jasnogórskich. W dyskusji wysuwane są różne postulaty. M[iędzy] i[nnymi] zagadnienie pracy w klubach inteligencji. Gdy idzie o kontakt z PAX – jestem przeciwny. Raczej tworzyć niezależne politycznie ośrodki pracy pedagogicznej w sensie katolickim. Dobrze^a rozmowę poprowadzili ks. Modzelewski, ks. Słomkowski, ks. Kitliński. Przyszedł też bp Czajka, ale aby zaszczyścić, gdyż w meritum dyskusji nie wchodził.

19.00. Wygłosiłem do o[jców] **paulinów** konferencję o naszej podróży do Rzymu.

20.15. Rozpoczęła się **podkomisja mariańska**, na której bp Goliński przedstawiał ostateczny projekt programu pracy na I kok nowenny.

Został jeszcze o. **Raczyński**, z którym omawiałem sprawy zakonne.

^a Prawdopodobnie powinno być: dalszą.

LIPIEC

1 lipca 1957

Jasna Góra – Warszawa

6.00. Msza św. w kaplicy Matki Bożej w intencji nauczycielstwa polskiego, podziękowanie za łaski wczoraj udzielone.

8.00. Wyjazd do W[arsza]wy. W drodze odwiedzanie zakładu w **Kostowcu**, spacer z dziećmi po lesie, odwiedzenie grobów zmarłych ks[ięży] lwowskich.

12.15. W domu. Jest ks. **Fondaliński**¹ z Łodzi. Oznajmiam mu wolę Stolicy Świętej, by przyjął stanowisko biskupa sufragana w Łodzi. Ks[ia]dz Fondaliński wnosi swoje obawy, ale wyraża konsens kanoniczny i składa przysięgi w kaplicy. Ogłoszenie nastąpi w Łodzi.

15.00. Po obiedzie rozmawiam z matką **generalną szarytek** z Paryża. Dobrze orientuje się w szkodach, jakie ks. **Morka**² wyrządził szarytkom, rozbijając je na dwa obozy. Chce zmienić cały zarząd. Jest przychylna pracy porozumienia zakonnego, gdyż widzi taką samą pracę w Paryżu.

15.30. Rozmawiam z ks. **Mielińskim**, któremu odradzam przyjmowanie papieru od Niemców na „Przewodnik Katolicki”.

16.00. **Komisja Wspólna** po 4-godzinnych obradach składa swoje informacje. B[isku]p Klepacz informował o Rzymie. Dodawał bp Choromański swoje uwagi. Min[ister] **Sztachelski** pytał, jak należy rozumieć encyklikę o św. Andrzeju³. Interesował się pogłoskami o zmianach personalnych, „Annuario Pontificio”, Ziemiami Zachodnimi. Min[ister] **Kliszko** pytał, kto decyduje o linii kościelnej w Polsce. Czy nie można mówić o wzroście tendencji Kościoła walczącego. Min[ister] **Sztachelski** interesował się tym, czy zmiany w Polsce są uważane za stałe. Min[ister] Kliszko uważa, że ze strony K[ości]ła jest ciągła ofensywa. N[a] p[rzy]kład zaostrza się stosunek do ks[ięży] patriotów. Ogólne wrażenie ks[ięży] biskupów, że ministrowie byli zadowoleni z przebiegu wizyty w Rzymie.

B[isku]p **Choromański** wręczył tezy dotyczące tworzenia nowych parafii.

¹ Jan Fondaliński (1900–1971), biskup pomocniczy diecezji łódzkiej 1957–1971. Święcenia 1924. Podczas II wojny światowej więzien KL Dachau. W latach 1951–1960 administrator parafii pw. św. Wojciecha w Łodzi. Sakra biskupia 1957.

² Prawdopodobnie chodzi o Ludwika Moskę CM.

³ Chodzi o encyklikę papieża Piusa XII *Invicti athletae Christi*, ogłoszoną 16 V 1957 z okazji 300. rocznicy męczeństwa św. Andrzeja Boboli.

Omawiano sprawę **Caritas**. Min[ister] **Kliszko** twierdzi, że Episkopat odrzuca kompromis. B[isku]p Ch[oromański] wyjaśnia, że C[aritas] jest instytucją międzynarodową o własnym statucie, w świecie uznanym. B[isku]p Klepacz mówi, że zagranica nie ma zaufania do obecnego Caritas. Otrzymano przyrzeczenie, że bp Pękala może rozpocząć starania o paszport do Ameryki.

Wrażenie, gdy idzie o patriotów – są dowody, że Piasecki przygotowuje ludzi, by rozrabiali księży, zaradzając ich słabościom. Patrioci zaczynają się skarżyć na biskupów.

Precjoza, zdaniem Kliszki, są załatwione, ale nie można dojść do zgody z muzealnikami. Stało na tym, że jeżeli udowodni się przynależność, to Kościół zwróci właścicielom. Mogą sobie robić *fac simile*⁴. Kliszko oświadczył: trzeba powiedzieć jasno, że sprawa j[est] zakończona.

17.00. Pracowałem nad **korespondencją** zaległą. B[isku]p[owi] Klepaczowi mówiłem o sprawie ks. Kellera, profesora KUL, który założył rodzinę w W[arsza]wie i będzie musiał opuścić swoje stanowisko.

2 lipca 1957

[Warszawa]

7.30. **Z[ofia] Czacka** – sprawy duszp[asterstwa] dobroczynnego. Wakacje dla pracowników charytatywnych w Pewli.

P[ani] **Urbańska**, żona Franciszka, w sprawie wychowania córki w klasztorze Sacré Coeur.

9.00. O[jciec] **Wawryn** nawiązuje do sprawy swego *pro memoria* omawianego przeze mnie na **porozumieniu** wyższych przełożonych zakonnych. Omawiamy projekt **statutu** ramowego Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich. Po wniesieniu poprawek ks. Wawryn przedstawi mi do zatwierdzenia.

Ks[iądz] **Roslan** przypomina sprawę św. Anny. Zarządzam wizytację kan[oniczną] w Wilanowie.

Ks[iądz] **Kozłowski** i ks. **Glemp**⁵ z arch[idiecezji] gnieźnieńskiej – otrzymują poparcie w staraniach swoich o wyjazd na studia do Rzymu.

Ks[iądz] **Lipiński Wacław** przedstawia mi list ks. Kwiatkowskiego Władysława z Cechówki, pełen oszczerstw pod moim adresem.

Dwaj księża **marianie** – w sprawie odzyskania Bielán. Ich starania dotąd nie dały wyników.

⁴ *Lac*. odbitka.

⁵ Józef Glemp (1929–2013), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej. Świecenia 1956. Studia na Papieskim Uniwersytecie Laterańskim w Rzymie 1958–1964, doktorat z prawa kanonicznego 1964, nostryfikowany w 1975. Od 1967 pracownik SPP. W latach 1979–1981 biskup diecezjalny warmiński; sakra biskupia 1979. Arcybiskup metropolita gnieźnieński 1981–1992, arcybiskup metropolita warszawski 1981–2006, prymas Polski 1981–2009, przewodniczący KEP 1981–2004, kardynał 1983.

Ks[iądz] **Kryszewski** z Saskiej Kępy – prosi o pozwolenie na studia za granicą. Nie jest to możliwe obecnie.

Ks[iądz] **Potocki** ze Żbikowa gotów jest wrócić do Chotomowa.

Sędzia **Alina Rostkowska**⁶ przedstawia sprawę ks. dr. E[dwarda] Karwota⁷, który jest oskarżony za szkalowanie PAN. Wniosek, zamierza ubezwłasnowolnić ks. K[arwota] i oddać go na kurację przymusową do Drewnicy. Wątpliwości, czy można? Psychiatrzy wniosek podtrzymują, gdyż ks. K[arwot] jest niebezpieczny dla otoczenia (na tle epilepsji). Jestem zdania, że to może ostatnia szansa wyleczenia ks[iędza] i uratowania go dla przyszłości.

Ks[iądz] **Leśniak**⁸ prosi o wyjazd na studia do Louvain. Radzę kończyć studia w kraju, doktorat u ks. Urmanowicza.

Ks[iądz] **Balik** z Kamieńczyka – projektuje się przeniesienie.

Ks[iądz] **Wajdzik** z Marymontu przedstawia projekt powiększenia kościoła.

Ks[iądz] **Majchrzak**⁹ przedstawia sprawę odbudowy kaplicy Przeździeckich na Bródnie. Zgadzam się na poświęcenie kamienia.

Po obiedzie z ks. prał. Borowcem omawiałem sprawę jego kandydatury na proboszcza par[afii] św. Floriana. Ks[iądz] B[orowiec] przyjąłby ją z wielką wdzięcznością. Lęka się napaści księży, którzy posądzają go o to, że „czeka na piuskę”. Prosiłem, by ks. B[orowiec] jednak pozostał na Miodowej i nadal pracował przy moim boku. Ks[iądz] B[orowiec] wyraził zgodę.

15.30. Matka **Edyta** poinformowała mnie, że min. **Barański** wyraził gotowość przyjęcia daru Cobalt 60. Prof[esor] Laskowski, dyrektor Instytutu Onkologicznego, prosi, by w zastępstwie chorego ministra B[arańskiego] mógł być na odbiorze wiceminister Pako¹⁰. Wyrażam zgodę.

19.30. **Konferencja ojców duchownych seminariów duchownych** – w liczbie 22; wygłosiłem do nich krótkie przemówienie. Postawiono szereg pytań dotyczących położenia Kościoła w świecie.

⁶ Alina Rostkowska, sędzia prowadząca sprawę ubezwłasnowolnienia ks. Edwarda Karwota.

⁷ Edward Karwot (1912–2000), kapłan diecezji katowickiej, kapelan IWP, jeden z czołowych księży-patriotów. Zastępca dziekana Okręgu Wojskowego III w Warszawie, sekretarz OKK przy ZBoWiD w Warszawie. Członek redakcji pism „Kuźnica Kapłańska”, „Ksiądz Obywatel”.

⁸ Franciszek Leśniak (1922–2002), kapłan archidiecezji warszawskiej, psycholog. Święcenia 1948. Wikary w parafii pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Białej Rawskiej, a następnie w parafii pw. Przenajświętszej Trójcy na Solcu w Warszawie. Doktorat 1963. W 1965 wyjechał do Kanady; profesor na Uniwersytecie Laval w Quebec. Specjalista w zakresie psychologii klinicznej.

⁹ Tadeusz Majchrzak (1893–1967), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Wincentego a Paulo na Bródnie w Warszawie 1953–1962. Święcenia 1918. Rektor kościoła pw. św. Karola Boromeusza na Powązkach.

¹⁰ Aleksander Edward Pachó, pierwotnie Kahan (1912–1971), lekarz internista, podsekretarz stanu w ministerstwie zdrowia 1956–1960. Dyplom 1937. Uczestnik powstania warszawskiego. W latach 1960–1961 podsekretarz stanu w ministerstwie zdrowia i opieki społecznej. W latach 1961–1971 organizator i dyrektor Szpitala Bielańskiego w Warszawie.

3 lipca 1957

[Warszawa]

9.30. Ks[ia]dz Piotr **Golebowski** z Sandomierza wyraża konsens kanoniczny na przyjęcie sakry biskupiej jako sufragana biskupa sandomierskiego.

M[atka] Teresa **Kalkstein** z Rzymu, gen[eralna] zmarłychwstanek.

Ks[ia]dz **Czapla**, prowincjał pallottynów, otrzymuje zachętę, by dom wyd[awnictwa] przenieśli z Poznania do W[arsza]wy. Przyrzekam ponownie przyznanie prawa do budowy kościoła par[afialnego] w dzielnicy Muranów.

B[ohdan] **Skapski** informuje, że U[d]sW chce sprawę Instytutu Maryjnego przekazać na K[omisję] W[spólną]. Nie widzę podstaw do tego.

M[atka] **Edyta** przedstawia projekt umowy prawnej ze strony Ministerstwa Zdrowia; skierowuję ją do mec. Janczewskiego, który spotka się z projektodawcą M[inisterstwa] Z[drowia] i wspólnie przedstawią projekt umowy o darowiźnie bomby **Cobalt 60** na rzecz Instytutu Radowego.

Ks[ia]dz **Włodarczyk** z par[afii] św. Jadwigi prosi o odwiedzenie parafii. W przyszłym roku w maju.

Wiceprezydent **Bostonu**, Polak, z gotowością pomocy Polsce.

Ks[ia]dz dyr. **Penkala** – sprawy budowy katedry. Przypominam sprawę ołtarza. Termin zgłoszenia projektów upływa 15 lipca. Przyspieszyć prace umeblovania zakrystii. Dla omówienia sprawy kaplicy prymasowskiej gotów jestem przyjąć prof. Zachwatowicza. „Album rzymski” może przyjąć na siebie jako pośrednik Z[wiązku] A[rtystów] F[otografików].

Ks[ia]dz **Wojewódzki**¹¹ z **Lubani**^a przedstawia komplet zatargów z ks. Śmiałkiem¹². Radzę przenieść się do domu ks[ięży] emerytów.

Bonifratrów sprawę odbudowy szpitala odsyłam do ks. Modzelewskiego.

Sprawa **konsekracji** dzwonów w Jabłonie ustalona.

Ks[ia]dz **Wróbel**¹³, wikariusz z Powsina, prosi o pozwolenie na studia na KUL. Odkłada się na rok.

15.00. Zarząd Spółdzielni „**Ognisko**” – **Poradnia życia rodzinnego** w składzie 4 osób (m.in. Witalis Starewicz¹⁴ i Leon Brodowski¹⁵), proszą o poparcie dla inicjatywy.

^a W rękopisie błędnie: Lubonia.

¹¹ Franciszek Wojewódzki (ur. 1871), kapłan archidiecezji warszawskiej. Święcenia 1896. Do 1955 administrator parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Lubani.

¹² Antoni Bolesław Śmiałek (1911–1985), kapłan archidiecezji warszawskiej, administrator parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Lubani 1955–1960. Święcenia 1936.

¹³ Julian Wróbel (1924–2009), kapłan archidiecezji warszawskiej, wikariusz w parafii w Powsinie. Święcenia 1950. Do 1957 wikariusz w parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Lubani. W latach 1957–1964 w parafii pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Żbikowie, a od 1964 proboszcz w parafii pw. Narodzenia NMP w Pieczyskach.

¹⁴ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹⁵ Leon Brodowski (1918–2013), działacz społeczny, wieloletni współpracownik Stowarzyszenia PAX. Inicjator dialogu polsko-litewskiego. Założyciel i przewodniczący Ogólnopolskiego Klubu Miłośników Litwy.

Zastrzegam następujące warunki: 1) nie może „O[gnisko]” być zależne od finansów PAX; 2) ani od ludzi PAX; 3) o lokal starają się we własnym zakresie; 4) mogą rozmawiać z d[uszpasterstwem] d[obroczyнным] – ks. Kliszką; 5) lekarzom z zespołu mogą ich polecić; 6) na pomoc finansową w skromnym zakresie d[uszpasterstwa] d[obroczyнного] mogą liczyć; 7) kontakt przez ks. prał. Modzelewskiego będą utrzymywać.

16.00. Mec[enas] **Janczewski** – ustalamy ostateczny tekst umowy z M[inisterstwem] Zdrowia o przekazaniu bomby Cobalt 60.

17.00. **Klub Inteligencji Katolickiej w Warszawie** – delegacja: Krzysztof **Morawski**, w[ice]prezes, Tadeusz **Mazowiecki**¹⁶, sekretarz, Wacław **Auleytner**¹⁷, sekretarz. J[est] to ośrodek „bez autorytetu” dla kilkunastu klubów w terenie. Prócz tego mają kilka sekcji specjalnych. Zorganizowano **czytelnię** prasy zagranicznej. Uważają to za okres eksperymentowania. Czuje się potrzebę przejścia do pracy systematycznej, intelektualnej (Mazowiecki). Myśli się o tym, jak stworzyć prawne ramy dla tej pracy. Zmieniono nazwę OKPIK na Klub Inteligencji Katolickiej. Chcą stworzyć sekcje międzysrodowiskowe pedagogiczne. Odczuwa się przesyt dyskusji. Pociąga wszystkich spółdzielczość. Chcą ożywić czytelnictwo. Dąży się do opracowania cykli wykładów. Trudności finansowe hamują pracę. Chcą pomagać rodzinom. Brak im pomocy finansowej. Mogliby otrzymać od środowisk kanadyjskich.

Zachęcam do pracy według programu systematycznego, wykładów pozytywnych. Utrzymają kontakt z Biblioteką Wiedzy Religijnej.

18.00. Ks[iądz] **rektor Kwieciński i ks. Urbanek** – sprawy remontów w sem[inarium] duch[ownym] na sumę 365 tysięcy. Decyzja po sesji K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej].

4 lipca 1957

[Warszawa]

10.00. B[isku]p **Nowicki** z Gdańska prosi o wypożyczenie ks. Polzina na wikariusza gen[eralnego] w diec[ezji] gdańskiej.

Andrzej [a]

Ks[iądz] **Kraszewski**, prefekt sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego], zgłasza swoje ustąpienie z ATK. Nie zgłaszam sprzeciwu.

^a W rękopisie pozostawione niezapisane miejsce.

¹⁶ Tadeusz Mazowiecki (1927–2013), publicysta, polityk, działacz katolicki. Początkowo działacz Stowarzyszenia PAX, a następnie warszawskiego KIK. W latach 1958–1981 redaktor naczelny „Więzi”. W latach 1961–1972 poseł na Sejm PRL. W latach 1976–1980 wspierał opozycję demokratyczną, a następnie współtworzył NSZZ „Solidarność”. Pierwszy niekomunistyczny premier w latach 1989–1990.

¹⁷ Wacław Auleytner (1919–2016), działacz katolicki, zarejestrowany jako tajny współpracownik UB/SB 1949–1984. Początkowo działacz Stowarzyszenia PAX, a następnie warszawskiego KIK. W latach 1972–1985 poseł na Sejm PRL.

Ks[ia]dz **Kwiatkowski**, rektor ATK, otrzymuje polecenie, by likwidował się na Biełanach. W Rz[ymie] ATK nie j[est] notowana. Należy oddać marianom lokal po INCO i „willę”, w której mieszkały siostry.

O[jciec] **Przybylski B[ernard]** w sprawie s[ió]s[tr] dominikanek. Nie należy zatwierdzać m. Wielowiejskiej¹⁸ na trzecie sześćciolecie. Kończyć wizytację roczną.

Ks[ia]dz Stanisław **Jakiel**¹⁹ z Przemyśla otrzymuje wiadomość, że Ojciec Święty mianował go sufraganiem przemyskim. Przyjął wiadomość spokojnie, chociaż „jak grom”. Złożył przysięgę.

Ks[ia]dz **Tworowski**²⁰ omawia sprawę organizacji parafii M[atki] Bożej Loretańskiej. Chętnie by został proboszczem.

Ks[ia]dz **Dłopolski** z Krakowa.

Ks[ia]dz **Norbert H.**²¹ z Błonia, prosi o studia fizyczne – *negative*. Omawia ciężki stan moralny parafii.

12.30. Prof[esor] **Marzyński** przedstawia cały zespół spraw związanych z budową. Prof[esor] Zachwatowicz ma nową ideę kaplicy prymasowskiej; jest temu przeciwny prof. M[arzyński]. Polecam pilnować sprawy ołtarza. Stalle odkłada się. Trzeba robić stolarkę w zakrystiach. W sprawie kanonii nr 6 – odsyłam do kapituły. Czekamy na projekt ambony. Oglądamy przebieg prac w kurii. Rozstrzyga się, by schody w korytarzu parterowym zostawić.

W sprawie przepokupu przez ogród na Miodowej – starać się sprawę odwlec do decyzji co do otoczenia Domu Prymasowskiego.

Julcia i ks. Jan **Tyszka**.

15.00. Zwiedzamy **stan prac** w kurii metropolitalnej. Praca posunęła się bardzo daleko.

20.00. Poświęcamy mieszkanie ks. **Modzelewskiego**.

5 lipca 1957

[Warszawa]

W nocy zmarła matka Ludwika **Opertowska**²², prowincjalna naszych elżbietanek. Odprawiliśmy Mszę św.

¹⁸ Janina Wielowiejska OP (1899–1981), jedna z pierwszych sióstr Zgromadzenia Sióstr Dominikanek Misjonarek Jezusa i Maryi. Współpracownica założyciela zgromadzenia o. Jacka Woronieckiego OP.

¹⁹ Stanisław Jakiel (1910–1983), biskup pomocniczy przemyski 1957–1983. Świecenia 1934. Od 1953 rektor WSD w Przemyślu.

²⁰ Stanisław Tworowski (1901–1999), kapłan archidiecezji warszawskiej, pisarz, działacz endecki. Świecenia 1926. Kapelan AK i uczestnik powstania warszawskiego. Wikariusz w parafii pw. Matki Bożej Loretańskiej w Warszawie. Proboszcz w parafii pw. św. Jadwigi w Milanówku od 1965. W PRL skazany za nielegalne wydawanie publicystyki narodowej.

²¹ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

²² Ludwika Opertowska CSSE, przełożona prowincji warszawskiej Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety w latach 1946–1957.

Mec[enas] **Janczewski** przynosi gotowy projekt umowy uzgodniony między prawnikami obu stron o przekazaniu Instytutowi Onkologicznemu Cobalt 60. Matka **Edyta** wzięła projekt do przedłożenia prof. Laskowskiemu dla min. Barańskiego.

Profesorowa **Grucowa** otrzymuje pamiątki z Rzymu dla dzieci i męża. Prosi o modlitwy o nawrócenie męża.

O[jciec] **Holda**, prowincjał redemptorystów, otrzymuje poparcie dla swych starań o wyjazd do Rzymu.

Ks[iądz] **Derulski**²³, wik[ariusz] [parafii pw.] [Nawiedzenia] N[ajświętszej] M[aryi] Panny na N[owym] Mieście, otrzymuje ofiarę 20 tysięcy zł na odbudowę kościoła, używaną przez ks. Sprusińskiego od znanego nam ofiarodawcy.

Ks[iądz] **Paweł Szuflat**²⁴, [greko]kat[olik] ze Strzelina, w sprawie swego bratanka Włodzimierza Sz[ufłata]²⁵, kandydata do święceń w[yższych], który chce zawrzeć małżeństwo. Oświadczam mu, że stanowisko Kongregacji K[ościół]a Wschodniego jest przeciwne dziś takim małżeństwom.

Ks[iądz] **Marciszewski** z kolegą w drodze powrotnej z KUL – informuje o swoich pracach naukowych.

Ks[iądz] **Kliszko** z d[uszpasterstwa] d[obroczynnego] w sprawie kursu charytatywnego dla pracowników d[uszpasterstwa] d[obroczynnego] z W[arsza]wy i z Łodzi. Otrzymuje zapomogę.

13.30. Ks[iądz] prał. **Piotrowski** – sprawy dotyczące organizacji K[urii] M[etropoli]talnej] W[arszawskiej].

6 lipca 1957

[Warszawa – Święty Krzyż]

7.30. B[ohdan] **Skąpski** – teksty przemówień z pielgrzymki nauczycielskiej na J[asnej] G[órze] do przejrzenia.

S[iotra] **Salomea**²⁶ z towarzyszką ze szpitala na Płockiej.

Ustala się tekst **komunikatu** w sprawie zakazu publikacji w wydawnictwach PAX dla księży.

10.00. Sesja **Kurii Metrop[olitalnej] Warszawskiej** – sprawa cmentarzy. Zwalnia się niektórych pracowników, którzy zostali umieszczeni pod kątem nepotyzmu (p. Duczyńska,

²³ Tadeusz Derulski (1915–2003), kapłan archidiecezji warszawskiej, wikariusz parafii pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Warszawie. Święcenia 1941. Wikariusz w parafii pw. Narodzenia NMP na Lesznie w Warszawie. W latach 1958–1960 administrator parafii pw. Matki Bożej Królowej Polski w Otwocku. Od 1965 proboszcz parafii pw. św. Piotra i Pawła w Drwalewie.

²⁴ Paweł Szuflat (1889–1981), kapłan grekokatolicki, duszpasterz parafii grekokatolickiej przy katedrze pw. św. Wincentego i Jakuba we Wrocławiu 1956–1963. Święcenia 1926. Do 1947 duszpasterz na Łemkowszczyźnie. W latach 1963–1973 w Stanach Zjednoczonych Ameryki.

²⁵ Włodzimierz Szuflat (1926–2015), bratanek ks. Pawła Szuflata. Nie przyjął święceń kapłańskich. Zmarł we Wrocławiu.

²⁶ Chodzi o s. Edytę Salomeę Wandę Kruczkowską CSSE.

siostra prałata D[uczyńskiego]²⁷ i p. Jung, powinowaty bp. Majewskiego). Sprawy personalne i bieżące. W sprawie PAX stanowi się, że: 1) nowych *imprimatur* i *reimprimatur*²⁸ nie daje się; 2) książki będące w toku drukowania – już nie mogą otrzymać *imprimatur*, jeśli dotychczas nie otrzymały go; 3) książki będące w pracy cenzorów – też odpadają. Sesja kończy się o godz. 13.30.

Przyjmuję jeszcze dwóch księży z USA: ks. Pawła **Kościelnika**²⁹ i ks. Antoniego **Muskata**³⁰, Polaków mówiących bardzo słabo po polsku, ale jednak ciągnących do Ojczyzny ojców swoich.

14.15. Wyjazd przez **Kielce na Święty Krzyż** z abp. Baraniakiem i ks. Padaczem. Zatrzymujemy się w **Kielcach**, by ucieścić się powrotem do swojego domu z bp. Kaczmakiem. Jest on pełen energii, przy swoim milczącym, zda się posępnym wikariuszu generalnym ks. Jaroszewiczu.

17.00. Po podwieczorku wyruszamy na **Święty Krzyż**. Droga początkowo bardzo ciężka, później w kierunku na Opatów asfalt, w ostatnim etapie – niemożliwa dla auta. Ludzie już ciągną do klasztoru grupami, przeważnie młodzież żeńska. Podjechać trudno. „Warszawa” b[isku]pa kieleckiego przebrnęła, nasz wóz ma zbyt niskie podwozie dla takich ruin. Wsiadamy. Stoi rzesza ludzka z księżmi **oblatami**. Wita nas procesja, która wprowadza na próg świątyni. Czeką tu bp **Lorek**, gospodarz diecezji. Przemawia superior domu, przybył też z Francji wizytator oblatów, którego niedawno widziałem w Rzymie. Świątynia jest już pełna. W krótkim przemówieniu daję wyraz swej radości z modlitwy, którą jutro wspólnie prowadzić będziemy. Błogosławimy lud i udajemy się do klasztoru. B[isku]p **Kaczmarek**, który nam tutaj towarzyszył, odjeżdża.

Po wieczery zwiedzamy klasztor i świątynię. Jest to pomnik konfliktu między kulturą a brutalizmem: Kościół założył tu klasztor, osadził zakonników, którzy modlili się, pisali księgi. A później przyszły potęgi „postępowe” i osadziły tu więźniów dożywotnich. Niemcy założyli tu mordownię, wygłodzili kilka tysięcy jeńców wojennych, piwnice zamienili na kaźnie. Ścierały się Dawidy i Goliaty. Zwyciężył Dawid i znów śpiewane są tu psalmy, a lud woła: „Witaj Krzyżu, nadziejo jedyna”.

Klasztor powoli dźwiga się z ruiny, odnawiane są krużganki gotyckie. Kaplica św. Krzyża wraca powoli do dawnej świetności. Bóg pozwoli, że zwycięży Dawid.

7 lipca 1957 Święty Krzyż

Od rana pracuję nad sprawdzeniem tekstów przemówień jasnogórskich dla nauczycielskiej pielgrzymki.

²⁷ Chodzi o ks. Franciszka D[uczyńskiego].

²⁸ Oficjalne pozwolenie władz kościelnych na ponowny druk książki już wcześniej opatrzonej *imprimatur*.

²⁹ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

³⁰ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

Od wczesnego ranka już ciągną rzesze na Święty Krzyż. Cudowny, słoneczny dzień, rozległy, piękny widok. Rozlegają się śpiewy zewsząd. Nadchodzące pielgrzymki śpiewają przeważnie pieśni o Męce Pańskiej, wyjątki z *Gorzkich żali* i pieśni o Krzyżu Świętym.

O godz. 9.00 **odprawiam Mszę św.** w kościele wśród tak wielkiego żaru, że oddycha się rozpalonym powietrzem. Ludzie otaczają ołtarz zewsząd, patrzą w kielich. Jakaś dziewczynka schowała się pod mensę i nikt jej nie zdoła stamtąd oderwać. Mała, może sześćioletnia, dziewczynka patrzy tak żarliwie na ołtarz, że okiem nie drgnie. Zza ołtarza grupa harcerzek patrzy mi wprost w kielich. Pomimo przeważającego tłoku panuje cisza i skupienie. Wracam przez korytarz wypełniony ludem.

Główna uroczystość rozpoczyna się od **procesji różańcowej**, która właśnie chodzi „po górach, dolinach”, śpiewając zwrotki tej pieśni podawane przez megafon. Teraz lud odmawia dziesiątkę różańca. Procesja jest przy trzecim ołtarzu. Dzięki głośnikom można opanować cały obszar. Raz po raz podają prośby, by szanować „park narodowy”, by nie zapraszać ognia, by zbierać papiery i nie zostawiać ich po lasach. *Serdeczna Matko* – chwytaj najmocniej wszędzie w Polsce i zawsze. To jest pieśń „ukojenia, ciszy, pojednania, zrównania społecznego”.

O godz. 11.30 udajemy się procesjonalnie na szczyt kościoła, gdzie przy pięknym ołtarzu abp **Baraniak** celebrował **sumę**, a ja głoszę **kazanie**. Jest tu żar niemożliwy, spotęgowany tym, że na niewielkim skalistym zboczach zgromadziło się przeszło 60 tysięcy ludzi. Widać tylko ich oczy. Są pogodne, roześmiane, zadowolone z tego, że do nich się mówi. Są szczęśliwi w dotykany sposób. Trwają cierpliwie pomimo spiekoty. Mdleją nawet mężczyźni. Tuż przy ambonie starszy mężczyzna zwałił się z nóg. Brak jest wody. Sytuację ratują przewiewy nadchodzące od dalekich gór. Kazanie trwa 39 minut, według obliczenia bp. Lorka, który cierpliwie stał przy nas.

W czasie **obiadu** wygłosiłem do księży dłuższe przemówienie o podróży naszej do Rzymu. Słuchają bardzo uważnie.

O godz. 16.00 wyruszyliśmy do **Sandomierza** w towarzystwie bp. Lorka, przez Ostrowiec i Opatów. W drodze dopiero poznaliśmy bliżej, jak wielki zasięg terenowy ma odpust na Świętym Krzyżu. **Nowa Słupia**, gdzie zatrzymał nas lud przy kościele parafialnym, jest jakimś wielkim „dworcem”, gdzie stało setki wozów, autobusów, aut oraz tłumy ludzi wracające pieszo zbieżnym południowo-wschodnim. Wyjazd z góry był bardzo ciężki, gdyż na całej drodze parkowały setki ciężarówek, które tu przywiozły pielgrzymów. Wielki las rozbrzmiewał życiem. Chyba nie wszyscy z nich dotarli na sumę.

Na całej przestrzeni do Sandomierza musieliśmy zatrzymywać się kilkanaście razy, wysiadać z wozu, by przyjąć kwiaty, bochny chleba i sól. Najokazalej wystąpiła **Szewna**, głośna dziś z pracy ks. **Popiela**³¹, potem **Ostrowiec** i **Opatów**. Obydwa te postoje zajęły

³¹ Marcin Popiel (1904–1991), kapłan diecezji sandomierskiej, wikary w parafii w Szewnej 1946–1962, duszpasterz ubogich, działacz społeczny. Pochodził z rodziny ziemiańskiej. Święcenia 1945. W latach 1962–1964 administrator, następnie 1964–1991 proboszcz parafii w Szewnej. Pionier wprowadzania języka polskiego do liturgii. Za-

nam wiele czasu. Wszędzie trzeba było przemawiać wśród skwaru, „w pocie oblicza”, wychodzić z rozgrzanej maszyny i znów pokonywać napór dzieci i młodzieży. **Szewna** uchodzi za [miejsce] komunistyczne i sekciarskie. Od **Opatowa** towarzyszyło nam 30 motocyklistów, którzy nieco opóźniali drogę. Wiele razy trzeba było zwalniać bieg, by przyjąć bodaj w przelocie kwiaty i życzenia. Wszystkie niemal krzyże przydrożne zamieniono na ołtarze, przy których gromadził się lud. Cały **Sandomierz** stał na ulicy wzdłuż przejazdu. Zjechała okolica. W **katedrze** byliśmy na godz. 20.00. B[isku]p Lorek witał „z kartki”, b[isku]p nominat **Gołębiowski** odprawiał Mszę św., a ja przemawiałem z ambony nt. wizyty w Rzymie. Chrypka przeszkadzała mi bardzo, ale dobrnąłem do 15 minut. *Tu es Petrus* zakończyło uroczystość w katedrze. Trzeba było teraz dostać się do domu biskupiego.

W sieni zebrali się **księża** i kapituła. Krótkie przemówienie. Dłuższe było w czasie wieczery z kapitułą. Te późne wieczery, po trudzie całego dnia, są zazwyczaj „dobi-
janiem miłego gościa”. Już o posiłku mowy nie ma. Jest tylko uprzejma obecność przy posiłku innych. To wymaga reformy.

8 lipca 1957

Sandomierz – Ilża – Warszawa

Po rannej Mszy św. wyjazd o godz. 8.15. W W[arsza]wie jesteśmy o 11.30. Droga dobra cały czas poza drobnymi odcinkami w robocie. Okolice Ilży przypominają Podlasie, zapomniana część kraju.

12.30. Matka **wizytatorka** gen[eralna] s[ió]s[tr] elżbietanek z Wrocławia z prowincjalną poznańską matką Z[ofią] **Nawrocik**. Debatujemy nad sytuacją wytworzoną po zgonie matki **Ludwiki Opertowskiej**. Radzę nie wnosić od razu wszystkich pretensji rewindykacyjnych; naprzód odzyskać Poznań, potem przyjdzie kolej na Warszawę.

13.00. Matka **Edyta** z listem prof. **Laskowskiego** z Instytutu Onkologicznego. Wyrażają zgodę na projekt umowy. Jutro o godz. 12.00 będzie podpisana.

15.00. Ks[iądz] rektor **KUL Rechowicz** w dwugodzinnej rozmowie omawia inicjatywę KUL. Głównie szło o rozbudowę Wydziału Filozoficznego; przedstawiono ks[iędzu] rektorowi ogromny plan sekcji biologicznej na 5-letnie studium z zakładem obejmującym 10 pomieszczeń. W rzeczywistości szło „o filozofię życia” – jako wprowadzenie do filozofii chrześcijańskiej. W projekcie przedstawionym dla całościowej filozofii pozostało zaledwie kilka godzin na ostatnim roku. Wszystko wisi w powietrzu. Odłożono plan budowy gmachu frontowego; za pilną natomiast uznano budowę gmachu dla pracowników i audytorium. Ostatecznie Ministerstwo Oświaty odpowiedziało odmownie na projekt wznowienia Wydziału Prawa i Nauk Społecznych. Motywy polityczne.

łożyciel parafialnej Stacji Opieki nad Matką i Dzieckiem, przedszkola oraz Caritas. Wprowadził do parafii Drogę Neokatechumenalną, Odnowę w Duchu Świętym, Ruch Światło-Życie i duszpasterstwo rodzin.

18.00. W sekretariacie prymasowskim odbyła się konferencja nt. reorganizacji S[ekretariatu] P[rymasa Polski] w związku z wyjazdem ks. arcybiskupa Baraniaka. Projektuje się wyłonienie wydziałów, nad którymi czuwaliby referenci. Dotychczas ks[iądz] arcyb[isku]p prowadził najdrobniejsze rzeczy sam. Uważał to za doniosłe dla sprawności pracy. Korzyści były widoczne, chociaż załatwianie spraw opóźniało się. Postanawia się angażowanie o. Wilka, kapucyna, jako referenta prawnego. Ks[iądz] Goździewicz byłby przewidziany na spadkobiercę prac ks[iędza] arcyb[isku]pa; wymaga to jednak jeszcze naszej rozmowy. Pilną rzeczą jest wyszukanie pisarzy listów zagranicznych. Sprawa w toku.

9 lipca 1957

Warszawa – Gniezno

Na Mszy św. „siostry z naprzeciwna”³², dwie po kursie bibliotekarskim w Lublinie. Bohdan Skąpski otrzymuje poprawione teksty przemówień do pielgrzymki jasnogórskiej nauczycieli. Chce próbować drukowanie tekstów.

I[rena] Szamocka otrzymuje decyzję co do rekolekcji dla zespołu³³. P[ani] Wantowska pozostanie w Krynicy i nie weźmie udziału w ćwiczeniach duchowych. Wszystko zacznie się w niedzielę wieczorem, o godz. 20.00.

9.00. P[ani] Szczerbakowska zarzuca mnóstwem drobnych spraw. Pyta o syna, który nie zdołał się skontaktować z nami w Rzymie.

10.00. Ks[iądz] Donat Nowicki przynosi niektóre prace dotyczące prawosławia. Zwracam mu uwagę na niewłaściwe informowanie Kongregacji Kościoła Wschodniego w Rzymie. Podaje drobne fakty i urazowe wrażenia, co wprowadza w błąd prefekta, kard. Tisseranta. Chce przejść do pracy duszpasterskiej jako kapłan gr[eko]kat[olicki]. Jestem zdania, że bez specjalnego zezwolenia nie może tego uczynić, gdyż dotychczas rozróżniano między obrządkiem wschodnim a gr[c]kokatolickim. Nie znam takich postanowień, na skutek których można by tę różnicę pominąć. Proszę, by ks. Nowicki, który nieściśle informował Rzym o stosunku katolików do obr[ądku] wschodniego, poza moją wiedzą, chwilowo zawiesił pisanie referatów dla Sekretariatu Pr[ymasa] P[olski].

11.00. Prof[esor] Zachwatowicz przedstawia projekt „kaplicy prymasowskiej” w archikatedrze. Jest to rozwiązanie nowoczesne, proste w liniach; robi wrażenie mauzoleum cmentarnego. W rzeczywistości – powinno ono przedstawiać rozdział życia Kościoła w Polsce, gdyż prymasi przechodzą do historii tego Kościoła, a Kościół żyje nadal, chociaż ludzie odchodzą. Myślę, że ołtarz powinien być poświęcony Królowej Polski, a wszystkie pomniki powinny być skierowane „do życia”. Kardynał Hlond jako Ślżak

³² Chodzi o siostry ze Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety, które miały dom prowincjalny przy ul. Miodowej 16 w Warszawie.

³³ Chodzi o zespół „Ósemek”.

powinien być przedstawiony w związku ze swoją ziemią rodzinną. Prof[esor] Marzyński i p. X., rysownik, przedstawiają projekty ambony i stall. Ambona będzie odtwarzała fragmenty stall i będzie z nimi związana stylowo. Projekt ambony zatwierdzono. Sprawę stall odłożono na później. Debatowano nad drzwiami głównymi; powinny być w miedzi, przy czym pola powinny być wypełnione orłami książąt mazowieckich.

12.00. Stosownie do umowy zgłosili się przedstawiciele Ministerstwa Zdrowia (gen[eralny] dyrektor M[inisterstwa] Z[drowia] prof. Secomski³⁴), Instytutu Onkologicznego (prof. Laskowski, prof. Koszarowski³⁵, prof. Jasiński³⁶), nadto – prof. Hertz³⁷ ze szpitala elżbietanek, dr Sitkowski, matka Edyta, prof. Janczewski, referent prawny kurii metropolitalnej], abp Baraniak, ks. prał. Padacz – celem podpisania umowy o przejęciu od prymasa Polski bomby atomowej³⁸ ofiarowanej prymasowi dla społeczeństwa polskiego. W przemówieniu złożyłem hołd uznania dla Rady Polonii Kanadyjskiej za ofiarność i wspólnotę z nami; wyraziłem nadzieję, że aparat złożony w kompetentne ręce będzie owocował, że ożywi nadzieję w chorym społeczeństwie, że pobudzi młodzież do studiów, wszystkich – do lepszego szafowania dobrem zdrowia. Przemawiał też prof. Secomski i dyr. Laskowski. Następnie podpisano umowę. W czasie przemówień fotoreporterzy dokonali zdjęć.

13.30. Przełożona generalna³⁹ **sióstr sercanek z Krakowa** prosi o protektorat nad zgromadzeniem. Wyrażam zgodę. Wybiera się do Rzymu, gdzie chce stworzyć placówkę centralną. Gotowe są umieścić dom prowincjalny w Częstochowie. Przemawiam za punktem bardziej centralnym.

17.15. Wyjazd do **Gniezna** z ks. dr. Padaczem. Na miejscu jesteśmy o godz. 21.00. Zastaliśmy **bp. Benscha** z Gorzowa, który przedstawia program wizytacji Szczecina, Stargardu i Gorzowa.

10 lipca 1957

Gniezno

10.00. Konferencja **ks[ięży] dziekanów** w sem[inarium] metropolitalnym.

³⁴ Roman Piotr Secomski (1913–1974), ekonomista planista, dyrektor generalny do spraw ekonomicznych Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej 1955–1974.

³⁵ Tadeusz Koszarowski (1915–2002), lekarz onkolog, chirurg, profesor nauk medycznych, zastępca dyrektora Instytutu Onkologii w Warszawie 1952–1972. Profesor zwyczajny nauk medycznych 1961. W latach 1972–1985 dyrektor Instytutu Onkologii w Warszawie.

³⁶ Władysław Kazimierz Jasiński (1916–1989), lekarz onkolog, profesor nauk medycznych. Doktorat 1947, profesor zwyczajny nauk medycznych 1965. W latach 1957–1961 zastępca dyrektora Instytutu Onkologii w Warszawie, w latach 1961–1972 dyrektor.

³⁷ Ryszard Hertz (1880–1961), lekarz internista. Do upaństwowienia w 1949 dyrektor Szpitala Sióstr Elżbietanek na Mokotowie w Warszawie.

³⁸ Właśc. bomba kobaltowa (kobałtron) – urządzenie medyczne do zdalnego naświetlania promieniami γ (telegam-materapia) guzów nowotworowych znajdujących się w głębi ciała pacjenta.

³⁹ Chodzi o Sydonię Zofię Kondracką SSCJ (1900–1979).

Zdaję obszerne sprawozdanie z naszej podróży do Rzymu. Ogłaszam imiona kapłanów odznaczonych przez Stolicę Świętą godnością szambelanów papieskich (ks. Geldner⁴⁰, Rynkiewicz⁴¹, Al[eksander] Szymański, Hip[olit] Kowalewicz^{a42}, Michalski, Gierczyński). Ks[ięża] dziekani pozostali na obiedzie otrzymali pamiątkowe medale św. Piusa X lub różańce z audjencji papieskiej i obrazy rzymskie.

Po obiedzie przyjmowałem u siebie księży.

Ks[iądz] Bernard **Jekel**⁴³ prosi o poświęcenie ołtarza w swoim kościele, który doprowadza do porządku z wielkim poświęceniem się.

Ks[iądz] **Sobczak** szeroko opowiada o postępach pracy przy tworzeniu nowej parafii w Gnieźnie, pw. Wierzytostego Kapłana.

Ks[iądz] **Fiutak**⁴⁴, student filozofii na KUL, informuje o przebiegu swoich studiów pod kierunkiem prof. Świeżawskiego^b.

Ks[iądz] **Szymański**⁴⁵ z Kowalewa, odznaczony świeżo szambelaną papieską, projektuje konsekrację kościoła. Radzę odłożyć na rok następny.

Ks[iądz] **Bernard Polzin** wyraża gotowość przyjęcia zaproszenia bp. Nowickiego z Gdańska na stanowisko wikariusza generalnego. Przrzekłem udzielić mu urlopu od 1 sierpnia br., z tym że może w każdej chwili wracać do diecezji i będzie dobrze przyjęty.

17.00. Zgłasza się ks. Żurawski⁴⁶, który dotychczas przebywał poza diecezją, brat zakonny z Polskiej Wsi, człowiek wielu przygód, w czasie wojny posądzony o listę volksdeutscha, ukrywający się długo przed UB. Dziś jest zrehabilitowany i czuje się bezpieczny. Chce wracać do Bydgoszczy, gdzie ma dom, by pracować w szkole. Wyrażam na to zgodę.

Były szofer **kard. Sapięhy** przychodzi z prośbą o pomoc. Oskarża wszystkich pracowników kurii m[e]t[r]o[p]olitalnej w Krakowie, a więc woźnego, lokaja z góry, szofera; uważa, że wszyscy oni przyczynili się donosicielstwem do spowodowania procesu

^a W rękopisie błędnie: Szymański.

^b W rękopisie błędnie: Świeżawskiego.

⁴⁰ Ignacy Geldner (1890–1968), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej. Święcenia 1922. Administrator parafii w Czeszewie 1922–1933. Administrator parafii w Śmiłowie 1933–1968.

⁴¹ Piotr Rynkiewicz (1892–1960), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii pw. św. Józefa Rzemieślnika w Bydgoszczy 1946–1960. Święcenia 1915.

⁴² Hipolit Kowalewicz (1891–1969), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii w Sowinie od 1924. Święcenia 1917. Wikariusz parafii w Kostrzynie i w Szamotułach.

⁴³ Bernard Jekel (Jekiel) (1912–1985), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, administrator parafii w Płonkowie 1951–1961. Święcenia 1946. W latach 1951–1954 proboszcz parafii w Glinie Wielkim-Rojewicach. Proboszcz parafii pw. św. Wawrzyńca w Mąkowsku 1967–1980.

⁴⁴ Stefan Fiutak (1918–2000), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, doktor filozofii, wykładowca i wychowawca w ASD w Gnieźnie. Święcenia 1948. Wicerektor ASD w Gnieźnie od 1963. Pracownik trybunału metropolitalnego. Kanonik kapituły kolegiackiej św. Jerzego na Zamku od 1978.

⁴⁵ Aleksander Szymański (1906–1981), kapłan, proboszcz parafii pw. św. Bartłomieja w Kowalewie 1935–1980. Święcenia 1930. W czasie II wojny światowej ukrywał się w GG. Szambelan papieski.

⁴⁶ Bernard Żurawski (1903–?), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej. Święcenia 1926. W latach 30. duszpasterz w Polskiej Wsi. Od 1957 rezydent w parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bydgoszczy.

krakowskiego. Proszę, by sformułował swoje zarzuty na piśmie, gdyż tylko wtedy będę mógł brać je pod uwagę. Odmawia, pełen lęku o siebie. Idzie mu tylko o pomoc. Proszę, by wniósł podanie do abp. Baziaka; i tego nie chce uczynić. Odechodzi zawiedziony.

18.00. Prowadzę dłuższą konferencję z bp. **Bernackim**. B[isku]p projektuje jako następcę do Torunia ks. Zientarskiego z Dąbrówki. Jestem zdania, że lepiej powierzyć tę placówkę ks. Batkowskiemu z Bydgoszczy.

Pracuję jeszcze długo nad projektem **statutu** dla kapituły.

11 lipca 1957

Gniezno

Na Mszy św. siostry z Gniezna.

9.00. **Matka N.N. ze Lwowa**. Informuje o sytuacji Kościoła katolickiego za granicą sowiecką. Wielu księży katolickich wróciło na teren Polski. Pracują w wielkim trudzie, ale owocnie. W katedrze lwowskiej jest miesięcznie do 20 tysięcy Komunii św. Złe wspomnienia pozostawiają księża gr[eco]kat[olice], którzy przeszli na prawosławie i szerzą nienawiść do Polski. To samo czynią zakonnicy od bazylianów, a najwięcej – redemptorystów. Lepiej zachowują się studyci⁴⁷. Prawosławni duchowni z zasady informują NKWD o wszystkim, co słyszą w konfesjonale.

M[atka] **Romana** z Poznania, elżbietanka.

10.00. **Przełożona gen[eralna] z Pleszewa** przedstawia mi bulę, oddającą mi protektorat nad zgromadzeniem służebnic N[ajświętszej] M[aryi] Panny pleszewskich. Ustalamy termin objęcia na 15 sierpnia br.

Pięciu księży gnieźnieńskich przeznaczonych do pomocy w arch[idiecezji] warszawskiej: ks. Walczak⁴⁸, Leśniewicz⁴⁹, Wieczorek⁵⁰, Gołębiowski⁵¹ i Mecha⁵² – otrzymują błogosławieństwo na pracę w diecezji.

^a *W rękopisie*: Mucha.

⁴⁷ Studyci – jedna ze wspólnot monastycznych w Kościele greckokatolickim, wywodząca się z Konstantynopola. Od X w. jej centrum była Ruś Kijowska; główny ośrodek znajdował się w Ławrze Peczerskiej w Kijowie.

⁴⁸ Józef Walczak (1925–1993), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, wikariusz w parafii pw. św. Jakuba Apostoła w Mogilnie 1953–1957. Święcenia 1953. Wikariusz w parafii pw. Matki Bożej Pocieszenia w Żyrardowie. Proboszcz parafii pw. św. Mikołaja w Ślesinie do 1971.

⁴⁹ Tadeusz Leśniewicz (1922–1996), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, wikariusz w parafii pw. św. Wawrzyńca w Nakle 1953–1957. Święcenia 1953. Wikariusz w parafii pw. św. Mikołaja Biskupa w Grójcu 1957–1959. Od 1972 proboszcz parafii pw. św. Antoniego Padewskiego w Bydgoszczy.

⁵⁰ Franciszek Wieczorek (1922–1995), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, wikariusz w parafii przy kolegiacie łowickiej 1957–1959. Święcenia 1953. W latach 1959–1965 proboszcz parafii pw. św. Marcina w Kuczkowie. 1965–1995 proboszcz parafii pw. Wszystkich Świętych w Kretkowie.

⁵¹ Jerzy Gołębiowski (1927–1996), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej. Święcenia 1954. Wikariusz w parafii pw. św. Jakuba Apostoła w Skierniewicach 1957–1959. Rektor i proboszcz parafii pw. Ducha Świętego we Wrześni 1968–1972. Proboszcz parafii pw. Świętej Trójcy w Bydgoszczy 1972–1996.

⁵² Józef Mecha (1924–1972), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, wikariusz w parafii pw. św. Józefa w Inowrocławiu. Święcenia 1954. W latach 1957–1959 wikariusz w parafii pw. Narodzenia NMP w Mińsku Mazowieckim. Proboszcz parafii pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Dziembowie 1962–1971, proboszcz parafii pw. św. Wojciecha w Sadkach 1971–1972.

Ks[iaǳ] **Ratajczak**⁵³, **Rembacz**⁵⁴ i **Nowak** – przeznaczeni na studia do Paryża, otrzymuj wskazania do pracy naukowej.

Ks[iaǳ] **Pieszczoch** otrzymuje pozwolenie na wyjazd do Austrii na zjazd Pax Christi⁵⁵.

Ks[iaǳ] **Tolpa z Torunia** w sprawie duszpasterstwa wojskowego, które naleŹy uporzdkowa. Zwolni by trzeba ksiŹy zakonnych z WP. Nie prowadzi się Źadnej pracy duszpasterskiej. Według wyczucia (gen. Czaplewski⁵⁶) d[uszpasterstwo] w[ojskowe] moŹe być zmienione, a zaleŹy to „od kardynała”.

Ks[iaǳ] kan. **Durzyński** – przypominam spraw zleconą – „Pacyna–Konieczny”, nieco zaniedbaną przez ks. D[urzyskiego].

11.00. **Porozumienie diecezjalne zakonne Źeskie** ma dzisiaj swój dzień skupienia. Wygosim referat nt. naszej podroŹy do Rzymu. Nadto powierzym siostrm następujące sprawy: 1) program I Roku Wielkiej Nowenny w pracy zakonnic: upowszechnienie krŹyŹa, Ewangelii i sprawy posłuszeństwa biskupom; 2) sprawy Caritas, którą musi wrci do Kocia; 3) wizytacji kanonicznej diecezjalnej w zakonach; 4) pracy porozumienia midzyzakonnego w ocenie Kongregacji Spraw Zakonnych; 5) specyfikacji pracy w zakonach według wsnego powołania.

13.00. M[atka] **Popiel**, generalna urszulanek SJK – sprawa organizacji Źycia w domach zakonnych Rzymu.

W czasie obiadu prowadŹimy rozmowę z ks. **Michalskim** na temat **przebudowy katedry**, którą mamy zaraz oglda. Wykończono łuk tęczowy i ostatni kamień (zwornikowy) zaoŹono szczęśliwie. Było to połączone z wielkim niebezpiecstwem.

Wkrótce stwierdzamy stan budowy na miejscu, oglądamy z wysokości sklepienie nawy głwnej. Odzwyczaim się od chodzenia po rusztowaniach i trzymam się niepewnie na nogach na murze nadłukowym. Ale się przezwycięŹam. Niemal wszystkie okna w prezbiterium juŹ są zregotyzowane.

15.30. WyjeŹdzamy do **Polskiej Wsi**, by odwiedzi kurs katechetyczny diecezjalny. Jest tu przeszło 50 osób, kobiet, w czym kilka zakonnic. Wikszoc juŹ pracowała w szkolnej katechizacji. Prowadzi kurs absolwentka Instytutu Katolickiego ks. Wojtukiewicza. W domu jest pełno „gości letnich” z dziećmi. Siostry wbrew prośbie urzdŹyy wielkie przyŹecie, które trzeba było pominc dla braku czasu. Zebram siostry zakonne, do któ-

⁵³ Piotr Ratajczak (1922–2012), kapłan archidiecezji gnienieskiej, wikary w parafii pw. św. Piotra i Pawła w Bydgoszczy 1956–1957. Źwicenia 1952. W latach 1957–1998 we Francji. Rektor Polskiego Seminarium w ParyŹu 1982–1998.

⁵⁴ Kazimierz Rembacz (1927–2002), kapłan archidiecezji gnienieskiej. Źwicenia 1954. W 1958 skierowany na studia w Instytucie Katolickim we Francji. Po studiach we Francji do 1998. W latach 1982–1998 wicektor Polskiego Seminarium w ParyŹu.

⁵⁵ Pax Christi, Międzynarodowy Katolicki Ruch dla Pokoju – międzynarodowa organizacja katolicka zaoŹona we Francji w 1945, podejmująca działania zmierzające do odbudowania pokoju między narodowymi, zwszcza między Francj i Niemcami.

⁵⁶ Adam Czaplewski (1914–1982), generał IWP, szef Wojsk Pancernych i Zmechanizowanych MON 1956–1959. Zastępca szefa Sztabu Generalnego IWP 1959–1968; następnie komendant Akademii Sztabu Generalnego IWP im. gen. Kara Źwierczewskiego 1968–1973.

rych przemawiałem w ich chórze zakonnym. Odwiedziłem też ks. Milika, który usilnie dopytywał, czy nie postanowiono czegoś w jego sprawie. Czy ma się uważać za emeryta, czy też ma czekać na użycie go w Kościele do jakiejś pracy? W rzeczywistości ks. M[ilik] nie jest już brany w rachubę w planach kościelnych, gdyż stracił słuch i ma już 66 lat. Ks[iądz] M[ilik] jednak oczekuje „rehabilitacji”. Chyba to zbędne, gdyż zasłużył się do brze Kościołowi na Śląsku. A może Bóg sam chce być mu „zapłatą prawdziwie wielką”.

Wstępujemy jeszcze do ks[iędza] **dziekana**, który wyjechał na wakacje. Zebrała się gromadka ludzi w kościele, którym udzielam swego błogosławieństwa.

Powrót do Gn[ieźna] opóźniony o całą godzinę. Czeka tutaj jeszcze kilku księży. A więc ks. **Panek**⁵⁷, proboszcz ze Strzałkowa przeniesiony na nową parafię, co uważa za degradację. W rzeczywistości nie może tam zostać, gdyż ma przeciwników. Chce wyjść z diecezji na Zachód. Oświadczam, że nie mógłbym poprzeć go dobrym świadectwem. Radzę, by szedł na nową placówkę.

Dwie kobiety ze **Żnina** proszą, by pozostawić tam ks. Wnuka. Tłumaczę im, by sprawy księży zostawiły biskupowi, a same zajęły się dziećmi i rodziną. Nie są przekonane.

Ks[iądz] Gierczyński dziękuje za odznaczenie szambelanią papieską.

Ks[iądz] rektor Pacyna omawia sprawy personalne w seminarium. Znacznie się wypogadza i prostuje w swej pracy. Pozostaje na wieczery, w czasie której ciągnie dalej rozmowę o seminarium.

Ks[iądz] kan. **Czerniak** kończy sprawę Wydziału Duszpasterstwa.

Jeszcze ks. kan. **Raiter**, który zastępuje ks. bp. Bernackiego na urlopie.

Ks[iądz] **Zakrzewski**, wikariusz z parafii św. Michała, człowiek chory, przeniesiony na samodzielne stanowisko, nie chce tam iść. Prosi o zmianę decyzji albo o wyjście z diecezji. To już drugi raz dzisiaj częstowany jestem tą propozycją. Coś osłabło w duchowości kapłanów. Zbyt trudno im słuchać biskupa. Wyjaśniam, że dla takiego motywu nie mogę działać, gdyż byłoby to współdziałanie z nieposłuszeństwem.

21.00. Ks[iądz] kan. **Durzyński** przekazuje mi sprawę „Pacyna – Konieczny”. Wniosków ostatecznych nie wyprowadza. Zdaje się być skłonnym radzić, by sprawę odłożyć do akt.

22.00. Ks[iądz] kanclerz **Palewodziński** przynosi dekrety personalne do podpisu.

12 lipca 1957

Gnieźno – Dźwierzchno – Warszawa

5.30. Msza św., po czym wyjazd z ks. kan. Czerniakiem i ks. Padaczem do **Dźwierzchna** k. Inowrocławia. Pada deszcz. Mamy konsekrować kościół. Tradycja podaje, że tu, nad Notecią, jest miejsce wodowania św. Wojciecha w wyprawie do Prus. Na sto metrów przed kościołem samochód nasz topi się w gliniastej mazi. Trzeba wysiadać, by resztę drogi

⁵⁷ Walerian Panek (1902–?), ksiądz archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii pw. św. Doroty w Strzałkowie do 1957, w latach 1957–1967 administrator parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Panigrodzie. Świecenia 1928. W latach 1930–1933 wikary w parafii pw. św. Michała Archaniola w Gnieźnie.

przebrnąć przez błoto. Lud czeka pomimo deszczu. Dzieci z mokrymi główkami. Jest parno i ciepło. Cały teren pracy jest zradiofonizowany. Stoi wielki wóz radiowy. Przez wielkie błoto docieramy do kaplicy św. relikwi – procesja powrotna przez ogród plebański. Reszta odbywa się bez wielkich trudności. Ceremonię prowadzi ks. prof. Bolz. Wszystko starannie przygotowane. Klerycy z sem[inarium] gnieź[nieńskiego] stanowią *schola cantorum*. Na ambonie proboszcz z Pakości udziela zwięzłych informacji ludowi, który trwa. Na zakończenie uroczystości wygłaszam kazanie „o budowaniu z żywych i wybranych kamieni”.

Na plebanii w czasie obiadu urządzamy sobie wykład-gawędę o podróży do Rzymu. Trwa to dwie godziny. Księża chętnie słuchają i są bardzo wdzięczni. W powrotną drogę wyruszamy o godz. 16.00 na Inowrocław. Ciągłe pada deszcz. To nie przeszkadza ludziom, którzy czekają po drodze na błogosławieństwo.

Wracamy, zabrawszy ks. J[ana] Zarębę z plebanii od ks. kan. Płoszyńskiego, przez Toruń, Lipno, Płońsk. Jest to najlepsza i najkrótsza droga z Bydgoszczy, Torunia do W[arsza]wy.

W domu jesteśmy na godz. 20.00.

Jest jeszcze ks. S[tefan] **Rostkowski**⁵⁸, kapłan arch[idiecezji] warszawskiej pracujący od wielu lat w diec[ezji] włocławskiej. Koniecznie chce dziś widzieć się ze mną. Zaczyna od ostrego ataku na bp. Pawłowskiego; powstrzymuję ten zapal. Będę słuchał, gdy będzie mówił o sobie. Z trudem przechodzi na siebie. A więc, że chce wracać do diecezji, że został przeniesiony na inne miejsce (bo b[isku]p wszystkich chce przenieść – dodaje). Wreszcie okazuje się, że ks. R[ostkowski] dał u siebie ślub dwojgu ludziom, którzy nie mieli papierów o swym wolnym stanie. Mówię mu: trzeba było zacząć oskarżenie od siebie, a nie od biskupa. Dziwna tajemnica serca ludzkiego. Ostatecznie otrzymuje polecenie, by wracał do diecezji, chociaż motyw nie jest poprawny.

13 lipca 1957

Warszawa

Od rana wielki nalot w kaplicy. Jest p. B[ohdan] **Skąpski**, by wziąć depeszę Stolicy Świętej dla nauczycielstwa. J[est] Z[ofia] **Czacka** ze sprawami ks. **Kliszki** i d[uszpasterstwa] d[obroczynnego]. Jest kilka sióstr zakonnych. Jest I[rena] Szamocka i T[eresa] Romanowska w sprawie ciężko chorej M[arii] Wantowskiej. Jest też i ks. **Dunaj**⁵⁹, mój kolega kursowy, który chce zaprosić mnie na zjazd koleżeński. Jak dawniej ks. D[unaj] jest pełen imperatywów dla wszystkich. „Zróbcie, moglibyście, dajcie, co wy tu...” itp. Nie mogę niestety poświęcić tego czasu kolegom, gdyż kalendarz już jest wypełniony.

⁵⁸ Stefan Rostkowski (1903–?), ksiądz archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii w Rokitnie 1957–1963. Święcenia 1929.

⁵⁹ Józef Dunaj (1892–1965), kapłan, kolega (dziekan kursowy) prymasa Stefana Wyszyńskiego z WSD we Włocławku, proboszcz parafii pw. św. Jakuba w Piotrkowie Kujawskim, dziekan piotrkowski 1956–1965. Święcenia 1924. W czasie II wojny światowej więzien KL Sachsenhausen i Dachau. Po wojnie proboszcz parafii pw. św. Michała Archaniola w Russocicach 1946–1948 i św. Wita w Tuliszkowie 1948–1956.

10.00. Sesja **kurii metropolitalnej**. Brak bp. Majewskiego. Sprawy głównie personalne – referuje ks. prał. **Piotrowski**. Przedstawiam nowy projekt odbudowy **kaplicy** tzw. **prymasowskiej** prof. **Zachwatowicza** w archikatedrze. Robi wrażenie mauzoleum, a nie kaplicy. Wnętrze musi być przepracowane. Podejmujemy decyzję, by mury wznosić stosownie do projektu prof. Z[achwatowicza], ale co do wewnętrznego wystroju i co do dachu – decyzja zapadnie później. Projekt **ambony** nosi na sobie motywy dawnych stall. B[isku]p Choromański rad by widzieć tu również i figury. Wypowiadamy się raczej za gładkimi motywami, by lepiej grała w oprawie stylu gotyckiego katedry.

13.30. Na obiedzie prof. **Marzyński**, z którym uzgadniam decyzje powzięte na sesji co do kaplicy prymasowskiej i ambony.

16.00. Filmowcy w kaplicy domowej, proszę o uzupełnienie motywów dla filmu jasnogórskiego.

18.00. Z prał. Piotrowskim i ks. Padaczem jedziemy na N[owe] Bródno na poświęcenie kamienia węgielnego w odbudowie przeniesionej kaplicy Przeździeckich. Ma tu być nowy **kościół parafialny** pod wezwaniem **Matki Bożej Częstochowskiej**. Ubieram się w kaplicy, po czym procesja przechodzi na plac budowy. Prowadzi wszystko ks. Majchrzak. Mury wzniesione są już na dwa metry od przyziemia. Pracują tu pp. Tomaszewscy⁶⁰ pod okiem prof. Marzyńskiego. Po poświęceniu wygłaszam przemówienie „ze stołu” o budowaniu na żywym kamieniu, którym jest Chrystus. Wracamy do kościoła św. Wincentego. Udzielam sakr[amentu] bierzmowania. Po wieczery wracamy do domu. W drodze – przypadek. Skręcając na ul. Zygmuntowską, natknęliśmy się na motocyklistę, który bez świateł wypadł z prawej strony i przesunął się tuż przed maską wozu, przeskoczył chodnik i zatrzymał się na siatkowym parkanie spowitym dzikim winem. Wpadł jak w poduszkę. Nawet się nie potłukł. Stwierdziwszy, że człowiek w porządku stoi sobie spokojnie pod murem, ruszyliśmy dalej. I tu zaczęła się „sprawa”. Dogoniło nas dwóch ludzi, którzy zatrzymali nas przy soborze, czyniąc wymówki, żeśmy pozostawili człowieka spowodowanego wypadku. Posądzano nas o ucieczkę. Za chwilę dogoniło nas auto policyjne⁶¹ i dwaj tajemniczy panowie. Okazało się, że są Żydami o bardzo lichym akcencie polskim i typowych imionach. Usilnie oskarżali p. Stanisława. Sporządzono protokół, świadkami byli Żydzi. Pozostało bardzo nie mile wrażenie.

22.30. W domu. Konferencja z abp. Baraniakiem.

14 lipca 1957

Warszawa

9.00. Msza św. w archikatedrze dla **Archikonfraterni Literackiej**, która czci dzisiaj 450-lecie swego istnienia. Seniorem jest Stefan Kępski, który organizuje całą uroczystość

⁶⁰ Osoby niezidentyfikowane, brak bliższych danych.

⁶¹ Właśc. milicyjne.

przy pomocy ks. prał. Padacza. Przyszli z rodzinami, byli wszyscy u Stołu Pańskiego, usłyszeli słowo Boże na tle dzisiejszej lekcji (V p.p.⁶²). Po czym przeszli wszyscy na Sewerynów, gdzie był obiad. W czasie obiadu przemawiał p. Kępski i dwóch innych panów. Odczytałem depesz z Sekretariatu Stanu i mówiłem im o Ojcu Świętym. Przedstawiłem cały plan pracy na przyszłość. Przed ukończeniem obiadu opuściłem zebranie.

15.00. Przyjąłem ks. dr. **Maleja**, redaktora WAW, któremu przekazałem cały materiał z podróży do Rzymu do druku w WAW. Zestawiliśmy kronikę czynności. Przekazałem też ks. M[alejowi] wycinki prasowe z podróży do Rzymu do uporządkowania.

18.00. Wyjechałem do **Lasek** „na odpoczynek” tygodniowy. Chcę go wykorzystać na zorganizowanie rekolekcji dla zespołu „Ósemek”, który nie miał ćwiczeń duchowych od czterech lat, gdyż kierownictwo zespołu wbrew mej woli nie chciało korzystać z pomocy rekolekcyjnej innych kapłanów. Zganiłem to, ale rady na „upór” nie ma. Ufam, że jest to „święty upór” – obawa o to, by nie była zmieniona linia ideologiczna zespołu.

15 lipca 1957

Laski

Ćwiczenia duchowe dla zespołu „Ósemek”. Uczestniczek jest 33. Brak tylko Lili Wantowskiej, która choruje w Krynicy. Są dwie konferencje przedpołudniowe, a po południu „luźne rozmowy” nt. spraw wewnątrzzespołowych. W wolnych chwilach spowiedź święta. Przedmiotem rekolekcji jest projekt statutu Pomocnic Maryi Wspomożycielki Kościoła. Kolejno, paragraf po paragrafie, są rozwijane, aby dać pełny obraz założeń ideologicznych zespołu.

Po obiedzie zmienia się charakter ćwiczeń rekolekcyjnych; są to rekolekcje „gadane”; nieco swobody, aby dać możliwość wymiany myśli o sprawach dotyczących obecnego stanu Instytutu i jego prac zespołowych czy też w Instytucie Maryjnym na Jasnej Górze. Dziś zajęliśmy się raczej wspomnieniami z Rzymu, aby zaspokoić ciekawość młodzieży.

16 lipca 1957

Laski – Warszawa

Praca całodzienna jak poprzedniego dnia. Przed południem dwie konferencje. Po południu, o godz. 16.00, zebranie pełnego zespołu dla omówienia obecnego stanu pracy w Instytucie Maryjnym.

Wieczorem, o godz. 19.00, wróciłem do Warszawy dla przejrzenia poczty i podpisania gotowych dekretów.

Z rzeczy godnych uwagi – naprzód sprawy **bomby Cobalt**, która została wczoraj przewieziona przez firmę Hartwig i przekazana przez ks. Kotowskiego Instytutowi On-

⁶² Prawdopodobnie chodzi o fragment Pieśni nad Pieśniami lub Księgi Powtórzonego Prawa.

kologii. Był z nią wielki kłopot, gdyż aparat waży 7 i pół tony. Nie było miejsca na rozlokowanie tymczasowe jego elementów. Trudno było znaleźć takie miejsce, gdzie są dostatecznie mocne sklepienia do utrzymania ciężaru. Ostatecznie wręczono nam pokwitowanie odbioru.

Druga sprawa dotyczy swoistej kampanii prasy polskiej w związku z naszą **podróżą do Rzymu**. Prasa nie atakuje wprost, ale podkreśla „chłodne przyjęcie prymasa na Watykanie” za prasą światową (masońsko-liberalną^a). Kto za tym stoi, trudno [po]wie- dzieć. Na Zachodzie – zapewne antykomunizm. Ale w Polsce, komu ma to służyć? Idzie przecież wyraźnie o zgaszenie autorytetu prymasa w Polsce. Widocznie jest zbyt wielki. Czy to służy Gomułce czy stalinistom? Zobaczymy, jak sprawa się rozwinie. Na razie prasa komunistyczna powtarza za pismem „Times” i innymi antykomunistycznymi głosy nieprzyjazne prymasowi i Watykanowi.

17–19 lipca 1957

Warszawa – Łaski

Po powrocie z W[arsza]wy w środę rano – prowadziłem rekolekcje dla zespołu „Ósemek” przez środę, czwartek i piątek. Głosiłem dziennie dwie konferencje, a po południu były prowadzone rozmowy n[a] t[ematy] zespołowe.

20 lipca 1957

Łaski – Warszawa – Łaski – W[arsza]wa

6.30. Podczas Mszy św. przyjmowałem śluby wieczyste członkiń zespołu i śluby roczne. Jakkolwiek zespół nie ma jeszcze zatwierdzonego statutu, wiele z członkiń składa śluby roczne już od 10 lat. Wszystkie, które składały dłużej niż 8 lat, zostały dopuszczone do ślubów wieczystych.

10.00. Wyjechałem do W[arsza]wy na sesję kurii metropolitalnej; podpisałem około 70 nominacji. Wysłano zagrożenie suspensą ks. Boczkowi⁶³, który nie chce opuścić parafii Skrzyszewy; ma udać się na 3 miesiące do Zakroczymia, do klasztoru kapucynów. Stwierdza się wzrastający opór przy translokatach. Ks[iądz] Wądołowski nie opuścił mieszkania na Solcu, bo u sakramentek ks. Krawczyk nie opróżnił mieszkania, chociaż już mieszka w Kołbieli. Wszystko idzie b[ardzo] trudno. Ks[iądz] W[ądołowski] stosuje metodę sabotażu. Ilekroć postawi się mu jakieś wymagania, kładzie się do łóżka. Podobnie uczynił ks. Boczek. Rektor seminarium ks. Kwieciński wbrew zobowiązaniu nie przedstawił zaległych rachunków w sem[inarium], ale wyjechał na urlop. Trzeba nieco mocniejszej ręki, by przywrócić karność nadszarpniętą w czasie „trzyłecia”.

^a W rękopisie: liberalistyczną.

⁶³ Konstanty Boczek (1917–1977), kapłan archidiecezji warszawskiej, od 1957 administrator parafii w Mąkolicach. Świecenia 1946. Rezydent w parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Rokitnie.

Po obiedzie przyjmuję **generała karmelitów**⁶⁴, Włocha, który przyjechał na wizytację. Wyrażam ubolewanie, że **o. Anzełm**⁶⁵ był mianowany ponownie prowincjałem. Staruszek już nie nadaje się na to stanowisko. Proszę, by zwizytował żeński karmel w Polsce i przed wyjazdem poinformował mnie o sytuacji.

15.00. Wyjeżdżam do **Lasek** na dokończenie prac organizacyjnych w zespole „Óse-mek”. Odbędzie się zebranie dotyczące stanowisk personalnych. Wracam do domu na godz. 20.00.

A[rcy]b[isku]p **Baraniak** wyjechał do **Lądu** na święcenia salezjanów.

21 lipca 1957

Warszawa – Jabłonna – Wiersze – W[arsza]wa

7.30. Msza św. w domu. Przyszły siostry ze **zgromadzenia s[ió]s[tr] niepokalanek** Serca Maryi (Miodowa 16)⁶⁶. Są w kłopotcie – nie mogą wybrać przełożonej generalnej. Wnoszę o postulację. Proszą o cofnięcie postulacji. Radzę zrzec się pomocy dotychczasowej przełożonej, m. Cecylii, z uwagi na jej wiek. Niech wybierają ponownie. Wygłaszam do nich kazanie.

9.15. Wyjeżdżam do **Jabłonn**y na **konsekrację czterech dzwonów**. Jest tu wielka uroczystość. W ruchu są i straż ogniowa, i młodzież, i dzieci, i przedstawiciele z orderami. Po tłocznym powitaniu wchodzimy do odbudowanej świątyni. Jest tu gorąco, brak wentylacji. Ale atmosfera pełna oddania i życzliwości. Konsekracja ma miejsce na cmentarzu, wśród ciżby ludzkiej. Po czym suma w kościele, śpiewana przez ks. dziekana Józwicka⁶⁷ z Nowego Dworu. Głoszę kazanie; jestem mokry wskutek braku powietrza. Wracamy na plebanię. Jakaś Polka z Los Angeles prosi o wspólną fotografię i wkrótce wraca do siebie. Obiad w towarzystwie komitetu budowy kościoła. Ks[iądz] proboszcz okazał wiele cierpliwości i umiejętności, by odbudować kościół wysadzony w powietrze w czasie wojny.

Po obiedzie wyruszamy przez Nowy Dwór do parafii **Wiersze** w Puszczy Kampinoskiej, przez Kazuń. Po drodze bramy i gromady ludu. Przybywamy na godz. 17.00. Jest tu prawdziwy odpust. Ludu kilkanaście tysięcy. Są dwie orkiestry, harcerze, wóz radiowy, teren świetnie radiofonizowany. Przed niewielkim kościółkiem, który tu po-

⁶⁴ Chodzi o przełożonego generalnego karmelitów bosych o. Anastasia Alberta Ballestrero OCD (1913–1998), który pełnił swój urząd w latach 1955–1967.

⁶⁵ Anzełm Gądek OCD (1884–1969), kapłan zakonny, prowincjał polskiej prowincji Zakonu Braci Bosych NMP z Góry Karmel 1920–1924, 1948–1954 i 1957–1960. W zakonie od 1901, święcenia 1907. W latach 1918–1920 przeor klasztoru w Wadowicach. Rektor Międzynarodowego Kolegium Karmelitańskiego Teresianum w Rzymie 1925–1944, definitor generalny zakonu 1931–1947, przełożony klasztoru we Wrocławiu 1947–1948.

⁶⁶ Prawdopodobnie chodzi o Zgromadzenie Sióstr Służebnic Niepokalanej Panny Maryi, zakon żeński obrządku grekokatolickiego.

⁶⁷ Henryk Józwick (1884–1959), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii w Nowym Dworze 1936–1959, dziekan nowodworski 1948–1959. Święcenia 1906. Proboszcz parafii w Jeruzalu 1915–1929, proboszcz parafii w Kutnie-Ląkoszynie 1929–1935.

wstał od 1949 r., dzięki pracy młodego wikariusza ks. Z[dzislawa] Kniołka, ubieramy się. Dziś jest tu parafia. Powstała na miejscu, gdzie powstańcy warszawscy^a modlili się przy krzyżu we krwi swych rannych i poległych kolegów o wolność. Poświęcam kościół, eryguję drogę krzyżową, wygłaszam przemówienie, bierzmy 250 dzieci i młodzieży. Na plebanii wspominamy czasy powstańcze, pacyfikacji Kampinosu. Po wieczery wracam do domu przez **Leszno**; odwiedzam ks[iędza] proboszcza i zwiedzam kościół. W domu na godz. 22.00.

22 lipca 1957

Warszawa

7.30. Z[ofia] **Czacka** – sprawy duszpasterstwa dobroczynnego.

9.30. M[anka] Teresa **Kalkstein**, gen[eralna] zm[artwychwstanek], w sprawie projektowanej przez o. Bogdana^b Jankowskiego⁶⁸ nowej gałęzi nowoczesnych benedyktynek wśród sióstr zmartwychwstanek (s. Rafaela⁶⁹).

10.00. Członek Rady Polonii Amerykańskiej, kongresmen **Pucinski**⁷⁰, zgłasza się na audiencję. Pytam go, dlaczego w Polonii amerykańskiej jest tyle nieufności do nas. Prasa zachowuje milczenie, gdy idzie o niektóre wezwania prymasa. Zdaniem p. P[ucinskiego] nie jest to prawdziwe. Społeczeństwo całe ma zaufanie do prymasa i do linii przezeń prowadzonej.

Matka **Pilberówna**⁷¹ z przełożonymi domowymi – [z prośbą] o błogosławieństwo.

Matka **Bachowska**⁷² z Brackiej – pyta o plan studiów w zgromadzeniu. Radzę naprzód robić maturę, a później posyłać na studia specjalne.

Profesor C[harles] R[ichard] **Hiscocks**⁷³ z Uniwersytetu Manitobe w Kanadzie prosi o kilka słów informacji o perspektywach rozwojowych sytuacji Polska – Niemcy. Zajmuje się studiowaniem tego problemu dla celów uniwersyteckich. Pyta, czy jest nadzieja na polepszenie sytuacji. Odpowiadam – to nie zależy od Polski, ale od sytuacji międzynarodowej.

12.00. J[erzy] **Krasnowolski** informuje o kształtujących się dziś sprawach polityczno-kościelnych.

^a W rękopisie błędnie: wileńscy.

^b W rękopisie błędnie: Bohdana.

^c W rękopisie: Pilaciński.

⁶⁸ Chodzi o o. Augustyna Jankowskiego OSB.

⁶⁹ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁷⁰ Roman Conrad Pucinski (1919–2002), dziennikarz, polityk, kongresmen, działacz Polonii amerykańskiej. W latach 1959–1973 członek Izby Reprezentantów. Jeden z liderów Polonii w Chicago.

⁷¹ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁷² Chodzi o przełożoną generalną Zgromadzenia Sióstr Westiarek Jezusa.

⁷³ Charles Richard Hiscocks (1907–1998), profesor nauk politycznych i stosunków międzynarodowych na Uniwersytecie Manitoba (Kanada) 1950–1964. Profesor stosunków międzynarodowych na Uniwersytecie Sussex 1964–1972. Zajmował się kwestią niemiecką we współczesnej Europie.

Wyszła z PAX **grupa zw. Fronda**⁷⁴ (Mazowiecki, Zabłocki⁷⁵), licząca 7 osób z wpływem na około połowę innych członków. Obecnie wychodzą nadal z PAX ludzie i dołączają się do Frondy. Większość tych ludzi to działacze terenowi polityczni o mentalności politruków o niskim poziomie uświadczenia katolickiego. Ta dawna „lewica” PAX dziś przejawia aktywizm, ale wyraźnie mało świadomie katolicki. Grupa stała się ośrodkiem organizacji OKPIK. Szukała oparcia w grupie Frankowskiego „Za i Przeciw”. Chcieli wspólnie dokonać rozbiórki majątku PAX. Gdy idzie o **Łubieńskiego**, wydaje się być człowiekiem uczciwym; wadą jego jest, że współpracuje z **Micewskim**, który ma czarną opinię. Micewski j[est] człowiekiem bardzo niebezpiecznym. Fronda nie wyszła poza program Piaseckiego „lewicy chrześcijańskiej” i sojusznika partii. Metodę działania przejęli od PAX. Właściwie j[est] to mały PAX zmobilizowany militarystycznie.

Grupa **Frankowskiego**. Zdaniem Piaseckiego rozłam w PAX miał charakter mafijno-żydowski. Typowymi przedstawicielami są Kętrzyński, Micewski, Frankowski. Dzielią się na kilka grup: Frankowski, Dziembowski⁷⁶, tzw. centrum antypaxowskie (Kurowski⁷⁷, Kłosiński, Wejroch⁷⁸, Zaborski⁷⁹), grupa secesji (Łubieński i Kętrzyński). Koncepcji doktrynalnej nie mają. Frankowski jest handlowcem. Najwartościowsza jest grupa Łubieńskiego. Wiążą ich sprawy finansowe, gdyż mają **Ars Christiana**⁸⁰. Mogą być i elementy mafijne.

Sprawa PAX. Kierownictwo PAX bardzo przejęło się dekretem Congregatio S[acrum] Officii. Traktuje to poważnie. **Piasecki i Hagmajer** uważają, że jest to większy cios niż wprowadzenie na indeks *Zagadnień istotnych*. Brak ludzi w pismach i b[ardzo] daleko posunięta izolacja społeczna. Dekret S[anto] C[ongregatio] O[fficii] może być dopełnieniem miary w czarze przepełnionej. Piasecki chciał opublikować dekret w „Słowie Powszechnym”, uważał to za lepsze dla siebie. Ale partia była przeciwna ogłoszeniu;

⁷⁴ Fronda – potoczne określenie grupy działaczy Stowarzyszenia PAX tworzących wewnętrzną opozycję wobec Bolesława Piaseckiego. Należeli do niej: Stefan Bakinowski, Rudolf Buchała, Zygmunt Drozdek, Tadeusz Mazowiecki, Tadeusz Myśliki, Ignacy Rutkiewicz, Wojciech Wieczorek i Janusz Zabłocki. Frondyści zostali we wrześniu 1955 zawieszani przez władze PAX, a następnie sami odeszli z organizacji.

⁷⁵ Janusz Zabłocki (1926–2014), publicysta, polityk, działacz KIK w Warszawie, członek redakcji „Więzi”. Jeden z inicjatorów rozłamu w ruchu Znak w 1976. Poseł na Sejm PRL 1965–1985.

⁷⁶ Kazimierz Dziembowski, prawnik, przedwojenny działacz Akcji Katolickiej, w 1957 współzałożyciel ChSS.

⁷⁷ Stefan Kurowski (1923–2011), profesor nauk ekonomicznych, polityk, pracownik naukowy PAN 1955–1973. Habilitacja ostatecznie zatwierdzona przez władze w 1966; profesura 1989. Uczestnik ruchów i organizacji kontestujących system polityczny PRL, działacz KIK w Warszawie.

⁷⁸ Jacek Wejroch (1929–1984), socjolog, pisarz i dziennikarz, wieloletni redaktor miesięcznika „Więź”.

⁷⁹ Zbigniew Zaborski, działacz katolicki, jeden ze współtwórców katolickiego ruchu klubowego w październiku 1956.

⁸⁰ Ars Christiana – firma produkcyjno-handlowa posiadająca sieć sklepów zajmujących się sprzedażą dewocjonaliów, szat liturgicznych oraz książek religijnych. Była częścią bazy ekonomiczno-gospodarczej środowiska PAX i działała bez aprobaty władz kościelnych.

powodem – lęk PZPR, by nie nastąpiły inne dekrety godzące w partię. Podobno czynniki partyjne zgodziły się na ogłoszenie komunikatu prymasa Polski.

Jest kryzys finansowy w PAX. Przyczyną tego jest opór w górze partii (Kliszko, Ochab). Ale Mazur Fr[anciszek]⁸¹ ich popiera, chociaż dziś mniej znaczy (po Moskwie). Gomułka potrzebuje Piaseckiego. W średnich kołach PZPR ma Piasecki poparcie.

Inicjatywy gospodarcze PAX nie udały się; zabrakło pieniędzy.

W kierownictwie PZPR jest silne rozbitcie. Ponieważ grupa OKPIK się załamała, podobnie „T[ygodnik] P[owszechny]” poszedł na prawo – szanse Pax wzrosły. Partia bardzo krytycznie ocenia artykuły Piaseckiego (*Zaangażowanie socjalistyczne narodu*⁸²). Ostatni artykuł był obliczony tylko na aparat partyjny, na rozgrywki wewnątrz partii. Piasecki od szeregu lat prowadzi rozgrywki z partią. Nie można uważać, że jest całkowicie zależny. Groził partii, że rozwiąże PAX (po dekreście Congr[egatio] S[acrum] Officii). Czy P[iasecki] stawia na Natolin? N[atolin] j[est] bardzo małą grupą. P[iasecki] stawia na partię.

Ponieważ **Piasecki** j[est] w izolacji w społeczeństwie prawicowym, wypychany jest w skrajną lewicowość. Jest pierwszym „marksistą” w Polsce (art[ykuł] *Zaangażowanie socjal[istyczne] narodu*). Ale może przemieścić się na pozycje nacjonalistyczne. Nawet wysuwa akcenty antysemickie.

Posunięcia „Tygodnika Powszechnego” też bardzo szachują rząd. W październiku 1956 r. mieli wielkie możliwości. Ale nic nie zrobili dla społeczeństwa. Zarzuca się im dążność do monopolizacji katolicyzmu w swoich rękach. Niski poziom pisma. Chcą odzyskać opinię w społeczeństwie. Stąd przesunięcie na prawo. W kołach PZPR oceniana jest taktyka grupy „T[ygodnika] P[owszechnego]” na terenie parlamentu – bardzo groźnie. Zaznacza się konflikt między Znakiem a Zawieyskim.

W **środoisku katolickim** zaznacza się daleko posuwająca się atomizacja. Konieczną jest rzeczą ocenić sytuację Kościoła w Polsce. O ile jest mocna od strony tradycji, to intelektualnie jest słaba. Brak jest **elit**. Powstały duże możliwości i potrzeby **historyczne** dla Kościoła. Do wojny decydowały elementy masońskie; dziś one się załamały i nie mają możliwości powstania. Marksizm też nie ma możliwości intelektualnych. Tylko katolicyzm ma możliwości pracy intelektualnej. K[ościół] j[est] w P[olsce] bardzo silny, zdał egzamin. Ale musi przygotować się na kryzysy, gdy nie oprze się o zorganizowane grupy elitarne. Nie można liczyć na „masy amorficzne”. Trzeba pogłębiać katolicyzm i stosunek z kołami intelektualnymi.

⁸¹ Franciszek Mazur (1895–1975), komunista, działacz partyjno-państwowy. Członek PPR i PZPR. W latach 1952–1956 wicemarszałek Sejmu PRL, a w latach 1952–1957 zastępca przewodniczącego Rady Państwa PRL. Jeden z czołowych przedstawicieli frakcji natolińczyków w PZPR.

⁸² Chodzi o: B. Piasecki, *O socjalistycznym zaangażowaniu narodu*, „Słowo Powszechne” 1957, nr 111.

14.00. Franciszka **misjonarka**⁸³, matka **Klara** z Klemensowa⁸⁴ z przełożoną domową z W[arsza]wy⁸⁵ proszą o odwiedzenie ich w Kl[emensowie].

Prof[esor] Marzyński w sprawie budowy rurociągu ciepłowni w ogrodzie. Przedstawia nowy plan. **Dyr[ektor] Ciborowski**⁸⁶ wyraża zgodę na budowanie parkanu wzdłuż posesji kurialnej, na zmianę planów budowy na posesji sąsiedniej wchodzącej w nasze podwórze, na oddanie terenu poza altaną, za cenę budowy rurociągu. Prof[esor] M[arzyński] jest zdania, że to pomoże osuszyć teren. Ten argument ma swoją wagę. Uzgadniamy plan i upoważniam do przedstawienia projektu umowy.

S[iostry] **elżbietanki** (s. Romana⁸⁷) z Kobyłina i Gostynina przypominają, że jeszcze siedzą siostry w b[yłym] obozie⁸⁸ i nie mogą wrócić do swych domów. Pan **Łączny**⁸⁹ w Poznaniu jest zdania, że to tylko od prymasa zależy. Ten urzędowy łotrzyk ciągle zrzuca wszystkie przestępstwa Urzędu [do] S[praw] W[yznań] na mnie.

16.00. D[okto]r **Jaroszewski**⁹⁰, prezes Tow[arzystwa] Psychiatrycznego i dyrektor szpitala w Drewnicy, przedstawia potrzeby tej pracy. Prosi o jakiegoś księdza, którego interesowałyby zagadnienia **higieny psychicznej**, jako że nie brak będzie okazji do dyskusji na te tematy i trzeba będzie znać zasady Kościoła. Proszę o listę księży absolwentów Instytutu H[igieny] P[sychicznej], którzy ukończyli studia pod kierunkiem prof. Dąbrowskiego. Może znajdzie się odpowiedni człowiek. Zaczynają budowę szpitala psychiatrycznego. Czy nie można by znaleźć pomocy za granicą? Proszę o odpowiednią notatkę w języku angielskim i francuskim.

⁸³ Prawdopodobnie franciszczanki misjonarki Maryi. Być może chodzi o Marię Franciszkę (Józefę Łochinę) FMM z Kietrza.

⁸⁴ Maria Klara od Jezusa Katherine Crawley FMM (1890–1981), Irlandka, w latach 1933–1960 przełożona domu Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Misjonarek Maryi w Łabuniach, Radeckich i Klemensowie. Do zgromadzenia wstąpiła w 1907. Wieloletnia mistrzyni nowicjatu, m.in. na Ukrainie i w USA; przełożona domu w Kanadzie. W 1922 organizatorka pierwszej polskiej fundacji franciszkanek misjonarek Maryi w Łabuniach (w posiadłości ofiarowej przez hr. Aleksandra Szeptyckiego). Wikaria prowincjalna w Polsce 1960–1963. W 1963 wyjechała do Irlandii.

⁸⁵ Maria Immaculata Teresa Wawrowska FMM (1896–1985), wikaria prowincjalna Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Misjonarek Maryi w Warszawie 1957–1959. Do zgromadzenia wstąpiła w 1914. Współzałożycielka w 1922 wraz z m. Klarą Crawley FMM pierwszej w Polsce fundacji zgromadzenia. W latach 1945–1950 mistrzyni nowicjatu w Klemensowie. W latach 1950–1957 przełożona w Kietrze.

⁸⁶ Adolf Ciborowski (1919–1987), architekt, urbanista, naczelny architekt Warszawy 1956–1964. Kierownik Biura Planowania Miasta w Szczecinie 1947–1948, kierownik Działu Urbanistyki Zakładu Osiedli Robotniczych w Warszawie 1949–1953, główny urbanista w Komitecie ds. Urbanistyki i Architektury 1954–1956. Naczelny dyrektor programu Organizacji Narodów Zjednoczonych odbudowy Skopje 1964–1967.

⁸⁷ Prawdopodobnie Romana Janina Kaczmarek CSSE (1914–1998).

⁸⁸ Chodzi o komunistyczne obozy pracy dla sióstr zakonnych w PRL, formę represji stosowanych wobec osób zakonnych polegającą na internowaniu do obozów w ramach akcji „X-2” 1400 sióstr zakonnych 1954–1956, na mocy decyzji premiera Józefa Cyrankiewicza. W wyniku porozumienia między rządem a Episkopatem z 8 XII 1956 siostry oficjalnie mogły powrócić do macierzystych domów zakonnych.

⁸⁹ Leonard Łączny (1920–1987), kierownik WdsW PWRN w Poznaniu 1951–1961.

⁹⁰ Zdzisław Jaroszewski (1906–2000), lekarz psychiatra, dyrektor Szpitala Psychiatrycznego w Drewnicy od 1952. Zaangażowany w rozwój i unowocześnianie metod leczenia psychiatrycznego w Polsce. Współautor wielokrotnie wznawianego podręcznika do psychiatrii.

17.00. **Delegacja par[afii] Zalesie Dolne** z proboszczem ks. Czajkowskim⁹¹ w liczbie przeszło 100 osób, przyszli, by powiedzieć o modlitwie za mnie w czasie aresztowania. Powstało tutaj tzw. 22, które podzieliło się godzinami dnia i miesiąca, by nieustannie modlić się o wolność. Dziś radują się wolnością. Złożyli kwiaty; dzieci, starsi i młodzież – wszyscy otrzymali obrazki. Ks[iądz] proboszcz przedstawia plan lokalizacji kościoła. Otrzymał zapewnienie, że udzieli im zapomogi 30 tysięcy zł na kupno placu przyległego do terenu kościelnego.

19.00. Jerzy **Zawieyski**, wielce strapiony, zmęczony i przygnębiony. Widzi wielki nieład w partii i wzrastający niepokój społeczeństwa. A jednocześnie zwalczające się koterie partyjno-społeczne potęgują dążność społeczną do wolności. Nam zaleca się zachować wielki umiar, tym więcej że rozkład sowieckiej partii kom[unistycznej] może doprowadzić do niepoczytalnych posunięć.

23 lipca 1957

[Warszawa]

7.30. Na Mszy św. wielki napływ ludzi. Cztery siostry **szarytki** z różnych domów – przynoszą monstrancję. M[atka] **Adela**⁹² z listami od ks. Dąbrowskiego. Grozi sprawa szkół katolickich, które miano oddać. P[ani] **Michalska** po chorobie trzyletniej, z córką. M[aria] Hankiewicz z J[anina] Michalska w sprawie mieszkania dla zespołu „Ósemek”, które można otrzymać od m. **Benedykty**⁹³.

10.00. Prof[esor] W[itold] **Sawicki** przedstawia prospekt pracy nad historią metropolii gnieźnieńskiej.

Ks[iądz] **Roslan** ustala projekt wizytacji kanonicznej w Wilanowie.

O[jciec] **Przybylski** przedstawia się jako wizytator zakonu bernardynów. Porusza sprawę pracy dwóch bernardynów na ATK, o. Krupy⁹⁴ i o. Wyczawskiego⁹⁵. Zdradzają

⁹¹ Antoni Czajkowski (1909–1985), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. NMP Wspomożenia Wiernych w Zalesiu Dolnym 1956–1967. Świecenia 1939. Żołnierz powstania warszawskiego, a następnie uczestnik konspiracji niepodległościowej. Aresztowany w 1947, przebywał w więzieniu do 1953. W latach 1967–1975 proboszcz parafii w Przybyszewie. W latach 1975–1978 proboszcz parafii w Dobrem. Kapelan cmentarza Bródnowskiego 1978–1983.

⁹² Adela Maria Łączkówna OSU (1915–1998), pracowniczka Porozumienia Międzyzakonnego, a następnie WSZ przy SPP 1950–1959, przewodnicząca Sekcji Maryjnej. Do zakonu wstąpiła w 1936, pierwsza profesja 1938, profesja wieczysta 1941. W Wielkiej Brytanii do 1945. W latach 1946–1950 posługiwała we Wrocławiu, następnie w Warszawie. Przełożona domu zakonnego w Warszawie i kierowniczka bursy dla dziewcząt 1950–1953.

⁹³ Chodzi o m. Benedyktę Wiesławę Walicką-Woyczyńską FSK.

⁹⁴ Andrzej Ludwik Krupa OFM (1910–1992), kapłan zakonny, profesor nauk teologicznych, pierwszy kierownik Katedry Mariologii na KUL. W latach 1954–1956 prodziekan ATK. W 1957 powrócił na KUL.

⁹⁵ Hieronim Eugeniusz Wyczawski OFM (1918–1993), kapłan zakonny, profesor nadzwyczajny ATK, doktor nauk teologicznych, historyk Kościoła, gwardian krakowskiego konwentu bernardynów i archiwariusz prowincji zakonnej 1957–1961. Do bernardynów wstąpił w 1933. Świecenia 1941. Asystent na Wydziale Teologicznym UJ 1945–1954, wykładowca na ATK 1954–1957, 1961–1991 (od 1956 jako profesor nadzwyczajny). Dziekan Wydziału Teologicznego ATK 1964–1966; profesor zwyczajny 1975.

obydwa] tendencje bizantyńskie. O[jciec] Krupa występuje w obronie ATK. Prowincjał może dysponować nimi dowolnie.

Prowincjał o[jców] **pijarów**⁹⁶ z Krakowa. Prosi o zwrot kościoła w Łowiczu. Przyrzekłem przekazać kościół zakonowi.

Ks[iądz] Ludwik **Wzięch**⁹⁷ z Dziewierzewa, mianowany dziekanem kcyńskim (Gn[ieźno]), prosi o błogosławieństwo pełen obaw, że pracy nie podoła.

Przyjąłem młodego **księdza francuskiego**, który chce zwiedzić Polskę, by przekonać się, jak wygląda współistnienie komunistów i katolików w Polsce.

Po obiedzie przyjąłem grupę **6 księży belgijskich**, którzy przybyli tu w grupie 30 turystów.

15.00. Przeprowadziłem *scrutinium* kanoniczne z 6 diakonami, którzy gotują się do święceń kapłańskich na 11 sierpnia br.

Oglądam gospodarstwo i postępy prac przy budowie garaży i bramy wjazdowej.

24 lipca 1957

[Warszawa]

10.00. **Zofia Kossak** z córką i mężem jej, przedstawiają szereg spraw. Młody Szwajcar chce zainteresować pracą na rzecz opieki rodzin młodych. Mówi kilka ogólników o akcji odczytowej wśród młodych małżeństw we Francji. Gotów jest apostołować w Polsce. Skierowuję go do ks. prof. Słomkowskiego. Pani Kossak po kilku drobnych sprawach wytacza główny problem: PAX. Występuje w obronie młodych ludzi pracujących w PAX; bardzo są zdruzgotani po dekrete S[acrum] O[fficium]. Trzeba ratować instytucję świetnie zorganizowaną, dającą pracę tylu ludziom. Odpowiadam, że tu nie idzie o problem ekonomii, tylko o postawę świadków Kościoła *contra* ateistów. Praca nasza musi być czysta, bo daje świadectwo. Gdy idzie o stronę ekonomiczną, trzeba pamiętać, że wiele dóbr nabytych przez PAX musi być restytuowany[ch], gdyż są to dobra nabyte z krzywdą ludzką, z krzywdą Kościoła, wydawnictw katolickich i zlikwidowanych drukarni i pism katolickich.

Ks[iądz] **Jabłonka** ustala plan konferencji społecznych na jesieni.

O[jciec] **Szawan**, prowincjał krakowski T[owarzystwa] J[ezusowego], wnosi o poparcie wyjazdu misjonarzy T[owarzystwa] J[ezusowego] do **Rodezji**. Otrzymali odmowę. Proszę, by wnosili ponownie, otrzymując poparcie od SPP. Sprawa sprzedaży wydawnictw **PAX w kioskach wydawnictwa jezuickiego**. Dekret S[acra] C[ongregatio] O[fficium] jest lenniczy. PAX prowadzi nadal akcję dywersyjną, podtrzymując swój monopol wydawniczy cudzym kosztem. Im więcej książek PAX sprzedadzą, tym mniej będą mogli

⁹⁶ Chodzi o Andrzeja Wróbla SP (1917–2006), kapłana zakonnego, delegata prowincjalnego 1955–1958. Święcenia 1943. Prowincjał polskiej prowincji Zakonu Księża Pijarów 1958–1973.

⁹⁷ Ludwik Wzięch (1913–1996), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej. Święcenia 1945. Od 1947 administrator, a od 1957 proboszcz parafii pw. św. Jakuba Apostoła w Dziewierzewie. Proboszcz parafii w Pałędziu Kościelnym 1971–1984.

wydać swoich. Gdy idzie o **Apostolstwo Modlitwy**, radzę podjąć pracę jako ruch, a nie organizację.

11.00. Zespół teatralny KUL pragnie rozwinąć akcję teatralną przy parafiach. Robią bardzo dobre wrażenie. Polecam im zaczynać od kontaktów osobistych z księżmi parafialnymi i nawiązać kontakt z ks. Kamińskim w Milanówku.

O[jciec] **Zawada Jan**⁹⁸, generał zgromadzenia michaelitów, chce tworzyć nowe fundacje w Kanadzie i w USA przy poparciu bp. Woźnickiego. Jestem zdania, że należy naprzód umocnić się w domu.

Ks[iądz] **prał. Haze** z par[afii] M[atki] B[ożej] Loretańskiej w sprawie zwrotu depozytu, którego nie może odzyskać od sióstr.

Ks[iądz] **Kurowski** z Lipkowa prosi o zapomogę na dalszą budowę plebanii. Otrzymuje pewną sumę.

12.00. S[iustry] **loretanki** proszą o odwiedzenie ich domu i Loretto.

S[iustry] **elżbietanki** wracają po swoich rozmowach w U[d]sW; dotąd istnieją dwa obozy zakonne: w Kobylinie i w Gostyninie W[ie]lk[o]p[olskim]. Nie zdołały przekonać nikogo, choć współzucie im okazywano. Urzędnicy ostrzegali przed p. **Lechem**, którego wszyscy uważają za grabarza spraw przedkładanych w U[d]sW.

13.00. M[onsieur] **Jean de Lipkowski**⁹⁹, deputowany do Zgrom[adzenia] Narod[owego] franc[uskiego], w towarzystwie Pierre’a July’ego¹⁰⁰, posła, b[yłego] ministra – składają uszanowanie.

15.00. Przeprowadzam *scrutinium canonicum* 10 diakonów sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego]. Uderza zachowanie się na pytanie: jak radzisz sobie z modlitwą? Pewne zakłopotanie, uśmieszek i odpowiedź, zazwyczaj szczerza – idzie trudno.

25 lipca 1957

[Warszawa]

7.30. H[alina] **Dernałowicz** w sprawie przyjazdu o. Journeta¹⁰¹ z Fryburga Szwa[ajcarskiego] i instytutów świeckich.

10.00. Ks[iądz] **Jan Kobieski**¹⁰² z tysiącem spraw i projektów, m.i[n]. wyprawa do Rosji. Radzę się leczyć, o Rosji nie myśleć, gdyż tam trzeba bohaterów.

⁹⁸ Jan Zawada CSMA (1906–1984), kapłan zakonny, przełożony generalny Zgromadzenia Świętego Michała Archaniola 1952–1964.

⁹⁹ Jean de Lipkowski (1920–1997), francuski polityk gaullistowski, deputowany do Zgromadzenia Narodowego Republiki Francuskiej 1956–1958 oraz 1962–1997. Sekretarz stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych 1968–1974.

¹⁰⁰ Pierre July (1906–1982), centrowy polityk francuski, deputowany 1945–1958. Weteran ruchu oporu podczas II wojny światowej. Sekretarz stanu w prezydium rządu w dwu gabinetach Josepha Laniel 1953–1954, a także minister ds. Maroka i Tunezji 1955 w rządzie Edgara Faure’a.

¹⁰¹ Charles Journet (1891–1975), kapłan, profesor nauk teologicznych, wykładowca w WSD we Fryburgu 1924–1965. Święcenia 1917. Światowej sławy teolog. Założyciel czasopisma teologicznego „Nova et Vetera”. Biskup tytularny 1965 i kardynał.

¹⁰² Jan Kobieski, kapłan.

S[iostra] **Immakulata**¹⁰³, przełoż[ona] gen[eralna] Niepokalanek z Szymanowa.

11.00. P[an] **Leon Szelażek**¹⁰⁴ z Kanady z żoną i kuzynem, księdzem kanadyjskim. Prosiłem o przesłanie odpisu umowy z firmą o sprzedaż-kupno bomby kobaltowej^a. Przekazałem spis aparatury rentgenowskiej^b dla szpitala elżbietanek i spis lekarstw z prośbą o nabycie ich. P[an] Sz[elażek] oświadczył, że chce pracować tylko z nami i wszystkie świadczenia i ofiary będą przysyłać na ręce prymasa Polski. Prosił o błogosławieństwo.

Ks[iaźdz] **Serżysko**¹⁰⁵, dyrektor s[ió]s[tr] szarytek z Warszawy. Okazał swoje uprawnienia.

Irena Kaliska¹⁰⁶, sędzia przenoszony do S[ądu] N[ajwyższego]. Prezes Izby Cyw[ilnej] p. Dobrzański, dobry katolik, chce wysondować sytuację w S[ądzie] N[ajwyższym], chociaż mniej są wrażliwi na rozwody, których j[est] b[ardzo] dużo.

12.00. K[onstanty] **Lubieński** – jest przejęty sprawą młodzieży, dla której trzeba stworzyć jakąś formę org[anizacyjną], np. sodalicję mariańską. Nadto groźna jest sprawa młodzieży **indyferentnej**, której jest może połowa w Polsce. Pragnie stworzyć teren dla dyskusji katolików o różnych stanowiskach społecznych – na KUL.

Porusza sprawę **arrasów**, którą omawiają na Komisji Sejmowej. Oświadczam, że będę się tą sprawą interesował wtedy, gdy odzyskam skarbcę kościelne.

D[okto]r **Feliks Sawicki**¹⁰⁷ o sprawie spółdz[ielni] „Ognisko” i „Znak”. Gotów jest do pracy w spółdzielni lekarskiej. Zachęca go dr Massalska.

S[iostry] **Sacré Coeur** ponawiają prośbę o przyjazd do Grabowa; mówią o schorzeniach ks. Kleczyńskiego¹⁰⁸, którego stan nerwów utrudnia pracę, proszą o niedzielną pomoc dla niego.

^a W rękopisie: cobaltowej.

^b W rękopisie tu i dalej: roentgenologicznej.

¹⁰³ Maria Immaculata od Chrystusa Króla Maria Niezabitowska CSIC, przełożona generalna niepokalanek w latach 1953–1959.

¹⁰⁴ Leon Szelażek, działacz polonijny w Kanadzie. W latach 1949–1951 prezes Zarządu Okręgu Toronto Kongresu Polonii Kanadyjskiej, w 1963 wiceprezes Komisji Imprez Zarządu Okręgu Toronto Kongresu Polonii Kanadyjskiej.

¹⁰⁵ Prawdopodobnie chodzi o ks. Tadeusza Serżyskę CM (1912–1976), kapłana zakonnego ze Zgromadzenia Księżąt Misjonarzy, w latach 1957–1963 dyrektora warszawskiej prowincji Sióstr Miłosierdzia i rektora kaplicy pw. św. Kazimierza w domu centralnym sióstr Miłosierdzia. Śluby wieczyste 1932; święcenia 1939. Miejsca posługi: 1940–1942 i 1942–1944 kościół pw. św. Krzyża w Warszawie, 1942 Lwów. W latach 1944–1945 więzień Pawiaka i KL Gross-Rosen, 1945 kościół pw. św. Krzyża w Warszawie. W latach 1945–1951 wikary w parafii pw. św. Wincentego a Paulo w Bydgoszczy, w 1952–1957 Krakowie-Stradomiu, w 1964–1965 ojciec duchowny w seminarium diecezjalnym w Olsztynie.

¹⁰⁶ Irena Kaliska, prawnik, sędzia Sądu Najwyższego, radca prawny w Ministerstwie Energetyki 1952–1958. Pierwsza kobieta studiująca prawo na polskim UW. Dyplom w 1921, od 1927 praktyka adwokacka. Specjalista w zakresie prawa bankowego. Radca prawny w Instytucie Energetycznym od 1961.

¹⁰⁷ Feliks Sawicki (1929–1979), lekarz epidemiolog, chirurg, docent Państwowego Zakładu Higieny w Warszawie, działacz KIK w Warszawie 1957–1962. Autor prac naukowych z zakresu epidemiologii oraz opracowań statystycznych.

¹⁰⁸ Henryk Kleczyński (1901–1981), kapłan archidiecezji warszawskiej. Święcenia 1924. W 1929 kapelan kard. Hłonda. W latach 1938–1947 administrator parafii na Wawrzyszewie. Kapelan w Szpitalu Dzieciątka Jezus w Warszawie 1948–1952. W czasie ostrej krytyki w prasie Piusa XII stanął w jego obronie. W 1954 aresztowany; zwolniony w związku z pogarszającym się stanem zdrowia w 1955. Nigdy nie powrócił do pełni sił.

13.00. B[isku]p **Niemira**, którego proszę o lepsze urządzenie swego domu i stołowanie się u siebie, a nie na mieście. Wytworzył się w tym człowieku styl włóczęgowski, nie może usiedzieć u siebie; zadrecza ludzi żyjących w niedostatku, którzy muszą go przyjmować, chociaż otrzymuje dostateczne uposażenie z Sekretariatu P[rymasa] P[olski].

P[ani] **Przeździecka**, pracowniczka kurii metrop[olitalnej] od wielu lat; zasłyszana, że będzie zwolniona, prosi o informację. Oświadczam, że to należy do kurii, która w swoim czasie sprawę załatwi. P[ani] P[rzeździecka] jest bardzo napastliwa. Rozmowa z nią nie wyszła dobrze. Jest to biedny człowiek, swego czasu niepotrzebnie wprowadzony do pracy [w] K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej], a dziś psychicznie rozstrojony; zajmuje się pisanem anonimów na księży, nie wyłączając ks[ięży] biskupów. Dla swego usposobienia pracę musi opuścić, gdyż księży znieważa i sieje ferment.

15.00. Prowadzę d[alszy] c[iąg] *scrutinium* kanonicznego z 10 diakonami przed święceniami kapłańskimi.

26 lipca 1957

Warszawa – Jasna Góra

7.30. **Siostra ze Lwowa** przyjechała odwiedzić rodzinę zakonną. Składa informacje o stanie Kościoła kat[olickiego] na terenie arch[idiecezji] lwowskiej. Wręczam jej *fac[ultates] spec[iales]* dla księży, według *allegato*¹⁰⁹ 1°, 2° i 3°. Pierwszy i drugi dla wszystkich księży, trzeci dla kilku księży prałatów lwowskich. Nadto otrzymuje inne *fac[ultates] spec[iales]*.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] rozszerzona. Bierze w niej udział ks. prał. Markowski i ks. dyr. Kitliński. Omawiamy sprawę gospodarki Domu Katolickiego „Roma” i długów w Kasie K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Wiele długów zostało skreślonych, zwłaszcza takie, które zostały zaciągnięte na budowę kościołów (św. Florian). Długi ciąg spraw personalnych świadczy o trudnościach i oporach wśród księży. Okazało się trafne przypuszczenie, że ks. Wądołowski porozumiał się z ks. Krawczykiem, który tylko dlatego nie zabierał swych rzeczy z N[owego] Miasta, by ks. Wądołowski mógł dłużej zostać na Solcu. Swego rodzaju konspiracja przeciwko zarządzeniom władzy duchownej. Rozpatrywano też zgłoszone projekty na ołtarz wielki w katedrze. Z dwóch projektów (p. Kononowicza¹¹⁰ i Pieńkowskiego¹¹¹) żaden się nie nadaje. Postanowiono szukać nowych projektantów. Sesja trwała do godz. 15.00.

15.00. **Posel brazylijski** przy rządzie polskim dep[utowany] Martoz¹¹² i dep[utowany] Lipkowski z żonami, z homagium. Oczywiście politycy zaproszeni przez rząd chcą

¹⁰⁹ Wł. załącznik. Chodzi o gradację przysługujących prymasowi uprawnień nadzwyczajnych, na mocy których udzielał specjalnych dalszych pełnomocnictw i dyspens.

¹¹⁰ Być może chodzi o Zenona Kononowicza (1903–1971), malarza, grafika i pedagoga.

¹¹¹ Władysław Pieńkowski (1907–1991), architekt, pianista, specjalista w zakresie architektury sakralnej, autor kilkunastu zrealizowanych projektów kościołów.

¹¹² Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

upiec swoją pieczeń. P[an] Lipkowski prosi o kilka słów dla pisma „Lud”. Napisałem i wręczyłem.

17.00. Wyjeżdżam na **Jasną Górę** z ks. Padaczem i bratem Stanisławem na pielgrzymkę niewidomych.

22.00. Ustalamy **program** dnia jutrzejszego z prof. Dolańskim, s. Katarzyną z Lasek i ojcami.

27 lipca 1957

Jasna Góra – Warszawa

Pielgrzymka niewidomych z całej Polski

8.00. Msza św. w kaplicy. Niewidomi byli wprowadzeni wraz z przewodnikami do kaplicy Matki B[ożej]. Obliczano ich na 3 tysiące. Główny ośrodek organizacji p[ielgrzymki] n[iewidomych] to s. Elżbieta Franciszka z Lasek i prof. Dolański z Lasek oraz prof. Buczkowski¹¹³ z Łodzi. W czasie Mszy św. ociemniały prof. Bielajew¹¹⁴ z Lasek grał na skrzypcach. Biorą czynny udział [w] spółdzielni żołnierzy ociemniałych. Po Mszy św. wygłaszam przemówienie nt. *Lux mundi*¹¹⁵. Ociemniali składają przed ofertorium¹¹⁶ swoje wotum w postaci wielkiego serca, wspartego na białym kiju ociemniałych. Jest to chwila najbardziej wzruszająca. Tuż przy stopniach ołtarza mały chłopaczek; wielki, potężny grubas miota się konwulsyjnie, wykrzykując, jak pod górą Tabor – świadectwo połączenia ślepoty z anormalnością psychiczną. Zresztą panuje dostojna cisza i powaga. Ociemniali zachowują się wiele spokojniej aniżeli tłum widzących.

Po Mszy św. odczytujemy ślubowanie j[asno]g[órskie], które obecni potwierdzają: „Królowo Polski, przyrzekamy”. Po Mszy św. jest przerwa do godz. 11.00. W tym czasie ma miejsce rozmowa z **m. Bonifacją**, prowincjalną urszulanek. Informuję ją o moich rozmowach z kard. Valerio Valerim i o. Larraonem o klauzurze papieskiej dla u[rszulanek]. Ostatecznie wyrażają zgodę na dyspensę dla Polski.

11.00. W Bazylice M[atki] B[ożej] jest wielkie zebranie niewidomych. Prowadzi zapowiedzi o. Teofil, kustosz. Zagaja bp Goliński, który wiernie towarzyszy mi w czasie całej pracy. Referat do o[ciemniałych] głosi prof. Buczkowski z m[iasta] Łodzi; utrzymuje go głównie w zakresie moralności niewidomych. W swoim przeszło godzinnym referacie nt. „Niewidomy w swej osobistej i społecznej pozycji” – staram się przełamać często spotykany kompleks, że „niewidomy to stuprocentowy kaleka”. Bóg dał tyle darów człowiekowi. Dla różnych powodów zabrakło jednego. Trzeba zaniechać rozszerzania swej

¹¹³ Józef Buczkowski (1909–1980), nauczyciel, organizator szkolnictwa dla niewidomych, założyciel szkoły dla niewidomych w Łodzi, budowniczy Ośrodka Szkolenia i Rehabilitacji Niewidomych w Bydgoszczy i długoletni jego dyrektor.

¹¹⁴ Włodzimierz Bielajew (1888–1974), skrzypek, pianista, muzyk, pedagog. Od 1929 nauczyciel śpiewu i muzyki w ośrodku dla niewidomych w Laskach.

¹¹⁵ *Lac. światłość świata.*

¹¹⁶ Ofertorium – część Mszy św. następująca po *credo*; ofiarowanie chleba i wina podczas Mszy św.

nieudolności na całokształt życia. Nie poddawać się kompleksowi niższości. Rozwijam postawę niewidomego: 1) wobec zamiarów Bożych; 2) w życiu rodzinnym; 3) w życiu społeczno-publicznym; 4) w życiu moralno-religijnym. Uzupełniam referat prof. Buczkowskiego, który doskonale mnie wyręczał w zagadnieniach moralności osobistej. Zebranie kończy się błogosławieństwem N[ajświętszym] S[akramentem].

Po **obiedzie** spotykam się na sali rycerskiej z siostrami magdalenkami z Radomia. Po czym jest **narada Instytutu Maryjnego** nt. współpracy zakonu z I[nstytutem] M[aryjnym] i statut Instytutu. Powstaje myśl wystosowania listu do kapituły o[jców] paulinów, która rozpoczyna obrady w poniedziałek.

14.30. **Droga Krzyżowa niewidomych** na wałach. Prowadzimy ją na zmianę: bp Goliński i ja. W wielkim skupieniu posuwają się szeregi ociemniałych, idąc za Światłością świata¹¹⁷. Pogoda niepewna, wiatr znosi słowa. Ale wszystko odbyło się przykładnie. Księża zdradzają nieumiejętność opanowywania sytuacji. Jest ich kilkunastu. Dominują księża laskowscy: obydwaj Fedorowicze¹¹⁸, Br[onisław] Dembowski i Piotrowicz. Inni są zbyt uroczyści, chociaż pracują wiele. Bardzo pomaga kapelan bp. Golińskiego. Droga Krzyżowa trwa godzinę. Przy ostatniej stacji pożegnanie, wskazania co do odjazdu, po czym fotografie. Niewidomi ustawiają się wzdłuż drogi powrotnej do bramy. Wykrzykują nazwy miejsc, z których pochodzą. Tłoczą się niemożliwie i przypominają swoje nazwiska. Przeważają wychowankowie Lasek. Wielka to rzesza biednych ludzi. Budzą głębokie współczucie swym smutkiem, swoim oddaniem i uległością, swoją wyczekującą pokorą, wystawianiem całymi godzinami na łaskę widzącego. To ciężkie doświadczenie tak^a bardzo dobrego Ojca. Jak wielkie zaufanie Serca Boga do serca ludzkiego.

16.00. Niewidomi przechodzą do kaplicy na błogosławieństwo, a ja odbywam **naradę** z wikariuszem generalnym **o. Kajetanem Raczyńskim**. Ustalamy dalszą linię postępowania, na 26 sierpnia br. przed kapitułą paulinów i w sprawach Instytutu Maryjnego. Zakon pragnie otrzymać wskazania co do dalszego rozwoju prac I[nstytutu] M[aryjnego]. Potrzebny jest statut. O[jciec] Kajetan projektuje, by zespół pracujący w I[nstytucie] M[aryjnym] zamieszkał u s[ió]s[tr] urszulanek czarnych, gdzie będzie mieszkanie po przeniesieniu nowicjatu do Pokrzywna. O tym samym rozmawiam z m. Bonifacją, prosząc, by mi wydzierżawiła mieszkanie te na cele Instytutu Maryjnego.

Żegnamy się z Jasną Górą. Biskupa G[olińskiego] zapraszam na posiedzenie w sprawie *peregrinatio Mariae*, do W[arsza]wy.

16.30. Wyjazd do Warszawy. Zatrzymujemy się po drodze u s[ió]s[tr] zmarłych-wstanek.

^a W rękopisie: jak.

¹¹⁷ Por. J 1,1–9; J 12,46.

¹¹⁸ Chodzi o ks. Aleksandra i ks. Tadeusza Fedorowiczów.

28 lipca 1957

Warszawa – Wilanów

8.00. Wyjazd do Wilanowa na wizytację kanoniczną parafii. Jedziemy z ks. Padaczem. Mijamy trzy bramy. Przy drugiej kilka koni i rowerów. Idą procesje ze Służewa, z Powsina – na pół prywatnie. Przy trzeciej bramie stoi procesja, duchowieństwo okoliczne i około 10 tysięcy ludzi, którzy przybyli ze wszystkich stron w wielkiej liczbie – z Warszawy. Przemawiają dzieci, młodzież szkolna, akademicka, rada parafialna i Akcja Katolicka. Po kałużach wody ze świeżego deszczu docieramy do kościoła. Wita nas szczypta, piękny fronton zabytkowej świątyni. Wszystko tu jest w zastoju; proboszcz ks. Władysław Roślan chory. Tłok niebywały. Trzeba było długo czekać, aż stłoczone dzieci się uspokoiły. Ks[ia]dz prob[oszcz] przemawia z ambony o stanie parafii; mówi jednak o dziełach sztuki i o stanie materialnym. Zwykłym dla księży trybem, najkrócej mówi o stanie moralnym parafii; tu zazwyczaj pochwała wszystko, bo nie chce narazić się patriotom lokalnym.

Po tym sprawozdaniu odpowiadamy Mszę św., w czasie której lud dobrze śpiewa. Wygłaszam kazanie do dzieci przygotowanych do bierzmowania. Dzieci przyjdą na godz. 15.00. Tymczasem śniadanie i suma o godz. 11.00. Drugie kazanie poświęcone jest rodzinie katolickiej. Na sumie jest tak dużo ludzi, że nie mogę dostrzec z ambony końca stojących za drzwiami. Głośniki dobrze działają i ratują sytuację. Sumę śpiewa jednostajnym głosem ks. Czarnecki ze Służewa. W drodze powrotnej błogosławię dzieci, których jest bardzo wiele.

Na obiad czasu mało. Oglądamy po drodze budowę nowego domu parafialnego, zabudowania i ogród pleb[iański]. Wszędzie znać zastój i opuszczenie. Ks[ia]dz proboszcz jest ciężko chory i nie stać go na troskę detaliczną. A księża młodzi siedzą w szkole.

O godz. 15.00 bierzmowanie około 700 dzieci i młodzieży. Zachowanie przykądne. Katechizacja wypadła dobrze; dzieci garną się do odpowiedzi i zachowują się swobodnie. Przemawiam do nich. Śpiewają wiele.

Oglądam kościół, zakrystię, skarbcę, chrzcielnicę. Dzięki siostrze zakonnej wszędzie jest czysto. Rozmowa z ministrantami. Wizytacja kancelarii par[afialnej]; pokazują przeważnie nowe książki, świeżo zaprowadzone. A już z książką kasową – całkowita nieudolność.

18.00. Udajemy się na Mszę św., po której wygłaszam końcowe przemówienie o stanie parafii.

Ileć przechodzimy przez cmentarz, gromadzą się rodzice i podsuwają dzieci do błogosławieństwa. Jest ich zawsze bardzo dużo. Zadzierga się między nami a rodzicami bliski węzeł troski o te dzieci. Po wieczery oglądam mieszkanie sióstr zakonnych i plebanię.

Wyjazd z powrotem o godz. 20.00. By wydobyć się z plebanii, trzeba nie lada zrzeczności. Zgłaszają się też i pijacy. Jeden chciał koniecznie się spowiadać. Odesłałem go do jubilat z Powsina. Pewno doradził penitentowi wytrzeźwienie.

W drodze też widać wielu pijanych ludzi. W domu jesteśmy na 21.30.

29 lipca 1957

[Warszawa]

7.30. **Z[ofia Czacka]** z d[uszpasterstwa] d[obroczynnego] prosi o pomoc finansową dla d[uszpasterstwa] d[obroczynnego] w imieniu ks. Kliszki. Proszę, by ks. Kl[iszko] zabiegał o nabycie auta dla d[uszpasterstwa] d[obroczynnego] do przewożenia materiałów. Ks[iądz] K[liszko] będzie powoli przejmował podejmowanie darów i przesyłek.

Prowincjał bernardynów o. Niesłony¹¹⁹ przedstawia nowego prowincjała bernardynów¹²⁰ dla prow[incji] śląsko-opolskiej.

Ks[iądz] dr. **Gogolewski**¹²¹ otrzymał ostatecznie odmowę pozwolenia wyjazdu na studia do Rzymu. Wnoszę ponownie o rozpatrzenie sprawy, dodając, że odmowa wywoła zdziwienie w świecie cywilizowanym.

Delegacja ks. prał. Lubowieckiego w osobach p. K. Skraburskiego¹²² i in[nych], składa **film dźwiękowy** przedstawiający polską pielgrzymkę maryjną w Neviges, 1956 r.

O[jciec] **pasjonista** z Rawy Maz[owieckiej] wyjeżdża do m[iasta] Łodzi. Ubolewa nad tym, że duchowieństwo tak bardzo krytykuje biskupów (np. ks. Krzywickiego). Ubolewa nad modą, która weszła do świątyń. Ks[iądz] prał. **Kuczyński** dziękuje za prałaturę papieską.

Ks[iądz] **Petrzyk**¹²³ przedstawia nowego proboszcza¹²⁴ do Świętego Krzyża.

O[jcowie] **dominikanie** omawiają program urocz[ystości] ku czci św. Jacka w Krakowie i w W[arsza]wie.

13.00. B[isku]p **Korszyński**, ks. St[anisław] **Dawidziak**¹²⁵ z Buffalo i ks. K[azimierz] **Majdański** z Włocławka.

¹¹⁹ Chodzi zapewne o Józefa Sylwestra Niewiadomego OFM (1910–1987), ministra prowincjalnego prowincji Niepokalanego Poczęcia NMP Zakonu Braci Mniejszych 1951–1954; natomiast w latach 1954–1957 był nim Augustyn Chadam OFM (1916–2007).

¹²⁰ Chodzi o Eligiusza Smolińskiego OFM (1921–1977), kapłana zakonnego, ministra prowincjalnego prowincji Niepokalanego Poczęcia NMP Zakonu Braci Mniejszych 1957–1963. W zakonie od 1939; święcenia 1947. Gwardian klasztoru w Rzeszowie 1951–1957, wikary klasztoru w Kalwarii Zebrzydowskiej 1963–1965, gwardian klasztoru w Piotrkowie Trybunalskim 1965–1972. W 1957 utworzył archiwum prowincji, a w 1962 bibliotekę prowincji.

¹²¹ Tadeusz Gogolewski (1921–2003), kapłan archidiecezji warszawskiej. Święcenia 1950. Doktorat w 1952. W latach 1958–1964 studia specjalistyczne w Rzymie. Habilitacja 1972, profesura 1980. Wykładowca w WMŚD w Warszawie oraz na ATK.

¹²² Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹²³ Leopold Petrzyk CM (1889–1960), kapłan ze Zgromadzenia Księża Misjonarzy, administrator parafii pw. św. Krzyża w Warszawie i superior domu zakonnego księży misjonarzy 1945–1957. Do księży misjonarzy wstąpił w 1905; święcenia 1912. W latach 1918–1927 wikariusz w kościele pw. św. Krzyża w Warszawie oraz założyciel Sodalicii Mariańskiej przy kościele pw. św. Krzyża 1920; 1927–1933 superior domu i proboszcz parafii pw. Matki Bożej Różańcowej w Pabianicach; 1935–1945 dyrektor prowincji warszawskiej sióstr miłosierdzia; 1957–1959 superior i proboszcz parafii pw. Matki Bożej Różańcowej w Pabianicach.

¹²⁴ Chodzi o Tadeusza Olszańskiego CM (1921–1995), kapłana zakonnego, doktora teologii, proboszcza parafii pw. św. Krzyża w Warszawie od 1957. Do Zgromadzenia Księża Misjonarzy św. Wincentego a Paulo wstąpił w 1937; święcenia 1943. Autor wielu prac i publikacji z zakresu homiletyki, wykładowca w seminariach duchownych.

¹²⁵ Stanisław Dawidziak (1913–2000), kapłan diecezji włocławskiej. Święcenia 1940. Od 1946 duszpasterz w Buffalo w USA. Założyciel klubu „Polonia” i inicjator polskiego liceum. Zasłużony działacz polonijny. Po przejściu na emeryturę wrócił do Polski. Od 1993 kanonik kapituły kolegiaty sieradzkiej.

Księżda D[awidziaka] informuję o zasadach niesienia pomocy Polsce.

Ks[iądz] **Majdański** omawia sprawę współpracy lekarzy z kapłanami.

20.00. Zwiedzam **prace przy archikatedrze**. Było tu znowu włamanie, już czwarte w tym roku. Katedra nadal jest bez opieki. Drzwi boczne przy kaplicy literackiej są bardzo liche.

30 lipca 1957

[Warszawa]

7.30. Na Mszy św. p. **Siemieńscy**, proszą o błogosławieństwo na drogę do Kenii, dokąd udają się, by odwiedzić syna, po 10 latach niewidzenia go.

9.00. **Delegacja niewidomych** z prof. Dolańskim, m. Benedyktą i żołnierzami dziękuję za pielgrzymkę j[asno]g[órską]. Żołnierze składają kielich.

Andrzej Kawecki – stypendysta.

Członkinie instytutu Isi Zimińskiej¹²⁶ z Zielonki z prośbą.

Ks[iądz] prof. M[ieczysław] **Jankowski** prosi o organizację stopnia pośredniego dla muzyki k[ościelnej]. Projektuje rozbić komisję dla spraw organistowskich na dwie: samej muzyki i rozjemczą.

Ks[iądz] **Kraszewski**, gnębiony przez UB, przedstawia swoją sprawę. Proszę, by ratował swą wolność psychiczną, która jest warunkiem radości kapłańskiej. „Chcę ci odebrać radość, broń jej jak największego skarbu. Lepiej mężnie odepchnąć pokusy, choćby z zagrożeniem osobistym, niż długo ślimaczyć sprawę”.

Ks[iądz] kan. **Zasada**¹²⁷ z domu ks[ięży] emerytów składa resztę sumy ofiarowanej mi kiedyś przez ks. Czajkowskiego przed jego śmiercią na rzecz seminarium m[e]t[ro]-p[olitalnego]. Część sumy zadeklarowanej przez ks. Cz[ajkowskiego] już do mnie nie doszła. Podobno ks. Cz[ajkowski] sam rozdał, a część użyto na utrzymanie domu ks[ięży] emerytów.

13.00. **B[isku]p Zakrzewski** z Płocka przedstawia sprawę jednego z księży, którego chce utrzymać w Rz[ymie], chociaż miał być odwołany.

31 lipca 1957

[Warszawa]

7.30. D[okto]r **Giżycka**¹²⁸ i Ir[ena] Szamocka w sprawie tworzącej się spółdzielni lekarskiej „Ognisko”. Chcemy stworzyć punkt wymiany myśli, by określić możliwości pracy i stanowisko do różnych detalicznych pytań.

¹²⁶ Prawdopodobnie instytut działający od 1956 pod nazwą Wspólnota Przenajświętszej Trójcy, założony przez ks. Wacława Świerzawskiego (1927–2017), późniejszego biskupa diecezjalnego sandomierskiego.

¹²⁷ Walenty Zasada (1882–1969), kapłan archidiecezji warszawskiej, dyrektor Domu Księży Emerytów w Warszawie 1957–1960. Świącenia 1924.

¹²⁸ Irena Giżycka (ur. 1916), lekarz, kardiochirurg dziecięcy. Podczas II wojny światowej uczestniczka powstania warszawskiego.

D[okto]r Zofia **Zielińska**¹²⁹, kierowniczką instytutu świeckiego, prosi o pozwolenie na składanie ślubów prywatnych w zespole „Veritas et Caritas”. Deleguję o. Bajkę TJ¹³⁰.

Ks[iądz] Jan **Kosek**¹³¹ z diecezji włocławskiej.

Ks[iądz] Al[eksander] **Fedorowicz** mówi o Izabelinie. Tworzy się ośrodek pracy rekolekcyjnej; można by powiększyć teren.

10.00. Jerzy **Zdziechowski**¹³², prof[esor] z Londynu, przybył do Polski, by zorientować się w położeniu, i wraca. Ocenia sytuację ekonomiczną Polski i program emigracji na rzecz Polski. Czyni długi wywód.

B[isku]p **Kaczmarek** opracuje projekt listu o św. Jacku. Wziął materiały do opracowania.

Nowy zarząd prowincji ks[ięży] marianów (ks. Olgierd Nassalski¹³³) – przedstawia się. Przypominam nasze umowy z o. Łysikiem co do przejścia Bielan. Wręczam umowę naszą w Rzymie z 16 czerwca 1957.

Ks[iądz] **Subera**¹³⁴ z ATK omawia sprawę przeniesienia ATK z Bielan. Powtarzam swoje postulaty.

O[jciec] **Wilk Br[onisław]**, kapucyn przyjęty jako referent do Sekr[etariatu] Pr[ymasa] P[olski].

Miecz[ysław] **Kaftański**¹³⁵ z Zawichostu, człowiek dobrej woli, gotów do pracy charytatywnej w Kościele.

Ks[iądz] kan. **Kliszko** poproszony jest, by przejął sprawę transportów darów amerykańskich od SPP. Dotychczas prowadził to SPP, co pochłaniało wiele czasu. Ks[iądz] Kliszko obejmie odbiór transportów, a kontakty z rządem utrzyma ks. Kotowski.

17.00. **Sesja Maryjna** – ma na celu opracowanie planu Nawiedzenia Matki Bożej w parafiach. Obecni: bp Goliński, ks. Piotrowski, ks. Modzelewski. Ks[iądz] P[iotrowski] przedstawia opracowany gotowy projekt. Idzie on po linii projektu jasnogórskiego. Ustalamy szczegóły.

20.00. Po wieczery z ks. P[iotrowskim] i ks. M[odzelewskim] omawiamy niektóre sprawy diecezjalne.

¹²⁹ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹³⁰ Stanisław Bajko SJ (1908–2000), kapłan zakonny. Do jezuitów wstąpił w 1926; święcenia 1938. Duszpasterz akademicki w Toruniu 1945–1949 i w Łodzi 1950–1952. W 1952 aresztowany. Od 1968 sekretarz Komisji Ekumenicznej KEP. Wykładowca na Wydziale Teologicznym Bobolanum.

¹³¹ Jan Kosek (1912–1998), kapłan diecezji włocławskiej, kapelan kaplicy w Walentynowie 1953–1959. Święcenia 1950. Od 1959 proboszcz parafii w Zakrzewie k. Aleksandrowa Kujawskiego.

¹³² Jerzy Zdziechowski (1880–1975), ziemianin, polityk, ekonomista. Minister skarbu w latach 1925–1926. Związany z endecją, krytyk rządów sanacji. Od wybuchu II wojny światowej na emigracji.

¹³³ Antoni Olgierd Nassalski MIC (1924–1996), kapłan zakonny, prowincjał Zgromadzenia Księży Marianów Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny 1957–1958. Do marianów wstąpił w 1948; święcenia 1953. Pełnił również urząd radnego prowincji.

¹³⁴ Ignacy Leonard Subera (1907–1982), kapłan, historyk prawa, kanonista, prorektor ATK 1956–1966; 1972–1980, prodziekan Wydziału Prawa Kanonicznego 1954–1956. Święcenia 1933. Po wybuchu II wojny światowej zagrożony aresztowaniem w Poznaniu wyjechał do Warszawy. Kapelan w powstaniu warszawskim, podpułkownik WP. Od 1948 wykładowca na UW, od 1954 na ATK.

¹³⁵ Mieczysław Kaftański, działacz społeczny. W latach 1953–1955 pierwszy dyrektor Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Zawichoście.

SIERPIEŃ

1 sierpnia 1957

[Warszawa]

7.30. Trzynasta rocznica strasznego powstania warszawskiego. W kościołach odprawiają się Msze żałobne. W mojej kaplicy bracia **Jelowiccy**, Szczepan i Piotr¹ (kleryk), służą do Mszy św. Długo rozmawiam ze Szczepanem, który jest w stanie powszechnego wątpienia.

10.00. Grupa akademicka z Oxford i Chicago, goście KUL – „na 5 minut”. Mają skłonność do wywiadu; a więc PAX i „alians” katolicyzmu z komunizmem. Wyjaśniam stanowisko.

Ks[iądz] **Subera** z ATK pyta, czy można oddać domki na Bielanych marianom. Jestem zdania, że ATK sprawę traktuje łącznie wobec władz państwowych, gdyż ATK otrzymało nielegalnie całość, wpuściło ludzi niepotrzebnych, niech więc teraz sprawi, by ich zabrano wszystkich. Trzeba koniecznie zlikwidować konflikt między archidiecezją a ATK, gdyż tylko w tych warunkach można będzie mówić o kanonicznym ustawieniu ATK.

12.00. Ks[iądz] z **Kanady**, który odwiedził Polskę po 20 latach. Widzi ludzi smutnych, mijających niechętnie księdza w sutannie, spoglądających „wilkiem”. W swojej rodzinie widzi nędzę. Stwierdza, że za granicą nadal jest niechęć do nawiedzania Polski. Jest to walka z Narodem, a nie rządem.

Ks[iądz] **Peszkowski** z USA wraca do Orchard Lake. Prosi o pamięć o sem[inarium] polskim, gdyż brak dla jego pracy zrozumienia.

Młody ks. **Łapiński** Ryszard² z Kamiona, nowej parafii pod Skierniewicami; stworzył parafię, przeciwko której w 1951 wystąpiła spółdzielnia rolnicza i PZPR. Dziś w kilka miesięcy ksiądz zorganizował kaplicę i urządził sobie mieszkanie. Lud bardzo chętny i ofiarny.

14.00. U ks. prał. **Piotrowskiego** obiad po nominacji do kapituły, w gronie kap[ituli] m[e]t[ro]p[olitalnej]. Ks[iądz] P[iotrowski] chce wprowadzić nowe zwyczaje: obiad

¹ Piotr Jelowicki (ur. 1932), kapłan archidiecezji warszawskiej. Świecenia 1960. Absolwent KUL; kapelan siostr Rodziny Maryi w Aninie.

² Ryszard Łapiński (1918–2008), kapłan archidiecezji warszawskiej, administrator parafii w Kamionie Skierniewickim 1957–1974, doktor prawa kanonicznego. Świecenia 1943. Od 1974 organizator i proboszcz parafii pw. św. Łucji w Rembertowie.

skromny i bez napojów. Zagaja „stół” przyjaznym akcentem braterskiej wspólnoty. Odpowiadam pod koniec obiadu w tym samym duchu. Jesteśmy przywaleni pracą biurowo-papierową. Możemy zatracić towarzyski zmysł, który wiąże człowieka z człowiekiem. Ratujmy się chociaż w tym krótkim i rzadkim momencie obcowania towarzyskiego przy stole.

Oglądam budujący się kościół. Roboty poszły znacznie naprzód i wwyż. Muruje się górny kościół. Jednocześnie wypracowywuje się elementy stałe do okien i otworów z cementu według wzorów wczesnochrześcijańskich bazylik. Godz[ina] 16.30 w domu.

19.00. Nabożeństwo 40-godz[inne] u **franciszkanów**. Głoszę **rozmyślanie** o Królowej Anielskiej.

2 sierpnia 1957

Warszawa

Dziś o 5 rano stwierdzono nowe **włamanie do katedry**, kradzież wotów w kaplicy P[ana] Jezusa i rozbicie 5 puszek. Ma to znamiona prowokacji złośliwej.

7.30. Na Mszy św. **referentki diecezjalne** dla spraw zakonnych z ks. dyr. Dąbrowskim składają życzenia imieninowe.

8.30. Prof[esor] **Marzyński**. Polecam przyspieszyć prace przy katedrze, a więc: odbudowę kaplic bocznych, stolarskie roboty dla zakrystii, ołtarz wielki, drzwi boczne. Polecam, by pracownia przy Radzie Prymasowskiej przedstawiła projekt ołtarza, gdyż dotychczasowe zawiodły.

9.00. Młoda para akademicka po ślubie u bazylianów prosi o błogosławieństwo.

11.00. Suma w kościele **o[jców] kapucynów**, na uroczystość M[atki] Bożej Anielskiej. Głoszę kazanie. Po nabożeństwie obiad wspólny. O[jciec] prowincjał³ przypomina **Rywałd** i przeprosza za przykrości wyrządzone mi przez kapucynów na terenie Rywałdu. Wiem, że kapucyni nie spełnili dobrej roli w tej okoliczności. Wiedzieli dobrze o tym, że UB przywiozło prymasa. Starannie unikali wszelkiego „kontaktu”. W pokoju dzisiejszego prowincjała znalazłem „Księdza-Obywatela”. Kapucyni widocznie okupili się UB przez jakieś koncesje. Widocznie dlatego nowy prowincjał, domyślając się, że znam tajemnicę „współpracy” o[jców] kapucynów z UB, przeproszał mnie za wszystko, co mnie spotkało. A spotkało wiele. Jeszcze w Stoczku widziałem w ręku ubowców książki z biblioteki kapucyńskiej. Ojcowie wybraniali się przed UB od czasów rewizji. Dziękowałem o[jcu] prowincjałowi za mieszkanie w R[ywałdzie] i przepraszałem za książki, które pożyczyłem sobie z celi w R[ywałdzie].

16.00. Sesja **Kurii M[e]t[ro]p[olitalnej]** trwa do godz. 20.00. Brak bp. Majewskiego. Zajmujemy się głównie sprawami sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego] i nieładem

³ Chodzi o o. Archaniola Mariana Brzezińskiego OFMCap.

gospodarczym, który tam jest. Powołałem nadzwyczajną komisję gospodarczą do zbadania całości gospodarki.

3 sierpnia 1957

[Warszawa]

Kończę dziś 56 lat i 33 lata kapłaństwa. Dobrze rozeznaję całą moją nieudolność i lichą pracę, którą tak niewiele przyniosłem Bogu chwały. Czyż potrzeba jeszcze pełniejszego oddania się Trójcy Świętej przez Matkę moją Jasnogórską? Tylko Stolica Mądrości zdoła obronić Kościół św. przed moją małością i nędzą. Tylko ona zdoła naprawić tyle błędów, które popełniam co dzień. Oddaję się Tobie, Panno Można; Roztropna, Wierna, abyś uzupełniała moją słabość, nieumiejętność, niewierność. Te lata życia i pracy składam w Twoje czyste dłonie. Zwyciężyłaś – zwyciężaj.

7.30. W czasie Mszy św. był zespół „Ósemek” i wiele zakonnic. O godz. 9.00 przyjąłem zakonnice warszawskie. O godz. 11.00 przyjąłem zakony męskie. O godz. 12.00 przyjąłem kapitułę i duchowieństwo stolicy. Przemawiał bp Choromański. Był bardzo wzruszony. Wszystkim zebraniom mówiłem o zadaniach przygotowania do Millen[n]ium. Na obiedzie pozostała kapituła i domownicy. Dłuższy czas jeszcze bawili na ogrodzie, w rodzinnym usposobieniu.

O 16.00 przyjąłem grupę **medyków** złożoną z 9 osób. Wszyscy otrzymali obrazki, różańce i fotografie rzymskie. Pozostali dość długo.

Dzień był bardzo pracowity. Zgłaszało się wiele grup dzieci, młodzieży i delegacje niektórych parafii.

4 sierpnia 1957

W[arsza]wa – Radość

5.30. Msza św. w kaplicy.

6.30. Wyjeżdżam do **Radości** na konsekrację kościoła. Kościół niewielki, ale miły, dobrze urządzony. Proboszcz, ks. **Biernacki**, człowiek o zdrowym poczuciu artystycznym, przykładny kapłan, wszystko obmyślił starannie, tak że przebieg uroczystości był spokojny. W ciągu 3 i pół godziny konsekracja była ukończona. Po półgodzinnej przerwie, o godz. 11.00 ks. prał **Padacz** celebrował sumę. Wygłosiłem kazanie.

Na obiedzie byli członkowie rady parafialnej. Wiele ludu gromadziło się ciągle na przejściu z kościoła, przynosili dzieci, prosząc o błogosławieństwo.

Wróciłem do domu na godz. 16.00, okrężną drogą.

Obrzędy konsekracji prowadził ks. Sitkowski, który świeżo przybył z Ciechocinka, po kuracji. Nadal kuleje na nogę, która się nie goi.

Wieczorem odjechał abp Baraniak i ks. Kulczycki do Krynicy. Ułożyliśmy plany pracy na okres do 6 października, do dnia ingresu arcyb[isku]pa w Poznaniu.

5 sierpnia 1957

[Warszawa]

7.30. S[iostra] **Gulbin**⁴ w sprawie sytuacji u s[ió]s[tr] szarytek po zwolnieniu dyrektora ks. Moski. Wychwała jego pracę pod niebiosy.

B[ohdan] **Skąpski** – maszyny dla Jasnej Góry – wszystko się zatrzymało wskutek bezkrólewia na J[asnej] G[órze].

10.00. Diakon **Panek**⁵ – odkłada się święcenia kapłańskie na rok. Przyjął decyzję z uległością.

Ks[iądz] dziekan **Bogucki**⁶ w sprawie lokalizacji pod kościół dla parafii św. Jana Kantego. Omawiamy sytuację religijną na terenie stolicy. Ks[iądz] odbył kolędę; uważa, że 30 proc. tych ludzi odpada. Wielu nie chciało ks[iędza] przyjąć, dziwili się, po co ks[iądz] przyszedł. Ale są i tacy, którzy bardzo serdecznie przyjmują.

O[jciec] Włodzimierz **Krajczuski** CSSR⁷ z Newark N[owy] J[ork], wraca do siebie, prosi o błogosławieństwo.

Prowincjał o[jców] **pasjonistów**⁸ w sprawie lokalizacji na terenie Saskiej Kępy II. Popieram całą siłą tę sprawę, bo tą drogą może powstać parafia. A tam parafia jest potrzebna.

Ks[iądz] dziekan⁹ ze **Skierniewic** – ustala się termin poświęcenia sztandaru kolejarzy.

Nowy **generał o[jców] paulinów** **Ludwik Nowak** zgłasza się z o. Kajetanem Raczyńskim. Poruszają sprawę **Instytutu Maryjnego** na J[asnej] G[órze]. Uznają potrzebę pomocy świeckich. Natomiast są zdania, że pracownicy I[nstytutu] M[aryjnego] powinni mieszkać poza klasztorem. Biura I[nstytutu] M[aryjnego] pozostałyby na Jasnej Górze, ale w innym miejscu, gdyż pokoje królewskie muszą służyć księżom.

Nowy prowincjał o[jców] werbistów **o. Feliks Zapłata**¹⁰ – zgłasza się. Porusza sprawę lokalizacji w W[arsza]wie. Ponawiam swoją obietnicę przyjęcia do Warszawy.

Ks[iądz] Wł[adysław] **Miziołek**, prefekt sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego] – proponuję objęcie stanowiska rektora sem[inarium] metrop[olitalnego] po ks. Kwiecińskim. Dwa dni do namysłu.

⁴ Maria Gulbin (?–1962), siostra ze Zgromadzenia Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo. W okresie międzywojennym posługiwała w lubelskim domu szarytek. Zaangażowana w pomoc ubogim i działalność społeczną. W okresie II wojny światowej niosła pomoc Żydom.

⁵ Marian Panek (1933–2012), kapłan archidiecezji warszawskiej. Święcenia 1958. Od 1965 kolejno proboszcz parafii w Sobocie koło Łowicza, następnie w Rybnie koło Sochaczewa, w Złakowie koło Łowicza. W latach 1984–2009 proboszcz parafii pw. św. Wawrzyńca Diakona i Męczennika w Wilkowie. Działacz społeczny oraz animator lokalnych społeczności.

⁶ Teofil Bogucki (1908–1987), kapłan, proboszcz parafii pw. św. Jana Kantego 1952–1974. Święcenia 1936. W czasie II wojny światowej kapłan AK, powstaniec warszawski. Proboszcz parafii pw. św. Stanisława Kostki 1974–1987. Opiekun duchowy bł. ks. Jerzego Popiełuszki. W 1984 powołał Ruch Obrony Życia im. ks. Jerzego Popiełuszki.

⁷ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁸ Chodzi o o. Jana Wacława Wszędźrównego CP.

⁹ Chodzi o ks. Michała Chojckiego.

¹⁰ Feliks Zapłata SVD (1914–1982), kapłan zakonny, prowincjał polskiej prowincji księży werbistów 1957–1960, doktor nauk teologicznych, specjalista z zakresu misjologii. Do zgromadzenia wstąpił w 1935, święcenia 1941. Rektor NSD diecezji opolskiej 1948–1952. Habilitacja 1972.

Ks[iądz] Filipiak, Ormianin, b[yły] proboszcz [Żydowa] k. Gniezna, chce przyjąć jakąś pracę w diec[ezji] w[arszawskiej] lub gn[ieźnieńskiej].

18.00. Poświęciłem Bibliotekę Wiedzy Chrześcijańskiej przy ul. Piwnej, stworzoną przez s. M[arię] Franciszkę (p. Tyszkiewiczowa) na miejsce tej, która spłonęła na Litewskiej.

6 sierpnia 1957

[Warszawa]

Wczoraj „Nowa Kultura” napadła na Jasną Górę w art[ykule] *Czerwone i czarne*. A dziś o godz. 6.30 **wyprowadziłem Pielgrzymkę Warszawską** na Jasną Górę. Jest to pielgrzymka dziękczynna za odzyskaną wolność prymasa i poprawę pracy dla Kościoła św. Wielka rzesza wypełniła kościół pauliński. Krzątał się bardzo nowy generał ojciec Nowak. Pomagał mu o. Kajetan Raczyński. Wygłosiłem słowo Boże, w którym przytoczyłem wiele przykładów czci ku Matce Bożej w świecie (Meksyk, Sycylia, przełęcz św. Bernarda). Zaprotestowałem przeciwko artykułom w prasie warszawskiej, w których systematycznie podrywa się autorytet Jasnej Góry.

10.00. Ks[iądz] **Rękas**¹¹ z Apostolstwa Chorych przedstawia sytuację w pracy. Pragnie przenieść sekretariat A[postolstwa] Ch[orych] do Warszawy. Widzi wielki nieład w szpitalach, które nie mają stałej obsługi, gdyż pielęgniarki nie mogą wytrwać długo w pracy, przenoszą się do lepszej i lepiej płatnej. Warto zrobić kurs dla kapłanów szpitalnych. Szpitale nie robią trudności; już wracają ołtarze, są Msze św. i nauka religii.

Prow[incja] ks. **Czapla** w sprawie o. Turowskiego w Rzymie; ma nadal pozostać w Rz[ymie] dla utrzymania równowagi emulacyjnej wśród Polonii rzymskiej.

Ks[iądz] **Drozdowski**¹² z Leopoldowa, dziś na Śląsku, prosi o obronę przed oszczercami i o ekskardynację z diec[ezji] pińskiej.

Ks[iądz] **Kałczyński**¹³ przynosi księgę kasową z Wilanowa; istna nędza buchalteryjna.

Dyr[ektor] **Jan Kadłubek**¹⁴ ze Zjednoczenia Polsko-Narodowego w Ameryce wyraża gotowość niesienia pomocy rodakom.

¹¹ Michał Rękas (1895–1964), kapłan archidiecezji lwowskiej. Święcenia 1919. Założyciel stowarzyszenia Apostolstwa Chorych 1929. Kierownik redakcji katolickiej Radia Lwów. Po zakończeniu II wojny światowej przybył do Katowic, gdzie od września 1945 działała przeniesiona ze Lwowa krajowa centrala Apostolstwa Chorych. Wzniósł też w 1946 audycje radiowe dla chorych, jednak po krótkim czasie zostały one przez komunistyczne władze zakazane.

¹² Tadeusz Drozdowski (1909–1981), kapłan diecezji pińskiej. W latach 1947–1949 organizator parafii w Leopoldowie (diecezja siedlecka), a następnie w latach 1949–1953 jej pierwszy proboszcz. W 1953 urlopowany z powodu wytoczonej przeciwko niemu nagonki za ziołolecznictwo.

¹³ Henryk Kałczyński (1893–1977), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Piotra i Pawła w Pyrach 1946–1977, dziekan piaseczyński. Święcenia 1923.

¹⁴ Jan Kadłubek, działacz polonijny w Stanach Zjednoczonych Ameryki, jeden z inicjatorów założonego w 1952 Zjednoczenia Polaków w Ameryce.

Ks[iądz] prob. **Piórkowski** z Żoliborza w sprawie k[ości]o[ła] św. Jerzego w Cytadeli.

15.00. Oglądam **sekretariat Wydziału Spraw Zakonnych** przy al. Wojska Polskiego 12. Ks[iądz] dyr. Dąbrowski pokazuje mi urządzenia WSZ, a p. B[ohdan] Skąpski – prace Instytutu Maryjnego. Zrobiliśmy pewne przesunięcia. P[an] Skąpski dostał na swoje biuro pokój przy schodach na parterze. W garażach przesunięto skład do części dużego garażu, a składy oddano na pracę powielaczkom. W ten sposób poprawi się warunki pracy ludziom.

Z WSZ pojechałem do parafii **Matki Bożej Różańcowej**, by obejrzeć budujący się kościół parafialny. Po długim zastoju wywołanym zakazami stalinowców kościół zaczęto wznosić na fundamentach przedwojennych. Powiększono projekt prof. Mączyńskiego¹⁵ o absydę i prezbiterium. Praca wyszła z piwnic i jest na poziomie 6 metrów od kościoła dolnego. Pracuje tu wiele kobiet, ofiarnie, dobrowolnie. Staruszki podnoszą cegłę do windy. Wszystko bardzo prymitywne, zwłaszcza urządzenia techniczne i rusztowania. Brak cementu. Cegła dopisuje. Większość materiału zdobywa się „na lewo” albo z ofiar dobrowolnych ludzi. Jest to krwawe budowanie, gdyż od gwoźdźcia do cegły trzeba wszystko zdobywać z wielkim trudem.

7 sierpnia 1957

[Warszawa]

7.00. Msza św. u s[ió]s[tr] **loretanek** i oglądanie drukarni loretańskiej. Siostry pokazały mi cały swój dobytek, który jest dobrym obrazem upośledzenia naszego. Kilka starych gratów powiązanych sznurkami pracuje na rzecz Kościoła. A więc drukują rubricelle¹⁶, organy administracji diecezjalnej, jeden lub drugi katechizm. Na 20 pozycji zgłoszonych do planu wydawniczego na rok b[ie]ż[ący] odrzucono prawie wszystko. Pozostały skromne resztki, które nie są w stanie zaradzić potrzebom 28 milionów katolików.

10.00. P[an] **Stemler** informuje o planach Rady Polonii, na tle listów p. Świątlika¹⁷. Dążenia p. **Adeli Łagodzińskiej** zostały zahamowane. R[ada] P[olonii] stoi jednak na stanowisku własnej dystrybucji i nie chce zgodzić się na kontrolę i współpracę z komitetem „Repatriantów”. Pracę podejmie w Polsce, gdy zbierze większe sumy.

^a W rękopisie błędnie: Mączyńskiego.

¹⁵ Zdzisław Mączyński (1878–1961), architekt, profesor zwyczajny architektury, pracownik naukowy Politechniki Warszawskiej, dziekan i prorektor. W okresie międzywojennym jeden z czołowych warszawskich architektów. Autor projektów i realizacji ponad 70 obiektów, w tym wielu kościołów.

¹⁶ Kalendarz liturgiczny.

¹⁷ Chodzi o Franciszka Xawerego Świątlika (1892–1981), działacza polonijnego w USA, profesora Marquette University w Milwaukee, działacza Związku Narodowego Polskiego. Od 1936 prezes Polskiej Rady Międzyorganizacyjnej w USA. Założyciel i prezes Rady Polonii Amerykańskiej.

11.00. Trzej **amerykańscy księża**: Hieronim Smolarz¹⁸, Wincenty Borkowicz¹⁹ i Piotr Walkowiak²⁰ z pielgrzymką około 40 osób, przyjęci. Ks[ia]dz Borkowicz wygłasza gorące przemówienie, pozdrawiając od kard. Mooneya²¹ i bp. Woźnickiego.

12.00. Ojciec Augustyn **Rosiński** z Niepokalanowa prosi o udział w uroczystościach na 30-lecie Niepokalanowa i 40-lecie Milicji Niepokalanej. Ustala się termin 15 grudnia br. Starania o „Rycerza Niep[okalanej]” zawiodły całkowicie. Maszyny zdemontowano, ale ich nie zwracają. Proszę o przygotowanie większej ilości **krzyży** na Wielki Piątek w związku z hasłem „wierność Krzyżowi”.

12.30. Ojciec generał **dominikanów**²² i rada prowincjalna przybyli z hołdem. W rozmowie prywatnej proszę ojca generała, by zwrócił uwagę na Lublin jako dobry ośrodek pracy katolickiej przy KUL, by można było więcej zrobić dla rozwoju kultury relig[ijnej]. Ojciec generał pozostanie 2 tygodnie na uroczystościach ku czci św. Jacka.

16.00. Wracają księża amerykańscy, by wziąć listy dla ks. Szymanowskiego. Byli szczęśliwi jak dzieci, dziękowali za przyjęcie. Dobrze oceniali sytuację w Polsce.

8 sierpnia 1957

[Warszawa]

10.30. Ks[ia]dz dr **Miziolek** przynosi odpowiedź na pytanie, czy przyjmie obowiązki rektora sem[inarium] metropol[italnego]. Wyraża zgodę, pełen obaw, czy zdrowie wytrzyma. Wyjaśniam, jak oceniam pracę wychowawczą w seminarium. Pragnę wyzwolić je ze stylu policyjnego, aby więcej było tu ducha nadprzyrodzonego i świadomości, że Bogu się służy wszędzie, bardziej niż ludziom – Bogu w ludziach.

Ks[ia]dz **Trochonowicz**²³ z Janowa Lub[elskiego] podnosi sprawę organizacji b[yłych] więźniów Dachau, księży. Gdy upadł ZBoWiD, powstała sprawa reprezentacji księży-więźniów na zjazdach międzynarodowych więźniów z Dachau. Dziś tam księży nie ma i o Polsce mało się słyszy. Wyrażam obawę, że dotychczasowa akcja księży więźniów nie jest popularna w społeczeństwie. Gdyby się chciało ją podejmować, trzeba to czynić bardzo ogłędnie.

Ks[ia]dz prał. **Ugniewski** przedstawia sprawę zabezpieczenia Fundacji im. Piusa XI w Chotomowie. Otrzymuje odpowiednie dekrety.

¹⁸ Hieronim Smolarz, ksiądz archidiecezji Detroit, duszpasterz polonijny. Święcenia 1921.

¹⁹ Wincenty Borkowicz (1898–?), kapłan archidiecezji Detroit, dziekan dekanatu Centralnego Detroit od 1952, duszpasterz polonijny. Święcenia 1921.

²⁰ Piotr Walkowiak (?–1967), kapłan archidiecezji Detroit, duszpasterz polonijny, proboszcz parafii pw. św. Floriana w Hamtramck (Michigan) od 1938.

²¹ Edward Aloysius Mooney (1882–1958), arcybiskup metropolita Detroit 1937–1958, kardynał. Święcenia 1909. Od 1926 arcybiskup tytularny; kardynał 1946.

²² Chodzi o Michaela Browne’a OP.

²³ Franciszek Trochonowicz (1906–1969), kapłan diecezji lubelskiej, proboszcz parafii w Janowie Lubelskim 1955–1969, dziekan janowski. Święcenia 1937. Więzień KL Dachau.

Ks[iądz] **Subera** informuje, że wprowadził ks[ięży] marianów na Bielany, a mianowicie do willi, do domku królewskiego i do kościoła. Księża marianie celebrowali już w niedzielę sumę. Natomiast INCO robi zamieszanie i nie chce się wyprowadzić, szukając interwencji u władz administracyjnych.

Ks[iądz] K. **Dobrzycki**²⁴, b[yły] promotor osobistego poświęcenia się Sercu Jezusowemu. Dziś zajmuje się procesem informacyjnym bp. Łozińskiego. Zwracam uwagę, że w Rzymie jest prowadzony ten sam proces jako *causa Romana – Pinscensis*²⁵ i już są ogłoszone *quaestiones*. Ks[iądz] D[obrzycki] uważa, że jego pracą jest zbieranie materiału do życiorysu. Dziś chce iść do zakonu sercanów. Prosi o poparcie u administratora ap[ostolskiego] – dla wejścia do klasztoru. Nie mogę się do tego wtrącać.

Ks[iądz] Ludwik **Szepeta**^a z Godzianowa, po długich wędrówkach osiadł w G[odzianowie]. Przedstawia ciężki stan moralny parafii. Prosi o odwiedzenie.

Ks[iądz] **Ulatowski Stefan z Anina** na długiej rozmowie o jego stylu kapłańskim do Anina i teraz, od Anina poczynając.

Ks[iądz] **Gogolewski** pyta, czy może liczyć na dewizy z PKO prymasa na opłatę biletu do Rz[ymu]. Całkowicie zapłacić bilet.

9 sierpnia 1957

Warszawa – Łaski

7.30. Msza św. w domu. Z katedry dochodzą wieści o nowej próbie włamania się. M[aria] Okońska informuje o rozmowie z o. generałem Nowakiem w sprawie Instytutu Maryjnego. Obecny był przy tym B[ohdan] Skąpski i o. Paweł.

9.00. Adwokat Zofia **Pijanowska** (Pokrywkowo) w sprawie procesu przeciwko parafianom z Cechówki, którzy usunęli ks. Kwiatkowskiego. Jest obrońcą oskarżonych przez ks. K[wiatkowskiego]. Pragnie interweniować u wiceministra Sadurskiego²⁶, by zwęzić zakres procesu. Jestem zdania, że ks. K[wiatkowski] jest tak bardzo niepoczytalny na skutek choroby alkoholizmu, że nie zdaje sobie sprawy z tego, że ten proces może łatwo zamienić się w oskarżenie publiczne samego oskarżyciela. Mogą wypłynąć prywatne sprawy księdza K[wiatkowskiego], a wtedy skompromituje się ksiądz Kw[iatkowski] i parafia, która takich ludzi stawiała za wzór „patriotyzmu”.

9.30. Szwed Georg **Landy** wraca do Sztokholmu; zabiera list do bp. Müllera²⁷.

^a W rękopisie błędnie: Lepete.

²⁴ Kazimierz Zygmunt Dobrzycki (1900–1974), ksiądz, kierownik duchowy Służebnicy Bożej Rozalii Celakówny, pielęgniarki i mistyczki. Wraz z nią zabiegał o uznanie intronizacji Chrystusa Króla w Polsce.

²⁵ Łac. sprawa rzymsko-pińska.

²⁶ Franciszek Sadurski (1911–2000), prawnik, podsekretarz stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości 1957–1959. W latach 1951–1954 sekretarz Naczelnej Rady Adwokackiej. Prezes Naczelnej Rady Adwokackiej 1959–1964.

²⁷ Johannes Erik Müller (1877–1965), biskup diecezjalny Sztokholmu 1953–1957. Świecenia 1903. Od 1922 biskup tytularny i wikariusz apostolski Szwecji. Pierwszy od czasów reformacji katolicki biskup Sztokholmu. Od 1957 arcybiskup *ad personam*.

10.00. Ks[iądz] prał. Szlenk²⁸, wicerektor, którego powiadamiam o zamiarze zmiany na stanowisku rektora. Ks[iądz] Kwieciński musi odejść, gdyż nie wywiązuje się dobrze ze swoich obowiązków wychowawcy i gospodarza. Upprzedzam ks[iędza] wicerektora i proszę, by trwał na stanowisku, na którym przetrwał najcięższe chwile nagonki „patriotów”.

11.00. Przyszła wiadomość, że dziś rano zmarł ks. **Jan Czuj**. Był to bardzo pracowity człowiek, który dokonał wielu cennych przekładów pism ojców Kościoła. Jako naukowiec nie był głęboki. Doktoraty dawał bardzo łatwo. Jako polityk był bardzo niefortunny. Rozzuchwiał swoją miękkością „patriotów”. Brak szerszego wykształcenia katolickiego doprowadził do wielkiego mętniactwa „społeczno-politycznego”, któremu patronował ks. Czuj. Typowy przedstawiciel „c[esarsko-]k[rólewskiej]”²⁹ polityki kościelnej”. Chciał mnie wciągnąć w „piaseczczyznę”. Po moim powrocie z więzienia wyrażał ubolewanie nad swoimi pomyłkami. Ale nie wyzbył się politykowania. Przynosił wiele szkód Kościołowi polskiemu w okresie stalinizmu. Z mojego aresztowania był zadowolony. Niech mu Bóg wybaczy jego błędy.

Ks[iądz] St[anisław] **Hermanowicz**³⁰, proboszcz z Miłonic k. Krośniewic. Jest zdania, że na małej parafii 1700 dusz nie jest wykorzystany należycie. Kościół rozebrany przez Niemców, czeka odbudowy; lud farnski jest odzwyczajony od świątyni. Radzę, by popracował nad odbudową świątyni. Za rok niech się przypomni.

S[iotra] M[aria] **Teresa**³¹ ze zgrom[adzenia] s[ió]s[tr] Maryi Niepokalanej w Marsyli opiekującego się głuchoniemymi i niewidomymi. Pragnie założyć dom Zgromadzenia w Polsce. Wyjaśniam, że obecnie nie byłoby warunków. Radzę wzmocnić naprzód zgrom[adzenie] we Francji, a może po kilku latach podjąć próbę na nowo.

Ks[iądz] **Wacław Czapla**³², misjonarz, pracował dotychczas w Australii, o czym mówi wiele ciekawych rzeczy. Dziś udaje się do USA do pracy wśród Polonii. Prosi o błogosławieństwo na drogę.

Ks[iądz] **Tadeusz Seget**³³, który miał zlecenie udania się do mieszkania ks. prof. **Kellera** przy ul. Kozińskiego 41 m. 2. Składa protokół ze swej wizyty. Stwierdza, że tu

²⁸ Eugeniusz Szlenk (1895–1969), kapłan, doktor filozofii, szambelan Jego Świątobliwości, egzaminator posynodalny, cenzor ksiąg religijnych, wiceregens WMSD w Warszawie od 1957. Święcenia w 1913. Rektor WMSD w Warszawie 1953–1956.

²⁹ Tzn. polityki kościelnej odwołującej się do tradycji relacji państwo–Kościół panujących w Austro-Węgrzech. Kościół katolicki cieszył się wieloma przywilejami, ale był całkowicie podporządkowany władzom państwowym i uzależniony od nich finansowo.

³⁰ Stanisław Hermanowicz (1919–1998), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Stanisława Biskupa w Miłonicach 1955–1960. Święcenia 1945. W latach 1960–1963 proboszcz parafii pw. św. Piotra i Pawła w Skuławach. Proboszcz parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Rokitnie 1963–1972. Proboszcz parafii pw. św. Wincetego a Paulo na Targówku w Warszawie 1972–1994.

³¹ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

³² Wacław Czapla CM (1908–1971), kapłan, członek Zgromadzenia Księży Misjonarzy. Święcenia 1931. Misjonarz w Chinach. Po wydaleniu przez komunistów w latach 1949–1953 duszpasterz w Brisbane w Australii, później w Stanach Zjednoczonych Ameryki.

³³ Tadeusz Seget (1902–1993), ksiądz archidiecezji warszawskiej. W 1939 wywieziony na Sybir. Święcenia 1951. Od 1958 proboszcz parafii pw. Matki Bożej Anielskiej w Korabiewicach.

mieszka „pan profesor Keller z żoną i córeczką i wykłada na KUL filozofię”. Dostał się do mieszkania, rozmawiał z młodą panią i widział zabawki dziecięce. To ta wizyta wywołała list ks. Kellera do mnie, oświadczającego, że występuje ze stanu duchownego.

Ks[iądz] **Oźga**³⁴ z diecezji chełmińskiej po wyjściu z więzienia, urlopowany, pracuje w Kłodzku wśród s[ió]s[tr] franciszekanek. „Poszedłbym jeszcze raz do więzienia dla chwały Bożej” – mówił. Starał się apostołować wśród żołnierzy. I dziś prowadzi stałą korespondencję z żołnierzami; ma ich około 500, w każdym niemal większym oddziale jakiegoś działacza katolickiego. Chciałby stworzyć świetlice katolickie dla żołnierzy. Zaczyna pracować w hotelach robotniczych.

15.00. Z ks. prał. Ugniewskim oglądam spalony gmach gimnazjum na **Bielanach**. Ks[ięża] marianie już zajęli willę. Wszędzie kręci się wiele ludzi, mnóstwo dzieci. ATK zrobiła tu istne zbiorowisko różnych ludzi; wpuszczono nawet zakład przemysłowy INCO, zależny od PAX, i to w pobliżu zabytkowych domków kamedulskich. Ogromny gmach, wypalony od wewnątrz, w części odbudowany i zajęty przez ATK. W sumie jest tu wielka nędza, choć włożono w to 4 miliony. Oprowadza nas ks. Subera, który ciągle ostrzega marianów, by nie prowadzili rozmów z INCO, gdyż to może opóźnić zwrot pomieszczeń. Wprowadziła ich tu ATK i do niej należy usunięcie intruzów. INCO nie ustaje w zabiegach u rządu, by tu zostać.

Poleciłem ks. prał. **Ugniewskiemu**, by powierzył jakiemuś inżynierowi sporządzenie **planu zniszczonej budowli**, by można było ocenić kosztą odbudowy, stan murów itp.

Sprawa **pogrzebu ks. Czuj** nabiera niemiłych wymiarów. Ks[iądz] Sitkowski samowolnie zgodził się na pogrzeb w a[rchi]katedrze. Zdaje się, że później namówił bp. Choromańskiego do aprobaty swego kroku. Pogrzeb miał się odbyć w katedrze. Zmuszony byłem wtrącić się w tę sprawę. Skierowałem ks. Ugniewskiego do Otwocka, gdzie urzędował ks. Sitkowski, z zapytaniem do bp. Ch[oromańskiego], czy prawdą jest, że zgodził się na pogrzeb z katedry. Prosiłem, by oświadczył, że ja jestem przeciwny, gdyż ks. Czuj zbyt wiele szkody wyrządził Kościołowi, by go tak honorować. Nadto pogrzeb z katedry wyglądałby na pokwitowanie czynów. Pomimo swych zasług w dziedzinie patrologii ks. Czuj nadużył swego autorytetu przeciwko hierarchii kościelnej i interesom Kościoła. Za granicą pogrzeb z archikatedry byłby niezrozumiały; uznano by to za symptom polityczny. Nie otrzymałem dziś odpowiedzi.

16.00. Udałem się do Lasek, by w ciszy puszczy schwytać nieco powietrza dla płuc i odpoczynku dla serca. Wieczorem pracowałem nad aktami warszawskimi.

³⁴ Feliks Oźga (1917–1973), kapłan diecezji chełmińskiej. Świecenia 1948. Aresztowany i więziony w latach 1951–1955. Następnie w latach 1957–1958 pracował na terenie archidiecezji wrocławskiej. Od 1959 ponownie w diecezji chełmińskiej.

10 sierpnia 1957

[Warszawa]

Po Mszy św. o godz. 7.30 rozmowa z **matką Benedyktą** na temat lokalu przy ul. Filtrowej dla Instytutu Pomocnic Maryi Wspomożycielki Kościoła. Mieszkanie dobre, ale są tam dwie staruszki, przyjęte warunkowo, które dziś nie chcą się wyprowadzić.

9.00. Powrót do Warszawy. Sesja kurialna zaczyna się o godz. 10.00. Na początku wynika sprawa pogrzebu ks. Czuja. Ks[iaźdz] Sitkowski wcale się nie pokazał. B[is-ku]p Choromański usprawiedliwia decyzję tym, że przecież ks. Czuj był „parafianinem”. Wyraziłem zgodę na pogrzeb ks. Czuja z kościoła pokarmelickiego, przy semin[arium] metropolitalnym, gdyż tam zmarły był profesorem przez długie lata. Wyjaśniłem b[isku]-powi swoje stanowisko. „Nie mam zamiaru prowadzić dyskusji, rozumiem o co ks[iędzu] prymasowi chodzi” – dodał ks[iaźdz] biskup.

Sesja zajęła się dziś wyłącznie personaliami. Doszliśmy do wniosku, że trzeba będzie zasuspendować ponownie ks. Oraczewskiego, gdyż zgorszenie daje zbyt wielkie. Ludzie nie chcą go już widzieć przy ołtarzu. Na sesji nie było prał. Kaulbersza i bp. Majewskiego. Skończyła się o godz. 14.00.

Na obiedzie jest ks. **Dawidziak** z USA. Zabiera obszerny list do prał. Wycisły z NCWC, cały program pomocy dla biednych w Polsce.

15.00. Prof[esor] Jerzy **Zdziechowski** na umówiony d[alszy] c[iąg] rozmowy. Profesor ocenia postawę emigracji i jej nowe zadania. Chce, by potęgował się kontakt Polonii zagranicznej z Ojczyzną. Widzi niechęć kół kierowniczych emigracji do tej inicjatywy. Widzi niechęć tych kół do linii polityki kościelnej Episkopatu w Polsce. Ale sam uznaje słuszność tej linii w obecnej rzeczywistości. Krytycznie ocenia taktykę kierowników emigracji. Wykładał swoje stanowisko. Rozmowa trwa 2 godziny.

20.00. Ks[iaźdz] **Modzelewski** referuje projekt statutu K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]. Ustalamy zasadniczą linię podziału kompetencji między dwóch wikariuszów generalnych i między 8 wydziałów kurialnych. Przewiduje się ogłoszenie statutu w najbliższych dniach. Reorganizacja kurii idzie naprzód. Już dziś jest 7 referatów. Każdy wikariusz generalny będzie stał na czele 3 lub 4 wydziałów. Pracować będą referenci.

11 sierpnia 1957

[Warszawa]

10.30. **Święcenia kapłańskie** w archikatedrze warszawskiej. 25 diakonów diecezjalnych, 2 diakonów franciszkańskich i 4 subdiakonów. Uroczystość trwała bardzo długo. Ukończyła się o godz. 14.00. Wzięło w niej udział bardzo wiele ludzi, przybyłych z prowincji. Prawie cały tekst święceń był czytany po polsku z ambony. Ceremonię prowadził ks. Sitkowski, który poruszał się z trudem wskutek chorej nogi.

O godz. 14.30 obiad w seminarium metropolitalnym i przemówienie do neoprezbiterów.

17.00. **Poświęcenie kościoła św. Jacka na Nowym Mieście** po odbudowie. Cała główna nawa wykończona i wytynkowana. Gotyk świątyni wzorowany na katedrze św. Jana, dobrze wychodzi. Uderza pustka wnętrza wskutek braku ołtarzy i mebli. Mszę św. w rycie dominikańskim sprawuje generał o[jców] dominikanów³⁵, przybyły z Rzymu na moje zaproszenie. Głoszę kazanie o św. Jacku. Rozpoczynamy w ten sposób „Rok Jackowy” na 700-lecie jego śmierci. O[jciec] generał jest zachwycony ludem i jego przywiązaniem do Kościoła. Podziwia sposób odnoszenia się ludu do hierarchii i duchowieństwa. Istotnie, zebranie było olbrzymie. Wielki kościół był wypełniony po brzegi. Niezwykły upał i duszność w świątyni. Z trudem wydostaliśmy się na zewnątrz i do klasztoru.

W czasie wieczery przemawiał o[jciec] prowincjał³⁶, przeor warszawski³⁷, ja i o[jciec] generał. Wszystkie przemówienia były po włosku.

Wróciliśmy do domu na godz. 21.30.

12 sierpnia 1957

[Warszawa]

7.30. B[ohdan] **Skąpski** w sprawie organizacji Instytutu Maryjnego. Objęto nowy lokal na Szucha. Poprawia się sytuacja na J[asnej] G[órze] dla I[nstytutu] M[aryjnego].

M[atka] **Edyta** omawia sprawę funduszu dla apteki dobroczynnej, gdzie zbierałoby się leki otrzymywane z zagranicy.

Stefania **Jarkowska**³⁸, chora na raka, udaje się do Manchester, prosi o błogosławieństwo. Pragnie mieć pomoc księży w M[anchester]. Daję jej adresy do ks. Okońskiego i do ks. Staniszewskiego. Biedne stworzenie, aktorka, oddana Bogu, a dziś mężna, pomimo ciężkiej choroby.

Przesyłam ks. Piotrowskiemu program Nawiedzenia N[ajświętszej] Maryi P[anny] dla archidiecezji warszawskiej.

Generał o[jców] **karmelitów**³⁹ po odbyciu wizytacji klasztorów w P[olsce] wraca do Rzymu. Zabiera list do m. Fides⁴⁰ w sprawie książek i przesyłek lekarstw dla chorych w Polsce. Jest zadowolony ze swojej wizytacji. Jest zdania, że stan zakonów karmelitańskich jest dobry. Uporządkował sprawy u s[ió]s[tr] karmelitanek w W[arsza]wie.

³⁵ Chodzi o o. Michaela Browne’a OP.

³⁶ Chodzi o o. Bertranda Jana Czyrka OP.

³⁷ Chodzi o Urbana Mieczysława Szeremeta OP (1910–1992), kapłana zakonnego. W latach 1950–1956 przeor klasztoru dominikanów na warszawskim Służewie i socjusz prowincjała. W latach 1969–1972 przeor klasztoru w Jarosławiu, następnie we Wrocławiu.

³⁸ Stefania Jarkowska (1898–1959), aktorka. Absolwentka Szkoły Dramatycznej 1919. Występowała w teatrach Łodzi, Warszawy, Lwowa. Po II wojnie światowej grała na scenach warszawskich. Od 1957 ze względu na stan zdrowia nie występowała.

³⁹ Chodzi o przełożonego generalnego karmelitów bosych o. Anastasia Alberta Ballestrero OCD.

⁴⁰ Fides Dionizja Tomkowicz CSFN (1894–1964), w latach 1946–1959 prokurator generalna Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu; wcześniej podmistrzyni nowicjatu w Grodnie, przełożona domu w Wilnie i w Warszawie.

11.30. Ks[iaǳ] **Cząstka**⁴¹ występuje z projektem powołania zakonu do walki z alkoholizmem. Chce oprzeć bractwo trzeźwości o prawo o stowarzyszeniach. Chce zorganizować dla rządców diecezji jakiś kurs informujący o stanie alkoholizmu.

12.00. **Wizytator OMI**⁴² doradzał, by małe rezydencje likwidować i wracać do klasztorów. Jest to niezgodne z sytuacją, w której łatwiej mogą utrzymać się małe rezydencje, niż duże. Proszę, by rezydencja w Pruszkowie była utrzymana.

Ks[iaǳ] **Chwaluczyk**⁴³ przyjeżdża z Murzasichla z kolonii rodzin warszawskich. Prosi o poświęcenie obrazu w M[urzasichlu] w drodze powrotnej z Zakopanego przez Poronin. W organizacji k[olonii] r[odzin] zawiodła Zofia Kowalska, której od 2 tygodni nie ma w M[urzasichlu]. Rodziny natomiast zapragnęły, by wszystko za nie pokryć, nawet zamożne.

J. **Mielczarkowa**, nauczycielka ze Szczecina, prosi o błogosławieństwo dla swej pracy. Osoba oddana Bogu i szukająca tam siły. Nieco egzotyczna dla dzisiejszych ludzi.

Ks[iaǳ] rektor **Kwieciński**. Pomimo tylu próśb nie otrzymałem dotąd usprawiedliwienia wydatków z sum pobranych bezpośrednio. Ks[iaǳ] K[wieciński] przedstawił wykaz wpływów, które pobrał (554 037,45) i wykaz wydatków, które uczynił (335 767,19). Ale nie przedstawił kwitów, oświadczając, że są u ks. Urbanka. Właśnie ks. Urbanek narzeka na brak pokrycia kwitami dla sum pobranych.

Druga sprawa: zmuszony jestem podziękować ks[iaǳu] rektorowi za pracę na stanowisku rektora s[eminarium] m[etropolitalnego]. Wymaga tego sytuacja wewnętrzna w gronie moderatorów i młodzieży. Ks[iaǳ] rektor będzie nadal prowadził wykłady z historii sztuki. Może objąć stanowisko rektora kościoła w Konstancinie. Agendy rektorskie przekaze ks. Miziołkowi. Ks[iaǳ] K[wieciński] prosi, by mógł pozostać w W[arsza]wie, np. u św. Teresy. Wyjaśniam, że jest tam ciężka praca odbudowy, która wymaga zdrowych nerwów i młodych sił.

Ks[iaǳ] **sercanie** starają się o przyjęcie do diecezji. Mają możliwość otworzyć domek w parafii Michałowice (Ursus). Wyrażam na to swoją zgodę.

14.00. Wyruszam do **Rojewa k. Inowrocławia** przez Płońsk, Lipno, Toruń, z ks. Padaczem. Droga dobra, najlepsza bodaj droga do Torunia. Niemal prosta, można rozwijać szybkość nalezycie. Na miejscu jesteśmy o czasie. Po drodze w **Orlowie** zatrzymuje nas ks[iaǳ] proboszcz z parafią. W dalszej drodze jest jeszcze kilka zatrzymań. Rojewo jest dobrą sposobnością do spotkania z duchowieństwem (3 okolicznych dekanatów) i z ludem.

⁴¹ Antoni Cząstka (1886–1976), kapłan diecezji przemyskiej, działacz ruchów abstynenckich i trzeźwościowych. Święcenia 1912. W latach 1923–1947 katecheta w Rzeszowie. Od 1947 mieszkał w Krakowie, gdzie zainicjował powstanie koła Katolickiego Związku Abstynentów, Polskiej Ligi Przeciwalkoholowej, Filareckiego Związku Elsów oraz animował pracę Bractw – Wstrzemięźliwości i Świętych Aniołów Stróżów.

⁴² Chodzi o wizytatora Zgromadzenia Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej OMI.

⁴³ Janusz Chwaluczyk (1930–2004), kapłan archidiecezji warszawskiej. Święcenia 1954. W 1956 skierowany na studia do Rzymu, które kontynuował w Szwajcarii i we Francji. Wykładowca w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie, m.in. na Uniwersytecie w Laval. Po przejściu na emeryturę powrócił do Polski.

Są to przeważnie wilnianie tu osiadli po przesiedleniu. Śpiewają gorąco, modlą się rzetelnie. Ks[iaźdz] **Jekel** mebluje świątynię poprotestancką. Kościół parafialny w Płonkowie za czasów wojny spłonął. Po uroczystości lud długo jeszcze stoi i śpiewa.

W dalszą drogę do Gn[ieźna] wyruszam o godz. 21.00 przez Strzelno.

13 sierpnia 1957

Gnieźno

9.00. Ks[iaźdz] kan. **Czerniak** – ustalamy kalendarium czynności na terenie diecezji do połowy listopada. Proszę o udział w wizytacjach kan[onicznych] na terenie arch[idiecezji] gn[ieźniańskiej]. Proszę, by przystąpiono do generalnego remontu kurii prałackiej po ks. inf. Brossie. Następnie przyjdzie kolej na kurię ks. J[ana] Cz[erniaka] i ks. Durzyńskiego. Ustalamy program urocz[ystej] pielgrzymki młodszego duchowieństwa na J[asną] G[órę] i kongresu maryjnego w Inowrocławiu.

Wrócił bp **Bernacki** z Dębek k. Żarnowca – opalony, zdrowy; zachęca do wyprawy nad morze.

Ks[iaźdz] **Spychalski** Cz[esław]⁴⁴ – prosi o poświęcenie nowych ołtarzy i o konsekrację dzwonów w par[afii] św. Antoniego w Bydgoszczy.

Ks[iaźdz] **Zaręba**, oficjał S[ądu] M[etropolitalnego], mówi o pracach dobroczynnych na terenie archidiecezji. Trzeba wznowić akcję letnią dla dzieci w Powidzu i w Mielżynie.

Ks[iaźdz] **Więckowski**, prof[esor] teol[ogii] moralnej w sem[inarium] gn[ieźniańskim] – w sprawie zmiany podręcznika teol[ogii] moralnej. Zalecam podręcznik Primmera.

Ks[iaźdz] **N.N.**, biedny, młody, skruszony człowiek, który ciężko zawinił i dziś chce naprawić swoją winę. Polecam mu prosić o translokację.

12.00. Ks[iaźdz] **Sobczak** prosi o odwiedzenie nowo tworzącej się parafii pw. Chrystusa Wieczystego Kapłana.

Ks[iaźdz] **Rosieński** E[dmund] udaje się do Niemiec zachodnich na studia duszpasterskie. Otrzymuje zezwolenie.

Ks[iaźdz] **Kołaczkowski**⁴⁵, b[yły] proboszcz Żnina, przeniesiony do Damasławka po ciężkich przejściach w Żn[inie]. Z choroby powoli się wydobywa, czuje się zadowolony.

Ks[iaźdz] kan. **Raiter** informuje o kursie katechetycznym w Polskiej Wsi dla diec[ezji] gnieźniańskiej. Zgadza się na przyjęcie instruktorki tego kursu do arch[idiecezji] gnieźniańskiej przy katedrze. W sprawie ZHP ks[iaźdz] kanonik zwróci się do ks. Malinowskiego z Józ[efowa] k. Otwocka. Byłoby dobrze zorganizować w Gn[ieźnie] mały kurs dla księży zajmujących się ZHP.

⁴⁴ Czesław Spychalski (1902–1983), kapłan archidiecezji gnieźniańskiej, proboszcz parafii pw. św. Antoniego Padewskiego w Bydgoszczy 1945–1974. Świecenia 1927. Kanonik honorowy kapituły kolegiackiej w Janowie Podlaskim.

⁴⁵ Adam Kołaczkowski (1907–1962), kapłan archidiecezji gnieźniańskiej, administrator parafii w Wenecji 1946–1957; w 1957 ustanowiony administratorem parafii pw. św. Stanisława Biskupa w Damasławku. Świecenia 1933.

P[an] **Chmara** z Poznania wycofał się z grupy Frankowskiego i dziś pracuje w Ars Christiana. Chciałby opuścić to stanowisko. Interesuje się T[owarzystwem] C[zytelni] L[udowych]⁴⁶; starania o reaktywowanie TCL są niecelowe, gdyż rząd uważa, że nie jest to celowe. Z ks. Milikiem K[arolem] kontaktu nie mają. Są księgozbiory w terenie. Z innych działaczy kat[olickich] w Pozn[aniu] dał się kupić przez PAX p. **Pałka**⁴⁷. Do szeregów „postępowych” chciał wprowadzić młodzież p. **Borówka**⁴⁸. Ludzie pokrzywili się.

Jest w Pozn[aniu] Kyrył^a **Sosnowski**, człowiek, który pracował w Pallottinum, ale po wyjściu z więzienia został usunięty z P[allottinum], gdyż obawiano się, że będzie zbyt obciążał instytucję. Wymaga on opieki, gdyż warunki [jego] bytowania są trudne.

16.00. Ks[iądz] St[anisław] **Tywonek** z Koźminka k. Kalisza. Wysuwa kilka drobnych projektów i inicjatyw dla podniesienia kultu w swej parafii. Chce budować drogę krzyżową przy kapliczce w Złotnikach. Radzę, by swój wysiłek oddał na budowę kościołów w nowych parafiach w Kaliszu, gdzie dotąd brak świątyń. Główny cel wizyty ks. T[ywonka] leży jednakże w tym, że pogłoski wiele mówią o zmianie biskupów we Włocławku. Kto przysłał tego zacnego ks. T[ywonka]? Co odpowiedzieć? Można chyba tylko odesłać do Rzymu. Ludzie są pełni niepokoju i jeszcze go przymnażają, dręcząc jedni drugich. Diecezja włocławska żyje w niepokoju, a ks. T[ywonkowi] wydaje się, że to jest upośledzenie tej diecezji. Zapewne jest tam kilku warcholów (ks. Borowski, Biskupski, Szafranski, Giszter^{b49}), ale w każdej diecezji jest po kilku. Nie było spokojniejszego biskupa w Polsce jak bp Radoński⁵⁰, który umiał szanować księży, ale nie był przez nich szanowany. B[is-ku]p Pawłowski jest zacnym kapłanem, choć słabym administratorem. Ale nie zasługuje na tyle udręk, jakich doznaje w swej pracy.

14 sierpnia 1957

Gniezno

9.00. Ks[iądz] kanclerz **Palewodziński** w sprawach kanclerskich.

Matka **Popiel z Pniew** – sprawy zakonu, zwłaszcza przejęcia domu w Parzynie na placówkę urszulanek. Odradzam z uwagi na złą opinię tego domu.

^a W rękopisie: Kyrzył.

^b W rękopisie błędnie: Ginter.

⁴⁶ Towarzystwo Czytelni Ludowych – powstała w 1880 z Towarzystwa Oświaty Ludowej organizacja oświatowo-kształceniowa środowisk wiejskich; działała do 1939.

⁴⁷ Pałka, działacz katolicki, członek Stowarzyszenia PAX.

⁴⁸ Zdzisław Borówka, członek Stowarzyszenia PAX. Przed II wojną światową działacz obozu radykalno-narodowego. Po wojnie w Stowarzyszeniu PAX. W latach 60. dyrektor Instytutu Wydawniczego PAX.

⁴⁹ Władysław Giszter (1898–1974), kapłan diecezji włocławskiej. Święcenia 1922. Od 1948 wykładowca filozofii w WSD we Włocławku. Proboszcz parafii katedralnej we Włocławku 1949–1952. Od 1948 kanonik gremialny kapituły katedralnej we Włocławku.

⁵⁰ Karol Radoński (1883–1951), biskup włocławski 1929–1951. Święcenia 1909. W latach 1927–1929 biskup pomocniczy archidiecezji poznańskiej. W okresie II wojny światowej na emigracji w Wielkiej Brytanii.

B[isku]p **Bernacki** przedstawia sprawy kurialne, nowe przesunięcia. Oddaję projekt statutu kapituły do wykończenia.

Ks[iądz] A[ntoni] **Szymański**, ojciec duchowny, dziękuje za szambelanię papieską. Pragnie pracować nad wychowaniem młodzieży jako ojciec duch[owny]; uważa tę pracę za najmiłszą sobie.

Ks[iądz] **Ciechanowski**⁵¹, b[yły] student KUL, odwołany przed rokiem, prosi o powrót na KUL. Ponieważ opinia publiczna obciążała ks. C[iechanowskiego] zarzutem wykorzystywania swego stanowiska przy ks. Brossie, jako szofera, dlatego ks. C[iechanowski] był odwołany. Decyzja: z uwagi na to, że opinia publiczna nie darowała mu pewnych rzeczy, przypomni się za dwa lata.

Horanin Stanisław⁵² po powrocie z Syberii informuje, że na Syberii jest bardzo wielu Polaków, którzy chcą wrócić. Dotychczas wśród repatriantów jest zaledwie 5 proc. Polaków, reszta to ludzie, którzy zajmowali się prześladowaniem i niszczeniem elementu polskiego i na Kresach Wschodnich, i w kopalniach. Syberyjskie kopalnie są pełne kości Polaków.

Posyła pisma i książki katolickie. Można wysyłać Pismo św. po rosyjsku. Przydałby się jakiś ksiądz z wykształceniem technicznym, który pojechałby tam „na robotę”, a jako przykładowy pracownik mógłby sprawować swe czynności kapłańskie.

Matka **Walchnowska** ze Lwowa (S[acré] C[oeur]) wraca do siebie. Otrzymuje *fac[ultates] spec[iales]* dla księży. Mówię matce o p. H.⁵³ Wręczam książki N[owego] T[estamentu] i obrazki.

Generał chrystusowców I[gnacy] Posadzy – mówi, że otrzymał pozwolenie na wyjazd dla księży za granicę na studia. Omawialiśmy sprawę ks. **Kaszubowskiego** i „**Polski Wiernej**”. Wydano ostatni już zeszyt „Głosu Seminarium Zagranicznego”, gdyż nie chcą pozwolić na 2 pisma dla jednego zgromadzenia.

Ks[iądz] **Etter** z „Biblioteki Kaznodziejskiej” zgłasza trudność z ogłoszeniem kazania mojego do młodzieży akademickiej we Wrocławiu. Cenzura nie chce dać pozwolenia na druk tego kazania. Daję autoryzację dla wrocławskiego przemówienia. Zezwalam na druk przemówienia do nauczycielstwa na J[asnej] G[órze].

13.00. Ks[iądz] **Mieliński**, redaktor „Przewodnika Katolickiego” wybiera się na Zjazd Prasy Kat[olickiej] w Wiedniu. Oglądamy wspólnie **odbudowę katedry**, która odslania coraz to nowe tajemnice (portal północny).

⁵¹ Stefan Ciechanowski (1929–1999), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej. Święcenia 1955. Od 1957 wikary w parafii pw. św. Mikołaja w Janowcu. Doktorat z prawa kanonicznego. Od 1963 obrońca węzła małżeńskiego i święceń, później oficjał trybunału metropolitalnego.

⁵² Stanisław Horanin, prawdopodobnie zesłany w głąb Związku Sowieckiego z terenów Kresów Wschodnich. Powrócił do Polski w ramach ostatniej akcji repatriacyjnej, która miała miejsce w latach 1955–1959.

⁵³ Prawdopodobnie mowa o Stanisławie Horaninie.

17.00. Ks[iaǳ] rektor **Pacyna** – zgłasza 21 kandydatów do sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego] i omawia sprawy gospodarcze. Zezwalam na przyjęcie zapisu domu na rzecz sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego].

19.00. Wizytowałem najmłodszą parafię w Gnieźnie pod wezwaniem Chrystusa Wierczystego Kapłana. Urząd [do] s[praw] W[yznań] nie wyraził zgody na tę parafię. Wbrew temu stanowisku ludność przedmieścia Grunwaldzkiego zrobiła wszystko sama, przy pomocy ks. dr. Sobczaka. A więc zdobyto wielki barak i przerobiono go na obszerną kaplicę, uporządkowano ją, umeblowano, wokół zniwelowano pole, zrobiono dojazdy, nabyto parcelę ziemi i zaczęto wyrabiać cegłę na nowy kościół. Pan Bóg pobłogosławił przeciwko „panom wyznaniowcom”⁵⁴. Dziś stoi tu wielka rzesza ludu przy swoim pasterzu, [ludu] przeważnie robotniczego i rolniczego. Witają serdecznie i prosto. Mowa ich twarda i niewyrobiona. Ale oczy patrzą szczerze. Wysłuchałem sprawozdania ks. Sobczaka; wygłosiłem naukę o wieczystym kapłaństwie Chrystusa, pochwaliłem wysiłek, pobłogosławiłem, podziękowałem, pobawiłem się z dziećmi (jak ich tu wiele) i po wieczery wróciłem do domu.

22.00. Omawiam z abp. Baraniakiem najważniejsze sprawy, które dziś przywiózł z W[arsza]wy.

15 sierpnia 1957

[Gniezno]

Odpust Wniebowzięcia w bazylice prymasowskiej. Jesteśmy w komplecie. Oddałem kapitule poprawki do statutu kapituły. Przedstawiłem trzech nowych kanoników, zgodnie z projektem.

Dzień dzisiejszy jest uroczystością rodzin katolickich. Zaproszeni są mężowie i żony. Od rana przeciągają pielgrzymki przybywające do miasta z Nakła, Łobżenicy, Jarocina i i[nne]. Plac zaludnia się. Ołtarz ustawiono lepiej, bo nad samą krawędzią stopni, wskutek czego poprawiła się widzialność ołtarza. Za ołtarzem jest duża przestrzeń pozwalająca stać ludowi swobodnie, wskutek czego ołtarz widzą i ci, co stoją z frontu katedry, i ci z ulicy Tumskiej, i wszyscy stojący między bazyliką a domem prymasowskim. Pięknie wygląda ten ołtarz o barwach Królowej Nieba.

A[rcy]b[isku]p Baraniak sprawuje pontyfikalia, ja głoszę słowo Boże do małżonków. Ambona świetnie ustawiona góruje nad całym terenem. Panuje budująca cisza.

W powrotnej drodze – błogosławieństwo dzieci, których rodzice przynoszą coraz więcej. Z balkonu udzielam odpustu zupełnego i wzywam do czujności nad religią w szkole, do czci Krzyża w rodzinie, do lektury Ewangelii św.

Odwiedza mnie liczna grupa harcerek i harcerzy, wśród których jest siedmiu nauczycieli. Takich gości jeszcze tu nie miałem.

⁵⁴ Chodzi o pracowników UdsW.

O godz. 18.00 wyjeżdżamy do **Pleszewa** w dwa samochody: abp Baraniak, ks. Zaręba i brat Stanisław; ks. Padacz, ks. Raiter i ja – w drugim. Jesteśmy na miejscu o godz. 20.00. Pelen dziedziniec szpitalny matek i dzieci. Proszą o błogosławieństwo. Uroczystość objęcia **protektoratu** nad siostrami służebniczkami pleszewskimi trwa w kaplicy krótko. Ks[iądz] prał. Kobyłecki odczytał bullę papieską. W przemówieniu wyjaśniłem znaczenie protektoratu dla zgromadzenia zakonnego.

Po wieczery akademii okolicznościowa i wyjazd na plebanie, gdzie nocuję.

22.00. Ks[iądz] proboszcz ze Strzyżewca k. Kotlina prosi o konsekrację kościoła. Przyjmuję, ustalamy termin.

16 sierpnia 1957

Pleszew – Oświęcim

7.00. Msza św. w k[ościel]e parafialnym; świątynia przepelniona, wiele ludzi przystępuje do stołu Pańskiego. Krótkie przemówienie od ołtarza i długa gawęda z dziećmi w drodze na plebanie. Ks[iądz] abp Baraniak celebrował w kaplicy domowej s[ió]s[tr] pleszewskich. Ks[iądz] proboszcz Kinecki omawia sprawę utworzenia trzeciej parafii w Pleszewie.

O godz. 9.30 wyruszamy do **Oświęcimia** przez Sieradz, Częstochowę, Katowice. Droga cały niemal czas dobra, nawet bardzo dobra. Bliżej Cz[ęstochowy] spotykamy wiele powracających pielgrzymek. Wśród nich jedna – egzotyczna. Grupa około 200 rowerzystów, chłopców i dziewcząt, jedzie zwartym szykiem poprzedzana przez cyklistę z wielkim krzyżem uplecionym z kwiatów, dopiero za nimi w długim rozrzucie wlecze się mnóstwo rowerów, motocykli, aut zwieńczonych kwiatami.

W O[święcimiu] jesteśmy o godz. 17.00. Ks[iądz] proboszcz najstarszego kościoła postanowił, że pierwsze przywitanie ma być u niego. Dostaliśmy się w straszny ścisk wąskiej ulicy przykościelnej, z której z wielkim trudem zdołaliśmy dotrzeć do świątyni. Panuje tu wielkie podniecenie, którego nie można opanować. Trzeba by właściwie dać się porwać na kawałki, by ustał entuzjazm. Kościół niewielki, ale piękny. Ks[iądz] proboszcz przemawia z ambony. Dziękujemy zebrany w kilku słowach, po czym wydostajemy się na ulicę. Ale tego czasu poświęconego w tym kościele wystarczyło, by popsuć całą uroczystość salezjańską, tak starannie przygotowaną na dziedzińcu. Bo właśnie gdy wysiadaliśmy z aut wśród stojących w karnych szeregach ministrantów, rozpoczęła się straszliwa ulewa. Zanim dotarliśmy do podium, już byliśmy przemoczeni. Ktoś podał parasol wzięty od jakiejś pani, która szła za nami w lekkiej sukience. Nie mogłem go przyjąć, gdy tylu ludzi mokło. Zresztą ofiarodawczyni parasolki prędzej by przemokła niż ja. Z „otwartą głową” dotarliśmy do pięknego podium, które szybko zamieniało się w błoto. Odśpiewano trzykrotnie Apel Jasnogórski, w czasie którego wszyscy stali spokojnie. Uciekały tylko dziewczęta w swoich ażurach, dobrze wyczuwając, jak pod wpływem żywiołu przyrody stają się śmieszne. Ponieważ program powitania obliczony był na pół godziny, należało schronić się do wnętrza gmachu.

Obszerne korytarze dały schronienie pół tysiącowi ministrantów i części ludności. Nawet salezjanie stracili głowę. Zwykle doskonały porządek pod wpływem nowych sytuacji staje się tym doskonalszym nieładem.

Dopiero nabożeństwo wieczorne o godz. 19.00 zgromadziło wielką ilość wiernych, którzy wypełnili kościół salezjański po brzegi. Wygłosiłem wielkie kazanie o św. Jacku, w którym wiązałem epoki, ludzi i ich zadania na tak odległych, a jednak tak podobnych sobie krańcach. Uroczystość nieszporna celebrowana przez abp. Baraniaka zakończyła się o godz. 21.30.

17 sierpnia 1957

Oświęcim – Kęty – Kraków

Dzień chmurny, mglisty i słotny, cały niemal czas. Dopiero przy odjeździe pokazało się słońce na pożegnanie.

7.30. Nabożeństwo **dla młodzieży** ministranckiej i Komunia św. generalna, w czasie której jeden z salezjanów czyta długie modlitwy powtarzane przez ministrantów. Śpiewy wyłącznie polskie. Udział chłopców we Mszy św. bardzo mały, chociaż to są ministranci.

Po śniadaniu – „wczorajsza **akademia**”, a więc występują chóry i orkiestra salezjańska, przemówienia ministrantów, składanie wieńców żniwnych, poświęcenie sztandarów ministranckich – wszystko w wielkiej ciasnocie natłoczonego korytarza. Opóźniło to sumę o dobrą godzinę. Celebryje abp Baraniak, ja głoszę kazanie na temat ślubowań jasnogórskich (silna wiara Narodu i słabość moralna). Śpiewy wyłącznie polskie i maryjne, pomimo celebry pontyfikalnej, chociaż jest olbrzymi chór kleryków, który wykonywał jakieś trudne włoskie *intermezzo*⁵⁵. Zda się, że salezjanie nie są wrażliwi na cały współczesny ruch liturgiczny; nic dziwnego, ruch ten rodzi się we Francji i w Niemczech, a salezjanie przychodzą z Włoch, gdzie jest „cisza”.

Po sumie, która kończy się o godz. 13.30, wśród deszczu wracamy do domu.

Obiad w wielkiej sali skupia przeszło 200 księży i przedstawicieli zakonów zainteresowanych (o[jc]o[wie] dominikanie). Rozdajemy obrazki młodzieży wydrukowane specjalnie na tę uroczystość. Inspektor wygłasza wielką mowę, po czym wybieramy się w drogę powrotną.

Pożegnanie odbywa się na tym samym podium, na którym wczoraj mokliśmy na powitaniu. Właśnie przybyła wycieczka amerykańska, która zwiedzała obóz śmierci. Wykorzystałem to, by Polonii amerykańskiej podziękować za pomoc i prosić o dalszą.

Jedziemy **do obozu**. Czeka na nas kierownik, który oprowadza nas po kilku blokach. Modlimy się pod ścianą śmierci, w celi domniemanej ojca Kolbego. Oglądamy wyryte paznokciami wizerunki Chrystusa i Serca Bożego. Składamy wiązkę kwiatów na progu

⁵⁵ Wł. termin muzyczny oznaczający część dramatu liturgicznego, np. pasji, muzyczne przejście pomiędzy poszczególnymi scenami bądź wstawkę muzyczno-dramatyczną o charakterze komicznym, wykonywaną w przerwach między aktami opery.

celi ojca Kolbego. Pozostało tu wiele wymyślnych śladów dręczenia ludzi, cele głodowe itp., tak straszne, że trudno pomyśleć, że są dziełem ludzi normalnych.

Obóz zwiedzają liczne pielgrzymki i wycieczki; zdaje się, że nie ma dostatecznych objaśnień; ludzie nie odnoszą tej korzyści wychowawczej, którą można by stąd wziąć, gdyby to wszystko nie było zmrożone laicyzmem.

Wracamy na plebanię, gdzie jest zebrane duchowieństwo dekanatu oświęcimskiego i zatorskiego. Księża opowiadają ciekawe rzeczy o poziomie moralnym okolicznych wsi. Ludność przeważnie pracuje w fabrykach, przynosi duże pieniądze, których nie umie wykorzystać, gdyż nie dorosła jeszcze kulturalnie. A więc idzie wszystko na wódkę; młodzież zapija się na śmierć. Na szczęście niektórzy budują domy, mając nieufność do oszczędzania.

W drodze do Kęt zatrzymujemy się jeszcze w domu s[ió]s[tr] **serafitek** i oglądamy dom, błogosławimy zebranych i – w dalszą drogę. Jest słonecznie i pogodnie. Okazuje się, że przybyliśmy do O[święcimia] o dzień za wcześnie.

W **Kętach** matka generalna w otoczeniu swej młodzieży duchowej jest właśnie po rekolekcjach. Panuje tutaj duch prostoty, naturalności i pogody, który tak cechuje polskie zmartwychwstanki. Już te „rzymskie” mają coś więcej w sobie z uczennicy klasztornej. Bawimy tu godzinę. Modlimy się na grobie matek fundatorek Borzęckich, matki⁵⁶ i córki⁵⁷.

O godz. 19.30 w dalszą drogę. W Krakowie stajemy na 20.00. Przy bramie gromada młodzieży z kwiatami.

Jest bp Rospond na krótkim powitaniu i abp Baziak – gospodarz domu. Wszystko przygotowane na krótki wypoczynek po maglu oświęcimskim.

18 sierpnia 1957

Kraków

Uroczystości 700-lecia śmierci św. Jacka przebiegają^a w Kr[akowie] pod znakiem niepogody. O godz. 10.00 **celebrowałem w k[ościel]e o[jców] dominikanów** sumę pontyfikalną, w towarzystwie kleryków dominikańskich. B[isku]p Kowalski głosił słowo Boże, wyczerpując całkowicie mój temat. Lud krakowski przybył uczcić swego patrona w wielkiej cizbie. Wypełnili cały plac dominikański i sąsiednie ulice. Do kościoła zdołaliśmy wejść na siłę^b, przeciskając się krok za krokiem. Wielki niepokój wytwarzali ludzie nerwowi, którzy robili miejsce. W zasadzie wytwarzali taki tumult, że całkowicie tarasowali drogę. Ale później, gdy już wszedł kto mógł, nastała cisza i nabożeństwo przebiegało normalnie. Obecni byli abp Baziak, bp Kowalski i bp Pękała w ciężkiej żałobie po zgonie swej matki.

^a *W rękopisie: ubiegają.*

^b *W rękopisie: przez siłę.*

⁵⁶ Celina Chludzińska-Borzęcka CR (1833–1913), założycielka zmartwychwstanków, błogosławiona Kościoła katolickiego. Po śmierci męża w 1874 zamieszkała w Rzymie. W 1891 uzyskała zatwierdzenie założonego przez siebie Zgromadzenia Sióstr Zmartwychwstania Pana Naszego Jezusa Chrystusa. Beatyfikowana w 2007.

⁵⁷ Jadwiga Borzęcka CR (1863–1906), córka i najbliższa współpracownica m. Celiny Chludzińskiej-Borzęckiej CR; współzałożycielka zmartwychwstanków 1881.

Strasznie długi obiad zgromadził niemal wszystkich wyższych przełożonych zakonnych z Polski i nieco kleru krakowskiego.

Przed obiadem zebrały się w zakrystii dominikańskiej zakonnice (wyższe przełożone domów krakowskich) z wyrazami swych uczuć. Mówczyni felcjanika ogromnie prześadzała, mówiąc o zasługach denata dla Kościoła. Trzeba jej było przypomnieć, że Bóg jest, który w czas działa.

Po powrocie do domu przyjąłem przedstawicielki **prawników krakowskich**, które zabiegają o pielgrzymkę do Częstochowy. Przemawiają w imieniu^a nieobecnego prof. Woltera⁵⁸, który gotów jest wygłosić referat o prawnym zabezpieczeniu rodziny w walce z demoralizacją.

O godz. 16.00 przyjąłem przedstawicieli b[yłego] **Wydziału Teologicznego** w Krakowie (ks. Florkowski⁵⁹ i i[nni]), którzy radzili się, co robić dalej, by reaktywować W[ydział] T[eologiczny]. Zdaje im się, że już wyczerpali wszystkie środki. Radzę ustawić zagadnienie na płaszczyźnie czysto lokalnej. W[ydział] T[eologiczny] potrzebny jest z uwagi na wielkie, tradycyjne środowisko kultury duchowej, jakim zawsze był Kraków. Trudno, żeby synowie Krakowa jeździli do W[arsza]wy po wiedzę, gdy mieli u siebie tak piękne osiągnięcia. Nie można pomyśleć historii Uniw[ersytetu] Jag[iellońskiego] bez W[ydziału] T[eologicznego], gdyż długie wieki na UJ składała się tylko teologia. Wynika z tego, że należy zmobilizować społeczeństwo krakowskie, by walczyło o swoje dobra kulturalne.

Przyjąłem też **bp. Pękałę**, z którym długo mówiliśmy o zamierzonej podróży do USA. Proszę, by ks[iądz] b[isku]p tak układał sobie czas, by październik miał wolny. Zwłokę wykorzystali sekciarze i wysłali do USA „biskupa” Pękałę⁶⁰, by tam na rachunek bp. Karola zbierał pieniądze. Mógł otrzymać paszport b[isku]p narodowy, ale b[isku]p katolicki musi czekać na to długie miesiące.

Po obiedzie długo ważyła się sprawa programu. Ogłoszono, że wezmę udział w procesji. Tymczasem plan został zmieniony. Wydało mi się, że po tym ogłoszeniu nie można już nic zmieniać. Idzie też o równomierne rozprowadzenie zainteresowań ludzkich. Zdecydowałem, że na procesję pojadę. Z trudem przebiliśmy się przez ogromny orszak, który zdążył od miasta na Wawel. Zwłaszcza imponujący był udział zakonnic, które zawsze z wielkim upodobaniem występują na procesjach.

W katedrze ustaliliśmy, że abp Baziak poprowadzi procesję, a ja zrobię mały *introit* i udzielię błogosławieństwa głową św. Jacka. Początkowy nieład zaczął powoli zamieniać

^a W rękopisie: imieniem.

⁵⁸ Prawdopodobnie chodzi o Władysława Woltera (1897–1986), profesora nauk prawnych, karnistę, pracownika w Instytucie Nauk Prawnych PAN 1953–1962. Doktorat 1920, habilitacja 1925, profesor zwyczajny 1936. W latach 1937–1939 dziekan Wydziału Prawa UJ.

⁵⁹ Eugeniusz Florkowski (1902–1989), kapłan archidiecezji krakowskiej, profesor nauk teologicznych, prezes Polskiego Towarzystwa Teologicznego 1956–1957. Świecenia 1925. Habilitacja 1946. W latach 1961–1970 rektor WSD archidiecezji krakowskiej.

⁶⁰ Chodzi o Juliana Pękałę (1904–1977), biskupa polskokatolickiego, zwierzchnika Kościoła polskokatolickiego w PRL w latach 1957–1959 i 1965–1975.

się w porządek. Wyjście było trudne z uwagi na olbrzymie tłumy ludzi. Konfesja św. Stanisława jest tak ciężkim problemem cyrkulacji wewnętrznej dziś, gdy katedra ma duże uroczystości. Ale w obliczu tylu wielkich świątyń jest to zagadnienie, którego lepiej nie ruszać. Kraków, który w dniu 15 sierpnia przeżył wielkie chwile inauguracji ołtarza Wita Stwosza w k[ościel]e Mariackim, dziś jest cały w ruchu.

Przemówiłem kilka słów do procesji, wychodząc z introitu mszalnego; wzywałem, by uczcić w skupieniu wielkiego Polaka. Przed kaplicą Srebrnych Dzwonów udzieliłem błogosławieństwa, po czym procesja zaczęła schodzić z Wawelu. Początkowy tłok rozproszadzał się powoli w terenie i chociaż w zwartej ciżbie, to jednak dalej szliśmy już spokojnie, aż do kościoła Dominikanów.

Wchodziliśmy do świątyni jak gdyby do rozgrzanego pieca ognistego. Stała tutaj zwarta rzesza, ale tak cicho i spokojnie, jak gdyby się lękała, by jej stąd nie usunąć. Kochane dzieci Kościoła świętego! A[rcyb]b[isku]p Baziak umieścił głowę na ołtarzyku przy łuku tęczowym. A[rcyb]b[isku]p Baraniak przygotowywał się do celebry w asyście dominikanów. Odszedł bp Bednorz, który przybył z Katowic na procesję. Kazanie rozpocząłem około godz. 20.30. Zaczyna matka Adela ustawiła magnetofon na schodach ambony; obok był ks. infułat Machay i prał. Kulczycki. Mówiłem trzy kwadransy nt.: „Jak Rzym wychowuje Polaków – na wzorze Jacka, który wrócił z Rzymu odmieniony, ale polski”. Wieczny problem komunistów – czy Polska ma patrzeć na Rzym – miał tu znaleźć odpowiedź. Czy udało się? Bóg wie. Trzeba się o to pokornie jeszcze modlić, bo każde kazanie wydaje owoc przez modlitwę kaznodziei. Lud stał w tak wielkim skupieniu, że zachęcało to do dalszej mowy. Głośniki wewnątrz działały dobrze, [na] zewnątrz podobno nie dopisały. Z ambony zszedłem jak po pięciu kąpielach krynickich. Okazuje się, że słudze Bożemu lepiej służy ambona dla zdrowia, niż kurorty. Udałem się wprost do klasztoru, gdzie zebrało się kilku ojców. Wspólnie rozważaliśmy łaski Boże dnia, spokojny, chłodnawy czas, który tak sprzyjał przebiegowi uroczystości. Przyszedł o[jciec] generał. Jest zachwycony Polakami.

Po wieczery, przebrawszy się przy furcie zakonnej i [przebrnąwszy] przy bramie pałacu przez tłum ludzi, znaleźliśmy się we własnym pokoju, na wypożyczonym łóżu. Dzień był bardzo pracowity, a biedny człowiek wyprasowany przez rzesze ludzkie. Jeśli grzeszny człowiek może być stłoczony, to coś dopiero musiało się dziać w rzeszach otaczających Chrystusa.

19 sierpnia 1957

Kraków – Zakopane

7.30. Msza św. w kaplicy Domu Arcybiskupiego. A później zaraz audyencje. Przyszedł ks. infułat **Machay** z kłopotliwą sprawą książki Artura Górskiego⁶¹ o matce Angeli. Autor

⁶¹ Artur Górski (1870–1959), krytyk literacki, pisarz. Twórca terminu „Młoda Polska” oraz autor wielu prac z zakresu teorii literatury. W 1959 wydał książkę *Angela Truszkowska i Zgromadzenie SS. Felicjanek na tle dziejów myśli religijnej w Polsce XIX w.*, poświęconą założycielce felicjanek.

przedstawił kandydatkę felicjanek na ołtarze w obszernym studium możliwie realistycznie. Umiał dostrzec jej zalety, widział też i ludzkie słabości. Nie podobało się to ani felicjankom, ani kapucynom. Nadto cenzura wykreśliła piękny rozdział o pracy felicjanek na Podlasiu. Powstał konflikt. Profesor G[órski] chciał rzecz drukować w PAX, na co nie można dziś się zgodzić. Drukować w innych firmach katolickich nie jest łatwo. Książkę oddano do przepracowania ks. Machayowi, który dziś prosi o poparcie u pallottynów.

Wraz z ks. M[achayem] i arcybiskupami zwiedzamy **ołtarz Wita Stwosza** po jego powrocie na właściwe miejsce. Dnia 15 sierpnia odbyła się jego inauguracja. Jest to wielka radość [dla] całej Polski; zwycięstwo trzeźwości nad sekciarstwem polityków i konserwatorów. Ołtarz był rzeźbiony dla tak wspaniałej oprawy, jaką daje kościół Mariacki. I tylko tutaj gra dobrze. Ręce Matki Bożej oglądane z dołu, postacie świętych, wszystko to było nieproporcjonalne. Dziś weszły w całość, która urzeka swoją potęgą twórczą, wymową, bogactwem szczegółów, z których każdy jest artystyczny. „Polityka” chciała „wozić” obraz po ZSSR. Gdy się o tym dowiedziałem, wystosowałem list do ks[ięży] biskupów jako znak protestu. Cofnięto się przed tym barbarzyńskim pomysłem. „Konserwa” chciała mieć ołtarz rozparcelowany; ci ludzie mocni wobec słabych byli dziwnie słabi wobec woli rządu. Nie znalazł ołtarz dostatecznej obrony, chociaż znalazł tylu kompetentnych konserwatorów. Dziś odyseja ołtarza skończona.

Jedziemy do **Nowej Huty**. Jest to miasto-koszary. Coś dziwnie nudnego, bezdusznego. Szukamy placu wyznaczonego pod kościół. Stoi tu krzyż. Plac jest wybrany dobrze. Gromadzą się ludzie. Jakaś „żydówka” pyta stylem dziennikarskim: „Co będzie?”. Trzeba by pisać, kto ma pisać? Czuję „wywiad”. Kto ma pisać? Pani niech pisze. Jak się podoba N[owa] H[uta]? Czy książd prymas przyjechał tu specjalnie? Tak, bardzo specjalnie – odpowiadam. Pewno będzie wywiad.

W jakimś zakątku wśród cofających się przed miastem resztek wiosek i chat odnajdujemy „kapliczkę” przyklejoną do ściany chaty, w której mieści się „kościół” dla 70-tysięcznego miasta. Realizm tego kontrastu jest zatrważający. Więc to *regime* chciał wybudować miasto socjalistyczne bez Boga, bez kościoła. Wszak wystarczyło trzy brzydkie bloki mniej i byłby kościół, ale w N[owej] Hucie nie było miejsca dla Boga. Dziś, gdy nuda miesciska męczy ludzi, wszyscy szukają akcentów świeżych dla ulic. Na głos ludu znalazło się miejsce i pod kościół. Przy kapliczce stoi wielka gromada kobiet i dzieci, nieco mężczyzn. Wszystkie dzieci są przerażająco blade. Witają nas kwiatami i wierszykami. Wchodzimy do kapliczki przez rodzaj sieni z bali, o budowę której toczył boje cały „ustrój”. Ludzie tu modlili się na dworze, nawet w największe mrozy. Ks[iądz] proboszcz wypowiada swoją radość, że po epoce stalinizmu przyszła lepsza chwila dla sprawy budowy kościoła. Prosi o poparcie, o przyjęcie opieki nad N[ową] H[utą]. Dziękuję publicznie ks[iędzu] arcybiskupowi⁶², że mnie tu przywiózł. Oświadczam, że nigdy nie widziałem nigdzie czegoś podobnego, chociaż

⁶² Chodzi o arcybiskupa Eugeniusza Baziaka.

tyłe miast nowych oglądałem. Wszędzie można oglądać raczej odwrotne zjawisko: naprzód planuje się miasto, wyznacza się miejsce na świątynię, a często kościół jest pierwszym budynkiem, który jest wzniesiony w nowym mieście. To, co wybudowano, to jest stara huta. Nową Hutą jesteście wy, którzy przyjmiecie Boga w nowym mieście. Wy jesteście „Jasna Huta”. Odwiedziliśmy mieszkanko ks[iędza] proboszcza i pracujących tutaj sióstr zakonnych. Błogosławiąc małe dzieci, wydostaliśmy się na drogę, a stąd do starego Krakowa.

Teraz zwiedzamy wystawę projektów na **konkurs dla kościoła** w N[owej] H[ucie]. Zgłoszono projektów przeszło sto. Wszystkie umieszczono w korytarzach kościoła św. Katarzyny. Kościół ten pod nowym zarządem ks. Jaworskiego⁶³ wraca do swego piękna. Odnawiane są ołtarze, odkrywane freski cudnej wartości. Wystawa jest zadziwiająca. Fantastyczne pomysły i bardzo udane. Objaw to godny uwagi – samo zainteresowanie tematem wśród architektów i artystów. Przecież przez tyle lat na politechnikach temat „budowa kościoła” był wykluczony z prac dyplomowych. Dzisiaj już wraca. Jest tu przegląd sił artystycznych, myśli i nastrojów. Wymagania liturgiczne jeszcze nie zawsze doszły do głosu. Podobnie projekty nie zawsze liczą się z wymaganiami duszpasterskimi. Ale sama ilość prac zgłoszonych dobrze świadczy o architektach. Na tym przeglądzie pomysłów można wiele budować na przyszłość.

Wracamy na **Franciszkańską** na wizyty. Jest zgłoszonych bardzo dużo ludzi. A więc jakiś znudzony życiem zakonny pijar, ks. **Paweł Boharzyk**⁶⁴, który chce wydobyć się za wszelką cenę z zakonu, motywując swój krok ubóstwem zakonu, który nie może go utrzymać. W rzeczywistości kryje się za tym tajemnica człowieka, która maluje się na twarzy aż nadto widocznie. Sprawę odsyłam do Sekretariatu P[rymasa] P[olski].

Ks[iędz] Mikołaj **Gałowicz**⁶⁵, eksaugustianin, z br. Wincentym Mayerem⁶⁶ z Rzymu, augustianinem, zabiegają o **reaktywowanie zakonnej prowincji krakowskiej** zamkniętej przez kard. Sapiechę na mocy f[acultates] sp[eciales]. Pytam o ludzi; brak ludzi. Zgłasza się z powrotem do zakonu zaledwie 6 ludzi i to bardzo słabych.

Kapituła Metropolitalna Wawelska z bp. Rospondem na czele przychodzi z wyrazami hołdu. Bawią krótko.

Zgłaszają się przedstawiciele m[iasta] Krakowa z p. **Jahodą**⁶⁷ na czele i składają album z uroczystości św. Stanisława b[isku]p[a] w 1953 r.

⁶³ Stefan Jaworski (?–1967), kapłan archidiecezji krakowskiej, probosz parafii pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Krakowie do 1967.

⁶⁴ Paweł Boharzyk SChP, kapłan zakonny, członek Zakonu Kleryków Regularnych Ubogich Matki Bożej Szkół Pobożnych (pijarzy).

⁶⁵ Mikołaj Gałowicz, kapłan, były augustianin. W 1950 na mocy specjalnych uprawnień Stolicy Apostolskiej kard. Adam Sapieha dokonał rozwiązania polskiej prowincji Zakonu św. Augustyna, zaś sami zakonnicy zostali zsekularyzowani. Głównym powodem było silne zaangażowanie zakonników w ruch księży-patriotów.

⁶⁶ Wincenty Mayer OSA, augustianin, brat zakonny.

⁶⁷ Robert Ludwik Jahoda-Żółtowski (1891–1972), introligator, działacz społeczny, polityk. Cechmistrz cechu introligatorów w Krakowie. Wspólnie ze swoim ojcem prowadził zakład introligatorski, który był jednym z najważniejszych ośrodków sztuki użytkowej w dwudziestoleciu międzywojennym. Poseł na Sejm RP 1935–1939.

Delegacja „Odrodzenia” z p. Bohdanowicz⁶⁸ i dr. Żurowskim⁶⁹ na czele omawia pielgrzymkę na Jasną Górę. Panowie są ostrożni i woleliby uniknąć narażania się. Radzę, by jechali tylko ci, którzy mają choć tyle odwagi, ile potrzeba przyzwoitemu katolikowi.

P[an] **Lubowiecki**, ojciec ks. Lubowieckiego, rektora misji kat[olickich] dla uchodźstwa w Niemczech, miły staruszek, rad by się coś dowiedzieć o swoim synu.

Pan **Mikulowski**, zasuszony gaduła krakowski stylu tużurkowego, wiele mówi o ekspiacji zawodami za grzechy przeciwko prawu przyrodzonemu i Bożemu, zwłaszcza wśród lekarzy, nauczycieli i prawników. Oświadcza, że Towarzystwo św. Wincentego, chociaż zamknięte, to jednak działa.

14.00. Wyjeżdżamy do Zakopanego. Od Klikuszowej zaczyna się nasza praca. Jest tu już i banderia konna górali, i brama powitalna na drodze, i tłum ludzi. Powitania są serdeczne, przemawiają dzieci, kobiety góralki z wielką werwą, starzy górale. Jest zazwyczaj wiele „letników” i dzieci z kolonii wakacyjnych. Jest nawet p. Cyrankiewicz, który wraca z Zakopanego i nie może się przebić przez tłum. Musi czekać. Ale twarz jego była uśmiechnięta przez szybę auta, które prowadził.

Ta uroczystość z Klikuszowej będzie się teraz powtarzać we wszystkich przydrożnych parafiach, a więc w **Szaflarach**, w **Białym Dunajcu**, w **Poroninie**, na **Harendzie**. Szczególnie uroczyste wystąpił **Nowy Targ**, który witał nas na środku rynku na podium, z którego przemawiał **burmistrz miasta** w imieniu^a Zarządu Miejskiego wraz ze swoimi radnymi, ks[iądz] dziekan, dzieci, młodzież. Brała tu udział i orkiestra strażacka, i chóry kościelne. Lud zapełnił cały rynek. Po uroczystości z trudem znaleźliśmy nasze auto. Była to niezwykła nowość w naszych warunkach, publiczne wystąpienie przedstawicieli M[ięskiej] R[ady] N[arodowej].

Wzdłuż całej tej trasy wszystkie domy były przybrane obrazami i dywanami, wysadzone świerkami zdobnymi w barwne bibułki. Stały tłumy ludzi, tak że trzeba było uważnie jechać. Do granic miasta Zakopanego można było naliczyć kilkanaście bram powitalnych.

W **Poroninie** ks[iądz] proboszcz ustawił trybunę tuż przy moście nad rzeką. Wpadliśmy na dobry pomysł wyprowadzenia auta z tłumy, bez narażania go na niebezpieczeństwo podnoszenia do góry, jak tego próbowano w Klikuszowej. Po przemówieniach ruszyłem wzdłuż drogi, błogosławiąc, a auto posuwało się tuż za mną, wychodząc z największej ciżby, gdzie stali *fortissimi*⁷⁰. Na koniec swobodnie wsiadaliśmy do maszyny i w drogę.

Przepięknie wyglądała **Harenda** z ogromnym tłumem ludzi, którzy tu przyszli z **Olczy** i okolicznych wsi.

^a W rękopisie: imieniem.

⁶⁸ Bohdanowicz, działacz SKMA „Odrodzenie”.

⁶⁹ Prawdopodobnie Władysław Żurowski, działacz SKMA „Odrodzenie”, student Wydziału Mechaniki Politechniki Lwowskiej.

⁷⁰ Łac. najwytrwalsi.

Przy wjeździe do miasta, gdzie stały pojazdy góralskie, całe wzgórze przy torze kolejowym było zatłoczone ludem. Wita nas przedstawiciel [Prezydium] M[iejskiej] R[ady] N[arodowej], bardzo serdecznym powitaniem, góralka i góral, dzieci, młodzież. Wsiadamy do pojazdów. Każdy arcybiskup ma swój odrębny pojazd. Utworzyła się długa kawalkada poprzedzona przeszło 500 końmi banderii, mnóstwem motocykli i rowerów. Cała droga była tak obstawiona ludźmi, że poruszaliśmy się z trudem. Młode góralki w strojach ludowych otoczyły pojazd.

Grożący deszcz sprawił, że musieliśmy przyspieszyć jazdę i zostawić za sobą nasze otoczenie, które szło za nami zwartą ławą. Ale wkrótce dostaliśmy się w tłum miejskich ceprów, którzy zalegli ulice, aż do samego kościoła. Zwłaszcza na ulicy Dworcowej i na Krupówkach przejazd był niemożliwy. Jakiś Słowak ofiarował swój płaszcz na okrycie, bo deszcz się wzmacniał; siedł przy powozie z płaszczem, powtarzając, że jest Słowakiem czeskim.

Wejście do kościoła było tragiczne. Ale zdołano wygłosić wszystkie mowy. Dopiero w czasie mego kazania rozpadało się na dobre i była ulewa podobna do tej, która udaremniła akademię w Oświęcimiu. Jednak gromada ludzka stała cierpliwie. Gdy wchodziłem na ambonę, upał w kościele był taki jak u dominikanów w Krakowie.

Muszę przyznać, że chociaż wiele przeżyłem ingresów, to jednak takiej ciżby ludu zmieszanej całkowicie, inteligencji z całej Polski i górali nigdy dotąd nie przeżywałem. Był to jakiś wielki tryumf Kościoła, któremu lud okazał swoje zaufanie w pełni.

Przejście na plebanię wśród umiarkowanego deszczu było już ostatnim etapem tego bardzo męczącego dnia.

Przeszło 80 księży zebrało się przy stole z całego Podhala. Ks[iądz] dziekan Tobolak⁷¹, staruszek na pół sparaliżowany, pomimo wysiłku, jednak przez cały czas nie opuścił nas, towarzysząc wszędzie. Ale duszą tej aparatury sprawnie działającej był ks. **Curzydło**⁷², wikariusz zakopiański.

20 sierpnia 1957

Zakopane – Kraków

9.00. Msza św. w k[ościel]e i przemówienie do wiernych. Mówię letnikom o tym, jak po Bożemu spędzać wakacje. Trwa to do godz. 10.30. Po śniadaniu rozpoczynają się przyjęcia delegacji zakopiańskich. Przychodzą kolejno: pielęgniarki z sanatoriów, grupa młodych lekarzy, grupa dyrektorów sanatoriów, grupa właścicieli pensjonatów, grupa nauczycielstwa,

⁷¹ Jan Tobolak (1883–1965), kapłan archidiecezji krakowskiej, proboszcz parafii pw. Najświętszej Rodziny w Zakopanem 1921–1965, dziekan dekanatu nowotarskiego 1928–1960. Święcenia 1911. W latach 1916–1920 wikary w parafii w Chochołowie. Dziekan dekanatu zakopiańskiego 1960–1965.

⁷² Władysław Curzydło (1919–1989), kapłan archidiecezji krakowskiej, wikary w parafii pw. Najświętszej Rodziny w Zakopanem 1952–1965. Święcenia 1942. Aresztowany w 1955; więziony do 1956. W latach 1965–1989 proboszcz parafii w Zakopanem.

młodzieży szkół podstawowych i szkół średnich (osobno), grupa pisarzy (Brandstaetter⁷³ i H[ieronim] Morstin⁷⁴), grupa pogotowia ratunkowego, grupa pracowników rzemiosła artystycznego, grupa starszych górali i góralek, która była w Warszawie z zaproszeniem do Zakopanego, grupa komitetu budowy kościoła na Bystrem itp. Do każdej z tych grup przemawiałem krótko, niemal z każdą była fotografia. Od artystów zakopiańskich otrzymałem piękną figurkę św. Józefa. Pracowaliśmy na nogach do godz. 13.30. Towarzyszył nam ks. prał. Tobolak, a ks. Curzydło wprowadzał delegacje i przedstawiał je.

W czasie obiadu przemawiałem do duchowieństwa, po czym wyjechałem do **sanatoriów**. W b[yłym] sanatorium „Odrodzenia” witał nas dyr. Zarzecki⁷⁵, który przyznał, że pracuje w dawnej instytucji katolickiej. Dziś jest tu kaplica, przed którą zebrali się gruźlicy po ciężkich zabiegach chirurgicznych. Ci, którzy nie mogli ustać, byli odwiedzani w łózkach. Wszyscy przyjmowali nawiedzenie wdzięcznie, prócz jednego pana, który odgrodził się „Trybuną Ludu” i nie odpowiedział ani słowa na powitanie.

Z sanatorium tego pojechałem do prewentorium na **Kuźnicach**, w dawnej szkole jen[erałowej] Zamoyskiej. Przychodzą tu dzieci po kuracji w KBK⁷⁶, by pobyć jeszcze przed powrotem do domu. Wszystkie dzieci i młodzież po gruźlicy kostnej i operacjach. Przemawiałem w kaplicy, a później na sali świetlicowej.

Stąd na **Jaszczurówkę** do sióstr urszulanek, gdzie jest kolonia wakacyjna duszpasterstwa akademickiego z Warszawy. Powrót na godz. 16.15.

Już tylko niewiele pozostało czasu, by zebrać rzeczy, wejść do kościoła, pożegnać tłumnie zebranych i do **Murzasichla**. Krupówki znowu zaroily się tak ściśle, że nie mogliśmy przebić się do ul. Dworcowej. W Poroninie, na skrócie do M[urzasichla] pozostał ks. abp Baziak, a my zanurzyliśmy się w las gęsty, ciemny, przez który brnie się do M[urzasichla]. Wszędzie kolonie wakacyjne dzieci i młodzieży.

Ogromne tu skupisko ludzi, dotąd bez kościoła. W czasie okupacji górale zaczęli budować kościółek ukradkiem, z „patyków” wyciąganych z lasów. Dziś stoi zrąb pod dachem. Dla tego kościółka rodziny warszawskie tu wypoczywające sprawiły piękny tryptyk Matki Bożej karmiącej. Proszono nas o poświęcenie. Duszą tej imprezy jest

⁷³ Roman Brandstaetter (1906–1987), pisarz pochodzenia żydowskiego, poeta, dramaturg i tłumacz. Doktorat z literatury 1932. W 1940 wyjechał z Wilna do Jerozolimy, gdzie nawrócił się na katolicyzm. Podczas II wojny światowej w Palestynie, a po jej zakończeniu pracownik ambasady polskiej w Rzymie. W latach 1950–1960 mieszkał w Zakopanem. Autor dramatów, poezji i powieści, w których często odwoływał się do motywów religijnych, zwłaszcza biblijnych.

⁷⁴ Ludwik Hieronim Morstin (1886–1966), arystokrata, dyplomata, poeta, publicysta. Przedstawiciel nurtu klasycystycznego Młodej Polski. W latach 1930–1931 redaktor „Pamiętnika Warszawskiego”. W latach 1945–1960 mieszkał w Zakopanem.

⁷⁵ Dyrektorem sanatorium był wówczas Wit Rzepecki (1909–1989), lekarz, chirurg płuc, dyrektor Sanatorium Odrodzenie w Zakopanem (obecnie Szpital Specjalistyczny Chorób Płuc im. dr. Olgierda Sokołowskiego) 1948–1981. Habilitacja 1951.

⁷⁶ Chodzi o Krakowski Biskupi Komitet Pomocy dla Dotkniętych Kłeską I Wojny Światowej, powołany w 1915 przez biskupa krakowskiego Adama Stefana Sapiehę. Szpital na Bystrem w Zakopanem był częścią tego dzieła charytatywnego.

ks. Chwaluczyk, kapłan warszawski, chory ciężko student KUL, który pomaga również chorej Zofii Kowalskiej w organizowaniu tych kolonii, przy naszej pomocy. Powitanie jest serdeczne: orkiestra góralska, chór dziewcząt, dziarska mowa górala. Ogromna banderia końska czyni honory. Przemawia przedstawiciel rodzin warszawskich, dzieci góralskie i warszawskie. Jesteśmy w kościółku jeszcze bez sufitów. Ks[iądz] proboszcz z Poronina informuje o stanie budowy, chwali księży letników. Trzeba przyznać, że większa część kościółków na Podhalu powstała z inicjatywy księży wypoczywających. I ja przemawiam, i błogosławię. Koniecznie proszą jeszcze na małe widowisko, a więc śpiewy układu góralskiego, a więc zbójnicki, a więc przyśpiewki. Wydobywamy się z tego wielkiego tłumu ludzi.

Wracamy do Poronina, gdzie usiłują nas zatrzymać na plebanii. Ale postanowiliśmy jechać wprost na Kraków, gdyż siły się wyczerpały.

O godz. 21.00 jesteśmy na Franciszkańskiej.

21 sierpnia 1957

Kraków – Warszawa

7.30. Na Mszy św. są s[i]o[s]t[r]y urszulanki, które proszą o odwiedzenie.

10.00. Wyruszamy do **Tyńca**; droga jak do piekła; coś potwornego – trudno sobie wyobrazić. I ta droga prowadzi do najcenniejszego zabytku kultury polskiej, znanego przecież w całym świecie. Pracują tu ludzie z wielkim trudem, walcząc ze zniszczeniem i gruzami, spod których wydobywa się cenne zabytki. Zastaliśmy o. Piotra Rostworowskiego, o. Jankowskiego, o. Turowicza⁷⁷. Wszyscy są pogodni. Brak im ludzi. Niewielki zespół kleryków mówi o przyszłości zakonu w Polsce. Jak trudno się wydobyć z niepamięci. Życie poszło dalej, a benedyktyni zostali na swej górcie urwistej. Oby umieli zabiec mu drogę.

Wyprawa do Tyńca jest bardzo pouczająca dla mnie. Jednak miał rację ks. Bogdan⁷⁸, że uciekł z Krakowskiego Przedmieścia do Tyńca. Brak tu gospodarza w stylu ks. Wnuka czy Kijewskiego albo Borowca. Musi ktoś chodzić za sprawami klasztoru.

13.00. Jesteśmy w Krakowie. Obiad, rozmowa z arcybiskupem⁷⁹ na temat jego pracy w Krakowie. Mówimy o Tarnowie, o ciężkiej sytuacji bp. Jana⁸⁰, o przewrażliwieniu bp. Karola⁸¹, o konieczności ustąpienia „tymczasowego” wikariusza generalnego i o powrocie bp. Karola do pracy administracyjnej.

⁷⁷ Andrzej Turowicz OSB (1904–1989), kapłan zakonny, matematyk. Do benedyktynów wstąpił w 1945. Świątecznia 1950. Doktorat 1946, habilitacja 1963. Od 1962 pracownik Instytutu Matematycznego PAN, gdzie w 1969 uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego.

⁷⁸ Chodzi o Augustyna Bogdana Jankowskiego OSB.

⁷⁹ Chodzi o abp. Eugeniusza Baziaka.

⁸⁰ Chodzi o bp. Jana Stepę.

⁸¹ Chodzi o bp. Karola Pękalę.

14.30. Przyjmuję p. **Mosinga**^{a82}, który przyjechał z ZSSR i wraca tam niedługo.

15.00. Wyjeżdżamy do Warszawy. W drodze odwiedzamy s[io]s[try] urszulanki. Stajemy na miejscu w W[arsza]wie o godz. 21.00. W sieni domu dowiaduję się o ciężkiej chorobie ojca, który leży w szpitalu s[ió]s[tr] elżbietanek.

22 sierpnia 1957

Warszawa

7.30. Po Mszy św. alumn **Jelowicki** wyprawiony jest do Komańczy. M[aria] **Okońska** i T[eresa] **Romanowska** – w sprawie programu uroczystości 26 sierpnia 1957 r. na Jasnej Górze i 15 września – pielgrzymki kobiet katolickich.

Ze szpitala przychodzą wiadomości, że w stanie zdrowia ojca nastąpiła poprawa.

Ks[ia]dz **Jaroszewski**⁸³ z Kielc w sprawie Bolesławca; wrzenie trwa, kościół zamknięty. Radzę wziąć na cierpliwość i przeczekać, aż się ludziom sprykrzy. Nie można prosić komunistów o pomoc, gdyż oni to na pewno podsycają.

P[an] **Onko**⁸⁴ i p. Kębski⁸⁵ z Rady Polonii Amerykańskiej – spieszą z pomocą Polsce. P[an] **Kębski** pracuje w Radiu Polskim – p. **Łagodzińska** upoważniona była przez p. **Świetlika**⁸⁶ do rozmów o warunkach pomocy Polsce. P[an] Onko jest wiceprezesem R[ady] P[olonii] A[merykańskiej]. Punkty, które przyniosła p. Ł[agodzińska], były ustalone w USA. Otrzymano pozwolenie dla dwóch ludzi, którzy będą tu działać. Ale naród amerykański ma zaufanie do prymasa i czeka na słowo prymasa: pomóżcie. Panowie nie mają kontaktu z rządem i nie chcą go. Proszą tylko o odezwę do Polonii, by mogli zorganizować pomoc. Adres p. Onki jest – Targowa 35 m. 5.

Ks[ia]dz **Piotrowski** prosi o odwiedzenie kursu katechetycznego i duszpasterskiego. Ostrzega przed p. Onką, który ma być w rękach ludzi niepewnych.

Ks[ia]dz prał. **Ugniewski** przynosi plany budynku na Bielanych pod *philosophium*⁸⁷.

Ks[ia]dz **Olszewski**⁸⁸ z Francji przybył razem z 80-osobową wycieczką Polaków do kraju. Chce pozostać nadal we Francji. Przedstawiam mu sytuację w Polsce – pozostawiam możliwość wyboru.

^a W rękopisie błędnie: Mossonge.

⁸² Chodzi o Henryka Mosinga (1910–1999), lekarza, epidemiologa, kapłana. W latach 1935–1939 pracownik Centralnego Laboratorium Biologicznego Państwowego Zakładu Higieny w Warszawie. W okresie II wojny światowej pracownik Instytutu Badań nad Tyfusem Plamistym. Po wojnie kierownik Instytutu Epidemiologii w Lwowie. Podczas pobytu w Polsce w 1961 kard. Wyszyński udzielił mu święceń kapłańskich.

⁸³ Prawdopodobnie chodzi o ks. Jana Jaroszewicza.

⁸⁴ Onko, działacz polonijny w USA, wiceprezes Rady Polonii Amerykańskiej.

⁸⁵ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁸⁶ Chodzi o Franciszka Xaverego Świetlika.

⁸⁷ Mowa o planach wzniesienia gmachu Wydziału Filozofii ATK w Warszawie.

⁸⁸ Prawdopodobnie chodzi o ks. Hieronima Olszewskiego (1904–1970), kapłana archidiecezji wileńskiej, działacza polonijnego. Święcenia 1931. Od 1944 duszpasterz we Francji. Przez wiele lat posługiwał w Coueron w Bretanii przy kaplicy pw. Matki Bożej Ostrobramskiej. W latach 1958–1970 duszpasterz polskiego ośrodka w Metz.

Ks[iaǳz] **Gogolewski** prosi o zmianę parafii, gdyż siły już mu nie dopisują. W Bedlnie trzeba budować kościół, a tu siły nie dopisują.

O[jciec] **Krupa**, profesor ATK, prosi o radę, co ma zrobić, czy zostać na ATK, czy wracać na KUL. „Sumienie ma decydować” – odpowiadam.

Z **Milwaukee**, ks[iaǳz] prob[oszcz] parafii Matki Bożej Częstochowskiej wyraża gotowość pomocy Polsce; prosi o błogosławieństwo.

Halina Doria **Dernałowicz** w sprawie przyjęcia o. Journeta z Fryburga.

18.00. Odwiedzam ojca w szpitalu.

23 sierpnia 1957

Warszawa

7.30. Siostra **Veritas**^{a89}, nazaretanka, wróciła do Polski, idzie do pracy do Kalisza. Przeszła przez Syberię, przez obozy koncentracyjne, przez kopalnie, Afrykę, Londyn, Francję – to, co opowiada, może przeżyć tylko Polka.

Prowincjał **salezjanów**⁹⁰ omawia sprawę budowy kościoła we Włochach.

Dwaj Amerykanie, pp. **Jańskiewicz**, usilnie dopytują, czy wszystko, co Polonia am[erykańska] wysyła, dochodzi do najbiedniejszych repatriantów.

Kapłan z **Wilna** (ks. L[eo]pold] Chomski⁹¹), który przybył odwiedzić brata. „Poza amnestiami i deportacją nie odczuwa się ulgi w sytuacji społecznej. Księża, którzy powrócili, nie mogli objąć dawnych swoich placówek. Polskość i religia jest skazana na zagładę”. B[isku]p Paltarokas^{b92}, człowiek dobry, ale chory na sklerozę; ma sufragana, b[yłego] alumna seminarium wileńskiego⁹³. Prowadzona jest praca odpolszczania.

Nowy prowincjał **bernardynów**⁹⁴ – proszę, by zabronił swoim ludziom chodzić w „cywilu”.

^a *W rękopisie*: Weritas.

^b *W rękopisie*: Półtorakos.

⁸⁹ Chodzi o s. Marię Veritas Piątkowską CSFN (1902–1970). W zgromadzeniu od 1930, śluby wieczyste 1939. Kierowniczką szkół w Grodnie i w Nowogródku. W latach 1941–1942 na zesłaniu w ZSRS, później w Persji, Indiach, Afryce i na emigracji. W latach 1947–1951 w Wielkiej Brytanii, następnie we Francji 1951–1953, w Rzymie, w domu generalnym zgromadzenia 1953–1957, w Loreto 1957. Kolejne placówki po powrocie do Polski: Kalisz, Kielce, Katowice-Ligota, Warszawa.

⁹⁰ Chodzi o Stanisława Rokitę SDB (1900–1984), inspektora inspektorii warszawskiej Towarzystwa Salezjańskiego.

⁹¹ Leopold Chomski (1885–1982), kapłan archidiecezji wileńskiej, duszpasterz w Białej Wacie 1947–1982. Świecenia 1910. W latach 1919–1931 prefekt w Gimnazjum Zygmunta Augusta w Wilnie. W latach 1939–1947 proboszcz w parafii pw. Niepokalnego Poczęcia NMP na Zwierzyńcu w Wilnie.

⁹² Kazimieras Paltarokas (1875–1958), biskup diecezjalny diecezji poniewieskiej 1926–1957, administrator archidiecezji wileńskiej 1949–1957. Świecenia 1902.

⁹³ Chodzi o bp. Julijonasa Steponavičiusa (1911–1991), biskupa pomocniczego diecezji poniewieskiej, administratora apostolskiego archidiecezji wileńskiej 1957–1989. Świecenia 1936; sakra biskupia 1955. W latach 1989–1991 arcybiskup metropolita wileński.

⁹⁴ Chodzi o Eligiusza Smolińskiego OFM.

Ks[ia]dz **Piotr Perzyna**⁹⁵ z Miedniewic usprawiedliwia zarzuty postawione sobie listownie przez jakąś panią.

Ks[ia]dz **Inlender**⁹⁶ prosi o wyjazd za granicę; odpowiadam – teraz za późno.

Ks[ia]dz **Kamiński** z Milanówka – ustala program wizytacji kan[onicznej]. Może budować ołtarz bazylikowy.

Ks[ia]dz **Wróbel** z kolegami wyjeżdża do Kurytyby na misje wśród Polonii.

Ks[ię]ża **salwatorianie** (dwóch^a) wyjeżdżają do USA do swego domu; proszą o błogosławieństwo.

Amerykanin p. Dominic Karejak z wizytą; prosi o obrazki, gotów jest organizować pomoc dla KUL.

Ksiaz **rektor KUL**⁹⁷ i **prorektor** informują o biegu prac budowlanych na KUL i o wykładach dla duchowieństwa.

15.00. Konferencja ks[ię]ży **dziekanów** arch[idiecezji] warsz[awskiej] w sprawie nawiedzenia NMP w a[rchidiecezji] w[arszawskiej]. Ogłosiłem nowego rektora sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego], nowych dziekanów, wicedziekanów i odznaczenia honorowych kanoników.

24 sierpnia 1957

[Warszawa]

7.30. B[ohdan] **Skąpski** w sprawie prac Instytutu Maryjnego. O[jcowie] paulini odsuwają się coraz bardziej od tych prac. Pragną, by I[nstytut] M[aryjny] był samowystarczalny; palą się do drukarni jasnogórskiej. Ojca Jerzego⁹⁸ starają się schować.

Ks[ia]dz **Br[onisław] Dąbrowski** z ramienia bp. Z[ygmunta] Choromańskiego porusza sprawę felicianek. Na odcinku U[d]sW coraz trudniej; p. Lech coraz bardziej uprzejmy, coraz więcej hamuje wszelkie sprawy Kościoła.

8.00. O[jciec] **Journet** z Fryburga, zaproszony do Polski przez p. H[alinę] Dernałowicz, przychodzi z wizytą. Jest pełen radości ze swej pracy w Polsce, z wygłoszonych odczytów w Pewli, na KUL i w Laskach. Obchodzą go problemy zasadnicze: komunizm i katolicyzm. Przedstawiam mu swoją tezę o „trzecim stanie” obok dwóch zasadniczych; to stan, w którym rząd jest komunistyczny, a naród katolicki.

^a W rękopisie: 2.

⁹⁵ Piotr Perzyna (1897–1967), kapłan archidiecezji warszawskiej, kanonik. Kapłan szpitali warszawskich. W latach 1945–1949 administrator parafii w Miedniewicach, 1949–1967 proboszcz parafii w Miedniewicach. Świecenia 1925.

⁹⁶ Bogusław Inlender (1922–2006), kapłan archidiecezji warszawskiej, adiunkt na Wydziale Filozofii ATK. Świecenia 1949. Od 1952 kapłan sióstr elżbietanek w Otwocku. W 1956 adiunkt na Wydziale Teologicznym ATK, a w latach 1957–1958 adiunkt na Wydziale Filozofii przy Katedrze Etyki. Od 1957 wykładowca teologii moralnej i etyki w WMSD w Warszawie. Prałat honorowy Jego Świątobliwości.

⁹⁷ Chodzi o ks. Mariana Rechowicza.

⁹⁸ Chodzi o o. Jerzego Tomzińskiego OSPPE.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]. Obecni: bp Z[ygmunt] Choro-
mański, ks. J[erzy] Modzelewski, ks. S[tanisław] Piotrowski i ja. Czas zajmują głównie
sprawy personalne, kłopoty z „łotrami”, co z nimi zrobić. Są to ludzie już nie do użycia.
Trzeba by mieć jakiś wielki dom dla demerytów⁹⁹. Coraz wychodzi jakaś nowa, niespo-
dziewana sprawa, świadcząca o moralnym upadku brata w sutannie. Męka sesyjna trwa
do godz. 14.00.

Niewiele czasu pozostaje na posiłek, zabranie rzeczy i przygotowanie się do wyjazdu
na wizytację kan[oniczną] do Rawy Mazowieckiej. Przed samym wyjazdem jest delega-
cja z kursu katechetycznego arch[idiecezji] warszaw[skiej]. Nie zdążyłem już tam być,
wobec czego przyszli sami.

15.00. Wyjazd. Nieco odpoczywamy. Ks[iądz] Władzio śpi. Ja też usiłuję się odprężyć
po maglu na Miodowej. Czasami człowiek tęskni za ciszą i milczeniem. Zazdroszczę
ks. Jankowskiemu w Tyńcu.

Na 3 km przed Babskiem – banderia konna. Muszę tłumaczyć pocziwym chłopcom,
że nie mogę jechać 3 km „konnym truchtem”, bo samochód się zniszczy. Nie rozumieją
tego. Ale zostają sami w polu. „Wyższa siła” pociągnęła nas dalej, żal mi ich dobrej woli,
która może być niedoceniona. W Babsku procesja przy drodze. Krótkie powitanie, błogo-
sławieństwo i w dalszą drogę. Na granicy parafii, 5 km od R[awy] M[azowieckiej] tłum
przy bramie. Podobnie przy drugiej. W mieście cała uroczystość odbywa się na rynku.
Nieco przeszkadza deszcz, ale wszystko odbywa się spokojnie. Jest wiele przydługich
mów, dużo prostego uczucia i oddania. Nuta „więzienna” ciągle brzmi w tych słowach.
Ale widać znowu odprężenie psychiczne. Ludzie nie oglądają się wokół, mówią odważnie.

Wizytacja przebiega normalnie. Długo trwa bierzmowanie. Dziś bierzmuję około
800 osób, w ogromnym tłoku zgrzanych jak myszy dzieci. Gdy się już rozluźniło, mogłem
z nimi spokojnie porozmawiać. Trwa to do godz. 20.30.

25 sierpnia 1957

Rawa Mazowiecka – Jasna Góra

Rano o godz. 9.30 Msza św. dla dzieci i młodzieży, przemówienie i katechizacja. Przy-
jeżdża abp Baraniak. Suma na podium przed kościołem. Po sumie wygłaszam krótkie
przemówienie. Po obiedzie odwiedzam kolejno klasztor o[jców] **pasjonistów**; wypadnie
tu zapewne stworzyć parafię, gdyż jest duży ośrodek ciężenia ludności, który nie może
stać się irredentą w parafii. Stąd jadę do szpitala powiatowego, gdzie dyrektor, prosto
od operacji dziecka na wyrostek, wita nas wraz ze służbą zdrowia bardzo serdecznie.
W kaplicy wygłosiłem przemówienie, obszedłem wszystkie sale szpitalne, łóżek przeszło
200, ale nie brak i na korytarzach.

⁹⁹ Dawne określenie księdza skazanego przez władze kościelne na pokutę w odosobnieniu za wykroczenie przeciw
moralności. Chodzi zatem o dom o charakterze pokutnym i poprawczym dla duchownych.

Stąd jadę na **cmentarz parafialny** duży, piękny, ładnie zadrzewiony i dobrze utrzymany. Spoczywa tu wielu księży i **synowie Gajownicza**¹⁰⁰, uratowanego przez o. Kolbego w Oświęcimiu. Chłopcy padli od bomb. Dwie ofiary: ojca Kolbego i ojca rodzonego. Jak trudne musi być życie człowieka, który żyje za cenę tak wielkich ofiar.

Odwiedzam jeszcze ks. kan. Trojanowskiego w ciasnym dwupokojowym mieszkaniu, który woli tu mieszkać niż w domu ks[ięży] emerytów. Zdaje się, że winna tu siostra, która prowadzi prymitywną gospodarkę dla staruszka, człowieka nic już niewidzącego.

W tym czasie abp Baraniak bierzmuje w kościele.

Ja odwiedzam jeszcze kancelarię parafialną, oglądam księgi, archiwum, mieszkanie organisty.

Zbliża się pora zakończenia wizytacji. Wstępujemy jeszcze do kościoła, po czym na podium udzielam błogosławieństwa dzieci i wygłaszam końcowe przemówienie.

Wyjeżdżamy na J[asną] Górę o godz. 18.00. Tłumy ludzi i motocyklistów towarzyszą nam dość długo. Za nami wlecze się jakiś wóz z Rzymu, w którym zawzięcie filmują całą wizytację. Później wytrwale towarzyszą nam aż do Częstochowy.

Stajemy tutaj na godz. 21.00. Odpust w pełni. Mnóstwo księży i kilkunastu biskupów.

26 sierpnia 1957

Jasna Góra

Obowiązki moje w b[iejącym] r[oku] ograniczyłem. O godz. 8.00 odprawiłem Mszę św. w chórze braci. Po Mszy św. odbyliśmy konferencję z bp. Golińskim w sprawie pielgrzymki kobiet dnia 15 września. I z o[jcem] **generałem**¹⁰¹ w sprawie pracy Instytutu Maryjnego. Ojciec wręczył mi odpowiedź kapituły na mój list. Proszę, by ojciec był bardzo uważny w postępowaniu z I[nstytutem] M[aryjnym], gdyż można ludziom dobrej woli i służącym ofiarnie sprawie wyrządzić krzywdę i dać plotkarkom zakonnym satysfakcję. Ale zdaje się, że w opinii ojców zwycięża zdecydowanie opinia, że zespół świecki nie może pracować na J[asnej] G[órze], że raczej – z konieczności – przyjęto by do tej pracy zakonnice habitowe. Groziłoby to położeniem roboty. Wszyscy widzą duże trudności, ale zdaje się, że rozwiązaniem ich nie jest odsuwanie ludzi, ale umiejętne kierownictwo sobą i nimi. Wszyscy tu mówią: „Macoch, Macoch”¹⁰². Ale chyba można mówić i o zadośćuczynieniu za Macocha. Trudno, żeby ten cień włókł się bez końca za

¹⁰⁰ Franciszek Gajowniczek (1901–1995), sierżant WP. Więzień KL Auschwitz-Birkenau 1940–1944. W 1941 skazany na karę śmierci poprzez osadzenie w celi głodowej. Dobrowolnie w zamian za niego zgłosił się o. Maksymilian Maria Kolbe OFM, który poniósł śmierć męczeńską. Synowie Franciszka Gajownicza – Bogdan i młodszy Janusz (według innego źródła Juliusz) – zginęli 17 I 1945 w trakcie bombardowania Rawy Mazowieckiej podczas nadejścia frontu wschodniego. Bogdan brał udział w powstaniu warszawskim, otrzymał Krzyż Walecznych.

¹⁰¹ Chodzi o o. Ludwika Nowaka OSPPE.

¹⁰² Damazy Macoch OSPPE (1874–1916), kapłan zakonny, przestępca kryminalny, morderca. Systematycznie okradał klasztor, dokonał profanacji obrazu, kradnąc korony maryjne, utrzymywał kochankę i zamordował kuzyna w 1912. Został osądzony i skazany. Prasa pruska i rosyjska wykorzystywała sprawę Macocha do ataków na duchowieństwo i polski Kościół katolicki.

Jasną Górą i odstraszał ludzi od współpracy z ojcami. Konieczną jest rzeczą wybudowanie tu dwóch domów: dla księży przybywających na J[asną] G[órę] i dla Instytutu Maryjnego. Obydwa muszą być w pobliżu. Wtedy można będzie zabezpieczyć ojcom spokój w ich ciężkiej pracy.

O godz. 11.30 zaczyna się procesja z kaplicy cudownej. Obraz M[atki] Bożej wynosimy do bazyliki i tutaj następuje „spotkanie” kopii przywiezionej z Rzymu z Matką. Obraz pozostaje w bazylice, a kopia wyrusza na szczyt. Jest to początek jej 9-letniej wędrówki. B[isku]p **Klepacz** wygłasza kazanie dość odważne. A[rcy]b[isku]p Baraniak celebduje; ja czytam śluby jasnogórskie i przemawiam krótko do rzesz. Liczę je na około miliona ludzi. Pogoda sprzyja, panuje skupienie. Obraz przygotowany do nawiedzenia jest dobry, ale w zbyt ciężkiej oprawie. Ks[iądz] Mystkowski, który dziś zabierze go do Warszawy, musi przerobić ramę.

W czasie obiadu podaję do wiadomości, że Ojciec Święty mianował bp. **Zakrzewskiego** asystentem tronu papieskiego.

O godz. 16.00 wygłaszam konferencję do ks[ięży] **dziekanów**. Przyjmuję wielu księży.

Wieczorem po nabożeństwie na wałach wygłaszam godzinne **kazanie nt. hasła pierwszego roku Wielkiej Nowenny**.

Bardzo czynny jest bp Goliński, który zawsze zagaja i kończy. Brak o. Jerzego, którego zmysł organizacyjny miał tu wielkie znaczenie.

Po wieczery długo rozmawiam z **o. generałem Nowakiem**, którego trzeba trochę rozruszać. Pilną rzeczą jest budowanie dla duchowieństwa pielgrzymiego specjalnych pomieszczeń na J[asnej] G[órze], by zakonnicy nie byli zmuszeni ciągle ustępować swoich cel gościom. To niszczy życie wspólne, zwłaszcza gdy zakonnicy ciężko pracują w czasie pielgrzymek.

O godz. 23.00 zbieramy się w kaplicy M[atki] Bożej wraz z o[jcami] paulinami, by ofiarować trud dnia ku chwale Królowej Polski.

27 sierpnia 1957

Jasna Góra – Warszawa

9.00. Wyjazd do Warszawy. Nielatwy, gdyż na przestrzeni od J[asnej] G[óry] do Radomska idą kompanie jedna za drugą, wlokąc za sobą tabory wozów pielgrzymich. Na Wyczerpach tworzy się zator, który nas kosztuje trzy kwadranse. Nieruchawa MO nie umie sobie radzić. Korzystamy z okazji, by przyjrzeć się pielgrzymom, którzy gromadzą się przy naszym wozie. Najwięcej jest z Radomska. Panuje tu swoista dyscyplina i karność. Na ogół pielgrzymi zachowują się bardzo godnie. Mijamy liczne pielgrzymki z różnych części Polski, m.in. z Łomży i z Lublina.

Po drodze odwiedzam w **Czerniewicach** chorego ks. **Boguckiego**. Zatrzymujemy się w lesie pod Rawą Maz[owiecką] dla kilku łyków powietrza.

Jesteśmy w W[arsza]wie na godz. 14.00. Pracuję przy stole, załatwiając zaległe sprawy.

O godz. 18.00 w szpitalu odwiedzam ojca. Znowu był atak wywołany nieostrożnością. Ojciec ma zbyt wiele gości. Muszę ich przeprosić.

Odwiedzam kilka sal chorych, przeważnie starszych ludzi.

28 sierpnia 1957

[Warszawa – Lublin – Warszawa]

7.30. Po Mszy św. oddają B[ohdanowi] **Skąpskiemu** tekst poprawiony kazania jasno-górskiego.

Matka **Edyta** zostawia spis lekarstw, które możemy otrzymać od Kongresu Polonii Kanadyjskiej.

10.00. Ks[iaźdz] **Sydry** otrzymuje księgę fundacji kościoła par[afialnego] pw. **Królowej Świata** i małą ofiarę. Proszę, by nie uległ zbytnio rozmachowi prof. Pniewskiego, by nie budować „domu kultury”, tylko kościół parafialny.

11.00. A[ntoni] **Chaciński** i W[acław] **Sobański** ustalają program pielgrzymki „Odrodzenia” na J[asną] G[órę].

13.00. Wyjeżdżam do **Lublina** z ks. prał. Borowcem na kurs uniwersytecki dla duchowieństwa. Wygłaszam referat nt. „Chrześcijańska a neopogańska koncepcja kobiety”. W kursie bierze udział przeszło tysiąc księży. Nie brak też i zakonnic oraz kobiet pracujących w katechetyce. Przewodniczy bp Kominek z wielką werwą. Mój temat był niemal wyczerpany przez o. Journeta z Fryburga. Daję więc tylko kilka myśli na marginesie rozważań o kobiecie. Dyskusji niemal nie było, gdyż bp Kominek był zdania, że *Roma locuta*¹⁰³.

Zaraz po odczycie i po fotografii wróciłem do W[arsza]wy przez Garwolin, Górę Kalwarię. Droga b[ardzo] dobra.

29 sierpnia 1957

Warszawa

9.00. O[jciec] **Waczyński** TJ przed wyjazdem do Rzymu przedstawia swoje drogi życiowe zorientowane do pracy na Wschodzie.

10.00. O[jciec] **Wawryn**, o. **Bulanda** i o. **Waczyński** – otrzymują informacje przed swoim wyjazdem do Rzymu. Pragniemy utrzymać jedną linię informowania zagranicy o sytuacji Kościoła w Polsce. O[jciec] **Wawryn** pozostaje jeszcze długo, pragnąc dowiedzieć się, co myślę o pracy jezuitów w Polsce. Wydaje mi się, że są za mało aktywni, za mało zdobywczy, zbyt wygodni. Ojciec W[awryn] broni się brakiem ludzi. Zachęcam ojca W[awryna], by ożywił wysiłki w odzyskaniu Bobolanum. Ojciec jest usposobiony sceptycznie. Ten zdolny człowiek nie ma w sobie nic z entuzjazmu zdobywczego

¹⁰³ *Roma locuta [causa finita]*, *lac.* Rzym przemówił, sprawa zakończona. Chodzi o to, że decyzja zapadła na szczębelu ostatecznym (papież) i jest niepodważalna.

o. Lombardiego. Rzecz znamienna! W takich warunkach pracy, gdy niemal sama sytuacja usposabia do walki.

Ks[iaǳ] **Osmólski** z Baniochy w sprawie budowy k[ościo]ła par[afialnego]. Narzeka na zwłokę w zatwierdzeniu tych planów w K[onserwatorskim] U[rzędzie] W[ojewódzkim].

Ks[iaǳ] prof. **Jankowski** składa statut Studium Muzycznego, prosząc o zatwierdzenie.

14.00. Wyjeżdżam z bp. Z[ygmunt] Choromańskim na zjazd koleżeński księży, którzy obchodzą w b[ieżącym] r[oku] 25-lecie swego kapłaństwa – do Jabłonny. Wygłaszam do nich konferencję. Powrót na godz. 17.00.

A[rcy]b[isku]p **Baraniak** zaczyna się wyprowadzać. Pierwszy wóz ciężarowy odszedł dzisiaj, zabierając m.in. dary amerykańskie dla biednych.

30 sierpnia 1957

W[arsza]wa

7.30. Ks[iaǳ] J[an] **Czerniak** z grupą księży gnieźnieńskich wraca z Lublina, po kursie.

9.00. Ks[iaǳ] dziekan **Malinowski** referuje projekt odczytu na konferencję plenarną Episkopatu, o **ZHP** i obecnej sytuacji religijnej w ZHP. Proszę, by stworzono „krąg harcerski księży”. Niech zainteresuje się **Michalinem**, gdzie trzeba stworzyć parafię.

10.00. Ks[iaǳ] **Subera** w sprawie Bielan i ATK. Ks[iaǳ] Kwiatkowski przedłużył INCO pobyt do 1 stycznia [19]58 r. Jestem zdania, że ks. Kw[iatkowski] nie ma prawa czynić takich koncesji kosztem archidiecezji. Prosi o przyjęcie do archid[iecezji] warszawskiej. Wyrażam gotowość przyjęcia.

Ks[iaǳ] prał. **Kobyłecki** z Pleszewa w sprawie duchowieństwa łuckiego.

Ks[iaǳ] **Olszewski Fr[anciszek]** – proszę o powrót do diecezji. Będzie wykładał nauki społeczne w sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnym], pracował w wydziale gospodarczo-budowlanym, w duszpasterstwie dobr[oczynnym] i w Rzymie. Gotów jest wrócić pod koniec listopada br.

Ks[iaǳ] **Rokita i Nęcek**¹⁰⁴, inspektorzy salezjańscy, dziękują za pracę w Oświęcimiu i przynoszą relikwiarz św. Dominika Savio¹⁰⁵. Rozwijam im plan stworzenia ośrodka pielgrzymiego dla młodzieży męskiej w Częstochowie. Niech przyjmą fundację im ofiarowaną przy al. P[anny] Maryi, niech tam nie tworzą domu wychowawczego, tylko ośrodek

¹⁰⁴ Józef Nęcek SDB (1903–1982), kapłan zakonny Towarzystwa św. Franciszka Salezego, inspektor salezjańskiej prowincji pw. św. Jacka w Krakowie 1957–1963. Pierwsza profesja zakonna 1921. Świecenia kapłańskie 1930. W latach 1930–1940 profesor teologii w Salezjańskim Studentacie Teologicznym w Krakowie. W latach 1943–1946 dyrektor domu zakonnego i proboszcz parafii MB Ostrobramskiej na Łyczakowie we Lwowie. 1946–1947 dyrektor Małego Seminarium Salezjańskiego w Marszałkach. 1947–1957 dyrektor wspólnoty zakonnej i proboszcz parafii Najświętszego Serca Jezusowego we Wrocławiu. 1963–1966 wykładowca i profesor teologii moralnej i pastoralnej w WSD Towarzystwa Salezjańskiego w Łądzie n. Wartą. W latach 1966–1969 dyrektor domu salezjańskiego w Częstochowie, następnie pracował w Przemyślu, Oświęcimiu, Krakowie i Kopcu, gdzie posługiwał nowicjuszom.

¹⁰⁵ Dominik Savio (1842–1857), święty. Bliski współpracownik św. Jana Bosko. Charakteryzował się pobożnością, darem ekstazy i kontemplacji. Zmarł w opinii świętości na zaawansowaną chorobę płuc. Beatyfikacja 1950, kanonizacja 1954.

pielgrzymi, by współdziałać z J[asną] G[órá]. Omawiam całą ideę pracy duszpasterskiej dla pielgrzymów na J[asnej] G[órze]. Ks[iądz] Nęcek oświadczył, że życzenie to będzie wykonane i że ks[ięża] salezianie stworzą taki ośrodek.

11.30. Ks[iądz] prof. Cz[esław] **Jakubiec** przedstawia plan nowej przebudowy klasztoru wizytek od frontu, dla celów pracy społ[ecznie]-religijnej, zwłaszcza dla nauczycielstwa.

Przełożona gen[eralna] s[ió]s[tr] Rodziny Maryi prosi o udział w zamknięciu uroczystości stulecia zgromadzenia w grudniu br.

Ks[iądz] **Frankowski** zabiega o wyjazd na studia biblijne do Rzymu.

O godz. 16.00 obraduje zespół¹⁰⁶ i B[ohdan] Skąpski. Z zespołem ustalą sprawę Krynicy i siedziby na J[asnej] Górze. Z B[ohdanem] S[kąpskim] – sprawy czytanek październikowych. Widać, że B[ohdan] S[kąpski] zawodzi.

Wieczorem odwiedzam ojca w szpitalu i chorych na salach.

31 sierpnia 1957

Warszawa – Inowrocław

Od wczesnego ranka rozmowa z B[ohdanem] **Skąpskim** na temat **czytanek październikowych**. I B[ohdan] S[kąpski], i zespół zawiedli wskutek nadmiaru inicjatywy i niedopilnowania wykonania. Polecam wszystko uczynić, aby dzieło doprowadzić do końca na czas.

Przed sesją **oglądamy kurię arcybiskupią**; oprowadza[ją] ks. Borowiec i prof. Marzyński. Są majstrowie i Leszek Dunin¹⁰⁷. Wszystko wykonane jest na czas. Ks[iądz] Borowiec dokonał swego w oznaczonym terminie.

Na **sesji ustaliliśmy** naprzód zasady wstępne do nowej organizacji kurii. Wejście w życie statutu. Już obecnie obydwaj wikariusze generalni podzielią między siebie odpowiedzialność za 8 wydziałów K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. B[isku]p Majewski, który po powrocie z urlopu dwumiesięcznego dziś pierwszy raz jest na sesji, obejmie cztery wydziały, ks. Piotrowski – trzy. Sąd podlega bezpośrednio arcybiskupowi. Wchodzi to w życie od 1 września. Ustaliliśmy również porządek kongregacji ks[ięży] dziekanów. Obrady kończą się o godz. 13.00.

O godz. 14.00 wyjeżdżamy do **Inowrocławia** przez Modlin, Płońsk, Lipno, Toruń. Za Czernikowem wypada mały chłopaczek na rowerze. Bylibyśmy go zabili, gdyby nie przytomność p. Stanisława. Zatrzymaliśmy chłopca. Tłumaczę mu, że straciłby życie. Płacze: „Nie wiedziałem – powtarza – nie wiedziałem”. Każę mu dobrze sobie zapamiętać dzisiejszy wypadek na przyszłość.

¹⁰⁶ Chodzi o zespół „Ósemek”.

¹⁰⁷ Lech Dunin (1914–2001), architekt, wieloletni członek Komisji Artystycznej i Architektonicznej kurii warszawskiej oraz sekretarz Prymasowskiej Rady Budowy Kościołów. Współpracował z wywiadem AK, a następnie WiN. Osądzony i skazany na 6 lat więzienia w 1947. Zarejestrowany jako TW UB/SB w latach 1948–1990.

Na granicy par[afii] Inowrocław jesteśmy punktualnie. Wita nas ekipa motocyklistów i samolot krążący nad drogą. Tłum dzieci oblepił auto tak zwarcie, że nie można wyjść z wozu.

Docieramy na rynek Inowrocławia. Wita nas procesja i gromada dzieci. Przemawia przedstawiciel rady parafialnej i dzieci. Wchodzimy do kościoła. Zaczyna się **Kongres Maryjny** od dłuższego przemówienia o modlitwie. Dekanat przygotował się przez triduum, a miasto – przez misje.

WRZESIEŃ

1 września 1957

Inowrocław

Odbywa się pierwszy **Kongres Maryjny dekanalny**. Udział mój polega na przemówieniach do różnych grup. A więc kolejno przemawiam: 1) po Mszy św. dla dzieci szkolnych w par[afii] św. Józefa; 2) do ojców w tymże kościele; 3) do matek w k[ościel]e św. Mikołaja; 4) do młodzieży męskiej i żeńskiej – w k[ościel]e M[atki] Bożej; 5) na sumie przy Ruinie – do ogółu wiernych; 6) po sumie – do organistów, służby kościelnej i zespołów śpiewających – w k[ościel]e M[atki] Bożej; 7) do członków rad parafialnych – tamże; 8) o godz. 16.00 w k[ościel]e św. Józefa – do służby zdrowia; 9) o godz. 16.30 – tamże do prawników i lekarzy; 10) na zakończenie kongresu, po procesji – w k[ościel]e M[atki] Bożej; 11) do nauczycielstwa – w k[ościel]e św. Mikołaja. Po ukończeniu wszystkich uroczystości. Cały dzień zeszedł mi na mówieniu. Pogoda była znośna, chociaż przelatywały drobne deszcze, ale pracy nam nie popsuky. Organizacja kongresu była wystarczająca. Bardzo pomagał ks. Fabianowski¹. Przyjechał o[jciec] kustosz z Jasnej Góry. Nauczycielstwo Inowrocławia złożyło ryngraf Matce Bożej, który przekazałem o. Justynowi. Pracę ukończyliśmy o godz. 21.00.

2 września 1957

[Ostrów k. Gniewkowa – Szadłowice]

O godz. 5.20 wyjechaliśmy z Inowrocławia do **Ostrowa k. Gniewkowa** na wizytację kanoniczną. Jadę do ks. Niewiery², kapłana z arch[idiecezji] wileńskiej, którego swego czasu przyjąłem do diec[ezji] lubelskiej. Wymknął mi się z Polichy, bez mej wiedzy. Znalazłem go dopiero w „Roczniku Gnieźnieńskim”. Niemale było nasze zdziwienie, żeśmy się znów znaleźli. Dziś już nie mówimy o tym. Przyjęła nas parafia ze strażą ogniową, która towarzyszyła nam cały dzień. W kościele jest obraz Matki Bożej Pocieszenia łaskami słynący. Lud zgromadził się licznie. Na 1200 wiernych przeszło 600 przystąpiło do

¹ Adam Fabianowski (1909–1982), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii pw. św. Józefa w Inowrocławiu 1946–1982. Świącenia 1939.

² Florian Niewiero (1896–1976), kapłan archidiecezji wileńskiej, później gnieźnieńskiej, historyk. Świącenia 1920. Studia na USB w Wilnie. Po zakończeniu II wojny światowej przebywał w diecezji olsztyńskiej, lubelskiej, archidiecezji gnieźnieńskiej oraz ponownie olsztyńskiej. Przez 17 lat pracował w Kętrzynie.

Komunii św., do bierzmowania – 140. Kościółek dobrze utrzymany, świeżo odmalowany, niezbyt właściwie. Ale lud ofiarny, gotów do wszystkiego dla Kościoła. Bardzo czynny udział w wizytacji brało nauczycielstwo i dyrektorzy fabryk upaństwowionych.

Ks[iądz] N[iewiero] utrzymuje b[ardzo] często swój styl wileński. Trzeba mu przypominać, że jest w Gnieźnie. Ale wciągnął się w życie archidiecezjalne lepiej, niż myślałem. Miru wśród duchowieństwa nie ma. A podobno nawet i wśród ludu, może dlatego że jest „przybyszem”. Pracowaliśmy tu cały dzień. Przed odjazdem błogosławiłem dzieci, których było bardzo dużo.

Na plebanii spotkałem dwie dziewczynki, które niedawno wróciły z Irkucka ze swoją matką. Starsza opowiada akcentem wileńskim straszne przeżycia swoje na Syberii, dokąd była wywieziona jako 6-letnia dziewczynka.

Wizytację zakończyliśmy o godz. 17.00 i udaliśmy się do Szadłowic^a, parafii odległej o 3 km. Tu wszystko idzie jak w zegarku, z dokładnością wody destylowanej. Ks[iądz] proboszcz³ przestudiował tak dokładnie obrzędy liturgiczne, że niczego nie zaniedbał. Do bierzmowania było 260 dzieci i młodzieży. Pracowaliśmy do godz. 20.00. Przemówień wygłosiłem dziś sześć.

3 września 1957

Szadłowice – Toruń-Rudak

Na rannej Mszy św. o godz. 6.30 zebrali się rodzice, którzy przystąpili do Stołu Pańskiego i wysłuchali kazania. Mieliśmy dzisiaj odrobinę więcej swobody. Ks[iądz] prob. **Januchowski** chce parafię opuścić ze względu na złe wpływy klimatyczne na jego zdrowie (sól). Ale ks[iądz] dziekan jest zdania, że pracuje tu dobrze. Kuria metrop[olitalna] zaproponowała zamianę. Ludność prosi o pozostawienie. Wielka delegacja matek zgłosiła się na plebanię. Praca w tej wiejsko-kołchozowej parafii nie jest łatwa. Ale wszystko tu działa sprawnie. Ks[iądz] proboszcz trzyma ster życia. Oglądaliśmy kościół, zakrystię, cmentarz grzebalny, wszystkie urządzenia parafialne. Z wielkiego beneficjum 500 morgów buraczanej ziemi pozostał tylko ogród.

Po obiedzie przysłała wielka ilość matek z małymi dziećmi, które błogosławiłem. Zaraz bezpośrednio po tym odjechałem do Torunia-Rudaka.

Stanęliśmy tutaj na godz. 15.30. Pomimo grożącego deszczu wszystkie uroczystości odbyły się spokojnie, a bierzmowanie w miłym słońcu. Ludność tutaj jest kolejarska i robotnicza. Parafia położona wśród starych fortów Torunia, ukryta wśród drzew. Przyjmowano nas bardzo życzliwie. Dzieci bardzo biedne, zachowywały się wzorowo, cicho. Wieczorem przyszedł rodzice na Mszę św. Wiele z nich przystąpiło w wielkim skupieniu

^a W rękopisie błędnie tu i dalej: Szydłowice.

³ Chodzi o Franciszka Januchowskiego (1914–?), kapłana archidiecezji gnieźnieńskiej, administratora parafii w Szadłowicach 1952–1959. Świącenia 1940. W latach 1959–1967 proboszcz parafii pw. św. Anny w Kosztowie.

do Stołu Pańskiego. Coś niezwykle podniosłego unosiło się w atmosferze modlącego się Kościoła. Wygłosiłem dłuższe kazanie, niż zamierzałem, o budowaniu Kościoła *supra firmam petram*⁴. W całości wygłosiłem dziś sześć przemówień.

4 września 1957

Toruń-Rudak – Otłoczyn – Chlewiska

Praca w Rudaku nie idzie łatwo, gdyż ks. proboszcz **Malinowski**⁵ jest typowym flegmatykiem, który nie może zdobyć się łatwo na inicjatywę. Dziwnie gubi się i zapomina w sprawach najprostszych. Nie umie nadać kierownictwa ks. Szczygielskiemu^{a6}, młodemu, inteligentnemu człowiekowi. Ludzie proszą o nowego kapłana.

Wizytacja jest przygotowana starannie, ale nie znać tu pracy gospodarczej księdza. Od wielu lat nic się tu nie zmieniło.

O godz. 6.30 przysłała dziatwa szkolna, która przystępowała do Stołu Pańskiego, a później odpłynęła do szkoły. Do pozostałych rodziców wygłosiłem przemówienie.

O godz. 9.00 błogosławiłem małe dzieci, z którymi zeszło mi około półtorej godziny. Później oglądaliśmy kościół. Wymaga on nowego wejścia, gdyż obecne tworzy zatory.

Po obejrzeniu ksiąg w kancelarii pojechaliśmy do **Otłoczyna**; ludność prosi o stworzenie tu parafii. Nadto podnoszą zarzuty przeciwko ks. M[alinowskiemu]. Błogosławiłem dzieci i przyrzekłem, że rozpoczniemy pracę nad organizacją parafii.

W drodze do O[tłoczyna] obejrzelśmy nowy cmentarz par[afii] Rudak, dobrze rozplanowany.

Powrót do T[orunia] na godz. 13.30; po obiedzie odjazd do **Chlewisk**, żegnała nas gromada matek z dziećmi. Mężowie w pracy.

Droga do Chlewisk prowadziła przez Aleksandrów Kuj[awski], Służewo, Zakrzewo. W Służewie zbłądziliśmy, wskutek czego znaleźliśmy się na poligonie toruńskim. Przybyliśmy do Chl[ewisk] z godzinnym opóźnieniem. Lud zatrzymywał nas w **Walentyńowie**. Przed kościołem stała wielka rzesza ludu i dziatwy do bierzmowania. Wszystko śpiewa. Przybyło wielu księży włocławskich, moich uczniów. Pracowaliśmy do godz. 20.00. Parafia jest bardzo rozśpiewana, lud rolniczy, większych wpływów miasta nie znać.

Przemawiałem dzisiaj pięć razy.

^a W rękopisie błędnie: Szmigielskiemu.

⁴ Łac. na mocnej skale. Por. Mt 7,25.

⁵ Józef Malinowski (1907–1994), kapłan archidiecezji wileńskiej, a następnie gnieźnieńskiej, administrator parafii pw. Opatrzności Bożej na toruńskim Rudaku 1946–1958. Święcenia 1934. W latach 1958–1982 proboszcz parafii w Piaskach.

⁶ Chodzi o ks. Bernarda Szczygielskiego (ur. 1927), kapłana archidiecezji gnieźnieńskiej, wikarego w parafii pw. Opatrzności Bożej na toruńskim Rudaku 1956–1957. Święcenia 1955.

5 września 1957

Chlewiska – Brudnia

6.30. Msza św. dzieci i rodziców; przybyli zapełnili cały kościół. Dzieci po kazaniu zaraz poszły do szkoły. Rodzice zostali dłużej. Oprócz zwykłych obowiązków wizytacyjnych odwiedziłem kościół pomocniczy w **Dąbrowie Biskupiej**, właściwym centrum parafii, gdyż Chlewiska znajdują się na jej krańcu. Kościół jest o wiele piękniejszy i miłszy niż w Chlewiskach, nadto jest tu wielka wieś z różnymi urządzeniami społecznymi. Chlewiska wymagają specjalnego zagospodarowania, gdyż są tu duże dwa ogrody, jeden na starym cmentarzu, a drugi przy plebanii. Obydwa wymagają zadrzewienia. Rada parafialna jest zdania, że tereny te nie nadają się na sady. Radzę zadrzewić je brzozą, by przynajmniej był opał.

Z Dąbrowy pojechaliśmy do **Zakrzewa**, na prośbę ks. Jana Koska, który pełni obowiązki kapelana w domu opieki nad starcami. Na czele stoi kierownik, b[yły] wyznaniowiec aleksandrowski, ateista, człowiek bez szkoły, bardzo ongiś dokuczliwy dla księży. Dziś podkreśla, że otwiera mi drzwi do domu i prosi o odwiedzenie staruszków. Jest ich 80. Pracują tu s[io]s[try] sercanki.

Na uwagę zasługują członkowie rady parafialnej w Chl[ewiskach]. Ludzie w średnim wieku, gospodarze wyrobieni, godni, w zachowaniu bardzo taktowni i oddani Kościołowi. Towarzyszą nam wszędzie.

Chlewiska opuszczamy o godz. 14.30. Obydwaj bracia ks[ięża] **Jekłowie**⁷ towarzyszą nam do Brudni.

Droga zniszczona przez tanki sowieckie, które tędy szły w październiku ub[iegłego] r[oku] na „Arszawu”⁸. Po drodze wiele bram powitalnych. Zatrzymujemy się kilka razy. W jednym miejscu staruszcza wyniesiona do drogi oczekuje na błogosławieństwo bezradnie. Zatrzymujemy wóz i witamy ją. Na odcinku ostatnim zatrzymujemy się, by dać możliwość dzieciom rozstawionym wzdłuż drogi zebrać się i uprzedzić nas do Br[udni]. Mijają nas wozy ciężarowe pełne dzieci. Ks[iądz] dziekan **Menzel**⁹ wspomina swoje dziecięce lata, które spędził w Brudni. Pochodzi stąd ks. inf. Filipiak, audytor Roty Rzymskiej. Wita nas ks. Jan **Schneider**¹⁰, kapłan gorliwy, ale nieco trudny dla swych parafian wskutek braku roztropności pasterskiej. Sprawia swoim parafianom wiele udręk. Widać to i przy egzaminie dzieci, które zmusza do teologicznych subtelności na temat natury Boga. Niepotrzebnie sprowadził chór z Inowrocławia, chociaż stale podkreślam, że wizytacja musi odbywać się własnymi siłami.

⁷ Bernard Jekel (1912–1985) i Jan Jekel (ur. 1918), bracia rodzeni, księża archidiecezji gnieźnieńskiej.

⁸ Chodzi o Warszawę.

⁹ Leon Menzel (1900–1969), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii w Murzynie 1933–1959. Święcenia 1925. Proboszcz parafii w Gniewkowie 1951–1969, dziekan dekanatu gniewkowskiego.

¹⁰ Jan Schneider (1914–1993), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii w Brudni 1949–1958. Święcenia 1938.

Do bierzmowania jest około 100 dzieci i młodzieży; tej ostatniej bardzo mało. W ogóle w czasie tej wizytacji odczuwam brak młodzieży między 15–19 rokiem życia. Ostatnia wizytacja była tu w 1951 r. Stosunek ludności do wizytacji jest bardzo życzliwy. Słuchając słowa Bożego z wielką uwagą i pobożnością. Śpiewają bardzo wiele pieśni, chociaż nieco krzykliwie, jak zresztą i w Chl[ewiskach]. Pracujemy w kościele do godz. 19.30. Wygłosiłem dziś sześć nauk.

6 września 1957

Brudnia – Gniewkowo – Warszawa

6.30. Msza św. i Komunia św. wynagradzająca w I piątek miesiąca. Udzielam ludowi i dzieciom Komunii św. Dzieci wychodzą do szkoły. Wygłaszam naukę o kształceniu serca ludzkiego według Serca Bożego. Po Mszy św. na plebanie przychodzi inż. Filipiak ze swoją żoną, brat inf. Filipiaka, audytora św. Roty Rz[ymskiej], który tu gospodarzy na dziedzictwie swoim i brata. Małżeństwo bezdzietne. Rozmawiamy o Rzymie i o bracie. Błogosławieństwo dzieci było o godz. 9.30. Zebrało się około 50 małżeństw i około setki dzieci. Rozmawiałem z matkami. Wszystkie są dość wyniszczone, szczupłe i obarczone licznym potomstwem.

Oglądamy kościół i zakrystię. Ks[iądz] proboszcz jest tu wszystkim: organistą i kościelnym, śpiewu uczy bardzo dobrze. Lud zna wiele pieśni, nieraz trudnych, i wykonuje je bardzo dobrze. Nawet *Adoro Te devote*¹¹ po polsku wychodzi świetnie. Może za mało jest przerw między jednym a drugim śpiewem. Jednak odrobina ciszy też jest potrzebna w świątyni. Porządek w zakrystii panuje wzorowy, chociaż pomieszczenie jest ciasne. Udamy się na cmentarz grzebalny typowym kujawskim żółtym pojazdem. Po drodze rwą się stare popręgi, ale parada „wychodzi”. Cmentarz dobrze utrzymany. Nagrobki ze sztucznego kamienia, zazwyczaj źle pomyślane, nie na nasz klimat. Po niewielu latach będzie ruina.

Oglądamy księgi parafialne. Ks[iądz] Schneider prowadzi je dobrze. Jest bardzo sumienny i dokładny, skutek czego może nieco dla ludzi surowy i wymagający. Ale dochodzi tu do głosu uczciwość księdza, która przebija z jego sposobu mówienia. Dochody tu skromne, ale ks[iądz] jest zaradny i wytrzymuje, chociaż się nie przelewa. Trudność jest z obsługą domową na wszystkich plebaniach, gdzie ksiądz nie ma nikogo z rodziny.

Wizytacja kończy się o godz. 14.30 przy udziale wielkiej gromady dzieci.

Wyjeżdżamy do **Gniewkowa**. Po drodze wieś folwarczna **Lipsk**, gdzie przy krzyżu gromada małych dzieci z kwiatami. W **Gniewkowie** ulica przy kościele zatłoczona dziećmi. Deszcz kwiatów, plebania, odrobina mleka, kościół, błogosławieństwo i w drogę – przez Lipno do W[arsza]wy. Odwozi mnie ks. kan. Czerniak.

W Skępem już ściągają pielgrzymki na Narodzenie N[ajświętszej] M[aryi] Panny¹².

¹¹ *Lac*. uwielbiam Cię nabożnie. Chodzi o łaciński średniowieczny hymn eucharystyczny przypisywany św. Tomaszowi z Akwinu, datowany na rok 1264.

¹² Mowa o Sanktuarium Matki Bożej Skępskiej, gdzie posługują ojcowie bernardyni. Kult figury maryjnej szerzył się od czasów objawień w XV w.

7 września 1957

Warszawa

7.30. Po Mszy św. rozmowa z generalną s[ió]s[tr] **felicjanek**, m. **Symplicytą**, której czynię wymówki, że zgromadzenie uniemożliwia mi stworzenie parafii w Wawrze. M[atka] S[ymplicyta] jest zaskoczona i nie bardzo widzi problem. Wielki kościół tu stojący sprawia, że nie otrzymam pozwolenia na budowę drugiego obok. M[atka] prowincjalna dopuściła do tego, że siostry wawerskie rozgadały się i narobiły gorszących plotek. Ks[iądz] Kurkus¹³, wyznaczony na organizatora parafii, nie został przyjęty^a przez prowincjalną. To wszystko sprawiło, że musiałem zająć surowe stanowisko. Matki uznały to za krzyż „dla miłości P[ana] Jezusa”, a ja za zwykły brak współpracy z biskupem. Siostry od dawna tworzą tu rodzaj getta, odgródzone od spraw ogólnych, zapominając, że żyją z Kościoła, który je bronił. Ponieważ m. S[ymplicyta] nie bardzo rozumiała problem, zażądałem zmiany w kierownictwie prowincją. Z tym opuściły mój dom.

10.00. **Sesja kurialna** trwała od godz. 10.00 do 14.30. Omawiano głównie sprawy organistowskie w generaliach i w specjaljach. Powołano komisję do rewizji statutu komisji organistowskiej.

Ks[iądz] Czesław Polewicz¹⁴ z Buffalo wręcza list od ks. prałata Radziszewskiego¹⁵.

Dziś wyrusza z katedry Matka Boża Jasnogórska na wędrowkę po Polsce. O godz. 17.00 obraz będzie przewieziony do kościoła N[ajświętszej] Maryi P[anny] na Nowym Mieście. A stąd – po całej Warszawie.

17.00. **M[aria] Okońska i J[anina] Michalska** w sprawie Instytutu Maryjnego na J[asnej] G[órze]. Omawiamy trudności z nowym generałem, który nie rozumie tej pracy. Postanawia się nabyć dom przy ul. Jolanty, by pracownice zespołu nie mieszkaly na J[asnej] G[órze], a tylko tam prowadziły biuro.

18.00. Ks[iądz] Jan **Zieja** z projektami prac społecznych.

8 września 1957

Warszawa – Kamion – Skierniewice – Warszawa

Bogaty program uroczystości: dzień „chłopa” – dożynki; dzień lotnictwa, dzień kolejarza. Jedziemy do **Kamiona** k. Skierniewic na poświęcenie nowej kaplicy w parafii. Była ona erygowana w 1952 r., ale wtedy PGR się sprzeciwiał. Dziś trudności są pokonane,

^a W rękopisie: został nieprzyjęty.

¹³ Wacław Kurkus (1910–1986), kapłan archidiecezji warszawskiej, rektor kościoła sióstr felicjanek 1957–1968 i proboszcz parafii pw. św. Feliksa z Kantalicjo w Wawrze. Świecenia 1940.

¹⁴ Czesław Polewicz, kapłan, duszpasterz Polonii amerykańskiej.

¹⁵ Franciszek Radziszewski (1886–1965), kapłan, proboszcz polskiej parafii pw. św. Jana Kantego w Buffalo 1947–1965, prałat, duszpasterz emigracyjny, polonijny i działacz społeczny. Świecenia w USA 1911. Współzałożyciel i członek Zarządu Ligi Katolickiej Pomocy Religijnej Polsce. Organizator pomocy charytatywnej dla Polski. Prałat papieski 1942, infułat 1958.

a nowy kapłan pozyskał sobie łatwo ludność. Wygląda tu wszystko bardzo przyjemnie. Po nabożeństwie wyjeżdżamy do Skierniewic.

11.00. Dojeżdżamy do miasta. Po drodze wiele bram powitalnych. Od przedmieścia do kościoła parafialnego stoją tłumy z kwiatami. W uroczystości bierze udział całe miasto z kolejarzami na czele. Przyjechał inżynier naczelnik z wydziału w W[arsza]wie. Poza tym władz miejscowych nie ma. Dziś miasto obchodzi swoje 500-lecie istnienia. Założone przez prymasów Polski, do dziś ma tu żywe tradycje, zabytkowy pałac i park prymasowski – wszystko w rękę państwa. Przyjmują powitania dzieci, młodzieży, starszych, kolejarzy. Świącę przed sumą sztandar kolejarzy. Trudno mi przemawiać. Proszę ks. Władzia, by się modlił o głos, by mi się nie załamał. Wyszło dobrze.

Od godz. 15.00 do 18.00 bierzmowałem dzieci skierniewickie. Polskie niewiasty śpiewały refren skierniewickiej pieśni tutejszej: „Matko Częstochowska, dzięki Ci i chwała, żeś nam uwolniła Polski kardynała”.

O godz. 18.00, po podwieczorku, opuściłem Skierniewice razem z ks. prał. Piotrowskim i Padaczem.

W W[arsza]wie wstąpiliśmy do szpitala, by odwiedzić chorego ojca. Są zapowiedzi wstawania.

9 września 1957

Warszawa

7.30. S[iostry] **felicjanki** przyszły z wyrazami uległości w sprawie Wawra.

10.00. B[isku]p **Wilczyński** omawia sprawę budowy nowego seminarium duch[ownego] w Olsztynie. Prosi o pomoc Ligi Katolickiej. Rektor seminarium ks. Miziołek – sprawy sem[inarium], nowych kandydatów i wykładowców. Historię weźmie ks. Kozłowski Tadeusz¹⁶, homiletykę – ks[ia]dz rektor, teologię moralną – ks. Inlender.

10.30. D[okto]r El[eonora] **Reicher**¹⁷ z Instytutu Reumatologicznego prosi o pomoc w zakupie sprzętu wzorcowego dla produkcji krajowej. Przyznaje mi, że w 1953 r., w czasie naszej rozmowy o komunistach, dziś uznaje rację, której wtedy nie widziała^a. Ponieważ komuniści dali jej możliwość pracy w dziedzinie jej specjalizacji, myślała, że da się pogodzić katolicyzm i komunizm. Dziś, zwłaszcza po Węgrzech i po tankach sowieckich w październiku 1956, widzi swoje złudzenia. Uznaje to z pokorą.

11.00. **Przedstawiciele Tow[arzystwa] Opieki nad Zwierzętami** w W[arsza]wie ubolewają, że ich działalność nie znajduje poparcia. Proszą o pomoc Kościoła. Proszę

^a Tak w rękopisie.

¹⁶ Tadeusz Kozłowski (1923–2000), kapłan archidiecezji warszawskiej, duszpasterz w kościele pw. św. Anny w Warszawie 1957–1965. Świecenia 1949. Od 1965 proboszcz parafii pw. Narodzenia NMP w Komorowie.

¹⁷ Eleonora Reicher (1884–1973), lekarz, profesor nauk medycznych, twórczyni reumatologii polskiej, pierwszy dyrektor Państwowego Instytutu Reumatologicznego, a następnie Państwowego Instytutu Reumatologii 1948–1961. Doktorat 1919, habilitacja 1933, profesura 1947. W latach 1949–1956 kierownik Katedry Reumatologii na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego, a następnie Akademii Medycznej.

o przygotowanie najbardziej typowych przykładów znęcania się nad zwierzętami – przekazuje je ks[iężom] biskupom.

12.00. Adam S. **Kwasieboriski**¹⁸, współredaktor „Dziennika Związkowego” z Chicago, z wyrazami czci. Ale rad by się czegoś dowiedzieć dla własnej informacji. Widzi w Polsce obraz smutny i ciężki. Mógł z całą swobodą poruszać się po Polsce. Interesuje się sprawą pomocy repatriantom. Był z przedstawicielami Ogólnopolskiego Komitetu Rep[atriacyjnego] w Białej Podl[askiej]. Widzi tu dwie kategorie ludzi: 1) zwykłych bandytów, roślących chłopów, którzy poruszali się swobodnie po całym ZSRS, a dziś wysiedleni z Rosji; i 2) ludzie wyciśniętych jak cytryna, niezdolnych do niczego. Nadzieja tylko w dzieciach, które lepiej wyglądają, ale nie umieją ani słowa po polsku, prócz pacierza.

13.00. **Instytut Świecki Bożego Miłosierdzia** – cztery młode panie pełne gotowości do pracy proszą o zatwierdzenie.

10 września 1957

[Warszawa]

7.30. Matka **Edyta** w sprawie zamówień dla szpitala s[ió]s[tr] elżbietanek w Kanadzie. Bierze listy zamówień do sprawdzenia.

Ks[iądz] **Malinowski** w sprawie ZHP.

P[anowie] **Chaciński** i **Kulski** z Cywilnego Zarządu m[iasta] W[arsza]wy – proszą o nabożeństwo za śp. Stefana Starzyńskiego¹⁹. Proszą, by nabożeństwo nie miało charakteru żałobnego, ale programowy, nt. „Warszawa wspomina obrońców wolności stolicy”.

Ks[iądz] dyr. **Penkała** – sprawy odbudowy katedry.

Ks[iądz] **dyr. Pluta** i **ks. Kociszewski** w drodze powrotnej do Kanady. Ostrzegają przed UB.

St[anisław] **Stomma** i J[erzy] **Turowicz** – chcą omówić całą sytuację wewnętrzną.

Inż[ynier] **Boni**²⁰ zgłasza gotowość pracy nad projektem ołtarza w katedrze.

A[lin]a Raue prosi o pomoc na podróż do St[anów] Zj[ednoczonych]. Nie przykładam nadziei do jej planów, ale pomocy udzielę.

O[jcowie] **dominikanie** dziękują za udział w uroczystościach krakowskich.

Ks[iądz] **Posadzy**, generał chrystusowców – trudności z wizami na zagranicę. Prosi o pomoc finansową dla księży jadących do Brazylii. Przyrzekam opłacić bilety do Brazylii.

¹⁸ Adam S. Kwasieboriski, działacz emigracyjny, redaktor pisma polonijnego „Dziennik Związkowy”, wychodzącego w Chicago.

¹⁹ Stefan Starzyński (1893–1939), polityk, prezydent Warszawy. W okresie I wojny światowej żołnierz, później wysoki urzędnik państwowy związany z obozem sanacyjnym. W latach 1934–1939 prezydent Warszawy, a we wrześniu 1939 przewodniczący Komitetu Obywatelskiego w czasie obrony Warszawy. Zamordowany przez Niemców.

²⁰ Andrzej Boni (1894–1962), architekt pochodzenia włoskiego, autor projektów architektonicznych i wykończeniowych obiektów sakralnych, w tym kościoła parafii pw. Najczystszej Serca Maryi przy pl. Szembeka w Warszawie 1933–1940.

18.30. Ks[iądz] **Sitkowski** – ustalamy ważniejsze zmiany w Ordo Divini Officii²¹ 1958.

20.00. B[isku]p **Z[ygmunt Choromański** – wstępne rozmowy co do prac w Komisji Wspólnej i na konferencji plenarnej na J[asnej] G[órze].

11 września 1957

Warszawa

7.30. Od ks. kan. Kliszki – Z[ofia] Czacka w sprawie prac **duszpasterstwa dobr[oczynnego]**. Kraków nie załatwia spraw b[yłych] więźniów politycznych, których wielka liczba odchodzi niewysłuchana. Ks[iądz] kan. Czartoryski²² odsyła ich do „hojnej Warszawy”.

Ks[iądz] **prał. Borowiec** z p. Stanisławem przyprowadzili z Gdyni wóz transportowy typu Humboldt, okradziony w porcie ze wszystkiego, co się dało odjąć.

Ks[iądz] **prał. Piotrowski** – sprawy translokacji ks. Owczarka do Lubochni, który wyraził zgodę, i ks. Kwiecińskiego – do N[ajświętszej] M[aryi] Panny na Leszno.

O[jciec] **Rosiński**, prowincjał, w sprawie relikwii bł. Jolanty²³ dla Kolina. Proszą o notabیلیę pers.

Ks[iądz] **Karliński** St[anisław]²⁴ z Dzierzbina, b[yły] dachauowiec, człowiek zmar-nowany; dziś się odnawia.

Ks[iądz] **Pieniążek** z Raszyna w sprawie odstępstwa ks. Witeski Edmunda²⁵. Atmosfera na plebanii w R[aszynie] musi się zmienić po obydwu stronach. Jest tam zbyt hucznie, nadal jest karcmarstwo po obydwu stronach; czas z tym skończyć. Ks[iądz] P[ieniążek] pyta, czy może powtórzyć tę rozmowę ks. Sulińskiemu²⁶. Wyrażam zgodę.

Ks[iądz] **Ruszczak** w sprawie ATK.

Ks[iądz] **Sitnik** w sprawie ks. Machnikowskiego²⁷ z Babic.

Organista z Babic w sprawie swego przeniesienia z B[abicy]. Radzę, by wniósł petycję do ks. prał. Murawskiego.

²¹ Chodzi o rocznik Kościoła katolickiego przeznaczony dla duchowieństwa i osób odpowiedzialnych za liturgię, zawierający szczegółowy opis obchodów w danym roku liturgicznym dla kalendarza liturgicznego wydawcy, którym jest ordynariusz.

²² Stanisław Czartoryski (1902–1982), książę, infułat, kanonik katedry wawelskiej, wicerektor WSD archidiecezji krakowskiej, członek kapituły metropolitalnej krakowskiej od 1946. Świecenia 1925. Dziekan infułat kapituły metropolitalnej krakowskiej 1976.

²³ Bł. Jolanta (1244–1304), węgierska królowna z dynastii Arpadów, księżna kaliska i wielkopolska, potem zakon-nica w Zakonie Świętej Klary, prawdopodobnie ksieni klasztoru klarysek w Gnieźnie, córka króla Węgier Beli IV i Marii Laskariny, siostra św. Kingi. Beatyfikacja 1827.

²⁴ Stanisław Karliński (1914–?), kapłan diecezji wrocławskiej, administrator i proboszcz parafii w Dzierzbnie Ka-liskim od 1952. Świecenia 1947.

²⁵ Edmund Witeska, kapłan archidiecezji warszawskiej, posługiwał w Raszynie. Odsunięty od pełnienia obowiąz-ków duszpasterskich z powodu naruszenia celibatu.

²⁶ Bolesław Suliński (1879–1963), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz, a następnie rezydent parafii św. Szczepana w Raszynie. Świecenia 1905.

²⁷ Jan Machnikowski (1894–1958), kapłan archidiecezji warszawskiej, administrator parafii w Babicach. Świece-nia 1919.

Ks[iądz] **Sopoćko** w sprawie wprowadzenia idei Miłosierdzia do Wielkiej Nowenny. Oświadczam, że to już jest, gdyż W[ielka] N[owenna] jest dziękczynna, a trudno dziękować bez świadomości Miłosierdzia Bożego.

O[jciec] benedyktyn **Andrzej Bobola**²⁸ z Belgii przyniósł aparaty kościelne.

Ks[iądz] **Kliszko**.

12.15. Ks[iądz] **Kwiatkowski** W[incenty] i ks. **Subera** składają sprawozdanie ze starań o lokal dla ATK. Pan Dworakowski powiedział, że „rozdawaliśmy Niderlandy, a teraz nie mamy i Niderlandów. Taka jest wola eminencji, nie chcę z nią dyskutować”. MSW, otrzymawszy wiadomość o powrocie ks[ięży] marianów na Bielany, wniosło zastrzeżenie co do dalszych odstępstw. Ks[ięża] marianie otrzymali pozwolenie na wejście do piwnic w seminarium filozoficznym za zgodą K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] tymczasowo. Ks[ięża] marianie otrzymali już kilka domków. W sprawie INCO sprawa posunęła się o tyle, że instytucja wypowiedziała pracownikom [pracę] i szuka nowego lokalu.

Nadeszły rezygnacje do ATK profesorów Wydziału Teologicznego z Krakowa. Ks[iądz] Subera odczytuje je. Ks[iądz] Kw[iatkowski] widzi w tym wyjaśnienie sytuacji, gdyż profesorowie krakowscy usunęli się z ATK. Dziś ATK przedstawia tylko W[ydział] Teolog[iczny] Un[iwersytetu] Warszawskiego. „Jesteśmy kontynuatorami Wydz[iału] Teolog[icznego] UW”. Senat W[ydziału] Teolog[icznego] UW wystosował memoriał do kardynała.

Jestem skłonny traktować was jako Wydział Teologiczny Uniwersytetu Warszawskiego, działający na podstawie Konstytucji Stolicy Apostolskiej, ze wszystkimi sekcjami tam przewidzianymi. W stosunku do tego można kompletować zespół.

P[an] **Studentowicz** – w sprawie procesu Str[onnictwa] Chrześcijańskiej Demokracji.

15.00. Delegacja **kursu pielęgniarek** z s[iostrą] dyrektorką szkoły. Zakonnice mają nadzieję, że szkoła pielęgniarek się utrzyma.

18.30. M[atka] Edyta – w sprawie projektów zaopatrzenia szpitala dr. Sitkowskiego.

19.00. Dyr[ektor] Plocker i dr Sitkowski ze szpitala s[ió]s[tr] elżbietanek. Przynoszą list Instytutu Onkologii do Kongresu Polonii Kanadyjskiej w sprawie Cobaltu 60. D[okto]r Sitkowski prosi o pomoc w nabyciu aparatury rentgenowskiej dla szpitala s[ió]s[tr] elżbietanek.

12 września 1957

Warszawa – Jasna Góra

7.30. Ks[iądz] Michalski Jan przyprowadził z Gniezna nowy samochód ciężarowy.

M[atka] **Edyta** w sprawie nabycia domu pod lecznicę dla księży.

²⁸ Właśc. Andrzej Bobola Sorys OSB (1915–?), benedyktyn, pisarz i publicysta. Uczestniczył w pracach redakcyjnych nad Biblią Tysiąclecia.

9.00. J[erzy] **Krasnowolski** ocenia sytuację na odcinku polityki wyznaniowej. Jakoby w PZPR polityka wyznaniowa partii się załamała. Odbyła się trzecia rozmowa Piaseckiego z Gomułką. P[iasecki] miał zakomunikować Gomułce, że PAX schodzi z terenu wyznaniowego. Otrzymał pozwolenie na powiększenie zespołu PAX do 3 tysięcy ludzi. PZPR nie chciała się zgodzić na to. MSW (UB) robi politykę wyznaniową. Wszyscy dawni [ubowcy] dziś są zajęci polityką wyznaniową, weszli do aparatu urzędów [do] s[praw] w[yznań].

10.00. Prof[esor] dr **Tłoczek**²⁹ w sprawie zagadnień konserwacji zabytków kościelnych. Problemy: 1) odnawianie kościołów bez porozumienia się z urzędem konserwat[orskim] (Uniejów); 2) rozszerzanie istniejących kościołów (Stary Konin, Różan). Omawia sprawę Jasła, rozbudowy starego kościoła; 3) budowa nowych kościołów obok starych; 4) niszczenie cerkiewek gr[ecko]kat[olickich].

11.00. Matka **Teresa Kalkstein** przed powrotem do Rzymu – z pożegnaniem. Two-rzą studium z zakresu ascetyki zmartwychwstańskiej. Radzę zainteresować się również pedagogiką zmartwychwstańską, gdyż najlepiej odpowiada psychice polskiej, podobnie jak pedagogika Kuźniczank jen[erałowej] Zamoyskiej.

Prof[esor] Marzyński dostał nagle paszport i wraz z żoną jedzie do Rzymu. Bardzo się z tego cieszę.

Wysyłamy listy do ks. prałata Pluty, który wraca do Kanady. Listy są przeznaczone dla p. Szelażka z Kongresu Polonii Kanadyjskiej i dotyczą sprawy Cobaltu i pomocy dla Polski.

Nowy **zarząd TP KUL** przedstawia się pełen zapału i gorliwości do pracy.

15.00. Wyjazd na **Jasną Górę** wraz z abp. Baraniakiem. Jedziemy jego nowym wozem. Postój w lesie. Na miejscu 19.15. Ks[ięża] biskupi są już przy stole.

20.00. W kaplicy ks. Jaroszewicz z Kielc rozpoczyna rekolekcje dla Episkopatu.

13 września 1957

Jasna Góra

7.30. Msza św. w kaplicy M[atki] Bożej – w intencji rekolekcji biskupich.

9.00. Muszę rozmawiać z zespołem, z p. Okońską i Michalską. Praca na J[asnej] G[órze] psuje się. Zbyt wiele plotek tworzących cały system walki z zespołem doprowadza do tego, że o[jciec] generał chce rozstać się z zespołem jak najprędzej. Grozi to położeniem tej pracy, która dziś niemal wyłącznie dźwiga na sobie inicjatywę Wielkiej Nowenny. P[ani] Okońska jest pełna łez. P[ani] Michalska zachowuje się spokojnie. Wśród o[jców] paulinów zaczyna się szerzyć teza, że „zespół zaszkodził Jasnej Górze, ks[iędzu] prymasowi, Kościołowi, paulinom. Oczy wszystkich patrzą na J[asną] G[órę], więc tu wszystko musi być dobrze i gorszytelki muszą odejść”. Wygląda to na dziwne

²⁹ Ignacy Tłoczek (1902–1982), architekt, urbanista, profesor architektury. Po studiach urbanistycznych, które odbył na Politechnice Warszawskiej, rozpoczął pracę jako główny architekt miejski Torunia. Autor planu urbanistycznego rozbudowy miasta. Po II wojnie światowej podjął pracę na Politechnice Warszawskiej w Katedrze Architektury i Planowania Wsi, gdzie uzyskał tytuł profesora.

pomieszanie dobra ze złem. Że o[jc]o[wie] paulini nie chcą, by zespół mieszkał na Jasnej Górze – można to uważać za dobry odruch. Ale że uważają zespół za winowajcę – to jest krzywda. Rzeczywistość jest taka, że gdyby nie zespół, nie byłoby wystawy maryjnej, nie byłoby tekstu ślubów jasnogórskich, który zespół „wypłakał” w Komańczy. Nie chciałem pisać ani tego tekstu, ani rozmyślań na 26 sierpnia [19]56, ani planu uroczystości, ani czytanek majowych. To wszystko wywalczyli p. Okońska i o. Jerzy, przeor, oraz o. Wrzalik. Dziś zespół jest traktowany gorzej niż „dójki” z obór klasztornych, których obecnością na J[asnej] G[órze] nikt się nie gorszy. Ale tę tajemnicę trzeba wytrzymać. Tłumaczę dziewczętom, że są przecież tylko *ancillae*³⁰, jak ich Matka, Maryja – porodziła w Betlejem i cisza. Potem była na Kalwarii – i znowu cisza. Spełniła zadanie i koniec. Podobnie i zespół. Matka Boża musi sama zwyciężać, a nie wy. Ufajcie Jej. Gdy będziecie tu niepotrzebne – odejdziecie. Ale Matka Boża nie może widzieć waszych łez. Nic nie pisza w Ewangelii, by Matka Boża płakała, chociaż płakał Chrystus tyle razy.

10.00. Konferencja o wierze.

11.30. Konferencja o nadziei.

13.30. Z abp. Baraniakiem wyprawiamy do Gdyni ks. Oberca i ks. Jasińskiego, by stworzyli warunki dla odbioru darów NCWC, które już płyną do Gdyni na okręcie. Przewodniczyć im będzie ks. Jastak³¹ z Gdyni oraz ks. Kliszko z W[arsza]wy.

17.30. Konferencja o miłości.

20.15. W kaplicy prowadzę adorację biskupią *coram Sanctissimo*.

14 września 1957

Jasna Góra

Ks[iądz] Jaroszewicz prowadzi drugi dzień rekolekcji, dziś „na Kalwarii”. Mówi o cierpieniach biskupa, o pokorze, o posłuszeństwie Kościołowi.

O godz. 7.30 odprowadzam Mszę św. w kaplicy M[atki] Bożej. Opracowuję „Akt gotowości kobiet do krucjaty kobiet o odrodzenie moralne Narodu w duchu ślubów j[asno]-g[órskich]”. Ma być odczytany jutro po moim kazaniu.

15 września 1957

Jasna Góra

8.00. Odprowadzam Mszę św. w kaplicy M[atki] Bożej, wśród niebywałego tumultu, którego nikt nie stara się opanować. W dodatku psuje się światło i od razu ustają głośniki i organy. Straż porządkowa J[asnej] G[óry] nie może sobie dać rady z naporem ludzi idących „na ofiarę”. Na Mszy św. jest **Archikonfraternia Literacka** ze swoim sztandarem, która dziś

³⁰ *Lac.* służebnice.

³¹ Hilary Jastak (1914–2000), kapłan diecezji chełmińskiej, w latach 1949–1984 proboszcz i budowniczy kościoła (1956–1966) parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Gdyni. Świecenia 1941. Od 1970 wspierał strajkujących robotników i stoczniowców, a następnie NSZZ „Solidarność”.

składa swoje wotum na 450-lecie istnienia przy a[rchi]katedrze św. Jana w W[arsza]wie. Klerycy warszawscy służą mi do Mszy św.

Łączymy dziś rekolekcje z **pielgrzymką kobiet**. Od wczoraj wieczora pada deszcz; plac przed szczytem jest pełen wody, w której stoi do 100 tysięcy kobiet. Ale trwają.

9.30. Ks[iądz] **Jaroszewicz** głosi swoją siódmą konferencję. Ten człowiek przemawia w dziwnie dojrzały i dokładny sposób. Gdy coś przytacza z historii, to już tak precyzyjnie, żeby nie budziło żadnych wątpliwości. A wie dużo, jest bardzo czytany. Przytacza wiele zdarzeń z hagiografii, z pism o[jców] Kościoła i z historii. Prawdziwie *de longe portans panem suum*³².

11.00. Ks[ięża] biskupi biorą udział w **nabożeństwie na szczycie** dla pielgrzymki **kobiet**, w mantoletach i biretach. A[rcy]b[isku]p Baziak celebkuje, ja głoszę kazanie i odczytuję **akt gotowości**. Deszcz ustał i powoli przeciera się słońce. Gdy mówię o „Nie-wieście obleczonej w słońce”³³, która ma rozpromieniać dusze niewiast, nad całym placem przesuwają się promienie słońca. Kończy się uroczystość w pełni słonecznego światła. Nasze kobiety wyschły. Jest ich przeszło 600 tysięcy. B[isku]p Goliński odczytuje depeszę do Ojca Świętego³⁴.

Po kazaniu rozmawiam z ks. proboszczem **Polewiczem** z USA, który zabiera listy do ks. prał. Radziszewskiego i Dawidziaka. „Nigdy czegoś podobnego nie widziałem” – mówi, patrząc z okien na plac wypełniony ludem. Filmuje zawzięcie.

16.00. Ostatnia konf[erencja] ks. Jaroszewicza, któremu dziękuję za pracę.

19.00. Obraduje **Komisja Główna** Episkopatu nad jutrzejszym porządkiem dziennym.

16 września 1957

Jasna Góra

7.30. Msza św. w kaplicy M[atki] B[ożej], dziękczynna „za promień światła” wczoraj okazany pielgrzymce kobiet.

9.00. Rozpoczyna się **Konferencja Episkopatu** przy udziale wszystkich ks[ięży] b[isku]pów, oprócz bp. Adamskiego i Rosponda. Powitałem nowych biskupów: Jakiela, Fondalińskiego i Gołębiowskiego. Przedstawiłem program porządku dziennego, przyjęty wczoraj przez K[omisję] G[łówną].

Wiele czasu poświęcono **naświetleniu sytuacji K[ościół]a w Polsce**. Referowali: bp **Choromański**, bp Klepacz i prymas. B[isku]p Ch[oromański] referował rozmowy w K[omisji] W[spólnej]. B[isku]p **Klepacz** w swej ocenie widzi wzrost siły władzy państwowej, która stara się rozładować pewne opory w PZPR. Rozmowy są celowe. Rząd widzi w osobie Gomułki coś pozytywnego – jego dodatnia ocena w świecie. Widzi, że

³² Łac. z daleka sprowadza żywność. Nawiązanie do fragmentu Księgi Przysłów 31,14: *Podobnie jak okręt kupiecki żywność sprowadza z daleka*.

³³ Zob. Ap 12,1–17.

³⁴ Chodzi o Piusa XII.

chce prowadzić politykę samodzielną (Jugosławia). Sprawa pożyczki też jest dowodem, że rząd walczy o samodzielność. Gdy idzie o religię, ta teza może zostać nadal, że dążeniem PZPR jest wola odprowadzenia Polski od Kościoła. Zachętę mają i na Zachodzie. Szukają nowych metod, grzeszą brakiem wyobraźni i znajomości psychiki Narodu. Są ekipy, które pracują nad nowymi metodami. Będą starali się obniżyć wartość i znaczenie religii (por. N.K.³⁵ – stworzymy dla Polaków tak wiele atrakcyjnych instytucji, że religijne – będą bez wartości; trzeba stworzyć takie warunki, by K[ościół] nie miał możliwości udzielać ludności pomocy materialnej). Poziom walki z religią j[est] niski (broшуry). Ale dążą do podniesienia wykształcenia ateistycznego (Kotarbiński³⁶). Rząd j[est] skrępowany przez doły partyjne. Przygotowuje zjazd zespołów partyjnych. Są tam obawy, że rząd za dużo daje Kościołowi; mogą one wystąpić na tych zjazdach. Metody rozbijania K[ościół]a od wewnątrz są wypracowywane. Patrioci zawodzą. Ale dąży się do tego, by w parafiach zatargi podniecać. Nie chce się wytwarzać zbyt jaskrawych faktów ze względu na zagranicę; ale walka wewnątrz może być napięta. Wniosek: sytuacja j[est] trudna, ale pole do walki i do zdobyczy istnieje. Wypracowanie metod dla tej chwili j[est] celowe. Dłuższy wywód na temat sytuacji społ[eczno]-polit[ycznej] czyni prymas.

Przerwa na obiad o godz. 13.00. Po przerwie, o godz. 15.30 d[alszy] c[iąg] dyskusji nad sytuacją. Prymas udziela informacji o sytuacji międzynarodowej i ekonomicznej ZSRR i Polski. Informował o PAX, grupie „Za i Przeciw” oraz Frondzie – Mazowieckiego.

B[isku]p **Kaczmarek** referuje projekt listu ks[ięży] biskupów o św. Jacku. Ustalono na 10 listopada br.

Sprawy zakonne zaczyna referować bp Bensch w referacie o „**Obowiązках biskupów wobec zakonnic**”. Referat o. Przybylskiego o wizytacji czyta bp Bensch. Długa dyskusja wskazuje, jak zagadnienie jest aktualne.

Sprawy **szkolne** i nauczania z kolei wywołały żywą dyskusję. Zwłaszcza szkoła świecka i gwałtowne zamienianie szkół z religią na świeckie było przedmiotem uwagi.

O godz. 20.15 adoracja w kaplicy NMP. Po adoracji prowadziłem konferencję z bp. Kominikiem, Bednorzem i Bieńkiem w sprawie powołania komisji do zbadania rządów ks. Piskorza i ks. Lagosza na polecenie Kongregacji Konsystorialnej.

17 września 1957

[Jasna Góra]

7.30. Msza św. w kaplicy M[atki] Bożej Jasnogórskiej i Komunia św. dla dzieci.

9.00. Obrady Konf[erencji] Plen[arnej] Episkopatu. Referuję sprawy stypendystów do Rzymu. Dalej – sprawę ATK. Referuję memoriał ATK do Prymasa Polski. B[isku]p Baziak

³⁵ Prawdopodobnie chodzi o określenie: „Nasi Komuniści”, oznaczające ówczesną ekipę rządzącą.

³⁶ Tadeusz Kotarbiński (1886–1981), profesor filozofii, logik, etyk, pedagog, pracownik UW 1949–1961. Doktorat 1912, profesura 1929, wykładowca na UW, dziekan Wydziału Humanistycznego UW 1929–1930; pierwszy rektor Uniwersytetu Łódzkiego 1945–1949. Współtwórca ogólnej teorii sprawnego działania – prakseologii.

pyta wręcz o charakter kanoniczny ATK. Wyjaśnia sytuację bp Klepacz; wynika stąd, że Episkopat tylko tolerował to, co rząd czynił. Wniosek: Episkopat ma przyjąć do wiadomości memoriał ATK, gdyż zniekształca charakter sprawy. W sprawie *modus procedendi*³⁷, jeżeli się będzie traktować ATK jako W[ydział] T[eologiczny] – to może działać w granicach swej autonomii. Jednak kierowanie nowych ludzi na studia ATK nie jest wskazane.

W sprawie ojców duchownych w s[eminariach] d[uchownych] przyjęto sprawozdanie i wyznaczono bp. Kowalskiego na delegata zjazdów o[jców] duchownych. B[isku]p M[ichał] Klepacz informuje o zjeździe ks[ięży] rektorów s[eminariorów] d[uchownych] w Gnieźnie.

11.30. Przeszliśmy do spraw duszpasterskich. B[isku]p Wilczyński informował o potrzebach duszpasterstwa akademickiego. Uchwalamy nowy podział świadczeń na d[uszpasterstwo] a[kademicckie]. B[isku]p Goliński referuje o pracach kom[isji] duszpasterstwa. Prymas informuje o pracy Instytutu Maryjnego, o programie na II rok Millen[n]ium. B[isku]p Jop mówił o sprawie duszpasterstwa księży, wyliczając cały szereg niepokojących objawów wśród młodych księży. Prymas mówił o duszpasterstwie kobiet w ramach **krucjaty kobiet**. B[isku]p Dudziec mówił o duszpasterstwie trzeźwości.

W sprawach liturgicznych zgłaszają ks[ięża] biskupi wnioski do b[isku]pa płockiego.

A[rcy]b[isku]p Baziak informuje o pracach komisji dobroczynnej.

Sprawy wydawnicze zdjęto z porządku dziennego.

B[isku]p Kaczmarek referował „problem Bolesławca”.

Porządku dziennego nie wyczerpano; resztę odłożyliśmy na sesję K[onferencji] E[piskopatu] 20 listopada br. w W[arsza]wie.

Na zakończenie dziękowałem ks[iężom] b[isku]pom za współpracę. Była to sesja „z prawdziwego zdarzenia”, gdyż nie było na niej ani jednego „podrzutka rządowego”. Wszyscy z nominacji Stolicy Świętej. Brak było tylko chorego bp. Adamskiego i staruszka bp. Rosponda.

Po obiedzie przyjmowałem jeszcze ks[ięży] biskupów: Świrskiego, Kominka, Korczyńskiego, Benschę i o[jca] generała³⁸.

O godz. 16.00 opuściliśmy J[asną] G[órę]. W domu, wśród ulewnego deszczu, stanęliśmy na godz. 19.30.

18 września 1957

Warszawa

7.30. Po Mszy św. przyszła s. Maria **Gulbin**, która bardzo gorąco broniła ongiś ks. dyrektora Moski, usuniętego z Tamki. Dziś widzi niestosowność swego wystąpienia. Ks[iądz] Moska miał twardą rękę, ale przekroczył swoje uprawnienia, mieszkał na Tamce wbrew Konstytucji zgromadzenia i sabotował poczynania porozumienia zakonnego.

³⁷ Łac. sposób postępowania.

³⁸ Chodzi o Ludwika Nowaka OSPPE.

Przyjechał ks. prał. **Kulczycki**, w drodze powrotnej z Gdyni. Jest ks. Jan **Zaręba** z Gniezna na zjeździe oficjałów. Wrócił diak[on] Stefan **Kośnik**³⁹ z wakacji.

Po Mszy św. jadę na otwarcie **konferencji ks[ięży] oficjałów** w salach Kurii M[e]t[ro]p[olitalnej] Warszawskiej. Przewodniczy ks. oficjał **Duczyński**. Delegatem Episkopatu jest bp Kałwa. Witam gości jako gospodarz miasta i wygłaszam krótkie przemówienie. Po czym jestem na odczycie ks. oficjała Karłowskiego⁴⁰ z Poznania.

Po powrocie pracuję w domu. Zgłasza się ks. **kan. Kliszko** w sprawie odbioru transportu ks. **Piowara** w Gdyni. Otrzymuje poprawiony rozdzielnik. Przychodzi ks. **Czajkowski**, proboszcz z Zalesia, i otrzymuje zapomogę na nabycie placu pod kościół parafialny w sumie 30 tysięcy zł.

Zgłasza się młody ksiądz jadący z Japonii do USA, misjonarz w Japonii. Ubolewa bardzo nad zasedziałością życia zakonnego na misjach. Siostry budują wielkie domy i siedzą w nich beczynnie.

Przychodzi też ks. Kontnis⁴¹, rzekomo Litwin, zajmujący się dobroczynnością i „wywiadem”, o którym dość naiwnie mówi. Zbynam go grzecznie.

14.30. Przychodzą młodzi księża warszawscy, którzy jadą na studia na KUL. Jeden pojedzie na filozofię przyrody, drugi na prawo kanoniczne, trzeci na socjologię.

16.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] gromadzi wszystkich jej członków. Uwagę poświęcamy *lapsis*⁴². Czas zabiera sprawa ks. Oraczewskiego, ks. Wilkowskiego, ks. Witeski z katedry, ks. Kellera – odstępców od Kościoła. Ks[iądz] Modzelewski usiłował ks. Oraczewskiego nieco „oprzytomić”, ale jest to raczej *inspectabilis*⁴³. Pod koniec sesji wpłynął list ks. Wilkowskiego, który zgłosił wystąpienie z Kościoła. W każdym z tych wypadków wchodzi w grę kobieta. Obrady trwały do godz. 20.00.

Wieczorem konferuję z ks. abp. Baraniakiem i ks. Kulczyckim.

19 września 1957

Warszawa

8.00. B[ohdan] **Skąpski** otrzymuje poprawiony tekst kazania j[asno]g[órskiego] do kobiet katolickich.

S[iotra] Teresa **Landy** z Lasek przynosi list od A[ntoniego] Marylskiego z Paryża. Prosi o pomoc dla zakładu.

³⁹ Stefan Kośnik (1935–2010), ksiądz archidiecezji warszawskiej. Świecenia 1958. Notariusz sądu metropolitalnego i rezydent w parafii Wszystkich Świętych w Warszawie, rezydent parafii pw. Matki Bożej Loretańskiej w Warszawie, oficjał sądu metropolitalnego. Proboszcz parafii pw. św. Barbary, kanonik. Krewny prymasa Wyszyńskiego.

⁴⁰ Kazimierz Karłowski (1895–1976), kapłan archidiecezji poznańskiej. Świecenia 1917. Wicerektor ASD w Poznaniu, a następnie oficjał Metropolitalnego Sądu Duchownego w Poznaniu.

⁴¹ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁴² Łac. upadłym.

⁴³ Łac. godny widzenia. Znaczenie słowa w tym kontekście niejasne.

9.00. Msza św. w **katedrze** na otwarcie **kongregacji ks[ięży] dziekanów**. Obecna kapituła, dziekani i wicedziekani z archidiecezji. Msza *De Spiritus Sancto*⁴⁴. Przemawiam o nadprzyrodzonym stylu pracy w archidiecezji, o współdziałaniu nadprzyrodzonym z biskupem.

O godz. 10.30 na Miodowej **poświęcenie nowego gmachu kurii metropolitalnej**. Podkreślam zasługi abp. Baraniaka, ks. prał. Ugniewskiego i ks. prał. Borowca. Wszyscy księża dziekani zwiedzają cały gmach kurialny, który kolejno poświęcamy, przechodząc z sali do sali. W sali konferencyjnej ks. bp **Majewski** dziękuje za poświęcenie gmachu. Zagajam obrady i powołuję prezydium.

B[isku]p **Choromański** wygłasza dłuższy referat nt. „Zadania duchowieństwa archidiecezji na tle sytuacji Kościoła kat[olickiego] w Polsce”. Dyskusja trwała do godz. 13.15.

Obiad w Sem[inarium] M[e]t[ro]p[olitalnym].

15.00. Dalszy ciąg obrad. Ks[iądz] **Wierzejski** wygłasza referat nt. „Opieka prawna ks[iędza] dziekana nad dekanatem”. Ks[iądz] dziekan **Kowalski** z Mińska Maz[owieckiego] mówi o wizytacji dziekańskiej w parafii. Prace zakończono o godz. 18.00. W czasie dyskusji zabierało głos 35 kapłanów.

W domu zastałem B[ohdana] **Skąpskiego**, któremu wręczyłem poprawiony ponownie tekst kazania j[asno]g[órskiego] do pielgrzymki kobiet.

20.00. Pojechałem do szpitala, by odwiedzić ojca.

20 września 1957

[Warszawa]

Po Mszy św. matka **Benedykta** z Piwnej, której odczytałem list p. Marylskiego z Paryża proszącego o pomoc materialną dla Lasek. Udzieliłem jej pomocy dla domu rekolekcyjnego i nowicjatu s[ió]s[tr] franciszekanek.

S[iostry] **sakramentki** ponawiają prośbę o pożyczkę na dolną budowę klasztoru. Złożyły już kilka próśb. Są bardzo zapobiegliwe.

B[ohdan] **Skąpski** wnosi o pozwolenie na zamówienie **rotaprintu** dla Instytutu Maryjnego, według nowej oferty. Wyraziłem zgodę na uzyskanie w NCWC sumy 3700 d[o]l[arów] dla pokrycia kosztów maszyny.

9.00. **Nabożeństwo żałobne w katedrze** za zmarłych w ostatnim roku kapłanów. Celebrował bp Majewski; zaledwie połowa członków kongregacji przyszła modlić się za zmarłych konfratrów. Przy tej sposobności zwiedziliśmy katakumby.

10.00. Podjęliśmy obrady kongregacji ks[ięży] dziekanów. Wypełnione one są sprawozdaniami z wydziałów kurii metrop[olitalnej] według starego schematu organizacyjnego. Pracowaliśmy do godz. 13.30. Obiad był w seminarium.

Obrady podjęto o godz. 14.30. Zajęliśmy się sprawami seminarium duchownego. Referował nowy rektor, ks. Miziołek. Ks[iądz] prokurator Urbanek informował o sytuacji

⁴⁴ *Lac.* o Duchu Świętym.

gospodarczej. Ks[iądz] dyr. Hofman⁴⁵ mówił nam o wydziale przygotowawczym. Informuję ks[ięży] dziekanów o planach przeniesienia sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego] na Bielany i uzasadniam przyczyny tego przeniesienia.

Ks[ięża] dziekani byli poinformowani o zasadach reorganizacji Kurii Metropolitalnej Warszawskiej.

Na zakończenie obrad ks. Piotrowski przedstawił wnioski, sformułował zadania, które mają zająć duchowieństwo w pracy roku 1957/[19]58, do następnej kongregacji.

Podziękowałem wszystkim uczestnikom kongregacji za wkład pracy.

17.00. Udaliśmy się do kaplicy Domu Arcybiskupiego, gdzie odśpiewano *Te Deum*. Uczestnicy otrzymali błogosławieństwo i obrazki św. Piusa X i jerozolimskie.

Wszyscy kapłani byli zaproszeni na kawę; długo jeszcze gawędzono w miłym nastroju.

20.00. Przyjąłem od ks. rektora **Miziołka przysięgę** antymodern[istyczną]⁴⁶ przed objęciem obowiązków.

21 września 1957

Warszawa – Gniezno

7.00. Msza św. w sem[inarium] metrop[olitalnym] na zakończenie rekolekcji prowadzonych przez ks. dziekana Malinowskiego z Józefowa k. O[twocka]. Wygłosiłem do młodzieży dłuższe przemówienie w kaplicy, biorąc za tło św. Mateusza, który z siedzącego przy złocie celnika został apostołem i ewangelistą z twarzą człowieka.

Po śniadaniu w gronie ks[ięży] profesorów odbyła się inauguracja r[oku] sz[kolnego] w sali. Ks[iądz] prof. Paciorkowski⁴⁷ wygłosił referat o męczeństwie św. Felicyty i Perpetui. Przedstawiłem młodzieży nowego rektora, ks. kan. Wł[adysława] Miziołka. Podziękowałem ks. Kwiecińskiemu za pracę. Młodzież po wakacjach przystępuje do pracy; teologowie jeszcze w ramach ATK, filozofowie – w studium domowym. Nowych alumnów jest 67, ludzie o wyglądzie dość nędznym, drobni, niewyrośnięci, bladzi. Ilu z nich dojdzie do kapłaństwa?

Po akcie oglądałem gmach s[eminarium] m[etropolitalnego], odwiedziłem mieszkania ks[ięży] Kraszewskiego, Szlenka i rektora. Ks[iądz] Sz[lenk] rozmawiał z alumnem, paląc papierosa, którego szybko zlikwidował, jak kleryczek przyłapany.

Wracając z s[eminarium] m[etropolitalnego] odwiedziłem ks. kan. **Sitkowskiego**, którego wpakowano w ciężki gips, żeby mu unieruchomić nogę. Stan jest groźny.

⁴⁵ Adam Hofman (1911–1964), kapłan archidiecezji warszawskiej, doktor filozofii, dyrektor Wydziału Przygotowawczego WMSD w Warszawie. Świecenia 1935.

⁴⁶ Przysięga antymodernistyczna – przysięga obowiązkowo wygłaszana przez wszystkich księży i biskupów przed uzyskaniem święceń oraz przez nauczycieli religii i profesorów w seminariach duchownych. Podstawą był dokument zalecający takie postępowanie, wydany przez Piusa X w 1910. Chodziło o przeciwdziałanie tendencjom modernistycznym w Kościele katolickim. Obowiązkowe wygłaszanie przysięgi zniósł Paweł VI w 1967.

⁴⁷ Ryszard Paciorkowski (1908–1981), kapłan archidiecezji warszawskiej, doktor habilitowany nauk teologicznych, apologetyk, pracownik naukowy ATK 1954–1978. Świecenia 1930. Doktorat 1949, habilitacja 1951, profesor zwyczajny 1974.

W domu wiele papierów do oglądania, do podpisu. Co raz przychodzi ks[iądz] arcybiskup lub ks. Goździewicz z różnymi sprawami bieżącymi.

Przyjmuję matkę **Teresę Kalkstein**, która wraca do Rzymu. Przychodzi ks. Jan **Tyszka** z Łomży, z proboszczem ks. **Leśniewskim** z **Andrzejewa**. Proszą o odwiedzenie Andrzejewa. Odkładamy to na wiosnę. Jeszcze kapłan N.N., który wraca do Wilna.

15.00. Wyjazd do **Gniezna** przez Kutno. Droga dobra, stary ford gruchocze. Odpoczywamy w lesie za Kołem. Ks[iądz] Zaręba wraca z nami po zjeździe oficjałów.

19.00. Jesteśmy w domu. Na biurku leży ogromna sterta akt. Podpisuję papiery i przeglądam projekt Rocznika 1958 w opracowaniu ks. Palewodzińskiego.

22 września 1957

Gniezno – Wapno – Srebrna Góra – Bydgoszcz

8.00. Msza św. w kaplicy domowej, przyszły s[i]o[s]try urszulanki z Pniew i i[nnych] domów, przynoszą pięknie wypracowany sztandar Matki B[ożej] Częstochowskiej do poświęcenia. Kilka słów, fotografia, obrazki – i rozstanie.

Z **Bieniszewa** przybył o[jciec] **kameduła** z kilkoma drobiazgami; stracił pieniądze na podróż i czas, gdyż i tak będzie musiał pisać do Sekretariatu Pr[ymasa] P[olski].

10.00. Wyjazd do **Wapna** przez Kłęcko, Damasławek. Dobrze, że nie wziąłem auta abp. Baraniaka, gdyż ciężki objazd wpakowałby maszynę o niskim podwoziu. Wapno wybudowało kościół z pomocą ks. W[alentego] Putza, który tu przybył, aby ratować sytuację po ks. Grabiance⁴⁸. Kościół w Wapnie miał być budowany przez ks. Gr[abiankę], ale on marzył tylko o mieście i świątyni dla górników nie wybudował. Co więcej, po wyjściu ks. Gr[abianki] spłonął kościół w Srebrnej Górze, na skutek podpalenia. Dziś jest sytuacja taka: ks. Putz odbudował kościół w Srebrnej Górze, wzniósł obszerną kaplicę w Wapnie i przyczynił się walcie do tego, że górnicy wyrabiali „bazylikę solną” na głębokości 560 m pod ziemią, w kopalni. Dziś stoi tu gromada ludu Bożego i czeka na poświęcenie. Górnicy trzymają porządek, ofiarują nam piękny krzyż wykuty z bryły solnej. Radość wielka. Poświęcam świątynię, wygłaszam przemówienie i żegnam lud.

Zjeżdżamy do kopalni. Wspaniałe cuda Boże; idzie się szerokimi korytarzami po soli, wykutymi w kamieniu solnym. Czysto, ciepło, nie ma gazów. Zjeżdżamy szybem dość lichą windą, na samo dno. Trzeba jeszcze zejść na dół 25 m, by dotrzeć do pięknej kaplicy. Orkiestra gra hymn górniczy. Stary górnik śląskim akcentem głosi zwycięstwo wiary; lud nie „podał się małpiej wierze”, pozostał przy Kościele. Wielki zryw wiary wyraził się w tym, że w grudniu ub[iegłego] r[oku] przystąpiono do wykucia kaplicy. W styczniu już była gotowa, po wyrąbaniu trzech tysięcy ton soli kamiennej. Cały zarząd

⁴⁸ Kazimierz Grabianka (1912–1977), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, administrator parafii w Dygowie k. Kołobrzegu 1955–1959. Świecenia 1935. W latach 1945–1951 proboszcz parafii pw. Opatrzności Bożej w Inowrocławiu, później administrator w Srebrnej Górze. Zawieszony w czynnościach kapłańskich 1960, suspendowany 1961 i przeniesiony do stanu świeckiego 1962.

kopalni jest na dole. Przemawiam od ołtarza, zwiedzam zakrystię, oglądam ambonę, piękny ołtarz stanowiący całość ze ścianami, żłóbek betlejemski w głębokiej niszy. Wszystko ze smakiem. Fotografujemy się wiele razy. Pora wracać na powierzchnię ziemi. Aż żal opuszczać to królestwo soli niezwiertzałej.

Docieramy do parafii **Srebrna Góra**, oglądam odbudowany kościół, błogosławie ludzi. Obiad naprędce wśród duchowieństwa; wśród nich trzech okolicznych dziekanów.

15.15. I w drogę do Bydgoszczy. Deszcz zaczął padać na 7 km przed miastem. I już nas nie opuścił, aż do połowy Mszy św. Wzdłuż przedmieść stały tłumy ludności, pomimo deszczu na całej trasie przejazdu aż do kościoła Serca Jezusowego. Zatrzymaliśmy się kilka razy po drodze, by udzielić błogosławieństwa zebranim. Przy ul. Matejki już stała procesja, pod deszczem. Przywitałem księży miasta i udaliśmy się na plac Piastowski. Był on wypełniony ludem po brzegi. Dach parasoli ratował sytuację. Piękny ołtarz ustawiony na wysokiej estradzie omywały strugi wody. Mimo to nikt nie ustępował, a nawet ludzie stojący na dachach okolicznych kamienic nie schodzili. Mszę św. odprawiał ks. dr Małec-ki⁴⁹. Wygłosiłem kazanie przez głośniki, które podobno działały słabo, ale cisza i spokój słuchaczy raczej wskazywały na to, że coś do nich dochodzi. Może ten deszcz był wyjściem z położenia, gdyż inaczej byłoby zbyt tłoczno.

Wróciliśmy z niemałym trudem na plebanię. Zebrali się tu lekarze, a wśród nich jeden z tych, do którego szpitala nie mogłem się dostać w czasie wizytacji Bydgoszczy w roku 1949–1950. Dziś wyjaśnia, że go wtedy nie było, bo byłby mnie wpuścił.

Wieczera wspólna wśród ożywionej dyskusji nt. komunizmu i katolicyzmu w Polsce i w krajach zagranicznych.

O godz. 21.00 wszyscy nas opuścili i można było iść na spoczynek po dniu pełnym emocji. Najsilniejsze wrażenie jednak zrobiła kopalnia soli i żywa wiara ludu górniczego.

W nocy przeszła nad miastem potężna burza z piorunami.

23 września 1957

Bydgoszcz – Cierpice – Murzynno

5.30. Wyruszamy z Bydg[oszczy] do Cierpic przez Solec. Na rynku w Solcu zatrzymujemy się wśród gromady dzieci. W dalszej drodze kilka zatrzymań, by przyjąć kwiaty od dzieci.

6.30. Stajemy w **Cierpicach**. Pada deszcz, lud stoi cierpliwie. Przeważają kobiety i dzieci do bierzmowania. Jest ich 230. Wizytacja ma przebieg normalny i łatwy, gdyż w tej młodej parafii wszystko jest blisko – kościół, plebania i cmentarz. Wypadło nam tylko dojechać do **Małej Nieszawki**, gdzie jest właściwe centrum parafii, miły kościółek drewniany. Zebrało się tu bardzo dużo ludzi i trzeba było przemawiać, a później długo gawędzić z ludźmi na cmentarzu. Jakiś staruszek po wyjściu z więzienia ufundował tu

⁴⁹ Feliks Małecki (1905–1988), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, doktor prawa kanonicznego. Święcenia 1929. W latach 1946–1982 proboszcz parafii pw. Miłosierdzia Bożego w Bydgoszczy.

posąg Serca P[ana] Jezusa, widoczny z dala przy drodze. Wracamy wśród lasów i łąk. Ks[iądz] proboszcz **Kaźmierczak**⁵⁰ siedzi w lasach, ale jest tu wielki ruch i na trakcie, i na kolei. Wielką pomoc otrzymuje od leśników, zwłaszcza od młodego inżyniera, który uderza swym skupieniem i gotowością do pomocy. Jego mundur leśniczy widać wszędzie. Parafia jest dobra dla samotnika, który lubi książki. Opuszczamy ją po błogosławieństwie dzieci, o godz. 15.00, i udajemy się przez Gniewkowo do **Murzynna**, starej parafii z XIII w. z kościołem pochodzącym z 1936 r. Cały czas pada deszcz, aż do tej pory. A pomimo to ludu było bardzo dużo, do bierzmowania około 200 dzieci. Ks[iądz] proboszcz ma bardzo specjalny sposób prowadzenia katechizacji. Dzieci odpowiadają bardzo samodzielnie na trudne pytania, rwą się do odpowiedzi. Jest to katechizacja wzorowa. Wszystko odbywa się w świątyni z powodu deszczu i kujawskiego błota. Kończymy pracę o 18.00. Na podwieczorku zbiera się nauczycielstwo i rada parafialna. Jest też kilkunastu księży, m.in. z terenu diec[ezji] włocławskiej, ks. T[adeusz] Szmidt⁵¹.

Przy stole zbiera się nauczycielstwo ze szkół na terenie parafii, ludzie życzliwie usposobieni dla Kościoła i religii. Długo gawędzimy.

24 września 1957

Murzynno – Grabie

7.00. Msza św. i bardzo wiele osób do Komunii św. Przemawiam głównie do rodziców, chociaż jest wiele dzieci, które do szkoły się nie spieszą, bo jest w parafii „święto”. O godz. 9.30 błogosławię niemowlęta i maleńkie dzieci; rodzice są bardzo wrażliwi na to, by z każdym dzieckiem porozmawiać.

Po śniadaniu zwiedzamy z radą parafialną kościół i zakrystię. Jest odmalowany według wzorów Drapiewskiego⁵², który w widoczny sposób już się wyczerpał. Cmentarz grzebalny jest niewielki i bez ogrodzenia. Wielki brak jest mieszkania dla organisty, na co żali się bardzo p[ani] organiścina, wyrobiona i wymowna kobieta. Organista milczy. Mają czworo dzieci, które starają się uczyć. Poprzednik ks[iędza] proboszcza, obecny ks[iądz] dziekan, zaniedbał też sprawę przydziału ziemi przyznanej przez Porozumienie. Skutek jest taki, że podwóreczko przed plebanią jest bezpańskie, a ksiądz nie ma nawet kawałka ziemi na postawienie drwalni i studni. Trzeba to naprawić. Parafia jest bardzo zamożna, rolnicy po Październiku odżyli i zapowiadają, że poradzą sobie. Mogliby więc pobudować dom dla służby kościelnej, o co ich proszę przed wyjazdem. A wyjazd jest

^a *W rękopisie*: Dropieskiego.

⁵⁰ Kazimierz Kaźmierczak (1915–1993), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, w latach 1955–1959 administrator parafii w Cierpicach. Święcenia 1946. Proboszcz parafii w Strzyżewie Kościelnym.

⁵¹ Tadeusz Szmidt, kapłan diecezji włocławskiej. W latach 1947–1949 administrator parafii katedralnej we Włocławku. Proboszcz parafii pw. św. Mikołaja w Sadlinie 1956. Administrator parafii pw. Najświętszego Zbawiciela we Włocławku 1960.

⁵² Władysław Drapiewski (1876–1961), malarz, jeden z najbardziej znanych twórców ściennego malarstwa sakralnego pierwszej połowy XX w. Ogółem wykonał polichromie ścienne w 122 świątyniach, najwięcej na Mazowszu i terenach położonych od niego na wschód. Poza świątyniami ozdabiał również wnętrza gmachów publicznych.

dość uroczysty. Wczorajsza „akademia”, odłożona na dziś z powodu deszczu, odbywa się w kościele. Przemawiają kolejno: dziewczynka, chłopiec, młodzież żeńska, organista i młody rolnik. Te dwa ostatnie przemówienia są wypowiedziane wspaniale. „Chór murzyński” prosi o fotografię. Wyjeżdżamy z opóźnieniem. Jeszcze po drodze trzeba zatrzymać się kilka razy. Deszcz nieco przestaje padać.

15.20. Stajemy w granicach parafii **Grabie**. Pomimo słoty ludu pełno. Powitanie nie ma końca. Przedstawiciel społeczeństwa stracił język. Ks[iądz] proboszcz Wollschlaeger, profesor dogmatyki w sem[inarium] arcybiskupim, zamiast sprawozdania ze stanu parafii wygłosił krótkie przemówienie. Mówiłem o więzi parafii z Kościołem powszechnym. Do bierzmowania było około 150 osób. Kończymy pracę o godz. 18.00. Na podwieczorku rada parafialna. Brak nauczycielstwa. Ks[iądz] W[ollschlaeger] jest troszkę mało skierowany do ludzi. Widać to po sposobie katechizacji zbyt „dorosłym”.

Miłą specjalnością parafii jest **zakład dla sierot**, prowadzony przez s[io]s[try] elżbietanki. Odwiedzamy je o godz. 19.00. Dzieci są tak miłe, rodzinne, dobre, że nie możemy się rozstać.

25 września 1957

Grabie – Parchanie – Gąski

6.00. Msza św. w kościele. Biorą w niej udział siostry i dzieci z zakładu; parafian bardzo mało, do Komunii św. przystępują głównie zakładowi. Widocznie ten punkt nie był dociągnięty. Widoczny jest brak żywszego kontaktu między księdzem a ludem. Nauczycielstwo też nie pokazało się na plebanii; podobno jeszcze trochę się boją.

8.30. Przyszły matki z niemowlętami na błogosławieństwo. Było ich sporo. Niektóre przyprowadziły po czworo dzieci. Były i takie, które mają sześcioro dzieci. Otrzymały błogosławieństwo i wróciły do swoich spraw.

9.30. Zwiedzaliśmy kolejno różne instytucje parafialne. Bardzo ciekawy jest tu kościół; do starego romańsko-gotyckiego kościółka, bardzo szacownego, dobudowano bezstylową budowlę, nie starając się wcale o zharmonizowanie zewnętrznej wyprawy z pięknymi szczytami starego kościółka. Wnętrze potraktowano beztrosko. Wyszła dość oryginalna kompozycja. Jest tu przechowywany stary pacyfikał z 1594 r. i monstrancja sprzed 200 lat.

Mieszkanie organisty jest znacznie lepsze niż w Murzynie; organista ma trochę ziemi kościelnej, którą uprawia. Syna ma w seminarium metrop[olitalnym] w Gnieźnie.

11.00. Udaliśmy się do **Kawęczyna**, by zwiedzić zakład dla anormalnych prowadzony przez s[io]s[try] albertynki. Jest tu świecki kierownik gospodarczy. Stosunki układają się bardzo dobrze. Pracuje tu młody ks. Michalski⁵³, który był przedtem w Brzozie

⁵³ Stanisław Michalski (1926–1992), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, kapelan Państwowego Zakładu Specjalistycznego dla Dorosłych w Kawęczynie 1957–1959. Świecenia 1955. Wikary w parafiach w Brzozie i w Gniewkowie. W latach 1964–1992 proboszcz parafii w Ryszewie.

i w Gniewkowie. Jest też chory. Pomimo że warunki są tu b[ardzo] trudne, chce pozostać nadal, gdyż prowadzi dojazdową kurację. Prosiłem, by po ukończeniu kuracji dał o sobie znać. S[iostry] albertynki prowadzą niemal samodzielną pracę; mają do pomocy kilka dziewcząt wiejskich, ubranych na pielęgniarki. Znalazłem się w gromadzie nienormalnych kobiet; niektóre chcą coś powiedzieć, inne wcale nie interesują się gościem. Co raz która dopada, coś szepcze i odchodzi. Niektóre mają wygląd groźny; siostry w porę stają przy boku. Można się tu wszystkiego spodziewać i trzeba zachować całkowity spokój.

Wracamy do Grabia na obiad, po którym jest pożegnanie, przy dużym udziale ludzi. I wyjazd do **Parchania**.

14.30. Odległość 20 km. Po drodze wiele bram powitalnych. Odprowadza nas banderia konna i motocykliści. Przystajemy kilka razy. W P[archaniu] stoi przeszło 10 bram wzdłuż wsi. Lud zebrany przy kościele. Parafia stara, ale kościół z tzw. pruskiego muru. Nie ma tu nic osobliwego, ale lud jest bardzo gorąco przywiązany do Kościoła. Wysłano na spotkanie nasze nowoczesną „banderię motocyklistów”. Przyozdobiono domy obrazami, a wszystkie parkany i drzewa sztandarami papieskimi i maryjnymi. Pomimo dnia pracy, gdy po szeregu dni zawitało nareszcie słońce, dzień swój poświęcili na powitanie biskupa. Do bierzmowania przystąpiło 250 osób, głównie dzieci; młodzieży bardzo mało.

Wieczorem, o godz. 19.00, udaliśmy się do **Gąsek**, kościoła pomocniczego pomieszczonego w dawnym zborze; miły budynek dobrze odnowiony, oświetlony. Wewnątrz obszerne balkony. Przed kościołem lampiony wielobarwne rzucają światło na tłum ludzi. Obejrzałem świątynię, przemawiałem do ludzi; nie mogłem dokończyć, gdyż przeszkadza mi chrypka. Błogosławiłem dzieci. Wróciliśmy do domu na godz. 20.00.

Dzisiaj przypada 4-lecie od dnia aresztowania mnie na Miodowej po powrocie z k[ościo]ła św. Anny. Błog[osławiony] Ładysław, patron stolicy, dziś obchodzi swoje święto. Zapewne u św. Anny będzie dziś wiele ludu warszawskiego.

26 września 1957

Parchanie – Gnieszno

7.00. Msza św. i Komunia wiernych, po czym przemówienie o jedności w parafii. Ludzi przyszło stosunkowo mniej niż w innych parafiach. Na śniadaniu stary organista opowiadał swoje wojenne przeżycia. Porozdawał kobietom różne kościelne aparaty, jak baldachim, kapy, ornaty, a te porobiły z nich poduszki i tak przetrwało wszystko do końca wojny. Odwiedziliśmy staruszkę w jego własnym mieszkaniu, które zajmuje z dala od kościoła. Budynek parafialny zajęty w większej części przez PGR, który się tu jeszcze trzyma na resztówce gen. Sikorskiego i na probostwie.

O godz. 9.30 kobiety przyniosły swoje dzieci, wyglądają na ogół lepiej, zdrowiej niż w innych parafiach. Wśród kobiet była matka 11-ciorga dzieci.

Wygląd kościoła wykazuje, że ta budowla długo się nie utrzyma. Belki drewniane w wiązaniach próchnieją; więźba dachowa i deski są spróchniałe. Kościół wytrzymał

ostatnio ciężki huragan. Ale długo nie można zwlekać z obmyślaniem budowy nowej świątyni. Ks[iądz] proboszcz **Pluciński**⁵⁴ jest gospodarny i mógłby zacząć myśleć o planach pod budowę nowego kościoła. Sytuacja nie jest łatwa, gdyż rolnicy wyszli świeżo z ciężkiego kryzysu stalinowskiego.

W kancelarii parafialnej znajdują się akta starsze od wyprawy wiedeńskiej. Piszą w nich na przemian: Parkanie i Parchanie. Ale częściej piszą nazwę przez „k”. Byłoby to zrozumiałe, chociaż ks[iądz] proboszcz podaje opinię, że nazwa ta pochodzi od bogatych dziedziców, których tu nazywano parchami.

Wizytacja kan[oniczna] dekanatu zakończyła się **konferencją dekanalną**, na którą przybyli wszyscy księża z dekanatu. Podzieliłem się swoimi wrażeniami z wizytacji. Ks[iądz] dziekan podziękował za wizytację. Udaliśmy się do świątyni, gdzie pożegnałem się z ludźmi i wyruszyłem w drogę powrotną do Gn[ieźna]. Po drodze zatrzymywaliśmy się kilka razy przy bramach pożegnalnych.

17.00. W Gnieźnie. Przyjmuję ks[iędza] kanclerza, ks. oficjała Zarębę, prowincjalną s[ió]s[tr] elżbietanek z Poznania. Ks[iądz] **prof. Kloniecki** opowiada swoje wrażenia z podróży na Wschód, do Palestyny i Egiptu. O ks. Miliku mówi jako o wielkim uczonym, którego miejsce jest tylko w tej atmosferze naukowej. Opowieść długa i bardzo ciekawa.

Ks[iądz] kan. **Raiter**.

27 września 1957

Gnieźno – Warszawa

6.05. Wyjazd z Gn[ieźna] do W[arsza]wy z ks. kan. Czerniakiem i J[ózefem] Jaroszem, który malował gnieźnieńskie motywy. O godz. 9.35 jesteśmy przed domem na Miodowej. Od razu cała fala spraw. A więc czeka **bp Klepacz**, zapowiedział się bp Choromański. Omawiać chcą sprawy ze środowiej Komisji Wspólnej. O godz. 10.15 zaczęliśmy obrady. Biskupi referują przebieg ostatniej rozmowy. Był atak p. Sztachelskiego i p. Kliszki na awangardę Kościoła. Po powrocie „delegacji biskupów z Watykanu” wzmogła się awangarda. Program Millen[n]ium wchodzi za bardzo w sprawy społeczne. Kościół się wzmaga w swej gorliwości. To się nie podoba. Jest groźny atak na prymasa, na bp. Kaczmarka i bp. Bernackiego. Dominantą ataku jest niepokój o wzrost gorliwości Kościoła. Ustalono termin nowej K[omisji] W[spólnej].

10.00. Maria Wachnicka⁵⁵, która nie otrzymała misji kanonicznej w szkole z religią. Jest zdania, że Kościół zabrał jej życie. „Ekswizytka”, „ekskatechetka” – pełna żalów. Trudno z nią rozmawiać, gdyż obrzuca zarzutami wszystkich.

Ks[iądz] **Schletz** prosi o pomoc na dalsze prowadzenie „Naszej Przeszłości”.

⁵⁴ Bronisław Pluciński (1907–1982), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii w Parchanie 1947–1982. Świecenia 1933. Podczas II wojny światowej więzień niemieckich obozów koncentracyjnych.

⁵⁵ Maria Wachnicka, była siostra zakonna z Zakonu Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny.

S[iostra] **Brezy**⁵⁶ ze zgromadzenia francuskiego prosi o pozwolenie założenia domu kongregacji w Polsce. Jestem zdania, że jeszcze jest za wcześnie, by tworzyć nowy zakon w Polsce, podczas gdy dawne zakony nie mogą się utrzymać.

Ks[iądz] **Połoska**⁵⁷ z Kielc prosi o radę co do sum zebranych na Uniwersytet Ludowy w Dobromyślu. B[isku]p kielecki chce przejąć te sumy na budowę kurii biskupiej.

O[jciec] superior **bonifrater** informuje, że trudności uzyskania pozwolenia na odbudowę szpitala nie dadzą się pokonać. Pyta, czy można by wnieść o budowę lecznicy dla duchownych. Wyrażam na to zgodę, pod warunkiem że teren będzie przygotowany w rozmowach prywatnych.

Ks[iądz] rektor sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego] – wnosi sprawę nominacji profesora historii K[ości]ła. Na jutrzejszej sesji decyzja.

16.00. **Bierzmuję** w k[ości]le M[atki] Bożej Różańcowej na N[owym] Bródnie 300 dzieci.

19.00. W a[rchi]katedrze odprawiam Mszę św. ku pamięci obrońców Warszawy z 1939 r. Ks[iądz] **Zieja** głosi płomienne, programowe kazanie.

28 września 1957

Warszawa – Łowicz

Ranek w kaplicy jest b[ardzo] ludny. Przyszła H[alina] **Dernałowicz**, która koniecznie chce jechać do Włoch, ale wszystkie instancje zawodzą. B[ohdan] **Skapski** z projektem budżetu filmowego. R[óża] **Siemińska**, która też daremnie zabiega o paszport do Rzymu. W. **Jasińska** prosi o lekarstwo dla ciężko chorego doktora. I[rena] **Szamocka** w sprawie programu pracy i pielgrzymki lekarzy.

Zgłasza się generał o[jców] **kamilianów**⁵⁸, który po 3-tygodniowym pobycie w Polsce wraca do Rzymu. Jest wzruszony nędzą polską, ale religijność ludu go buduje. Mówi o pustych świątyniach rzymskich. Bierze listy do abp. Gawliny jako podziękowanie za pomoc i list do m. Fides.

10.00. **Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]**. Brak bp. Majewskiego, który jest dziś solenizantem. Posyłam mu mszał. Omawiamy ogólnie naszych „wybrakowanych” braci: ks. Wilkowski, Chojecki, Oraczewski, Witeska, Wądołowski – z każdym jest ciężki kłopot. Ponadto powstaje projekt przeszkolenia architektów, budowniczych świątyń. Sesja

^a W rękopisie błędnie: Połosko.

⁵⁶ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁵⁷ Mieczysław Połoska (1896–1981), kapłan diecezji kieleckiej. Świecenia 1919. W latach 1923–1926 i 1946–1947 przebywał w Stanach Zjednoczonych. Od 1926 pracownik kurii kieleckiej, od 1938 dyrektor Caritas diecezji kieleckiej. Aresztowany w 1947 i 1951. Uwięziony z powodu rzekomego obrotu walutami zagranicznymi, zwolniony 1953. Świadek w procesie bp. Czesława Kaczmarka. Zeznaniami nie obciążał hierarchy. Po urlopie zdrowotnym w 1954 powrócił do pracy w kurii diecezjalnej kieleckiej.

⁵⁸ W latach 1947–1965 superiorem generalnym Zakonu Kleryków Regularnych Posługujących Chorem (kamilianie) był ks. Karl Mansfeld OSCam.

trwa do godz. 13.30. Nareszcie ks. **Mieliński** otrzymał paszport do Wiednia i jedzie na kongres prasy jako mój przedstawiciel.

O godz. 15.30 wyruszam do **Łowicza** na wizytację kanoniczną. Cały czas przechodzą wichry i deszcze. Ale w Ł[owiczu] panuje słońce, ciągle pod grozą ulewy. Witają nas na rynku: przedstawiciel ludności księstwa i drugi – księżak w pasiakach, który mówi: „zawsze uważaliśmy się za ludzi prymasa i takimi chcemy pozostać”. Z kolei przedstawia się młodzież łowicka z pięknym przemówieniem, grupka dzieci i kolejarze (dwie kolejarki w mundurach). Procesja wchodzi do kolegiaty w dobrym porządku. Kolegiata jest szczelnie wypełniona. Kapituła prymasowska w komplecie. Ks[iądz] Bujalski wyjechał na moje spotkanie przed miasto; proszono, bym zajął miejsce w pojeździe wśród łowiczanek na rowerach, ale lękałem się chłodu przy stanie zaziębienia. Ks[iądz] prał. **Kawiński**⁵⁹ składa b[ardzo] staranne sprawozdanie ze stanu parafii. Wygłaszam krótkie przemówienie powitalne, oszczędzając chorego gardła. Do bierzmowania jest 750 osób. Porządek panuje dobry, jest cicho. Natomiast nie dopisuje śpiew i kierownictwo organowe śpiewem. Przemawiam jeszcze raz do dzieci wybierzmowanych. Praca w kolegiacie kończy się o godz. 20.00. Na plebanii wieczerza w gronie kapituły i całego duchowieństwa rozległego dekanatu. Szczęśliwie nie padało.

29 września 1957

Łowicz

Wizytacja kan[oniczna] trwa.

7.00. Msza św. dla kobiet katolickich i kazanie. Ludu kobiecego jest pełna kolegiata. O godz. 8.30 zwiedzam zabytki i świątynię dość pobieżnie, gdyż pełno jest narodu, a nadto dobrze je znam. O godz. 9.00 jest młodzież szkolna, przemówienie i katechizacja. 10.00 – śniadanie z radą parafialną. O godz. 11.00 suma dla mężczyzn i kazanie – była jednak znaczna grupa kobiet. Kończy się ta praca o godz. 13.10. W powrotnej drodze do plebanii zwiedzamy bibliotekę parafialną; bibliotekarki stwierdzają, że zapotrzebowanie na książki religijne jest małe. Więcej idzie beletrystyka, i to nowoczesna, chociaż po Sienkiewicza też sięgają. Odwiedzam mieszkanie ks[iędza] wikarego i organisty. Obydwa są ładne i wygodne. Obiad trwa krótko; księża spieszą na spowiedź do Świętego Ducha, a my odwiedzamy kościół pijarski – śliczna Madonna barokowa w feretronie; siostry szarytki w szpitalu zakaźnym, kościół i klasztor s[ió]s[tr] bernardynek.

O godz. 16.00 w kolegiacie zebrały się matki z najmłodszymi dziećmi. Przemawiam, błogosławię, żegnam parafię i wyjeżdżam do Świętego Ducha.

⁵⁹ Edward Kawiński (1881–1963), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii przy kolegiacie łowickiej 1938–1962, prałat, prepozyt, dziekan dekanatu Łowicz-Kolegiata 1948–1962. Świecenia 1904.

17.00. Przed kościołem Świętego Ducha pomimo niepogody całe przedstawienie. Przemawia p. Kurczak⁶⁰, były poseł ludowy, bardzo ongiś niechętny Kościołowi. Dziś przejrzał i trzyma z Kościołem. Grupka dzieci pod opieką siostr orlanek-granatek deklamuje odważnie. Przemawia młodzież szkół podstawowych i licealnych oraz matki parafialne. Wejść do kościoła niełatwo z powodu ścisku i tłoku. Wrażenie tego ścisku nie opuszcza nas już do końca. Zwłaszcza podczas bierzmowania jest taki nieład, że krzykom nie ma końca. Musiałem skarcić dzieci, czego zazwyczaj unikam w podobnych sytuacjach. Ale było to konieczne, gdyż nie doszlibyśmy do ładu. Wybierzmowanych było 1200 dzieci i młodzieży licealnej. Wszystkie niemal starsze dziewczęta „zrobione” na wampów. Chłopcy normalni. Poświęcam im przemówienie po bierzmowaniu. Słuchali długo i cierpliwie. Pracę skończyliśmy o godz. 20.30, trzymając się ledwo na nogach. Jako wrażenie dominujące dnia pozostaje straszna niesforność dzieci, które po prostu były się między sobą o pierwsze miejsce, sprytnie wślizgując się między nogi starszych. Rodzi się „nowych ludzi plemię”. Mały chłopaczek na ręku ojca poproszony o to, by się przeżegnał, wymówił: „W imię Ojca i Syna” – potem machnął ręką i dodał: „ja się tam nie patyczkuje”. Widocznie tak słyszał od starszych. Czy Kościół zdoła opanować tę falę?

30 września 1957

Łowicz – Warszawa

Wizytacja w parafii Świętego Ducha przebiega spokojnie po wczorajszym niepokoju. O godz. 6.30 była dziatwa na Mszy św., pewna część przystąpiła do Komunii św. Natomiast bardzo dobrze powiodła się katechizacja dzieci i młodzieży licealnej.

O godz. 9.00 wygłosiłem naukę do rodziców. O godz. 11.00 konsekrowałem trzy dzwony: Maria, Antoni i Michał. Zwiedziłem kolejno: kancelarię parafialną i mieszkanie organisty, kościół, zakrystię i cmentarz grzebalny. W kościele jest bardzo dużo cennych obrazów, wśród nich piękny posąg gotycki Matki Bożej, obity „pancerną blachą”, którą byłoby dobrze zdjąć. Kościół jest fatalnie umalowany, metodą tapeciarską. Wymagałby całkowitego przemalowania. Będzie to już chyba dzieło następcy, gdyż kanonik nie ma już tyle sił.

Po obiedzie odwiedziłem filię parafii kolegiackiej w **Boczkach**. Jest tu przepiękny kościółek drewniany posiadający wiele bardzo wartościowych rzeczy. Zmoczył nas deszcz obficie. Lud wytrzymał. Małe dzieci prosiły o stworzenie parafii, gdyż nie ma religii w sąsiedniej szkole. Do miasta 9 km po bruku.

W drodze powrotnej odwiedziłem jeszcze s[io]s[try] wspólnej pracy; zjechały się przełożone z innych domów zgromadzenia. Na cmentarzu grzebalnym widzieliśmy piękną

⁶⁰ Teofil Kurczak (1877–1962), działacz społeczny i polityczny. W 1909 organizator Łowickiego Towarzystwa Rolniczego. Związany z PSL, a następnie z PSL „Piast” Wincentego Witosa. Poseł na Sejm Ustawodawczy z ramienia PSL „Wyzwolenie”. Popularyzator unowocześnienia rolnictwa i hodowli.

figurę M[atki Bożej], którą ks[iądz] prałat chce przenieść na cmentarz przy kolegiacie. Byłoby to korzystne.

Praca w Ł[owiczu] dobiega do końca. Miasto jest nierozbudowane. Brak jest żywszych kontaktów księży z nauczycielstwem, z lekarzami, z inteligencją miejscową. Trzeba dopiero kazaniami łamać lody. Wikariusze są niemrawi, śpiący bracia, jakoś dalecy. Tylko klerycy łowiccy trzymali porządek i inicjatywę w ręku. Dzieci się garną bardzo; trzeba dla nich więcej uwagi i serca.

O godz. 16.00 kościół Świętego Ducha zappełnił się matkami z niemowlętami. Było ich bardzo dużo. Przemawiałem, błogosławiłem. Na zakończenie wizytacji w k[ościel]le błogosławieństwo. Jeszcze pozostały księgi parafialne, które przejrzałem z ks[iędzem] dziekanem. Na Łowicz trzeba by było cztery dni. Wizytacja wypadłaby wtedy lepiej.

Wyjechałem o godz. 17.45 do W[arsza]wy. W domu przed godz. 20.00. Ciężka droga, gdyż ciągnęła fala aut od W[arsza]wy – a wszystkie świeciły mocno.

PAŹDZIERNIK

1 października 1957

Warszawa

7.30. S[iostra] Teresa **Landy** niepokoi się zarzutami podnoszonymi przeciwko J[erzemu] **Zawieyskiemu**. Wydaje mi się, że nikt by ich nie podniósł, gdyby J[erzy] Z[awieyski] „trzymał z PAX”. Próba oczernienia człowieka i przejawskawienia jego słabostek pochodzi z tego środowiska.

Przyjechał bp K[arol] **Pękała**, który nareszcie dostał wizę do USA i dziś załatwia formalności. Naprzód wpuszczono do Polski biskupa Kościoła narodowego i przedstawiono go w prasie jako „prymasa Kościoła narodowego”, a dopiero teraz jest kolej na biskupa katolickiego. Przeprowadziłem z biskupem wyczerpującą rozmowę na temat tej podróży. Zasadniczy cel podróży określa się jak następuje: 1) podziękować Episkopatowi USA i Polonii za pomoc udzieloną dotychczas; 2) obmyśleć z ks. prałatem Wycisłą i prał. Piwowarem dalszą pomoc.

12.00. Ks[iądz] dyr. **Penkała** z odbudowy archikatedry składa sprawozdanie z dotychczasowych prac i przedkłada zapotrzebowanie.

Ks[iądz] prał. **Duczyński** składa sprawozdanie ze zjazdu oficjałów.

19.00. K[iądz] kanclerz **Modzelewski** w sprawach organizacji Kurii Metrop[olitalnej] Warsz[awskiej].

2 października 1957

[Warszawa]

7.30. I[rena] Daremniak¹ wraca do pracy w Instytucie Maryjnym w W[arsza]wie.

9.30. Ks[iądz] J[an] **Zieja** przychodzi z projektem organizacji domu rekolekcyjnego dla repatriantów.

Ks[iądz] dyr. **Dąbrowski** Br[onisław] – sprawy zjazdów Wyższych Przełożonych Zakonów Żeńskich i Męskich na Jasnej Górze.

Ks[iądz] W[acław] **Lipiński** – prosi o pomoc swemu bratu Władysławowi.

¹ Irena Daremniak (1927–2014), jedna z pierwszych (od 1947) członkiń IPW, zespołu „Ósemek”. Śluby wieczyste 1957. Od 1958 pracownica SPP i organizującego się IPW. Przez wiele lat pracowała jako nauczycielka i bibliotekarka.

Ks[iądz] prał. **Ugniewski** prosi o pomoc dla Tarchomina i Chotomowa.

11.00. Sprawy ATK przedstawia ks. Kwiatkowski i ks. Subera. Oświadczam, że Konf[erencja] Episkopatu nie przyjęła do wiadomości Memoriału ATK. Ja żadnej notyfikacji nie będę składał, a do zespołu będę odnosił się jak do Wydziału Teolog[icznego]. Nie godzę się na zastępstwo ks. Paciorkowskiego przez ks. Nosowskiego.

Ks[iądz] **Fedorowicz** w sprawie zaproszenia księży z Francji. Uważam, że zbyt wcześnie.

Ks[iądz] Janusz **Chwaluczyk** idzie do szpitala. W Murzasichlu kolonia dla warszawiaków skończyła się dobrze, pomimo trudności i nieładu.

Ks[iądz] **Gorzkowski**² ze Skierniewic przychodzi dziękować za łaskę kapłaństwa, z którego jest bardzo szczęśliwy. I ja jestem szczęśliwy, gdyż rzadko kto przychodzi do mnie ze szczęściem.

15.00. Ks[iądz] **rektor KUL** omawia sprawę uczelni. Prosi o upoważnienie dla bp. Pękali, by mógł poruszać w NCWC sprawę pomocy dla KUL. Piszę list do ks. prał. Wycisły. Gdy idzie o profesorów z ATK dla KUL, wnoszę sprzeciw przeciwko ks. Myrsze, zgadzam się na ks. Olejnika i o. Krupę.

16.00. **Konferencja wstępna** przed konferencją lekarzy. Obecni: bp Goliński, ks. Majdański i ks. Czerniak.

17.00. **Konferencja lekarzy** i księży w sprawie dalszego planu pracy społecznej w terenie. Wyłoniono „komisję pięciu” do opracowania „katechizmu pracy” lekarskiej w terenie, w składzie: ks. Modulski³, ks. Majdański, dr Luft⁴, dr Chrościcka⁵, ks. Słomkowski.

3 października 1957

Warszawa

7.30. D[okto]r Skwarczyńska⁶ i Teresa Rylska – wyjazd do Londynu. M[aria] Okońska – sprawy Instytutu Maryjnego na J[asnej] G[órze].

A[rcy]b[isku]p **Baraniak** i ks. Goździewicz – sprawy organizacji pracy po wyjeździe ks[iędza] arcybiskupa.

² Zbigniew Gorzkowski (1923–1986), kapłan archidiecezji warszawskiej, wikariusz w parafii pw. św. Jakuba Apostoła w Skierniewicach od 1956. W latach 1960–1961 wikary w parafii pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy na warszawskiej Saskiej Kępie. Proboszcz parafii pw. św. Jadwigi Śląskiej w Warszawie 1973–1986. Święcenia 1955.

³ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁴ Stanisław Luft (1924–2020), lekarz reumatolog, profesor nauk medycznych. Specjalista w zakresie chorób wewnętrznych i reumatologii. Wykładowca medycyny pastoralnej w WMSD w Warszawie. Działacz KIK w Warszawie. Doktorat 1966, habilitacja 1980, profesura 1992. Powstaniec warszawski.

⁵ Emilia Paderewska-Chrościcka (1910–1999), lekarz położnik i ginekolog, doktor nauk medycznych. Represjonowana przez władze państwowe za sprzeciw wobec aborcji. Ukarana trzyletnim zakazem wykonywania zawodu. Pracownik kościelnych poradni rodzinnych. Bratanica Ignacego Paderewskiego.

⁶ Być może chodzi o Stefanię Skwarczyńską (1902–1988), pracownika naukowego UJK we Lwowie, członkinię Międzynarodowego Komitetu Obrońców Pokoju 1952–1969. Od 1945 w Łodzi. Profesor historii i teorii literatury oraz teatrologii 1958. Publikowała m.in. w prasie PAX, w „Tygodniku Powszechnym” i w miesięczniku „Znak”.

Matka **Romana** z Poznania, sprawy organizacji domu w Jerozolimie i wyjazdu dwóch siostr elżbietanek do Jerozolimy. Gotów jestem pokryć kosztą podróży dwóch s[ió]s[tr] elżbietanek dewizami.

Delegacja z **Opaczewskiej** prosi o misjonarza na proboszcza. Wyjaśniam, że K[uria] M[etropolitalna] W[arszawska] stoi na stanowisku, że parafia jest misjonarska, ale rząd jest przeciwny nominacji zakonnika. Trzeba być cierpliwym. Ks[iądz] Sydry wie, że ma wyjść, ale dziś buduje kościół i nie trzeba mu przeszkadzać, by nie psuć sprawy zasadniczej.

Dąbrowski Czesław – zubożały b[yły] komisarz ziemski w Biłgoraju – prosi o lekarstwa dla chorej żony i ubranie. Odsyłam go na Solec. Otrzymuje pomoc pieniężną.

Bożena Kaniecka⁷, siostra Andrzeja, zaproszona, by sprawdzić zarzuty przeciwko bratu. Widzi, że brat bardzo się uczy i jest szczęśliwy z tego, że może się uczyć. Ma „sympatię”, bardzo skromną panienkę, która też się uczy.

O[jciec] Adam **Studziński**⁸ po powrocie z ZSRR, był w rejonie Lwowa, Złoczowa, Tarnopola, Sokala, Żółkwi. W łac[ińskim] obrz[ądku] księży pracujący (pięciu) roztropni (Chmielnik, Kołosiewicz, o. Seweryn TJ⁹, o. Kiernicki³ OFM¹⁰, o. Jastrzębski¹¹) – pracują zawzięcie. Trudności: księży nie mogą uczyć religii; jest szkoła polska, ale dla kształcenia komsomolców, przygnębianie ogromne. Młodzież musi należeć do komsomołu, starzy chodzą do świątyni. Na wsi obojętność i przestach, mało robią wysiłku, by jechać do kościoła. Z Polską jest dość ciężko. Ludzie już nie wiedzą nic o Trójcy Świętej. Polacy boją się zdradzać, że są Polakami, bo zawsze grozi rzeź ze strony Ukraińców. Księża b[ardzo] pracują. B[isku]p narodowy Grochowski¹² był w Kijowie, robił obietnice, wprowadził w błąd wiele rodzin katolickich. Wzbudziło to ostrożność. Podole dobrze pracuje, Stalin wywiózł do Karagandy niemal wszystkich ludzi. Gdy idzie o gr[ekokatolików] to katastrofa. 75 proc. ludzi przeszło na prawosławie. Księża ukraińscy nie mogą odprawiać w kościołach. Księża łac[ińscy] dają im intencje mszalne. Gr[ECKO]kat[OLICCY] księży nie zachęcają do udziału w nabożeństwach łacińskich.

^a *W rękopisie*: Kierniewicki.

⁷ Bożena Kaniecka, siostra Andrzeja Kanieckiego.

⁸ Adam Studziński OP (1911–2008), kapłan zakonny, proboszcz w parafii na Służewie 1952–1958, kapelan harcerzy i kombatanów. U dominikanów od 1928, święcenia 1932. Przeszedł z WP szlak od Palestyny, poprzez Irak aż po kampanię włoską.

⁹ Ludwik Seweryn SJ (1906–1970), kapłan zakonny. W Towarzystwie Jezusowym od 1922, święcenia 1934. Duszpasterz w Kołomyi. Wywieziony w 1945 w głąb Związku Sowieckiego, powrócił w 1955. Osiadł w okolicach Lwowa i prowadził konspiracyjną działalność duszpasterską.

¹⁰ Władysław Kiernicki OFM (1912–1995), kapłan archidiecezji lwowskiej, proboszcz parafii katedralnej we Lwowie 1949–1958 i 1965–1995, animator polskiego życia religijnego. Święcenia 1939. Podczas II wojny światowej kapłan AK Okręg Lwowski. W latach 1944–1948 w łagrze sowieckim. W latach 1991–1995 biskup pomocniczy archidiecezji lwowskiej.

¹¹ Karol Jastrzębski (1882–1962), kapłan archidiecezji lwowskiej, katecheta, duszpasterz, promotor kultu Bożego Miłosierdzia w archidiecezji lwowskiej.

¹² Leon Grochowski (1886–1969), biskup Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego w Stanach Zjednoczonych Ameryki i Kanadzie 1953–1969. Święcenia 1910. W 1924 wybrany biskupem Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego, a w 1928 biskupem diecezji polskiej Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego. Urząd w Polsce sprawował do 1933.

Dużo zaszkodziła książka **Szeptyckiego**¹³ do modlitwy z 1944; jest tam przedmowa, w której zachęca gr[eko]kat[olików], że mogą chodzić do Cerkwi prawosławnej w braku świątyn gr[eko]kat[olickich]. W zakonach ruskich straszna nędza; zakonnice łątają workami habity. W Moskwie j[est] 600 Polaków, [kościół] został odnowiony przed przyjazdem Adenauera¹⁴. B[isku]p ryski¹⁵ ma wielką swobodę działania. Ale we Lwowie gorzej, bo katolicy zawsze odpowiadają, że nie mają biskupa.

Na Podolu jest księży 10, w przemyskiej – 10, w lwowskiej – 10 – wszyscy starzy, chorzy; gdy umiera[ją], Kościół przepada. Katolicy się znają wszędzie między sobą. Dobrze się trzymają bazylianie, nie przeszli na prawosławie, ale nacjonalistycznie są przeciwko Polakom. Ks[iędz] **Melnyka**¹⁶, odstępcę, zabił własny syn na schodach cerkwi, z zemsty nacjonalistycznej. Natomiast ks. Cieński¹⁷ j[est] tak bohaterski, że w Złoczowie uchodzi za świętego. Walka z religią tutaj jest właściwie pchaniem w objęcia moskiewskie. Moskale są wrogo usposobieni do polskości; wszędzie uczą w szkołach języka ang[ielskiego] i niem[ieckiego], ale po polsku nie wolno. Sztuk polskich nie pozwolą grać.

Ks[iędz] **Stefan Rostkowski** po powrocie z Wilanowa otrzymał parafię Rokitno ku niezadowoleniu księży diecezjalnych. Prosi o błogosławieństwo.

Ks[iędz] **Roslan** otrzymał wikariusza c[um] *iure succ[esio]*¹⁸. Czuje się tym dotknięty. Wyjaśniam, że jest to konieczne z uwagi na to, że parafia j[est] w mieście.

Ks[iędz] **Fiutak** z Gniezna informuje o swych studiach na KUL.

12.30. Poseł **Gładysz**¹⁹, poseł **Morawski** i ks. Marchewka – w sprawie „Niedzieli”. Byli w K[omitecie] C[entralnym] i nie byli przyjęci przez p. Gomułkę. Wychodzi w kr[aju]

^a W rękopisie: Mielnika.

¹³ Andrzej Szeptycki OSBM, właśc. Roman Maria Aleksander Szeptycki (1865–1944), arystokrata, arcybiskup metropolita lwowski obrządku greckokatolickiego, duchowy przywódca ukraińskiego ruchu odrodzenia narodowego. Śluby zakonne u bazylianów 1892. W latach 1899–1900 biskup stanisławowski obrządku greckokatolickiego. W latach 1900–1944 arcybiskup metropolita halicko-lwowski obrządku greckokatolickiego. Popierał narodowy ruch ukraiński. Sługa Boży Kościoła katolickiego.

¹⁴ Wizyta Konrada Adenauera w Moskwie odbyła się we wrześniu 1955 i dotyczyła nawiązania stosunków dyplomatycznych ZSRS–RFN.

¹⁵ Chodzi o Antonijisa Springovičsa (1876–1958), arcybiskupa metropolitę Rygi w latach 1937–1958, prymasa Łotwy w latach 1920–1958.

¹⁶ Mychajło Melnyk (1903–1955), kapłan eparchii przemyskiej obrządku greckiego. Wikariusz generalny eparchii przemyskiej, uczestnik pseudosoboru lwowskiego 1946, który bezprawnie włączył Kościół greckokatolicki na Ukrainie do Cerkwi prawosławnej, współpracownik ks. Hawryły Kostelnyka. Biskup w ramach egzarchatu ukraińskiego Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej. Zmarł w Kijowie w hotelu „Ukraina”, okoliczności śmierci były więc inne, niż przedstawił to prymas.

¹⁷ Jan Cieński (1905–1992), kapłan archidiecezji lwowskiej, 1992 administrator i proboszcz parafii w Złoczowie pod Lwowem 1945–1992. Świecenia 1938. W 1962 papież Jan XXIII wyraził zgodę na jego potajemną konsekrację biskupią, która odbyła się w 1967 w Gnieźnie. Głównym konsekratorem był kard. Wyszyński. Do 1990 godność biskupią zachował w sekrecie.

¹⁸ Łac. z prawem następstwa, sukcesji.

¹⁹ Antoni Gładysz (1907–1991), działacz katolicki, społeczny i polityczny, poseł na Sejm PRL 1957–1961, przez krótki czas członek Koła Poselskiego Znak, a następnie poseł niezależny. Teoretyk i popularyzator sądownictwa. W 1967 wyemigrował do Stanów Zjednoczonych Ameryki, gdzie pracował m.in. jako sekretarz prasowy w Narodowym Sanktuarium Matki Bożej Częstochowskiej w Doylestown. Prowadził działalność wydawniczą i dziennikarską.

pismo „Zebra”²⁰ o nakładzie 180 tysięcy egz[emplarzy], który się nie rozchodzi, jest deficytowy. Ale „Niedziela” nie może wychodzić. Posłowie uważają, że nie mogą sprawy pozostawić na uboczu.

Prof[esor] **Szymański** z Urzędu Konserwatorskiego w imieniu dyr. Tłoczka porusza sprawę rozbudowy k[óscio]ła w Jaśle.

14.00. Oglądam odbudowę bramy przy nr. 19.

15.00. Konferencja z zespołem „Ósemek” w sprawie prac Instytutu Maryjnego.

16.00. Konferencja z o[jcem] **generałem paulinów** i o[jcem] prokuratorem w obecności B[ohdana] Skąpskiego – w sprawie prac Instytutu Maryjnego. Ustalamy, że obydwie strony ułożą wykaz wpływów i rozchodów na sesję za tydzień na J[asnej] G[órze].

18.00. Konferencja z bp. Klepaczem i Choromańskim w sprawie **Komisji Wspólnej**.

4 października 1957

Warszawa

7.30. Na Mszy św. s. **Romana**, elżbietanka z Poznania, w sprawie organizacji szpitala dla duchownych w Pozn[aniu]. Teresa Romanowska – sprawy Instytutu na J[asnej] G[órze].

B[isku]p M[ichał] **Klepacz** – sprawy pomocy dla repatriantów.

10.00. Prof[esor] **Sawicki W[itold]** z KUL (Otwock) referuje o biegu prac nad historią archidiecezji gnieźnieńskiej. Gdy idzie o monografię o św. Stanisławie, radzę wydawać przez Pallottinum, chętnie poprę.

Prof[esor] **Wolter** z Krakowa, po powrocie wprost z Grecji, ustala swój temat na pielgrzymkę prawników na Jasną Górę.

Prof[esor] **Obertyński** składa akta procesowe matki Marceliny Darowskiej do K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej].

Ks[iądz] Wł[adysław] **Jędrych** z Kobyłki złożył deklarację, mocą której poddaje się pod wszystkie decyzje władzy kościelnej.

Były alumn, H. **Soltyszewski**²¹, prosi o przyjęcie do sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego]. Odpowiadam, że nie zmieniamy swej decyzji, gdyż opinia społeczna jest przeciwko temu.

19.00. Wieczera pożegnalna dla abp. Baraniaka. Obecni księża b[isku]pi: Klepacz, Majewski, Choromański, inspektor ks. Rokita, salezjanin, ks. proboszcz Malewski²²,

²⁰ „Zebra”, początkowo „Czarno na Białym” – awangardowe pismo literackie i artystyczne młodych poetów krakowskich, m.in. Andrzeja Bursy, wydawane od 1957 do 1958.

²¹ H. Soltyszewski, były alumn WMSD w Warszawie. Brak bliższych danych.

²² Alojzy Malewski SDB (1903–1982), kapłan zakonny Towarzystwa św. Franciszka Salezego, proboszcz w bazylice pw. NSPJ w Warszawie 1951–1966 i dyrektor wspólnoty zakonnej. Pierwsza profesja 1924, święcenia 1933. W latach 1933–1937 studia w zakresie filologii germańskiej w Poznaniu i Wilnie. Po wybuchu II wojny światowej trafił do Wilna. W 1940 wyjechał do Włoch; w następnym roku do Hiszpanii. Nauczyciel języka francuskiego i niemieckiego w Mataro i Walencji. Po zakończeniu wojny powrócił do Polski. W latach 1946–1947 wikary w parafii

salezjanin, ks. Modzelewski, ks. prał. Piotrowski, ks. Szała, ks. dyr. Dąbrowski, o. Br[oni-sław] Wilk, ks. dr Kotowski, ks. prał. Ugniewski. Przemawiałem pierwszy, bp Majewski i abp Baraniak. Przed wieczerzą była fotografia.

5 października 1957

[Warszawa]

7.30. Ks[iądz] prał. **Mieliński** wraca z Wiednia, ze zjazdu prasy katolickiej w Wiedniu.

Ks[iędzu] prał. **Borowcowi** wręczam nominację na administratora domów przy ul. Miodowej i na Szucha.

9.00. Rozmowa z ks. prał. **Mielińskm** o kongresie prasy kat[olickiej] w Wiedniu. Pozdrowienia od abp. Königa.

10.00. Sesja Kurii Metrop[olitalnej] Warszawskiej. Na porządku dziennym znowu księża: Oraczewski, Jędrych i p. Przeździecka.

12.15. Żegnam na progu domu **abp. Baraniaka**, który odjeżdża na ingres do Poznania. Kończy się olbrzymi rozdział historii Kościoła w Polsce, okres jakże niełatwy życia człowieka, życia bardzo trudnego i odpowiedzialnego. Nie spotkałem dotąd w swoim życiu człowieka tak sumiennego, tak dokładnego, tak oddanego sprawom wyższym i drobnym, z wyjątkową uwagą, jak bp Baraniak. Nie jest to człowiek skory do mówienia. Ale jednak w sercu swoim rozważa wszystko, co mu jest powiedziane. Oddany był Kościołowi, prymasowi, sekretariatowi, archidiecezji. O wszystko się troszczył, wszystko uważał niemal za swoją sprawę. Nieraz myślałem, że jest lękliwy. Okazało się, że był raczej rozważny i ostrożny niż lękliwy. Gdy przyszła godzina jego, nie ugiął się przed ubowcami. Walczył mężnie o prawdę. I zwyciężył. W nagrodę tego zwycięstwa otrzymał od Ojca Świętego najstarszą stolicę biskupią w Polsce – Poznań „myśli, wolności i krwi” robotniczej; Poznań wody chrzcielnej i Mieszkowej katedry. Niech Go prowadzi Wspomożycielka Wiernych.

12.30. Dalszy ciąg sesji, która trwa do godz. 14.00. Przeszliśmy od zgniłych spraw personalnych do żywych. Wszędzie wszystko rozbija się o ludzi.

Po obiedzie pracuję do godz. 19.00 w swojej pracowni.

19.00. Przyszedł profesor **Kadziński** z żoną Hanką. Zostali na wieczerzy i mówili o sprawach szkolnych, o dzieciach i o młodzieży.

Wieczorem do północy trwają rozruchy młodzieży akademickiej na placu Narutowicza, przed domem CK²³, na placu Konstytucji. Domagają się wolności słowa. Po prostu; wznoszą okrzyki przeciwko rządowi i stalinowcom²⁴.

pw. św. Teresy w Łodzi; 1947–1949 katecheta w Aleksandrowie Kujawskim; 1949–1951 proboszcz parafii pw. Świętej Rodziny w Pile.

²³ Chodzi zapewne o budynek Komitetu Centralnego PZPR przy Nowym Świecie w Warszawie.

²⁴ Chodzi o czterodniowe zamieszki uliczne w Warszawie w dniach 2–5 października 1957. Przyczyną była likwidacja tygodnika „Po prostu”. Aresztowano niemal tysiąc osób. Najbardziej aktywnych uczestników protestów skazano potem na kary do 3 lat więzienia.

6 października 1957

Warszawa

Pierwsza to niedziela od długiego szeregu miesięcy, że jestem w domu i spokojnie mogę pracować przy swoim stole założonym zaległą korespondencją. Korzystam z tej ciszy niemal z dotykającą rozkoszą. Tak dawno nie byłem „u siebie” w domu; tak gorąco pragnę ciszy i skupienia, możliwości modlitwy i lektury. Przerzuciłem przeszło 250 listów, które zostały przekazane do teczek referentów lub *ad acta*²⁵.

19.00. Udaję się do **kościół św. Anny** na inaugurację roku akademickiego. Z powodu zamieszek na ulicach odwołano na uczelniach inaugurację. Nie brakło głosów, by odwołać to nabożeństwo. Byłem zdania, że większe wrażenie może wywołać odwołanie. Idę pieszo z ks. Padaczem. Przed św. Anną jest tak wielki tłok, że wejść nie można. Dostajemy się przez bramę na lewo. Msza św. kończy się. W świątyni pełno i tłoczno. Walczono od wielu godzin z „blokadą” pobożnych niewiast, by uwolnić ławki od zbędnych słuchaczek. Daremnie. Głoszę konferencję wstępną jako wprowadzenie do cyklu referatów n[a] t[ematy] społeczno-katolickie. Rozwijam Ewangelię dzisiejszą o dwóch^a miłościach – w prawie jednym miłości. Miłość Boga, gdy pada na fragmenty życia, pozwala je miłować po Bożemu. Gdy zabraknie miłości Boga w miłowaniu rzeczy, wszystko staje się tragedią.

Po konferencji rozmawiam dłużej z duszpasterzami akademickimi na gorze. Rozważamy trudności tej pracy w W[arsza]wie. Polecam zwołać konferencję duszpasterzy akademickich i proboszczów świątyni, w których to duszpasterstwo jest sprawowane.

Wracam do domu na godz. 21.20.

7 października 1957, poniedziałek

Warszawa

Urocz[yśność] Matki Bożej Różańcowej. Wróciła s. Maksencja²⁶, s. Mieczysława²⁷ i brat Walenty²⁸ z Poznania, pełni radości z powodu wielkiego przeżycia ingresu ks[iędza] arcybiskupa.

^a *W rękopisie*: dwojgu.

²⁵ *Łac.* do akt, do dokumentacji.

²⁶ Maksencja Helena Jechalik CSSE (1903–1983), pielęgniarka, przełożona wspólnoty elżbietanek pracujących w rezydencji prymasa 1950–1963. W latach 1946–1981 posługiwała najpierw kard. Hlondowi, potem kard. Wyszyńskiemu w rezydencji prymasa Polski, w tym od 1952 przy ul. Miodowej. Do elżbietanek wstąpiła w 1926; pierwsza profesja w 1928. W latach 1958–1970 radna prowincji warszawskiej.

²⁷ Mieczysława Maria Wasilewska CSSE (1917–2012), sekretarka w SPP 1950–1985. Do elżbietanek wstąpiła w 1948; pierwsza profesja 1950; profesja wieczysta 1955. W latach 1985–1991 przełożona domu sióstr elżbietanek w Krynicy.

²⁸ Walenty Siwa ZBSJ (1907–1997), brat zakonny ze Zgromadzenia Braci Serca Jezusowego, pracownik biurowy SPP. Członek zarządu generalnego zgromadzenia 1960–1962. Do zgromadzenia wstąpił w 1926; profesja wieczysta 1937. Pracownik kancelaryjny w sekretariatach prymasów Hlonda, Wyszyńskiego i Glempa.

M[irosława] **Hankiewicz** i M[aria] **Głogowska** – poruszają sprawy pracy nad dziewczętami warszawskimi.

Ks[iądz] **Jablonka** omawia sprawy duszpasterstwa akademickiego. Otrzymuje 20 mszałów i pomoc pieniężną dla pracy duszpasterskiej.

10.00. Jerzy **Zawieyski** po powrocie z Londynu z zebrań Unii Międzyparlamentarnej, dzieli się wrażeniami z kontaktu z Europejczykami. Miał przewodniczyć „europejczyk Oskar Lange²⁹”; trudno mi pojąć, jak Europejczyk może być komunistą. „Taki on i komunistą” – mówi Jerzy. Któż jest komunistą? Gomułka jest w pasji i wymyśla na chuliganów. Wielka szkoda, że G[omułka] jest w pasji; powinien być spokojny i rozmawiać z młodzieżą, dać jej możliwość być sobą.

11.00. W[acław] **Auleytner** i **Dominik Morawski** po powrocie ze spotkania międzynarodowego we Francji, na wyspie Port Cros i na Tyg[odniu] Społ[ecznym] w Bordeaux. Biadano nad tym, że w Wiedniu na Kongresie Prasy Kat[olickiej] nie posiadali przedstawiciela „Tygodnika Pow[szechnego]”, żadnego *begleitunga*³⁰ Ale reprezentantem prymasa Polski był ks. prałat Mieliński. Nie można było dać delegacji, gdyż to stwarzałoby wrażenie, że istnieje w Polsce wolność prasy kat[olickiej].

12.00. O[jciec] **Przybylski** ZK zwraca uwagę na pewne niedociągnięcia formalne Sekretariatu P[rymasa] P[olski] wobec bernardynek. Sytuacja ciężka jest u albertynów, schodzą na dół. Co z nimi robić? Z życiem zakonnym w Polsce dobrze się nie dzieje.

Ks[iądz] **Czapla**, prowincjał pallotynów, w sprawie programu zebrania wyższych przełożonych zakonnych męskich. Bolejemy nad upadkiem życia zakonnego w Polsce. Rozbudowano dom rekolekcyjny i stworzono miejsce dla dni skupienia.

Ks[iądz] kan. **Kliszko** z d[uszpasterstwa] d[obroczynnego], zaproszony, otrzymuje 240 tysięcy zł na prowadzenie prac d[uszpasterstwa] d[obroczynnego] i na pomoc^a repatriantom.

14.30. Wyjeżdżamy po obiedzie z ks. **Padaczem** i ks. B[ronisławem] **Dąbrowskim** na Jasną Górę. W ciemnym Radomsku płacimy mandat karny za jazdę z pełnym światłem. Przybywamy na J[asną] G[órę] o godz. 18.30. Odprawia się różaniec w kaplicy. Jest tu już wiele zakonnic. W czasie różańca jeden z ojców odczytuje z książki *Panna Wierna*³¹ czytankę o wierności Krzyżowi. Czyta podle, myli się, powtarza. Czytanka jest trudna, a lektor lichy. Ale Matka Boża zawsze patrzy pogodnie na swe dzieci.

^a *W rękopisie:* dla pomocy.

²⁹ Oskar Lange (1904–1965), ekonomista, polityk, komunistyczny działacz partyjno-państwowy. Członek KC PZPR, poseł na Sejm Ustawodawczy i Sejm PRL I, II, III i IV kadencji, członek 1955–1957 i zastępca przewodniczącego 1957–1965 Rady Państwa, członek Ogólnopolskiego Komitetu Frontu Jedności Narodu 1958. Doktorat 1928, habilitacja 1931.

³⁰ *Niem.* towarzystwo, świta. W tym kontekście chodzi o delegata, przedstawiciela.

³¹ Chodzi o wydaną w 1957 książkę *Panna Wierna. Rozważania o Matce Bożej*.

8 października 1957, wtorek

Jasna Góra

7.30. Odprawiam Mszę św. dla przełożonych zakonnych, których jest pełna kaplica. Przemawiam od ołtarza na temat: *Fundamenta*³² – podkreślając obowiązek nadprzyrodzonej odpowiedzialności przełożonych zakonnych.

O godz. 9.00 rozpoczynają się prace **trzydniowego zjazdu przełożonych zakonnych**. Jest obecny bp **Kowalski**, bp **Pawłowski**, bp **Goliński**, ks. dyr. **Dąbrowski**, ks. prał. **Jaroszewicz**, ks. prał. **Piotrowski** Stanisław (Włocławek). Ks[ia]dz dyr. **Dąbrowski** daje sprawozdanie z pracy wśród zakonnic – podczas mej nieobecności. **Mój referat** dotyczy głównych zadań dzisiejszego życia zakonnego, głównie odpowiedzialności za nadprzyrodzoną naturę życia zakonnego. B[isku]p **Pawłowski** wygłosił referat nt.: „Dogmat mistycznego Ciała Chrystusa w życiu pierwotnego Kościoła”. Nieco za profesorski jak na niewyrobione umysły zakonnic polskich, ale zmuszający do myślenia teologicznego.

Po obiedzie przybył bp **Bernacki**, który przedstawił mi szereg projektów translokacji; obydwa profesorowie, ks. Wollschlaeger i ks. Więckowski, woleli pozostać na dawnych placówkach. B[isku]p B[ernacki] znów został napadnięty przez prasę za swoje kazanie w Parlinie o nauczaniu religii w szkołach. Odbiło się to echem nawet na Komisji Wspólnej.

Przyjąłem bp. **Pawłowskiego** i **Kowalskiego**, którzy głosili odczyty do sióstr. Referat bp. Kowalskiego był bardzo praktyczny i pełen zapału. B[isku]p, gdy mówi, znacznie lepiej się prezentuje, niż wtedy, gdy siedzi cicho i robi wrażenie człowieka skończonego. „Więzienie w Pelplinie” jednak pozostawiło na nim swoje ślady. Zagubił dawną inicjatywę myślową i staje się ciężki fizycznie. Ale zapal wydobrywa z siebie, gdy mówi. B[isku]p **Pawłowski** jest zawsze teoretyczny, niezyciowy, nie daje sobie rady ze sprawami nagłymi, nie ustawia nauki blisko konkretnych spraw życia.

Na sali rycerskiej przyjąłem delegację b[yłych] **wychowanek Nazaretu**³³ przed projektowanym zjazdem. Wygłosiły dwie wielkie mowy. Pierwsza wystarczyłaby w pełni. Udzieliłem im błogosławieństwa na pracę zjazdową.

M[atka] Bonifacja **Wernerówna**, prowincjalna urszulanek, omawia sprawy WIK i DIK; chce związać te instytucje z Sekretariatem Prymasowskim. Radzę związać je z kurią krakowską, która ma posłać swego delegata do tych instytucji. Przedstawia mi projekt nowego instytutu.

Ksieni **Terlikowska**, benedyktynka, omawia projekty nowych fundacji w Giżycku. Radzę zacząć od b[isku]pa w Olsztynie.

Resztę dnia spędziliśmy na sali obrad zakonnic, słuchając odczytów ks. Jaroszewicza.

³² *Lac*. podstawy.

³³ Chodzi o absolwentki gimnazjum (dziś liceum) sióstr nazaretanek, założonego w Warszawie w 1919.

9 października 1957, środa

Jasna Góra

7.30. Msza św. w kaplicy M[atki] Bożej na większą chwałę Dziewicy Wspomożycielki. Asystują księża gnieźnieńscy.

Zjawił się ks. Zenon **Kliszko** z W[arsza]wy, który koniecznie chce załatwiać swoje sprawy. Tłumaczę mu cierpliwie, że to można przecież omawiać w W[arsza]wie. Nic nie pomaga. Całe śniadanie klaruje mi, że wszystko może czynić i że stale jest chory. Nie może pojąć, że przenosząc go do s[ió]s[tr] felicianek stwarzamy mu lepsze warunki do pielęgnowania swych chorób i do pracy nad książką. Ostatecznie oświadczył, że jestem wprowadzony w błąd. Okazało się później, że poszedł do kurii częstochowskiej i podając się bp. Czajce za ks. Abramowskiego, badał go, czy nie mógłby być przyjęty do diec[ezji] częstochowskiej. Chory, biedny człowiek.

9.00. Z o[ł]cem] **przeorem** udałem się na oglądanie sali rycerskiej i innych oraz pomieszczeń Instytutu Maryjnego.

11.00. Ponieważ zawiódł o. **Rostworowski Tomasz** na skutek choroby, musiałem go zastąpić i wyjaśniałem różne trudności życia zakonnego.

12.00. Prowadziłem rozmowy z przełożonymi w rozmównicy. Naprzód m. **Lucillina**, prowincjalna nazaretanek z Krakowa, dopytywała, czy wszystkie zarządzenia WSZ trzeba brać na serio, czy też wystarczy tylko byle jak je załatwić. Tej świętej, naiwnej niewieście tłumaczyłem, że lepiej jest robić porządnie, gdyż na byle jak szkoda nam czasu. Miała ona i inne podobne trudności. Jest to człowiek, który nie jest na swoim stanowisku, choć bardzo uczciwy.

M[atka] **Dudzianka**, generalna służebnic **starowiejskich**, przepraszała za swój opór w sprawie przełożonej z Chotomowa. Zgodziła się dać zespół sióstr do Tarchomina. Otrzymała absolicję. Ubolewa, że brak jest ludzi na podział prowincji. Zalecam jednak przygotowywać się do podziału na prowincje.

M[atka] **Popiel**, generalna urszulanek S[erca] J[ezusa] K[onającego], w sprawie budowy domu w Częstochowie. Jeżeli ma to być dom pielgrzymi, to zgoda.

M[atka] **Teresa urszulanka** UR w sprawie programów DIK i WIK.

14.00. Obiad u **bp. Golińskiego**. Zabieram o[ł]ca] generała i przeora. Jest kapituła *in corpore*. Odpowiadając na przemówienie b[isku]pa, kreślę plany współpracy diecezji z Jasną Górą i Jasnej Góry z Episkopatem w wykonaniu planów pracy przed Millen[n]ium. Chcę zespolić tych ludzi, aby zdołali objąć całość zadania, którego J[asna] G[óra] bez współpracowników nie zdoła przeprowadzić.

16.00. Wracamy na J[asną] G[órę]. Zbiera się u mnie **Komisja Maryjna Episkopatu**. Obecni: bp Goliński, o[ł]ciec] generał, o[ł]ciec] przeor, prałat Piotrowski z Warszawy, kan. Czerniak z Gniezna. Pracujemy trzy godziny. Oceniamy naprzód bieg pracy I [roku] programu Wielkiej Nowenny, jego braki i nadzieje. Ks[iądz] Piotrowski stwierdza, że

choć jest dużo osiągnięć, to jednak całość przebiega na 3-³⁴. Przedstawiam program II roku W[ielkiej] N[owenny] opracowany przez Instytut Maryjny wczoraj. W głównych zarysach program jest przyjęty. Przejmuję go bp Goliński do przepracowania. Ustalamy, że czytanki majowe 1958 r. nt. „Szaleńcy Boży – dzieła Łaski” opracowywać będą trzej księża, m.in. ks. Tworkowski z Warszawy i ks. Mirewicz z Lublina. Z tych trzech wybierze się najlepsze. Przyjęto też program kazań niedzielnych na II rok W[ielkiej] N[owenny]. Pod koniec października zwołana będzie komisja redaktorów i maryjna dla ostatecznego ustalenia programu tych kazań. Następną sesję odbędzie się w listopadzie.

Po wieczery przyjmuję ks. **Piotrowskiego**, który wyjaśnia mi tajemnicę ks. Z[enona] Kliszki i referuje bolesne rozmowy z księżmi. Kuria przenosi się do nowego pomieszczenia. W W[arsza]wie panuje spokój, chociaż były ciężkie utarczki uliczne z tzw. chuliganami.

Przemawiałem dziś pięć razy.

10 października 1957, czwartek Jasna Góra

8.00. Msza św. dla **pielgrzymki księży gnieźnieńskich**. W ciągu nocy i raniem przyjechało przeszło 150 księży z 5 najmłodszych roczników, które wyszły z sem[inarium] podczas mojej nieobecności. Przeżyli oni w sem[inarium] ciężkie lata bez władzy przy rozkładowym wpływie ks. Brossa, który odbywał swoje wieczorne wizyty po pokojach swoich oblubieńców. Ten koszmar pozostawił swoje ślady; trzeba je pokonać. Pielgrzymka jest jednym ze sposobów pokonania tego kosmaru. Po Mszy św. przemawiałem do młodych księży. Po wspólnym śniadaniu wygłosiłem I konferencję w bibliotece, a po wspólnym obiedzie – drugą. W międzyczasie ks. Szymański³⁵ poprowadził drogę krzyżową na wałach. Pielgrzymkę zakończyliśmy o godz. 14.00 w kaplicy Matki Bożej błogosławieństwem i krótkim moim przemówieniem. Organizował ją ks. Czerniak z ks. Ziarnikiem i ks. Szymańskim. Bardzo pomagali młodzi kapłani. Zachowanie ich było wzorowe. Przydałby się dla nich dłuższy kurs wakacyjny w seminarium.

Zaraz po zakończeniu pielgrzymki udałem się do sióstr, które właśnie kończyły swoje obrady. Po wczorajszych świetnych referatach o. Hołdy i ks. Jaroszewicza dziś czas wypełnił o. Przybylski. Siostry zebrały się w kaplicy, gdzie po błogosławieństwie przemawiałem do nich.

O godz. 16.00 rozpoczęły się obrady nad **Instytutem Maryjnym**. Wziął w nich udział bp Goliński, o[jciec] generał, o[jciec] przeor, o. Paweł³⁶, mariolog, i o. Honorat³⁷.

³⁴ Chodzi o ocenę: dostateczny minus, czyli bardzo słabo.

³⁵ Chodzi o ks. Stanisława Szymańskiego.

³⁶ Chodzi o o. Pawła Kosiaka OSPPE.

³⁷ Właśc. Władysław Marcinkiewicz OSPPE (1920–1994), kapłan zakonny. Święcenia 1946. Duszpasterz na Jasnej Górze, podprzeor klasztoru w Warszawie, podprzeor i mistrz nowicjatu w Leśniowie, archiwariusz zakonu paulinów.

Nie przyszedł p. Skąpski, który się rozchorował. Omówiliśmy całokształt sprawy, po czym powołaliśmy kierownictwo Instytutu. Rektorem został o. Paweł, a członkami o. Honorat – administrator, B[ohdan] Skąpski jako kierownik techniczny, p. Okońska i M[irosława] Hankiewicz^a. To kierownictwo będzie się zbierało na wspólne narady, będzie ustalało program prac, przygotowanie materiałów na pielgrzymki itp. Na Jasną Górę przewiezie się powielacze. W W[arsza]wie stanie pracownia fotograficzna i graficzna. Zbierzemy się jeszcze w niedzielę.

Po wieczery przyjmowałem ks[ięży] prowincjałów, którzy przybywają na jutrzejszy zjazd.

11 października 1957, piątek

Jasna Góra

6.00. W kaplicy M[atki] Bożej. Dziś jest uroczystość Macierzyństwa Matki Bożej, święto październikowe, miesiąca, który w moim życiu lat ostatnich miał tak doniosłe znaczenie. Wszystkie ważniejsze sprawy mego życia działy się w październiku. W uroczystość Matki Bożej byłem przewożony z Rywałdu do Stoczka, 6 października 1954 r. przewożono nas ze Stoczka do Prudnika, gorąco wtedy modliliśmy się do Macierzyństwa, ufając, że nas nie zawiedzie. W październiku 1955 [r.] byłem przewieziony do Komańczy, w październiku 1956 [r.] wróciłem do W[arszawy]. Dziękowałem Matce N[ajświętszej] za te wszystkie październiki, uważając, że były dobre. Na Mszę św. o godz. 7.30 przyszedli do kaplicy moje dzieci z zespołu i otrzymały Komunię św. i błogosławieństwo.

9.00. Błogosławiłem strażę ogniową z **Prudnika Śląskiego**, która przyszła z pielgrzymką na Jasną Górę i koniecznie chciała mi się przedstawić.

9.15. Matka Rufina **Makowska**³⁸ z Jabłonowa Pom[orskiego], chora już prowincjalna, kobieta ongiś dzielna, a dziś słaba. Miała ongiś nadzieję, że wyjedzie do Rzymu; dziś widzi, że była w błędzie.

10.00. Rozpoczyna się **konferencja prowincjałów i generałów** zakonów w Polsce. Bierze w niej udział około 40 osób. Przewodniczy ks. Czapla, prowincjał pallotynów. Za stołem prezydialnym bp Goliński, o[jciec] generał paulinów, ks. Hołda, o. Przybylski, ks. Kadeja³⁹. Zagaja ks. Czapla, po czym wygłasza długie przemówienie, półtoragodzinnе, nt. postulatów życia zakonnego w Polsce. Przemawia z kolei bp **Goliński**, który informuje o postulatach Komisji Duszpasterskiej Episkopatu.

O[jciec] **Przybylski** referuje o Papieskim Dziele Powołań Zakonnych, powołanym przez Piusa XII.

^a *W rękopisie*: H. Mick...

³⁸ Rufina Aniela Elżbieta Makowska CSDP (1905–1959), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej 1946–1958. W zgromadzeniu od 1927; śluby wieczyste w 1944.

³⁹ Bonawentura Kadeja SchP (1906–1980), kapłan zakonny, delegat prowincjalny polskiej prowincji Zakonu Księży Pijarów. W latach 1949–1956 sekretarz Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce.

Wynika sprawa **strojów świeckich** dla zakonników; powołano komisję, która przedstawi projekt zarządzenia, które określi dokładnie, kiedy i w jakich okolicznościach byłoby dozwolone zakonnikom posługiwanie się strojem zakonnym⁴⁰.

Po obiedzie przyjąłem **delegatów** kurii katowickiej i opolskiej, którzy podjęli pieniądze dla pomocy repatriantom.

15.00. Po wspólnej fotografii podjęto dalsze prace; obradowano nad *ratio studiorum* dla seminariów zakonnych (ks. Weron SAK⁴¹).

17.00. Zebrał się **komitet organizacyjny pielgrzymki „Odrodzenia”**. Ustaliliśmy porządek dzienny pielgrzymki i rozpatrzyliśmy możliwości stworzenia instytutu odrodzeniowego. Pewne sugestie będą przedstawione w niedzielę.

12 października 1957, sobota Jasna Góra

9.00. Msza św. dla pielgrzymki seniorów „Odrodzenia”. W kaplicy jest około 300 uczestników. Do Mszy św. służą: A[ntoni] Chaciński, Stefan Swieżawski, K[onstanty] Turowski, W[acław] Sobański i kilku innych. Wszyscy przystępują do Komunii św. Ks[iądz] Padacz i ks. Marchewka są przy ołtarzu. Po Mszy św. wygłaszam powitalne przemówienie. Myśl przewodnia: w Maryi spotkało się niebo z ziemią, by ubóstwić ziemię. Stąd powszechne wcielenie. Rozpoczyna się odnawianie oblicza ziemi, aby była bardziej Boża. Jeśli dziś modlimy się do Tej, którą Bóg dał *ad defensionem populi Polonici*⁴², to mamy prawo ufać, że jest to pełne nadziei oczekiwanie na odnowę przez wcielenie Ewangelii w życie narodowe Polski.

Śniadanie pielgrzymi spożyli razem w pokojach sodalicyjnych. Po śniadaniu zacząłem głosić konferencję religijną do pielgrzymów z zakresu nauki o mistycznym Ciele Chrystusa. Uważam, że jest to najlepsza podbudowa dla ideologii „Odrodzenia”. Kolejno rozważyliśmy: 1) Współżycie członków mistycznego Ciała z Chrystusem w Jego mistycznym Ciele; 2) nowy człowiek; 3) życie wewnętrzne warunkiem życia i pracy społecznej. Prócz tych trzech konferencji prowadziłem po obiedzie na wałach drogę krzyżową, w której wzięła udział ogromna część pielgrzymki. Po drodze krzyżowej – wspólna fotografia i gawęda na wałach.

Pracowaliśmy wspólnie do godz. 18.00 w sali Matki Bożej Różańcowej.

Zaraz po ostatniej konferencji poszedłem do **biblioteki**, gdzie **pracę kończyli prowincjałowie**. Odczytali swoje rezolucje. Ks[iądz] Czapla powiedział kilka słów podziękowania. Podkreśliłem znaczenie tych spotkań prowincjałów, którzy poznają się bliżej, wyzbywają się uprzedzeń, uczą się rozumieć swoje trudności, pobudzają się do wzajemnej pomocy sobie.

⁴⁰ Prawdopodobnie chodzi jednak o strój świecki.

⁴¹ Eugeniusz Weron SAC (1913–2009), prowincjał polskiej prowincji pallotyńów 1959–1965, doktor nauk teologicznych, rektor WSD w Ołtarzewie 1948–1954. Święcenia 1938. Doktorat 1947, habilitacja 1975, profesor nadzwyczajny 1984. Wykładowca i kierownik Prymasowskiego Instytutu Życia Wewnętrznego 1962–1993.

⁴² *Lac.* ku obronie ludu polskiego. Cytat z kolekty trydenckiej Mszy św. na święto NMP Częstochowskiej.

Po wieczery przyjmowałem prowincjałów u siebie, rozstrzygając różne sprawy i trudności. Zgłosił się młody **prowincjał ks[ięży] marianów**, z którym omawiałem sprawę Bielani i budowy w Sulejówku. O[jciec] **Niedźwiadek**⁴³ omawiał sprawy kamedułów pod Krakowem. B[isku]p **Niemira** w drodze „do pałta” wstąpił na J[asną] G[órę]. Otrzymał pomoc 5 tysięcy złotych, które wczoraj dostałem od kogoś.

20.00. W kaplicy M[atki] Bożej zebrali się **odrodzeniowcy** na **Apel** Jasnogórski. Udzieliłem im błogosławieństwa.

13 października 1957, niedziela

Jasna Góra

7.30. Msza św. dla **pielgrzymki „Odrodzenia”** w kaplicy Matki Bożej. Jest wiele innych pielgrzymek: z Inowrocławia chór św. Józefa śpiewa na chórze, jest pielgrzymka z par[afii] św. Jakuba, [św.] Floriana i i[nnych] z Warszawy.

8.30. Ks[iądz] **Wilczewski**⁴⁴ z Katowic, udający się do Niemiec w sprawach fonetyki, prosi o błogosławieństwo.

9.15. Rozpoczynają się dalsze konferencje dla pielgrzymki „Odrodzenia”. Pierwszy zabiera głos prof. **Swieżawski** nt. *Instaurare omnia in Christo*⁴⁵. Drugi – prof. **Strzeszewski**, nt. „Katolicka etyka społeczna”. Referat prof. S[trzeszewskiego] bardzo syntetyczny, z ogromu dążeń i przemian społecznych wydobywa to, co najbardziej w tych przemianach zdobywcze i trwałe. Wniosek: personalistyczny ustrój pracy i sprawiedliwy ustrój własności – to główne dążenia katolickiej etyki społecznej. Pracowano do godz. 13.00.

Po obiedzie, o godz. 15.00, był referat zbiorowy głoszony przez W[acława] Sobańskiego, prof. Plezię⁴⁶, T[eresę] Rylską, M[arię] Stokowską, dr Zofię Ogulewicz i na zakończenie moje wnioski. Prace zakończyliśmy błogosławieństwem N[ajświętszym] Sakramentem, którego udzielił bp Goliński. Nasi seniorowie rozruszali się i ujawnili wiele energii i zapału duchowego. Szkoda, że pielgrzymka nie może trwać dłużej, można by odmłodzić ich całkowicie. Jednak to są ludzie zmęczeni życiem; znać na nich niedostatek i walkę o byt. Przeżycia wojenne bardzo ich wysłabiły. Ale pozostali wierni Kościołowi. Poza małymi wyjątkami utrzymali linię Kościoła. Długo jeszcze podpisywałem obrazki dla dzieci seniorów.

⁴³ Florian Jan Niedźwiadek OSBCam, przełożony domu kamedułów Kraków-Bielany od 1957. W czasie II wojny światowej więzien KL Sachsenhausen i Dachau. Po wojnie pracował w domu w Bieniszewie. Przeor z uprawnieniami prowincjała 1967. Odwołany z funkcji w 1969.

⁴⁴ Stanisław Wilczewski (1886–1980), kapłan diecezji katowickiej, logopeda. Święcenia 1909. Doktorat 1922; założyciel Instytutu Fonetycznego – Poradni Logopedycznej w Katowicach 1927. W latach 1940–1948 proboszcz parafii pw. św. Kazimierza w Katowicach. Wykładowca fonetyki pastoralnej w WSD w Katowicach i Krakowie.

⁴⁵ *Lac.* odnowić wszystko w Chrystusie. Hasło papieskie św. Piusa X.

⁴⁶ Marian Plezia (1917–1996), filolog klasyczny, leksykograf, mediewista, profesor filologii, profesor Instytutu Filozofii i Socjologii PAN od 1957. Badacz literatury polsko-lacińskiej oraz autor wielotomowego *Słownika łacińsko-polskiego*.

17.00. Zebranie **Instytutu Maryjnego** przy udziale kierownictwa, z M[arią] Okońską, M[irosławą] Hankiewicz, B[ohdanem] Skąpskim i czterema ojcami. Ustalono program pracy dla Jasnej Góry i dla W[arsza]wy. Instytut centralizuje się na J[asnej] G[órze]. Tu przeniesie się powielacze, tu będą pracowały redakcje tekstów, tu będą magazyny i księgowość. W Warszawie zostanie tylko filia pod kierunkiem M[irosławy] Hankiewicz i B[ohdana] Skąpskiego, pracownie fotograficzne i graficzne.

Po wieczery rozmawiałem długo z ks. **Bartoszewiczem**⁴⁷ z Grodna, który przyszedł po ratunek. Ilustruje sytuację Kościoła na^a Grodzieńszczyźnie. Wrócił niedawno z więzienia. Jest tam 51 księży, którzy dotąd pracują. Lud dochował wierności Kościołowi. Sytuacja wewnętrzna w ZSRR bardzo ciężka. Gospodarstwo upada. Młodzież i „chuligani” domagają się swobód takich jak na Zachodzie. Są to lekcje z kontaktów z festiwalami. Młodzież akademicka jest wrogo usposobiona do władzy i straciła wiarę w komunizm. Jest zdemoralizowana całkowicie. Dziewczęta 13-letnie są po defloracji niemal wszystkie. Bandy dzieci trudnią się napadami bandyckimi, wolne od wszelkiego lęku, nawet wobec GPU⁴⁸. To owoc wychowania bez Boga i rozbicia rodziny. Obmyślamy sposób przyjscia z pomocą księżom. Proszę, by ks. B[artoszewicz] zgłosił się do W[arsza]wy.

20.00. **Konferencja dla o[c]ców paulinów** w chórze zakonnym. Mówię nt. *ad defensionem populi Polonici*, kreślę program pracy odnowy Polski przez Millen[n]ium, nadzieje Episkopatu na pomoc Jasnej Góry, która jest ośrodkiem pracy nad tą odnową.

14 października 1957, poniedziałek

Jasna Góra – Warszawa

6.00. Msza św. w kaplicy M[atki] B[ożej]. Jest wielu ks[ięży] prowincjałów.

7.30. Zwiedzam Instytut Maryjny.

9.15. Wyjazd do W[arsza]wy z ks. prał. Padaczem.

13.00. W W[arsza]wie.

17.00. Po obiedzie przyjeżdża z Poznania ks. abp Baraniak, by likwidować swoje sprawy. Wiele radości po ingresie poznańskim. Dobry Bóg wspiera służę swego na początku jego pasterskiej drogi.

15 października 1957

[Warszawa]

7.30. Na Mszy św. **dr Teresa Ryłska**; omawiamy sprawę organizacji komitetu przyrodników przy K[omitecie] O[bchodów] Millen[n]ium. Proszę, by działała w po-

^a W rękopisie: w.

⁴⁷ Piotr Bartoszewicz (1914–1991), kapłan archidiecezji wileńskiej, proboszcz parafii w Odelsku 1955–1963. Świecenia 1940. W latach 1949–1955 aresztowany i zesłany na Syberię. W latach 1963–1991 proboszcz w Żołudku.

⁴⁸ Chodzi o policję polityczną.

rozumieniu z ks. prof. Szulecą⁴⁹, w ramach małego komitetu, który mi przedstawia preliminarze prac.

Prowincjalna nazaretanek i s. **Lidia**⁵⁰, ciężko chora.

Ks[iądz] kan. **Czartoryski**, Kraków, otrzymuje pomoc dla komitetu pomocy ubogim i repatriantom.

Ks[iądz] **Smyrski**⁵¹, kapelan szpitala zakaźnego w W[arsza]wie, przyrzekam wizytację szpitala.

Ks[iądz] **Ryszard Śliwiński**⁵², student KUL z warszawskiej archid[iecezji], ma możliwość wyjechać za granicę na studia specjalne jako stypendysta.

Ks[iądz] **Józef Lelito**, z procesu krakowskiego, gotów jest rozmawiać razem ze swoim adwokatem. Radzę rozmawiać w oparciu o kurię krakowską, gdyż w oparciu o prymasa P[olski] sprawa nabierze charakteru politycznego, a powinna pozostać proceduralna. Zgadza się na przysłanie mi odpisu wniosku adwokata do prokuratora.

12.00. S[tefan] **Kaczorowski**⁵³ po powrocie ze Stanów Zjednoczonych przedstawia swoje sprawy. Chciałby wydać książkę o sytuacji Kościoła w rzeczywistości komunistycznej; radzę sprawę odłożyć, gdyż nie można by wydawać książki z pominięciem pewnych faktów, których podać by nie można. A brak tych faktów zmieniałby obraz rzeczy i tworzyłby błędne wrażenie za granicą.

L. **Konikiewicz**⁵⁴ w sprawie powrotu ks[ięży] z ZSRR, oświadczam, że Stolica Apostolska jest temu przeciwna.

M[atka] prowincjalna **loretanek** w sprawie nabycia maszyny drukarskiej; radzę zwrócić się do ks. Czaplí, prowincjała pallotyńów. Co do dalszego druku książki ks. **Hueta** to radzę dokończyć.

17.00. Oglądam z ks[iędzem] arcyb[isku]pem **Archiwum Prymasowskie** rewindykowane po kard. Hlondzie, nowe, prowadzone przez siostry biuro na II piętrze, mieszkanie po arcybiskupie i jego biuro. Wszystko, co pozostało po arcybiskupie, wymaga przydzielenia szczegółowego nowym pracownikom.

⁴⁹ Józef Szuleta (1908–1997), kapłan diecezji włocławskiej, botanik. Święcenia 1934. W 1938 magisterium z botaniki na UW. Kapłan w kampanii wrześniowej 1939 i w powstaniu warszawskim 1944. Doktorat z biologii na UW 1945. W 1954 usunięty z UW z powodu niechęci wobec ustroju komunistycznego. W 1956 profesor KUL; od 1956 wykładowca na ATK. W 1957 ponownie zatrudniony na UW. Od 1978 na emeryturze. Korespondował z uwięzionym prymasem i przesłał mu do Komańczy książki z zakresu botaniki.

⁵⁰ Chodzi o s. Lidię Marię Malinowską CSFN.

⁵¹ Władysław Smyrski (1906–1990), kapłan archidiecezji warszawskiej, kapelan Wojewódzkiego Szpitala Zakaźnego w Warszawie. Święcenia 1933. Podczas II wojny światowej powstaniec warszawski.

⁵² Ryszard Śliwiński (1926–1997), kapłan archidiecezji warszawskiej, wykładowca psychologii w WMŚD w Warszawie. Absolwent KUL. W latach 1965–1968 rektor kaplicy Matki Bożej Ostrobramskiej na Boernerowie w Warszawie. W latach 1974–1981 proboszcz parafii św. Jana Kantego na Sadach Żoliborskich w Warszawie.

⁵³ Stefan Kaczorowski (1899–1988), działacz SP. Po 1946 zmuszony do wyjazdu z kraju ze względu na groźbę aresztowania, na emigracji w USA. W 1957 wrócił do Polski. Nestor przedwojennej chadecji, działacz opozycji demokratycznej w PRL, członek KOR, członek ROPCiO.

⁵⁴ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

16 października 1957, środa

Warszawa

7.30. Po Mszy św. **siostry sakramentki** usilnie dziękują za pomoc na budowę i usilnie proszą o osobistą pomoc odzieżową. Te siostry „kołowe” stanowczo zapominają o całym świecie, widząc swoje potrzeby.

Z[ofia] **Czacka** w sprawach duszpasterstwa dobroczynnego i zleconych przez ks. Kliszkę. Prosi o rozmowę w sprawach swego instytutu. Odkładamy do grudnia.

Ks[iądz] prał. **Piotrowski** z kurii metrop[olitalnej] przynosi kilka trudności personalnych. U[d]sW nie godzi się na zatwierdzenie ks. Owczarka w Lubochni, gdyż „ma zaufanie obywateli w W[arsza]wie, został tu wybrany do Rady M[iasta]”. Wskutek tego odpada i sprawa ks. Kwiecińskiego na Leszno.

Ks[iądz] **Oberc** z Wrocławia podejmuje złotych 180 tysięcy na pomoc repatriantom we Wrocławiu.

Ks[iądz] prał. **Kossakowski** z Żyrardowa ustala program nawiedzenia miasta w urocz[yść] Chrystusa Króla.

12.00. Ks[iądz] kan. **Kliszko** informuje o sprawach dobroczynności na terenie W[arsza]wy.

Ks[iądz] **Bartoszewicz** otrzymuje *fac[ultates] spec[iales]* dla księży pracujących *in Oriente*.

Ks[iądz] **Żuchowicz**⁵⁵ – sprawy sekretariatu spraw zakonnych męskich.

A[rcyb]b[isku]p **Baraniak** wyjechał do Poznania, zabierając resztę swoich rzeczy na wozie sekretariatu.

15.00. Ks[iądz] prał. Borowiec nabył nowy wóz „**Simca**”⁵⁶ jako „paczkę PKO” dla Sekretariatu Prymasa Polski. Oglądamy go, jest o wiele wygodniejszy niż fiat.

Prof[esor] **Marzyński** po powrocie z Rzymu dzieli się swoimi wrażeniami. Stwierdza, że jesteśmy cofnięci w dziedzinie budownictwa o 20 lat. Nie brał udziału w Kongresie Apostolatu Świeckich, do czego był namawiany przez abp. Gawlinę. Zresztą tłumaczyłem arcyb[isku]powi, że z Polski w tym kongresie nikt nie może brać udziału jako delegat. Depesza, którą arcyb[isku]p wysłał do W[arsza]wy z prośbą o delegację prof. M[arzyńskiego] na kongres, była niezgodna z moim wyjaśnieniem, które dałem w Rz[ymie] arcybiskupowi.

16.00. Prowadziłem rozmowy z domownikami, wyznaczając im własne kompetencje. Ustaliłem zasadę, że poszczególni kierownicy działów pracy będą się zgłaszali do mnie po dyspozycje. Kierownika sekretariatu nie będzie chwilowo. Pierwszym referentem jest

⁵⁵ Chodzi o ks. Alojzego Żuchowskiego SAC.

⁵⁶ Francuska marka samochodów osobowych, a także nazwa producenta (skrót od Société Industrielle de Mécanique et Carrosserie Automobile) 1934–1980. W 1980 fabrykę zakupił Peugeot.

ks. **Goździewicz**, który prowadzi sprawy dotyczące *facultates specialissimae*. Ma do pomocy o. **Bronisława Wilka**. Drugim referentem j[est] ks. dyr. **Dąbrowski**, kierownik Wydziału Spraw Zakonnych i porozumienia zakonnego. Trzecim jest ks. **Kotowski** dla trybunału specjalnego i korespondencji w sprawie dobroczynności zagranicznej. Czwartym jest o. Wilk, który nadto prowadzi sprawy zakonne w Sekretariacie Pr[ymasowskim]. Archiwistą będzie ks. **Szała**, salezjanin. Zarząd gospodarczy domu na Miodowej i przy al. Szucha oddany jest ks. **Borowcowi**.

Przeprowadziłem też rozmowę z s. **Maksencją** co do sposobu pracy sióstr elżbietanek w domu. Ks[iędzu] G[oździewiczowi] odczytałem regulamin pracy i określiłem, co jest objęte tajemnicą służbową.

20.00. B[isku]p **Choromański**, który od rana telefonował w sprawie rozmowy mojej „na najwyższym szczeblu”. Poleciałem ks. G[oździewiczowi], by dać bp. Ch[oromańskiemu] do zrozumienia, że wołałbym o tych sprawach nie rozmawiać przez telefon. Wobec czego przyszedł i oświadczył, że min. **Sztachelski** podał jako termin wtorek 22 października godz. 16.00 – właśnie w rocznicę śmierci kardynała Hlonda. Oświadczyłem ks[iędzu] b[isku]powi, że nie ma powodu do pośpiechu z tą rozmową, gdyż urząd odkłada wszystkie sprawy, nic nie załatwia. Rząd może wystąpić z jakimś projektem deklaracji. Po awanturach akademickich rząd chciałby mieć jakiś atut i dlatego chce rozmowy z prymasem. Niech wpierw załatwi sprawy, o które prymas zabiega, a m.in. [o] wyjazd stypendystów do Rzymu. Zapowiedziałem, że będą wypuszczeni, a tymczasem zwłoka idzie bez końca. Przyszły tydzień mam zajęty wyjazdem, którego już odwołać nie mogę. Natomiast w dniach 28–30 października mogę znaleźć nieco czasu. B[isku]p Ch[oromański], który początkowo gorączkował się moją postawą, przyznał pod koniec, że dla nas będzie tak lepiej. Nic nie mamy do wygrania na tej rozmowie, a rząd zyska nowe atuty dla swej propagandy.

17 października 1957, czwartek

Warszawa

8.30. P[ani] **Marzyńska** przekazuje po powrocie z Rzymu materiały dotyczące Kongresu Apostolstwa Świeckich i wiadomości od m. Fides.

M[irosława] **Hankiewicz** w sprawie prac Instytutu Maryjnego na Szucha. W sprawie rotaprintu nie podejmujemy żadnych decyzji aż do powrotu p. B[ohdana] Skąpskiego. Wszystkie projekty druków trzeba wносить na kolegium I[nstytutu] M[aryjnego] na Jasnej Górze.

Ks[iędz] dyr **Dąbrowski** w sprawie studiów zakonnic na ATK; jestem zdania, że powinny jechać na KUL.

Ks[iędz] dr **Kotowski** otrzymuje instrukcje co do pracy w nowych warunkach, po odejściu ks. abp. Baraniaka. Wszystko przyjmuje do wiadomości.

O[jciec] **Wójcik**⁵⁷ ref[eruje] po powrocie z Belgii, informuje o złym położeniu duszpasterstwa wśród emigrantów polskich. Zachęca do napisania listu do o. V. Strete⁵⁸ z Ostpriersterhilfe⁵⁹.

M[atka] **Waldetrude**, prow[incjalna] orionistek, przed wyjazdem do Rzymu prosi o błogosławieństwo.

Miałem jechać do **Lasek**. Przyszła jednak wiadomość, że panuje „grypa azjatycka”; przeszło 180 osób leży; proszą więc, aby nie przyjeżdżać.

15.00. Okoliczność ta zatrzymała mnie w domu. Właśnie w tym czasie nadjechał p. J. **Audykiewicz**⁶⁰ z Londynu, który przyprowadził samochód m[arki] Humboldt jako dar Polonii angielskiej dla Prymasa Polski. Chcąc uniknąć okradzenia maszyny, co zrobiono z furgonetką i autem abp. Baraniaka, zlecono panu A[udykiewiczowi] doprowadzenie maszyny na miejsce. Oglądaliśmy maszynę bardzo starannie wykończoną. Pan A[udykiewicz] wypowiada wiele dobrych rzeczy o postawie społeczeństwa w kraju. Sam urządził się od wielu lat w Anglii i przyjął obywatelstwo. Postanowiliśmy jutro rozpatrzyć stronę prawną przyjęcia maszyny. Ks[iądz] prał. **Borowiec** zbada wprzód sprawę w urzędach.

Cały dzień **walkuje się sprawa księży stypendystów**. Ks[iądz] Kotowski kilka już razy prowadził rozmowy z p. **Nowakiem**. Obiecują załatwić, ale odkładają. Każę powiedzieć, że jest to już sprawa polityczna. Zapewniłem Kongregację Studiów i Ligę Katolicką, że stypendyści otrzymają paszporty, pomimo wysuwanych przez rozmówców wątpliwości. Brałem na swoje plecy odpowiedzialność za rząd. Jak bardzo dziś widać, że ten rząd nic sobie nie robi ze swego prestiżu^a, o który zabiega słowem drukowanym, a podważa go czynami. Już w tej chwili, gdy nie mogą przyjechać księża polscy, wszyscy widzą, że nic się nie zmieniło w sytuacji.

17.00. Niedoszłe zebranie **zespołu** pomocnic M[atki] Jasnogórskiej zebrało się u mnie. Omawialiśmy sytuację w **Instytucie Prymasowskim** Ślubów Narodu po wyjeździe p. **Skąpskiego**, który zachorował i pozostawił pracę. Okazuje się, że zbyt wielkiego napięcia pracy wytrzymać nie może. Polecam, by p. Hankiewicz przejęła obowiązki

^a *W rękopisie: prestige'u.*

⁵⁷ Stanisław Wójcik CSsR (1903–1985), kapłan zakonny, doktor prawa kanonicznego, konsultor ds. małżeńskich 1953–1964, członek Komisji KEP ds. duchowieństwa, wizytator zakonów, członek Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich. Świecenia 1928. Wykładowca w WSD redemptorystów w Tuchowie, przełożony domu prowincjalnego redemptorystów w Warszawie.

⁵⁸ Chodzi o o. Werenfrieda van Straatena OPræm (1913–2003), kapłana zakonnego, działacza społecznego i charytatywnego. Od 1934 w zakonie norbertanów. W 1947 zainicjował powstanie kościelnej organizacji charytatywnej Kirche in Not-Ostpriersterhilfe. W 1952 rozpoczął organizację pomocy dla krajów bloku wschodniego, a od 1962 dla państw Trzeciego Świata.

⁵⁹ Kirche in Not-Ostpriersterhilfe – Pomoc Kościołowi w Potrzebie (niem. Kirche im Not). Założona w 1947 międzynarodowa organizacja pozarządowa związana z Kościołem katolickim. Założycielem był o. Werenfried van Straaten OPræm, holenderski norbertanin. Po spotkaniu z kard. Wyszyńskim w 1957 zaczął pomagać Kościołowi katolickiemu w Polsce.

⁶⁰ J. Audykiewicz, prawdopodobnie działacz emigracyjny i polonijny w Wielkiej Brytanii.

p. B[ohdana] S[kąpskiego] na Szucha i wstrzymała nowe działania do czasu jego powrotu. Zwłaszcza sprawę nabycia **rotaprintu** należy odłożyć.

17.30. Centralna **Rada Emerytów**, Inwalidów i Rencistów PRL w osobach dr. L. Wigockiego⁶¹, p. Zaleskiego i in[nych] przedstawia ciężki stan bytowania emerytów. Prosi o pomoc. Zalecam utrzymanie działalności na płaszczyźnie prawnej. Ja muszę zajmować się ludźmi, którzy nie mają tytułów prawnych do uposażenia. W wypadkach b[ardzo] ciężkich proszę, by skierowywano do d[uszpasterstwa] d[obroczynnego] na ul. Solec.

18 października 1957

Warszawa

7.30. Na Mszy św. L[ila] Wantowska po długiej chorobie i kuracji w Krynicy. Pragnie przyprowadzić pracowników PAN, którzy chcą pracować na rzecz Millen[n]ium. Sprawę odkładamy na grudzień.

Ks[iądz] dr **Kotowski** informuje o swoich zabiegach o paszporty dla stypendystów. P[an] Nowak znowu chce sprawę odłożyć na trzy dni.

Ks[iądz] dr Malej – omawiamy sprawy „Wiad[omości] Archid[iecezjalnych] War[szawskich]”.

Ks[iądz] dziekan **W[incenty] Malinowski** – sprawy ZHP, konferencji dla księży kapelanów ZHP.

Ks[iądz] rektor **Miziolek** informuje o pracach w sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnym]. Gdy idzie o wykładowcę medycyny pasterskiej, radzę wziąć dr. **Lufta**. Historyk ks. **Żochowski** dobrze wszedł. Trzeba zająć się organizacją wykładów **budownictwa** kościelnego i konserwacji zabytków. Proszę powołać komisję do zbadania książki ***Apologetyka totalna***⁶², czy nadaje się na podręcznik dla alumnów.

Ks[iądz] **Ruszcza**k pyta o ATK. Odpowiadam, że nie mogę ks[iędza] posyłać do ATK. Sam odnoszę się dziś do zespołu nauczającego jako do Wydziału Teologii UW.

Ks[iądz] **Romaniuk** z par[afii] św. Wawrzyńca omawia sprawy parafialne. Chce utrwalić dzieło nawiedzenia Matki Bożej w parafii. Sprowadza specjalny obraz, dzieło prof. Torwirta. Chce rozprowadzić w parafii kilka tysięcy fotografii M[atki] B[ożej] po rodzinach.

Ks[iądz] **Strękowski**⁶³, wik[ariusz] par[afii] M[atki] B[ożej] Loretańskiej, prosi o pozwolenie dojeżdżania na KUL co dwa tyg[odnie]. Przedstawia opinię swego ks[iędza] proboszcza.

⁶¹ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁶² *Apologetyka totalna*, książka ks. prof. Wincentego Kwiatkowskiego. Pierwsze wydanie w latach 1937–1938, pełna edycja w latach 1954–1956.

⁶³ Tadeusz Strękowski (1919–?), kapłan archidiecezji warszawskiej. Świecenia 1950. Wikariusz w parafii pw. Matki Bożej Loretańskiej w Warszawie, następnie w parafii pw. Wszystkich Świętych i w parafii pw. św. Floriana i Michała Archanioła. W latach 1966–1972 administrator parafii pw. Matki Bożej Królowej Polski w Otwocku.

J. **Audykiewicz** z Londynu w sprawie samochodu. Ustalamy z ks. prał. Borowcem sposób rejestracji i uzyskania zwolnienia od cła. Pan A[udykiewicz] opowiada o sytuacji Polonii angielskiej. Sam nie jest zachwycony postawą młodzieży polskiej, która szybko się wynaradawia.

15.00. Zapowiedziana w Laskach konferencja z grupą Znak miała miejsce na Miodowej. Stomma nie przybył, gdyż mieli wypadek w drodze; auto zarzuciło, a obydwa – **Stomma** i **Gołubiew** – wypadli na jezdnię. Gołubiew zjawił się mocno potłuczony. Jest nadto **Turowicz** i **Zawieyski**. Sytuację referuje J[erzy] Turowicz w słowach następujących.

Sytuacja międzynarodowa zbytnio się nie zmieniła, nie licząc Syrii. Mogą to być manewry, a może myśl USA, że czas pracuje na rzecz ZSRR. Bodaj, że wojny nie chcą obie strony. Polska jest ciągle pod naciskiem i nieufnością ZSRR, który widzi, że W[ładysław] G[omułka] nie we wszystkim sobie radzi. ZSRR też jest w kłopotach z partią, z akademikami i młodzieżą. Rusza się literatura. Chiny nie dopuszczą do prymatu Rosji. Stąd podróże naszych polityków nieco Polskę wzmocniły.

Wewnątrz najistotniejsza jest sytuacja gospodarcza; jest b[ardzo] źle. Na wsi stopa życiowa się poprawiła. Ale położenie robotników się pogorszyło, jest ukryta inflacja, drożyzna. Robotnicy, stanowiący doły partii, burzą się, ciągle strajki. Trzeba łątać sytuację, gdyż wypracowanie nowego modelu nie jest łatwe. Nie wiedzą, jak to zrobić.

Czy W[ładysław] G[omułka] sobie poradzi? Sytuacja wewnątrz partii nie jest dobra. W[ładysław] G[omułka] sobie nie radzi. Grupa natolińska jest słaba. „Wściekli” – mocniejsi. W dołach duży opór stawia aparat partii i biurokracja, która się boi o posady, które mogą stracić w razie liberalizmu. Biurokracyzm sabotuje wszelkie posunięcia W[ładysława] G[omułki].

Niejasna jest sprawa grupy „**Po prostu**”. Albo Moskwa postawiła sprawę likwidacji pisma, albo też narażono się swoim „czarnowidztwem”. Bodaj W[ładysław] G[omułka] popełnił wielki błąd, narażając się grupie „Po prostu”, młodzieży i warstwie intelektualnej, która robiła Październik, a dziś przeszła do opozycji intelektualnej. W „Nowej Kulturze” też skonfiskowano artykuły rocznicowe na październik. W obronie P[rymasa] P[olski] występowali: Jan Kott⁶⁴, Woroszyński⁶⁵, Leszek Kołakowski, Słonimski⁶⁶.

⁶⁴ Jan Kott (1914–2001), krytyk literacki, teoretyk teatru, eseista pochodzenia żydowskiego, profesor UW 1952–1969. Po II wojnie światowej współzałożyciel lewicowego tygodnika „Kućnia”. W latach 1949–1952 profesor Uniwersytetu Wrocławskiego. Od 1957 kontestował system polityczny PRL. W 1966 wyjechał do Stanów Zjednoczonych Ameryki, gdzie wykładał na Uniwersytecie Yale i Uniwersytecie Kalifornijskim w Berkeley.

⁶⁵ Wiktor Woroszyński (1927–1996), poeta, prozaik, tłumacz pochodzenia żydowskiego. Po II wojnie światowej zwolennik przemian politycznych Polski ludowej. W 1956 zerwał z komunizmem. W latach 70. aktywny uczestnik opozycji demokratycznej.

⁶⁶ Antoni Słonimski (1895–1976), pisarz, poeta, prozaik pochodzenia żydowskiego, prezes ZLP 1956–1959. W czasie II wojny światowej na emigracji. W latach 1948–1951 dyrektor Instytutu Kultury Polskiej w Londynie. W latach 70. aktywny uczestnik opozycji demokratycznej.

Za granicą wzrósł sceptycyzm co do powodzenia eksperymentu W[ładysława] G[omułka] i „października”. Zdaje się, że W[ładysław] G[omułka] trochę traci nerwy i bierze na ostrzejszy kurs. Ale zdaje się, że W[ładysław] G[omułka] będzie nieco hamowany.

To się łączy ze **sprawami katolickimi**. W[ładysław] G[omułka] miał się wyrazić, że żałuje czterech rzeczy: 1) wzięcia pożyczki zagranicznej; 2) rozwiązania ZMP; 3) wolności prasy; 4) ugody z Kościołem. Ale to są pogłoski. Co do ostatniego punktu, to uważał, że katolicy są w P[olsce] w ofensywie i trzeba się przeciwstawić.

Co do Kościoła, to mogą być naciski hamujące Moskwy i intrygi Natolina. Milicja ingerowała b[ardzo] brutalnie, bijąc nawet wylegitymowanych dziennikarzy („Sztandar Młodych”). W[ładysław] G[omułka] i jego doradcy nie są najinteligentniejsi; mogą więc doradzać zatrzymanie dalszych koncesji dla katolików. Sprawa klubów kat[olickich] wygląda b[ardzo] źle. Chciano zostawić dwa kluby (W[arsza]wa, Kraków). Ostatnio przyznano Poznaniowi. Próba stworzenia wydawnictwa przy Znak nie ruszyła⁶⁷. PAX kupił Szczepkowskiego, „Współczesność”⁶⁸ subwencjonuje, PAX przychodzi do **Zebry**, którą chce finansować. „**Augustianum**” jest zakamuflowanym wydawnictwem PAX.

Na odcinku katolickim PAX jest uroczy i tryumfujący. **Grupa Frankowskiego** („**Za i Przeciw**”) brutalnie rozegrała sprawę tarć wewnętrznych. Morawski i Łubieński byli w „Za i Przeciw” opozycją. W tej grupie chciano odejść od terenu katolickiego, uważając, że nie mają tam co robić. Wyrazem tego był artykuł Morawskiej, który ukazał się na początku października. Frankowski został dyktatorem w „Z[a] i P[rzeciw]”; wylecieli wszyscy przywódcy, jak: Łubieński, Kętrzyński, Micewski, Morawska. Pozostali tylko urzędnicy. PAX zaofiarował wydalonym możliwość powrotu.

Spółeczeństwo wobec PAX jest obojętne. PAX ma około 4 tysięcy ludzi na pensji. Nie brak dezorientacji w społeczeństwie w wyniku istnienia PAX i „Słowa Powszechnego”. Ogromna większość społeczeństwa jest zwarta, jednolita i idzie za Episkopatem. Akcja **Millen[n]ium** ma ogromne znaczenie jednoczące. Pielgrzymki zawodowe czynią wiele.

Grupa **chrześcijańsko-demokratyczna** zajmuje stanowisko krytyczne wobec Znak. Chce prowadzić akcję polityczną i dążyć do partii. Samo to dążenie jest błędne, gdyż branie odpowiedzialności za komunistów jest bezcelowe. Zresztą mogłaby wtedy być interwencja ZSRR^a. Tego niebezpieczeństwa bodaj nie widzą tacy działacze jak Bitner, Lewandowicz⁶⁹.

^a *W rękopisie*: Rosji.

⁶⁷ Społeczny Instytut Wydawniczy „Znak” powstał w Krakowie w 1959.

⁶⁸ „Współczesność” – warszawski dwutygodnik literacko-artystyczny wydawany w latach 1956–1971. W 1956 Grupa Literacka Współczesność, w opozycji do socrealizmu i literatury produkcyjnej, założyła własne pismo literacko-artystyczne, które do 1958 ukazywało się co półtora miesiąca, a od momentu przejęcia go przez PAX jako dwutygodnik. Skupiało młodych pisarzy debiutujących około 1956, m.in. Ernesta Brylla, Stanisława Grochowiaka, Ireneusza Iredyńskiego, Marka Nowakowskiego, Władysława Terleckiego. Pierwszym redaktorem naczelnym był pomysłodawca założenia grupy i wydawania pisma, nowelista i powieściopisarz Leszek Szymański.

⁶⁹ Jerzy Lewandowicz (1898–1973), adwokat, działacz katolicki związany z ruchem Znak. Po II wojnie światowej aktywny członek SP, a następnie środowiska KIK. Młodszy brat ks. Władysława Lewandowicza MIC.

Spółeczeństwo wobec Znak zajmuje stanowisko rozbieżne. Jest i zaufanie, i nieufność. Czy nie idą za daleko, czy nie naśladową PAX? – to wątpliwości podnoszone.

Klub poselski pełni tę rolę, którą sobie postawił. Wobec powstrzymania procesu demokratyzacji, klub nie odegrał pełnej roli. W wielkiej polityce nie bierze udziału. Najważniejsza rzecz to pomoc społeczeństwu przez interwencje, których najwięcej miał Zawieyski. Nawet ta działalność, którą dziś w Sejmie się prowadzi (Makarczyk, Kołakowski), budzi zastrzeżenia w PZPR. Ludzie partii nie mogą nagiąć się do tej umiarkowanej demokratyzacji. Nawet gdyby zmniejszała się demokratyzacja, klub musiałby się utrzymać, gdyż rozwiązanie wywołałoby wielką awanturę.

„Tygodnik Powszechny” pomimo błędów utrzymał linię, by sprawy polityczne ograniczać do minimum, a na społeczeństwo działać uspokajająco. I z tych pozycji politycznych cenzura spychała pisarzy „T[ygodnika] P[owszechnego]”. Starano się utrzymać na tej pozycji. Osłabienie Gomułki może prowadzić do stalinizmu lub kadaryzmu. W dziedzinie spraw religijnych „T[ygodnik] P[owszechny]” zachowuje linię pisma autentycznie katolickiego.

Kontakty zagraniczne są odrabianiem zaległości. Są one potrzebne personalnie i grupowo. Zagranica, emigracja i środowiska katolickie za granicą szukają tego kontaktu. Zarówno na Pax Romana, jak i na Kongresie Prasy Katolickiej w Wiedniu, wszyscy szukali kontaktu z Polakami. Burzą okłasków witano nazwiska polskie na Kongresie Prasy. Niemcy Zachodnie szukają kontaktu z Polską; mają poczucie winy wobec Polski, chcą przez katolików załatwić sprawy polsko-niemieckie.

W związku z kongresem wiedeńskim był przykry zgrzyt w związku ze sprawą wejścia do organizacji. Sekretarz gen[eralny] Unii był zdania, że J[erzy] Turowicz powinien wejść do zarządu Unii. Przyjechał ks. dr Mielniński z listem prymasa Polski jako wyłączny przedstawiciel jego. Z tego listu wynikała dla grupy „T[ygodnika] P[owszechnego]” niemiła sytuacja, wątpliwość, czym jest grupa Znak. Ks[iądz] Mielniński nie rozpraszał tych wątpliwości. Zbiegło się to z kampanią polityczną ks. Kaszubowskiego przeciwko grupie Znak. Powstała nieufność w grupie uczestników wobec przedstawicieli „T[ygodnika] P[owszechnego]”. Uchwalono wniosek, że gdy powstanie w Polsce związek dziennikarzy katolickich, wtedy będzie przyjęty do organizacji. Grupa „T[ygodnika] P[owszechnego]” jest zdania, że ma prawo wejść do Unii.

J[erzy] Zawieyski. Wypadki „Po prostu” i następstwa świadczą o kryzysie w partii, a nadto, że próba wzięcia społeczeństwa „za twarz” nie udała się. Ostatnie zdarzenie – to przebieg sądu partyjnego. Zwołano tych członków PZPR. Wśród oskarżonych była twarłość. Błagano ich, by chcieli się przyznać do winy. Nie chcieli się przyznać do żadnej winy. Usunięto z PZPR nawet pośła Eligiusza Lasotę⁷⁰. Oceniono stanowisko ludzi z „Po

⁷⁰ Eligiusz Lasota (1929–2001), dziennikarz, publicysta, związany z reformatorskim nurtem w PZPR, poseł na Sejm PRL 1957–1961, w latach 1953–1957 redaktor naczelny „Po prostu”. W latach 70. uczestnik konwersatorium „Doświadczenie i Przyszłość”.

prostu” jako „żelazobeton”. Sprawa rozrachunku z młodzieżą nie została załatwiona. Młodzież gotowa jest iść do podziemia. Wielu ludzi oddało legitymację partyjną. Odbywa się X Plenum, które nie załatwia sprawy. Mniej kłopotu byłoby dla partii, gdyby działał i Lasota, i Kołakowski w „Po prostu”. Pan W[ładysław] G[omułka] był opanowany przez wściekłość i złość. Zdaje się, że W[ładysław] G[omułka] rozumie, że droga „zamordyzmu” nic nie da. Pewno pójść na porozumienie się ze społeczeństwem przez koncesje ekonomiczne. Przeciwno zawieszeniu „P[o] p[rostu]” był Ochab. Dziś można uznać, że usunięci stali się wodzami młodzieży.

Na Kongresie Unii Narodów w Londynie dominowały ludy państw wschodnich, które doszły do głosu⁷¹. Chociaż kraje arabskie są biernym narzędziem polityki Zachodu, to jednak ich fanatyzm może doprowadzić do strasznego konfliktu. Klucz sytuacji leży na Kremlu. Oświadczenie Mao Tse-tunga⁷² świadczy, że odszedł od teorii Marksa; podał tezę o wewnętrznych sprzecznościach w łonie ludu. Jego postulat o „stu kwiatach” ma b[ardzo] d[użo] znaczenie. Ta teoria oznacza zupełne usamodzielnienie się teoretyczne od podstaw marksizmu-leninizmu. Wyjęty został z rąk Moskwy klucz, którym otwierano dotychczas wszystkie drzwi. Zaczęto widzieć nie tyle państwo proletariatu, ale naród warstw społecznych. Przyszedł do partii sow[ietckiej] nowy człowiek – Żukow⁷³, który chyba zostanie. Pierwszym szantażem partii jest sztuczny satelita. Bodaj zaczyna się bonapartyzm. Żukow może położyć ludzi przejściowych (Bułganin⁷⁴, Chruszczow⁷⁵) i dogadać się z Europą. Może i u nas dojść do dyktatury wojskowej.

Dla Polski jest nakaz wielkiej rozwagi, spokoju, nieulegania panice, by nie narazić Narodu. Społeczeństwo p[olskie] żyje poza partią. Istnieje inna „ekonomika wyłączona”, którą stworzyło sobie społeczeństwo, broniąc się przed ekonomią oficjalną. Społ[eczeństwo] **jest w stanie katastrofy moralnej**. Jest to ciężka, straszliwa choroba, która czyni to społ[eczeństwo] niewiernym. Przyczyny sięgają do września 1939, do okupacji hitlerowskiej,

⁷¹ Kongres Unii Narodów – prawdopodobnie Zgromadzenie Ogólne ONZ. Początkowo ZO ONZ obradowało w Londynie, ale w 1957 – w Nowym Jorku. Na XII sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ 2 X 1957 minister spraw zagranicznych PRL Adam Rapacki w porozumieniu z władzami sowieckimi przedstawił plan utworzenia w Europie Środkowej strefy bezatomowej, zwany później „Planem Rapackiego”.

⁷² Mao Tse-tung (1893–1976), polityk chiński, przywódca komunistycznych Chin. W 1934 rozpoczął na czele komunistycznych sił rewolucyjnych Długi Marsz, zakończony zdobyciem Pekinu w 1949. Proklamował powstanie ChRL i stał na jej czele aż do śmierci. W latach 1943–1976 przewodniczący Komunistycznej Partii Chin, a w latach 1954–1959 przewodniczący ChRL.

⁷³ Geоргий Żukow (1896–1974), polityk sowiecki, marszałek Związku Sowieckiego od 1943 i minister obrony 1955–1957. Uczestnik przewrotu bolszewickiego w 1917. Od 1942 zastępca naczelnego wodza – w tej roli odbierał w 1945 kapitulację sił niemieckich.

⁷⁴ Nikołaj Bułganin (1895–1975), polityk sowiecki, premier Związku Sowieckiego 1955–1957, marszałek Związku Sowieckiego 1946–1958. W latach 1937–1938 przewodniczący Rady Komisarzy Ludowych RF SRR. Odsunięty od władzy przez Nikitę Chruszczowa.

⁷⁵ Nikita Chruszczow (1894–1971), polityk sowiecki, sekretarz generalny KC KPZR 1953–1964. W latach 1958–1964 premier Związku Sowieckiego. W 1964 odsunięty od władzy wskutek spisku najbliższych współpracowników.

do strachu przed aparatem bezpieczeństwa. Dziś jest zupełna negacja wszelkiego autorytetu; ludzie są zmęczeni wszelkim nawoływaniem. W dziedzinie moralnej – nihilizm, sceptycyzm, cynizm; największe zainteresowanie dotyczy wszelkiej negacji.

Na tym tle łatwiej dochodzi do głosu wszystko, co atakuje to, co nam drogie, nawet ideały katolickie. Gromy nie pomagają. Trzeba pomóc narodowi wyprowadzić go z obojętności, z dekadentyzmu moralnego. Jest ogromne osłabienie poczucia patriotycznego, nawet wstydzenie się. Młodzież nie ma żadnego stosunku do ideałów narodowych i kulturalno-religijnych.

A[ntoni] **Golubiew** chce wyeliminować pewne sprawy. Jesteśmy świadkiem zaangażowania się prestiżowego^a USA i ZSRR. Trzeba by te sprawy na razie postawić na boku. Ogólna tendencja idzie w kierunku koegzystencji i zrozumienia nonsensu konfliktu zbrojnego i przemian po tej stronie barykady. Może to ułatwi dogadanie się. W PZPR po stronie „Po prostu” już nie ma grup ideowych; są tylko jednostki. Wszystkie dogmaty potrzaskały; pozostała naga wiara i aparat. W[ładysław] G[omułka] emocjonuje się i bije pięścią w stół, bo czuje, że traci miłość narodu. Jest to niebezpieczne dla rozwoju sytuacji.

Społeczeństwo samo jest tak zmęczone, że nie ma woli myślenia i działania, chcenia. Trzeba mówić społeczeństwu nie tyle rzeczy ogólne i programowe, ale rzeczy konkretne, praktyczne, do wykonania. Na to łatwiej ludzi poderwać.

Z kolei ja referuję swój pogląd na sytuację. Wrzenie międzynarodowe nie powinno odwracać uwagi naszej od sytuacji wewnętrznej. Najważniejsze jest to, co się dzieje dziś w narodzie. I znowu nie jest tu najważniejsza sytuacja polityczna, ale moralna narodu. A w tej sytuacji moralnej niepokoi bezwład psychiczny. Wielu wydaje się, że nie to, co się dziś dzieje, jest ważne, ale to, co będzie później. To dopiero „jutro” będą trzeźwi, oszczędni, pracowici, czysti i skromni; dobre życie odkłada się na jutro. Dziś się żyje byle jak. To zniekształca psychikę narodu. Trzeba więc budzić ambicję pracy porządnej już dziś.

Co do polityki wobec partii. Ostatnio W[ładysław] Gomułka przejawia duże zdenerwowanie, może się wydawać paradoksem, że to katolicy będą bronili komunistów. Ale oni wzięli odpowiedzialność za Polskę. I dziś nikt nie może dzielić tej odpowiedzialności z nimi. Trzeba więc wszystko uczynić, aby się nie denerwowali, by p. G[omułka] nie walił pięściami w stół. Popęłił wielki błąd, rozgrywając źle sprawę z p. Lasotą. Wydalenie tego człowieka z partii jest grubym błędem. Ale dziś musi p. G[omułka] zachować spokój, jeśli nie chce Polski wyprowadzić na Węgry. Do p. Zawieyskiego będzie należało uspakajać Wiesława.

Tego typu rozmowa toczyła się do godz. 21.00.

^a W rękopisie: prestige'owego.

19 października 1957, sobota

Warszawa – Milanówek

7.30. Matka **Benedykta** z Lasek informuje o sytuacji „grypowej” w L[askach]. Są 4 infirmerie, choruje przeważnie młodzież i młode siostry. P[an] Marylski wędruje po Francji wraz z Zulą Morawską⁷⁶. Przyjedzie późną jesienią. Oświadczam, że nie mogę dać mu do dyspozycji pieniędzy na zakład poza granicami kraju. Co do **domu rekolekcyjnego** w L[askach], zdaniem matki jest zaopatrzony dobrze przez pomoc pr[ymasa] P[olski] i jest na dłuższy czas samowystarczalny.

I[rena] **Szamocka** i J. **Kuszel**^{a77} – wyrażam zdanie, że zaczęta przez p[anią] Sz[amocką] medycynę trzeba kończyć. Nie może być rzeczy zaczętych, a nieskończonych. Decyzję taką mogę podjąć, gdyż p. M[aria] Okońska pozostawiła tę decyzję w moich rękach. Praca na odcinku pielęgniariek idzie bardzo dobrze. Ostatnie zebrania skupiły przeszło 100 osób świetnego materiału.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] zajmowała się znowu sprawami personalnymi. Najwięcej uwagi poświęcono sprawie ks. Owczarka. Miał być przeniesiony do Lubochni na prośbę swych parafian z Leszna. Obydwa urzędy wyznaniowe, warszawski i łódzki, wniosły sprzeciw, motywując tym, że ks. O[wczarek] ma wielkie zaufanie ludności, gdyż jest wybrany radnym miasta W[arsza]wy, i nie może być poza W[arsza]-wą. Jest to próba rozszerzenia dekretu o obsadzaniu stanowisk kościelnych. Dotychczas taki wzgląd nie był brany pod uwagę w dekrecie. Postanowiono odbyć specjalną sesję dla uzupełnienia kolegów współpracujących z wydziałami K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Proszę o przygotowanie zagadnień duszpasterskich i wizytacji religii na najbliższą sesję K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej].

14.30. Wyjazd do **Milanówka** na wizytację kanoniczną parafii w towarzystwie ks. prał. Piotrowskiego i Padacza. Zatrzymano nas w Brwinowie przy figurze Matki Bożej, gdzie zameldowała się motocyklowa ekipa honorowa. Na pograniczu miasta miała witać M[iejaska] R[ada] N[arodowa], ale w ostatniej chwili zabroniono ludziom, pozostała tylko brama. Tutaj też witała nas delegacja załogi fabryki dentystycznej z orkiestrą. Przy następnej bramie witała nas załoga fabryki jedwabniczej. Po zjeździe z wiaduktu zameldowali się harcerze, którzy towarzyszyli nam do kościoła. Przy ostatniej bramie zebranych było do 2 tysięcy dzieci i przedstawiciele komitetu organizacyjnego. Po obrzędach i modlitwach liturgicznych ks. prob. Zbigniew **Kamiński** wygłosił

^a *W rękopisie*: Kuszel.

⁷⁶ Zofia Morawska (1904–2010), działaczka katolicka i społeczna. Od 1930 związana z Towarzystwem Opieki nad Ociemniałymi w Laskach, organizatorka warsztatów, świetlic, opieki indywidualnej, pośrednictwa pracy i opieki lekarskiej, zajmowała się także finansami Towarzystwa, pozyskując przez lata środki i wielu sponsorów.

⁷⁷ Chodzi o jedną z siostr Kuzell o tym inicjale imienia – Jadwigę (ur. 1927), absolwentkę filologii klasycznej na UW, od 1957 członkinię IPW; lub Janinę (ur. 1929), absolwentkę KUL, pedagog, również członkinię IPW.

sprawozdanie ze stanu parafii. Odznaczało się ono tym, że ujawniło w pełni inicjatywy nadprzyrodzone w pracy duszpasterskiej. Swoje przemówienie dostosowałem do tego sprawozdania. Procesja żałobna była na cmentarzu. Błogosławieństwem zakończyliśmy prace w kościele.

20 października 1957, niedziela Milanówek – Warszawa

Cały dzień trwa wizytacja kanoniczna par[afii] Milanówek.

8.30. Msza św. dla dzieci i młodzieży, kazania i bierzmowanie. Przed tym zwiedziłem kościół i zakrytą na ten czas niedostępną dla ludzi. Jest on starannie umeblowany w solidne dębowe meble, dzieło ks. Modzelewskiego i Woźniaka. Dzieci recytowały ministranturę i śpiewały *Wierzę w Boga*. Zachowały się godnie. Najbardziej po wojskowemu wyćwiczeni są ministranci, chociaż znać w nich i pogłębienie duchowe. Na śniadanie przyszedł komitet organizacyjny; miejscowa inteligencja, przeważnie inżynierowie, lekarze i pracownicy fabryk.

W czasie sumy wygłosiłem duże kazanie o jedności wypracowywanej przez Kościół św. Obiad był w gronie duchowieństwa parafialnego. Oglądaliśmy później księgi parafialne w stanie początkowego zaprowadzania. Rozpoczęliśmy wędrowkę po mieście. A więc zwiedzanie szpitala rejonowego, w którym nikt już nie chorował na gripę; wszyscy przez noc wyzdrowieli i cieszyli się dobrym usposobieniem. List gromiący ks[iędza] proboszcza pomógł. Rzecz znamienita, wśród lekarzy – dobry katolicy, jak dr Wąsowicz. Ale dyrektora nie było. Wyjechał służbowo. W korespondencji nt. wizytacji znalazłem szereg listów proszących ks[iędza] proboszcza, by miał ich za usprawiedliwionych, gdyż „mają wakacje”. Inteligencja nasza ciągle ma miękki grzbiet. Odwiedziłem dwa domy zakonne: św. Józefa i s[ió]s[tr] urszulanek szarych, pełne młodzieży. Wróciliśmy do domu parafialnego na spotkanie z pełnym komitetem org[anizacyjnym] przyjęcia prymasa; było tutaj przeszło 150 osób. Pięknie przemawiał prezes k[omitetu] o[r]g[anizacyjnego] i młoda akademiczka. Odwiedziłem mieszkania ks[ięży] wikariuszów, których dziś jest trzech. Jeden z nich, ks. C. Dąbkowski⁷⁸, po 6 latach więzienia. Wszyscy pracują dzielnie.

O godz. 16.00 miało miejsce spotkanie z najmłodszą parafią; kilka setek niemowląt na rękach matek, które błogosławiłem i krótko przemawiałem. Wreszcie czas na Mszę św. i ostatnie przemówienie pożegnalne i programowe. Nawołuję do pielęgnowania dwóch komórek najtrwalszych w Polsce – to rodzina i parafia.

Po wieczery wracam do W[arsza]wy, gdzie jesteśmy o godz. 21.00. Przemawiałem dziś siedem razy.

⁷⁸ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

21 października 1957, poniedziałek**Warszawa – Gniezno**

7.30. Na Mszy św. jest mała Joasia z Krakowa, licząca 5 i pół roku^a; przyszła po błogosławieństwo, bo jedzie do Kanady. Jest po Heine-Medine i jest świadoma swego miejsca w Kościele i prawa do tego, by ją biskup kochał. Oczekuje licznych tego dowodów.

H[enryk] **Ruszczyk** z Lasek otrzymuje obrabiarkę dla zakładu w Laskach i stypendium dla p. Pękasa na studia. Przyjmuję 6 księży wysłanych przez kurie b[isku]pie po odbiór pieniędzy na pomoc repatriantom.

11.00. Ks[iądz] dyr. Penkała zdaje sprawę z budowy w archikatedrze. Kaplice lewe w odbudowie. Informuje o swojej wyprawie do Kozłówki, skąd przywozi wiele obrazów i klęczniki z kaplicy.

Ks[iądz] Jan **Zieja** informuje o pracach w Komitecie Pomocy Repatriantom. Prace komitetu nie dają rezultatu. ZSRR przysłała nam tylko zbójów, którzy wiele kłopotu przyczyniają. Natomiast nie wraca biedna ludność, która tam czeka od dawna ratunku. Proszę, by ks. Z[ieja] utrzymywał najbliższy kontakt z ludowcami.

14.00. Wyjeżdżamy z ks. prałatem Padaczem do Gniezna; droga dobra, pogodna, w lesie zdrowe powietrze. Stajemy w domu na godz. 18.15.

Przyjechał ks. abp A[ntoni] **Baraniak** stosownie do naszej umowy; zabrał część swoich rzeczy. Otrzymał samochód, starego forda, którym posługiwał się w czasie swej pracy w Sekretariacie Pr[ymasa] P[olski]. Wraz z arcyb[isku]pem był również bp Jedwabski. Spożyliśmy razem wieczerzę.

22 października 1957, wtorek**Gniezno – Żnin**

8.00. W dziewiątą rocznicę śmierci kard. Hlonda odprawiłem nabożeństwo żałobne w bazylice prymasowskiej. Modliliśmy się przy sercu kardynała za Polskę, wspominając wiarę kardynała w pomoc Narodowi – Królowej Polski.

11.00. **Przełożona gen[eralna] służebniczek pleszewskich** otrzymała prośbę salwatorianów o objęcie placówki w Milwaukee. Odradzam, gdyż trzeba naprzód obsadzić placówki w Polsce, gdyż tu dusza jest bardziej zagrożona niż za granicą.

Ks[iądz] **Oleń**⁷⁹, kapłan diecezji łuckiej, prosi o zwolnienie z pracy w archidiecezji, by mógł pracować na terenie Z[iem] Z[achodnich].

Ks[iądz] **Siudziński**⁸⁰ ze Strzyżewa Kościelnego, wobec zarzutów sobie stawianych, pragnie się wytłumaczyć.

^a W rękopisie: lat.

⁷⁹ Franciszek Oleń (1910–1991), kapłan diecezji łuckiej. Świecenia 1939. W latach 1957–1979 posługiwał w diecezji gdańskiej, w parafii Ostaszewo, później w diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej.

⁸⁰ Mieczysław Siudziński (1908–1976), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, administrator parafii w Strzyżewie Kościelnym 1948–1958. Świecenia 1935.

Ks[iądz] **Domiński** ze szpitali bydgoskich, dzielny opiekun chorych, nie ustępuje ze stanowiska, chociaż mu niesłychanie trudno. Prosi o to, by poprzeć jego starania o mieszkanie u fary.

14.15. Wyjechaliśmy do **Żnina** z ks. J[anem] Czerniakiem i ks. dr. Padaczem. Po drodze kilkakrotnie zatrzymywaliśmy się, gdyż przy drodze stały gromady dzieci i kobiet z kwiatami. W Żninie naprzód było spotkanie z dziećmi, które zebrały się w kościele na swój **dziecięcy różaniec**. Dzieci słuchały z wielką uwagą krótkiego przemówienia. Tłumnie odprowadziły nas na plebanię i długo krzyczały, pełne szczerej radości. Na plebanii zebrali się księża dekanatu żnińskiego. Nowy dziekan ks. Pelz sprawnie organizuje zebranie, tuż po podwieczorku. Byli też przedstawiciele rady parafialnej; przewodniczący r[ady] p[arafialnej] wygłosił wielkie przemówienie. Konferencja dekanalna miała przebieg zaprogramowany, wiążący się z wykonaniem założeń I roku Wielkiej Nowenny. Wszystkie punkty zebrania wywoływały swobodną dyskusję.

O godz. 19.00 zebrali się **starsi** w kościele; przeszliśmy wśród barwnych lampionów do progów świątyni. Po różańcu wygłosiłem dłuższe przemówienie o jedności w rodzinie i w parafii. Odprowadzono nas tłumnie do plebanii. Chętnie słuchaliby jeszcze, gdyby nie późna pora.

Po wieczery wracamy do Gniezna. Jeszcze po drodze stały grupki ludzi, a w Gąsawie – dzieci.

Zetknięcie się z duchowieństwem w terenie zawsze daje nowe spojrzenie na jego pracę.

23 października 1957, środa

Gniezno

9.00. Ks[iądz] Jan **Czerniak**, z którym ustalam porządek przyjazdów do Gn[iezna] na okres do n[owego] roku i sprawy duszpasterskie.

B[isku]p L[ucjan] **Bernacki** melduje o trudnościach personalnych związanych z ks. St[anisławem] Zakrzewskim w Gnieźnie, który zabiegał o urlop, a dziś nie chce wyjechać i opuścić mieszkania. W Bydgoszczy też są sprawy personalne ks. Rólskiego⁸¹, który kilkakrotnie upominany, nie okazał stałej woli poprawy; podczas naszej nieobecności sprowadził osobę na plebanię, którą na rozkaz usunął.

Ks[iądz] Jan **Zareba** w sprawie pracy dobroczynnej; radzę nazwać tak, jak w W[arsza]wie: duszpasterstwo dobroczynne.

Ks[iądz] **Rosiński** po powrocie z wycieczki naukowej do Niemiec informuje o swych wrażeniach. Przynosi oferty o[jca] von Stratena⁸² z Holandii, których nie mogę przyjąć bez

⁸¹ Czesław Rólski (1905–1972), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Bydgoszczy 1946–1972. Świecenia 1930.

⁸² Chodzi o o. Werenfrieda van Straatena OPraem.

zastrzeżeń, gdyż stoję na stanowisku, że od Niemców nic nie mogę brać *in via caritatis*⁸³, dopóki Polsce nie wynagrodzą strat spowodowanych wojną.

Ks[iądz] **Dąbrowski St[anisław]** – w sprawie egzaminów dla organistów i konferencji w Gnieźnie.

Ks[iądz] **Misiak Szczepan**⁸⁴ z Mogilna przychodzi ze swoimi niepokojami co do rzekomych listów na jego temat i podejrzeń. Radzę zająć się pracą, nie nadśłuchiwać pogłosek. Gdyby kuria miała coś do powiedzenia, nie omieszką tego uczynić. Opinia kobiet i listy są oceniane proporcjonalnie. Ks[iądz] Bross nie jest upoważniony do wypowiedziania się w moim imieniu. Miałem zastrzeżenia w związku ze sprawą siostry. Dziś to ucichło. Stoję na stanowisku, że obydwie parafie w M[ogilnie] muszą się utrzymać, gdyż kościoły są małe, a miasto rośnie i nie wystarczy jedna parafia. Pytam o projektowany zapis p. Giezke⁸⁵ na benedyktynów; dotychczas nie doszło to do skutku.

Ks[iądz] **Andrykowski Lech**⁸⁶ otrzymał paszport na wyjazd do Paryża na studia teologii dogm[atycznej] i fundamentalnej. Ma się zainteresować sposobem pisania o. Journeta z Fryburga Szwajcarskiego. Otrzymuje pomoc na drogę.

Ks[iądz] **Majchrzak Czesław** z Brześcia nad Gopłem. Prosi o konsekrację kościoła obiecaną ongiś przez kard. Hlonda. Przrzekam. Prosi o odznaczenie dla fundatorów tego kościoła, którzy dziś są w wielkiej nędzy.

Trygalska Eugenia, pracownica służby zdrowia, składa w darze album zawierający wycinki z prasy po moim powrocie z więzienia.

Ks[iądz] dr J[an] **Michalski** – w sprawie odbudowy katedry.

Ks[iądz] dziekan **Menzel**⁸⁷ składa sprawozdanie ze swej misji dotyczącej ks. Malinowskiego w Toruniu-Rudaku. Oskarżono go, że rozdawał niekonsekwentne hostie. Oskarżycielka uporczywie podtrzymywała swoje oskarżenie. Ale wszyscy świadkowie nie potwierdzali tego, chociaż byli wskazani przez oskarżycielkę.

Ks[iądz] rektor **Pacyna** zdaje sprawozdanie z organizacji nowego r[oku] ak[ademickiego] w sem[inarium] arcyb[iskupim]. Duże zastrzeżenia budzi sposób prowadzenia wykładów przez ks. Sobczaka. Młodzież natrzęsa się z jego egocentryzmu. Ks[iądz] P[acyna] oczekuje, że ks. S[obczak] przestanie wykładać.

14.00. Posiedzenie **Wydziału Duszpasterstwa** w semin[arium] m[e]t[ro]p[olitalnym], ks. **Rosiński** po powrocie z 6-tygodniowej podróży po Niemczech czyni sprawozdanie ze swoich spostrzeżeń. Stwierdza wielki spadek frekwencji w kościołach, jak sądzi się –

⁸³ *Lac.* na drodze miłości.

⁸⁴ Szczepan Misiak (1891–1963), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, administrator parafii pw. św. Jana Apostoła w Mogilnie 1945–1960. Świecenia 1922.

⁸⁵ Chodzi zapewne o rodzinę Giezek, która miała dokonać darowiny na rzecz parafii św. Jana Apostoła w Mogilnie (dawnego opactwa benedyktyńskiego).

⁸⁶ Lech Andrykowski (ur. 1930), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej. Świecenia 1955. W 1957 podjął studia we Francji. Po powrocie do kraju pracował w parafii w Górnych Wymiarach w diecezji chełmińskiej.

⁸⁷ Leon Menzel (1900–1969), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej. W latach 1933–1959 proboszcz parafii w Muzyńcu. W latach 1951–1969 proboszcz parafii w Gniewkowie i dziekan dekanatu gniewkowskiego. Świecenia 1925.

wynik nadmiernego zmaterializowania i dobrobytu. Zajmowano się sprawą programu pracy I roku Wielkiej Nowenny. Dokonano przeglądu inicjatyw duszpasterskich w archidiecezji. Największe trudności stanowią księża, których nie można pobudzić do żywszej inicjatywy apostołskiej. Wielki problem akcji trzeźwości nie da się na razie ustalić organizacyjnie, raczej traktujemy sprawę jako dążenie.

24 października 1957, czwartek

Gniezno

7.00. Msza św. w sem[inarium] arcybiskupim na otwarcie nowego roku akad[emickiego]. Wygłaszam kazanie na temat Tobiaszowej drogi do Ojca – *medicina Dei*⁸⁸. Po Mszy św. śniadanie w gronie profesorów seminarium.

9.00. Ks[iądz] dr St[anisław] **Sobczak** przedstawia swoje żale w związku z ograniczeniem godzin wykładów w sem[inarium]. Pozostała mu jedna godzina etyki społecznej. Koło osoby ks. S[obczaka] nagromadziło się tyle bardzo ciężkich problemów, że trudno je rozplątać. Wydaje się, że najprostsza droga prowadzi do spokoju przez chwilowe ograniczenie kontaktów jego z seminarium.

Ks[iądz] **Filipiak** z Żydowa ongiś otrzymał obietnicę, że będzie przyjęty do arch[idiecezji] warszawskiej. Chcę mu stworzyć lepsze warunki do przechowywania precjozów katedry ormiańskiej we Lwowie. Dotychczas ks. F[ilipiak] wszystko ma przy sobie. Ofiaruję mu **Brochów**, kościół obronny, gdzie można będzie dobrze розміścić skarbiec ormiański. Ks[iądz] F[ilipiak] wyraża zgodę.

Ks[iądz] **Józef Kruża** MSF⁸⁹ z Argentyny w imieniu swego brata prosi o zajęcie się losami zgromadzenia świętej Rodziny, w którym krzyżują się niespokojne prądy. Właśnie zbliżają się wybory na prowincjała.

Ks[iądz] **Kobyłecki** St[anisław] z Łucka wysuwany na stanowisko ojca duchownego w konwikcie teologicznym przy KUL. Prosi o decyzję. Jestem za tym, by poszedł do Lublina na to stanowisko.

Pewna sprawa kongr[egacji] św. Teresy, którą zainteresował się ks. Słomkowski.

Nasi księża w ZSRR oczekują pomocy i odpowiednich uprawnień.

10.30. **Inauguracja** r[oku] szk[olnego] w seminarium arcybiskupim. Bardzo ciekawy referat wygłosił ks. prof. **Kłoniecki** nt. odkryć w grotach nad Morzem Martwym. Sprawozdanie ks[iędza] rektora wykazuje, że liczba alumnów zmniejszyła się.

13.00. Przyjeżdża bp **Pawłowski** z Włocławka z wizytą i ks. prał. **Mieliński** z Poznania. Ks[iędzu] **Mielińskiemu** przedstawiłem zastrzeżenia grupy Znak co do zachowania się ks. M[ielińskiego] w Wiedniu.

⁸⁸ Łac. medycyna Boża.

⁸⁹ Józef Kruża MSF (1911–1976), kapłan zakonny, w latach 1935–1976 misjonarz i duszpasterz w Brazylii i Argentynie. Świecenia 1934. Do Polski po wyjeździe na misje po raz pierwszy przybył w 1957.

B[isku]p **Pawłowski** omawia sprawy diecezjalne. Gdy idzie o ks. Owczarka z Kalisza, radzę ją chwilowo odłożyć. Nie radzę w kapitule robić przeskoków, gdyż zawsze to wywołuje niepokój. Ks[iądz] Szafrński nie może być promowany w godnościach kościelnych, gdyż odmówił przyjęcia godności od Stolicy Świętej. Rozmowa na podobne tematy trwała do godz. 19.30. Wieczera w gronie domowników.

25 października 1957, piątek

Gniezno – Pleszew – Warszawa

7.15. Po wspólnym śniadaniu z bp. Pawłowskim wyjechałem do **Pleszewa** na konsekrację ołtarza. Miasto wspaniale przybrane barwami maryjnymi, papieskimi i narodowymi. Duchowieństwo z obydwu dekanatów w komplecie. Nie brak księży z arch[idiecezji] poznańskiej. Obrzędy liturgiczne trwały od godz. 9.15 do 12.30. Wygłosiłem kazanie na temat: *Altare – Christus*⁹⁰. Udział ludu był tłumny. Obiad w gronie duchowieństwa.

O godz. 14.15 wyruszamy w dalszą drogę przez Kalisz, Sieradz, Łódź do W[arszawy]. Droga dobra, pogodna, słoneczna. Przeszkadzają pijacy. W domu stajemy na godz. 18.30.

Jest abp **Baraniak**, z którym prowadzimy długie rozmowy zdawczo-odbiorcze w sekretariacie.

Holendrzy przysłali nam cały wagon słodczy dla dzieci.

26 października 1957, sobota

Warszawa – Baniocha

7.30. Msza św. do M[atki] Bożej Jasnogórskiej. Rok temu zjawili się w Komańczy minister Kliszko i Bieńkowski, właśnie po Mszy św.

Z[ofia] **Czacka** z d[uszpasterstwa] d[obroczynnego] w sprawie zmiany lokalu na Nowogrodzką.

9.00. Dwie **lekarki** poznańskie, dr N.N. w sprawie instytutu świeckiego tworzonego w Gdańsku przez ks. Mokrzyckiego.

9.30. Delegacja 12-osobowa ze **Spółdzielni ORNO**⁹¹ metaloplastycznej przynosi mi w darze pięknie oprawiony w cenne okucia **mszał** jako wyraz hołdu w pierwszą rocznicę mego powrotu do stolicy. Słucham pięknego przemówienia. Obecny jest też p. Audykowski z Londynu.

10.00. Odjeżdża abp Baraniak.

Rozpoczyna się **sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]**. Brak ks. Piotrowskiego i Kaulbersza. Obydwaj chorzy na grypę. Leży całe seminarium duchowne z ks[iędzem] rektorem na czele. Omawiamy sprawy gospodarcze. Postanawiamy posłać nominacje

⁹⁰ Łac. ołtarz – Chrystus.

⁹¹ Spółdzielnia Rękodzieła Artystycznego ORNO – jedna z najsłynniejszych firm jubilerskich i metaloplastycznych PRL. Działała w latach 1949–1998.

ks. Wierzejskiemu i ks. Kitlińskiemu, pomimo tego, że od naszego odwołania brak odpowiedzi, chociaż upłynęły^a 2 miesiące. Zobaczymy. Sesja trwa do godz. 13.30.

15.00. Wyjeżdżam do **Baniochy** z ks. prał. Borowcem, na 5-lecie parafii. Wieziemy dwa piękne ornaty w darze z Ameryki Południowej. Parafia to dziwna: istnieje 5 lat, kaplica mieści się w garażu, brak plebanii, placu pod budowę, ale jest cegła, wapno i drzewo. Ludzie chętni. Urząd przeszkadza. Ks[iądz] proboszcz **Osmólski**, dzielny pogromca pijaków, nieco traci cierpliwość. Ludzi b[ardzo] wiele. Trzy banderie: konna, rowerowa, motocyklistów, orkiestra i straż ogniowa z Piaseczna. Moc policji mundurowej. Wygłaszam kazanie, po czym bierzmuję 350 młodzieży i dzieci. Odprowadza nas banderia konna do mieszkania ks. O[smólskiego]. Wracam do Warszawy na godz. 20.15.

27 października 1957

Warszawa – Żyrardów

7.30. Na Mszy św. delegacja komitetu prawników przygotowujących pielgrzymkę na Jasną Górę. Wygłosiłem do nich przemówienie o duchowej bazie pielgrzymki. Po Mszy św. prawnicy przedstawili mi plan pielgrzymki. Zjawił się również nieproszony prof. Jakub **Sawicki**. Młody prawnik, p. **Chrzanowski**⁹², wystąpił przeciwko udziałowi prof. **Woltera** z Krakowa w pielgrzymce w charakterze referenta. Zastrzeżenia dotyczą tego, że prof. W[olter] nieraz przyznawał się do obozu marksistowskiego. Jestem zdania, że teraz już jest zbyt późno, by podnosić te trudności. Byłoby to zbyt drastyczne.

11.00. Wyjeżdżam do par[afii] **Chrystusa Króla na Targówku** z kazaniem odpustowym. Jest tu mnóstwo ludzi ustawionych pięknie na stopniach. Rozwinięta jest bardzo biel. Ks[iądz] Duczyński posunął bardzo prace w kościele, który jest cały wytynkowany. Jest to jeden z udanych kościołów żelbetonowych o zakroju romańskim. Wygłaszam kazanie o charakterze Królestwa Chrystusowego na tle prefacji: *regnum Veritatis et Vitae, sanctitatis et gratiae, iustitiae, amoris et pacis*⁹³. Odprowadza nas rzesza ludu na plebanię. Na obiedzie jest Janusz książę Radziwiłł, najwierniejszy świecki katolik, który sam odwiedzał mnie na Miodowej w 1953 r., niemal wszyscy inni ze strachu przed UB nas opuścili. A nawet ustąpił radca prawny kurii p. Budka. Podkreślałem to kilka razy.

14.30. Wracam do domu, chwila odpoczynku i wyjazd do **Żyrardowa** z kazaniem. Na 17.00 stajemy przed świątynią. Wejść do niej niesłychanie trudno. Mnóstwo dzieci

^a W rękopisie: upłynęło.

⁹² Chodzi o Wiesława Chrzanowskiego (1923–2012), adwokata i polityka, profesora nauk prawnych. Podczas II wojny światowej żołnierz AK, powstańca warszawskiego. W latach 1956–1972 podejmował próby uzyskania uprawnień adwokata. Jego wnioski zostały odrzucone przez ministra sprawiedliwości ze względu na jego wcześniejszą karalność za działalność antykomunistyczną. Bliski współpracownik prymasa Wyszyńskiego.

⁹³ *Lac*. Królestwo prawdy i życia, świętości i łaski, sprawiedliwości, miłości i pokoju.

i młodzieży. Cały robotniczy Żyrardów słucha kazania, które wygłosiłem z ambony po różańcu. Na plebanii jest około 30 kapłanów i kilku dziekanów okolicznych.

Wracam do W[arsza]wy o godz. 20.30 z ks. prał. Borowcem. Po drodze zostawiliśmy w Mszczonowie ks. Samkowskiego Zygmunta⁹⁴, wicedziekana.

28 października 1957, poniedziałek

Warszawa

7.30. Rocznica mego powrotu z Komańczy na Miodową. Na Mszę św. przyszły moje dzieci i śpiewały Matce Bożej całym wdzięcznym sercem. Odprawiam Mszę św. dziękczynną za trzy lata niewoli i za możliwość pracy.

Ks[iądz] prof. **Iwanicki** omawia sytuację na ATK i starań o nowy gmach.

Przełożony **generalny saletynów** z prowincjałem przed wyjazdem z Polski. Wynosi wrażenie lepsze, niż sobie wyobrażał, wybierając się do Polski. Zwłaszcza pobożność i religijność ludu; pełne kościoły go zachwycają.

Ks[iądz] W[acław] **Rutkowski**⁹⁵ dziękuje za kanonię. Omawiamy sprawę rozbudowy kościoła przy ul. Łazienkowskiej.

Ks[iądz] St[anisław] **Olejnik** z Włocławka, profesor na ATK, dziś wicerektor w sem[inarium] duch[ownym] włocławskim. Radzę raczej wejść do KUL, gdyż atmosfera na ATK jest ciągle jeszcze niezdrowa i kościelnie, i doktrynalnie. Omawia sprawę „obozów międzyseminaryjnych” w czasie wakacji. Dąży się do zbliżenia się alumnów seminariów i młodego duchowieństwa. Radzę, by został nadal przy tej inicjatywie, której nie jestem przeciwny. Może zwycięży to objawiające się cherlactwo psychofizyczne, jakie znamionuje alumnów i młodych księży.

Delegacja z **Chodakowa** w sprawie budowy nowego kościoła. Składają album z poświęcenia budowli. Są trudności z władzami centralnymi, ale praca się posuwa.

Prof. Mirosław **Orłowski** ze Szkoły Głównej Planowania i Statystyki w sprawach organizacji ośrodka pracy nad wychowaniem katolickim. Proponuję jako podstawę KUL. Radzę porozumieć się z ks. rektorem Rechowiczem za pośrednictwem prof. Makarczyka.

Porusza jeszcze sprawę porozumienia się katolików polskich z niemieckimi. Jestem zdania, że na razie chyba tylko dlatego, by uświadomić katolikom niemieckim, że ciąży na narodzie niemieckim obowiązek sprawiedliwości – odbudowy zburzonej Polski.

M[a]g[iste]r kanclerz przedstawia plan pracy do druku o konserwacji zabytków kościelnych. Pragnąłby książkę tę wydrukować z pomocą Kościoła. Na razie nie przyjmuję

⁹⁴ Zygmunt Samkowski (1900–1966), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Mszczonowie 1953–1961. Święcenia 1922. W latach 1939–1946 proboszcz parafii w Białymostku.

⁹⁵ Wacław Rutkowski (1897–1980), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Warszawie od 1952. Święcenia 1921.

żadnych zobowiązań. Rozmówca ma trudności jako pracownik ministerstwa; gotów byłby przyjąć pracę w Sekretariacie Prymasowskim, jako konserwator. Odp[owiadam]: stanowiska takiego nie przewiduje się w S[ekretariacie] P[rymasa] P[olski], gdyż korzystamy z pomocy urzędowej, ale pomyślę o tym, jak i czy mógłby być użyteczny.

Wicewojewoda o. Józef **Buchholz**⁹⁶ i o. Antoni **Bertosz**⁹⁷ z Torunia. W sprawie budowy kościoła przy ul. Rakowieckiej uważam, że błędem jest rozbudowywanie domów bez budowy kościoła. Prowadzimy długą rozmowę na temat ducha zakonnego u jezuitów.

Ks[iądz] **Jeziński** Leon⁹⁸ z Wrocławia stara się przenieść do W[arsza]wy, zachęcony przez bp. Majewskiego, bez wiedzy bp. Kominka. Wyjaśniam mu niewłaściwość takiego postępowania. Jeżeli bp Kominek pozwoli – przyjmę do pracy w diecezji.

15.00. Przeglądałem książki podarowane przez Ligę Katolicką dla seminariów duchownych w Polsce, na ich prośbę sprowadzone. Jest to biblioteka złożona z przeszło 3500 pozycji. Każde niemal seminarium, które zgłosiło zapotrzebowanie otrzymało około 200–300 książek i podręczników naukowych. Pierwsze transporty odeszły zaraz na Gniezno i Poznań.

19.00. Przyjechał z Gniezna ks. Michalski, aby zabrać wóz ciężarowy do przeglądu. Odjeżdża jutro rano i zabierze resztę rzeczy abp. Baraniaka.

20.45. Przyszli prawnicy, przedstawiciele warszawskiej grupy pielgrzymki na Jasną Górę. Przynieśli kwiaty. Działo się to dokładnie w momencie, w którym przed rokiem zajechałem na Miodową, po trzech latach nieobecności. W tym samym momencie przysłali kwiaty lekarze.

21.00. Modliliśmy się w kaplicy, dziękując Matce Najśw[iętszej] za łaskę pracy kapłańskiej.

29 października 1957, wtorek Warszawa

Odprawiam Mszę św. dziękczynną ku uczczeniu M[atki] Bożej Jasnogórskiej za łaskę pracy apostołskiej. Wrócił z Afryki p. **Siemieński**, ojciec Róży; był na Mszy św. i opowiadał o swoich wrażeniach z trzymiesięcznej podróży.

Ks[iądz] **Kładoszny**⁹⁹ ze Lwowa informuje o sytuacji K[ościół]a gr[eckokat]olickiego]. Najciekawszą rzeczą jest to, że władze sow[ietkie] wpływały na księży

^a W rękopisie błędnie: Bartosz.

⁹⁶ Józef Buchholz SJ (1904–1979), kapłan zakonny, teolog moralista, doktor nauk teologicznych w zakresie teologii moralnej. W Towarzystwie Jezusowym od 1923; święcenia 1933. W latach 1948–1952 w Krakowie, a w latach 1952–1979 w Warszawie.

⁹⁷ Antoni Bertosz SJ (1914–1988), kapłan zakonny. W Towarzystwie Jezusowym od 1934.

⁹⁸ Leon Jeziński, kapłan archidiecezji wrocławskiej. Jeden z inicjatorów założenia wrocławskiego KIK w 1957. W latach 1961–1966 proboszcz parafii pw. św. Jerzego w Wałbrzychu-Białym Kamieniu.

⁹⁹ Być może chodzi o ks. Josypa Kładosznego (1906–1994), kapłana obrządku greckokatolickiego archidiecezji lwowskiej. Doktorat na Uniwersytecie Warszawskim w 1932. Od 1934 kapelan obozu dla więźniów politycznych w Berezie Kartuskiej. W czasie II wojny światowej kapelan dywizji SS-Galizien. W latach 1944–1946 sekretarz me-

gr[ecker]kat[olickich], by przechodzili na obrządek łaciński. **B[isku]p Czarnecki** mieszka we Lwowie i prywatnie odprawia Mszę św., może chodzić swobodnie po mieście, ale wiek mu nie pozwala na korzystanie z tego. Rozpoczął pracę nad pozyskaniem księży, którzy zapisali się na prawosławie. Jest zdania, że panuje zupełna zgoda między łac[innikami] a gr[eko]kat[olikami]. Ludność gr[ecker]kat[olicka] chodzi na nabożeństwa do katedry łac[inskiej], podczas gdy św. Jur jest w ręku prawosławnych. Wyraża pragnienie, by Stolica Apostolska rozpoczęła jakieś rozmowy z ZSRR w sprawie odnowienia Kościoła gr[ecker]kat[olickiego] w Rosji. Prosiłem, by przed powrotem odwiedził mnie jeszcze.

Matka J. **Morawska RSCJ**¹⁰⁰ ze Zbylitowskiej Góry przedstawia sprawę odbudowy zakładu. Oddano im część 2. piętra z nadzieją, że będą powoli oddawać resztę. Chcą założyć szkołę. Potrzeba im pomocy. Przyrzekłem dać na początek sto tysięcy złotych. Przyjdzie jutro.

Ks[iądz] **Osmólski** z Baniochy donosi, że właściciel willi, w której jest kaplica, chce [ją] sprzedać lub zamienić. Wyrażam gotowość pomocy, gdyby właściciel zdecydował się sprzedać.

Ks[iądz] **Czarnecki** od św. Katarzyny prosi o przybycie z odwiedzeniem. Informuje, że we Wrociszewie spłonął dom organisty, w którym dość długo mieszkał mój ojciec. Ks[iądz] proboszcz młocił zboże na plebanii, wyniknął pożar, który pochłoniął stodołę, oborę, a iskra przeniosła się przez kościół i zapaliła domek organisty. Wyjątkowe to zdarzenie. Widocznie już nieba nie chciało patrzeć na nędzę tego domku, w którym bytowanie było męką dla nadmiernie cierpliwego mego ojca. Pamiętam pierwszy rok wojny, który spędziłem we Wrociszewie. Pokój, w którym mieszkałem u ojca, był pokryty szronem przez całą zimę, marzliśmy okropnie, tak mieszkał mój ojciec prawie trzydzieści lat. Odwiedził mnie tam ks. Duda Dziewierz¹⁰¹ z Warki; posiedział krótko i wyszedł; po drodze mówił, że nie jest możliwą rzeczą, aby tak mieszkali ludzie. Pomimo tego, nic nie zrobiono, by poprawić dom.

Ks[iądz] **Czerwiński Wl[adysław]**¹⁰² ze Żdżar prosi o wysłuchanie trudności, które tworzy ks. Szepeta, były proboszcz Żdżar, przez interwencje na terenie tej parafii. Ma zestawić

tropolity lwowskiego obrządku greckokatolickiego Josyfa Slipyja. Protestował przeciwko pseudosoborowi lwowskiemu w 1946 oraz likwidacji Kościoła greckokatolickiego na sowieckiej Ukrainie. Aresztowany w 1946. W latach 1947–1956 więziony w łagrach w Workucie i Mordowii. Od 1959 pracował w zakładach krawieckich jako ładowacz. W 1980 wstąpił do zakonu studytów we Lwowie i tam zmarł.

¹⁰⁰ Jadwiga Maria Morawska RSCJ (1908–?), siostra zakonna ze Zgromadzenia Najświętszego Serca Jezusa (Sacré Coeur). W zgromadzeniu od 1928; profesja wieczysta 1938. Przed II wojną światową nauczycielka i opiekunka uczennic w szkole zgromadzenia w Zbylitowskiej Górze. W latach II wojny światowej odpowiedzialna za kuchnię RGO (Rada Główna Opiekuńcza) w Warszawie. W latach 50. ekonomka domu w Zbylitowskiej Górze k. Tarnowa.

¹⁰¹ Adam Duda Dziewierz, kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz warecki.

¹⁰² Władysław Czerwiński (1910–1986), kapłan archidiecezji warszawskiej, administrator parafii w Żdżarach od 1957. Świecenia 1935.

najważniejsze punkty trudności do przedstawienia na sesji K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej].

Po obiedzie cały czas pracowałem w bibliotece nad zaległą korespondencją.

30 października 1957, środa

Warszawa

7.30. Po Mszy św. s. **Teresa** z Lasek pyta, czy może dać do druku przekład Maritaine'a¹⁰³ *Humanizm integralny* firmie londyńskiej Veritas. Przestrzegam przed trudnościami technicznymi, ale nie widzę trudności.

O[jciec] **Waczyński** po powrocie z Rzymu przynosi list od Mons. Tardiniego w sprawie nominacji sufragana kieleckiego.

Jan **Zamoyski**, ongiś ze Zwierzyńca, porusza kłopoty terenowe z ks. Świątkiem¹⁰⁴, które już przedstawiał bp. Kałwie, bez odpowiedzi. Radzę przesłać krótkie *pro memoria*, które będzie przekazane do Lublina.

Jan **Władysław Grabski**¹⁰⁵ dziękuje za list z Komańczy, który dotarł do niego przez Bibliotekę Narodową. Był znaleziony przez jakąś bibliotekarkę w książce oddanej do Biblioteki. Jaką drogą się to stało? Ktoś bardzo nieuważny musiał to uczynić.

Porusza sprawę grupy „**Tygodnika Powszechnego**”, do którego nie był zaproszony na pisarza. Ma poważne zastrzeżenia co do grupy, którą nazywa „kliką krakowską”. Jest zdania, że „T[ygodnik] P[owszechny]” nie ma wzięcia w społeczeństwie, a poziom ma niższy niż „Kierunki”. W kołach rządowych wyjaśniano na K[omitecie] C[entralnym] powód, dla którego nie pozwolono ogłosić dekretu Kongregacji o umieszczaniu artykułów przez księży w pismach PAX. Przyczyna: nie zależy nam na PAX, bo ta grupa ma złą opinię w społeczeństwie katolickim, ale niech się katolicy „gryzą”. Zdaniem tych kół katolicy nadal się boją. Nie można z nimi zadzierać, ale trochę straszyć ich można.

Podaje sensacyjne wiadomości o J[erzym] Z[awieyskim]; twierdzi, że w kołach literackich panuje opinia, że J[erzy] Z[awieyski] jest homoseksualistą. Zbyt często powołuje się na prymasa. Rozmówca chciał sprawdzić tę opinię i wszędzie spotykał się ze zdziwieniem: „Jak to, ty o tym nie wiesz?”.

W tych relacjach J[an] Wł[adysław] G[rabski] zdradzał pewne podniecenie i pośpiech w formowaniu sądu.

¹⁰³ Jacques Maritain (1882–1973), profesor filozofii, twórca personalizmu chrześcijańskiego, wykładowca na Uniwersytecie Princeton 1948–1960. W latach 1914–1939 profesor w Instytucie Katolickim w Paryżu. Od 1932 w Instytucie Studiów Średniowiecznych w Toronto, a także na Uniwersytecie Princeton 1941–1942 i Uniwersytecie Columbia 1941–1944 w Stanach Zjednoczonych Ameryki. W latach 1945–1948 ambasador Francji przy Stolicy Apostolskiej.

¹⁰⁴ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹⁰⁵ Właśc. Władysław Jan Grabski (1901–1970), pisarz, poeta, publicysta katolicki. Autor zarówno powieści historycznych, jak i poświęconych tematyce współczesnej. W 1956 upominał się o uwięzionego prymasa Wyszyńskiego.

Grabski jest zdania, że trzeba na gwałt tworzyć pismo katolickie w stolicy, gdyż nie wypada, by siedziba kardynała była bez prasy katolickiej.

Ks[iądz] **Sawicki** z Białegostoku informuje o trudnościach na Zachodzie. Ostrzega przed^a ks. Bartoszewiczem, który przyjechał ze Wschodu. Zgadza się z tym, że informacje przychodzące zza kordonu są sprzeczne, a ludzie podnoszą wzajemnie przeciwko sobie zastrzeżenia na skutek panującej podejrzliwości.

Mec[enas] **Budka** informuje o swym referacie, który przygotował na pielgrzymkę prawników do Częstochowy.

D[okto]r Eleonora **Reicher** prosi o poparcie jej starania o pozyskanie s[ió]s[tr] **serafitek** dla swego zakładu rehabilitacji reumatycznej. Oświadczyłem, że nie będę tworzył przeszkód zamieszkaniu sióstr w W[arsza]wie.

Przedstawiciele **Ogólnopolskiego Komitetu Pomocy Repatriantom** przy PCK (Mokotowska 14) w osobach adw[okata] Ryszarda **Sapera**^{b106} i Jerzego **Wrońskiego**¹⁰⁷. Zapowiedziany ks. J[an] Zieja nie przybył. P[an] Saper podaje się za najbliższego współpracownika ks. H[enryka] Hlebowicza¹⁰⁸. Omawiają całokształt sytuacji w dziele repatriacji. ZSRR w widoczny sposób nie dotrzymuje umów. Dotychczas przysyłają głównie przestępców i grupki ludności ukraińskiej (z UPA), Żydów odesytów (Odessa), którzy w drodze przekupstwa uciekają z ZSRR, i mały procent Polaków. Rząd w widoczny sposób zwalnia tempo pomocy dla repatriantów, czując się zawiedzionym. Nadto przedstawiciele wysuwają obawy, że K[omit]et P[omocy] R[epatriantom] jest w swej pracy zbyt obstawiony politycznie, wskutek czego może łatwo stać się pompą ssąco-tłoczącą. Ssącą ze społeczeństwa, tłoczącą do kas partyjnych. Oświadczam, że rząd poczynił mi wielkie trudności z Caritas, co osłabiło moje starania zagraniczne o pomoc. Dziś nasze możliwości pomocy są małe. Ale zgadzam się na to, by ks. **Zieja** i **Kliszko** prowadzili rozmowy o formach niesienia pomocy ludności polskiej repatriowanej.

Ks[iądz] **St[anisław] Czapski** chce poznać moje stanowisko w sprawie udziału w zjeździe b[yłych] wychowanków szkoły **W[ojciecha] Górskiego**¹⁰⁹ z racji 50-lecia

^a W rękopisie: przeciwko.

^b W rękopisie błędnie: Sopera.

¹⁰⁶ Ryszard Saper (1903–1999), prawnik, adwokat. W 1932 rozpoczął praktykę adwokacką w Warszawie. Po II wojnie światowej adwokat Zespołu Adwokackiego nr 2 w Warszawie.

¹⁰⁷ Jerzy Wroński, prawnik, adwokat.

¹⁰⁸ Henryk Hlebowicz (1904–1941), kapłan archidiecezji wileńskiej, błogosławiony Kościoła katolickiego. Święcenia 1927. Doktorat 1928; 1929. Wykładał na USB w Wilnie 1930–1936. W okresie II wojny światowej kapłan polskiego podziemia niepodległościowego w Wilnie. Rozstrzelany przez policję białoruską współpracującą z okupantem niemieckim.

¹⁰⁹ Właśc. Gimnazjum Wojciecha Górskiego – szkoła założona przez pedagoga Wojciecha Górskiego w Warszawie w 1877. W latach 30. pod nazwą Liceum, Gimnazjum i Szkoła Powszechna pw. św. Wojciecha w Warszawie. Po II wojnie światowej działała w latach 1945–1950.

wydania pierwszych polskich matur. Zgadzam się na odprawienie Mszy św. 17 listopada w katedrze.

31 października 1957

Warszawa – Zielonka

7.30. Msza św. w kaplicy s[ió]s[tr] dominikanek w Zielonce. Prowadziłem dzień skupienia dla zespołu „Ósemek”; przeprowadziłem zebranie „Trio” i ustaliłem najważniejsze sprawy. Wróciłem do domu na godz. 19.00.

Przyjąłem **Marię Sebastyańską**¹¹⁰ z Komitetu Pomocy Dzieciom Polskim. Omówiłem z nią najważniejsze środki pomocy, głównie w lekarstwach i w ciepłej odzieży.

¹¹⁰ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

LISTOPAD

1 listopada 1957, piątek

Warszawa – Nowy Dwór

7.30. Msza św. w domu. Jest kilka siostr z naprzeciwiaka i moja siostra Janina Jurkiewiczowa z córką Zofią. Krótka rozmowa i wyjazd do Nowego Dworu przez Kazuń.

10.00. Konsekracja dwóch dzwonów – Maria i św. Michał Archanioł. Przy pięknej bramie procesja i lud miasta i parafii. Jest dużo żołnierzy z Modlina. Małe dzieci, dziatwa szkolna i licealna, młodzież akademicka, przedstawicielka matek i ojców – kolejno witają. Panuje tu porządek. Pogoda dopisuje. Śpiewy się urywają. Chór śpiewa dobrze, lud słabo. Konsekracja na cmentarzu przy pięknej, ciepłej pogodzie. Sumę celebryje ks[iądz] proboszcz z Jabłonny, budowniczy kościoła. Ceremonię prowadzi ks[iądz] proboszcz z N[owego Dworu]. Głosząc kazanie nt. „Święci a życie doczesne”.

Przy obiedzie przedstawiciele parafii: dyrektor szpitala, kilku inżynierów, dyrektorów, dwóch gospodarzy. Rozdaje obrazki ministrantom i bieli.

Odjazd o godz. 14.30. W domu – godz. 15.30. Jedziemy przez Jabłonnę. Wiele ludzi idzie z kwiatami na cmentarz.

17.00. Zgłasza się ks. K[azimierz] **Gumol**¹, profesor sem[inarium] duch[ownego] w Nysie, wracający dziś z Rzymu. Przynosi pozdrowienia od abp. Montiniego² z Mediolanu, od L[ui]giego Civariego³ i kard. Pizzarda. Był u Ojca Świętego w Castel Gandolfo. Wywołał w papieżu wspomnienia miłe o Polsce. Był witany serdecznie. Odnosi wrażenie wielkiej życzliwości dla Polski i zrozumienia naszych zmagania.

Jest jeszcze moja siostra i Zosia, która chce rozmawiać o swoich sprawach duchowych.

Spowiedź długa Marii O[końskiej] – w kaplicy. Ostatnie trudności, a zwłaszcza przeżycia związane z pracą Instytutu Maryjnego, nieco podcięły jej siły. Ale żywa wiara i pokora zwyciężają.

¹ Kazimierz Gumol (1907–1992), kapłan archidiecezji lwowskiej, a następnie wrocławskiej, w latach 50. i 60. profesor w WSD w Nysie. W archidiecezji lwowskiej sekretarz Katolickiego Stowarzyszenia Mężczyzn Akcji Katolickiej.

² Giovanni Batista Montini (1897–1978), arcybiskup metropolita mediolański 1954–1963. Święcenia 1920. W latach 1937–1952 zastępca w Sekretariacie Stanu Stolicy Apostolskiej. W latach 1952–1954 prosekretarz stanu. Kardynał 1958, papież 1963–1978 (jako Paweł VI). Przewodniczył obradom II, III i IV sesji Soboru Watykańskiego II, zatwierdził wszystkie dokumenty soborowe oraz rozpoczął wprowadzanie w Kościele powszechnym reform soborowych. Beatyfikacja 2014, kanonizacja 2018.

³ Luigi Civarri (1882–1971), kapłan, urzędnik Kurii Rzymskiej. Święcenia 1911. Od 1962 biskup tytularny.

2 listopada 1957

Warszawa – Częstochowa

9.00. Ks[iądz] rektor **Miziolek** omawia sprawy semin[arium] m[e]t[ro]p[olitalnego]. Rektor ATK wznawia **kurs katechetyczny** na wydziale i zajmuje sale. Oświadczam, że trzeba zacząć politykę zakładu zamkniętego i nie wpuszczać innych instytucji. Co do *Apologetyki totalnej* decyzję otrzymam przed sesją lutową.

Pracuję do południa w bibliotece. Obiad o godz. 13.15. O godz. 14.15 wyjeżdżamy do Częstochowy na zjazd prawników katolickich. Po drodze, na wysokości Wolborza, Radomska i i[nnych] wielkie mgły. Z trudem przebijamy się przez mgły. Stajemy na miejscu o godz. 18.00.

18.00. Msza św. w kaplicy Matki Bożej dla^a prawników, których jest pełna kaplica. Pielgrzymki napływają. Wygłaszam krótkie przemówienie do zebranych.

20.00. Zebranie księży kierowników pielgrzymek diecezjalnych, by ustalić pewne sprawy porządkowe. Zachodzi potrzeba zebrania grupy ludzi, którzy tworzyliby stały komitet kierowniczy pracy dla katolickich prawników. Zbierzemy się jutro o godz. 17.00 w Instytucie Maryjnym.

3 listopada 1957, niedziela

Jasna Góra

8.00. W kaplicy Matki Bożej Jasnogórskiej odprawiam Mszę św. dla pielgrzymki prawników – katolików. Jednocześnie w bazylice odprawia Mszę św. bp Goliński, a na sali Rycerskiej – ojciec przeor. W innych kaplicach i na salach odprawiane są Msze św. jednocześnie. Prawnicy warszawscy recytują Mszę św. Idzie to sprawnie i jędrnie. Trzy pieśni śpiewane były pełnym kościołem. Kazanie moje osnułem na tle lekcji i Ewangelii z 21 P[ost] Pent[ecosten]⁴. Zasadnicze właściwości „męża sprawiedliwego” to: 1) miłość człowieka; 2) umiłowanie Prawdy; 3) duch sprawiedliwości i 4) zdrowe sumienie.

Po przemówieniu odczytałem śluby jasnogórskie, które obecni powtarzali. Nabożeństwo zakończone było odśpiewaniem *My chcemy Boga*. Kierownikiem liturgicznym był ks. dr Padacz.

Po przerwie na śniadanie pielgrzymi zebrali się na sali Rycerskiej, w bazylice, na sali Rożańcowej, by wysłuchać przemówień. Pierwszy przemawiał bp **Goliński** w sali Rycerskiej na temat: „Etyka a prawo”. Referat było dobrze słyszeć w bazylice, gdzie słuchałem głosu referenta.

Drugi referat wygłosił mecenas B[ogumił] **Budka** z Warszawy nt. „Prawnicy katoliccy wobec etyki i moralności we współczesnej rzeczywistości”. Mówił głosem donośnym

^a W rękopisie: do.

⁴ Łac. 21. niedziela po uroczystości Zesłania Ducha Świętego.

i jasnym, z doskonałą dykcją. Pod koniec nieco się załamywał. Wśród zagadnień do rozstrzygnięcia wysunął sprawę udziału katolickich prawników w sprawach rozwodowych.

Trzeci referat, profesora **Woltera** z Krakowa, dotyczył obrony prawnej rodziny przed rozkładem. Profesor stanął na stanowisku katolickim w sprawie obrony jedności rodziny. Kilkakrotnie podkreślił stanowisko swoje: my, katolicy. Obawy wysuwane przez ks. kan. **Czartoryskiego** nie sprawdziły się.

Gdybyśmy wśród prawników szukali ludzi, którzy nie „układali się”, byłoby to niełatwe.

Po referatach bp Goliński zakończył prace przedobiadowe. Ponieważ przybyło wielu prawników niezgłoszonych, zaproszono ich na obiad do s[ió]s[tr] urszulanek i na dziedziniec klasztorny.

Przy stole zakonnym znalazło się około 50 świeckich prawników, wśród nich prof. Wolter, prof. Gwiazdomorski⁵, Heidrich⁶, mec. Budka i w[ielu] i [nnych].

O godz. 15.00 prowadziłem na wałach drogę krzyżową; wzięła w niej udział ogromna liczba prawników, zachowując się z wielkim skupieniem i powagą. Trwało to godzinę.

O godz. 16.00 zakończenie w kaplicy M[atki] Bożej celebrował bp **Czajka**, który wygłosił mętne przemówienie. Po błogosławieństwie podziękowałem ks. prał. Jatowtowi⁷ i prawnikom częstochowskim za organizację strony gospodarczej pielgrzymki. Wysłaliśmy depeszę do Ojca Świętego od trzech tysięcy prawników.

17.00. Zebrali się dwa zebrania: w sali Różańcowej i w Instytucie Maryjnym. Naprzód wysłuchaliśmy głosów uczestników, którzy wysuwali wiele problemów z pogranicza prawa i etyki. Większość z nich dotyczyła spraw rozwodowych.

W Instytucie M[aryjnym] zebrało się około 30 prawników obojga płci, którzy debatowali nad dalszą pracą. Ustaliliśmy trzy punkty: 1) komitety diecezjalne I Pielgrzymki Prawników nie rozwiązują się, ale pozostają przy referatach duszpasterstwa kurii biskupich jako ośrodki porozumienia; 2) w Warszawie tworzy się konsultę centralną, która przyjmować będzie i rozpatrywać problemy obchodzące cały świat prawniczy. Do tej konsulty należy zgłaszać problemy z etyki prawniczej. Konsulta będzie je rozpracowywać i rozsyłać do diecezjalnych komitetów; 3) komitety te będą zbierać posiedzenia porozumiewawcze, na których rozpatrywać się będzie nadesłane problemy. Nadto zorganizują w większych ośrodkach dni skupienia, rekolekcje zamknięte i zawodowe, ośrodki wymiany myśli i biblioteczne prawników katolickich.

Na tym zebranie zakończono o godz. 20.30.

⁵ Jan Gwiazdomorski (1899–1977), prawnik, profesor nauk prawnych. Doktorat 1922, habilitacja 1928. Do 1948 pracownik naukowy na UJ, następnie Uniwersytecie Wrocławskim. W pracy naukowej zajmował się prawem zobowiązań, prawem rodzinnym oraz spadkowym.

⁶ Heidrich, prawnik, profesor prawa. Brak bliższych danych.

⁷ Jatowt, kapłan diecezji częstochowskiej, prałat. Brak bliższych danych.

4 listopada 1957, poniedziałek

Częstochowa – W[arsza]wa

6.00. Msza św. w kaplicy M[atki] Bożej, tym razem za wolność ludu rosyjskiego, który słynie ze swej czci do Matki Boga, czci Ją w ikonach, które dziś są w muzeach bezbożnych. Proszę, by wiara Ojca Świętego, który oddał Rosję Niepokalanemu Sercu Maryi, była nagrodzona, by nareszcie, gdy zbliża się 40-lecie bolszewizmu i męki Narodu, nastąpiło Boże Miłosierdzie.

Po Mszy św. rozmowa z o[łjcem] **generalem** i o. **Pawłem**⁸. Ustalamy termin posiedzenia Instytutu Maryjnego w Warszawie. Obydwaj ojcowie proszą, aby pracowniczki I[nstytutu] M[aryjnego] mogły stołować się poza J[asną] G[órą], gdyż nie ustają dokuczliwe plotki na temat pracy ich w pokojach królewskich. Wyrażam zgodę.

8.15. Wyjazd do W[arsza]wy. Zabieramy ojca Justyna **Marczewskiego**. W domu jesteśmy na godz. 11.00.

15.00. Przyjmuję konferencję **ks[ięży] gregorianistów**, którzy projektują ogólnopolski kongres śpiewu gregoriańskiego. Przemawiają za tym ks. Sprusiński, ks. Świetlicki⁹, ks. Miazga¹⁰ z Lublina, ks. Filipowicz¹¹ z Siedlec, o. Florian Koziura z Niepokalanowa i i[nni]. Radzę w pierw zwrócić się do Episkopatu na najbliższą konferencję z prośbą o błogosławieństwo. Nadto radzę, by oprzeć zjazd nie o lud, który śpiewa bardzo słabo, ale o organistów i zakony męskie. Można to zrobić po przewodniej niedzieli w kwietniu; jest to czas najwłaściwszy dla pracowników kościelnych.

5 listopada 1957, wtorek

W[arsza]wa – Czubin

7.30. Wizytatorka generalna **sióstr szarytek** naznaczona przez Paryż zgłosiła się z wizytą. Nie była w Polsce 30 lat i dziś ma kierować zgromadzeniem. Jest to niezwykła odwaga ludzi, którzy z daleka chcą kierować życiem w tak skomplikowanych sytuacjach.

9.30. Wyjazd do **Czubina** z ks. Modzelewskim i ks. Kaulberszem. Odbywamy dwie sesje: gospodarczą i kurialną. Przed sesją gospodarczą oglądamy stan majątku i inwestycji. Zdaje się, że inwestycje przerastają możliwości niewielkiego, 50-h[ekt]a[rowego] ośrodka majątkowego. Ks[iądz] **Jarzębski**¹², administrator, buduje wielki magazyn, dobry dla dużego majątku. Te inwestycje pochłonęły w ostatnim roku przeszło 300 tysięcy zł. Trudno jest stwierdzić, czy majątek nie jest deficytowy. Zdaje się, że bez wpływów gotówkowych za odstawiane wprost do sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego] wiktuały nie ostałyby się.

⁸ Chodzi o o. Pawła Kosiaka OSPPE.

⁹ Stefan Świetlicki (1889–1965), kapłan diecezji sandomierskiej, znawca liturgii i śpiewu gregoriańskiego, proboszcz parafii pw. św. Jakuba Apostoła w Skaryszewie 1937–1965.

¹⁰ Tadeusz Miazga (1906–1988), kapłan diecezji sandomierskiej, muzyk, kompozytor, organista. Dyrygent Chóru KUL, wybitny znawca śpiewu gregoriańskiego.

¹¹ Henryk Filipowicz, kapłan diecezji siedleckiej, znawca i popularyzator śpiewu gregoriańskiego.

¹² Ludwik Jarzębski (1902–1975), kapłan archidiecezji warszawskiej. Świecenia 1928. Kapelan kaplicy prywatnej w Czubinie, parafia Rokitno; administrator majątku Seminarium Metropolitalnego w Czubinie.

Postanowiono rozbudować chlewnie na tyłach budynków dzisiejszej chlewni, wziąć w dzierżawę ziemię w Izdebnie (własność ks. Jarzębskiego)], spłacić zaległe uposażenie administratora. W sesji gospodarczej brał udział ks. rektor Miziołek i ks. Urbanek.

Po obiedzie była sesja **kurialna** poświęcona głównie uzupełnieniu składu personalnego komisji i referatów przy wydziałach k[urii] m[etropolitalnej]. Zgłoszono o odznaczenie obydwu księży – Jarzębskiego i Miziołka – przywilejem rakiety i mantoletu. Sesja trwała do godz. 20.00. Powrót do W[arsza]wy na godz. 20.45.

6 listopada 1957, środa

Warszawa

9.00. Delegacja Komitetu Zjazdu b[yłych] wychowanków Gimnazjum św. Wojciecha (W[o]jciech Górski) prosi o Mszę św. w katedrze 17 listopada o godz. 9.00. Zaproszenie przyjmuję.

Matka z dwojgiem dzieci przed wyjazdem do **Kanady** prosi o błogosławieństwo. Jadą do ojca, którego nie widziały od 9 lat. Upominam, by nie zapomniały mowy ojczystej.

R. **Jureszkowa**¹³, prawnik zajmująca się z umiłowaniem uczeniem głuchoniemych mowy normalnej. Pragnie uzyskać w każdym zakonie miejsce na jedno dziecko i odpowiednią osobę. Trudno wytłumaczyć, że praca ta wymaga tak wielkiej miłości, że nie można jej wymagać od wielu ludzi. Lepiej jest nawiązywać kontakt bezpośredni z rodzinami zakonnymi.

Ks[iądz] **Gniewniak**, duszpasterz akademicki od św. Jakuba, przedstawia **plan budowy wakacyjnego domu akademickiego** w Jaszczurówce. Przypominam mu obowiązek człowieka, który odpowiada za wielką grupę młodzieży, która skupia się wokół domów akademickich przy ul. Grójeckiej. Proszę, by opracować dokładny plan budowy rozłożony na lata i budżet coroczny i przedstawić mi. W domach akademickich chciałby widzieć księży kapelanów. Chciałby się dostać do domu akad[emickiego]. Radzę zaczynać od indywidualnego penetrowania w d[omu] ak[ademickim]. Gdyby się zaczęło od góry, zrobią z tego problem polityczny.

Ks[iądz] płk R[oman] **Szemraj** w sprawie duszpasterstwa wojskowego. Same bóleczki. A więc rezygnacja ks. **Wilkowskiego**, który zdjął sutannę. Prywatne sprawy ks. W[ilkowskiego] były znane księżom; wiedzieli, że tam było dwoje dzieci. Wszyscy ks[ięża] redaktorzy byli uprzywilejowani przez władze polityczne. Ks[iądz] W[ilkowski] jeździł za granicę, miał fory u władz. Przyjęły one fakt odstępstwa ks. W[ilkowskiego], oceniając, że dobrze zrobił, bo już nie ma parodii. Ks[iądz] W[ilkowski] nadal pracuje w „Zorzy”, ukrywając się z tą sprawą. Podczas mej nieobecności ks. W[ilkowski] wyrósł na wielką figurę, której wszyscy się bali.

Druga sprawa – ks. Frankowskiego Fr[anciszka] z Rzeszowa. Ks[iądz] Fr[anciszek] flirtował z żoną jednego urzędnika w Rz[eszowie]. Został przeniesiony do Szczecina. Ale

¹³ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

nie zerwał z żoną cudzą. Wobec czego ks. Fr[anciszek] wniósł sprawę do MON o zwolnienie z wojska. Nie wrócił do oblatów.

Trzecia – ks. **Goszyc**¹⁴ ze Skierniewic, kapłan diecezji katowickiej; po święceniach był w domu umysłowo chorych. Pracował pod ks. Zawadzki¹⁵ w K[orpusie] B[ezpieczeństwa] W[ewnętrznego]. Upijał się. Był w Gnieźnie, gdzie współpracował z UB i członkami partii. Wkrótce zdarzył się proces o alimenty wytoczony przez sekretarkę ZBoWiD. Proces wygrał. Robił awantury z funkcjonariuszami administracji. W Skierniewicach źle się prowadził, zbierał składki, nie chciał uczyć w szkole. Otrzymał nagane. Ks[iądz] G[oszyc] oskarżył wielu księży kapelanów. Ostatecznie odebrano mu jurysdykcję, wystąpił z wojska i powinien wrócić do własnej diecezji. Na jego miejsce poszedł ks. Szymczak¹⁶ z Siedlec.

Ks[iądz] **Osmólski** z Baniochy omawia sprawę nabycia domu pod parafię. Proszę, by omówił warunki nabycia z mecenasem Janczewskim w kurii m[e]t[r]o[p[olitalnej]].

Ks[iądz] **Fedorowicz** z Izabelina informuje, że nabył plac przy kościele pod budowę domu rekolekcyjnego. Podejmie próbę nabycia sąsiedniej parceli.

12.00. Ks[iądz] **Kwiatkowski** i ks. **Subera** z ATK. W sprawie lokalu dla ATK idą starania, na razie bez rezultatu. Uniwersytet nie stawia przeszkód, by ATK objęła Theologicum przy ul. Traugutta. Najbardziej nieprzejednane stanowisko zajmuje p. Lech w U[d]sW, człowiek wrogi zdecydowanie Kościołowi. Trzeba sprawę wnieść na K[omisję] W[spólną] lub na rozmowę z prem[ierem] Cyrankiewiczem. Grupa krakowska upomina się o pismo „Polonia Sacra”. Mogą oddać.

K[onstanty] **Łubieński** w sprawie „klęski”, którą poniosła jego grupa w „Za i Przeciw”. Wydaje mi się, że to nie jest klęska. Chce p. Ł[ubieński] przestać się błąkać; stoi na stanowisku b[ardzo] d[aleko] posuniętego radykalizmu społecznego. Widzi, że nie można pracować dla Kościoła, będąc poza Kościołem. Szuka oparcia o Kościół, nie chce być elementem dywersji w Kościele. Uważam, że metoda p. Frankowskiego jest nie na poziomie i szkodzi religii i autorytetowi Kościoła w ogóle. Pyta, czy dla grupy młodych katolików, którzy znaleźli się na łodzi, nie znalazłaby się jakaś forma opieki i pomocy. Ma p. Ł[ubieński] propozycje wstąpienia do grupy Znak.

Delegacja **akademiczek** z ul. Mokotowskiej prosi o udział w opłatku.

¹⁴ Maksymilian Goszyc (1915–1999), kapłan diecezji katowickiej, kapelan wojskowy 1946–1957. Święcenia 1946. Zaangażowany w wiele inicjatyw władz komunistycznych. W latach 1946–1957 kapelan wojskowy, m.in. 7. pułku Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Zwolniony po konflikcie z władzami wojskowymi w 1957, przeszedł do pracy w diecezji. W latach 1961–1987 rektor kościoła pw. Narodzenia NMP w Mysłowicach.

¹⁵ Michał Zawadzki (1900–1972), kapłan, kapelan IWP, podpułkownik. 1947–1952 dziekan Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i II zastępca Generalnego Dziekana WP. Święcenia kapłańskie 1924. W 1948 suspendowany. W 1952 przeniesiony do rezerwy. W 1953 uzyskał dyspensę od kar kościelnych. Pracował w archidiecezji wrocławskiej.

¹⁶ Zygmunt Szymczak, kapłan diecezji siedleckiej, proboszcz parafii garnizonowej pw. Wniebowzięcia NMP w Skierniewicach 1957–1958. W latach 1945–1946 wikary w parafii św. Filipa Neri w Kąkolewnicy.

O[jciec] **Piwożyński** w sprawie zjazdu redaktorów pism katolickich i wszczęcia procesu o. Łubieńskiego¹⁷.

14.00. B[isku]p **Kaczmarek** informuje o sytuacji w **Bolesławcu**, gdzie stopniowo uspokaja się, chociaż koła komunistyczne podtrzymują opór. Ustalamy program prac wydawniczych dla Biblioteki Papieskiej. Sprawę sufragana dla Kielc omawiamy raz jeszcze. Skłaniamy się do zdania, że propozycja m[on]s[i]gn[ore] Tardiniego nie da się zrealizować bez zdziwienia społeczeństwa.

Po raz pierwszy wysuwa się problem składu **Komisji Wspólnej**. B[isku]p Kaczmarek jest zdania, że obydwaj delegaci biskupi już „wysiedli”. Byli dobrzy w okresie walki o drobiazgi. Dziś już nie mają problematyki. B[isku]p Klepacz zbyt łatwo omija zasadę.

16.00. **Pierwsza sesja w sprawie budowy semin[arium] m[e]t[ro]p[olitalnego] na Bie-lanach**. Powołałem komisję honorową w składzie: bp W[acław] Majewski, ks. Chrościcki i ks. Kamiński. Komisja wykonawcza ma skład następujący: ks. Ugniewski – przewodniczący, ks. Miziołek – zastępca przewodniczącego, ks. Borowiec i ks. Penkała – członkowie, ks. Urbanek – zlecenia uchwalone. Określi się regulamin kompetencji. Postanowiono powierzyć pracę architektowi Marzyńskiemu.

7 listopada 1957, czwartek

W[arsza]wa

11.00. Konferencja **księży dziekanów** archidiecezji. Są obecni wszyscy, prócz ks. Dąbrowskiego z Żychlina. Po moim zagajeniu bp Choromański naszkicował sytuację na odcinku Kościół–państwo. Jest to widzenie przez zaciemnione szkła. B[isku]p Ch[oromański] ma ostatnio tendencje do widzenia na ciemno. Raz po raz powtarza, że „Piasecki miał rację”, że „Piasecki jeszcze dojdzie do władzy”. Znamienne, że b[isku]p, mocny w obronie faktów i w szermierce ze Sztachelskim, jest bardzo podatny na depresję. Umie zrobić awanturę, ale traci cierpliwość wobec przeciwnika. Nie ustawia zagadnień zasadniczo. Natomiast bp Klepacz jakby odpływał z terenu i nie objawia zainteresowania dla sprawy. Na szczęście bp Z[ygmunt] szybko wraca do siebie i do tej pogody, która cechuje go zasadniczo zawsze.

Ks[iądz] **Piotrowski** referował sprawy szkolne, gdyż to był główny cel dzisiejszej konferencji. Niepokoi nas postawa zbyt wygodna duchowieństwa, absentowanie się z godzin nauczania religii w szkołach. Jest to wielki procent. Idzie za tym i młodzież, która zgłasza się w pełnym procencie, ale powoli odpływa. Szukamy sposobów poruszenia sumień kapłańskich. Najważniejsza sprawa to katechetki, ich wyszkolenie i wysłanie w teren.

Ks[iądz] **Modzelewski** referował najważniejsze sprawy duszpasterskie. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** wystąpił w obronie księży, którym się podaje gotowy materiał

¹⁷ Chodzi o o. Bernarda Łubieńskiego CSsR (1846–1933), kapłana zakonnego, misjonarza ludowego, kaznodzieję. Od 1846 w Zgromadzeniu Najświętszego Odkupiciela. Święcenia 1870. Początkowo pracował w angielskiej prowincji redemptorystów. Następnie prowadził misje ludowe na terenie wszystkich trzech zaborów. Propagator kultu Matki Bożej Nieustającej Pomocy. Sługa Boży Kościoła katolickiego.

kaznodziejski, ograniczając ich inicjatywę. Musieliśmy obydwaj bronić tematów ustalonych, gdyż należą one do programu I roku Wielkiej Nowenny; nadto nie zabierają wolności formy. Księżom, zwłaszcza młodym, brak bibliotek, trudno więc jest im samodzielnie opracowywać tematy. Nadto wzrasta niechęć do lektury, do myślenia. Ks[iądz] **Piotrowski** podkreślił wielki wkład pracy ks[ięży] redaktorów tekstów. Konferencja trwała do godz. 14.15.

Po obiedzie pracowałem nad jutrzejszym referatem dla architektów.

8 listopada 1957, piątek

Warszawa

7.30. Na Mszy św. s. **Katarzyna** Steinberg z Lasek.

8.30. Ks[iądz] dyr. **Dąbrowski** z W[ydziału] S[praw] Z[akonných] przedstawia regu-lamin dla siostr studentek na KUL, który zatwierdzam.

Wład[ysława] **Podwysocka**, Gołębki, ul. Wiejska 2, prosi o konferencję dla nauczy-cielstwa w kaplicy przy ul. Nowogrodzkiej.

S[iostrą] **Celestyna** z Loretto wróciła na stałe do Polski. Mówi o cmentarzu polskim, który się rozsypuje. O remonty nikt nie dba.

Ks[iądz] kan. Sitkowski ustala nabożeństwa w katedrze. Mówimy o ks. Niesłonym.

Dyr[ektor] **Hertz** i dr **Sitkowski** – w sprawie aparatu rentgenowskiego. D[okto]r S[itkowski] za zgodą min. Bareckiego¹⁸ chce jechać do Niemiec, by zbadać na miejscu sprawę aparatów r[entgenowskich], kosztów itp.

Prof[esor] **Możdzonek**, organista z katedry, przynosi swoje żale w związku z pracą w komisji do^a spraw organistowskich. Posądza o to, że był oczerniony przez organistę z Babic w związku z tą sprawą. Wyjaśniam zamiary kurii co do zmiany pracy w kom[isji] org[anistowskiej]. Żadne.

Ks[iądz] **Kuć**¹⁹, mianowany referentem Wydziału Spraw Zakonnych w K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej], otrzymuje instrukcje.

O[jciec] Bernard **Przybylski** proszony jest o przyjęcie obowiązków wizytatora zakonów na terenie arch[idiecezji] warszawskiej. Ks[iądz] **Buchholz** przyjmuje obowiązki wizytatora zakonów na terenie arch[i]d[iecezji] warszawskiej.

12.00. Zarząd **provincialny ks[ięży] marianów** w sprawie Bielan. Mogą się zwrócić do rektora ATK o zwrot domków pustelniczych.

12.30. **Zachodnia Agencja Prasowa**²⁰ prosi o kilka słów do numeru świątecznego. Przrzekłem.

^a W rękopisie: kp. dla.

¹⁸ Chodzi zapewne o Rajmunda Barańskiego (1894–1971), ministra zdrowia i opieki społecznej 1956–1961.

¹⁹ Stefan Kuć (1901–1966), kapłan archidiecezji warszawskiej, proboszcz parafii pw. św. Augustyna w Warszawie 1952–1966, dziekan dekanatu Warszawa-Stare Miasto, od 1957 referent WSZ. Święcenia 1927.

²⁰ Zachodnia Agencja Prasowa – agencja informacyjno-publicystyczna założona w 1940 w Warszawie w warunkach konspiracyjnych, wznowiona w 1945 w Poznaniu. Podejmowała problematykę Ziem Zachodnich i Północnych, w 1967 włączona została do Polskiej Agencji Interpress.

Janina **Grudzińska**²¹ z KUL, pracownica biblioteki. Drobiazgi, drobiazgi – rabunek czasu.

Roman **Kozłowski** z małżonką, członkowie organizacji polskich z Detroit, prosi o błogosławieństwo.

Matka komisarka gen[eralna] s[ió]s[tr] **felicjanek** z Krakowa omawia sprawy zgromadzenia. Prowincjalna warszawska m. Kalasancja²² pomija wizytatorkę gen[eralną] i zwraca się wprost do Rzymu. Wychodzą stąd szkody dla zgromadzenia. Trzeba uporządkować sprawy prowincji lwowskiej, rozproszonej po całej Polsce.

Ks[iądz] dr Cz[esław] **Kulikowski**²³ po powrocie z Rzymu, pracuje w Białymstoku.

Ks[iądz] Leon **Kantorski**²⁴ udziela informacji o pracach Instytutu P[a] na Łazienkowskiej, powstającego w kontakcie z W[ydziału] N[auki] K[atolickiej] Kurii M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Otrzymuje pomoc finansową.

Ks[iądz] prof. **Jakubiec** przyjmuje nominację na arch[idiecezjalnego] wizytatora zakonów.

Po obiedzie pracowałem nad referatem na zebranie inżynierów architektów.

17.15. **Na referat przyszło przeszło 150 architektów**, wśród nich był prof. Mączyński, arch[itekt] Jackiewicz²⁵, p. Trzcńska-Kamińska, M[ichał] Glinka²⁶, Sołtan²⁷, p. Marzyński i w[ielu] i[nnych]. Było też kilku księży. Referat był na temat: „**Postulaty duszpasterskie w budownictwie kościelnym**”. Przewodniczył bp Majewski, który zagaił długim wywodem. Referat trwał do godz. 19.00. Do głosu zgłosiła się p. Trzcńska-Kamińska, która wypowiedziała koreferat nt. „Tylko wierzący może być dobrym budowniczym świątyń katolickich”. Moim wywodom dodała ostre kontur[ów]. Zapowiedziana dyskusja została w ten sposób położona. Ktoś oświadczył, że nie przyszliśmy tu dyskutować, ale wysłuchać postulatów Kościoła dla budownictwa sakralnego. Wobec czego zebranie rozwiązano o godz. 19.15.

20.00. Przybył ks. Jan **Zieja**, z którym omawiałem sprawę repatriantów.

²¹ Janina Grudzińska (ur. 1927), pracownica Biblioteki KUL.

^a *W rękopisie pozostawiono niezapisane miejsce.*

²² Maria Kalasancja Fuja CSSF (1899–1971), przełożona prowincji warszawskiej Zgromadzenia Sióstr św. Feliksa z Kantalicio 1952–1958. W zgromadzeniu od 1915. W 1929 doktorat z botaniki. W 1940 wybrana na radną prowincjonalną warszawskiej prowincji zgromadzenia. W latach 1958–1965 przebywała w Rzymie.

²³ Czesław Kulikowski (1907–1996), kapłan archidiecezji wileńskiej. Święcenia 1933. W okresie II wojny światowej kapłan 2. Korpusu Polskiego. Po zakończeniu wojny student w Rzymie. W latach 1953–1957 w USA. W 1957 wrócił do Białegostoku; następnie pracował w Olsztynie jako kanclerz kurii biskupiej.

²⁴ Leon Kantorski (1918–2010), wikariusz w parafii pw. Matki Bożej Częstochowskiej na Powiślu, duszpasterz w kościele pw. św. Anny w Warszawie od 1947. Święcenia 1947. Proboszcz parafii w Podkowie Leśnej 1964–1991.

²⁵ Witold Jackiewicz (1932–2018), architekt. Absolwent Politechniki Śląskiej 1954 i Politechniki Warszawskiej 1956. Profesura 1978. Kierownik Katedry Projektowania Architektonicznego i Sztuk Pięknych na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej. Specjalizował się w architekturze środowiskowej oraz obiektach użyteczności publicznej.

²⁶ Michał Glinka (1922–1990), drużynowy 23. Warszawskiej Drużyny Harcerskiej im. Bolesława Chrobrego (tzw. Pomarańczarni), żołnierz Szarych Szeregów i AK (batalion „Zośka”) pseud. „Michał”, więzień komunistyczny, wyemigrował do Szwecji, gdzie zmarł.

²⁷ Jerzy Sołtan (1913–2005), architekt i teoretyk architektury, pracownik Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie 1954–1967, w Zakładach Artystyczno-Badawczych; następnie w USA, profesor Harvard University, w latach 1967–1974 dziekan tamtejszego Wydziału Architektury, współpracownik Le Corbusiera.

9 listopada 1957, sobota**Warszawa – Lublin**

7.30. Po Mszy św. m. **Edyta**, elżbietanka, informuje o swej podróży do Rzymu. Otrzymała już paszport. Zabiega o nabycie odpowiedniego obiektu dla siostr w pobliżu szpitala.

10.00. **Sesja Kurii** Metrop[olitalnej] Warsz[awskiej]. Głównie sprawy personalne.

14.00. Wyjazd do **Lublina** na posiedzenie komisji biskupiej KUL i na inaugurację. Jesteśmy z ks. prał. Borowcem na miejscu na godz. 16.15. Komisja już obradowała. Byli obecni: b[isku]p lubelski, bp Kowalski, bp Jop, bp Wilczyński, rektor KUL. Obrady trwały do godz. 19.30. Stan finansowy stwierdzony dość pomyślny. Pierwszy raz stwierdziliśmy nadwyżki w budżecie, a nadto wzrost TP KUL, którego liczebność wzrosła w ciągu roku z 50 do 70 tysięcy. Stan personalny pracowników naukowych niezależnych też wzrósł poważnie.

19.30. Na KUL po wieczery^a grupa inżynierów z arch[itektem] Pieńkowskim z W[arsza]wy informowała o planach rozbudowy KUL, gmachu frontowego i sali aktowej. Koszta oblicza się na 25 milionów [zł] przy gospodarczym systemie budowania, przy zwykłym – 40 milionów [zł].

10 listopada 1957, niedziela**Lublin**

7.30. Msza św. w kaplicy domowej.

9.00. W kościele akademickim przy KUL Mszę św. odprawił bp Kałwa; po Mszy św. wygłosiłem kazanie nt. „Oddajcie, co j[est] cesarskie, co jest Boskie”²⁸. Charakteryzowałem wychowanie katolickie, odsłaniając drugą stronę medalu: niech cesarz też odda obywatelom, co im się należy.

Po kazaniu odwiedziliśmy konwikt teologiczny, gdzie młodzież duchowna otrzymała wskazania dla swej pracy. Przeszliśmy do rektora, gdzie zebrał się Senat akad[emicki], z którym udaliśmy się do sali aktowej. Panuje tu wszędzie większy niż dawniej porządek. W kościele akad[emickim] znać ład, podobnie na korytarzach i podczas aktu inauguracyjnego. Ks[iądz] rektor zdał sprawozdanie, uzupełniał ks. Rybczyk danymi statystycznymi. Po występach chóru akad[emickiego] pod batutą dyr. Ochalskiego²⁹ przemawiałem do młodzieży na temat poprawiania wad charakteru narodowego w wychowaniu.

W drodze powrotnej zwiedziliśmy wystawę młodej grafiki grupy warszawskiej. Przy obiedzie miałem po lewej stronie dyrektora dep[artamentu] Min[isterstwa] Sz[kolnictwa] W[yższego], dr Pełcenkę, która jest delegatką M[inisterstwa] Sz[kolnictwa] W[yższego]

^a W rękopisie: po wieczory.

²⁸ Por. Mt 22,21.

²⁹ Marian Ochalski (1911–1995), muzyk, pedagog, profesor muzykologii, dyrygent Chóru Akademickiego KUL 1955–1966, wykładowca Instytutu Muzykologii Kościelnej KUL 1956–1992.

na inaugurację. Ks[iądz] rektor dziękował jej za szczerość, jaka stała się właściwością prac w M[inisterstwie] Sz[kolnictwa] W[yższego]; wyrazem tej szczerości było oświadczenie dyr. Leszczyńskiego: wszystko zrobię, aby na KUL nie reaktywowano Wydziału Prawa i Nauk Społ[ecznie]-Ek[onomicznych]. Usłyszał słowa ks[iędza] rektora: wszystko zrobię, aby na KUL przywrócono Wydział Pr[awa] i Nauk Społ[ecznie]-Ekon[omicznych]. Za tę szczerość warto dziękować. Pani dyrektor uważała, że jest to gorzkie podziękowanie. Niemniej jednak po moim przemówieniu do Senatu i ona zabrała głos, podkreślając szczególną atmosferę, jaka panuje tu na KUL, zwłaszcza w stosunku młodzieży do profesorów i odwrotnie. Przypisuje to temu, że środowisko niewielkie, 1300 studentów ma wyższość nad uniwersytetami-fabrykami, gdyż zbliża młodzież do wychowawców, na czym niewątpliwie zyskuje. W każdym razie pierwszy raz oficjalny przedstawiciel M[inisterstwa] Sz[kolnictwa] W[yższego] przemawia na KUL.

Po obiedzie zebrała się na korytarzu przy rektoracie młodzież z ośmiu uniwersytetów, która przyjechała tutaj jako delegacja na inaugurację. Udzieliłem im błogosławieństwa.

Po obiedzie wróciliśmy do domu biskupiego na chwilę spoczynku.

17.00. Raut na KUL w mieszkaniu ks[iędza] rektora. Zebrali się starzy znajomi, profesorowie i dawni towarzysze prac oraz wiele młodzieży akademickiej, wśród której były delegacje młodzieżowe z 8 uniwersytetów polskich. W miłej atmosferze przesuwali się postacie wypracowanych KUL-owców. Po stalinowskim pogromie odnaleźli się znów najbardziej czołowi ludzie, jak ks. prof. Pastuszka³⁰, ks. Słomkowski, prof. Strzeszewski, prof. Papierkowski³¹, ks. Styś³², ks. Waczyński. Pokazał się też i ks. Petrani³³, który już zdążył być za granicą i wrócić. Należy on na KUL do „tajemniczych braci” typu ks. Kellera i ks. Żywczyńskiego³⁴.

Załatwiłem mnóstwo spraw, a m.i[n]. sprawę **Instytutu Geografii Kościelnej**³⁵ pod kierunkiem dr. Kłoczowskiego³⁶. Pracuje on już kilka lat, utrzymywany przez Sekretariat

³⁰ Józef Pastuszka (1897–1989), kapłan diecezji sandomierskiej, filozof, profesor psychologii. Święcenia 1919. Doktoraty w 1920 i 1925, habilitacja w 1930. W latach 1938–1947 dziekan Wydziału Filozofii KUL. Specjalizował się w psychologii religii i historii psychologii.

³¹ Zdzisław Jan Papierkowski (1903–1980), profesor prawa, karnista. Doktorat 1927, od 1933 docent, profesor zwyczajny 1946. Jako wykładowca kierował Katedrą i Zakładem Prawa Karnego Materialnego i Procesowego na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych na KUL. Pełnił również funkcję prorektora KUL.

³² Stanisław Styś SJ (1896–1959), kapłan zakonny, biblista. W Towarzystwie Jezusowym od 1910; święcenia 1923. Rektor Kolegium Jezuickiego w Lublinie 1935–1938. Wykładowca Pisma Świętego i języków wschodnich na KUL 1944–1952 i 1956–1959, wykładowca na Wydziale Teologicznym Bobolanum w Warszawie 1952–1956.

³³ Aleksy Petrani (1900–1977), kapłan diecezji pińskiej, teolog, profesor prawa kanonicznego. Doktorat 1926, habilitacja 1945, profesor zwyczajny 1966. W latach 1935–1939 rektor WSD w Pińsku. Od 1945 pracownik naukowy KUL. W latach 1963–1970 kierownik Katedry Prawa Rzymskiego KUL.

³⁴ Mieczysław Żywczyński (1901–1978), kapłan diecezji płockiej, historyk Kościoła, wykładowca na KUL od 1946. Doktorat 1933, habilitacja 1945, profesor zwyczajny w 1966. Jeden ze współorganizatorów Instytutu Historii Kościoła KUL. Specjalizował się w historii XIX w. Związany z księżmi-patriotami oraz Stowarzyszeniem PAX.

³⁵ Chodzi o Instytut Geografii Historycznej Kościoła w Polsce.

³⁶ Jerzy Kłoczowski (1924–2017), historyk chrześcijaństwa i Kościoła, twórca i kierownik Instytutu Geografii Historycznej Kościoła w Polsce na KUL od 1957. Podczas II wojny światowej powstaniec warszawski. Doktorat 1950,

P[rymasa] P[olski]. By przyspieszyć jego prace, trzeba powiększyć liczbę pracowników naukowych do liczby 8, a sumę zapomogową – do 13 tysięcy [zł] miesięcznie. Pozytywną wartością będzie też dr Kukułowicz³⁷, który wraz z żoną, doktorem pedagogii, przychodzi do Lublina.

Młodzież zgłasza mnóstwo inicjatyw. Jakiś starszy pan koniecznie chce, by prymas zorganizował „dom więźnia politycznego”. Słowem – obfitość. Raut opuszczamy przed godziną 19.00.

W czasie wieczery w domu biskupa lubelskiego jest jeszcze b[isku]p chełmiński³⁸; prowadzimy długą rozmowę na ogólne tematy kościelne.

Przed snem kończę jeszcze list do wiernych na Boże Narodzenie.

11 listopada 1957, poniedziałek

Lublin – Warszawa

8.15. Po drodze wstępuję do Konstantynowa pod Lublinem, by zwiedzić **domy akademickie** KUL. Zaczął je budować ks. rektor **Iwanicki**, a nadbudował ks. rektor **Rechowicz**. Dziś stoją dwa trzypiętrowe domy, w których mieszka około 300 akademikzek. Zarząd prowadzą urszulanki szare. Przychodzi tu często o. **Tomasz Rostworowski**, obecny duszpasterz akademicki dla KUL i UMCS. Dziewczęta urządziły małą akademię pod gołym i chłodnym niebem. Po czym w kaplicy przemawiałem do nich o „samowychowaniu w ładzie”. W domu jest czysto. Jedna przez drugą zapraszały, by pokazać, że w pokojach jest czysto, chociaż ciasno. Ale wygląd młodzieży skromny i biedny. Wiele twarzy bladych, ubranie zaledwie wystarczające. W świetlicy pozwolono sobie na śpiewy, pełne humoru i miejscowego folkloru. Hymn domowy buńczucznie zapowiadał: „Nie damy się świętym rytom, ani urszulankom, ani jezuitom”. O[jciec] Tomasz bardzo był z tego zadowolony. Upłynęła nam tu godzina czasu. O godz. 9.15 w dalszą drogę do Warszawy. Stajemy na miejscu o godz. 11.30.

Pracuję do obiadu nad papierami na biurku.

Po obiedzie oglądamy **budowanie** z ks. prał. **Ugniewskim**, który już wchodzi w zadania przewodniczącego komitetu wyk[onawczego] budowy sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego] na Bielanych. Zgłasza projekt umowy dla prof. **Marzyńskiego**, który ma prowadzić budowę, i dla p. **Chrzanowskiego** jako przedsiębiorcy budowlanego. Mam swoje zastrzeżenia przeciwko tym panom, skądinąd wartościowym, ale kosztownym. Proszę, by sprawę przedyskutowano na posiedzeniu zarządu. Oglądamy pracę w dziedzińcu. Ks[iądz] **Borowiec** rozpoczął d[alszy] c[iąg] **budowy parkanu** po linii

docent 1956, profesor zwyczajny 1974. W latach 1968–1974 dziekan Wydziału Nauk Humanistycznych KUL. W latach 2002–2013 dyrektor Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej.

³⁷ Romuald Kukułowicz (1921–2008), ekonomista, socjolog, pracownik naukowy KUL, polityk. Od końca lat 40. współpracownik i doradca prymasa Wyszyńskiego. W latach 1980–1981 doradca NSZZ „Solidarność”, a następnie członek Zarządu Regionu Mazowsze Solidarności.

³⁸ Chodzi o bp. Kazimierza Józefa Kowalskiego.

ulicy, która ma bieć od Miodowej do WZ po linii posesji ambasady belgijskiej i domu arcybiskupiego.

19.30. W kościele **św. Anny** jest **nawiedzenie** obrazu M[atki] Bożej Jasnogórskiej. Wygłaszam kazanie w czasie Mszy św. W ławkach nie brak „sześćdziesięcioletnich” studentek, które pewno nie opuściły żadnego kościoła, zajmując miejsce parafianom. Wracam do domu na 21.30.

Przyjechał ks. kan. **Czerniak** z Gniezna.

12 listopada 1957, wtorek

Warszawa – Bydgoszcz

7.30. Na Mszy św. p. F. **Urbanicka**³⁹, siostra **loretanka**, i M[irosława] Hankiewicz z M[arią] Okońską. Omawiamy sprawę nabycia domu dla zespołu na Grochowie.

9.00. Ks[iądz] kan. **Kliszko** informuje o rozwoju prac duszp[asterstwa] dobroczynnego. Zgadzam się na przyjęcie mgr Heleny Kąkol do pracy stałej jako kierowniczki biura d[uszpasterstwa] d[obroczynnego] w Romie. Prowadzić też będzie aptekę d[uszpasterstwa] d[obroczynnego]. Rozpoczyna pracę pierwsza przychodnia parafialna w domu par[afialnym] bp. **Choromańskiego**. Praca d[uszpasterstwa] d[obroczynnego] powoli się rozkręca, przyjmując nowe, bardziej kościelne formy.

10.30. Wyjazd do **Bydgoszczy** z ks. kan. Czerniakiem przez Lipno, Toruń. Droga dobra, jest sucho i chłodno. Wypoczywamy w lesie pod Lipnem. Biedni ludzie ciągną na wózkach torf na zimę z pobliskiej łąki. Nasz wóz stojący w piasku bocznej leśnej drogi przeszkadza utrudzonym konikom.

Na godz. 15.00 stajemy przed domem ks[ięży] misjonarzy na Bielawkach.

17.00. Na Czyżkówku, w par[afii] św. Antoniego konsekruję dwa dzwony – św. Wojciech i św. Antoni – ufundowane przez parafian. Od czasu mego pobytu tutaj w czasie wizytacji kanonicznej wiele się zmieniło na korzyść. Ks[iądz] **Spychalski**, dawny kapelan emigracji polskiej we Francji, nieco patriotyzujący w okresie stalinizmu, dziś stara się bardzo o okazanie swej lojalności. Pracuje dobrze nad wyposażeniem wnętrza kościelnego; znalazło się tu wiele dobrych rzeźb, np. święcony dziś posąg św. Józefa. Nieco gorzej wygląda bokserski św. Antoni w ołtarzu głównym. Konsekracja dzwonów odbyła się na dworze, na podium dobrze oświetlonym. Przeszkadzał nieco chłodny wiatr, ale ludzie trwali spokojnie. Po uroczystości konsekracji, która była objaśniana ludności przez jednego z kapłanów, wygłosiłem w kościele dłuższe kazanie, w którym rozprawiałem się z tezami wojującego ateizmu, pomijając milczeniem niedzielny I zjazd ateistów. Zwią ich tutaj „OSA” (Ogólnopolskie Stowarzyszenie Ateistów). Wieczerna na plebanii przy długiej rozmowie o sytuacji Kościoła trwała do godz. 21.30.

³⁹ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

13 listopada 1957, środa^a

Bydgoszcz – Gniezno

7.00. Msza św. w k[ościel]e św. Wincentego na Bielawkach. Zebrało się dużo małych dzieci i rodziców; dla uczczenia św. Stanisława K[ostki] przystępują do Stołu Pańskiego. Ten drobiazg jest bardzo skupiony, cichy [b]; przystępuje do Stołu Pańskiego z wiarą i zrozumieniem. Do małych dzieci wygłaszam krótkie przemówienie o św. Stanisławie, o jego czci do M[atki] Bożej, o pragnieniu Chrystusa, o czystości słowa i myśli, o męstwie.

9.00. Przychodzą ks[ię]ża] dziekani **Konopczyński** i **Skonieczny**⁴⁰. Ustalamy porządek dnia dla konferencji dwóch dekanatów bydgoskich. Pokazuje się **Bohdan Skapski**, który wraca do Warszawy z kuracji. Radzę, by pozostał jeszcze w B[ydgoszczy], zabiorę go do Gniezna, gdzie sobie nieco porozmawiamy.

10.00. **Konferencja dekanalna** w kaplicy Matki Bożej przy k[ościel]e św. Wincentego. Po zagajeniu i ustaleniu porządku dziennego wygłoszono trzy odczyty: ks. Kaczmarek⁴¹ – „Wierność Ewangelii w programie I roku Wielkiej Nowenny”; ks. szamb[elan] Rynkiewicz – „Sekciarstwo na terenie Bydgoszczy”; ks. Pomin⁴² – „Alkoholizm jako zagadnienie duszpasterskie”. Oceniając I zjazd ateistów w Bydg[oszczy], zgodzono się na to, że nowa inicjatywa ma charakter polityczny, a nie religijny. Sama obecność działaczy partyjnych, ułatwienia czynione – wszystko to wskazuje, że ateizm jest nowym środkiem walki z Kościołem. Dłuższa dyskusja dotyczyła punktu programu – wierność Ewangelii. Rozbija się wciąż o brak tekstów Ewangelii.

Po referacie ks. Pomina dłuższa dyskusja szukała środków. Bractwa nie da się wznowić, bo rząd boi się o budżet. „Trzeba pić, by nie załamał się budżet”. Radzimy popierać inicjatywę katowicką, maryjny ruch trzeźwości.

Ks[iądz] **kan. Czerniak** informuje o najważniejszych sprawach duszpasterskich okresu wcielenia.

Konferencja kończy się moim przemówieniem nt. obecnej sytuacji Kościoła w Polsce.

Obiad wspólny u ks[ię]ży] misjonarzy. Zmiana proboszcza na Bielawkach jest korzystna.

15.00. Naradzam się z ks[ię]żmi] dziekanami nad sprawą nowych parafii w B[ydgoszczy].

^a W rękopisie błędnie: wtorek.

^b W rękopisie powtórzone słowo: skupiony.

⁴⁰ Mieczysław Skonieczny (1882–1969), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii pw. Świętej Trójcy w Bydgoszczy 1925–1968, dziekan dekanatu Bydgoszcz II. Świecenia 1908. Kapelan powstania wielkopolskiego.

⁴¹ W tym czasie w archidiecezji gnieźnieńskiej posługiwało dwóch księży diecezjalnych o tym nazwisku: Kazimierz Kaczmarek (1922–2003), od 1952 wikary w parafii pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Bydgoszczy, oraz Zygmunt Kaczmarek (1907–1978), od 1947 proboszcz parafii pw. św. Jana Nepomucena w Sipiorach.

⁴² Tadeusz Pomin (1920–1985), kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Bydgoszczy 1957–1971. Świecenia 1948. W latach 1971–1985 proboszcz parafii pw. św. Michała Archaniola w Gnieźnie.

Zdecydowanie przeciwny jest im p. **Markun**⁴³, dyrektor w[ydziału] u[rzędu] wyzn[aniowego] w Bydgoszczy. Zgłasza się inżynier K.⁴⁴ z **Osiedla Leśnego**, które dziś liczy 12 tys. i jest bez kościoła. Pragnie zyskać poparcie dla wyznaczenia placu pod kościół przez DBOR⁴⁵. Jestem zdania, że trzeba zaczynać inaczej, od wyszukania pomieszczenia na kaplicę i osadzenia tam księdza. Zadaniem jego będzie naprzód zorganizowanie nabożeństw. Ludzie powoli się skupią i wtedy łatwiej będzie występować o plac pod budowę kościoła. Sprawę tę kładę na serce ks[ięży] dziekanów. Podobnie należy zaczynać na **Jaksicach**.

17.00. Nabożeństwo dla **młodzieży szkół licealnych** w kościele ks[ięży] jezuitów. Zebrało się 5 tysięcy młodzieży; męska zajmuje kościół na dole, żeńska – na balkonach. Ks[iądz] Zientarski Roman prowadzi tu rekolekcje przed św. Stanisławem K[ostką]. Jest w tej chwili na ambonie jako przewodnik liturgiczny. Młodzież odśpiewuje odpowiedzi mszalne celebransowi. Wygłaszam kazanie nt. „Święci a życie codzienne”. Charakteryzuję ich znaczenie dla świata na tle kazania Chrystusa z Góry Błogosławieństw.

Ogromnie trudno jest wydobyć się z kościoła. Młodzież otoczyła nasze auto. Pomimo prośby zaczyna auto podnosić. Proszę o litość dla resorów wozu. Wolno, wolno wydobywamy się na miejsce luźne. Kluczemy ciemnymi ulicami, by dobić do domu ks[ięży] jezuitów. Wszyscy księża są upojeni postawą młodzieży. Chłopcy, których p. Maciejak prosił o zrobienie drogi, mówili, że chcą zaśpiewać *Sto lat*.

Po wieczery w domu ks[ięży] jezuitów wracamy do Gniezna, z B[ohdanem] **Skąpskim** i ks. **Czerniakiem**. Stajemy przed domem o godz. 21.15.

14 listopada 1957, czwartek

Gniezno

8.30. Rozmowa z B[ohdanem] **Skąpskim** przy śniadaniu. Ma wiele projektów, które narzuca, jest uparty w stawianiu spraw.

B[isku]p **Bernacki** referuje sprawy diecezjalne. Proszę, by zwołał **kapitułę** na następny przyjazd oraz by sesje tak zwoływał, bym mógł czasami być na nich. Postanawiam powołać komisję do obejrzenia relikwii błog[osławionej] Jolanty.

Ks[iądz] **Czerniak** otrzymuje zlecenia dotyczące Wydziału Duszp[asterstwa] i „Wiadomości Arch[idiecezji] Gn[ięźnieńskiej]”.

Ks[iądz] **Kijewski** z Kruszwicy informuje o postępie prac reromanizacji kolegiaty kruszwickiej.

⁴³ Alfons Markun (1906–?), urzędnik aparatu wyznaniowego, kierownik WdsW PWRN w Bydgoszczy 1954–1972. W latach 1930–1950 nauczyciel i kierownik szkół powszechnych. W latach 1943–1944 więziony przez Niemców. Od 1945 w Bydgoszczy. W latach 1952–1954 sekretarz/kierownik OKK ZBoWiD w Bydgoszczy.

⁴⁴ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁴⁵ Chodzi o Dyрекję Budowy Osiedli Robotniczych – przedsiębiorstwo państwowe powołane do realizacji polityki urbanizacyjnej oraz obsługi inwestycji budowlanych. Działo do początku lat 90.

Ks[iądz] **Poletek**^{a46}, pracujący na ter[enie] Opola, wezwany przez b[isku]pa kieleckiego do powrotu do rodzinnej diecezji, prosi o radę. Z uwagi na ciężkie położenie bp. K[aczmarski] – radzę wracać.

Ks[iądz] **Raiter** informuje o pracach W[ydziału] N[auki] Ch[rześcijańskiej] w K[urii] M[etropolitalnej] Gn[ieźnińskiej]. Dla instruktorki p. B. Wróbel⁴⁷ należy stworzyć etat przy W[ydziale] N[auki] Ch[rześcijańskiej].

12.30. Odwiedzam **zjazd diecezjalny organistów** w seminarium arcybiskupim. Na sali gromada młodych jeszcze ludzi, niedostatecznie ubranych, cichych, potulnych, w liczbie do 250. Wygłoszono im referat na tle enc[ykliki] Piusa XII *Musicae Sacrae*⁴⁸. Przemawiałem o diecezjalnym programie śpiewu. Ogłosiłem dwie nagrody konkursowe: jedna 20 tysięcy zł dla najlepszego chóru w archidiecezji. A druga – 5 tysięcy zł dla najlepszego organisty w dekanacie. Idzie oczywiście nie o pieniądze, ale o sprawność muzyczną i śpiewaczą.

13.30. Przyjechał bp **Korszyński** ze swoim kapłanem, ks. Antonim, szoferem, a zarazem studentem KUL; by przywieźć biskupa z Wł[ocławka] do Gn[ieźna], ks. Antoni musi oderwać się od książek i przyjechać do Wł[ocławka]. Są to istne dziwy. B[isku]p Korszyński ma zazwyczaj drobne i bardzo osobiste sprawy. W granicach zaufania omawia szereg spraw dotyczących bp. Pawłowskiego. Przyjmuję te „relacje” milczeniem; nie mam zamiaru nadawać im biegu, gdyż nie chcę być sędzią biskupów. Zresztą „relacje” te są zabarwione mocno uczuciowością. B[isku]p K[orszyński] wybiera się warszawą do Lourdes. Bardzo odradzam. Lepiej jechać koleją. Ale czy jechać? Sytuacja Kościoła w P[olsce] nie jest taka, byśmy mieli robić za granicą wrażenie normalności. Wyjazdy konieczne, jak bp. Pękał do USA lub mój do Rzymu, są dobrze zrozumiane przez świat. Ale rozjeżdżanie się biskupów po świecie może być szkodliwe dla oceny położenia Kościoła w P[olsce].

B[isku]p K[orszyński] bardzo wpływa na to, by zarządzić wizytację ap[ostolską] w seminarium duch[ownym] we Włocławku. Jestem zdania, że można by łatwiej urządzić wizytację ap[ostolską] we wszystkich seminariach niż w jednym. Byłoby to dyskryminacją ordynariusza. Trzeba w inny sposób działać na poprawę stosunków w uczelni. Zresztą nie idzie o to, co jest w uczelni. Tu się kryje jakaś forma oporu przeciwko biskupowi. Ma on swoje wady „profesorskie”, ale jest przecież dobrym kapłanem, mężem Kościoła i na dyskryminację nie zasłużył. B[isku]p K[orszyński] odjeżdża do Poznania o godz. 16.30.

^a W rękopisie: Rolettek.

⁴⁶ Stanisław Poletek (1917–1988), kapłan diecezji kieleckiej. Święcenia 1946. W 1948 aresztowany za współpracę z podziemiem. Uciekł z aresztu i się ukrywał. W 1950 ponownie aresztowany i skazany. Po zakończeniu odbywania kary duszpasterz w diecezji opolskiej, następnie kieleckiej. W latach 1960–1988 proboszcz w parafii w Skale k. Krakowa.

⁴⁷ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁴⁸ Encyklika Piusa XII *Musicae sacrae* [disciplina] – encyklika o muzyce kościelnej z 25 XII 1955.

18.00. W kościele **garnizonowym młodzież liceów** gnieźnieńskich czci św. Stanisława, swego patrona. Wypełniła świątynię po brzegi. Jest jej do 3 tysięcy. Śpiewa pod batutą ks. Zientarskiego juniora. Głoszę kazanie zespalające naukę Chrystusa z góry błogosławieństw z realizacją życiową św. Stanisława. Wykazuję znaczenie nauki Kościoła dla życia społecznego i publicznego. Zachowanie się młodzieży jest niezwykle godne. Jest spokojna, skupiona, przystępuje tłumnie do Komunii św. Jakże jej nie kochać?

Wracamy na godz. 20.00 do domu. Zostają ks. kanonicy Raiter i Czerniak. Przekazuję ks. R[aiterowi] pięć mszałów dla bazyliki prymasowskiej.

15 listopada 1957, piątek Gniezno – Warszawa

9.00. Ks[iaźdz] **Posadzy**, generał chrystusowców. Otrzymał paszporty dla trzech księży do Brazylii. Ostrzegam, by zgrom[adzenie] nie odchyliło się od swej drogi – pracy wśród polskiego wychodźstwa. Jest skłonność pchnięcia Polaków do pracy diecezjalnej wśród Brazylijczyków. Pewne koła w Rzymie z kard. Pizzardem wypychają księży polskich do tej pracy. Trzeba pamiętać o założeniach kard. Hlonda, który tworzył zgrom[adzenie] dla Polaków. Jest możliwość stworzenia placówki chrystusowców w Szwecji. We Francji choruje ks. Kwaśny; byłoby rzeczą pożądaną, by chrystusowcy objęli Misję Polską we Francji.

Anna **Łubieńska**⁴⁹ w sprawie fundacji jen[erałowej] Zamoyskiej w Kuźnicach. Jest zdania, że należy wznowić dzieło jen[erałowej] Zamoyskiej⁵⁰, które ma być „szkołą życia chrześcijańskiego”, a nie tylko szkołą gospodarstwa domowego⁵¹. Jest kilka osób, które mogłyby się zająć odbudową zakładu: p. Teresa Czartoryska⁵², p. Świnarska⁵³ i Teresa Morek⁵⁴. Moim zdaniem należy naprzód skupić dawne wychowanki dzieła. Może to robić tylko ksiądz krajowy. Nikt z zagranicy nie zdoła tu nic zrobić.

B[isku]p **Bernacki** wnosi do podpisu podanie o remont domu św. Jana w Gnieźnie.

Ks[iaźdz] **Wolanin**⁵⁵ z **Piask** wnosi sprawę pogłosek, które mają go krzywdzić w opinii społecznej.

⁴⁹ Anna Łubieńska (1887–1960), arystokratka, działaczka społeczna i oświatowa. Pozostawiła wspomnienia z plebiscytu na Warmii w 1920.

⁵⁰ Jadwiga Zamoyska z Działyńskich (1831–1923), arystokratka, żona gen. Władysława Zamoyskiego, polityka związana z Hotelem Lambert; założycielka Szkoły Domowej Pracy Kobiet. Obecnie trwa jej proces beatyfikacyjny.

⁵¹ Szkoła Domowej Pracy Kobiet Jadwigi Zamoyskiej – pierwsza tego typu szkoła na ziemiach polskich, założona w 1882, działała do 1949. Jej hasłem było: „Służyć Bogu – służąc Ojczyźnie, służyć Ojczyźnie – służąc Bogu”. Początkowo istniała w Kórniku, następnie usunięta w wyniku działań administracji niemieckiej, przeniosła się ostatecznie do Kuźnic.

⁵² Być może chodzi o Teresę Marię Czartoryską (1923–1981), konserwatorkę sztuki, rzeźbiarkę.

⁵³ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁵⁴ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁵⁵ Błażej Wolanin (1907–1975), kapłan diecezji łuckiej, a następnie archidiecezji gnieźnieńskiej, proboszcz parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Piaskach 1950–1958. Święcenia 1933. W latach 1961–1975 proboszcz parafii pw. Matki Bożej Różańcowej w Grabowie (administratura apostołska w Olsztynie).

Ks[iądz] rektor **Pacyna** – sprawy sem[inarium] arcyb[isku]piego. Niech się stara o sprowadzenie braci z Puszczykowa⁵⁶ do obsługi furty.

13.00. Obiad z bp. Bernackim i ks. Czerniakiem.

13.30. Wyjazd do W[arsza]wy w towarzystwie ks. kan. Czerniaka i B[ohdana] Skap-skiego. Postój w lesie pod Krośniewicami. Odkryliśmy w czasie spaceru samochód poli-cyjny głęboko ukryty w krzakach, przy którym był jakiś wysoki cywil. W linii leśnej był drugi, ale ten w porę się ukrył. Gdy wróciliśmy do wozu naszego, p. M[aciejak]⁵⁷ mówił, że wóz polic[yjny] wyjechał na szosę, krótko się zatrzymał i pojechał.

18.00. W domu. Obydwa księża zabiegający o paszporty (ks. Kozłowski z Bydg[oszczy]) otrzymali ostatecznie odpowiedź, że ponieważ są „na liście prymasa stypendystów”, paszportu nie otrzymają.

19.00. M[atka] **Edyta i wizytatorka elżbietanek** otrzymały paszporty do Rzymu. Wyjeżdżają w poniedziałek.

16 listopada 1957

[Warszawa]

9.00. Madame **Hemeryck van Arenberg**⁵⁸ z Brukseli przyjechała samolotem z polecenia kard. van Roya z gotowością niesienia pomocy Polsce. Przyjąłem pomoc i prośbę o nad-syłanie lekarstw, brewiarzy, mszałów, ubrań dla dzieci. Zgłasza też 15–20 stypendiów dla księży na Uniw[ersytecie] Łowańskim. Wyjaśniam, że wszystko należy przesyłać do Warszawy na Miodową. Sytuacja jest zmienna i nie wiemy, jak będzie jutro. Ale pracu-jemy – jak dziś.

9.30. Ks[iądz] **Kotowski** informuje, że powiadomiono go, że wstrzymano dawne zasady co do cel od przesyłek dla ubogich. Trzeba wносить podanie o zwolnienie od cel. Nasi zaczynają „zabawę”. Będziemy cierpliwi, niech się bawią, skoro mają czas.

10.00. Sesja **Kurii Metrop[olitalnej] Warsz[awskiej]**. Nie przyszedł ks. Kaulbersz z tytułu swych nowych obowiązków promotora sprawiedliwości. Zajmujemy się głównie sprawami gospodarczymi i zakonnymi. Długa debata nad reorganizacją Rady Prymasow-skiej Odbudowy Kościołów W[arsza]wy. Sesja kończy się o godz. 13.30.

17.00. **Ministranci stolicy** zbierają się w **archikatedrze**. Wypełniają całe prezbite-rium i nawet główną. Nabożeństwo zorganizowano dobrze. Zawodzi śpiew. Celebrans ks. Modzelewski nie liczy się z zasadami recytacji zbiorowej; ciągle jeszcze ciąży nad odprawianiem Mszy św. kapliczkowy indywidualizm. Głoszę kazanie o nadziei Kościoła w ministrantach. Po nabożeństwie dziatwa składa kwiaty.

⁵⁶ Chodzi o Zgromadzenie Braci Serca Jezusowego, założone w 1923 w Puszczykowie k. Poznania przez br. Sta-nisława Andrzeja Kubiaka (1977–1928).

⁵⁷ Chodzi o Stanisława Maciejaka, kierowcę prymasa Wyszyńskiego.

⁵⁸ Hemeryck van Arenberg, najprawdopodobniej członkini rodziny książęcej Arenberg, mającej korzenie nider-landzkie, ale osiadłej w Belgii.

U ks. **Sitkowskiego** zbiera się cały zespół organizacyjny dzisiejszej uroczystości, z ks. kan. Pągowskim na czele. Rozmawiamy do godz. 20.00.

17 listopada 1957, niedziela

Warszawa

Od godz. 6.30 do 9.00 pracuję przy biurku nad zaległą korespondencją.

O godz. 9.00 Msza św. w archikatedrze dla „górali”. Odbywa się zjazd byłych wychowanków gim[nazjum] **Wojciecha Górskiego**, do którego chodziłem przez kilka lat, dopóki wojna nie odcięła mnie od stolicy. Tłum wypełnia katedrę. Bierze udział w zjeździe przeszło 1000 b[yłych] uczniów. Głoszę „koleżeńskie” kazanie, rachunek sumienia z darów otrzymanych.

11.00. **Poświęcenie** prezbiterium w odbudowanym k[ościel]e **św. Barbary** na Koszykach. Kościół ten wysadzony w powietrze przez Niemców w 1945 r., odbudowany przez ks. kan. **Wojewódzkiego**, który z wielką cierpliwością tutaj pracował, cicho, bez rozgłosu, ale umiejętnie i cierpliwie. Dziś dopiął dzieła. Odbudowę prowadził prof. Marzyński. Nawa główna zbyt wąska, zależna od fundamentów pod filary, nawy boczne szerokie. Chór zbyt wysoko. Całość robi dobre wrażenie. Poświęcam prezbiterium. Ks[iądz] prał. Mystkowski odprawia sumę. Głoszę kazanie. Po Mszy św. obiad na plebanii razem z architektem. Wracam do domu na godz. 15.00.

16.00. W **Powsinie** jest bierzmowanie, do tysiąca dzieci i młodzieży. Przed kościołem, na placu wspaniale oświetlonym wita nas procesja. Stary ks[iądz] kanonik ruchliwy i pełen energii. Małe dzieci dają kwiatki i wyciągają buzie, by je całować. Wprowadzam nową metodę regulowania ruchu przy bierzmowaniu. Stoję przy mensie do Komunii św., a za kratkami przesuwają się wężyk z lewej nawy ku prawej. Wybierzmowani gromadzą się w nawie głównej. Panuje porządek, praca idzie sprawnie. Wygłaszam dwie nauki, jedną na powitanie, drugą po bierzmowaniu. Po wieczery, żegnani orkiestrą, wracamy do domu na godz. 20.00.

18 listopada 1957, poniedziałek

Warszawa

9.00. Ks[iądz] **B[ernard]** Niesłony z archikatedry. **Sprawy osobiste. Proszę, by trwał i spokojnie pracował, czuwając, jak ostrożnie chodzić, by słabym zgorszenia nie dawać. Zwłaszcza po wypadku ks. Witeski.**

O[jciec] **Aleksander**⁵⁹, paulin, wniósł o sekularyzację. Oskarża o[jca] generała bardzo mocno. Jestem zdania, że będzie to przegrana ludzi, którzy rozumieją nowe zadania Jasnej Góry. Niech zaciśnie zęby i wytrwa. Proszę o odwiedzenie mnie za dwa tygodnie.

Ks[iądz] **Kitliński** z okazji 25-lecia prosi na obiad w gronie duchowieństwa. Przyjmuję.

⁵⁹ Prawdopodobnie paulin z krakowskiego klasztoru na Skalce.

S[iostra] Maria Helena **Lubieńska** CR⁶⁰ po 2 miesiącach urlopu w Polsce wraca do Rzymu. Bierze list do bp. Pękali w New York i do matki generalnej.

13.15. Obradują księży **kapelani ZHP** pod przewodem ks. kan. Malinowskiego. Wstąpiłem do nich na kilka minut i wskazałem, jaką drogą mają prowadzić swe badania. Po rozeznaniu terenu raczej określać cel pracy i dobierać **realne** środki. Nacisk na środki pracy istotny. Należy wykorzystać ministrantów.

18.00. Ks[iądz] prof. Obertyński referuje sprawę historii Kościoła w Polsce. Widzi trudności. Zawodzą autorzy^a. Chce wycofać się z dzieła. Proponuje ks. Schletza z „Naszej Przyszłości”.

20.00. Wizytatorka gen[eralna] s[ió]s[tr] **elżbietanek** i m. **Edyta** przed wyjazdem do Rzymu proszą o błogosławieństwo.

19 listopada 1957, wtorek

Warszawa

8.30. Matka **Benedykta** z Lasek omawia sprawę pomocy zagran[icy] dla niewidomych. P[an] **Dolański** uzyskał tę pomoc i chce ją otrzymywać przez S[ekretariat] P[rymasa] P[olski]. Wyrażam zgodę, pod warunkiem że będą wyraźne adresy, że to jest dla ociemniałych.

M[irosława] **Hankiewicz** i L[ila] **Wantowska** – zespół „Osemek” zawiązał spółkę celem nabycia domku na rzecz centrali zespołu. Wyrażam zgodę, pod warunkiem że do aktu kupna stanie 8 członkiń zespołu i nabywać będą wspólnie.

O[jciec] **Chudy TJ** prosi o zatwierdzenie statutu biura do^a spraw filmu, telewizji i radia. Wniosę to na konferencję Episkopatu.

W. **Waręska**⁶¹ w sprawie stanu zdrowia ks. Ziei, który znowu się smęci, że nie może być na parafii.

Ks[iądz] prof. Jankowski prosi koniecznie o obejrzenie Szkoły Muzycznej w Aninie.

Ks[iądz] **Chwaluczyk** po operacji udanej chce jechać do Fryburga na studia teologii dogmatycznej.

Ks[iądz] **Dudziński**⁶² z **Jasła** w sprawie rozbudowy kościoła zabytkowego poruszonej przez prof. Tłoczka.

Ks[iądz] **Szostkiewicz** po powrocie z Rzymu do W[arsza]wy jako wikariusz parafii św. Teresy. Projektuje pracę wykładową. Proszę, by naprzód poznał nasze środowisko.

^a W rękopisie: dla.

⁶⁰ Maria Helena Lubieńska CR (1885–1973), arystokratka, siostra zakonna ze Zgromadzenia Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego. W zgromadzeniu od 1924; pierwsze śluby zakonne 1925, profesja wieczysta 1930. Pierwsza placówka na Sewerynowie w Warszawie. W 1926 kierowniczka internatu pw. św. Anny w Warszawie przy ul. Mokotowskiej. Od 1932 przebywała w domu generalnym zgromadzenia w Rzymie. Kolejno przełożona domu generalnego, mistrzyni nowicjatu i radna generalna.

⁶¹ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁶² Stanisław Dudziński (1906–1974), kapłan diecezji przemyskiej, proboszcz kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Jasle (fara, obecnie kolegiata) 1956–1974. Święcenia 1932. W latach 1937–1956 wikariusz w parafii katedralnej w Przemyśle.

Grupa „Więź” – przedstawia swój program wydawniczy dla nowego pisma. (Juliusz Eska⁶³, Tadeusz Mazowiecki, Tadeusz Przeciszewski⁶⁴, Janusz Zabłocki). Oczekują pomocy. Długa wymiana myśli. Każę im kontaktować się z J[erzym] Zawieyskim.

Prof[esor] **Stefan Kuczyński** z Łodzi – na tematy młodzieży. Projektuje stworzenie konfederacji jasnogórskiej dla Polaków za granicą. Każdy miałby ryngraf, odmawiałby o godz. 21.00 *Pod Twoją obronę*, miałby obowiązek popierać sprawy Polski gdziekolwiek żyje, nie tylko dolarami, ale i postawą duchową.

Ks[iądz] **Piasecki**⁶⁵ – sprawy muzyczno-kościelne. Wręczę tekst swego przemówienia do architektów.

Ks[iądz] **Kokociński** omawia sprawę ks. Tabora, który jest eksmitowany z klasztoru, otrzymuje mieszkanie na mieście, nie chce się wynieść. Władze umyślnie chcą przyjąć z pomocą. Ks[iądz] Tabor przysłał już dwa listy do SPP, oskarżając mocno prymasa.

Ks[iądz] dyr. **Penkała** – przedstawia program konferencji dorocznej Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów.

Ks[iądz] St[anisław] **Sprusiński** prosi o nową pomoc na budowę plebanii. Ponieważ już otrzymał wielką pomoc, tym razem musi sobie radzić sam.

14.00. Obiad **jubileuszowy** u ks. prał. Hazego przy k[ościel]e M[atki] Bożej Loretańskiej. Jest kapituła warszawska i prymasowska łowicka. Przemawiają: jubilat, ks. prał. Kuczyński, prymas i inni.

17.00. **Komisja Główna** Episkopatu obraduje w moim mieszkaniu.

Obecni wszyscy prócz bp. Kałwy – chorego. B[iskup] Klepacz spóźnił się trzy kwadransy. Omawiamy porządek dzienny jutrzejszej sesji konferencji plenarnej. Sytuację obecną Kościoła naświetla bp Choromański i prymas. Zastanawiano się długo nad linią postępowania wobec rządu. Uznano, że Episkopat nie będzie występował z inicjatywą rozmowy, ale jeśli rząd wystąpi z inicjatywą – to Episkopat nie usunie się od rozmów.

Rozważano też sprawę „**Augustinum**”, nowego wydawnictwa katolickiego, które jako spółka powstaje w Łodzi. Przeczytałem dokumentację, z której wynika, że powstaje fikcja wydawnicza, przez którą wydawać będzie książki PAX. Uchwalono nie pozwalać na drukowanie w „Augustinum”.

⁶³ Juliusz Eska (1927–1997), dziennikarz, publicysta i działacz katolicki. Podczas II wojny światowej powstaniec warszawski. Współzałożyciel ruchu KIK. Od 1958 zastępca redaktora naczelnego „Więzi”. W 1963 wydał książkę *Kościół otwarty*. Zarejestrowany jako tajny współpracownik UB/SB w latach 1946–1955 oraz ponownie od 1969.

⁶⁴ Tadeusz Przeciszewski (1922–2000), działacz katolicki, ekonomista, profesor. W latach 1946–1948 członek redakcji „Tygodnika Warszawskiego”. Aresztowany w 1948 za działalność konspiracyjną, opuścił więzienie w 1953. Współzałożyciel „Więzi” w 1958. Habilitacja 1963, profesor zwyczajny 1982. Zatrudniony na UMCS na etacie docenta w 1964, zajął się organizacją Zakładu Planowania i Polityki Gospodarczej, którym kierował aż do przejścia na emeryturę w 1992.

⁶⁵ Zbigniew Piasecki (1916–2011), kapłan archidiecezji warszawskiej, muzykolog, doktor teologii. Założyciel, dyrygent i kierownik chóru ATK. Świecenia 1943. Prefekt przy parafii pw. Najświętszego Zbawiciela w Warszawie. Od 1964 duszpasterz akademicki.

Sprawa wyjazdu **biskupów polskich *ad limina apostolorum***⁶⁶. Biskupi mają prawo i obowiązek jechać *ad l[imina] a[postolorum]*. Ale przyjazd biskupów stworzyłby błędne wrażenie o sytuacji Kościoła, która nie jest korzystna. O tym świat nie wie, a rząd wykorzystałby sprawę propagandowo. K[omisja] G[łówna] wypowiedziała się przeciwko podróży w obecnej sytuacji.

Po przerwie na wieczerzę obrady zakończyły się o godz. 21.30.

20 listopada 1957, środa

W[arsza]wa

10.00. **Konferencja plenarna Episkopatu**. Nieobecni: bp Świrski – po operacji, bp Kałwa – chory na gripę, bp Adamski – z powodu wieku. Chorzy są biskupi sufragani: Tomaka⁶⁷, Tomczak⁶⁸, Sonik. Wszystkim przesyłamy pozdrowienia od konferencji plenarnej. Po *iuramentum* uzupełniono listę komisji biskupich. Powołano do życia Komisję do^a spraw Filmu, Telewizji i Radia pod przewodnictwem bp. Bednorza, przy współpracy ks. Chudego TJ i ks. Czeczota, marianina.

B[isku]p Z[ygmunt] Ch[oromański] referował rozmowy na terenie K[omisji] W[spólnej] i z min. **Sztachelskim**. Uzupełniał bp Klepacz. Są nowe tendencje. Sprawy nie dzieją się tylko w skali polskiej, ale w skali państw socjalistycznych. ZSRR dąży do zacieśnienia dyktatury, stalinizmu. N[ikita] Chr[uszczow] opanował sytuację, jest jednak odosobniony, choć ma wojsko i policję. Wypuszczanie sputników wywarło wielki wpływ. Przestano nie doceniać przeciwnika. ZSRR ma trudności jedynie z Polską. Chce je zredukować. Dotąd siedzą w ZSRR i Gomułka, i premier. Muszą być narady dalekosiężne. Mao Tse-tung poczuł się bliżej ZSRR. Wzmocniło się nasilenie antyreligijne w ZSRR. Uważano u nas, że koncesje nadane K[ościółowi] w Polsce nie będą miały dużego rezonansu w PZPR i w ZSRR. Dziś się to neutralizuje. Stąd sztuczny impas. Zarzuty są drobne, ale jako pretekst – mocno akcentowane. Nasilenie kierunku antyreligijnego widać dobrze. **Ateiści** mają zatwierdzone stowarzyszenia, prasę, zezwolenie na kółka ateistyczne w szkołach. Wzmogła się akcja świadków Jehowy. Sprawa **Bolesławca** jest próbą, czy się uda. Szkoły świeckie są odpowiedzią na religię w szkołach. Będą się starali wycofać z tego. **Kotarbiński** podkreśla, że ze społeczeństwem fideistycznym nie trzeba się liczyć. Komuniści zapowiadają szerzenie indyferentyzmu – rozpijanie społeczeństwa, pornografia, zajmowanie społeczeństwu czasu, naciski administracyjne. Naciski na urzędników, by wycofywali dzieci z religii. Pierwszy raz zaatakowano osobę prymasa i poszczególnych biskupów.

^a W rękopisie: dla.

⁶⁶ *Lac.* do progów apostołskich. Wizyta o charakterze sprawozdawczym składana w Watykanie przez biskupów regularnie co pięć lat.

⁶⁷ Wojciech Tomaka (1875–1967), biskup pomocniczy przemyski 1933–1967. Święcenia 1899. Doktorat 1903. Kapełan i sekretarz biskupa diecezjalnego przemyskiego Sebastiana Pelczara. Nominacja biskupia 1933; sakra biskupia 1934.

⁶⁸ Kazimierz Tomczak (1883–1967), biskup pomocniczy łódzki 1927–1967, proboszcz parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Łodzi 1945–1967. Święcenia 1907. Profesor w seminarium duchownym w Warszawie.

Metoda postępowania: 1) **Millen[n]ium** pięknie się rozwija; jest wskazaniem, jak postępować. Umacnia to pozycję Kościoła w społeczeństwie; 2) chociaż jest impas, to jednak **nie można ustępować**, ilekroć atakują Kościół; 3) należy zachować **umiąg** w przemówieniach Episkopatu polskiego, zwłaszcza gdy idzie o profetyzm.

B[isku]p Kaczmarek na tle prasy zagranicznej i polskiej („Trybuna Ludu”, 26 sierpnia [19]57) szkicuje dynamiczne dążenia wojującego bronią komunistyczną ateizmu. Spособy walki: 1) nie dopuścić do pełnego rozwoju nauki wiary. Wczoraj Rada P[raństwa] uchwaliła, że statut T[owarzystwa] P[rzyjaciół] D[zieci] ma charakter wyższej użyteczności publicznej; 2) ograniczać wydawnictwa i prasę; 3) utrudniać wyjazdy za granicę; 4) ograniczać działalność społ[eczno]-charyt[atywną] Kościoła.

Ze wszystkich stron kraju napływa do KC^a PZPR mnóstwo listów, których treścią jest prośba o **interwencję**. Stworzono osobne biuro do odpowiedzi. Wytwarza się opinię, że partia jest pomocnicą dla społeczeństwa. Pojawiają się **przywódcy** w parafiach do robienia parafii. Zorganizowana agresja – to **PAX i Ośrodek Religioznawczy przy PAN**. Przywódca PAX jest nazwany w „Times” gangsterem. O[środek] R[eligioznawczy] PAN jest podzielony na 8 sekcji i ma tak działać, by iluzja religii rozwiązała się w niepamięć. **Ateści** mają otrzymać patent na wieś i na młodzież.

W K[ościel]e polskim dokonała się wielka rzecz – **tysiąclecie służby Narodu Ewangelii**. Mocną pozycją obronną jest budująca pobożność wiernych. Odpływa młodzież od 16 [do] 20 lat, z różnych racji. Trzeba ją pozyskać przez indywidualne oddziaływanie. Pociągający jest stan powołań kapłańskich i ofiarność. Sprawa PAX jest otwarta. Ks[iądz] **Radosz** kształci się w Paryżu i czeka.

Dodaję kilka uwag na marginesie przemówienia min. Bieńkowskiego do oficerów („B[iuletyn] Infor[macyjny] IV/1957).

Dyskusja idzie po linii postulatów duszpasterskich. Podejmuje sprawę Millen[n]ium i zadania Jasnej Góry niedocenione należycie przez o[jców] paulinów, którzy uprawiają taktykę podwórkowości i kuchenneści. Paulini stoją na poziomie kucharek, które mają tam wielki wpływ; nic dziwnego, że spotkanie się tych ludzi z wyższym poziomem umysłowym niepokoi ich i krępuje. Trzeba stanąć zwartym frontem przeciwko tej ciasnocie, by nie odbiła się ujemnie na pielgrzymach inteligentnych.

15.00. Po obiedzie podjęto pracę nad p[unktem] 4 – **duszpasterstwo księży**. Referował bp Jop w imieniu^b komisji trzech (bp **Jop**, bp **Kominek**, bp **Goliński**). Poprzedził swoje sprawozdanie wstępem, poinformował o rozkładzie prac w komisji i przedstawił projekt odezwy do duchowieństwa. Przyjęto do wiadomości zatwierdzającej z małymi poprawkami. **B[isku]p Jop** referuje projekt zarządzeń o stroju kapłańskim i o przebywaniu w miejscach uzdrowiskowych.

^a W rękopisie: CK.

^b W rękopisie: imieniem.

B[isku]p **Dudziec** referuje sytuację na odcinku szkolnym. Informuję o studiach w Rzymie, Fryburgu i Louvain. Ks[ięża] b[isku]pi zalecą stypendystom, by starali się o wysyłanie ks[ięży] za granicę. Informuję o dobrej sytuacji na KUL. Wydział Teologiczny w Krakowie ma otrzymać poparcie diecezji sąsiednich, południowo-zachodnich. Informuję o sytuacji w ATK.

Sprawy **seminariów duch**[ownych] – odesłano do komisji seminariów duch[ownych]. Projekt ankiety o. Pirożyńskiego odrzucono.

Sprawy duszpasterskie. Ustalamy, że nawiedzenie obejmie wszystkie diecezje. Komisja maryjna ustali kalendarze.

B[isku]p **Goliński** charakteryzuje sytuację wśród młodzieży.

Sprawę **krucjaty kobiet** oddajemy komisji maryjnej. B[isku]p **Goliński** wyznaczy promotora pielgrzymki dziewcząt na J[asną] G[órę] – 1958 r. spośród księży częstochowskich.

Resztę spraw duszp[asterskich] posłano do k[omisji] d[uszpasterskiej]. Powołano Komisję B[isku]pią do spraw Radia, Telewizji i Filmu.

Sprawy liturgiczne. Polecono k[omisji] lit[urgicznej] sporządzić *elenchus*⁶⁹ spraw beatyfikacyjnych. Ogłosiłem dyspensę od postu w wigilię Niepokalanego Poczęcia. Wręczono dekret o *rorate*.

Duszpasterstwo dobroczynne. Informuję o zasadach rozdziału darów, o pracy bp. Pękali w USA.

Omijamy p[unkty] 10–13. Przechodzimy do p[unktu] 14. Referuję sprawę podróży *ad limina*, w 1958. Biorąc pod uwagę, że wrażenie przyjazdu tylu biskupów byłoby błędną oceną sytuacji K[ościół] w P[olsce] – lepiej się wstrzymać. Ale sprawozdanie trzeba przygotować i złożyć w Sekr[etariacie] P[rymasa] P[olski]. Podobnie – Lourdes.

Obrady trwały do godz. 19.30. Wyznaczono następną dwudniową K[onferencję] E[piskopatu] na 11–13 lutego [19]58; poprzedzić ją ma Komisja Główna.

Po wieczery wielu ks[ięży] biskupów pozostało na film o polskiej misji w Rodezji, wyświetlony przez ks. Chudego^a TJ.

21 listopada 1957, czwartek

Warszawa

7.30. Msza św. w k[ościel]e s[ió]s[tr] wizytek i przyjmowanie odnowienia ślubów wieczystych z okazji święta Praesentationis B[eata] M[aria] V[irgine]⁷⁰. Wygłaszam przemówienie o świątyni Ducha Świętego w duszy. Na śniadaniu jest ks. prof. Chojnacki⁷¹

^a W rękopisie błędnie: Chudka.

⁶⁹ Gr. spis, lista.

⁷⁰ Chodzi o święto Ofiarowania NMP, obchodzone 21 listopada. Święto upamiętniające ofiarowanie Maryi przez rodziców w Świątyni Jerozolimskiej, wydarzenie opisane m.in. w Protoewangelii Jakuba.

⁷¹ Piotr Chojnacki (1897–1969), kapłan diecezji kieleckiej, historyk filozofii, etyk, profesor, dziekan Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej ATK 1954–1964. Święcenia 1917. Doktorat 1922, docentura 1928, profesor nadzwyczajny

i ks. prof. Iwanicki, obydwaj w porządnym strojach kapłańskich i w komżach, obydwaj bardzo *cor[r]ect*. Ks[iądz] Ch[ojnacki] jest grzeczny. Ostatni raz widziałem go we wrześniu 1953, gdy w stroju „kelnera” unikał mego spotkania na Krak[owskim] Przed[mieściu], aż znalazł *asylum* w k[ościel]e św. Anny, gdzie go powitałem. Dziś i na nim znać przejaw porządkującego się życia kościelnego w Polsce.

10.00. Przyjmuję bp. **Nowickiego** z Gdańska, z którym omawiam program nawiedzenia katedry w Oliwie i poświęcenia sem[inarium] duch[ownego].

11.00. Z ks. prał. Borowcem **zwiedzamy** teren budowy sem[inarium] m[e]t[ro]-p[olitalnego] **na Bielanych**. Jest bp Majewski, prał. Ugniewski, ks. Borowiec, ks. rektor Miziołek, ks. Urbanek, ks. prał. Szlenk i pięciu księży marianów. Na ATK martwota. Natomiast w INCO ruch. Tyle pozostało z ATK. Jest kilkunastu księży. Oglądamy starannie gmach gimnazjum, który ma być Wydziałem Filozoficznym sem[inarium] m[e]t[ro]-p[olitalnego]. Wyłania się możliwość rozbudowy dzisiejszego klasztoru, by po wyjściu ks[ięży] marianów zamienić go na konwikt, kuchnię i urządzenia gospodarcze.

Po powrocie krótka rozmowa z abp. **Baraniakiem**, który przyspiesza wyjazd i nie może mi przekazać reszty agend. Przyjedzie po 3 grudnia.

Komisja Biskupia dla spraw **Biblioteki Papieskiej** w składzie: bp Kaczmarek, ks. dyr. Len i ja – omawiamy projekt umowy między Episkopatem a S[towarzyszeniem] A[postolstwa] K[atolickiego]⁷² w sprawie opracowania i wydawania tekstów Stolicy Świętej, zgodnie z uchwałą Konf[erencji] Episkopatu. Dla ujednolicenia tych tekstów postanowiono oddać je jednej redakcji pod kierownictwem bp. Kaczmarka.

17.30. Sesja **Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów Warszawy**. Obecni: b[isku]pi Choromański i Majewski, ks. dyr. Penkała, prał. Modzelewski, prał. Murawski, ks. kan. Sztuka, prof. Mączyński, prof. Marzyński, dr J[an] W[ładysław] Grabski, inż. Grabowski, mec. Janczewski, arch[itekt] Jakimowicz⁷³. Na 25 osób Rady – pozostało tylko kilka osób. Zebranie sprawozdawcze roczne opóźniło się o 10 miesięcy. Przyczyny różne. Jedną z nich podano – moja nieobecność i trudność znalezienia terminu. Ostatecznie nie jest to argument. Ks[iądz] dyr. Penkała uznał, że biuro radziło sobie i prace prowadziło. Sprawozdanie za r[ok] 1956 złożył ks. dyr. **Penkała**, gdyż sekretarz, p. Leśniewski⁷⁴, zmarł.

1936, profesor zwyczajny 1947. Od 1954 profesor na ATK; kierownik Katedry Logiki, Ogólnej Metodologii Nauk i Teorii Poznania (do przejścia na emeryturę w 1967).

⁷² Chodzi o pallotynów.

⁷³ Konstanty Sylwin Jakimowicz (1879–1960), architekt warszawski. Absolwent Wydziału Architektury Instytutu Politechnicznego w Warszawie, Politechniki w Karlsruhe i Instytutu Inżynierów Cywilnych w Petersburgu. Od 1913 architekt diecezjalny w Warszawie, a następnie członek Prymasowskiej Rady ds. Budownictwa Sakralnego. Po II wojnie światowej pracownik Biura Odbudowy Stolicy.

⁷⁴ Stanisław Leśniewski (1871–1957), urzędnik, działacz rolniczy. 1948–1957 sekretarz Prymasowskiej Rady Odbudowy Kościołów Warszawy. 1924–1951 dyrektor Muzeum Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie. Podczas II wojny światowej współzałożyciel Biura Prasy Społecznej.

B[isku]p **Majewski** w swym zebraniu inauguracyjnym zgłosił projekt reorganizacji R[ady] P[rymasowskiej], gdyż uważa, że dalsze jej istnienie jest celowe. R[ada] P[rymasowska] ma swój autorytet w społeczeństwie, jest punktem oparcia dla katolików świeckich, którzy nie mają pola pracy. Za utrzymaniem R[ady] P[rymasowskiej] przemawiają dr Grabowski i mec. Janczewski. Przemawiają za ożywieniem działalności piśmienniczej, zgromadzeniem pisarzy katolickich, którzy by skupili się przy R[adzie] P[rymasowskiej].

Przyjęto preliminarz budżetowy na 1957 [r.]. W dyskusji nad programem prac poruszyłem sprawę wykończenia kaplicy prymasowskiej, budowę mauzoleum i pomnika dla kard. Hłonda, w 10-lecie jego śmierci.

Powołano do życia komisję projektodawczą czterech do budowy mauzoleum i pomnika kardynała Hłonda (prymas, prof. Zachwatowicz, dr Grabowski, prof. Marzyński). Po długiej dyskusji powołano komisję statutową dla R.N.⁷⁵, w składzie: bp Majewski, mec. Janczewski, ks. Modzelewski, prof. Marzyński.

Obrazy trwały do godz. 20.30 i były pod wyraźnym znakiem ożywienia aktywizmu świeckich katolików.

22 listopada 1957, piątek

Warszawa

8.30. Z[ofia] **Czacka** z d[uszpasterstwa] d[obroczynnego] omawia sprawy zlecone przez ks. Kliszkę.

Ks[iądz] **Chudy** z towarzyszem, omawiają sprawy organizacji biura na podstawie uchwały Konf[erencji] Episkopatu o Filmie, Radiu i Telewizji. Wręczam przepracowany projekt statutu biura do poprawek.

Zuzanna **Rabska**⁷⁶ przynosi książkę swego ojca Aleksandra **Kraushara**⁷⁷ z prośbą o przyjęcie.

Przełożona generalna s[ió]s[tr] **slużebnic N[ajświętszego] Serca Jezusowego** (Miodowa 17), proszą o protektora, o. Nowaka; odradzam z powodu wielu zajęć generała paulinów. Chcą sprzedać dom w Otwocku, Moniuszki 17. Gotów jestem zainteresować się dla duszp[asterstwa] dobroczynnego.

Siostry Maryi apostołstwa katolickiego oparte o pallotynów (Otwock), chcą nabyć dom zak[onny] dla swego instytutu świeckiego. Chodzą w stroju na pół zakonnym. Przypominam, że siostry i[n]stytutów ś[wieckich] mają chodzić po świecku.

Ks[iądz] **Zimiński** z parafii M[atki] Bożej Różańcowej prosi o pomoc na budowę k[ości]ła, gdyż robota stoi. Otrzymuje pomoc 50 tysięcy zł.

⁷⁵ Z kontekstu wynika, że chodzi o Radę Prymasowską.

⁷⁶ Zuzanna Rabska (1888–1960), córka Aleksandra Kraushara, poetka, tłumaczka i publicystka. W latach 1925–1939 pisała w dziale kroniki literackiej „Kuriera Warszawskiego”. Współtwórczyni Polskiego Towarzystwa Bibliofilów.

⁷⁷ Aleksander Kraushar (1843–1931), adwokat, historyk, publicysta, społecznik. Pochodził ze zasymilowanej rodziny żydowskiej. W 1903 przeszedł na katolicyzm. Pracował jako adwokat, jednocześnie prowadził kwerendy źródłowe i wydawał publikacje naukowe. Znany varsavianista.

Ks[iądz] **Sąsiadek TJ**⁷⁸ w imieniu^a prowincjała ks[ięży] jezuitów⁷⁹ przedstawia bezowocny wynik starań o wyjazd ks[ięży] jezuitów na misje do Rodezji. Składa memoriał o sodalicii w seminariach duch[ownych] o. **Nawrockiego**.

Ks[iądz] **Klenert**⁸⁰, wizytator kanoników reg[ularnych] laterańskich (Kraków), przypomina sprawę przyjęcia na teren diecezji. Skierowuję go do ks. prał. Modzelewskiego.

Ks[iądz] **Drozd**⁸¹ – **salwatorianin** – po powrocie z Jerozolimy przedstawia trudną sytuację s[ió]s[tr] elżbietanek w Domu Polskim w Jerozolimie. Wyraża gotowość budowy kościoła w W[arszawie]. Odsyłam go do ks. prał. Modzelewskiego.

Ks[iądz] kan. **Kopalski**⁸² w sprawie zjazdu prokuratorów sem[inarium] duch[ownego]. Wyrażam zgodę na zjazd w W[arsza]wie.

O[jciec] **Archaniol – Żyrardów**, prowincjał kapucynów, ostrzegam przed płataniem się z ATK.

O[jciec] **Waczyński TJ** po powrocie z Rzymu informuje o problemach, które gnębią Zachód, nt. Kościół a komunisci. Czy „ustępstwa” K[ościo]ła wobec komunizmu wyjdą na dobre? Trzeba ciągle tłumaczyć, że nie ma ustępstw K[ościo]ła, tylko komunizm wycofał się z pewnych swoich zapędów. Największą klęską katolików jest lęk przed komunizmem. W kołach polskich w Rz[ymie] mają żal do kardynałów, że nie rewizytowali prymasa Polski. Kongregacja gen[eralna] o[jców] jezuitów ma swoje tło ogólnokościelne. Ojciec Święty zebrał zakony, by reformę Kościoła zacząć od odnowienia ducha zakonów, od powrotu ich do ducha założycieli. O[jciec] generał zwołał nadzwyczajną kapitułę, by rozważyć sprawę odnowienia ducha zakonnego. Nie ma problemu podziałów w zakonie na kolaboracjonistów i opornych.

Ks[iądz] **Kalinowski Marian**⁸³ w sprawie Instytutu Miłosierdzia Bożego Kobiet w Polsce. Pragnie stabilizacji, co uważam za przedwczesne.

Ks[iądz] **Gawor**⁸⁴ z „Gościa Niedzielnego” po powrocie z Wiednia. Przywozi mnóstwo plotek tłukących się między ludźmi pracującymi w Caritas. Wszędzie objawia się chęć

^a *W rękopisie*: imieniem.

⁷⁸ Franciszek Sąsiadek SJ (1910–1977), kapłan zakonny, ojciec duchowny w WSD we Wrocławiu 1947–1957, a w latach 1957–1964 socjusz prowincjała. Do jezuitów wstąpił w 1925; święcenia 1925.

⁷⁹ Chodzi o o. Stanisława Wawryna SJ.

⁸⁰ Klenert, kapłan, wizytator Zakonu Księży Kanoników Regularnych Laterańskich. Brak bliższych danych.

⁸¹ Jan Drozd SDS (1914–1996), kapłan zakonny, doktor nauk teologicznych, biblista, wykładowca w WSD w Nysie 1951–1961. Do salwatorianów wstąpił w 1933; święcenia 1940. Doktorat 1948. W latach 1958–1968 wykładowca w WSD we Wrocławiu, ponadto w WSD salwatorianów w Bagnie. Tłumacz Biblii Tysiąclecia i Biblii poznańskiej.

⁸² Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁸³ Marian Kalinowski (1912–1971), kapłan archidiecezji wileńskiej, doktor nauk teologicznych, wykładowca w seminariach zakonnych w Warszawie od 1948; duszpasterz przy kościele pw. św. Anny. Święcenia 1935. W 1958 inkardynowany do archidiecezji warszawskiej. W latach 1963–1967 proboszcz parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Falenicy. Od 1967 kapelan cmentarza Bródnowskiego w Warszawie.

⁸⁴ Józef Gawor (1907–1981), kapłan diecezji katowickiej, redaktor naczelny „Gościa Niedzielnego” 1950–1952 i 1956–1974. Święcenia 1931. Doktorat 1952. W 1956 aktywnie uczestniczył w przywróceniu rządów wypędzonych biskupów katowickich.

pomocy Polsce. O ks. **Strojnym** chodzą złe wieści po świecie. Mówimy o zmianie ducha w „Gościu Niedzielnym” i o tematyce ślubów jasnogórskich.

13.30. **Słysz Antoni**⁸⁵, W[arsza]wa 12, ul. Kazimierzowska 79 m. 58, podaje się za pracownika UB, technika sanitarnego, któremu zlecono przygotowanie **Stoczka** na przyjęcie prymasa na 4 tygodnie przed aresztowaniem moim. Przygotowywał wtedy urządzenia techniczno-sanitarne. Zebrał wiele obrazów i sprzętów liturgicznych, które złożył na pierwszym piętrze w pokoju, z którego później ks. Skorodecki przyniósł krzyż dla naszej kapliczki. Wiele razy w czasie mojego pobytu w Stoczku wzywany był z W[arsza]wy dla prowadzenia robót technicznych. „Ilekoć słysząc było stukanie, to byłem ja”. Raz słyszał, jak w kuchni kobieta mówiła, że trzeba masła, bo prymas jest chory, a masła nie można dostać. Zostawił mi krzyż i kilka książek niemieckich oraz odpis z portretu Stanisława Potockiego. Dziś pracuje nadal w MSW, w tym samym dziale techniki. Cieszy się, że przyjąłem go. Ma nałogi policyjne. Ciekawe, dlaczego przyszedł. Czy w dobrej intencji, czy na wywiad?

Ks[iądz] dziekan **Malinowski** w sprawie przygotowania konferencji księży pracujących ongiś w ZHP.

16.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] – przeprowadzono nowy podział dekanatów w archidiecezji, przenosząc niektóre parafie. Powstał dekanat Łowicz – Świętego Ducha, obok dekanatu Łowicz – Kolegiata. Parafie odrzucone przez U[d]sW ustanawia się jako filie. Rozpatrzono projekty nowych kilkudziesięciu parafii.

20.00. Ks[iądz] J[an] **Zieja** na wieczery.

23 listopada 1957, sobota

Warszawa

7.30. B[ohdan] **Skąpski** przeprosza za wszystkie przykrości, których narobił przez przekroczenie swych uprawnień w Instytucie Maryjnym. Podkreśla, że „nic mu nie mówiłem” i to go zdobywa. Jednak przypominam, że przekroczył uprawnienia, że przyjął do pracy ludzi, o których nic nie mówił, wydał legitymacje ludziom, którzy z nimi chodzili po W[arsza]wie. B[ohdan] S[kąpski] jest zdania, że to były protegowane zespoły. Zastrzegam się przeciwko takiemu rozumowaniu, gdyż na skutek polecenia kogokolwiek nie można przekraczać swych uprawnień. A był zakaz formalny przyjmowania do pracy ludzi bez uzgodnienia. Dziś wszystko musi iść przez zarząd I[nstytutu] M[aryjnego] na wspólnych posiedzeniach j[asno]g[órskich].

Ks[iądz] M[ieczysław] **Jankowski** dziękuje za odznaczenie honorowe kanonią warszawską.

Ks[iądz] **Zimiński** – z par[afii] Matki Bożej Różańcowej – zwraca uwagę na to, że dałem mu za wiele pieniędzy na budowę kościoła.

⁸⁵ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Zajmujemy się głównie drobnymi sprawami bieżącymi i personalnymi. Trwa do godz. 13.30. Rozpatrujemy projekt arch[itekta] Boniego na ołtarz archikatedry. Należy wniesić na komisję artystyczną.

13.30. Ks[iądz] dr **Adolf Kukuruźński**^{a86}, admin[istrato]r ap[ostolski] diec[ezji] kamienieckiej, po wyjściu z więzienia w obozie konc[entracyjnym] w ZSRR, wrócił do Polski i zamieszkał w Zabrzu. Opowiada o swoich straszliwych dziejach. Ten kraj jest nadal krainą obozów, w których może przebywać przeszło 20 milionów ludzi. Sytuacja Kościoła kat[olickiego] bardzo ciężka, natomiast Kościoła prawosławnego poprawiła się. Jednak ludność praw[osławna] do cerkwi nie chodzi; zupełny brak młodzieży. Polskie świątynie, choć nieliczne, są wypełnione po brzegi. Opowiadanie trwa dwie godziny. Większość tych wiadomości już tylko potwierdza znane mi.

19.00. Nabożeństwo **w katedrze dla cechów rzemieślniczych** warszawskich, które obchodzą dziś 10-lecie budowania swego ołtarza na Boże Ciało. Jest przeszło 30 sztandarów. Wygłaszam słowo Boże nt. „Słowo przedwieczne – *faber*^{a87}”. Uwydatniam, jak wielkim znaczeniem jest dla osoby ludzkiej praca myśli i rąk realizowana najlepiej w rzemiośle, czego brak jest w pracy robotników fabrycznych. Za nich działa maszyna, a w pracy rzemieślnika ciągle działa osoba. Trzeba ratować osobę ludzką przed zubożeniem, które się rodzi z systemu pracy fabrycznej.

Po nabożeństwie **delegacje** cechów składają mi piękny **album** złożony z fotografii ołtarzy na B[oże] C[iało]. Wstępuję do ks. **Sitkowskiego** na wieczerzę.

Powrót do domu o godz. 21.30.

24 listopada 1957, niedziela

W[arsza]wa

7.30. Na Mszy św. jest 25 **pielęgniarek** ze służby zdrowia. Wygłaszam do nich przemówienie na tle 24. niedzieli po Ziel[onych] Św[iątkach]. Zebrały się później w sali na dole, gdzie wysuwały swoje postulaty dla pracy wewnętrznej wśród służby zdrowia. Proszą na pielgrzymkę kwietniową.

12.30. Wygłaszam kazanie w **k[ościel]e św. Jana Kantego**, nowej parafii, która od 5 lat swego istnienia nie może uzyskać terenu pod budowę kościoła. Po obiedzie bierzmuję 200 dzieci i przemawiam do nich. Dobrze śpiewają *Wierzę w Boga*, ale chór polifoniczny zbyt dużo zajmuje miejsca na popisy.

18.00. Prof[esor] Cz[esław] **Znamierowski** po śmierci swej żony Izabelli, pełen ciężkich przeżyć, przychodzi szukać duchowego podtrzymania. Rozmawiamy do godz. 21.00.

^a *W rękopisie*: Kukurzeziński.

⁸⁶ Adolf Kukuruźński (1894–1970), kapłan diecezji łuckiej, wikariusz generalny archidiecezji kamienieckiej, mianowany w 1944, doktor prawa kanonicznego. Aresztowany w 1944 przez NKWD, 10 lat spędził w łagrze. Wydalony przez władze sowieckie do Polski. Oficjal sąd biskupiego w Opolu.

⁸⁷ Łac. rzemieślnik, robotnik, pracownik.

25 listopada 1957

[Warszawa]

7.30. S[iostry] **pocieszycielki** Serca Jezusowego o. Honorata⁸⁸ z Miodowej 16 proszą o o. Ludwika Nowaka jako protektora.

M[aria] **Okońska** informuje o poczynaniach zespołu w sprawie nabycia dla zespołu domku, gdzie mieściłby się zarząd zespołu. Prosi również o dzień skupienia w Laskach.

9.00. D[okto]r Zofia **Olszamowska-Skowrońska** przed wyjazdem do Rzymu otrzymuje listy polecające do m. Fides, ks. prał. Mączyńskiego, ks. dr. Naruszewicza i i[nnych] oraz przekaz na pokrycie kosztów podróży.

Ks[iądz] **Chudy TJ** otrzymuje nominację na kierownika Biura Episkopatu do spraw Filmu, Radia, Telewizji i Teatru. Zatwierdzam statut, którym ma odtąd rządzić się Biuro. Zdaje się, że ta forma zapowiada lepsze wyniki niż poczynania p. Skąpskiego i p. Siemieńskiej. Ks[iądz] Chudy będzie pracował wspólnie z ks. Czeczotem pod kierunkiem ks. bp. Bednorza.

Z[ofia] **Florczak**⁸⁹ w imieniu p. Stipalówny⁹⁰ z Gdańska w sprawie ZHP. P[ani] S[tipal], która prosiła o audiencję, nie mogła przybyć z powodu choroby. Skierowała więc p. F[lorczak], która przedstawia wszystkie kłopoty i trudności pracy dawnych harcerzy w gomulkowski harcerstwie. Ciągłe pytanie: czy trwać? Czy nie daje się zgorszenia? Odp[owiedź]: trzeba patrzeć na młodzież w ZHP jak na zagrożonych chorobą. Trzeba przy nich być i nie opuszczać ich, jak długo ta młodzież łąnie do ZHP. Już dziś stwierdza się odpływ od ZHP gomulkowskiego. Młodzież jeszcze raz się zawiodła. Ale trzeba starannie rozpoznawać teren, co w nim przeważa, i zależnie od tego określać swoją postawę trwania. Zgadzam się na to, by obie panie zgłosiły się do mnie 6–8 grudnia na dalszą rozmowę. Wtedy skieruję je do księdza, który u nas zajmuje się ZHP.

16.00. Konferencja **Instytutu Prymasowskiego** Ślubów Narodu. Obecni: o[jciec] generał, o. Paweł⁹¹, o. Honorat⁹², p. Skąpski, p. Okońska, p. Wantowska i ja. Ojcowie przyszli na zebranie nieprzygotowani. Nie mieli nawet protokołu. Nie brali też żywszego udziału w pracach. O[jciec] Paweł nie umiał złożyć sprawozdania z pracy dokonanej. Dotychczas o. Paweł nie podjął żadnej inicjatywy, chociaż wystąpił z krytyką tekstów dotychczas wydanych. O[jciec] generał dotąd nie wizytował Biura I[nstytutu] P[rymasowskiego]. Usiłowałem pytaniami poznać to, czego dokonano, co się zamierza uczynić, braki do-

⁸⁸ Chodzi o o. Honorata Koźmińskiego OFMCap.

⁸⁹ Zofia Florczak (1912–1996), filolog, działaczka harcerska, naczelniczka Organizacji Harcerzek ZHP od 1945. W dwudziestolecie międzywojennym instruktorka harcerska. W 1954 pracownik Instytutu Badań Literackich PAN. Doktorat 1967, habilitacja 1978. Koordynatorka struktur niezależnego harcerstwa. Po 1989 uczestniczyła w odbudowie ZHP.

⁹⁰ Stefania Ernestyna Stipal (1903–2000), pedagog, działaczka harcerska. W latach 1933–1936 i 1941–1945 komendantka Lwowskiej Chorągwi Harcerzek. Po zakończeniu II wojny światowej nauczycielka w Przemyśle, następnie w Gdańsku. Aktywnie uczestniczyła w działalności niezależnych struktur harcerstwa.

⁹¹ Chodzi o o. Pawła Kosiaka OSPPE.

⁹² Chodzi o Władysława Marcinkiewicza OSPPE.

tychczasowej pracy i jej osiągnięcia. Ojcowie są zapewne zrażeni nowością tej pracy. Dotychczas siedzieli spokojnie w klauzurze, otoczeni łatwo zdobywanymi hołdami pielgrzymów. Dziś widać, jak nie są przygotowani do żadnej pracy poza czysto kościelną. Od dawna już napływały skargi na ten poziom. Dziś to widać lepiej, gdy ojców zaprasza się do pracy organizacyjnej. Były nawet głosy, by ojców usunąć z Jasnej Góry. Ale myśli te odrzuciłem, gdyż oddanie tej pracy księżom świeckim wypadłoby jeszcze gorzej. Chyba, że przyszliby inni zakonnicy. Ale tradycja ma swoje prawa. Trzeba raczej dążyć do tego, by poziom ojców się podniósł. Zebranie większych rezultatów nie dało. Polecam na odbitkach moich kazań umieszczać napisy: „tekst autoryzowany”. „Odbijane z polecenia Prymasa Polski”. Na stronie naczelnej trzeba umieścić: „Instytut Prymasowski Ślubów Narodu na Jasnej Górze”. Gdyby podnoszono kwestię, należy odsyłać urzędników do mnie, nie wdając się w rozmowy i dyskusje.

Zebranie trwa do godz. 19.30. Po wieczery rozmawiam jeszcze z B[ohdanem] **Skapskim** i z członkiniami zespołu.

26 listopada 1957, wtorek

Warszawa – Gnieszno

9.00. O[jciec] generał oo. paulinów L[udwik] **Nowak** omawia sprawę swej pracy w zgromadzeniu sióstr [od] Aniołów, mającym charakter tajny. Pochodzi od o. Honorata; dziś uprawia „swoją tajność” jako złudzenie własne, gdyż wszyscy od dawna wiedzą, że mają przy sobie zgromadzenie, tylko siostry nie chcą dostrzec tej „wszechwiedzy”. Ostatecznie wyrażam zgodę na kierownictwo o. Nowaka z tym zadaniem, by starał się „ujawnić” zgromadzenie, rozbić w nim kompleks tajności i wprowadzić na drogę wyznania przed ludźmi.

Omawiamy sprawę o. **Aleksandra**, który nie może znaleźć wspólnego języka z o. N[owakiem] i chce opuścić zakon. Jestem zdania, że styl ojca N[owaka] jest zbyt twardy, co wystrasza ludzi z zakonu. Czynił to samo o. Markiewicz⁹³, za rządów którego wielu ludzi wyszło z zakonu. O[jciec] Wrzalik uspokoił sytuację, dziś panuje znów wrzenie. Sprawę o. Aleksandra muszę zbadać, gdyż lękam się, że naświetlenie jest jednostronne.

Przechodzę do spraw Instytutu P[rymasowskiego] Ślubów N[arodu] i proszę, by o[jciec] generał odwiedził **Instytut Prymasowski** i na miejscu przekonał się o stanie pracy i bytowania członkiń zespołu. Pracuje tu przeszło 14 kobiet, ponad miarę i siły. Ostatnio odmówiono im nawet posiłków, nie mówiąc już o uposażeniu. Nikt tej pracy nie umie robić. O[jciec] Paweł nie pisze nic, chociaż lekko krytykuje wysiłek pisarski Instytutu. Proszę, by o[jc]o[wie] paulini ożywiłi swoje zainteresowanie Instytutem i jego pracą. Cały czas tej mowy o. N[owak] nie odezwał się.

⁹³ Piotr Markiewicz OSPPE (1877–1961), kapłan zakonny, generał zakonu paulinów 1920–1931 i 1946–1952. W zakonie od 1902; święcenia 1906. Przyczynił się do odrodzenia zgromadzenia, troszczył się o wzrost liczby członków zakonu oraz rozbudowę klasztoru.

Przed samym wyjazdem dowiedziałem się, że do I[nstytutu] P[rymasowskiego] na Szucha zgłosił się jakiś pan i chciał legitymować jedną z pracownic. P[an] Skąpski oparł się temu i oświadczył, że należy zwrócić się do prymasa, gdyż pracownicy I[nstytutu] P[rymasowskiego] należą do niego. Agent opuścił biuro.

13.00. Wyjazd do Gniezna. Pada deszcz, jest mgła. Droga ciężka. Za Niepokalanowem szosa zasypana pudełkami i cukierkami. Obok stoi wóz ciężarowy i trzech policjanci. Za Sochaczewem, w połowie drogi dwa ciężkie wozy załadowane mięsem siedzą w głębokim rowie. Góra mięsa leży na roli i tłum ludzi otacza miejsce wypadku. Przyjeżdżamy szczęśliwie do Gniezna na godz. 16.50.

18.00. B[iskup] **Bernacki** przychodzi z drobnymi informacjami. Był prof. **Zachwatowicz**, oglądał prace w katedrze. Stwierdził dobry ich postęp. To samo mówi ks. **Michalski**. Jutro obejrzymy prace. Zagląda ks. **Czerniak** i ks. Zaręba.

Wieczorem pracuję nad artykułem dla „Przewodnika Kat[olickiego]” i referatami z KUL.

27 listopada 1957, środa

Gniezno

8.30. Ks[iądz] J[an] **Zaręba** otrzymuje pomoc dla d[uszpasterstwa] d[obroczyнного] na święta.

Ks[iądz] bp **Bernacki** otrzymuje materiały z Konf[erencji] Plen[arnej] Episkopatu z 20 listopada br. Proszę o rozpracowanie sprawy adoracji wieczystej kapłanów. Składa projekt statutu kapituły do rozpatrzenia przed jutrzejszą sesją kapituły m[e]t[ro]p[olitalnej].

10.00. **Konferencja ks[ięży] dziekanów**. Biorą w niej udział goście z Włocławka, ks. prał. **Piotrowski** i redaktor „Ateneum Kapłańskiego” ks. dr **Majdański**. Wygłaszam dłuższy referat nt. „Kościół św. w Polsce”, charakteryzując nowe niebezpieczeństwa K[ościół]a na tle programu walki z religią, min. Bieńkowskiego, który zachwala indyferentyzm religijny.

Wyłoniono komisję dla rozpatrzenia sprawy *subsidiū charitativum*⁹⁴.

Ks[iądz] **Czerniak** referuje **sprawy duszpasterskie** najbardziej aktualne na najbliższy okres kościelny. Dyskusja bardzo ożywiona. Brał w niej udział ks. Majdański z Włocławka. Wznović należy kursy dla narzeczonych, uaktywnić salki parafialne i biblioteczki par[afialne].

Sprawy szkolne referował ks. kan. Raiter, dobroczynności – ks. oficjał Zaręba, seminaryjne – ks. rektor Pacyna, beneficjalne – ks. dr Michalski. Ogłosiłem dyspensę od postu w dniu 7 grudnia oraz zapowiedziałam, że w lutym i marcu będę przyjmował ks[ięży] dziekanów ze sprawozdaniami za rok ub[iegły].

⁹⁴ *Lac.* dosłownie: wsparcie miłosierne – dobrowolny zasiłek, płacony okazjonalnie przez zwolnione z podatków duchowieństwo, tu: prawdopodobnie kwestie obciążeń podatkowych duchowieństwa.

Zebranie zakończyło się o godz. 13.30, po czym wszyscy pozostali na obiedzie.

Wracając z sem[inarium] prymasowskiego oglądałem w **bazylice** odkryte nowe grobowce i cały bieg pracy regotyzacyjnej.

Postępy pracy są znaczne. Jest nadzieja, że prezbiterium będzie gotowe w połowie lata przyszłego roku.

15.30. Nadjechał ks. abp **Baraniak** i ks. inf. **Wronka**, zaproszony przeze mnie do Gn[ieźna]. Arcyb[isku]p nie miał ważniejszych spraw, prócz kilku drobiazgów.

16.00. Poinformowałem ks. **Wronkę** o woli Stolicy Świętej, by przyjął konsekrację jako sufragana gnieźnieński, którego skieruje do Wrocławia, do pomocy biskupowi Kominkowi. Nominat przyjął wiadomość z uległością, złożył *iuramentum* i wziął bullę papieską. Ustaliliśmy wspólnie z arcyb[isku]pem, że konsekracji udzieli prymas, abp Baraniak i bp Kominek na Jasnej Górze dnia 29 grudnia. Wkrótce też goście odjechali.

Na wieczery był ks. prałat St[anisław] **Piotrowski** z Włocławka. Debatowaliśmy nad poczynaniami duszpasterskimi.

Nadeszła z Kielc wiadomość o zgonie bp. **Sonika**, który chorował już od dawna. W czasie uwięzienia biskupa Kaczmarka sam dźwigał ciężar rządów diecezją, w niezwykle trudnych warunkach, bez kapłanów, gdyż znaczna ich część była w więzieniach. *R[equiescat] i[n] p[ace]*.

Pracowałem nad projektem **statutu dla kapituły** prymasowskiej. Przygotowywałem teksty przemówień na inauguracji KUL do druku. Na pewno cenzura ich nie przepuści. Opracowałem szereg listów świętecznych: do biskupów polskich w Ameryce, do pism polskich na wychodźstwie itd.

28 listopada 1957, czwartek

Gnieźno

9.00. Sesja **Kurii M[e]t[ro]p[olitalnej]** Gnieźn[ieńskiej] zwołana na moją prośbę. Przedstawiam swoje uwagi na temat projektu statutu przedstawionego przez kapitułę. Proszę o usunięcie z projektu uchwały, która wyraża życzenie, aby sufragani i wikariusze gen[eralni] byli *de gremio Capituli*⁹⁵. Jest to ograniczenie władzy ordynariusza i jego następców, czego uczynić nie można, gdyż jest to niezgodne z duchem prawa kano[nicznego]. Proszę, by wszystko, co dotyczy biskupa sufragana jako ewentualnego członka kapituły, też było usunięte z projektu. Trudno bowiem postanawiać kapitule o biskupie. Po krótkiej naradzie, którą ilustrowałem nowym przykładem, kapituła, *absente ordinario*⁹⁶, uchwaliła projekt statutu do przedstawienia ordynariuszowi do zatwierdzenia. Swoje stanowisko, by nie ograniczać ordynariusza statutem, motywowałem i tym, że stolica prymasowska jest w wyjątkowych warunkach. Trzeba tu myśleć nie tylko kategoriami diecezjalnymi,

⁹⁵ Łac. w składzie kapituły.

⁹⁶ Łac. w czasie nieobecności ordynariusza.

ale ogólnopolskimi. Zmuszony byłem prosić Stolicę Apostolską o drugiego sufragana, co wywołało swego czasu zbędny niepokój w kapitule. Dziś się okazało, na przykładzie a[b]p. Baraniaka, jak to było konieczne. Stolica Apostolska gotowa była dać mi kilku sufraganów gnieźnieńskich, by przez nich sprawować rządy we Wrocławiu, Opolu, Gorzowie i Olsztynie. Nie mogłem wtedy zgodzić się na to. Ale dziś jest nowa okoliczność: uprosiłem pomoc dla bp. Kominka w osobie jednego z kapłanów pozadiecezjalnych, którego mogę konsekrować jako sufragana gnieźnieńskiego, z prawem skierowania go do pomocy biskupowi Kominkowi. Nie mogę wprowadzać go do kapituły gnieźnieńskiej, jak tego oczekuje projekt statutu. Są to okoliczności specjalne, z którymi kapituła musi się liczyć. Kapituła uznała te racje jako wyjaśniające złożoną sytuację.

Kapituła ponowiła swój wniosek o usunięcie z kapituły księdza St[anisława] Brossa. Przedstawiłem nowych kanoników: ks. Wnuka, ks. Zarębę i ks. Kłonieckiego. *Absente ordinario* kapituła wypowiadała się pozytywnie jednogłośnie za pierwszymi dwoma. Co do ks. Kłonieckiego dwóch wniosło zastrzeżenia, motywując to postawą ks. Kł[onieckiego] w seminarium podczas nieobecności mojej na stolicy gnieź[nieńskiej]. Ks[iędzu] Brossowi zarzuca się, że uzurpował sobie prawo do ingresu i do tronu prymasowskiego.

Rozpatrywano sprawę przebudowy domków kapitulnych. Kończy się remont w domu po ks. **Brossie**^a. Ks[iędz] **Raiter** zajmie ten dom. Na jego miejsce optował ks. **Tłoczyński**. Ks[iędz] **Czerniak** zajmie chwilowo dom po ks. **Tłoczyńskim**. Z wiosną przystąpi się do generalnego remontu kanonii ks. Czerniaka i ks. Durzyńskiego. Ten ostatni opierał się temu remontowi, choć narzeka na to, że kominy się walą.

Po zakończeniu kapituły pozostał jeszcze ks. **Durzyński**, który starał się oczyścić z podejrzeń na temat oporu jego przeciwko decyzjom personalnym prymasa. Jest przeciwny „amplifikacji kapituły”. Dziękuje za to, że nastąpiła „iluminacja inna” sytuacji przez moje informacje. „Przy werbalnej tergiwersacji” mogło być coś, co by nie „konweniowało”; prosi, by mu wszystko mówić, choćby „na wituperację jakąć przez precypitację był zasłużył”. Ostrzega przed wyzyskiwaczami, gdyż różni ludzie chcą „*quantitatem pecuniae*”⁹⁷ mieć salwowaną” przy pracach wśród posesji kapitulnej. Ks[iędzu] Brossowi zarzuca, że mógłby brilujący wyjść z tej kondycji, w jakiej się znalazł podczas usunięcia prymasa. Długa mowa polsko-łacińska.

12.00. **Przełożona generalna** s[ió]s[tr] służebniczek^b z Pleszewa w drodze do Rzymu, prosi o błogosławieństwo. Towarzyszy jej przełożona domu rzymskiego na Pietro Cavallini.

Ks[iędz] prob[oszcz] ze Strzelna prosi o konsekrację **Rotundy św. Prokopa** na 10 maja 1958 r. Przyjmuję.

^a W rękopisie błędnie: Brasse.

^b W rękopisie błędnie: pasterek.

⁹⁷ Łac. ilość pieniędzy.

Ks[iądz] **Michalski** przedstawia kilka wzorów kamienia sztucznego dla nawy głównej w bazylice. Wypowiadam się za konsultacją u prof. Zachwatowicza.

13.00. Ks[iądz] rektor **Pacyna** przedstawia do święceń subdiakonu i niższych alumnów sem[inarium] prym[asowskiego]. Zostaje na obiedzie.

16.00. Ks[iądz] prał. **Gierczyński** z Bydgoszczy przedstawia projekt wznowienia prac Instytutu Wyższej Kultury Kat[echetycznej]. Wykłady początkowo mają być w kościele, a bibliotekę można otworzyć w Domu Kat[olickim].

17.00. Pracuję nad projektami **dekretów** nominacji w kapitule, nad listami w sprawie bp. Wronki i i[nnych].

29 listopada 1957, piątek

Gniezno – Pila – Kobylanka – Szczecin

10.00. Wyjazd do **Szczecina** z ks. prał. Padaczem i kan. Czerniakiem. Prowadzą nas księża gorzowscy, często myląc drogę wiodącą przez Wągrowiec – Piłę. Pogoda przejaśnia się, jest ciepło. W **Pile** zatrzymujemy się u ks[ięży] salezjanów na obiad. Przyjechał abp Baraniak i ks. inspektor Rokita. Omawiamy artykuł [z] „**Życia Literackiego**”⁹⁸, które zajmuje się moim przemówieniem do prawników na Jasnej Górze.

13.30. W dalszą drogę przez **Walc** ku Kobylance. Pada śnieg. W Kobylance czeka bp Bensch z duchowieństwem. Jest już ciemno. Przy bramie powitalnej procesja. Małe dzieci pod batutą chłopczyka śpiewają piskliwymi głosikami jakąś pieśń. Lud głównie wschodni. W kościele przemawiam, błogosławię lud i przechodzimy na plebanię. Po krótkim podwieczorku w gronie okolicznego duchowieństwa wyjeżdżamy do Szczecina. Towarzyszy nam około 20 maszyn, których liczba rośnie. To taksówkarze szczecińscy tworzą *corteo*. Opóźnia to naszą drogę. Na ulicach szpalery ludzi. Z trudem dostajemy się na plac przed kościołem, gdzie urządzono powitanie. Przemawiają dzieci, młodzież akademicka i starsi. Stąd przechodzimy procesjonalnie do bazyliki Serca Jezusowego, gdzie zgromadziła się młodzież. Zradiofonizowane są trzy sąsiednie kościoły. W świątyni jest wielu profesorów Akademii Med[ycznej], Politechniki i W[yższej] Szkoły Rolniczej. Przemawia proboszcz ks. **Jacus**⁹⁹, chrystusowiec, a później – ks. **Siwek** TJ¹⁰⁰, duszpasterz akademicki, za długo, stawiając w kłopotliwym położeniu głównego mówcę dnia. Zdarza się to często, że witający zapomina, że on jest tu co dzień i nie na niego dziś tu czekają. Po Mszy św. ks. bp. **Benscha** wygłosiłem dłuższe przemówienie o wartości

⁹⁸ „Życie Literackie” – ogólnopolski tygodnik literacko-społeczny wydawany w latach 1951–1990 w Krakowie. Od 1952 do 1989 redaktorem naczelnym był Władysław Machajek.

⁹⁹ W tym czasie proboszczem parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Szczecinie był ks. Witold Stańczak TCh (1914–2013). Śluby wieczyste w Towarzystwie Chrystusowym w 1941. Święcenia w 1942. W latach 1945–1946 duszpasterz w Szczecinie. Studia teologiczne na UJ. W latach 1957–1969 proboszcz parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Szczecinie. 1969–1978 proboszcz we Władysławowie, a w latach 1978–1988 w Wigancicach.

¹⁰⁰ Władysław Wincenty Siwek SJ (1905–1973), kapłan zakonny, duszpasterz akademicki w Szczecinie 1951–1955 i 1957–1969. W Towarzystwie Jezusowym od 1921. Święcenia 1934.

przyrodzonych darów Bożych dla życia Polski. Młodzież odprowadziła nas na plebanię. Wytrzymała tu pomimo chłodu, nie mogąc się dostać do wnętrza, które zajęła w części społeczność starsza. Na wieczerzy prócz księży byli obecni profesorowie Politechniki, prorektor Akad[emii] Med[ycznej] p. **Miętkiewski**¹⁰¹, rektor W[yższej] Szk[oły] Rolniczej, poseł Lityński¹⁰² i wielu i[nnych]. Przemawiali dwaj profesorowie. Pomimo tego, że na A[kademii] M[edycznej] powzięto uchwałę, by nikt z profesorów nie brał udziału w powitaniu prymasa. Stary styl – p. Bieruta¹⁰³. I ja przemawiałem, wzywając młodzież do pracy na rzecz wsi.

30 listopada 1957, sobota

Szczecin – Starogard¹⁰⁴

6.30. Msza św. w k[ościel]e Królowej Polski i kazanie do ludu wypełniającego świątynię po brzegi. Trwało to do godz. 8.00. Po Mszy św. śniadanie u ks. dziekana **Szelągka**, dawnego wikariusza generalnego, który dziś wrócił na probostwo i bardzo przykładowie sobie pocyna.

10.00. Zebranie 250 kapłanów z północnej części diecezji, w sali przy kościele M[atki] Bożej Królowej Polski. Sala ta jest odgrodzona od kościoła ruchomą ścianą. Przemówienie dotyczy międzynarodowej sytuacji Kościoła i położenia w Polsce, niebezpieczeństw i środków zaradczych.

12.30. Obiad, po czym o godz. 15.00 wyjazd do Starogardu. Po drodze zatrzymujemy się przy odbudowywanym kościele św. Jakuba. Prezbiterium już ukończone i zamknięte. Brak lewej ściany nawy głównej i połączenia z fasadą. Ale praca idzie. Na podium przed kościołem wygłaszam jeszcze jedno pożegnalne przemówienie. Przybył tutaj prof. **Tatar**¹⁰⁵ z politechniki, którego wczoraj „zdjęto” z urzędu dziekana. Przemawiał krótko i gorąco.

W drodze do **Starogardu** trzeba wysiadać pięć razy przy bramach. Jedna z nich oświetlona obficie światłem elektrycznym, z napisem „Witamy”. Odtąd przyłącza się 2 setki motocyklów. Jedziemy bez wypadku. Na ulicach miasta utrzymują porządek sami

¹⁰¹ Eugeniusz Miętkiewski (1915–2002), lekarz, profesor nadzwyczajny doktor habilitowany nauk medycznych, prorektor Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie 1955–1959. Doktorat 1947, habilitacja 1952, profesor nadzwyczajny 1954, profesor zwyczajny 1967.

¹⁰² Marian Lityński (1899–1984), profesor nauk agronomicznych, twórca i rektor Wyższej Szkoły Rolniczej w Szczecinie 1954–1962, polityk, poseł do KRN 1945–1947, do Sejmu Ustawodawczego 1947–1952 oraz Sejmu PRL 1957–1961. Należał do komunizującej frakcji „Zrywu” w SP.

¹⁰³ Bolesław Bierut (1892–1956), działacz komunistyczny, agent NKWD. Przewodniczący KRN 1944, prezydent KRN i zastępujący prezydenta RP 1944–1947, prezydent RP 1947–1952 (wybrany przez Sejm RP po sfalszowanych wyborach parlamentarnych 1947), przywódca PZPR (od 1948 jako sekretarz generalny, a od 1954 I sekretarz KC), prezes Rady Ministrów w latach 1952–1954, poseł do KRN, na Sejm Ustawodawczy i na Sejm PRL.

¹⁰⁴ Chodzi o Stargard (wówczas Szczeciński).

¹⁰⁵ Józef Tatar (1890–1963), inżynier, konstruktor, dziekan Wydziału Budowy Maszyn Politechniki Szczecińskiej, wykładowca w Szkole Inżynierskiej w Szczecinie 1949–1961. Asyent na Politechnice Warszawskiej 1922–1932, zatrudniony w Państwowych Wytwórnich Uzbrojenia 1932–1939, w Fabryce Pomp w Gliwicach 1947–1949.

kolejarze. Idzie to wzorowo. Zatrzymujemy się w k[ościel]le św. **Jana Chrz[ciciela]**, gdzie wygłaszam powitalne przemówienie. Stąd procesjonalnie udajemy się do bazyliki **Królowej Świata**. Całe miasto idzie z nami. Ogromna ta świątynia o cudownej i ciekawej architekturze jest tak nabita, że po głowach można jeździć. Przemawia proboszcz ks. Malich¹⁰⁶. Po nabożeństwie wygłaszam dłuższe przemówienie. Po czym wracamy na plebanie wśród szpalerów kolejarzy. Wieczera wśród kapłanów, do których kilka słów skierowałem. Pracę kończymy o godz. 21.00. Przemawiałem więcej niż 8 razy.

¹⁰⁶ Edmund Malich (1910–1977), kapłan, proboszcz parafii pw. NMP Królowej Świata w Stargardzie Szczecińskim 1957–1971. Świecenia 1939. W latach 1947–1951 proboszcz parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Czarnem.

GRUDZIEŃ

1 grudnia 1957, niedziela

Starogard – Gorzów – Gniezno

6.00. Wyjazd ze St[arogardu] do Gorzowa. Kilku kolejarzy przyszło prosić o błogosławieństwo. Spora gromada ludzi żegna nas przed domem. W ciemności podążamy za bp. Benschem. Na 9 km przed Gorzowem zatrzymujemy się przy kilku bramach. Dołączają się motocykliści i z 10 aut prywatnych. Witają nas przedstawiciele kupiectwa. Zajeżdżamy przed rezydencję b[isku]pa na Gorzowie. Miasto przybrane flagami papieskimi i narodowymi. Dużo policji¹ kręci się trójkami. Przed rezydencją chór semin[arium] duchownego.

8.00. Msza św. w kaplicy domowej. Przyszły siostry i p. Ala **Gościmska**², która po opuszczeniu karmelu pracuje tutaj w kurii biskupiej. Niewiele czasu pozostaje do wyjazdu na celebę.

Wyruszamy na plac przy murach miejskich. Tu wita nas chór i orkiestra, małe dzieci i starsze społeczeństwo. Procesja okrąży katedrę wśród wielkich tłumów. Pada drobny śnieg. Ogromny plac przed świątynią i katedra wypełnione. Z trudem wchodzimy do środka. Mała, błada dziewczynka wśród łez wypowiada swój wierszyk. Ale nie urwała. B[isku]p **Bensch** wygłasza przemówienie od ołtarza, po czym ubiera się do celebry pontyfikalnej. Chór dobry, młodzież sprawnie asystuje. Znać tu już pracę, ład i rękę. Wygłaszam kazanie z ambony o katolickim optymizmie. Po celebrze wychodzimy na plac katedry i powoli posuwamy się do miejsc przybycia wśród okrzyków i śpiewów „sto lat”. Wreszcie docieramy do aut i z trudem odbijamy od rzeszy. Przed rezydencją znowu tłumy, delegacje, wiersze. Czynny udział biorą harcerze, kolejarze, cechy sztandarowe.

13.00. Wyjazd do k[ościo]ła o[jców] kapucynów, gdzie zebrało się około 300 sióstr zakonnych z całej diecezji. Wygłaszam do nich przemówienie o duszpasterskich zadaniach zakonów. Wracamy na obiad w gronie najbliższych pracowników biskupa.

15.00. Odjazd. Jeszcze są dzieci z przedszkola, młodzież, siostry domowe. Raz jeszcze trzeba wyjść na balkon i przemawiać do tłumów. Jest orkiestra kolejarzy i alumnów

¹ Powinno być: milicji.

² Alicja Gościmska (1908–1991), romanistka, nauczycielka, współpracowniczka m. Elżbiety Róży Czackiej. Wychowawczyni grupy chłopców w Laskach. Rozwinęła harcerstwo i wprowadzała nowatorskie zajęcia usprawniające w terenie oraz kulturalno-świecicowe.

z niższego sem[inarium]. Z trudem docieramy do auta. Rodzice podają dzieci, proszą o błogosławieństwo.

Wyprzedza nas wielka ekipa motocyklistów. B[isku]p pilotuje do granic diecezji. Pada śnieg. Nie zraża to dzielnych motocyklistów. Za nami posuwa się kilkanaście aut. Wiele razy zatrzymujemy się, by dziękować.

Wreszcie rozstajemy się z motocyklistami i autami.

Droga bardzo ciężka, wśród zawiei śnieżnej. Dobijamy do **Pniew**. Już czeka abp Baraniak i siostry urszulanki. Miał być mały występ, stała się uroczystość. Jest ze 200 sióstr w kaplicy. Dwa przemówienia – arcybiskupa i moje. A druga uroczystość w szkole gospodarstwa. Około 150 dziewczynek i nauczycielstwo składają życzenia i czekają na słowo. M[atka] Popiel porusza wszystkich. Wszystko tu czyste, piękne, spokojne pod Bożą opieką.

Dalsza droga już łatwa, bo arcyb[isku]p odprowadza nas aż do Gniezna.

20.00. Na miejscu. Jest krótki posiłek, mała rozmowa i rozstanie.

2 grudnia 1957

Gniezno – Września – W[arsza]wa

Rano podpisałem nominację nowych kanoników gremialnych w Kapitułę M[e]t[ro]p[olitalnej] Gnieźnieńskiej, która według nowego statutu, dziś zatwierdzonego, będzie liczyć 4 *dignitates*³ i 8 kanonii. Godność członków kapituły otrzymali: ks. **Wnuk** z Trzemeszna, ks. **Kloniecki**, wicerektor semin[arium] m[e]t[ro]p[olitalnego] i ks. Jan Zaręba, oficiel sądu. Jednocześnie Trzemeszno zostało ustanowione jako beneficjum dla jednego z członków kapituły.

10.00. Wyjazd do W[arsza]wy. Wstąpiliśmy do Wrześni, by odwiedzić w szpitalu ks. kan. **Kinastowskiego**, który po ciężkiej operacji przebywa jeszcze w szpitalu.

11.00. W dalszą drogę. Brzydka pogoda, mgła mokra, na jezdni ślisko. Nie dojeżdżając Pleckiej Dąbrowy, mieliśmy wypadek, który skończyć by się mógł tragicznie. Po prawej stronie drogi szły dwa wozy z burakami. Wieśniak prowadzący drugi wóz chciał przejechać na lewą stronę drogi, by jechać po miękkiej ziemi, gdyż koń nie mógł utrzymać się na jezdni. Zrobił to w ostatniej chwili pomimo sygnałów ostrzegawczych. By uchronić się od zderzenia, p. Stanisław kierował na środek, ale ślizgawica nie pozwoliła utrzymać się ani hamować. Otarliśmy się o grube drzewo po lewej stronie drogi i wpadliśmy w pirueta. Wóz zatańczył, uniknął drugiego drzewa i okręciwszy się wokół siebie raz, stanął w kierunku jazdy. Zdołaliśmy uniknąć dwóch drzew i rowu, na szczęście niezbyt głębokiego. Zniszczony został błotnik lewy i latarnia. Wyszliśmy z wozu, by upomnieć niefortunnego jeźdźcę. Żona gospodarza zaczęła „jazgotać”, sam gospodarz przyznawał się do winy. Bóg nas ochronił od całkowitego rozbicia. Ocalenie przypisuję Matce Bożej, do

³ Łac. dostojników, w tym kontekście: posiadających funkcje w kapitule.

której modliłem się tuż przed wypadkiem, patrząc na Jej wizerunek umieszczony w wozie. Pojechaliśmy dalej. Ks[iądz] Padacz i p. Stanisław zachowali zimną krew.

W domu stanęliśmy na godz. 14.30.

16.30. Nadjechał abp **Baraniak**, który przyspieszył swój przyjazd o dobę.

19.30. Wygłosiłem **konferencję** do młodzieży akademickiej **u św. Anny**, z serii społecznej nt. „Kościół a sprawy społ[eczno]-gospodarcze”. Ciągłe jeszcze blokują nas niewiasty, nieprzygotowane do tych wykładów. Akademików było około 300.

3 grudnia 1957, wtorek

Warszawa

11.00. Prof[esor] W[itold] **Zawadowski**⁴ z zakładu rentgenowskiego przy Akademii Medycznej prosi o pomoc w wyposażeniu zakładu w aparaty rentgenowskie. Wyjaśniam mu trudności, jakie mamy z cłem. Jest zdania, że w ciągu 2–3 lat można by pokonać trudności A[kademii] M[edycznej] i przyjąć dar. Proszę o złożenie dokumentacji i opisu wyposażenia.

11.30. **Wizytatorka** gen[eralna] s[ió]s[tr] franciszkanek misjonek z Paryża omawia sytuację zgr[omadzenia]. Pragnie chorą m. Szeptycką⁵ wywieźć na kurację do Szwajcarii.

12.00. Ks[iądz] **Kładocz[n]y** ze Lwowa otrzymuje książki teologiczne, brewiarz i mszał dla ks. abp. Slipyja, który przebywa w obozie konc[entracyjnym] w ZSRR.

Ks[iądz] Józef **Nowak** TJ, proboszcz parafii św. Andrzeja Boboli, przedstawia program swej pracy. Czynię mu wymówki, że jezuici zamiast budować kościół rozbudowują sobie rezydencję i popełniają ten sam błąd, jaki uczynili w Lublinie z Bobolanum. Mówi o tym, że jest możliwość budowy kościoła na fortach Mokotowskich.

Ks[iądz] St[anisław] **Witkowski**, prob[oszcz] z Sadyby, upomniany, by więcej czuwał nad stylem swego życia kapłańskiego i nie budził zgorszenia wśród słabych. Zarzuty ludzi są w części słuszne. Ale ks. W[itkowski] dość dużo zrobił, zwłaszcza w Miłosnie St[arej], gdzie urządził kościół i nabył obiekt pod plebanię. Broni się wymownie, chociaż nie naciskam go zarzutami.

Ks[iądz] **Fedorowicz** Al[eksander] z Izabelina w sprawie dalszej rozbudowy i urządzenia domu rekolekcyjnego. Jestem gotów pomóc w tej rozbudowie.

Ks[iądz] **Hofman Adam** w sprawie swej pracy na ATK. Jestem zdania, by poczekał jeszcze trochę.

⁴ Witold Zawadowski (1888–1980), lekarz radiolog, profesor nauk medycznych, pionier radiologii w Polsce, lekarz wojskowy. Docent 1933, profesor 1946. Wykładowca na Uniwersytecie Warszawskim i Akademii Medycznej w Warszawie. Krajowy konsultant ds. rentgenologii. Główne prace z zakresu rentgenodiagnostyki narządów klatki piersiowej.

⁵ Jozafata Maria Szeptycka FMM (1904–1958), bratanica metropolity lwowskiego Andrzeja Szeptyckiego, wikaria prowincjalna prowincji polskiej Zgromadzenia Franciszkanek Misjonek Maryi 1950–1957, przełożona domu franciszkanek misjonek Maryi w Warszawie 1938–1958. W zgromadzeniu od 1930. Od 1953 cierpiała na gruźlicę kości. Z powodu choroby s. Szeptyckiej funkcję wikarii prowincjalnej od 1957 pełniła s. Immaculata Teresa Wawrowska FMM.

Ks[iaǳ] **Kliszko** M[ichał] informuje o pracy d[uszpasterstwa] d[obroczy]nnego]. Zaleca, by przyjąć p. **Niepokulczyckiego**⁶, który chce zorganizować pomoc dla b[yłych] więźniów przez wyrób dewocjonaliów. Zgłasza się ambasada ameryk[ańska] z gotowością pomocy biednym. „Ognisko” się montuje jako spółdzielnia lekarska. U bp. Choromańskiego już przygotowuje się lokal dla poradni parafialnej.

Ks[iaǳ] rektor **Miziolek** – sprawy ks. Niesłonego i święceń diakonatu. Święcenia kapłańskie w 1958 r. będą w wakacje. ATK zajęła lokal dla kursu katech[etycznego] w sem[inarium]. Polecam, by lokal zamknąć, niech ATK szuka innego lokalu. Proponuje wysłać ks. **Santorskiego**⁷ na studia liturgiczne do KUL. Ks[iaǳ] **Kwieciński** wyrównał kwitami zaległości, ale ze wszystkiego dotychczas się nie wyliczył.

15.00. Ks[iaǳ] abp **Baraniak** przekazywał resztę swoich agend w Sekretariacie Prymasowskim. Oddał mi niektóre tajne dokumenty. Sprawy kasowe przedstawi mi wieczorem.

4 grudnia 1957, środa

W[arsza]wa

7.30. Na Mszy św. siostry **konsultorki Wydziału Spraw Zakonnych** – porozumienia wyższych przełożonych zakonnych. Siostry po Mszy św. poruszyły szereg spraw, a m. i[n]. realizacji zobowiązań pielgrzymki j[asno]g[órskiej]. Zachęcam do rozprowadzenia nauki *de Corpore Christi Mystico* w teren, wśród sióstr zakonnych, by nie tylko przełożone korzystały z tej nauki. Co do szkolenia mistrzyń projektuję „Tydzień skupienia i modlitwy”. Zalecam napisać historię nauczania tajnego prowadzonego przez zakony w czasie okupacji, gdyż inicjatywa ZNP ze Smulikowskiego nie bierze zakonów pod uwagę. Wiele sióstr pisze listy do ks[ięży] biskupów; nie można im tego zabraniać. Zachęcam, by s[iostry] nie likwidowały małych domków zak[onnych] bez zgody biskupa, by niosły pomoc w katechizacji; by więcej uwagi poświęciły pracy dobroczynnej; by organizowały modlitwę o powołania zakonne i w sprawach Kościoła św., by były ostrożne w pisaniu listów do władz państwowych, a zwłaszcza partyjnych; by utrzymywały kontakt ze swoimi biskupami. Postanowiono zwołać „7”⁸ na 14 lutego 1958 r. do W[arsza]wy.

M[atka] **Bonifacja Werner** OSU w sprawie nowicjatu do Pokrzywna – można przenieść, dekret podpisany. Dom po nowicjacie weźmie p. Okońska.

⁶ Prawdopodobnie chodzi o Franciszka Niepokólczyckiego, ps. „Teodor”, „Szubert”, „Franek” (1900–1974), wojskowego, działacza podziemia niepodległościowego. W 1940 dowódca Związku Odwetu ZWZ, w latach 1943–1944 zastępca komendanta Kedywu, powstaniec warszawski. Od 1945 w podziemiu niepodległościowym. W 1946 aresztowany, a w 1947 skazany na karę śmierci. Więzienie opuścił w 1956.

⁷ Andrzej Santorski (1929–2011), kapłan archidiecezji warszawskiej, wikary w parafii w Aninie 1953–1958. Święcenia 1952. W latach 1961–1963 wikary w parafii pw. Niepokalanego Poczęcia NMP na warszawskich Bielanych. Doktorat 1964; wykładowca na PWTW i w WMSD. W latach 1965–1984 proboszcz parafii pw. św. Franciszka z Asyżu w Izabelinie. Od 1984 rezydent w parafii pw. św. Józefa w Warszawie.

⁸ Chodzi o konsultę wyższych przełożonych żeńskich zgromadzeń zakonnych.

M[atka] Annuncjata⁹, zgromadzenie s[ió]s[tr] jadwizanek. Przełożona gen[eralna] wzywa ją do Niemiec. Jestem zdania, że może jechać do Rz[ymu], ale nie do Niemiec. Przełożona gen[eralna] z Niemiec też nie powinna tu przyjeżdżać. Zamiar przeniesienia agregacji¹⁰ z Trzebnicy do Niemiec jest niedopuszczalny, dla dobra zakonu.

M[atka] **Pillerówna**¹¹ prosi o rekreację dla sióstr w czasie obiadu. *Negative*. Nie można przeciążać pracą ludzi, bo nie wytrzymają tempa pracy duchowej i fizycznej.

M[atka] **Popiel** z Pniew.

M[atka] **Immakulata**, niep[okalanka] z Szymanowa.

M[atka] **Benedykta** z Lasek.

11.00. P[u]łk[ownik] **Niepokulczycki** w sprawie pomocy b[yłym] więźniom politycznym. Proszę, by pozostali w łączności z d[uszpasterstwem] d[obroczyнным] w W[arsza]-wie i w Krakowie.

O[jciec] **Makarewicz**¹², cysters, który ongiś kandydował do paulinów wbrew mej opinii, dziś chce uformować zakon przez stworzenie wzorowego klasztoru. Po wizytacji bp. Kominka wyszedł dekret *reformationis*, ale zadania nie spełnił. Radzę, by osobistym oddziaływaniem przerabiać środowisko, nie odosobniać się od niego.

Ks[iądz] **Zasada**, dyrektor domu ks[ięży] emerytów, informuje o remontach w d[omu] e[merytów]. Prosi o lekarstwa dla domu ks[ięży] emerytów.

Ks[iądz] **Wolff Jerzy**¹³ prosi o stworzenie warunków do pisania o sprawach sztuki. Proszę, by zajął się młodzieżą akad[emicką] ze szkół sztuki, gdyż koła te pragną pomocy duchowej od Kościoła św.

O[jciec] **Aleksander** z Jasnej Góry chce opuścić zakon, nie mogąc znieść systemu rządzenia o. Ludwika Nowaka, generała. Przedkładał racje za pozostaniem w zakonie; idzie o obronę powołania zak[onnego]. Przyjdą wyrzuty sumienia. Radzę prosić o przeniesienie do innego klasztoru.

D[okto]r inż. St[anisław] **Kaniewski**¹⁴, prof[esor] Politechniki Gdańskiej, człowiek stary, 77-letni, występuje z projektem fantastycznym, pośredniczenia między rządem a Wa-

⁹ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

¹⁰ W terminologii zakonnej oznacza formę łączności między instytutami polegającą na przyłączeniu nowego instytutu do już istniejącego instytutu zakonnego.

¹¹ Maria Piller, s. Maria Franciszka AI (1885–1974), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Sług Jezusa 1952–1965. Do zgromadzenia wstąpiła w 1912; pierwsze śluby 1920, śluby wieczyste 1923. Socjuszka mistrzyni nowicjatu w Przemyślu 1920–1932, radna generalna 1932–1952, członkini konsulty wyższych przełożonych zakonnych 1960–1966.

¹² Michał Witold Makarewicz OCis (1903–1974), prefekt kleryków w Szczyrzycu, rektor kościoła sióstr benedyktynek w Staniątkach 1957–1961. Świecenia 1939. Do zgromadzenia wstąpił w 1956, śluby zakonne 1957. Przeor w Jędrzejowie 1961–1968. Zgromadzenie opuścił i powrócił do diecezji siedleckiej 1968.

¹³ Jerzy Wolff (ur. 1902), kapłan archidiecezji warszawskiej, w parafii pw. św. Jakuba na warszawskiej Ochocie od 1955. Świecenia 1952.

¹⁴ Stanisław Kaniewski (1881–1967), elektryk, profesor Politechniki Gdańskiej, propagator elektryfikacji. Od 1919 pracownik wielu zakładów elektrycznych, doradca i konsultant w zakresie gospodarki energetycznej. Od 1946 profesor w Katedrze Maszyn Elektrycznych i Napędu Elektrycznego Wydziału Elektrycznego Politechniki Gdańskiej.

tykanem. Pyta wręcz: „czy wyślecie mnie gdzieś na placówkę dyplomatyczną?”. Słowem, stary dziwak, którego dobrą stroną jest to, że jeszcze się orientuje w swoich dziwactwach.

D[okto]r **Szczypiorowska-Siuda**¹⁵ ofiaruje krzyż rzeźbiony.

13.30. Ks[iądz] infulat **Zink** jest na obiedzie. Wraca z Zakopanego.

Konferencja budowlana w sprawie klasztoru s[ió]s[tr] wizytek, z prof. Marzyńskim, B[eatą] Trylińską^a i ks. Borowcem. Przedłożyliśmy nowy projekt przerobienia frontu, do przyjęcia przez przełożoną s[ió]s[tr] wizytek. Koszta wyniosłyby 320 tysięcy zł. Gdyby s[i]ostry nie zgodziły się, byłoby niecelowe ze względów duszpasterskich zajmowanie się tym obiektem, jakkolwiek rozpoczęcie przebudowy byłoby dla klasztoru korzystne.

19.00. Adoracja kapłańska w sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnym]. Rozmyślanie prowadzi ks. Jan Zieja, *coram Sanctissimo*.

5 grudnia 1957, czwartek

Warszawa – Otwock

8.00. Poświęcam **nowy dom rekolekcyjny** księży pallotynów w Otwocku przy ul. Żeromskiego, przeznaczony dla inteligencji zawodowej m[iasta] Warszawy. Wygłaszam przemówienie o znaczeniu ćwiczeń rekolekcyjnych.

Ks[iądz] **Oleń** z diec[ezji] łuckiej, zwolniony na własną prośbę z arch[idiecezji] gnieźnieńskiej, otrzymał pozwolenie na pracę w diec[ezji] gdańskiej.

Ks[iądz] prał. **Ugniewski** informuje o przebiegu obrad obydwu komisji w sprawie budowy semin[arium] na Bielanach. Proszę, by komitet rozstrzygnął sprawę, czy praca budowlana może być prowadzona przez przedsiębiorstwo czy systemem gospodarczym. Wypowiadam się za podziałem pracy.

Ks[iądz] **Dłopolski i ks. Kliszko** – w sprawach organizacji dobroczynności. Postanawiam dołączyć ks. Dłopolskiego do komisji rozdzielczej w Gdyni. Należy zwołać konferencję dyrektorów.

15.00. Oglądałem **katedrę**. Zastałem w zakrystii stolarza, który pracował nad kredencjami. W zakrystii brak nadzoru. Ani jednego księdza nie zastałem w ciągu trzech kwadransów chodzenia po świątyni. Przyszedł tylko zakrystian, od którego jechała wódka. Zwróciłem mu uwagę na to, że srebrne pontyfikały stoją bez zabezpieczenia na szafkach; szafki z kielichem nie zamknięto, różne cenne sprzęty stoją wśród gratów i wiórów. Brak nadzoru kompletny. Nadeszła sekretarka z biura parafialnego. Wyjaśnia: ks. Niesłony spowiada w Res Sacra Miser, przed I piątkiem miesiąca. Ks[iądz] wikary jeszcze nie wrócił ze szkoły. A ks[iądz] kanonik „w ogóle jeszcze nie wrócił”. Skąd? Znowu z jakiejś biby koleżeńskiej. Pracują tu w kaplicy literackiej. Na zewnątrz kilku robotników trudziło się nad wiązaniami nad kaplicą prymasowską. Wszystko bez nadzoru.

^a W rękopisie: Tylińską.

¹⁵ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

19.00. J[erzy] **Zawieyski** na wieczery. Charakteryzuje sytuację w partii, a ja daję uwagi na temat trudności, jakie ma Kościół. Głównie mi idzie o Caritas, którego sprawa szkodzi bardzo staraniom o pomoc Polsce.

Ks[iądz] **Mrozek**¹⁶ z Chełma Lub[elskiego] przychodzi z kłopotliwym darem – futro, którego nie noszę i nie lubię. Trzeba jednak być cierpliwym dla chcących czynić dobrze.

6 grudnia 1957, piątek

Warszawa

Św[ięty] Mikołaj poszedł do kuchni z małymi darami dla sióstr.

9.30. M[atka] **Witeska**, matka ks. Edmunda W[iteski], który porzucił sutannę i wziął ślub cywilny. Wieśniaczka o zdrowym duchu religijnym, boleje wśród łez nad utraconym synem. Życzył jej na imieniny zdrowia i łaski. Otrzymał odpowiedź: zdrowia mi nie życz, boś mi je odebrał, a łaską sam wzgardziłeś. Wtrącił ojca w ciężką chorobę. Matka obwinia ks. **Pieniążka**, który wyprawiał w Raszynie „ciągle uczy” i wciągał w to słabego i wpływowego ks. Witeskę. Ks[iądz] zdaje sobie sprawę z tego, że nieprędko będzie mógł wrócić do ołtarza, może po 10 latach. Ale matka jest zdania, że wobec wieczności nic to, bo ludzie w więzieniach siedzą dłużej. Duszę przenika męka, gdy widzi, jak ciężki ból sprawia kapłan odpady.

10.00. D[okto]r Z[ofia] **Włodek**¹⁷ i S[tefan] **Wilkanowicz**¹⁸ wysłani przez KUL w podróż do Ameryki i Europy. Znowu sprawa Kongresu Świeckiego Apostolstwa – ubolewanie, że nie było delegacji polskiej. Jestem zdania, że nie trzeba żałować. Sprawa p. **Domoradzkiego** z Kanady; opinia, że jest hochsztaplerem i wysoce niepoważnym człowiekiem. Nie można go użyć do niczego. Instytut naukowy p. Strzetelskiego¹⁹ robi dodatnie wrażenie (Nowy Jork – O[skar] Halecki).

Z NCWC wiadomości tego typu oczekują dokładnych pokwitowań z darów nadsyłanych.

^a *W rękopisie: wysoko.*

¹⁶ Marceli Mrozek (1907–?), kapłan diecezji lubelskiej. Święcenia 1935. Do 1978 proboszcz parafii pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Chełmie.

¹⁷ Zofia Włodek (1924–2018), historyk filozofii i teologii, mediewistka. Pracownik naukowy Zakładu Historii i Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Instytutu Filozofii i Socjologii PAN w Warszawie. Doktorat 1959, habilitacja 1969, profesor nadzwyczajny 1980, profesor zwyczajny 1991. Specjalista w zakresie filozofii średniowiecza.

¹⁸ Stefan Wilkanowicz (ur. 1924), publicysta, dziennikarz, działacz katolicki, współzałożyciel KIK w Warszawie i w Krakowie 1956–1957, publicysta „Tygodnika Powszechnego” i „Znaku” od 1957. W latach 1977–1988 członek Papieskiej Rady ds. Świeckich. W latach 1978–1994 redaktor naczelny miesięcznika „Znak”.

¹⁹ Stanisław Strzetelski (1895–1969), dziennikarz, publicysta, wydawca, polityk, dyrektor Polskiego Instytutu Narodowego w Ameryce 1955–1961. W latach 1930–1935 poseł na Sejm RP z ramienia Stronnictwa Narodowego. Od 1939 na emigracji, od 1941 w USA. Założyciel Komitetu Narodowego Amerykanów Polskiego Pochodzenia. W latach 1946–1947 redagował nowojorski tygodnik „Czas”. Od 1949 kierownik Biura Studiów Komitetu Wolnej Polski.

Sprawa **arrasów** – zdaniem p. Romera²⁰ – cała opinia w Kanadzie j[est] za oddaniem arrasów, ale przez gwarancję prymasa P[olski] dla władz kanadyjskich.

Stypendia **we Fryburgu**, którymi zajmuje się ks. Bocheński OP²¹ – czekają na stypendystów.

12.00. P[an] **Rogosiński** po powrocie z Brazylii dzieli się swoimi wrażeniami. Stan katolicyzmu j[est] statyczny i nieciekawym. Informuje o stanie emigracji polskiej, która robi wrażenie skostniałe, na niskim poziomie. Ludzie wracający z Polski za granicę są zachwyceni żywością intelektualną Polski.

J[erzy] **Sołtan**, architekt, w sprawach sztuki sakralnej. Dziś na wysokim poziomie nie istnieje, choć widzi się poprawę w dziedzinie literatury. Przerażony jest Niepokalanowem, budownictwem tego typu. Jest zdania, że budownictwo sakralne polskie nie siedzi w sztuce, jak to jest za granicą. Ubolewa nad stanem i poziomem twórczości polskiej. Myślę, że trzeba mniej narzekać, a więcej z siebie dawać. Dotychczas architekci polscy nie popisali się. Mieli wielkie pole, którego nie wykorzystali. Oczywiście była niewola stalinowskiego stylu. Ale w W[arszawie] można było wiele zrobić, a wybudowano budę, a nie stolicę. To samo jest i w dziedzinie bud[ownictwa] k[ościel]nego. Nie mamy ani jednego zdolniejszego architekta, o czym świadczą męki komisji arch[itektonicznych] w kuriach, Nowa Nuta, Sochaczew. *Catholica non leguntur*²² wśród architektów, mało który zna liturgikę czy dogmatykę Kościoła św. Trudno jest projektować z takim przygotowaniem. Możemy jeszcze ze sobą rozmawiać, ale później.

Irena Płańska²³, arch[itekt] rzeźb[niarka], i **L. Płański** w sprawie pracowni rzeźbiarskiej.

Delegacja z par[afii] Babice, p. Szelenbaum Wład[ysław]²⁴, Segietyński I., Koroń J. – proszą o naprawienie krzywdy moralnej wyrządzonej ks. Machnikowskiemu. Wyjaśniam, że nie idzie o księdza, tylko o parafię i jej dobrą obsługę.

O[jciec] **Niedźwiadek** z Bielń, sprawy kamedulskie.

15.00. Po obiedzie zamknąłem się u siebie i pracowałem do późnego wieczora nad zaległymi aktami.

²⁰ Tadeusz Ludwik Romer (1894–1978), dyplomata II RP, od 1945 na emigracji, najpierw w Londynie, później w Kanadzie, gdzie pracował na McGill University w Montrealu. Od 1919 urzędnik polskiej dyplomacji, m.in. 1939–1941 ambasador w Japonii, 1942–1943 w ZSRS; 1943–1944 minister spraw zagranicznych w rządzie Stanisława Mikołajczyka. W latach 1963–1978 prezes Polskiego Instytutu Naukowego.

²¹ Józef Maria Bocheński OP (1902–1995), kapłan zakonny, historyk logiki, filozof, sowietolog. Doktorat 1933, habilitacja 1938. W latach 1934–1940 profesor Angelicum w Rzymie, a od 1945 uniwersytetu we Fryburgu, w latach 1964–1966 rektor. W czasie II wojny światowej uczestnik kampanii wrześniowej, kampanii we Włoszech i bitwy o Monte Cassino.

²² Dosł. [książki na tematy] katolickie nie są czytane. Frazeologizm *Graeca non leguntur* oznacza podejście do trudnych faktów polegające na ich ignorowaniu.

²³ Być może chodzi o Irenę Płaską, architektkę, rzeźbiarkę.

²⁴ Władysław Szelenbaum, przedstawiciel jednej z najstarszych rodzin zamieszkujących Babice.

7 grudnia 1957, sobota**Warszawa**

7.30. Zofia **Czacka** w sprawie programu pracy w d[uszpasterstwie] d[obroczynym].

M[aria] **Okońska** w sprawie przejścia od siostr franciszek lokal na Filtrowej. Wyrażam zgodę.

9.00. Pani Stipalówna^a i Zofia Florczak w sprawie ZHP. Pytanie: gdzie jest granica, której nie można przekroczyć we współpracy z ZHP. Granicą – niebezpieczeństwo młodzieży, którą trzeba ratować przez czujną obecność, gdy już nic innego zrobić nie można.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]. Nieobecny ks[iądz] kanclerz, który jest na urlopie. Większość czasu zajęły nam personalia. Przyjęliśmy kilka projektów świątyni i budynków parafialnych. Jasno stała sprawa ks. **Koniecznego**, wiceoficjała. Dziś wszyscy widzą, że na tym stanowisku pozostać dłużej nie może. Postanowiono skończyć z ks. **Jacukowiczem**, na którego znów płyną skargi.

15.00. Wyprawiłem Różę **Siemieńską** na pół roku do Rzymu. Ma zaznajomić się z filmem katolickim.

17.00. Spowiadałem dzieci z zespołu²⁵.

8 grudnia 1957, niedziela**Warszawa**

7.30. Rządka niedziela w domu. Na Mszę św. przyszedł zespół M[arii] **Okońskiej**, by śpiewać na chwałę Dziewicy Niepokalanej. Włodzio S[ulek]²⁶ służył do Mszy św. Wygłosiłem konferencję duchowną na tle II niedzieli Adwentu.

10.00. Dziś otrzymałem pierwszy w dziejach demokracji ludowej w Polsce list z Min[isterstwa] Spraw Zagr[anicznych] jako odpowiedź na mój list. Dotychczas nigdy odpowiedzi na żaden list nie otrzymałem. Zaczynamy się stawać Europejczykami.

Pozostał Włodzio **Sulek** na kilka godzin, po czym wrócił do seminarium.

Przeprowadziłem krótką rozmowę z zespołem na temat pracy w Instytucie Maryjnym.

11.00. Pracowałem do obiadu spokojnie w zaległych papierach.

16.00. Przyjąłem H. **Siemieńskiego**²⁷, b[yłego] sekretarza okręgowego Ch[rześcijańskiego] Z[jednoczenia] Z[awodowego] we Włocławku, z którym pracowałem wiele lat w chrześcijańskim ruchu zawodowym i oświatowym. Przeżył wiele w czasie wojny, znalazł się w armii wschodniej, szedł przez Palestynę, Włochy, Anglię. Wrócił do kraju,

^a W rękopisie: Stipelówna.

²⁵ Chodzi o członkinie zespołu „Ósemki”.

²⁶ Włodzimierz Sulek (1930–1997), kapłan, syn Stanisława i Anastazji Sulek z d. Wyszyńskiej, siostry prymasa. Świeceni 1960. Wikariusz w Łyszkowicach 1960–1961; w Sochaczewie 1961–1964; Piasecznie 1964–1965; parafii pw. św. Józefa w Kole 1965–1968; św. Franciszka z Asyżu w Warszawie-Okęciu 1968–1974; wikariusz ekonom, a następnie proboszcz parafii w Michałowicach-Opaczu 1974–1989; rezydent w Raszynie i parafii pw. św. Franciszka z Asyżu w Warszawie-Okęciu 1989–1997.

²⁷ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

pracował w Caritas do chwili przejścia przez państwo. A później, skutecznie zastraszony przez UB, zniknął z mego pola widzenia. Nie dał się użyć przez UB i pozostał wierny Kościołowi, choć zastraszony i trzymający się dziś na boku. Na apostoła się nie nadaje, chociaż pracował sumiennie w Ch[rześcijańskim] Z[jednoczeniu] Z[awodowym].

19.00. Ks[iądz] dr Malej przyszedł w sprawie kronik dla „Wiad[omości] Arch[idiecezjalnych] Warsz[awskich]”.

9 grudnia 1957, poniedziałek

Warszawa – Łaski

7.30. Msza św. w kaplicy domowej sióstr loretańek z przemówieniem. Jest ks. Świątek²⁸, budowniczy kościoła św. Floriana. Po śniadaniu odwiedzam siostry w chórze zakonnym, starszuszki podopieczne i małe dzieci w przedszkolu.

W drodze powrotnej wstępuję na odbudowę kościoła św. Floriana. Mury prezbiterium wzniesione są do gzymsu nad triforiami. Robota olbrzymia, żmudna i mało efektywna. Wielką cierpliwość w tej budowie przejawiają ks. J[erzy] Baszkiewicz²⁹ i ks. Świątek Cz[esław].

11.00. Ks[iądz] prał. **Piotrowski**, wik[ariusz] gen[eralny], pyta o sprawę **werbistów**. Wyrażam zgodę na to, by nabyli plac w okolicy Mokotów-Wierzbno i by przystąpili do budowy kaplicy-kościoła parafialnego.

Ks[iądz] kan. **Czerniak** przybył z Gniezna. Był zatarg w cenzurze „W[iadomości] A[rchidiecezji] G[nieźnieńskiej]”. W zeszycie październikowym ogłoszono dekret erekcji par[afii pw.] Wierzyśkiego Kapłana w Gnieźnie, na którą U[d]sW nie wyraził *ex post* zgody. Cenzura zażądała, by w zeszycie grudniowym WAG odwołać ten dekret. Wniosłem sprzeciw. Dziś ks. Czerniak spotkał [się] w U[d]sW w W[arszawie] [z] min[istrem], któremu rzecz przedstawił. Minister postanowił sam rzecz załatwić.

13.00. Przyjąłem księży, którzy byli święceni 8 grudnia 1956 r., a dziś odbywają swój zjazd koleżeński. Wygłosiłem do nich przemówienie.

16.00. Wyjechałem do **Łasek**. Odbylem zebranie z kierownictwem zespołu „Ósemek”.

Przeprowadziłem rozmowę z p. **Marylskim** po jego powrocie z Francji. Jest pełen entuzjazmu dla pracy duchowieństwa i jeszcze bardziej krytyczny wobec sytuacji Kościoła w Polsce.

Rozmowa z matką **Benedyktą** na temat sytuacji zakładu i zgromadzenia s[ió]s[tr] franciszek.

²⁸ Czesław Świątek (1911–1967), kapłan archidiecezji warszawskiej. W latach 1957–1958 administrator parafii św. Michała Archaniola i św. Floriana na warszawskiej Pradze. Prowadził odbudowę kościoła – obecnie katedry diecezji warszawsko-praskiej. W 1958 i 1966 proboszcz parafii św. Mikołaja w Tarczynie.

²⁹ Jerzy Baszkiewicz (1914–1984), kapłan archidiecezji warszawskiej, wikariusz w parafii pw. św. Michała Archanioła i św. Floriana na warszawskiej Pradze 1950–1964. Święcenia 1940. Kapelan polowy Grupy AK „Kampinos”. Od 1964 kuratus w parafii katedralnej św. Jana Chrzciciela oraz dziekan dekanatu Warszawa-Stare Miasto.

10 grudnia 1957, wtorek

Laski

Prowadzę dzień skupienia dla zespołu „Ósemki”. Wygłaszam dwie konferencje w kaplicy, odbywam zebranie plenarne zespołu.

W czasie obiadu prowadzę dalszy ciąg rozmowy z A[ntkiem] Marylskim.

11 grudnia 1957

Laski – Warszawa

7.30. Po Mszy św. przyjmuję A[ntoniego] **Marylskiego**, który przyjmuje pomoc dla zakładu niewidomych.

M[atka] **Benedykta** – ustalamy przejęcie ul. Filtrowej.

Z[ofia] **Wyrzykowska** – w sprawie wyjazdu do swego brata w Anglii.

Ks[iądz] **Piotrowski** – w sprawie święceń kapłańskich A[ntoniego] Marylskiego.

12.30. Wracam do Warszawy.

13.00. Oblat z Kanady przywozi list od bp. Pękali.

S[iostrą] **Romana**, elżbietanka, informuje, że dwie siostry mogą wyjechać do Jerozolimy, by zmienić siostry w Domu Polskim. Otrzymuje pieniądze na opłacenie biletów przejazdu, co uważam za swój obowiązek, gdyż D[om] P[olski] pozostaje pod opieką prymasa Polski.

P[an] **Lech** Dunin informuje o losach posągów z kamieniczki na Starym Mieście. Już się dowiedziano w Min[isterstwie] Kultury, że jest gotowość przywiezienia św. Barbary i in[nych] na attykę. Zgodziłem się na to, by katedra we własnym zakresie ustawiła figury. Ale p. Malinowski³⁰ z Min[isterstwa] Kultury jest przeciwny. Sprawa oparła się już o K[omitet] C[entralny].

Na obiedzie są członkowie sesji K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej], która rozpoczyna swe obrady o godz. 14.30. Trwa do godz. 19.00. Zajmujemy się budżetem na rok przyszły. Ks[iądz] dyr. **Niedzielak** informuje o sytuacji na cmentarzach warszawskich. Okazuje się, że po objęciu zarządu przez K[urię] M[etropolitalną] W[arszawską] można było otrzymać na budowę kościołów stolicy około 2 milionów zł, które przedtem szły w nieznane. Zajmowaliśmy się kolejno budżetem poszczególnych Wydziałów K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej].

12 grudnia 1957, czwartek

Warszawa

7.30. M[atka] **Bolesława**³¹ ze Śląska, jadwizanka, i m[atka] **Adela** z WSZ.

³⁰ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

³¹ Bolesława Elżbieta Tkocz CSSH (1914–2010), przełożona zakonna w placówce w Czarnowasach 1951–1957. W zakonie od 1932, profesja wieczysta 1940. W latach 1958–1959 posługiwała w Ostroźnicy. Przełożona prowincjalna prowincji katowickiej z uprawnieniami przełożonej generalnej 1961–1966. Po zakończeniu urzędowania prze-

9.00. B[iskup] **Kaczmarek** i ks. **Jaroszewicz** z Kielc, informuje o d[alszym] c[iągu] sprawy Bolesławca. Zgłosił się jeden z „księży” narodowców, niejaki Kucyper³² (*nomen omen*) i prosił o przyjęcie do Kościoła. Przy tej okazji ujawnia zaplecze sprawy. Okazuje się, że wśród „księży narod[owc]ów” są urzędnicy państwowi, którzy są delegowani do Bolesławca i tam nakładają sutanny. Czynią to na polecenie p. min. Sztachelskiego. Jeszcze jeden sposób „politycznego” rozbijania Kościoła.

Inż[ynier] **Knothe**, konserwator gdański, b[yły] lubelski, w sprawach katedry gnieźnieńskiej; prosi, by nie ustawiać nastawy na ołtarzu głównym, a tylko sarkofag św. Wojciecha; w sprawie poznańskiej katedry – by nie usuwać tryptyku, a powiesić arras. I w sprawie szambelanii papieskiej – „choćby przed śmiercią”. Wyrażam obawę, że zdobędzie miano „wojującego klerykała”.

P[an] Holak^{a33}, b[yły] prokurator wojskowy lubelsko-radomski, dziś adwokat. Prosi o czuwanie nad zdrowiem. Przychodzi „jako do człowieka”. Mówi o „sądach partyjnych” nad uczestnikami pielgrzymek nauczycieli, lekarzy i sędziów. Prosi o błogosławieństwo dla rodziny i o to, by mógł raz na rok przyjść do mnie.

Ks[iądz] **Wojtukiewicz** z Instytutu Kat[echetycznego] z Wrocławia przedstawia zamiar przeniesienia I[nstytutu] K[atechetycznego] na teren Lublina. Uważam, że jest to nadmierne nasilenie terenu, gdzie już jest KUL i Instytut Wyższej Wiedzy Religijnej.

Ks[iądz] **Lelito** skierowany do Kurii Metropolitalnej Warsz[awskiej] dla objęcia kapelanii.

Ks[iądz] **Hrynyk** pyta, czy nie czas powiększyć placówki duszp[asterskiej] gr[eko]-kat[olików]. Jest ich 23, obsługiwanych przez 8 księży. Radzę powiększyć liczbę kapłanów obsługujących. Później można mówić o nowych placówkach. Zgadzam się na wybieranie dzieci gr[eko]kat[olickich], które nie były bierzmowane przy chrzcie św.

B[ohdan] **Skąpski** po powrocie od min. Rusinka³⁴ informuje o wyniku. Min[ister] Rusinek przyznaje Kościołowi prawo do wydawnictw. Został duży nieład w polityce wyd[awniczej] i musi to uporządkować, zanim się weźmie do dalszego planu wyd[awniczego]. Nie zgodzi się tylko na wydawnictwo „Mały Dziennik”, choćby miał odejść. B[ohdan] S[kąpski] ma nadzieję, że pozyska koncesję na wydawnictwo „Jasna Góra”.

bywała od 1966 w placówce w Ostrożnicy w diecezji opolskiej, pełniąc posługę przełożonej domu przez kilka kadencji. Od 2006 przebywała w placówce w Katowicach-Załężu.

^a *W rękopisie*: Holok.

³² Kazimierz Kucypera, ksiądz diecezji kieleckiej, proboszcz parafii pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Dobrakowie.

³³ Henryk Holak (1905–1979), prawnik, adwokat. Prokurator w czasach stalinowskich.

³⁴ Kazimierz Rusinek (1905–1984), dziennikarz, działacz partyjno-państwowy. Minister pracy i opieki społecznej 1947–1952. Powrócił do polityki po 1956. W 1958 był kierownikiem resortu kultury i sztuki, a od 1958 do 1971 wiceministrem kultury i sztuki. W latach 1964–1971 pełnił funkcję zastępcy członka KC PZPR. Od roku 1956 do 1972 sekretarz generalny, a od 1980 wiceprezes Rady Naczelnej ZBoWiD. Poseł do KRN i na Sejm Ustawodawczy.

Ks[ia]dz Kwiatkowski ATK i ks. Subera w sprawach ATK. Odczytuję odpisy rezygnacji profesorów krakowskich z pracy w ATK. Proszę o wniesienie stworzenia W[ydziału] Teolog[icznego] w Krakowie na **Komisję Wspólną**. ATK oświadcza, że w marcu 1958 r. odda mi gmach audytoryjny. Prosi o to, by K[omisja] W[spólna] zajęła się tą sprawą. Oświadczam, że nie mogę wnieść na K[omisję] W[spólną], gdyż ze sprawy sporu cywilnego uczyni się polityczną. ATK zajęła mi gmach, jest *possessor male fidei*³⁵ i ja oczekuję zwrotu gmachu. Zeszliśmy na opinię ks. Kw[iatkowskiego] o „Zagadnieniach istotnych”; jestem zdania, że ks. Kw[iatkowski] powinien ogłosić w „Słowie Pow[szechnym]” wyjaśnienie. Trzeci domek wolny należy oddać marianom. Wszystkie domki wolne trzeba oddawać marianom. W sprawie INCO składają chronologię dokumentacji starań o odzyskanie lokali zajętych przez firmę. W sprawie lokalu dla katechetyki proszę, by usunięto się z sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego]. Wyrażono zgodę.

Ks[ia]dz **Osmólski** otrzymuje pomoc na kupienie domu w Baniosze pod kaplicę.

Ks[ia]dz **Wróbel**, prowincjał o[jców] pijarów, prosi o pozwolenie nabycia placu w Warszawie. Niech wniesie podanie. Jest sprawa Łowicza otwarta – jest aktualna.

Grupa **dyrektorów Caritas**, księży, którzy dawniej pracowali w Caritas, a dziś prowadzą referaty miłosierdzia w kuriach. Obradowali pod kierunkiem ks. dr. Dłopolskiego. Przemówiłem do nich kilka słów o charakterze pracy dobroczynnej.

Posiedzenie **komitetu budowy sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego] na Bielanych**. Obecni: ks. prał. Ugniewski, ks. Miziołek, ks. Borowiec, ks. Penkała, prof. Marzyński. Oświadczam, że budujemy systemem gospodarczym. Ks[ia]dz prał. Ugniewski ma ogólny nadzór, ks. dyr. Penkała ma zaopatrzenie materiałów, ks. prał. Borowiec – kierownictwo budowy. Ks[ia]dz Urbanek do pomocy. Trzeba nająć dozorcę. Trzeba budować oszczędnie. Przyspieszać plany, które trzeba wypracowywać w sem[inarium].

14.00. Odwiedziłem zjazd ks[ięży] prokuratorów seminariów duch[ownych] i przemawiałem do nich.

13 grudnia 1957, piątek Warszawa

7.30. Matka **Benedykta** przekazała mi lokal na Filtrowej do mojej dyspozycji. Otrzymuje pomoc materialną na zgromadzenie.

Ks[ia]dz **Chudy TJ** w sprawach filmowych i organizacji biura.

Ks[ia]dz **Żuchowski**, pallotyn, sekretarz por[ozumienia] zak[onnego] męskiego, w sprawie browiarzy i i[nnych].

Ks[ia]dz **Frontczyk**³⁶, kapelan WP, składa memoriał w sprawie poziomu moralnego duchowieństwa wojskowego.

³⁵ Łac. posiadacz w złej wierze.

³⁶ Marian Frontczyk (1913–?), kapłan archidiecezji warszawskiej, kapelan wojskowy w kościele pw. NMP Królowej Polski w Warszawie od 1955. Świącenia 1944.

O[jciec] Augustyn **Ciesielski**³⁷, opat cystersów, prosi o pewne dyspensy dla księży uczących religii w mieście. Najtrudniej jest zachować wspólny chór. W sprawie wizytacji Szczyrzyca – jako opat mógłby wizytować Szczyrzyc, a Jędrzejów i Oliwa należą do wizytatora ze Szczyrzyc. O[jciec] C[iesielski] prosi o zwolnienie z obowiązków, radzę poczekać.

Przełoż[ona] **generalna** s[ió]s[tr] józefitek prosi o przyjęcie do W[arsza]wy, gdzie otrzymano darowiznę (Żoliborz); wyrażam zgodę.

M[atka] **Waldetrude Wochna**, orionistka, po powrocie z Rzymu; były przyjęte b[ardzo] dobrze przez m[atkę] generalną. Ma trudności w Polsce, gdyż „rozrabiają” zgromadzenie niektórych księży orioniści.

Delegacja **Związku Inwalidów Wojennych PRL** w składzie trzech osób składa swój hołd i prosi o opiekę.

O[jciec] **Wawryn** TJ, prowincjał, po powrocie z Rzymu. Informuje o radykalnych ruchach społecznych wśród dominikanów za granicą. Progresiści francuscy już stracili nadzieję, żeby K[ościół] mógł rozwiązać kwestie społeczne. Są raczej za tym, by komunizm ośwładną całą Europą, a po jego wyżyciu się przyjdzie do głosu katolicyzm.

Kwestia **budowy kościołów** jezuickich w W[arsza]wie i Gdyni. O[jciec] generał pomóc nie może, gdyż sytuacja ekonomiczna zakonu jest ciężka. O[jciec] Wawryn przedstawił sprawę o. Leiberowi, by uzyskał od Ojca Świętego pomoc na kościoły; przecież Ojciec Święty pomaga tylu narodom w budowaniu świątyń, mógłby więc pomóc i Polsce. Ojciec Święty wyraził gotowość przekazania prymasowi P[olski] sumy miliona zł na budowę świątyń w Polsce. Proszę, by o. W[awryn] czuwał nad tym.

Sprawa **Kolegium Polskiego w Rzymie** – o. W[awryn] zbadał sytuację na miejscu, czy nie za wiele j[est] personelu. Opinia ks. Fr[anciszka] Mączyńskiego o o. Semkowskim jest bardzo dodatnia. Kończy się mu trzylecie. Na o. S[emkowskiego] skarżył alumn Lipiński, neofita. O[jciec] generał jest zdania, że K[olegium] P[olskie] zostało zakonowi narzucone, ale zakon może objąć K[olegium] P[olskie] na dalsze lata, gdy upłynie 10-lecie.

Sprawa **Radio Vaticana** – na skutek wiadomości z Radio Vaticana, że w ZSRR pracują o[jc]o[wie] jezuici, aresztowano ich. O[jciec] **Chechelski** z R[adio] V[aticana] nie nadaje się do tej pracy. W Wat[ykaniu] brak informacji o Polsce, której *casus* jest niesłychanie trudny. Trzeba by posłać do R[adio] V[aticana] kogoś z Polski. Może o. Mirewicz? Rozmowę dokończymy.

Ks[iądz] **Petrani** – po powrocie z ZSRR.

O[jciec] **Puszkarski**, baz[yliański].

Ks[iądz] **Subera** w sprawie ks. Kellera, który wniósł podanie do p. Gomułki, prosząc go o pracę w PAN, gdzie – wobec wzrostu klerykalizmu – mógłby neutralizować

³⁷ Augustyn Ciesielski OCist (1909–1968), kapłan zakonny, opat cystersów w Mogile pod Krakowem 1953–1968, opat prezes Kongregacji Polskiej Zakonu Cysterskiego. W zakonie cystersów od 1926, święcenia 1933. W 1951 opat w Wąchocku. Ojciec Soboru Watykańskiego II.

stosunek między K[ościółem] i państwem. Do tego listu był dołączony list z M[inisterstwa] Sz[kolnictwa] W[yższego] popierający prośbę ks. K[ellera].

14 grudnia 1957, sobota

Warszawa

7.30. Na Mszy św. p. Kuszell z chorą, ułomną córką, plastyczką, i jej siostra. Nadto s[iostra] loretanki i B[ohdan] Skąpski.

Z B[ohdanem] S[kąpskim] omawiam sprawę organizacji drukarni dla I[nstytutu] M[aryjnego] na Jasnej Górze. O[jcowie] paulini oddają całe tzw. pokoje królewskie na J[asnej] G[órze] na drukarnię I[nstytutu] M[aryjnego].

10.00. Sesja Kurii M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]. Obecni wszyscy, nadto ks. rektor Miziołek, ks. dyrektor Hofman i ks. prok[urator] Urbanek. Poddaliśmy [pod dyskusję] płace profesorów i moderatorów w sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnym]; podnieśliśmy opłatę godzin wykładów do 90 zł. Później omawiano sprawy personalne.

18.00. Wziąłem udział w **opłatku** w bursie akad[emickiej] s[ió]s[tr] **zmartwychwsta-
nek** na Mokotowskiej 55. Obecni byli ks. prał. Padacz, ks. kan. Jabłonka i ks. prof. Pia-
secki. Młodzieży ok. 60. Przyniosłem młodzieży 8 mszałów bened[yktyńskich], 30 egz.
Pisma św., reszta – czytanki majowe i październikowe. Młodzież śpiewała kolędy. Wy-
głosiłem do niej dłuższe przemówienie.

15 grudnia 1957, niedziela

W[arsza]wa – Niepokalanów

Na Mszy św. rodzina Kadzińskich i Woźnickich.

10.00. Wyjazd do **Niepokalanowa** na urocz[ystość] 40-lecia Milicji Niepokalanej i 30-lecie istnienia Niepokalanowa. Mróz wielki, na szosie lustro. Jedziemy b[ardzo] wolno. Wieziemy ks. prof. Jankowskiego. Przed kościołem procesja. Dzieci z kwiatami, które pomarzęły. B[isku]p Bernacki pontyfikuje. Są nadto bp Goliński, bp Wilczyński, bp Niemira i bp Czajka. Wygłaszam kazanie o „Rycerzu Boga Żywego – Maryi Niepokalanej”.

Obiad wspólny, po czym akademia na sali, gdzie wygłaszam dłuższe przemówienie. Młodzież franciszkańska dobrze śpiewała gregoriańską Mszę św.

Wróciliśmy do W[arsza]wy na godz. 18.00. Przyjechał bp Bernacki. W domu zasta-
liśmy ks. Jana Czerniaka z Gniezna.

16 grudnia 1957, poniedziałek

Warszawa

7.30. Matka **Popiel** z towarzyszką pragnie zyskać pomoc materialną dla ks. Popiela budującego kaplicę; wyrażam obawę, by udzielanie pomocy księżom nie osłabiło ich inicjatywy w terenie.

M[atka] **Lidia**, nazaretanka, pozostała na pół dnia; prowadziliśmy konwersację francuską i załatwiliśmy listy franc[uskie].

15.30. B[isku]p **Goliński** – przygotowujemy program posiedzenia Komisji Maryjnej Episkopatu.

16.00. Posiedzenie **Komisji Maryjnej Episkopatu**; obecni: bp Pawłowski, bp Goliński, prał. Piotrowski, kan. Czerniak, dyr. Dąbrowski i ja. Nie przybył o[jciec] przeor z J[asnej] G[óry]. Omówiono program 3–4 maja 1958. Postanowiono, że dla młodzieży urządzi się uroczystość odnowienia ś[lubów] j[asnogórskich] wieczorem 3 maja. Omówiono sprawę rekolekcji wielkanocnych, którymi zajmie się ks. dyr. Dąbrowski, by sprawdzić, jak wykonano postanowienie dla pisarzy. Ks[iądz] prał. Piotrowski informował o programie kazań na II rok Nowenny. Ustalono *calendarium*³⁸ nawiedzenia M[atki] B[ożej]; bp Goliński zwróci się do kurii diec[ezjalnej] o podanie, ile czasu potrzeba dla diecezji na nawiedzenie. Ustalono program pielgrzymek na 1958. Referujemy program II roku Nowenny Maryjnej. B[isku]p Goliński informuje o krucjacie kobiet.

19.30. Po wieczery rozmowa z bp. **Pawłowskim**, który wycofuje swoje wnioski w sprawie księży z kapituły katedralnej. B[isku]p **Goliński** załatwia drobne sprawy dotyczące krucjaty kobiet; ks. dyr. Dąbrowski ustala termin wigilijnej wizyty zakonnic; ks. kan. Czerniak omawia sprawę druku modlitewnika gnieźnieńskiego. Można by go wydrukować za cenę opłat papieru dewizami. Nie mamy dewiz na papier.

17 grudnia 1957, wtorek

Warszawa

7.30. Matka **Bonifacja** Werner z as[ystentką] Urszulą z Krakowa i m[atką] Andrzeją³⁹.

B[isku]p **Bernacki** z ks. kan. **Czerniakiem** odjeżdżają do Gniezna.

P[an] Cz[esław] **Jaworowski** przynosi krzyż rodzinny dla archikatedry warszawskiej. Prosi, by go oddać katedrze jako cenną pamiątkę rodzinną.

Ks[iądz] kan. **Czartoryski** z Krakowa – naradzamy się nad dalszą pomocą repatriantom. Komitet krakowski.

Ks[iądz] **Osmólski** otrzymuje dalszą pomoc na nabycie domu pod kościół w Baniosze.

Ks[iądz] **Pągowski** w sprawie zjazdu księży *perseverantiae sacerdotalis*.

O[jciec] K[arol] van Oost OSB⁴⁰, nareszcie otrzymał prawo wjazdu do Polski. Ufa, że M[atka] Boża „kawału Polsce nie robi” po tym wszystkim, czego dokonała. Na Zachodzie szerzy się egzystencjalizm, który się zamienia w indyferentyzm. Wśród inteligencji widzi się piękne rzeczy.

³⁸ Łac. kalendarz.

³⁹ Być może chodzi o s. Andrzeję Wysokińską USJK.

⁴⁰ Karol van Oost OSB (1899–1986), belgijski benedyktyn, odnowiciel benedyktyńskiego życia zakonnego w Polsce. W zakonie benedyktynów od 1918. W latach 1939–1951 przeor wznowionego opactwa w Tyńcu pod Krakowem. Autor komentarza do reguły św. Benedykta.

M[atka] **generalna** [zgromadzenia] R[odziny] M[aryi]⁴¹ – omawiam sprawę pracy ks. Mamra⁴². S[iostra] Leonia Graczyk, b[yla] więźniarka towarzysząca nam w więzieniu po opuszczeniu zakonu, zda się, jest na służbie UB i stara się wyciągać siostry z zakonu.

Ks[iądz] **Jablonka** od św. Anny otrzymuje *Wielką tajemnicę*, 23 tysiące egz. dla rozprzestrzenienia wśród akademików. Jest zdania, że książka dla akademików jest spóźniona, nadaje się dla młodzieży licealnej.

14.30. Ks[iądz] Borowiec pojechał po ks. Synowiaka z Buffalo, którego NCWC przysłała do Polski, aby był świadkiem rozdzielenia darów.

19.00. Na wieczery jest ks. **Synowiak**, z którym prowadzę długą rozmowę. Zamieszka u s[ió]s[tr] Rodziny Maryi na Żelaznej, dostaje do dyspozycji auto, moją simkę; będzie na moim utrzymaniu. W środę wyjedzie do Gdyni, gdzie zbierze się komisja rozdzielcza (ks. Jastak, ks. Kliszko, ks. Dłopolski, ks. Jasiński, ks. Zaręba i ks. Oberc). Komisja przynajmniej naprzód okręt z odzieżą i rozdzieli według klucza dawniej ustalonego na wszystkie diecezje. Później przyjmie okręt z żywnością, którą wysyła NCWC w porozumieniu z rządem na ręce prymasa P[olski]. Wszystkie dary żywnościowe wysyłane są na ręce prymasa P[olski].

18 grudnia 1957, środa

Warszawa

7.30. M[atka] **Izabella**, nazaretanka, z towarzyszką na Mszy św. Wydaję dyspozycję, by nadesłane dary szły do Siedlec i do Włocławka. Wzywa się księży z komisji rozdzielczej do Gdyni.

Zofia Kossak-Szatowska w sprawie ankiety antyalkoholowej. Jest w kontakcie z ks. Ziętą i Blachnickim⁴³ z Katowic. W „Słowie P[owszechnym]” otrzymano 70 tysięcy odpowiedzi, które są jednym krzykiem rozpacz i nadziei, że nareszcie coś się zaczyna dziać, że ktoś zaczyna się tym interesować. Krzyk – społeczeństwo nie chce knajpy, a rząd otwiera. Przedstawia projekt nowej ustawy przeciwalkoholowej. Te 70 tysięcy głosów zaalarmowały rząd, który nie chce, by tę sprawę wzięło w swe ręce społeczeństwo. Woli robić sam przez swoich ludzi. Natomiast rząd robi ukłony w stronę katolików. Jednak społeczną prasę powściąga. Nie podziela zdania o „nijakości i nieobecności” młodzieży. Owszem, widzi wielką żywotność młodzieży, wielki entuzjazm dla życia lepszego, gdyż

⁴¹ Właśc. matka generalna Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi. W latach 1947–1960 urząd ten pełniła m. Teresa Katarzyna Stępa (Stępówna) RM.

⁴² Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁴³ Franciszek Blachnicki (1921–1987), kapłan, teolog pastoralny, twórca Ruchu Światło-Życie. Święcenia kapłańskie 1950. W latach 1957–1960 zorganizował i prowadził społeczną inicjatywę przeciwalkoholową pod nazwą Krucjata Wstrzemięźliwości. Wykładowca KUL. Od 1963 uruchomił ruch oazowy, który rozwinął się jako Ruch Światło-Życie. Promotor awansu świeckich w Kościele po Soborze Watykańskim II. Zmarł na emigracji w RFN. Sługa Boży Kościoła katolickiego.

zmęczona jest „stalinizmem”. Widziała to w liceum pedag[ogicznym] w Zakopanem, gdzie głosiła odczyt.

Porusza sprawę PAX. Oświadczam: PAX nadal proteguje takich księży jak ks. Radosz, ks. Wilkowski, ks. Owczarek. Robi mistyfikację z „Augustinum”. Dopóki nie poprawi się atmosfera moralna w tym środowisku.

Ks[iaǳz] **Buraczewski** z diec[ezji] olsztyńskiej mówi o sytuacji; księży ZBoWiD nadal trzymają głowę do góry, ich wódz, **ks. Dados**⁴⁴, na terenie woj[ewództwa] olsztyńskiego ma nadal do dyspozycji auto. Księży gr[ecker]kat[olicy] wymagają jakiejś kontroli.

Długa rozmowa z **prof. Roszkowskim**⁴⁵ i jego kolegą, ginekologami, na temat ustawy o przerywaniu ciąży.

Po obiedzie pracowałem w sekretariacie.

19.00. W Res Sacra Miser wygłaszam konferencję przedświąteczną do **pielęgniarek** warszawskich, dzielę się z nimi opłatkiem i rozdaję obrazki. Odwiedzam też siostry szarytki.

19 grudnia 1957, czwartek

Warszawa

7.30. M[atka] **Brzezińska** (z Lechanic), siostry sługi Jezusa z Miodowej; Z[ofia] Czacka.

9.00. Matka wizytatorka **Jolanta Przybył** i m. **Edyta** po powrocie z Rzymu, przywozi pozdrowienia od przyjaciół. List do kard. V[aleria] Valeriego ułatwił im prowadzenie spraw. M[atka] Edyta wróciła prowincjalną.

Ks[iaǳz] prał. **Duczyński** otrzymuje pomoc dla pracowników sądu i na budowę k[ości]o[ła] Chrystusa Króla.

Ks[iaǳz] prał. **Piotrowski** w sprawie werbistów, którzy otrzymali obietnicę parafii w mieście, chcą się budować naprzeciwko reformatów przy^a al. Niepodległości. Na to nie zgadzam się. Podtrzymuję natomiast obietnicę.

Ks[iaǳz] prow[incjał] **Czapla** w sprawie przedmowy do Pisma św. „pod redakcją” ks. Dąbrowskiego. Przedmowy nie napiszę, należy to do abp. Baraniaka.

Ks[iaǳz] prow[incjał] **Wawryn**. Uzgadniamy, że ks. **Mirewicz** pojedzie do Rzymu, obejmie Kolegium Polskie i w Radiu Watykańskim sekcję polską.

Ks[ięża] akademicy gnieźnieńscy w drodze z KUL na święta – po błogosławieństwo.

^a *W rękopisie: w.*

⁴⁴ Chodzi o Władysława Dadasa (1910–1972), kapłana diecezji pińskiej, później administratury apostolskiej w Olszynie, proboszcza parafii pw. św. Brunona w Giżycku i dziekana giżyckiego 1955–1972, działacza ruchu księży-patriotów. Święcenia 1937. Absolwent studiów filozoficznych na USB w Wilnie. W latach 1946–1948 administrator parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Piszcu. Proboszcz parafii pw. św. Andrzeja Boboli w Białej Piskiej 1946–1954. Podczas II wojny światowej związany z wileńską AK.

⁴⁵ Ireneusz Roszkowski (1909–1996), lekarz ginekolog, profesor doktor habilitowany nauk medycznych. W drugiej połowie lat 30. lekarz w szpitalach warszawskich. Doktorat 1946, habilitacja 1947, profesor nadzwyczajny 1953, profesor zwyczajny 1976. W latach 1955–1979 kierownik II Kliniki Położnictwa i Ginekologii Akademii Medycznej w Warszawie. Pionier w zakresie badań patologii ciąży oraz obrońca życia nienarodzonych.

Prowincjał **sercanów** z Krakowa, ks. St[anisław] **Sidelko**⁴⁶ z kłopotami zgromadzenia; proszę o przedłożenie na piśmie.

O[jciec] Piotr **Rostworowski** z Tyńca w sprawie kamedułów, którzy otrzymali ostatnio *decretum reformationis*⁴⁷ i spod ręki wizytatora, bp. Kominka, przechodzą znów pod jurysdykcję swego protektora, o. Piotra.

Wysłannik ks[ięży] michaelitów z Krakowa podejmuje należne im sumy.

13.30. Obiad u jubilata, ks. **Kitlińskiego**, który przyjmuje 30 kapłanów, z okazji 25-lecia swego kapłaństwa. Atmosfera panuje braterska. Wracam z ks. Modzelewskim, który uspokaja moje sumienie, że i na takie sprawy trzeba czasu nie szczędzić.

17.00. D[okto]r **Ozimowski**⁴⁸ przeprowadza dokładne badania lekarskie.

18.30. Młodzież akad[emicka] ze wszystkich uczelni stolicy przyszła z opłatkiem. Wygłaszam do niej dłuższe przemówienie.

19.30. B[ohdan] **Skąpski** przedstawia projekt pism Instytutu Mar[yjnego] w sprawie działania wrogiego cenzury.

Przyszły **klęczniki** z Kozłówki, do których mówiłem kazania przez drugi rok wojny. Umieszczono je w kaplicy domowej.

20 grudnia 1957

[Warszawa]

7.30. Na Mszy św. s. Izabella i s. Jolanta, nazaretanki; s[iiostry] przedszkolanki z Kostowca, L[ila] Wantowska i Mirosława Hankiewicz^a, diak[on] Kośnik z KUL.

9.00. Przyjeżdża ks. prał. **Mieliński** z Poznania, redaktor „Przewodnika Katolickiego”.

Delegacja z **Wierzbną** prosi o założenie parafii w tej okolicy. Obecny właściciel domku ofiaruje dwa pokoje na kaplicę. Można by stworzyć tymczasowy punkt duszpasterski, który z czasem rozwinąłby się w parafię. Godna podziwu jest troska tych inżynierów, którzy chcą współpracować z Kościołem. Delegacja „**młodzieży z Barda**”, akad[emickiej] młodzieży z kilku środowisk akad[emickich], która miała swe rekolekcje w Bardzie, a dziś obmyśla sposoby pracy kat[olickiej]. Dłużej z nimi rozmawiam, tłumacząc, że metody pracy mogą być tylko takie: systemem towarzyskim tworzyć komórki kształceniowe w zakresie teologii i filozofii kat[olickiej].

Delegacja **Chybie** – **Zarzecze**, dwóch robotników z zalanego terenu w diec[ezji] katowickiej, któremu nie wybudowano kościółka dla Matki Bożej Łaskawej na Grobli w Chybiu, gdyż rzecz przeoczył ks. Piskorz. Dziś ludność ma żal do kurii, a kuria odsyła

^a W rękopisie błędnie: H. Mirkiewicz.

⁴⁶ Stanisław Sidelko SCJ (1921–1991), kapłan zakonny, prowincjał sercanów w Polsce 1957–1963. W latach 1953–1954 rektor domu zakonnego sercanów w Stadnikach. W latach 1970–1972 rektor domu zakonnego w Tarnowie.

⁴⁷ Łac. dekret reformujący.

⁴⁸ Eugeniusz Antoni Ozimowski (1909–2005), osobisty lekarz prymasa Wyszyńskiego.

do nas. W rzeczywistości winien jest ks. Piskorz, który pieniądze użył na katedrę i na własne cele bliżej niezbadane.

Ks[iaźdz] dr **Tochowicz** z Łodzi po powrocie z zagranicy informuje, że ofiarował prymasowi dochód z książki *W co wierzy katolik*. Prosi, by tę książkę sprowadzić do kraju. Polecam, by przygotował odpowiednie pismo przekazujące mi na własność książkę, a wtedy wydam dyspozycje.

Wezwany ks. **Chwojański**⁴⁹, pijar z Krakowa, otrzymał list przywieziony przez ks. Synowiaka.

O[jciec] **Gustaw**⁵⁰, dyrektor Biblioteki KUL, i ks. **Reczek** TJ⁵¹.

Ks[iaźdz] **Tyloch** z KUL.

Prow[incjał] **bonifratrów** w sprawach szpitala krakowskiego.

13.00. Oglądam **obrazy w katedrze** przywiezione z Kozłówki dla kościołów warszawskich. Zostały one przydzielone do Domu Arcybiskupiego i do kościołów warszawskich.

20.00. Ks[iaźdz] **Mieliński** – dłuższa rozmowa o pracach „Przewodnika Kat[olickiego]”.

21 grudnia 1957, sobota

Warszawa

7.30. D[okto]r Jolanta Massalska ze swoją ciotką przynoszą odlew **obrazu Matki Bożej Kozielskiej**, wykonany przez artystę plastyka Zielińskiego⁵². Obraz jest przeznaczony do dyspozycji prymasa Polski.

Ks[iaźdz] **Tyloch** z KUL – dłuższa rozmowa.

Ks[iaźdz] **Chrzanowski**⁵³ z Przemyśla upoważniony przez bp. Bardę podejmuje pół miliona zł na pomoc repatriantom.

Ks[iaźdz] prał. **Mieliński** – sprawy „Przewodnika Katolickiego”.

10.00. Sesja Kurii M[etropolitalnej] Warsz[awskiej] zajmuje się sprawami administracji gospodarczej i zakonnymi. Trwa do godz. 13.30.

⁴⁹ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

⁵⁰ Romuald Gustaw OFM (1911–1976), kapłan zakonny, historyk, bibliotekarz i bibliograf, w latach 1950–1976 dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej KUL. W zakonie bernardynów od 1926; święcenia 1936. W latach 1927–1936 bibliotekarz klasztoru bernardynów we Lwowie. W latach 1936–1950 generalny bibliotekarz i archiwista prowincji bernardyńskiej. Doktorat 1947, habilitacja 1964.

⁵¹ Eugeniusz Reczek SJ (1916–1971), kapłan zakonny, archiwista. W Towarzystwie Jezusowym od 1934; święcenia 1950. Katecheta w szkołach średnich w Lublinie. Współorganizator i pierwszy kierownik Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy KUL. W 1957 wyjechał do Rzymu i rozpoczął poszukiwania poloników w Archiwum i Bibliotece Watykańskiej. Organizował Instytut Studiów Kościelnych w Rzymie.

⁵² Tadeusz Zieliński (1907–1993), rzeźbiarz i malarz. Żołnierz II Korpusu Polskiego, wykonał m.in. III i IV stację Drogi Krzyżowej przy Via Dolorosa w Jerozolimie oraz płaskorzeźbę Matki Bożej Kozielskiej-Zwycięskiej. Twórca wielu rzeźb sakralnych. Po II wojnie światowej pozostał na emigracji w Wielkiej Brytanii.

⁵³ Edward Chrzanowski (1921–1997), kapłan diecezji przemyskiej. Święcenia 1944. Od 1946 kapłan bp. Franciszka Bardy. W latach 1957–1958 wicekanclerz kurii biskupiej w Przemyśle. W latach 1959–1970 sekretarz kapituły przemyskiej, a od 1983 jej dziekan.

15.00. Udaję się do **Polskiej Wsi**, gdzie **instytut świecki**⁵⁴ p. Radziszewskiej⁵⁵ wybudował sobie mały domek w lesie. Zebrało się około 20 członkiń instytutu. Poświęciłem domek i przemawiałem do obecnych.

Stąd wyjechałem do **Dziechciniec** pod Wiązowną, przez lasy, w towarzystwie ks. dziekana Malinowskiego. Przyjęto nas naprzód w kaplicy siostr pasjonistek, gdzie zebrała się gromadka ludzi. W sanatorium dla dzieci sercowo chorych przyjęcie było b[ardzo] serdeczne. Zebrał się personel, dziatwa i nieco rodziców chorych dzieci. Przemawiałem do zebranych, podziwiałem „kujawiaka” przystosowanego do tempa sercowo chorych. Dłuższa rozmowa przy herbacie z lekarzami. I odjazd do W[arszawy].

18.30. **Oplatek dla katechetek** i katechistów archidiecezji warszawskiej. Zebranych około 200 osób, wśród nich kilku mężczyzn, którzy próbują kariery. Przemawiając dłużej do zebranych, dzielę się oplatkiem, rozdaję obrazki i dary.

20.30. Jeszcze jest ks. bp **Zakrzewski**, który leczy twarz w instytucie i przychodzi z nawiedzeniem. Na wieczery ks. Piotrowski, ks. Niczyperowicz⁵⁶ i inni uczestnicy gwiazdki.

22 grudnia 1957, niedziela

Warszawa

7.30. Na Mszy św. **pracownicy naukowcy z PAN** z L[ilią] Wantowską na czele. Są u Komunii św. Przemawiam do nich na temat liturgii przyjścia Pańskiego. Po Mszy św. śniadanie i „zebranie robocze”. Informują mnie o postępie prac literackich dla Millen[n]ium.

12.00. **Lekarze warszawscy** w liczbie 30 osób z życzeniami świątecznymi. Dłuższa rozmowa.

13.30. **Robotnicy odbudowy Miodowej** na obiedzie z oplatkiem. Otrzymują zapomogi świąteczne.

15.00. Brat z rodziną⁵⁷.

19.00. **Oplatek dla TP KUL**, ośrodek warszawski, w sali przy ul. Miodowej. Osób około 250. Prezes przemawia z rozsądkiem. Wygłaszam dłuższe przemówienie o sytuacji obecnej Kościoła, w jakiej wypada działać KUL. Wzrost walki ideologicznej z religią wymaga ożywiania pracy TP KUL. Dzielono się oplatkiem, rozdaliśmy wiele obrazków. Wywiązała się dłuższa towarzyska rozmowa, która trwała do godz. 21.00.

21.00. Ks[ia]dz J[an] **Zieja** w sprawie teatru KUL. Trudność polega na tym, że koszt przystosowania podziemia jest b[ardzo] wysoki, wynosi około 200 tys. złotych.

⁵⁴ Chodzi o Świecki Instytut Dominikański z Orleanu – Veritas et Caritas – założony w 1890 przez Joannę Leplâtre. Działalność opartą na duchowości dominikańskiej instytut podjął w Polsce w 1946.

⁵⁵ Chodzi o Ludwikę Radzimińską (1908–1993), założycielkę w 1946 prowincji polskiej Świeckiego Instytutu Dominikańskiego z Orleanu. W instytucie od 1941; profesja wieczysta 1946 (w 1957 powstał pierwszy dom instytutu w Polsce).

⁵⁶ Stanisław Niczyperowicz (1900–1977), kapłan archidiecezji warszawskiej. Świecenia 1924. Rezydent parafii pw. Najświętszego Zbawiciela. Cenzor ksiąg kościelnych, wizytator nauki religii na archidiecezję warszawską.

⁵⁷ Chodzi o Tadeusza Wyszyńskiego.

23 grudnia 1957, poniedziałek**Warszawa**

7.30. Na Mszy św. księża studiujący na KUL z arch[idiecezji] warszawskiej.

9.00. Dyrektor działu polskiego w Radiu Polskim zwraca się z zapytaniem, czy prymas Polski będzie przemawiał w wieczrę wigilijną do Polaków za granicą. Ks[iądz] dr Goździewicz wyjaśnił na moje polecenie. R[adio] P[olskie] dyskryminuje katolików i znieważa prymasa Polski w lipcu, gdy odmówiło ogłoszenia komunikatu o modlitwie w czasie klęski niepogody. Nadto R[adio] P[olskie] uporczywie odmawia audycji dla chorych i nabożeństwa, pomimo że jest zasypywane listami od społeczeństwa. Ubolewamy, że w R[adio] P[olskim] nadal katolicy nie są uważani za obywateli. To, czego chcecie dziś, wygląda na propagandę, podczas gdy rzeczywistość wygląda inaczej. To stanowisko dyrektora może podać do wiadomości swoim mocodawcom.

16.00. Udałem się do szpitala s[ió]s[tr] elżbietanek na badania lekarskie i prześwietlenie. Odwiedziłem kilka sal chorych.

24 grudnia 1957, wtorek**Warszawa**

Wigilia Bożego Narodzenia.

7.30. Na Mszy św. są przedstawicielki **rodzin zakonnych** ze stolicy i archidiecezji, dla których odprawiłem Mszę św., rozdałem im Komunię św. i wygłosiłem przemówienie. Siostry składały życzenia przed kaplicą. Otrzymały opłatki i obrazki.

8.30. Dzieci z **parafii Michalczew** z ks. Stokowskim przyszyły dziękować za utworzoną parafię.

9.00. **Młodzież akademicka** z ośrodka przy bazylice Serca Jezusowego z ks. Rodolim⁵⁸ składa życzenia.

Ks[iądz] kan. **Sitkowski** z ministrantami z katedry składa życzenia.

10.00. Wyjeżdżam do **domu ks[ięży] emerytów**, których odwiedzam osobno, w ich pokojach. Był nawet ks. Nowosielski, dziś już staruszek, który dawniej mocno fruwał.

12.00. **Duchowieństwo diecezjalne i zakonne** z życzeniami. Przemawia ks. bp **Choromański**, mocno charakteryzując obecną sytuację Kościoła. Wygłaszam dłuższe programowe przemówienie. Kapituła zostaje na rybce, inni kapłani otrzymują obrazki. Wszystkich było około 200.

14.30. Jadę do **Instytutu Wspomóżycielki** Kościoła przy ul. Marsa, gdzie zespół „Ósemki” nabył sobie dom na ośrodek instytutu. Poświęcam dom, wygłaszam przemówienie do zespołu i pozostaję na wieczrę wigilijnej.

⁵⁸ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

18.00. Jestem w **seminarium metropolitalnym** na oplatku. Przemawiam do alumnów. Obdzielam kleryków, służbę domową i siostry w kuchni opłatkami i obrazkami. Wracam do domu.

19.00. Wieczera wigilijna w domu prymasowskim. Są wszyscy pracownicy. Jest ks. Synowiak z Buffalo, ks. Szała, ks. Kotowski, mój ojciec i siostra Julia, ks. Goździewicz, ks. Borowiec i ks. Padacz, bracia, siostry, dziewczęta z kuchni i przychodnie siostry, rodzina p. Cabanka i p. Maciejaka. Ks[iądz] prałat Padacz wygłasza przemówienie, ja odpowiadam. Dzielimy się opłatkiem i obrazkami, rozdajemy dary. Następuje wieczerza wigilijna, w której bierze udział i ks. Synowiak. Przemawiałem dzisiaj siedem razy.

22.30. Udaję się na **jutrznę** do archikatedry. Jutrznę śpiewają alumni. Ks[iądz] kan. Sitkowski celebry, ja koncelebryję i wygłaszam kazanie. Nie brak było dziennikarzy zagranicznych z notesami w rękę.

25 grudnia 1957, środa

W[arsza]wa

7.30. Odprawiam dwie Msze św. dla domowników.

10.30. **Celebra pontyfikalna** w archikatedrze. Kazanie ma ks. Padacz; mówił z trudem i słabo. Śpiewy były gregoriańskie. Ludu było sporo. Po celebrze rzuciłem kilka słów życzeń dla wiernych. Na herbacie u ks. Sitkowskiego i „loteria”.

Wracam do domu na godz. 14.00. Do końca pracuję nad korespondencją świąteczną.

26 grudnia 1957, czwartek

Warszawa

7.30. Na Mszy św. **zespół „Ósemek”**, do którego wygłaszam przemówienie na tle lekcji drugiego nokturnu oficjum brewiarzowego. Jest to Msza dziękczynna za „dach nad głową”, który zespół otrzymał „jako dar Boży” w samą wigilię Bożego Narodzenia. Ma to ogromne znaczenie dla pracy wychowawczej zespołu.

Pozostaje na śniadaniu p. Jadwiga Okońska, matka ks. Włodzimierza, z którą rozważamy możliwość powrotu syna do kraju. Matka ma wyraźną niechęć do tego powrotu, tłumacząc to brakiem zdrowia syna.

Zespół pozostaje jeszcze na rozmowę o pracy społeczno-apostolskiej. Wracają do siebie na Marsa.

Na obiedzie są **moje siostry**, Stanisława i Janina z dziećmi.

15.30. Odwiedziłem s[io]s[try] wspomóżycielki na Miodowej 16.

16.00. Przyjechał abp Baraniak z Poznania.

Prowadzę rozmowę z ks. Synowiakiem z Buffalo. Idzie o komunikat o ostatnim transporcie z Buffalo. Ks[iądz] S[ynowiak] chciał doprowadzić do porozumienia NCWC z rządem. Byłem zdania, że NCWC może się porozumiewać tylko ze mną.

17.00. Obraduje **biskupia Komisja Wspólna** – bp Choromański, bp Klepacz i ja. Omawiamy sprawy na jutrzejszą Komisję Wspólną z rządem.

27 grudnia 1957, piątek

Warszawa

8.00. Zakończenie 100-lecia założenia Zgromadzenia S[ió]s[tr] **Franciszek** Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej. Odprawiam Mszę św. i wygłaszam przemówienie. Po śniadaniu krótka akademii okolicznościowa i zwiedzanie wystawy poświęconej abp. Felińskiemu.

12.00. Ks[iądz] **prof. E[ugeniusz] Dąbrowski** w sprawie poparcia wyjazdu do Rzymu. Wyjaśniam, że dotychczas nie puszczono mi stypendystów. Byłoby rzeczą dziwną, gdyby zamiast stypendystów przyjechał ks. Dąbrowski. Uznał to za słuszne. Projektuje, by wydać pół miliona Nowego Testamentu przez Ligę Katolicką. Można by mieć dochód na budowę seminarium. Tłumaczę, że nakłady L[igi] K[atolickiej] muszą być rozprowadzane darmo, gdyż Liga daje dary. Ks[iądz] D[ąbrowski] prosi o błogosławieństwo dla cyklu komentarza do Pisma św. wydawanego przez Pallottinum. Wyjaśniam, że ma tę sprawę w swym ręku arcyb[isku]p poznański.

Ks[iądz] **Nawrocki** TJ – sprawa sodalicii mariańskich w seminariach duch[ownych]. Wysuwam obawę, że s[odalicje] m[ariańskie] są raczej przeznaczone dla świeckich katolików, których życie wewnętrzne organizują; natomiast młodzież duchowna ma zorganizowane życie duchowne w ramach wychowania sem[inaryjnego]. Ks[iądz] N[awrocki] widzi w s[odalicjach] m[ariańskich] alumnów raczej przygotowanie do późniejszej pracy sodalicyjnej wśród świeckich.

Z[ofia] **Zielińska**, kierowniczka instytutu świeckiego Veritas et Caritas. Przedstawia nowy projekt statutu. Proszę, by na razie pracowano spokojnie w ramach mojego pozwolenia, by starała się osiąść jakiś ośrodek bytowania wspólnego.

Ks[iądz] **Preis**⁵⁹ z **Tczewa** prosi, by w drodze do Gdańska zatrzymać się w T[czewie] na pół godziny. Uzgadniam, że będziemy na godz. 12.00. Pozostaje na obiedzie.

Po obiedzie dłuższa rozmowa z ks. **Synowiakiem** z Buffalo. Po rozmowie z ambasadorem USA ks. S[ynowiak] przedstawia projekt wielkiej pomocy żywnościowej na ręce prymasa P[olski], z tym jednak, że NCWC podpisze z rządem umowę o zwolnienie z cła przesyłek na dłuższy okres. Wypowiadam się przeciwko temu projektowi, uważając, że wyszedłby na szkodę całej sprawie.

17.00. Biskupi z Komisji Wspólnej po 5 godzinach obrad informują o przebiegu rozmowy. Uwagi aktualne p. **Sztachelskiego**. J[est] zdania, że w 100 proc. rząd wszystko zrobił.

⁵⁹ Wacław Preis (1909–1990), kapłan diecezji chełmińskiej, proboszcz parafii pw. św. Krzyża w Tczewie i dziekan dekanatu tczewskiego 1950–1988, wykładowca w WSD w Pelplinie 1946–1984. Świecenia 1931. W latach 1936–1939 studia w Papieskim Instytucie Misjologicznym w Rzymie; doktorat 1939.

Nie stwarza się warunków do regulowania spraw. 1) **Sprawa politycznych wystąpień** kleru, nie wyłączając prymasa. Cytuje wiele urywków z kazań prymasowskich. Takich faktów j[est] dużo. Cenzura musi wkraczać nawet w przemówienia k[siędza] prymasa. W interesie obu stron jest zwalczanie zadrażeń. 2) **Dotychczas niezałatwione sprawy**. Nie mamy sobie nic do wyrzucenia. To zależy od sytuacji ogólnej, a nawet międzynarodowej. 3) **Sprawy łamania** przepisów prawnych przez kler i biskupów. N[a] p[rzykład] daje się instrukcje niezgodne o wieszaniu krzyży. 4) **Realne wykonywanie** uchwał **Komisji Wspólnej**. 5) Niedopuszczalny stosunek kleru do władz. Trzeba nakazać klerowi, aby stosunek księży do władz był inny. Te wszystkie sprawy utrudniają załatwianie konkretów.

B[isku]p **Klepacz** zwraca uwagę na decyzje p. Gomułki – weryfikacja pod kątem wyznaniowym. Z waszej strony j[est] podział. Objawy zaostrzyły się w prasie. Tworzy się prasę ateistyczną („Argumenty”). Chcemy pokoju, ale wy uprawiacie dyskryminację. Wszystko ma zależeć od U[d]sW. Księża są wyprowadzeni z równowagi.

P[an] **Kliszko** j[est] zdania, że nie chcą wojny religijnej. U k[siędza] prymasa jest dążność do mesjanizmu. Zaniepokojeni jesteśmy Mille[n]nium. Nie wracajmy do dnia wczorajszego. Gdy idzie o sformułowania p. Gomułki – idzie o aktyw.

P[an] Kliszko tłumaczył, że nie było lekceważeniem prymasa nieprzyjęcie trzech terminów na rozmowę z p. Gomułką, a tylko absolutny brak czasu przed wyjazdem do Moskwy.

Ogólne wrażenie – rząd nie jest zadowolony z prymasa.

Co do precjozów – to zmuszeni jesteśmy cofnąć nasze decyzje z uwagi na zmianę sytuacji – twierdzi Sztachelski.

Atak na pomoc Ameryki. Budzi w rządzie poważne niezadowolenie. Sprawa opłat za transport kolejowy. Trzeba znaleźć fundusz opłat. B[isku]p Ch[oromański] projektuje fundusz kościelny.

Zarzuty: 1) Millen[n]ium ma charakter awangardy antykomunistycznej; 2) stwarza się wrażenie, że rząd nie wykonuje zobowiązań; 3) przeciwstawia się rządowi Kościół, który prowadzi taką akcję; 4) kwestia, że K[ościół] sobie robi nawet kosztem państwa kredyt za granicą.

Obrazy nasze trwały do godz. 20.00. Biskupi byli w widoczny sposób zmęczeni. Nie mieli skłonności formułowania postulatów dla rządu. Ostatecznie sformułowałem je sam. B[isku]p Choromański przekaze je min. Sztachelskiemu.

20.00. Wieczorem dłuższa rozmowa z abp. **Baraniakiem**. Jest projekt, aby wznowić w Poznaniu „Teologię Praktyczną” i nadać jej charakter naukowy. Kolidowałoby to z „Ateneum Kapł[ąńskim]”. Radzę, by „T[eologia] P[raktyczna]” nazwała się po prostu „Duszpasterz” i stała się organem przyszłego instytutu duszpasterstwa, o co tak dopomina się Komisja Duszpasterska Episkopatu.

Przyniósł mi arcyb[isku]p wielki artykuł F. Kuhna pt. *The Cardinal who „co-existe”*, zawierający wiele trafnych spostrzeżeń i wiele fantazji dziennikarskiej („Herper’s Magazine”)⁶⁰.

Rozmowa z bp. **Klepaczem**. Pragnie „uruchomić” szambelanię papieską dla ks. Ochnickiego⁶¹, który się skompromitował wystąpieniem w Veritasie. Odkładam to na pół roku. Biskup chce pozyskać ks. Ostrowskiego na wykładowcę w łódzkim seminarium; proszę, by raczej wziął ks. Stępnia z Lasek, który ma lepsze przygotowanie do pracy.

28 grudnia 1957, sobota Warszawa – Częstochowa

7.30. W kaplicy odprowadzają Mszę św. abp Baraniak i bp Klepacz. Jest kilka siostr zakonnych. Z[ofia] **Czacka** porusza sprawę swego instytutu.

9.00. Rozpoczyna się sesja kurialna. Wszyscy w komplecie. Zajmujemy się głównie sprawami personalnymi. Trwa do godz. 13.00.

14.00. Po obiedzie wyjazd na Jasną Górę w towarzystwie ks. Sitkowskiego i artysty malarza J[ózefa] Jarosza, który nigdy nie był w Częstochowie. Stajemy na miejscu o godz. 17.30.

Zbiera się komisja **ceremoniarzy** na jutrzejszą uroczystość. Ustalamy porządek konsekracji.

Po wieczery rozmawiam z bp. **Bednorzem** o sprawie Chybia-Zarzecz. Proszę, by sprawę ustawiono na płaszczyźnie ogólnodiecezjalnej, boć ludność ucierpiała wskutek tego, że rzadca diecezji ks. Piskorz był niesumienny. Cierpią więc z winy poniekąd naszej.

Długa rozmowa z ks. Blachnickim nt. apostołstwa trzeźwości. Ks[iądz] B[lachnicki] chce nadać sprawie charakter organizacji ogólnopolskiej. Radzę iść jeszcze przez jakiś czas drogą raczej prądu miejscowego, który rozchodzi się wśród wrażliwych na głos trzeźwości. Pismo należy utrzymać w związku z „Gościem Niedzielnym”, gdyż inaczej może łatwo być zlikwidowane przez cenzurę. Drukują 120 tysięcy.

B[isku]p **Kominek** omawia różne sprawy wrocławskie. Co do ks. **Piskorza** radzę mu dać jakieś małe stanowisko kościelne, by przestał płatać się po Warszawie przy PAX, któremu „kapelanuje”.

Ks[iądz] N. informuje o sytuacji Kościoła św. w Rumunii. Zwłaszcza tragiczna jest dola metropolii bukareszteńskiej, gdzie władza leży na ulicy. Można by ją oddać Jassom. Jest tylko jeden biskup katolicki, który niewiele się udziela. Kościół prawosławny mniej ma

⁶⁰ Właśc. „Harper’s Magazine” – amerykański miesięcznik społeczno-polityczny, ukazujący się nieprzerwanie od 1850.

⁶¹ Czesław Ochnicki (1907–1959), kapłan diecezji łódzkiej, doktor prawa kanonicznego, proboszcz parafii katedralnej pw. św. Staniaława Kostki w Łodzi 1954–1959. W latach 1945–1947 proboszcz parafii pw. Niepokalanego Poczęcia NMP i św. Michała Archaniola w Łasku. W latach 1950–1954 proboszcz parafii pw. św. Anny w Łodzi. Święcenia 1930.

trudności, ale też jest w zaniku organizacyjnym. Ludzie skupiają się przy opustoszałych świątyniach. Jest jedno seminarium, ale bez książek teologicznych. Jak pomóc?

29 grudnia 1957, niedziela

Jasna Góra – Warszawa

10.30. Konsekracja b[isku]p[a] elekta Andrzeja **Wronki**, sufragana gnieźnieńskiego przeznaczonego do pracy we Wrocławiu przy boku bp. Kominka, miała przebieg bardzo uroczysty. Asystę prowadził ks. **Sitkowski** z Warszawy z pomocą o. **Jerzego Tomzińskiego**, paulina, jednego z najprzystojniejszych ludzi na J[asnej] G[órze]. Współkonsekratorami byli abp A[ntoni] Baraniak i bp. B[olesław] Kominek. Brało udział w konsekracji wielu księży z Gdańska, z Gniezna, z Poznania, z Wrocławia. B[isku]p elekt jest *origine Vratislaviensis, labore – Gnesnensis, passione – Posnaniensis*⁶². Dziś wraca do Wrocławia, chociaż nie przestaje być gnieźnieńskim. Trudna sytuacja Kościoła wymaga tak skomplikowanej sytuacji od człowieka, który już i tak miał skomplikowane życie. Usunięcie przez komunistów z Gdańska zniósł z godnością i spokojem. Pogodny uśmiech na twarzy nigdy go nie opuszczał. Ojciec Święty zgodził się, by bp Wronka pracował we Wrocławiu, a Sekretariat Stanu starał się skłonić, by biskup mieszkał w Gnieźnie, a tylko dojeżdżał do Wrocławia. W rzeczywistości będzie tak, jak tego wymaga praca.

W czasie obiadu wygłoszono wiele serdecznych i miłych mów. A więc jakiś kapłan z Gdańska, drugi z Poznania, proboszcz miejsca urodzenia, przedstawiciel kapituły gnieźnieńskiej, ks. Raiter i rektor seminarium wrocławskiego, bp Kominek, bp Goliński, abp Baraniak, o[jc]iec generał paulinów, ja i *neoconsecratus*⁶³. Podkreśliłem związek miast: Gniezno, Wrocław, Poznań, dziś w przeddzień Millen[n]ium, jak to było za czasów Wojciechowych. Sufragan gnieźnieński idzie do Wrocławia, nie tracąc kontaktu z Gnieznem.

Zaraz po obiedzie wyjechałem do W[arsza]wy z ks. Sitkowskim i Borowcem. Droga niełatwa, mokra. Stanęliśmy w domu na godz. 17.50.

30 grudnia 1957, poniedziałek

Warszawa

7.30. Po Mszy św. s[iostra] **Tytusa**⁶⁴, fr[ancisz]k[anka] misjonarka, przedstawia prośby m[atki] prowincjalnej. L[ila] **Wantowska** omawia sprawę pomocy dla rodzin warszawskich.

10.00. Konferencja Perseverantiae Sacerdotalis, czyli 5 najmłodszych roczników księży archidiecezji warszawskiej. Odbывała się ona pod wrażeniem zagrożenia. Na ostatniej sesji młodzi księża krytycznie ustosunkowali się do kierownictwa P[erseverantiae] S[acerdotalis] przez starszych. Chcieli sami dojść do głosu, uważając, że to, co robią starsi, jest nudne i niepożyteczne. Zgodzono się na to, by sami opracowali program i dziś go prze-

⁶² Łac. z pochodzenia wrocławianin, z pracy gnieźnianin, z pasji poznaniak.

⁶³ Łac. nowo wyświęcony.

⁶⁴ Osoba niezidentyfikowana, brak bliższych danych.

prowadzili. Nie obyło się to bez *scandalum seniorum*⁶⁵. Wyraziłem opinię, byśmy zajęli stanowisko spokojnych obserwatorów, niech młodzi sami pokażą, co umieją, zobaczymy, czy będą zadowoleni. Chciałem tę linię utrzymać. W kaplicy po Mszy św. bp. Majewskiego wygłosiłem konferencję o istotnych celach P[erseverantiae] S[acerdotalis]⁶⁶ na tle okresu liturgicznego. Na sali linię złamał bp Majewski, który gromił młodych. Wskutek tego przewodniczący ks. Dziurzyński⁶⁷ zaczął od usprawiedliwiania się. Wypadło to źle. Zaczęto głosić referaty nt. nauczania historii, biologii i literatury w podręcznikach szkolnych. Był nadto referat „Mówimy o sobie szczerze” i inny – „Starzy a młodzi księża”. Wszystkie te referaty były poniżej wszelkiego poziomu. Zaraz na początku dyskusji jeden z młodych księży powiedział, że ta konferencja wypadła gorzej od wszystkich poprzednich. Dyskusja dość ożywiona, ale nic nie wniosła pozytywnego. Młodzi księża domagali się częstszego kontaktu ze swoim arcybiskupem.

Wygłosiłem dłuższy referat nt. istotnych celów Perseverantiae Sacerdotalis. Ogłosiłem decyzję podziału referatu powołań na dwie komisje: do spraw materialnych, na czele której pozostał stary zarząd z bp. Majewskim i ks. Pągowskim, oraz komisja właściwa P[erseverantiae] S[acerdotalis], na czele której stanął ks. rektor Miziołek i ks. Miętek, z młodszych ks. Dembowski.

Zdaje się, że pozostawienie swobody młodym było lekiem najskuteczniejszym, gdyż młodzi przekonali się, co warto to, czego dziś dokonali. W rzeczywistości ich tematy należą do Wydziału Nauki Katolickiej, a to, czym mają się zająć, naszkicowałem w dłuższym wywodzie. Zaleciłem studium nowoczesnej liturgii, teologii fundamentalnej i mariologii jako walnych środków do pogłębienia i zachowania wierności powołaniu kapłańskiemu. W dyskusji ani razu nie padło skierowanie ku własnemu kapłaństwu, raczej ujmowano problemy katechetyczno-pasterskie. Trzeba więc było przypominać, jaki cel ma *perseverantia sacerdotalis*.

Zdaje się, że napięta atmosfera została rozładowana pokojowo. Nieco przeszkadzały gromiące wypowiedzi bp. Majewskiego. Zresztą, może on lepiej zna kler warszawski i lepiej wie, jak należy do niego przemawiać. Prosiłem, by modlono się za kapłanów odstępców, których w arch[idiecezji] warszawskiej jest najwięcej.

Wspólny obiad zakończył to spotkanie, które jednak udało się i powinno przynieść swój owoc.

16.00. Wróciłem do domu. Ponawiają się komunikaty Polskiego Radia, które „udziela odpowiedzi na zapytania, dlaczego w W[arsza]wie nie było pasterki transmitowanej, chociaż w innych miastach nadawano nabożeństwo”. Odpowiadano: „wyższe władze

⁶⁵ Łac. zgorszenie starszych.

⁶⁶ Łac. tu w znaczeniu: wytrwałość kapłańska.

⁶⁷ Jerzy Dziurzyński (1928–2018), kapłan archidiecezji warszawskiej, wikariusz w parafii pw. św. Michała Archanioła i św. Floriana w Warszawie. Świecenia 1953. W latach 1964–1968 duszpasterz akademicki w kościele pw. św. Anny. W latach 1968–2003 proboszcz parafii pw. św. Feliksa z Kantalicjo w Marysinie.

kościelne zabroniły”. Niepokoi to nieco moich domowników, którzy upatrują w tym nowe zagrożenie prymasa. Uspakajam ich: jeśli znów rozpoczną wojnę ze mną, to nie dlatego, że źle czynię dla Kościoła, tylko dlatego, że czynię lepiej, niż wypada. Zresztą wiem, jeśli nadejdzie ponowne moje aresztowanie, to nie dlatego, że tego zechce rząd, tylko dlatego, że tak nakaże Moskwa. Ona najbardziej boi się tego, by „Prymas za bardzo nie wyrósł”. Bo Moskwa ucina wystające głowy. Ale wtedy będzie to na pewno na większą jeszcze chwałę Kościoła. Podobno p. Cyrankiewicz triumfuje, że prymas wydał zakaz nadawania nabożeństwa, a biskupi nie posłuchali. A więc prymas jest izolowany i coraz bardziej samotny w Polsce. Pan C[yrankiewicz] jest źle informowany, nie wie tego, że zakazu nie było. Ale prymas był zdania, że nie może tworzyć złudzeń. Musi dać znać, że nie wszystko w Polsce tak się dobrze dzieje, jak śpiewają kolędy przez radio. Bo fala organizowanego przez rząd bezbożnictwa rośnie. Wolności październikowe Kościoła maleją.

19.00. Jest ks. Synowiak. Pełen dobrych nadziei. Jego obecność w kraju ułatwia nam uzyskiwanie zwolnień od cła.

31 grudnia 1957, wtorek

Warszawa – Gniezno

7.30. Msza św. Przyszedł p. Sobański z „Odrodzenia”. Był u Komunii św. Po Mszy św. wyjaśnił, że miała przyjść cała grupka, ale nie dopisała. Był więc sam. Za to na pewno dopisują zawsze moje dzieci, które nigdy nie opuszczają sposobności, aby się wspólnie pomodlić.

Pracuję nad dekretami, których SPP przygotował przeszło 200. Wszystkie podpisałem. Wyjeżdżam na kilka dni. Wyrabiamy zaległości świąteczne. Dzięki drukom korespondencja świąteczna została sprawnie pokonana.

12.30. Wyjeżdżamy do Gniezna. Droga mokra i częściowo śliska. Przemykamy się zręcznie. Stajemy w Gn[ieźnie] na godz. 16.30. Przyszli: ks. Jan Czerniak, ks. Zaręba, bp Bernacki, ks. Raiter. Długo gawędzimy o sprawach diecezjalnych. Pozostają na wieczery.

* * *

Kończy się Rok Boży 1957. Jak bardzo był pełen trudu apostolskiego. W ciągu tego roku tylko dwie niedziele byłem na Miodowej. Reszta czasu upłynęła w nieustannym wysiłku. Stwierdziliśmy stale wzrastającą niewolę Kościoła w Polsce październikowej. Zwłaszcza sprawa obsadzania wakujących stanowisk kościelnych i lokalizacji nowych parafii szła ciężko. Podobnie było z prasą i wydawnictwami.

Przemawiałem w tym roku 576 razy. Wychodzę z osłabionym sercem. Ale trwa umowa z Matką Bożą: ja mam pracować, póki można, a Ona niech troszczy się o moje zdrowie. Jej też składam w niepokalane dłonie cały ten wielki ciężar apostołowania. Niech Ją to uwielbi: Tobie, Dziewico, na chwałę, Niepokalanie poczęta.

Przez Nią uwielbiony będzie Bóg w Trójcy Świętej Jedyny!

Soli Deo!

WYKAZ SKRÓTÓW

AAG	– Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie
AAW	– Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie
abp	– arcybiskup
AK	– Armia Krajowa
AK-WiN	– Armia Krajowa – Wolność i Niezawisłość
ASD	– Arcybiskupie Seminarium Duchowne
ASP	– Akademia Sztuk Pięknych
ATK	– Akademia Teologii Katolickiej w Warszawie
BBWR	– Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem
BCh	– Bataliony Chłopskie
bł.	– błogosławiona, błogosławiony
bp	– biskup
ChD	– Chrześcijańska Demokracja
ChRL	– Chińska Republika Ludowa
ChSS	– Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne
CIA	– Central Intelligence Agency (Centralna Agencja Wywiadowcza)
CRS	– Catholic Relief Services
DIK	– Diecezjalny Instytut Katechetyczny
dr	– doktor
dyr.	– dyrektor
FJN	– Front Jedności Narodu
GFCI	– La Gioventù Femminile Cattolica Italiana (Zrzeszenie Młodych Włoskich Kobiet Katolickich)
GG	– Generalne Gubernatorstwo
GPU	– Gosudarstwiennoe Politiczeskoje Uprawlenije (Państwowy Zarząd Polityczny [przy Ludowym Komisariacie Spraw Wewnętrznych Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej])
GUŁag	– Głównoje Uprawlenije Isprawitelno-Trudowych Łagieriej i Kolonij (Główny Zarząd Poprawczych Obozów Pracy)
IEP	– Istituto Ecclesiastico Polacco (Polski [Papieski] Instytut Kościelny [w Rzymie])
in.	– inny
inf.	– infułat
inż.	– inżynier

IPW	– Instytut Prymasa Wyszyńskiego
itd.	– i tak dalej
itp.	– i tym podobne
IWKR	– Instytut Wyższej Kultury Religijnej
IW PAX	– Instytut Wydawniczy PAX
k.	– karta
k.	– koło
kan.	– kanonik
kard.	– kardynał
KBI	– Katolicki Biuletyn Informacyjny
KC	– Komitet Centralny
KC PZPR	– Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
KC KPZR	– Komitet Centralny Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego
KEP	– Konferencja Episkopatu Polski
KG AK	– Komenda Główna Armii Krajowej
KIK	– Klub Inteligencji Katolickiej
KL	– Konzentrationslager (obóz koncentracyjny)
KNA	– Katholische Nachrichten-Agentur (Katolicka Agencja Informacyjna)
KOR	– Komitet Obrony Robotników
KPK	– Kodeks prawa kanonicznego
KPP	– Komunistyczna Partia Polski
KPZR	– Komunistyczna Partia Związku Radzieckiego
KRN	– Krajowa Rada Narodowa
ks.	– ksiądz
KSM	– Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży
KSS „KOR”	– Komitet Samoobrony Społecznej „KOR”
KUL	– Katolicki Uniwersytet Lubelski
KW PZPR	– Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
LO	– Liceum Ogólnokształcące
IWP	– ludowe Wojsko Polskie
łac.	– łacina
m.	– matka
m	– metr
MB	– Matka Boża
MBP	– Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego
m.in.	– między innymi
min.	– minister
Mons./Msgr.	– monsignore (wł. tytuł dostojnika kościelnego w Watykanie i we Włoszech)

MSW	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
NCWC	– National Catholic Welfare Council
niem.	– niemiecki
NK	– nasi komuniści
NKWD	– Narodnyj Komissariat Wnutriennich Dieł (Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych)
NMP	– Najświętsza Maryja Panna
NOW-AK	– Narodowa Organizacja Wojskowa – Armia Krajowa
nr	– numer
NSD	– Niższe Seminarium Duchowne
NSJ	– Najświętsze Serce Jezusa
NSZ	– Narodowe Siły Zbrojne
NSZZ „Solidarność”	– Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”
nt.	– na temat
NT	– Nowy Testament
o.	– ojciec
ODiSS	– Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych
OKFJN	– Ogólnopolski Komitet Frontu Jedności Narodu
OKFN	– Ogólnopolski Komitet Frontu Narodowego
OKK ZBoWiD	– Okręgowa Komisja Księży Związku Bojowników o Wolność i Demokrację
OKPIK	– Ogólnopolski Klub Postępowej Inteligencji Katolickiej
ONZ	– Organizacja Narodów Zjednoczonych
OUN/UPA	– Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów – Ukraińska Powstańcza Armia
OZN	– Obóz Zjednoczenia Narodowego
p.	– pan, pani
PAN	– Polska Akademia Nauk
PAP	– Polska Agencja Prasowa
PAT	– Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie
PAU	– Polska Akademia Umiejętności
PCK	– Polski Czerwony Krzyż
PGR	– Państwowe Gospodarstwo Rolne
PKO	– Powszechna Kasa Oszczędności
PKPS	– Polski Komitet Pomocy Społecznej
POP PZPR	– Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
por.	– porównaj
PRON	– Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego
PPR	– Polska Partia Robotnicza

PPS	– Polska Partia Socjalistyczna
prał.	– prałat
PRL	– Polska Rzeczpospolita Ludowa
PRN	– Prezydium Rady Narodowej
prob.	– proboszcz
prof.	– profesor
ps.	– pseudonim
PSL	– Polskie Stronnictwo Ludowe
PSZ	– Polskie Siły Zbrojne
PTTK	– Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze
pw.	– pod wezwaniem
PWRN	– Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej
PWSD	– Prymasowskie Wyższe Seminarium Duchowne
PWT	– Papieski Wydział Teologiczny
PZKS	– Polski Związek Katolicko-Społeczny
PZPR	– Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
r.	– rok
red.	– redaktor
RFN	– Republika Federalna Niemiec
RF SRR	– Rosyjska Federacyjna Socjalistyczna Republika Radziecka
RGOW	– Rada Główna Odbudowy Warszawy
RJN	– Rada Jedności Narodowej
ROPCiO	– Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela
RP	– Rzeczpospolita Polska
RPA	– Rada Polonii Amerykańskiej
s.	– siostra
s.	– strona
SB	– Służba Bezpieczeństwa
SD	– Stronnictwo Demokratyczne
SKEP	– Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski
SKMA „Odrodzenie”	– Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”
SN	– Stronnictwo Narodowe
SP	– Stronnictwo Pracy
SPP	– Sekretariat Prymasa Polski
ss.	– siostry
ST	– Stary Testament
św.	– święta, święty
t.	– tom
TCL	– Towarzystwo Czytelni Ludowych

tj.	– to jest
TN KUL	– Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
TP KUL	– Towarzystwo Przyjaciół Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
TW	– tajny współpracownik
tzn.	– to znaczy
tw.	– tak zwany
UB	– Urząd Bezpieczeństwa
UdsW	– Urząd do spraw Wyznań
UJ	– Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
UJK	– Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie
ul.	– ulica
UMCS	– Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
UMK	– Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
UNESCO	– United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury)
ur.	– urodzona, urodzony
UR	– Unia Rzymska
USA	– United States of America (Stany Zjednoczone Ameryki)
USB	– Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie
UW	– Uniwersytet Warszawski
WdsW PWRN	– Wydział do spraw Wyznań Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej
WIK	– Wyższy Instytut Katechetyczny
WK PPS	– Wojewódzki Komitet Polskiej Partii Socjalistycznej
wł.	– włoski
właśc.	– właściwie
WMSD	– Wyższe Metropolitalne Seminarium Duchowne
WP	– Wojsko Polskie
WSD	– Wyższe Seminarium Duchowne
WSZ	– Wydział Spraw Zakonnych
wyd.	– wydawnictwo, wydanie
XX	– Księży
ZBoWiD	– Związek Bojowników o Wolność i Demokrację
z d.	– z domu
ZHP	– Związek Harcerstwa Polskiego
ZK	– Zrzeszenie Katolików
ZLP	– Związek Literatów Polskich
zł	– złoty
zm.	– zmarła, zmarł
ZNP	– Związek Nauczycielstwa Polskiego

zob.	– zobacz
ZO ONZ	– Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych
ZSL	– Zjednoczone Stronnictwo Ludowe
ZSRR	– Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
ZSRS	– Związek Socjalistycznych Republik Sowieckich
ZWZ	– Związek Walki Zbrojnej

SKRÓTY NAZW ZAKONÓW I ZGROMADZEŃ ZAKONNYCH

AA	– <i>Congregatio Augustinianorum ab Assumptione</i> (łac. Zakon Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, Pobożne Stowarzyszenie Księży Wniebowzięcia), asumpcjonści
ABMV	– <i>Congregatio Sororum Servularum Beatae Mariae Virginis Immaculatae Conceptae</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Niepokalanego Poczęcia NMP), służebniczki wielkopolskie, zwane pleszewskimi
AI	– <i>Congregatio Ancillarum Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Sług Jezusa), służki Jezusa
ASC	– <i>Adoratrices Sanguinis Christi</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Adoratek Krwi Chrystusa), adoratorki Krwi Chrystusa
BDNP	– <i>Congregatio Sororum Servularum Beatae Mariae Virginis Immaculatae</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej), służebniczki starowiejskie
CM	– <i>Congregatio Missionis</i> (łac. Zgromadzenie Księży Misjonarzy Świętego Wincentego a Paulo), misjonarze
CMF	– <i>Congregatio Missionariorum Filiorum Immaculati Cordis Beatae Mariae Virginis</i> (łac. Zgromadzenie Misjonarzy Synów Niepokalanego Serca Błogosławionej Maryi Dziewicy), misjonarze klaretyni
COr	– <i>Congregatio Oratorii Sancti Philippi Neri</i> (łac. Kongregacja Oratorium Świętego Filipa Neri), filipini, oratorianie
CP	– <i>Congregatio Passionis Iesu Christi</i> (łac. Zgromadzenie Męki Jezusa Chrystusa), pasjonści
CR	– <i>Congregatio a Resurrectione Domini Nostri Iesu Christi</i> (łac. Zgromadzenie Zmartwychwstania Pana Naszego Jezusa Chrystusa), zmartwychwstańcy
CR	– <i>Congregatio Sororum a Resurrectione Domini Nostri Iesu Christi</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego), zmartwychwstanki
CRSB	– <i>Congregatio Canonorum Regularium Sancti Bernardi</i> (łac. Kanonicy Regularni Kongregacji Świętych Mikołaja i Bernarda z Góry Jowisz)

CSDP	– <i>Congregatio Sororum Divini Pastoris a Providentia Divina</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej), pasterki
CSFA	– <i>Congregatio Sororum Franciscalium ab Afflictis</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek od Cierpiących), franciszkanki od cierpiących
CSFFM	– <i>Congregatio Sororum Franciscalium Familiae Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi), siostry Rodziny Maryi
CSFN	– <i>Congregatio Sororum Sacrae Familiae de Nazareth</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu), nazaretanki
CSIC	– <i>Congregatio Sororum Immaculatae Conceptionis Beatae Virginis Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny), niepokalanki
CSMA	– <i>Congregatio Sancti Michaelis Archangeli</i> (łac. Zgromadzenie św. Michała Archaniola), michalici
CSSBVM	– <i>Congregatio Sororum Servularum Beatissimae Mariae Virginis Immaculatae</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Służek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanej), służki
CSSE	– <i>Congregatio Sororum a Sancta Elisabetha</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Świętej Elżbiety), elżbietanki
CSSF	– <i>Congregatio Sororum Sancti Felicis de Cantalice Tertii Ordinis Regularis Sancti Francisci Seraphici</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Świętego Feliksa z Kantalicio Trzeciego Zakonu Regularnego Świętego Franciszka Serafickiego), felicjanki
CSSH	– <i>Congregatio Sororum Sanctae Hedvigis ab Immaculata Virgine Genetrice Maria</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Świętej Jadwigi od Niepokalanej Bogarodzicy Dziewicy Maryi), jadwizanki
CSSp	– <i>Congregatio Sancti Spiritus Subtutela Immaculati Cordis Beatissimae Virginis Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Ducha Świętego pod opieką Niepokalanego Serca Maryi Panny, Misjonarze Ducha Świętego), duchacze
CSsR	– <i>Congregatio Sanctissimi Redemptoris</i> (łac. Zgromadzenie Najświętszego Odkupiciela), redemptoryści
CSV	– <i>Congregatio Sororum Vestiarum Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Westiarek Jezusa), westiarki
FDP	– <i>Parvum Opus Divinae Providentiae</i> (łac. Małe Dzieło Boskiej Opatrzności), orioniści
FMM	– <i>Congregatio Franciscalium Missionarium a Maria</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Misjonarek Maryi), franciszkanki misjonarki Maryi
FSK	– <i>Sorores Franciscuales Ancillae Crucis</i> (łac. Siostry Franciszkanek Służebnice Krzyża), siostry z Lasek

MIC	– <i>Congregatio Clericorum Marianorum sub titulo Immaculatae Conceptionis Beatissimae Virginis Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Księży Marianów Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny), marianie
MS	– <i>Missionarii Dominae Nostrae a La Salette</i> (łac. Zgromadzenie Księży Misjonarzy Saletynów), saletyni
MSF	– <i>Congregatio Missionariorum a Sacra Familia</i> (łac. Zgromadzenie Misjonarzy Świętej Rodziny), misjonarze Świętej Rodziny
OCD	– <i>Fratres Discalceatorum Ordinis Beatae Mariae Virginis de Monte Carmelo</i> (łac. Zakon Braci Bosych Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel), karmelici bosi
OCist	– <i>Ordo Cisterciensis</i> (łac. Zakon Cysterski), cystersi
OFM	– <i>Ordo Fratrum Minorum</i> (łac. Zakon Braci Mniejszych), franciszkanie
OFMCap	– <i>Ordo Fratrum Minorum Capuccinorum</i> (łac. Zakon Braci Mniejszych Kapucynów), kapucyni
OFMConv	– <i>Ordo Fratrum Minorum Conventualium</i> (łac. Zakon Braci Mniejszych Konwentualnych), franciszkanie konwentualni
OMI	– <i>Congregatio Missionariorum Oblatorum Sanctissimae et Immaculatae Virginis Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej), oblaci
OP	– <i>Ordo Praedicatorum</i> (łac. Bracia Zakonu Kaznodziejskiego), dominikanie
OPraem	– <i>Candidus et Canonicus Ordo Praemonstratensis</i> (łac. Kanonicy Regularni Zakonu Premonstratów), premonstratensi, norbertanie
OSA	– <i>Ordo Sancti Augustini</i> (łac. Zakon Świętego Augustyna), augustianie
OSB	– <i>Ordo Sancti Benedicti</i> (łac. Mnisi Reguły Świętego Benedykta), benedyktyni
OSBCam	– <i>Ordo Sancti Benedicti Camaldulensis</i> (łac. Kongregacja Kamedulska Zakonu św. Benedykta), kameduli
OSBM	– <i>Ordo Sancti Basilii Magni</i> (łac. Zakon Świętego Bazylego Wielkiego), bazylianie
OSCam	– <i>Ordo Clericorum Regularium Ministrantium Infirmis</i> (łac. Zakon Kleryków Regularnych Posługujących Chorym), kamilianie
OSPPE	– <i>Ordo Sancti Pauli Primi Eremitae</i> (łac. Zakon Świętego Pawła Pierwszego Pustelnika), paulini
OSU	– <i>Unio Romana Ordinis Sanctae Ursulae</i> (łac. Unia Rzymska Zakonu Świętej Urszuli), urszulanki Unii Rzymskiej
PSMC	– <i>Congregatio Sororum Parvarum Missionariorum a Misericordia</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Małych Misjonarek Miłosierdzia), orionistki
PSS	– <i>Societas Presbyterorum a Sancti Sulpitio</i> (łac. Stowarzyszenie Prezbiterów Świętego Sulpicjusza), sulpicjanie

RM	– <i>Congregatio Sororum Franciscalum Familiae Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi), siostry Rodziny Maryi
RSCJ	– <i>Societas Sacri Cordis Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Najświętszego Serca Jezusa – Sacré Coeur), siostry Sacré Coeur
SAC, SAK	– <i>Societas Apostolatus Catholici</i> (łac. Stowarzyszenie Apostolstwa Katolickiego), pallotyni
SChP	– <i>Ordo Clericorum Regularium Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum</i> (łac. Zakon Kleryków Regularnych Ubogich Matki Bożej Szkół Pobożnych), pijarzy
SCJ	– <i>Congregatio Sacerdotium a Sacro Corde Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Księży Najświętszego Serca Jezusowego), sercanie czarni
SCM	– <i>Congregatio Parvarum Sororum Immaculati Cordis Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi), honoratki, siostry fabryczne
SDB	– <i>Societas Sancti Francisci Salesi</i> (łac. Towarzystwo Świętego Franciszka Salezego), salezjanie
SDS	– <i>Societas Divini Salvatoris</i> (łac. Towarzystwo Boskiego Zbawiciela), salwatorianie
SJ, (SI), TJ	– <i>Societas Iesu</i> (łac. Towarzystwo Jezusowe), jezuici
SM	– <i>Congregatio Puellarum Caritas Sancti Vincentii a Paulo</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia Świętego Wincentego a Paulo), siostry miłosierdzia, szarytki, wincentki
SSCJ	– <i>Congregatio Servularum Sacratissimi Cordis Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego), sercanki
SSND	– <i>Congregatio Pauperum Sororum Scholarium de Notre Dame</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Szkolnych de Notre Dame), siostry Notre Dame
SSPC	– <i>Sodalitas Sancti Petri Claver pro Missionibus Africanis</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Misjonarek św. Piotra Klawera), klawerianki
SVD	– <i>Societas Verbi Divini</i> (łac. Zgromadzenie Słowa Bożego), werbiści
TCh	– <i>Societas Christi pro Emigrantibus Polonis</i> (łac. Towarzystwo Chrystusowe dla Polonii Zagranicznej), chrystusowcy
TJ	– zob. SJ
USJK	– <i>Congregatio Sororum Ursularum a Sacro Corde Iesu Agonizantis</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego), urszulanki szare
ZBSJ	– <i>Congregatio Fratrum Cordis Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Braci Serca Jezusowego), bracia Serca Jezusowego
ZSNM	– <i>Congregatio Sororum Laboris Communis a Immaculata Maria</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Wspólnej Pracy od Niepokalanej Maryi), siostry Wspólnej Pracy

SIGLA DO KSIĄG PISMA ŚWIĘTEGO

Ps	– Księga Psalmów
Mt	– Ewangelia wg św. Mateusza
Mk	– Ewangelia wg św. Marka
Łk	– Ewangelia wg św. Łukasza
J	– Ewangelia wg św. Jana
Dz	– Dzieje Apostolskie
Ap	– Apokalipsa św. Jana

INDEKS OSÓB

- Abramowski, ks. 421
Achremowicz W. 149
Adamczyk Stanisław, ks. 117
Adamecki Jan, ks. 93
Adamski Stanisław, bp X, 5, 10, 129, 191, 207, 233, 294, 300, 396, 398, 472
Adela, m. zob. Łączkówna Adela Maria OSU
Adenauer Konrad 130, 415
Agagianian Gregorio Pietro XV, kard. 153, 250, 253, 290
Agata, św. 271
Aleksander OSPPE 469, 481, 492
Aleksandrowicz Piotr, ks. 12
Anders Władysław, gen. 10, 238
Andrykowski Lech, ks. 441
Andrzej 314
Angela, m. zob. Truszkowska Angela
Annuncjata, m. 492
Antonelli 290
Antoni, ks. 466
Antosiewicz Stefan, ks. 297
Applebaum Anne V
Aranowski Teofil, ks. 297
Arenberg Hemeryck van 468
Audykiewicz J. 430, 432
Audykowski 443
Augustyna, s. 162
Auleytner Wacław VII, 127, 314, 419

B. Franciszka 99
Bachowska, m. 331
Bach-Żelewski Gwidon, ks. 299
Bajko Stanisław SJ 345
Bakinowski Stefan 332

Baldelli Ferdinando, ks. 279
Balič Carlo OFM 286, 287
Balik Tadeusz, ks. 87, 312
Baliński-Jundziłł Jan 241
Ballestrero Anastasio Alberto OCD 330, 357
Bałzukiewicz Łucja 88
Banach Michał, ks. 36
Banaszak Antoni, ks. 124, 149, 223–225, 228
Barabasz Rodion Roman OBS 116, 117
Baraniak Antoni, abp X, XVI, 8, 9, 20, 22, 24, 40, 59, 66, 69, 71, 74, 86, 94, 119, 129, 138, 155, 183, 191, 207–209, 217, 219, 222, 227–236, 239, 245, 252, 263–268, 269, 272, 284, 288–290, 293, 295, 298, 305, 317, 318, 320, 321, 327, 330, 348, 362–364, 367, 377–379, 381, 394, 395, 399, 400, 402, 413, 416, 417, 426, 428–430, 439, 443, 446, 475, 483–485, 489–491, 505, 510, 512–514
Baranowska Konstantyna OSU 241
Baranowski Stanisław, ks. 13
Baranzini Ettore, abp 270
Barański Franciszek, ks. 103
Barański Rajmund 304, 312, 316, 458
Barbariantz Helena z d. Karp 262, 263
Barbariantz, rodzina 262, 293
Barda Franciszek 170, 192, 507
Bardecki Andrzej 157
Barelli Armida 266
Baron Józef CM 304
Barszczewski Stanisław, ks. 108
Bartoszewicz Piotr, ks. 426, 428, 449
Baszkiewicz Jerzy, ks. 497

- Batkowski Józef, ks. 103, 178, 323
- Bayer Carl Johannes („Carlo”), ks. 256
- Baziak Eugeniusz, abp XIX, 38, 48, 61, 129, 170, 191, 227, 234, 301, 323, 365–368, 372, 373, 396–398
- Bączkowska Franciszka Serafina CSV 153
- Bąk Władysław 173
- Bąk Wojciech 211
- Bednarski Feliks Wojciech OP 255
- Bednorz Herbert, bp X, 19, 40, 206, 207, 213, 294, 367, 397, 472, 480, 513
- Bela IV, król 392
- Benedykt IV 269
- Benedykta, m. zob. Walicka-Woyczyńska
- Benedykta Wiesława FSK
- Bensch Teodor X, 15, 23, 32, 40, 48, 60, 88, 129, 191, 301, 321, 397, 398, 485, 488
- Bentivoglio Guido Ligi OCist 269, 271
- Berdowska-Hankiewicz Mirosława 10, 15, 194, 419, 423, 426, 429, 430, 463, 470, 506
- Berling Zygmunt, gen. 38, 49, 164
- Berman Jakub V
- Bernacka Maria 31
- Bernacki Lucjan, bp X, XII, XIII, 9, 20–24, 30, 49–51, 66, 68, 76, 83, 83, 96, 120, 122, 125, 141, 143, 176, 178, 179, 202, 204–207, 210, 213, 215, 299, 306, 323, 325, 359, 361, 407, 420, 440, 465, 467, 468, 482, 502, 503, 516
- Bernacki Ludwik 31
- Bernard z Clervaux, św. 242
- Bertosz Antoni SJ 446
- Bertram Adolf, kard. 130
- Białasiewicz 209
- Białecki Konrad XI
- Białek Ludwik, ks. 130
- Białkowski Michał VII, XI, XIII, XVI, XVIII, XX, XXI
- Białosiewicz Józef 188
- Bianchi Teocle 290
- Bida Antoni 51
- Bielajew Włodzimierz 340
- Bielak Stanisław 103
- Bielawska Józefa zob. Wyszyńska Józefa z d. Bielawska
- Bielawski Waław, ks. 297
- Bielecki Tadeusz 252
- Bielska Zofia 172, 175
- Bieniek Juliusz, bp 19, 295
- Bieńkowska Wanda zob. Wilczańska-Bieńkowska Wanda
- Bieńkowski Witold 152
- Bieńkowski Władysław VII, VIII, 3, 4, 26, 42, 94, 96, 149, 185, 187, 188, 194, 197, 257, 443, 473, 482
- Biernacki Aleksander, ks. 151, 348
- Bierut Bolesław V, 165, 486
- Bilczewski Kazimierz, ks. 114, 180
- Biskupski Stefan, ks. 34, 179, 360
- Bitner Waław 18, 42, 171, 433
- Blachnicki Franciszek, ks. 115, 504, 513
- Bliziński Waław 66, 179
- Bniński Adolf Rafał 156
- Bniński Waław 230
- Bobola Andrzej, św. 249, 288, 310
- Bobola Sorys Andrzej OSB 393
- Bochenek Jan, ks. 41
- Bocheński Józef Maria OP 495
- Boczek Konstanty, ks. 329
- Bogacz Mieczysław, ks. 67, 178
- Bogucki Teofil, ks. 349, 379
- Bogumił z Dobrowa, bł. 22
- Bogusławski 184
- Boharzyk Paweł SChP 369
- Bohdanowicz 370
- Bojanowski Edmund, bł. 52, 122, 252
- Bolesław II Szczodry, król 11

- Bolz Adam Bogdan, ks. 51, 52, 66, 326
- Bombas Ludwik 243
- Bona Sforza, królowa 266
- Bonczek Maria Jarosława SSND 157
- Boni Andrzej 391, 479
- Bonifacja, m. zob. Werner Bonifacja Maria OSU
- Bonifacja, s. zob. Goldman Bonifacja Halina FSK
- Borkowicz Wincenty, ks. 352
- Borowiec Franciszek, ks. 74, 127, 136, 155, 172, 312, 373, 380, 382, 392, 400, 417, 428–430, 432, 444, 445, 457, 460, 462, 475, 493, 500, 504, 510, 514
- Borowska Izabela 87
- Borowski, ks. 54, 179, 360
- Borowski Jan 39
- Borówka Zdzisław 360
- Borzęcka Celina zob. Chludzińska-Borzęcka Celina CR
- Borzęcka Jadwiga CR 279, 365
- Bose Robert TJ 249
- Bosko (Bosco) Jan, św. 57, 272, 381
- Bouffał Anatolia 76
- Boznańska Olga 88
- Bozowski Bronisław, ks. 87, 102, 116, 166, 301
- Bożena, m. zob. Staczyńska Bożena Janina CSFN
- Bracci Francesco, kard. 260, 277
- Brandstaetter Roman 372
- Braun Jerzy („Bronisław Rogowski”, KO „Opium”) 9, 57, 209
- Braun Juliusz 57
- Braun, inż. 134
- Breza Tadeusz 292
- Brezy, s. 408
- Brodowski Leon 313
- Broma Franciszek, ks. 56
- Broniewscy, rodzina 232
- Broniewski Stanisław („Orsza”, „Witold”) 189
- „Bronisław Rogowski” zob. Braun Jerzy
- Bross Stanisław, ks. XIII, 9, 17, 20–24, 42, 50, 52, 59, 122, 142, 172, 176, 242, 252, 359, 361, 422, 441, 484
- Brown Michael OP, kard. 236, 352, 357
- Brudnicki Jan Zdzisław XVIII
- Brukalska Barbara 164
- Brunon z Kwerfurtu, św. 120, 121, 139
- Bryll Ernest 433
- Bryło St. 169
- Bryx (Bryks) Franciszek, ks. 32
- Brzezińska Maria 144
- Brzeziński Archanioł Marian OFMCap 105, 114, 347
- Brzeziński Kazimierz 144, 175
- Brzeziński Stanisław 109, 144
- Brzezińska, m. 505
- Buchała Rudolf 332
- Buchholz Józef SJ 446, 458
- Buczkowski Józef 340, 341
- Bučko Iwan, abp 258, 259
- Budka Bogumił 194, 444, 449, 452, 453
- Bujalski Franciszek, ks. 99, 297, 302, 409
- Bukowiński Władysław, ks. 190, 227
- Bukowski Andrzej 59, 65, 107
- Bulanda Edward SJ 248, 380
- Bułganin Nikołaj 435
- Buraczewski Józef, ks. 12, 505
- Burian Bolesław, ks. 149
- Burke Joseph Aloysius, bp 120
- Bursa Andrzej 416
- Butkiewicz Tadeusz 112
- Buxhoeveden Izabela z d. Działowska 92
- Cabanek Jan 72, 201, 510
- Callori di Vignale Federico, kard. 278, 284
- Canali Nicola, kard. 250

- Canzonieri Carmelo, bp 268
- Caretta Antonio, kard. 232, 251, 253, 257, 260, 278
- Carinci Alfonso, abp 260, 278, 286, 290
- „Carlo” zob. Bayer Carl Johannes
- „Carmen” TW zob. Kulczycki Władysław
- Castano Luigi SDB 268, 291
- Cat-Mackiewicz Stanisław zob. Mackiewicz Stanisław
- Cecylia, m. 330
- Celestyna, s. 458
- Cendoya Ignacio Arámburu OSA 279
- Chaciński Antoni 30, 65, 104, 159, 207, 210, 380, 391, 424
- Chadam Augustyn OFM 343
- Chappotin Helena de 35
- Czechelski Józef SJ 258, 501
- Chlastawa Andrzej, ks. 92
- „Chlondowski” zob. Hlond Antoni
- Chludzińska-Borzęcka Celina CR 279, 365
- Chmara Józef Seweryn 28, 360
- Chmielewski Czesław, ks. 243
- Chmielnicki Bohdan Zenobi 198
- Chmielnik 414
- Chmielowski Albert, św. 85, 249, 285
- Chojcecki Michał, ks. 87, 93, 103, 132, 349, 408
- Chojnacki Piotr, ks. 474, 475
- Chomski Leopold, ks. 375
- Choromański Zygmunt, bp VIII, XII, XVI, 4, 8, 14, 22, 25, 30, 41, 51, 52, 57, 62–65, 70, 71, 73, 85, 87, 96–98, 109, 116, 118, 128, 129, 150, 152, 161, 168, 170, 171, 191, 192, 194, 197–199, 210, 215, 217, 218, 221, 225, 227–229, 231, 245, 264–265, 272, 288, 289, 295, 300, 302, 310, 311, 327, 348, 355, 356, 376, 377, 381, 392, 396, 400, 407, 416, 429, 457, 463, 471, 472, 475, 491, 509, 511, 512
- Chościak-Popiel Wincenty Teofil, abp 81
- Chrościcki Julian, ks. 72, 132, 297, 457
- Chruszczow Nikita V, VI, 435, 472
- Chrzanowski 462
- Chrzanowski Edward 507
- Chrzanowski Wiesław 444
- Chudy Kazimierz SJ 162, 300, 470, 472, 474, 476, 480, 500
- Chwaluczyk Janusz, ks. 358, 373, 413, 470
- Chwojański SchP 507
- Chyliński, ks. 87, 116
- Ciborowski Adolf 334
- Cicognani Amleto Giovanni, kard. 240, 247, 248, 286
- Cicognani Gaetano, kard. 240
- Ciechanowski Stefan, ks. 361
- Cieński Jan, bp 415
- Ciesielski Augustyn OCist 501
- Cioli Telesforo Giovanni OCD 221
- Civardi Luigi 451
- „Claude Naurois” zob. Winowska Maria
- Cortese Luigi 113
- Cosimini 292
- Costantini Celso Benigno Luigi, kard. 247, 248
- Costantini Vittorio (Vittore) Maria OFMConv 279
- Costono Luigi, ks. 275
- Coty René Jules Gustave 229
- Crawley Maria Klara od Jezusa Katherine FMM 334
- Curzydło Władysław, ks. 371, 372
- Cymanowski Jan, ks. 10
- Cyran Janina 146
- Cyrankiewicz Józef XI, XVII, 86, 91, 94, 96–98, 106, 124, 212, 215, 217, 334, 370, 456, 516
- Czacka Róża Maria (m. Elżbieta) FSK 25, 35, 90, 108, 137, 165, 166, 200, 340, 488

- Czacka Zofia Maria 35, 131, 140, 186, 298, 311, 326, 331, 343, 392, 428, 443, 476, 496, 505, 513
- Czaczkowska Ewa K. VIII, XI, XV
- Czajka Stanisław, bp 7, 206, 309, 453, 502
- Czajkowski Antoni, ks. 335, 344, 399
- Czapla Stanisław SAC 17, 105, 127, 135, 279, 313, 350, 419, 423, 424, 427, 505
- Czapla Wacław CM 354
- Czaplewski Adam 324
- Czapliński Bernard, bp 14, 40, 186
- Czapski Emeryk zob. Hutten-Czapski Emeryk August
- Czapski Stanisław, ks. 15, 93, 449
- Czarnecki Antoni, ks. 45, 342, 447
- Czarnecki Mikołaj CSsR, bp, bł 44, 447
- Czarnecki Stefan 198
- Czartoryscy, rodzina 135
- Czartoryska Teresa Maria 467
- Czartoryski August SDB 268
- Czartoryski Paweł 127
- Czartoryski Stanisław 392, 427, 453, 503
- Cząstka Antoni 358
- Czeczott Feliks MIC 300, 472, 480
- Czerniak Jan, bp 20, 21, 50, 66, 82, 83, 102, 120, 122, 123, 125, 126, 141, 143, 162, 176, 203, 205, 299, 301, 325, 359, 381, 388, 407, 413, 421, 422, 440, 463, 464, 465, 467, 468, 482, 484, 485, 497, 502, 503, 516
- Czerniawski Józef, ks. 76
- Czerwiński Władysław, ks. 447
- Czosnowski Leon 234
- Czuj Jan, ks. 18, 39, 46, 90, 227, 247, 354–356
- Czuma Ignacy 117
- Czwołek Arkadiusz XVIII
- Czyrnek Bertrand Jan OP 35, 357
- Czyżewicz Adam Ferdynand 48, 112
- Czyżewski Zygmunt 88
- Dachoński, ks. 215
- Dadas Władysław, ks. 505
- Dalla Torre del Tempio di Sanguinetto Giuseppe 279
- Damazyn Michał, ks. XIII
- Dambko Alfons Bronisław OFM 243
- Dangel Felicja z d. Wańkowicz 161
- Dankowski Henryk, ks. 54
- Dante Enrico, kard. 223, 232, 236, 286, 288
- Daremniak Kinga Janina OCD 216
- Daremniak Irena 216, 412
- Daremniak Jolanta Zofia OCD 216
- Daremniak Kazimiera 216
- Daremniak Wincenty 216
- Darowska Marcelina CSIC 11, 14, 115, 187, 416
- Daszyńska-Golińska Zofia 148
- Dawidziak Stanisław, ks. 343, 344, 356, 396
- Dąbkowski Cz. 438
- „Dąbrowski” zob. Kamiński Aleksander
- Dąbrowski Bronisław FDP 6, 12, 17, 45, 47, 58, 59, 70, 71, 75, 104, 111, 113, 116, 119, 129, 150, 169, 182, 183, 192, 196, 207, 217, 276, 279, 298, 335, 347, 351, 376, 412, 417, 419, 420, 429, 458, 503, 505
- Dąbrowski Czesław 414
- Dąbrowski Eugeniusz, ks. 112, 158, 165, 196, 511
- Dąbrowski Jan 285
- Dąbrowski Kazimierz 334
- Dąbrowski Stanisław, ks. 67, 204, 441
- Dąbrowski, ks. dr z Kielc 166
- Dąbrowski, ks. z Żychlina 457
- Decjusz Trajan, cesarz 271
- Degórski Edward, ks. 81, 119
- Dejciński Zygmunt, ks. 116

- Dell'Acqua Angelo, kard. XVI, 191, 235, 289, 290, 292
- Dellepiane Giovanni Battista, abp 220, 293
- Dembowski Bronisław, bp 90, 126, 164, 165, 341, 515
- Dende Leopold 13
- Deńko Mikołaj, ks. 163, 183
- Dernałowicz Halina zob. Doria-Dernałowicz Halina
- Derubel, o. 246
- Derulski Tadeusz, ks. 316
- Deschâtelets Leon OMI 255
- Dioklecjan, cesarz 271
- Dłopolski Karol Wiesław, ks. 13, 25, 116, 129, 169, 183, 297, 315, 493, 500, 504
- Dobraczyński Jan 150, 302
- Dobrzański Bronisław 43, 338
- Dobrzycki Jerzy 265
- Dobrzycki Kazimierz Zygmunt, ks. 353
- Dolański Włodzimierz 98, 110, 188, 340, 344, 470
- Doński Franciszek, ks. 67, 440
- Domoradzki 247, 494
- „Donald”, agent 230
- Döpfner Julius August, kard. 237
- Doria-Dernałowicz Halina 113, 137, 306, 337, 375, 376, 408
- Drapiewski Władysław 404
- Drobner Bolesław 265
- Drozd Jan SDS 477
- Drozdek Zygmunt 332
- Drozdowski Tadeusz, ks. 350
- Druto Jan 221, 225, 234, 292
- Du Roste Melle 238
- Duczyńska 316
- Duczyński Franciszek, ks. 30, 76, 85, 103, 144, 146, 297, 302, 317, 399, 412, 444, 505
- Duda Dziewierz Adam, ks. 447
- Dudek Antoni VIII, IX
- Dudzianka Filomena Rozalia BDNP 16, 17, 421
- Dudziec Piotr, bp 26–28, 90, 129, 175, 398, 474
- Dudziński Stanisław, ks. 470
- Dumański Franciszek, ks. 6, 150
- Dunaj Józef, ks. 326
- Dunin Leszek 382, 498
- Durzyński Stefan, ks. 21, 52, 124, 207, 208, 306, 324, 325, 359, 484
- Dworakowski Zygmunt 111, 393
- Dymek Stanisław CM 118
- Dymek Walenty, abp 83, 142, 227
- Dyonizy, b. 39–40
- „Dzida” zob. Meyer Wanda
- Dzieduszyccy, rodzina 135
- Dziembowski Kazimierz 332
- Dziurzyński Jerzy, ks. 515
- Eberle Joseph 43
- Edyta, m. zob. Kruczkowska Edyta Salomea Wanda CSSE
- Elbanowski Andrzej 156
- Eliasz, o. zob. Zbyszyński Eliasz OCD
- Elter Edmund SJ 118, 174
- Elżbieta Rakuszanka, królowa 121
- Elżbieta, m. zob. Czacka Róża Maria (m. Elżbieta) FSK
- Elżbieta, s. 188
- Eska Juliusz 471
- Etter Tadeusz, bp 124, 361
- Eustachiewicz Seweryn 65, 224
- Evert (Ewert) Władysław Ludwik 107
- Fabianowski Adam, ks. 384
- „Fabrykant” zob. Kamiński Aleksander
- Falkowski Czesław, bp 130, 152
- Faron Władysław, bp 43

- Faure Edgar 337
 Fedorowicz Aleksander, ks. 137, 164, 302, 341, 345, 413, 456, 490
 Fedorowicz Tadeusz, ks. 137, 164, 165, 341
 Felici Giuseppe 240, 284
 Felicyta, św. 401
 Feliński Zygmunt Szczęsny, abp 173, 511
 Feltin Maurice, kard. 149
 Ferretti Franciscus Hannibal, kard. 260
 Filipiak Bolesław, kard. 119, 120, 238, 276, 278, 279, 290, 291, 387, 388
 Filipiak Kazimierz, ks. 104, 223, 224, 228, 229, 252, 307, 350, 442
 Filipiakowie, rodzina 388
 Filipowicz Henryk, ks. 454
 Filippo 292
 Fiutak Stefan, ks. 322, 415
 Florczak Zofia 480, 496
 Florkowski Eugeniusz, ks. 366
 Foks Franciszek zob. Piotrowski Stanisław
 Fondaliński Jan, bp 310, 396
 Forst de Battaglia Otto 140
 „Franciszek” zob. Urbański Franciszek
 „Franek” zob. Niepokólczycki Franciszek
 Frankowski Adam Janusz, ks. 84, 382
 Frankowski Franciszek 455
 Frankowski Jan 29, 33, 39, 46, 63, 89, 91, 140, 192, 193, 332, 360, 433, 456
 Fredro Andrzej Maksymilian 113
 Frelichowski Stefan Wincenty, ks., bł. 14, 234
 Friszke Andrzej VII, VIII, XI
 Frontczyk Marian 500
 Fudakowscy, rodzina 135
 Fuja Maria Kalasancja CSSF 459
 Fumasoni Biondi Pietro, kard. 247, 248
 Gabriel OCD 123
 Gadowski Zbigniew, ks. 93
 Gajdziński Piotr V
 Gajowniczek Bogdan 378
 Gajowniczek Franciszek 378
 Gajowniczek Janusz 378
 Galij-Skarbińska Sylwia XVIII
 Galiński Placyd Zbigniew OSB 175
 Gałęza Jan, ks. 103
 Gałowicz Mikołaj, ks. 369
 Garboński, ks. 130
 Gaudreau Wilhelm CSsR 280
 Gawlina Józef, abp 45, 118120, 139, 148, 160, 173, 205, 221–227, 229, 232, 238, 241–243, 245, 252, 255, 257, 262, 275, 276, 286, 290, 292, 408, 428
 Gawor Józef, ks. 477
 Gądek Anzelm OCD 330
 Gąsior Anna XV
 Geldner Ignacy, ks. 322
 Gemeli Agostino OFM 196
 Géraud Joseph PSS 280
 Getter Matylda Aleksandra CSFFM 149
 Geysztor W.A. 39
 Gierczyński Edmund, ks. 82, 203, 204, 322, 325, 485
 Giezek, rodzina 441
 Gilson Étienne Henri 197
 Giobbe Paolo, kard. 246
 Giszter Władysław, ks. 360
 Giżycka Irena 344
 Glapiński Józef, ks. 120
 Glaser H. 172
 Glazer 294
 Glemma Tadeusz, ks. 285
 Glemp Józef, prymas Polski, kard. 6, 22, 29, 223, 311, 418
 Glinka Michał („Michał”) 459
 Glorieux Archille Marie Joseph, bp 280
 Gładysz Antoni XI, 145, 415
 Głogowska Maria 10, 419
 Głowczyńska Hilaria Emilia SCM 26

- Gniewniak Józef Lech, ks. 89, 455
 Godlewski Marcei, ks. 45
 Gogolewski Tadeusz 343, 375
 Gogoliński-Elston Rafał, ks. 148, 238, 242
 Goldman Bonifacja Halina FSK 174
 Goliński Zdzisław, bp 40, 47, 49, 58, 102,
 129, 173, 192, 206, 213, 214, 218, 233,
 248, 300, 306–309, 340, 341, 345, 378,
 379, 396, 398, 413, 420–423, 425, 452,
 453, 473, 474, 502, 514
 Gołębiowski Jerzy 323
 Gołębiowski Piotr, bp 42, 227, 247, 313,
 319, 396
 Gołubiew Antoni 91, 111, 112, 127, 156,
 157, 432, 436
 Gomulka Władysław („Wiesław”) VI–VIII,
 X, XI, XVI–XIX, 3, 4, 11, 18, 86, 88, 89,
 96, 98, 106, 111, 158, 167, 168, 210, 212,
 215, 289, 298, 302, 329, 333, 394, 396,
 415, 419, 432–436, 472, 501, 512
 Gorecki Jerzy 189
 Gorecki Ludwik Władysław 189
 Gorzkowski Zbigniew, ks. 413
 Goszyc Maksymilian, ks. 456
 Gościmska Alicja 488
 Gotlib Czesław, ks. 71, 135
 Gozdawa-Reutt Adolf 151
 Goździewicz Hieronim (TW „Heniek”), ks.
 22, 40, 163, 182, 183, 192, 207, 212, 217,
 295, 320, 402, 413, 429, 509, 510
 Górka Olgierd 186
 Górny Wojciech 163
 Górská A., żona Antoniego 187
 Górská Maria Ludwika 106
 Górski Antoni 187
 Górski Artur 367, 368
 Górski Hipolit Olech, ks. 122
 Górski L., ks. dr 252
 Górski Ludwik Kazimierz 106
 Górski Wojciech 449, 455, 469
 Grabianka Kazimierz, ks. 402
 Grabowski Adam 60, 109, 475, 476
 Grabowski, red. 183
 Grabski Władysław Jan 448, 449, 475
 Graczyk Leonia Maria CSFFM
 („Ostrowska”, „Ptaszyna”, „Ptaszyńska”)
 186, 304, 504
 Granat Wincenty, ks. 17
 Grano Carlo, kard. 236, 290
 Graziosi Ester ASC 255
 Griffin Francis CSSp 257
 Grocholski 151
 Grochowiak Stanisław 433
 Grochowski Leon, bp 414
 Grochowski Leonard, ks. 304
 Gronkowski Witold, ks. 122
 Große-Kappenberg Alois SVD 256
 Gruca Adam 65, 112
 Gruca Helena 65, 316
 Grudzińska Janina 459
 Gruszczyńska Kazimiera 28
 Gryz Ryszard VIII, IX
 Grzegorz VII (właśc. Hildebrand OSB) 274
 Grzondziel Henryk, bp 36, 37
 Guido 222
 Gulbin Maria 349, 398
 Gumol Kazimierz, ks. 187, 451
 Gunińscy, rodzina 126
 Gustaw Romuald OFM 507
 Gwiazdomorski Jan 453
 H. Norbert, ks. 315
 Hadyna Stanisław 294
 Hagmajer Jerzy 116, 146, 167, 183, 332
 Hagmajer Teresa z d. Wyleżyńska 146
 Halecki Oskar 258, 494
 Halka-Ledóchowska Urszula Julia Maria
 USJK 229, 232, 240, 261

- Halka-Ledóchowski Mieczysław Jan, kard.
232, 248
- Haller Anna 115
- Haller Józef, gen. 115
- Hanke Hugon 153, 156
- Hankiewicz 195
- Hankiewicz Mirosława zob. Berdowska-
-Hankiewicz Mirosława
- Hankiewicz Maria 335
- Haze Antoni, ks. 87, 297, 302, 337, 471
- Heidrich 453
- Hempel Teresa 163
- Henel Olympia SDS 259
- „Heniek” TW zob. Goździewicz Hieronim
- Her Wacław, ks. 189
- Herbich Anna 117
- Hermanowicz Józef MIC 142
- Hermanowicz Stanisław, ks. 354
- Hertz Ryszard 321, 458
- Hiberski 134
- Hieronima, m. 278
- Hiscocks Charles Richard 331
- Hlebowicz Henryk, ks. 449
- Hlond Antoni („Chlondowski”) SDB 15
- Hlond August, prymas Polski, kard. 5, 8, 14,
15, 22, 29, 44, 61, 72, 99, 119, 134, 145,
207, 208, 320, 338, 418, 427, 429, 439,
441, 467, 476
- Hofman Adam, ks. 401, 490, 502
- Holak Henryk 499
- Holas Aleksander 49, 50, 67, 82, 178
- Holes 299
- Hołda Kazimierz CSRS 17, 127, 316, 422,
423
- Honorat, o. zob. Koźmiński Honorat
OFMCap
- Honorat, o. zob. Marcinkiewicz Władysław
OSPPE
- Horanin Stanisław 361
- Horko Tadeusz 241
- Horodyński Dominik 29
- Hozjusz Stanisław, kard. 223
- Hrynyk Bazyli, ks. 16, 33, 44, 111, 163, 181,
183, 499
- Huet Stanisław, ks. 9, 11, 55, 247, 277, 427
- Hutten-Czapski Emeryk August 260
- Imhof Joseph MS 255
- Immakulata, m. 338, 492
- Imme 222
- Inlender Bogusław, ks. 376, 390
- Iredyński Ireneusz 433
- Iwanicki Józef, ks. 166, 204, 445, 462, 475
- Izabella, m. CSL 114, 167
- Izabella, m. CSFN 504, 506
- Jabłonka Mieczysław, ks. 89, 336, 419, 502,
504
- Jabłońska Marta Stefania z d.
Wysrzykowska ZSNM 162, 303
- Jabłoński Zachariasz Szczepan OSPPE XV
- Jackiewicz Bolesław XI
- Jackiewicz Witold 459
- Jacukowicz Alfons, ks. 92, 104, 496
- Jacus, ks. 485
- Jadwiga Andegaweńska, król 249
- Jagiellonowie, ród 267
- Jahoda-Żółtowski Robert Ludwik 369
- Jakiel Stanisław, ks. 315
- Jakimowicz Konstanty Sylwin 475
- Jakubiec Czesław, ks. 119, 166, 382, 459
- Jałbrzykowski Romuald, abp 222, 227
- Jan II Kazimierz Waza, król XIV, 134, 198,
211, 213
- Jan III Sobieski, król 220
- Jan Paweł I (właśc. Albino Luciani) 253
- Jan Paweł II (właśc. Karol Wojtyła) XVI,
XIX, XX, 8, 29, 170, 210, 261

- Jan XXIII (właśc. Angelo Giuseppe Roncalli) 44, 221, 222, 228, 250, 260, 293, 415
- Janczewski Stanisław 99, 302, 313, 314, 316, 321, 456, 465, 476
- Jankowski Augustyn Bogdan OSB 114, 297, 331, 373, 377
- Jankowski Marian 6
- Jankowski Mieczysław, ks. 86, 148, 172, 344, 381, 470, 478, 502
- Janssens Jean Baptiste SJ 162, 288
- Januchowski Franciszek, ks. 385
- Jarkowska Stefania 357
- Jarosz Józef, ks. 26, 407, 513
- Jarosz Stanisława z d. Wyszynska 26, 75, 166, 217, 510
- Jaroszewicz Jan, bp 6, 172, 278, 317, 374, 394–396, 420, 422, 499
- Jaroszewski Zdzisław 334
- Jarzębski Ludwik, ks. 454, 455
- Jasińska W. 408
- Jasiński Władysław Kazimierz 321
- Jasiński, ks. 395, 504
- Jastak Hilary, ks. 395, 504
- Jastrzębski Karol, ks. 414
- Jaśkiewiczowie 375
- Jatowt, ks. 453
- Jaworowski Czesław 503
- Jaworski Stefan, ks. 369
- „Jaxa” zob. Malinowski Kazimierz
- Jechalik Maksencja Helena CSSE 418, 429
- Jedwabski Franciszek, bp 23, 83, 84, 439
- Jekel (Jekiel) Bernard, ks. 322, 359, 387
- Jekel Jan, ks. 387
- Jełowicki Piotr, ks. 346, 374
- Jełowicki Szczepan 346
- Jerzy, o. zob. Tomziński Jerzy Jan OSPPE
- Jezierski Leon, ks. 446
- Jeziorański Zdzisław Antoni zob. Nowak-Jeziorański Jan
- Jezuickowski Józef 46
- Jędrych Władysław, ks. 44, 416, 417
- Jędrzejczak Antoni 72, 74
- Jędrzejczyk, inż. 178
- Joanna (Joasia) 439
- Jolanta, bł. 392, 465
- Jolanta, s. CSFN 506
- Jop Franciszek, bp X, 42, 48, 170, 181, 206, 301, 398, 460, 473
- Journet Charles, kard. 113, 337, 375, 376, 380, 441
- Jóźwik Henryk 330
- Jullien André Damien Ferdinand PSS, kard. 246, 279
- July Pierre 337
- Jung 317
- Jureszkowa R. 455
- Jurkiewicz Czesław 75
- Jurkiewicz Janina z d. Wyszynska 75, 217, 451, 510
- Jurkiewicz Zofia 451
- Justyn, o. zob. Marczewski Justyn OSPPE
- K. 300
- K., inż. 465
- Kaczmarek Czesław, bp X, XII, XVII, 5, 6, 18, 26, 30, 42, 58, 75, 76, 96, 97, 99, 116, 135, 150, 152, 167, 170–172, 183, 190, 191, 213, 214, 233, 301, 317, 345, 397, 398, 407, 408, 457, 466, 473, 475, 483, 499
- Kaczmarek Kazimierz, ks. 464
- Kaczmarek Romana Janina CSSE 7, 8, 305, 323, 334, 414, 416, 498
- Kaczmarek Zygmunt, ks. 464
- Kaczmarek, o. 264
- Kaczmarowski Roman 189
- Kaczorowska, prof. 91
- Kaczorowski Stefan 427
- Kadeja Bonawentura SchP 423

- Kadłubek Jan 350
 Kadzińscy, rodzina 502
 Kadzińska Hanna 167, 417
 Kadzińska Katarzyna 167
 Kadziński Roman 167, 417
 Kaftański Mieczysław 345
 Kahan Aleksander Edward zob. Pacho
 Aleksander Edward
 Kajsiewicz Hieronim CR 14
 Kakowski Aleksander, prymas Królestwa
 Polskiego, kard. 13, 28, 119
 „Kalina” zob. Malinowski Kazimierz
 Kalinowski Jerzy 25, 197
 Kalinowski Marian, ks. 477
 Kalinowski Teophane OFM 258
 Kaliska Irena 338
 Kaliski Bartosz X
 Kalkstein Teresa Janina CR 279, 313, 331,
 394, 402
 Kałczyński Henryk, ks. 350
 Kałdoński Florian, ks. 176
 Kałwa Piotr, bp 25, 63, 158, 170, 191, 301,
 399, 448, 460, 471, 472
 Kamińska Elwira 294
 Kamiński Aleksander („Dąbrowski”,
 „Fabrykant”) 157, 189
 Kamiński Zbigniew, ks. 109, 337, 376, 437,
 457
 Kamiński Zygmunt 134
 Kaniecka Bożena 414
 Kaniecki Andrzej 414
 Kaniewski Stanisław 492
 Kaniowski Bogusław, ks. 37
 Kantorski Leon, ks. 459
 Karasiński Antoni, ks. 101, 115
 Karejak Dominic 376
 Karliński Stanisław, ks. 392
 Karłowski Kazimierz, ks. 399
 Karol V, cesarz 233
 Karska Maria Józefa CSIC 11
 Karuga Wincenty 36, 187
 Karwot Edward, ks. 312
 Karwowska Bożena 133
 Karwowski Andrzej 133
 Kaszczuk Anatol 247
 Kaszubowski Florian, ks. 184, 361, 434
 Katarzyna, s. zob. Steinberg Katarzyna Zofia
 FSK
 Kaulbersz Tadeusz, ks. 87, 126, 132, 154,
 155, 217, 298, 356, 443, 454, 468
 Kaweckie Andrzej 85, 344
 Kawiński Edward 409
 Kazimierz IV Jagiellończyk, król 121
 Kaźmierczak Kazimierz, ks. 404
 Kaźmierczak Paweł XI
 Kąkol Helena 103, 132, 463
 Keller Józef, ks. 247, 311, 354, 355, 399,
 461, 501, 502
 Kerstiens Thom 244
 Kębski 374
 Kędziński Fidelis Edward OFM 307
 Kępski Stefan 59, 109, 327, 328
 Kętrzyński Wojciech 29, 224, 332, 433
 Kiełtyka Stanisław Józef OCist 242
 Kiernicki Władysław Rafał OFMConv, bp
 31, 414
 Kijewski Leon, ks. 66, 82, 373, 465
 Kilian Wincenty SDB 199
 Kinastowski Kazimierz, ks. 299, 489
 Kinecki Sylwester, ks. 66, 363
 Kinga, św. 392
 Kirschke Tadeusz, ks. 230
 Kisielewski Józef 249, 254, 255
 Kisielewski Stefan XI, 127, 145
 Kitliński Antoni („Szczepan”), ks. 162, 198,
 305, 306, 309, 339, 444, 469, 506
 Kłafkowski Alfons, ks. 188
 Kleczyński Henryk, ks. 338

- Kleiner Sighard Ocist 242
- Klemens VII (właśc. Hipolit Aldobrandini) 233
- Klenert, ks. 477
- Klepacz Michał, bp VIII, XIV, XVI, 4, 2, 14, 30, 41, 62, 63, 85, 118, 128, 129, 150, 152, 170, 171, 191, 192, 194, 199, 217, 227, 233, 245, 247, 252, 263, 265, 266, 275, 281, 289, 300, 302, 310, 311, 379, 396, 398, 407, 416, 457, 471, 472, 511–513
- Klimaszyk 178
- Kliszko Michał, ks. 35, 117, 131, 163, 187, 197, 297, 314, 316, 326, 343, 345, 392, 393, 395, 399, 419, 428, 449, 463
- Kliszko Zenon VIII, XII, 3, 4, 66, 158, 194, 310, 311, 333, 407, 421, 422, 443
- Kładoczny Josyp, ks. 446, 490
- Kłoczowski Jerzy 461
- Kłodnicki, ks. 123
- Kłoniecki Felicjan, ks. 12, 141, 204, 205, 299, 305, 407, 442, 484, 489
- Kłosiewicz Przemysław Marian 194, 195, 332
- Knapik Małgorzata SM 106
- Kniołek Zdzisław, ks. 189, 331
- Knothe Jan 25, 499
- Kobierzycki Emil, ks. 36
- Kobieski Jan, ks. 337
- Kobyłecki Stanisław, ks. 13, 178, 187, 227, 363, 381, 442
- Kochan Jan, ks. 303
- Kociszewski Ludwik, ks. 303, 391
- Kocyłowski Jozefat, bp, bł. 16
- Kokociński Olgierd COr 100, 264, 471
- Kokot Maria 156
- Kolański, ks. 6
- Kolbe Maksymilian Maria Rajmund OFMConv, św. 31, 57, 85, 113, 255, 364, 365, 378
- Kołaczkowski Adam, ks. 359
- Kołąkowski Leszek 62, 432, 435
- Kołąkowski Miron XI, 145, 434
- Kołodziejczyk Józef, ks. 285
- Kołosiewicz, ks. 414
- Kołszut Edward, ks. 56
- Kominek Bolesław, kard. 181, 182
- Kondracka Sydonia Zofia SSCJ 321
- Konieczny Kazimierz, ks. 13, 59, 115, 124, 193, 324, 325, 496
- König Franz, kard. 170, 219, 220, 293, 294, 417
- Konikiewicz L. 427
- Kononowicz Zenon 339
- Konopczyński Jan, ks. 142, 464
- Konowrocki Henryk, ks. 12
- „Konrad” zob. Sosnowski Kirił Władysław
- Kontnis, ks. 399
- Kopalski, ks. 477
- Korczyńska Marta XVIII
- Kordecki Augustyn OSPPE 198
- Korniłowicz Władysław 32, 85, 113, 137, 179, 186, 199, 234
- Koroń J. 493
- Korszyński Franciszek, bp 179, 209, 248, 343, 398, 466
- Kosek Jan, ks. 345, 387
- Kosek Mirosław IX
- Kosiak Paweł Marian OSPPE 202, 353, 422, 423, 454, 480, 481
- Kosibowicz Edward SJ 40–41
- Kosieradzki Oktawian, ks. 40
- Kosiński Władysław CR 14
- Kossakowski Marceli, ks. 297, 301, 428
- Kossak-Szatowska Zofia primo voto Szczucka 140, 160, 184, 336, 504
- Kostecki Romuald Wojciech OP 131
- Kostek-Biernacki Wacław 163
- Kostelnyk Hawryło, ks. 415

- Kostka Stanisław SJ, św. 162, 249, 288, 464
- Koszarowski Tadeusz 321
- Kościelnik Paweł, ks. 317
- Kośnik Stefan, ks. 399, 506
- Kotarbiński Tadeusz 397, 472
- Kotowski Stanisław, ks. 10, 59, 102, 151, 217, 328, 345, 417, 429–431, 468, 510
- Kott Jan 432
- Kotyński Leon, ks. 84
- Kowalczyk Stefan „Biblia”, ks. 139
- Kowalewicz Hipolit, ks. 322
- Kowalska Faustyna, św. 85, 149, 249, 285,
- Kowalska Zofia 172, 212, 304, 358, 373
- Kowalski Kazimierz Józef, bp 14, 39, 213, 214, 365, 398, 420, 460, 462
- Kowalski Stanisław, ks. 89, 400
- Kowalski Zygmunt, ks. 89
- Kozanecki Jan 123
- Koziura Florian Maria OFMConv 113, 184, 454
- Kozłowska 459
- Kozłowski K., ks. 227
- Kozłowski R. VI
- Kozłowski Roman 459
- Kozłowski Tadeusz, ks. 390
- Kozłowski, ks. 311, 468
- Koźmiński Honorat OFMConv, bł 28, 55, 65, 229, 480
- Krajczulski Włodzimierz CSSR 349
- Krasnowolski Jerzy (TW „M”, TW „Stanisław Pielewski”, TW „Stefan”) 57, 101, 104, 115, 127, 140, 156, 167, 172, 186, 192, 212, 331, 394
- Kraszewski Zbigniew Józef, bp 109, 314, 344, 401
- Krause Józef CM 118
- Kraushar Aleksander 476
- Krauze Adam Teofil OSPPE 47, 49, 340
- Krauze Ignacy CM 118
- Krawczenko Wiktor 264
- Krawczyk Tomasz, ks. 93, 329, 339
- Król Eugeniusz Cezary V
- Królikowski Janusz XV
- Kruczkowska Edyta Salomea Wanda CSSE 303, 304, 316, 357
- Krupa Andrzej Ludwik OFM 335, 336, 375, 413
- Kruża Józef MSF 442
- Kryska Józef CM 68
- „Krystyna” zob. Skorodecki Stanisław
- Kryszak Franciszek, ks. 176
- Kryszewski Jan, ks. 160, 312
- Krzywicki Michał, ks. 45, 117, 173, 193, 343
- Kubiak Stanisław Andrzej 468
- Kubiak Zygmunt VII, 127
- Kubina Teodor, bp 222
- Kubit Anzelm OFMConv 114
- Kubsz, ks. 243
- Kubsz Wilhelm, ks. 38, 49, 58, 64, 159
- Kucharscy, rodzina 103
- Kucypera Kazimierz, ks. 499
- Kuczyński Jan, ks. 297, 343, 471
- Kuczyński Stefan Maria 149, 471
- Kuć Stefan 458
- Kufel Jakub XVIII
- Kuhn F. 513
- Kujawska Magdalena Franciszka USJK 261
- Kukołowicz Romuald 462
- Kukułka Józef VII
- Kukuruziński Adolf, ks. 479
- Kulawik Bolesław, ks. 256
- Kulczycki Władysław, ks. (TW „Carmen”, TW „Staniszewski”, TW „Tornado”, TW „Żagielowski”) XVI, 8, 215, 219, 224, 227, 290, 348, 367, 399
- Kulczyński Kazimierz, ks. 280
- Kulesza Władysław, ks. 92, 195
- Kulikowski Czesław, ks. 459

- Kulski 391
 Kułakowski Jan 250
 Kumor Bolesław, ks. 11
 Kunka Bolesław, ks. 209
 Kupski 197
 Kur Stanisław, ks. 100
 Kurczak Teofil 410
 Kurkus Waclaw, ks. 389
 Kurowski Stefan 332
 Kurowski Waclaw, ks. 148, 173, 337
 Kurpisz Angela Wanda OSU 43
 Kuszell Jadwiga 437
 Kuszell Janina 437
 Kuszell, rodzina 502
 Kütner Maria Mathildis CSSE 242
 Kwasiborski Henryk, ks. 138
 Kwasiborski Józef 197
 Kwasieberski Adam S. 391
 Kwasigroch Roman zob. Mielński Roman
 Kwaśny Kazimierz, ks. 243, 467
 Kwiatkowski Aleksander, ks. 66
 Kwiatkowski Eugeniusz 88
 Kwiatkowski Wincenty, ks. 39, 46, 70, 99,
 108, 190, 315, 381, 393, 413, 431, 456,
 500
 Kwiatkowski Władysław 108, 132, 138, 144,
 150, 154, 156, 157, 160, 161, 166–169,
 193, 210, 211, 311, 353
 Kwieciński Antoni, ks. 18, 46, 56, 100, 126,
 127, 138, 187, 190, 298, 305, 314, 329,
 349, 354, 358, 392, 401, 428, 491
 Kwoczek Paweł XI, 145

 La Pira Giorgio 221, 292, 293
 Lagosz Kazimierz, ks. 13, 234, 247, 397
 Landi Andrew P., ks. 242, 244, 245
 Landy Georg 353
 Landy Teresa Zofia FSK 85, 107, 108, 115,
 137, 199, 200, 209, 399, 412, 448

 Lange Oskar 419
 Langman Jerzy, ks. 280
 Laniel Joseph 337
 Larraona Saralegui Arcadio María CMF,
 kard. 277, 340
 Laskowski Józef 304, 312, 316, 319, 321
 Lasocka H. 188
 Lasoń Feliks SJ 276, 285
 Lasota Eligiusz 434, 435, 436
 Lasota, inż. 54, 111
 Latyszewski Iwan, bp 44
 Le Noblet Duplessis Maurice 193
 Lech Jan 183, 217, 337, 376, 456
 Lechoń Jan (właśc. Leszek Serafinowicz)
 166
 Lechosława, s. 49
 Ledóchowscy, rodzina 232
 Ledóchowska Maria Barbara z d.
 Dzierżykraj-Morawska 240
 Ledóchowska Maria Teresa SSPC, bł. 229,
 240
 Ledóchowska Urszula Izabela Ernestyna
 USJK 232, 261
 Ledóchowska Urszula USJK zob. Halka-
 -Ledóchowska Urszula Julia Maria
 Legatowicz Aleksander 172
 Léger Paul-Émile, kard. 185
 Lehnert Pascalina Josefina 185
 Leiber Robert SJ 237, 501
 Lejchte Zdzisław, ks. 128
 Lelito Józef, ks. 93, 427, 499
 Lellig Alfons Maria SCJ 259
 Lemparty Antoni, ks. 57, 99, 103, 111, 116,
 247
 Len Roman Rafał SAC 50, 123, 129, 298,
 475
 Lenin Włodzimierz 219
 Leon XIII (właśc. Gioacchino Vincenzo
 Raphaelo Luigi Pecci) 300

- Leplâtre Joanna 508
 Lercaro Giacomo, kard. 221, 293
 Leśniak Franciszek, ks. 312
 Leśniewicz Tadeusz, ks. 323
 Leśniewski, ks. 402
 Leśniewski Apolinary, ks. 179
 Leśniewski Stanisław 475
 Leszczyński 461
 Leunis Jan SJ 29
 Lewandowicz Jerzy 433
 Lewandowicz Władysław MIC 433
 Lewicki Józef OMI 237
 Lewinówna Zofia 127
 Lidia, s. zob. Malinowska Lidia Maria CSFN
 Liebert Jerzy 211
 Liedtke Antoni, ks. 182
 Lipiński Piotr XVII
 Lipiński Wacław, ks. 106, 297, 311, 412
 Lipiński Władysław, ks. 31, 161, 162,
 166–169
 Lipiński, alumn 501
 Lipkowski Jean de 337, 339, 340
 Lipska A. 132
 Lipski Jan Józef VI
 Lis 241
 Litwin Franciszek 112
 Lityński Marian 486
 Lombardi Riccardo SJ 257, 264, 381
 Longchamps de Brier Franciszek 135
 Lorek Jan Kanty, bp 42, 87, 128, 192, 247,
 317–319
 Lorenc Franciszek, ks. 226
 Lorentz Stanisław 182
 Lovey Angelin CRSB 236
 Loyola Ignacy SJ, św. 38, 61
 Lubonicki J. 159
 Lubowiecki 370
 Lubowiecki Edward, ks. 236–238, 243, 244,
 343, 370
 Lucillina, m. zob. Stelmaszuk Lucillina
 Bogumiła CSFN
 Luft Stanisław 413, 431
 Lynch Kilian OCarm 246
 Łach Stanisław, ks. 172, 305
 Ładysław z Gielniowa zob. Władysław
 z Gielniowa
 Łagodzińska Adela 88, 188, 193, 213, 351,
 374
 Łapiński Ryszard, ks. 346
 Ławrynowicz Włodzimierz, ks. 178
 Łączkówna Adela Maria OSU 335, 367,
 498
 Łączny Leonard 334
 Łochina Józefa Maria Franciszka FMM 334
 Łojkowski 230
 Łosiński Augustyn, bp 6
 Łowiński Antoni, ks. 102
 Łoziński Wacław 169
 Łoziński Zygmunt, bp 45, 133, 169, 173,
 249, 353
 Łubieńska Anna 467
 Łubieńska Maria Helena CR 470
 Łubieński Bernard CSsR 40, 456, 457
 Łubieński Konrad 169
 Łubieński Konstanty XI, 28, 29, 332, 338,
 433, 456
 Łucja, św. 271
 Łysik Władysław MIC 96, 212, 254, 275,
 277, 290, 345
 „M” TW” zob. Krasnowolski Jerzy
 Macario Rafeale, bp 276
 Machay Ferdynand, ks. 38, 367, 368
 Machcewicz Paweł VI
 Machejek Władysław 485
 Machnikowski Jan, ks. 392, 495
 Maciak Franciszek, ks. 12

- Maciejak Stanisław 74, 145, 201, 327, 382,
392, 465, 468, 489, 490, 510
- Mackiewicz (Cat-Mackiewicz) Stanisław 25,
193
- Macoch Damazy OSPPE 378
- Majchrzak Czesław, ks. 441
- Majchrzak Tadeusz, ks. 312, 327
- Majdański Kazimierz Jan, abp 26, 343, 344,
413, 482
- Majer, dr 126
- Majewski Maksymilian 147
- Majewski Wacław, bp 14, 34, 35, 42, 64, 85,
101, 102, 125, 136, 182, 194, 217, 295,
296, 298, 306, 317, 327, 347, 356, 382,
400, 408, 416, 417, 446, 457, 459, 475,
476, 515
- Majka Józef, ks. XIX, 210
- Makarczyk Zbigniew XI, 127, 145, 148,
156, 159, 289, 434, 445
- Makarewicz Michał Witold OCis 492
- Makowska Rufina Aniela Elżbieta CSDP
423
- Makowski Edmund V
- Maksencja, s. zob. Jechalik Maksencja
Helena CSSE
- Malej Witold, ks. 75, 84, 328, 431, 497
- Malendowicz Maria ZSNM 162
- Malewska Hanna 127, 148
- Malewski Alojzy SDB 416
- Malich Edmund, ks. 487
- Malinowska Lidia Maria CSFN 15, 427
- Malinowska Maria Letycja Kazimiera SSPC
229, 261
- Malinowski 498
- Malinowski Józef, ks. 386, 441
- Malinowski Kazimierz („Jaxa”, „Kalina”,
TW „Sikorka”) 59
- Malinowski Wincenty, ks. 74, 157, 173, 190,
359, 381, 391, 401, 431, 470, 478, 508
- Malinowski, inż. 109
- Małecki Feliks, ks. 403
- Mamer, ks. 504
- Mansfeld Karl OSCam 408
- Manteuffel-Szoegge Leon Edward 145, 196,
197
- Manthey Franciszek, ks. 234
- Manthey Jan, ks. 234
- Mao Zedong (Mao Tse-tung) 111, 435, 472
- Marchel Witold, ks. 226, 239
- Marchewka Antoni, ks. 7, 106, 309, 415, 424
- Marchewka Stanisław 7
- Marcinkiewicz Władysław (o. Honorat)
OSPPE 422, 423, 480, 481
- Marciszewski Witold, ks. 76, 316
- Marczewski Justyn OSPPE 77, 124, 306,
384, 454
- Marguerite du Sacré Coeur FMM 276
- Maria Laskarina 392
- Maria Teresa, s. 354
- Maritain Jacques 85, 448
- Maritain Raisa 85
- Markiewicz Bronisław CSMA, bł. 57
- Markiewicz Piotr OSPPE 481
- Markowski Stanisław, ks. 301, 338
- Marks Karol 219, 435
- Markun Alfons 465
- Marmion Kolumba OSB 205
- Martin Henri 88
- Martin Jacques-Paul 221
- Martoz 339
- Martuzalski Stefan, ks. 12, 147
- Marylski Antoni, ks. 25, 108, 137, 165, 166,
171, 200, 399, 400, 437, 497, 498
- Marylski Antoni, hr. 25
- „Marzenka” zob. Sierpińska Krystyna
- Marzyńska 429
- Marzyński Stanisław 19, 64, 92, 109, 127,
134, 147, 315, 321, 327, 334, 347, 382,

- 394, 428, 429, 457, 459, 462, 469, 475,
476, 493, 500
- Masella Benedetto Aloisi, kard. 243, 245,
253, 265
- Masny Roman 230
- Massalska z d. Manteuffel Jolanta 40, 338,
504
- Matulewicz Jerzy MIC 278
- Matyśkiewicz Feliks OMI 178
- Mayer Wincenty OSA 369
- Mazowiecki Tadeusz VII, XVIII, 89, 127,
314, 323, 332, 377, 378, 397, 471
- Mazur Franciszek 333
- Mazur Wawrzyniec 173
- Mazurkiewicz Adam, ks. 93
- Mazurkiewicz Jan 163
- Mazurkiewicz Władysław, ks. 93
- Mączyński Zdzisław 351, 459, 475
- Mączyński Franciszek, ks. 223, 228, 229,
238, 278, 284, 285, 291, 292, 480, 501
- Mecha Józef, ks. 323
- Melnyk Mychajło, bp 415
- Memelauer Michael, bp 170
- Mendrys Tadeusz 55
- Menzel Leon, ks. 387, 441
- Mercati Giovanni, kard. 248
- Merry del Val Rafael, kard. 250
- Meyer Wanda („Dzida”) 162
- Meysztowicz Walerian, ks. 222, 225, 239,
240, 251, 252, 286
- Mezglewski Artur IX
- Męclewski Edmund 67
- Mętrak Karolina XIII
- Miazga Tadeusz 454
- Micara Clemente, kard. 245, 253
- Micewski Andrzej 29, 332, 433
- Michalska Janina 73, 104, 137, 199, 307,
335, 389, 394
- Michalska 335
- Michalski Bronisław, ks. 243, 264, 322
- Michalski Jan, bp 51, 82, 143, 176, 178, 203,
205, 324, 393, 441, 446, 482, 485
- Michalski Stanisław (ur. 1916), ks. 255
- Michalski Stanisław (ur. 1926), ks. 405
- Michalski Włodzimierz FDP 101
- „Michał” zob. Glinka Michał
- Mickiewicz Adam 156, 189, 248
- Mielczarkowa J. 358
- Mieliński (Kwasigroch) Roman, ks. 14, 32,
53, 91, 122, 176, 205, 310, 361, 409, 417,
419, 434, 442, 506, 507
- Miętek Czesław, ks. 104, 211, 297, 301, 515
- Miętkiewski Eugeniusz 486
- Mikołajczyk Stanisław 495
- Mikułowie, rodzina 121
- Mikułowski 370
- Milczewski 101
- Milik Karol, ks. 24, 325, 360, 407
- Mimmi Marcello, kard. 275
- Minc Hilary V
- Mirewicz Jerzy SJ 14, 101, 422, 501, 505
- Misiak Szczepan, ks. 441
- Mix John CR 207, 210, 213, 215
- Miziołek Władysław, bp 41, 101, 171, 305,
349, 352, 358, 390, 400, 401, 431, 452,
455, 457, 475, 491, 500, 502, 515
- Młynarski Emil 110
- Modrego y Casaús Gregorio, abp 226
- Modulski 413
- Modzelewski Jerzy, bp 42, 64, 65, 74, 94,
101, 102, 112, 126, 127, 132, 133, 154,
161, 171, 194, 195, 215, 217, 298, 306,
307, 309, 313–315, 345, 356, 377, 399,
412, 417, 438, 454, 457, 468, 475–477,
506
- Mokrzycki Jan, ks. 24, 443
- Mołotow Władysław 169
- Montini Giovanni Batista zob. Paweł VI 451

- Mońko Leon SJ 60, 102
- Mooney Edward Aloysius, kard. 352
- Morawska Anna 183, 433
- Morawska Jadwiga Maria RSCJ 447
- Morawska Zofia 437
- Morawski Dominik 114, 127, 419
- Morawski Jerzy VIII, 70, 415
- Morawski Krzysztof 156, 314, 433
- Morek Teresa 467
- Morstin Ludwik Hieronim 372
- Morstin-Górska Maria 127
- Moscato Demetrio, abp 272, 274
- Mosing Henryk, ks. 374
- Moska Ludwik CM 106, 310, 349, 398
- Mościcki Aleksander, bp 40
- Mościcki Ignacy, prezydent RP 39
- Motylewski Janusz, ks. 244
- Możdżonek Stanisław 136, 458
- Mroczek Władysław MIC 226, 239, 251, 277, 290
- Mrozek Marceli, ks. 494
- Mrozowska Emanuela OSU 43
- Mulk R. 200
- Müller Johannes Erik, abp 353
- Murawski Wacław, ks. 35, 136, 148, 189, 392, 475
- Muskat Antoni, ks. 317
- Myrcha Alfons, ks. 9, 11, 413
- Mystkowski Stanisław, ks. 13, 64, 107, 111, 132, 146, 149, 154, 155, 163, 194, 379, 469
- Myszkowska Janina z d. Kazimirska 117, 155
- Myszkowski Julian Antoni 117, 155
- Myśliw Paweł Piotr (Paulus Petrus) OSBM 259
- Myślik Tadeusz 332
- N., dr 201
- N., ks. 513
- Nagy Imre VI
- Namysłowski Marian, ks. 142
- Napieracz Franciszek, ks. 10
- Narcyza, s. zob. Stankiewicz Narcyza CSFN
- Naruszewicz Czesław, ks. 173
- Naruszewicz Piotr, ks. 173, 253, 292, 480
- Nasalli Rocca di Corneliano Mario, kard. 240, 241, 278, 284, 284
- Nassalski Antoni Olgierd MIC 345
- Naumczyk Antoni CM 99
- Nawrocik Zofia CSSE 83, 319
- Nawrocki Stanisław SJ 59, 92, 477, 511
- Nazir Mohammad 261
- Nehring Maria Symplicyta Stanisława CSSF 228, 389
- Neri Filip, św. 100, 252, 456
- Nęcek Józef SDB 381, 382
- Niczyperowicz Stanisław, ks. 508
- Niedzielak Stefan, ks. 151, 155, 161, 498
- Niedźwiadek Florian Jan OSBCam 425, 495
- Niemira Karol, bp 90, 163, 213, 297, 339, 425, 502
- Niepokólczycki Franciszek („Franek”, „Szubert”, „Teodor”) 491, 492
- Nierobisz Antoni, ks. 36
- Niesłony Bernard, ks. 150, 343, 458, 469, 491, 493
- Niewczas Tadeusz, ks. 104
- Niewiadomy Józef Sylwester OFM 100, 343
- Niewiero Florian 384, 385
- Niezabitowska Maria Immaculata od Chrystusa Króla CSIC 338
- Norwerth Edgar A. 150
- Nosal Alojzy Franciszek, ks. 241
- Noskova Albina V
- Nosowski Jerzy, ks. 108, 413
- Noszczak Bartłomiej VIII
- Nowacki Józef, ks. 182

- Nowaczykowie, rodzina 184
- Nowak 88, 430, 431
- Nowak Feliks 131
- Nowak Józef TJ 490
- Nowak Leon SJ 159
- Nowak Ludwik OSPPE 224, 275, 349, 350, 353, 378, 379, 398, 476, 480, 481, 492
- Nowak, ks. 324
- Nowak-Jeziorański Jan (Zdzisław Antoni Jeziorański) 230
- Nowakowski Marek 433
- Nowicki Donat, ks. 76, 100, 156, 188, 212, 320,
- Nowicki Edmund, bp X, 23, 61, 129, 131, 192, 213, 301, 314, 322, 475
- Nowicki Henryk zob. Zawieyski Jerzy
- Nowicki Henryk, inż. 50, 67, 82, 178
- Nowosielski, ks. 509
- Nowowiejski Antoni Julian, abp 209
- Oberc Aleksander, ks. 181, 395, 428, 504
- Obertyński Zdzisław, ks. 11, 55, 99, 115, 138, 187, 416, 470
- Ochab Edward V, VI, 88, 333, 435
- Ochalski Marian 460
- Ochnicki Czesław, ks. 513
- Odolska Wanda 163
- Odrowąż Czesław OP 181
- Ogulewicz Zofia 186, 425
- Okoniewski Stanisław, bp 39
- Okońska Jadwiga z d. Korszonowska 216, 302, 510
- Okońska Maria 8, 10, 15, 73, 104, 107, 128, 137, 164, 199, 216, 275, 278, 291, 353, 374, 389, 394, 395, 413, 423, 426, 437, 463, 480, 491, 496
- Okoński Włodzimierz MIC 128, 216, 251, 254, 275, 278, 291, 357
- Oksijuk Makary Michał, abp 44
- Olchowicz 194
- Olejek Stanisław, ks. 190, 413, 445
- Oleń Franciszek, ks. 439, 493
- Olkiewicz Roman 300
- Olszamowska-Skowrońska Zofia 108, 480
- Olszański Tadeusz CM 343
- Olszewski Franciszek, ks. 381
- Olszewski Hieronim, ks. 374
- Onko 374
- Oost Karol van OSB 503
- Opertowska Ludwika CSSE 315, 319
- „Opium” KO zob. Braun Jerzy
- Oraczewski Czesław, ks. 102, 356, 399, 408, 417
- Ordon Marta IX
- Orłowski Mirosław 133, 174, 445
- „Orsza” zob. Broniewski Stanisław
- Osmólski Wiesław, ks. 100, 381, 444, 447, 456, 500, 503
- „Ostrowska” zob. Graczyk Leonia Maria
- Ostrowski Leonard, ks. 106, 513
- Ottaviani Alfredo, kard. 248
- Otton III, cesarz 20
- Owczarek Stanisław, bp 135, 392, 428, 437, 443, 505
- Ozimowski Eugeniusz Antoni 506
- Ożga Feliks, ks. 355
- Pacelli Eugenio Maria Giuseppe Giovanni zob. Pius XII
- Pacho (Kahan) Aleksander Edward 312
- Paciorkowski Ryszard, ks. 401, 413
- Pacyna Józef, ks. 12, 59, 67, 124, 125, 143, 204, 300, 324, 325, 362, 441, 468, 482, 485
- Paczkowski Andrzej VII
- Padacz Władysław, ks. XVI, 9, 16, 25, 49, 66, 71, 112, 126, 129, 130, 132, 137, 138, 141, 144, 149, 150, 166, 180, 194, 195,

- 206, 217, 223, 248, 253, 278, 284, 298,
317, 321, 325, 327, 328, 340, 342, 348,
358, 363, 390, 418, 419, 424, 426, 437,
439, 440, 452, 485, 490, 502, 510
- Paderewska-Chrościcka Emilia 413
- Paderewski Ignacy 413
- Padolskis Vincentas, bp 259
- Paino Angelo, abp 268
- Paladini Al., 286
- Palewodziński Edmund, ks. 21, 24, 178, 325,
360, 402
- Paltarokas Kazimiera, bp 375
- Pałka 360
- Panek Marian, ks. 349
- Panek Walerian, ks. 325
- Papczyński Stanisław MIC, św. 277, 278
- Papée Kazimierz 217, 222, 225, 227, 235,
236, 240, 251, 252, 257
- Papierkowski Zdzisław Jan 461
- Pastuszka Józef, ks. 461
- Paweł VI (właśc. Giovanni Battista Enrico
Antonio Maria Montini) 124, 191, 222,
256, 258, 401, 451, 454
- Paweł, o. zob. Kosiak Paweł Marian OSPPE
- Pawłowska Barbara 187
- Pawłowski Antoni, bp 19, 93, 128, 162, 175,
179, 192, 209, 326, 360, 420, 442, 443,
466, 503
- Pawski Jerzy, ks. 35, 72
- Pągowski Bronisław, ks. 27, 101, 190, 469,
503, 515
- Pelczar Józef Sebastian, bp, św. 237, 472
- Pelz Bogdan, ks. 204, 440
- Pelczenka, dr 460
- Penkała Jan, ks. 41, 64, 103, 109, 184, 313,
391, 412, 439, 457, 471, 475, 500
- Pensa Carlo Maria FDP 279
- Perdrau Paulina 244
- Perka Bolesław, ks. 152
- Perpetua, św. 401
- Persak Krzysztof V
- Perzyna Piotr 376
- Peszkowski Zdzisław, ks. 303, 346
- Petrani Aleksy, ks. 461, 501
- Petrzyk Leopold CM 343
- Pękacki Paweł, ks. 21
- Pękala Julian, bp 366
- Pękala Karol, bp 38, 40, 63, 104, 129, 152,
153, 192, 311, 365, 366, 373, 412, 413,
466, 470, 474, 498
- Pękas 439
- Pia, s. 15
- Piasecki Bolesław 27–29, 35, 37, 57, 59, 86,
88, 89, 103, 167, 184, 227, 285, 311, 332,
333, 394, 457
- Piasecki Zbigniew, ks. 471, 502
- Piazza Adeodato Giovanni OCD 244
- Piątkowska Małgorzata Irena CSFN 26, 134
- Piątkowska Maria Veritas CSFN 375
- Pieniążek Piotr, ks. 168, 392, 494
- Pieniężna Wanda XI, 145
- Pieńkowski Władysław 339, 460
- Piérard René Joseph 256
- Pieszczoch Szczepan, ks. 177, 324
- Pietkun Witold, ks. 15, 119
- Pietrzak Włodzimierz 91
- Pijanowska Zofia 353
- Pilberówna, m. 331
- Pilecki Witold 92
- Piller Maria Franciszka AI 492
- Piontek Ferdynand, ks. 130
- Piotr, ks. 261
- Piotr, o. 506
- Piotrowicz Stanisław, ks. 166, 341
- Piotrowski Czesław 83
- Piotrowski Stanisław, prokurator 196
- Piotrowski Stanisław (Franciszek Foks), ks.
27, 377, 483

- Piotrowski Stefan, ks. 11, 19, 36, 42, 47,
49, 64, 73, 74, 112, 119, 124, 126, 127,
132, 133, 138, 139, 145, 151, 154, 162,
164, 171, 174, 217, 295, 316, 327, 345,
346, 357, 374, 382, 390, 392, 401, 417,
420–422, 428, 437, 443, 457, 458, 482,
497, 498, 503, 505, 508
- Piórkowski Bronisław, ks. 72, 190, 351
- Piwożński Marian CSsR 40, 115, 457, 474
- Piskorz Jan, ks. 13, 102, 233, 234, 247, 397,
506, 507, 513
- Pius IX (właśc. Giovanni Maria Mastai
Ferretti) 35, 240, 244,
- Pius X (właśc. Giuseppe Melchiorre Sarto)
224, 237, 248, 250, 297, 322, 401, 425
- Pius XI (właśc. Achille Ratti) 273, 283
- Pius XII (właśc. Eugenio Maria Giuseppe
Giovanni Pacelli) IX, XVI, XVII, 82,
160, 165, 166, 175, 180, 185, 191, 195,
210, 211, 222, 229–233, 235, 237, 239,
240, 253–255, 263, 270, 281–284, 297,
308, 310, 315, 338, 379, 396, 423, 466,
477, 501, 514
- Piwoń Stanisław, ks. 43, 120, 243, 245,
257, 260, 264, 399, 412
- Piwoń Jan, ks. XIX, 29, 210
- Pizzardo Giuseppe, kard. XVII, 225, 237,
244, 253, 286, 451, 467
- Plezia Marian 425
- Plisowska Zofia 107
- Plocker (Plockier, Płockier, Płockier) Leon
304, 393
- Pluciński Bronisław, ks. 407
- Pluta Franciszek Jan, ks. 303, 391, 394
- Płański L. 495
- Plaska Irena 88, 168, 495
- Plaszowski 168
- Płodzień Stanisław, ks. 107
- Płonczyński Wiktor, ks. 163
- Płonka Józef OFM 93
- Płoszyński Stanisław, ks. 21, 68, 326
- Pniewski Bohdan 39, 380
- Podbielski Jan, ks. 103
- Podhorska E. 99
- Podwysocka 111
- Podwysocka Władysława 458
- Poggi Luigi, kard. 221, 222, 234, 247, 260,
262, 263, 278, 289–292
- Pogorzelski Konstanty, ks. 54
- Pokrzywnicka Irena 179
- Polak Wojciech XIII, XVIII
- Polcyn 69
- Polewicz Czesław, ks. 389, 396
- Polzin Bernard, ks. 23, 69, 82, 203, 301,
314, 322
- Połetek Stanisław, ks. 466
- Połoska Mieczysław, ks. 408
- Pomin Tadeusz, ks. 464
- Ponęta Adam, ks. 168
- Pongonis, ks. 235
- Pontuale Ignazio Romano 246
- Popiel (Chościak-Popiel) Franciszka
Antonina USJK 81, 90, 126, 209, 211,
324, 360, 421, 489, 492, 502
- Popiel Karol Michał 65, 114, 224
- Popiel Krystyna 113
- Popiel Marcin, ks. 318, 502
- Popiełuszko Jerzy, ks. 102, 349
- Poplatek Władysław, ks. 187
- Porębski Antoni, ks. 73
- Porębski Stanisław, ks. 73
- Portalupi Sante, abp 222
- Posadzy Ignacy TChr 26, 120, 153, 160,
361, 369, 467
- Potocki Józef, ks. 54, 312
- Potocki Stanisław 478
- Potocki, o. TJ 90
- Półchłopek Jakub OFMConv 14, 73

- Prażmowski 59, 109
 Preis Wacław, ks. 511
 Provencheres Charles Maria Joseph Henri de, abp 286
 Przeciszewski Tadeusz 471
 Przeździeccy, rodzina 312, 327
 Przeździecka 339, 417
 Przybylska Renata XXII
 Przybylski Bernard Ludwik OP 11, 86, 106, 127, 128, 141, 248, 315, 335, 397, 419, 422, 423, 458
 Przybył Jolanta 505
 Przyczyna Wiesław XXII
 Pszczoliński Alfons OCD 66, 176
 „Ptaszyna” zob. Graczyk Leonia Maria
 „Ptaszyńska” zob. Graczyk Leonia Maria
 Puacz Mikołaj, ks. 38
 Puciński Roman Conrad, ks. 331
 Puszkarski Paweł Piotr OSBM 16, 55, 117, 127, 152, 167, 259, 501
 Putz Walenty, ks. 82, 178, 402
 Pylak Bolesław, abp XV

 Raab Julius 140
 Rabska Zuzanna 476
 Raczyński Kajetan OSPPE 206, 214, 306, 309, 341, 349, 350
 Radomska Bolesława Maria ABMV 52
 Radoński Karol, bp 360
 Radosz Wacław, ks. 99, 103, 190, 193, 247, 277, 473, 505
 Radzim Gaudenty, bł. 22, 120, 139
 Radzimińska Ludwika 508
 Radziszewski Franciszek, ks. 389, 396
 Radziszewski Idzi, ks. 26
 Radziwił Janusz 19, 444
 Radziwił Maria z d. Kieżgajło-Zawisza 34
 Radziwił Michał Piotr 34
 Rafaela, s. 331

 Raina Peter VII, IX, XI, XII
 Rainer Janos M. VI
 Raiter Henryk, ks. 20, 22, 24, 50, 52, 67, 82, 93, 123, 125, 141, 143, 176, 178, 194, 202–205, 300, 325, 359, 363, 407, 466, 467, 482, 484, 514, 516
 Rapacki Adam 435
 Ratajczak Piotr, ks. 324
 Raue Alina 110, 115, 146, 391
 Rawińska L. 92
 Raziukiewicz Flawia OSB 131
 Rączkowski Feliks 281, 284
 Rechowicz Marian Józef, bp 16, 43, 71, 111, 158, 196, 213, 319, 376, 445, 462
 Reczek Eugeniusz SJ 507
 Reicher Eleonora 390, 449
 Rembacz Kazimierz, ks. 324
 Restani Gherardo 259
 Rękas Michał, ks. 350
 Ribbentrop Joachim von 169
 Ricciardi Antonio Maria OFM 255
 Rimondi Pietro, bp 267
 Ripecki Myrosław, ks. 33, 111, 116, 258
 Roberti Francesco, kard. 277
 Rodoli, ks. 509
 Roecklein Ambrozja Maria SSND 246
 Roey Joseph Ernest van, kard. 256, 468
 Rogoziński Zenon 110, 495
 Roguski Władysław 12, 159
 Rojek Wojciech, ks. 239, 245, 251
 Rokita Stanisław SDB 8, 15, 154, 160, 284, 288, 375, 381, 416, 485
 Rokossowski Konstanty VII
 Romana, m. zob. Kaczmarek Romana Janina CSSE
 Romaniuk Kazimierz, bp 239, 280
 Romaniuk Tadeusz, ks. 54, 114, 147, 149, 154, 155, 431
 Romanowska Teresa 303, 326, 374, 416

- Romanowski Franciszek, ks. 32, 61
 Romaszkian Kazimierz, ks. 114
 Romer Tadeusz Ludwik 495
 Ropp 151
 Rosen Jan Henryk 263
 Rosieński Edmund, ks. 177, 359
 Rosiński August Bogusław OFMConv 153, 279, 352, 392
 Rosiński Bolesław, ks. 305, 440, 441
 Roslan Władysław, ks. 15, 70, 114, 190, 311, 335, 342, 415
 Rospond Stanisław, bp XIX, 38, 365, 369, 396, 398
 Rossini Angelo, abp 274
 Rostkowska Alina 312
 Rostkowski Stefan, ks. 326, 415
 Rostworowski Piotr Wojciech Jan OSB 15, 107, 373, 506
 Rostworowski Tomasz SJ 31, 421, 462
 Roszko Kazimierz, ks. 153
 Roszko Ludmiła 159
 Roszkowski Ireneusz 505
 Roszkowski Wojciech VI, VIII, X, XI, XIV
 Rotow Nikołaj, abp 222
 Rowiński Jan VI
 Rólski Czesław, ks. 440
 Różalski Franciszek, ks. 167
 Rubin Władysław, kard. 238, 252, 262
 Ruchlewski Przemysław XVIII
 Ruchniewicz Małgorzata XIV
 Rusiecki Bernard 61, 207, 210
 Rusin Gerard 157
 Rusinek Kazimierz 499
 Ruszczak Zygmunt, ks. 92, 103, 190, 392, 431
 Ruszczyc Henryk 164–166, 439
 Rutkiewicz Ignacy 331
 Rutkowski Wacław, ks. 445
 Ryba Marian 183
 Rybczyk Józef, ks. 25, 71, 111, 203, 460
 Rybicka Zofia 71
 Rybicki Marian 71, 94
 Ryłska Teresa zob. Ścibor-Ryłska Teresa
 Rymarówna Zofia 161
 Rynkiewicz Piotr, ks. 322, 464
 Rzczkowska Janina 193
 Rzepecki Wit 372
 „Rzewuski” zob. Urbański Franciszek
 Rzymelka Jan CM 187
 Sadurski Franciszek 353
 Salawa Aniela, bł. 249, 255
 Salomea, s. zob. Kruczkowska Edyta
 Salomea Wanda CSSE
 Samkowski Zygmunt, ks. 445
 Samorè Antonio, kard. XVI, 160, 211, 227, 228, 230–232, 248, 263, 282, 285, 287–291
 Santocki Eugeniusz 117
 Santorski Andrzej, ks. 491
 Saper Ryszard 449
 Sapieha Adam Stefan, kard. 43, 236, 280, 322, 369, 372
 Sapieha Paweł Jan 252
 Sapieha Paweł Maria 250, 252
 Savarino Santi 252
 Savio Dominik, św. 268, 381
 Sawicki Adam, bp 10, 15, 31, 119, 193, 449
 Sawicki Feliks 338
 Sawicki Jakub 140, 444
 Sawicki Witold 55, 138, 335, 416
 Sęsiadek Franciszek SJ 477
 Schioppe, msgr. 238, 252, 290, 292
 Schletz Alfons Franciszek CM (Adam Sosnowski) 118, 407, 470
 Schmidt Brunon, ks. 21
 Schneider Jan, ks. 387, 388
 Schweizer Bonawentura Joseph SDS 257

- Sebastyańska Maria 450
 Secomski Roman Piotr 321
 Seget Tadeusz, ks. 354
 Segietyński Ir. 495
 Selejek Leon 301, 304
 Semenenko Piotr CR 14
 Semkowski Ludwik SJ 226, 238, 245, 258, 501
 Seńko Władysław 127
 Serafinowicz Zygmunt 164, 166
 Serzysko Tadeusz CM 338
 Seweryn Ludwik SJ 414
 „Sępiński” zob. Sosnowski Kirył Władysław
 Sidełko Stanisław SCJ 506
 Siedlecki Stefan, ks. 87
 Siekierko Władysław COR 100
 Siemieńscy, rodzina 344
 Siemieńska Leonilla 135
 Siemieńska Róża 186, 300, 307, 408, 480, 496
 Siemieński 446
 Siemieński H. 496
 Siemiradzcy, rodzina 241
 Sienkiewicz Henryk 148, 248, 409
 Sienniccy, rodzina 135
 Sierpińska Krystyna z d. Myszkowska („Marzenka”) 117, 155
 Sierpińscy, rodzina 155
 Sierpiński Edward 117
 „Sikorka” TW zob. Malinowski Kazimierz
 Sikorski Władysław, gen. 406
 Simoncelli Mario 290
 Sitko, ks. XIX, 210
 Sitkowski Tadeusz Teofil, ks. 35, 71, 72, 85, 108, 113, 132, 150, 190, 213, 296, 297, 348, 355, 356, 392, 401, 458, 469, 479, 509, 510, 513, 514
 Sitkowski Wacław Stanisław 196, 303, 304, 321, 393, 458
 Sitnik Jan, ks. 26, 392
 Siudziński Mieczysław, ks. 439
 Siwa Walenty ZBSJ 418
 Siwek Władysław Wincenty SJ 485
 Skąpski Bohdan Józef 34, 64, 94, 104, 107, 126, 132, 140, 146, 154, 162, 164, 188, 192, 194, 199, 207, 214, 300, 303, 313, 316, 320, 326, 349, 351, 353, 357, 376, 380, 382, 399, 400, 408, 416, 423, 426, 429–431, 464, 465, 468, 478, 480–482, 499, 502, 506
 Skibiński Paweł XXI
 Skierski Kazimierz Zenon 117
 Skonieczny Mieczysław, ks. 464
 Skorodecki Stanisław („Krystyna”), ks. 9, 10, 478
 Skowroński Kazimierz XI, 145
 Skórzyński Zygmunt VII, 127
 Skraburski K. 343
 Skreczko Adam XV
 Skrzyszewski, ks. 157
 Skrzypek Andrzej VI
 Skwarczyńska Stefania 413
 Slipyj Josyf, kard. 33, 44, 447, 490
 Sławińska Irena VII, 127
 Sławnik 22
 Sławnikowic Wojciech, bp, św. 20, 22
 Słomkowski Antoni, ks. 17, 42, 60, 102, 135, 162, 166, 167, 175, 306, 307, 309, 336, 413, 442, 461
 Słonimski Antoni 432
 Słowacki Juliusz 173
 Słysz Antoni 478
 Smet Eugénie 253
 Smolarz Hieronim, ks. 352
 Smoliński Eligiusz OFM 343, 375
 Smoliński Maciej Grzegorz VIII
 Smyrski Władysław, ks. 427

- Sobańska Maria z d. Komar 151
- Sobański Wacław 30, 61, 151, 159, 380, 424, 425, 516
- Sobczak Stanisław, ks. 87, 142, 322, 359, 362, 441, 442
- Sokół Scholastyka Berchmansa CSSBVM 11
- Sołtan Jerzy 459, 495
- Sołtan Teresa 131
- Sołtysiak Kaliksta Gertruda CSSE 49
- Sołtyszewski H. 416
- Sonik Franciszek, bp 6, 213, 472, 483
- Sopoćko Michał, ks. 149, 159, 393
- Sosnowski Adam zob. Schletz Alfons Franciszek CM
- Sosnowski Kirył Władysław („Konrad”, „Sępiński”) 60, 67, 156, 360
- Splett Carl Maria, bp 48, 69
- Springovičs Antonijs, abp 415
- Sprusiński Stanisław, ks. 32, 102, 167, 174, 297, 316, 454, 471
- Spychalski Czesław, ks. 359, 463
- Spychalski Marian, marszałek 34, 50, 64, 205
- Sroczyńska Maria z d. Szadurska 200
- Stachelski Kazimierz 190, 194
- Staczyńska Bożena Janina CSFN 3, 134, 222, 225, 275
- Staniewicz Witold 188
- Stanisław, b. 340, 363
- „Stanisław Pielewski” TW zob. Krasnowolski Jerzy
- Stanisław ze Szczepanowa, bp, św. 11
- Stanisz Piotr IX
- „Staniszewski” TW zob. Kulczycki Władysław
- Staniszewski Władysław, ks. 99, 148, 161, 236, 238, 243, 252, 255, 357
- Stankiewicz Narcyza CSFN 26, 184
- Stańczak Witold TCh 485
- Starewicz Witalis 313
- Starnawska Maria 115
- Starzyński Stefan 391
- Stasiak J. 169
- Staszak Feliks, ks. 51
- Stec Szczepan 153
- „Stefan” TW zob. Krasnowolski Jerzy
- Stefańska Janina 146
- Stefański Bolesław, ks. 146
- Steinberg Katarzyna Zofia FSK 18, 59, 61, 167, 183, 200, 340, 458
- Stella Maria 280
- Stelmaski Wincenty, ks. 86
- Stelmaszuk Lucyllina Bogumiła CSFN 37
- Stemler Józef 58, 71, 88, 188, 209, 351
- Stepa Jan, bp 38, 129, 373,
- Steponavičius Julijonas, abp 375
- Stępa Teresa Katarzyna RM 9, 54, 151, 173, 186, 504
- Stępień Jan (TW „Stolarski”), ks. 165, 513
- Stief Carl 105
- Stipal Stefania Ernestyna 480, 496
- Stokowska Maria 186, 425
- Stokowski Tadeusz, ks. 61, 509
- „Stolarski” TW zob. Stępień Jan
- Stomma Stanisław XI, 91, 98, 145, 156–159, 223, 289, 298, 391, 432
- Stone Shepard 133
- Straaten Werenfried van OPraem 430, 440
- Strautsos, mons. 244
- Strękowski Tadeusz, ks. 431
- Stritch Samuel Alphonsus, kard. 149, 256, 258, 260, 264
- Strojny Marian, ks. 225, 226, 237, 238, 258, 284, 286, 291, 478
- Strzałkowski Zygmunt, ks. 155, 161, 197
- Strzeszewski Czesław 61, 101, 159, 161, 425, 461

Strzetelski Stanisław 494
 Studentowicz Kazimierz 162, 191, 393
 Studziński Adam OP 414
 Styś Stanisław SJ 461
 Subera Ignacy Leonard, ks. 345, 346, 353, 355, 381, 393, 413, 456, 500, 501
 Suenens Léon Joseph, kard. 256
 Suhr Johannes Theodor, bp 105
 Suliga Władysław, ks. 173
 Suliński Bolesław, ks. 392
 Sułek Anastazja z d. Wyszyńska 14, 196, 496
 Sułek Danuta 14, 118, 196, 217
 Sułek Stanisław Jan 14, 196, 496
 Sułek Włodzimierz, ks. 196, 496
 Sułek Zdzisław 196
 Suszyński Władysław, bp 172
 Suwała Mieczysław „Oro”, ks. 86, 117
 Suwała Stanisław SAC 262
 Swieżawski Stefan 100, 107, 127, 151, 197, 322, 424, 425
 Sydry Stefan Marian, ks. 60, 87, 380, 414
 Symplicyta, m. zob. Nehring Maria
 Symplicyta Stanisława CSSF
 Synowiak Edward, ks. 101, 104, 107, 111, 119, 120, 504, 507, 510, 511, 516
 Szafrąński Władysław, ks. 179, 360, 443
 Szała Leon SDB 72, 417, 429, 510
 Szamerete 168
 Szamocka Irena 56, 92, 320, 326, 344, 408, 437
 Szatkowski 230
 Szawan Celestyn SJ 38, 39, 336
 „Szczepan” zob. Kitliński Antoni
 Szczepkowski Bolesław 116, 134, 161, 207, 210, 433
 Szczerbakowska 320
 Szczerbiński Stanisław COr 66
 Szczuka Irena 200
 Szczuka Krystyna 200
 Szczuka Zofia 200
 Szczygielski Bernard, ks. 386
 Szczypiorowska-Siuda 493
 Szegda Mirosław, ks. 116
 Szelaż Leon MIC 96
 Szelażek Leon 338, 394
 Szelażek Zygmunt, ks. 23, 486
 Szelenbaum Władysław 495
 Szemraj Roman, ks. 93, 128, 173, 195, 205, 455
 Szepeta Ludwik, ks. 26, 128, 353, 447
 Szeptycka Jozafata Maria FMM 490
 Szeptycki Aleksander, hr. 334
 Szeptycki Roman Maria Aleksander (Andrzej) OSBM, abp 415, 490
 Szeremeta Urban Mieczysław OP 357
 Szkiłdź Bolesław, ks. 223
 Szlenk Eugeniusz, ks. 354, 401, 475
 Szmidt, ks. 247
 Szmidt Stanisław, ks. 190
 Szmidt Tadeusz, ks. 404
 Szostkiewicz Zbigniew, ks. 239, 285, 291, 470
 Szponar Jan TCh 280
 Szrant (Schant) Karol CSsR 280
 Sztachelski Jerzy VIII, XII, 26, 33, 65, 70, 97, 183, 197, 212, 217, 310, 407, 429, 457, 472, 499, 511, 512
 Sztuka Jan, ks. 13, 113, 475
 „Szubert” zob. Niepokólczycki Franciszek
 Szudy 145
 Suflat Paweł, ks. 316
 Suflat Włodzimierz 316
 Szuleta Józef, ks. 427
 Szymanowski Antoni, ks. 223, 238, 352
 Szymański Aleksander, ks. 322
 Szymański Antoni, ks. 148, 204, 361
 Szymański Leszek 433
 Szymański Stanisław, ks. 24, 50, 51, 125, 204, 422

- Szymański Stefan, ks. 107
 Szymański, prof. 416
 Szymczak Zygmunt, ks. 456
 Szymoniczek Joanna V
 Szyszko-Bohusz Szymborska Anna 217
- Ścibor-Rylska Teresa 119, 140, 188, 413, 425, 426
 Śledzianowski Jan X
 Śliwiński Ryszard, ks. 427
 Śmiałek Antoni Bolesław, ks. 313
 Śmigielski Stefan OMI 57
 Śniechowski Adam, ks. 13, 115
 Śruba Józef 37
 Światopełk-Czetwertyńska Ewa Zofia z d. Buxhoeveden 92
 Światopełk-Czetwertyński Stanisław Tomasz 92
 Świątek, ks. 448
 Świątek Czesław, ks. 497
 Świątek Kazimierz, kard. 133
 Świątkowska M. 100
 Świątkowski Andrzej 100
 Świątkowski Kazimierz 100
 Świeczkowska Klara 196
 Świerczewska 187
 Świerzawski Wacław, bp 344
 Świetlicki Stefan, ks. 454
 Świetlik Franciszek Xawery 351, 374
 Świeżawska I. 151
 Święcicki Maciej 14, 75, 90
 Świnarska 467
 Świrski Ignacy, bp 6, 147, 191, 256, 398, 472
- Tabor Stefan COr 66, 100, 340, 471
 Tardini Domenico, kard. XVI, 228, 230, 233–234, 278, 282–284, 288–290, 448, 457
- Tarnowski St. 159
 Tatar Józef 486
 Taubman William V
 „Teodor” zob. Niepokólczycki Franciszek
 Teodorowicz Józefa, abp 307
 Teofil, o. zob. Krauze Adam Teofil OSPPE
 Teresa, s. zob. Landy Teresa Zofia FSK
 Teresa UR 421
 Terlecki Władysław 433
 Terlikowska, m. 420
 Tischler János VI
 Tisserant Eugène, kard. XVII, 222, 224, 236, 244, 253, 254, 277, 320
 Tkocz Bolesława Elżbieta CSSH 498
 Tłoczek Ignacy 394, 416, 470
 Tłoczyński Stanisław, ks. 202, 208, 306, 484
 Tobiasz Mieczysław 265
 Tobolak Jan, ks. 371, 372
 Tochowicz Paweł, ks. 238, 253, 507
 Tołpa Jan, ks. 205, 324
 Tomaka Wojciech, bp 472
 Tomaszewscy, rodzina 327
 Tomaszewski Bolesław, ks. 215
 Tomczak Aleksandra 162
 Tomczak Kazimierz, bp 472
 Tomek Vincent SP 256
 Tomkowicz Fides Dionizja CSFN 357, 408
 Tomziński Jerzy Jan OSPPE 47, 49, 87, 216, 275, 376, 379, 395, 514
 „Tornado” TW zob. Kulczycki Władysław
 Torwirt Leonard 82, 207, 217, 431
 Triebułtowski 103
 Trochonowicz Franciszek, ks. 352
 Trojanowski Wincenty, ks. 212, 378
 Troska Ignacy, ks. 102
 Trószyński Zygmunt MIC 212
 Truszkowska Angela 367
 Trutniew Iwan 88

Trygalska Eugenia 441
 Trylińska Beata 18, 90, 110, 493
 Tryliński Władysław 18
 Trzcńska-Kamińska Zofia 134, 207, 213, 459
 Trzebińska Jadwiga 204
 Tucholska Maria ZSNM 190
 Turowicz Andrzej OSB 373
 Turowicz Jerzy VII, 33, 111, 112, 127, 133, 146, 157, 175, 194, 221, 222, 391, 432, 434
 Turowicz, ks. 228
 Turowski Konstanty 28, 65, 424
 Turowski Wojciech SAC 222, 225, 242, 243, 262, 263, 350
 Turska 131
 Twarowski, inż. 134
 Tworowski Stanisław, ks. 315, 422
 Tyloch Witold, ks. 154, 507
 Tymięński 116, 140
 Tysza Edward, ks. 99
 Tysza Jan, ks. 152, 315, 402
 Tyszkiewicz Maria Franciszka Irena FSK, z d. Jezierska 137, 186, 199, 350
 Tytusa, s. 514
 Tywonek Stanisław, ks. 66, 179, 360
 Ugniewski Stefan, ks. 6, 16, 17, 64, 150, 151, 184, 201, 209, 352, 355, 374, 400, 413, 417, 457, 462, 475, 493, 500
 Ulatowski Stefan, ks. 32, 132, 146, 212, 353
 Uliński Edmund, ks. 169, 221, 279
 Urbanek Stefan, ks. 138
 Urbanicka Fr. 463
 Urbańska Franciszka 127
 Urbańska Zofia z d. Murchel 100, 115, 127, 311
 Urbańska-Żebrowska Bożena 100, 115
 Urbański Franciszek („Franciszek”, „Rzewuski”) 92, 100
 Urbański Jakub V
 Urmanowicz Walenty, ks. 42, 119, 190, 312
 Urszula, asystentka 503
 Valeri Valerio, kard. 247, 248, 276, 277, 340, 505
 Veronese Vittorino 249
 Ville Feliks de, ks. 27, 64, 128, 262
 Viti Paoli, ks. 280
 W. 182
 Wachnicka Maria 407
 Waczyński Bogusław SJ 134, 151, 380, 448, 461, 477
 Wajdzik Leon MIC 106, 312
 Walchnowska Elżbieta RSCJ 31, 361
 Walczak Józef, ks. 323
 Walicka-Woyczyńska Benedykta Wiesława FSK 25, 69, 90, 100, 108, 115, 128, 335, 344, 356, 400, 437, 470, 492, 497, 498, 500
 Walkowiak Piotr, ks. 352
 Wantowska Maria (Lila) 73, 104, 107, 118, 137, 320, 326, 328, 431, 470, 480, 506, 508, 514
 Warda Kazimierz, ks. 82, 177
 Waręska W. 470
 Warszawski Józef SJ 285
 Wasilewska Mieczysława Maria CSSE 418
 Wasilewski Henryk, ks. 119
 Wawrowska Maria Immaculata Teresa FMM 334, 490
 Wawryn Stanisław SJ 17, 61, 105, 127–129, 161, 162, 248, 301, 311, 380, 477, 501, 505
 Wawrzyniak Piotr, ks. 21

- Wądołowski Zygmunt, ks. 31, 57, 102, 132,
172, 182, 187, 329, 339, 408
- Wąsowicz, dr 438
- Wąsowski Stanisław 145
- Wązowski 108
- Weber Kazimierz, ks. 103, 197
- Wejman Grzegorz X
- Wejroch Jacek 332
- Wencel 85
- Wenger Antoine AA 236
- Werner Bonifacja Maria OSU 241, 256, 340,
341, 420, 491, 503
- Weron Eugeniusz SAC 424
- Wesołowski Stefan Jacenty 145
- Wiecha Jan, ks. 134
- Wieczorek Franciszek, ks. 323
- Wieczorek Wojciech 332
- Wielowieyska Janina OP 315
- Wierusz-Kowalski Jan (Wnuk Jan), ks. 175
- Wierzbicka Zofia z d. Parzych 193
- Wierzbicki Tadeusz 193
- Wierzbowski Henryk, ks. 135
- Wierzejski Stanisław, ks. 305, 400, 444
- „Wiesław” zob. Gomułka Władysław
- Wietrzykowski Aleksy, ks. 207
- Więckowski Kazimierz, ks. 141, 177, 359, 420
- Wigocki L. 431
- Wilczańska-Bieńkowska Wanda 152
- Wilczewski Stanisław, ks. 425
- Wilczyński Tomasz, bp X, 16, 17, 48, 127,
128, 130, 213, 390, 398, 460, 502
- Wilk Bronisław Jan OFMCap 55, 320, 345,
417, 429
- Wilkanowicz Stefan 127, 494
- Wilkoszewski Stanisław, ks. 152
- Wilkowski Stanisław, ks. 89, 93, 101, 399,
408, 455, 505
- Winkler Edmund Alfons, ks. 276
- Winowska Janina 84
- Winowska Maria („Claude Naurois”) 84, 85,
91, 107, 169, 184, 242, 249, 254, 275,
277, 285, 293
- Wiśniewska Zofia 162
- Wiśniewski Adam SAC 303
- Witczak Łukasz V
- Witek, ks. 279
- Witeska Edmund, ks. 392, 399, 408, 469, 494
- Witeska 494
- Witkowski Stanisław, ks. 151, 490
- „Witold” zob. Broniewski Stanisław
- Witos Wincenty 410
- Władysław (Ładysław) z Gielniowa, bł 55,
139, 406
- Władysław II Jagiełło, król 249
- Włodarczyk Franciszek, ks. 144, 313
- Włodek Zofia 494
- Wnuk Walenty, ks. 52, 82, 325, 373, 484,
489
- Wochna Waldetrude Ludwika PSMC 190,
242, 501
- Wojciechowski, ks. 187
- Wojewódzki Franciszek, ks. 313, 469
- Wojtkiewicz, ks. 227
- Wojtukiewicz Józef, ks. 90, 181, 324, 499
- Wożyła Karol zob. Jan Paweł II
- Wolanin Błażej, ks. 467
- Wolff Jerzy, ks. 492
- Wolicki Teofil, abp 304
- Wollschlaeger Jan, ks. 67, 405, 420
- Wolter Władysław 366, 416, 444, 453
- Woroniecki Jacek OP 33, 315
- Woroszyński Wiktor 432
- Woczyński Benedykt 25
- Woznicki (Woźnicki) Stephen, bp 196, 337,
352
- Woźniak Józef, ks. 84, 132, 193, 438
- Woźniakowski Jacek 127, 156, 157, 221,
222

- Woźniccy, rodzina 502
 Wójcik Paweł XVI
 Wójcik Stanisław CSsR 430
 Wronka Andrzej, bp 10, 24, 120, 483, 485, 514
 Wroński Jerzy 449
 Wróbel Andrzej SP 336, 500
 Wróbel Br. 466
 Wróbel Julian, ks. 313
 Wróbel, ks. 376
 Wróblewski Władysław, ks. 21
 Wrzalik Alojzy Kazimierz OSPPE 49, 124, 204, 206, 395, 481
 Wrzesiński 168
 Wszędyrówny Jan Waław CP 10, 349
 Wycisło Aloysius John, bp 120, 171, 192, 242, 244, 245, 256, 276, 356, 412, 413
 Wyczawski Hieronim Eugeniusz OFM 335
 Wyrzykowska Zofia 498
 Wysokińska Andrzej Zofia USJK 74, 119, 503
 Wypiański Stanisław 211
 Wyszyńska Anastazja zob. Sułek Anastazja z d. Wyszyńska
 Wyszyńska Anna 69
 Wyszyńska Eugenia z d. Godlewska 69
 Wyszyńska Janina zob. Jurkiewicz Janina z d. Wyszyńska
 Wyszyńska Józefa z d. Bielawska 69
 Wyszyńska Julia 510
 Wyszyńska Julianna z d. Karp 87
 Wyszyńska Stanisława zob. Jarosz Stanisława z d. Wyszyńska
 Wyszyński Bolesław, ks. 276
 Wyszyński Kazimierz MIC 277, 278
 Wyszyński Stanisław (bratanek prymasa) 69
 Wyszyński Stanisław (ojciec prymasa) 87, 213, 510
 Wyszyński Stefan *passim*
 Wyszyński Tadeusz 69, 71, 155, 508
 Wzięch Ludwik, ks. 336
 Zabłocki Janusz XVIII, 57, 127, 332, 471
 Zaborski Zbigniew 127, 332
 Zachwatowicz Jan 19, 22, 50, 52, 67, 76, 82, 83, 109, 182, 313, 315, 320, 327, 476, 482, 485
 Zaffonato Giuseppe, abp 220
 Zajac Ignacy zob. Zarębowicz Ignacy
 Zakrzewski Leszek, ks. 123, 325
 Zakrzewski Tadeusz Paweł, bp 5, 40, 63, 92, 93, 170, 192, 194, 209, 233, 295, 296, 300, 344, 379, 508
 Zakrzewski Stanisław, ks. 440
 Zaleski 431
 Załuckowski Tadeusz, ks. 23
 Zambrowski Roman 157
 Zamoyska Jadwiga z d. Działyńska 372, 394, 467
 Zamoyski Jan Tomasz 111, 448
 Zamoyski Władysław 467
 Zapłata Feliks SVD 349
 Zaremba Józef 15, 91, 212
 Zaręba Jan, bp 24, 50, 120, 123, 141, 176, 215, 299, 326, 359, 363, 399, 402, 407, 440, 482, 484, 489, 504, 516
 Zarębowicz Ignacy (Ignacy Zajac), ks. 214, 215
 Zarzecki 372
 Zasada Walenty, ks. 344, 492
 Zawada Jan CSMA 337
 Zawadka Janusz XIV
 Zawadowski Witold 490
 Zawadzki Aleksander 135
 Zawadzki Michał, ks. 456
 Zawieyski Jerzy (Henryk Nowicki) VII, X, XI, XVIII, XIX, 18, 56, 88, 91, 94, 96, 111, 127, 145, 156–159, 185, 188, 199,

- 209, 223, 254, 257, 289, 298, 333, 335,
412, 419, 432, 434, 436, 448, 471, 494
- Zborowicz, ks. 205
- Zbyszyński Eliasz OCD 110, 128
- Zdziechowski Jerzy 345, 356
- Zgorzelski Czesław 156
- Zhou Enlai 111
- Ziarniak Dobromir, ks. 203, 422
- Zieja Jan, ks. 27, 40, 60, 88, 91, 102, 138,
148, 166, 185, 187, 209, 296, 389, 408,
412, 439, 449, 459, 478, 493, 504, 508
- Zielińska Zofia 345
- Zieliński, dr 40
- Zieliński J., prof. 88
- Zieliński Tadeusz, ks. 21
- Zieliński Tadeusz Bohdan 88
- Zieliński Tadeusz 507
- Zientarski Roman Józef, ks. 82, 124, 465,
467
- Zientarski Władysław, ks. 82, 323
- Zimińska Isia 344
- Zimiński Tadeusz, ks. 38, 132, 149, 476, 478
- Zink Adalbert (Wojciech), ks. 32, 34, 93,
127, 493
- Znamierowska Izabella 479
- Znamierowski Czesław 96, 479
- Zuba Waław, ks. 131
- Zyberk-Platerówna Cecylia 107, 151
- Zygmunt I Stary, król 267
- „Żagielowski” TW zob. Kulczycki
Władysław
- Żaryn Jan X, XI, XVI
- Żdżarska 85
- Żenczykowski Waław 19, 92, 138
- Żniński 300
- Żochowski, ks. 431
- Żuchowski Alojzy SAC 105, 106, 428, 500
- Żukow Gieorgij 435
- Żurawski Bernard, ks. 322
- Żurek-Góralczyk Krystyna VI
- Żurowski Kazimierz 50, 67
- Żurowski Władysław 370
- Żywczyński Mieczysław, ks. 461

SPIS TREŚCI

Michał Białkowski, Wstęp do tomu czwartego	V
Zasady wydania	XXII
Rok 1956	1
Rok 1957	79
Wykaz skrótów	517
Indeks osób	527